

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

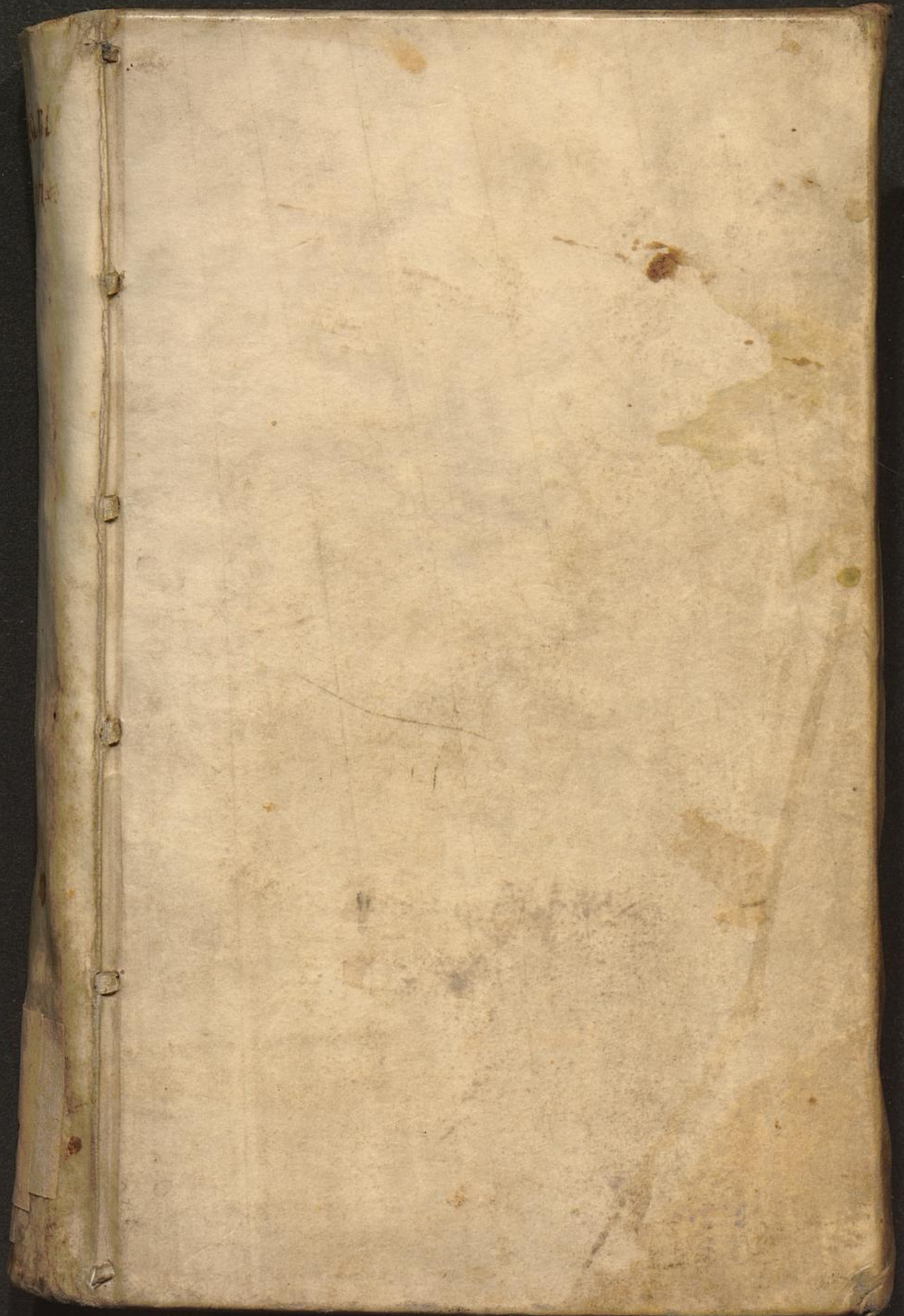
Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

M. Fab. Quintiliani Declamationes Undeviginti. M. Fabii Avi Et Calpurnii
Flacci Declamationes. Auctoris Incerti Dialogus De causis corruptae
Eloquentiae - Cvm Variorum Notis

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

urn:nbn:de:hbz:466:1-12889

Z. VII. 15.

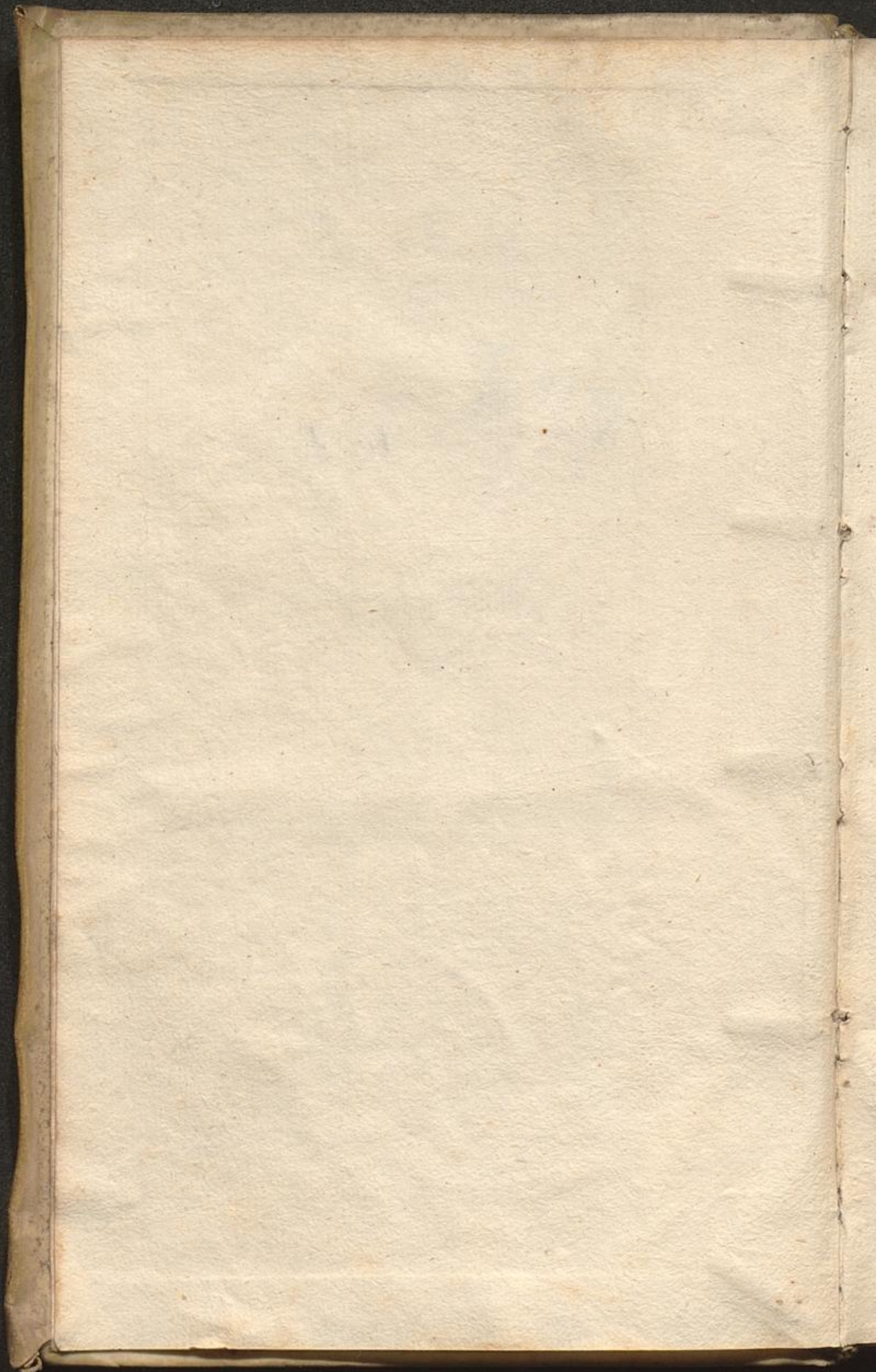
Th. 5949.

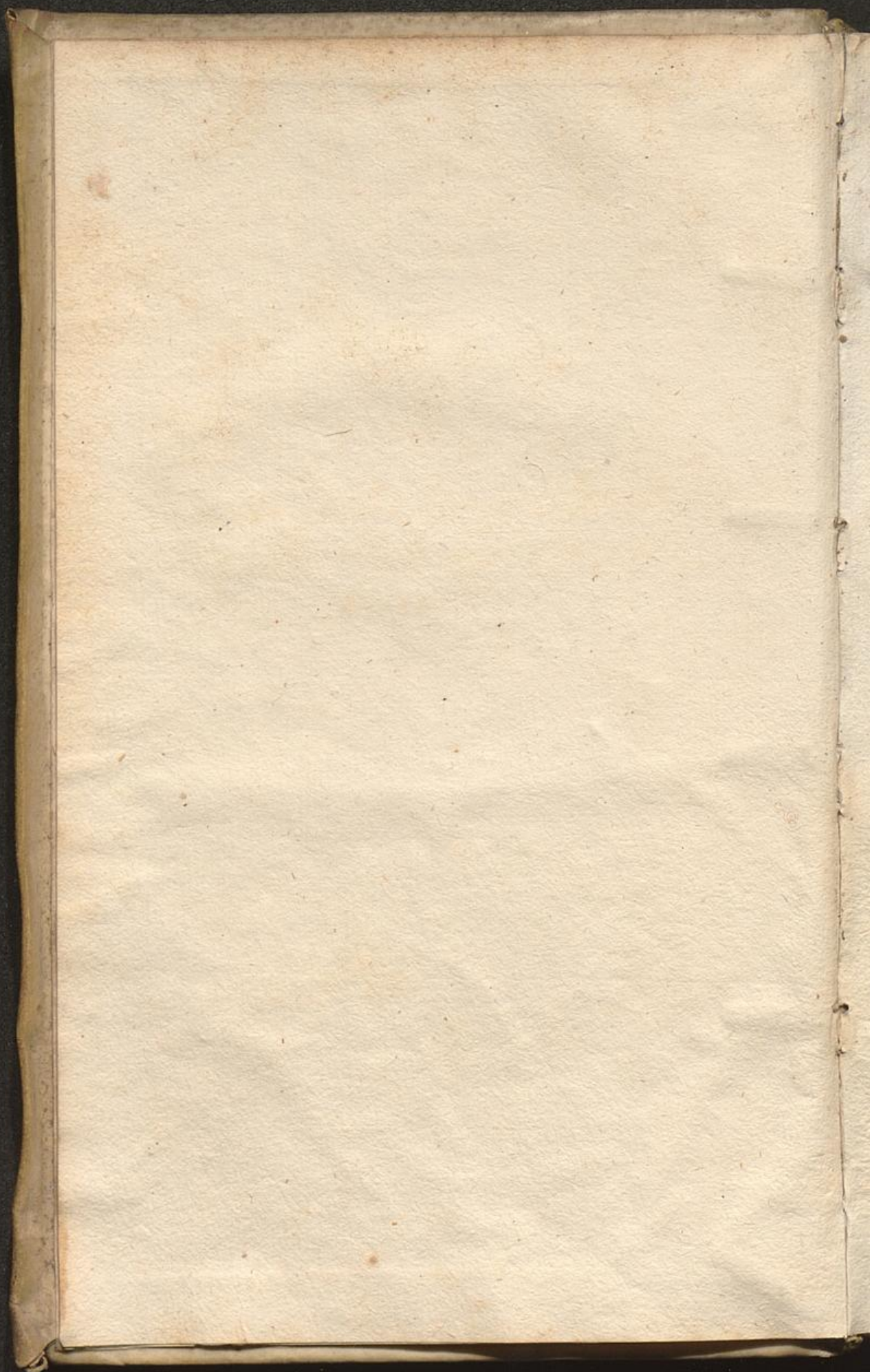
X. IX

9.

11.11

Pa. d.

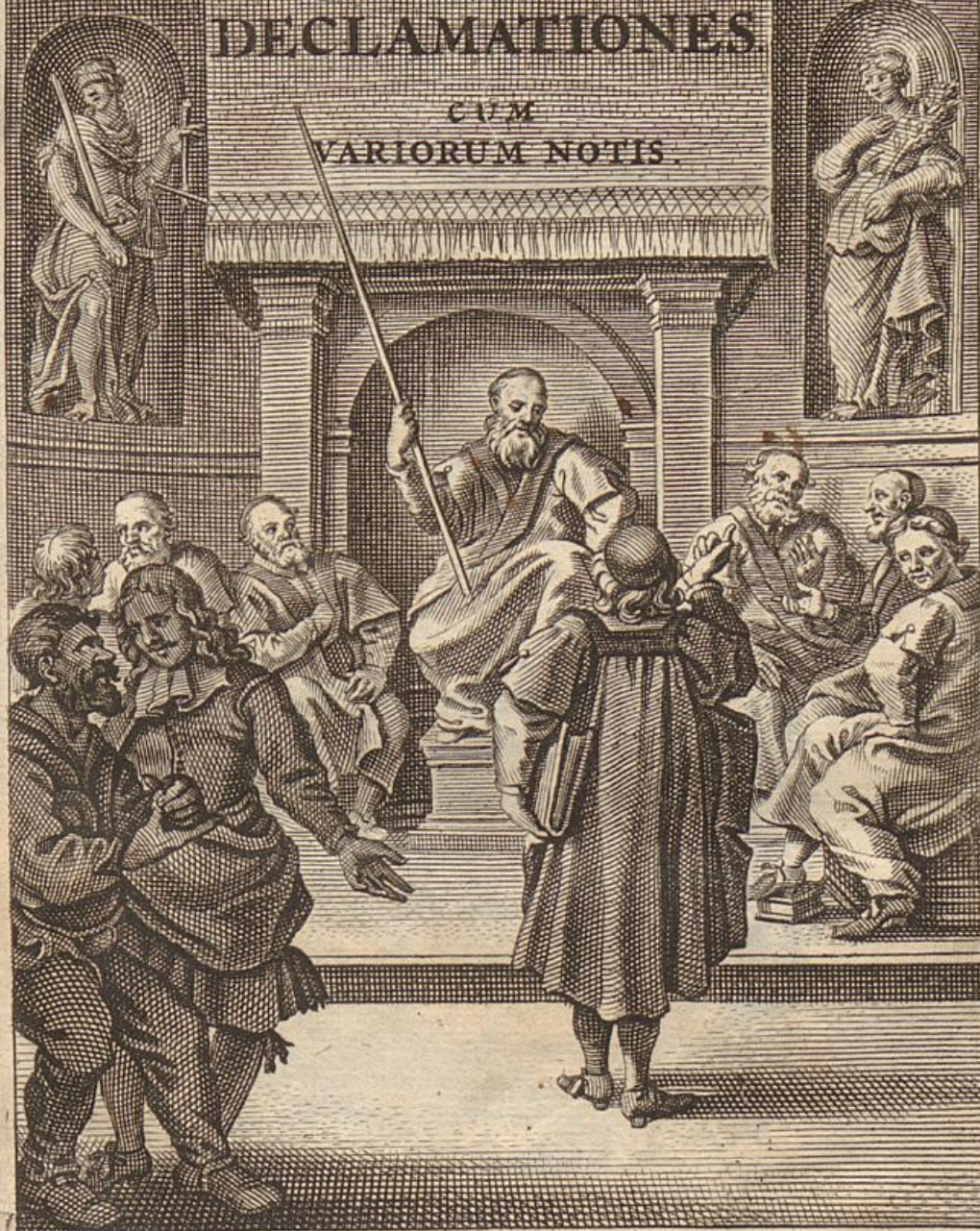

Handwritten text in a cursive script, likely a library stamp or inventory record, though the text is faint and difficult to decipher. It appears to contain several lines of text, possibly including a date and a location.

Ex legato Celm Principis Ferdinandi
Episcopi Paderb. et Monaster:
Anno 1683.

M. FABII
QUINTILIANI
DECLAMATIONES.

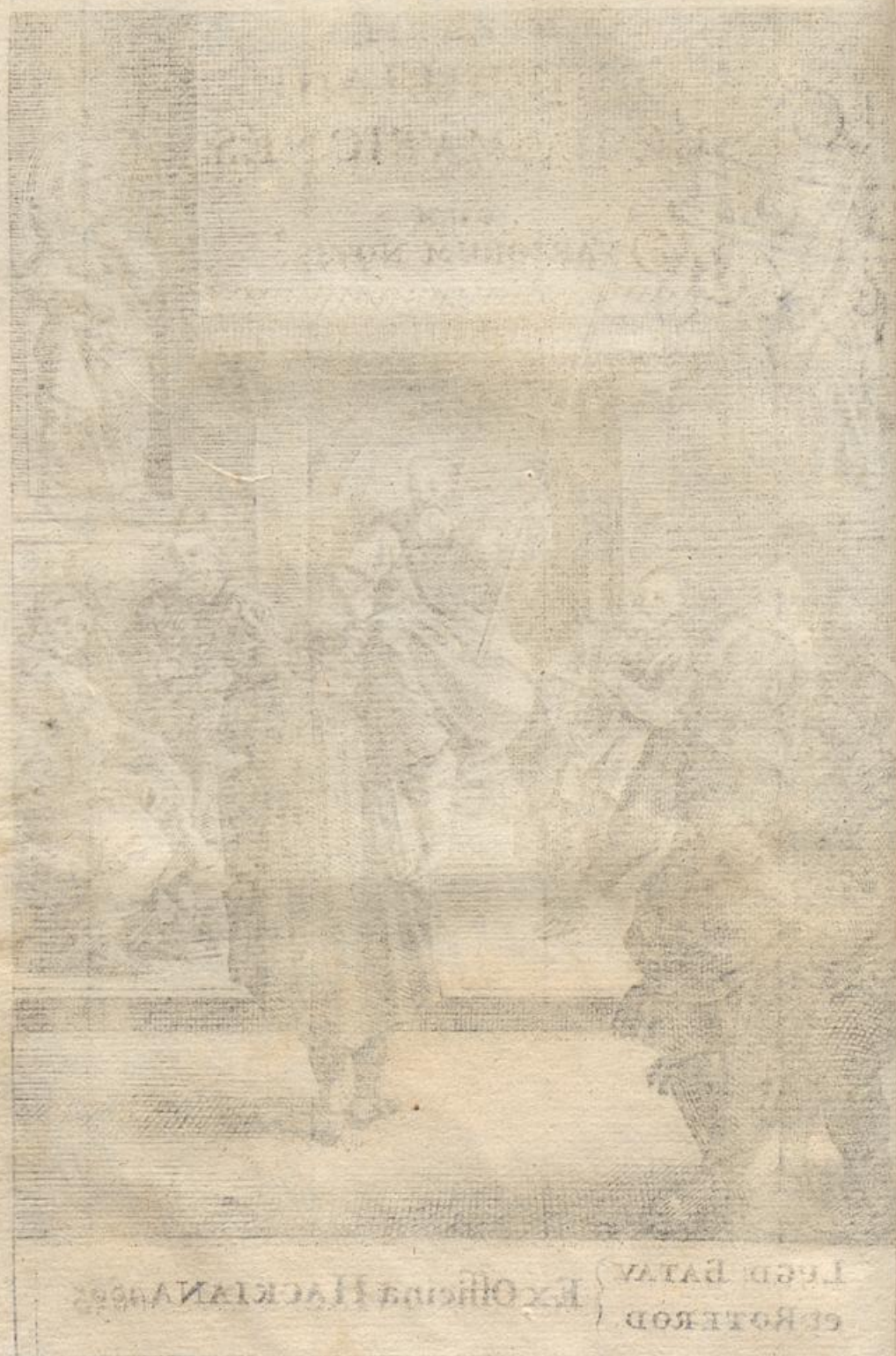
CUM
VARIORUM NOTIS.

LUGD. BATAV. }
et ROTEROD. } EX OFFICINA HACKIANA. 1665.

R. a. Perjyn. fecit.

Collegij Societatis Jesu Paderb.

LEON. BATAV. }
EX OFFICINA HAKKIANVAERD }
GEBOUWED

Officiu Hakkianvaerd

M. FAB. QUINTILIANI
DECLAMATIONES
UNDEVIGINTI.

M. FABII AVI ET CALPURNII
FLACCI DECLAMATIONES.

AUCTORIS INCERTI
DIALOGUS

De causis corruptæ Eloquentiæ.

CVM
Variorum NOTIS.

TOMUS II.

LUGD. BATAV.
ET
ROTTERODAMI.

Ex Officinâ HACKIANA.

clo lo c lxxv.

INDEX

DECLAMATIONUM XIX.

I. <i>Paries palmatus.</i>	<i>Pro cæco contra novercam.</i>
II. <i>Cæcus in limine.</i>	<i>Pro cæco contra novercam.</i>
III. <i>Miles Marianus.</i>	<i>Pro milite contra tribunum.</i>
IV. <i>Mathematicus.</i>	<i>Pro filio contra patrem.</i>
V. <i>Æger redemptus.</i>	<i>Pro patre contra filium.</i>
VI. <i>Corporis projecti, seu Anus caca.</i>	<i>Pro patre contra matrem.</i>
VII. <i>Tormenta pauperis.</i>	<i>Pro paupere contra divitem.</i>
VIII. <i>Gemini languentes.</i>	<i>Pro matre contra patrem.</i>
IX. <i>Gladiator.</i>	<i>Pro filio contra patrem.</i>
X. <i>Sepulchrum incantatum.</i>	<i>Pro uxore contra maritum.</i>
XI. <i>Dives accusatus proditiōis.</i>	<i>Pro divite contra pauperem.</i>
XII. <i>Pasti cadaveris.</i>	<i>Pro civibus contra legatum.</i>
XIII. <i>Apes pauperis.</i>	<i>Pro paupere contra divitem.</i>
XIV. <i>Odii potio I.</i>	<i>Pro juvene contra meretricem.</i>
XV. <i>Odii potio II.</i>	<i>Pro meretrice contra juvenem.</i>
XVI. <i>Amici vades.</i>	<i>Pro juvene contra matrem.</i>
XVII. <i>Venenum effusum.</i>	<i>Pro filio contra patrem.</i>
XVIII. <i>Infamis in matrem I.</i>	<i>Pro uxore contra maritum.</i>
XIX. <i>Infamis in matrem II.</i>	<i>Pro viro contra uxorem.</i>

M. FABII QUINTILIANI

ORATORIS ELOQVENTISS.

DECLAMATIONUM

LIBER.

DECLAMATIO I.

PARIES PALMATUS.

ARGUMENTUM.

Quidam cui erat filius cæcus, quem heredem instituerat, induxit illi novercam, juvenemque in secreta domus parte sepelivit. Is noctu dum in cubiculo cum uxore jaceret, occisus est: inventusque postero die habens gladium filii defixum in vulnere, pariete ab ipso ad filii cubiculum vestigiis palmæ cruentato. Accusant se invicem cæcus & noverca.

Pro cæco contra novercam.

SI juvenis innocentissimus, judices, uti vellet ambitu tristissimæ calamitatis, poterat allegare vobis amissam cum oculis cogitationum omnium temeritatem: sed cum ostendere innocentiam suam moribus malit, quàm adversis; neque pietatis neque conscientix suæ gravem ferre contumeliam potest, ut parricidium non fecisse videatur beneficio cæcitat. Quare non petit ut miserum putetis, nisi & innocens fuerit: non petit ut afflictum allevetis, nisi & probaverit sese infeliciorem quod patrem amisit, quam quod oculos. Æstimate juvenem iis moribus, quibus videntem æstima- retis, vita, pudore, pietate. Quæ si omnia sibi, ut erunt promissa, constiterint, nullo terrebitur crimine. Nec quod sceleratissima foeminarum calamitatem nostram cruentato

A

pariete

IDECLAMATIONUM.] Trebel-
lius Pollio in triginta tyrannis de
Postumo juniore. Fuit autem (quod so-
luni memoratu dignum est) ita in Declama-
tionibus disertus, ut ejus controversiæ Quin-

tiliano dicantur insertæ: quem declamato-
rem Romani generis acutissimum, vel unius
capitis lectio, prima statim fronte demon-
strat. Gronovius

pariete imitata est, expavescimus. Quo diligentior quo sollicitior fuit ne deprehenderetur, hoc magis indicavit sibi oculos non defuisse. Gratias agimus, quod nimium avidæ suspicionis argumenta in nostram transtulit partem. non esse cæci scelus difficilius probaretur, nisi omnia sic acta essent, ut fecisse Cæcus videretur. Quare, iudices, non improbe speraverim futurum, ut suspecta sint vobis, quæ tam inconsiderate ficta sunt contra miseram cæcitatem. Primum quod spatium illud ingens domus, quod in medio fuit, ita digesto cruore satiatum est usque ad cubiculum miserrimi juvenis, tanquam plane timuerit parricida, ne non deprehenderetur. Deinde sceleri nox potissimum electa, quo tempore inveniri maritus sine uxore non posset. Tum in cæde in qua nemo utitur ferro, nisi alieno, gladius adolescentis, ne argumentum deesset Novercæ, relictus est. Postremo peractum vulnere uno scelus, quod objiceretur manibus errantis. Et tamen contra tam multa incredibilia solum advocat Noverca testamentum, vultque illud esse pretium parricidii: ut rerum intellectu in diversum coacto, occisum eò probet patrem, quod non meruerit occidi. Nos vero istud (si crimen putatis) agnoscimus. Juvenis hic patris sui hæres solus est. Hoc testamentum, si vivente adhuc miserrimo sene notum esse in domo potuit, scitis quis illi debuerit irasci. Nam quod invisum fuisse filium patri jactat, crimen Novercæ erat, si confiteremur. Idque probari ex hoc putat, quod secretum non filius accipit à patre, sed cæcitas. Quo loco dissimulare satis callide conatur invidiam suam. Pater qui filium cæcum in semota penatium parte sepelivit, eripuit Novercæ oculis voluptatem. Namque ista cum invasisse vacuos penates videretur, cum patri filium Cæcum hoc esse crederet, quod orbitatem excogitavit indulgentissimus senex, quemadmodum hic miser patri suo in eadem domo esset, Novercæ in alia accepit secretum quod erat petiturus. Quod quo sit animo senis factum, potestis interrogare testamentum. Neque ego gravissimum patrem

patrem suprema sua juveni jactasse¹ crediderim, ut hæredem filium scriberet. Non est res quæ imputetur: istam magis oportet vel aliquo indicio, vel suspitione muliebri arcana mariti deprehendisse, & statim omnibus nuptiarum renunciassse pignoribus. Nam cum propter pecuniam ames, idem amoris & spei finis est. Habuerat adolescens gladium in cubiculo suo semper, sive antequam in hanc fortunam incideret paratum; sive quia cæcitatæ miseræ solatium est habere rem videntium. Certe nunquam illum pater timuerat, nunquam Noverca objecerat. Palam positum est sub oculis omnium tota domo notissimum ferrum. Scitis quanto negligentius custodiat ferrum bona conscientia, quam etiam extra suspitionem sit res sine usu. Innocentia facit ut ferrum subtrahi possit etiam videnti. Sive igitur aliquis ex servulis corruptus est, præsertim in tam facili occasione; sive ipsi Novercæ² non defuit audacia ad ferendum, quod facere poterat & præsentem privigno, utique (quod dubitari non potest, quod facit certum sceleris auctorem) mavult in cæde alieno uti quam suo gladio quisquis illum relicturus est. Reliqua, judices, si fieri possunt, facta æstimate. Dicitur Cæcus sine rectore, sine duce, ex illa penatium parte secreta, & pene ex alia domo, per inane longum, per tot offensa limina, per excubantes servulos errasse cum ferro; cubiculum deinde patris ingressus, in neutram deflexisse partem, sed recto gradu sicut ducere oculi solent, ad lectulum accessisse leviter, non in torum incidisse, non ante pervenisse quàm crederet. Vos, judices, criminum tumultum ex rerum fide ducite. Dormiens senex, quem Cæcus percussor quæreret, excitatus ante esset quam inveniretur. Jungunt his multo incredibilia, ut occiderit patrem, pepercerit Novercæ, parricidium autem uno ictu explicuerit: quod fere vix etiam iis

A 2

contin-

¹ Crediderim ut hæredem filium scriberet.] Lege, jactasse crediderim. Hæredem filium scribere non est res, quæ imputetur. Gronovius.

² Non defuit audacia ad ferendum.] Al. ed. ad asserendum. Scribe, ad asserendum. nempe gladium ex cubiculo privigni. Gronovius.

contingere solet, qui oculos manu sequuntur. Nulla ergo luminum virtus, sed homo ferrum missurus in casum, satis felix si percussisset quamcunque corporis partem, in ipsam protinus animam incidit, & an morti satisfecisset, intellexit. Officium, judices, oculorum est renunciare manibus quid actum sit. Cæci percussoris una securitas fuerat, sæpius ferire. Negat præterea quicquam se ex his Noverca sensisse, cum juxta jaceret: nec explicat unde illud acciderit maximæ signum trepidationis. Si & pater uno ictu perierat, neque ista vigilabat, nunquam gladium reliquit percussor securus. Reliqua, judices, nimium suspecta, improbe assimulata. Spatiosissimus paries, & longissimum domus latus habuit notas sanguinis, quas reliquisse videretur manus revertentis. O quam bene quicquid volunt imitantur oculi! Stupeo si qua est fides, omnia privignum illa nocte fecisse. Dicitur ad votum Novercæ gladium in vulnere reliquisse, quem suum negare non posset. Deinde per totum parietem quid aliud inscripisse, quam se parricidam sanguinem patris usque ad cubiculum suum perduxisse, & viam sequentibus reliquisse? Hoc fecit aliquis negaturus? Gratulor tibi adolescens, si non potuisti parricidium illud admittere, nisi ut relinqueres argumentum cæcitatæ. habuisti innocentiaæ necessitatem. Causam igitur miserrimi adolescentis sic apud vos agere proposui, ut primum ipsum defendam, quasi reustantum sit: deinde cum esse securus de hujus innocentia coepero, tunc ingrediar Novercæ accusationem. Spectabitis utrumque suis moribus, suis causis; eritque facilior via vestrae religionis. Quamquam duos judicia complexa sunt, vos tamen tanquam de singulis cognoveritis. Et primum sic agam, tanquam juvenis habeat oculos, tanquam impetus ejus nulla corporis debilitate frangantur. Interrogabo quid ante perditæ, quid flagitiose, quid impie fecerit, per quæ se parricidam scelera promiserit. Innocentia per gradus certos ab homine discedit: & ne in maximis trepi-

trepidet audacia, diu vires in minoribus colligit. Nemo inde cœpit, quo incredibile est pervenisse. Dicas necesse est quæ huic cum patre odia fuerint, quam violenta dissensio inter Sacrorum infinita nominum pignora. Crede mulier etiam tua causa. Nam si facile est filio occidere patrem, facilius est uxori maritum. Loquar nunc de infirmitate miseræ cæcitat. Temeritas omnis animorum calamitate corporum frangitur: & frigescent impetus mentium, quos non explicant ministeria membrorum. Ad solum se alligat destituta mœrorem. Vultus ille perpetua nocte coopertus ac timidus non concipit nefas, ad quod ducibus oculis pervenitur. Cogitat semper errare & offendere, cogitat eundi redeundique difficultatem. Magna innocentiae necessitas est, neminem facilius posse deprehendi. Semper se custodiunt miseri, ne esse miserabiles desinant: & quisquis amisit oculos, laborat ne merito perdiderit. Quid aliud cæcitas discit, quam rogare, blandiri? Odium omne adjuvant oculi, & hunc in pectoribus humanis furorem lumina accendunt: nec levis animis accedit insania, quoties quem execreris aspicias. Cæcus miserior est, quam ut invisus sit; timidior est, quam ut oderit. Præterea nocentibus liberis frequentissimas ad parricidium causas suggessit illud quod videbant. Vitiis enim nostris in animum per oculos via est. Aliis tradidit in parentum sanguinem luxuria ferrum, luxuria videntium crimen: aliis meretriculæ amor immodica poscentis: amor cui renunciant oculi. Cæcus infelix patrem occidit? deinde cui manum porriget securior? cujus humeris levior incumbet? Quis contumelias fervorum castigabit severius? quis calamitatem tam obnoxiam majore reverentia proteget? Inter felices¹ alius est ordo votorum: cæcus filius optat superstitem parentem. Volo nunc scire quemadmodum dicat explicitum tam difficile facinus. Cæcus parricidium cogitavit? cum quo?

A 3

¹ *Alius est ordo votorum.*] Vide ad rum lib. 4. Suspicionum, & ad Plauti hujus loci lucem elegantia apud Græc- Asinariam act. 1. sc. 1.

quo? cujus se commisit oculis? iturus per totam domum, quem ducem elegit? Ille qui erat in cubiculo suo solus, secum (opinor) secum deliberat. sufficit sibi cum homine expeditissimo loquitur. Cur enim socium conscientiae quaeratur? omnia potest scire. Primum, nox quando sit. Deinde prospicere solicite, an omnis familia dormiat. Gradu suspensio ponere certa vestigia, & in omnem timoris sui partem sollicitum circumagere vultum. O quam parum est in metu ipsos etiam oculos habere! ita non iste sibi dixit, Occidere quidem patrem volo, sed quem sequentur hae manus? Nocte solus egrediar, sed quando perveniam? Putas nos junctis habitare liminibus? domus inter patrem filiumque media. Quantum erroris, quantum morae! spatium ingens & vix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis? nox ante deficiet. Quid si deinde uterque vigilaverit? quid si Noverca? Age, limen inveniam, cardinem sine strepitu movebo, dormientis cubiculum intrabo, quiescentem feriam patrem. semel satis erit, nec Noverca vigilabit. Securus egrediar, sciente nullo revertar. Vota sunt ista, sed oculorum. Cæcus desperaret, etiamsi tam multa nox polliceretur. Hoc loco quaeram necesse est quæ ratio fuerit ut juvenis ad parricidium suo potissimum gladio uteretur. Nimirum illud in mentem venit, quia erat relicturus. Nam si alienum & ignotum in vulnere patris gladium reliquisset, potuerat de percussore dubitari. Hic attulit suum, ut etiam si evasisset, tamen ferro suo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram semper, quia usus illo non eram. Ferrum ergo parricidio meo tot ante annos præparavi, & secundum illum quem minabar patri, tamdiu innocens fui? Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes? Ante gladium illum familiarem oculis tuis feci, ante omnibus servulis notum. pependit in cubiculo tanquam testis conscientiae meae palam in medio negligenter, sic ut subtrahi posset. Non illum conscientia trepida velavit: tam notus in cubiculo fuit,

fuit, quam cæcitas domini. Quisquis ferrum præparat sceleri, sic illud habet, ut possit suum negare. Ponite nunc ante oculos actum parricidii, deprehendetis difficultatem. ¹ Dono illud dum à suo limine egreditur, dum illos quos accepit à patre servulos, fallit: ecce cubiculum senis invenit aliquando, ecce paries ille deficit, & percussoris manus subito destituit, cessere fores sine strepitu: quid postea agit? utrum ipsum cubiculi parietem circuit, an se committit in medium, & per spatia tenebrarum armatam manum jactat? Ecce patris lectulum tenet; & jam dormientium anhelitus imminens audit; unde sciet quo dirigat ferrum? quem potius feriat ex duobus? Tentavit ergo vultus, & pectus objectum? brevissimam perituræ animæ viam quærit? & quantus erit sopor, qui ista non sentiat? Dices, neque ego sensi. Ideo intelligis quam malam causam habeas, cujus & una & incredibilis defensio est. Ita feritur in sinu tuo maritus, & tu nihil sentis? Ad latus tuum fata hominis peraguntur, tu taces tanquam te privignus occiderit priorem? Ita non ille percussus est homo, quem Cæcus occidit? Te vero (si nihil aliud) calens ille cruor denique suscitasset. Sed quam manifesta est conscientia quæ te ad hanc compellit necessitatem, ut cum occisum à privigno tuo patrem videri velis, cogaris dicere nihil sensitisse? Sufficit, vicimus, innocentes sumus. Cum in eodem lectulo fueris, cum amplexa sis forsitan illum qui occisus est, tam incredibilem profiteris soporem? Cur ergo tu incolumis es? quæ tam iratis manibus sanguinem tuum fortuna subtraxit? Certe dormiebas, certe nihil senseras. Ita privignus te reliquit, qui deprehendi non timebat? Occidit ergo aliquis patrem, & novercæ pepercit? Maximum omnium nefas fortiter fecit, minori sceleri statim par non fuit? Omnia humana sacra confudit, violare non est ausus

A 4

pectus

¹ Dono illud, dum à suo limine egreditur, &c.] Hoc est, non utor hoc: non illud argumentor, quam difficile fuerit

à limine egredi, servulos fallere. Gronov. Observat. lib. 3. cap. 23.

pectus ¹ odiorum? Incredibile est, sine fide est, non occidere novercam, cui imputes, quod patrem occidat. Quid ais adolescens? tune circa illum sanguinem defecisti? Illa te blandius rogavit anima? perdidisti ergo, illud, quod nihil fenserat, quod nox, quod silentium, quod tempus supererat, sceleris alterius? Tu si facere parricidium posses; ideo patrem tantum occidisses, ut tibi & novercam liceret occidere. Non video cur, nisi videri velit relictam mulierem ideo tantum, ut videretur illud nefas illa fecisse. callide fati-
tis. Sed hoc alio protinus argumento subverteretur. Non est ejusdem consilii novercæ parcere, ut substituat ream & gladium relinquere quo ipse deprehendatur. Sæpius uti necesse habeo argumento cæcitat², & hoc etiam loco, quo de illo vulnere disputandum est. Mehercule si percussor intrasset qui videret, qui lumen præ se tulisset, non tamen tam feliciter librasset ictum, quem etiam si nullæ fallerent tenebræ, metus & conscientia magni sceleris testes incertum fecissent. Raro contingit semel ferire carnifici, quamvis componat ipse cervicem, & ² exercitata manus homicidium novissime velut quoddam genus artis exerceat. Sic ergo libravit manum Cæcus, ut ipsam protinus feriret animam? Ego mehercule etiam illud admiror, quod cum patrem vellet, non novercam percussit. Præter animum nihil virium habet parricidæ primus ictus: ille trepidat, ille cogitat, ille erubescit, ille est ab innocentia proximus: ille præstat hoc solum, ut sequens fortius feriat. Interrogare nunc volo quæ juveni caussa fuerit, ut reliquerit gladium. Scilicet noluit Novercam suam infamari. Abstulit sibi omnem defensionem, & se parricidam confessus est. ferrum in vulnere reliquit. Si nondum occisum putabat, iterum feriret. Si jam perfectum nefas intelligebat, auferret indicium. Sed quid ego rem manifestissimam colligo? Si vultis, judices, scire à quo sit gladius relictus, cogitate cui expedierit, ut inveniretur. Sed paries usque ad cubiculum

¹ Odiorum.] An odiosum? Pass.

² Exercitata.] Alii expectata.

lum privigni vestigio manus cruentatus est. Cogitate, iudices, ante omnia, non esse in callidum hominem; neque consilii jacentis, qui cæcus explicare conetur facinus etiam oculis difficile. Ille ergo non existimat, cum manum cruentam parieti applicat, vestigium à se parricidii sui relinqui? cum dexteram qua duce utebatur, veste tergere, atque ita abire sine vestigio posset, totum parietem cruentabat, & ubique aliquid de patre misero relinquebat? Quid futurum esset postero die, quantam expectaret invidiam ad lucem, non cogitabat: sed disponebat indicium certum, indubitatum sine errore, quod Noverca sequeretur usque ad cubiculum suum, usque ad limen ipsum? O admirabilem casum, nec cruor ante defecit? Utar hoc loco natura ipsius rei. Palmatus sanguine paries inventus sic est, totam manum explicuit, omnes digitos diligenter expressit. Totum ergo sanguinem consumeret intra prima vestigia. Pone enim manum cruentatam atque adeo (ut istis etiam blandiar) madentem; pone mensuram itineris, spacium parietis: diu enim in secretam domus partem revertendum est: debet proxima pars à cubiculo patris habere plurimum sanguinis, sequens minus, tertia minimum: ultima nihil. Nam cruor quoties admotus est transit, aut in manu tarde reptantis arefcit. Hoc quid esse dicamus, quod circa cubiculum utrumque sanguinis istius vestigium quasi incipit? hinc est paries palmatus, & illinc? Quomodo pertulit manus quod relinquebat? Noverca istud, Noverca securis composuit oculis: illa miserum dextera sanguinem tulit, & manum subinde renovavit. Palmatus paries habet distantiam, vacat aliquid loci, integrum ubique vestigium est, Cæcus manus traxisset. Quæro nunc, unde tantum sanguinis in manu? Tunc enim ex omni vulnere cruor profluit & effunditur, cum ferri recentem viam sequitur. At quoties eodem quo factum est cluditur telo, latet tota mortis invidia. Præterea¹ cum manus ex parte qua palmare vesti-

A 5

gium

¹ Cum manus ex parte, qua palmare.] Lege, ex parte. Gronovius,

gium potest, plicetur in capulo, & se dum telo occupat claudat, necesse est exteriori ut parte resperfa sit. Tuus autem qui palmatus est paries, vestigium ejus partis ostendit, ad quam cruor pervenire non potuit. Vestrum est nunc omnia ista comparare, perpendere. Cur prudentior sit judex in deprehendendo scelere, quam reus in admittendo, hoc esse in causa puto, quod alter tantum pro se cogitat, alter pro parte utraque. Tuitus sum adolescentis miserrimi causam, nunc inspicere volo quanto certioribus argumentis Noverca teneatur. Transeo illum vulgarem & omnibus notum de comparatione personarum locum. Alius diceret, maritum & uxorem, nisi liberis initiarentur, non fortissimis corporum vinculis inhærere. Ego illud potius dicam. Decepta est mulier expectatio tua. Veneras quasi in vacuum domum, & sine hærede. Expectaveras ut infelix iste juvenis ab ipsis protinus nuptiarum tuarum expelleretur auspiciis, extorrem, & inopem summo veret pater blando corruptus amplexu, & omnino summam calamitatem corporis occurrere delicatis uxoris oculis vetaret. Invenisti pium & devotum unico senem, & de omnibus conjugis tui desperasti ob id affectibus. Miserrimus est maritus quisquis inducit filio novercam, quod uxori non videtur posse utrumque amare. Quæro igitur ante omnia, ubi occisus est maritus? In cubiculo suo. hoc paulo ante privigno defendendum non fuit. Occisus est in cubiculo senex. Ita ille percussor non timuit uxorem? Audio secretum nuptiarum, & matrimonialis lectuli solitudinem occisurum intrare. Quem quæram? ubi relinquitur maritus ab uxore innocens? Noctem autem ad scelus quis elegit? Nox tuum tempus est. quid si accedit huic etiam sceleris occasio? Non venire

I Et omnino summam calamitatem corporis.] Lego : & ominosam calamitatem corporis, M. Seneca in Contr. 33. quæ inscribitur, Debilitans expositus. Occurrunt nuptiis omina dira, sacris publicis auspiciis feratia. Justinus lib. 12. de Græ-

cis, qui pœnam captivitatis truncata corporis parte tulerant : agros accipere maluerunt, ne non tam gaudium parentibus, quam detestandum sui conspectum deportarent. Gronovius.

venire debes, ad secretam domus partem, nec ¹ tota tibi penatium sacra peragenda sunt. Tu non cogitas quemadmodum suspenſa manu ſonantem blande cardinem flectas. Jaces ſecundum occaſionem, & expeditum tibi in proximo facinus eſt. Non times, ne quis deprehendat. Ipi quoque ſervuli longius quieſcunt, & præſtatur grande ſecretum genio loci. Tibique ferire cum velis, ſcire an dormiat licet. Nox & ferrum, & ſecurus maritus, quidnam iſto delicatius ſcelere? Occiſum eſſe miſerum ſenem cum tu volueris ſcimus. Quomodo tamen, inquit, gladius pervenit in meam poteſtatem, qui privigni fuit? Hæremus, hic difficilis expugnandus eſt locus. Quis credet mihi ſi dixerò, *Gladium Cacus ille perdidit, perpetua nocte clauſa genæ non cuſtodierunt?* Fingere nimirum ad tempus videbor, & rem nimium manifeſtam impudenter complorare. Scilicet ſemper iſti appoſita capulo manus, & diebus ac noctibus curæ. Nolo tanquam callido glorieris ingenio, non decepiſti trucem horridumque latronem: noſtri tibi occaſionem præbuere mores. Nam quod uno ictu occiſus eſt ſenex, ad te ſuſpicio magis reſpicit. Tu præparare corpus illud ad ictuſ potes, dum videris amplecti. Tu blanda manu prætentare pectus, ubi aſſiduo viſceris pulſu non quieſcat anima, ubi ſtatim mors ſit, ubi de ſpiritu ſanguinis ictuſ explorare ante & cognoscere licet. poteſt & uno ictu mulier occidere. Venio nunc ad veſtigia parietis cruentati, quibus te ſatis abundeque preſſimus, dum adoleſcentem defendimus. Hæc ſunt tamen quæ contra te reſervata ſunt. Cum maritus tuus in cubiculo occideretur, ſciebas nullum tibi relictum patrocinium, niſi aliquid cæcitati ſimile feciſſes: ideoque ſanguinem in illam partem induxiſti, in quam quæri volebas, ut poſtero die omnis invidia ſanguinis notas & veſtigia præparata ſequeretur. Infamas Cæcum, conſilium ex calamitate ſumpſiſti. Sciebas illum non aliter, ſi
dux

¹ Tota penatium ſæcra peragenda.] Ovidius 13. Metamorph. Cum ſol duodecim peregit ſigna. Gronovius.

dux defecisset, ingredi posse quam si vestigia parietis perpetuitate dirigeret. Simulasti itaque cæcitatem, & ne quid sceleri impio deesset, mariti tui cruore lusisti. Omnia tibi composita atque simulata sunt per ocium, & securitatem, tanquam scelus transferretur ingenio. Nunc enim tu innocens, quia privigni gladius in vulnere, quia paries cruentatus. hoc sufficere utrumque indicio putabas? Quam facili momento causæ fata vertuntur! quod fecisse etiam is scelus frequenter inventus est, qui objiciebat. Sed causas, inquit, parricidii iste habuit, quem iratus pater in secretam domus partem relegaverat. Mulier illa forsitan ignominia felicioris videretur esse privigni. Cæcitatæ beneficium est cum illi secretum datur. O præclaram senis optimi singularemque pietatem! quam blande ille sepovit miserum suum? quam diligenter uxoris gaudentis exclusit oculos! ¹ quam multo Cæcum pudore donavit? Si felicior, inquit, essem pater, ego tibi potius cederem domo tota. Nunc miser illam occupa partem, in qua nemo te videat, in quam solus ego veniam. sint circa te servuli fideles. non gemitus tuos audiat quisquam, non flebili mœrore pascatur. ² Nihil est quod te sollicitet conversatione nostri. Secretum quod cæcitati præstatur, ideo præstatur ut minus oculi desiderentur. Aliquis odit filium cæcum, & hac tantum ultione contentus est, ut illi assignet quietam, & sepositam, & meliorem domus partem? Ita ais, ego sic intelligebam, quasi abdicaret, quasi expelleret. Iratus igitur senex tenet juvenem suum velut interiore complexu, & à limine obstat? Rogo, quod duos separat media domo te integram, sanam: illum infelicem, cæcum, contumeliæ opportunum, injuriæ facilem. utrum filio irascitur, an uxori?

¹ *Quam multo cæcum pudore donavit.* Scribendum: *quam multum cæco pudorem donavit.* Ut apud Senecam in Phœnissis *ŷl.* 233. & *aures ingerunt quicquid mihi Donastis oculi.* Ubi vide. Quam multa subtraxit cæco, ob quæ illum quotidie erubescere & pudore angere oportet.

teret, si in promiscuo versaretur. Gronovius.

² *Nihil est, quod te sollicitet conversatione nostri.* Lege, *conversatio nostri*, vel, *nostra*. Causam non habes, cur desideres conversationem quotidianam omnium domesticorum. Gronovius.

uxori? Nolo, inquit, juvenis utaris amœna domus parte, ne hæc quæ nitidioribus tectis elaborata sunt, pertineant ad oculos tuos. Quis tam stulte irascitur Cæco, ut putet illius interesse ubi habitare jubeatur? Te potius ille submoveret, tuis invidiam facit oculis: tibi dicit, *Sufficiat, satis est, habes majorem domus partem.* absentem puta, misero in paternis ædibus aliquem angulum relinque. Pater qui filio sub noverca assignat secretam domus partem, confitetur uxori se abdicare non posse. Transit ad aliud genus defensionis, *Sibi causam cadis non fuisse, cum hic hæres inventus sit omnium bonorum.* Quis enim alius esse debeat, ut huic prope-
randum fuerit ad hæreditatem? Filius scriptus non timet poenitentiam testamenti. Omnium bonorum hæres relictus est. Non ergo irascebatur pater, cum daret secretam domus partem. Non possunt tibi diversa prodesse, eadem objiceres reo si exhæredatus esset. Elige utrum voles. Si scivit se esse hæredem, amare magis patrem debuit: si ignoravit, non habuit quod speraret ex morte patris. Reliquum est ut intueamur, ille qui periit, ab utro magis vestrum desideretur. Te opinor hic gravius afficit dolor, impatientius hic luctus exanimat, tuque obsoletam protinus nubem, & temporis accommodata lugubria flammeo revertente mutabis: hic vero juvenis, qui si fortunæ suæ mala cum præteritis comparet, cæcus cœpit esse nunc primum: quid non miser in hoc sene perdidit? vivebat illi magna pietas, aderant quocunque jusserat de facie patris oculi non illudere infelicibus tenebris contumaces servuli poterant, nec (quod extremum contumeliarum genus est) ut dominum ageret rogabant. Nunc quanta dii boni ludibria sunt ineunda? Junxere se pariter cæcitas & solitudo. Quid tibi nunc miserrime adolescens hæreditas prodest, quam tantum audis? quid enim circa te pecunia potest? quæ fruendi voluptates? quid aliud quam spoliis facilis occasio? Quam bene ista omnia paterni oculi custodiebant? quam facile decipi, quam facile denudari, quam sine labore

labore falli potes? quam cito inops fieri? Morte patris ex-
hæredatus es. Quid nunc tibi nisi perpetuus imminet mœ-
ror & execratio vitæ? Miser post omnia & lacrymas per-
didit, nec dolentem adjuvant oculi. Incipit apud te gla-
dius habere quod agat. Quærit, ecce quærit miser fer-
rum. Nunc, inquit, huc reddite illud innocens donec ha-
buit meas manus tantum. si mori necesse est, illi potissi-
mum incumbam. Hoc illa jam olim gravis & infelix ani-
ma querebatur. Ubi nunc meæ vires? ubi impetus? ubi
dextra tam fortis? uno ictu puto ne me quidem ipsum mi-
hi continget occidere.

DECLAMATIO II.

CÆCUS PRO LIMINE.

ARGUMENTUM.

Ex incendio domus adolescens patrem extulit. Dum matrem repetiit, & ipsam & oculos amisit. Induxit illi pater novercam. Quæ accessit quodam tempore ad maritum, dixitque parari illi venenum, quod juvenis in sinu haberet, & sibi promissam dimidiam partem bonorum, si illud marito porrexisset. Intravit ad cæcum pater, interrogavitque an hæc vera essent: ille negavit: exquisivit, & invenit in sinu venenum. Interrogavit cui parasset, ille tacuit. Recessit pater, & mutato testamento, novercam fecit hæredem. Eadem nocte strepitus in domo fuit. Intravit familia in cubiculum domini, invenitque ipsum occisum & novercam juxta cadaver dormienti similem, cæcum in limine cubiculi sui stantem, gladium ejus sub pulvino cruentatum. Accusant se invicem cæcus & noverca.

Pro cæco contra novercam.

SENTIO, judices, pudori juvenis, pro quo minimum est, quod parricida non est gravissimum videri quod absol-
vendus est contra Novercam, & plurimum Cæco de reve-
rentia deperire virtutum, cum in patrocinio summæ pieta-
tis aufertur, quicquid alium defenderet innocentem. Hoc
primum itaque publicis allegamus affectibus, quod pro se
reus indignatur uti corporis probatione. Solus omnium
non remittit sibi, ut incredibilior sit in parricidio Cæcus,
quam fuit cum videret. Homo omnium quos unquam mi-
feros

feros fecere virtutes, innocentissimus, parricidium negavit antequam pater occideretur: & ne quid hodiernæ sollicitudini præstari putetis, fecit quod est summum in rebus humanis nefas, ne vel in alio crederetur. Ignoscite per fidem, quomodo indignatur se juvenis in honorem tantum calamitatis absolvi. Filium qui patrem ex incendio sua cæcitate servavit, facinus est hoc tantum calamitatis absolvi. Filium qui patrem ex incendio sua cæcitate servavit, facinus est hoc tantum innocentem videri, quod illum non potuerit occidere. Nam quod ad mulierem, judices, pertinet, quæ defendi non potest nisi patrem Cæcus occidit, tam impudentem delationis necessitatem malo, quam si tantum negaret. Viderit qui fiduciam veritatis putat, quod Cæco facinus objectum est. Deprehensa mulieris audacia est, quæ non potest nisi incredibilium comparatione defendi: & quisquis Cæcum invicem accusat, solus est reus. Aliæ, judices, esse debuerunt adversus hanc debilitatem probationes. Cæcus in parricidio non debet suspectus fieri, sed deprehendi. Quæso itaque, judices, ut hæc prima propter causam juvenis putetis, quæ contra illum nimia sunt. Nihil magis debet esse pro Cæco, quam quod adversus illum fuerunt multa fingenda. Et constat de pietate, de innocentia hominis, qui expugnandus fuit parricidii similitudine. Congesta sunt adversus miseram debilitatem, ferrum, cruor, venenum, & quicquid non potest esse negligentiae, nisi nescientis. Nemo, judices, nemo diligentior debet esse ad facinus, quam qui parricidium potuit facere Cæcus. Juvenis iste, de quo summa in rebus humanis monstra finguntur, ejus fuit erga parentes semper affectus, quem nefas est optare de liberis. Cum domus ignium septa violentia rapuisset miseris senibus omne præsidium, illa festinatione qua fugimus, erumpimus, in medium cucurrit incendium. In quanto tunc periculo fuit rerum naturæ pietas? Dum diu multumque attonitus hæret, dum ad utrumque respicit, ad utrumque discurrit, pene infelicitissimos

simos parentes perdidit pietatis æqualitas. Ut demum miserrimos senes cluserat jam propior ignis (audiat licet invita pietas) patrem juvenis elegit, & de pariter ardentibus vices disposuit affectus. Vix dum posito sene, cum illum quoque miraremur explicitum, iterum flammam aperuit, & undique coëuntis incendii redditus globis arserat juvenis, si tardius perdidisset oculos. Facinus est existimare, judices, non hoc quoque maximis contigisse conatibus, ut servaretur & mater. Minus tamen in utroque fecerat, nisi perdidisset oculos. Viderint qui filium in eo magis parente mirantur, in cujus salutem faciem vultusque consumpsit. Patri præstitit cæcitatem, qui amisit oculos, dum repetit quam reliquerat matrem. Non expectatis, certum habeo judices, ut excussem quod pater induxit Cæco novercam. Factum est eo tempore quo constabat patrem filio senem solvendo non esse. Contenderim quinimmo juvenis fuisse consilium, ut pater cui matrimonium filiumque abstulerat incendium, residua senectutis alia solaretur uxore: & ut domus quæ Cæcum tantum habebat & senem, acciperet ex conjugio ministeria custodita. Facinus est, judices, quod bonos privignos novercæ facilius decipiunt, nec levius oderunt. Quam multis insidiis, quam multis artibus patet cæcitas innocentis! Mulier cui spem invadendæ hæreditatis præstabat debilitas privigni, senectus mariti, intellexit hoc solum deesse sceleris occasione, ut prius infamaretur parricidii Cæcus. Viso igitur hoc, quod sibi juvenis non videbatur esse privignus, venenum quod in miseri sinu abdiderat, deprehensura, nuntiavit patri, tanquam parricidium pararetur. Et quia mendacium poterat facile nudari, si quem conscium nominasset, totam delationem sic ordinavit, ut sibi crederetur promissam dimidiam partem bonorum, si venenum seni voluisset ipsa porrigere. Videtis, judices, qua præparatione Noverca ad testamentum patris accesserit. Mulierem quam credit maritus noluisse partem bonorum accipere pro scelere, necesse est sic remu-

remuneret, ut faciat hæredem. O quanto aliter probaretur parricidium, quod jam potest deprehendi! Mulier quæ se dicebat in conscientiam sceleris admissam, non hoc primum exegit à patre, ut quæreret quis parasset cæco venenum, quis dedisset: unde maximum sciebat posse fieri quæstionis errorem, instituit ut innocentissimus juvenis interrogaretur repente, subito infamatura velut deprehenso trepidationem, seu tacuisset cæcus, seu negasset. Adductus ad filium senex dixit juveni quicquid audierat. Nunquam, judices, tam simplicis innocentiae fuit facinus negare. Non esset ausus juvenis coram ea muliere mentiri, quæ prodidit & scivit ubi esset venenum. Ut vero sensit infelix instantem novercam, postulantemque ut sinus juvenis exquiretur; tunc vero attonitus, hærens, & tota malorum suorum cogitatione confusus, intellexit hoc argumentum ejus esse quæ parasset ut posset deprehendi. Igitur propere, festinanter omnia membra pertractans, & meris in sinum manibus, dum cuncta suspicionibus, dum tactu juvenis explorat, venenum primus invenit. Laudo, judices, innocentiam silentii, laudo fiduciam, quod interrogatus cui parasset, non putavit sibi defendendum venenum. Rem quin immo fecit ejus qui sciret patrem non crediturum, & (quæ maxima est innocentiae contumacia) persuasionem senis nulla voluit excusatione corrumpere. Non fuit illud trepidatio, non tacita confessio. Quisquis habet venenum, habet & quod respondeat deprehensus. Fecit post hæc senex rem hominis quem non movisset quicquid invenerat. Non torfit ministeria cæci, & de scelere in quo solus nocens esse parricida non poterat, non explicuit ordinem quæstionis, sed quod plus est quam absolvere, remisit juveni defensionem. Utrum deinde intellectis deterrimæ mulieris insidiis, filium paulisper voluerit exhæredatione protegere, & diligentius de patrimonio suo deliberaturus, interim captaverit, ut videretur mulieris cupiditati jam non obstare privignus, an facillimum fuerit ut exhæredationem

B

quo-

quoque impetraret noverca cæci ab homine, cui tam multa persuaserat, cogitationibus vestris relinquo. Hoc tantum dixisse contentus sum. Testamentum continuo mutavit. Et ne quis miretur hanc festinationem, statim subsecutum est ut periret. An interfuerit, iudices, juvenis hujus, ut viveret pater, qui jam alio moriebatur hærede, vos æstimabitis. Certe non interfuit ut occideretur. Facinus, iudices, quod illa nocte in cubiculo novercæ, quod in lectulo factum est, domus tota persensit. Nemo non sibi visus est juxta fuisse. Excitari sola Noverca non potuit illo in loco unde venerat fragor. Concurrit familia quo sollicitos atque trepidantes ducebat strepitus, quem sequebantur. Inven-runt senem occisum, novercam juxta cadaver sic jacentem, ne statim possent interrogare quis occidisset. Nunciatum est deinde facinus & cæco. Inventus est (quod innocentia sufficit) non à scelere rediens, stans in limine cubiculi sui animo quo discurrebant videntes. Ut deinde ferrum juvenis inquireretur, exegit eadem utique quæ postulaverat de veneno. Quod in lectulo gladius cruentatus inventus est, non deprecor, iudices, quin contra cæcitatem non minus argumentum putetis, quam quod inveniri potuit venenum in parricidii suspitione. Gladius cruentatus novissima probatio debet esse, non sola. Ignoscite malorum periculorum metus, ignoscite humana discrimina. Defensionem juvenis primum lacrymis gemituque prosequimur. Perdidit infelix patrem: perdidit & cæcitas illum senem, cujus oscula, cujus amplexum imponebat vulneribus oculorum; cui præstabat cæcus ut viveret. Misera ignorantia, misera debilitas, quod te novercam non sic potius decipere maluit, ut biberes venenum. Facinus est, iudices, comparationem fieri, ut incredibile sit parricidium. Idem vos putatis efficere noctium merita, & affectus osculis blanditiisque quæsitos, quod natalium pignorumque reverentias? Nul-las

I Facinus est, iudices, comparationem.]
 Forte: Facinus est, iudices, comparationem
 fieri, in utro credibile sit parricidium. Vel

Facile est, iudices, comparationem facere.
 Gronovius.

las ergo facilius perire crediderim quam corporum charitates. Et licet matrimoniis paulatim reverentia gravitatis accedat, possunt tamen distrahi facilitate qua coeunt. Uxor est, quam jungit, quam diducit utilitas: cujus hæc sola reverentia est, quod videtur inventa causa liberorum. Aspicimus matrimoniorum singula momenta rixantia: mutant quotidie domos, & per amplexus lectulosque discurrunt. Placet etiam post liberos alius maritus: & unde deprehendas omnium scelerum facilitatem, possunt non amare viventes. Quid si huic uxoriæ utilitati novercale nomen adjungas? Mulieri quæ post liberos inducitur, matrimonii non contingit tota reverentia. Quanto alios præstat affectus, diligere vitæ lucisque auctorem? ¹ Liberi ac parentis non alius mihi videtur affectus, quam quo rerum natura, quo mundus ipse constrictus est. Quisquamne mortalium confodiet illud sacrum venerandumque corpus quod potest ex ignibus rapi? pro quo bene consumuntur oculi? non invenio, iudices, quemadmodum possit esse contra liberos salva reverentia. Non est difficile ut maritum uxor occidat, si non est difficilius ut filius patrem. Non est, iudices, quod putetis inter mulierem & virum de scelere queri: neque est quod senoverca sexus occasione tueatur. Major est cæcitatæ infirmitas. Sunt & foeminis ad scelera vires, cum habent causas virorum. Quinimmo si interroges, facilius hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt: & quoniam non habent roboris tantum, unde vitia mentium vincant, plerumque facinus infirmitate fecerunt. sane tamen illis sceleribus sufficere non possint, quæ discursum, quæ exigunt laborem: quod vero tam muliebri possis invenire facinus, quam occidere hominem juxta te jacentem? aggredi senem, qui se tuis crediderit amplexibus? cujus somnos ipsa disponas? ipsa custodias? Omnis alius percussor deprehendi potest antequam feriat,

B. 2

uxor

¹ Liberi ac parentis.] Scribe, Liberum] ro de uno filio sæpe significat. Grano-
ac parentis. nam ea vox etiam hoc nume-] vira.

uxor non sentitur nisi dum occidit. Non est, iudices incredibile ut occiderit mulier hominem, quem dicitur potuisse cæcus occidere. Facinus est, iudices, si cæcos habere non credimus nisi necessitatis innocentiam. Prima est infirmitas cæcitatis, ut nolit. Fallitur quisquis hanc calamitatem non animorum putat esse, sed corporum. Totius hominis debilitas est oculos perdidisse. Et si diligenter actus intuearis humanos, ministeria luminum sumus. Cæcus non irascitur, non odit, non concupiscit. Et cum corpora nostra vigorem de luminibus accipiant, pereunt cum suis vitia caussis. En ad quod erumpant manus, quæ proxima quæque tamdiu quærunt? manus, quæ sua quoque ministeria non explicant? Audebit quicquam corpus illud quod ad singulos sibi videtur decidere motus? cui quicquid ante se est, donec exploretur, abruptum est? Facinus admittet, in quo nihil ipse facturus est? Facinus quod totum credat alii? Quid si cæcitas sit quam fecerint ignes? Nemo in incendio solos ex homine perdit oculos. Tunc facies sentit incendium, cum ambusti defecere gressus, cum opponi non possunt pro oculis manus, & ad lumina nostra flammæ omnium membrorum vulneribus admittimus. Cæcum vel hoc faciet innocentem, quod licet viribus, licet sufficiat audacia, non habet persuasionem hominis, qui possit imponere. Nefas est, iudices, hunc juvenem reliquarum debilitatum ratione defendi. Quam incredibile est ut occiderit patrem, qui pati non potuit ut perderet? Rogo quid opus est gladio, quid veneno parricidæ? quantum fuit potius servare matrem? Rapiatur ex parentibus illa infirmior, illa peritura. Parricidium sic facere potuisti ut optimus filius videreris. Quantum deinde putatis impatientissimis affectibus accessisse post cæcitatem? charior est pater cum in locum successit oculorum: & tunc est infinita pietas, cum in illa debeas amare quod feceris. Quid dicitis iudices? Transferet in facinus hunc cæcitatis suæ juvenis favorem, ad quem quotidie laudatura civitas coit, cui

cui affident omnes liberi, omnes parentes? faciet se pietatis pariter & sceleris exemplum? Facilius est ut occidas patrem à quo sis ipse servatus. Nullius unquam, iudices, parricidii magis debuistis excutere causas. Cupiditas, inquit, juvenem egit in facinus. Hoc si credibile, si verum est, debet videri, mulier hæres maritum, an patrem cæcus exhæredatus occiderit. Habeant sane, iudices, hanc nefariæ cupiditatis festinationem, quos vitiorum ardor, quos quotidie luxuria præcipitat. Quo cæco hæreditatem vel innocentem? Oculi sunt oculi per quos paupertatem ferre non possumus: oculi tota nostra luxuria. Hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiscunt. Facilius impleas animi satietatem. Quò per fidem divitias juveni, apud quem omnium rerum diversitas periit? Circundes licet hanc debilitatem fulgore, divitiis: cæco tamen tunc magis cuncta defunt, cum contigerunt; nec invenias debilitatem cui magis cum paupertate conveniat. Homo in honorem parentum excæcatus, patrimonio sub patre melius utetur. Et quod per fidem parricidii genus juvenis elegit? Venenum, inquit, paravit. Cur per fidem, si sufficit, ferro facinus aggreditur, cui adhibere conscium, cui præstare debeat ministrum, cum majus habere possit, in gladio parricida secretum? An postea juveni succurrit quid possent facere manus, & se circa venenum deprehensa debilitas collegit in vires? Nemo, iudices, nemo nescit quemadmodum possit occidere. Intellexit, iudices, noverca quam incredibile esset ut videretur cæcus parasse venenum. Igitur adjecit tentatam se ut illud ipsa porrigeret. Date per fidem, iudices, operam, invenite verba: secreto privignus & Noverca de parricidio loquuntur. Ita se non putat uterque tentari? Quid cogitatis, quid dicitis iudices? Nullumne in tota domo quod corrumperet aliud parricida pectus invenit? Difficilius hoc credas novercæ, si te à nullo alio putes impetraturum. Non ergo juvenis credit hoc omnes loqui cum patre? om-

nium blanditiarum primum esse sermonem? Novercam timeas negantem. Non habet fidem ei credere parricidium, quem scias proditurum nisi impetraveris. Per fidem, iudices, diligenter attendite criminis diversitatem. Tentatam se in parricidii conscientia mulier affirmat. Quis vero dubitet, nunquam hoc privignum fuisse facturum, si habere conscium potuisset alium? Atqui venenum jam paravit, emit. Et cum hoc ipse facere non potuerit cæcus, quis est iste, cui parricidii tantum instrumenta creduntur? Cur non idem porrigit seni? vel si non potest decipi maritus nisi manibus uxoris, cur ante parricidium struitur, quam sciat an noverca promittat? Nam quod vult videri promissam sibi partem bonorum, non est argumentum, nisi & ipsum probetur. Mulier quæ sollicitatur ad facinus, quemadmodum sibi consulit, ne illam parricida decipiat? Et probationes prospicere debuit, seu factura quod rogabatur, seu proditura. Adde quod neque odit novercam cæcus, cui parricidium credit: neque hæreditate corrumpitur, cujus contentus est parte dimidia. Nemo, iudices, parricidium faciet, quo alius utatur. Exigo igitur ut istud parricidium cæci, tu socia, tu conscia manifestius probes. Quid opus est, ut jam venenum juvenis habeat? potius sermonibus vestris interpone testes, fac coram servis loquatur, fac intersint amici, fac audiat pater. Facillimum est cæci decipere secretum. Utere mulier, homine qui se commisit oculis uis. Utere verbis, quæ regis: manibus, quæ moves. Volo venenum ipse proferat, ipse porrigat: volo te rursus in facinus hortetur, volo plura promittat. Parricidium cæci deprehendi potest, dum tibi fatetur. Sed, inquit, inventus est tenens venenum. Exiguum argumentum noverca, de magna facilitate fecisti. Non accusas cæcum, sed ostendis. Homo expositus ad omnem occasionem, ad omne ludibrium, quem tactus, quem proxima quæque decipiunt, quid refert quid in sinu habeat? ille quem deprehendere possis, qualem relinquo? A quo modo noverca digressa

digressa est, cuius ordinavit vestes, tetigit sinus, membra composuit, venenum potest habere sic ut nesciat: potest sic, ut aliud putet. Si mehercule volueris, tenebit palam: si iusseris, accipiet coram servulis, coram amicis: & si venenum non dices, hauriet, bibet. Nullo magis, iudices, argumento potest innocentia cæcitatatis intelligi, quam quod videtur juvenis deprehensus. Si parricida est, & exquiritur, hanc saltem sibi præstabit dissimulationem, ne teneat venenum. Neminem, iudices, credo mirari, quod juvenis interrogatus cui parasset, verba non habuit. Non fuit illud patris indignatio, non fuit dolor, venenum juvenis expavit. Auferunt nobis vocem, quæ fieri posse non credimus, & silentium est admiratio subita miserorum. Nescit tacere deprehensorum scelerum trepidatio: & statim respondet illa cum suo sibi scelere parata defensio. Tacere facilius est deceptis, quam deprehensis. Quid per fidem facere vultis juvenem quem de parricidio consulit pater ille servatus? Miror hercule non dixisse, *Volui, sum veneficus, sum parricida.* & invidiam putarem si confessus esset. Bene quidem quod nescit juvenis quemadmodum parricidium neget, neque habet illa deprehensorum multa verba. Venenum quod tenet cæcus, ipsius est, si illud excuset. Sed inquit, exheredatus est à patre. Poteram, iudices, secretum hoc senis profundumque vocare consilium, contra juvenem tamen esse non debet, etiam ut de parricidio crediderit novercæ. Notum hoc, iudices, ac vulgare facinus est, quod plerumque contra liberos amantur uxores, & sequentium matrimoniorum non aliunde quam de damno pietatis affectus est. Genus infirmissimæ servitutis est senex maritus, & uxoriæ charitatis ardorem flagrantius frigidis concipimus affectibus. Quid quod necesse est impatientius amet maritus uxorem, qui sibi videtur filium jam perdidisse? Facillimum est de cæco parricidium credere, cum hucusque erraveris, ut inquirereres. Volo scire, iudices, quid fecerit homo senex, qui parricidam filium sciat.

B 4

Non

Non culeum parat, non illud porrigit venenum, non saltem abdicatione dimittit: testamentum tantummodo mutat, & parricida sola paupertate punitur. Rogo, quis præcipitat? urget? adeone non potest fieri idem postero die? gravius hoc faciet pater, si non præstiterit uxori. Quid quod hoc ipsum tam placide, tam quiete facit, quasi capter imponere? Quid dicitis miserorum parentum affectus? Exhæredaturus filium pater, non advocat propinquos, non contrahit amicos, nullis lacrymis tabulæ, nulla vociferatione complentur? Nescis senex, quanta tibi opus sit ratione tabularum: exhæredas miserabilem parricidam. Non est, judices, quod putetis ideo nullum adjectum ad exhæredationem juvenis elogium, quia de scelere constaret. Nemo unquam ideo non objecit filio parricidium, quia crederetur. Per fidem, judices, duorum inter quos de scelere quæritur, æstimemus mutato testamento proximam noctem. Juvenis, seu innocens, seu parricida est, adhuc in suo silentio stupet: nec facile dixerim, unde major trepidatio, si alienum tenuit, an suum venenum. Noverca rem inter manus habet anxiam, trepidam. Nihil est difficilius quàm differre gaudium, quod scias te non mereri: & filio se esse prælatam, non est longa persuasio. Expectat nunc ut juvenis agat causam postero die, ut credulum senem propinqui, ut civitas universa castiget, & se noverca sensit unius tantum noctis heredem. Non creditur testamento hominis, qui eadem nocte qua filium exhæredavit, occiditur. Tractemus nunc, judices, ipsius sceleris comparisonem. Cæcus ignorat ubi jaceat senex, an jam quiescat. Et quam difficile est ut credat illum, qui modo de parricidio suspicatus est, dormire patrem? Tu sentis quando senem vicerit lassitudo curarum. Cæco quis renuntiat quod diei noctisve secretum? Scis pariter an una quiescentium fores vallaverit cura servorum. Tu facere potes occasionem, uxor & domina. Cæco fortassis ad aliud limen errandum est: tibi hoc solum restat, ut ferias. Cæcus necesse est

est quietem patris ipsa corporum electione confundat : tu jugulum , tu potes pertractare pectus , dum amplecteris. Nobis iterum casus redit , rursus incerta tentanda sunt : tibi restat ut statim membra componas , ut quiescas. Non sufficiunt facinus facturo solæ cogitationes , & vix tam multa pariter sciretis oculi. Per fidem , judices , ab utro credibilius est occisum senem ? à noverca quæ prospexit ut alius posset esse suspectus : an à juvene , cujus invidia periturus erat , etiam ut illum alius occidat ? Intuemini per fidem , judices , procedentem parricidam. Quos non ista vestigia frangant rumpantque somnos ? Vestigia plura semper errantium , quæ non valent suspensis prætentatisque gressibus librare corpus : & quia diu sunt incerta , nutantia necesse est gravius premant solum cui crediderint. Quanto ex hoc turbæ plus accipiat necesse est illa nocturni silentii quies , quod ambulantis cæci nec manus cessant , præmittuntur , explorant , & adesse se nunciant ? Illa per quæ complexus veniunt , non sunt in potestate cæci , quibus toto se fateatur strepitu. Quicquid occurrit , nequaquam potest evitare cæcitas nisi offensa. Ut ambulare , ut ingredi nocte possimus dies facit. Quam multa deinde supersunt postquam ad patrem perventum est ? Exploretur necesse est pariter jacentium prima diversitas : vultus , ora tractentur , detrahantur vel amenta corporibus , quæratur vulneri locus. Ita ex duobus neutrum excitat ? Gravior semper dexteræ tractatus errantis. Paulatim deinde admovendus est pectori mucro , & ne qua confundatur ignorantia nimium liber ictus , præcedat oportet gladium manus. Unde tantum virium Cæco , ut in uno statim ictu mors tota peragatur ? Incertum vulnus sit necesse est , cujus impetum non regitis oculi : nec possis custodire destinatum ferro locum , dum ad colligendum vulneris pondus , dextra redire permittitur. Utrum deinde juvenis post vulnus unum continuò fugit ? Et quemadmodum scit an facinus expleverit ? an potius expectat ut de parricidio cadaveri credat ?

Ecce iterum per eadem incerta redeundum est, omnia rursus periculose tentanda venienti. Fidem vestram, iudices, ut nobis profit argumentum criminis nostri, cæcus si nec venire nec reverti sine strepitu potest: neque sic occidere potuit, ut deciperet Novercam. Te, te hoc loco mulier interrogo, quæ tam gravis quies, ut te mors tam vicina non excitet? Parvulis noctium turbamur offensis. Excitant nos exigui plerumque motus, vox incerta, longinqua, & aliquando ipsum silentium. Illorum sane juxta te suprema non sentias, quos senectus languoresque dissolvunt? Homini qui ferro occiditur, tumultuatur exitus, & similis est repugnanti. Quid quod necesse est, nulla mors inquietior sit, quam quæ statim tota est? Nam quod dormiens occisus est, non est, quod sic æstimetis, tanquam per illam quietem transierit in mortem. sit aliquid necesse est inter soporem mortemque medium, nec potest jungi tanta diversitas, cum sit somnus ipse pars vitæ. Non multum interest, quietem nostram ratio vitæ rumpat, an mortis. Hominem qui dormiens occiditur, ipsa mors excitat. Sane non habuerit supremam vocem, habet utique palpitationes, habet motus, & quicquid totus lectulus sciat. Et quando mulier seni tuo blandius implicita jacuisti? Siccine dormis, quæ modo turbasti totam domum, cujus privignus parricida, miser est maritus? Ecce vitalibus ruptis in amplexus tuos effunditur cruor, & fugiens per vulnus anima agit ante se anhelitus, agit crebra suspiria. En iterum largus ille sanguis circa tuos duratur artus, stringeris deficientium rigore membrorum: non moveris, non expavescis, sed dormis per tot diversitates? Non relinquitur quid aliud simulare possit mulier, cui necesse est juxta eum inveniri quem occidit. Non est, iudices, quod incredibile putetis, ut quis perferat dormientis simulationem: nihil est quod facilius humana caliditas possit imitari. Sic quidam cadaverum expressere pallorem, & contra verbera & experimenta telorum, mortium pertulere patientiam. Quanto facilius est simulare
rem

rem, cujus imitationi sufficit, cluisse lumina, laxasse membra, dedisse suspiriis modum, & anhelitus negligenter egisse? Inter dormientem simulantemque non est nisi conscientia. Nam quod ad tot vestigia, tot manus, tot proclamationes in eodem tenore duravit, nolite mirari: facilius excites dormientem. Et hæc est omnium natura rerum, ne quid diutius perferas, quam quod imitaris. Simulare somnum habet & hanc facilitatem, quod videtur similis excitato, qui deprehensus est. Quid hoc esse vis mulier, quod te non excitat res qua domus tota turbatur? Illam servilis negligentiae quietem, illos sine curis, sine affectibus somnos, illos qui non statim primo timore profiliunt, fragor noctis agitavit. Quantus deinde fremitus discurrentium tota domo? Prima sunt evigilantium præsidia clamores, nec potest quietas res esse noctis auxilium. Minore strepitu commota es cum excitareris. Ecce cubiculi vestri fores trepidæ festinationis effringuntur impulsu: en lumen super lectulum ingerunt multæ manus, & ad prostratorum corporum similitudinem cubiculum gemitu, vociferatione completur. Tu jaces, & in cadaveris similitudinem usque resoluta es. Hoc tu quietem putas esse? Patientia est. Vestræ, judices, æstimandum relinquo prudentiæ, strepitum quem in cubiculo senis fuisse confessi sunt, qui illo potissimum concurrerunt, utrum putetis factum colluctatione morientis, an à peracta cæde referentis gladium mulieris fuisse discursum? An hoc quoque inter artes Novercæ, ut omnibus sceleris sui partibus sensim quieteque dispositis, ipsa ad excitandam familiam fecerit strepitum, cui hoc solum supererat, ut sic inveniretur? Fragor quo familia excitata est, si redeuntis cæci fuit, deprehensus juvenis esset antequam gladium referret. Ut sciatis, judices, neminem fuisse in domo, quem non fragor ille confuderit: Cæcus quoque inventus in limine est, sicut solet ultro citroque commeare. Juvenis si inter suum patrisque cubiculum facile discurrit, quid adhuc in limine facit? Evasit, effugit,

git, gladium jam reposuit. Et quanto facilius est Cæco simulare somnos, vultum quietis imitari? Quod per fidem majus subitæ confusionis argumentum est, quam quod cæcus exilivit, & stetit? Gravius necesse est expavescent, quibus de solitudine sua non renunciant oculi: & quorum conclusus animus non exit in visus, non habet unde timori suo par sit. Deprehensus est juvenis ubi illum destituerat impetus timoris. Potest negligere cæcitas in cubiculo suo ducem, in quo dies omnes cunctasque noctes agit iter, quod jam multis offensis, multis edidicit erroribus. Extra limen cæcitas est, inde error, inde tenebræ. Nihil est innocentius Cæco, qui nec in scelere deprehensus est, nec in dissimulatione. Proclamat hoc loco juvenis. Ut primum, inquit, mi pater, fragor me domus, & velut tui confudere gemitus, iterum tanquam te rapturus exilivi. Tunc primum miser sensi facinus cæcitatibus: steti, donec mihi renunciareris occisus, & in illa discurrentium trepidatione tenui miser ocium timoris. O si numen aliquod paulisper accommodasset oculos, primus in cubiculum intrassem patris, invenissem fortassis adhuc aliqua verba morientis, loqui & interrogare potuissem. Tarda & trepida sunt officia servorum. Ego te deprehendissem Noverca vigilantem. Sed, inquit, gladius Cæci cruentatus inventus est. Non est, judices, cæcitatibus audacia, de parricidio referre gladium: & homo cujus paulo ante exquisiti sunt sinus, non referret in cubiculum suum ferrum, quod non tegere posset, non abscondere, & tamen cruentatum sciat. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? Negat Cæco surripere potuisse gladium mulier, quæ se quiete defendit. Et quanto facilius est somnos decipere miserorum? Gravior est quies, quibus ex lassitudine calamitatum venit. Cæco vero facile est, etiam vigilanti surripere gladium. Quemadmodum autem paratur argumentum? Quædam facere non potest negligentia, & facilius est ut cæcitatem imitentur oculi gladium cruentatum reponentes. Has tantum causas
habet

habet qui occidit alieno. Sentio, iudices, jamdudum indignari miserrimum juvenem, quod argumentis, quod probatione defenditur. reddenda sunt maximo virorum patrocinia tam piæ cæcitatibus, & agenda reliqua pars causæ admiratione. Intueri mihi, iudices, videor expeditionis illius incredibilem novamque faciem. Vadit rapto patre juvenis per arduas crescentesque flammæ. Dicturum me putatis, ut evadat, ut fugiat? Properat miser, ut revertatur. En membra contactu stringuntur ignium: Pater tamen toto cooperitur amplexu, & ardentibus tunc quoque pene luminibus, texerunt manus alterius oculos. Hoc me nunc putatis stupere, mirari, quod huic juvenis oneri per medios ignium globos & ruentia tecta suffecit? illud est cui vix habere possit mortalitas fidem. Visus est sibi fecisse rem facilem. Quanta dii deæque pietatis audacia est, ire rursus in flammæ, illo ubi patrem pene perdideris? Jam non erat illud penetrabile, jam non erat domus, ubique tamen juveni videbatur ardere mater. Jam miser undique flagrantibus membris, cum discurrentem cluisset ignis, quod solum supererat virium genus matrem quærebat oculis. Non fuit illud primum ignium, perire lumina candentia, non protexerunt flagrantem sua membra faciem, & oculi quærentibus matrem manibus arserunt. Rursus infelix totum tactu perlustrat incendium, & unde maximus est collabentium culminum fragor, illo debilitas tanquam inventura revocatur. Solus omnium servatus est beneficio cæcitatibus. Protrahatur, iudices, si videtur, in medium reus: plurimum probationibus adjicere debent truces vultus, terribilis minaxque facies. Hic est, iudices, qui dicitur tota nocte discurrisse. Hic ille circumspectus, hic ille felix parricida. Recesserunt cuncta debilitatis officia, & hominis qui circum genua vestra ducendus est, non est qui dirigat gressus, non servuli supersunt, non penates. Respondete per fidem, respondete mortales, utrum hic patrem occidit, an perdidit? Quid agis infelicissime juvenis? Rogandum

gandum est, neque habes totas preces. perit ille vester ambitus, vestra misratio: sed nefas est ut reatus iste sentiat debilitatis adversa. Nos agedum juvenis duc, immo nostris humeris, nostris manibus innitere: nos tibi preces, nos accomodamus oculos. Quid adversaris infelix? Quid repugnas? Scimus te non rogare pro vita, sed dura miser, dura. saltem vive dum vincas. decet te hic quoque virtutum tuarum cumulus, decet ut digneris moriturus absolvi.

DECLAMATIO III.

MILES MARIANUS.

ARGUMENTUM.

Bello Cimbrico Miles Marianus tribunum stuprum sibi inferre conantem, propinquum Marii occidit. Reus est cædis apud Imperatorem.

Pro Milite contra Tribunum.

SARTIS dedecoris atque flagitii castra ceperunt, cum hæc furenti tribuno mens subiecta est, ut in medio belli Cimbrici strepitu, ante signa (*tuis honos sit habitus sanctissimis auribus*) juberet prostare gladio cinctum, & vim turpissimam ac nefariam tentaret inferre (ne quid aliud dicam) fortiori. Habet æternam labes illa memoriam & in exemplum, in quod facillime vitia proficiunt, nova culpa pernotuit. Et licet impunita sit reo virtus, sua tamen in hoc ruentis in deteriora seculi cursu, affirmo, plures erunt qui tribunum imitentur, quam qui militem. Et si nihil minus convenire videtur partibus advocati, summe Imperator, quam reo capite periclitanti subsidium miserationis auferre: memor tamen pro quo, & apud quem loquar, audacter, atque ut spero, tuto profiteor, militem tuum quicquid afferat casus hodie, sub ipso fortunæ minantis ictu stare securum. Aut enim absolves tanquam innocentem, aut punies tanquam virum. Fas est vita periclitari, qui natum se meminit lege pereundi. Neque in militiam gravissimo asperrimoque bello ita venit, ut nesciret sibi mortem in pro-

procinctu habendam : neque est tam imbellis, ut non forti pectore adversa, dum non inhonesta, toleret. Affirmo tibi C. Mari, non sic nuper repugnasset, si illum tribunus voluisset occidere. Neque ignoravit quæ manerent eum pericula, cum obscænos furiosi corruptoris amplexus gladio divelleret. Nec habeo sane quid in milite præsertim tuo laudem, si pudicus est tantum, quia expedit : nec si sit vitæ cupidissimus, poenitere eum facti sui potest. De interfectore corruptoris fortasse dubites : illud utique scio, de impudico Milite non deliberasses. Hunc vero C. Mari (defendatur enim tam fortiter Miles tuus, quam vindicatus est) nec si damnaveris, poenitebit. Si fors ita tulerit, ibit ad poenam pleno gradu tam paratus mori pro pudicitia, quam occidere : laudemque perpetuam fortissimi pudoris secum feret. Omnis licet delatorum vis ingruat, nunquam tamen effici poterit, ut miles tuus magis doleat quod accusatus, quam quod appellatus est. Sed neque hoc Roma parens, nec signa militaria, aquilæque victrices, nec tua, summe Imperator, divina virtus sinat, ut tua quoque sententia quisquam vir & Romanus & Miles nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est. Ecce cum maxime hoc agitur, ut inter Romanarum legionum manipulos scorta deligere, & ad stuprum trahere sacramento rogatos posthac liceat ex decreto tuo : nec pudet accusatorem apud C. Marium (quod exemplum divinitus nobis datum videtur, quid in homine virtus possit) assidentibus legatis præfectisque, & istis, illi prodigio dissimilis tribunis toto armatorum iudicio objicere Militi quod vir sit : tantumque non durum ac rusticum, sed parum meretriciis artibus queritur educatum. At ego, si qua est fides, pudicitiam in Milite etiam laudare erubesco. Fœminarum est ista virtus. Aliter laudandus est vir fortis, idoneus bello, promptus ad pericula præstantis animi : libere dicam, dignior qui tribunus esset. Hoc enim propinquo Mari, non erubesceres. Pater huic emeritis bello stipendiis

pendiis tum, cum tota subnixum Numidia fregimus Jugurtham, exauctoratas armis manus agresti labore subegit. Prædura priscis moribus mater, frigoribus ac solibus perusta, & in plerisque ruris operibus marito particeps, affir-
mo, quam nemo appellasset impune. His ortus ipse, procul ab omni contactu recesserat, pueriles quoque annos aliquo semper opere durando, sequi pecora primo, arcere gregibus feras, aliquid semper audere majus annis. Ludus fuit rotare saxa, vibrare jactu sudes, saltus agitare venatu, mox vigentibus lacertis humum scindere, segnem futuris novalibus eruere sylvam. Sic effectum est, ut (quemadmodum aliqui putant) posset cito militare. Interim ex ultimo littore oceani, & dirempta frigoribus plaga, gens à rerum natura bene relegata, stolidi viribus, indomita feritate, insolens successu, nec minus animorum immanitate, quàm corporum, beluis suis proxima, Italiam inundavit. Nec tamen tantum vi sua, quantum luxuria socordiaque nostrorum ducum elata, dum nos in bello quoque vitia pacis sequuntur, & delicati sumus etiam miseri, vastitatem agris, solitudinem juventuti, periculum imperio ac prope exitium attulit: apparuitque nunquam populo Rom. ad propulsandam perniciem magis viris opus fuisse. Itaque cum appareret soluta militiæ disciplina, & non minor nobis pugna cum moribus esset, quam cum hostibus: ad unicum C. Mari cum virtutis tuæ, tum sanctitatis severitatisque præsidium confugimus. Et mehercule festinarunt parentes ad nomen liberos mittere quamvis asperrimo bello velut occasionem complexi, ut sub te ponere rudimenta militiæ contingeret, cernere quotidie divinæ virtutis exemplum, te hortatorem operum habere, te testem. Et cum hæc communis totius exercitus esset felicitas, dux Marius, tamen (ô facinus indignum!) plus reliquis consecuti videbantur, quibus Trib. contigerat propinquus tuus. Quanta cura robora militum legeris Imperator, ut hostibus prope humanas vires excedentibus opponeres parem delectum,

lectum, vel ex eo manifestum est, quod cum scires non ex censu esse virtutem, præterita facultatum contemplatione, vires tantum animosque spectasti. Quid prodest? en quanta delectui tuo fit invidia? diceris 'adversus Cimbro puerum probasse. Sed neque te militaris ætas fefellit: cujus certissima mensura est, posse fortiter facere. Neque illa libido fuit saltem vitiis usitata, quæ ad obscænos Veneris impetus formæ cupidine incenditur, sed quidam perditus contumeliæ amor ac summa flagitiorum voluptas, inquinare honesta: hoc ipsum quod primus ante signa procurrat, quod veteranos tyro præcedit, quod redit pulvere & cruore concretus istud, istud quod tam vir est. Vulgaria sunt irritamenta cupiditatis, forma, ætas: singularis res est fortis concubinus. Illas cicatrices, illa vulnera, illa tot eximiæ decora militiæ, quid exequar ultra? Imperator, pudet me quod intelligis. Transeo oblatam nolenti munerum vacationem & blandius quam militiæ disciplina postulat, adulatum militi tribunum, imperatas asperrimas expeditiones ut remitterentur, sæpe ordinis, sæpe affinitatis tuæ jactatam gratiam. Confitemur C. Mari, diutius vixit obscænus corruptor, dum ista miles non intelligit. Non audeo dicere, Imperator, concipe animo temporis illius habitum, reforma cogitationes tuas: in aliis forsitan causis permittatur indignitatem rei orationem exaggerare, de injuria nostra Latine queri non possumus. parcendum verbis est. inhibenda magna ex parte veritas. prævaricandum mihi est, si pudorem habeo. Collatis cum hoste gravissimo comminus castris, cum totum bellum quodam genere ad pedem venisset, & omnium mentes imminentis pugnæ cogitatio impleisset, circumfremente undique barbarico ululatu, Romano militi pro vallo excubanti, meretriciam obscænæ libidinis patientiam aliquis imperat? Suum quisque habeat fortasse judicium: mea sententia non satis pudicus est miles, qui armatus tantum negat. Hoc expositionis lo-

C

co Im-

Adversus Cimbro puerum probasse.] Vide Grönovii Observ. 3. 24.

co Imperator, malo accusatoribus credas. Illi narrarunt rem viro & Romano & Milite tuo dignam, tantumque non ardorem luminum, horrorem capillorum, fremitum indignationis ante oculos dicendo posuerunt. Ad primum statim obscenæ libidinis sermonem, non aliter quam si in hostem classicum cecinisset, gladium illum quem à te pro pudicitia nostrarum conjugum acceperat, per pectus infandi corruptoris exegit, & in latus ultra pedem. Si omnes milites tales habemus Mari, vicimus. Verebar equidem ne fugandi corruptoris causa ferrum strinxisset, & (quod accidere interim solet) dum alter recessurum putat, alter percussurum non putat, tam honestum opus casus fecisset. Neque enim (ut opinor) hoc quoque exigendum fuit, ut cum Cæcus amentia corruptor per vulnera ipsa rueret ad prendendos amplexus, Miles etiam gladium reduceret. Ego vero parum viriliter istum indignatum puto, si in tanto dolore Tribunum potuit agnoscere. ipse nihil excusat. Percussi, inquit. Gratia Marti, signisque. Occidi, hausi noxium ultrice dextera sanguinem, sive licuit, sive non licuit. Atque utinam plures mortes cepisset, ut impurum spiritum renascens poena torqueret. Parum severe militarem redeuntibus suppliciis disciplinam continemus, si Tribuno post hoc factum bene cessit quod occisus est. Reum ergo cædis non inficiatione defendam. Viro forti præsertim & innocenti nihil facere convenit quod negandum sit. Non abnuo crimen: immo si accusatores tacerent, ipse narrassem. Objicite igitur, sed ut delatores decet totum. Verecundissimum enim Militem apud sanctissimas Imperatoris aures minus pudet confiteri quam queri. Parumne dedecoris subimus, quod non de honoribus fortissimi viri queritur? & ut longissime vota procedant, rem honestissimam militi fecisse impune erit? Damnetur etiam, & pudicitiam supplicio pendat. Convenite legiones, intendite animo sancto contracta undique auxilia. Lex dicitur castris, nec pauci sunt qui hoc nolint licere,

cere, illud velint. Non me hercule possunt tenere, quo minus in accusatorem dolor meus erumpat. Quid dicis? Tu si Tribunus esses, hoc fecisses? Si miles esses, hoc tulisses? Date praecepta, componite disciplinam. Miles hac contumelia percussus est. Indignis vero vocibus contaminatus, ¹ nihil amplius aget, quam renuet? Et quis non illum inter prostitutos habeat, si commiserit ut possit iterum appellari? Neget tamen, & ultionem injuriæ suæ differat. Ita puto, cum illuserit Tribunus, queretur. Injicitur manus, & ab assignata statione Miles abducitur, ut stuprum patiatur. Vos interrogo accusatores, quid faciet? feret libidinosas manus vulnera sua tractantes? deponet arma, an reponet? Vir est enim, auctorem habet, hoc primi ordines jubent. Æquum est Tribuno Militem parere: in diem sperare etiam processus potest, pro hoc merito accipiet fortasse ² vicem, ordines ducet, & sub illo alii militabunt. Si hæc conditio causæ est, si defensio sui non permittitur, indicate, prædicite, si corruptorem non licet feriri, feret. non enim potest nuda manu repelli. Mementote, corruptor armatus est. Implicitus tamen infando nexu, cogitare quid sibi fecisset utrum id, si plura dispiciat, immo, si videtur, quo justius queri possit patiatur. Istud vero flagitium in conatu pereat. Nam si libido ad votum obsceni corruptoris processerit, duo occidendi erunt. Liberè itaque dixerim C. Marī, quam de fortissimo Milite sententiam feras, magis tua interest. Hujus quidem gloriæ nihil plus adjici potest, quam si pro re tam honesta moriatur: hunc mirabitur sola virtutum incorrupta testis vetustas, hoc factum patres liberis vel post poenam præcipient. Tu cogita quid te sensisse homines sciant. Hoc exemplum in neutram partem potest taceri. Cogitare certum est id quenque cum judicat, probare quid in re simili ipse fecisset.

C 2

set.

¹ Nihil amplius aget, quam renuet.] Induco pro infiticio rō aget. Sic enim loqui solent. Sueton. Ner. 43. inermem se in conspectum exercitus proditurum, nec

quidquam aliud quam fleturum. Et in antiquioribus edd. abest. Gronovius.

² Vicem.] An vitem?

set. Omnibus enim ad virile robur per pueritiam iter est, & jam contra libidinem maturuisse non prodest. Recognosce incrementa tua, & honestam tantæ magnitudini memoriam pristinae tenuitatis. Sine dubio te ad tot consulatus, & actos aut destinatos triumphos divina virtus tua sustulit. Memento tamen, & tu sub Tribuno militasti, nec ad hoc fastigium dignitatis tam brevi tibi venire contigisset, si sero coepisses. Dicam nunc ego præcipuam semper curam Romanis moribus pudicitiae fuisse? Referam Lucretiam, quæ condito in viscera sua ferro, poenam à se necessitatis exegit, & ut quamprimum pudicus animus à polluto corpore separaretur, se ipsa percussit, quia corruptorem non potuit occidere? Si nunc placet tibi Miles, quid ego Virginium narrem, qui filiae virginitatem, qua sola poterat, morte defendit, raptumque de proximo ferum non recusanti puellæ immergit? Divisit illi solum Appium, quem tamen populus Romanus secessione à patribus, & prope civili bello persecutus, in vincula duci coëgit: neque ulla res tum magis indignationem plebis commovit, quam quod pudicitiam auferre tentaverat filiae militis. Hæc sunt honesta, hæc narranda foeminarum exempla. Nam virorum quæ pudicitia est, nisi non corrumpere? Non sit mihi forsitan querendum aversis auribus seculi in tantum vitia regnare, ut obscœnis cupiditatibus natura cesserit, ut pollutis in foemineam usque patientiam maribus, incurrat jam libido in sexum suum. Finem tamen aliquem sibi vitia ipsa exceperunt, ultimumque ad hoc hujus flagitii crimen fuit, corrupisse futurum virum. Hoc vero cujus dementiæ est? In concubinatum juniores leguntur, & in muliebrem patientiam vocatur fortasse jam maritus. Ego vero gratulor militari disciplinæ, gratulor opinioni castrorum, si hujus mentis Tribunus in hunc primum incidit. Itane tandem (juvat enim velut præsentis insequi furorem) scorta tua stipendium merentur, & sub signis exoletos trahis? Ideo meretrices ab exercitu summoventur, intrare castra

castra foeminis non licet? Ita puto, non opus est: Militem, hoc est plusquam virum, jamjamque in acie staturum, cui pro virili portione salutem suam patria commisit, appellas. Fortasse classico sonante ideo stationes circuis, ideo vigilias ambis. En quem Tribunum faceres, cum prætextati militabant? Non hic profusus est furor? non manifesta dementia est? Vides munitum gladio latus, loricam ferro asperam, clausam galea faciem, & ad terrorem belli cristas minantes, inscriptum in scuto C. Marii nomen, totum denique virum Martio habitu horrentem. Hic tibi cultus prostituti videtur? Appellabis de stupro? vim afferres? Quid deinde expectas? ut ille te Tribunum putet, cum tu illum non putes Militem? Vacat enim vitiis nostris, & ad omne votum fluente fortuna lascivit ocium, aut in eo saltem statu Resp. est, ut ad restituendam eam satis sit milites impudicos non esse. Non de prolatando tibi imperio res est, nec transmarinas (ut nuper) provincias petimus: de Italiæ possessione certatur, pro aris focisque constitimus: an hæc omnia igni ferroque vastentur, an nobis caput barbarus hostis excidat, an Cimbrice loquendum sit. Vita omnium nostrum & salus (pati namque aliud ne sub hoste quidem viri timemus) in ultimum discrimen adducitur. Influxit Italiæ inaudita multitudo, quam ne ea quidem potuit sustinere terra, quæ genuit: inusitata corporum magnitudo, mores etiam Germanis feri. Strage nostrorum campi latent. Jam fugatorum Carbonis atque Syllani sub comparatione felix militia est. Jacet post amissum Scaurus exercitum. Servilii Manliique bina cum tot legionibus castra perdidimus. Gens majorem terrarum partem victoriis pervagata, tantum in Mario stetit. Libenter te Imperator interrogo, in hoc rerum statu tales Milites habere malis, an tales Tribunos? In tanto belli discursu, ne concessæ quidem Veneri dares veniam. Nam quo ad altio-

C 3

rem

¹ Nam quo ad altio-rem, &c.] Evchitur, amplior atque angustior fit, crescit. Gronovius.

rem quisque ¹honorum gradum extenditur, magis in exemplum spectantibus pater. Cum alii excubent armati alii claustraa portarum tueantur, alii vallum fossaeque scutis innixi cingant, cibum ipsum stantes capiant, Tribunus inter scorta volutabitur? & has solas vigilias ager? ac ne ideo quidem brevem saltem frugalitatis perferet simulationem, ne hæc illum facere Milites sciant? Age porro si viveret Trib. & hoc ad te factum Imperator, deferremus, circumstaret universus exercitus, ne hanc militis contumeliam, sed militiæ putaret, quid ageres? quid constitueres? Beneficium accepisti Mari, beneficium: non habes necesse propinquum tuum occidere. Nam si verè æstimemus, Imperium Pop. Rom. ad hanc diem militari disciplina stetit. Non enim nobis aut multitudo major est, quàm cæteris gentibus, aut vehementiora corpora, quam vel his ecce Cimbris, aut majores opes quam locupletissimis regnis, aut mortis contemptus facilius quam plerisque barbaris causam vitæ non habentibus. Principes nos facit severitas institutorum, ordo militiæ, amor quidam laboris, & quotidiana exercitatione assidua belli meditatio. Itaque plura pene moribus quam viribus vicimus, cum captivæ quoque sancte habebantur & contumelia etiam hosti aberat. Quæ omnia longa superbæ nobilitatis intermissa luxuria, tui nobis mores retulerunt. Dii profecto magnitudinem tuam curant Imperator ac dirigunt, qui tibi super cæteras laudes obtulerunt tam honestæ sententiæ occasionem. Quod Miles fortiter fecit, si absolvis, tuum exemplum est. Nisi forte hoc me perturbari putatis, quod Tribunus fuit. Ideo hercle turpius, ideo morte omni dignior. Hæc enim conditio superiorum est ut quicquid faciunt, præcipere videantur: & perniciosissimus est malæ rei maximus quisque auctor. Quis continebit militiam? Quis castrensis disciplinæ præcipiet severitatem? Quis te Imperator majoribus curis districto, delicta militum coërcebit? Tribuni corpus & pec-

¹ Honorum gradum extenditur.] Docti viri ascendit, sed defendimus vulg. 3. Ob-
serv. 1. Gronovius.

& peccatum corrigit? Ad quem confugiam? cui querar? Sic fit ut necesse habeamus ipsi nos vindicare. Tribunus fuit & hic Miles fuit, Tribunus. Hoc dicis cui parere caligatum lex jubet, qui non solum militibus, sed centurionibus præpositus, partem quandam Imperatoriæ potestatis obtinet. Ita, opinor, contra jura castrorum fecerat Miles, etiam si tantum negasset. Nescit quod istius honoris fastigium, quæ potestas ordinis: tyro est. Age si ad te C. Mari, aliquis impudicum Militem detulisset, ferres dicentem, Tribunus me jussit? Quod si par in utraque parte delictum est, hoc tamen crimen militem saltem decet. Tribunus fuit. Videor me hercle Imperator, oblitus mediocritatis meæ, cum vix unius defensionis sufficiam; quædam pro universo dicturus exercitu. Omnes has quæ circumstetere legiones, florem Italiæ, civium sociorumque robora, una voce proclamare apud tribunal existima. Non ignominia Tribuni parere possumus, nemo nostrum recusat itinerrum laborem, ¹ nec invisum super arma fascem, non æstivi solis ardorem, nec sub pellibus actam hyemem. ² ferienda sit fatigato fossa, pro vallo portisque vigilandum, fortiter ancipites inibimus pugnas, vulnera laude pensabimus, mors erit ignominia potior. Quidquid in pugna patimur, virorum est. Imperet asperas Trib. expeditiones, si quo vertice montis hostis pellendus est, si inter infestos armatis saltus speculandum: sæviat denique in terga verberibus, exigat servilem plagarum patientiam, leno etiam, ³ leno etiam servis excipitur, fortasse hac lege captivos vendes. Si meretricia imperatur necessitas, si adversus obfoecenam vim corruptoris arma tantum contumeliæ causa habemus, potius castra capiantur, & vim Tribuni inter-

C 4 pellet

¹ Nec invisum super arma.] Scribe, nec injustum super arma fascem. Accepit è texto Georgicorum: patriis acer Romanus in armis injusto sub fasce viam dum carpit. Cicero in Oratore: Injusti oneris impositi tua culpa sit. Statius 6. Theb. Injustis collatum viribus hostem. Paulinus episto-

la 2. quo depressior sub injusto ineptiarum ad se nostrarum onere revertisset. Gronovius.

² Ferienda.] An fodienda? Pass.

³ Leno etiam servis excipitur.] Vide nostra ad M. Senecæ controversiam secundam. Gronovius.

pellet Cimber. Nihil tale novere Germani, & sanctius vivitur ad Oceanum. Quid futurum est Imperator, si ad pudicitiam militum pertinet vinci? An ignoramus Imperator, quanta quondam populi Romani exarserit seditio, cum ex domo foeneratoris addictus lacero verberibus tergo prorupisset in publicum, & illas suppliciorum notas tulisse se quereretur, quod vim corruptoris pati noluisse? Et ille tamen quanquam hoc flagitium conatus in addicto ac pene servo videbatur & vix libero, aliquatenus memor fuisse Romanæ sanctitatis, qui vim obscenissimam non tentaverat nisi adversus alligatas manus: eo tamen usque populi Romani vindicta processit, ut ardentibus bello finibus, ad delectum nemo responderet, nisi & poena corruptoris & abrogatione legis satisfactum esset. Nolebant militare, quamvis hanc injuriam non miles acceperat. Quid de Fabio Eburno loquar, qui filium impudicum cognita domi causa necavit? Jamjam commilito quicunque casus manet, etiam si te Imperator damnaturus est, habes solatium, satius est quam à patre occidi. At propinquus C. Marii fuit. Corruptis judicem, & animo alioqui levi gratiæ pondus imponitis. Propinquus tuus fuit. O rem omnibus narrandam, cum absolveris. Nam si quid tibi judicandi fides tua causa facere permittit, cogitas profecto quantum tibi hoc ipsum apud æmulos, quos virtutibus offendis, allaturum sit invidiæ, cum videberis aut corruptorem militis judicare innocentem, aut propinquum tuum etiam vindicare nocentem. Olim jam Imperator inter fulgentes virtutes tuas livor locum quærit, & natura quidem omnibus novitatis incrementis adversa nobilitas tuis tamen laudibus pressa & obruta rimatur occasionem criminum. Quod si bene invidiam novi, hoc quoque tibi objicietur, quod saltem propinquus tuus peccavit. Quare abdicandus & ejurandus est non tuus sanguis. Certe nihil minus committendum, quam ut ulciscaris hoc flagitium in eo præsertim, qui apud malignos poterit videri te permit-

tente

tente fecisse. An ille si unquam cogitasset se esse propinquum tuum, non has virtutes tuas, inter quas fortuna tua minima est, cum ei velut propius contemplari licuisset, toto pectore haurire debuerat? Non huic affinitatis suæ felicitati referre gratiam? Milites te melius imitantur. Quod si post hanc mentem viveret Tribunus, necessarium forsitan erat hac quoque eum premi invidia, quod ista fecisset. Marii propinquus, quod ex ipsa stirpe virtutum sustulisset se flagitii soboles. Nam cum bene sit liberata probro familia, quid attinet illud subinde Mario objicere? Optimum fuerat non habuisse talem proximum, aut libenter perdidisse.

Perorata Imperator, ut mediocritas ingenii mei tulit, caussa, scio commendationis partes esse reliquas: sed has supervacuas facit sanctitas tua. Quid enim verear ne noceat reo humilitas apud te, cui vel gravior potest esse nuda virtus, apud quem maximum est ex se coepisse? Commendem tibi ordinem caligari Militis, quem velut incrementorum tuorum natalem libenter ab alto respicis? Adhuc fortasse patricium valuerit genus, sed ductum ejus longa serie dignitatis ordinem ipsa virtutum conditione meliorem fecisti. Nondum potuit altius procedere vir adhuc hujus ætatis. Tamen cum virum fortem, cum dignum tuis castris, tuis auspiciis probarim, commendo tibi quicquid melius Miles fieri potest. Hoc quidem profecto non expectas, ut in extrema actione miserabili fletu, & humili obtestatione vitam genu nixus petat: nec tu rogari ab innocente exigis, nec viro forti opus est precari absolutionem. Unum rogat, ut si quid de caussa illius dubitas, des dilationem usque ad proximum prælium. Pone in prima acie: pone ante signa (fortiter dixerim) non inter tyrones, ubi plus periculi, quo maximus hostium globus ingruet: specta pugnantem; affirmo, tunc minus ignosces Tribuno. Liceat ire in aciem, congregi cum hostibus. Si perire debet, rogat te, Imperator, miles tuus, opera mortis suæ utaris feliciter.

C 5

DECLA-

¹ Nam cum bene.] Ordo orationis requirit: Nunc cum bene sit liberata. Gron.

DECLAMATIO IV.
MATHEMATICUS.

ARGUMENTUM.

Vir fortis optet præmium quod volet. Qui causas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, insepultus abjiciatur. Quidam de partu uxoris Mathematicum consuluit. Is respondit virum fortem futurum qui nasceretur, deinde parricidam. Cum adolevisset qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit. Reddit causas voluntariæ mortis. Pater contradicit.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

POSITUS, P. C. in ea conditione tristissimæ sortis, ut nec morte dignus sim, nisi me parricidam putetis: nec præmio, nisi innocentem: adeoque ludibriis miseræ diversitatis vel necessitatis implicitus, ut impetrandum à vobis habeam odii mei favorem: quæso præter omnia, quæ ante hoc tempus circa nos ordo prædictæ veritatis explicuit, attulisse me credatis urgentium malorum probationem. De parricidio venit, quod occidere me possum: de fato, quod mihi non licet mori. Non solus Mathematicus seculo temporibusque prædixit has manus, sed & ego me parricidium credo facturum: plus quam responsum, quam sacræ artis præsagium, triste est quod mihi sic minatur animus meus. Non habeo infelix, in cogitationibus meis, unde non timeam, & facinus, quod sibi pro me pietas patris, quodque singulorum innocentia rogat, sentio, patior, agnosco. Ne quis me tamen laborare putet miseræ persuasionis errore, accipite cur non possim dubitare de fato, Parricidium credit qui facturum est: non timet, qui periturus est. Ante omnia igitur à gravitate publica peto, ne pro tota innocentia mea contenti sitis hoc, quod volo mori. Nec quia videor contendere cum Mathematiko, vincere necessitates, expugnare fatum, ideo mihi bene credi putetis & vitam. Aliud est, facinus non esse facturum, aliud mori velle ne facias. Quinimo (si qua est fides) hoc quod vos constantiam putatis, infirmitas est: quod ad suprema

prema confugio, animum meum novi. Novissima victæ mentis integritas est in mea potestate, brevi non habebō nec mortem. Fidem vestram P. C. ne quid amplius de misera pietate speretis. Qui mori volo ne parricidium admit- tam, non invenio quemadmodum illud non possim facere victurus. Nam quod ad patrem pertinet, qui me retinet vivere nolentem, non miror, quod adhuc recenti gloriæ nostræ gaudio stupet, & in opera mea totus oculis animo- que conversus, parricidam non videt per virum fortem. Hic est animus, quo me quamvis denuntiatus prædictuni- que servavit: & cum incertis adhuc dubiisque virtutibus præstiterit ut viverem, præstat meritis actisque ne moriar. Nunc ille, quod pietate, quod videor ipsius perire reveren- tia, vocat parricidium suum: & in orbitate, quam facere sibi videtur, non remedium meum, sed suum spectat affectum. Filius qui vult mori ne parricida sit, aliter sibi videtur re- munerari non posse, quam ut ipse moriatur. Merito pror- sus, merito miserum senem tristes sollicitudines & præscii metus ad Mathematicum & responsa miserunt. Debui vir fortis nunciari, parricida prædici. Sive enim miseræ con- jugis prodigiosa fœcunditas tumultuosis pulsibus marita- les inquietavit amplexus, sive per anxias noctes dirosque somnos feralibus senex imaginibus agitatus dicitur ad no- tissimum sacræ artis antistitem, non spes, non avida vota, sed suspiria, metus, & præfagium magni nescio cujus in- certi detulisse pallorem: quid aliud hoc esse vultis P. C. quam primam fatalis instinctus necessitatem? De partu uxoris non potuit non interrogare, deinde non credidit. Referam nunc P. C. cujus artis, cujus fuisse dicatur auctori- tatis, quem putavit adeundum, qui sic timebat. Homo qui, quod certum habeo, plurimis meruerat experimentis, ut ad illum velut ad oracula deorum, plenumque sacro spi- ritu pectus, hominum sollicitudines metusque confuge- rent: dicitur inspecta totius ratione cœli, digestis syderi- bus in numeros, ad publici privatique fati stupuisse con- spectum;

spectum; & tanta prosperorum tristiumque congerie magis ipso consultore perterritus, diu non commisisse verbis, quod videbat. Sed, ô virum gravitatis antiquæ, dignumque cui se fatorum arcana nudarent. Cum partus de quo quærebatur, multa præstaret propiora prospera, lætos incipientes annos, non fuit contentus meliora prædicere, sed (quæ certissima est vera proferentium fides) quicquid deprehenderat, protulit in medium, & proclamavit futurum virum fortem, deinde parricidam. Quis unquam P. C. fiducia maiore respondit? Cum summum facinus denunciaret, ante se dixit probaturum. Fecerat profecto P. C. interrogando Mathematicum pater rem non educaturi si quid tristius comperisset, nisi hoc primum de fato fuisset ut viverem. Sed nec Mathematici fides circa momentum aliquemve cessavit ordinem: non numerus fefellit, non sexus in partu, non juvenia, non robur. Illa quoque quæ velut extrinsecus consentiebant affuere responso, bellum, hostis, acies, ad illam ipsam qua fortiter facere poteramus, ætatem. Pater vero periculi sui denunciatione non territus, arma mihi, prò tristis necessitas, arma ipse circumdedit, & suis ad pugnam manibus aptavit, tanquam Mathematico jam credidisset. Quis miretur quod responsum non contempserit, dum sperabat ut fortiter facerem? Mori me non vult, & jam non superest nisi parricidium. O mors laudanda fortibus, expetenda miseris, non recusanda felicibus, quantum te quæsimus in bello? Tuli enim (deos testor) in aciem, tuli non virium jactationem, non gloriæ cupiditatem,² sed ut patriæ præstaret aliquid utilitas mei: ut hunc mihi deploratum spiritum, hoc destinatum damnatumque corpus, publicarum utilitatum usus absumeret. Ibi primum miser didici quam multa nescientes, quam multa faceremus inviti. In medios hostium globos perditus pugnator exilii, cessit acies. Densissima quæque certamina

solus

¹ Ut patriæ præstaret aliquid utilitas
mei.] Scribe, *utilitas mei*, hoc est, ut pa-
trix aliquid præstarem me vilem haben-

do, periculis obijciendo. Vide Pet. Fabrum 1. Semestr. 10. ubi eandem vocem aliis pari sensu restituit.

solus invasi, resistere nemo sustinuit. Obviis ictibus membra nudavi, & ad incurrens ubique ferrum vitalia parata circumtuli: vacua circa me tela ceciderunt. Miserum me deceptæ cogitationis eventu, fortiter feci, dum mereor occidi. Recedite gratulantes, abite laudantes, non circumco templa, non reddo vota numinibus: ad parricidium veni. Quem ego paulo ante passus sum miseræ conscientiae pudorem? Ad patrem arma non retuli. Timui quinimo ne mihi dum revertor, occurreret, ne in oscula mea plenasque adhuc victricibus telis manus incauto rueret amplexu. Quam tunc inter cæteras exclamationes deducen-
tis exercitus vocem, quod circumstantis populi murmur excepi? Magnum felicemque juvenem, si subito moreretur. Adjuvate dii pariter atque homines, dum perire concupisco, dum volo: miseremini, ne hunc ardorem fugientis animæ dilatione laxetis. Proclamo, testor, in novissimo fati stamus abrupto, prope est ut occidat patrem parricida prædictus, cum est mori paratus. Quid me pater adhuc detines? Quid moraris abeuntem? Melius quidem fuerat hunc spiritum aut in ipsa maternorum viscerum sede comprimere, aut ut primum contactu suo cælum terrasque polluerat, festinata morte dimittere. Sane tamen charitas patriæ privatos vicerit metus, & in honorem virtutum scelera nutrita sint: quicquid est propter quod educari me tanti fuit, explicitum peractumque est. Restat una pars fati, ultimum solumque facinus. Frustra me consolari æquanimirate patientiaque tua. Non idem utriusque nostrum discrimen agitur. Tumori periclitaris, ego patrem invitus occidere. Hoc primum itaque excuso vobis P. C. quod præmium peto satis sit hætenus viri fortis nomen agnoscere, hucusque auctoritatem sacræ legis attingere, ut illam in advocationem sacræ mortis adducam. Relaturum me putatis illa optionum verba solennia, non capere magnorum precia meritorum solas æquitates: tanta remunerandum benignitate quod fortiter fecit aliquis,
quanta

quanta sollicitaretis ut faceret? Nemini unquam minus solvendo civitas fuit. præstiti post quod mori continuo deberem. Sed securi estote de aviditate summæ potestatis: illud infinitum, illud immodicum, quod nobis voluerunt licere leges, intra se consumit ille qui meruit. Titulos, imagines, honores, servate victuris: mihi præstare salutem patris, innocentiam meam, temporum pudorem. Quæso ne mihi ideo præmium negetis, quia fortassis & hoc debeatis odisse, quod fortiter feci. Extra invidiam est optio, cum id exigam, quod impetrare potuissem etiam antequam fortiter facerem. Nam quod obiter optionis reddo rationem, quæso ne quis ideo me parum aut præmio fidere credat, aut caussis, quia utriusque juris miscui preces. Ignoscite ardori perire cupientis, quod pariter imploro quæ singula sufficere potuissent. Fidem quinimmo vestram, si qua adhuc lex est quæ adjuvare possit mori volentem, commodate, conferte. Est utriusque juris & auctoritas, quod in mea morte tribuatis. Præstare caussis ut moriar, præmio ut sepeliar. Sentio P. C. hoc primum ab affectibus publicis petendum ne quis ideo mori me velle non credat, quia potius ad causas ac verba confugi, quia à vobis malui petere quicquid ab his potui manibus accipere. Merui fateor malignas interpretationes, vir fortis ut morerer, à bello reversus arma posui, populi favorem, gaudia civitatis intravi. Sed sive hoc est sepulturæ suæ magna reverentia, pessimæque additæ pectoribus humanis infirmitates, ut esset quod timeret, qui non timet mortem: sive decuit innocentiae amore pereuntem tranquillitas magna pereundi: ignoscite quæso cunctationi, patientiae, moræ. Si me continuo occidissem, tanquam parricida moriebar. Neque est P. C. quod excludi præmium putetis contradictione patris. Eximus per magnorum operum reverentiam de necessitate parendi, & aut interim nobis magna venit contra nominis hujus potentiam de virtutum favore libertas, aut obsequia peracta demum optione repetemus. Non est quod

quod vos resistentis moveat auctoritas. Neminem invenias mori volentem, qui non habeat aliquem verantem. Ille cui præsto non sunt pignora charitatis, lacrymis tamen audientium, & consolationibus & promptissima semper exhortatione retinetur. Parentibus vero circa liberos unus affectus est, favere vitæ, timere mortem. Non habent patientiam nec justæ orbitatis, & inter supplicia licet poenæque, omnes tamen illis innocentes, omnes miseri sumus. Ego P. C. communem hanc impatientiam senis accendo pietate, reverentia. Fieri non potest ut se mori debere persuadeat patri filius, propter quem se videtur occidere. Hactenus leges, hactenus merita virtutum: veniamus ad necessitates. Mori volo, mori volo, ita ut reddidi causas. Ita non ex hac destinatione sentitis quicquid dici non potest? Videritis quid nos hucusque protulerit, hinc incipit ratio. Quod volo, fingite unum ex populo turbaque petere jus præmiorum. Non debet hoc vetari, quoties habet causas: non potest, quoties non habet. Scilicet enim verendum est, ne ad hoc inconsulte, ne temere levitas humana profiliat: & credibile est, ut quicquid apud hominem pro vita dici potest, ipsa sibi vita non dixerit. Abite gratulationes, filete blanditiæ, quoties jam putatis noluisse me mori? Primum hoc maximum, quod pro incolumitate hominis natura commenta est, ut periremus inviti: & contra tot adversos casus, patientiæ nobis æquanimirate succurreret. Inde est quod inter luctus & desperationes foeda vivacitate duramus. An vos me moveri non creditis quod juvenis sum? quod modo vitæ voluptates, modo gaudia lucis ingressus sum? Quantopere mihi blanditur, quod publicis ex acie reportatus humeris lætitiā civitatis implevi? Quoties mehercule hæc vulnera & rorantia hostili cruore arma complexus, animum supra necessitates erigo, supra fatum pono. Sed omnia mihi jam discussa, consumpta sunt, & honesta pereundi ratione victa cesserunt. Quid mihi amplius cum corpore, quod oderunt oculi sui? cum quo

quo quotidie properans anima rixatur? Non sunt mea membra, quæ possim velut hostis alicujus lacerare, confodere. Homini qui semel renunciavit rebus humanis, non redditur vita, sed tempus: & ipsa cupiditas ratioque pereundi, hoc ipso quo vetamur accrescit. Felicior mehercle qui moritur antequam debeat, antequam velit. Pene sero renuntiat vitæ, quisquis sic ad exitum pervenit, ut hoc illum facere nemo miretur. Ei tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc poenæ genus, ut ipse se potius occidat. Nam quod lex jussit ut moriturus redderet causas, quod insepultum voluit abjici, si sic properasset erumpere, ut non nunciaret hoc prius, non fateretur: fallitur quisquis ideo factum putat, ut teneremur inviti. Illa vero non timet pereundi temeritatem, nec secretum doloris alieni libenter inquiri. Sciebat illos non aliter ausuros proferre causas quos sceleris conscientia, quos majoris cruciatus, metus in suprema compelleret. Igitur ne supplicia prope rato lucrarentur obitu, rursus in poenam nocentis insepulti corporis revocavit injuria. Lex placida, mitis causas mortis reddi voluit, non æstimari. Possum igitur P. C. publica quadam voce generis humani respondere quærentibus causas mortis interrogatus. At ego difficilius redderem vitæ. Quid juvat ô misera mortalitas animam per tot annos, etiam si natura patiat, per infinita temporum spatia tristissimo corporis retinere complexu? Si cuncta gaudia nostra, si voluptates, & quæcunque ex hac universitate mundi vel sollicitant aspectu, vel blandiuntur usu, diligenter excutias, tota vita hominis unus est dies. Humiles prorsus abjectæque mentes, quas non implent hæc eadem semperque redeuntia: ut qui honestis operatus artibus sciat quis finis bonorum, quæ vera felicitas, nunquam sibi videbitur præmatura morte periturus: & lucis causas ad animum mentemque referentium neminem quotidie vita non satiat. Relaturum me nunc putatis, quanto plura sint in hac ævi brevitare fugienda: comparaturum gaudiis, prosperis,

speris, metus, calamitates? Illa illa æstimemus propter quæ fatigamus votis deos, propter quæ brevem querimus ætatem. Nempe sunt vanitas, cupido, luxuria, libido. Non pudet propter hæc ferre debilitates, luctus, spatia morborum? & cum liceat evadere, malle pati? Finge tibi velut ipsam proclamare naturam, Receptus es in hoc pulcherrimum mundi rerumque consortium, & per succedentium vices in ordinem mortalitatis natus bona nostra vidisti: admitte posteros, cede venientibus. Nescis te quanto diutius vixeris, tanto magis impatientiam parere? Quantumlibet prorogentur tempora, jungantur ætates, quandoque tamen non potest non exitu perire miseri, qui moritur invitus. Miraris quod suprema mea ipse præcipitem? Nunquid enim non hoc agunt singuli dies? Omnis nos hora per tacitos fallentesque cursus applicat fato; & in hac turpissima perpetuitatis cogitatione districti, per exigua festinantis ævi momenta præmoris. Faciamus potius de fine remedium, de necessitate solatium: exeamus sponte, consilio, pleni securitatis, gratias agentes. Solus vixit quoad voluit, qui mori mavult. Indulgete quæso sævæ tristisque causæ, indulgete virtutes, ut mori tanquam magno animo velim. Ita non sufficit ad maturandos exitus, quod fortiter feci? Infirmæ prorsus terrenæque mentis est, ut numeretis annos: ego (quæ felicissima vel lassitudo vel satietas est) virtute consenui. Quid adhuc inter accidentia fragilesque casus ago? Homo receptus in publicas gratulationes, præsentis humilitate decresco. Minores fiant necesse est diuturnitate, quorum initia confirmavere successus: cum jam, nec operibus, nec felicitati possit accedere. Cum fortuna ruere dementia est, & ætatem trahere pereuntem. Nullos ego senes degere turpius puto, quam qui fortissimi fuerunt. Vultis expectem ut putres artus foedet pudenda canities? ut sanguine membra vacuata vix niantur ad gressus? ut hæc laudatæ manus, nec ad quotidianæ vitæ ministeria sufficiant? Quam miserum, quam de-

D

forme

forme est meminisse quod fueris ! referre cicatricum tuarum redundationes , & frigidam præteritorum memoriam ! cum jam fidem membra non habeant , supra sua facta rideri ? Festinato exire de seculo debeo , dum alacre corpus , dum spiritus viget , dum teneor , dum desideror : & hoc volo deberi manibus meis , animo meo. Favete dii pariter atque homines : mortem vir fortis inveni. Est hæc communis mihi cum multis fortasse causa , sed veniamus ad meam. Si mihi Mathematicus denunciasset damna membrorum , gravem corporis perpetuumque languorem , ignosceres tanta mala vel incerta fugienti. Plus est quod expavescō , quod timeo. Minatus est mihi manus meas , meos animos : nullumque voluit esse momentum , quo securus intrepidusque requiescerem. Jussus sum vitam per anhelitus metusque consumere. Quis inter hæc spei , quis consolationis est locus ? Mori debeo tanquam nocens , si Mathematicus verum dixit : tanquam miser , si mentitus est. Quid , quod me futurum dixit parricidam ? Ecquem mittamus in experimentum , cui credamus ? Placet post futurorum incertam tractare rationem. quid ad diversas suasiones , & ad loquacissima humanorum pectorum ingenia variaris ? Parricidium dictus sum factururus : si possum posthac vivere , non sum innocens etiam si non fecero. Interrogare me hercle hic libet vos omnes liberi , omnes parentes , quem mihi post hanc denuntiationem assignetis animum. Homo sum , cujus corpus iratum fortasse seculo numen , velut aptissimam facinori videtur elegisse materiam , cui in primis continuo natalibus assignata est virtus pariter & facinus , omnium incredibilium diversorumque pariter capax , omnibus difficultatibus novitatibusque sufficiens , sceleribus miser , & sine morte sua nocens , in quo debeatis ipsas quoque odisse virtutes. Nescio quæ me prodigiosa feritas in patrem velut telum aliquod casurumque pondus librat , impingit. Facinus me manet , quod contra fidem est , quod profuturum mihi negatur : & nolim : cujus
non

non tempus, non locus, non causa praedicatur. An mori debeam, vos aestimabitis: non debui nasci. Sentit pater quanta sit praedicti sceleris immanitas: & ideo tentat efficere, ut mathematicam artem non putetis: ac modo contendit non esse fatum, & cuncta casu fortuitoque decurrere: modo etiam ut providentia regantur, non posse tamen humana scientia deprehendi. Dum utrumque colligo, interim apud gravitatem vestram depono sensisse aliquid patrem etiam cum metuit. Ego Mathematicum probavi dixisse verum: ille credit esse quod dixit venturum. Casusne tibi pater haec diversitas videtur in corpus unum dissentientibus solidata primordiis, ut summo vertice locatus igneus vigor cuncta levia calidi spiritus ardore suspenderet: profundus humor ad ima demersus, unde quotidie superpositi caloris alimenta traherentur, terrenum pondus in medio quanto superne spiritu, tanta penitus inanitate subnixum librata mole consideret, ut seculorum infinita series, per assiduas temporum vices sua lege festinet? Quid haec fulgentium siderum veneranda facies? quod quaedam velut infixae ac cohaerentia perpetua semelque capta sede collucent, alia toto sparsa caelo vagos cursus certis emittuntur erroribus? Ista credis passim fortuitoque disposita? Rogo, quid melius ratio fecisset? Deus haec, deus fabricator operis universi, ex illa rudi primaque caligine protractum posuit in vultum, digestit in partes. Postquam dederat universitati parem dignamque faciem, spiritum desuper quo pariter animarentur, immisit. Inde est quod quicquid nascitur consociata numini proprietate signatur, & in totam aevi sui brevitatem compositum firmatumque sic accipit futura, quasi vitam. Haec credo pater terrori primis fuisse mortalibus, mox admirationem consumpta novitate meruisse. Paulatim deinde hoc quod stupemus, animus ausus diligenter attendere, in arcana naturae sacrum misit ingenium, & ex assiduis observationibus notisque redeuntibus latentium ratione collecta, pervenit ad

causas. Miraris fatum hominis posse prædici? Defectiones siderum laboresque narrantur, nunciatur origo tempestatum, lassitudo ventorum, quod sidus inmodicos solis ardores, quod severas minetur hyemes, quid significant sparsi longius crines, quid ardentius solito jubar, quid excussa flamma sideribus. Non invenio quid possit esse certius veræ artis ingenio, quam dicere quid futurum sit, fieri deinde quod dixerit. Quod si esse artem mathematicam probant natura, ratio, experimenta: pater quoque qui credidit consulendum: superest, ut ostendamus verum dixisse de futuris, quem de præteritis non possumus probare mentitum. Accipite primam certissimæ scientiæ probationem. Homo qui de partu consulebatur, non confudit turbavitque responsum, nec per varias ambages indeprehensibilem sparsit errorem: nihil ita locutus est, ut illud audientium interpretatio traheret dirigeretque quo mallet. Atqui in eo tota ratio fallendi est, non dare consulentibus quod deprecant, sed caligine magnaue promissorum varietate suspensos sic dimittere, ut quicquid casus attulerit, putent esse prædictum. An scilicet hæc fuerit ratio fingendi, quod dicebat usitata, communia, quæ futura pater facile crederet, libenter audiret? Fortiter, inquit, faciet filius tuus. Rogo, ubi magis desinit, qui mentitur? Sed quibus ille, dii deæque, signis, quibus impletus est notis, qui de parricida dissimulare non potuit, cum quæreret pater? Artem tantum mirari me pater putas? Ego miror animum, stupeo constantiam. Erit, inquit, vir fortis, & parricida. Rogo, quæ ratio fallendi est, ea dicere propter quæ nec prioribus debeat credi? In parricidio quod prospiciebat Mathematicus, hæc sola ratio fuit mendacii, ne prædiceretur. Fero tamen ut quis in aliis consultationibus decipi possit aut errare: de futuro parricida non magis Mathematicus potest, quam pater interrogare. Omnes sicuti apud sacræ artis antistites satis constat animæ proprietates, & futuras mentium corporumque formas, ex illorum siderum qualitate, quibus

quibus in ortu suo cuncta gignuntur, accipiunt. Aliquis vagi numinis errore perstrictus est, vitam tranfiget ille discursibus. Placida conceptum stella signavit, erit modesta lenitate conspicuus. ardens nascentis horam sidus accendit, viribus pariter moribusque flagrabit. Languidi & jam vergentis in proclive mundi, hebescentibus tardior membris, similis senectæ juvena pigrescit. Jam si cui principalium deorum fulgor illuxerit, in populi consurget imperium. Credo mehercle in illum natalem meum monstri diem, iratorum numinum conspirasse violentiam, sedemque prodigiosi spiritus collato pariter igne pressisse. Si verum est, post vetusta secula, & innumerabiles annos reddi rursus aliis corporibus animas, fortassis in me renatus sit aliquis ex illis, quorum scelere violatus dies mundum subito mutavit, quos per maria terrasque fugientes, furiales faces, & ultricum dearum terror agitavit. Necesse est ut majores notas ventura promittant, quæ non temere nascuntur. Sic futuras tempestates, pelagi fragor, & conscium nemorum murmur enunciat: sic periturorum fata populorum ardentes coelo faces, & crinita siderum flamma præcurrit. Prædicebar bello, monstrabar armis, agebat ante se ventura feritas publicas calamitates, & omnium malorum consummatione parricida ponebar. At nunc ista putet aliquis fortuito non arte sentiri. possit fortasse casu evenire quod futurum sit, non potest casu fieri quod prædictum est. Ecquando unquam pater explicuit manifestius ullius fati necessitatem totus ordo responsi? Vir, inquit, nascetur: evenit. Educabitur, quamvis parricidium prædictum sit: accidit. Perveniet ad juventæ robur: adolevi. Viribus erit conspicuus & minis. Aderunt bella: venerunt. Ibit in aciem te volente, missusque fortititer faciet: feci. Erit parricida: si vixero. Si pater, tam secretæ profundæque artis ratio reddenda est, nonne habere tibi grande consortium prædicti videtur ipsa diversitas? Virum fortem dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiam ut dissimilia:

lia: paria viribus, etiam ut mente dissentiant. Quid enim me aliud notabilem fecit in bello, quam quod non parco cædibus, cruore non satior exultans super stratorum corporum strages, palpitantibus adhuc cadaveribus alacer insisto? Virtutis sunt ista cum hostis contigit. Pax est quæ nos deprehendit: & cum iusta grassandi materia consumpta est, in facinus necesse est ociosus ardor erumpat. Ecce jam reipublicæ præbita est quies, mihi tamen plurimum est cum gladio meo. totis diebus tracto ferrum, ad arma respicio, tela mea laudo, admiror, alloquor. Crede pater, & parricidium tam facile est, quam fortiter facere, cum utrumque de fato est. Sed quousque ratione colligam, quod exitu jam probatum est? quod nullis Mathematicus dixit ambagibus? nullis dissimulari artibus potest? Partem responsi futuram in alio opere jam vidisti, & quod præcipue torquet animum, fides sceleris virtus fuit. Explicata est auctoritas responsi, cum de duobus prædictis unum factum est. Nec possis de veritate dubitare, quoties cum incertis experimenta consentiunt. In responso cui cuncta cesserunt fieri non potest ut hoc solum falsum sit, quod novissimum est. Non potest, inquit, fieri parricidium. Vis mirer pater, si non creditur futurum, quod etiam cum factum est, vix creditur? Falleris si adversus prædictas necessitates sufficere credis quod ego bonus filius sum, quod tu optimus pater. Tu non mereris scire, credo ego utique nolle me scire. Quid est ergo fatum, nisi quod fit, & non habet causas? Quemadmodum ergo, inquit, istud vitari potest, si fieri necesse est? Scilicet hac sola ratione, ut mors inter facinus hominemque ponatur. Vincitur pater, fatum si resistas: vincit, si contempseris. Ago quin immo gratias hoc solo nomine crudelissimis fati, quod maximum facinus non in prima ævi mei parte posuerunt, quod præmissæ sunt ante virtutes, magnorumque operum prior ordo defluxit. Potest puto caveri parricidium, quod & prædicitur, & novissimum est. Fingamus pater, Mathematicum de
hac

hac sola vitæ meæ parte mentitum: quid tanti est ut credam ista, & vivam? Occidi pater non potest. Sed quid refert si difficultas ista non est salva animo meo? Excedit omnem calamitatem, innocentiae suæ non credere, diebus ac noctibus timere, suspectum habere animum suum, calumniari manus, inculcare visus, & parricidalem agere cogitationem. Major mihi ratio moriendi est, si parricidium fieri non potest, & ego me credo facturum. Quem tu mihi pater imperas laborem? quam asperam exigis patientiam? Horreo oscula tua, ne seniles artus nimium gravis amplexus elidat. Non sustineo eosdem expetere convictus, ne quos porrexerim cibos, venena fiant. Timeo ejusdem peregrinationis adire comitatum. Omne fugio secretum, ne quid fortuna, ne quid afferat casus. Quousque timebitur animus? Mors mihi præstare potest ne parricidium faciam, mors ut videar nec fuisse facturum. Sed me infelicem, quam multa sunt quæ timere debeam etiam contra animum meum? Unde scio an expulsus me repente sensibus meis, aliqua magni discriminis imago raptura sit? Prosilibo fortasse tanquam sequar classici vocantis instinctum, tanquam me ruentis patriæ fragor, & vociferatio captæ civitatis exciverint. Me sane interdum custodire possum, sed unde scio quid afferat nox, casus, error? Mathematicus hoc non futurum dixit ut vellem, sed ut occiderem. Tu quoque pater, quanto graviores passurus es ex ipsa dissimulatione cruciatus? Felicius prorsus est, palam occidisse quem timeas. Cum bene in oculis meis amplexibusque requiescas, subeat necesse est tacitas cogitationes prædicti periculi metus: & licet componatur ad fortem superbamque constantiam, naturalis tamen hominis infirmitas potest tam percussorem timere, quam mortem. Explica nos pater, tam misero tristisque complexu, & longissimas sollicitudines brevi recide patientia. Minus indignum est ut moriar, si innocens futurus sum, quam ut vivam si parricida. Denuncio tibi pater & de suprema necessitate confiteor. Jam non sunt meæ po-

testatis hæ manus: non regere dexteram non retinere sufficio. Venit ille nescio quis ardor, non sentio, non intuentur oculi. Tunc omnia incipio scire, cum gesta sunt. Quid? tu me lacentorum viriumque beneficio stravisse nuper hostes putas? Quantum dicuntur narrasse captivi? nescio quem in me monstriosi vultus horruere conspectum. non tela jaciebam, non jaculabar ictus. furialibus miser facibus ardebam, & pectus istud non lorica, non ferrum, sed diris serpentum clausurant nexus. Non fuit illud pugna, non acies. in bello parricida vincebam: excefferunt opera mea humanarum virium mediocritatem. quicquid factum est, rabies, insania fuit. Prædico, protestor, non ego parricidium faciam, non ego fortiter feci. Quod si ulla ratione casuve effici potest, ut prædicta non fiant, fidem vestram P. C. ut mihi potius innocentia, quam fato debeatur: ego dicar expugnasse constitutionem, fregisse vincula necessitatis: mea pietas, mea laudetur integritas. Dii non sinant, ut inter me responsumque decernat exitus. Mathematicum vincere malo, quam reprehendere. Quid nunc agam P. C. quemadmodum me vir fortis ad preces, quemadmodum parricida componam? Dicam, miseremini? dicam, succurrite? Sic rogari contra mortem solet. Novo mihi inauditoque opus est ambitu malorum. Nisi morior, periclitor. Ideo videor causas reddidisse, ut contradiceret Pater: & si bene novi malignas interpretationes, non exitum captasse dicar, sed excusationem. Explicare per fidem mihi pudoris æstum, nunquam videbitur mori voluisse parricida, si vixerit. Ad tua nunc genua porrigo, optime pater, has ad scelus tantum fortes manus. Per ego, si fas est, quicquid feci, per hanc ipsam mei charitatem, qua me nondum timere coepisti, miserere, Filium pietate pereuntem ne velis exitum facere parricidæ. Præsta mihi patientiam, qua me modo bello credidisti. Finge nos in ipso prosperi Martis cecidisse complexu: confectumque magnis vulneribus cadaver efferri. Relinquo tibi pro me omnes paren-

parentes : hunc quo nos retinere voluisses, in suprema mea transfer affectum : tuis manibus compone corpus, extrue rogos, funeri iusta persolve. Deinde cum jam novissimis osculis, supremoque discedens satiatus fueris amplexu, tunc te fas est sublati ad cœlum manibus proclamare, Mathematicæ, mentitus es. Reddidimus causas, peregrinus preces. reliqua vos manus, vos adjuvate cives, non ut liceat mihi mori. licet istud etiam ut negetis. Vir fortis commendo vobis exitum meum, si non continuo letale vulnus impressero : si non cum sanguine totam animam properans ictus egefferit, adjuvate dexteram, deprimate telum, & ante omnia detinete patrem. Nescio quam longe manum sparsurus sit fugientis animæ dolor, quo cadat extractus mucro visceribus, in quem se collabentis corporis ruina præcipitet. Vultis scire quantum debeam timere victurus? Metuo ne patrem, dum morior, occidam.

DECLAMATIO V.

ÆGER REDEMPTUS.

ARGUMENTUM.

Liberi parentes in egestate aut alant, aut vinciantur. Quidam duos filios habebat, frugi, & luxuriosum. Peregre profecti sunt, capti à piratis. luxuriosus languere cœpit. Ambo de redemptione scripserunt. Pater universis bonis in unum redactis profectus est. Dixerunt illi prædones, non attulisse illum nisi unius pretium, & eligeret utrum vellet. Egrum redemit. Qui dum revertitur, mortuus est. Alter ruptis vinculis fugit. Alimenta poscit pater, contradicit filius.

PRO PATRE CONTRA FILIUM.

QUAMVIS, iudices, in tanta malorum continuatio-
ne jam poteram nihil ex accidentium meorum novitate mirari, nullumque mihi reliquerint impatientiæ genus adversa, quæ de solatiis remediisque creverunt : confiteor tamen hoc solum me prospicere nullo metu, nulla tristium recordatione potuisse, ut post piratas, orbitatem, famem, hinc quoque calamitatibus nostris pondus accederet, quod

reversus est filius meus. Vivebam miser, ut hunc viderem: solaque superstitis exspectatione suspensus, avidissimam moriendi cupiditatem contentiosa mendicitate fallebam. Pudet persuasionis. redisse se juvenis affirmat ut vindicaretur morte fratris, ut patris orbitate gauderet: nec intelligit majorem se factis meis auctoritatem hac indignatione conferre. Nunc magis sentio, quantum facinus fuerit ægrum non redimere. Queritur se relictum, qui potuit evadere. Utcunque igitur, judices, poteram redemptionis illius reddere de præsentis juvenis impietate rationem, & mihi crudelitas ista præstabat, ut filium viderer elegisse meliorem. Non utor tamen occasionis hujus invidia, nec quicquid miseræ pietatis impatientia feci, querela malo defendere. Ego vero tunc non mores liberorum, mentesque tractavi, nec mihi in illa tristissima conditione succurrit de comparatione consilium. Sola, quid facerem, necessitas, sola juvenum meorum adversa suaserunt. Ex duobus liberis neutrum magis amat, qui redimit ægrum. Illud plane, judices, ultra omnem malorum meorum fateor esse tristitiam, quod hac asperitate juvenis, hoc inopiæ squalorisque despectu famam optimi fratris incessit. Hominem qui piraticum carcerem, qui prædonum vincula discusserat, decuerat ne voluisset aliter reverti. Ex quo se nobis tanto virium labore restituit, poterat ejus quoque admirationem mereri, qui pretio paulo ante cessisset. Dii immortales, quam laudem, quem gloriæ favorem impleverat! si pasceret patrem, redemerat fratrem. Relaturus vobis, judices, ordine malorum meorum eventum, quem nemo tam crudelis, nemo tam sævus audiet, ut me non pascat, hunc ante omnia, qui se queritur in fratris comparatione damnatum, secreti doloris indignatione convenio. Quid agis impotens superbe? Tu nescis utrum fuerim redempturus ex duobus sanis, ex duobus ægris. Habui enim, judices, filios diversissima mentium corporumque qualitate compositos: & sicut mox probavit sæva captivitas, in totam dissimi-

diffimilitudinem, vitæ quoque genere diductos. Hic namque robustus ac patiens, non moliri prosperis facile, non accidentibus frangi: & quem de voluptatum gaudiorumque contemptu scires parem quandoque fortunis, traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra constantiam. Ille vero pariter in lætitiâ metusque resolutus, alienus à curis, solitudinibus impar, delicatus, impatiens, & jam similis ægro. Sed apud patris affectus hæc ipsa liberos diffimilitudo jungebat, & erat quædam inæqualitate charitatis æqualitas quod hunc serio laudatumque semper, illum jam quadam miseratione diligerem. Quid profuit individua pietas? Erat etiam me nolente manifestum utrius magis colloquiis, magis lætarer aspectu. Velit, nolit, iudices, ipsa quoque querela juvenis quid de patris fateatur animo, probat. Irasci quod non sit fratri prælatus ægro, impatientia est hominis qui magis ametur. Accipite, iudices, maiorem pietatis æquæ probationem: filium nec peregre dimissurus elegi, junxi fratrem, aptavi comitem. & utroque patris latere nudato, visus sum mihi magis habiturus utrumque mecum, si pariter essent. Hanc apud me juvenum æqualitatem, etiam in calamitatibus fortuna servavit. Uterque captus est, ambo de redemptione scripserunt. Dissimules licet, iterum tamen & inter adversa persuasionem charioris invenio. In captivitate communi puto minus speravit ille de patre qui languere cepit. Tu mihi nunc impotentissime juvenis, tu quæso responde. Quid aliud facere debuerit pater duos redempturus? Cunctas facultates in precia collegi: rus, servulos, penates, & omnia utiliora properanti festinatione perdentis addixi, & ultra quam non potest excogitare summus affectus, nihil senectuti meæ, nihil dubiis casibus (prò inconsulta pietas!) nihil neque illi reservavi, quem redemissem. Quantum, iudices, ad piratas tulerim, scire potestis ex hac fame. Fuerit pre-

1 Tu mihi num impotentissime.] Ma- facultates in precia collegi, malim coëgi.
lim impudentissime, &c. Tunc cunctas | Meurs. Exerc. Critic. part. 11. cap. 26.

precium licet exiguum, parvumque, dum totum: fingite quamlibet divitem, quamlibet pauperem patrem, nemo unquam plus pro liberis dedit, quam qui sibi nihil reliquit. Utrumne igitur, iudices, nemo mortalium habet precium plurimum liberorum? An piraticæ feritatis ingenium est, in captivorum taxatione solos æstimare redimentes? Dii immortales, quam arrogans me pirata, quam superbus excepit? Parum, inquit, attulisti senex, languet alter. Quid ego à diis hominibusque merui, quod mihi non redditurus utrumque, non ipse potius elegit? Sævus, & humani doloris artifex, negavit à me duos posse redimi. Deinde ut hoc tristius, ut difficilius esset, redditurum se dixit utrum maluissem. Vides juvenis, quantum pietati meæ testimonium reddiderit ipsa crudelitas. Conditio non ponitur nisi duos redempturo. Expectatis, certum habeo, iudices, ut in tristissimæ necessitatis positus abrupto, ad ægrum continuo properaverim. Quis non putet audita conditione, vincula me statim detraxisse languenti? Oderitis licet confessionem meam, deliberavi. Tenuit inter illos inexplicabiles doloris æstus, perquam longum pietas misera consilium: & quod nunquam satis manibus Filii, nunquam satis excusabo conscientia meæ, non statim mihi ille deficiens unicus fuit. Dissimules licet orbitas, ego mihi plurimum videor adjecisse languori cunctationis mora, & sensit infelix quid in electionis hujus necessitate fuerim neutro languente facturus. Tandem, quod solum habebat ambitus genus, desperatione prævaluit. Accepi fateor illum qui solutus quoque non sequebatur, quem non gaudium redemptionis, non lætitia prælati, non hortantis erexit patris amplexus. Si esset in rebus humanis ulla clementia, merueram etiam de piratis ut mihi duo redderentur. Utinam, iudices, juvenis illius vita præstaret, ut videretur non periculi miseratione, sed charitate prælatus. Me infelicem, quod bonam habeo causam. Explicuit justitiam comparationis, qui decessit etiam redemptus, & in perituro

turo Filio nihil aliud electum est. In quo fui miser famæ periculo? Filius meus languore defunctus est. Tamen Pater occiderat ægrum si reliquisset. Videram continuo, iudices, in carcere illo quantum promitteret constantia hominis, quem non captivitas, non expectatio Patris, non fratris fregisset infirmitas. Nec immerito de fortissimo juvene cuncta speravi, si fuisset ad omnes conatus explicato languente liberior. Tandem miseros fortuna respexit, & puto contra prædonum commenta feritatem, ipsa consensit, ut nobis quem negaverant, non abstulissent. Non quidem mihi, iudices, arrogo temporis illius providentiam, nihil me fateor fecisse consilio: potest tamen utriusque juvenis exitus necessitatibus meis assignare rationem. Perii quem redemi, reversus est quem reliqui. Invenisse te putas juvenis, Patrem cibos & alimenta poscentem? Quærebam precium tuum, testor clementiam mitissimæ civitatis: hæc preces, hic rogantis ambitus fuit. Miseremini date stipes, indulgete, conferte, repetendus est ille qui redimi maluit fratrem. Sed & hac te decebat reversum proclamare voce, Erige vultus pater, attolle tristissimam faciem: vindicati de sævissimis prædonibus sumus, duos redemisti, alimenta posco, poteram non adjicere, filium pater, sed mendicus hominem, sed juvenem senex. Quis enim magis ex ipsis rerum naturæ sacris venerandisque primordiis descendit affectus? Quid etiam inter liberos ac parentes tam commune, tam publicum, quam ut alicujus famem proximus quisque depellat? Voluit nos ille mortalitatis artifex deus in commune succurrere, & per mutuas auxiliorum vices in altero quemque quod pro se timeret asserere. Non dum hæc charitas est, nec personis impenfa reverentia, sed similium accidentium providi metus, & communium fortuitorum religiosus horror. In aliena fame sui quisque miseretur. Sic cibos obsidiopartitur, sic inopiam pariter navigantium frequenter unius alimenta paverunt. Hinc & ille venit affectus, quod ignotis cadaveribus humum

mum congerimus, & insepultum quodlibet corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, ut non quantulocunque veneretur aggestu. Parentibus vero liberi non præstatis alimenta, sed redditis: quanto, dii deæque breviora, quanto minora pro tot infantia, tot pueritiæ sumptibus tam variis vel abstinentissimæ juventutis impendiis? Si mehercule hoc quoque officii genus natura permetteret, bene pro deficientibus aliquid & vita vestra deperderet, iterumque ex illa quam traxistis anima portio brevis in suum rediret auctorem. Vultis scire quantus nomini nostro debeatur affectus? quanta veneratio? non est beneficium quod pascitis: sed est facinus quod negatis. Liberi parentes alant. Pudet sacrorum nominum, pudet religionis humanæ. Hæc ergo lex erit? Quid imprecer homini, qui primus fecit ut pietate juvaremur? Liberi parentes alant. O crudele factum! O nunquam tristior fames! ita pascit ille qui cogitur? Non meruisti, inquit accipere. Discede pietas, quiesce paulisper: infirmitas remuneranda sit. Primum lex severissima est, ut fortius alimenta poscantur. Perderunt pulchritudinem sanctitatemque naturæ, qui putant illis parentibus jura succurrere, quibus apud liberos salva est de mutua charitate reverentia. collisis prospexere pignoribus, & inter tam venerabiles affectus hoc quoque dignum providentia fuit, ut aliquid & odia præstarent. Queris, irasceris, & ideo juberis. expectandum est videlicet ut liberorum parentumque concordiam præferant totius merita vitæ, & ut pietas, natura, sanguis accipiant quotidie tanquam amicitia nexum: & nisi nos promeruerimus obsequiis, adulatione, patientia, natales ortus & pignora prima perierunt? Si vultis, judices, ut huic nomini salva sit in omni personarum diversitate veneratio: bonum Patrem Filius alat, lex malum. Non faciam hanc contumeliam rerum naturæ, non faciam legi, ut excusum vel

I Ut pietate juvaremur.] Scribendum tura sine lege innatam & instam habere debet, lege sancire cogemur. *Gros-*
 est: ut pietas juberetur. vel, ut pietatem *novius,*
 juberemus. hoc est, pietatem, quam na-

peffimum patrem, ut sacro nomini tentem gratiam petere de venia. Sim licet crudelis ac sævus, Filium tamen diutius amavi. Clauserim paternos penates, de testamento, de spe fucceffionis expulerim, oneraverim vinculis manus, fœdaverim membra verberibus: p̄rfolvi gratia non potest nec malo patri. Arrogans, impotens sum, nolo quotidie mereri quicquid mihi deberi cœpit primo die. Facilis, mitis, indulgens, vocabula sunt ista minoris affectus: propter hæc aleretur amicus, pasceretur extraneus. Vestrum quin immo crimen est, quod interdum aliud sumus: & (unde manifestum est diverfitatem nostram venire de moribus liberorum) non invenias asperum patrem, nisi jam peccantibus ætatis. Quid ais? rigidus, immitis sum: ideo pascere, tantum pascere, non ultra malo pro reverentia nominis nostri. Quicquid præstatis inviti, & cum alitur pater quem quereris indignum, accipere mihi videntur omnes parentes. Si vis, affectum debes: sin minus, necessitate servitutem, patientiam. Non tanquam pater alitur, qui tanquam bonus amatur. Sepone juvenis, differ querelas, tunc irasceris, tunc objicies mihi, cum prosperitatum, cum secundorum officia deposcam. Non talis ad tua genua provolvor, ut extimendus sim. Nulli malus est pater, cum esse cœpit infelix. Aspicias collapsum, & ex omni calamitatum genere miserum, & ultra quod accidentium mensura non exit in orbitate mendicum. Riget squallidi capitis concreta canities, vigor pristini vultus vacuis luminibus intabuit, & per obstantium crinium illuviem tenuis arentium jactus oculorum. Hæret astricta nudatis ossibus cutis, & in fame sua homine consumpto, jam membra sine corpore. Iterum bonus sum: in pristinam religionem de calamitatum horrore restitutor. Adeone non habent hæc ipsa supplicia pœnas, quod posco, quod rogo, quod mendicus sum filii mei? Et quam multa dii, deæque non possunt pro nobis impetrare leges? Quanto plura sunt quæ negantur cum præstant inviti? Non exigo ut tuis manibus

nibus porrigas cibos, ut consoleris, ut foveas: projice quod rapiam, abjice quod colligam. Genus ultionis est pascere, nec misereri. Si tamen, iudices, fas est impietatis hujus ulla accipere causas, & filium qui non alit, putatis reddere posse rationem, æstimate per fidem quod sit facinus illud, cujus ultionem debeat exigere aliquis de fame patris. Captum me, inquit, non redemisti. Quis non putet queri de filio patrem? Quemquamne dicentem feras, nihil tibi debeo qui mihi vitæ lucisque beneficium semel præstitisti, quia hunc spiritum, hoc corpus non ex indulgentia tua rursus accepi? Iniquissima magnorum conditio meritorum est, si quicquid non fuerit adjectum, de prioribus perit, & pessimo exemplo gratiam præteritis auferunt reliqua cessantia. Non redemi. non tamen ideo minus est quod in hunc te divinorum humanorumque conspectum de nostra protulimus anima. Maria terrasque, & infatigabiles siderum cursus, & cuncta sacro fulgore lucentia nos ut frueris ostendimus. Has quas subtrahis manus, hæc verba quæ negant de meo spiritu, de meis visceribus hausisti. Gaude potius, exulta quod tibi patris asperitas præstat boni Filii jactationem. Solus habet quod imputet patri, qui queritur, & pascit. Quam multa, iudices, huic querelæ respondere poteram, propter quæ filium salva pietate non redemissem? Quis non acciperet excusationem, si dicerem, Impediit quamvis properantem senectus, inopia, languor? Pretium non tam festinanter inveni. Explicare non potui navigationem juvenibus quoque fortibusque difficilem. Solus ac senex non illa qua speraveram prosperitate direxi. Per quos metus, per quæ peregrinationis incerta properavi? Remove juvenis indignationem, nihil plus pro Filio factum est quem recepi. Non fortunam tibi debeo, sed affectum: non exitum, sed voluntatem. Pro duobus precia contraxi, pro duobus maria conscendi, pro duobus genua tenui. Rogo uter magis amaretur, si mihi piratæ duos reddidissent? Age tu nunc juvenis ad faciendam inopiæ Patris invi-

invidiam (si videtur) exclama, Famem obtendis, ad quam luxuria, prodigarumque voluptatum continuatione venisti: exhausti senex census in precia meretricum, quam & huic jubetur necessitati pietas vestra succurrere, & lex quæ inopem, quæ patrem nominare contenta est, filium non remittit ad causas. Quid vero si in educationem, in discursus, in precia vacuatus sum? Excedit omnem scelerum comparisonem, patrem mendicum facere, nec pascere. Tentat iudices hoc, quod non est redemptus, ampliari alia juvenis invidia. Fratrem, inquit, mihi prætulisti. Fateamur paulisper hoc crimen, agnoscamus hoc nefas. Impudentissime generis humani, tu non feres ut frater tuus vel magis ametur? Vides enim, prælatus est tibi nescio quis affectus, possident charitatis tuæ locum pignora de minoribus sumpta nominibus. Illum nempe, cujus æque spiritus de visceribus his trahebat ortum: qui patrem vel solus impleret. Pessimus est mortalium, qui amari fratrem suum sine sui charitate putat. Tu custodies utrum frequentius osculer, utrum stringam magis arctiore complexu? Non est hoc impatientia, nec circa patris affectus sacra de pietatis contentione rixa. Eum tantum fratrem putas amari magis, quem non ames? Falleris juvenis, longeque te ab intellectu rerum naturæ seposuit prava persuasio, qui putas ex paternis affectibus filio perire, quicquid in altero de necessitate præponderat. Par est in omnes liberos, eademque pietas, sed habet in aliquo plerunque proprias indulgentiæ causas, & salva charitatis æqualitate, est quiddam per quod tacito mentis instinctu singulos rursus tanquam unicos amemus. Hunc primus nascendi locus, illum gratiorem præfecit infantia. alium lætior vultus, & blandior osculis amplexibusque facies, quosdam magis severitas probitasque commendat, in quibusdam diliguntur impatientius calamitates. Et damna corporum, debilitatesque membrorum notabilius miseratione complectimur. Salva est tamen universitas, cum quicquid in alio cessare creditur, in altero re-

E

stituit

stituit alter affectus. Securus sis, non intercidunt ista, non pereunt, sed invicem vincunt, prævalent, cedunt. Filio non potest præferri nisi filius. Blandiar, iudices, paulisper calamitatibus meis, & sic agam tanquam apud piratas invenerim utrumque sanum. Attuli sine dubio precium duorum, sed utrumque prædo non reddit. offert electionem, suadete quid faciam. Quid dicitis? ista pietas est, abire, discedere, irasci scilicet, queri, & invidiam facere piratis? vos interrogo liberi, vos parentes, Non ergo facinus est, ideo neutrum redimere, quia utrumque non possis? Egregia pietas, æquare liberos, justitia desperationis, & ex hoc quod succurrere non contingit duobus, orbitatem facere totam. Tu vero senectus accipe quicquid datur, accipe quicquid offertur, dum hoc saltem feritati libet, antequam in patientiam tam sæva decrescat immanitas. Interim multa possunt afferre casus: sperare licet, repetere, sperare pater, fortassis evadat. Quæcunque explicari coactione non possunt, per partes vicesque servantur: & facilius est divisa subtrahere, quorum magnitudo laborat in solido. Quantum intelligo, iudices, filius, cui profuturum non erat ut eligerem, hoc solum ferre non potest, quod redemptus est frater. Quis hanc, iudices, impudentiam ferat? Objicit mihi quod ullum de liberis meis potuerim facere discrimen. Deinde queritur non se potius electum, & cum fratri præter ejusdem nominis par ac simile consortium reverentia quoque languoris accesserit, indignatur apud affectus patris non eam prævaluisse partem in qua tantum filius erat. Non invenio, iudices, quemadmodum effugere potuerim criminis hujus invidiam, si hunc potius recepissem. Patri, cui, utrumque pirata reddere nolebat, redimendus fuit aut æger aut neuter. Quid, quod inquit, etiam luxuriosum prætulisti? Parce, juvenis, maledictis, parce convitiis. Reliquistis hæc nomina, domi erunt ista vitia, domi erunt istæ virtutes, sed cum fueritis reversi. Interim nihil aliud estis quam fratres, quam liberi mei,

mei, duo captivi, ambo miseri, & diversitas vestra de calamitatum societate consumpta est. Vides quam nefas sit alterum ex vobis mihi esse vilior? Piratarum non interest uter eligatur. Dignum hunc dereliquisti, luxuriosum redemisti. Comparatione vestra, juvenis, circa patrimonium honoresve contenderes, & ego proclamabo, vicisses. Sed ventum est illuc ubi non probitas, non mores aestimantur, & de corporibus sola taxatio est. Unde tristes toleraret casus, ferret sordes vinculorum, piraticam famem juvenis, quem torquere solebat nostra frugalitas? unde in illa solitudine carceris duret animus convictibus semper comitibusque lætatus? Expecta tu, quem decet honesta patientia, laudabilis labor, qui tibi difficultatum reddis ipse rationem. Tu differris, luxuriosus redimitur. Quid vis? Prætuli illum de quo soli tibi querebar: quem cum vellem castigare, reprehendere, te solebam laudare, mirari. Exaggera quantum voles vitia fratris: luxuriosum, perditum voca, dum scias te sic magis probare non animum fuisse patris, sed de calamitate rationem. Ille eligit, qui recipit ante meliorem. Sed parce quæso juvenis, adversorum interpretationi. Non est electio, alterum recipere, cum precium attuleris duorum: discrimen illud non ego, sed pirata commentus est. Quicquid inter vos in alterutro fecero, affectus est, quo duos amo. Et homo apud quem filius sola prævaluit gratia calamitatis, non fratrem tibi prætuli, sed quod in te fratri prætulissem. Consilium hoc putas fuisse patris? Fortunæ est, qua capti pariter estis, qua decubuit alter, qua non convaluit redemptus. Cum propter duos venerim, quod in altero mihi pirata concessit, idem est ac si mihi neutrum reddidisset. Sed quousque facti mei diffimulabo rationem? Aeger electus est, respondete nunc, si videtur. Luxuriosus perditus fuit. Parcamus quæso memoriæ, revereamur suprema cineris, poeniteret me fortasse si viveret. Iterum ac sæpius (quod necesse est) ipsa criminis mei voce defendar, Ægrum redemi. Non habent pro-

fecto, non habent discrimen liberi, nisi de calamitate: & inter homines quos natura pietatis æquavit, differentiam nisi de dolore non explices. Non cum usu nunc vestro, non cum moribus loquor. Ille anhelat, illius sunt lassa suspiria, ad illum serius veni. Excogitasti rursus fortuna quod supercresceret charitati, quod posset sacris nominibus accedere. Hic solus major affectus est quam filios amare, filii misereri. Me quidem, iudices, si quis interroget, conditio illa non fuit vera, non simplex, habuitque piraticæ feritatis ingenium. Ægrum mihi non licuit relinquere, licuit eligere. An fas fuisse credis, ut juxta moriturum tu redderis? & homines ejus immanitatis, ut possent liberos cum patre partiri, paterentur eum sibi relinqui, quem periturum ex hoc probabant, quod illum pater non eligebat? Tentata est misera pietas, & placuit hoc quoque addi calamitatibus nostris, ut onerarer pudore conditionis partes non habentis. Cum in comparatione sani æger offertur, ideo ponitur, ut eligatur. Superest, nisi fallor, iudices, ut cum sibi prælatum fratrem queratur: æstimetis utri tunc magis debuerit pietas nostra succurrere. Est quidem, iudices, humanæ infirmitatis ista natura, ut ex omnibus accidentibus gravissimum putet quisque quod patitur: & cum aliena cogitationibus, nostra dolore tractentur, necesse est apud impatientiam suam vel minora prævaleant. Languor est tamen, languor cui merito cesserint cunctæ calamitates, in cujus comparatione consolari se potest genus omne miserorum. Stringat licet manus sæva captivitas, profunda carceris nocte membra claudantur, datur tamen colludere catenis, artus extrahere nexibus: & habet aliquid æquanimitatis, cum poena sua posse rixari. Sæviunt regna tormentis, bella vulneribus, sed levius afficit quicquid viribus feras: & cum in plenum adhuc sanguinem adversa ceciderunt, repugnantis roboris colluctatione vincuntur. Quos cruciatus compares, quem dolorem, cum penitus visceribus immissa tabes cotidie aliquid ex homine præmittit in mortem?

mortem? cum cibos, haustus, & omnia blandimenta vitæ
fames fastidit, & poscit? desiderare assidentium officia, de-
hinc ferre non posse? gravari quos appetieris attractus? per
totum cubile corpus velut super arduos exagitare flam-
mas? Lux fatigatis luminibus gravis, vox sola de gemitu.
Cum ex duobus captivis languet alter, una est inæqualitas
patris eligere sanum. Retuli, iudices, usque adhuc in pe-
natibus suis juxta parentes propinquosque languentem. O
carcer, ô morbi, quem vos non facitis ægrum? Et non ille
carcer, quem severitas legum quem potestatum justitia
commenta est. Non possunt humani metus humanarum
cogitationum ingenia satis abundeque concipere quæ vidi.
Jacet sub immensæ rupis abrupto tristis, & ultra naturalem
profundæ caliginis noctemmersus piraticis artibus specus,
quem tota circumfusi vastitas maris, & undique minan-
tibus scopulis illisa tempestas terrore ruituræ molis ever-
berat. Horrent cuncta crucibus, squallent circumjecta nau-
fragiis, nullus nisi in supplicia mortesque prospectus & ad
infelicium captivorum metum præmissus de simili exitu
dolor. Spiritus solus intus vivit, quem vincitorum trahunt
redduntque gemitus, quem tot contulere languentes. Hoc
erat ubi jacebat æger, illud tot annorum ex quo cœpit pi-
rata grassari, idem cubile. Corpus quod gravaretur assiden-
tium sedulas manus, jacet inter vincula, quibus instringat
adhuc recentem pirata captivum: & quamvis tenuata de
nexus membra labantur, rursus in modum stringentium
tenent, quæ nullo suspensa nixu velut victo homine sede-
runt. Qualis erat ille sub ferro, cujus exangues manus vix
levia velamenta transferrent? Quis inter complorationes
gemitusque somnus, quem vix silentia sollicita præstarent?
Ad quæ colloquia tristitia respiraret? Undique pares fimi-
lesque miseri, & veteribus captivis adjectus cotidie novus
aliquis impatiens. Compara, si videtur, huic ægro captivi-
tatem tantum tuam. Tu quereris quod cibos pirata non
præstet, ille remittit oblatos. Te nuda humus, nudum cu-
bile

bile frangit : ille ad singulos ardentis corporis motus in sua vincula versatur : & quocunque membra lassata dolore transtulerit , in supplicium redit renovata patientia. Bre- viter sævissimi languoris definienda mensura est. Non potest ex illo sanari, nec quem redemerit pater. Instat nunc, si videtur, ac subinde, juvenis, interroga, cur ægrum potius elegerim. Reddi à me posse rationem cur hoc fecerim, putas? Ego vero non possem nec si te redemissem. Quid enim si respondere jubeas orbitatem, cur in exequias totos egerat census? Quid sibi velit ille funebrium longus ordo pomp- arum? Cur super flagrantis jaceant rogos? Cur ardenti non divellantur amplexu? Et ego dico, proclamo, fateor, erro- ris aut dementiæ furor est cum feceris. Hoc est ergo, in- quit, quod de te præcipue queror, moriturum mihi prætu- listi. Quæso juvenis, ne nobis putes tantum inesse feritatis, ut illum potuerimus existimare moriturum. Vis non spe- rem victurum filium, quem tunc primum aspicio, comple- ctor ægrum, quem pirata non recusat sibi relinqui? Si per- suasionem patris interrogas, quicquid est quod miser tor- quetur, afficitur: non languorem credo, sed impatientiam, desiderium, dolorem. Hominis qui apud piratas languet, unum remedium putes, ut redimatur. Sed non est, quæso juvenis, quod hoc patrocinium de tam calamitosa pietate concipiam, ut dicam, victurum putavi. Exaggero quinimo invidiam criminis mei. Redemi fateor illum, qui dilatio- nes, qui moras ferre non poterat, in quo mihi pirata ven- debat brevia oscula, paucos dies. Si me hercle uterque fuisset æger, illum redemissem, qui prior languere cœpisset. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manum, quem jam membrorum contentione lassatum fluctus hau- rirer. Si vulneribus confectos remisisset acies, properan- tius ei clauderem plagas, per quem animam largior san- guis egereret. Ignoscite dii pariter atque homines, non pos- sum de liberis, possum eligere de miseris. Gratias quin- imo fortunæ, gratias ago, quod adhuc æger sentit, intel-

intelligit. Alioqui cadaver acceperam, & precia duorum pro funere tantum supremisque persolveram. Nescis quantum pudori, quantum adjiciat affectibus meis inter tam impares æquata conditio. Æger qui tantundem est piratis, plus est patri. Velis tamen nolis infelix senectus, fatendum est quod merito, quod summa pietate factum est, quam difficile fecerimus. Quæ tunc mihi cogitationes, quis temporis illius animus fuit, cum inter duos liberos incerta miser electione discurrerem? Hunc diutius osculabar, illum putabam desperatione moriturum. Lacrymas ad languentem gemitusque transtuleram, & tu mihi videbaris futurus æger. Quoties catenas tuas soluturus invasisti? sed mihi commendabat relictum, quod te prætulisses. Quam frequenter jam laxata misero vincula rursus imposui, dum mihi tua potius sanitas placet? Dissimulare non possum conditionis illius secretas difficultates. Redimi debebat æger, ego te volebam. Ponere vos, judices, velut in illa necessitatis meæ præsentia volo. Ecce, infelix ad primum aspectum Patris conatus assurgere, illas pallentes sordibus manus paululum tanquam amplexus daturus erexit: nec usque in cervices meas spiritu jam deficiente perlatas, in suum miser iterum cubile dejecit. Totus ille circa nos carceris populus obticuit: & ne colloquiis nostris terribilis catenarum stridor obstreperet, lassatos artus in sua tenuere patientia. Ego serius gravis hinc, si videtur, incipiam. Luxuriose, meruisti. Ignorat profecto paterni doloris æstus, quisquis solatium putat ut de languente filio queratur, ut moribus mentique maledicat. Abite virtutes, ignosce probitas, charior est ex liberis ille qui moritur. Mihi vero fateor hinc aliqua languente filio venisse solatia, quod vixit infelix quemadmodum voluit, quod fuit hilaris ac læta brevis ætas. Crede juvenis, & pro te jam maluissem ut luxuriosus esses. Cui tu tempori, cui dolori rigorem ultionis, frontem castigantis injungis? Impatientissima res est perdere filium cui videaris irasci.

Corruptum me precibus putatis, ambituque lacrymarum? Hoc vicit æger, quod non rogabat. Affidebam misero, demittebat oculos, interroganti responsum de lacrymis tantum gemituque reddebat. agebat me deliberante jam victum, cum repente miseras manus velut recidentis amplexus posuit in sinu meo. Et cum lassæ suspiria per arduos anhelitus egestis sæpe visceribus, cum diu collatis uterque singultibus miscuissemus lassas sine voce lacrymas, tandem spiritu vix in paucissima verba collecto, Tibi quidem, inquit, gratias ago pater, quod redempturus utrunque venisti: non adeo tamen sensus meos languor hebetavit, ut exitum conditionis hujus ignorem. Ego luxuriosus, ego perditus, nunc vero super infamiam nominis hujus immorior. Utinam hoc saltem mihi sero fata præstarent, ut residuum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Sed si mora est longior properantibus expectare pereuntem, ite superstites, ite felices: has tantum reliquias commendate piratis, nemersus profundo, & projectus in fluctus, exitum faciam hominis ad quem non venerit Pater. Unde enim sperare possum, ut revertaris, ut facias? Tunc super abrupta verba tota defectione conticuit, strictisque vitalibus circa dolorem suum membra riguerunt. Exclamavi fateor, quid agis infelix? cur desperatione collaberis? Attolle paulisper oculos, confirma, dura, te frater elegit. Visa est post hanc vocem meam peracta conditio, continuo pirata detraxit catenas, vincula laxavit. Vultis elegisse me negem? Vultis in lucem diemque productus, carceri suo reddatur æger? Ego vero non habui verba, quibus me deliberare, quibus nolle contenderem. Vultis scire quid Pater, quid pirata præstiterit? Ego duos redemi, sed alterum accepi. Ut scias, inquit, ægrum redimi non debuisse, defunctus est. Crudelissime generis humani, qui nos putas precium tuum perdidisse, audi quam multa nobis in mortuorum filio pirata reddiderit. Frater ille tuus inter vincula catenasque deficiens, respiravit aliquid in toro, tandemque
liberas

liberas vinculis manus per totius lectuli spatia jactavit, post impias carceris sordes illum cum ferali veste squallorem exuit, paulisper æger vidit propinquos, allocutus est amicos, mandavit, exegit: & quamvis suprema forte collabens, prius tamen luce cœli libera satiatus est. Contulit mihi grande velit nolit fortuna in orbitate solatium, filium qui relictus mea fuit moriturus invidia, non occidi; sed perdididi. Quid ais juvenis? Ita si moriturum filium redimere non debui, non sufficit hæc tibi de me poena, quod ille decessit? Irasci patri tantum fortasse fas esset, si viveret frater: tunc alimenta quærenti respondere posses, Posce prælatum. Quantum intelligo, qui de mendicitate Patris vindicaris, ægri es redempti juvenis inimicus? Nescis quid sit invidiam facere patri. Melior erat tua causa, si mei misereris. At quanto, dii deæque, alius fuit ille infelicissimi juvenis affectus? Nuncio enim, & audiente & tota civitate teste proclamo. Tibi gratias agebat ille dum moreretur. Credo me hercle hoc miserum dolore consumptum, quod sibi videbatur pretium suum mihi perdidisse. Non aliter igitur quam si te præsentem deficeret, Per illud, inquit, frater optime, natalium nostrorum sacrum venerandumque consortium, per focias peregrinationes, per adversa communia, per hoc quod & tu languere potuisti, si te vel tua quandoque virtus, vel satietas secunda prædonum piratico carcere emiserit, commendo tibi senem quem facimus uterque mendicum. Testor immortalia numina, & infernarum sedium deos, pascere patrem si te redemisset. Ego tamen, inquit, mihi debeo, quod reversus sum. Non quidem quicquam velim juvenis, virtutum tuarum admiratione detractum, audias tamen necesse est in hac pietate verum. evasisse te putas ingratus? Dimissus es. Mea pietas istud, mea fecit electio. Unde enim evenit quicquid ante captivitas tua præstare non potuit? Jacta quantum voles effractum carcerem, ruptas catenas: vis scire quid negligentes fecerit securosque piratas? Acceperant precium duorum.

Intelligit, iudices, & ipse juvenis, non esse se calamitatum nostrarum iustitiæ parem, & sic agit, tanquam alere non debeat. Itaque transfert in hoc defensionem, ut posse se neget. Quid dicitis iudices? Feretis hoc dicentem juvenem corpore atque ætate robustum. Non habes opes, sed membra, sed vires? Nam neque ego laborem, nec difficiles posco conatus, contentus sum juvenis, ut velis. Cibos me poscere putas? Humeros posco quibus incumbam, manus quas eliso pectori apponam, sinus in quos egeram exhaustarum reliquias lacrymarum: ut sepelias, ut hæc cum miseri illius membris ossa componas. Non alimenta quæro, sed filium. Quid, quod nec grave longumque supremæ pietatis exigimus officium? Non diu viverem, etiam si me duo pasceretis. Securus sis, brevi te gemitus mei liberabunt, assiduis planctibus everberata vitalia. Quid me remittis ad turbam? Quid facis rursus omnibus gravem? Consumpsi fletus, clementiam civitatis exhausti. Non alit populus hominem quem pascere filius debet. Quid sibi vult hæc aliena calamitatibus nostris, aliena virtutibus tuis, juvenis, asperitas? Abstulisti mihi malorum quoque meorum verecundiam. Quicquid faciebam, mendicitas est ex quo reversus es. Durat in suscepto rigore juvenis, & ad misericordiam non memoria fratris, non patris contemplatione deflectitur. Exclamaret alius hoc loco, Ex tua fide dignus quidem eras impotentissime generis humani, quem in tormenta mea doloremque redeuntem, vincula rursus ac poena carceris exciperet. Et insultes huic confessioni licet, allegare non possum. Quid mihi miseras ultiones, quid triste monstratis auxilium? Faceret hoc pater qui redimere nolisset. Age nunc vivacissima senectus, redeamus ad preces, quod solum vis paternæ pietatis agnoscit, hic quoque rogemus. Per ego te, juvenis, illos meos,

de qui-

I. *Allegare non possum.* Legerem, al-
ligare. id est, facere, quod mihi lice-
bit ex lege, si vinco. Lex enim, aut
aliæ, aut vinciantur. Credibile est au-

tem impium juvenem, si sciat hos pa-
tris tam mites sensus, ferociorem fu-
turum, magisque seni insultaturum.
Grænovius.

de quibus nunc quereris, annos, per expertos tibi notosque humanorum accidentium casus, per infelicitis illius manes, cui nec hoc saltem contigit, ut te reverso, te præsente moreretur: pascere nunc quod te redimere volui, pascere quod fratrem tuum redemi. Non ego lassitudinem tuam posco, nunquam ocium meum: nec ut ipse securus quietusque transigam diem, tuas operibus manus, tuum laboribus assigno sudorem. Jungamus mutuæ pietatis officia, par flebile, par omnibus ætatibus nominibusque reverendum est nobis negotium cum civitate mitissima. Quanto libentius dabunt, cum viderint pariter, unaque miseros mutua sustentatione connexos? Et ego quidem rogabo, qui soleo, sed in tuos sinus populus congerat stipes. Quicquid preces, quicquid impetraverint lacrymæ meæ, accipe, tuere, dispensa: pro tua fama, pro tua sum pietate sollicitus. Ego mendicabo, tu pasces.

DECLAMATIO VI.

CORPORIS PROJECTI, IPSA
EST ANUS CÆCÆ.

ARGUMENTUM.

*Qui in calamitate parentes deseruerit, insepultus abjiciatur. Qui habebat uxorem & filium, captus à piratis scripsit domum de redemptione. Vxor flendo oculos amisit, filius retinente matre profectus vicariis manibus redemit patrem. Idem in vinculis decessit. Abiectus in mare, & ap-
pulsus ad littus patrium, est ejectus. Vult illum sepelire pater, mater prohibet.*

PRO PATRE CONTRA MATREM.

ETIAM SI, judices, in hac asperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo prope mortalium impune vivit, hæc omnibus natura est, ut sua cuique calamitas præcipue misera atque intoleranda videatur: inter omnes tamen hoc constet necesse est, infelicitatem meam tantum cæteras supergressam, ut prorsus hæc sit quæ fieri debeat usque ad cæcitatem. Quid enim passus sum tam leve, ut
non

non comparatio mei felices aliorum etiam miseras faciat? Grave est à piratis alligari, magis dicat hoc qui sciat quam cito capti moriantur. Alligatus sum, sed tamen miser magis queror quod solutus sum. Indigna est impietas in suos, quæ quanta versetur in hoc iudicio, videtis. Sed mihi hoc quoque querendum est, quod me & uxor nimium dilexit, & filius. Quid ego putarem in rerum natura posse reperiri quod orbitate acerbius videretur? Non contingit mihi, quod cæteris miserrimum est, filium efferre. Parum est quod juveni singularis exempli causa mortis fui, & tam preciosa redemptus anima, senex odiosus morte filii mei vivo. Parum est quod mihi luctum meum fluctus nunciarunt, & aliud agenti patri subito ad littus orbitas appulsa est, quod miserrimum juvenem toto jactatum mari, etiam si nemo interpellasset, fero sepelirem: adhuc supremo prohibeor officio, & ne quid solatii contingat, perdo etiam matris misericordiam. Injicit erranti corpori manum mulier, & piratis & tempestate crudelior: atque ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea est. Ne quis tamen erret ignotus, non est filii mei Noverca, sed Mater. O facinus, ô cladibus nostris mutata natura! Mater ignem ultimum filio negat, & mulier quæ maritum quoque suum debilitata desiderat. Quis hoc de ista credat? Filium non flet funditus eversa, fulmen hoc gladiumque non sentit. Comparet dolorem, quanto minore causa excæcata est? Hujus iudices, pœnæ ab ipsa morte repetite crimen. Ego sum, ego & alligavi filium meum, & infamavi: & ne non accedat gravissimi doloris comes poenitentia, in illum mortiferum carcerem merui. Quo fato parentes miser sortitus est, ut illi vitam pater, sepulturam mater auferret? Nam ut pietatem filii mei semel indicem, patrem redemit. Siquod ego redierim, uxor irascitur, reddat rationem cur acceptis literis meis fleverit. Atqui miserrimus juvenis quo-

¹ Quæ maritum quoque suum debilitata desiderat.] Scribe, debilitate, hoc est, eò usque, ut desiderio nimio debilis fiat, veluti quæ flendo oculos amisit. *Gram.*

quomodo magis temperare potuit officia? Lex parentibus in calamitate ferre opem jubebat, uterque parens erat calamitate devinctus, unus autem succurrere utrique non poterat, invenit tamen ingeniosa pietas, & utrique subvenit dispendio sui. Ipse venit ad patrem, me remisit ad matrem. Hoc si defendendum est, agnosco partes meas, causam planctibus agam. flere enim certe per legem licet. Alio- qui diu laudare non expedit. Diligenter defendere contra- rium est actioni nostræ: ut impetremus funus, moramur: dum nos litigamus, dum circa cadaver nostrum orbi rixa- mur, dum agitur causa defuncti, dum sepulcro lege præ- scribitur, dum dantur legitima dicentibus tempora, putre- scit interim corpus, nec totum in sicco jacet. Cadaver ab incurfu avium ferarumque tantum miserantium corona custodit. Convenerunt etiam alieni parentes, totus in spe- ctaculum populus effusus est, & ignoto quoque corpori publica humanitas quasi quasdam fecit exequias. Deslent omnes homines, dolent: plurimorum tamen illa vox est, Juvenis insepultus jacet. Miser nec patrem habet fortasse, nec matrem. Jam hominis figuram vetustas pene consum- pfit. Jam lenta tabes in terram defluxit. Jam soluta cute ossa nudantur. Quamlibet duraveris animo, non ferres tamen ista si videres. Sed audire certe potes. Ille est filius noster, cujus spes ipsas amavimus, quem apud omnia tem- pla & surdos votis deos superstitem precati sumus, à quo sepeliri optavimus. Ille amabilis infans, ille blandus puer, ille juvenis etiam ante hoc crimen piissimus. Ille dum par fortuna parentum fuit, propensus in amorem tui. Mentior nisi cum peregrinatio mea nos diduceret, maluit esse cum Matre. Me per omnia maria volitantem, ut plus filio re- linerem, circumvenit sævius ipso mari latrocinium. Describam nunc ego pendentem fluctibus carcerem, & ca- tenas macie mea laxatas, & detritam lateribus meis con- sciam malorum carinam, & obrutam perennibus tenebris feralis loci cruentam cæcitatem? Ista vero, si quid pudoris habeo,

habeo, tacenda sunt. Alioqui quis mihi ignoscet quod vicarium accepi? Etiam scripsisse poenitet. O literæ fletibus tremulæ! O parum alligatæ manus! O delenda uxoris oculis epistola! Cur indicavi, cur scripsi quod uxor ac filius ultimum legerent? Ut incertum sit utrum me carius redimant, an lugeant. Cognita clade, rarissimi uxor exempli, & prorsus talis filii mater totos efflevit oculos, fontemque illum perennium lacrymarum tantum cæcitas clusit. Si non tenuisset, filium vicerat. Continuus inde planctus, incredibilis mœstitia, assidua lamentatio fuit. Juvenem nescio in me magis an in te futurum impium, si non redemisset, quem tu sic desiderabas. Ergo profectionem apparat, ut quoniam reddere matri non poterat oculos, redderet virum oculis chariorem. Sed videlicet est quædam ultima calamitatum rabies, & novissime in furorem vota ipsa vertuntur. Retinuit juvenem, & epistolis meis legem opposuit. O vanæ figurationes, & pectora hominum alto errore confusa. Nemo illam non putabat timere de filio. Itaque juvenis quod ad solatium pertinere credidit, commendavit amicis custodiam matris, substituit vici curæ suæ propinquos. Neque enim aliter usque ad reditum meum cæca vixisset. Quicquid humana ratio valet, contulit. Si potuisset redimere oculos Matris, qua pietate fuit, vicarios suos dedisset. Ipse profectus est solo comitatus animo, nec se putavit ire sine precio, quamvis ad piratas ferret inanes manus. Dicat aliquis, adeo domi nihil reliqueras? adeo longa ætate sic vixeras, ut ne precium quidem tui paraveris? Si hoc ita esset, testor deos, de redemptione literas non misissem. Fuit unde redimi possem, judices, fuit: sed illud totum filius Matri reliquit. Navigat ergo per horridos fluctus, & gementia littora, & spumantes scopulos, & quacunque miser relatus est inauspicatum metiens iter, prorsus ominose retentus, perversis etiam votis, qui optaret alligari à piratis quos vitare quoque miserum est. Quærit hæc omnia impius ille filius propter parentes, quod non præstitisset frater fratri,

non

non uxor viro. Quid differimus ultra? Non pater filio. Dii immortales, coeli, maris, inferorum præsides, uni mihi adhuc omnes male experti, vos tamen solos habeo testes, quam invitus redemptus sim. Miserum me, periit qui sciebat. Nam ut primum pervenit juvenis ad piratas, afferens redemptionis meæ se precium, è ferali navicula avidus exiliit, vicarias oblaturus manus: stravit se ad genua singulorum, & ut cupiditas fecerat blandum, obsecravit omnibus precibus, miserabili planctu, & lacrymis pene matris: nemo unquam sic ut solveretur rogavit. Nec sane difficile fuit impetrare à piratis captivitatem, major illi pugna mecum fuit. Non dignum illud spectaculum latronibus erat, cum pater filiusque de vinculis contenderent, & sibi quisque carcerem vindicaret. Ego jam usu defendebam meum, & in his annis jam maturam mortem asserēbam. At ille contra, Ego te in calamitate deseram? ego alligatum relinquam? Et quomodo ad matrem redibo, quæ misera desiderio tui dies noctesque fletibus jungit? quæ vivere sine te non potest? Non dicebat tamen omnia: & cum assiduos planctus & irrequietas diceret lacrimas, adjiciebat, Jam pene cæca est, fortasse si redieris, videbit. In summa non recedo. Fas est mihi etiam invitis parentibus pie facere. Non recedo, si perseveras, demus piratis lucrum. Aut vicarius ero, aut comes. Quantum inter hæc flevit? quandiu cecidit oculos suos? Si perseverassem, duos excæcavēram. Obstupuerunt pietate tanta etiam latrones, & per immobiles ante vultus fletus cucurrit. Non tenuissent fortasse juvenem, nisi redempturos parentes talem filium credidissent. Ipse in se transtulit ferreos nexus, & hilarior alligatus est filius, quam solutus est Pater. Supremum tamen, & nefas in æternum, me jam catenatis manibus amplexus, postquam mei cura discesserat, Matrem, inquit, tibi per hæc merita commendo. Tu illam tuere, defende, ama, ne relinque: sic paria faciemus. Illic tu eris vicarius meus, si hæc feceris: non irascetur mihi fortasse mater quod ab illa recessi.

cessi. Sic in navem filii mei male permutatus vector imponor, & qua visum oculi dederunt, ad piratas è puppe prospecto: curva littora, & immensum sideribus fretum, & turratos urbium scopulos retrolego. Miserum me, quandiu à piratis etiam navigatur? Mandata tamen tua fili perago, assideo, sustento. Immo me hercle tu assides fili, tu sustines, propter quem mihi etiam hujus propensior cura est. Dum recedere ab uxore nolo, filium non redemi. At illum interim cotidie situs carceris strangulat, insidunt ossibus catenæ, exemplum seculi in myoparone moritur. Mater, jam satis est, habes poenas super legem. sepelissent talem virum etiam ipsi piratæ, nisi eos conscientia scelerum, metusque poenarum ab omni littore arceret. Quod unum poterant, secundis projecere ventis. Excepit mitior matre tempestas, & (si qua dici potest calamitatum felicitas) prospero cursu cadaver tantum non ad ipsa majorum sepulcra depositum est. Narretur res seculo nostro diversa, & nescio utra parte mirabilior. Filii corpus matri maria retulerunt, mater mari. Magnam quidem partem agnosco culpæ meæ. Ego uxorem adduxi, & ne miseram dolore fraudarem, ipse meis humeris adversariam meam usque ad littora tuli. Et sane adversus eum prima verba, orbitatis animo æstimantem fefellerunt. Quis autem non dolentis affectum putasset cum diceret defuncto filio mater, Quid enim navigasti? Quid maria ingressus es? Quid piratas petisti? Nam illa quidem vulgatissima orbitatis vox est. Fili, cui me reliquisti? Etiam cum tota super corpus incubuit, amplexam putavi. Etiam cum iniecit tollentibus manum. Et hoc inquam, solent facere matres, ut funus morentur. At ista legem recitat, & in cadaver filii perorat, Tace, tace misera, ita tu istud optasti? Sola scilicet calamitatibus nostris adhuc defuit culpa, ut cum sævitia nimiae quoque felicitatis turpis sit, procedat inauditum antea monstrum. misera, crudelis, si quid irati dii reliquerunt, si quid infelicitas oblita est, suis manibus perdere cupiat. Detracta
est

est fortunæ invidia, quando suo quoque iudicio mater post
amissum filium parum misera est. Lacrymas ipsas novissi-
me perdo, inanis domi libitina plangitur, derilus designa-
tor redit, refertur rogos. Inter hæc omnia non gemitus
ullus matris, non lacrymæ, non questus. Putes appulsum
ad littus aliquem esse piratam. Unde hunc illi animum? Si
mala sua ideo non sentit quia non videt, & hoc boni cæci-
tas habet, eruat aliquis oculos meos. Sed tenebræ corporis
affectibus non obstant. Estne hæc uxor mea? estne ille fi-
lius noster? Liceat dubitare, si fieri potest, & sane vix jam
dignoscendam speciem vetustas reliquit: sed attritæ ma-
nus, & tumida vestigia vinculorum, & testis longæ captivi-
tatis macies, infelicia argumenta, consentiunt. Miserum
me! certus luctus est. Filium agnosco, uxorem non agnosco.
Ergo quoniam de jure longior pugna est, & nobis festinan-
dum: sint primæ precum partes. Adeste universi utrius-
que sexus parentes, dum matrem in exequias filii rogo. Per
matrimonium vetus, & per mutuam charitatem quæ utri-
que nostrum magno constat, adjicio, per commune pignus,
per annos pariter actos, & beneficio filii plures per meum
in te obsequium, jam mei miserere, cujus soles. Crede mihi,
hoc quod patior, carcere pejus est, captivitate crudelius.
Mea ista pœna est. Quid tibi tantum mali feci? Quid of-
fendi? Certe ego te non reliqui. Jam si totum affectum
in hunc consumpsisti virum, & omnis per oculos miseri-
cordia effluxit, tulerit sane filius noster merito pœnas, de-
derit spiritum supplicio, nihil de præteritis loquamur, quod
postulavit Cicero etiam ab illo crudelissimo Siciliae tyran-
no, mors sit extrema malorum. Quod quidem cum per-
missum non esset, pernoctabant ante ostium carceris pre-
cio redimentes sepeliendi potestatem. Quid? tandem hoc
Marcus Tullius, patres matresque, promeruit: tu vende
saltem, quod sub Verre crudelissimum fuit. Certe ego fi-
lium redimam, nec mihi precium diu quærendum est, ha-
beo manus. Nihil moveris nunc, & debilitatem tuam ja-

ctas. Singulare foeminis exemplum ostendi narrarique desideras, sepulturam filii maritus à te impetrare non potuit. Vade hercule, si libet, & corpus in fluctus repelle. Aut si parum celebri loco videtur abjectum, injice manum, & ne minus te satiet alienum ministerium, ipsa potissimum trahere. alteram manum cadaveri impone, altera duc qua frequentissimum rotis iter est, & nigra limo via. Proterat miserum onustum vehiculum, & sanctissimum pectus ungulae rumpant. Ipsa quoniam deficeris oculis, elisum caput, & oppressa ponderibus praecordia manibus tuis pertracta: si quidem audeas, istis etiam lacera dentibus. Litigamus, consistimus, in diversum abimus. Nempe cum viceris, omnia paria habebimus praeter animum. Non sepelies? vide quaeso, vide ne dum litigas, arenam fluctus aggeret, injiciat humum misericors populus. Obstas? si cujus clementia tumultum fecerit, effode: & cum talis sis mater, aude indignari, & exclama, Magis amavit patrem. Cruces succiduntur, percussos sepeliri carnifex non vetat. Ipsi piratae nihil amplius quam projiciunt. Mater (quanquam hoc nomen profanari nefas est) si perseverat esse filii sui noverca, ut hac crudelitate videatur digna, quae orbitatem suam non intelligit, si ultra hostium affectum, qui caecos acie saepe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parum habet non sepelire, nisi aliorum quoque officia praeciderit, & tantum non perita ex fluctibus aqua restinguit ignem, si adeo non genuit filium sed effudit, & illo infelici partu ingratum uteri pondus exposuit: licet imputer nobis ut volet, quod tueri non potest, singulare mariti desiderium, dicam tamen quod sentio, excusatius odisset virum quam filium. Quanquam in hoc mutuae charitatis affectu paria fecimus: illa oculos propter matrimonium neglexit, ego filium: vicem caecitatis orbitate persolvi: tamen, quod inter haec quoque mala privatim doleam necesse est, omnem illam quam contraxerat, perdit opinionem. Jam inimici mei triumphant, jam passim loquuntur, illa exempli mulier, illa

illa seculi decus, virum redimi noluit, nec filium sepeliri. Equidem, iudices, ut sentio neminem non mortalium favore hominis sepulturæ convenit, quia hæc una res est, cuius exemplum ad omnes pertineat. Ideoque non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem. Etiam si qua sunt jura quæ obstant, si tamen angustus saltem detur accessus, per quem intrare humanitas possit, vera clementia occasione contenta est. Sive omnis in defunctis sensus perit, & ad operiendam fœditatem subtrahendamque dolori materiam: mortui viventium causa sepeliuntur: seu cum ad infernas sedes anima migravit, unus hic luce viduis honos, & à suprema face (ut vates ferunt) petitam ulterioris ripæ stationem contingunt, quæ vera esse & credo miser & opto, cito iturus ad filium. Certe rerum natura, ut in generandis alendisque hominibus quæ necessaria erant, ex se ipsa prospexit, ita cum rursus opus suum resolvit, corpora nostra quam primum reducere ad principia festinat, ut desertis etiam locis circa cadaver tracta imbribus terra concrevit, aggerant pulverem venti, & liquefacta multa die membra paulatim humus bibit, ¹ etiam si nullus operit. At ipsa longo tempore in terram ossa desidunt. Nobis vero adversus exanimis genuit non solum miserationem, quæ cogitationi nostræ subit, sed etiam religionem. Inde ignotis quoque corporibus transeuntium viatorum collatitia sepultura, inde injecta ab alienis humus. Facinus indignum, cum hæc ita sint, sepultus esset filius meus, nisi incidisset in matrem. Et hæc, iudices, non ideo ego dico, ut affectu jura corrumpam, neque vobis præcipio, sed adversariæ exprobro. Legem quidem istam quidni horream, cum id unum miserrimo juveni sit objectum, quod in calamitate non deseruerit patrem? Sed quatenus luctus nostri in jus vocantur, & flenti disputandum est, & orbitati suæ mater irascitur: superemus quam exorare non possumus. Ecquando duorum hominum miseriora vota vidistis, ut de

F 2

his

¹ Nullus operit. At ipsa.] Lege, etiam si nullus operit: aut ipsa longo tempore. Gron.

his pater si vicerit, filium suum efferat: mater si vicerit, abjiciat? Quæ tamen lex est? Qui parentes in calamitate deseruerit, insepultus abjiciatur. Omnis nobis in hac prius causa, iudices, de scripto & intellectu legis contentio est, utrum verborum ambiguitate, an voluntatis fide standum sit. Pars enim adversa id nititur, parentem fuisse in calamitate, eam quæ deserta sit: cuius rei poena, est abjici insepultum. Quid tum fuerit in causa, quid sit postea consecutum, quomodo legem intelligere conveniat, subterfugit dicere, neque à vestigio scripti recedit, sed nuda recitatione contenta est. Nos neque omnibus personis, neque omnibus cæcis scriptam esse legem, & juveni iustas ac necessarias recedendi causas: & cui rei semper jus satis plenum est, bonum animum fuisse, postremo non hoc esse deferere contendimus, atque eo causam dimittimus, ut non sit absolvendus adolescens, nisi etiam laudandus. Qui autem dubitat an scripti voluntatem sequi conveniat, is mihi videtur quæstionem tentare incertus qua de re. Ideo pauciora adjiciam, quod nobis quoque (si ita pergitis) afferet quandam cavillationem ista sermonis ambiguitas: ac videri poterit omnem actionem partis adversæ prima statim recitatione subvertere. Nam lex cum dicit, Qui parentes in calamitate deseruerit: rursusque cum dicit, insepultus abjiciatur. non utique id significat, ut non liceat eum sepeliri postquam projectus est. Quare aut mihi quoque permittite sic agere quomodo volo, aut (quod magis vestram religionem decet) indignam sanctissimis auribus verborum captionem ex utraque parte præcidite: & cum filium singularis exempli probavero, fortiter sentite nullam unquam à majoribus nostris poenam scriptam esse pietati. Atque in eo quod primum posueram, non ad hanc rem pertinere legem, non diu versabor, neque dubitatione, quam non habet, afferam moram. Neque enim puto si ætas impedit infantem, valetudo ægrum, respub. legatum, dux militem, nihilominus obstricta crudelitas non accipiet rationem necessitatis:

cessitatis: & cum semel apparuerit patere in ejusmodi causis defensionem, potero plane esse securus; nec timebo ne teneri videatur filius meus, si non potuit omnibus succurrere, dum in ipsa lege occupatus est. Pater alligatus est, mater cæca est, unus utrique filius, magna locorum distantia, habet lex in medio debitorem. Duc ad utrum mavis, ad utrunque non potes, nisi hanc conditionem misero imponimus, ut quicquid fecerit, projiciendus sit. Si exierit, mater sepeliri verabit: si remanserit, pater. Non dubito fore dubium, quin jus in hac lege fuerit & mihi: nisi forte (ut omnia inique injusteque conquiritis) hic quoque unius occasione verbi aliud putatis juvare parentes, aliud non deferere. Id est, de hoc dubitare vultis, utrum parentibus ubique ferri oporteat auxilia, ut ego existimo: an vero non mereatur adjutorium nisi qui præsentem filio miser est. Nam si deferere in calamitate, nihil aliud putamus esse, quam à misero discedere, duo simul scelera permittimus. Primum illud, ut etiam qui aderit, possit impune nihil præstare, siquidem absolutus est hac lege qui secundum miserum stetit. Quo quidem modo non adjutores, calamitosi parentibus filios damus, sed spectatores. Dehinc accidit illud vel gravius, quod cum rerum necessitas quotidie nos dividat, si quædam fortuna parentes nos deprehenderit, quamvis exiguo divisus spatio impune opem non feret, non succurret, ut hac saltem se calumnia defendat. Non reliqui, non abscessi: neque pede, quod ajunt, uno à parente discessi. solutus erit omni auxiliandi necessitate, quando vestra interpretatione, absentia, impietatis occasio est. Hoc voluisse legumlatorem putamus, ut natus ex nobismetipsis in rebus adversis præsidium parenti labore atque præstantia solveret,

F 3

ret,

1 Labore atque præstantia.] Hæc corruptissima & sine mente. Fortasse: ut natus ex nobismet ipsis, in rebus adversis præsidium parentibus laboremq; præstando, solverat lucis usuram utcumque: nisi forte non sumus parentes nisi præsentem. Vel, nisi

coram. Supra: utrum parentibus ubique ferri oporteat auxilia, an vero non mereatur adjutorium, nisi qui præsentem filio miser est. Solveret lucis usuram, est, solveret quod debet pro vita data. Gronovius.

ret, lucis usuram ubicunque, nisi forte non sumus parentes nisi palam. Quid est ergo non deferere? Opem ferre, non deesse. Omnia hæc enim eo spectant, ut auxilio liberorum tuti sint parentes. Quod cum ita sit, tam ad me lex ista pertinuit quam ad matrem. Duo unum vocabamus, videamus, quo ire debuerit. Poteram quidem fortiter dicere, Pater iussi. Hoc nomen omni lege majus est. Tribunos deducimus, candidatos ferimus. Jus nobis vitæ necisque concessum est. Si non fecerit quod jubeo, non deferam illum ad sepulturam. Neceffe habuit parere. Non deseruit, sed abductus est. Crede, non contemptu tui venit in carcerem. Sint sane jura paria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater: sit sane natura communis, non imputabo quod nomen dedi, quod familiam, quod impensas, quod dum illi acquiro, captus sum. Non indulgentiæ discrimen excutiam, de qua jam lite concessum est. Fuerint quidem ista facienda, sed ego jus meum reprimo. inter duos parentes cæcus affectus est. Exorabit qui prior roga- verit. Tempore certe vinco: ante miser esse cœpi. Tu adhuc integra es, ego jam alligatus sum. Tu sana in do- mo, ego jam pene defunctus in carcere. Tibi adhuc non opus est filio, ego jam rogo. Nempe calamitas tua nata est post epistolam meam. nisi te flentem consolari filius voluisset, ante cæcitatem tuam exisset. Noli mirari si te gratia vinco: ante exoravi filium, quam tu rogares. Si quisquam figuratione quadam in hac malorum conditione judicem ponat, fortuna quæso absit cujus tanta calamitas fuit. Abstulerat quidem tibi oculos nimius affectus, & de quinque rerum sensibus pars una cessabat, & tenebras etiam salvis luminibus alternans continua nox duxerat. Majus est tamen malum quod sic fletur. Nam ut merito queri possit ablatas videndi voluptates, impeditos rerum actus: tamen
 si non

¹ Si quisquam figuratione. Videtur le- in hac malorum conditione judicem ponat.
 gendum: Se quisque figuratione quadam Gronovius.

si non iniqui iudices sumus, nec ambitione miseri sunt qui mederi possint, referam non solum qua vincenda mihi, sed magis etiam qua consolanda est. Nam quando omne tormentum corporis abest, dolorque membrorum, qui totam cogitationem in se rapit, feliciter cessat: superest ut cruciet nimium ocium, & assidua quies. res si non sint necessitate jucundæ. Nam visus damnum sarcunt reliquæ voluptates, odor, gustus, tactus, auditus: quibus tametsi deesse summam fatendum est, non est tamen maximæ calamitatis loco numeranda parum plena felicitas. Domus certe propria, lectusque genialis, conventus propinquorum, sermo amicorum, ipsa (quod raro contingit) honesta calamitas, & in quacunque fortuna beata libertas tot voluptates obruere possunt unum dolorem. Nam lucis desiderium si malis meis compares, etiam delicatum est. Non enim aliquid rerum natura genitura est spectaculo nostro novum, ac non quicquid speciosissimum pulcherrimumque visari sumus, vidimus. Nempe cotidie nox oritur, & æquam temporum portionem involvit obscuritas, & ex parte sui ipsa quodammodo cæca natura est. Cui alienis oculis uti licet, audire, imperare, cujus ministeriis officia non desunt (non ei defuerunt, nisi se erigit, & fortunæ suæ rationem reddit) miser non est, præsertim in tam bona cæcitatibus conscientia, animi vitio miser est. Non debet dolere quippiam qui potest gloriari, quanquam cujusslibet & quacunque causa hunc incursum passæ, levius est tamen malum foeminæ. Non enim navigatis, non legationem obitis, non frequenti peregrinatione variatis aspectus: non militaris, vos non forensis ratio deducit. Alioqui semper estis intra domum, uno plurimum in loco, levibus officiis affixæ. Tuum quidem affectum si bene novi, nulla magis causa cæcitatem doluisti, quam quod ad redimendum maritum ire non posses. Hæc tua calamitas erat, æstimemus meam. Nulli quidem gravior visa est quam tibi. audi tamen quam multa in illis epistolis non scripserim. O fili, in quibus te malis reliqui?

Jam illa principalis ac maxima dono deū concessa libertas, nec hominum solum, sed ferarum volucrumque sensibus fixa & ingenua, primum spoliū fuit. Me ipse perdidī, teneor venale mancipium, & civis Romanus merces fio, & libertatem senex dedisco, & natus ingenuus vānīre opto. minimum est, habitamus in fluctibus, hyberni nos feriunt venti. non statio, non sedes, non quies, sed quod malorum meorum maxima portio est, tam miseri sunt etiam domini mei. Sed cito prætereunda est memoria propter me uxori gravis, mihi propter filium. Transeo hirsutos hostium vultus, & immanium barbarorum feros fremitus, tantumque mihi cotidie esse metuendum, quantum pati captus, audere pirata potuisset. Nihil est desiderio suorum gravius: timui ne quem ex meis viderem. Nihil tempestate minacius, cotidie naufragium optavi. nam mortem, confitebor, senili inertia una causa minus cupiebam, ne defunctum nemo sepeliret. Quam vestem relictam captivo putas, nisi quæ præda non erat? quales epulas cibosque præbent, qui ipsi rapto vivunt? Nam illa quidem satis digna quis dixerit, udum carcerem, & inundatam sentina naviculam, & impositum nuda trabe irrequietum latus, revinctas post tergum manus, alligatos tanquam esset qua fugeremus, pedes? Solæ in carcere tenebræ juvabant. Sæpe de auribus questus sum, quæ sonum flagellorum gemitumque cælorum, quamvis impexis obrutæ comis acciperent, dura metus sui exempla. Miserum me, fili, nempe morbo peristi. Compara terram mari, domum navi, lectulum carceri, libertatem servituti, desiderium oculorum totius corporis damno. Quo nos longius ducit calamitatum nostrarum misera contentio? Cæci etiam litigare possunt, captivi nec vivere. Verum hæc etiam si in æquo ponerentur, multum tamen in alteram partem debuissent habere momenti, quod plus mihi poterant prodesse quam tibi. Ei labori incumbere oportet, ubi affectus promittitur. Stultitia cura

¹ Ubi affectus promittitur.] Scribe: Et mittitur. Ubi speres te labore aliquid labori incumbere oportet, ubi effectus pro- effecturum. Gronovius.

ta cura est, quæ spem non habet. Ego redimi poteram, tu sanari non poteras. Qualiscunque ista calamitas, inemendabilis cecidit: non remedium accipere, non vicarium potest. Affedisset scilicet lectulo inefficax sedulitas, & acceptis epistolis meis juvenis filius nihil aliud quam cum matre flevisset. Quia profectus est, alterius tamen parentis calamitas emendata est. Si remansisset, & matrem cæcam haberet, & patrem captivum. Adjicio quod tibi non necessaria filii præsentia fuit. Assidere enim, cibos ministrare, manum porrigere quilibet poterat. Mentior nisi factum est, me ab illis captum, tam dura conditione venalem, quod utique in confesso est, nemo alius redemisset, quam filius meus. Et ego sic ago tanquam hæc tantum filius propter me fecerit, quanquam in hoc litigatu quodammodo tibi ipsa excidisti: & quanquam id agas, ut merita tua injuria vincas, & novum induisti rigorem, non prohibeo tamen testimonium. Ad redemptionem meam filium ipsa misisti cum sic plangeres, cum mortem precareris, cum te omni viduatam voluptate clamares, cum sæpius gemeres captivitatem meam, quam cæcitatem tuam. Non erat illi ferreum pectus, nec cor silice concretum, ut hæc pati posset æquo animo. Tu filium prima docuisti sibi non parcere potius quam plus flere, potius quam ipsam rescindere cæcitatem. Profectus est, maritum tibi reddidit. O crimen grave! Si hoc ante fecisset, videres. At retinere non potuisti. Non dicam tibi, habet pietas impetum suum, nec ullum dominum novit affectus: nec ille te potuit retinere ne fleres. Audi quod est verius, aliud putavit. Non erat credibile obstare te redemptioni meæ: interpretatus est maternum metum, & maris domui nostræ male experti periculum credidit, timens ne si tibi non paruisset, nemo non vos putasset colludere. Cæterum me poterat non redimere, cum tu clamares, Cæca sum, oculos desiderio viri perdidi, solitudinem ferre non possum. Ita ille ad redemptionem meam excusatius profectus esset, si me minus desiderasses?

Dubitatur an tua causa fecerit? & filium & virum habere non poteras: reddidit tibi quem magis amabas. Sis te jam lacrymas, maritum reducem & incolumem accipe. Quid irasceris? Quæ tanta mutatio est? quis hoc crederet? Queris discessisse quem odisti, cum eum rediisse nolis quem diligis. Atqui si (ut supra probavimus) is parentes in calamitate deserit, qui opem non fert, & (ut nunc ostendemus) optimus filius corpore suo adjutoria matri redemit, profecto opem tulit, id est non deseruit. Nam si, ut ante dixi, ne vestigio quidem abiisse à miseris licet, ne ipsorum quidem causa qui adjuvantur, discedere fas erit, nec cibos saltem petere, aut alia usibus necessaria parare continget. Si vero dum adjuvatur parens, nihil refert ubi sit ille qui adjuvat, quia præsens cura exhibetur: quicquid tibi ego præstiti, ad auctorem muneris, id est, ad redemptorem meum transferendum est. Non affedi, non consolatus sum, non ministravi, non tuli, non denique totus tibi redivi. Verum fatendum est, si desertam te putas, mea culpa est. Sed jam tempus est ista quæ non excusata debent videri, verum pulchra atque magnifica, animo majore defendere, & cum judicium agatur exempli, tandem causam suam intelligere. Hoc saltem habebis miserrime fili, quod honoratis contingere funeribus solet, defunctus laudaberis. Omnia licet huc revocemus præterita, & ad canendas unius laudes universorum vatum scriptorumque ora consentiant, vincet tamen res ista mille linguas, ipsamque, si sit aliqua corpore uno, facundiam materia superabit, etiam si nihil dixerò nisi quod objectum est. Lucem libertatemque patri filius reddidit, & (quod ante inauditum est) magis me amavit quam vellem. Ingressus est maria, in quibus jam minimum periculi tempestas habet: & quod inter ista difficillimum est, amore mei vicit etiam matrem suam. Tace nefaria lingua, ergo tu ista laudas? Obrulit se captivitati, quia sciebat grave esse alligari, malis patris successit. Subit libens poenam, pietas etiam sceleribus gravem. Tu melius uxor, quæ fa-

cturum

Eturum retinebas. Compare nunc, si quis patrem per hostes solus tulit, qui cum venientia in patrem tela excepisset, simplici tamen morte defunctus est. Unum legimus, qui vicarias pro patre non quidem piratis aut mari manus obtulerit, sed ubi redimi posset. Me miserum! dicendum est quod hoc ipso admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur. Hæc alii laudant, ego queror. Te quidem, juvenis, omnia secula loquentur, & admirabile exemplum tenaci memoriæ traditum, in ipsa altra sublimem pennata virtus feret. Sed mihi ista laus tua care constat. Non erat satius lectulo matris incumbere, & in hujus ministeriis deditum secura ocia impendere? Soli tibi contigerat ut posses patrem excusare, non redimere. Me interim, ut cœperat, tabes lenta consumeret. Me, quæ debebat sola, senem mors redemisset: & cum exanime corpus in fluctus esset abjectum, si contigisset similis tempestas, quod æquius erat, tu me fili sepelisses. Fefellit te ingenuus honestis animis gloriæ amor: spes tibi perpetuæ laudis imposuit. Ubi virtus? ubi pietas? Peristi, miser, & male audis. Non morienti pater affedi, non ægri caput molliori sede composui, non fatigatum latus mutavi, non spiritum excepi. Absens, extinctus, everfus, mortem tuam inveni. Nemo ægro vincula laxavit, nemo manus ferro sordidas ad accipiendos remisit cibos. Tantum catenarum causa solutus es, neglectus, despectus. Quidni vilis senis vicarius? Inter tot ardentissima febrium desideria, non habuisti quem posceres. quomodo te vincula composuerant, jacuisti: matrem, patrem, propinquos tantum cogitasti. Nunquid indulgeo mihi, quod te puto expirasse in carcere meo? Nondum matri satisfactum est. Quoniam pœnas à cadaveribus exigis, audi sequentia tempora. Mors ipsa filii tui naufragium fecit, per tot fluctus volutatum corpus intumuit, tot illis scopulis, tam spatiofis tractum arenis, nunquam tamen infelicius, quam cum venit in terram. O quam grave est mori, quanto gravius,

vius, quod ego vivo superstes filii mei. Vivo omnibus diis hominibusque, sed ante omnes mihi & invisus, & infestus: & uxoris quoque pietatem perdo. In funere filii divortium fecit. Video hæc rerum naturæ bona, quæ filio abstuli. Omnis me ætas mei admonet luctus: senectus, ad quam non pervenit: misera pueritia, quam nunc transivit: adolescentia, in qua periit. Supersum, ut si felicissime cesserit, rogam meum videam, & edaces circa corpus filii mei flammæ. Si hoc non contigerit, nigrum cadaver, & deforme etiam ignotis spectaculum. Inter hæc mala credetis puto si dixero, Vellem oculos non habere. Quid nunc amplius? Ad te uxor preces convertam irritas, male tentatas? Tu vero perge, & bono tuo utere: felicem te, quod in hac fortuna tua irasceris. Ad hos confugiendum est. Per communes casus, per calamitatem meam, humanæ calamitatis exemplar, ita vos conjuges vestræ ament, non sic desiderant, ita hoc orbitatis meæ ultimum exemplum sit, ita vobis habere tam pios filios, non necesse sit, miseremini. Si vicarium accipitis, me projicite. Non invidiosæ preces sunt, nihilominus impero. Non læta sententiam vestram sequetur gratulatio, non ad templa deducar, sed ad sepulcra. Etiam cum vicerò flendum est. Si vero vincimur, ibo in littus miser: planctibus aves abigam, aut me corpori filii mei velut tumultum imponam. Jacebimus duo insepulta cadavera. me feris objiciam, aut circa singulorum domus ad genua prætereuntium ibo: & recepto jam miseris more supplex, non cibos petam, non stipem: mendicabo terram, & collatas miserantium manu glebas: aut (quod certe licet) filium in mare projiciam. Jam crudeles aquæ, & venti male secundi, reddo vobis vestrum beneficium. Ferre quo libet, licet ad barbaros, licet ad hostes, licet ad piratas. Fortasse aliquis jubebit sepeliri, certe (quod sciam) nemo prohibebit.

DECLA-

[*Nihilominus impero.*] Velim, *impero*. Non est nimium, quod rogo: nisi enim vos dabit, tamen ego mihi dabo.

Mox enim ait: *me corpori filii mei velut tumultum imponam.* Gronovius.

DECLAMATIO VII.
TORMENTA PAUPERIS.

ARGUMENTUM.

Liberum hominem torqueri ne liceat. Pauper & dives inimici. Pauperi erat filius. Nocte quadam pauper cum filio revertebatur. Interfectus est adolescens. Offert se pauper in tormenta dicens, à divite eum interemptum. Dives contradicit ex lege.

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

SENTIO, iudices, plurimum detrahi calamitatibus meis miserationis, quod ad vos detulisse videor nimium fortem dolorem: & tristissimæ orbitatis inde quoque accessisse novitatem, quod cum adversus me tam gravia & crudelia deposcam, patior invidiam hominis exigentis aliena tormenta. Non possum tamen vel in nobis approbare quid patiar, quod mihi non est relicta miseri patris infirmitas. Percussorem filii mei vidi, & miserior sum quam si nescirem quis occidisset. Fateor igitur, iudices, ipse miror unde ad hoc probationis genus repente confugerim. Veneram tanquam nunciaturus indubia, manifesta: nec alium expectaveram publicarum suspicionum de filii mei morte consensum, quam si percussorem videretis omnes. Hic, hic ut torquerer inveni. Postquam satis non videbantur explicare verba quod videram, confugi ad fidem doloris. Quid faciam, si temeritates quoque nostras conscientia reorum non potest pati? Intellexi miseratione factum, qui ut torquerer exegeram, ex quo me dives non putat aliud in quæstione dicturum. Neque ego, iudices, quenquam vestrum dubitare crediderim, ex qua conscientia, qua trepidatione descendat, ut quis torqueri nolit inimicum. Quos nunc putatis cruciatus divitem pati, quem dolorem, quod hoc mihi negat? quam vellet ideo tantum filium meum non occidisse, ut mihi posset indulgere tormenta? An hoc creditis, iudices, divitem facere legum libertatisque respectu, & reum pro exemplo esse sollicitum? Ille vero nunc
lacera-

laceratur, & sic magis nostro dolore fruitur. Operæ precium est inimico negare tormenta, cum feceris ut velit ipse torqueri. Illud igitur à vobis, iudices, infeliciſſimus omnium mortalium peto, ne cum inaudita, incredibilia paſſus ſim, miſereri velitis corporis mei: crudelius & indignius eſt quam torqueri, non impetrare tormenta. Eſt ad verſorum meorum & iſta novitas, quod neceſſe habetis ea mihi ratione ſuccurrere, qua odiſſetis alium. nec quicquam eſt homine infelicius, pro quo tormenta ſunt. Percuſſorem à me filii mei viſum eſſe contendo. Facinus eſt hoc vos non deprehendere, ſi mendacium eſt. Facinus hoc me non probare, ſi verum eſt. Quod ad me quidem, iudices, pertinet, orbitatis meæ repeto præſentiam, & noctem illam rursus ante oculos meos cogitationes reponunt. Jam mihi videor & in tormentis eſſe confeſſus. Filium, iudices, habui ſicut erecti ac ſublimis animi, ita qui nondum ſuos haberet inimicos, & quem nemo adhuc niſi cauſa tantum mei doloris occideret. O parentum miſera conditio, quam novis inuſitatique patemur inſidiis! nos exaſperamus, nos offendi-
mus, inimici tamen liberos noſtros oderunt. Quis hoc unquam, iudices, ſimulatum timuiſſet ingenium, ut eodem aliquis excogitaret animo & quod parcit, & quod occidit? Reliqua, iudices, non debeo niſi in quæſtione narrare. Felices illos in mei comparatione patres, qui periſſe liberos ſuos nunciis credunt. Ego ſum inaudita malorum novitate percuſſus, cujus unicus ideo tantum occiſus eſt, ut viderem. Revertebamus nocte pariter, ſicut omnia nos vitæ miniſteria jungebant: & homines quibus non ſervos præſtabat fortuna cuſtodes, tuebamus pauperem mutua pietate comitatum, invicem ſuſtinentes, invicem innixi, nec niſi magna percuſſoris diligentia ſeparandi: cum dives medio noctis horrore ſtricto mucrone profiliit, & ſtupentibus attonitiſque miſeris confodit illum fortiorem: illum, qui fortaiſſis aliquid in mea morte feciſſet. Confiteor, iudices, nihil tunc oculorum meorum diligentia, nihil egit cura
miſeri

miseri patris. Percussor voluit agnosci. Vos nunc cives, vos omnes humani generis affectus, miserrimus interrogo pater. Suadete quid faciam. Hunc quem videtis circa me sanguinem, de filii mei vulneribus accepi. His manibus labentis unici membra sustinui. In oculis meis adhuc vultus illius morientis hærent, auribus verba super cadaver habita inimici exultantis. Fidem tormentorum, quousque percussoris filii mei conscius ero? Aperite pectus istud, & totum de visceribus meis latronis egerite secretum. Vidi, & mihi non creditur. Vidi, ita possim & in tormentis idem dicere. Aut si compono, si fingo, urar, lacerer, & non probem. Si videtur, torquendus sum, iudices, ut hoc definam dicere. Nec me, iudices fallit quantam molem accusationis etiam in manifesta veritate susceperim. Divitem detuli reum pauper inimicus, occisi pater: & postulo ut mihi credatur testimonium in mea orbitate dicenti. Itaque non deprecor quo minus mihi velitis irasci donec probem. torquere tanquam mentientem. Lex, inquit, liberum hominem torqueri vetat. Per fidem, iudices, quis non hoc eum respondere credat, cujus tormenta poscantur? Nemini, iudices, credo dubium, legem quæ torqueri liberum hominem vetat, hoc prospexisse tantum, ne quis torqueretur invitus: & jura quæ nos à servilium corporum conditione fecernunt, impatientiæ tantum succurrisse nolentium. Omnium beneficiorum ista natura est, ut non sit necessitas, sed potestas. Quicquid in honorem alicujus inventum est, desinet privilegium vocari posse, si cogas. Cuncta, si videtur, jura percurrere: nusquam adeo pro nobis sollicita lex est, ut quod præstat, extorqueat. Dedit cæco talionis actionem, non manus recusantis impellit. Injuriarum cædis agere permisit, sed non cogit invitos. Adeo pene levius est ultionem perire, quam potestatem. Genus servitutis est coacta libertas, & eadem iniquitas, quicquid de invito homine facias. Vis scire quid lex ista prospexerit? Non exigo ut torquearis. Quam multa dii deæque non minus

minus sunt iusta quam lex exigit, quarundam invidiarum, ut vinci se magnitudo patiatur? & quicquid accidisse mireris, tantundem poscit in ultione novitatis. Filius in conspectu patris occisus est, torquete securi. nihil iniquius fieri potest. Ignoscant persuasiones, si facinus istud omnium illicitarum rerum consumpsit invidiam. Et unde tormentis salva iustitia est, plus est de quo quaeritur, quam quo modo quaerendum est. Nullum debet inimicum videri genus probationis esse quod solum est. Et quicquid potuit prodesse severitati, nunquam nocuit exemplo. Sufficit libertatis reverentiae, quod torquetis inviti, quod contra me non alius invenit. Liberum torqueri non licet. Hoc est, iudices, propter quod filium meum dives coram me non timuit occidere. Filium igitur meum in conspectu meo occisum esse contendo. Quid dicitis? Ita non erat contra proclamationis huius fidem, si nunc agere possem quietum modestumque miserum? Vultis, cum hoc viderim, tantum testimonium dicam? Mirum hercle, si scindo vestes, nudo corpus, ignes, flagella depono? Infaniam necesse est pater, cum solus hoc sciat. Fallitur, iudices, quisquis hoc quod postulo, contemptum, quisquis audaciam vocat. Filius urit, exagitat, & inter tormenta fugio dolorem. Si mentientis est velle torqueri, invenite quid facere debeat qui verum dicit, & non probat. Mentiris, inquit. Bene quod & tu fateris non esse mihi sine quaestione credendum. Et quas per fidem mendacio meo causas dives assignas? Ignoro percussorem. Deinde te potissimum de quo quererem elegi. An scio, & simultatibus nostris occasionem orbitatis indulgeo? Decipi me non potuisse manifestum est. Filius meus, cum pariter rediremus, occisus est. An dignoscere percussorem nocte non potui, cum percussor potuerit eligere, fugere? Quid ais? Juvenem meum alius occidit, & tu mihi solatium ultionis imple? Te accuso scilicet, ut interim nescio quis ille effugiat, evadat. Quod tu mihi genus furoris assignas, ut maximi sceleris ultio pereat

falsæ

falsæ accusationis incerto? Homo qui me vidisse contendo cum occideres filium meum, nisi de te vindicor, non reliqui mihi ut hoc de aliis probarem. O te extra omnes humanorum pectorum affectus inimice sepositum, nunc qui me putas posse mentiri? Perdidi infelix illum chariorem pauperibus affectum. Succurrere mihi putas quod aliquando diffedimus? Falleris, deciperis. Hominis cujus occisus est filius, unus inimicus est. Sane possit aliquis hanc doloris dissimulationem mendacio perferre verborum, torqueri volo. Nihil est tanti nisi verum. Videlicet inter ignes ac flagella sufficit mihi si dixero, hic est inimicus animæ, qui nobis subinde maledixit: hic ille contumeliosus, ille impotens. Ego nescio an mihi possit in quæstione sufficere quod vidi, & quod inimicus me contendit ideo velle torqueri. Tormenta postulo. En ad quod confugiat homo qui se sciat posse mentiri. Nulla est ratio quæstionum relicta mortalibus, si adjuvant contra veritatem, & sublata est de rebus humanis necessitatis hujus utilitas, si jam tuetur ultro, explicatque fingentibus. Hucusque durant artis ingenia mortalium: & licet sit aliquis secreti firmitate compositus, hominem tamen ultra non sequitur animus. Non vacat asserere quæ finxeris, tunc cum vix prodest & verum fateri. Et nemo non contra id torquetur, quod dixit ante tormenta. Non refert, cujus ad equuleum nominis persuasionem, quas silentii afferas causas. In quæstionibus tantum corpora sumus, & nemo non contra aliquem torquetur affectum. Exigam quæstionem, an recusem? Quid interest tormentis brevi futurus similis homini qui fateatur invitus? Novum, judices, inauditumque rebus humanis aperitur exemplum. Nemo unquam ideo torqueri non debuit, quia mentiretur. Sed si fas est, judices, dubitare de fide quæstionum, alius debet esse suspectus, ille scilicet in quo servilium pectorum recessus, in quo verniles excutiantur artus. Quoties tortori est rixa cum membris, tum cruciatus agnoscit assiduis suppliciis durata patientia, & homini non est

G

nova

nova res dolor corporis appliciti, quod scissa laceraque veste primum ferre non potest pudorem, quod nescit ad flagellorum vices membra componere, nec ullo verbera frangit occurſu. Nos inquam ſumus quos leges ſupervacuum putavere torqueri. Unde nobis inter iſta ſecretum? In tormentis libero homini opus eſt patientia, ut verum dicat. Sed, inquit, ideo torqueri non debes, quia exigis ut torquearis. Aliud ſunt inimice tormenta, aliud velle torqueri. Felices illos qui recuſare voluerunt. Meretur clementiam & favorem quiſquis ad illa tremens exanimiſque perducitur, quem vix à genibus tortor abducit, cui jam ſciſſas quoque difficile poſſis eripere veſtes. Ego quemadmodum vultis deprecari, qui videor provocaviſſe tortorem? Ille, ille ſine ulla miſeratione laceratur, cui ad ſingulos iſtus dicitur, Ipſe voluiſti. quem non decet rogare, qui creditur fingere proclamationes, ſimulare gemitus: de quo primum videntur vindicanda tormenta. Non invenio, iudices, quid ſperare poſſit qui mentitur, & exigit quæſtionem. Homini qui vult torqueri, diu non creditur, nec verum dicenti. Nec eſt, iudices, quod putetis adeo mihi triſtiſſimam orbitatem omnes humanorum peſtorum rapuiſſe ſenſus, ut non intelligam petere me, quod dives poſſit evadere, & pene magis pro percuffore torqueri. Sed quid me facere vultis? Non debeo videri poſſe mentiri, homo, qui cum filius meus occideretur, interfui. Veritati tantum præſto patientiam, exigo quæſtionem, in qua quid dicturus ſim, nescio: quid debeam dicere, vidi, ſcio. Vultis poſt hoc argumentis, ſuſpicionibus agam? Breviora tormenta ſunt. Non invenio, iudices, cur renuat tantopere dives quæſtionem, poſtquam ſuperſunt adhuc incerta ac dubia. Facinus eſt tamen me non torqueri, ſi mihi torto utique credendum eſt. Quouſque me crudeliſſime mortalium metus ſimulatione deludis? Ego magis qui poſtulo tormenta, timeo: ego qui nihil facere potui cum viderem. Suſpecta tibi eſt noſtra patientia. Vides enim, hortatur nos contra dolorem primæ
robur

robur ætatis, solidum plenumque corpus. Quam facilis, quam expedita res est torqueri miserum! Affero ad quæstionem jam planctibus membra liventia. Quantum animæ, quantum sanguinis orbita traxit? Quanto imbecilliora sunt hæc quotidianis lamentationibus everberata vitalia? Quicquam ergo fingere potest hic pallor, hæc macies, & jam torto similis infirmitas? Adjice quod nihil minus in quæstione diu possis dicere si mentiaris, quam quod oculis scias: & brevissimum confessionis est genus dixisse quod videris. Felices, dives, quos tortor interrogat, qui non habent in sua potestate credentes. Impatientissima res est, posse cum velis desinere torqueri. Quin potius, inquit, probas? Fiduciam hominis, qui scias hoc me vidisse solum. Sine dubio dives multa te poterant argumenta convincere, si deferret alius: & eras manifestissimus reus, si mihi percussor quærendus esset. Quis enim credibilior in cæde pauperis, quam dives inimicus? Aut de quo facilius constare posset scelere, quod causam non habet nisi de sola ultione? Non invenit multa verba, vidisse. Nec mihi debet perire probatio ista, quia poteras & accusari. Exigit probationes, cum facinus sic disposuerit, ne possit probari. Quem mihi nox testem, quos præstare potuit oculos nuda semper & incomitata paupertas? Tibi servus à conscientia sceleris summovendus fuit: & ista ratione quis interesset: quem putares posse torqueri? Et totum facinus in has angustias redeigisti, ut illud soli scirent, qui faciebant, & cui non crederetur. Nunquid dubitaretis quærere, si alius sciret hoc scelus? Facinus est ideo filii mei perire vindictam, quia pater vidi. Ego vero, judices, & ex hoc quod recusat dives quæstionem, partem probationis implevi. Accusatoris tormenta nunquam timebit reus, nisi de quo credi potest & ante tormenta. Cur, inquit, si mihi causæ sceleris similitudines nostræ erant, non te potius occidissem? Vere crudelis, ego te hoc maxime argumento percussorem probo, quod mihi pepercisti. Tuum fuit hoc inimice commen-

tum occiso filio servare patrem. Parcendi tamen mihi vel hæc fuit ratio, quod defendi non poteras, si duo perissemus. Audire mehercle mihi videor illas cogitationes, illa scelerum secreta consilia: Quid mihi cum vulneribus, quid cum cruore consumptæ & jam pene abeuntis animæ? Occidatur potius ille jam juvenis, jam inimicus, de sene vindicabitis me patris oculi. Vis mirer quod me nolueris occidere? Quæri mehercle te puto, quod in senectute magni doloris vita brevis est. Pepercisti mihi, quomodo excogitant artes detinere supplicia, & de pereuntibus magis¹ sævitia eruitur dolore suspenso. Agnosco noctis illius clementiam inimice. quod me torqueri non vis, ex hoc evenit, quod neque occidisti. Tentat, iudices, efficere dives, ut incredibile videatur quod occisum ab eo contendo filium. Dicturum nunc putatis magis interesse securitatis, ut quis facinus sibi tantummodo credat, & id tutius esse inimico patre quam conscio. Plus est quod affirmo, Filium in conspectu patris occidere: sic operæ precium est, si illud ipse facias. Perdit plurimam de sceleribus voluptatem, qui mandat, & minus gratiæ rebus ex nuncio venit. Occidet alius te jubente, sed vulneribus illis non fruentur oculi: sed plus est ut singultibus abeuntis animæ, ut cruore fatieris, ut collapsum palpitantemque videas, ut me videntes. Convenit, iudices, quod ipse dives hoc fecit, & quod ego vidi: ratio sævitæ est, ut aliquis coram me occidatur, propter quem occiditur. Fidem vestram, iudices, ne me ideo non putetis vidisse, quia nihil feci. Servulorum iste libertorumque dolor est, occiso homine statim scire quid facias, exclamare, procurrere, fidem deorum hominumque testari, postea cum lacrymis venire. Vultis percussorem invadam? Vultis fugientem sequar? Interim deficientem quis excipiet? cui se morientis imponet infirmitas? Scis profecto

¹ Sævitia eruitur dolore.] Emendo: cruciet, si ita feriat, ut mori se sentiat. Et de percuntibus magis sævitia fruitur Claudianus: Qui fruitur pœna, ferus est. dolore suspenso. Magis delectatur, si diu Gronovius.

profecto, percussor, facinus ordinare, disponere. filium occidere coram patre, secretum est. Miseremini, iudices, igitur, ut hinc quoque velitis aestimare divitis conscientiam, quod contentus est ne de scelere quærat. non habet fiduciam hominis qui me sciat mentiri? & quod non minus debetis attendere quam si fateretur, non putat sibi salvum ut iterum neget. Dissimules licet, non est innocentiae metus, cum timentur aliena tormenta. Quid ait dives? Orbitatem meam in tale genus usumque convertet, si paterni doloris auctoritas facinus impingit alienum? Deinde non ipse affers equuleos, non ipse disponis ignes. Diceres mehercle te velle torqueri; ego scindo vestes, tu intremiscis, ego ad flagella nudo corpus, te facit pallor exanimem. ego equuleos, ego posco flammam, tu non habes, in meo dolore patientiam. Rogo quid aliud faceret qui occidisset? Quid nunc agam miser? Gratiam confessionis ante tormenta consumpsi. Scio quanto credibilius fuisset, si hoc statim inter ignes, inter flagella dixissem. & multum de auctoritate primæ proclamationis amisi. Non est tamen quod supervacua putetis esse tormenta, quanquam dixerim quicquid sciebam. Habeo adhuc ex illo multa referre secreto, quæ argumenta faciet dolor. Non refert an me vidisse dixerim, tormentis hoc probaturus sum, debuisse mihi credi ante tormenta. O quantopere nunc inimice torqueris, quod te coram iudicibus interrogo, quod hoc non potes mihi fateri. Sed si bene gaudii tui perspicio secretum, non putas te negare, quia vidi. Arrogantissime percussorum evasisse te putabas, quod illud duo tantum sciebamus? Meis, meis hoc ignibus nega, & dum me per singulos artus tortor interrogat, perfer saltem non credendi patientiam, cum ego me vidisse proclamem, tu nullam afferas innocentiae probationem. Non potest aliter absolvi, quam ut illud ego negem. Nec tamen, iudices, putetis solo me calamitatum ambitu petere questionem, dabo propter quod torqueatis irati. Filium meum illum singulis vobis universisque laudandum, juxta quem

felix, juxta quem arrogans eram, occidit. Mea nimia libertas, ita ego te non equuleo efferam, non super arduas eximam flammis? Nunc me vindicas, nunc tueris. Modo, modo coram me filium meum dives occidit fiducia tui. concurrere omnes liberi, omnes parentes, urite, lacerate hoc primum patris oculos, distrahite has manus, quæ nihil pro pereunte fecerunt: hoc corpus, hæc membra, quæ de complexu latronis vulnera nulla retulerunt. Sive hoc poenam, sive vultis esse clementiam, debeo tam miser esse dum probo, quam cum viderem. Miserum me, si fas est in quaestione mentiri. Sine dubio dives hoc captavit recusando quaestionem, ne crederetur. Sed dura parumper anime, vidisti. Nunc infelix ad nos miseros pietas redi: quod fieri in ipsa orbitate non potuit, & vires quas improvisus abstulit dolor, probatio restituet. Cum flammis urentur nuda vitalia, nox illa occurrat: cum membra fidiculæ flagella laxaverint, rursus ante oculos sit morientis unici vultus, hæreant verba percussoris, mandata pereuntis. Filium spectasse morientem, longa præsentia est. Nescis infelix senectus quanta tibi opus sit veritatis contentione, ut poeniteat divitem quod non duos occidit. Jam nunc tamen vobis, iudices, infirmitatem meam allego, commendo. Si me forte fidiculæ flagella mutaverint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis ignibusque perdidero, ego tamen vidi. Si totus undique dolor pariter admotus occiderit, ego tamen vidi. Alioqui nisi hoc animo meo, nisi licuerit oculis, morerer hoc dolore, quo puto me posse torqueri.

DECLA-

DECLAMATIO VIII.
GEMINI LANGUENTES.

ARGUMENTUM.

Gemini quibus erant pater & mater, agrotare cœperunt. Consulti Medici dixerunt eundem esse languorem. Desperantibus reliquis promisit unus se alterum sanaturum, si alterius vitalia inspexisset. Permittente patre executi infantem, & vitalia inspexit. Sanato uno, accusatur pater ab uxore malæ tractationis.

PRO MATRE CONTRA PATREM.

QUAMVIS, judices, plurimum infelicissimæ matris adversis miserationis abstulerit, quod ex duobus liberis pari desperatione languentibus alter evasit, & plerisque maximum dolorem prima fronte tractantibus videatur aviditas gaudiorum, ut modo ad totius orbitatis redacta patientiam, jam non sit unius salute contenta: non possumus tamen affectibus vestris non hanc primam tristissimæ calamitatis allegare mensuram, quæ ex ipsa quoque solatii sui conditione descendit. Minus misera quereretur de marito, si sanari nec ille potuisset, pro quo est frater occisus. Nunc infelix par non est dolori, nunc non invenit ulla solatia, ex quo sibi videtur filium perdidisse victurum. Super impatientiam tristissimæ orbitatis increscit, quod intelligit illum non sine sanitate fuisse languorem: nec persuaderi miserae potest perituro laborasse fato, in quo inventum est quod sanaret alium. Captet licet crudelissimus senex parricidii immanitatem metu majore protegere, non invenio unde colligi possit utrumque fuisse moriturum. Ex duobus ægris non periit, nisi qui occisus est. Ante omnia igitur illud à vobis infelicissima mater petit, ne maximi sceleris ideo decrescat invidia, quia pati videtur & reus ex orbitate tantundem. Non perdidit filium quisquis occidit. Explicat à dolore patrem, quod sibi videtur fecisse rem maximam, & in locum juvenis amissi substituit de vanitate solatium. Alia est, alia conditio matris, quæ Medico non

credidit, apud quam sævissimæ conditionis immanitas fidem non potuit impetrare tentandi. Pro utroque timuit, pro utroque speravit. Facinus est eum majoris pietatis videri, qui de morte filii putavit alterius vel certa salute transigere. Sic deberis odisse patrem, tanquam duos occiderit, cujus non interfuit uter occideretur. Est tamen sanctissimi iudices, quod de crudelissimo parricida queri possit non sola mater. Adjecit humanis calamitatibus ipsam sanitatem, & morborum languorisque violentiam medicinæ concessit. Filium occidit (si ipsi creditis) fortasse moriturum: & hominem cujus charitas debuerat ipsa desperatione crevisse, in hoc solum impendit, ut tantundem superesset incerti. Non exonerat, iudices, immanitatem sævissimi patris, quod hac ratione credidit de languente filio rem inauditam: rem facere crudelem. Unam rationem habet, si ipse sanetur. O tristior indigniorque semper mensura calamitatum magna felicitas! Hunc cecine fecit exitum illa modo civitate tota conspicua mater? ille indiscretus ab utroque latere comitatus? ille gaudantium dulcis error oculorum? Quid mihi mortem nunciatis unius? Perdidit misera geminos. Passi sunt enim languorem miserrimi juvenes, sine dubio pariter unaque, non fraternitate, non animæ corporumque consortio, sed conditione fragilitatis humanæ, qua sic extranei quoque duo languere potuissent. Non negaverim morbum terribilem, gravem, & parentibus utique metuendum: de cuius tamen adhuc, ut parcissime dixerim, remedio quæreretur. Quid refert an medici consenserint utrumque periturum, cum eundem dixerint esse languorem? Manifestum est de duobus non dixisse verum, quos de altero constat esse mentitos. Jam tamen, iudices, de tam perditâ pronuntiatione non quærimur, quod ægros quos sibi videbantur explicare non posse, parentibus crediderunt. Innocentior est simplicitas desperare, si remedia non noveris: & hanc ignorantia malo probitatem, ut languorem quem nescias, tantum neges posse sanari. Maximi tamen

mi tamen virorum, ¹ & quibus artis suæ solvendo non sit
humanitas, si sciebant hoc genus curationis, & illud non
indicare voluerunt. Vultis & illos mentitos breviter pro-
bem? Desperaverunt de languore, cujus remedium (si pa-
tri creditis) alius invenit. Sive enim, iudices, vanissimus
nescientium vidit hanc patris in periculo liberorum rigi-
dam nimiamque patientiam, & hominem in filiorum lan-
guore sollicitum de remedio generis humani: sive capta-
vit ex hoc vultu quandam artis mutationem imitari, quan-
do sanare non poterat, & ignorantiae pudorem tegere ma-
gnotentavit incerto: sive ut aliud videretur dixisse quam
reliqui: verba desperationis incredibili vanitate variavit:
magnaue miseros parentes ambage suspendens, turissi-
mum putavit promittere, quod deberet nemo experiri.
Causas quidem se dixit ignorare morborum, sed salutem
spondit unius, si licuisset alterum occidere, lacerare,
perspicere. En cui pietas patris, cui credere sollicitudo de-
buerit: dixit se scire remedium, quod nesciebat. Vultis in-
telligere, iudices, nihil impatientia charitatis fecisse pa-
trem? Non retulit ad matrem, adacta est à morte filii vel
sanitate discedere. Non propinquos consuluit, non ami-
cos, sed sua tantum persuasione medicique contentus, quod
nocentius est quam si ipse occidisset, alterutrum potuit eli-
gere. Dicat nunc parricida, quid fecerit illud quod etiam
² de similibus tam paribus ægris in alterum desperatio illa
prævaluit? Si medici non interfuit utrum occideret, con-
stabit vivere utrumque potuisse: si interfuit, constabit non
eundem fuisse languorem. Qualis fuerit illa curatio, quid
passus sit juvenis in morte qua medicus parabatur, omnium
cogitationibus liquere crediderim. Ideoque parcimus au-
ribus matris. Breviter tamen longæ crudelitatis explican-
da sævitia est. Ex omnibus quæ pertulit, levissimum fuit
quod

G 5

¹ Et quibus artis suæ.] Forte, & quo-
rum arti solvendo non sit humanitas. Sic
Decl. 2. Factum est eo tempore, quo con-
stabat patrem filio senem solvendo non esse.

Decl. 9. Pauperi solvendo non sumus.
Gronovius.

² De similibus tam paribus ægris.]
Forte, fratribus, Gronovius.

quod occisus est. Non est quod veniam tristissimæ curationis paret, quod videtur in alio fratre explicata promissio. An alterum Medicus sanaverit, fortuna viderit : quod negari non potest, alterum Medicus occidit. Erumpit hoc loco mulier infelix, & tota libertate proclamat. Redde mihi, inquit, marite filium, quem tibi pariter medicoque commisi. Hic est ille vester insanabilis, recipe quem mihi credidisti, hic ille moriturus, hic quem permiseras Medico, si maluisset occidere. Vides quid profecerint anxia vota pietatis, sollicitæ preces. Dum jam frigidi pectoris calorem superpositis revocamus uberibus; dum frigentia membra continuis osculis, & spiritu trepidæ matris animamus, dum labentes oculi ad nostras exclamationes nostrosque planctus admissa paulatim luce laxantur, dum multa mentior, multa promitto, & fratrem dico sanatum, respexit ad vitam, convaluit, evasit. Non tamen jacto pietatem, non arrogo mihi prosperæ curationis eventum. Quid hunc sanaverit, vis scire breviter? quod potuit utrumque sanare. Pudeat vos ô jura legesque, quod miserrimi sexus dolorem his clulistis angustiis. Ita maritum, quod occisus est filius, malæ tractationis uxor accusat? Perdiderunt legis hujus auctoritatem, quæ ad illas uxorias querelas matrimoniorum solent deferre delitias. Ego illam datam miseris tantum matribus puto potestatem, ab iniquo conjuge explicare divortium: & contra maritales tuetur injurias, ubi nolis præstare patientiam. Illis succurrit quas nefas est ab viro discedere, quas in pessimi conjugii durum perpetuumque complexum, communium pignorum nexus arctavit, quæ malos maritos pariter & patres nec relinquere nec ferre sufficiunt. Facinus est ideo evadere maritum, quia dampnaretur, si de illo minore dolore quereretur. Itaque impudenter facit, quod pro detracto matronæ cultu, negatoque comitatu fastiditis noctibus, pulsataque facie filium complorat occisum. Sileo adhuc illa per quæ parricidii crevit immanitas.

[*Ab iniquo conjuge explicare divortium.*] Lego, explicare se divortio. Explicare est expedire, liberare. Gronovius.

nitas. Occisum filium objicio, putate luxuriosum, perditum, nocentem : fingite hoc patrem ira, indignatione fecisse : quantum facinus sit filium occidere, nemo magis fatetur, quam qui vult videri se illud fecisse pro filio. Ecquid, iudices? vel ex hoc totus animus mariti, tota tristissimæ conjugis calamitas perspicitur, quod se negat matri communium liberorum debere rationem? Placet ergo mortales, ut de hominibus in quos plus ex harum sanguine, ex harum transit anima, non habeant partem nisi tantum doloris? Solos ergo communicabit misera planctus, & ab omnibus consiliis quibus ordinatur juvenia, vita disponitur, ¹ extranea utilitate seposita, circa moerore tantum lacrymarumque consortium orbitate jungetur? Si mehercle fas est æstimare utri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe totam potestatem sibi vindicabit affectus, qui decem mensibus ante vestram incipit diligere notitiam : & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum, ante sunt conscientia matres. Facinus est ideo tantum illis minus licere, quia minus facere sufficiunt. Vos estis qui crescentes adhuc in peregrinationes, qui jam adultos ² in castra magnorum parentum vanitate dimittitis. Erubescitis desideriiis tanquam infirmitate, & unde velocissimus transitus est in rigorem, liberos vultis amare patientia. Quam multa ideo tantum de filiis facitis, quia licet : & frequentius potestatis vestræ jactatione tanquam aliquo gravitatis genere delinquitis. Non habet orbitas vestra lacrymas, super ardentes rogos tenetis inconcussam rigidamque faciem, itis obviam consolationibus, & quod omnem modum feritatis excedit, captatis in magna calamitate laudari. Quicquam ergo erit quod de communibus pignoribus non pari mente, pari impatientia, vel, si necessitas postulet pari rigore

¹ Extranea utilitate seposita.] In vetustiori editione est : extranea voluntate utilitate seposita. Scribendum : extranea utilitate seposita. remota utilitate vel indignitate externi hominis & nihil ad fi-

lium pertinentis. Gronovius.

² In castra magnorum parentum.] Forte : magnorum animorum vanitate. Dum ostentatis fortes & non teneros animos. Gronovius.

rigore faciatis? Mali tantum patris interest ut matri minus liceat. Sane cedat vobis circa regendas communium pignorum mentes sexus infirmior: vos mores, vos vitæ genus, vos matrimonia, cæterosque actus vestra persuasione firmetis: nunquid arrogans consortium, nunquid impotens societas est, liberos communes esse languentes? Si quis immo pudor est, cede nunc tota potestate matri, illius sit in ægri toro proximus locus, hæc adhibeat fomenta, porrigat cibos: si quid impatientia, si quid flagrantium viscerum poscit infirmitas, mater neget, mater indulgeat. Illas quas immodicus ardor discutit vestes, hæc super fatigatos reponat artus: illa jactatas toto lectulo manus sedulo contineat affectu. Frustra captas videri ultionem magnæ charitatis, ab omni curæ ratione sepositus. cum circa curationes liberorum non consentiunt parentes, curationis est culpa, non matris. Quid quod filium occidit innocentem, cui nihil objicere, nihil poterat irasci? Filium (si ipsi creditis) pro fratre mori paratum, cujus suprema ferre non poterat. Novum, judices, & incognitum rebus humanis audite facinus. Jam parricidium pietas, charitas & impatientia orbitatis admittit. Malo odium, querelas, execrationes, quam ut quis liberos affectu quo servantur occidat. Quid refert an per hoc alterius filii anima redimatur? Si parricidium fas est ullas accipere causas, filius propter se tantum debet occidi. Adjicite, judices, immanitati, quod occidit ægrum. Omnibus equidem mortalibus majorem crediderim de languore venire reverentiam: & illorum quoque quos inter supplicia pereuntes avido spectamus assensu, juxta valetudines tamen morborumque violentiam quodam innocentiae favore miseremur. In carceribus, & in illa profunda nocte pœnarum, irreligiosius ille anhelu pectoris pallor inspicitur, non sic confundunt obvios gravibus catenis colla stridentia, & diutino squallore concreta facies, ut ille quem ad singulos conatus gressusque labentem vix trahit impellitque longus ordo victorum, & inter tot desti-

natos,

natos, totque perituros, omnium tamen in se retorquet oculos unus æger. Quid ais? tu illum quem nunc nefas est castigare, reprehendere, cujus auribus parcere debuerunt seſſiora verba, si quid negares, videreris occidere, ferro, vulneribus aggredere? Non potest hinc tibi venire defensio, ut hoc sis pro alterius salute commentus. Inter duos liberos pari desperatione languentes, da bonum patrem, non præponderabit. alterutrum non eliget, sed ut incertum orbitatis evadat, ipse morietur. Tentat hoc loco, judices, crudelissimus senex excusationem temeritatis suæ de Medicorum trahere consensu. Desperaverant, inquit, de duobus. Sed ut incertum orbitatis evadat, sepono paulisper immanitatem patris, qui credidit: & de arrogantissimæ persuasionis hominibus queri, 'de totius generis humani nomine volo. Quam multas artes misera mortalium sollicitudo fecisti! Fato vivimus, languemus, convalescimus, morimur: medicina quid præstas, nisi ut juxta te nemo desperet? Dicturum me putas, non credo renunciantibus, non accedo cum deserunt relinquuntque languentes. Ego vero Medicis non credo sperantibus. Aspicite majorem partem generis humani, & si me interroges, illam robustiorem, illam adhuc in prima rerum naturæ veritate viventem, nullos artis hujus novit antistites: nec minus tamen bellorum vulneribus, morborumque medetur incursibus, non disputationum vanitate solerti, sed experimentis: & invicem per similes dissimilesque casus observatione ducente, tradita ratione succurrit. Non medicina sanat, sed quicquid videtur sanasse, medicina est. Quo vultis animo feram, quod ars (quantum dicitis) inventa pro vita, si diis placet, auctoritatem formamque caprat, ut longe ventura suprema prospiciat? ut adeste fata denunciet, quæ nec timentur? & maxima scientiæ pars esse cœpit, sanare non posse. Quisquamne ab homine qui adhuc loquitur,

[De totius generis humani.] Delenda | nomine queri vult de istis hominibus, præpositio. nam totius generis humani Gronovius.

tur, spirat, intelligit, sic recedet, quemadmodum relinquitur exanime corpus? & ibi finem vitæ putabit, ubicunque scientiæ subliterit infirmitas? si fragilitatem mortalitatis, incertosque velimus æstimare casus, tantundem periculi habet omnis æger. Iniquissimum est desperationes vocari, quoties remedium medicina non invenit: & angustias sive artis, sive mentis humanæ, ad invidiam referre factorum. Nihil magis interesse omnium puto, quam ut spes pro homine tam longa quam vita sit. Unde putatis inventos tardos funerum apparatus? Unde quod exequias planctibus, ploratu, magnoque semper inquietamus ululatu? quam quod facinus videtur credere tam facile vel morti? Vidimus igitur frequenter ad vitam post conclamata suprema redeuntes. Plerique convaluerunt negligentia bono, quosdam explicuit quicquid alios fortassis occideret. Hos indulgentiæ temeritas, illos adjuvit desperationis audacia. Datur fortassis huic arti perspicere morbos, profutura meditari, sed unde sciet quantum inter viscera, latentisque pectoris sinus, unicuique animæ natura concesserit? quam proprietatem spiritus, quam corpus acceperit? Non tam variæ mortalibus formæ, nec in vultibus nostris sedet tanta diversitas, quanta latet in ipsis dissimilitudo vitalibus. Inenarrabile, indeprehenabile est quicquid nos elementorum varia compago formavit. Et prout in nos plura seu rariora de terrenis seminibus cœlestibusque coierunt, ita vel duramur tacita ratione, vel solvimur. An desperantibus credi debuerit, vos æstimabitis. qui negarunt ægros posse sanari, nec in hoc probaverunt qui evasit, nec in illo quem non languor occidit. Justas mehercle haberet mulier causas querelarum, si nova incognitaque ratione vel utrumque servasses. Nunquam ex magno venit affectu incredibilia vel profutura tentasse: & in re quæ plus de incerto habet, temeritas experimenti solam probat desperationis audaciam. Quid refert cujus sit conditionis æger, quantum adhuc spei, quantum videatur habere de vita? Sacrosancti
sint

sint parentum metus. Dii non sinant ut ex liberis vilior incipiat esse periturus. Medici desperaverunt. Quid istud ad patrem? Spera tu, jube sperare matrem: tuis potius affectibus, tuis crede votis. Et hoc de parricidii facilitate est, circa filiorum languorem ad desperantes potius accedere. Fidem habes hominibus, quos mentiri alius affirmat, contra quos iterum credis uni præsertim? Pessime hercle de tua feritate sentirem, si in quacunque filii curatione non adhiberes propinquos, non interrogares amicos, non respiceres ad matris animum, non hanc primam impatientiam, non hunc consulis timorem. De nullo filio minus debet soli sibi permittere pater, quam qui videtur utique moriturus. Fratres, inquit, & gemini erant, ideoque credibile est illis eundem fuisse languorem. Rogo, quis in ullo mortalium ferat ignorantiam pariter & affirmationem? quisquis nescit quod genus languoris sit, non potest scire an idem sit. Nihil, judices, in rebus humanis voluit esse rerum natura tam simile, quod non aliqua proprietate fecerneret. Quid refert an ex iisdem prima illa duorum corporum animorumque compago seminibus oriatur? Sibi quisque firmatur, sibi quisque componitur, & duo pluresve fratres nascuntur fato singulorum. Hanc ipsam indifferenciam quam mirantur occursum, stupent civitatis oculi, parentum tamen agnitio dignoscit, separat notitia nutricum, & fallentibus notis, est rursus quod faciat ipsa similitudo dissimile. In plerisque quamvis sit indiscreta facies, invenitur tamen alius oris sonus, habitus, incessus: & ut ipsa consentiant, diversa mens, contrarii mores, & vitæ genera rixantia. Quid quod non eandem esse naturam geminorum probat etiam fortuna dissimilis? Hunc pressit paupertate perpetua, illum insperatis opibus excoluit. Illius per titulos & honores: hujus per ignobiles obscurasque sordes totam duxit ætatem. Simile est quicquid accipiunt ex homine gemini, dissimile quicquid ex fato. Nec enim tam pariter in lucem de maternis exiluerunt visceribus, ut illos eadem

eadem origo signaverit. Quantum putas interfuisse temporis, dum primum uteri pondus egeritur? Dum parumper exonerata vitalia, altero rursus homine laxantur? Breve fortassis exiguumque videatur mortalibus oculis: sed si terrena mente perspicere velis orbis hujus vastitatem, scies multum esse quod inter duas transcurrat animas. Volvitur super nos hæc cœli siderumque compago, & præcipiti per proclive decursu, totius diei noctisque brevitatem emensus orientis occidentisque cursus, diversorum siderum in primo statim ortu, rotato se sursum axe consequitur. Hoc tu parvum credis esse spatium, quod diversis pariter rebus impletur? Quantum inter illa transcurrentis horæ momenta nascitur, perit? Igitur quando unquam peregrinati sunt una, militavere pariter? quid non diducti separatique fecerunt? quando illos languor, quando suprema junxerunt? Et quandoque sit, necesse est aliter, ex geminis quod pariter languerunt, non sic accidit quomodo fratribus, sed quomodo duobus. Non eodem fato languere geminos, quemadmodum vultis brevius probem, quam quod nec uterque occisus est, nec uterque sanatus? sed fingamus hoc esse verum, quod desperaverunt Medici: relinque nobis pater innocentiam calamitatis, salva solatia sint de liberis, quos tibi videris non perdidisse nisi fato. Quis ex parentibus nescit hac se mortalitatis procreare lege? Sed indigni exitus supra orbitatem sunt. Ideo magis flemus illos quos bella raperunt, hausit incendium, naufragia merserunt. Fortius feras inter assidentium manus, inter suorum officia labentes, cum se invicem oscula, cum se satiavere sermones, cum data suprema mandata sunt, & se scit pietas omnia fecisse pro vita. Igitur verum dixerim, illos mori credimus, hos perire. Non invenio quemadmodum excusationem pater de consensu possit accipere Medicorum. Hoc est quod omnem comparisonem feritatis excedit. Filium pater propter hominem quem non putavit posse sanari, occidit. quod tu monstri portentique genus es? Habes parricidii
patien-

patientiam, non habes orbitatis. Ita demum potes ferre filii mortem, si facinus adjeceris? Tu occidis, quia desperare Medici? Quererer mehercle si reliquisses, si quid de continuatione curæ sollicitudo laxasset. Nihil ergo plus facies, quam illi qui nunc plures fortassis circumeunt ægros, quos detrahit, quos advocat alia curatio. Filios saltem committe vel matri, de fortuna queratur, diis faciat invidiam. Mulieri quæ ferre non potest quod videris desperasse, nunquam ex hoc rationem reddas, quod occideris. Quis hanc, judices, impudentiam ferat? tentat pater ut & huic rei credatis, quod desperaverunt omnes, & quod speravit unus. Nostræ quidem querelæ sufficit non convenisse medicis: & cum inventus sit qui contra sensum desperantium genus aliquod sanitatis afferret, fas erat, judices, ut adhuc inveniretur alius qui lætiora & utiliora promitteret. Hoc nunc me queri putatis, quod in re, de qua credere nec omnibus debuisset, accessit uni. Non interest an super sit remedium quod tentare non debeas: & ubi tantumdem periculi speres quantum desperatio habet, melior exitus est qui facit miseros innocentes. Quid invidiam prioribus Medicis paramus? Nemo magis desperat, quam qui se negat nosse languorem. Quid ais pater? Ita tecum quisquam sic audet agere de duobus filiis, tanquam de duobus ægris? Tu ex geminis alterum occidendum dabis? Non ferrem si separare expositurus auderes, si contentus esses educaturus alterutrum: non ferrem à piratis captum filium alterius vicaria servitute redimentem. Tu de orbitate facies vices? & casum singulorum per utrumque diffundes? Parricidium vocarem, si promittente Medico, quod sanaret unum, posses eligere perituum. Pene crudelius est geminos dividere quam perdere. In scientia cui debeat credi: negat se scire causas languoris, deinde promittit quicquid licere non deberet nec intelligentibus. Occidam, inquit, deinde sanabo. Memineris, pater, in hac conditione prius esse ut occidas. Non

H

est tan-

est tanta pietas servare filium, quantum facinus occidere. Tu nunc hoc putas profundæ artis esse secretum? Verba tantum desperationis involvit, & homo cautissimæ vanitatis caprat illam novissimam circumire brevitatem. Vides quanta promissum suum experimentumque caligine Medicus involverit? nunquam constabit an fuerit languore moriturus æger, qui aliter occiditur. Non novi, inquit, languoris genus. Post hanc vocem mehercle non deberes committere ægros, etiam si veller experiri potionis haustus, ciborum fomentorumque novitates. Nescio, inquit: sed si permiseris alterius aperire vitalia, pectus effringere, remedium fortassis inveniam. Jam excusatus es, medice, matri, sperasti ne tibi crederetur. Differo paulisper quod de fratribus, quod de geminis, quod pater hoc facit non consentiente matre: publico potius mortalitatis contendo nomine, non debere genus istud curationis admitti. Actum est velut de genere humano, si nobis pro salute ægri opus est morte hominis alterius: & pene ratio sanitatis intercidit, si consumit medicina tantundem. Ego quenquam dicentem feram, Ut inveniam valetudinis causas, date mihi aliud corpus alia vitalia: occidam: deinde salutaria quæram, profutura meditabor? Ita non facilius est nosse languorem? Quæ hæc est impudentia crudelissimæ utilitatis? Ægrum placuit occidere, ut inveniretur cur non debuisset occidi. Nullum, sanctissimi iudices, natura morborum genus solis visceribus abscondit: & quicquid causas valetudinis de vitalibus trahit, in corpus emanat. Inde pallor, inde macies, quod ad interiorem dolorem superposita consentiunt. Non invenio cur hominem vulneribus exquiras, cur remedia quoque vitalibus per corpus immittas, & in latentes meatus per hæc quibus tegimur, medicina descendat. Cur ergo non eadem ratione languor admittit intellectum sui, qua sanitatem prodit? Abditos profundosque morbos, aut citatior clausi sanguinis cursus, aut crebrior anhelitus laborantis animæ indicat. Crede de his ante omnia

nia sensibus, oculis tuis: & ipsos de quibus agitur, modo singulos, modo pariter interroga, cui potissimum parti grave tacitæ pestis pondus infederit, unde prorumpat in gemitus conscius dolor. Medicus qui per hæc non potest invenire languorem, non invenit nec remedium. Quid si aliquid sanato medicina potest præstare rationis? Sufficit quod aliquando jam facta ex unius hominis inspectione, ad totius intellectum naturæ medicina profecit. Quid allaturus huic ægroto es, quod non tot seculorum, tot languentium experimenta deprehenderint? Vis tu potius hac audacia qua secreta languoris exquiris, remedia tentare? Brevior via sanitatis humanæ, propior nostræ salutis utilitas est. Si viscerum nimius ardor stricta circa se membra duravit, adhibe remedia laxantia. Si fluitat nimis æger humoribus, præsto sint per quæ pressis clusisque venis in novas vires corpus arescat. Si parum prodest abstinencia, rursus ciborum qualitate foveatur. Si spiritus receptis premitur alimentis, ad puriores meatus jejuno fameque tenuetur. Contigit tibi magna experimentorum materia, medice, ægri duo, & languor idem. Non est opus ut expectes quando se per unius hominis patientiam explicet profuturorum magna diversitas. potes experiri pariter eadem consentanea, diversa, pugnancia. Nulla ratio est vulnorum, sanguinis, supernorum. Quemadmodum sanari debeat alius æger, scire non possis nisi ex altero sanato. Quid quod etiam ut idem sit valetudinis genus, necesse est tamen duorum corporum diversitate varietur? Nunquam in alienis visceribus invenias totum quod de altero quæras, & alius languor est, alius æger. Cur maximum nefas alterius filii salute defendis? Homo in quo sola quæritur causa languoris, propter medicum occiditur. Adjice quod nec deprehendi ex non sanato potest ullius causa languoris. Quicquid nos in vitia morborum à naturali sanitate commutat, facit aut nimii sanguinis pondus exæstuans, aut superfluous calor, aut ultra naturalem modum humor exundans, aut

spiritus per tacitos meatus non solita laxitate discurrens. Quid horum, si vitalia ferro vulneribusque resecantur, saluum potest esse languentibus, cum compressi spiritus laborem protinus ille referati pectoris meatus emittat, sanguis iisdem pariter deprehendatur, egrediaturque vulneribus? An fas putatis ut suam servant viscera nudata faciem? ut nihil perdat ex priore natura illud pectoris vitæque secretum, cum admisit oculos? Plurimum in nobis etiam timore mutatur. Quantum affert sollicitudo, gaudium, dolor, & aliquis subitus affectus? Quoties dum ad curationem præparatur æger, dum componitur ad sua remedia corpus, medentium manus anima destituit? Jam vero ad singulos ictus, & longissimas vulnerum moras, quantum ex toto homine convertitur clamore, gemitu? Necessè est omneis perire, quibus continetur vita, causas, quoties vita ipsa consumitur: & cum homine, qui propter intellectum languoris occiditur, ipse quoque paulatim languor emoritur. Differ saltem, pater, hanc crudelitatem: quicquid ex filio facis, facies ex cadavere. Si potest deprehendi languor dum occidit, facilius cum occiderit. Interrogare mehercle hoc loco liber, utrumne periturum pater, an medicus elegerit? Negavit sua interessè quem occideret. hoc si & alter periisset, probaverat utrumque fuisse periturum. cum convaleuit, probat utrumque victurum. Ad sævissimam curationem potuit ægrum facilius mehercle explicare, si esset unici pater. Sufficit ergo comparare, decernere, num iterum ille tibi preciosior, ille melior incipiet esse victuro. Ubi est impatientia patris, qua vix dimittitur cadaver in rogos? qua corpus exanime detinetur amplexu? Dii immortales, quam sæva, quam crudelis est ista cunctatio! dum deliberas, dum unumquemque detrectas, parricidium in utroque consumis. Duorum utilitate fit, ut ex fratribus possit alteruter occidi. Nunquam, iudices, res tam horribilis inauditæque feritatis admissa est. Filium pater propter eum occidit, quem etiam ipsum poterat occidere.

Trans-

Transfert, iudices, reus in medicum electionis invidiam. Ille, inquit, æstimavit, ille decrevit. Ergo manifestum est non parem fuisse languorem. Ex duobus ægris plus habuit spei, propter quem debuit alter occidi. Recede paulisper mulier infelix, filii tui nobis referenda curatio est. Felices ægri, qui languore moriuntur, qui supremos anhelitus inter suorum amplexus, inter suorum alloquia posuerunt. Ut erat juvenis primo ipso comparisonis incerto, mox electione cruciatus, abacta est à perituro prima mater, & modo sedula ministeria servorum, repente mutata sunt in mortis officia. Detrahuntur trementibus velamenta membris, & ut grassaturas manus totum corpus admitteret, nudatur mirabilis ac deflenda macies. Toto deinde tenditur toro, & ad immobilem rigidamque patientiam per omnia lectuli spatia duraturus exponitur. Accipit carnifex ille telum, non quo dextera statim totum vulnus imprimeret, sed quod leviter paulatimque descendens animam in confinio mortis ac vitæ librato dolore suspenderet. Hæc exhortatio, hoc fuit perituri juvenis alloquium. Fortiter dura, patienter admitte, sanabitur frater. Non est quod exanimeris metu, dolore deficias. Cave viscera exclamatione ne lasses, anhelitu gemituque concutias ne remedium pereat alienum. Passus est miser discurrentem per omnia referati pectoris improbum vagæ artis errorem. Contentum fuisse medicum toto homine discentem primo putatis aspectu? Egesta sæpe vitalia, pertracta, diducta sunt: fecerunt manus plura quam ferrum. Stat juxta Medicum pater apertis visceribus inhians, stillantem animæ sedem cruentis manibus agitantem ne festinet hortatur, jubet altius diligentiusque scrutari: interrogat, dubitat, contendit, affirmat, & accipit de filii morte rationem. At mulier infelix clausis advoluta foribus, cruentumque secretum toto corpore effringens, velut super busta tumulosque clamabat. Audi, miserrime juvenis, si quis adhuc tibi superest sensus, exaudi: non permisit hoc mater, crede orbitati meæ,

credelacrymis, nec frater hac vellet ratione sanari. Inter hæc reficiebatur miser haustibus, detinebatur alloquiis, comprimebatur residuus crûor, claudebantur aperta vitælia. Nemo unquam tam nova pertulit commenta sævitæ: tanquam sanaretur, occisus est. Ite nunc & quærite an potuerit medico sanante vivere, qui tandiu vixit dum occiditur. Vos tunc putatis illius tantum languoris medicum quæsisse causas? quæsit quicquid nesciebat: & usus occasione rarissima, in omnem voluit proficere novitatem. Dii immortales, quantum infelix juvenis animæ, quantum sanguinis, quantum habuit ex vita, qui pertulit ordinem longissimæ curationis? Vix ægre misero licuit mori, vix à cruciatibus suis anima dimissa est. Inventum putatis esse languorem? Inventum est illum potuisse sanari. Agedum commento tuo senex superbus exulta, habes quod liberis, quod parentibus, quod imputare sæculo possis, fecisti medicum parricida meliorem. Libet mehercle intueri par illud. Ægrum vidisses hominem, qualem non salutare mendentium manus, non ars inventa pro vita, sed diri ferarum, rabidique morsus, & avium fames facciata destituit, hinc alium in novas vires recensque robur reddito vigore surgentem. Vultis scire, iudices, unde venerit tanta diversitas? illum pater curavit, hunc mater. Quantum, inquit, misera pertuli laborem, dum tam magnam foveo tristitiam? Non fuit mihi rixa cum morbis, nec cum repugnantis valetudinis rigore contentio. Totus in lacrymas mœroremque resolutus oderat lucem, respuebat cibos, fastidiebat haustus & vitam parricidii pudore fugiebat. In omni proclamatione gemituque, frater: ille diebus ac noctibus cogitationes, ille torquebat oculos. De quibus tu ægris impotentissima medicina mentita es? Non fuit, non fuit solo languore periturus, quem non potuit nec mors fratris occidere. Quid igitur, inquit, miserrima foeminarum, sævissime senex ex hac recordatione tristissimæ orbitatis ad hos vultus, faciemque converteris? Sine dubio filius est, & post

post gravissimas denunciationes redditus vitæ. Sed ignoscatur natura, pietas, non est solatium matri unus ex geminis. Foelicior ille dolor est, qui transigi saltem cum oculis potest, renovatur, accenditur, & in his vultibus illum quotidie putat videre pereuntem. Sed & ipse gaudio redditæ vitæ lætitiæque non fruitur, nec se credere potest charitate prælatum, quem medicus elegit. Sentit infelix cujus orbitatis unicus sit, quibus lacrymis perfundantur oscula, quam magnis profundisque suspiriis concutiantur amplexus. Misera verecundia sanitatis ingrata, precium sibi videtur fratris occisi. Convertitur hoc loco, iudices, mulier infelix, & velut ad quandam præsentiam amissi juvenis, Sive, inquit, tandem securitate mortis explicitus, in aliquo sedis æternæ pudore requiescis, sive exclusus ac vagus, & inter fabulosa supplicia metuendus adhuc laceratione, per stupentes horrentesque manes umbra discurre, audi miserrimæ matris iniquissimam complorationem. Non quidem licuit mihi in illud cubiculum conditorium tuæ mortis irrumpere, nec super charissima membra prostratæ meis vulnera tua tegere visceribus: quod solum tamen potui, corpus quod medicus, quod reliquerat pater, hoc sinu misera collegi, ac vacuum pectus frigidis abjectisque visceribus rursus implevi, sparsos artus amplexibus junxi, membra diducta composui, & de tristi terribili facie tandem ægri cadaver imitata sum. Hoc est tamen quod de tristissima orbitate præcipue ferre non possum: propter fratrem videris occisus, nec tamen unquam constare poterit an tu sanaveris fratrem.

DECLAMATIO IX.

GLADIATOR.

ARGUMENTUM.

Abdicare & recusare liceat. Pauperis & divitis inimicorum filii juvenes amicerant. Filius divitis cum in piratas incidisset, scripsit patri de redemptione. Illo morante profectus pauperis filius cum amicum apud piratas non invenisset, quia laniste venierat, pervenit in civitatem in qua munus parabatur, sub tempus ipsum quo pugnaturus erat divitis filius. Pactus est cum munerario pauper adolescens, ut vicariis operis redimeret amicum, petiitque ut si egeret pauper pater, alimenta ei praeftaret. Ipse in pugna occisus est. Divitis filius reversus egentem invenit pauperem, palam cepit alere. abdicatur.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

NEMINEM unquam, iudices, intra tam breve ætatis suæ spatium plura terra marique perpeffum, quam quæ proxima peregrinatione vel tuli, vel timui, vel vidi, facilis, ut opinor, fides est, cum ex omnibus quos novimus mortalibus unus nominari me miserior possit, quem infelicem ego feci. Tamen in hac quoque omnia excogitantis in me fortunæ violentia, confiteor nunquam hunc me concepisse animo metum, me post redemptum per alienas manus filium, displicere patri meo misericordia. Illas verebar magis jam non tacitas vulgi opiniones, quibus crudelitatis atque sævitiae reus peragor apud plerosque sanctos & graves homines. Nondum excusare potui quod redemptus sum. Objicitur mihi orbatus senex, & ille qui modo salvo filio etiam contra divitem steterat, amissis in uno juvene omnibus bonis inimicæ domus supplex. Licet enim totas advocemus in odia fortunæ vires, & egentem unum senem universa gratiæ mole calcemus, confitendum est tamen, plus amici nocuimus quam inimici. Quin ipsa prorogatæ quotidiana stipe infelicis animæ videtur quodammodo maligna clementia. Quod enim beneficium est efficere ut vivat orbus? Unum tamen vel gravius crimen infelix hæc abdicationis meæ fortuna defendit, quod vix ad sustinendum

dum spiritum sufficientes cibos, prorsus tantum mortis impedimenta, avara manu dederim. Puto jam ignoscetis omnes, si plus præstare non potui invito patre. Quamquam, iudices, oboritur animo meo nonnunquam & illa suspicio, quod patrem non alimenta uni seni parce vivere assueto, nec liberaliter data, nec diu danda, in offensam meam compulerint. Quantulum est enim facultatibus divitis, quod sub patre sane tenaci filio familiæ superest? Ac si foret majus forte momentum, quis tamen parens tam durus est, ut propter aliquam impensam carere filio velit, quod ipse celatus sit, quod non suæ misericordiæ pauperem commiserim, non rogaverim, præsertim qui quicquid unquam petii à patre, exoravi? Sed neque hæc ultimo fulmine castigari meruit differendis precibus verecunda cunctatio. Qui dum tempus oportunum, faciles aditus, hilariorem animum capto, interim volui superesse cui ignosceret. Neque inficior tamen fuisse me lentiolem quam oportuit: tametsi hoc præcipue habere videor patris simile. Sed si ulla emendatio poenitentia est, hic in publico vobis adhibitis rogabo. Non ego æs alienum luxuria contraxi, nec profusus in vitia fortuna nostra male usus sum. Redemptionis meæ pretium debeo. Si impetro, intelligam verum esse quod quidam opinantur, ambitiosum patrem publicare voluisse domus suæ misericordiam ne viderentur pauperes tantum vitam inimicis suis dedisse. Si perseverat ut porrectos egenti cibos mea fame rependat, & expulsus omnibus bonis filium similem faciat inimico, vereor ne iniquis æstimatoribus inexplabilis illius & sæpe reprehensi odii culpa videatur penes patrem, qui tam facile irascitur. Verum enim sic placet, fortunæ magis moribus dissidere, quam suis: nam & paupertatis est proprium, quando alia deficiunt, exercere libertatem: & dum contemptus fama vitatur, potentiores vel ambitiose offendere: & nacta bonam conscientiam magna fortuna, indignius imparem adversarium patitur. Ergo conferuit, ut solet, casus duratura

longius à parvis initiis odia, dum contumeliam humilitas facilius intelligit, dignitas gravius. Neque ulla fuit æmulatio (quæ enim esse inter impares potest?) sed fato quodam similis ex diversis causis contentio. Hic irascendo pertinax erat, ille incendendo contumax. Quanquam nisi ultimam exprimere confessionem victi utique placuisset, multa jam pridem signa dederant veniæ, finemque pugnae petentis. Nam quo pertinuisse credimus, quod pauper adolescens relictis omnibus solum me quem coleret, quem amaret, elegerat? Sine dubio à primis ætatis annis junxerat nos potentissimus amor ille puerilis, dum aut nulla erant inter parentes odia, aut à nobis non intelligebantur. Post diductas tamen domos perseveravit, immo impensius laboravit. Et si quid mihi in eo satis perspectum est, nihil horum fecit invito patre. Quantum intelligere potui, pauper sine dubio pudore cedendi, ne damnassee causam suam videretur, simul quod nulla ipsi dabatur gratiæ via, stare visus in suscepto circuitu, tamen quosdam molliores tentavit aditus, & dum firma tandem pax impetraretur, filium nobis obsidem dedit. Ac ne meus quidem offendi visus est pater, certe nunquam reprehendit, nunquam prohibuit: nec clam feci, nec contumacem adversus patris imperia unquam fuisse me vel ipse rerum declarat ordo. Nam quamvis infestum latronibus mare jussus intravi. Neque dissimulaverim magnas fuisse causas patri cur hoc mihi impetraret quod ipse facere non potuerat: ego etsi nesciebam, non interrogavi: satis plena ratio fuit patrem velle. Fœlix navigantium conditio qui procellas modo, & sævos tempestatis incursum, & albentes fluctibus scopulos aliaque pericula tantum maris pertulerunt: ego miser naufragis in video, captus barbaris manibus: nec tam nexu catenarum vinctus, quam pondere, inundatum carcerem tuli, & vincula macie laxavi. Quis non ignosceret omnibus qui post hoc exemplum navigare timuissent? Ergo qua una spe misera trahebatur anima, litteras de redemptione scripsi patri (testor deos) soli. Quid enim

enim sentire viderer de parentis affectu, si hoc incolumi redemptionem ab alio petivissem? Nam quod unum mihi secundum patrem fortuna videbatur parasse præsidium, hoc sperare in illa sorte non poteram. Quid attinebat amico scribere, quem sciebam non habere unde redimeret? Nunquamne mihi dabitur liberum tempus conquerendi apud patrem de amicis suis, qui proficisci volentem retinere tentarunt? qui piæ festinationi attulerunt moras? Profectus esset tamen vel invitis omnibus (quis enim non hoc præstaret filio pater?) nisi quod interim amicus antecessit. Illum non pericula maris, non infesti latronibus finus, non vicinum meæ fortunæ documentum prohibuit. Minus hæc miror de amico: illud est quod pensari nullus beneficis possit, proficiscentem non retinuit pater: immo si quid in subsidia vitæ seposuerat parca frugalitas, id omne in impensas itineris contraxit, & contulit: infœlicissime senex, sic egere cœpisti. Dicam nunc ego per quos juvenis præstantissimus navigaverit fluctus, quos accesserit scopulos, quantos lustraverit sinus? Faciliora ista putant qui nunquam navigaverunt. In omnia præceps, sine respectu sui, quem jam tum apparebat vitæ non parcere, adiit, exploravit, & tamen ille quoque qui tanto opere festinabat, sero pervenit. Audite, audite, iudices, novam captivi querelam. jam miser apud piratas non eram. Alebat devotum corpus gravior omni fame sagina, & inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, ut novissime perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Hæc tamen omnia sustinui, tuli: adeo difficile est etiam sua causa mori. Et jam dies aderat, jamque ad spectaculum supplicii nostri populus convenerat, jam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant. sedebat sanguine nostro favorabilis dominus, cum me, cujus ut interjecto mari, non fortunam quisquam nosse, non natales, non patrem poterat, una tamen res faceret apud quosdam

I Inter debita noxæ mancipia.] Haud dubie: *dedita*. Gronovius.

dam miserabilem, quod videbar inique comparatus. Certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vilius steterat. Fremebant ubique omnia apparatu mortis, hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: hinc virgæ, inde flagella afferebantur. omnes piratas putares. Sonabant clangore ferali tubæ: illatisque Libitinæ toris ducebatur funus ante mortem. Ubique vulnera, gemitus, cruor, totum in oculis periculum. Si quid est in me abdicatione dignum, iudices, unum crimen agnosco, quod in hæc amicum meum misi. Est quidem felicibus difficilis miseriarum vera estimatio, figurare tamen potestis qui tunc animus mihi, quæ cogitatio fuerit. Namque & natura reddit in extremis tristis præteritæ voluptatis recordatio & mihi cum generis conscientia, cum ¹ fortunæ conscius aliquando fulgor, cum liberales artes, cum omnia quondam honestiora munerario meo, domus, familia, amici, cæteraque nunquam videnda in ultima mortis expectatione succurrent tenenti servilia arma, & ignominiosa morte perituro, tum (² si ulla miseris est fides) quid horum omnium ignari agerent propinqui, nihil pejus de fortuna mea suspicantes, quam quod scripseram: illud tamen gravissimum, quod patrem, qui tandiu non veniret, captum putabam. Ergo tota cogitatione intentus in mortem, expectabam cruentum illum confectorem. Quis enim dubitet quid futurum fuerit si ego pugnassem? Ille quoque occisus est, qui inter nos, ut apparet, fortior fuit. His cogitationibus attonito, & in mortem jam pene demerso, inopinata subito amici mei species effulsit. Obstupui, totumque corpus percurrit frigidus pavor, neque aliter quam si vana objiceretur oculis imago, mente captus steti. Ubi primum lux rediit, laxatumque est iter voci, Quid tu, inquam, quo casu pervenisti huc miser? Nunquid & te vendidere piratæ? At ille complexus cervices meas, effusus in pectus meum lacrymis,

solu-

¹ *Fortunæ conscius aliquando.*] Lego, congruis. Gronovius.

² *Si ulla miseris est fides.*] Sic Ovi-

dus lib. 9. Met. *Si qua fides miseris, hoc me per numina juro Non meruisse nefas.* Gronovius.

solutus, intercepto prope jam spiritu, sero, jam trepidante me, primam vocem & diu solam edidit, Satis vixi. Ut vero causas itineris reddidit & venisse se ad redimendum indicavit, & unde inquam tibi pecunia? nisi redisti in gratiam, & te pater meus misit? Audite gentes, audite populi, non solita iudicium nostrum corona circumstet: sed si patitur natura rerum, totus ad cognitionem talis exempli orbis circumfluat. Tacete priora sæcula, in quibus tamen à primordio generis humani paucissima amicitiae paria admirabiliora fecerat longa temporibus nostris fides intercepta, quicquid historiae tradiderunt, carmina finxerunt, fabulae adjecerunt, sub hac comparatione taceant. Quis crederet (si dubitari posset) inter duos amicos, quorum alterum immunem malorum omnium fortuna fecerat, alterum piratis ac lanistæ tradiderat, meliorem conditionem fuisse captivi? Si dives essem, inquit, pecuniam pro te attulissem. quod unum pauperibus præsidium est, manus habeo, has piratis daturus fui, has pro te in pugnam vicarias dabo. Ignosce pater, quod nimia contentione affectus, pene tibi orbitatis vulnus impresserim. Testor deos non per me stetitisse quod vivo. Neque enim ita me efferarat ludus, aut in tantum duraverat animum cædis longa meditatio, ut eum amicum vellem occidi qui pro me mori poterat. Vindica- bam mihi fortunam meam, & adhuc necessitatis gladiator depugnare etiam volebam, neque ullis precibus poteram evinci, quanquam se non superfuturum alioqui minabatur, idque unum affirmabat interesse, utrum vicarium mallet habere mortis, an comitem. Non vici. Quid igitur actum sit quæritis? Duxit me ad munerarium, iudices. Quas ego illius preces, quam pertinaces lacrymas, quam miserabilem obtestationem vidi! Nemo unquam sic rogavit missionem. Transferuntur in illum detracta corpori meo arma, & male aptatis insignibus festinatum par producitur. Quid me admonetis supremarum amici mei precum, quibus hæc alimenta caro empta, inopi patris senectuti petita? ad-

[Inopi patris senectuti petita.] Lego, petii. Gronovius.

juto-

jutorium hoc ac causam putatis? Me pudet quod rogatus sum. Per hanc, inquit, mihi lucem ultimam, per notissimam amoris nostri fidem non finas mendicare parentem meum. Sustineas, adjuves, præstes affectum, si mereor: tu sis illi vicarius meus. Nec plura dicendi tempus fuit: jamque suprema per galeam dederam oscula, digressisque in diversum ministris permissus Mars erat. O quam sollicitus spectavi! quam attonita mente! quam simili corporis motu! Quoties ad infestum mucronem, quasi ipse peteret, me summi! Quoties ad conatus erectus sum! O misera cogitatio, ô crudelis natura metus, merito tu amice pugnare maluisti. Facinus indignum, illum animum, illum ardorem non contigisse castris, non bellicis certaminibus, ubi vera virtus, nulla pugnandi lege præmium scribitur. Qua vi prælium invaserat, iratus etiamnum tanquam adversario meo, ad omnes impetus excipiebatur callide veterani gladiatoris astu, omnes conatus contra se erant. Nec difficilem tamen sub illo præsertim autoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator vivere. Igitur jam nudum corpus vulneribus offerens, ut totam prope mercedem semel solveret, stans periit. Cui licuit in patria, in domo, inter propinquos, securo consensescere ævo, tranquillam sine reprehensione agere vitam, jacet confectis vulneribus, & ¹ primo juventæ flore fraudatus, periit miser fato meo. At ego qui debebar illi fortunæ quem mors sibi destinaverat, emissus ludo nocentior, quam venditus: etiam viatico illius infelicitis revertor. Placeamus licet nobis fortuna nostra, pater, pauperi solvendo non sumus. Si qua est fides, judices, pudet me contra indicare mea beneficia, nec videor vobis rationem posse reddere, quod mihi tam parum objiciatur. Redemptoris mei patri in precium meum orbo, egenti, quid præstiti? Quod pirata capto, quod lanista gladiatori, exiguum stipem, & cibos semper petendos. Quantulum enim

¹ *Primo juventæ flore fraudatus.*] Ovidii est lib. 10. *laberis Oealide prima fraudate juvena.* Gronovius.

enim dari poterat, quod non sentiret dominus tam curiosus? De hac re confedistis, hoc concitavit istam iudicii scenam panis datus mendico: & dilatata hac impotentiae nostrae opinione, videbamur amicos ferro occidere, inimicos fame. Computemus totam istam meae luxuriae impenfam, audite summam, & miramini si hos sumptus ne divitiae quidem sustinent. Tanti constat patri captivitas mea, cum tam care redemptus sim. Quo tandem patereris animo, si delicatus adolescens, praesertim splendidis opibus, vel ex aetate mores, vel ex fortuna traxissem, & tempestiva convivio, & pervigiles ludos advocata sodalium turba, solutus atque affluens agerem, tantumque impenderem quantum non posset te ignorante consumi, quae tamen ipsa boni patres libenter annis remiserunt, cum abdicatione dignum putes, & ultimo patriae potestatis fulmine coercendum, quod mendico seni porrexerim, ut parcissime dicam, quod illi filius misit? Non redempta meretrix, non egestum convivii foenus, non lenonum parasitorumque cara adulatio in crimen venit: cibaria senis nempe unius aetate ac malis confecti. Hoc divitias tuas concutit? hoc fundatam paternis avitisque opibus domum exhaurit? Si tam avarus es, computa, adhuc de alieno vixi. At haec fortasse quae constat iudicium corona, & omnis ignara causae turba, magnum nescio quod & portento simile crimen expectat. Abdicas me pater tam cito? Modo tibi ex illa funesta peregrinatione insperatus revertor, unde ut venirem, vix optare potuisti. Nulla adhuc pro reditu meo soluta sunt vota, non percussae diis immortalibus hostiae, redemptori certe gratiam non retulimus. At ego expectabam ut desiderio incensus affectus vix posset expleri, ut post infaustam profectiorem velut objurgatus tanto periculo, nunquam me posthac saltem peregre dimitteres. Vix salutatis laribus expellor, & apud plerosque dubitari potest an admissus sim. An hoc agis, ne quid tibi praestitisse videatur qui me redemit? Saevus enim credo & impius, & (quod maximum omnium

omnium vitiorum signum est) ingratus beneficia patris non æstimo. Fortasse cui vitam debeam nescio, nulla est apud animum meum memoria meritorum. Miserum me, quod non possum tantum solvere, quantum accepi. Quanquam causas abdicationis pater altius repetit, & ultra peregrinationem meam inquit, idque ratione duplici. Primum, ut reum quem premere atrocitas criminum non potest, turba confundat: deinde ut gravius videatur iudicium patris, cum is damnet qui solet agnoscere. Cur, inquit, cum ego inimicum haberem pauperem, tu amicum filium ejus habuisti? Volo, judices, omissa omni contentione scilicet sic agere, Peccavi, veniam peto: & errare hominis est, & agnoscere patris. Duxit me similis ætas, evicerunt officia, coepit fides, amantem odisse non potui. Nihilominus satis abundeque poenarum est: & si pietatem tuam bene novi, plusquam velles, datum est. Quantumlibet peccaverim, quid amplius iratissimus dominus exigeret? Ludo tibi satisfeci. Nullumne cladibus meis finem dari placet? Parum est quod insanos pertuli fluctus, & sævis tempestatibus commissus, arbitrio ventorum pependi? Parum est quod in nefarias latronum manus præda perveni, & (quæ ultima malorum etiam servorum conditio est) sine exceptione vænalis? Inde me, si voluisset, emere potuit inimicus. Parum est quod me diu piratæ in carcere retentum, quia redemptorem illis divitem promiseram patrem, in ludum vendiderunt tanquam decepti? Quod quotidianæ pugnæ meditatione tandiu mori didici? Quod compositus, armatus inductus perieram, si melior amicus fuisset, nisi me nova¹ velut in portu adoptata tempestas paternis laribus extorrem, & necessarii quoque victus inopem, circum ad alienas mitteret domos? Pudet enumerare calamitatum mearum gradus, piratam, lanistam patrem. Atqui pars ista criminis, judices mei, non defendi meruit, sed laudari. Neque enim reperio quid in rebus humanis excogitari

¹ Velut in portu adoptata tempestas.] Lege. adopta. Gronovius.

tarit natura præstantius amicitia, quid concordia contra fortunam majus auxilium. Nam primum præter cætera animalia induit nostris pectoribus quandam societatem, quæ mutuo gaudere congressu, contrahere populos, condere urbes edocuit, & cum mentibus nostris varios impo- fuerit motus, nullum profecto meliorem benevolentia tri- buit affectum. Quid enim foret humano genere felicius, si omnes esse possent amici? Non bella, seditiones, latro- cinia, lites, cæteraque mala quæ hominibus ex seipsis nata sunt, fortunæ accessissent. Id quia nimium deo visum est, at certe honestis convenire mentibus, fidem colere, amo- ris gratiam referre, omnibus temporibus, omnibus genti- bus præcipuum & quodammodo sacrum fuit (neque enim nisi optimis mentibus contingit, ut aut sic amare sciant, aut sic amari mereantur) hoc ego crimen expavescam? Sci- res quantopere gloriarer pater, si cum amico ego meo re- dissem. Nisi forte similitudine flagitiorum ductus, turpi me conjunxeram juveni, quæ vita sine dubio nomen amici- tiæ non accipit: tamen si ad paria ducente natura, vitia am- borum convenerunt. Objice mihi amicum, & habes male- dicendi materiam. Gladiator fuit, quare amicus illius fuisti? Ita, opinor, pœnitet. Effert te longius dolor, & ni- mia concitatus ira, quo progrediare non respicis. Non sen- tis pater hoc te mihi objicere, quod vivam? Quisquam de illa amicitia quæri potest præter pauperem? At ego inimicum habebam illius patrem. Decuerat quidem, similitudines, quas maxime omnium mortales esse voluere sapientes, in his de- finire, in quibus nascerentur. Nam sic quoque immodicas ferit discordiarum fortuna causas, etiam si non hæredita- ria subeamus odia, ac diutius inimicitia maneat, quam inimici. Tamen si quid adversus te ipse commisit adole- scens, sit hostis & meus. Si innoxius, & omni vacans culpa, charitatem mereri cupit, si nullius me amici filius validius amat, qui tandem vis pater respuam, & iratas objiciam manus? Tu quoque non odisses pauperem si te amaret.

Inferit se, & beneficiis certat. Noras adolescentem omnia ultro præstantem, & sic me amabat, quamvis tu esses inimicus patri. Adjice, si tanta in adolescente indoles fuit, quantum nulla unquam cognovere secula: si fides antiquissima, & cum deorum coetu permixtis inaudita temporibus: si me semper habuit chariorem spiritu suo, etiamne despicienda mihi rarissimi boni occasio fuit? At ego perpetuam quandam mihi gloriam reor, quod ille cœlestis animus me potissimum quem amaret elegerit, quodque ego sim probatus tanto iudice. Me quoque igitur feret fama per gentes, & amici laudibus illustrior vivam. Credet aliquis idem me pro illo fuisse facturum. Cur cum inimici nos essemus, vos amici fuistis? Aliud hoc loco crimen agnosco. Peccavimus enim fateor, peccavimus, quod cum amici essemus, vos inimici fuistis. Hæc, iudices, diutius exequerer, nisi absoluta essent ipso iudice patre. Longum jam istius criminis tempus est, nunquam objecit, nunquam excanduit. Et quid hoc inter nos pater convenit, nisi longiores repetis offensas? Apud malignos videaris me iratus non redemisse. Sed si quid ante commissem odio tuo dignum, potuisti me redemptum non recipere. Manifestum est ergo te patiente, id est, te volente, amicum mihi fuisse juvenem. Et sane non solus in hac fuisti sententia, idem filio permisit & pauper. Atqui si pars hæc causæ, quæ confessione longi silentii absoluta hodie in accessionem criminis alterius deducitur, potest apud vos impetrare veniam, facilior certe sequentium ratio est, ille enim sane fuerit inimici filius, hic jam est amici pater. Nec ignoro, iudices, quam male ista defensio de humano genere mereatur, si adeo nihil est per se misericordia, ut nisi ulterior aliqua necessitas pudori vim fecerit, pro summo crimine damnanda sit minus necessaria humanitas. Ergo si alienum & ignotum, tamen (quæ publica omnium mortalium, quippe sub uno parente naturæ cognatio est) hominem cibo forte juvissem, poena dignum videretur fervere perituram animam, & ignovisse rebus huma-

humanis, & respectu communis omnium fortis: velut adorato numini stipem posuisse Fortunæ? Si hoc crimen est, laudetur ergo crudelitas, nihil habeatur piratis lanistisque prudentius. Ferantur sane profutura humano generi duo exempla, intra tam breve tempus propter misericordiam alter abdicatus, alter occisus. Quod crimen si fatendum sit, non animum mihi ipse finxi, aut mea potestate regitur affectus. in arbitrio formantis mores omnium naturæ compositus, cum crimine meo natus sum. Nam sive cœlestis providentia, sive irrationabilis casus, sive assignata siderum cursu nascentibus nobis necessitas, multa varietate pectora nostra distinxit, nec minus numerosas animorum quam corporum dedit formas. Sunt quorum mentes etiam nocentium supplicia confundant; qui ad omnium sanguinem pallescant, ignotorum quoque miseriis illacryment. Sunt contra qui ne suorum quidem misereantur. Mihi mite pectus, & mollis affectus ad omnem calamitatum conspectum tremit. Noli me æstimare mea fortuna pater, non habeo gladiatoris animum. Utinam quidem mihi causa permetteret sic gloriari, Juvenis conceptus splendidis parentibus, cum solum tam speciosæ fortunæ crederem fructum posse prodesse, & contra varios mortaliū casus quasi portum benignitatis aperire, concupivi quandam humanitatis civicam gloriam, periturum hominem, sive ille naufragio ejectus, sive spoliatus incendio, sive exutus latrocinio erat, naturæ patriæque restitui. Paria tecum facio respublica, quæ propter me unum civem perdidit. Hæc me magis decet impensa, quam vestis, quam argentum, quam ubi laus emitur. Ubi enim pecunia melius poni potest quam ubi fœnus bonitatis extenditur? Magna conscientia est, felicitatem meruisse. Ignotus sane sit & alienus: quid fuerit ante, non quæro, post hæc erit amicus. Et hercle quo quisque plus potest, quoque latius

1 2

patet

1 Ubi fœnus bonitatis extenditur.] Tacitus de morib. Germ. Fames agitare & insuras extendere ignotum. Gronovius.

patet ad fortunæ incursus, hoc magis cogitare debet atque respicere, quantum in nos fortunæ regnum sit, quam instabili sede humana consistant. Non me aurata laquearia, nec radiantes marmore columnæ, nec graves crustæ fecerint immemorem fragilitatis. Multa sæpe & locupletibus accidunt, sæpe in imum summa decidunt. Ego vidi pauperem auxilia diviti ferentem. Sed sane superbior æstimet miseras longa felicitas, & alienum casum facile despiciat securus sui. Ego quoties auxilia calamitatis petere aliquem video, non possum non moveri fortuna mea. Succurrit mihi continuo tempus illud, quo ipse clementiam optabam. Ignosce pater, si penitus animo meo hic insedit affectus: amare misericordiam miser coëpi. Sed inimicus, inquit, meus est. Nam quis nos tantopere laudaret pater, si hoc amico præstaremus? Hæc est celebranda virtus, hæc animi suspicienda moderatio, vincere iram, & inter similitates quoque meminisse hominis. Ut Fabio Maximo immortalē attulit laudem, ereptus est hostium manibus inimicus: ut Tiberium Gracchum admirata civitas est, Scipione in carcerem duci prohibito: te quoque similis animi magnitudo memoriæ dabit. Tuis enim opibus vivit inimicus. Quicquid est istud quod senex inops ex nostra domo accipit, si non irasceris, tu præstitisti, tibi hoc pulchrum atque magnificum est. Nam ego si quid in patrem fervoris mei confero, non sum laudandus. Neque expectaveris hoc loco pater, ut illa dicam, Semper odiorum honestus occasus est: & dum similitates nihil aliud habent quam nocendi cupiditatem, speciosa in melius animi mutatio est cum exempli honore, junctæque ex hostili pene concursu in affinitatem manus. Unde tantum misero boni, ut inimicus sit? Aspice solum, egentem, senem, omnibus præstidiis destitutum: nonne contumeliam fortunæ tuæ facis, si hunc odisti, & adhuc tua putas interesse ne vivat?

Nulla

¹ Ereptus ex hostium manibus inimicus.] Quia non Scipionem appellat Gracchi inimicum, videtur & hic non-
men posuisse: ereptus ex hostium manibus Minucius. Gronovius.

Nulla tibi contingere major ultio potest, quam si talis est, ut illius etiam nos misereamur. Magna mehercle jam de vetere æmulo pœna superest, panem eripere mendico, & gravissimæ per se fortunæ manu pondus imponere. Age si perisset, cadaver calcasses? Feræ mehercle generosiores, jacentes transeunt: & reservati hostes, restitutæque urbes majora causæ exempla sint: quod scio, victis etiam gladiatores parcunt. Post orbitatem, post egestatem, quid amplius potest pati, nisi quod optat? Ulteriorne tibi aliqua ultio quærenda est, aut aliquid rerum natura pejus capit? Quis non te omnium mortalium inhumanissimum putet, si hoc adversus inimicum tuum saltem optasti? Si me hercle inexpiabiles odiorum causæ, & compositis quoque fabulis ulteriores inimiciæ fuissent, ausim dicere, si propter illum liberos perdidisses, accipienda tamen erat à fortuna talis satisfactio: certe ad vitandam insolentiæ opinionem, quæ fere immeritam quoque potentiam carpit, ne vagaretur per urbem invidiosus mendicus, & calamitatis auctori causas vulgus regereret odiorum. Nescio quomodo omnis pro laborante favor est, nec ulla perpetuam gratiam servat nisi modesta victoria. Nostra potissimum clementia sustineatur, ne illius alii misereantur. Facilis, ut animadvertere vos spero, judices, defensionis meæ cursus est. Antequam incipiam habere causam nimium bonam, hic jam conscientia trepidat, & ratio velut inter binos deprehensa scopulos, cum aliud objiciatur, aliud defendendum sit, hæret in dubio: cum beneficiis meis computare non audeo. Cognovistis expositionem causæ, quanta quamque excedentia fidem adolescentis optimi merita narraverim. hæc mihi omnia sine dubio ille præstitit. Sed quid interest? debitor delicatus sum. Quid in hac parte defensionis agam, judices? dicam, referre gratiam beneficiis volui: Itane tandem aliquis mendicare amici patrem æquo animo visurus fuit? At ille me redemit, cui nihil retuli. Dicam moveri me supremis amici mei precibus? Egregia vero comparatio. At

ille mihi præstitit, quod non rogavi. Utro me vertam? Tanquam honestum defendam factum, an tanquam necessarium? Alterum absolvi facilius potest, alterum laudari rectissimum opinor. Veritatis interest. Audi pater, alimenta ista quæ donata egenti putas, quanti illi constent. Si accepto captivitatis meæ nuncio, nullis precibus adductus, nullis epistolis vocatus adolescens ad liberandum me vinculis piratarum profectus esset, quibus tamen meritis pensarem, cum id mihi præstitisset, quod ego tantum à patre speravi? Intrare maria præsertim jam recenti documento timenda, & latrones ultro quærere, & cum præter vicarias manus nihil esset, navigare voto captivitatis quis posset aliis quam qui paratus esset pro amico mori? Magnum hoc per se, ac seculo nostro vix credibile, iudices. Illud vero omni prædicatione majus, ad redimendum me profectus est, cum mendicaturum patrem suum sciret. Atqui sperare poterat futurum, ut sine periculo suo redimeretur nihilominus amicus, cum haberem divitem patrem. Sed noluit ipsum itineris apparatus, & ne qua periret redemptionis hora, præceps cucurrit. Prò fidem deum hominumque, quemadmodum ad redemptionem amici festinat etiam cuius pater lentus est? Terentium, quem inter cæteros captivos secundo Punico bello Scipio Africanus vinculis exolverat, memoriæ tradidere majores, insigne receptæ libertatis pileo testante in triumpho ducis esse conspectum. Et ille quidem majoris momenti accessione publicam senserat felicitatem, privatim tamen debere se putavit victoriæ beneficium. Quid me facere convenit qui per maria latrociniiis infesta solus petitus sum? qui lucem, libertatem, denique quicquid patri debeo, non ignarus, ut primo natalis horæ tempore, sed videns sentiensque acceperim? nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum? Nonne me ex amici fide natum, & tenacioribus beneficiorum vinculis fatear esse constrictum? Miserrime, amice fidelissime, ingratum me moriendo fecisti. Et quantulum est quod

est quod adhuc loquor de mea infelicitate, de piratis? Levis est ista fortuna, hæc etiam nunc recepit moram. Solent expectare latrones redemptorem. In ludo fui: qua poena nullam ulteriorem scelera noverunt, cujus ad comparationem ergastulum leve est. Hoc si scisses, pater, affirmo, promitto, cujus pietatis es, nemo te antecessisset. Illa certum habeo expectas ut dicam. morabar inter sacrilegos, incendiarios, & , quæ gladiatoribus una laus est, homicidas inclusos turpiore custodia, & sordido cellarum situ. Jamque in eam veneram fortunam ut me victum recipere non posses, victorem nolles. Aderat hora supplicii mei, qua nusquam morandum: jam præbendus erat jugulus, & fundenda vita cum sanguine. Neque enim dubitare de eventu licet. exemplar fati mei vidi. Si me ab his imminentibus malis pecunia redemisset, beneficium tamen potius dicerem magis æstimandum esse, quam precium. Sed apud malignos interpretes posset videri vel spem secutus aliquam venturi temporis, vel præsentis voluptatem. Hoc admirabile: & uni tantum pietati referendum est. dedit beneficium quod nunquam reciperet: & cum amicum quem redimebat habiturus non esset, nihil aliud emit quam honestam mortis conscientiam. Transtulit ergo in te fortunam meam, subiitque non solum fortiter, sed etiam libenter id quod mihi miserum putabat. Res dictu incredibilis, gladiator dimissus, redemptor occisus est. Recepit pectore adverso ferrum, ut quasi quam emittebat animam, in meum pectus transfunderet: & hoc uno tristis occiditur, quod amplius amicum visurus non erat. Eant nunc antiquarum conditores fabularum Poëtæ, & se ad exhortandam amicitiae fidem magna quædam composuisse carminibus putent, si dixerint aliquos per maria terrasque asperiores fortunam amicorum tantum secutos, aut principem Græciæ virum in ultionem interfecti amici inauspicata bella gessisse. Nam inter fratres quoque illa maxime admirabilis, tamen alterna mors est. Una fingitur conjunx, quæ

jam perituri vitam mariti vicaria morte sua redemit: adjiciturque miraculo fabulæ, fecisse hoc eam quod non præstitisset pater. En indubitabile seculi decus, & fictis majus: ut moreretur pro me amicus, suum reliquit patrem, meum vicit. Et sane quid profuisset festinatio patris, etiam si ad redimendum me prior forte venisset? Hoc me precio nemo alius redemisset. Neque vero plurimum fuit præstitisse mortem. namque interim specioso titulo bene vita pensatur. illud vero existimo gravius, nomen gladiatoris accipere, subire dominum lanistam. Minus, te, amice, laudarem si vicisses. An ille animus rediret in cellulam, ferret sagineam, magistrum, personam denique sceleris? Mea depugnasti causa, tua peristi. Hæc tamen omnia ultimæ fortunæ nomina, ut mihi detraheret, induit sibi. Venit in arenam homo nec sceleratus, nec infelix. Ecquando, judices, hoc audistis? Bonitate sua gladiator factus est. Utinam, judices, hæc quæ illi speciosa sunt, tam honesta essent & mihi. Quoties ad infelicissimum respexi senem, cujus orbitate vivo, cum confectum cladibus, & tantum poenæ suæ residuum considero: verum fatendum est, pudet me precii mei. Video senem meliore sui parte præsepultum, omnis etiam spei superstitem, orbem, destitutum. illud tamen solatium est, quod nisi talem amicum habuissent, hæc de te dicerentur. Huic patri invidiosa quædam, opinor, & quæ beneficio mortis pensetur, criminosa liberalitas contigerit egenti. Alioqui duo egentes, & circa omnium vel ignotorum domos stipem rogabimus pariter. Si quis grandis natu parens est, miserebitur senis: si quis juvenis, filius, miserebitur adolescentis. Fortasse proderit mendicaturus mihi, quod ipse aliquando egentem pauperem alui. Accipe satisfactionem, in quacunque parte rerum naturæ es, amice charissime. non excidère mihi tua mandata: fortuna deficit, opes auferuntur. Quod unum mihi relictum est, en polliceor patri tuo vicarias manus. Quid vis porro faciam? Agrestia opera delicatior aggrediar? hoc à fortuna non dici:

dici: & quotidiani quæstus operis duobus egentibus non sufficit. Miserum me si exolvere fidem voluero, fortasse mihi in ludum revertendum est.

DECLAMATIO X.

SEPULCRUM INCANTATUM.

ARGUMENTUM.

Male tractationis fit actio. Quæ amissum filium nocte videbat in somnis, indicavit marito. Ille adhibito mago incantavit sepulcrum. Mater desit videre filium. Accusat maritum male tractationis.

PRO UXORE CONTRA MARITUM.

QUAMVIS, iudices, inter eos qui liberorum mortibus destituti, cuncta vota & præparatas spes in senectutem ante se egerunt, id fere acerbissimum certamen conflictationis oriatur, ut unusquisque luctibus ac lacrymis suis credat accedere quandam dignitatem, si miserri-
mus esse videatur: hæc tamen foemina neque noto neque publico genere miserabilis, non impudenter inter cæteras matres quæ aut unicos aut juvenes pios filios perdiderunt, eminere & occupare quandam mœrentium principatum differentia novæ calamitatis affectat, quæ sola omnium supra fidem infelix in uno filio jam alteram patitur orbitatem. Priorem quidem illam, ut communem cæteris, & fato accidentem, fortius utcunque tolerabat. Nam & de filio nihil aliud perdiderat misera nisi dies, nec jam timebat ne ille quo fruebatur, mori posset. Planctibus lacrymisque, pene improbe dixerim, parcius utebatur, nec sibi permittebat dolor lugere venientem. Nunc destituta solatio, persuasione fraudata, dum non putabat perisse quem poterat videre, eripuit ingrata filio alterum titulum. Miser ille nisi teneretur, jam ad patrem veniret. Tantum misera petit, ne minus perdidisse videatur, quam ipsa desiderat. Non inani persuasione, nec cogitationibus ficta lugentis umbra veniebat, nec agitabat incertos levis imago somnos, ac ne confusi quidem tristi cinere vultus, & infernum favilla

I 5.

caput

[Infernum favilla caput.] Legendum videtur, *inferme*. Gronov.

caput noctibus suis obibat, sed filius erat qualis aliquando, & juvenis, & pulcher habitu: nec aspici tantum viderique contentus: verum si quid desiderio creditis miseræ quæ sola vidit, amplexus & oscula dabat, & tota nocte vivebat. Multum perdidit mater, si contingebat hoc illi: non minus, si videbatur. Nunc tenebras inanes, & longas oculis flentibus noctes, juxta somnum mariti pervigil, & tantum deserta metitur. Non desiderio fictus, aut fucatus habitu, nec ut somniorum vanitate conspicitur, sed experta non totum mori hominem, illud quod nec flammis uritur, nec cineribus extinguitur, nec urnis sepulcrisque satis premitur, expectat. Nunc ista carcere obseratam animam, & repugnantem magico juvenem cogitat ferro. Infœlicissima omnium mater plus aliquid esse quam umbram filium putat, postquam potuit includi: nec sua tantummodo pœna, proprioque supplicio deserta consumitur rescissa orbitate: vel magis cruciatur, quod non licet filio venire cupienti. Nunc barbaro carmine gravem terram totis noctibus pulsat, & impositum sibi sepulcrum quod non possit evolvere, quæ solebat ipsos discutere inferos, umbra miratur. Miser quem non tantum verba clauferunt (nam forsitan per illa transisset) sed vincula ferrea, solidique nexus ad mortem reduxerunt. Quomodo tenetur infelix, qui ne propter hoc quidem venit, ut queratur? Misereor fœminæ, cujus invidiæ totum facinus adscribitur. Maritus sic filium inclusit, tanquam se inquietari mater ista quereretur. Igitur, judices, nemo miretur, si ad tam crudelem, ad tam immitem patrem umbra non venit. Sciebat ubi lacrymas, ubi posset invenire singultus, à quo magis desideraretur. Namque isti ferreum pectus, & dura præcordia, nec sunt de orbitate sensus. Quid enim inhumanius patre, quid inveniri truculentius potest? Invidit matri ne filio fruere- tur: nec hoc ideo fecit, quia videre ipse malebat: ne viventem quidem adhuc & incolumem tam blanda, tamque debita pietate prosequeretur, ut defuncto servaturus affectum

fectum etiam sepulti pater videretur. Tanto magis effusa mater, & suis ac paternis vicibus occurrens. Hæc pallidior ad metus, ad vota pronior, non diebus secura, non noctibus. Et ille miser intelligebat utri promptior ex parentibus & faciliior esset affectus. Itaque ab hujus osculis, ab hujus foeminæ cervice pendeat. Et quia longum est officia præterita debita pietatis agitare, illo ipso languore quo filius caducum illud & fragile corpus amisit, quam perditæ mulier, & usque in exemplum, modo super ora pallentis infelices lacerabat oculos, nunc ficcata frustra ubera querebatur, nunc superstitem cædebat uterum! Notabat hæc ille deficiens, mandabatque morti suæ cui periret. Ubi sunt qui cito jubent stare lacrymas? quibus non placet longum agere mœrorem? Retulit umbra gratiam matri. Scio, & intelligo, cum inter gementes cadaver jacet medium, & cum omnes videtur remisisse curas, tunc sentit & intelligit, & inter suos judicat. Moneo te orbitas, moneo effusius fleas, effusius efferas, nunquam perisse credas. Filii sui umbra cui non apparet irascitur. Jam gelidi piger corporis sanguis omnes in mortem strinxerat venas, & nutantium fulgor extremus vanescebat oculorum, & jam desperantibus medicis crediderat pater, adhuc tamen sperare mater videbatur & quamcunque corporis partem osculis misera tepescerat, illi vitæ calorem redisse clamabat. Oderat ignes, oderat rogos: reponi corpus, & servari membra cupiebat. Et nunc infelicem magis matrem poenitet quod sepultus est, qui poterat reverti. Scitis ipsi quo exequiarum die labore extracta sit, quandiu filium tenuerit allambentibus flammis. Unde enim speraret ut postea videre contingeret? ut extra orbitatem haberet oculos? Jam magnum misera quærebat, ut umbra evocaretur. Reliqua, mater infelix, tu ad iudices referre debebas, & nisi orbitate, nisi lacrymis vox mutaretur in gemitus, noctes tuas quanto melius

I Et nutantium fulgor extremus.] Scribe, natantium. ut sæpe Poëtis, oculique nantes. Gronovius.

lius tuo ore lugeres? Ego utcunque potero, perferam. Satiare misera, satiare saltem memoria diei illius, quo exequias unici duximus. Jam planctus, inquit, lacrymasque consumpseram, & tenebras veluti perpetuas venire gaudebam. Jam fatigata propinquoꝝ officia defecerant, jam plangorem familiæ altus sopor vicerat. Rogo ne quis tam contumeliosus sit in matrem, ut per quietem contigisse filium dicat. Unde miseræ tunc, unde somnus? Nihil de te marite, nihil queror. Satis magnas dedisses pœnas, si totis noctibus mecum flere voluisses. Vidisses utique non quemadmodum tenues rerum imagines solent cogitationibus accipere corpus, cum vanæ absenti animo cogitationes finguntur, sed ipsum filium, qualis blandissimus erat: ¹ & si dimittatur, videbo. Subito ante me diductis constitit tenebris, non ille pallens, nec acerbo languore consumptus, nec qualis super rogos, videbatur & flammæ, sed viridis, & sane pulcher habitu. Nescio ubi totam reliquerat mortem. non igni torridæ comæ, nec favilla funebri nigra facies, nec vix bene cinere composito umbræ recentis igneus squallor. Proclamaret mater infelix, etiam si talem videre desisset. Primo tantum stetit, se permisit agnosci. Ego tunc plurimum stupui, non ausa oscula dare non jungere amplexus. infelix primam perdiidi noctem, dum timeo ne fugeret. Hanc tu marite persuasionem putas, & vanum animi mei lugentis errorem? Quicquid est in filio, plus apud matrem fit cum desinit. Vis denique scire quid uxori tuæ detraxeris? ex defuncto filio non habet aliud quod speret. Jam nox altera aderat, & primis statim tenebris præsto filius erat, non ille ut pridie procul & tantum videndus, sed audacius & propius, & ad matris manus tanquam corpus accedens. Nec jam nisi cum luce certa, fugatisque sideribus, invitus ille vanescebat ex oculis, multum resistens, sæpe respiciens, & qui se promitteret etiam pro-

xima

¹ Et si dimittatur, videbo.] Puto, videri, ut patri quoque se ostenderet. debis, nam id jam mater impetrasse vult Gronovius.

xima nocte venturum. Jam mœrori locus non erat, mulier filium nocte videbat, die sperabat. Quid attinet singula referre? Nullis, inquit, destituta sum tenebris, donec scelerata tacui. Satiabar osculis, satiabar amplexibus, & colloquebar, & audiebam. Misera plus perdidi, si nemo credit. Jam cœperam tuam quoque, marite crudelis, agere causam, rogabamque juvenem, ut paternis quoque oculis lætus occurreret, & tibi ingrate dimidia nocte cedebam. Jam miser & ille pollicebatur. hæc me fiducia perdidit, ut confiterer. Rogo, quid tam muliebri, quid tam maternum fieri potest? Gaude, inquit, marite, gaude, filium fortasse nocte proxima videbis. illum quem crudelibus flammis exussisti, ex quo cineres & ossa supersunt, juvenem videbis, & forte etiam die speres. Ego certe totis noctibus mater sum, video, fruor jam & narro. Exitum paterni affectus quæritis? Filium videre timuit. Sic magnum protinus nescia matre cujus horrido murmure imperiosisque verbis dii superi manesque torquentur, excogitator iste mortis alterius advocat, non ut exorati manes diducerentur, nec ut evocata nocturnis ululatibus undecunque umbra properaret, sed tanquam parum sepulcra premerent, & tumultorum leve pondus esset, filius, inquit, meus non satis periit, adhuc fulgore siderum fruitur, & nocte nostra. Nam cum dies occidit, imponit morti suæ finem, domum repetit, & maternos terreat somnos. Juveni aliqua, juveni vincula verborum, sed arte tota, sed labore toto. Magna tua gloria est, si retines filium, qui redit etiam à morte ad matrem. Noxium sepulchro circumdatur carmen. Tunc horrentibus verbis urna præcluditur, tunc primum miser filius mors & umbra fit. Ite nunc & putate vana fuisse matris solatia. Filium ista si cogitationibus & inani persuasione vidisset, adhuc videret. At quæ supplicia sustinuit infelix illa statim nocte? Jam totam domum ac familiam quies prima sopiverat, & tacentibus tenebris venerat tempus dulcissimum matri. Jacebat hæc insomnis, inquieta, cum diceret,

jam

jam statim apparebit, jam statim veniet: nunquam tamen tardius venit. Miseram me, fili, proxima nocte jam veneras. Ecce jam medios sidera tenent cursus, indignor, irascor, ita demum mihi satisfacies, si apud patrem fuisti. Miseram me, jam maligna mundus luce clarescit. Quando venies? jam redire debebas. At postquam alteram tertiamque noctem deserta vanis questibus duxit, tum tristiora lugubria, tum squallidæ magis placuere vestes, tum repetitis sanguinavere planctibus jam convalescentes lacerti. Nihil est infelicius matre quæ perdidit aliquid in filio postquam extulit. Cum verum comperit noctes suas juvenis necessitatibus magicis excantato perisse feretro,¹ quantum illa præfixum clausumque tumultum nudis cecidit uberibus? quo fletu sepulcra perfudit? quo gemitu audientem forsitan & exire cupientem frustra vocavit animam? O natura crudelis, plus magum posse quam matrem! Ubi sunt qui acerbis mortium necessitates, & ferrea jura fatorum, & invictas nec ullo mœrore mutabiles inanium leges querantur umbrarum? Filium tuum mulier infelix non impositæ inferis cludere terræ, nec spissa perpetuæ noctis caligo compescuit, non fabulosa vatibus palus; multumque celebrati curvato igne torrentes: hæc permeabat, hæc omnia nocte transibat, leviolemque mortem suam fecerat, quam si peregrinaretur & abesset. Et nunc minus mali pateretur, si non sentiret. Ille qui non venit in quendam carcerem translatus à tumulo patitur veneficia vitæ. Magnæ sunt ergo umbrarum catenæ, & quanquam volatilem vagamque imaginem, morti stringunt atque alligant tanquam reum corpus animam. Ferro vero ac lapidibus arctare, & ut solent bellicæ robur accipere portæ, ipsam umbram jam catenis alligare, jam claustris, non dico crudele est, portentosum, nefarium, utique si hæc faciat qui sensurum filium credat. Et nunc illos miserrima mater in corpus putat & in mem-

¹ *Quantum illa præfixum.*] Divide vocem & scribe: *Quam tum illa præfixum.* Gronovius.

in membra descendisse mucrones. O mage sæve, crudelis,
 ô in lacrymas artifex nostras, vellem non dedisses tam ma-
 gnum experimentum. Irascimur tibi & blandiri necesse est.
 Dum cludis umbram, intelligimus solum te esse qui possis
 evocare. Videtur itaque mulier infelix ' à dignitatis dolo-
 re secedere, quod tam uxorias in forum querelas, & tan-
 quam delicata matronæ desideria pertulerit. Non enim ve-
 stes, nec aurum, nec ambitiosos quærit ornatus, contenta
 est orbitas fordibus suis. Ac ne pellicis quidem dolore
 compellitur, nec tacita gaudia mariti, impatientia & mu-
 liebri vanitate complorat. Sed nec relictum torum deser-
 tumque genialem velut contempta vilitas uxoris ulcisci-
 tur: alia longe, alia de noctibus cura est. Ne timueris, quæ-
 cunque est dignitas est magni doloris: nihil queritur mi-
 sera, nisi par orbitati, nisi matre dignum quod publicos
 consumat oculos, quod ignotas quoque exigat lacrymas.
 Quantam enim à marito acceperit injuriam scire vultis?
 Sola mater filium perdidit, nec potest invidiam facere mor-
 ti. Ante itaque quam sciatis, iudices, qui dolor, quisve
 mœror, quæ tanta impatientia eruperit, ut mulier aliquan-
 do dulcium oblita tenebrarum, clarum nitorem, publicæ
 lucis, & diem etiam domi invisum, in foro, interque leges
 notabilis & sepulcris abstracta pateretur, certum profecto
 haberis. neque audaciam, neque impudentiam, nec vanita-
 tem unquam querelas habuisse miserorum. Quam ve-
 rum est quicquid exclamat calamitas, nec ab infelicibus
 ficti temere exeunt gemitus! Mulier quæ sanguinantes ad
 iudices porrigit lacertos, quæ scisso laniatoque vultu, quæ
 lividis profertur uberibus, magno dolore cogitur ut hoc
 potius agat, quam cineres osculetur, quam complectatur
 urnam. Gravis testis querelæ suæ orbitas est. Et antequam
 ad genus illatæ inique injuriæ venio, cur marite, quæ ex te
 filium

I A dignitatis dolore decedere.] Forte: *cia nostra ferre non posse: Et matronalis indignatio dicere videbatur: Non possis ergo me, ut ante, verbis.* Gronovius.
 Decl. ult. Solebat indignatio vestra convi-

filium perdidit, quicquam potest queri? Crudelis orbitatem feris adhuc alio dolore, tanquam parum desideria conficiant, quæ de unico gerit: non pateris animam vacare lacrymis suis tu, qui sinum debes, qui colloquia & amplexus. Quam misera est ¹ quæ queritur, & de solatio suo non conjugis desideriis large indulget, nihil aspere, nihil contra voluntatem! Habet privilegium suum mater infelix, molles manus, & mitia fomenta magnis vulneribus admoveas. ² Quæ se ad hæc secari plaga permittit, in summo est. Viri forsitan quo modo ³ fortior sexus sit, & contra dolorem quam imbecillis animus magis pugnat. Itaque totum istud lugere, foemineum est: & simul orbitas imbellem pectus invadit, animus ille qui luctus suos sequitur, incipit indulgentiam sentire lachrymarum. Fidem tuam marite, conjugii flere liceat, satiari gemitu, orbitati permitte quandiu velit flere. Odi patrem, qui cum filium & ipse perdidit, putat nimis lugere matrem. Quid ergo queritur, inquis? Hoc primum, filium non quomodo debes scelerate desideras. Magno animo orbus es, loqueris fuisse mortalem, & interpretaris nihil superesse post flammam. Flet juxta latus & plangit uxor, tu siccos oculos habes. Illa totis noctibus funebres exercet ululatus, tu graves somnos, ac placidam quietem. Pater crudelis, pater immemor, quod vis tibi amplius objiciamus? Ex quo perdidisti filium, nunquam sic desiderasti ut videres. Quid quod eripuisti matri solatium, puta vanum & supervacuum? Nolo judices, nolo corripas, scires quantum esset hoc, si tantum doleres. Res indignior non est, quam quod tibi de eo postulas credi, quod non vidisti. Indulge sane vanæ rei, ignosce: libenter se orbitas

¹ *Quæ queritur & de solatio.*] Scribendum est: *Quam misera est quæ queritur & de solatio suo?* hoc est, etiam de illo, à quo consolationem accipere debebat. Dein deleta negatione *Conjugis desideriis large indulge, nihil aspere, nihil contra voluntatem.* Hoc est, in tali statu decet bonum maritum desideriis uxoris large indulgere: nihil aspere, nihil con-

tra voluntatem ejus dicere. Gronovius.

² *Quæ se ad hæc secari, &c.*] Scribendum adhuc. Idem.

³ *Fortior sexus sit, & contra.*] Conjunctio: *Viri forsitan, quomodo fortior sexus, sic & contra dolorem minus imbecillis animus magis pugnat.* Vel, *contra dolorem, quam mulierum imbecillis animus.* Idem.

orbitas decipit. Magnas calamitates, vana ratio sustentat, quod indulgent mala persuasionibus suis. Quicquid ad miseros pertinet, crudelius eripitur, quo minus est. Clamat itaque, clamat mater infelix, si mihi aliquam imaginem filii mei, vel parvuli, vel jam adulti, vel novissimam juvenis auferres, injicerem tamen misera tanquam corpori manum, illam similitudinem flens tenerem, illos oculos, illam gratissimam faciem, & ritus oris expressos, & adumbratos artificis manu vultus. Sed illum perdidi unde imago, unde similitudo, unde solatium. Fili plus hodie amisi, quam cum elatus es. Post mortem te tuam vidi. Si mehercle notas in corpore unici vestes subtrahere tentares, dicerem succurre solatio meo. Hæc omnia apud me filii mei membra sunt, ego osculabor, amplectar, flebo supra. Non est ratio fortasse. Ideo quicquid rationem vicit, affectus est. Nihil est sceleratius prudenti orbitate. Levia, inquit, levia loquor. Ego filium meum videbam. Quænam istum fortuna, quæ indulserat conditio naturæ? Non excludebat orbitas oculos tuos. Eras jam consecuta mater, ut juvenem die absentem putares. Maximam perdidit mors acerbiter, si possis videre quem amiseris. Videre ergo tibi contingebat, ô mulier, vultum, habitum, corpus, incessum. Non crederem nisi te perdidisse sentires. Tempora ergo cum morte diviseras, & superstitie filio fruebaris omnibus tenebris. Quantum perdideris, hinc æstima, hoc tibi si non contigisset, non eras tam improba ut optares. Aliquis (ô pietas) sepultus & conditus, cæteri corporis cinis & favilla, tamen corpus fumebat in nocte, & ad solita viventis membra revocatus præbebat se matris oculis, qualem non crederes recessurum. Nec queri de luce poteramus: quantum licebat aderat. Videbas ergo mulier, ac præsentia fruebaris. Videbam, inquit, & fruebar. Et ad quem pertinebat rogo, etiam si decipiebar? Sed quid ego utor testimonio tuo? Mago credo & vidisse te filium, & nunc non videre. At tu

K

misera

[Solita viventis membra.] Forte, viventibus. Gronovius.

misera nihil crudelius ex marito timebas, quam ne tibi non crederet. Nemo, inquit, oculis meis fidem detrahat. Fili, indulgentissime adolescens, vidi te, nec semel vidi. Certum est, fixum est, eripi non potest. Quatenus impius pater & hoc tibi auferre conatur, ut te venisse non credam? Nec illud garrula, nec vana voce vulgavi, venire te nulli indicavi, nisi qui deberet optare ut hoc posses. Patri tantum tuo, patri (ignosce deceptæ) confessa sum, dum interrogo an te & ille vidisset. Itaque das mulier infelix graves nimiasque poenas: effecit magus ne filium videres, & solum apud te reliquit, ut meminisses quod videras. Totum tamen illud solatium tuum refer misera, si potes, & primum confitere simpliciter, an soporis pondus illud, & nesciæ quietis vanitas fuerit. Apud me quidem satis misera, satis eras mater infelix, etiam si tale somnium perdidisses. Miserere, inquit, melius de affectibus meis sentias. Non ego fatigata planctibus sensi venisse noctem: videre filium pervigiles meruisti oculi, sed primum dum metuo, umbra processit subito. dii boni, quod ego gaudium, quam vidi felicitatem? Constitit ante me filius meus discussis tenebris, ita dimittatur aliquando. Profilui protinus, & accessi, vultus, comas, ora perspexi; meus erat. Quam lætum se, quam hilarem offerebat, quomodo persuadebat mihi, ne crederem morti? Scelerate nescis pater, quam similem viventi filium cluseris. Circumibant totum corpus oculi, non inveniebam quid ignis egisset. Subinde dicebam, hunc ego extuli? hunc rogo imposui? ex hoc ego cineres & ossa collegi? Si talis est, quid habeo quod lugeam? Perisse filium meum hoc uno intelligebam, quod illum non poteram patri ostendere. Confitebor, primæ tamen nec ego credidi nocti, & tanquam victis irascebar oculis, & erubesceram misera si quies fuisset. Ecce iterum juvenis, ecce jam quotidie venit. Quid habeo quod interpreter? Verum est utique, quod semper est. Novissime non tanquam umbra veniebat, sed assidebat,

bat, sed amplexus dabat. Ego sentiebam & recipiebam. Quotiescunque domus fuerat grato sopore prostrata, aderat ille, quales humanis se offerunt oculis propitii dii, quale lætissimum numen est cum se patitur videri. Sicut omnis religio templorum, omnis religio lucorum, cum tacuere mortalia, & profani procul erravere sedibus totis, solitudine frui, & de suis dicitur exire simulacris: ita juvenis meus noctibus totis agebat filium, & paterna domo ac penatibus suis fruebatur placidus & mitis & matri propitius, ut numen & deus delabi sideribus, & venire de liquido puroque aëre videbatur. Quid imprecer sceleratissimo patri? umbram probare voluit. Miseremini iudices, ut hoc facinus quibus debetis accipiatis animis, majus parricidio, majus quam si filii sepulchrum funditus eruiisset, & sacratos morte lapides, etiam cineres & ossa religiose quiescentia fracta sparsisset urna. Advocatur homo, cujus ars est ire contra naturam: qui simul ac ore squalido barbarum murmur intonuit, fallereque coëgit superos, audire inferos, tremere terras, ut experimentis loquentium fama est: constitit juxta tumulum miserrimi juvenis mors certior: Nunc opertæ, inquit, arcana mea tenebræ adjuvate me digna, nunc omne per unum numen, & religio, quam isti irrogo, propius adeste, succurrite. Magis mihi laborandum est, quam cum sidera mundo revelluntur, cum jubentur hyberni fluviorum stare decursus, cum potentiore carminis veneno victi rumpuntur in mea instrumenta serpentes. Custodiendus est juvenis, assignandus est inferis, & densioribus transfuga cludendus est tenebris. Quanto facilius opus erat si revocaretur? Mox in ipsam dicitur incubuisse pronus urnam, & inter ossa, & inter cineres verba cluisse. Hoc tamen subinde respiciens confitebatur, repugnabat umbra. Itaque carminibus non satis credo, præfigamus omne tumuli latus, & multo vinciamus saxa ferro. Jam bene habet, expiravit aliquando: non videri, non progredi potest. An mentiar, scies proxima nocte. Omnes mehercle parentes,

K. 2.

utique

utique qui liberos perdiderunt, ire in istos oculos, in ista ora debebant. Tu sic filium tuum cluisti, tanquam nocentes ad inferos revocari soleant animæ, quæ inter languentium familiam, & tristes penatium morbos vagæ errantesque magica vanitate optantur? Laqueone vitam damnatus eliserat? Noxium per sua viscera exegerat ferrum? An ex conscientia venena præsumperat? nec recipiebat se, nisi carmine inclusus. Quando domum tuam funereus & squalidus, quando te terruit? Crudelissime omnium pater, de filio tuo malam umbram fecisti. Quas nunc putas uxoris miserrimæ esse cogitationes? qua materna viscera persuasionem torqueri? Nunc filius meus illic unde venire consueverat, jacet strictus, alligatus, impatiens. Queritur solito terram graviolem, utique cum sentit venisse noctem, quando umbræ feliciores dimittuntur ad matres. At vero si qua inter manes colloquia sunt, & esse credo, non deest qui juveni meo dicat, quam vilis tuis fuisti? quam libenter te perdiderunt? Quid illa mater, ad quam ire consueveras? has tibi catenas, hæc vincula pro merito reddidit? Ita infelicissima omnium mulier, & si magus etiam recedat, hoc periclitatur, ne filius se putet venisse ad invitam. Agit jam hoc loco nobiscum maritus gravius, altius, sapientius, ut homo sine dolore. Negat ullos esse manes, contendit omnia perire cum corpore, nec remeare viventes à cinere sensus, nec tam videri imagines hominum, quam cogitari & oculos luctibus credere. Quod si ita est, magum ad quid advocavit? Pessimus parentum qui dum liberos suos sepeliunt, flere contenti, ut obiter ab rogo siccis oculis revertantur: negat ad manes, negat ad umbras pervenire quod plangas: affirmat perire lacrymas, affirmat perire singultus. O sceleratum hominem, quisquis luget, & timet ne hoc perdat. Vana ergo sapientes persuasionem frustrati, qui constare homines & perfici¹ corporis alimentis animæque dixerunt, corpus caducum, fragile, terrenum, ut sicca humidis,

¹ Corporis alimentis animæque.] Immo elementis. Gronovius.

midis, calida frigidis, resolutis astricta pugnarent, partim aut doloribus affici, aut novissimis annis, & senectute dissolvi. Animam vero flammei vigoris impetum, perennitatemque non ex nostro igne sumentem, sed quo sidera volant, & quo sacri torquentur axes, inde venire, unde rerum omnium auctorem parentemque spiritum ducimus: nec interire, nec solvi, nec ullo mortalitatis affici fato: sed quoties humani pectoris carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi se igne lustraverit, petere sedes inter astra, donec in alia fata seculo pugnante transmigret: deinde prioris corporis meminisse. Inde evocatos prodire manes, inde corpus & vultus, & quicquid videmus, accipere, occurrere suis imagines charas, aliquando & oracula fieri, & nocturnis admonere praeceptis, sentire quas mittamus inferias & honorem percipere tumulorum. Rogo, cum filius perit, nonne satius est hoc credere? Tuæ tamen, inquit, hoc quieti præstiti, ne attonitis agitata terroribus, sollicitas semper ageres, suspensasque duceres noctes. Ita parricida commune facinus fecisti: & imputas quod filium videre desimus? Somnum enim ante petebamus, & placidum soporem. Crudelis, nunc inquieta, nunc attonita mater est, nunc perdidimus noctes. Umbramne tu filii rem formidolosam, rem plenam putasti esse terroris? Quid illa lætius facie? quid illo blandius vultu? quid magis adulatur oculis? quid possunt videre libentius lacrymæ? Non magis metuenda est umbra filii, quam cadaver. Neceffe est ut mors horrida fiat aliena. Sed aliæ forsitan animum imagines territant, & tunc inferi vocantur cum ignoti sunt. Itaque prudenter, si tantum ad suos veniunt. Scele- ratus ille, ille impius, quicumque defunctum filium vidit, & meminit quod elatus est. Terrebaris, inquit, & sollicitis noctibus laborabas. Itane es marite crudelis? Tu cluiffes filium etiam si ad te veniret? Nec magus, inquit, inclusit umbram, sed persuasioni tuæ succurrit: ideoque putas non venire illum, quia nec ante veniebat, quia nec factum est

aliquid in quo avocareris. Hoc ipso incipit mater sibi gratulari. Ita non tenetur, inquit ille, non premitur, nullo carmine, nullo inclusus est ferro. Removete ergo omnia, & interrogabo. Ego autem scelerata tam cito credidi, ita non ille ad me veniret solutus & liber? non ad hos oculos, non ad hos properaret amplexus? Quando enim me juvenis ipse nisi flentem, quando non lividum pectus, & sanguinantes vidit lacertos? quando non erubuit matri fecisse terrorem? Arte cluditur miser, arte retinetur. Quid vis carmina tibi amplius præstent? effecerunt quod repromiserant. Desinis erubescere jam quod filium non vides? At tu cujus in leges dii superi manesque torquentur, qui nocturno terribilis ululatu profundum specus & ima terrarum moves, modo servientium revocator animarum, nunc idem crudelis & inexorabilis custos, aliquando preces & matris admitte. Paciscere quantilibet, totos lugentis posce census, non ut labores, nec ut horridum carmen exerceas, sed ut ferrum tuum refigas, ut verba tua resolvas, ut nihil feceris, dimitte tantum, & evocasti. Nihil ipse crudeliter, patri scio paruisti, sed & hujus etiam lacrymis, planctibus hujus indulge, consule famæ tuæ. Execrabilem te mage facies & invilum, si facilius de filio exoraris ut includas. Nec tu marite, nec tu timueris ne ultricis umbræ vanis exagitare terroribus, ullisque imaginibus: hinc securus dabitur quies, scit ad quam debeat venire dimissus. Juvenis piissime, juvenis indulgentissime, nunquam matri tuæ umbra nec manet, si modo veneficum pondus, & terroribus omnibus verba graviora mago patiente discusseris, ad me, inquit, mater infelix, ad meas noctes, ad meas lacrymas, ad illos viventes mihi semper amplexus miseræ propera. Scio quid mihi nocuerit, scio quid me torserit. Fruar, & tacebo.

DECLA-

DECLAMATIO XI.
DIVES ACCUSATUS PRODITIONIS.

ARGUMENTUM.

Pauper & dives inimici, utrique terni liberi. Bellum incidit civitati. Dives dux creatus, profectus est in castra. Rumor ortus est, ab eo prodi rempublicam. Processit pauper in concionem, & accusavit divitem prodicionis. Absente eo populus lapidibus liberos ejus occidit. Reversus dives est victor à bello. Petit ad supplicium filios pauperis. Pater se offert. Contradicit dives. Erant enim leges, ut proditor morte puniretur, & calumniator idem pateretur quod reus, si convictus esset.

PRO DIVITE CONTRA PAUPEREM.

EXPECTAVERAM quidem, ut de inimici mei supplicio non quæreretur; nec me decipi posse credideram in ultione, quam mihi debeat civitas tam liberi doloris: sed quatenus eò malorum novitate perveni, ut in vindicta primùm mea consulere leges ac jura velleris, quæso ne quis prodesse pauperi velit, quòd nec defendi potest sine genere poenæ. Plus meretur pati homo, qui (si ipsi creditis) debet occidi. Hoc est quinimo, judices, quod super omnes calamitates meas ferre non possum: videtur sibi satis vixisse pauper, postquam occidit liberos meos. Operæ precium putat coram impatientia mea felicem consummare patrem, & gaudiorum suorum satietati hoc quoque adjicit, ut orbitatem meam liberis suis relinquat. Fidem vestram, judices, ne pereat quod ultioni meæ contingit bonus pater. Actum erat de solatiis meis, si liberos suos pauper mallet occidi. Illud plane, judices, etiam in hac pauperis impudentia miror, liberos meos pudore deceptæ civitatis occidit, deinde me crudelem vocat. Parvulos suos ostendit, allegat, tanquam non ego potius querar hoc de quoquam patre fieri: nec intelligit quantum debeat ad impatientiam nostri doloris accedere, si passus sum quod & in ultione miserum est. Facinus est, judices, quenquam

K 4

cala-

[*Pudore deceptæ civitatis.*] *Infra: & erubescens circa me populi timida solatia.*
An potius, furore. Gronovius.

calamitatum suarum invidiam pati. Sic ultionem meam debetis aspicere, tanquam & liberos suos pauper occiderit. Nec me fallit, iudices, plerisque credere, callidissimum pauperem nec mori velle, & hoc quod nudat jugulum, pectus opponit, artes esse pro vita. Sed ego illum non credo mentiri, ego qui scio quid maluissem. Nunquam hoc adversus nos excogitasset, nisi impatientissimus pater: & hanc poenae meae suppliciorumque novitatem de sua pietate commentus est. Nihil magis de inimico efficere velis, quam quod ipse ferre non possis. Habet hoc mali, iudices, principum innocentia, quod inimicos esse nobis, nisi postquam nocuerint, nescimus: & tunc omnibus patemus infidiis, quoties nos odit inferior. Homo qui omnem adversus superiora rabiem de sui vilitate sumebat, qui genus libertatis putabat odisse majores, nulli charitati, nullis implicitus affectibus, quod humilis, quod esset abjectus, in furorem se magnae colluctationis exercuit. Primus se meum dixit inimicum. O dii deaque, cujus ego monstri artes pertuli? In cujus feritatis colluctatione duravi? Inimicum habui, neque occidere contentum, & mori paratum. Gratiarum ago civitati, quod in illis necessitatibus, in quibus nihil adulationi, nihil praestabatis obsequiis, laudatus sum testimonio periculorum. Bellum mihi fatumque publicae solitudinis credidistis. Sed neque ego rem melioris ducis facere potui, quam quod sine liberis meis profectus sum: non reliquisset illos dux proditurus. Non puto, iudices, adhuc quaeri unde illae falsarum solitudinum fabulae repente proruperint, quis primus trepidae civitatis aures rumore compleverit, cum videatis, quis sic egerit, ut crederetis. Vidit hanc inter metus vestros occasionem, & quia semper apud sollicitos in deterius prona persuasio est, abusus est hoc quod poterat videri timere vobiscum. Igitur homo qui nullum conscium meum, nullum mihi crimen objecit, de mendacii magnitudine fidem veritatis captavit. Civitas deinde cui accusator proditam se esse persuaserat, fecit quicquid

hic

hic de me facere potuit. Liberos meos quos inimicus tota sua concione monstraverat, occidit genere quo pereunt innocentes. Feretis me, iudices, liberius aliqua dicentem? Rem pessimi exempli passus eram, etiam si prodidissem. Scio vos, iudices, hoc loco mirari innocentiam meam. Ut primum enim mihi calamitates meas nuncius in castra pertulit, non arma projeci, non stationes vallumque deserui: totam orbitatem meam in bella converti, tanquam liberos meos ibi perdidissem. Si unquam, iudices, in me habuissent profanæ cogitationes locum, si patriam odisse vel pro liberis meis possem, proditorem me feceratis. Necessesse est, iudices, hoc primum reversus exclamem, Ita pauper etiam nunc liberos habet? Adhuc inimici mei plena domus est? O miseræ cogitationes, ô decepta solatia! Sic ego revertabar quasi vindicatus? quas ego legionum vestrarum indignationes, quem fortissimi exercitus compescui dolorem, dum omnibus promitto liberos suos, dum minus pro vindicta mea puto, quicquid ipse fecissem? Congerantur jam licet adversus omnium mortalium nocentissimum cuncta supplicia, ego tamen maximum ultionis meæ solatium perdidici, quod pauperi vos potius debueratis irasci. Quoniam igitur adhuc cum paupere legibus ac jure consisto, liberos ejus in supplicium patris peto. Quid satis imprecer homini qui fecit ut quisquam deberet sic vindicari? Calumniator, inquit, idem patiatur. Permittunt mihi, iudices, calamitates meæ queri de hac lege, tanquam parum nobis in ultione prospexerit, contra nos inventus est vindictæ modus, quo non debeamus esse contenti. Quisquamne mortalium idem vocat facinus & poenam? ¹ Tantumne doloris venire de suppliciis, quantum de calamitatibus, putat? Nescit profecto, nescit quantam patientiam paret mœrori, quantum animo membrisque rigoris inducat, quod patiaris, agnoscere. Innocentia opus est, ut

K 5

mise-

¹ *Tantumne doloris venire.*] Delendum *et* ne, quod sufficit semel positum esse. Et forte: *tantumdem doloris.* Gronovius.

miserum faciat dolor. Constat licet utrinque mortium numerus, totidem nobis ultio cadavera assignet, plus tamen est de innocentibus. Et quicquid patiuntur deprehensi, licet solatio idem sit, æquitate minus est. Ut idem sit supplicium nocentis & facinus, una ratione efficias ut illud ferre non possit. Frustra æstimatis, quam crudele, quam sævum sit, quod petimus, in quantum exceßerit usitata genera poenarum. Explicata est, iudices, explicata legis invidia, cum quis quod patitur, & fecit. Quid quod hoc solum est poenæ genus in quo non debeat nocens nisi de se queri, & tanto minus debeat esse miserabilis, quanto major est quod patitur invidia? Quid æquius excogitari, quid iustius potest? Grassatus aliquis est ferro, præbeat & ipse cervices. Miscuit noxium virus, refundatur in suum facinus auctorem. Oculos rapuit, effodit: reddat de sua cæcitate solatium. In nullo mortalium perferre possum sceleris sui impatientiam. Brevissima est iustitia vindictæ, cum facinus mensura poenæ est. Et si naturam ultionis inspicias, optime vindicatur quisque, quo modo miser est. Fidem vestram, iudices, ne ideo tantum putetis iustum quod exigit reus, quia ego recuso. Non ferretis me pauperis mortem petentem, si liberos suos obtulisset. Ex omnibus tamen quicumque incognita, inaudita passi sunt, nullos hac lege magis vindicandos puto, quam quorum liberos aliquis occidit. Quid mihi pro hoc redditis leges? ubi respiro? ubi claudogemitus? unde sumo solatium? Bene, bene admones dolor: illos illos liceat invadere, qui nunc magis amantur, quos orbitas nostra commendat. Sic quoque circumscribimur, nisi totidem sunt, nisi illis par est ac similis ætas, & ante omnia optimus pater. Deceperas me fortuna, deceperas, si mihi tam grande fecisset facinus homo qui liberos non haberet. Quid quod ex omnium scelerum comparatione nihil est detestabilius hominibus qui leges ipsas faciunt nocentes? vestro mehercle nomine calumniantibus debetis irasci, quorum nefas non potest nisi per iudi-

judicum facinus imponere. Actum est de rebus humanis, si de criminibus nostris tantundem mendaciis licet: nec ullus innocens huc usque felix est, ut diligentiae fingentium par sit. Quenquamne mortalium in re, quam finxerit, quam composuerit, invenire aliquid, quod potest probationem vocare, & facinus explicare facilitate verborum? Magis oderis mendacium, cum simile vero est. Quoties manifestum est aliquem perisse sine causa, calumniantibus irasci debeas, ut possis illis ignoscere qui crediderunt. Adjicite huic execrationi, quod calumniatus est in bello, quod de proditione, quod de duce, quod hæc omnia fecit inimicus. Non est quod se publico tueatur errore, nec in excusationem afferat tanquam crediderit & ipse fingentibus. Nemo sic decipitur, ut de inimico suo mentiatur. Rumor, inquit, fuit te prodidisse. Bene admones. Hunc primum calumniæ tuæ objicio rumorem. Quis enim, judices, nesciat hanc famæ esse naturam, ut sit primo unius hominis audacia? De nulla re locutus est continuo populus, nec quicquam adeo subito statimque notum est, ut in illo pariter omnium sermo consentiat. ¹ Quam non possit movere civitatem, quem non replere populum, si quid omnibus nobis narres, in nullo non cœtu loquaris, & de re quam tum maximeingas, jam dicas esse rumorem? Quanta tibi deinde mentiendi materia de periculis nostrorum occasione succurrit? Nihil est tam capax malignitatum sermonumque, quam bellum. Quid interest unde sumpserit rumor ortum? Quod negari non potest, tu concionaris, accusas, tu crimen de fabula facis. In rumore, cujus probationes, cujus argumenta non habes, calumniæ genus est primum credere. Sed, inquit, mori debeo, quia lex qua te accusavi, hoc proditorem pati jubet. Poteram quidem breviter respondere, legem quæ calumniatorem idem pati jubet, ejus poenam exigere quod fecisset, non quod facere voluif-

¹ Quam non possit movere.] Potius | tassis etiam: si quid omnibus obvis nar-
possit, & , quam cum maximeingas. For- | res. Gronovius.

voluisset. Fingamus tamen non hoc pauperem captasse quod accidit, cui debet imputari exitus qui de calumniæ tuæ fluxit errore? Vultis scire, iudices, aliud quæsitum, quam quod lex quæ mori jubebat? Accusavit me eo tempore quo non poteram damnatus occidi. Dic nunc, non ego effeci, ut occiderentur liberi tui, & aude civitatis illud vocare facinus: non tamen ullis efficies artibus, ut non potius miserear reipublicæ meæ: non minus & illa facinus est passa, quam pater. Coacta est liberos imperatoris vincen-
tis occidere. Fallitur, iudices, quisquis ullum facinus in rebus humanis publicum putat. Persuadentium vires sunt quicquid civitas facit: & quodcunque facit populus, secundum quod exasperatur, irascitur. Sic corpora nostra motum nisi de mente non sumunt, & ociosa sunt membra donec illis animus utatur. Nil est facilius, quam in quemlibet affectum movere populum. Nulli, cum coimus, sua cogitatio, sua mens, ulla ratio præsto est, nec habet ulla turba prudentiam singulorum: sive quod minus publicos capimus affectus, sive negligentior est, qui se non putat solum debere rationem: & multi fiducia facimus omnium. Quam non possit rempublicam turbare, confundere, si quis repente proclamet, prodidit vos imperator vester, addixit? & nunc ille liberos habet. Si mehercle post hanc, inimice, vocem templa monstrasses, sacrilegum continuo flagrasset incendium: si convelli simulacra voluisses, fecisset omne de numinibus suis facinus audacia. Vis scire tuum esse quicquid civitas fecit? Gloriareris illo, si prodidissem. Non est, iudices, quod vos à gravitate justitiæ dolor ultionis abducatur, quod mortem suam inimicus offert. Non petit illud, nisi quisquis ipse non debet occidi. Seposita igitur paulisper lege mei doloris, hoc tantum ab affectibus vestris omnium mortalium nomine peto, ne cui nocenti poenæ præstetur arbitrium. Infinitam, iudices, sceleribus aperitis audaciam, si poenam licet eligere condemnato: nec jam ullam mortalium innocentiam trepidatione contineas, si pa-
titur

titur deprehensus quisque quod maluit. Levat omnes cruciatus, omnem dolorem, præparata mentem composuisse patientia. Fallitur quisquis humana tormenta sola nominum atrocitate metitur: nulla poena est, nisi invito. Non habemus ullum nisi ab impatientia dolorem: & ut aliquid crudele, sævum sit, metus facit. Supplicium quisquam vocat ad quod profilitur? quod expolcitur? quod circa se non habet moras? Illo per fidem, illo trahite damnatos, quo non sequantur. Tunc est poena, cum periturus trepidat, hæret, cum restringit supremo vincula conatu. Volo perituri prius videre pallorem, audire gemitus: volo circumspiciat, volo queratur. Fidem vestram, iudices, ne nocentibus supplicii sui contingat electio. Minus iniquum est ut evadat nocens poenam, quam ut contemnat. Mortem vero damnatis quisquis præstat, indulget, nec sunt alia beneficia poenarum. Fallitur quisquis illam velut omnium suppliciorum summam putat. Occidi non est poena, sed exitus. Neque enim habet impatientiam aut dolorem, quod possis aspicere quasi fatum. Quid si liberos relinquas, imo si serves? quam felix exitus est, plenusque læticiæ? Lucrifacit mortis atrocitatem quisquis laudatus occiditur. Me, inquit, occidite. Non habet liberos, inimice, non habet, quisquis hoc te velle miratur. Sæve, crudelis, ego tibi permittam mori? At quid jam mihi melius optem? Vides quantum feceris nefas? Idem pro liberis meis offerre non potui. Tu vero parvulos tuos tene, ut in isto potius moriantur amplexu. Tu nunc quoque non evades, non effugies. Quacunque te duxerit orbitas, sequar, effundam si quod paraveris venenum, subtraham omne ferrum, incidam quoscunque strinxeris nexus, ab omni revocabo præcipitio. Etiam occisis liberis tuis, non idem patieris, inimice, nisi vixeris. Nec vereor, iudices, ne putetis utriusque nostrum orbitatem simili esse ratione tractandam. Admovebuntur ecce contra lacrymas meas liberi, quos nemo no-
scet. Patris innocentis occisi sunt parvuli, quos nunc circa
templa

templa ferretis, circa quos se celebraret vestra lætitia. Facinus est, iudices, minorem esse transactarum mortium miserationem. Non invenio quemadmodum liberis prodesse debeat odium patris. Perierunt etiam illi quorum nec pater debebat occidi. Me miserum, quod sic quoque multa habiturus es, quibus ego qui vindicabor invideam. Osculaberis ante perituros, alloqueris, accipies suprema mandata, & moriturum te continuo promittes. Exonerabis gemitus tuos, cum eorum sepulchra numerabis. Siccabit oculos quod meam nunc quoque respicies vacuum domum. Me miserum! pauperis tantum solatium futurum est, quod pares sumus. Quid quod in ipsa comparatione mortis non idem patientur liberi tui? Occidentur uno fortassis ictu, & erit ultio manibus contenta carnificis. Pavulos meos occidit quicquid fuit tota civitate telorum, omnis sexus, omnis ætas, omnis infirmitas. Nihil est crudelius morte hominum quos populus occidit, & solus hic exitus est, à quo non est nec cadaveribus salva reverentia. Hoc me nunc complorare tantum putatis, quod non sum liberis meis ante satiatus? Miser ego nec ad cadavera accessi, non in sepulchra majorum meis manibus intuli, nec licuit super ipsa corpora proclamare, non feci. Qualem ego illum patria perdidit diem, cum duces ab explicito bello revertuntur! Non me lætæ cinxere legiones, non effusi obviam cives triumphali circa currus meos exultavere lætitia: sequebar captivos meos tristior victor, moestus undique claudebat exercitus, occurrentium lacrymæ propinquorum, & erubescens circa me populi timida solatia. O successuum quoque nostrorum misera conditio! Ergo ego victoriam meam non narrabo sine fletu, nemo amicorum propinquorumque coram me de bello meo loquetur. Nihil est crudelius calamitate, quam gaudia reducant. Quoties redierit ille lætus vobis in supplicia mea dies, lugubres mihi ferte vestes; renovate servuli planctus; parate solatia propinqui. Nulli liberi impatientius desiderantur, quam qui propter patrem viden-

videntur occisi. Sed verum, iudices, fatendum est, timeo mehercle ne par solatiis meis non sim, ne me iste quo pro liberis irascor affectus, in media ultione destituat. Sed adjuvate, miseremini propinqui, adjuvate amici: & si forte defecero, tu ultionem meam, popule, consumma. Timeo mehercle, ne cum carnifex propius accesserit, subito proclamem, jam malo patrem. Sed si quis est pudor, oculi differte lacrymas, abite gemitus, horridum, trucem debeo præparare, & miserum. Deprehendam igitur omnium mortalium callidissime, hunc quem simulas, quem nunc imitaris affectum: tunc sciemus quo animo rogaveris ut potius ipse morereris. Sed si bene novi capax omnium malorum scelerumque pectus, inimice vives & libenter, & fortiter & quasi vindicatus.

DECLAMATIO XII.

PASTICADAVERIS.

ARGUMENTUM.

Cum civitas fame laboraret, misit ad frumenta legatum, præstituta die intra quam rediret. Profectus ille emit, & ad aliam civitatem tempestate delatus duplo vendidit & duplum frumenti modum comparavit. Illo cessante corporibus suorum passi sunt. Reversus ad præstitutam diem rei publicæ læsæ accusatur.

PRO CIVIBUS CONTRA LEGATUM.

QUAMVIS, iudices, innumerabiles me indignandi causæ initio statim actionis strangulent, quia nec dicere universas semel possum, nec gregatim erumpentes differre gemitus (levior est enim dolor qui disponitur) primum tamen ille sibi asserit locum, qui est ex hoc iudicii tempore & tam lentæ vindictæ dilatione ortus, animi mei prope dixerim furor, quod hominem tam sceleratum, ut nos quoque fecerit nocentes, legibus accersimus, quod defendi patimur, quod ut puniatur precamur, quod damnatus quoque vel morte defungetur, quam nos in illa funestissima fame, dum sepeliri licuit, optavimus: vel exilio, quod

quod hic quantopere contemnat, apparet, qui tam lente in patriam revertitur. Quanquam de quo exilio loquar? Quantalibet ignominia dimittite domo notatum, habet quo eat. Non publicis manibus exeuntem discerpimus, non (quoniam semel consueveramus, & bona fide ferarum esse civitas coeperat) hic primus nobis ex tam tardo commeatu placuit cibus? Sic enim istum laniari, sic confici, sic consumi oportuit jure nostro. Quis credat? ego me ab hoc abstinere potui cum & esurirem, & irascerer? Sed frumento occupati sumus, nec quicquam aliud videmus. O quanta es fames, quæ tam grandem iram vicisti! At ego etiam si talis ultio contigisset, si me à nefario grassatore reipublicæ non lingua, sed dentibus vindicasset, nihil tamen iræ, nihil vindictæ præstiteram: hoc & meis feci. Æstuant adhuc intra pectus sepulta ventribus nostris cognata viscera, & tumescere intus atque indignari videntur, & sera poenitentia redundant. Jam enim vacat nobis lugere, jam cibos nostros efferimus, viscera cremamus: nam cætera nobiscum sepelientur. O fames inaudita, in qua levius est quod esurimus! Ignoscite tamen violati manes meorum, hic vos alloquor, ignoscite quod ora temeravimus, quod ab homine descivimus. Non ut infelicem animam sustineremus, non ut invisum spiritum produceremus, fecimus: una causa mortem distulimus, quod si expirasset, idem timebamus. Et ego quidem me consumtis excuso, qui mihi ipse irasci non possum, at iste interim stat ut videtis, longa via saginatus & satur, atque abundans publico commeatu: ad mentionem ciborum nostrorum plenum fastidio vultum trahit & exangues ac pallidos ad calculum vocat: quasi ego non confitear illum etiam nimium multum attulisse. Tam pauci, rari per vias interlucent, & quamvis odio everforis nostri evocatus è latrebris suis populus, subsellia non implet. Pauci sceleribus

† Multum attulisse. Tam pauci.] Distingue & scribe: quasi ego non confitear illum etiam nimium multum attulisse tam

paucis. Rari per vias interlucent. Significat enim majorem partem fame perisse. Gronovius.

passi, alienis mortibus salvi, quod vivunt, ipsi sibi rei graves, ægra & tabida membra in publicum protulerunt. Hæ sunt civitatis reliquæ, quas videtis. Sic tabuimus, ut miseri nec vivos habeamus, nec mortuos. Hic est populus, hæ vires, hæ spes, hæ opes. Nisi tandem ad vadimonium, legate, venisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Quo nunc tantum frumenti? quo classem commeatu gravem? Multum hercle negotiatione tua actum est. Frumentum habeo, populum non habeo. Nusquam prodest, nusquam opus est, jam licet vendas. Dum tu salutis publicæ nundinator proximum quenque emptorem dimittis, dum aut funera nostra vendis, aut scelera: dum populo tuo fame moriente, alienæ civitati legatus es factus, nos interim cibos ex malis invenimus, & fames se ipsa pavit, & miseriæ nostræ crudeles factæ sunt. Patiamur te defendi, si absolvi saltem nos possumus. Hæc nunc, judices, ego solus queror? ad me magis pertinent? aliquid proprie passus sum? non communem dolorem accusator habeo cum iudicibus? Quisquam in hac vindicta alteri cedit? non publica inopia, non totius populi mendicitas una fuit? Nisi quia funestas epulas & nefarios invenimus cibos, non putamus famem fuisse. In omnes gentes, in omnia ventura secula proscripti sumus, omnes hæc prodigia narabunt, omnes execrabuntur nisi qui non credent. Famem ipsam infamavimus, & (quod miseris ultimum est) miserationem quoque perdidimus. Adhuc tamen una defensio fuit quod videbamus in hæc omnia istius opera impulsæ. Si hic innocens est, nostra culpa est. Etiamne publica mala narrabo, & miseriis nostris convivium faciam? Exhibunt verba? subsequetur sermo? non alligabitur lingua? Plane nihil non possumus. ¹ Exploramus ordinem cladis nostræ, & simpliciter omnia indicantur. Decet ista nostro ore narrari. Sed novimus, & nimium meminimus, iudex doceri non debet, opinor: reo indicanda sunt qui à malis

L publi-

¹ Exploramus ordinem cladis.] Forte, explicemus. vel, Exponamus. Gronovius.

publicis abfuit, qui hoc certe maximum debet patriæ suæ beneficium, quod à fame solus dimissus est. Audi itaque, audi, frumentum istud quod lucrificisti, quanti nobis constet. Aliquis fortasse, iudices, miratur, etiam si huius feralis anni fructus cessavit, quod tamen illa superior longi temporis beata foecunditas tabuerit: & secum iste dubitat, quid sit in causa cur civitas opulenta quondam nihil frumenti nisi in spe habuerit. Sic fit: ubi vicinis civitatibus vendimus, & undecunque affulsit lucrum, sine respectu salus publica addicitur, in vacuam possessionem fames venit. Etiam si quid residui erat ut carius quidam venderent ad annonæ incendium suppressum est. Testor tamen conscientiam vestram, non sumus questi quandiu duplo emebamus. Non enim vulgaris illa labes frumenti fuit, nec qualis aliis ab agricolis accusari solet perfidia terrarum, & ingratae messis irritus labor. Nova & inaudita & abominanda lues, quæ nihil homini reliquit præter hominem. Aut astricta citra conatum sata sub ipsis tabuere fulcis, aut levi rore evocata radix in pulverem incurrit, aut perustis torrido sole herbis moribunda seges impalluit. Nullus imber sitientis soli pulverem terfit, nulla super arentes campos saltem umbra nubium pependit. Calidi spirare venti, maturitate præcepit æstus: etiam sicubi forte jejunæ herbæ solum vicerant, vanis tantum aristis spem fefellerunt, & inanes culmos tristis agricola iactavit ventis nihil relicturis. Levia queror: prata exaruerunt, perierunt frondes, germina non exierunt: nuda terra & rudes glebæ, & aridi fontes erant. Nisi hæc omnia inter scientes dicerem, poteram videri falso questus de hoc anno, quo tantum frumenti vendidimus. Utinam saltem nobis rudem victum sylvæ ministrassent, & carpere arbusta, concutere quercum, legere fraga licuisset: & quæcunque primi mortales ante traditos divinitus mitiores cibos contra famem objecerunt, pestifer annus reliquisset. Non eram delicatus. Sed ô tristis recordatio, funesta necessitas, nihil

hil habuimus quo viveremus, præter famem. Nec tamen in totum queri de numinibus possumus, maria certe secunda experti. Si voluisset servare legatus diem quem illi felicitas temporis dederat, potuit nobis frumentum bis afferre. Ut primum tanti mali sensus in civitatem percrebuit, cum jam urgente inopia quotidie malum arctius premeret, & præsentē fortuna pejor tamen esset futuri metus, apparuit nullum ex propinquo esse præsidium, cum finitimas quoque civitates incendium nostrum adussisset. Erat quidem aliquid in vicino adhuc frumenti, sed jam nemo vendebat. Ergo ut vidimus salutem publicam trans mare petendam, se in curiam quisque cogunt. Ut arma bello, ut aqua incendio inclamari publice solent, ita uno quodam consensu, non ætatibus spectatis, non honoribus, pariter retulimus, probavimus, decrevimus, pedibus manibus ivimus in sententiam necessitatis, nec ordo nos officiorum moratus est. Legationem multi pollicebantur, nec innocentiae iste beneficio, vel auctoritatis meritorumque respectu electus est: una causa nos movit, quod se cito reditum pollicebatur. Pecuniam sine numero infudimus, frumentum sine modo mandavimus, quantum potuisset afferret, festinaret modo. Hoc una voce supplices acclamabamus, ac ne moraremur, ne hoc quidem diu rogavimus: una tantum vox fuit, quam iste pro quodam præjudicio amplexus est. Nihil agis afferendo frumentum, si post illum diem veneris. Nostris manibus legatum in navem tulimus, ac ne quid moræ esset, pro sua quisque portione etiam commeatum dedimus, retinacula incidimus, & littus ingressi classem publicis manibus impulimus. Inde fugientia vela longo visu prosecuti, facilem emptionem, secundos ventos, placidum mare, non secus ac si ipsi navigaremus, precati sumus. Quis credat hoc de tam miseris? Omnia à diis impetravimus, scilicet unum superest, ut pro aliena civitate vota solvenda sint. Cito pervenit, cito emit, cito rediit quo voluit. Quid prodest expectare? Alia civitas prior est,

L 2

& sane

& sane religiosus legatus diem expectat. Nos interim coacta primo ex agris pecora diripuimus, & ne venturo saltem anno prospici posset, non reliquimus qui ararent boves. Jam servis fugas imperavimus, jam procumbentes antelamina principum pauperes in ipsis precibus expirant. Plorantibus liberis legatum promittimus. Jam tantum sibi quisque cura est. Nihil tamen horum etiam nunc in invdiam legati queror, adhuc prior cursus est. Haecenus nostra mala tulimus, in reliqua legatus nos vicarios dedit. Si quicquam tibi humani sanguinis superest, nisi nimia saturitate alienae fortunae cogitatio excidit, respice patriae casum: respice necessitatem gravissimam. Miseri te misimus, expectant pallidi exanguesque cives tui, & quicquid extremi spiritus adhuc superest, spe tui trahitur. Figura tibi exesos vultus, decrecentem populum, jam praemortuas vires. Nec quicquam horum potes ignorare, si quid tibi credimus: fame laborantem civitatem vidisti. Festina dum supersunt quibus legationem renuncies. Festina dum mori ultimum est, frumento digni sumus. Quid in nos convertis etiam alienae civitatis famem? Quatenus nobis computandum est propter te duplum mali tulimus. tu super frumentum publicum stertis, & omnes maris circumvectus oras, littora portusque cognoscis. Tu inter duas civitates fatorum arbiter, alienae conditor, tuae everfor, salutem nostram peregrinis admetiris, & secunda tempestate in patriam ferentes habens, contrarios ventos exoptas. Nos per arentes effusi campos, morientium herbarum radices vellimus, eo quidem fortius, ut si fieri possit, in venenum incidamus, subeuntes insolitis cibis. Et sicubi forte uberius paulo pabulum contigit, de pascuis rixa est. Amaros fruticum cortices, & ramorum male arentium pallidas frondes decerpimus. morbida quicquid fames coëgit, corpus admisit. Jam passim moriuntur: & pestilentium more pecudum subinde aliquis ex populo in ipsis pascuis procumbit. Crebrior cotidie interitus, & latior strages: & me miserum,
jam

jam fames definit. Quos tester deos? Superosne, quos per tantum nefas fugavimus? An inferos, quos nobis permiscuimus? An nostram malam conscientiam, omnia nos ante fecisse, quæ nemo præter nos fecit? Pecora cecidimus, campos evulsumus, sylvas destruximus, novissime nihil relictum est præter elurientes & mortuos. Si qua est fides, libenter hanc partem accusationis subinde differo: adeo ubi tantum nefas narrandum est, etiam exigua temporum lucra sectari libet, & necesse est reo indicare, qui à malis publicis abfuit, quam multis non ad diem venerit. Ignoscite dii hominesque sceleri quidem ultimo, sed tamen quod fecisse miserrimum est. Non habitant una pudor & fames: & cum semel intrarit impotens domina, feras etiam & ingentes beluas subigit. Terram morientes momorderunt. Memetipsum si nihil fuisset aliud, comedissem. Sed confitendum est, legati beneficio non defuit. Postquam omnem patientiam vicerat ignea fames, postquam spes quoque, quæ miseris ultima est, omnis abierat, & frumentum toties sibi frustra promissum animus jam ne cupere quidem audebat, subiit furor, & alienatio mentis, & tota sui arbitrii fames facta est. Animus malis diriguerat, os insolitis cibis stupebat, feris invidere cœpimus. Primo tamen furtim, & intra suas quisque latebras admisit hoc monstrum: & si paulo citius venisses, potuisset hoc negari. Si quis ex strage corporum defuerat, sepultum putabamus: nec tamen indicavit quisquam, nec deprehendit aliquis. Nemo ut hoc faceret exemplo impulsus est, se quisque docuit, omnes scire cœpimus, postquam omnes fecimus. Quoties tamen antequam inciperem, in portum cucurri? quandiu in altum intentus si quæ essent in conspectu naves, oculos fatigavi? Tibi, legatè, tempus differre facile est, qui tuam tantum partem non vendidisti. Tu quem habeas diem videris, ego septimum expectare non possum. Ergo rabidi super cadavera incubuimus, & clausis oculis, quasi visus conscientia acerbior esset, tota corpora moribus con-

sumpsimus. Subit interim horror ex facto, & tædium ac detestatio sui, & planctus. Sed cum ab infaultis fugimus cibis, urit iterum fames, & quod modo ex ore projecimus, colligendum est. Nunc mihi illa fœda videntur, nunc abominanda, laceri artus, & nudata ossa, & abrepta cute intus canum pectus. Nunc occurrunt effusa præcordia, & lividæ carnes, & expressum dentibus tabum, & exhaustæ ossibus medullæ. Quantulum enim corporis fames relinquebat? Nunc illud horreo tempus, si quando aut manus incidit, aut facies, aut aliquid denique quod hominem propria nota signat. Nunc cibi succurrunt quos imponere in mensam non ausus sum. Confitendum est enim, devoravimus homines, & quidem avide, qui diu nihil ederamus: & tamen coepisse difficillimum fuit. Postquam jus factum est, postquam nemo erat in civitate quem confiteri puderet, tum vero jam in posterum prospicimus & funera horreis condimus. Retro aguntur exequiæ, aut citra aut ad rogos pugna est. Hæres cadaver cernit. Novum & incredibile, nisi nossemus, monstrum habuimus, sine rogis pestilentiam. Mortui ratio non constitit. Perisse cives scio tantum, quia inter viventes non video. Ægri affidentes timebant, & labentem animam supremis domesticorum oculis reducebant. Primo tamen nihil rogabant suos nisi rotam sepulturam. Ut major urgere necessitas coepit, beneficium factum est expectare dum moritur. Nemo adeo affinis fuit, nemo tam conjunctus, quo pietas abstinere nos comeditus, nostros. Nam si alienos vellemus, nemo audebat, nemo cedebat. Nihil est tamen quod indignari velitis, narravi vobis lucrum vestrum. Frumentum duplo vendidimus, & calli-

[Mortui ratio non constitit.] Scribe: Morti ratio non constitit. In Mortis vel Libitinæ rationes veniunt qui efferuntur & cremantur. Quum igitur tot homines defuncti rogis imponuntur, quot moriuntur, constat Morti, vel libitinæ ratio. At his, quia vivi absumpsere cadavera mortuorum, Morti non constitit ra-

tio, quæ magnam partem eorum, quos suffocarat, non accepit rogo impostam. Seneca in Hippolyto: Constant inferno numerus tyranno. Decl. 10. Constat licet utrimque mortium numerus. Adde quæ ad M. Senecæ contrav. secundam diximus. Gronovius.

callidissimus legatus vicinæ civitati imposuit. Plena nunc horrea, bonæ rationes, onustæ naves sunt, & quo magis gaudeamus tanto bono, pauci sumus. Nam quod ad temporis excusationem pertinet, nihil est opinor quod æstuet. In desertum non incidit populum, nec sane fuit cur festinaret, etiam nunc expectare poteramus. Sola est nostra civitas quæ fame perire non possit. Dissimulaturum me putatis istius patrociniæ? Confiteor, venit ad ultimum diem, attulit frumentum, gratulemur quod jam nulla civitas fame laborat. O si vires sufficerent, latera durarent, aliquid ex aridis diu faucibus residuæ vocis exiret: quanta indignatione opus erat, ubi pro omnibus dolendum est? Quod cum ita sit, universi qui assumus, proclamemus, hæc tota concio in unam vocem consentiat, non esset tamen futura par crimini invidia, ut omnes accusemus, quæ pars queritur? Secum quisque reputet quæ tulerit, quid admiserit. Plane immanis belua est, & non tantum necessitatis causa per nefas pastus, qui quod comederit hominem, non irascitur. Succurrite dolor & feri vomitus, & ultrix poenitentia. Ades longi jejunii imperiosa necessitas, & vos intus implicitæ, si quid potestis, admoveat animæ & à ferali ventre prorumpite, dum commissum nefas devoto capite expiamus, & quasi lustrata urbe, feralem victimam violatis manibus mittimus. Decent nos tales hostiæ. In iudicium perduximus publicum scelus, & infamata civitati quæro velamentum. Nemo non commisit aliquid, habetis tamen, si vultis, unum, & pro omnibus nocentem: reipublicæ læsæ accuso. Mirari vos certum habeo hanc verbi segnitiam, cum civitas tota consumpta sit, cum populus in se tabuerit, quo perstricta tantummodo patria, & leviter (quod ajunt) manu offensa intelligi possit. Sed ferenda est, ut in cæteris hæc quoque rerum naturæ injuria, quod non tam immanibus factis paria verba accommodavit: & fames no-

L 4

stra,

[Et leviter (quod ajunt) manu offensa.] Ut apud Ciceronem *levi brachio*, *molliter*.
Lego: & *levi* (quod ajunt) *manu offensa*. *brachio*. Gronovius.

stra, fames dicitur: & cibi nostri, cibi vocantur, & respublica nunc læsa. Nec scilicet nisi peracto legitimo ordine reus punietur. Omnia rogo scrupulose agantur. Videte ut jure irascamur, qui contra jus viximus. Imo etiam si libet defensionem audiamus, & jam nunc nos moretur. Neget læsam rempublicam: quia plusquam læsa est. Non enim discussos alicujus operis angulos, nec recisas lucorum frondes, nec publicarum ædium dispersos parietes objicimus. Ac si videbitur, adjiciet forsitan non esse rempublicam quæ perierit. Id enim superest, ut jam hoc nomen extinctum audiamus. Procedet eousque fortasse, ut esurisse nos neget. Non inficior autem parum proprie hoc legis verbo nefas istius signari non posse. Majores enim ne lædi quidem rempublicam impune voluerunt, ideoque existimo etiam hoc esse comprehensum. Nemo autem verebatur ne absolvi posset crimen lege majus. Quid quod actionem reipublicæ læsæ tentat in legem male gestæ legationis deflectere? Eligit reus crimen, hoc est noxius crucem optat. Non sustineo, judices, in tanto animi motu argumenta conquirere, nec impetus iræ meæ in digitos descendit: hoc tamen scio, non cadit in formulam publicus dolor. Nec si adeo iudicibus quid passi sunt exciderit, ut has ferant cavillationes non diluentes crimen, sed differentes, populus quoque impunitum nefas sine lapidibus præteribit. Non præscribes. Te accusare malæ gestæ legationis possum. Age porro, si occisos objecero homines, non tu es causa mortium? Si violata sepulcra, non propter te rogos fraudavimus? Sed legatus fuisti, quod tamen ipsum quid est aliud quam rempublicam tractare? Rem autem qui male agit, ut arbitror, lædit. An existimas hanc legatis dari peccandi licentiam, ut quæcunque scelera in eo officio commiserunt, cum his omnibus hac una lege decident? O nimium invidendam hujus legationis conditionem, si tibi & famem remisit & legem. Sed erraverim sane, & quia nulum in foro nostro iudicium fuit, defœtutine ipsa jura excide-

ciderint : quomodo legem meam effugis ? Nam nisi malis stupeo , duo sunt omnino quæ in ejusmodi crimine quæri soleant , An læsa sit respublica , an ab eo qui arguitur læsa. In quibus si quid tibi fiduciæ fuisset , non à criminibus crimina appellares , nec ad alteram pœnam transfugeres , sed te ab hac quæ intenditur , tuereris. Dico læsam esse rempublicam. Oratione hic opus est , aut reliquorum more accusatorum hoc nunc mihi quærendum , quomodo res verbis aggravetur. Adeo infirmata est calamitatum memoria , quæ si posset excidere , non tamen narranda nobis , sed ostendenda erat ruina publica. Agedum , si videtur , extra portas prospicite squallida arva , & spinis oblitæ segetes , & semesos arborum truncos. Viduis cultore agris , errant à fame nostra innocentes feræ , inanes villæ sunt , & deserta horrea in ruinam procumbunt. Nullis inversis aratro glebis campus nitet , nullum solum opere renovatur. Jam & in sequentem annum famem timeo. Redite in domos vestras , videbitis noxios focos , & ignes tabo cadaverum extinctos , & tecta mortibus gravia , cum maxime inferimus in tumulos ossa insepulta , ducimus opertas exequias , & ad sepulturam residua conferuntur , & tandem cadavera igni permittimus. Ubi vero universas familias fames extinxit (quæ pars maxima est) inanes domus situm ducunt , jacent relictæ sine hærede sarcinæ. Invenitur interim clusa domo conditus dominus , si cujus mors famem evalit , quem rimantes non invenere proximi , qui inter suos ultimus decessit. Quo vos mitto ? Ipsam intuemini concionem , unius deficientis speciem tota civitas habet , cavum macie caput , & conditos penitus oculos , & laxam cutem , nudos labris trementibus dentes , rigentem vultum , & destitutas genas , & inanes faucium sinus. Prona est cervix , tergum ossibus inæquale , infernis imaginibus similes , foeda etiam cadavera. Aut si quis talis non est , confiteatur se usque ad futuritatem comedisse. Sua quisque consulat misera præcordia , suum ventrem conscientia gravem. Dic nunc legatè , inno-

cens sum, quod ad illum diem veni. At ego propter te nocens sum, quod ad illum diem vixi. Quæ comparata nobis mala, non delicatas lacrymas habent? Aliquem populum hostilis exercitus intra portas cogit, solet venire ultima obsessis inopia, sed everti certe licet. Victor captivum aut occidet, aut pascet. Tormenta quidam piratarum tulerunt, felices quibus contigit innocentia. Mors certe finis est, nec sævitia ultra fata procedit. Aut etiam si quis adeo hominem exuit, ut ibi poenam quærat, ubi sensus doloris non inveniat, nempe tamen cadavera feris objiciet. Circundati sunt quidam flammis, ipsa tamen poena habuit sepulturam. Nos incendii cinerem perdidimus, nostra etiam ruina tabuit. Nostra mala non latent, non ignis defunctos cremavit, non feræ laceraverunt, non aves attigerunt, & tamen cadavera mortibus annumerare possumus. Citra spem convalescendi afflicti sumus, imo etiam citra votum. Gravior in dies facti poenitentia est, pudet vitæ, lucem ac sidera intueri non audeo, cotidie felices mortuos clamo, & malæ conscientiæ facibus agitatus, nihil fortunatius in æterna sede utcunque compositis puto; adeo mors placet. jam etiam cibus nostris invideo, præterita differo, ipsa ex nimia cupiditate nocet abundantia, desideratos diu cibos avide haurimus, & lassam famem saturitate strangulamus. Morimur adhuc etiam frumento tuo. Atqui cæteræ reipublicæ partes, quæ sunt ad usum populi comparatæ, & leviores cum damni censu pereunt, & facile remedium accipiunt, cum reparari possit amissum. Opera restituiam, ærarium replebo, naves, arma reficiam: hic vulnus altissime penetrat, hic ipsa vitalia feriuntur, ubi populus ruit, ubi continuis funeribus omnis sexus atque ætas semel sternitur. Exhausta est civitas, & desolatæ domus, triste florentis quondam fortunæ indicium, laxi muri. Quam multi in civitate nostra perierint quæritis? Minima

1 Cadavera mortibus annumerare possumus. ipsi consumpsimus, & sic cum Morte conturbavimus: non possumus parari. Gronovius.

nima quidem portio superest, sed etiam ex hoc intelligi potest, esurienti populo satis fuerunt. Plurimum tamen interest quomodo perierint. Felix pestilentia, felix præliorum strages, denique omnis mors facilis, fames aspera vitalia haurit, præcordia carpit, animi tormentum, corporis tabes, magistra peccandi, durissima necessitatum, deformissima malorum. Hæc ad humile opus nobiles manus mittit, hæc alienis pedibus mendicantes prosternit, hæc sæpe sociorum fidem fregit, hæc venena populis publice dedit, hæc in parricidium pios egit. Adhuc tamen unum videbatur remedium, non expectare mortis diem, & tabescentem cotidie spiritum supervenientibus malis subducere. nam in fame nemo quidem mortis immunis est. At non tua culpa fames coepit, sed vulneratum jugulasti, titubantem stravisti, fumantem incendiisti. Ne quid inique faciam, divisa sunt mala. Primam famem fortunæ imputo, ultimam tibi. Moram tuam itineribus separo. Denique ex eo inopiam tibi objicio, ex quo propter te tuli. Itaque caritas annonæ, rarum frumentum, cædes ac direptio pecorum, fuerint fortunæ, fuerint anni, fuerint temporum. Aliam conditionem habent civium mortes, & cadaverum dira laceratio, & pejores inopia cibi. Hæc fames jam tua est. Puta me in præsentem nihil adjicere nisi hoc unum, tardius quam potueras venisti. Nondum tibi objicio duplicata tempora, nec remensum toties mare, nec graves ancoras, nondum tantam moram, quanta legationi satis esset. Si innocentes essemus, populum septem diebus perdidisses. Angustos humani spiritus terminos fames fecit. morimur, deficimus. festina misericors, omnes excipe auras: etiam si tota secundis flatibus tetenderint vela venti, tamen remis adjuva. Salutem publicam vehis, spiritum populi tui reportas, omnium nostrum in ista classe navigant animæ. Juramus per tuum reditum, effusi per gradus templorum vota suscipimus, tendimus manus: nam quas feriamus hostias, non habemus. Quid spem publicam ad ancoras alligas? non stat

stat interim dies, & plenis velis mors venit. Festina, merita tua non conditores æquaverint, non ipsi dii plus præstiterint. Tibi nos, tibi liberos nostros, tibi quicquid homini jucundum est, tibi debemus quicquid vicinæ civitati præstitisti. Non dico illa quæ poteram, puta cæruleus imber in naves ruit, classis inter fluctus latet, nec inter canentes collisarum aquarum spumas vela dignoscimus, egerit ex fundo arenas mare, micant ignes, intonat cœlum, scissis rudentibus tempestas sibilat, denique sidus hybernum conditur: tu tamen persevera: frumentum vehis: nihil horum necesse est feliciter naviganti, festina. Querere si naves commeatu tardasses, dum velocitatis ratio haberetur: mallem accipere dimidium. Non delicati sumus, non luxuriæ quæritur abundantia, sed unde spiritum sustineamus, unde mortem differamus in præsentia quantumcunque. Si plus opus fuerit, redibis. Siccæ fauces sunt, æger anhelitus ostendit. Jam frustra in sinu parentum liberi plorant, & nondum editi conceptus intra uterum famem sentiunt. Jam nemo dives est. Auras captamus, & rore vescimur, & jam sperare tormentum est, cotidie vires deficiunt. Jam non imus in littus, sed redimus. In editis scopulis populus sedet dum naves expectat, in pascua non redit. Aquas ingredimur, & unus ad te spectantium rictus est, & cum defecerunt omnia, expirant. Te, te expectantes intentis oculis morimur, in mare mortui cadunt. Quoties sole percussa nubes refulsit, navem putamus, quoties fractus vento fluctus incanuit, vela interpretamur. Omnes mobiles miserorum spes, ad unaquæque solatia, ab unoquoque quomodo nutant? Hæc certe navis est, ecce vela panduntur, propius appellitur, & accedendo crescit, nostra est, suos in utramque partem ventos habuit, nostris votis gubernati flatus sunt. Hæc dicimus, at illa interim transvolat. Fletus inde & desperatio, & lucis odium. Nihil enim gravius quam destitutæ spes torquent. Ne interrogare quidem licuit, aut quærere, nemo applicabat. Ergo incerti omnium rerum

rerum pependimus, nihil quisquam cognovit. Saltem si scire relicuisset ubi frumentum vendidisses, ipsi petissemus. Jam quomodo ad singula momenta temporum mutabantur animi? Bene est, serenus sol occidit, purus se dies tollit, ad nos venti ferunt, jam veniet. Pendet interim fames, & illud quod jamdiu cogitat differt, ita tamen, ut subinde computet quot dies ad mortem super sint, nam quid profecit? Meministis, cum contrarii venti flare cœpissent, & in altum fluctus à terra volarent, quanta comploratio, quanti planctus fuerint, retinebitur, itabit, laborabit. At si diis placet, legatus noster tum maxime bene navigabat. Nos in hac fortuna, in tam gravi casu, in ejusmodi cogitationibus sumus, tu sinus maris circuis, & per omnes curvatorum litorum ambitus terram legis. Sic fit ut te juvet diu navigare. Nullus amœnus prætermittitur portus, nulla celebris civitas invisitata transitor. Mentior, etiam ad esurientes applicas. Dein si quam timoris injuriam quereris, non feram te morantem: quomodo satis accusabo vendentem? Spiritus nostros transcribis, salutem nostram exponis. Quæ diu inæstimabilis fuit, innocentiam publicam vendis. Frumentum non naufragio perdidimus, non latrocinio: lucro perimus. Tempestas quoque aliquam navem in medium littus impingeret, & ex classe numerosa omnes fluctus exhausisset. periit frumentum; quia classis venit in portum. Ita nos alienæ civitati legatum misimus, & vilia ac devota capita vicinorum deliciis morimur. Nobis nihil jam residui spiritus superest, nos in conspectu mortis stamus, nos legatum frumentumque nostrum ore aperto expectamus, classis nostra vecturam facit, & vicinarum civitatum copias reconducit. Pene à conspectu nostro vela conversa sunt, quantulo minus quam congesti frumenti pulverem vidimus? tantum jam temporis transiit ex quo pecuniam contulimus, legatum creavimus. Jam dinumeratis temporibus quæ secundi venti breviora fecerunt, cotidie spero, & sane prope est. At legatus meus ad emendum modo

pro-

proficiscitur. Tibi ergo tot civium mortes imputo, tibi stragem populo, tibi liberorum parentumque miserrimas poenas, tibi quicquid passi sumus, tibi, quod gravius est, quicquid fecimus. Et scilicet speras ut tantam sceleris invidiam ab animis nostris duplæ pecuniæ strepitus avertat? Nescis quam multa vendideris. Duplo vendidi. Itane infelicitas mea negocianti tibi lenocinata est? Quod fame perire cives meos patior, quod ut vestram civitatem servem, meam evertō: quod à tam vicinis littoribus classem torqueo, quod ad diem redire non possum, ¹ quod precium constituit, quod occultum datis duplum, patrocínio meo quantulum lucrō? At nos inepti ac vesani de fame querebamur, gravis nobis inopia intolerabilis & misera, accersita mors videbatur. Non agimus gratias industriæ legati? Respub. nostra locupletior perit. Sacrosanctus mercator opportunum, opinor, ² invenit mercis exactum. Miror hercle, si tam bene negotium gesseras, quomodo nobis pecuniam non retuleris. Duplo vendidi. Decepisti vicinam civitatem, circumscripsisti, itaque queritur. Duplo vendidi. Hoc enim unum supererat, ut de vectum tantidem venderes. Habita est itineris ratio, habita usurarum. Ego vero malo quod tam magno vendidisti. Apparet enim te nihil coactum. Sed si semel ponis hastam salutis, si redemptores vitæ admittis, & nos admone: melius vendes. Nos quicquid in domibus habemus, quicquid in templis, quicquid civitas suum vocat, congerere parati sumus. Frumentum

¹ *Quod pretium constituitis, quod occultum datis duplum.*] Verba sunt legati, elicientis ab emptoribus majorem pecuniam. Non ipsa tantum merx æstimanda est, sed augere pretium debet, quod ea meos defraudo: quod ut vos juvem, meos cives perdo, &c. Pro his igitur, agite, quod pretium constituitis? Pergit: quod occultum datis? quod scilicet in sinum condam, & non referam in ærarium civitatis. Duplum patrocínio meo, tantum lucrō. Hoc est quod duplum offertur, id me non reddet ditio-rem, sed

id lucrō reipublicæ & patrocínio meo, ut nimirum apud illam excusatus sim. *Occulto* infra componit *apertum*: Solent hi negotiatores, præter aperta pretia, privatum aliquid & proprium stipulari. De patrocínio etiam: Sed mihi credite, color iste patrocínis est, & diu in saturo otio cogitata defensio. Rursus: Veniit fortasse frumentum lucrō redemptum est patrocínio. Gronovius.

² *Invenit mercis exactum.*] Ut Græci ἐξαγωγή. Sic exigere fructus Livius libro 34. Ubi vide Notas nostras. Idem.

pecunia remetiamur, libertatem nostram addicimus, fines publicos tradimus: omnia licet eadem vicina civitas polliceatur, plus non potest. Profit mihi quod apud negotiatores solet, in antecessus dedi. Triplum, quadruplum, quantum poposceris accipe, & illa pecunia frumentum licet vicinis afferas. Si nobis nihil de commeatu nostro partiris, nos vicinæ civitati vendemus. Liceat servire ubi frumentum est. Non exigua res est, pro vita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Non potest hic commeatus tam caremi, quam expectari. Sed nisi vendidissem, inquit, fame laboranti civitati timui ne raperet. Et ita utique occupare voluisti, ut nobis injuriam tu potissimum faceres. Multum mehercle vos fallit opinio, judices, si ullam causam ita evidentem deferri posse in forum putatis, cui nulla ne mendacii quidem velamenta contingant. Opinione sua defenditur: & quæ res minime coargui potest, utitur se teste. Ne nos periremus, non timuisti: ne repetiti commeatus post diem nostræ mortis applicarentur, non timuisti. Nostris certe malis quanquam nihil poterat accidere inopinatum, tamen inter metus tempestatum, & ancipites incertis maris casus, confiteor, ne frumentum salva classe perderemus, non timuimus. Non dico ut maxima vis parata sit, ut more immanis latrocinii turba raptorum littus premar, vel repugna, vel fuge, vel roga. Incensurum naves depressurumque minitare potius, quam totum frumentum utique populo pereat. Partire vel gratis, dum nobis aliquid quo respiremus afferas. Illud quo certe nihil asperius accideret, rapi patere. Faciat fortuna quod voluerit, legatus à præcepto non recedat. Refer nobis saltem injuriam nostram, mitte nuncios: ita famem differemus, rapiemus furentes arma, & se in obsidionem civitatis inimicæ sine delectu populus effundet. vastabo interim fines, hoc est per aliena prata pascari. Si qua in villis deprehendero pecora, diripiam, bellum me alet. Citius ad frumentum pervenimus, quam tu cum frumento redibis, adjuvabunt pugnantem iusta sacramenta.

cramenta. Si contigerit æquum fortunæ iudicium, non meos tantum commeatus recipiam. Si minus, certe dabitur bene mori. Liceat & manum conserere, in acie configere, condant se postea licet muris, longius obsidio eat, interim certe hostium potius cadaveribus vivemus. Sed nulla vis fuit, nulla exterior injuria, tuum certe commeatum nemo rapuit. jure miseri sumus, & ex stipulatu legati nostri perimus. Vendidit quantum voluit, quanti voluit: & ut hoc ad nostras accederet moras, ¹ fortasse diu concionatus est. Omnis cum fide persoluta pecunia est. Hoc qui colligo? Qui quanti vult vendit, iudices, potest non vendere. Nam per fidem si rapere alienum frumentum & possunt, & volunt, quid ita duplam pecuniam solvunt? Nam quomodo in magna inopia quicquid emi potest, vile est: ita cum possis habere gratuitum, duplo carum est. Sed mihi credite, color iste patrocini est, & diu in saturo ocio cogitata defensio. Non potest similis usquam fames fuisse. Nos grave hujus anni sidus afflavit, nostrum hoc fatum fuit, quos non tantum fata, sed etiam empta fallunt: qui nostra pecunia, nostra classe, nostro legato, nostro vento, felicissimo cursu, commeatum tamen perdidimus. Nos à frumento longius sumus, ad illam civitatem potuit frequenter accedere negociator, sæpius applicari onusta classis. itaque non misere legatos, nullus illis commeatus longius petendus fuit. quod felicissima annona, affluentibus copiis, fortunatis opibus contingit, nihil emerunt nisi devectum. Quare nulla caussa istius quem fingis metus fuit, nulla utique vis. Forum legisti, & quia adhuc superaret tempus, obiter negotiatus es. Rapturos putavi. Quid dicis scelerate? Et cum hoc timeres applicabas? Onustus viator apud latrones hospitarius? Commeatum publicum in annonæ scopulos impingis? & plenæ frumento classis ancoras ad famem ducis? Non præcides medium mare? non velut inhospita-
tales

¹ Fortasse diu concionatus est.] Valde gine ac vi verbi vide quæ scripsimus ad placet Salmasij concionatus est. Sed de ori- Plauti Asinariam, I, 3, 51. Gronovius.

tales Syrtes, aut voracem Charybdim præterveheris? non tota in fugam vela torquebis? Nusquam est periculosius legationis tuæ naufragium. Tu ut cogi posses, tu ut auferri frumentum posset, effecisti. Tantum habituri sumus, quantum reliquerit pudor esurientium. Quid te duplo frumentum jactas vendidisse? Potuerunt nihil solvere. Quod refers, alienum beneficium est. Alterum confingitur hoc loco mendacium. Tempestate, inquit, appulsus sum. Ita plane infelix navigator es, & cujus votis auræ non respondeant? Nescimus te duplo melius navigasse, quam speraveramus? Nescimus singulis commeatibus bina itinera confecta? Nescimus in una legatione ventos quater secundos? Sat erat verbo negare, quod verbo ponitur. Remove hanc spem eludendæ mendacio civitatis. Quo damno probas tempestatem? Quid amisisti? Frumentum certe totum venit in portum, nec laborasti quanquam nimium onustas naves simulaveris, duplum afferre poterant. Non vexata armamenta, turbatosque funes, aut scissos velorum sinus quereris: classis statim exiit, & quod magnum integræ signum est, cito rediit. Porro tempestas in unum agebat angulum, nihil potuerunt obliquata vela deflectere. Non potes ultra procedere, citra applica. Effuge raptores, effuge non dimissuros. Si aliud fieri non potest, cum tempestate decide, naufragio in desertum littus impinge. Quid evitata procella prodest? quid subducta nubibus inviis classis? in portu naufragium fecimus, & frumentum ad ancoras perdidimus. Ego vero, inquit, attuli, & quidem duplum. O nos felices, rumpamus saturitate præcordia, pascamur in præteritum, & famem crudelitate pensemus. Frumentum attulisti. Quid quod medicina mortuorum sera est? Quid quod nemo aquas infundet in cinerem? Quid quod extincto populo etiam novendialis tarde venit? Quid quod jam ego frumentum non desidero? Naufrago tabulam abstulisti, mortuo applicas navem. Duplum est, infunde in sepulcra, & admetire tumulis. ibi sunt qui mandave-

M runt.

runt. Quid aliud effecisti afferendo frumentum, quam ut nos quod adhuc fecimus, poeniteret? Nunc me magis pudet, nunc cibos meos objurgo, potui heri non comedisse. O nefas, in quo me scelere commeatu deprehendit? Siccine paria fecimus? Adhuc nihil habuimus, sed nunc licet reponamus. Quis autem unquam pensabit necessaria supervacuis? Duplum attulisti, sed illis qui perierunt, nihil. Sed non possumus jam non fecisse quod fecimus; plerunque fera pro nullis sunt. Sed & temporum ista momentis aut preciosa fiunt, aut vilia. Vis scire quantum inter hoc tempus & illud intersit? Tenta igitur forum tuum, totum hoc non potes dimidio vendere. Superest adhuc unum patrocinium, in quo spes omnis profligatae causae consistat. Ad diem veni. State hic certe, iudices, nam ferri non potest, exundat altius dolor. Pudorem publicum, quanvis projectum, & jam olim sepultum, hucusque protrahis? Cur non expectavimus? Cur famem non ad constitutum diem tulimus? Cur ad tantum nefas accessimus? In hac lance publica causa, iudices, pendet, aut iste tarde fecit, aut nos cito. Hoc videlicet expectasti, & ne copiosum esset officio tuo maturius redisse, ex industria tempus trivisti. Non tempestas in causa fuit, non vis ulla vicinae civitatis. Una ratione moratus es, nondum erat tempus. Adeone nobis miseriae publicae exciderunt? Adeo insperato frumento obstupuimus, ut haec audienda sint? Ultimum omnis memoriae reum una vox innocentem facit? Populatorem everforemque civitatis nisi ad supremum damnabo, absolvatur. Publicus reus rediit. Illum, respondet, diem dedimus. Tu tamen si interpellatus tempestatibus serius venisses, excusares mare, & ambiguos flatu, & tibi bonam causam habere videreris, cum diceres, ante non potui. Et nos haec cogitavimus, his casibus ampliavimus tempus. Nos illum tibi diem dedimus: sed quia illud citius emisisti quam spera-

1 Cur famem non ad constitutum diem tulimus? Quod mihi multo elegantius. Sic nunc passim editur. At olim: Cur famem non ad constitutum distu-
limus? Vide Obscrv. I. I. Gronovius.

speravimus, supra votum nostrum navigasti. ad proximum littus mature classis applicata est. Ego tibi possum satis irasci? Felicitatem nostram perdidisti. Ergo quantum in te, tempus consumptum est, dies excessit, pejus pati nihil possumus, sed pessima diu patimur. Imputa nobis propitios ventos, & secundum mare, & civitatis opulentæ liberalitatem, quæ tantum frumenti vendidit, quantum duobus populis satis esset. Quantumlibet velocitate tua glorieris, computa si placet, quando primum conterminos portus onusta classe comprehenderis, quam tarde à vicina civitate venisti. At etiam, si diis placet, animo defenditur, & quam causam vexandæ civitatis habuerit, quærit. Istud ego interrogare debueram. non ubique, judices, morandum est: alioqui si quid requirere vellem, multa occurrissent. Solent hi negotiatores, præter hæc aperta pretia, privatum aliquid ac proprium stipulari, utique cum alienam rem vendunt. Potest fieri ut primo lucrari voluerit pretium, serius deinde subvenerit reddendæ rationis dicendæque causæ cogitatio. Væniit fortasse frumentum lucro, redemptum est patrocinio. Potest fieri ut aliquam gratiam speraverit à civitate servata: occulta quædam in civitate sua odia, quæ plerunque ex inanibus causis oboriuntur, habuerit. Multa succurrunt, sed (si qua est, judices, dicenti fides) ego nihil invidiosius reputo, quam quod civitatem suam sine causa perdidit. Quæcunque ratio, quodcunque propositum fuit, audi quæ passi sumus postquam redire potuisti. Transeo tormenta nostræ inopiæ, maciem corporis, vulsos terra, destrictosque ramis cibos, quod aris altaria non imposuimus, quod populus corporibus suis vias stravit, quod mendicus quem rogaret non habuit. Non obijciam tibi famem. O tristis recordatio, ô tormentis omnibus conscientia gravior! rumpe ferreum pectus, & ardentia scelera viventesque intus epulas excute. Luctantur intra viscera animæ, & uterum funeribus gravidum mortes agunt. Credibiles fabulas fecimus, felices miserias, scelera

innocentia. Omnes quascunque clades fama vulgavit, solatia hinc petant: hic audient occisos sine sanguine, sepultos sine ignibus cibos. Si quis mentitus est Cyclophas, Lestrygonas, Sphingas, aut inguinibus virginis latratum. Siciliae littus, & quaecunque miser didici domi, comites quaero, hinc argumentum, hinc fidem accipiant. Quaedam plane falsa sunt: Sol in ortu suo non occidit, nec ad humanorum viscerum epulas diem vertit. Vidit nos vulneribus pastos & ad eviscerata corpora illuxit. Publice monstra commissa sunt, & inexpiabile nefas uno ore civitas fecit. Poenis nostris jam ne fames quidem satis est. Hoc non omnes ferae faciunt: & quamvis sensu careant muta animalia, pleraque tamen innocentibus cibis vescuntur, uti quaeque consuerunt. Inter homines etiam si qua alienis membris imprimunt dentem, mutuo tamen laniatu abstinent: nec est ulla super terras adeo rabiosa belua, cui non imago sua sancta sit. Nos quibus divina providentia mitiores cibos concessit, quibus sociare populos, mutuo gaudere comitatu, sidera oculis animisque cernere datum est: visa non ante nos fecimus, nigros fame dentes pallidis cadaveribus impressimus, & inter horrorem ac famem restrictis labris morsus abruptimus. Cadavera rogis devoluta sunt, & ad funera tanquam ad naves concurrimus. Deficit aliquis extremo jam spiritu pendens tamen durat, quia prius morituum alterum putat: invicem expectant: & si speifiguratione tardius cadit, morsibus pugnat. Non in omnibus mortes expectantur, pater liberos esurit, & oppressa decimo mense mater sibi parit, redit in uterum laceratus infans. Cludunt domos, ne quis funus eripiat. Solae sunt divitiae mortium. velut infestae aves supra expirantes stamus. Secreta miseri petunt, in solitudinem fugiunt: & ubi nulla spes vitae superest, mortes suas abscondunt: jam morituri ad feras confugiunt. Dehisce terra, & hanc noxiam civitatem (si hoc saltem fas est) haustu aliquo ad inferos conde. Coelestes auras contaminato spiritu polluimus, &
sideri-

sideribus ac diei graves, & invidiam seculo facimus. Nul-
 las jam spero fruges, propitios deos non mereor. Quomodo
 me à scelere meo divellerem? in quas ultimas terras, quæ
 inhospitalia maria conderem? Meum sane conscientia u-
 runt animum intus scelerum faces: & quoties facta repu-
 tavi, flagella mentis sonant. ultrices video furias, & in
 quamcunque me partem converti, occurrunt umbræ meo-
 rum. Habitant nescio quæ in pectore meo poenæ: & ne
 morte saltem hos metus effugiam, occupant gravia apud
 inferos supplicia, volucris rota, & fugacibus cibus elusus
 senex. Adeone apud inferos quidem ulla poena est fame
 major? & ille hæc patitur, qui hominem apposuit epulan-
 dum. Nobis imminet saxum, nobis stridunt ferreæ turres,
 nostris caussis urna jam stetit, nobis vivax ipsum crescit
 jecur, quia illic quoque viscera tantum aves laniant. Ex-
 cipiunt nos in proximo littore inhumatæ nostrorum ani-
 mæ. Miserum me, verane hæc sunt, an mens aspicit? La-
 ceros video manes, & truncas partibus suis umbras. Quid
 hoc est? Non de sepulcris insurgunt, non aliquo terrarum
 hiatu procedunt umbræ nostrorum: de populo exeunt.
 Illuc ite, illi tædas intendite, illum anguibus petite, & tam
 longæ moræ exigite rationem. Vobis dicat, Duplum attuli.
 Vobis dicat, Ad diem veni. Ego si hujus poenam videro,
 possum reddere rationem quod vixi.

DECLAMATIO XIII.

APES PAUPERIS.

ARGUMENTUM.

Damni per injuriam dati sit actio. Pauper & dives in agro vicini erant junctis hortulis. Habebat dives in horto flores, pauper apes. Questus est dives flores suos decerpi ab apibus pauperis. Denunciavit ut transferret. Illo non transferente, flores suos veneno sparsit. Apes pauperis omnes perierunt. Reus est dives damni injuria dati.

PRO PAUPERE CONTRA DIVITEM.

CREDO ego, judices, plerosque mirari, quod homo tenuis ¹etiam antequam quod habebam, perdidi, pauper ausus sim judicio laceffere divitem utique vicinum, eumque notæ impotentiae, expertæ crudelitatis, in tantis fortunæ viribus perniciosum inimicum etiam si venena non habeat. Neque ipse hoc periculum ignoro, expertus non levi documento, quanti steterit mihi quod semel imperata non feci. Sed neque illud, judices, damnum tolerabile est pauperi, cum tam parvis etiam divites moveantur. Et mihi quanquam prope nihil jam relictum est quod perderem, si tamen ista impune sustinenda sint, solatium erit iram potius quam contemptum pati. Nec sane vitæ causa jam superest, si ad cæteras humilitatis nostræ contumelias hoc quoque accedat, ut si habemus aliquid, migrandum sit: si perdidimus, tacendum. Unum oro, ne cui minor dignitate vestra videatur causa litis meæ. Ante omnia enim ²non debetis expectare ubi pauper magna perdiderim, sed quantulum est quod abstulerit mihi dives, minus est quod reliquit. Et tamen quis indignatur apes formula vindicari, cum venenis etiam flosculi vindicentur? Quod tamen judices (quanquam everfus, & ab omni spe tuendæ paupertatis exclusus) æquiore animo tolerarem, si cujus culpæ etiam si injustam poenam, meritam tamen iram tulissem. Sed circumspicienti omnia nihil mihi

objici

¹ Etiam antequam.] Lego: homo tenuis & jam antequam, quod habebam, perdidi, pauper, ausus sim. Gronovius.

² Non debetis expectare, ubi pauper magna.] Scribendum, ut pauper magna perdiderim. Idem.

objici potest à divite, nisi quod vicinus sum. Est mihi paternus, judices, agellus, sane angustus & pauper, non vitibus confitus, non frumentis ferax, non pascuis lætus, jejuna modo glebæ, atque humiles thymi, & non late pauperi casæ circumjecta possessio. Verum mihi vel hoc fuit gratissima, quod non fuit digna quam dives concupisceret. In hoc ego vitæ meæ secreto remotus à tumultu civitatis, ignobile ævum agere procul ab ambitu, & omni majoris fortunæ cupiditate constitui: & dum molesta lege naturæ transiret ætas, vitam fallere. Hoc mihi parvulum terræ & humilis tugurii rusticum culmen æquitas animi regna fecerat, satisque divitiarum erat, nihil amplius velle. Quid prodest? Sic quoque me latentem invenit invidia. Nec ab initio, judices, vicinus divitis fui, pares circa me habitare domini, & frequentibus villis concors vicinia parvos limites coluit. Quod cives pascebat, nunc divitis unius ortus est. Postquam proximos quosque revellendo terminos ager locupletis latius inundavit: æquatæ solo villæ, & excisa patria sacra, & cum conjugibus parvisque liberis respectantes patrium larem migraverunt veteres coloni: & latæ solitudinis indiscreta unitas facta est, postquam ad apes meas divitis fundus accessit. Nanque ego, judices, dum fortius opus permisit ætas, terram manibus subegi, & difficultatem labore perdomui, & invito solo nonnihil tamen fecunditatis expressi. Cito labitur dies, & proclivis in primum fertur ætas: abiere vires, census meus, defectaque labore senectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit nisi diligentiam. Circumspicienti quod conveniret opus invalidæ senectutis curæ, succurrebat sequi pecora, foetuque placidi gregis paupertatem tueri: sed ex omni parte circumjectus divitis ager¹ vix tenuem ad gressus meos semitam dabat. Quid agimus? inquam. Undique vallo divitiarum clusi sumus. Hinc hortuli locupletis, hinc

M 4 arva,

¹ Vix tenuem ad gressus meos.] Scribe, ad egressus meos. Sic Tacito duorum egressus soli. Idem.

arva, inde vineta, hinc saltus, ¹ nullus terræ datur exitus. Quæramus animal quod volet. Nam quid apibus invenit natura præstantius? Parcæ, fideles, laboriosæ. O animal simile pauperibus! Et sane dabat occasionem mihi opportunitas hortuli mei. Est nanque positus ad ortus solis hyberni, apricus, omnibus ventis medius. Fusus ex proximo fonte rivus, crepitantibus inter radiantes calculos aquis, utrinque ripa virente præterfluit. Satis confiti flores, & viridis quamvis paucarum arborum coma, nascentibus populis prima sedes, unde ego frequenter confertum novæ juventutis agmen ramo gravescente suscepi. Nec me tanta capiebat voluptas, quod fluentia ceris mella conderem, quod ad sustinendas paupertatis impensas deferrem in urbem quod divites emerent, quam quod adversus omnia lassæ tædia ætatis habebam senex quod agerem. Juvabat aut lenta vimina vernis foetibus texere, & ne æstivus ardor aut hyberna vis gravidam penetraret alvum, hiantes rimas tenaci linire fimo, aut fessis apibus ultro præbere mella, aut fugiens examen ære terrere, aut bella sedare pulveris jactu: tum ne quid periculi saltem singulis esset, avidas longe fugare volucres, & arcere parva dictu animalia: reclusas interim scrutari apium domos, ne per vacuas alvos foeda pestis insidiosas texeret plagas. Dederam laboribus meis justam senex missionem, habebam quæ pro me opus facerent. Quo non penetras livor improbe? Quidve scabræ malignitati clausum est? Invidit pauperi dives. Cum evocasset me subito trepidum, totoque fortunæ suæ strepitu circumsteterisset, Quid tu, inquit, non potes imperare apibus tuis, intra privatum volent? ne hortorum meorum floribus infideant? ne in meo rorem legant? Remove, transfer. Impotentissime tyranne, quo? Nunquid tam latum possideo agellum, ut illum apes transvolare non possint? Neque tamen tantum inerat pectori meo robur, ut non perturbarer denunciatione notæ impotentiae. Volui relinquere avitos lares,

¹ Nullus terra datur exitus.] Puto terra, id est, per terrestrem viam. Gronovius.

lares, & conscios natalium parietes, & ipsam nutriculam
casam, jamque pauperem focum, & fumosa tecta, & confi-
tas meis manibus arbusculas transferre destinatus exul de-
creveram. Volui, judices, decedere, volui, sed nullum
potui invenire agellum, in quo non mihi vicinus dives ef-
fet. Nec tamen licuit diu quærere. Forte serenus pura luce
fulserat dies, & hilaris matutini solis tepor ad cotidiana
opera lætius solito agmen effuderat. Quin ipse spectator
operis (præcipua nanque hæc mihi voluptas erat) proces-
seram, sperans fore ut viderem quemadmodum aliæ libra-
tæ pennis onera conferrent, aliæ deposita sarcina in novas
prorumperent prædas, & quanquam angusto festinaretur
aditu, turba tamen exeuntium non obstaret intrantibus,
aliæ militaribus castris pellerent vulgus ignavum, aliæ lon-
gum permenfæ iter fatigatæ anhelitum traherent, hæc ad
æstivum solem porrectas panderet pennas. Miserum me,
ignoscite modo gemitibus meis. Non flosculos perdidi,
nec caduca folia proximo lapsura vento. Apes cum vola-
rent suffugium tenuitatis meæ, solatium senectutis amisi.
Nunquam me alias pauperem putavi. triste me excepit ex-
pectatque silentium, & inanis alvi inchoata tantum opera,
& rudes ceræ. Vos, judices, æstimate quatenus recipiatis
hunc affectum meum. Libenter bibissem, si invenissem, ve-
nenum. Hoc mihi damnum non brumæ glacialis penetra-
bilis rigor, non suppressi longa siti flores¹ induxerunt jeju-
nam miseris famem, non aviditas injusta domini nihil mel-
lis reservantis: non æqualis fessas morbus invasit: non
damnatis sedibus suis avias fuga petiere sylvas. Apes pau-
per miser in opere perdidi. Paravit homo nefarius ante
omnia tantum veneni, quod posset & divitis hortis satis
esse, & linivit flores maleficis succis, & in venenum mella

M 5 conver-

¹ Induxerunt jejunam miseris famem.]
Lege indixerunt. Ut Suetonius Caligula
cap. 26. Ac nonnunquam horreis præclusis,
populo famem indixit. Deinde turbata vi-
dentur membra orationis, sic forte in
ordinem restituenda: Hoc mihi damnum

non brumæ penetrabilis rigor, non aviditas
injusta domini nihil mellis reservantis:
(hic excidit aut subauditur, dedit) non
suppressi longa siti flores indixerunt jejunam
miseris famem: non damnatis, &c. Gro-
novius.

convertit. Sparsit omnibus floribus mortem: & quanto plura interim corrumpit, quam quæ apes abstulissent? Illæ studio quotidiani operis excitatæ, ut primum aurora lucem vocavit, in assueta miseræ pascua volant, ut antequam noctis humorem radii solis ebiberent matutinos legerent rores, & cœlestes aquas ad horreum ferre possent, nec sibi, sed operi biberent. Hic triste spectaculum, & tantum non ipsi qui fecerat, miserandum. Illa ad primum feralis succi haustum insolito consternata gustu fugit, sed fugisse nihil prodest. Illa longiores expetitura pastus, in altum tollitur, vitamque in aura relinquit. Hæc primo statim flosculo immoritur. Illa rigescentibus morte pedibus exanimis, sicut hæserat, pendet. Alia defecta nisu volandi, adhuc per terram languide repit. Si quas tamen usque ad sedem suam distulit mors lentior, sicut ægræ solent sub ipsis pendere portis, in globum nexas, & mutuo amplexas mors sola divisit. Quis figurare possit, quis dicere, quam multas mali formas, quam varia lethi genera fecerint tot mortes? Semel ut ipse tristem finiam expositionem, dicendum est, omnes perdidit. Celebre illud alvearium, & domino suo notius ad nihilum recidit. Audeat nunc laceffere divitem, quibus vitæ causa superest: exerite libertatem fortibus. verbis si quid offenderit, & quod difficillimum fuit, jam expertus est venenum. Quod si mihi fortuna vel ingenii vires, vel suas dedisset, crimen istud non privatam taxationem formulæ merebatur. Venenum leges habere, emere, nosse denique vetant, inevitabilem pestem occulta fraude grassantem. Male hæret ibi innocentia, ubi in potestate est secretum scelus,¹ velut venenum, & quidem præsentaneum, inventum, compositum, datum est. Quantulum interest quis biberit? Homo dedit, & homini dari potest. Non adeo desunt odiorum causæ, ut jam rara similtas sit: & ut videatur aliquis nihil magis quam malos odisse libe-

bit

¹ *Velut venenum, & quidem.* Recidendum pro supervacuo & orationem turbante *velut*. Gronovius,

bit aliquando longius manum porrigere, & indulgere animis. Credite mihi iudices, difficilius est venenum invenire, quam inimicum. Sed me conscia mediocritatis infirmitas intra meas tantummodo continet querelas. nam ¹ damnum id est, iudices, gravissimum. Pauper vulnus accepi, quod mihi diutius deslendum apud vos quam probandum est. Nam coarguendis quidem criminibus quis labor est adversus confitentem? Habent divites hoc quoque contra nos contumeliosum, quod non tanti videmur ut negent. Porro qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. ² Longius ista quam timui quæstio pervenit: non de præterito tantum litigamus: hoc agitur, ut etiam si quid forte reparavero, iterum diviti liceat occidere. In duas enim, quantum animadvertere potui, quæstiones dividit causam, an damnum sit, & an injuria datum. Negat esse damnum, quod animal liberum, & volucre, & vagum, & extra imperia positum perdiderit. Negat injuria datum, quod in privato suo, quod eas quæ sibi nocerent, extinxerit: postremo quod sparso tantum per flores veneno, ipsæ apes ultro ad mortem venerint. Ut nihil esset quod his possem respondere, æquum erat inter vicinos sic agi? Sed excutiam singula, nec prius meis argumentis nitar, quam diversa repulero. Quoniam quidem quæritur an damnum sit perdere, quod lucrum est habere. Liberum est animal puta: non dico foetus meis manibus exceptos, & in tutam conditos sedem, & reservatis ad supplementa generis favis examen vernaculum, quoniam quidem tyrannorum jura defendis, natos in privato meo: puta me vel inanis arboris trunco, vel cavis inventos petris, domum favos retulisse: multa nihilominus quæ libera fuerant, trans-eunt in jus occupantium, sicut venatio, & occupatio. Nam
ut cæ-

¹ Damnum id est iudices gravissimum.] Continuanda uno spiritu sequens perio-
dus, hoc modo: nam damnum, (id est, ju-
dices, gravissimum pauper vulnus) accepi.
Gronovius.

² Longius ista quam timui, quæstio per-
venit.] Fortassis, pertinet. Sic apud Li-
vium, ad plures exemplum quam calamitas
pertinebat. Idem.

ut cætera animalia hominum causa finxerit providentia, quod omnibus nascitur, industriæ præmium est. Quid autem non liberum natura genuit? Taceo de servis, quos bellorum iniquitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eadem fortuna, eadem necessitate natos. Ex eodem cælo spiritum trahunt: ¹ nec natura vilis, sed fortuna dominum dedit. Cur ² infrenatis equis victor insidet? Cur injusto cotidie iugo bouum colla deterimus? Cur in usum vestium sæpe pecori lanæ detrahuntur? (Taceo de sanguine & epulis per mortem paratis) Si omnia quæ libera generantur, naturæ demus, definitis divites esse. Si vero hæc conditio est, ut quicquid ex his animalibus in usum homini cessit, proprium sit habentis: profecto quicquid jure possidetur, injuria aufertur, ut volucres mites, & aliæ quæ per rusticas villas, quæque ditibus cellis saginantur, in quibus tamen domini ambigua possessio est, & vaccæ, & armenta, & omne pecudum genus. Sed illa impositus cohibet magister. Pejuse domino in iis jus est, quibus custode non opus est? Nam si hoc dicitis, nihil esse nostrum quod perire possit, ex nullius animalis damno hæc edi formula potest. Nam & errare pecudes solent, & fugere mancipia. Si hoc in cæteris non obstat, vagari tu nolles apes, in opus exire, & ³ ad cotidianum censum laboris assidui non detrectare militiam. An non ipsæ domum sua sponte revolant, finemque laboris sui sole metiuntur, & omnis intra solitas domos turba conditur, noctemque modesto silentio trahunt? Age porro, ut non sit earum certa possessio dum volant: nempe cum remearunt; concludi, transferri, donari, vænire possunt: in potestate sunt. Quomodo autem potest sine damno meo perire, quod cotidie meum est. At extra imperia positum est. Mirum hercle, si negato com-

¹ Nec natura vilis, sed fortuna.] Immo illis servis puta. Gronovius.

² Infrenatis equis victor insidet.] Lege, vector, ut Virgilius: rapidusque rotis insistere vector. Idem.

³ Ad cotidianum censum laboris assidui.]

Sane militia solebat augere census. Unde illud: aut vitem posce libello. Sed cum intueor id cotidianum, male pensum, ut sit non detrectare militiam, expeditionem, profectionem, ad quotidianum pensum assidui laboris. Idem.

commercio sermonis humani, sunt in cæterorum animalium forma. Tamen quam dominus dedit incolunt sedem, lascivientem luxuria fugam tinnitu compescimus. Etiam si diversis regibus coorta seditio ad bellum inflamavit iras, exiguo pulvere, vel unius pœna ducis resedit omnis tumor. Illa vero admiranda sedulitas, quod operi totus insumitur dies, in dominorum reditus ablata supplentur. Age, si obsequi possent, quid amplius imperares? Intelligo his vanis ultra necessitatem esse responsum. Si non sunt apes meæ, ne id quidem quod his efficitur, meum est. Atqui nulla unquam inveniri potuit impudentia, quæ fructus mellis in dubium vocaret. Hoc ergo fieri potest, ut quod nascitur, meum sit: quod generat, alienum? Age, si mihi alvi furto abessent, utrum nulla daretur actio? An viminis modo vilisque texti precium formula taxassem, & perinde agerem quasi inanes perdidissem? Nisi fallor, esset æstimatio & apum. An tandem quas surripere non liceret, liceat occidere? Non est damnum quod exutus sum? quod reditus perdidici? quod annuos fructus præsidia paupertatis amisi? Non est damnum id perdidisse, quod (ut proximo utar argumento) si habere voluero, emendum est? Quid ergo tibi opus est maleficis succis, cum liceret palam trucidare, & plenos vel cremare igni, vel aquis immergere alveos? An est aliquod animal, quod non liceat nisi venenis occidere? Ut damnum sit, inquit, jure tamen feci, in privato meo. Per fidem vestram, judices, succurrite exemplo. non sufficit his partibus unus rusticus pauper. obviam publice eundum est, & objiciendæ adversus nascentem licentiam consensu manus. Credite mihi, major lite quæstio est. Hoc vobis hodie judicandum est, ubi scelus facere non liceat. Nam cur non hoc idem de homicidio respondeat? cur non de latrocinio? Non enim jure ista, sed modo differunt. Aperitur ingens funeri via, & obluctantia diu legum velut claustris scelera libera porta prorumpunt, si in privatum jura non veniunt, & in manifestissima qua-

que

que noxa non de facto quæritur, sed de loco, non æqua portione cum sceleratis terras divisimus. Ubi enim non jam divitum privatum est? Parum est proximos æquare terminos, & possessiones suas velut quasdam gentes fluminibus montibusque distinguere. Jam etiam devios saltus, & sylvas vasta solitudine horridas occupant, tot aquæ intra paucorum umbram latent, è finibus suis populus excluditur, nec ullus procedentis finis est, nisi cum & in alterum divitem inciderit. Adhuc tamen spolia transeuntium, & abacti pecorum greges sub hoc titulo defendebantur, jam privati veneni transcriptio est. Iterum ac sæpius, judices, admoneo, considerate, discite, aut nihil usquam contra jus licet, aut in privato omnia. At enim adversus inferentem damnum justa ultio fuit. Dicam nunc quam iniqua sit invicem injuriæ compensatio, quamque non solum legi adversa, sed etiam paci. Barbarorum mos est populorum, quos procul omnis juris humani societate summos proxima belluis natura efferavit. Nos ideo magistratus legesque à majoribus nostris accepimus, ne sui quisque doloris vindex sit: & assiduæ scelerum causæ se refellant, si ultio crimen imitabitur. Damnum accepisti. Erat lex, forum, judex: nisi si vos jure vindicari pudet. At mehercle jam ad arma mittimur, & instituitur perniciofa nocendi contentio, & in vicem legis ira succedit. Premetur quidem obnoxia infirmitas, & paucorum dominio subjecta plebes triste servitium perferet. Est tamen & pauperibus interim dolor: & ut facilius nobis noceri potest, ita vobis latius. Postremo placeas licet tibi opum tuarum fiducia dives, si mihi vivere expedit, pares sumus. Quid ergo? Si quid tibi damni attulissent apes meæ, non mihi auferretur ratio, sed forsitan aliqua daretur & tibi. Nunc vero quid quereris? Credo depopulatos agros, everfosque redditus. Non enim debet leve esse damnum, quod dives ferre non possit. Decerpabant, inquit, flores meos. Ecquid intelligitis, judices, quanto

I Nec ullus procedentis finis est.] Forte, procedendi. Gronovius.

quanto dolore dignum sit quod ego perdidi, si etiam hoc damnum est, flores auferre? Ita plane. Alioqui tu illos in vetustatem reservabas, & durarent adhuc nisi ad hortum tuum apes venissent. Cujus rei inveniri potest brevior ætas? Namque dum immaturos exterior alligat cortex, nondum dixeris florem. Paulatim deinde vividior succo tumescit uterus, & albentes accipit rimas, necdum tamen flos est. At cum se ruptis jam tunicis in patulum capita fuderunt, & velut fissa in orbem, jamque eorum videtur maturitas, ¹ & ignotus occasus est, & jam sine ventis quoque soluta natura, labitur gratia, nec quisquam est flos nisi novus. Quare si dicerem, abstulere peritura, & quæ protinus humi jacuissent, in usus hominum conversa: inauditus tamen livor videretur etiam apibus invidere. Nunc vero differendum mihi est, ² quam momentosa sit hujus animalis rapina. Nescimus qua pernecitate plerunque vix contactis floribus revolet, discurratque per singulos velox experimento: quam etiam ubi immorantur, libratis pendean alis. Quis unquam quod ferentem apem viderat, ubi deesset invenit. Quantulum vero est quod ex his manu confitis floribus legant? Præta, sylvæque vel maturæ fructibus vites, & fragrantæ thymo colles (quantum conjectura suspicari potest) pabulum ministrant. Non ex omnibus floribus carpunt utilia operi suo, sed in omnibus quærunt. Præsens & quidem protinus illa redditur merces, quod omnibus quibus insedere, odorem mellis inspirant, & brevi contactu vim sui relinquunt. Hoc tu damnum intelligis? hoc veneno vindicas, quod mehercle inhumanæ etiam fumo prohibuisses? An non te solus vicinus colui? Non frugum mearum primitias omni vere misi? Non si quis ceris novis candidior incidit favus, tuis reservatus est mensis, cum parvis mediocritate munusculis illa semper adjiceretur commendatio: Hoc tibi mittunt apes meæ?

¹ Et ignotus occasus est.] Suspicio: & ad motum occasus est. vicinus, propinquus. Idem.

² Quam momentosa sit hujus animalis rapina.] Videtur scripsisse: quam non damnosam. Idem.

meæ? Puto relata est mihi gratia. Admonui, inquit, & ut transferres denunciavi. Idcirco contumacem merito punisti. Non enim video quid aliud patrocínio tuo conferat hæc denunciatio ¹ supervacua, si non licuit tibi facere quod queror: injusta, si licuit: justa aut sine ista, aut ne cum ista quidem valeat. Pudoris vero quod velamentum est, male audere, culpam defendi superbia? An tandem tuas pecudes quamvis diffusa stabula non capient, tibi omne armentis mugiet nemus, tu gregibus arva sulcabis, & ad excolendos agros procedet ignota etiam villicis familia, tuis horreis populi annona pendeat, nec tamen invidemus, nec quisquam tam grave putabit sibi istud fortunæ tuæ pondus. nos si paucas apes intra angustias pauperis horti composuimus, quæ tamen vobis mella faciunt, id prorsus indigne ferendum est? & quod nunquam fando cognitum est, vicinus diviti pauper molestus est? Adeo parum est, plurimum possidere, ut cum servis quoque vestris habere peculium liceat, invidiosum nobis putetis quicquid egestatis nomen excesserit? ² Tantone his, in hac ut putamus æquissima libertate, legibus vivimus, ut nobis habere medelam non liceat, vobis liceat habere venena? Postremo quidem divitis patrocínio non putavi, iudices, respondendum, nisi rideri vestram majestatem contumeliosa defensione non ferrem. Ultro enim, inquit, ad mortem venerunt apes tuæ. Ita plane. Alioqui tu venenum floribus dederas. Impudentiæne, iudices, ejus assignem, si hoc mihi apud vos obtinuerit, an stultitiæ, si speraverit? Si venenum homini dedisset, diceret ipsum labiis admovisse pocula.

Si

¹ *Supervacua si non licuit.*] Hoc aliquo modo tolere: sed quemadmodum quod sequitur: *injusta si licuit.* Neque enim injustum puto quod licet. Potius: *supervacua, si licuit, tibi facere, quod queror, injusta, si non licuit.* Nec vero est, ad quod commode referas *id valeat*, nisi fortasse quod queror. Suspiciabar aliquando: *Non enim video, quid aliud la-*

tracinio tuo conferat hæc denunciatio, supervacua, si licuit tibi facere quod queror; injusta, si non licuit: aut sine ista, aut ne cum ista quidem valeat. id est, excusatum sit tuum latrocinium. Gronovius.

² *Tantone his, in hac.*] Scribe: *Tam bonis in hac, ut putamus, æquissima libertate legibus vivimus.* Ironia. Idem.

Si percussorem posuisset in saltu, ipsum in insidias ultro venisse clamaret. Si telum abiecerat in tenebris, illatum sua culpa contenderet. Ego, iudices, quid dico? Duo esse sola quæ omni in crimine spectanda sint, animum, & eventum. Quis animus divitis fuit, cum venenum sparsit? Ut apes perirent. Quis eventus? Perierunt. In summa, iudices, quis dubitet quin damnum ei sit imputandum, sine quo non accidisset? Intellego neque prudentiam vestram desiderare plura de causa, neque vestram fidem ac religionem egere exhortatione vere iudicandi. Quid moror igitur? Tenet me dolor, & assuetæ voluptatis desiderium. Sunt quædam in hac causa, quæ sarcire poena non possit. Major forsitan materia videatur affectus. Si pauperes amare nisi paria non possumus, & necessario nobis preciosa, quæ sola sunt animum meum extinctæ unius horæ momento tot animæ movent, quod perierunt, de me bene meritæ. Quin ipsum lethi genus addit indignationem: veneno perierunt. Quis hoc ulla satis prosequi possit invidia? Apes veneno? Hæc illis gratia refertur, quod fructibus nostris invigilant? quod quotidiana statione laboris assidui ne damno quidem summoventur? Nam & cætera animalia videtur mihi natura usibus nostris genuisse, hæc etiam deliciis, cum eo quod in illis quæ vel scindendo solo, vel maturando itineri comparamus, multus ante redditus insumitur labor: & cum perdomanda, cum alenda sint, nihil tamen possunt sine homine, & tantum coacta profunt. Apes faciunt injussæ favos: sine ullo rationis humanæ ministerio totus fructus ultro venit. Adjice quod cætera animalia aut satis incurrunt, aut vitibus nocent: primaque, ut fama est, hostiæ causa pecudi fuit læsa fruges. Harum ita innoxius per prata sylvasque discurrit labor, ut tantum factum opus appareat. Qua satis digna prosequar laude? Dicam animal quodammodo parvum hominis exemplar? Hoc humana excogitare non potuit solertia. Etiam ratio nostra, quæ sub terris lucrum invenit, quæ maria inquisitione sua

N

sideri-

sideribus immiscuit, hoc tamen efficere, consequi, imitari non potuit. Venena potius invenimus. Jam primum futuræ laudabilis vitæ digna principia, non illas libido progenerat, domitrixque omnium animalium Venus. Utque homines in excusationem sui fabulis tradiderunt, etiam deorum posteritas has regnis suis excepit. Abest inimica virtutum voluptas castis sine labe corporibus. Solæ omnium non edunt foetus, sed faciunt. Ipsæ paulatim sicut stipatæ sunt per mella viviscunt: & , ut oportet animal laboriosum, ex opere nascuntur. Inde ut adolevit juvenus, & ad similes labores ætas roborata convaluit, relinquitur liber parentibus locus. Et ne coacta in angustum multitudo nova turba laboret, quasi habita verecundiæ ratione, cedit populus minor: suspensumque proximis ramis examen, humanas manus expectat. Acceptas cum fide colit sedes. Et cum ingenia nostra (quæ nos scilicet ambitiosi nostri æstimatores, proxima divinis credimus) ad percipiendas disciplinas multo labore desudent, nulla apis nisi artifex nascitur. Quid credas aliud quam divinæ partem mentis his animis inesse? Quid præcipuum referas? Non ut cætera animalia per pastus vaga, incertum quieti capiunt cubile, noctis arbitrio semper habitatura, sed tutas sedes continent. urbes tectis, turba populos imitantur. Non ut feræ volucres, non præsentis modo cibi memores, in diem vivunt: duraturus hyemi reponitur victus, & repletis vere cellis tutus annus est. Etiam cum ad humanos usus opera subducta sunt, reparare amissa contendunt, & labor damno incenditur, & nunquam deficit animus ante, quam locus. Quid quod inter animalia quæ non verba jungunt, ¹ non verba rationis invicem negant, tantus operis consensus est, tanta difficillimæ rei laboris concordia? Non humano vitio in proprios quæque usus lucrum ducit: in publicum vivitur, & communes opes congeruntur in medium,

¹ Non verba rationis invicem negant.] Sive malis vincla aut commercia. Grotius. Forte: non jura rationis invicem ligant. novius.

dium, nec fas est deliberare gustu prius quam plena horrea securos spondeant menses. Quis porro tantus ardor operis, quæve officiorum partitio, ut aliæ congerant onera, aliæ accipiant, aliæ limant? quæ severitas in castiganda inertia? Multa dictu visuque miranda. prævidere tempestates, nec dubiose cælo tradere, nec ultra viciniam nubilo tendere. Jam si leves iniquior aura rapuit, ad dirigendos in destinata cursus, modico lapilli pondere librare pennas. Illas majorum pectorum totis pro rege castris procurrere, & inire bella, mortemque honestam pro duce oppetere. Adjice, quod si quas aut ætas longior, aut morbus oppressit, efferruntur prius corpora: posteriorque operum quam funerum cura est. Quid illigare cruribus flores? quid ore succos in publicum ferre? Me tamen ipsius operis præcipua admiratio subit. Non est temere, nec fortuitam figuram, & sedes modo reponendis cibis quæsiisse credas: rudis cera componitur, accedit usibus inenarrabilis decor. Nam primum tenacibus vinculis fundamenta suspendunt, tum ab exordio in omnem partem opus æqualiter crescit, nec quicquam ex inchoatis parum est, quod non sua portione perfectum sit jam, nec alia parte opus esset. Gemina frons ceris imponitur: & cum foraminibus tantum spatium detur, quantum ad generanda examina puram spem capiat (ipsi enim sibi invicem anguli hærent, & ita mutuo vinciuntur atque alligantur, ut quod voles, id medium sit) his textis ne universi mellis effluat pondus, intersepta onera cluduntur. Quis non stupeat hoc fieri posse sine manibus? nulla interveniente doctrina hanc artem nasci? Quid non divinum habent, nisi quod moriuntur? An vero auctorem vini Liberum colimus, primitiæ frugum Cereri referuntur, inventrix oleæ Minerva narratur: mella genuisse minus est, & interponenda gustus voluptate tantum effecisse, quantum ne ipsa quidem rerum natura per se potuit? Ad plurimarum incursum valetudinum remedium est, & præsentissima medicina. Nam quod ad cibos quidem pertinet,

divites viderint. His animalibus aliquis insidiari potuit, & insidiari quare mella facerent? Hæc pestiferis succis exquisita per fraudem morte confecit? & quod sit indignissimum, quo facilius deciperet, fortasse venenum melle permiscuit? Quæ tam inhumana crudelitas? Quis tam inauditus livor? Nihil enim est, quod utaris patrocínio tuo dives, paucorum damno foliorum doluisse te simulas. Dum meas apes occidere vis, flores tuos inutiles fecisti.

DECLAMATIO XIV.

ODII POTIO I.

ARGUMENTUM.

Meretrice amatori suo pauperi dedit odii portionem. Adolescens desinit amare. Accusat illam veneficii.

PRO JUVENE CONTRA MERETRICEM.

SENTIO, judices, hanc quoque calamitatibus meis accessisse novitatem, ut vobis nondum videar odisse. Nec me præterit plurimum perire de nocentissimæ potionis invidia, dum me putatis adhuc impatientia priore miserum. Quæso tamen vel hinc totam delati sceleris probationem gravitas vestra prospiciat, quod dolori meo querelæque non creditur: nec amo, qui accusare possum: nec odi, qui amare mallet. Quid est aliud quod bibi, quam venenum? Licet igitur nocentissima foeminarum rideat quod accuso, & in manifestissimi sceleris confessione per ludibrium malorum evadere tentet meorum: non hoc est quod hodie me torquet ac lacerat, quod à deterrimæ mulieris charitate discessi, sed quod remedii mei patior dolorem. Fidem justitiæ, fidem severitatis humanæ, ne meretrici profit vel quod prævaricatione videor explicatus. Pro me forsitan fuerit, ut amare desinerem: contra me inventum est, ut invitus odissem. Hoc primum itaque judices, à clementia publica peto, ne quod videtis tristem habitu, durumque conspectu, verbis asperum, contentione terribilem:

lem: mores putetis. Hæc est illa sanitas mea: ¹ sic omnium in hac corporis mentisque dierum noctiumque feritate, ille modo lætus, ille (si creditis) nimium remissus amator ex-
candui. Misere mini, iudices, ne vobis venefica sic impo-
nat tanquam hoc mei charitate commenta sit. Suum ani-
mum, suum tantum secuta fastidium est. Odii potionem
contra se nemo dabit homini nisi quem oderit. Quæso ita-
que obtestor que vos, sanctissimi viri, ut calamitatis meæ
penitus velitis æstimare mensuram. Perdidi infelix quod
quandoque potui amare desinere: patior necessitatem rei
quam breviter utique noluissem: excogitatur contra ani-
mum futuramque rationem, ne quod relinqueretur, meus
esset affectus. Iterum cum meretrice compositus sum, rur-
sus in se cogitationes meas, rursus retorfit oculos: & ho-
minem quem ab incommoda charitate vel satietas, vel ætas
vel fortunæ suæ fuit dimissura conditio ad perpetuam im-
patientiam viribus nimix diversitatis implicuit. Hoc so-
lum ² insanabile genus mortis est, ut odisse cogaris. Festi-
na ad complorationem præsentis doloris, anime, festina:
sed te à prioribus malis recens abducit indignitas. altius
gemitus, altius querela repetenda est. Cum meretricis sit
quod amator odi, cujus putatis esse quod pauper adamavi?
Non quidem ego, iudices, ex illis unquam fui, quibus no-
biles opes, affluentes indulset fortuna divitias, quorum
felicitas capere posset in amore luxuriam. Habui tamen
unde ad vitæ necessitates, concessa gaudia ³ parca medio-
critate sufficerent. Ideoque meretrice tantum, & quæ cer-
tissima est in voluptate frugalitas, una fui semper eadem-
que contentus. At ista seria, gravis, quæ nunc amari recu-
sat. ô quam voluit amari! quibus artibus, qua calliditate
N 3 miseram

¹ Sic omnium in hac.] Forte scripsit: hac est illa sanitas mea, hoc odium: in hanc corporis mentisque diebus noctibusque feri-
tatem, ille modo lætus. Gronovius.

² Insanabile genus mortis est.] Quod ergo mortis genus sanabile? Scribe morbi. Idem.

³ Parca mediocritate sufficerent.] Scri-
be, sufficerem. Sic Suetonius in claris
Grammaticis de Palæmone: *Luxuria
ita indulset, ut sæpius in die lavaretur, nec
sufficeret sumptibus.* Declam. 15. cui cum
corporis bonis fortuna non dederat, unde se-
veri matrimonii castitati sufficeret. Idem.

miseram simplicitatem meam sollicitavit primum, deinde tenuit, donec quantulamcunque substantiam in hujus sinus credulus jam, jamque serus amator egererem? Jam frustra captavit videri miserari conditionem, in quam nos ipsa detraxit. Breviter totum nocentissimæ mulieris accipite facinus: Pauperem me fecit, deinde ferre non potui. ¹ Sive enim, judices, communium quæ ad corrumpendas expugnandasque mentes excogitant ingenia meretricum, placuit experimentum, & in me tentatum est quantum quis amare, quantum quis posset odisse: seu mulier omnibus exposita mortalibus, vanitatem fastidio mei despectuque captavit: ei fama inde quæsitæ est, ut à solis videretur amari debere divitibus. Non erat profecto quod paulo ante patiebar, jam tunc noster affectus, quod scortorum foribus hærebam, quod (si istis creditis) paupertatem in lupanarium obsequia transtuleram: pallor & deformis macies inde veniebant, unde nunc quod excandescō, quod fremō. Nunquam hoc tantum meretrix scit, quemadmodum non ametur. Quod negari igitur, judices, non potest, virus homine firmitus, mente constantius, quod immodico ardoris æstu, & exundante impatientia possit etiam recusantis animi dolorem cempescere, diris utique carminibus, & feralium præcantationum terrore permistum, lenitate vultus, & blanda porrigentis dissimulatione protectum, jam perustis, jam laborantibus visceribus infudit, & hominem solatiis potius ac mollium remediorum ratione tractandum, exasperavit ira, dolore conclusit, ² magna; miserum commutatione renovavit. An fecerit, judices, ut amare desinerem, vos æstimabitis: fecit ut amare mallet. Explicitum me putatis, & ab incommodo hilariorem dimissum? Nunc, nunc me fateor debere sanari. Habet aliquod solatium quisquis in amore miser est. Levior est calamitas,

cui

¹ Sive enim, judices, communium.] Quorum communium? Numquid medicaminum? vel venenorum? vel denique omnium. Gronovius.

² Magnaque miserum commutatione renovavit.] Fortasse renodavit. id est, nodo ac vinculis Veneris liberavit: resolvit. Idem.

cui blanditur aliquid de voluptate lætitia. Nunc infelix
 uror ac laceror, nunc me retinere, nunc regere non possum.
 Crudelius est odisse meretricem. Veneficii ago. Seposita
 paulisper, iudices, noxiæ potionis invidia, nonne vobis vi-
 detur implere sceleris fidem, quod abstulit fidem conditio
 personæ? Veneficium, iudices, tota vita meretricis est.
 Parum se lenociniis, parum putat agere mendaciis: & cum
 omnis ad expugnandas mentes cura collata sit, non sufficit
 tamen ut de sui charitate corpori credant. In hoc noctium
 dierumque sollicitudo consumitur, quemadmodum de libi-
 dinibus fiat affectus, qua ratione transcurrentia cotidie de-
 sideria teneantur: ne cui pro sit offensa, ne quem explicet
 pudor, ne quem satietas aliquando dimittat. En quam pu-
 tetis ignorare, ¹ quibus vincatur oculis: quæ per incom-
 moda desideria flagrant mentes corrumpat primum,
 deinde consumat, cum sciat quibus oscula, quibus arctissi-
 mi rumpantur amplexus: quæ pro lætitia dolorem, pro
 blanditiis gaudiisque tristitiam præcipiti velocitate substi-
 tuant. Infinitum est quantum ex hoc medicamento depre-
 hendi possit notitia pejorum, nemo scit tantum remedium.
 Tentat, iudices, mulier impudentissima sceleris invidiam
 nomine potionis effugere, & ² venenum negat esse tan-
 tum, nisi quod occidit. Facinus est, iudices, evadere no-
 centes, quia jam facinus plura devitat. Quid refert, ani-
 mo noceat aliquis, an membris? Eodem scelere porrigitur
 omne quod non licet. Unumquodque ex his quod datur,
 venenum est. Excusatio mehercle adhuc pro sexu tuo pro
 conditione mulieris: ³ sed ut illa nosset gratia tui, deside-
 riumque posses in genere nolentibus, excogitasti per quod
 maritos à conjugum charitate diducas, per quod juvenum

N 4 mentes

¹ Quibus vincatur oculis.] Lege: En
 quam putetis ignorare, quibus vincantur
 oculi: quæ per incommoda desideria flagran-
 tes mentes corrumpant primum, deinde con-
 sumant. Gronovius.

² Venenum negat esse tantum, nisi quod

occidit.] Delendum rō tantum, quod
 sensum impedit. Idem.

³ Sed ut illa nosset gratia tui.] Nihil
 hic sani sensus. Forte: sed ut utilia nos-
 ses quæstui tuo. Idem.

mentes abjungas ab aliis fortasse meretricibus. Odii medicamentum nunquam ideo tantum meretrix habuit, ut illo contra se uteretur. Me quidem, iudices, si quis interroget, in comparatione veneficii de quo queror, minus odisse debeat quod occidit. Et sicut ex ipsis quoque mortiferis mitiora sunt, quæ statim tota velocitate grassantur, & dolorem inter exitum vitamque non detinent, ita crudelius quod sic ordinatur, ut corporis parcat invidiæ, & sit tantum animi venenum. Quid ais? non est noxium virus, nisi quod occidit? Quid ergo vocaremus illud quo lumina sola raperentur? quo pars aliqua membrorum debilitate languesceret? Tu te veneficam negas, quæ potes potione facere quantum offensæ, quantum ira, quantum dolor? Amabit cui permiseris, execrabitur ille quem iusseris: accipient à te desideria nostra ortum, finem, modum. Sane & amor & odium naturales videantur affectus, veneficium sunt cum jubentur. Quid quod non potest non habere vim veneni, quod contra voluntatem homini datur? Video cur sibi medicina permittat corporum vitia membrorumque morbos infusis medicaminibus expellere: & sine animæ spiritusque contagione, quæcunque extrinsecus accidunt, potione vincuntur. Non potest ullus affectus sedibus suis per virus expelli, nisi totorum concussione vitalium: & cum anima constet ex sensibus, quemcunque auferre tentaveris, illa statim prima nostri parte corporis retenta, confectoquo quod petebatur, reliqua quoque viribus vicinæ tabis expirant. Quædam forte medicamina possunt aliud vocari quam venenum. dare quod non licet, non est aliud quam veneficium. Quantum nefanda de pœnis humanis excogitare potuisti? Innocentius mehercle fuerat ut amaret aliquis invitus. Potionem excogitasti, qua bella committere, qua se totum humanum genus posset odisse. potes efficere ut non ament liberos parentes, ut propinquitas, ut fraternitas, ut amicitia se collidat. Odii potionem nemo accipit, nisi contra hominem quem non debet odisse. Tentat hoc loco

loco nocentissima foeminarum de scelere suo facere beneficium. Meretricem, inquit, amaveras. Differo paulisper, iudices, affectus hujus excusationem. Dii deæque quantum in hoc contumeliæ est, quod sibi meretrix videtur adamata? Tu tibi cujusquam affectus censoria gravitate præstabis? Tu tibi æstimare permittes, quam frequenter aliquis lupanar intret? Tu, cui non licet excludere debilitates, fastidire sordes, exposita ebrietatibus, addicta petulantia, & quæ novissima vilitas est, noctibus populoque concessa, mores juventutis emendas? Æquiore animo feras ut meretrix velit adamari. Eras, inquit, amator, & pauper. Volo, iudices, sic apud vos paulisper agere, tanquam in hoc me affectu propinqui amicique castigent. Non ego alicujus matrimonii corruptor invigilo, ne efferas cupiditates per illicitos duco complexus. Inventas credo meretrices, ut esset aliquid quod liceret amare pauperibus. Nullam ego circa corpora ista consistere impatientiam puto. Diliguntur immodice sola quæ non licent. Ut in furorem charitas aliqua convalescat, opus est difficultatibus. Brevis de concessis, sed statim satietati vicinus affectus est. Non fovet, non nutrit ardorem concupiscendi, ubi frui licet. Et quæcunque in mentibus circa permessa coalescunt, non sunt desiderii, sed voluntatis. Hoc ipsum tibi mulier objicio quod nos in fabulas sermonesque misisti. Solus debet amare meretricem, quem meretrix oderit. Pauperi dedit odii potionem. Quid illam putatis dedisse divitibus? Si mehercle repente nobis contingerent opes, iterum nos in sui charitatem alia potione revocaret, & ista nunc seria gravis vellet impatientia priore retinere. Meretrix pauperem amatorem propter se tantum non potest pati. Amanti, inquit, dedi. Hoc si remedium est, detur scienti. Prima pars sanitatis est, ut libenter accipiat. Quin immo cur non potius datur amatur? Quanto melius, quanto providentius, & minore bibentis dolore constabit, ut adhuc labentem aggrediaris animum, ut tum adolescen-

tis ardoris impetus in parvis extinguatur elementis? Eo tempore das potionem, quo pariter duos patior affectus. Aliam impatientiam paras, & accipio odium, quia jam amorem ferre non possum. Non desino, sed esse aliud incipio: nec emendior in amore, sed transferor. Illa vera sunt remedia, quæ fugatis morbis, causisque languoris, postea non sentiuntur: & ea tantum innocenter dabuntur, quæ potentia suæ qualitate consumpta desinunt, cum profuerunt. tu mihi dedisti quod semper exasperaret. Perpetua res est odisse sine causa. Ducam licet uxorem, te tamen odero: in peregrinas expeditiones patria dimittat, te tamen cogitationes sermonesque respicient. Quid interest quemadmodum possederis animum meum? quemadmodum mihi à te non liceat abire, discedere? Fecisti ut te ubique persequar, ut meis fortassis manibus invadam, velim dare venenum. Qui meretricem odisse non desinit, amator est. Sed infelix, misereris mei. Quid ergo sanitate tam rigida? Paulatim potius ratione compesce, misceantur consilia, blanditiis veritas temperetur. Alioqui non est quod abigas, quod expellas. Exasperant necessitates, & in amore contentio semper accendit. Adjuvabit te interim libertas ipsa qua fruar, tempus, sarietas, & fortasse amator alius admonens conditionis. Sed inter oscula, inter amplexus, paupertatem non tanquam exploraris, sed tanquam miserearis allega. quanquam quid opus fide? sine curer ut desinam, si quantum affirmas, invitum miserearis ac diligis. Amatoris unum remedium est, amari. Si tamen necessariam putas emendationem, quam multa sunt amantium remedia citra venenum? exclude, dimitte. fastidium posset quantum non posset præstare paupertas. Fac ut me potius ipse castigem, ut erubescam, ut aliquando desperem. Is tantum in amore sanatur, qui quod desinit, sibi debet. Homo igitur qui merito indignarer, si hoc tantum fecisset aliquis ut deligi desinerem, quanto iustius queror, factus cum

1 Blanditiis veritas temperetur.] Immo severitas. Gronovius.

cum jam sum alius, infelix, alia patiens? Decipiunt nos rerum falluntque nomina: & ille qui odit, de amore miser est. Non refert animi, quid nimium velis, & inter sanitatem languoremque nihil interest, si utrunque ferre non possis. Frustra mihi quisquam blanditur remedio, cujus patior tormenta, cruciatus. Aliud est ut amare desinas, aliud ut oderis. Recessisse nunc me tantum putatis ab amore meretricis? Ablatus est mihi ille hominis melior affectus, perdidit miser quicquid est unde gaudium, unde venit vitæ tota lætitia. Amor ille per quem rerum naturæ sacra primordia, totiusque mundi elementa creverunt, qui tenet nunc figitque rixantia, & de contrariis depugnantibusque feminibus molem perpetuæ societatis animavit, fugatus ejectusque est. Non habeo infelix affectum, quo quandoque possim ducere uxorem, amare liberos, appetere amicitias, sperare convictus. Quisquis odii medicamentum biberit, unum fortassis oderit, sed amare neminem potest. Dii immortales! quid ego hausi? quale visceribus virus ingestum est? Non fuit illud unum venenum: bibi miser execrationis quicquid totius mortalitatis ira contulerat, quod erat omnium animalium furor, omnium serpentium congesta rabies. Odii medicamentum quid aliud est, quam assiduus animi labor, perpetua tristitia, & homo ab omnibus gaudiis in contubernium doloris adductus? Fieri non potest, ut virus tam impotens semel in viscera receptum sit, & in unum tantummodo sensum, mandeturque quousque dominetur. Ecce jam mulier odi, quid tamen adhuc facere illud in vitalibus putas? Paulatim se necesse est per totum diffundat animum, & quamvis primo statim haustu illud expugnet in quod datur, brevi tempore in nominis sui potentiam omnes reliquos stringit affectus. Medicamenti cui tantum contra animum primum licet, prima fortassis vis erit odium, exitus iste, ut venenum sit. Respondere, iudices, illis libet, qui me paulo ante dicunt in amore fuisse miserabilem. Quanto crudeliora, quanto graviora patior,

qui

qui dicor explicitus? Modestior cum amarem, & quietior fuerat sane pallor in facie, sed ipsa quoque comis, optanda tristitia. Inveniebam colloquia, merebarque sermones: nunc me omnes fugiunt, averfantur, oderunt. Tum frequenter à lupanari¹ deducebat pudor, abjiciebat occurfus: nunc publica detinent: conqueror, assisto, convicior. Prò miseranda conditio! rideor ubique, narror, ostendor. Ego sum tota civitate meretricis inimicus. Sic patior miser illas lupanarium insultationes, illa corrivalium maledicta, convitia: non possunt satis tormentorum exprimere mensuram. Odi, nec unquam visus sum magis amasse. Intelligitis puto, iudices, hominem, qui tantum ad vos detulit animi mentisque cruciatus, & pro vita queri. Sed potio infelix, quicquid est per quod paulatim proficitur ad mortem, assidue mecum rixatur affectus, & brevi necesse est consumar. Quotidie vincor. Quæ putatis esse tormenta, quem dolorem, cum mens vetatur oculos sequi, cum à luminibus suis animus abducitur? Quod non proficit, hoc superest ut occidat. Me infelicem, si venenum istud non habet mortem, si mihi inter hos dolores longior vita duenda est. Cur ergo post hoc animi vices commentaque prospicio? Si meretricis impotentiae omnia licent, hoc erit remedium, ut amare rursus incipiam.

DECLAMATIO XV.

ODII POTIO II.

Ex superiore Argumento.

PRO MERETRICE CONTRA JUVENEM.

ET si, iudices, ita à natura comparatum est, ne sit ul-
 lus justior dolor, quam beneficii sui perdidisse ratio-
 nem, nihilque gravius afficiat conscientiam bonorum,
 quam quotiescunque² nulla merita ceciderunt: non effi-
 ciet tamen nefandum præsentis reatus indignumque dis-
 crimen,

¹ Deducebat pudor, abjiciebat occurfus.]
 Lego, abigebat. Gronovius.

² Nulla merita ceciderunt.] Forte: i-
 rita merita ceciderunt. Idem.

crimen, ut misera puella non gratuletur sibi quod illam pauper accusare jam potest. Timuerat infelix, ne remedio suo sic repugnaret pauper, ut magis amaret: ne juvenis in omni genere animi contentiosus ac pertinax, potionem illam dolore coactæ sanitatis expelleret. Bene quod & terribilis & minax est pauper, quod pœnam nostram, quod sanguinem petit. Non expectes ut statim gratias agat, qui sanatur invitus. Nobis tamen, judices, hodiernam pauperis mentem non prima fronte tractantibus miserrimus juvenis nondum videtur explicitus: & si bene prioris ardoris impatientiam novi, quod maxime facit, ira non odium est. Alioqui si profecisset remedium, & à pristino furore jam liber, animo intellectum sanitatis admitteret, omnem adhuc puellæ vitaret occursum, non sibi crederet ultionem, & ipsum quoque judicii timeret adire complexum. Deprehensa est puto novissime potionis supervacua persuasio. Amat, judices, amat, qui queritur quod non ametur. Quid agam, judices, hoc loco? sub quo temperamento defensionem periclitantis aggrediar? timeo ne si cœpero simplicissimæ puellæ laudare mores, referre probitatem, amare rursus pauper incipiat. Sive enim, judices, malignitas est persuasionis humanæ, formam vacantem vocare meretricem, seu miseræ nomen id imposuit aliquis amator, cui cum corporis bonis fortuna non dederat unde se veri matrimonii castitati sufficeret, laboravit necessitatum suarum custodire probitatem. Nullius unquam per hanc matrimonii turbata concordia est. Nemo questus est pro filio pater. Nemo exhaustas facultates in avidissimos sinus pœnitentiæ dolore deflevit. Tenter licet ingratis juvenis invidiam miseræ facere prioris affectus, non poterit objicere meretrici & quod amarit, & quod amare desierit. Ne quem igitur accusator hac prima fortunæ suæ comploratione decipiat, tanquam meretricis charitate consumptus sit: securi estote pro innocentia nostra, talis incidit, talis adamavit, nec habuit quod perderet in tam immodico ardore,

dore, nisi mentem. Vidistis enim notissimum tota civitate miserum, cum lupanari noctibus diebusque deserviens, quamvis indulgentissimæ puellæ simplicitate frueretur, modo tamen maledictis opprobriisque vulgi, modo crebra rivalium contentione pulsatus, abigi tamen compescique non posset. movit mitissimam puellam hic infelicitis affectus. laboranti primo sui voluit facultate succurrere: sed quicquid indulserat, fovebat ardorem: quæque in hac impatientia prona persuasio est, quia nihil præstanti meretrix tam sæpe contingeret, amari sibi videbatur. Postquam nihil miseratio, nihil proficiebat humanitas, tentavit asperitate discutere. Poposcit, exclusit. Non defuerunt misero preces, adhibita sunt ex ipsa juvenis conditione consilia. Sed ista vincebat, & vires amoris impedimenta perdebant, donec intelligeret hominem qui explicari ratione non poterat, necessitate servandum. Puto, judices, frustra male audit in immodico pauper ardore. Meretrix magis amavit hominem, à quo noluit amari. Consumptis igitur optima foeminarum cunctis indulgentiæ severitatisque consiliis, dum apud omnes de pauperis sui amore conqueritur, incidit remedium, quo jam dicebatur alius amator explicitus. Quæ prima igitur medicamenti pariter ac dantis integritas est, 'non negatura porrexit: adjuvit deinde quod dederat, imperavit sibi ne quas admitteret amplius preces, ne querelis assistentis, ne lacrymis moveretur, exclusit. Vultis scire, judices, ubi sit medicamenti quod objicitur, totus affectus? Quisquis odium dedit, omnia post hoc facit, ut debeat amari. Quanto juvenis hoc melius in forum aliquando venisti? Incipis agere serium, gravem: jam leges, jam jura loqueris, conviciaris, maledicisque meretricibus. Hunc tu animum modo inter libidines ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, solaque impatientiæ tuæ fabula notus. Perieras infelix, nisi bibisses venenum. Veneficii agit. Credam mehercle, judices, ad sub-

scri-

x Non negatura porrexit.] Puto negaturo. Gronovius.

scriptionem hujus immanitatis expectasse publicæ severitatis aures. Quodnam seculo nefas nunciaret hic gemitus? quæ profleret orbitas de novercalibus quæsitura commissis? Quæ pestiferis hæredem medicaminibus enectum tristis comploraret affinitas? Non pudet ergo quod vacatis lupanarium querelis, & ad vos deferuntur amantium rixæ? Videtis hunc accusatoria fronte terribilem? oscula poscit, destitutos queritur amplexus. Vultis vos abire potius in vestra secreta, ibique gaudia querelasque mutata conversatione consumere? Non agnoscunt leges ac iura miseros. Hic audiuntur seriæ calamitates. Non est ultione dignus, de quo potest efficere meretrix ut queratur. Ecquando unquam, iudices, audistis de veneficio vivum querentem? facinus hoc semper ex mortibus accepit invidiam. Si latrocinium, probes cruore, vulneribus: si sacrilegium, spoliis numinum, prædaque templorum. Ita veneficium si arguas, oportet ostendas putre livoribus cadaver inter effrentium manus fluens tabe corpus. Ut jam istud objicere possit, & vita debet aliquid esse passa, quod invidiam mortis imitetur. Veneficium voca quod cæcitate grassatur, quod in aliqua deprehenditur debilitate membrorum. Profer, agedum corporis notas, in quas se noxiæ potionis vagus fervor effuderit, ¹ ubi depasta senectus visceribus sævitura confederit. Aspicio par laboribus corpus, retinere sua ministeria, sufficientem animum seriis actibus, accusatoria firmitate robustum. Crede, juvenis, omnibus qui te modo noveramus, nunc acrior ² erectiorque resedit in sensus vigor, in membra sanguis, viribus velut novæ juventutis exultans. Bibisse te medicamentum probare non posses, nisi meretrix fateretur. Quod si permittitis, iudices, ut quicquid extra consuetudinem datur, ad hujus vulgi referatur infamiam: ³ beneficium male audiendo vitietur sanitatis,

¹ Ubi depasta senectus.] Malo depastis. Gronovius.

² Erectiorque resedit in sensus vigor.] Scribe, rediit. Idem.

³ Beneficium male audiendo.] Forte, veneficium male audiendo videbitur sanitas. id, quod sanitas est, si vulgus male interpretetur, erit veneficium. Idem.

nitatis, statimque merebitur sceleris invidiam, quicquid profuerit invito. Illud tantum noxium ¹virus vocare leges, quod non admitteret interpretationis incertum. Iniquissimum est venenum videri, quod in potestate bibentis est an sit remedium. Sentit, iudices, juvenis crimen quod detulit, nec nomine nec affectu scriptionem legis implere. Itaque ex vocabulo mulieris quærit invidiam. Meretricem, inquit, accuso. Nescis, mihi crede juvenis, sceleris quod detulisti, qualem mihi debeas probationem. Rem expecto mehercule, ut sit ante omnia minax vultus, feralis habitus, horreant squalore crines, rigeat super nefandas cogitationes efferata tristitia. Facinus quod dicitur inquietare superiores, sidera diris agitare carminibus, tumulos, busta scrutari, & amputatis cadaveribus ipsas in scelus armare manus, fieri non potest ut auctorem suum non statim primo prodatur aspectu. Vides veneficæ non horridos vultus, placidamque faciem. Si cogitationes, si consilia pertractes, sola cura de forma est. omnis in hoc collata meditatio, ut sollicitet aspectu, sermone detineat. Audio subinde ²exactas mero noctes, tua mulier convivium, perditas amantium rixas. Meretricis unum veneficium est, ne desinat amari. Nunquid inique, iudices, in tanti sceleris subscriptione depono, ne nominibus reos velitis æstimare, sed moribus? Venefica tua quid prius unquam, quid simile commisit? Cujus per hanc expugnatus animus est? Quis queritur juvenis? quis senex? quis dives? quis pauper alius? In te ergo solo venefica, in te tantum aliud ista quam meretrix. Vultis integritatem puellæ breviter probem? Hanc quam nunc detestatur, accusat, amare mallet. Omnia, iudices, facinora (nisi fallor) causas vel de cupiditate vel de similitudinibus trahunt. Quod odium de amatore meretrici? Quæ præda de paupere? Odium, inquit, accepi. Ecquid, iudices? Satis me contra infamiam veneni vel solum medicamento

¹ *Virus vocare leges,*] Scribe, *vocant.* Gronovius.

² *Exactas mero noctes tua mulier convivium.*] Forte, *tumultuosa convivium.* Idem

amante præstatur. Quid ais juvenis? Ita bibisti potionem, quæ finem cupiditatibus daret, premeret ardorem, desideria restingeret? Abi, recede, dum puellæ publico generis humani nomine gratias agimus, quod hoc fieri posse monstravit. Furor ille qui (si credimus) numina quoque detracta sideribus misit in terras, qui de sacris venerandisque pignoribus monstra commentus est, ardor qui miscuit hominum ferarumque concubitus, ferrum, ignes, claustra laxabat, per interjecta late maria fugiebat, vetatur, perit. Accipite quod magis debeatis stupere, mirari: remedium amoris mulier invenit. Desinite nunc incestum timere mortales, nulla pietas horreat nefandæ cupiditatis instinctum. quicquid non parentum minæ, castigationes, non ferii propinqui, non paupertas, non necessitas poterat efficere, haustus brevis, facilis, unus extorquet. O si quis odium posset omnium bibere vitiorum! Felix profecto mortalitas, si reliquos lapsus incommodosque mentis errores fas esset infusa potione compescere. Facinus est, quod maximum remedium, gratiam sui auctoris vocabulo perdit. Miraremur hominem, qui illud contra meretricem dedisset. Tibi tamen ultra omnes immodica cupiditate flagranti, tibi præcipue succurrendum, juvenis. Cujus homo conditionis adamaveras? Divitiis opus est, ne simus in amore miseri: & impotentissimi mali difficultates illi fortasse non sentiant, quos contra fastidia cæterosque contemptus explicat felicitas magna pereundi. Felix profecto, qui non nisi facultates in lupanari effudit. Tu perdis animum, ille æs: tu bibis uxoria, tu lacrymis rogas, pallore blandiris: & quod ad pessimum spectat eventum, miserabilis sis oportet, ut amator esse videaris. Finge te nullum hujus affectus sentire cruciatum, ¹ id amare te pauper saltem non pudet? Homo cui non vacaret agere longa ² languoris ocia, ægrumque non deceret totarum noctium quies,

¹ Id amare te pauper saltem non pudet.]
 Lege, adamare te, pauper. saltem non pudet.
 vel, at amare. Gronovius.

² Languoris ocia, ægrumque.] Scribe:
 quem ægrum. Idem.

quies, excusare non possis si tantum perdideris dies, cujus census ex manibus, ex laboribus substantia, ¹quem quotidie possit ultra rationem in dies demensus, amentiam pateris, felicium oscula tantum amplexusque meditaris, & unde tibi calamitatis hujus non potest nec venia contingere, de voluptate miser es. Expectandum videlicet quando te fames, inopia castiget. sed inter ista coepisti, quid jam facere potest ratio, consilium? Odio sanandus est, quem non explicat quod pauper adamavit. Non tamen intelligere possumus tecum solam fuisse paupertatem. Iterum, non opes tantum tibi, non facultates defuerunt: non erant, quantum video, propinqui, non amici: alioqui illi te potius nostra potione sanassent: vel si ignorassent hujus graminis vires, vinculis nexibusque tenuissent. Quid blandis affatibus impotentissimum eludis affectum? Datum est remedium dolori, qui sæpe egit in laqueos, in præcipitia compulit, qui cruciatus laborantis animæ vulneribus emisit. Quantum amoris in hominem liceat, illi magis sciunt, qui amant. Junge nunc cum fortuna tua conditionem mulieris adamatæ. Incideras quidem miser in puellam minime superbam, minimeque difficilem. Quasdam tamen non possumus circumire meretrices. Quam multa pro illis exigit sexus, ætas poscit! semper necessitas petit corporum, cultus poscit, stationis tristissimæ impatientia. Totos infelix dies lupanarium foribus impendes, ut quandoque prostituta pauperi vacet. Contentione numerantium dilatus, exclusus, ocium meretricis expectas. Negatur tibi complexus, indignatione persequeris. Contingit, verum felicitate corrumpere. ²spem gaudia parant, adversa contritionem. Ex utraque fortuna desideria coalescunt. Nobis crede qui vidimus, quis tibi uni fuit corporis habitus? quis pallor? quam miserabilis, quam pudenda tristitia?

O 2

Quo-

¹ Quem quotidie possit ultra rationem in dies demensus.] Forte: quem quotidie possit vitæ rationem vile demensus. Ut apud Terentium: vix de demenso suo. Plautus in Stichio: Vos meministis quos

calendis petere demensum cibum. Idem. ² Spem gaudia parant, adversa contritionem.] Lege, contentionem. Supra: juvenis in omni genere animi contentiosus ac pertinax. Idem.

Quoties tu venenum bibere voluisti? Non est igitur, juvenis, quod tibi queraris illam mitissimam partem humanæ mentis ablatam, non charitatem, sed impatientiam: non voluptatem, sed tormenta: non amorem, sed quod adamaveras, perdidisti. Amoris (si sapientiæ sequamur auctores) antiquissimum numen, & cui se naturæ debet æternitas. Sed ille mitis & serius honestis cupiditatibus & viribus sacræ charitatis exultans, ut qui cuncta priscae noctis operta caligine diduxerit primum, deinde miscuerit. Hic vero quo perditis visceribus adhæremus inquieti, lascivientis adhuc ætatis instinctu tumultuosus ac petulans, tellis funereis facibusque armatus. Præstat igitur ille mortalibus liberos hac usitata conjugii pietate: hic incesta, libidines: adulteria, meretrices. Referam nunc fabulosas immodici furoris prodigiosasque novitates, conceptum nescientibus oculis ignoti hominis aspectum, formam suis in se luminibus ardentem, virgines patrum senectute flagrantem, mortalium ferarumque vultus usque ad monstrosæ foecunditatis onera perlatos? Ex omnibus tamen quæ nobis patientibus extorquet affectus, hoc sævissimum patimur, quod nemo vult in amore sanari. Ego tamen, inquit, amare mallet. Hoc est ergo propter quod opus odio fuit. Nihil agebant castigationes, nec preces: consilia perdebantur. Odio debet amator explicari, quem sanat adamata. Interrogare te hoc loco libet, nunquid accusare posses, si quod fecit medicamento puella, fecisset animo? Licuit te reposcere quantum numerare non poteras, fastidire, contemnere. Jam indignaris quod te maluit remedio quam dolore sanari? Mulier cui ad dimittendum amorem sufficiebat ut odisset, ipsa pro te commenta est ut illam tu potius odisses. Finge te tamen aliqua remedii tui sentire tormenta, arrogantissime miserorum: tu autem sperabas ardoris immodici felicem statim sanitatem. Quid si queratur æger abstinentiæ dolore sanatus. Excussa sunt plerunque languentium verberibus, redemptaque debilitate vitia: ignibus, vulne-

vulneribus interdum profutura grassata sunt, & quæ fuissent mala sanitatis in gratiam remediorum de majoris periculi comparatione redierunt. Vix mehercle contingere potest, ut hilares ab hac impatientia lætique discedant, quos pudor, quos satietas, quos pœnitentiæ ratio dimittit. Nec sine aliquo morsu resilitur à malis, quæ voluptate tenuerunt. Iterum materia amoris est, desinere, nec queri. Opus fuit pari diversitate, viribus quantis adamasti, ne respiceres, ne frequenter in media sanitate subsisteres. Quale tibi remedium debuerit adhiberi vel ex hodierno sentis juvenis affectu. Pro homine qui post odium quæritur quod non amet, parum fuit si amare desineret. Audi igitur ingratissime, quatinus ad publicas aures secreta nostra proferre voluisti. Dedi. Quid enim, inquit, facerem, quæ remedia tua multa perdideram? Ferre misera non poteram quod te jam cœperunt omnes ridere meretrices. Repete, agendum, illarum colloquia noctium, quibus te frequenter alterius, & fortasse divitis amatoris injuria, receptum, inter oscula amplexusque monui. Quid miser cum fortuna, quid cum mea conditione rixaris? Parce necessitatibus meis, duo pauperes sumus. Sed & tu quoties in sinus meos lachrimis fletuque resolutus exclamasti. Sentio furorem, sed imperare oculis, sed animum regere non possum? quam libenter te, mulier, odissem? Non est igitur ingratissime mortalium, quod beneficium nostrum nomine potionis infames. Remedium bibisti, sed illud odium tuum est. Quid? quod furis, conviciaris, exclamas, non est haustus illius affectus, sed amor. Talis fuisti. Aliud sunt, aliud illi quos in voluptates superfluentium facultatum mittit secura felicitas. Improbius pauperes amant. Sic tumultuaberis admissus, sic moras, sic impedimenta ferre non poteris. Maledicebas populo, conviciabaris intransantibus. Cujus unquam felicius commutata fortuna est, si tunc omnes oderas, nunc unam pauper odisti? Quin potius, juvenis, ad-

O 3

mittis

[Sic tumultuaberis admissus.] Immo non admissus. Gronovius,

mittis consilii rationem? Quid agis infelix? Cur redditam modo sanitatem rigore nimiae contentionis exasperas? Prædico, testor, consumis odium, nondum totam mentem vis perfusa possedit, adhuc circa te duo maximi rixantur affectus. adjuva potius, adjuva potionem. Contradic, agendum, quicquid est aliud quod tumultuatur, exæstuat: totumque sanitas componat hominem. Tunc te sciemus amare desisse, cum desieris odisse. Et innocentiam quidem puellæ satis, ut spero, defendimus, magnitudo periculi vocet preces. Confurge, agendum, miserrima foeminarum, reliquam defensionis tuæ partem tuere lacrymis. Accusator quid speras? quid expectas? ad genua tua non mittimus eam. Toto licet infelicem terrore convenias, non exosculabitur manus. Mortem, suprema denuncies, te non rogabit. Frustra tibi aliquid de periculo nostro metuque promittis. Nescis, puella non habet odii remedium. Sane tamen viribus potionis effectum sit, ut accusaveris innocentem: sufficit ultioni vidisse pallentem: satis est audisse gemitus: memineris hanc esse quam tu non juvenis audisti. Quid agis? etiamne perferes illud pronunciationis anceps, illud humanæ salutis incertum? Numerabis ergo sententias, & si damnaveris, exultabis, nefande, gaudebis? Puto non adamasti. An & sequeris dum carnifex trahit? Intereris dum hos oculos occisura contingit manus? dum hæc amplexibus tuis nota cervix, ad supremos nudatur ictus? Non exilies? non pectus oppones? non fidem hominum deorumque clamabis? Accipies percussam super palpitantia membra consistens? potes hoc videre? potes hoc ferre? Sanatus es. Quod si quid tristius iudicii hujus attulerit eventus, dii rapide pereuntium beneficiorum semper ultores, dii quos iste crudelis in amplexibus puellæ frequenter mœrore, lacrymis, aut finem amoris rogavit, aut mortem, date nobis justam de ingrato juvene vindictam. Non imprecamur debilitates, naufragia, morbos. Pauper sit, & amet quancunque meretricem, & amare non desinat.

DECLAMATIO XVI.
AMICI VADES.

ARGUMENTUM.

Duo amici, ex quibus uni mater erat, peregre profecti, ad tyrannum appliciti sunt. Mater cognito quod filius haberetur à tyranno, flendo oculos amisit. Oblata est à juvenibus tyranno conditio ut dimitteret alterum ad visendam matrem ad diem præstitutam reversurum ita, ut nisi occurrisset ad diem, de eo qui restiterat, pœna sumeretur. Et jurejurando adstrictus est. Venit juvenis in civitatem. Mater detinet ex lege, qua parentes in calamitate deferere non licebat.

PRO JUVENTE CONTRA MATREM.

ETSI, sanctissimi viri, olim omnes videor humanorum pectorum affectus in solam amicitiam contulisse, & patior invidiam hominis qui sibi non reliquerit ut amaret & matrem: quoties tamen universam pietatis meæ conscientiam intueor, in qua minimum est quod videor bonus amicus, non possum non hanc primam electionis nostræ complorare fortunam, quod mihi necesse est aut amicum relinquere, aut matrem. Facinus, severissimi viri, facinus fit impatientissimis affectibus meis, quod succurri non potest duobus. Excedit omnem querelæ meæ complorationem, quod tam diversis meorum conatibus adversa conveniunt, ut videar eligere. Quid non darem miser pro luce matris, qui ut illam viderem, amicum dedi? Fidem vestram, judices, ne inter maximas necessitates pereat usus hominis, qui paratus est duobus impendi. Jam hic est tota ratio clementiæ, ne ibi me detineatis, ubi non profum. Nec dissimulo, sanctissimi viri, proferre me cum maximo incredibilem exempli fidem, ut non immerito possim videri cum matre colludere. Ego videor excogitasse istum colorem, & hoc quod detineor, amicitiae vocatur infirmitas. Miseremini judices, tentate me, & dimittite. An voverim reverti, scire non potestis nisi revertor. Illud, sanctissimi judices, illud affectus meos torquet ac lacerat, quod sum ingenti expectatione deceptus. Speraveram futurum,

O 4

ut hoc

ut hoc loco rem magnam faceret & mater. Paraveram apud tyrannum hanc jactationem, ut me crederet remissum: & genus ostentationis adamaveram, ut mirarentur hominis fidem etiam in orbitate. Quo vultis hoc animo feram quod etiam ut revertar, amico meo mater imposuit? Et quantum ad hanc pertinet, maximum juvenem decepit, illum qui meos crediderit affectus. Non possum, judices, litis hujus dissimulare facinus. innocentius fuerat ut ego nollem reverti. Viderint sanctissimi viri, qui receptas nominum persuasiones velut aliquam servitutem charitatis attendunt. Me si quis interroget, nullos affectus tantum nasci puto. Et si quis omnia vera ratione respiciat, quicquid liberos, fratres, propinquos invicem tenet, amicitia est. Homines igitur, quos cum maxime incredibilium rerum loquitur invidia, sumus sine dubio non ejusdem pars animæ, non ejusdem pondus uteri: & quanto minus in causis, tanto plus in affectu est. Admirabilior charitas, in quam coimus viribus nostris. Non pudet, judices, hanc fateri persuasionem, minus debetur homini qui aliquem ideo tantum amat, quia necesse est. Ita est, judices, ita est, à primis statim ætatibus in eandem coire vitam habet aliquem fraternitatis affectum. Sic effectum est, ut nos statim fama committeret: & tali certamine coivimus, ut si quid accidisset uni, deberet & alteri exemplum. Inde est quod & pariter reverti contempsimus, & quasi facilius esset inter fidos, placuit sub incerto pelagi cohærere. Nec tamen vanitate, nec discursu putetis extractos: magnas & inexplicabiles navigandi fuisse causas, vel hinc potestis æstimare, quod nos non detinuit hic mater. Utrumne igitur, judices, sumere de nobis etiam nunc voluit experimentum ipsa amicitia? & parum fortuna credidit hominibus adhuc tantum feliciter amantibus? An hæc est magnæ semper opinionis invidia? nec ulli unquam tam plena confessione laudantur, ut illos non ipsa quoque amicitia tentare velit? Littoribus appulsi sumus,

[Sumere de nobis etiam nunc voluit.] Fortæ etiam hoc voluit experimentum. Gron.

sumus, homines : quorum omnia casus , fama custodiebat. Consumitur terrore , qui parentibus statim cæcitas est. Hinc illud evenit , quod sumus pariter alligati. Sic magis adversus solum carcer inventus est. Pudet, iudices, fateri, jam in hoc victus , jam inferior recessi. ex duobus magis amatur , quem tyrannus paratus est alligare. Quantum tibi amice debeo ? Non potuit nos dividere nisi mater. Tibi primum cæcitas nunciata est , tuus hic affectus fuit quod hoc credidit tyrannus. Quid ille non fecit ut rex desideraverit vicarium corpus ? amplexus est catenas. Sponderi sibi voluit hominem rediturum per maria , per matrem : repromisit de incertis tanquam de animo suo. Quis hominum pro se tam multa fecisset ? Præstitit inquam amicus , præstitit rem , quam videbatur ideo tyrannus indulgisse ne fieret : & hominem qui in rebus humanis hunc esse nolebat affectum , decipimus dum tentamur. Ego non invenio cur horreat mater carcerem , quid sibi velit quasi destinatas operire cervices. Non odit me tyrannus , cuius non interest an alium occidat. Miserere mater , si quis est magnorum meritorum pudor : querere quod unum de cæcitate impatientius ex nobis amaris semper absentem. 'Cui tu fortunas , quibus necessitatibus injicis manum ? Me ad amicum meum admitteret alterius catena , & tyrannus nunc mihi portas aperiret , subsidio navigium pirata præstaret. Si mehercle ante morerer , ire deberes mater ad diem. Misera non intelligis quanto te ² magis plus obligaverit amicus ? plus debes homini , qui me tibi remisit , ex quo pati non potes ut revertar. Libet mehercle , iudices , libet misereri hominum qui me laudant revertentem. Amicus mihi credidit ut redirem. Ita nunc ego facio rem magnam , ego sum ille bonus amicus , ille mirabilis , ille narrandus. ³ Si qua dicentis fides est , facinus mihi videtur,

O 5

quod

¹ Cui tu fortunas, quibus necessitatibus.]
 Lege : Cui, per fortunas. Aut, cui tu, per fortunas. Idem.

² Magis plus obligaverit amicus.] Le-

ge : plus obligaverit amicus. Idem.

³ Si qua dicentis fides est.] Potius, dicentis. Idem.

quod scio me non esse perituum. Sentit, iudices, & ipsa mater rem se facere turpissimam, si necessitate detinear. Itaque mulier quæ adhuc de affectu cuncta fecerat, ad legem subito convertitur. Pessima, iudices, causa matris est, in qua plurimum lex potest. Liberi parentes in calamitate ne deserant. Facinus est, iudices, hoc dici homini re-
verso. Ita nunc ego contemno matrem, ego despicio cæci-
tatis obsequia, homo qui omnium calamitatum mearum ambitum in hoc consumpsi, ut redirem? qui inter supre-
mas sollicitudines non pro me rogavi? Mihi quisquam con-
tumacium supplicia liberorum, mihi neglectæ pietatis mi-
natur invidiam? Bone Jupiter, quanti mihi constitit ne
malus filius viderer? Imputem tibi necesse est mater, quod
meum amicum propter te reliqui, ad quem facinus est non
reverti. Nondum iudices, necessitates meas, nondum amici
merita refero, interim contendo tunc esse tantum legis
hujus usum, cum in calamitate soli sunt parentes. Magnam
partem mortalium fortuna dimisit à legibus, nec ulla jura
tam tristia sunt, ut ea in adversis patiantur homines. Ego
cum me necessitas rapit, sic habeo queri, quasi relinquar.
Excusatæ sunt parentibus liberorum calamitates, & si
quem lex ista deprehenderit, in alterius fatum transeat ne-
cesse est tanquam orbitatem. Quid enim si me detinente
¹ matre, alter è latere revocaret? & si bella militem posce-
rent, si legatum patria dimitteret, ² veluti ad propriam
descendam necessitatis meæ complorationem? Si me dam-
natum poena constringeret, videlicet effringeres carcerem
mater, injiceres carnifici manum, & perituri filii jugulum
auctoritate juris operires? Dii deæque quam longe est lex
quæ retinet hominem, qui poenæ non venit! Nescis quan-
tum intelligo mater, quantam invidiam debeant facere li-
beris parentes, à quibus relinquuntur. Mater quæ se deferi
queri.

¹ Matre alter è latere revocaret.] Forte:
si me detinente matre pater ad sese revocaret.
Gronovius.

² Veluti ad propriam descendam.] Di-

stingue: vel, (uti ad propriam descendam
necessitatis meæ complorationem) si me da-
mnatum poena constringeret? videlicet ef-
fringeres. Idem.

queritur, illud exclamet, Filium meum civitas peregrina sollicitat: ut amœnos nescio cujus recessus orbis petat, debilitati meæ subtrahit humeros. Juvenis meus abducitur amore meretricis, & ab officiis civitatis vitiis abstrahitur oculorum. Ejusmodi gemitu filium necesse est persequaris, ut quod detineor, obiter & pœna sit. Non facit ista lex ad liberos qui misericordia detinentur. Ut turpe sit quod recedo, in eo tantum est ad quem revertor: & ut facinus sit relicta mater, non faciunt nisi causæ relinquiendi. Homo qui ad tyrannum revertor, si malo animo relinquo matrem, dignus sum qui detinear. Non est itaque quod subinde nominis vestri beneficia mater opponas, non est quod utilitati tuæ fieri potest, si credimus esse in rebus humanis & alterum affectum amicitiae, quam mihi videtur natura excogitasse ut coire invicem possit totum hominum genus, quæ ideo nondum circa se tenet omnes admirationes, quia tota non contingit, quæ tamen pervenerat ad incredibilium fidem, nisi illam vos impediretis. Amicitia plurimorum corporum, unus animus, vicariæ manus, fortior quam matris affectus. Rogo quid refert, quid vocetur ille qui sic amat? Quid interest ex quibus magna merita descendant? Vultis scire quid de hoc affectu sentiat mater? Et amicum meum putat malle ne revertar. Finge me positis paulisper meritis, quibus obligatus sum, hoc tantum dicere, Amicus alligatus est, ire volo mater, ut redeat, ut consoler, ut dominum rogem, ut si tyrannus exegerit, vicarium corpus opponam. Quid detines? quid moraris? Hoc est tempus propter quod coimus. Nescias an diligat, cujus non habet experimenta nisi sola felicitas: & si vitæ præstes omnia secunda, amicus ociosa res est. Dicturum me putas, hoc expectat alligatus, expectat totum imo genus hominum, & nos in hanc fidem persuasionis receperunt, ut si hoc faciam, nemo miretur. Vis scire mater, quem affectum, quam reverentiam in calamitatibus amico præstare debeamus?

³ Quod utilitati tuæ fieri potest.] Lego: non est, quod utilitate tui fieri potes. Idem.

mus? Nullam legem timuit ne relinqueretur. Differo interim causam amicitiae, agere paulisper omnium libet, & tyrannus mihi credidit, volo reverti. Nulli unquam mater plus commisit fides, neminem magis obligaverunt expectationes. Credidit mihi homo, cui res favorabilis contingit si decipitur, qui sibi excogitasse contra omnes amicos videtur, ut illi imponeremus. Non est quod mihi supplicia, quod omnem mortis apparatus mater opponas. Facinus est, id tantum hominibus bene credere, quod expedit: & actum est de rebus humanis, si sola servatur utilitatum fides. Infinitum est quantum mihi crediderit tyrannus, si me occiderit reversum. Intelligit, iudices, & ipsa mater, quantae reverentiae locum amicus obtineat, quae incipit contendere affectu. Nisi fallor igitur, cum ego sim materialis, hoc primum aestimare debetis, uter in ea calamitate plus fecerit. Ante omnia permittite mihi de hoc affectus tui genere mater queri. Quid tibi tam rabido, tam praecipiti dolore voluisti? Quid adversis tuis praestare faciem, & in oculos tuos accipere nuncium? Non reliquisti tibi ut redimeres, sine dubio adjecisti ad matris affectus, oculos in media orbitate fudisti, sed illud non laxat catenas, non explicat corpus. Quid mihi prodest iste qui se citra filium consumpsit affectus? Plus fecisset mater quae isset ad tyrannum. Alligatus sum, tu nunc sic flebis tanquam solvar in lectulo, tanquam in tuis manibus expirem. In quibusdam calamitatibus desperatio non est summus affectus: & quisquis orbitatem statim credit, festinat ad impatientiae securitatem. In similes licet mater tantae pro me impatientiae, tam incredibilis affectus, amicus rem difficiliorem fecit, quod servavit oculos suos, ut alligaretur. Dii deaque, quantum ille praestitit qui mihi invidit poenam meam, nec recessit! Ille, ille terribilem carcerem facit, qui inde procedit. Jam non corporis nexus haerebat, nec aliud quam resederant pondere catenae, consumpti longo squalore vultus, concretæ noctibus diebusque super ora lacrymae.

mæ. Misere mini, iudices, ne perdat auctoritatem meritum quod ultra expectationem est. Ponite sub oculis alligatos, quorum alterum amicus redemerit, alterum mater. Rogo uter plus fecerit? Bone Jupiter, quam avide, quam fortiter vincula nostra tractavit! Quibus ille precibus exegit ut sibi crederetur! Accipe, inquit, has manus, hæc membra, si fieri potest, ut amicum matri remittamus. In totum explebo, si videatur, vicaria poena locum recedentis. Vel si vis utique tibi dimissa membra restitui, spondeo quemcunque iusserit aperto jugulo diem. Fidem deorum hominumque, quid non factum est, ut amicum meum poeniteret? Ingestum est misero illud carceris tenebrarumque secretum, gravioribus vinculis opus esse carnifex dixit ad bonum amicum. Accedere ad illud cubile iussi sunt homines nocentes: & subinde dictum est, Vide tamen, amicus si tanti est. Una vox, unus miseri gemitus. Urite, lacerate, distrahite, ille tamen revertetur. Miserere mater, magna res agitur. amicum meum reliqui contendentem cum tyranno. Excuso me vobis humani generis affectus, & tibi ante omnia mater excuso, quod hoc fieri passus sum. Ulla ergo in rebus humanis necessitas tanti fuit, ut illum amicum meum in carcerem ipse deducerem? ut squallorem meum, meas catenas in membra festinantis exuerem? ut tam abrupti commeatus diem contra tot incerta promitterem? Testor te misera conscientia, & si quod nos in illa necessitate numen aspexit, quantum simus rixati circa catenas, quam omnia fecerim ut ille potius veniret ad matrem. Fateor, iudices, unius cogitationis pudore victus sum, quod tam magni beneficii difficultatem ab amico non accipere affectus videbatur hominis, qui non credidisset. Miserere mater, ne me solutum putes, amicum alligavi. Hæ sunt catenæ quæ tegunt membra, quæ per maria, per infinita terrarum spatia restringunt. Sic non potest carcer effringi. Invideo tyranno scit alligare amicos, scit tenere dimissum. Iterum ac subinde proclamem necesse est, Ego
amicum

amicum meum alligavi, & ut te viderem, poenam meam altero homine implevi. Scio quo hoc amicus praestiterit animo, sed ego rem feci hominis non reversuri. Interrogo hoc loco impatientiam tuam mater, interrogo, quid faceres, si nos ad te videndam deduxisset alligatos aliquis satellites, si barbarus aliquis? Fruereris oculis, fruereris amplexibus? Non est quod te ista tanquam levior, tanquam expeditior conditio decipiat. Quid putas esse quod me dimisit solutum ire quo vellem? Crudelis artifex non reliquit nobis ut imponeremus. Supervacuo igitur hoc vos in matris causa movet, quod caeca est. Hoc quod nobis invidiam facit vulneribus oculorum, nolite detinendi putare causas: idem videns faceret. Nec plus est quod non potest caecitas ferre, quam mater, ut aliqua filio carere non possit, nonnunquam calamitas facit. Quod si, iudices, in persona mea nec affectu nec meritis inferior est amicus, quid aliud iustitia vestra debet attendere, quam uter plus patiatur? Jam satiavit dolorem mater, egressit aëstus, effudit impetum, jam non desiderant oculi, cum cadunt. Adjice quod hanc qualemcunque fortunam inter amicos tenet, inter propinquos, habet omnia ministeria sua debilitas, suas cooperationes. Vis scire quanto intolerabilius sit quod patitur amicus? Excæcavit te quod ego sic tenebar: ille accipit cibos, quos carnifex, quos tortor apponit.

DECLAMATIO XVII. VENENUM EFFUSUM.

ARGUMENTUM.

Filium ter abdicare voluit pater, victus. Invenit quodam tempore in secreta domus parte medicamentum terentem. Interrogavit quid esset, cui parasset. Ille dixit venenum, & se mori velle. Iussit pater bibere. Ille effudit medicamentum. Accusatur à patre parricidii.

PRO FILIO CONTRA PATREM.

LASSATUS per diversos miseræ mentis aëstus, & leundem dolorem, dum me ab utroque animi genere
semper

I Dum me ab utroque animi genere.] semper quod impulit, abducit. Nam dum scribe: cum me ab utroque animi genere abducit & licet, erat dicendum. Gron.

semper quod impulerit abducatur, & in pertinaciam desperationemque neutram mihi liceat perferre patientiam: hoc primum à notissima clementia vestra peto, ne miremini quod inter tam varia tristissimaque fata consilio diductus sum, nec pro malis meis quicquam melius invenire potui, quam ut morerer: nec pro innocentia, quam ut viverem. Novo igitur, iudices, inauditoque genere discriminis utriusque animi reus, qua satis calamitates meas comploratione, quo deslebo gemitu? Filium mori volentem pene occidit, quod intervenerat pater. Videtis adhuc illa secreti nostri contentione rixantem. Quicquid citra suprema, citra exitium est, contumaciam vocat: quantum absolutionem aspicit, vitam. Quis post hoc quærat ac dubitet quo me affectu iusserit virus haurire, qui parricidium vocat quod non biberim? Permissurus fuit, si bibere voluissem. Quæso itaque, iudices, delationis hodiernæ penitus velitis perspicere causas. Objicere putatis parricidium patrem pro se? Necatur, uritur, sine dubio torquetur vita. hoc enim non potest ferre, quod mori filium iussit, nec coëgit, & scit facinus fuisse in imperio, si innocentia est quod recusavi. Sux quod crudelitatis est, ¹ vel ab invidia se criminibus meis defendit, excusat, & ne vocem illam tanquam peractum facinus oderitis, substituit pro malo patre miserum. Hic est, iudices, deprehensæ impietatis æstus. Nemo unquam volet innocentem filium videri, quem voluerit occidere. Illud quoque, iudices, à gravitate publica peto, ne quis me mori voluisse non credat contumaciter. Adhuc prioris constantiæ meæ more defendor: alia est mihi ratio cum vici: fortior sum reus quam absolutus. Sed tunc tantum par esse non possum calamitatibus meis, cum me constare cœpit nihil aliud esse quam miserum. Bene quod rursus vocavit in forum, iussit integritatis agere causam, fecit ut mihi videar perdidisse mortem. Si poenitet patrem quod

¹ Vel ab invidia se criminibus meis.] vidia, de criminibus meis defendit, excusat.
 Lego: Sux quod crudelitatis est, mea in- Idem.

quod me bibere iussit venenum, ego ferre non possum quod effudi. Licet igitur immitissimus senex confundere publicos conetur affectus, querelarum fronte mutata, non sumus novi vobis accusator & reus, nec nos modo pietatis everfæ recens asseruit immanitas: parricidam me olim vocat. Ita est enim, iudices, ita est, jam pridem hominum nefandorum ¹ solis nominibus accusatur. Sic mihi illa prima patris maledixit asperitas. Hic est ille quem desinere jam iusseratis, qui semper ad vos recurrit, & vincitur. Fallitur quisquis illam de moribus senis lassitudinem vel patientiam sperat. Patri qui abdicare non potuit, minus est filius nocens, quam absolutus. O pertinacissimum accusatorum genus, victi parentes. Dum auctoritatem nominis vestri fortius imperiosis asseritis affectibus, & ne pudorem poenitentiamque fateamini, contumacia vindicatis errorem, calamitatibus meis accessit, ut ter absolverer. Namque ut erat in supervacuo odio mei senex prima luce deprehensus, ferre non potuit, quod reddebar invito: & quia à iudicibus non impetraverat ut abdicaret, apud se tenuit, ne desineret hoc velle. Credidit tamen aliquid profecturum querelarum errore repetito, & speravit juxta contentionem suam ut lassesceret aliquando pro me iusta miseratione. Quid facerem igitur? quo verterem jam fatigatam innocentiam? Nec exire me decebat ex domo, ne viderer quicquid vos non credideratis, agnoscere: nec expectare poteram, cum mihi rursus aliam seriem malorum minaretur, quod me jam coeperat pater contentione qua vobis irascebatur, odisse. Tandem infelix misertus mei, misertus patris, cum de præteritis prospicerem, iurgia tam longa quam vitam, captavi fateor, omnem occursum, quem mihi videbar exasperare præsentia, exorare dum morior, & tanquam novissimi ambitus genus excogitavi, ut me in honorem sui reverentiamque pereuntem, sic odisse desineret, quomodo

¹ Solis nominibus accusatur.] Immo accusat, nempe me pater. Aut accusantur, nos scilicet à patre. Gronovius.

quomodo parcere solet ira cedenti. Non habet alium quam mortis exitum filius, qui nec reconciliari potest, nec abdicari. Erat in domo nostra locus, in quem secedebam semper reus, in quem revertabar absolutus, querelis meis lacrymisque jam conscius in quem se ferant. In hunc non tanquam custodiæ patris imponerem (nam quid possit inveniri, quo non me captantis aliquid deprehendere cura sequeretur?) sed ¹ sicut solent qui immori volunt, pudore, non ira, ab omnibus quæ videbantur avocatura, secessi. Nam nec placuerat exitus genus querulum, tumultuosum, aut quod faceret invidiam. Sed quid mihi tecum est integritatis nimia simplicitas? Non putat se posse deprehendi, quisquis venenum parat ipse poturus. Totus oculis animoque conversus hærebam miser in opere moriendi (nec dissimulo) cum quadam cunctatione, cum mora, sicuti bonæ conscientiae lenta mors est, nec præcipiti per suprema trepidatione festinant, quos hoc solum quod sui miserentur occidit. Abiit per tacitas conquestiones mens in obitus contemplatione posita: & haustus potionem qua renunciarer rebus humanis, totam apud se repetebat animus innocentiam suam, cum pater secretum ² quod per impatientiam pereuntis impleveram (quantum credo) lacrymis meis gemituque perductus intravit. Non potest videri, iudices, suspicatus aliquid de parricidio: quid tererem, cui pararem, nesciebat, qui interrogavit. Nuncio vobis, sanctissimi viri, nihil à morientibus fingi: nihil vita laborante simplicius. Ad subitum interventum patris non tanquam deprehensus obstupui, facinus me tacente, non pallor, non est confessa trepidatio: nec, sicut accidere nocentibus solet, illa obvia semper ³ errantium patrociniis verba variavi, cum me repente interrogatione subita avocavit, abduxit, quæsit quid tererem, cui pararem: sed ego sine

P

cuncta-

¹ Sicut solent, qui immori volunt.] Forte, emori. Gronovius.

² Quod per impatientiam pereuntis impleveram.] Sensus videtur requirere: quod per

impatientiam pereundi non clauseram. Idem

³ Errantium patrociniis verba.]

Numquid, illa obvia semper peccantium patrociniis verba variari. Idem.

cunctatione, sine tarditate respondi, ¹ & me mori velle eadem veritate, & confessus sum venenum esse quod terebatur. Date, judices, patrem qui filium mori nolit & credit. Quis habeat, judices, dicenti fidem? Venenum filii quod invenerat pater, non ille potius effudit, stetit quinimmo intrepidus, arrogans juxta orbitatem quam videbat, & mihi mortem quam promiseram, quam minabar, ingessit. Bibe, inquit. Quis post hoc, judices, expectat, ut continuo paream jubenti? Ita demum mihi non est aliud relictum, si patri parui. Audite nunc dii pariter atque homines, quid post tres abdicationes & querelas toties ² judicium gravitate percussas, velut attonitus amens nunciet seculo pater parricida sævus, parricida crudelis. Non bibi venenum. Hoc est totum facinus meum, vivo, respondeo, non fugio judicem, non cedo criminibus. Jam non miror quid sit circa quod impatientia deceptæ crudelitatis exæstuet plusquam ³ orbitatis gaudium, quod modo perdidit senex, speraverat ut occidere me posset meo veneno. Sed quatinus invenisse se putat quod crederetis, ut contentionibus subinde damnatis auctoritatem de novo dolore circundaret, inusitata commentus est. Quæ sola mihi superest ratio vivendi, facinus ea simplicitate, ea fide denego, qua confessus sum de veneno. Parricidii agis. Abstulisti quidem mihi partem, ut exclamarem hoc loco, fieri non potest. Scio quantum defensionis meæ difficultatis adjecerit, quod jampridem in domo nostra humanorum pignorum ratio non constat, sed pronunciatum liquet utri ex nobis facilior sit impietas, ⁴ uter juxta alterius languorem suprema non fecerit.

¹ Et me mori velle eadem veritate & confessus.] Altera copulativa abundat, altera locum migravit. Scribendum: respondi me mori velle, & eadem veritate confessus sum. Gronovius.

² Judicium gravitate percussas.] Forte, repressus. Deinde: nunciet pater: Parricida sævus, parricida crudelis non bibit venenum. Filium pater vocat parricidam; non patrem filius. Idem.

³ Orbitatis gaudium quod modo.] Tolle rō quod: & distingue: Jam non miror, quid sit, circa quod impatientia deceptæ crudelitatis exæstuet, plusquam orbitatis gaudium modo perdidit senex: speraverat, ut occidere me posset meo veneno. Idem.

⁴ Uter juxta alterius languorem suprema.] scribe: uter juxta alterius suprema clamorem non fecerit. Paulo ante: stetit quinimmo intrepidus, arrogans, juxta orbitatem. Idem.

fecerit. Tu unicum quotidie proturbare conaris è domo, velles inopiam meam, velles aspicere squallorem. Ego osculor illas expellentis manus, ego abjicientis genua te-
neo, & ad patrem qui me tam notabiliter odit, ¹ non habeo cur velim redire, si non amor. Prævaleret nominis tui fortassis auctoritas, si contentio nostra cœpisset à veneno. Consumplisti quicquid est quod parentes ab omnium scelerum suspitione defendit. Non habet pater unde parricidium de filio credat, nisi quem posset occidere. Me quidem pater infelicis hujus persuasionis simplicitatem si quis interroget, nec à te parricidium fieri posse credo, nisi meo veneno. Facinus tamen in omnibus incredibile pignoribus, nullis difficilius quam liberis puto. Vos adhuc in suprema nostra præcipitat auctoritas, qui filium occidere vocatis plerunque gravitatem, ² sicut abdicationis emendationem, sicut reliqua supplicia nostra rationis fronte protegitis, cunctosque prærigidæ mentis affectus vocabulo molliore lenitis. Nos nec felices facinus istud possumus concipere nec miseri. Non perveniunt ad nefas istud nec necessitates. Omnis citra desperationem dolor, ira languefcit. Et quanto dii deæque difficilius si patraretur sine consilio, sine ministro, totumque facinus & animum filii poscat, & manus? Memento cujus objicias immanitatis horrorem, patrem occidere velle. Hinc tantum accipis vires, ut mori possis deprehensus. Ut sciatis, inquit, verum esse quod objicio, & abdicare volui. Non potest pater efficere ³ genus querendi, pertinacia probationis. Tu cum dicis, filius me voluit occidere, videris tibi facere prioribus iudicibus invidiam, exclamare, vos faciles, vos misericordes, hunc mihi redditis. Sed iniquissimum est ut abdicatio, quæ

P 2

nec

¹ Non habeo cur velim redire, si non amor.] Immo, si non amo. Sese enim bonum filium facit quamvis mali patris. Idem.

² Sicut abdicationis emendationem.] Lege: abdicationes. Idem.

³ Genus querendi, pertinacia probationis.] Male hæc vulgo distinguuntur in omnibus exemplaribus, quæ vidi: sensus enim, querendi pertinaciam non posse efficere genus probationis. Idem.

nec in sui valuit effectum, fidem majori crimini præstet. Non sum reus inexplorati pudoris, nec antea acta vitæ meæ sub hodierna primum lite tractantur. Felicior innocentia est citra suspiciones, certior post reatum. Et quantum infamiae præstant ¹ objecta dum nutant, tantundem auctoritatis absoluta restituunt. An scilicet superatus est gratia pater, & apud senes, & apud parentes auctoritate prævalui? Viderint qui calamitatibus suis sic blandiuntur, ut sibi affuisse credant misericordiam, favorem: filius à patre delatus, nunquam poterit superior esse nisi causa. Sane tamen feramus, ut prima abdicatione non egefferis totum dolorem, multa tibi de criminibus meis verecundia querendi, multa paternæ pietatis abstulerit infirmitas, quid non implet repetita delatio? Reversus es in forum jam ad iudices iratos. ² Quanto terrore cuncta pertulit pudor ille jam victi & redeuntis indamnatam colluctationem? Acrior semper ex verecundia dolor. Sed & iudicum cura quanto malignior circa rediturum reum? Quam multis placet illa de dissimilitudine pronuntiationis auctoritas, & severior videtur diversa sententia? Tertia vero abdicatio, dii immortales, quem apparatus, quem movit ambitum! Ego miror quod mihi licuit audiri, quod me non statim primus querelarum tumultus oppressit. Quid post ista novi pater objici potest? Inter leges, inter jura consenui, non habeo in moribus meis, quod non melius iudices sciant. Scilicet capit natura rerum ut futurus parricida non præmiserit notas, nullis ante sit maximi sceleris immanitas tumultuata flagitiis: & quandoque culeo, serpentibus expianda feritas, sub placida mente primam pertulerit ætatem? Aliud est miserorum genus, quod clementia, quod succurrendi favore dimittitur. Absolverunt me qui sciebant non profuturum mihi quod non abdicarer. Proclames igitur licet, Subinde detuli, sæpe questus sum, ter abdicare volui:

¹ Objecta dum nutant tantundem.] Pef- | absoluto restituunt. Gronovius.
sime. Lege: Et quantum infamiae præstant | ² Quanto terrore cuncta pertulit.] Im-
objecta damnato, tantundem auctoritatis | mo perculit. Idem.

lui: ¹ hoc tamen res ista debet efficere, ut tibi non oporteat credi, quicquid aliud objeceris. Non enim sequitur, pater, ut me tuis criminibus accuses, quod nocentem tuis moribus probes filium. Parricidam non facit severitas vestra, non sævitia, non terror: ad tam grande facinus non ira opus est, sed moribus: non dolore, sed mente. ² Omnes injuriæ levius exasperant: levius oderunt: innocentis filii ultio est, mori. Quod si manifestum est nihil tunc in moribus fuisse meis, quod posset esse suspectum, æstimemus unde postea traxerim parricidii causas. Vos libet interrogare hoc loco, judices, quis magis debet innocentiam amare? Vici patrem, omni nunc sollicitudine, omni labore custodiam illam gratiam, illum ambitum meum, quo remuneror advocatos, quo persolvo iudicibus illud propter quod audeo domum reverti, propter quod non timeo casus, non subita pro patre, non maligna fata. Fidem non capit, ut me tres absolutiones, & innocentem probaverint, & effecerint parricidam. Præterea, pater, quam infirmum me, quam trepidum reddit ipsa victoria? An scilicet ignore, quod me reversum circumsistat totius domus maligna cura? quod vivo inter homines quibus apud te gratiam parat, si de nobis aliqua mentiantur, fingant? Videlicet hoc nos in facinus præcipitat, impellit, quod aliquid speramus de testamento tuo. Quid? ego non sentio quod simili scelere missus in domum à charitate tamen exclusus, abjectus sum? Rogo, qua fiducia facinus paro toties delatus, & paterna conquestione petitus? Quod vis patrocinium sperem pro parricidio meo? Defendi non possem, si bibisses tu venenum. Finge me parricidii voluntatem, finge habere causas: unde occasionem, unde fiduciam? Ego nec mori possum, nisi ut deprehendar. Venenum paro, qui non ministrum, qui non invenio conscium? ³ Despicio à liberis,

P 3 con-

¹ Hoc tamen res ista debet efficere.]

Forte: hoc tantum. Idem.

² Omnes injuriæ levius exasperant, levius oderunt.] Videtur scribendum: le-

vius mordent. Idem.

³ Despicio à liberis, contemnor à servulis.] Lege à libertis. Sic infra: Volo prius convocare servulos, contrahere libertos. Idem

contemnor à servulis, evitant sermonem meum, colloquia fugiunt, & charitatem tui simulant odio mei. An videlicet spero posse fieri ut ipse porrigam? Est enim mihi ad convictus tuos facilis accessus. Venenum mehercle putabis quicquid dederint hæ manus. Et virus præsentaneum paro, quod statim, quod subito corripiat? At quemadmodum mihi supersit ulla defensio? An lentum, & quod tarda peste consumat, scilicet ut non statim exclames, ut te meum virus bibisse non credas? Rogo, cui paravi venenum, quod dare non possum nisi mihi? Ita, inquit, parricidæ argumentum est & hoc ipsum, quod habuisti venenum. Omnibus, iudices, quibus ad scelerum conatus adjuvatur deteriorum quotidie fœcunda mortalitas, non hanc solam potentiam natura concessit, in quam malis mentibus & nocentium ducuntur ingeniis, sed illis usus ex animo est, totumque quod faciunt, de conscientia possidentis accipiunt. Quid enim si latronem gladio tantum probes? Sic munimus & somnos. Excute peregrinantium sinus, hærent tela sollicitis. Non vetant ista leges parare, prospicere: nec instrumenta prohibent, sed æstimant usus. Finge me velut in media prosperitate vitæ proclamare: Venenum paravi, ad quod incerti casus, ad quod languor, dolor, ad quod confugeret improvisa debilitas. Miramini quod hoc fecerim homo qui circa me fortunam, qui discrimina humana lassavi? cui nescio quid adhuc ¹paret toties victa delatio? Debit habere in sua potestate mortem, quem jam pater poterat occidere. Non est, inquit, credibile ut mori volueris absolutus, qui reus noluisti. Poteram quidem dicere, pater, Vixi dum spero fas esse, ut incipias aliquando misereri, ut te squallor meus frangat, mitigent lacrymæ, pallor exoret: sed ignosce innocentia, tunc me decuit pertinax & rigida defensio. Vixi ne me videretur expulisse de seculo profundorum scelerum deprehensa trepi-

¹ Paret toties victa delatio.] Scribe: cui nescio quid parat toties victa delatio. Jam enim, quartum accusatur. Gronov.

trepidatio: ne super cadaver meum proclamare posses: Certe merito timui, ¹ merito prædixi venenum, qui vivendi non habeat audaciam. Ne supremis meis conviciareris, ne quid posses objicere jam non negaturo. Verum tibi de impatientia mea fatendum est, eadem mente nolui mori cum abdicares, qua non bibi cum juberet. Sed frui iterum, frui sæpius confessione tam misera, & quia oculos spectaculo non licuit implere, satientur aures, volui mori. Adjice, si videtur, hanc malis nostris contumeliam, tu interroges, quare abdicare me subinde voluisti? Quid ais rerum naturæ pietas? ita justiores causas habet impatientia, quam corporum damna, quam facultatum tristis everfio? In suprema præcipitat me pater. Ita non hæc una vox complectitur omnes calamitates? Non videmini nunc vobis universos audire miseros? Possimus fortassis aliorum accidentium sperare finem: non habent proximorum odia regressum. Quæcunque nexus accepere naturæ, & quæ sanguine visceribusque constricta sunt, non laxantur diducta, sed pereunt. Quæ de primo tenore nascendi vix in contrarium victa deflectunt, diuque, pravitatis suæ rigore durata, mox in pristinum cursum remissa non redeunt, sed totum pondus omnesque vires inclinata traxerunt: vigore quo sibi permessa crevissent, in ipsius vitii robur adolefcunt. In hoc tota est difficultas, ut incipiat non amare filium pater, hoc cum frontem confessionis accipit, reliqua præcipiti furore decurrunt: & redituris charitatibus obstat, quicquid obstiterat odiis. Semel sibi parentes liberique mutantur, semel auferuntur. Felices qui habent in conscientia sua quod debeant emendare, corrigere. Illa demum potest ira desinere quæ coaluit ex vitiis liberorum. Ego quid facio, cui non luxuria, non est mutanda petulantia? cujus abdicatio non de meis, sed de patris moribus venit? Frustra mihi exhortationes, frustra blandientur vana

P 4

sola-

¹ Merito, prædixi venenum,] Excidit qui vivendi non habebat audaciam. Vel bit-
 vox: Merito prædixi: sumpsit venenum, bit, aut duxit. Idem.

folatia. Hominis quem pater odisse non desinit, unus exitus est, ut se oderit. Et quantum habet de toto dolore nostro ille quo venit ad iudicem dies? Ego cum dico, pater me odit, illud exclamo, omnes sine me sunt festi dies, omnis lætitia sine filio, non alloquitur mœstum, non affidet ille languenti. Gratissimus, quisquis de nobis tristius aliquid attulerit, quisquis maledixerit, conviciatus fuerit absenti. Ego si hoc possum ferre, merui. Alia sunt adversa, quæ de continuatione sui patientiam parant, quæ durant assiduitate, firmantque mentem. Quod te pater oderit, quotidie novum est. Minus fortassis urant invicem similitates, & mutuis detestationibus invisa respirent. Odium is tantum filius perferre poterit, qui & ipse oderit patrem. Vos nunc, iudices, universos quinimmo mortales infelicissimus juvenis interrogo, quid me facere vultis? Explicuit nos sine dubio de criminibus exitus, quod absolutus sum; tamen non hoc effecit, ne mori velim, sed ut mihi liceat & vivere. Victus sum enim mehercle, victus sum, iudices, absolutionibus meis, & (quæ certissima est animæ laborantis infirmitas) misera felicitate defeci. Quem mihi vultum domum reverso, quem suadetis animum? ¹ Non decet gaudium meum, exaspero hilaritate: non decet mœror, offendendo tristitia: capto sermonem, invisus sum tanquam arroganter insultem. Doloris causa dicor si propius aspiciar: videor, si recedo, contemnere. Quousque vincemus? Nesciunt prorsus abdicationibus mederi, qui non statim cedunt, qui conscientia suæ rigore nituntur. Non vincitur pater, non sum absolutus cum domum veni, nemo me diligit, nemo revereatur. Jam ad nos de penatibus illis non pertinent nisi secreta, nisi latebræ. Non exuo, non depono fordes, & mihi quotidie senex tanquam accusaturus occurrit. Attendo quid faciam, quid loquar, qualis aspiciar, & (quod malignissimum est solitudinis genus) me ipse custodio.

¹ Non decet gaudium meum, exaspero.] Scribe: Non decet gaudium me, exaspero hilaritate. Gronovius.

stodio. Satiasti me vita, satiasti. & cum felicibus quoque veniat ex nimia prosperitatis continuatione fastidium. ¹ quod tædium paras lassitudine miserorum? Consumpta est in lacrymis, in precibus ætas, exacti sordibus dies, anxietate noctes. Quid mihi contra tam indigna, tam gravia promittit integritas? Abdicari debet quem nocentem pater odit mori, quem innocentem. Sed ut credamus, inquit, voluisse te mori, cur potissimum veneno? Possis quidem pater hanc de omni supremorum genere litem facere morientibus: & quia rerum natura varias fatorum vias indulgit animæ, in nullo non exitu simili ratione reprehendas quicquid electum est. Sic super strictum nudatumque mucronem proclamares, cur non veneno? Sed nihil est delicatius exitu quem non supplicia, non metus, sed collecta de calamitatibus commendat infirmitas. Mihi tamen præcipue cum hoc mortis instrumento propria concordia est: non spargit cruorem, non trucem cadaveris relinquit aspectum: placida est, quieta est. Ingratissime senex, ego & hoc sic moriendo prospexeram, ne me occidisse alius videretur. Tē nunc apprehendo, te interrogo pater: ita parricida sum ego, qui venenum affero in domum tuam imparatum, rude, terendum, cui tam multa restant antequam dari possit? Ita parricida sum, qui juxta te quæro secretum, qui de potione tibi incerta quam nemo detulit, quam simpliciter tam facile respondi? Secedo in medios penates, nullos ab introitu præpono custodes, non evito transitus, non excludo venturos. Rogo, utrum hæc omnia sunt occidere volentis, an mori? Venenum quod tibi pararetur, invenisses absconsum, reconditum, multum circa illud palloris attoniti, concisa verba, trepida suspiria, & me negantem. Parricida deprehensus effudisset venenum, ne fateretur. Cur ergo, inquit, si tibi paraveras, non bibisti? Breviter, pater, & secundum naturam conditionis humanæ respondeo, nihil aliud esse in potestate miserorum, quam ut mori velint.

P 5

velint.

¹ Quod tædium paras lassitudine miserorum.] Forte, miseriarum. Idem.

velint. Ego cum dico mori volo : non hoc dico , moriturus sum : de animo meo respondeo , non promitto de fato. Miraris quod quanvis jam teneam venenum , multum tamen adhuc casibus incertisque ¹ superest accipere? perfossis plerunque visceribus vitam tamen ab ipsa desperatione redeuntem? Strictos circa colla laqueos, aut nexus, aut ipsius corporis ruina decepit, rotatos per abrupta molis jactus explicuit. Tam consentaneum est ne moriatur qui velit, quam quod morimur inviti. Sed malo , sicut coepi, simplici tecum ratione consistere. Nihil æque pater impetu constat, quam mori velle : nec quicquam res humanæ impatientius habent pereuntis affectu. ² Hunc si retinere velles, sufficit ut moreris : & rationem quoque homini mortis eripiet, si quis abstulerit ardorem. Frangit animum quisquis intervenit, abducit, avocat quisquis alloquitur. ³ Ambiunt cuncta moriendi spatia pro vita. Ideo nos mehercle crediderim ejusmodi exitum eligere secretum. Minimum est quod confundat hominem infirmitate morientem , & exiguis causis opus est ut displiceat obitus quem misero sua sit integritas. Quid si interveniat aliquis qui gaudeat? qui vindicare se putet? si testes adhibeat oculos, quibus invidendum sit? Statim mehercle arrogans vita simulabitur, statim contumax dolor cum deprehensa morte dissentiet. Nescis quantum mihi hæsitacionis paraveris, cum interrogas, dum respondere cogis. Sed quem & reddere, iterum litigare, defendi. Me vero tunc pariter omnes tenuistis affectus, indignatio, pietas, reverentia, dolor. Ego propter patrem mori possum, coram patre non possum. Adjice nunc quod & dixisti, bibe. Si mehercle faucium palpitantemque jussisses adigere ferrum, premerem clusis vulneribus animam : si stringere apratos ad colla nexus, conarer abrupto

¹ Superest accipere? perfossis plerunque.] Scribe: multum tamen adhuc casibus incertisque superest? Accipere perfossis plerique visceribus vitam tamen ab ipsa desperatione redeuntem. nempe dum passi sunt se curari. Gronovius.

² Hunc si retinere velles, sufficit, moreris.] Immo velis. Idem.

³ Ambiuntur cuncta moriendi spatia pro vita.] Malim, ambiunt. Quicquid interponitur moræ, præbet aliquid, quod suadeat vivere. Idem.

abrupto defilire laqueo : si non injiceres manum ad præcipitia properanti, flecterem in plana cursum. ¹ Merito prorsus anima secretum solitudinemque captaveras. Intervent pater, actum est, perit ille susceptæ mortis ardor, & utroque nos resolvit affectu. Mori non debeo si vetuerit, non potero si jusserit. Bibe, inquit. Nondum quidem portioni virus aptatum est. Sed me ideo deprehendisti, quia adhuc terebatur. Multa tamen mihi pater ante facienda sunt. Volo prius convocare servulos, contrahere libertos, complorare, conqueri, mandare, defendi. Bibe. Mihi vero tunc adjecisse visus es, teneris, hæres, eamus ad judicem. Bibe. Sed hoc jubes tanquam negem venenum. Interrogare vos velut in illa secreti nostri præsentia libet, quem mihi post hanc vocem animum datis? Dicit hoc accusator, dicit hoc victus, dicit secreto, dicit sic ut possit negare si bibero. Bibe. Ego quidem volo, & hoc quam maxime paro, sed totum hunc animum senex tua aviditate mutasti. Bibe. Quid restat aliud quam ut recusantis ora diducas? Ut infundas per oppositas manus? Mihi vero tunc excidit quid velim, quid pararim. Vidi truces loquentis oculos, vultus parricidalis ardore suffusus: juberi mihi videbar ut biberem tuum venenum. Nescisti pater pertinaciam meam servare, nescisti. Filium propter te mori volentem deprehendisti. Vis occidere? veta. invade poculum ne hauriam, bibam. Exclama, temerarie quid facis? Jam desino irasci, jam revertor in gratiam. Properabo, ut hoc secum aures ferant, ut impatientia tua fruantur oculi. Tibi imputes ² quod in me retorristi quod ablata sunt sacramenta pereundi. Innocenti facilius est mori, si rogetur ut vivat. Fidem deorum, in quam me contumaciam pater, in quem tunc impulisti contentionis ardorem, cum diceres, bibe! Nec vivere mihi libuit, nec mori. Ereptus sum miser animo meo, & improvisa voce perculsus, steti sine affectu, sine negatione, attoni-

¹ Merito prorsus anima secretum.] Lege: Merito prorsus, anime secretum. Gronovius.

² Quod in me retorristi.] Alii, quod me torristi. Scribendum: quod me retorristi. Idem.

attonitus, amens, & me pene aliter occidi. Nihil est profecto improvisorum dolore torrentius, & fractæ malorum contentione mentes ad inexpectata caligant. Non querelas post hoc invenio, non verba, non lacrymas. Ad nullius rei conatum sufficit mori alterius animo, & suo veneno. Licet igitur nova me reatus mole convenias, ¹ non poenitet tamen illum fixisse, non poenitet illum spiritum rigoremque pereundi: tanquam parricida moriebar. Pater qui queritur quod non bibi, jam nunc diceret, deprehensus erat, negare non poterat. Essem nunc ter abdicatus, & me contenderet ad iudices meos redire non ausum. Bene quod sic effudi, tanquam rursus vita placuisset. Venenum quod videretur deprehensum nemo ideo bibisse crederetur, quia sibi paraverat. Dic nunc, non fui passurus si bibere voluisses. Deinde hoc sic probas ut me hodieque coneris occidere. Non eras passurus. Quando per fidem injicis manus? potuit eadem, potuit peragi brevitate qua jufferas. Non eras passurus. Deinde non timuisti ne mihi animum pereundi vel hoc faceret, quod putabam me juberi. Facinus est si morior, ut postea quærat an volueris occidere. Tu licet invidiam vocis illius alterius mentis simulatione defendas, occisuri tamen fuit ipsum experimentum. Nec interest rigoris, quædam patiari, an tentes. Nunquam movebit patrem filius hoc quod moritur, quem non movit hoc quod paratus est mori. Quid nunc faciam, iudices, pertinacissimo rigori? in quod me componam patientiæ genus? Videtis hominem quem nullus animi mei status mutat, quem constantia nostra, quem offendit infirmitas. ² vivere volo, perturbat, expellit. Mori conor, interpellat, exagitat. Jam fortassis aliquid si nobis hodieque clementia vestra succurrerit, paravit, invenit. Quis finis, quis exitus incredibilium malorum? De filio absoluto fecit ut

¹ Non poenitet tamen illum fixisse.] Alii vixisse. Sed potius: non poenitet tamen illum flexisse, non poenitet illum spiritum rigoremque pereundi. Gronovius.

² Vivere volo, perturbat, expellit.] Lege: Vivere volo? proturbat, expellit. Supra: Tu unicum quod die proturbare conaris è domo. Idem.

cit ut mori mallet, de moriente ut viveret. Vos vero, sanctissimi viri, quo jam ambitu, quibus possem convenire precibus? Ille vester infelix, ille vester absolutus, flere vetitus est. Non habet gratiam suam toties genua complecti, & ad fatigatam misericordiam novi discriminis pondus attulimus. O mors semper imparata miseris, negata cupientibus, quando succurres? Me infelicem, perdidisti venenum. Sed quatinus aliquid, pater, expectationi tuæ repromissi, nolo desperes. Fruere quinimmo ante suprema, ante exitum meum hac voce, vicisti. Nescio quidem quod rursus eligam obitus genus: an placeat reparare virus infelix. Sed prædico, testor, 'quæcunque fuderit traditio lethi, miserere, ne jubeas, miserere, ne cogas. Facilius me occiderent gemitus tui, lacrymæ tuæ. Et ne mihi putes illam secreti nostri excidisse vocem, Venenum quidem te jubente bibere non potui, quandoque tamen hoc occidet quod bibere jussisti.

DECLAMATIO XVIII. INFAMIS IN MATREM.

ARGUMENTUM.

Male tractationis fit actio. Speciosum filium infamem tanquam incestum cum matre committeret, pater in secreta parte domus torsit, & occidit in tormentis. Interrogat illum mater quid ex filio compererit. Nolentem dicere, male tractationis accusat.

PRO MULIERE CONTRA MARITUM.

ET si, judices, callidissimus parricida facinus suum sic ordinavit, ut vobis matrem faceret invisam, sive dissimularet misera mortem filii sui, sive quereretur, tanque monstrorum novitate circumdatam eo perduxit, ut sibi videatur infamaturus iterum vel patientiam nostram, vel dolorem: matri tamen ² in cujus calamitatibus ne minimum sibi vindicat orbitas locum, ideo ad vos fugiendum fuit,

¹ Quæcunque fuderit traditio lethi.] Haud dubie, conditio. Idem.

² In cujus calamitatibus ne minimum sibi vindicat.] Dele rō ne. Idem.

fuit, ut sciretis non illi præstari quod tacet maritus. Laudo, judices, laudo miseram, quod interrogare noluit domi, quod nihil fecit & ipsa secreto. Hic coram civitate, coram liberis ac parentibus, & (licet dissimulare parricida videatur) coram rumore mater inquit, quid tormentis unici quæsierit, quid morte compererit. Respondeat, saltem reus, fateatur iratus, cur in peracta crudelitate modestiæ fronte substitit. Nec uxori potest videri parcere, de qua scire voluit an esset incesta: nec filio, quem tanquam sciret occidit. Ante omnia igitur, judices, mulier infelicissimi pudoris hoc ab affectibus publicis petit, ne vobis accusare videatur. Ream se incesti, ream parricidii putat. Exhibet populo conscientiam suam, & adversus quemcunque sermonem, quodcunque secretum, marito famæque præstat interrogandi potestatem. Vellet innocentiam suis probare visceribus, vellet in equuleos, in ignes hanc miseram præcipitare pietatem. Ignoscite, judices, impatientiæ, quæ contra callidissimam dissimulationem libertate doloris exæstuat. Incestum probaretur silentio patris, si taceret & mater. Equidem, judices, tam contrarios affectus senis satis admirari, satis stupere non possum. In rumore tam suspicax, post tormenta patiens, modo ad fabulas vulgaresque sermones pronus ac facilis, in orbitate, in parricidio, reatus quoque dolore conticuit. Quo repente conversus est? In quam modestiam desperationemque defecit? torsit tanquam dicturum: tacet tanquam dixerit. Fidem igitur vestram, judices, ne cui præstet magnæ severitatis auctoritatem, non posse defendi: neve ideo suspicari nefanda malitis, quia se silentio parricida miratur. Parcere nunc illum cuiquam tacendo creditis? ¹ loqui se cum maxime putat. Et si bene artes & profundæ mentis consilia perspicio, respondere sibi videtur plusquam mater interrogat. Fallitur quisquis hunc esse credit inexplicabilis doloris æstus, & inter

¹ Loqui se tum maxime putat.] Scribe | cum maxime puta in illud tuum, parricida, cum maxime. Ut & infra: Irrumpere me | secretum. Gronovius.

inter silentii confessionisque causas miserum pudorem.
 Alium exitum non habet, quam ut respondere nolle videatur, quisquis filium occidit, & probare non potest propter quod debuerit occidi. Conjungat quantum volet nocentissimus senex cum rumore populi silentium suum, & relatione ordinem tristissimæ sortis collata malignitate cludat ora, compescat aditus: securi tamen estote mortales, fas est, fas est innocentissimæ matri velut in templis, velut apud ipsos proclamare superos, Amavi filium meum matrona Judices, cujus puellares annos, primam rudemque, conjugii mentem nulla libidinum respergit infamia, cui impudens rumor, suspicax maritus nihil unquam potuit objicere nisi filium, quæ pudicitæ prima fiducia est, edidit partum quem maritus agnosceret, non timuit ne stupra furtivosque concubitus, parvuli vultus, aut crescentis infantiae similitudo detegeret. Natum de se continuo (si quid ipsi creditis) impatientius complexa quam reliquæ parentes, non in nutrices, nec in ministeria seposuit: suis aluit uberibus, suo fovit amplexu. Nunquid & hos annos parricida, nunquid & pueritiam miseri juvenis infamas? Actum est de sacrorum nominum fide, si ut videatur innocens mater, ætas tantum filii facit. Accendebat hanc erga unicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, asper maritus: & sibi videbatur parum implere quem pro duobus conferebat affectum. Rarus hic nanque ad oscula, difficilis amplexibus: & qui unicum aspiceret animo quo quandoque posset occidere, fecit ut notabilior esset charitas matris. Omnis igitur miseræ sermo cum filio, omnis in publicum pariter egressus. Gaudebat etiam quod laudandus occurribus, quod omni frequentia cœtuque conspicuus, populo jam ipse fateretur quod plus amaretur à matre. Misere mini, judices, ne nefandas suspensiones maritum ex ullius traxisse credatis judiciis: suum rigorem, suum tantum

[Collata malignitate cludat ora.] Lege: callida malignitate. Sic infra: si non est callida, non maligna simulatio. Et, da-

mnato supra callidissimum silentium parricida. Idem.

tum secutus est animum. Filium si non ames, videatur tibi mater adamasse? Questurum nunc me, judices, putatis de licentia sermonis humani? Ego vero juxta hunc patrem, non accuso rumorem. Quæ materia fabulæ tam impudentis, quis fuerit auctor, iste probavit, qui credidit. Facillimum fuit ut loqueretur populus de incesto, de quo mirabatur patrem suspicari. Hæc sunt, judices, quæ mater fecit secure, simpliciter palam coram marito, coram civitate. Referat nunc suum iste secretum. Juvenem (quæ integritatis prima simplicitas est) nihil timentem, in partem domus, qua nulla proclamatio, nullus poterat gemitus audiri, rapuit, abduxit. Ibi verberibus, ignibus omni crudelitatis arte consumpsit. Quis unquam, judices, pejus de innocentia temporum, de sacris meruit affectibus, torfit filium, ut probaretur incestum, occidit ut crederetur. Ponite nunc ante oculos, judices, duorum parentum confessionem. Mater exclamat, filium amavit: pater dicit, occidi. Nefas est utrunque putetis innocentem. Jam quidem nocentissime senex, grande deprehensæ feritatis indicium est, quod cum filium occideris, ut interrogeris expectas. Non erumpis ab illo secreto tuo terribilis in publicum? & homo filii cruore perfusus, non proclamas? non deos hominesque testaris? non occidis & matrem? Scilicet modestia te scelerum tuorum quam maxime decet, & ideo tibi relinquis unde sis quietæ patientiæ. Miser parcis uxori, conjugales deos, & lectuli jura revereris. O quam non habet nec quod mentiatur! Malæ tractationis agimus. Placet ergo, judices, ut illa voce qua matrimoniorum conquerimur injurias, gemitu quo corporum contumelias, damna, cultus, & negatos in publicum deflemus egressus, orbitates ac liberorum suprema plangantur? Quid tamen facere vultis miserum dolorem, si non habet aliam sexus hic legem, si intra juris hujus angustias omnis nuptiarum querela constricta est? Mater quæ de morte filii maritum malæ tractationis accusat, non vindicat, sed probare contenta est quod

est quod non debuerit occidi. Omittamus paulisper, iudices, orbitatis tristissimæ dolorem, & in parricidio malæ tractationis reddamus aliunde causas. Ita non iuste quereretur uxor, si diceret: adulterium de me facile suspicatus es, cito credidisti? Matronalis pudor tutelam non ex sua tantum innocentia habet, infirmitas huius sexus non potest totam improbitatis existimationem debere tantum moribus suis: omnis in fœminas venit maritorum prædicatione reverentia: omnes sermones originem de vestris pectoribus accipiunt. Tristior vultus, querela, fastidium, fatum est conjugii. De pudore pronunciat, mittit in ora populi, mittit in fabulas. hoc proxima ministeria narrant, hoc exteri putant. Nemo pejore exemplo temere de uxore credit quam cui omnes credituri sunt. Sane faciat vos pronos ad suspensiones nimia charitas, & ex impatientia diligendi plerunque descendat, ut credas facile quod timeas. Furtiva stupra raptosque concubitus objiciat vel falso maritus, fas est, fieri solet, parcius tamen si jam sit & mater, si in fidem castitatis uxoriam fœcunditate profecerit. Quid si sit jam juvene quoque filio severa? jam nurum nepotesque prospiciat? Miseremini temporum, ne alienæ innocentiae interpretationem de suis quisque moribus trahat. Incestum posse fieri pater hoc solo vult probare, quod filium potuit occidere. Rumor, inquit, fuit. Et hercules cui contra rerum naturam, contra parentes liberosque credatur. Rumor fuit. Hoc ergo sic audiemus, tanquam si diceret: confcius detulit servus, nunciavit ancilla. improvisus astiti, dum non timeor adveni. rogo, iudices, utrum credibilius putatis incestum de matre, an de rumore mendacium? Rem impudentissimam populus loquendo fecerat, nisi pater credidisset. Pessimum, iudices, humanarum mentium malum est, quod semper avidius nefanda finguntur: nec usquam se majus operæ precium putant maligni facere sermones, quam cum incredibilia quasi deprehensa narrantur. Ne-

Q

cesse

1 Totam improbitatis existimationem.] Immo probitatis. Gronovius.

cesse est contentiosius loquaris, quod probare non possis: & affirmationem sumit ex homine, quicquid non habet ex veritate. Est tamen hoc iniquissimum de loquacitate populi, quod plerunque famam accendit contentio non credentium. Materiam miraris rumoris, de qua nemo nec sibi credit? quam qui narrat, assignat alii? Rumor res sine teste, sine indice, res ex incertis improbissima, maligna, fallax, & similis silentio tuo. Quid & ipse de rumore senseris, vis breviter probem? Tormentis quærendum putasti an verum diceret. Sane sit aliqua publici sermonis auctoritas in illis, ad quæ fas est populi pervenire notitiam. Video cur adulteria proferantur in fabulas: explicantur per ministeria, per conscios. habent inconsulta gaudia. Pars voluptatis videtur esse jactatio. Facinus vero, cui si fas est, ut illud humanæ mentis capit audacia, circumdatur undique nox profunda, densior caligo tenebrarum, quod nocentes suis quoque oculis vix fatentur: non servo, non creditur ancillæ. Quid internunciis, quid opus est ministeriis? sufficit animus duorum, explicat omne filius materque secretum. Incestum tanto incredibilius est, quanto & de illo plures loquuntur. O misera conditio sexus, cujus ipsæ plerunque virtutes, fabulas parant. Cur ista nullis in publicum gaudet egressibus? Unde adversum omnes tam rigida conversatio, tam severus affectus? Nihil concupiscit, nihil ergo desiderat? Filius possidet cuncta tempora, universos occupavit affectus, filius matris tota jactatio est. Rogo, nunquid adamavit? Mihi credite, non est nefandorum ista simplicitas. da ut sit hæc inter matrem & filium conscientia, parcent osculis palam, abstinebunt coram patre complexibus, omnis familiaritas substringetur in publico, sermones, occurfus, coram servulis libertisque vitabunt, & maximi sceleris ardor captabit affectare charitatem. Elige parricida quod voles, incestum diligens suspectum non erit, negligens deprehenditur. Sed quid ego sic ago, tanquam inauditum, incredibile scelus locutus sit populus?

Teneo

Teneo in hoc sermone facinus unius mali mariti. Non interest incestum de uxore fingat, an credat. Quid, iste ergo non timuit tam nefandæ rei famam, nec ad aures patris pervenire rumor erubuit? Dissimules licet, à te malignitas accepit ortum, te secutus est quisquis hoc ausus est narrare, proferre. Da bonum patrem, bonum maritum, dicturum me putas, non credet? Nesciet esse rumorem. Ite nunc, iudices, & adhuc dubitate quis famæ fuerit auctor, cuius pater agit causam. Speciosus, inquit, fuit. Non magis hoc facinus in matre est, quam crimen in filio. Speciosus fuit. Ut hoc objici possit, ut debeat, adjice, & adulter, & raptor, in illa matrona maritali dolore pene perculsus, in illa virgine publica subclamatus invidia: quanquam hæc quoque intra notos discurrunt juventutis excursus. Quid ais? ab incesto libidines coeperunt? hoc primum unquam juvenis admisit? hoc solum argumentum sumis ex forma? Dic potius, deprehendi juvenem mihi venena miscentem, in necem meam conscientia sceleris est armatus. Infinitum est quantum debeat ante fecisse filius, ut de illo incestum pater sibi credat. Speciosus fuit. Quis enim non est formosus filius matri? Amant debilitates, amplectuntur illum morborum suppliciorumque pallorem, & in vires charitatis accrescit ipsa misratio. Non impedit ægræ pietatis animum deformitas, pulchritudo non auget. Amare liberos unus affectus est. Liberi, marite, liberi non amantur oculis, non complectitur mater ore, non vultu, sed est in filio matri nescio quid homine formosius. Possit forsitan novitas sollicitare visus, expugnare mentes: in matris aspectu coalescit infantia, pueritia confurgit, juvenia subrepat, speciosum suum quotidie videt, miratur, amplectitur. Quæ tandiu amavit, quando incipiet amare desinere? Non est opus, nocentissime senex, ad hoc nefas charitate, sed amentia, sed furore. Ut in juvene suo mater possit concupiscere quod formosus est, oderit oportet quod filius est: & adeo sacris affectibus non adjuvatur in facinus, ut ad illud nisi

Q 2

per

per oblivionem sui transire non possit. Quid quod & incredibilius est, quod parem duorum poscit insaniam? & ad incestum opus est ut admet & filius, non ut admetur solum. Ab utro deinde vultis incipere preces, venire sermonem? Audebit hoc rogare filius matrem? mater hoc impetraturam se sperabit à filio? Hunc animum tuum senex, quo cum maxime taces (si non est callida, non maligna simulatio) de fide tanti sceleris interrogo, an potest mater admittere quod loqui non potest pater? Speciosus fuit. Libet interrogare hoc loco omnes humani generis affectus. Placet ergo, ut si filio obrigerit indulgentior facies, vultus erectior, refugiat mater amplexus? Si virginem usque ad notabilem speciem natura formaverit, timeat oscula pater, horreatque contactum? Dii deæque male perdant tam impudentes sollicitudines, tam nefarios metus. Prope est ab incesto, timere ne fiat. Malo simplicitatem, quæ non vereatur infamiam, malo nudos affectus, inconsultamque pietatem. Nihil de se fingi, nihil credat posse narrari. Teneat infatiabiliter, avide: tanti fama non est, ut amet filium mater sollicitudine pudicitiae. Me quidem, marite, si quis interroget omnes matres liberos suos tanquam adamaverint, amant. Videbis oculos nunquam à facie vultuque deflectere, comere caput, habitumque componere, suspirare cum recesserit, exultare cum venerit, conferere manus, pendere cervicibus: non osculis, non colloquiis, non præsentiæ voluptate satiari. Hoc est ergo in tam nefanda suspicione sævissimum, incestum non potest fingi nisi de optima matre. Execrerer mehercle, iudices, si crimen istud clarius objecisset filio pater, si usque ad verborum processisset amentiam. Nemini minus fas esse debet credere incestum, quam qui propter illud paratus est filium occidere. Quid quod non credis tantum nefande, sed quæris? Ita tu non times monstri hujus agitare secretum? Populus loquitur incestum, sed tu nega. Civitas infamat: tanto magis osculare unicum: & conjugem tene: pariter duos circa
tuum

tuum stringe complexum. Prô inaudita feritas! ita patri non sufficit non credere incestum, quod non potest probare? Ferrem tamen adhuc suspiciones tuas nefandissime senex, si dissimulanter indicia tanti sceleris agitasses. Observa sermones, secreta custodi, omnium dierum noctiumque momentis sagax scrutator insiste. Quid tibi cum abruptis? quid cum supremis? Incestum jam credas oportet ut torqueas. At tu, prô nefas! verberibus, ignibus, & tota crudelitatis arte scrutaris rem, de qua non deberes interrogare servos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres. Laminas accendis, equuleos moves, & parricidio suspicaris incestum. Nescis quod præceps, quod abruptum tam nefandæ diligentiae furore commoveas? Pater qui de incesto filium torquet, non est neganti crediturus. Omnium quidem, iudices, incertorum suspiciones pessime semper à corporibus incipiunt, nec bene de cuiusquam moribus illam partem hominis interrogas, quæ non animo sed dolore respondet. Nondum dico quem torqueas, quis inter equuleos ignesque ponatur, cuius arguta prius indicia præcedant: novissimum debet esse, quicquid torquet & punit. Fidem hominum deorumque, ne gravitatem putetis à novissimis ultimisque cœpisse. Non habet probationem facinus de quo pater non potest alium torquere quam filium. Video qua possis ratione defendi, si omnia ante fecisti, ut incestum aliter erueres. Quid ais? Interrogasti servulos, non potuit conscius inveniri. Exquisti ancillas, non apparuit ministra flagitii. Non obscœna literarum commercia, non fatentis deprehendisti nefande blanditias. ¹ Nihil juvenis maritus, dominus pater. I nunc & dic scisse rumorem, sed ut torqueas: ducatur tamen quæstio per conjugis ministeria, per filii servulos, in illa potius utilitate desæviat. Prius est ut repudietur uxor, ut divortio fiat in domo grande secretum. Excedit omnem

Q 3

imma-

¹ Nihil juvenis maritus.] Scribe: Nihil invenis maritus, dominus, pater. I nunc & dic fuisse rumorem. Gronovius.

immanitatem, filium ideo torquere ut scias an innocens torqueatur. Unicum pater ignibus verberibusque interrogas, rogo quid facturum si pernegaverit? Videlicet ut laudes, deinde dimittas, ut amplectaris perusta vitalia, & laceri pectoris vulnera pietati rursus admoveas. Solus superest pudor homini qui tor sit unicum, ut torquere debuerit. Faciat te necesse est res ista pessimum patrem, & oderis oportet filium, cui satisfacere non possis. Jamjam malo venena, ferrum, subitos ictus, improvisamque mortem. Incestum qui non credit, torquere non debet: qui credit, statim debet occidere. Quod si tormenta etiam filii placent, si præstanda est satisfactio tam nefandi rumoris, exigo ne perdas quæstionem in media civitate, in ipsa constitue fama, advoca illos malignos, illos loquaces, & seculi rem exquire audiente populo. Coram omnibus torqueri debet, de quo loquuntur omnes. Interroget quisque quod volet, suis auribus, suis credat oculis. Cur in abditam semotamque partem juvenis abducitur? Secretum quæstionis nec incesto filio debetur, nec innocenti. Dabo adhuc inter secretum publicationemque temperamentum. Advococa propinquos, adhibe amicos, circumpone juveni serios senes, intersint magistratus, assistant quibus habere possit civitas fidem. Præstare debes aut tibi ut probare possis, si confessus fuerit: aut filio, si pernegaverit. At tu nefande, crudelis, tollis quæstionis alteram partem, efficis ne possit amplius innocens esse qui tortus est. Quid agunt contra populum tormenta secreta? Prædico, testor, iterum dantur malignis alimenta sermonibus, & à quæstione seposita in majus reditur incertum. Coram omnibus torquere debet filium pater, & qui vult absolvere, & qui est paratus occidere. Non vultis, judices, ad facinus indignissimæ quæstionis accedat, & quod ipse tor sit filium pater? Adeone non potuit libertis aut servulis necessitas ista mandari? non carnifex potius adhiberi? Pater in tormentis filii non averfos tenuit oculos, ipse vestes scidit, velamenta laceravit, manibus

nibus flagella concussit, renovavit ignes, & ¹ mori filium contentione non sivit, diduxit os quod jam suprema claudabant, fovit animum, ut longis cruciatibus patientia sufficeret. O dignum patrem, cui dicat innocens filius, feci. Non mehercle improbe, mihi proclamaturus hoc loco videor, hominem, qui torquetur in matrem, debere coram matre torqueri. Cur excluditur infelix à sua causa, à sua quaestione? Adhibe speciosis cruciatibus hanc nimis amantem: hujus gemitus excipe, hujus suspiria oculosque custodi: si quod facinus admissum est, torquebis quidem filium, sed fatebitur mater. Irrumpere me tum maxime puta in illud tuum parricida secretum, injicio properanti quaestioni manum, inhibe ictus, subtrahe paulisper ignes. quicquid est quod eruisti, profer in medium, memento te fecisse de filio propter quod tibi non debeat credi. Quid spiritum dolore praecipitas? Quid miseræ intervalla patientiæ pertinaci crudelitate continuas, si frustra tibi sufficere credis quod audieris, nunciare, proferre? Incestum ut credatur, ipse debet audiri. Mirabar & ego, judices, si tam nefanda quaestio alium exitum potuisset habere, quam mortem. Hic est parricidii pudor, sic desinunt quæ incipere non debent. Facinus quaestionis, operis scelere majore, exire tibi videris per orbitatem. Scimus unde venerit ista contentio, nihil extorsit sævitia misero. Vincit torquentem qui occiditur. Jamjam non miror, quod post ista non habes vocem, verba non invenis. Unicum sine teste lacerasti, unicum occidisti, soli tibi deinde notum vis videri celare facinus, & in parricidio quæris aliunde tristitiam. Præposterare est filium occidere, deinde erubescere. Fas non est non esse notum, propter quod se parricida putat innocentem. Eligas utrum voles, aut tormenta damnes necesse est, aut silentium. Quod non debet indicari, quæri non debet. Possis videri fortassis crudelissime senex, silentium filio præstare, si viveret. Consumpta est paterni nominis reli-

Q 4

gio,

¹ *Mori filium contentione non sivit.* Forte: *et mori filium momento non sivit.* Gron-

gio, omnis pietatis sublata reverentia. Si hoc ille meruit, & parum in quæstione, parum ultionis in morte est. Vindicare vis confessionem? traduc cadaver, & super illa vulnera omnes pone causas. Non est ejusdem fateri cur torseris, & tacere cur occideris. Quid ais severissime parricida? Filium consumpsisti per flagella, per laminas. Potes agere viscera de tuis concepta vitalibus, sanguinem qui de tua fluxit anima, non insania, non furore, sed (quantum vis videri) consilio, gravitate lacerasti. Potes tacere super vulnera unici, super exutos artus metuendus assistis, & causas quærente matre, quærente populo, hoc solum dicis, occidi? contenta esse debet incerto? Interrogari nunc te marite credis à matre sola? Causas mortis illius reposcit sollicitudo generis humani. Stant circa liberos attoniti parentes, horret invicem se charitas fraterna complecti, rupta est illa osculorum inter soceros generosque simplicitas. Quousque nos cum silentii tui interpretatione committis? Si nihil factum est quod debeat erubescere temporum pudor, quid sibi volunt verba media, suspensa? Si nefas prodigiosis simile fabulis deprehendisti, miserere, ne sis una morte contentus. Incestam gravius odisse debes, quod & venit in forum, quod audaciam innocentis imitatur, & tacenti videtur irasci. Cum filium propter rumorem torseris, propter tormenta occideris, non est media res, ut neutrum sciamus. Mater quidem, iudices, innocentissima hoc complorat, hoc ferre non potest, quod nihil parricida respondet. Sed nobis videtur jamjam esse dicturus. Non fallit nos nefande quid captes, hoc quod supra silentium trahis alta suspiria, quod prorumpenti videris exclamatione deficere, mendacio paratur auctoritas, & in fidem erupturæ vocis affertur, ut fateri videaris invitus. Dic tamen, par est huic rei matris integritas ut mentiaris? O quanto
nunc

I Potes agere viscera de tuis.] Lego, Filium consumpsisti per flagella, per laminas: potes tacere? Viscera de tuis concepta vitalibus, sanguinem, qui de tua fluxit anima,

non insania, non furore, sed (quantum vis videri) consilio, gravitate lacerasti: potes tacere? Super vulnera, &c. Gronovius.

nunc dolore torqueris, quod instantem non potes aliqua truci proclamatione discutere. Non verba tibi contra miseram, sed argumenta desunt: non voce, sed probatione deficeris. Quod solum datur, relinquis infamiæ, & nos cum perpetua sermonum malignitate committis. Qui interrogantem nec damnat nec absolvit, rumore contentus est. Modestiam mariti pariter & patris accipite. De muliere quæ convinci non potest, sufficere sibi putat ut incesta credatur. Quis unquam tam nefandas artes, tam cruentum deprehendit ingenium? quia non potest probare quod dixerit, captat ut credatur quod non dixerit. Dissimulas, taces, sæve, crudelis? invenisti tormenta patris. Audi quid misera simplicissimo dolore proclamet. Non efficies, inquit, callidissime parricidarum, ut non audeam cadaver amplecti. Ego vero incesta sum, si possum moderari gemitus, comprimere lacrymas. Coite in funus omnes liberi, omnes parentes, custodite planctus meos, observate suspiria. si quid feci, si quid admisi, fatebor. Ecce supra lectulum effusa feralem, laceros artus & perustum complexa corpus exclamo. Teneo unicum meum, velit nolit invidia, meum misera formosum. Hoc erat quod infelicissimam matrem ultra solitæ charitatis exagitabat affectus, amabam marite periturum. Infames quantumlibet hanc impatientiam, ego mihi videor defuisse, cessasse, multum de lætitia, multum perdidisse de gaudiis. Nemo unquam filium nimis amavit. Excuso tibi, inquit, juvenis innocentissime, quod supremis tuis nondum præstiti misera comitatum. Vivere quidem te defuncto continuo non debui, sed mori marito tacente non potui. Rumpam tædium lucis invisæ, sed prius licuerit coram civitate manibus tuis iusta persolvere, cum damnato supra callidissimum silentium parricida, nihil te dixisse constiterit. Ignosce quod ad iudicium istud orbata duravi. Timui ne si ad exitum impatientia, si præcipiti pietate properassem, faceret alium parricida de mea morte rumorem.

DECLAMATIO XIX.

Ex superiore Argumento.

PRO VIRO CONTRA UXOREM.

DEBEBATUR quidem tristissimæ orbitatis misero pudori, ut jam taceremus omnes, & post tam prodigiosas rerum sermonumque novitates, oportuerat hoc esse novissimum de malis infelicissimæ domus, quod occidi filium pater. Sed quoniam mulier immodici semper affectus, super cuncta quæ vel passus sum paulo ante, vel feci, reatus quoque me dolore concussit, veni petiturus à vobis ne me scientem ¹ silentium contentioni præstare credatis. Non quia occidi filium taceo, sed occisus est ut tacerem. Utinam iudices negare possem quod occidi, utinam totum miseræ necessitatis ordinem fas esset intrare, & oris hujus premere secretum. Miratur hanc aliquis patientiam meam? Ardor ille qui me modo impegit in filium, ipsa sui immanitate consumptus est. Quicquid erumpere posset in proclamationem, parricidio peractum est, ² in orbitate conticuit. Non habeo affectum, nisi quo cuncta tantum patiar, audiam, feram. Utrumque de filio fieri non potest, ut & occiderim, & fatear cur meruerit occidi. Quapropter, iudices, satis admirari, satis stupere non possum, quod mulier, cujus præter optimam sane conscientiam, sexus quoque majorem malis nostris pudorem præstare debebat, tacere non potest silentium meum. Novo quinimmo fabulosoque secum impatientiæ genere dissentit. Queritur de populo quod loquatur, de patre quod taceat. Nec contenta confessione mariti, nihil se dissimulare, nihil scire reatus auctoritate testantis, mavult de silentio meo ³ facere secretum

¹ Silentium contentioni præstare.] Forte: confessioni. ideo filere, ne confitear. Sic mox, ubi nunc vulgo editur: Nec contenta contentione mariti, vet. edd. habent confessione. Gronovius.

² In orbitate conticuit.] Malim con-

ticui. Idem.

³ Facere secretum orbitatis.] Distingue: mavult de silentio meo facere secretum. Orbitatis istud amentia sit, innocentia. Idem.

tum orbitatis. Istud amentia sit an innocentia, perditus dolor viderit. Ipsius animus potest scire quid filius meus dixerit, quæ me putat habere quod dicam. Fidem igitur vestram, iudices, ne vos orbitatis miseratione confundat sola mater, neve maximæ calamitatis ibi tantum putetis resedisse sensum, unde vos lacrymæ gemitusque conveniunt. Mei magis debetis in uxoris comparatione misereri, qui filium & perdidit & occidi. Ego sum infelicior ex parentibus duobus, qui quicquid, iudices, ista complorat, & patior, & feci. ¹ Felicem ignorantia conscientiam matris, quæ sufficit interrogare. Major me impatientia, major urit affectus: cur filium occiderim, indicare non possum, nec poenitet quod occidi. Infelix senectus, misera patientia, sic quoque quam multa dicenda sunt? Fuimus quondam, iudices, fuimus felicissimi parentes, cum adhuc ruris unici nobis blandiretur infantia: duravitque domus tota prosperitas, quandiu pariter fruebamur, pariter dileximus, quandiu civitas de nobis hoc solum poterat loqui, filium nos habere formosum. Ut vero in eam adolevit ætatem, in qua corporalibus bonis juvenus insolenter exultat, superbus atque arrogans, in nullum vitæ genus, non in privatos, non in publicos actus florentem duxit ætatem. Dii immortales, quantus qualisque circa juvenem rumor ingemuit! omnium maledictis succlamatus, omnium denotatione damnatus est, donec & ipse consensum circa se publici doloris agnosceret. Inde rarus in publico, & tanquam patris occursum, tanquam civitatis ora vitaret. Non est leve concipere verbis, in quantam civitatis execrationem, in quantam culpam juvenis inciderit. Dictus est occidere posse patrem, dictus est dignus quem posset etiam pater occidere. Quid facerem, iudices, infelicissimus senex? jam jam non evitabat fama nec patrem, jam meis auribus nemo parcebat. Interrogare non audebam, dissimulare non poteram. Fallitur quis-

¹ Felicem ignorantia conscientiam.]
 Forte, ut Felix animi, felix curarum.
 Suspicio tamen: Felicem ignorantia con-

scientiam matris, quæ sufficit interrogare.
 Tò sufficit, ut infra: Viscera unici lacryare
 suffici. Idem.

quisquis me putat quicquam fecisse consilio: impetus ac temporis ipsius nescio quis ardor explicuit. Præparari filio tormenta non possunt. Est in miseris penatibus pars remota, seposita, profunda tenebris, tristis accessu, omnibus apta flagitiis, & in qua audeat facere facinus & pater. Illo fateor dum me variæ cogitationes per totius domus spatia circumagunt, quantum intelligere licuit, improvisus adveni. Et ille quidem ad conspectum meum tanquam deprehensus obstupuit, refugitque trepidus, puto ne quærerem causam. Irrumpo festinanter, avide, sine liberto, sine servulo, sicut me deprehenderat temporis illius fatum, manibus, ictibus, & quæcunque ex obviis dolor in telorum transtulerat usus, ultra vires senectutis aggressus: ignes ex proximo raptos, verbera quæ casus obtulerat, non diviso dolore, non per partes, non per intervalla suspenso, sed semel, sed pariter invado. Pars secreti fuit, ut ipse torquerem. Dii immortales, quæ contumacia, quæ fuit illa patientia, cum domi torqueretur à patre, non invocare matrem? Non repugnavit juvenis, non opposuit manus, nullum imploravit auxilium. Mersis tantum dejectisque luminibus, tanquam unquam flagella sustinisset, tanquam meis torqueretur oculis, omnes ictus excepit in faciem: verberibus, ignibus, laudatos vultus, velut illis irasceretur, opposuit. Reddo testimonium novissimum pudori, cum jam mori vellet, occisus est. Laudo, iudices, patientiam matris, cum & ipsa semper plurimum esset domi, & ab illo secreto fortasse non longe, intervenire noluit, interpellare non ausa est. Sed & manibus meis gratulor, quod non propinquus aliquis, non amicus irrupit. occidisset quisquis me tunc ausus fuisset interrogare pro filio. Sepelivi tamen lacera membra, funus indulsi, ossa collegi. Non iniecit uxor lectulo manum, non inter exequias planctibus elisique uberibus mihi fecit invidiam. Unde in hanc impatientiam prorupit, exiluit? domi me nihil interrogavit. Possum jam mater infelix coram liberis ac parentibus, possum audien-

audientibus diis hominibusque clamare. Et ego amavi filium meum, non osculis, non infirmitate, non lacrymis, sed viribus, dolore, patientia. Unicum, quem si acie clau-
fisset hostis, vicaria morte servassem: si subitum cinxisset incendium, extulissem relicta meorum parte membrorum: eripui malignitati, abstuli famæ. Habeo quod imputem tibi naturæ pietas. Rem difficillimam feci, quod non me potius occidi. Malæ tractationis accusat. Adeone uxor tibi parum videor dedisse pœnarum post periculum & labores ne lucrifaciat pater, quod occidit filium suum? Non pudet ergo si irasceris parricidæ? Quid tibi cum lege quam vos propter minores accepistis affectus? Querelas habet ista non gemitus, & matre seposita solam complorat uxorem. Rursus ad populum vocas miserum pudorem? materiam novi rumoris accendis? Perdidisti ergo rationem secreti mei. Sic omnia feceram, ne quid aut quæri posset, aut dici. Jam vero quid impudentius, quid indignius, quam cum sibi de liberis credunt licere tantundem, & æquum jus patris ac matris esse contendunt, quasi nesciant nobis arbitrium vitæ necisque commissum? Non est privilegium, filium occidere cum fieri potest: nec quisquam tantum ideo fecit, quia liceret. Viscera unici lacerare suffeci. Ignosce, si non potes mihi credere: nemo filium suum occidit odio: non erit tanti juvenis invisus. Illud est in patribus usque ad parricidium terribile, quod amant, quod succurrunt, quod sibi videntur aliter non posse misereri. Non est quod vos ab æstimatione malorum meorum mollior sexus abducatur. Majoris affectus est filium occidere, quam vindicare. Desine igitur me mulier fatigare interrogationibus tuis. Ita tibi non videtur omnia respondere pro filio, qui dicit, occidi? Et licet comprimantur exclamationes? ora claudantur, nihil negat qui hoc fatetur. Atqui summorum facinororum ipsa immanitas innocentia est. Filium pater non demens, non insanus occidi. Hominem extra sensus affectusque positum quisquis nunc miseratur, occidit. Vides senem,
sanguis-

sanguine suo fluentem, laceratis exustisque illis sanctioribus charioribusque visceribus super exanimis unci corpus eruentis manibus jacentem? Horreo cadaver, & velut corpora quæ coelestis exanimavit ignis, adire propius timeo. Ad quædam facinora sufficit claudere oculos, vultus avertere, tacere, mirari, & incredibiles calamitates relinquere suis causis. Miserere, ne quid amplius quæras, ne quid interroges. Dicturum me putas, parce seculo, parce marito, parce patri? Tu vero parce illi qui occisus est. Novum, judices, uxoris in maritum crimen audite. Silentium est de quo quæritur. Solebat indignatio vestra convicia nostra ferre non posse, & matronalis indignatio dicere videbatur, non parcis erga me marite verbis, nullam habet nostri tuus sermo reverentiam, facile prorumpis in opprobria, facile quod libet objicis, exclamas, & dum nimium libertati vocis indulges, potest populus aliquem de me facere rumorem. Tu mulier objicis mihi rem quæ nulli unquam crimini fuit, solam in nostris moribus innocentiam voce reprehensam tuetur taciturnitas. Vide cur manus, cur verba peccare videantur. Illis infamamus, his torquemus, his occidimus. Vis scire quam non possis queri de silentio meo? Felicissima fueras, si idem fecissemus omnes. Finge me paulisper sepositis silentii causis hoc tantum respondere, non prodo secretum. Ex omnibus, judices, quibus humana pectora feriis gravibusque complectuntur affectibus, nullam difficiliorem quam silentii credo virtutem: adeoque promptissimo sermone facile delinquimus, ut constantiam tacendi neque in aliis ferre possimus. Crimen hoc in me mulier vocat, quod in priscis illis morum mentiumque rectoribus fuit prima sapientia, quod quosdam totius vitæ pertulisse ²patientiam magis illa misera miratur antiquitas, quam quod temporum vices, siderum cursus, & profunda

¹ Quibus humana pectora feriis gravibusque complectuntur affectibus. Forte: conspiciuntur, id est, conspecta fiunt, hominum oculos in se convertunt. Gronov.

² Patientiam magis illa misera.] Lege: quod quosdam totius vitæ pertulisse patientiam magis illa severa miratur antiquitas. Idem.

funda naturæ velut conscia ratione sanxerunt. Quæ per fidem impotentia est effringere rigens sacra dissimulatione pectus? evolvere animum quem super sua secreta compositum, non lætitia, non dolor, non necessitas, non fortuna laxaverint? Quisquis de tacente queritur, multo minus ferre poterit loquentem. Nec adeo conjugali societate cuncta miscentur, ut nihil sibi adversus hanc concordiam proprium relinquat animus. Est aliquis etiam à sanguine suo secretus affectus, genusque reverentiæ, ut tacenda minime velis scire charissimos: quædam non possis verberibus, equuleis eruere: & plerosque videas fortiter super sua secreta morientes. Agedum (si videtur) utrumque sexum, omnem conditionem, omnem scrutemur ætatem: nullum sine conscientia pectus, nulla vita sine causis tacendi. Si te interrogaret omnia maritus, haberes aliquid & tu quod non fatereris. Et quanto silentium gravius est in sene, verecundius in marito, sanctius in patre? Pudeat nos mulier infirmitatis. Vicit nos modo juvenis ille constantia, mori voluit ut taceremus. Vides mulier quibus interpretationibus præstes tuum dolorem? Diceris ideo me interrogare, quia scis omnia me potius pati malle, quam loqui. Quis enim in hac civitate non novit taciturnitatis meæ rigorem? Quis ignorat qua cuncta soleam ferre patientia? Ne occisurus quidem suspiria gemitusque præmisi. Nihil feci unde erupturum quandoque in orbitatem patris animum aut tu præscio timore sentires, aut ipse periturus. Hanc nunc me jactare conscientiam putas, quod nihil in publico, nihil in ullo mihi permisi proclamare conventu. Ego vero non sum questus de juvene nec tibi, nec captavi ut illum mecum & mater odisset. Frustra te putas extorquere accusatione posse, quod mihi non ipsæ calamitates, non dolor, non meditatio orbitatis expressit. Uras licet, durabo, perferam. passus sum jam quod erat difficilior, occidi. Torris, inquit, filium meum. Breviter, judices, ratio reddatur: Infamem quid refert, an innocentem, si illud omnibus liquet?

quet? Juvenem cunctis pignoribus invisum, omnibus affectibus gravem maligni fecere sermones. Quid agimus anime? quemadmodum effugimus, evadimus? In tanta infamia nihil facere, credentis est. Vis me circumire singulos, reclamare populo, cum rumore rixari? Tuæ fortassis infirmitati conveniat negare, me tantum fortior assertio unci decet. Eripiendus est non contentione verborum, sed ut civitas stupeat, ut erubescat. Torquere me filium putas? Invidiam facio populo. Videor mihi illis verberibus lacerare famam, illis ignibus increpare rumorem. Quæstio de infami filio unam rationem habet ut probes innocentem. Dii mala prohibeant, ut noveris illum dolorem, quo potest torquere filium pater. Nihil est infelicius homine, cui de unico suo mors sola non sufficit. Juvenem in cuius animo perdiderant nomina nostra respectum, quem cotidie necesse habeamus excusare rumori, qui inter nos formosum malebat agere quam filium, verberibus ignibusque consumpsi. Vis, vis scire quanta tormentorum ratio fuerit? Debuit etiam tortus occidi. Si tamen utique mater vis scire causas, leniter audi. Prospiciebam miser in grande quandoque facinus prurpturum, quod ocio vitam, quod desidem domi perdebat ætatem. Non peregrinationibus excolere mentem, non experiri militiam, non tentare maria, non jura colere, non administrare rempublicam, non ducere volebat uxorem. Præterea traxerat ex frequentibus castigationibus tædium patris, & in execrationem mei, conscientia qua non emendabatur, exarserat. Timebat occursum, non audebat adire: colloquia, oscula, convictusque fugiebat. Breviter perditissimæ mentis definienda mensura est. Oderat me filius, & timebat. Filium igitur totius civitatis existimatione damnatum, quem adhuc vivere mirabantur homines, torfisse me putatis? Ego vero occidi, tarde, diu. Quæstionem illud vocas: Poena, supplicium, & malorum meorum exitus fuit. Nulla ratio est interrogandi hominem, cui non est fas nisi negare. Quanta tamen
mibi

mihi fuit & in quæstione moderatio? Non enim præcipiti raptus impulsu exilui repente, subito, nec captus dolore cæco impatientiæ meæ ¹ velox vulnus induxi. Non potest non ratione occidi filius, cum ante torquetur. Dedi moras, spatium, tempus indulgi. Vides quantam hinc malignitatibus potuerim præstare materiam? si in illo secreto, gladio tantum, si vulneribus egissem, exitum fecerat juvenis deprehensi. Non est igitur mulier, quod mihi facias duplicatæ quæstionis invidiam, id est, quod torseri, & occidi. Sola est hujus necessitatis ratio de morte. Illud est parricidium, filium torquere victurum. Putas juvenem vivere potuisse, cui jam non poterat nisi morte succurri? Quem contra malignos sermones asserere cœperam, non reddidi rursus infamiæ, neque in oculos & ora vulgi de secreto patris emisi: providentia mea tibi quoque mater, ² ne in hunc interrogetur, eripui. Ille vero non fuit post tormenta daturus vitæ pudorem, ut interrogaretur à singulis, ut negaret. Verum mulier affectibus tuis renunciandum est, ad totius domus nostræ pertinere innocentiam credidi, ne se ipse potius occideret. Sentit, judices, mulier ad jus querelæ suæ nec quod torserim, nec quod occiderim, pertinere. Itaque quærit, quid mihi dixerit ille, de quo nescit an dixerit. Quid ais mater impatiens? Ita in morte filii tui nihil aliud ad te pertinet quam quid locutus sit? Ita si respondero, remittis parricidium, tormenta non objicis? O inconsultam muliebrem semper amentiam! quid juvenis in tormentis dixerit tanquam ignoret, interrogat: nihil me comperisse non credit, tanquam sciat quid dixerit. Fidem communis sanguinis, fidem communium malorum, ne parricidii me velis agitare secretum, ne calamitatibus nostris gravem facias innocentiam tuam. Viderit quid meruerit juvenis ille, ego jam possum suprema revereri, & post exitum unici revertor in patrem. Major defunctis liberis præ-

R

standa

¹ Velox vulnus induxi.] Alii indixi. Sed scribendum, inflexi. Gronovius.

² Ne in hunc interrogetur.] Lege, ne adhuc interrogaretur. Idem.

standa reverentia est, nec quicquam minus convenit affectibus patris, quam si insultare videatur occiso. In gratiam me cum filio reduxit orbitas, iram nostram mors severa composuit. Quinimo recogitanti mihi totum secreti illius ordinem, subit tacita misratio, quantam ego debeam reverentiam filio quem potui torquere solus, quem potui solus occidere. Perseveras, cogis, instas? Invicem, te, mulier, interrogo, cur si tantopere volebas scire quid interrogarem, quid ille loqueretur, non irruperis in quæstionem, quam nullis ministris, nullis custodibus vallaverat pater? Quanto melius mater ipsum adisses? quanto fortius interrogasses una? quanto tibi plura dixisset? Quis te, mulier, affectus abegit, tenuit, exclusit. Agnosco verecundiam tuam: timuisti, credo, ne si in illo secreto fuisset omnes, occidisse filium diceretur & mater. Instas tamen, & miseris ora diducis. Puta me hoc solum dicere, ¹ ex maximi facinoris cunctatione veniens quid audierim, nondum scio: totus adhuc sum in parricidio meo, & post mortem unici omnia quibus laceratus, occisus est, in animum meum tormenta redierunt: Est quidem difficile, ut aliquem pati pudorem parricida videatur: veruntamen stupore, amentia, & silentio in orbitate defeci. Ablata est mihi omnium verborum fides, omnis sermonis auctoritas: nec habet causam loquendi, cui non potest credi. Desine, mulier, interrogare. Filium quem occidit pater, nec absolvere nec accusare jam debet. Quid, inquit, dixit cum occideres? Miseram parricidii innocentiam, quod hoc me non potestas, non magistratus, non propinquus aliquis, non amicus, non ille semper loquax populus ac malignus interrogat. Quiescitis, tacetis. Me infelicem, num quid scitis omnes? Puta me, mulier, hoc tibi respondere, non habent incredibilia vocem. Quædam majora sunt, quam ut illa capiat modus sermonis humani. Tu vero crede nihil aliud fuisse quam

¹ Ex maximi facinoris cunctatione.] Lege, per cunctatione, vel percontatione. Gronovius.

quam furorem, insanisse me puta, videbam, quæ non fiebant, audiebam quæ nemo dicebat. Hoc solum non insanientis habui, quod tacebam. Finge me respondere, nihil dixit, nihil locutus est, non credis? Atqui multo minus creditura quid dixerit. Accipe, mulier, brevem veramque rationem, cur in quæstione juvenis occisus est. Torquebam, nec interrogabam. si qua ad aures tuas ab illa quamvis remota domus parte perlata vox est, meus gemitus fuit, meorum viscerum dolor. Quæris, cur nihil dixerit? quia non habuit quod scire vellem, quod audire deberem. Nihil aliud quæstio illa captavit quam silentium, quod præstare vita non poterat. Quisquis in tormentis occiditur, ideo tortus est, ut occideretur. An tu quæstionem illam fuisse credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? Ideo enim equuleos movebam artifex senex, ¹ tenebam fidiculas ratione sævitia, ut leviter sedibus suis emota compago per singulos artus membra laxaret. Consumptus est spiritus silentio sui, & verbera ignesque animum pariter vocemque cluserunt. Videbatur mihi premere gemitus, tenere suspiria: & sic nihil dixit, tanquam torqueretur ab homine qui sciret. Miraris hanc in filio contumaciam, in juvene patientiam? Patri torquenti non potest aliter responderi, quam ut mori malit quam confiteri. Quod sufficit igitur interrogantibus respondeo, mulier occidi. Fallitur quisquis expectat ut objiciamus illa communia, ego vero proclamo, non luxuriosum, non amore meretricis infamem, nihil ille delinquebat, quomodo liberi solent, monstrum erat inenarrabile, quod nollem deprehendere, quod ferre non possem. Miratur aliquis quod non abdicaverim, nec notissima ultione patrum fuerim tantum expulisse contentus? Tuus, mulier, nefarius, tuus inconsultus non permisit affectus. Filium cui contra severitatem meam ignoscebas, quem mecum odisse non poteras, secuta fuisses abdicatum. Finge juvenem dixisse nescio quid, ego

R 2

audire

¹ Tenebam fidiculas.] Forte: tenebam. Idem.

audire nihil potui. non enim potestatis alicujus more confederam, nec torquentibus aliis. ¹ agebam judicem patrem. Ego tunc cuncta & passus sum pariter, & feci. Non vacabat aures præstare verbis, excipere gemitus, æstimare singultus: avocavit me contentio, dolor, orbitas, parricidium: omnia facta sunt festinatione præcipiti. Idem patris affectus est torquere ut scias, occidere ut nescias. In meam, inquit, infamiam taces. Ita nunc primum laboras misera de fama, & post unici mortem pertinere ad te coepit quid loquantur homines? Scilicet filius impensus est ut erubesceres, ut male audires? Adeone hoc captanti non erat satis rem totam commisisse rumori? Ego vero me famæ tuæ, mulier opposui, & inter matrem filiumque medius parricidium feci: unicum occidi, ne quid aliud loquerentur homines. Alioqui si hoc capto quod putas, quousque taceo? in quod tempus differo illam quam me putas premere vocem? Ecce reatus judicium pronuntio, ego tamen scire me nego. Egregiam rationem malignitatis: locuturus adversus uxorem, feci ne mihi crederetur. Fateor igitur, nihil ad certum indubitatumque perduxì, hoc est quinimo propter quod ad mortem usque contendi. Non explicant tormenta quæstionem, quæ occidunt. Quid, inquit, dixit? Felicem te misera, si nescis quid dixit. Ita non es contenta conscientia tua? non sufficit quod non habuit ille quod negaret, quod fateretur? Poscis verba quæstionis, cogis, extorques. Testor, tu facis ne possis negare quod dixerò. Quid dixit? parasse se parentibus venenum? negas. Proditionis agitalle sermones? negas. Tyrannidis inisse consilium? negas. Et quicquid dixerò, negabis. O bonæ conscientiae incauta simplicitas! Ita non times ne coactus loqui multa fingam, multa componam? Si potes scire, mulier, an mentiar, scis quid dixerit. Quid dixit? nihil. Quid dixit? omnia. Male dixit seculo, fecit temporibus invidiam, detestatus est patrem, conviciatus est matri. Quid dixit?

¹ Agebam judicem patrem.] Utrum pater, an judicum vel judicis partem. Gron.

dixit? plus quam interrogabam. Vicisti, mulier, obstinationem meam. Audi breve succinctumque responsum quid dixerit: quod quæris, quod putas. O si quis in illam vos secreti nostri potuisset adhibere præsentiam! vidissetis novum genus quæstionis, stabam senex furiis monstrosæ feritatis accinctus, manibus exertis, hinc ignibus, hinc verberibus armatus: super ora, super oculos jacentis assistens clamabam, furiose, demens, tace. Et ille velut exultis amputatisque per quæ dolor exitus in verba, fuit attonitus, amens. Quoties ad motis ignibus ad aliquam corporis partem, totum pectus imposuit? quoties hiatu oris, avide flammæ adversus exeuntia verba collegit? Cum vero jam totus calor verberibus expulsum, viribus novissimi doloris erumperet, pertractis ab ima pectoris parte suspiriis brevissime collecti spiritus, ille quo redditur anima singultus fuit similis exclamatorio nescio quid, quod & tu fortassis audires. Occupavi, fateor, & advocatis quas jam consumpseram viribus, manibus, telis, totoque corpore pariter adnixus antequam mentiretur, occidi. Misera temporis illius recordatio, deficientem in manibus meis filium vidi, aspexi ora pallentia, frigidos anhelitus, interrupta suspiria, & animam magno silentio exeuntem, non tamen tormenta laxavi, non subtraxi restinxisque flammæ. Miserere, mulier, ne quæras amplius vocem huius affectus, filium qui moriebatur, occidi. Non perdiditamen, non perdidit unci mortem: ¹ fortunam non perdidit, jam me non interrogat nisi sola mater. Consiste, agedum mulier, loco meo, & in habitum paterni furoris accincta admove equuleos, flagella, laminas: perdico, testor, aliter non possum loqui, aliter mihi non potest credi. Quanquam miserrime juvenis (fas est enim jam tuos alloqui manes) exprimere mihi vocem nullus poterit dolor, quantum vollet laceret, vel occidat: vincere me tormenta docuisti. Si

R 3

tamen

¹ Fortunam non perdidit.] Scribendum: tem, fortuna: non perdidit. jam me non in-
Non perdidit tamen, non perdidit unci mor-] terrogat nisi sola mater. Idem.

tamen fas est cogitationis memoria tractare verba miseræ quæstionis, cur me coram populo magis interrogas? Eamus, uxor, in illam desolatam domum, in illud jam patris filiique secretum, ibi me interroga, ibi, ubi torſi, ubi occidi, ubi adhuc forsitan filii tui vaga per mœstos penates anima discurret. Porrigat aliquis imaginem juvenis occisi, ponat in sinu matris illas vestes, quibus ipsa juvenem misera comebat. Eamus ad tumulum, misceamus super busta lacrymas. Ibi aut tacebimus pariter, aut invicem confitebimur. Jam jam miser mori possum, explicuit te sollicitudo, pietas. Non scribo tabulas, testamento suprema verba non credo, & ego moriar in tormentis meis. Illud tantum novissimis precibus à te civitas, per liberos, per conjuges, per natos, à te uxor per occisi juvenis umbram peto, à te, mater, ne quid amplius quæras, tu infamiam ne dicas.

[*Tu infamiam ne dicas.*] Hæc verba ad civitatem vel populum diriguntur, non ad matrem, à qua quod peteret, jam exposuit; hic indicat, quid à civitate vel populo: nimirum, *tu infamem ne dicas.*

Sic enim scribendum censeo. Quod, ut & superiora, pluribus illustrari potuissent: sed & nos festinamus & typographus. Gronovius.

F I N I S.

M. F A B I I
Q U I N T I L I A N I
D E C L A M A T I O N E S

Quæ ex CCCLXXXVIII.
superfunt, CXLV.

Ex veteri exemplari restitutæ.

Ex bibliotheca P. PITHOEI, cum ejusdem &
ÆRODII, GRONOVIIQUE Notis.

Clarissimo atque Amplissimo VIRO
CHRISTOPHORO THUANO
CELIO, EQUITI,

Regni Curiae Praesidi primario, &
sacri Consistorii Senatori.

P. PITHOEUS S. P. D.

DEclamandi studium, quamquam & Senatus amplissimi, & gravissimorum Censuram praedictis notatum, sero demum apud Romanos receptum est, usu tamen ipso sic utile honestumque apparuit, ut principes civitatis viros, summos etiam Imperatores in eo se exercere non puduerit. Nam ut M. Tullium & grandes illos praetextatos omit- tam, sane traditum est Magnum etiam Pompejum sub civilis tumultus initium, repetiisse de- clamandi consuetudinem, M. vero Antonium, ipsumque adeo Augustum, ne Mutinensi qui- dem bello, in tanta rerum mole, omisisse. Et vero qui eloquentiam non in foro modo judi- ciisque, sed & apud populum tanti fecerunt, ut illam de summis virtutibus unam quandam esse dicerent, & eosdem fere sapientes atque elo- quentes haberent: nihil profecto mirum est eam potissimum rationem tam avidè amplexos, quam esse judiciorum consiliorumque imaginem, id est forensium & popularium actionum meditatio- nem, quin & solam ad formandam ipsam elo- quentiam sufficere, censuerunt. Mihi quidem

R 5

ejus

eius exercitationis fructus non in solis veterum poëtarum carminibus, aut iis quæ supersunt oratorum actionibus, sed & in historicorum scriptis elucet maxime, quorum ego directas obliquasque conciones cum lego, non unius mihi hominis, sed plurium simul ingeniorum sensus collectaque acumina agnoscere videor. Quo magis doleo hanc & dicendi & scribendi, ut ita dixerim cotem sic à nostris hominibus neglectam, ut simul etiam eloquentiam ipsam amittere necesse fuerit? atque eo quidem magis, quod maiores nostros in eo studii genere non excelluisse modo, sed Romanis ipsis auctores, duces ad magistros fuisse comperio: nam L. Plotium qui primus apud Latinos discendi præceptor extremis L. Crassi temporibus floruit, Gallum fuisse traditum est. Et ne singulos enumerare necesse habeam, Augusto Reip. clavum tenente, Votienus Montanus Narbonensis pro summo Oratore habitus, demum à Tiberio in insulas Baleates relegatus legitur. Sub ipso Tiberio Domitium Afrum præstantissimum oratorem Nemausus, Clodium Quirinalem Rhetorem Arelas urbi dedit. Sub Caligula Trogi Pompeii pater è Vocontiis epistolarum & legationum, simul & annuli curam habuit. Temporibus Neronis L. Statius sive Ursulus, sive Surculus Tolosas Romæ Rhetoricam celeberrime docuit: & eadem fere ætate Julius Florus patruus Julii secundi miræ facundiæ & infinitæ curæ viri in eloquentia Galliarum, quam & ibi demum exercuit, princeps
ut

ut inter paucos disertus à M. Fabio laudatus est. Sed nec ego M. Aprum indictum abire patiar Julii Secundi æqualem, celeberrimum sui fori ingenium, quamvis plerique maligne opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem, quod non satis pro ætate pugna, sapius ad curam rerum ab elocutione respicere videretur, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam institutione & literis famam eloquentiæ consecutum. Et ut ad posteriorum Imperatorum tempora trans-eam, una nostra Aquitania, quamvis Græca se jactet origine, plures urbi Latinos rhetoras oratoresque dedit, quam reliquæ simul omnes provinciæ. Testes mihi in primis erunt Nazarius, & ipsius filia Eunonia patri eloquentia nihilo inferior. Testes Paterius atque Delphidius acerrimus orator. Marcellino dictus Hieronymianæ Hedibiæ majores, & Alcimus Nitiobrix, & Tiberius Victor Alethiusque Minervi Burdigalenses: sed & Victorinus ille qui etiam in foro Trajani statum meruit. Testes Tiberianus & Titianus viri disertissimi: quorum uterque Præfecturam Prætorii in Galliis administravit magna cum laude non eloquentiæ modo, sed innocentia & prudentiæ singularis. Testis Latinus Pacatus Drepanius, & Theon ille præceptorum & exemplorum hujus artis traditione notissimus, quem sub Juliano illustrem in Gallia famam consecutum Eunapius auctor est. Testes & alii plures non Ausonio solum Aquitano, sed & Hieronymo Stridonienfi quasi ex professo laudari: quibus

quibus & eæ quæ supersunt nonnullorum reli-
quæ, testimonium reddunt artis non immerito
vel à Romanis ipsis in summa admiratione habi-
tæ. Nam quid ego ad Leonis, Cati, Lampridii,
Antedii, Consentii, & Severiani, id est, ad Sido-
nii Apollinaris tempora deveniam, ipsius scriptis
melius nota? aut cur ea repetam quæ de Theolo-
gorum nostratium eloquentia alibi dicta sunt? Il-
lud potius etiam infelicissimis temporibus su-
perfuisset Galliæ oratores suos, cum ubi ipsi deef-
sent. Extat de Aratore Patricio elogium illud
apud Senatorem Romanorum, eloquium non
suis regionibus invenisti, & ibi te Tulliana lectio
disertum reddidit, ubi quondam Gallica lin-
gua resonavit. Ubi sunt qui literas Latinas Ro-
mæ non etiam alibi asserunt esse discendas? Eva-
ferat Cæcilius pondus verecundiæ, si hunc pro-
ventum priora secula genuissent. Soluta quippe
est vis illa sententiæ. Mittit & Liguria Tullios
suos. Quæ quidem eo libentius retuli quod &
Statium Cæcilium, & Ligures ipsos Galliæ ad-
ferant, quos Italiæ qui tribuunt, sane non usque
adeo intolerabilem injuriam faciunt majoribus
nostris, inter quos tamen eam gentem nec po-
stremam fuisse vel illa Lucani arguunt.

*Et tunc tonse Ligur, quondam per colla decora
Crinibus effusis toti prælate Comatæ.*

Miretur nunc aliquis & Belenum, & Teutatem,
& Ognium illum Herculis Gallici appellatione
à Luciana Proflalia descriptum, tanta religione
à Gallis cultos, ut ejus non apud Græcos Lati-
nosque

nosque scriptores modo, sed in ipsis etiam lapidibus hodieque supersint reliquiae. Miretur Lugdunensem aram Kalendis suis Julio Antonio & Fabio Africano Consulibus Augusto dicatam, & Rhetores Gallos utriusque facundiae ex Caii instituto ad eam pallescentes. Miretur ab ipso Augusto Antonium sororis nepotem multa claritudine generis sed improspere, in civitatem Massiliensem specie studiorum sepositum, ipsumque Julium Agricola generi testimonio laudatum, quod eam sedem ac magistram eruditionis habuisset locum, ut ille ait Graeca comitate & provinciali parsimonia mixtum ac bene compositum, in cuius encomio vix ipse sibi Strabo satisfacit. Miretur sub Tiberio nobilissimam Galliarum sobolem liberalibus studiis apud Eduos operatam, & quae de iisdem scholis longo post tempore Eumenius sacrae memoriae magister ad Constantium Imp. imo & Constantius ipse suis ad illum literis testatus est. Miretur & illa Juvenalis quae satyricè licet, non frustra tamen dicta res ipsa clamat:

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

& --- *nutricula causidicorum Gallia.*

Miretur & Tolosam jam olim Palladium appellatam, & Medericum Chonodomari regis Alemannorum fratrem obsidem in Galliis, doctum Graeca arcana, Serapionis nomen filio imposuisse. Miretur & illa Claudiani ad Honorium,

--- *te Gallia doctis*

Civibus, & toto stipavit Roma Senatu.

Certè

Certè Catonis ex Originibus longè antiquius testimonium est, Galliam duas res semper studiofissime persequutam, rem militarem, & argute loqui: adeoque Gentili Gallorum vocabulo facetos pro facundis dictos Fortunatianus notat. Sed illa Hieronymi omni exceptione majora sunt, viris semper fortissimis & eloquentissimis abundasse Galliam, & Galliarum studia suo etiamnum tempore fuisse florentissima. Quæ si quis de proximis tantum Italiae regionibus dicta putet, legat & quæ de Belgis Mosellæque accolis Aufonius, atque inter cætera, illa:

*Te clari procures, te bello exercita pubes,
Æmula te Latia decorat facundia linguae.
Quinetiam mores, & letum fronte serena
Ingenium natura tuis concessit alumnis.
Nec sola antiquos ostentat Roma Catones*
Sed & hæc,

--- *Tempus erit quum facta viritim,
Belgarum patriosq; canam decora inclyta mores:
Quis mihi tum non dictus erit? memorabo Quietos
Agricolas legumque Catos, fandique potentes,
Præsidium sublime reis: quos curia summos
Municipum vidit procures, propriumq; Senatum.
Quos prætextati celebris facundia ludi
Contulit ad veteris præconia Quintiliani.
Quique suas rexere urbes, purumque tribunal
Sanguine, & innocuas illustravere secures.
Aut Italum populos, Aquilonigenasq; Britannos
Præfecturarum titulo tenuere secundo.
Quiq; caput rerum Romam populumq; patresq;
Tan-*

*Tantum non primo rexit sub nomine, quamvis
Par fuerit primis.*

Intelligatque ad omnes pertinere quod Senator scripsit, legisse Romam frequenter fasces de mœnibus Gallicanis, ne aut in damno suo præcipua contemneret, aut probata virtus inhonora cessaret. Sed hæc quidem majorum virtutes, nostram arguunt ignaviam, quibus vix fatis fuit ab hoc tramite deviasse: nisi & ipsa eorum vestigia deleri pateremur. Ego vero & si natura bene sentiendi judicandique potius quàm dicendi studio teneor, eam tamen exercitationem à nostris repeti cuperem, iisdem illis legibus quas optimi magistri toties sanxerunt, ut esset quantum potest ad veritatem accommodata declamatio, non ad solam composita voluptatem, meminissentque juvenes iis se velut præpilatis ad verum discrimen aciemque justam instrui: ideoque in ea una specie consensendum non esse, sed ad id perveniendum cujus potissimum gratia reperta est. Illud etiam observari vellem, ne cruda adhuc studia in forum impellerentur, utque non eloquentia tantum ipsa, quod ex veteribus plures questi sunt, sed illa etiam jurisprudentia, qua nihil esse majus & angustius confitemur, pueris induerentur adhuc nascentibus: quin, paterentur quamlibet properantia parentum vota, ut annorum, sic laborum & bonorum gradus fieri, &, quando hæc apud nos summarum virtutum studia sic conjuncta sunt, ut utriusque una jam fere professio esse videatur, nihil duobus dignum puta-

putarent quod vel alteri impar esset, nec primum finerent esse quod maximum est. Nunc refractis pudoris & reverentiæ claustris, illa jam nobis vetus querela propria est, Pueri in scholis ludunt, juvenes ridentur in foro, *ἐν πύθῳ τῶν νε-
εργειῶν μανθάνοντες*, ut est apud Theonem: & quod utroque turpius est, quod quisque perperam didicit, in senectute confiteri non vult.

Inde canina foro latrat facundia toto, ut est apud Christianum Poëtam: & in magno causidicorum ac moratorum grege, juridicorum & oratorum non magnus est numerus: quin & declamatorum clamatoribus longe impar. Denique res ipsa probat, ut litigiosa est potius juris ignoratio quàm ipsa scientia, sic artis dicendi inscitiam ipsa eloquentia verbosiores esse: ut non immerito à veteribus dictum esse videatur, nihil esse in ea quod spem tantopere fallat, quam quod quilibet cum audierit, statim se nullo negotio consecuturum imitatione confidat. Verum hinc ego neque tempora acerbius notare constitui, neque mihi Censoris partes adsumere in eam maxime culpam, cujus me ipsum inter multos conscium ac participem fateri malo quam convinci: & cui potius remedio aliquo saltem in posterum succurri cupio. Atque hoc quidem animo M. Fabii Quintiliani, non illius cujus XII. Institutionis oratoriæ libros Hilarius noster imitatus dicitur, sed vel patris, vel potius, ut plurimum conjectura est, avi declamationes nunc à me eduntur & ampliores & meliores ope atque auxilio

lio vetustissimi exemplaris, quod Cl. Falceti Monetariæ curiæ Præsidis viri candore, humanitate & rerum nostrarum cognitione inter paucos numerandi, beneficio lubens merito acceptum refero. Adjeci & Calpurnii Flacci nomine excerptas quasdam ut præferebat titulus vetustioris exemplaris quod partem earum habuit, decem Rhetorum minorum: credo ad Senecæ controversiarum comparisonem, quæ & ipse in eodem Codice x. Rhetorum inscribebantur, majorum videlicet: quas & istis lubens prætulissem, nisi me aliunde distractum difficultas ipsa tenuisset, & hanc potissimum laudem Fabri nostri optimi & doctissimi viri propriam esse voluissem: quo profecto nullus est cui Annæorum familia plus debere velit aut possit. Nam Quintiliani nepotis quæ vulgo leguntur, aut Portii Latronis illam quæ contra Catilinam est, adjicere non libuit: sed nec Sallustii & Ciceronis nomine scholasticas controversias, & quod in omnium manibus extent non adeò corruptæ, & quod istis, ut verum fatear, non satis mihi respondere videantur. Ac erit fortasse tempus cum vel mihi vel alii potius non primarum modo secundarumque exercitationum præcepta exemplaue, sed & reliquos omnes veteres artium scriptores, quorum plerosque vel nomine ipso etiam literatis ignotos video, in unum corpus colligere ac nostris hominibus exhibere dabitur. Interea vero, Præses amplissime, quicquid id est, quod in Quintiliano & Flacco præstitimus, etsi

S

digni-

dignitate tua longe inferius, tibi tamen dicare visum est, cum quod Fabii magna pars, etsi lacera deformataque pridem alterius, cujus diligentiae & hoc beneficium tandiu debuimus, adsignatione tua quodam jure facta est, adeo ut nunc reddi potius, quam donari videatur: tum quod in eo Senatu primas tenes, in quo hujusce studii fructus percipitur maximus, non ex honorariis, & (ut quidam veterum, sed paulo acerbius & iracundius dixit) advocatorum stipe, sed ex animo & contemplatione ac scientia, praecipue vero ex illa incredibili voluptate, quae liberis & ingenuis mentibus insita est, benefaciendi pluribus non amicis modo, sed quibuslibet, qua nihil esse puto quo ad Deum homines propius accedamus. Fuit & illa mihi propria causa, quod studiis nostris, & literarum nomine & paternae amicitiae recordatione pro tua summa gratia atque humanitate haecenus favere visus es: & ut in posterum magis ac magis faveas, erit tibi hoc, si placet, gratitudinis atque obsequii mei pignus, si non dignum amplitudine tua, certe professione nostra saltem pro tempore non indignum. Bene vale Praeses amplissime. Lutetia Parisior. Kal. April. rebus prolatis CIO IO LXXX.

PETRUS

PETRUS PITHOEUS
PETRO NEVELETO DOSCHIO,

Sororis filio.

S.

QUÆ requiris, altioris sunt indaginis, & majus otium desiderant. Interea tamen quæ de iis in mentem venerunt pro tempore hæc habet.

Declamatio aut Suasoria est, aut Controversia. Auctor dialogi de oratoribus. Nempe duo genera materiarum apud Rhetores tractantur, Suasoriæ, & Controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem, & si * tanquam plane leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur: Controversiæ robustioribus assignantur: Fabius lib. 2. cap. 1. Suasoriæ, inquit, apud Rhetorem materiæ sunt inter rudimenta dicendi. Seneca, lib. 6. Controv. de Severo Cassio: Aiunt eundem non tam bene Suasorias quam judiciales Controversias dicere. Sic apud Græcos Anaximenes Judicialem & Concionalem generales causarum partes esse voluit. Fabius, lib. 3. cap. 4.

Suasoriarum Senecæ titulum qui non probant, & Laudabilia inscribi malunt, auctorem arguunt qui suum ipse librum sic appellavit.

Demonstrativum genus, quod Aristoteles, & alii plerique ἐπιδεικνύον, Hermogenes vocat πανηγυρικόν, magis ad Suasorias pertinere videtur, Fab. lib. 3. cap. 8. Et quanquam locus nullus, aut felicius, aut sæpius à Cassiodoro tractari dicatur in scholis, quam laudis, aut vituperationis, ut qui sit communis omni dicendi generi, demonstrativæ tamen materiæ appellationem jam inveterata ignoratione sublatam Emporius rhetor ait. Interdum tamen & hoc genus controversiarum est, ut legum laus, & vituperatio apud Græcos, apud quos earum lator ad judicem vocatur, ut Fabius ait, lib. 2.

S 2

cap. 4.

cap. 4. Romanis pro concione suadere, aut dissuadere moris fuit. Itaque apud eos & hæc proxime ad Suasorias accedit, ut apud Quintil. declam. 255.

Προσομιλητικὴ Platonica, ut à forensi ratione, sic à scholæ secundis exercitationibus disjuncta est; utpote privatis sermocinationibus accommodatior & ad Dialecticam magis pertinet.

Sermo extra Controversiam est, & præcepta artis continet in themate proposito, quæstionis, & divisionis, quæ pene hoc proprium habet ostendere ossa & nervos controversiæ, & ut sic dixerim, ipsam controversiam ἀνατομίζειν finitionis, tractationis, interdum & coloris, prout thema exigit: sed actionis ipsius & quod ad personam agentis attinet, & quod ad agendi modum.

Tractatio non illa quam M. Tullius in collocatione verborum ponit sed quæ proprio nomine à posterioribus, Rhetoribus sic appellata est, videtur fuisse loci communis, & à quæstione distinguitur. Seneca lib. 1. Controvers. Adjecit quæstionem Gallio alteram, an abdicari possit jam adoptatus ob id vitium, quod antequam adoptaretur notum fuit adoptanti. Hoc autem ex æquitatis parte pendet, & tractatio magis est quam quæstio. Quæstio controversiæ pars est, ut & divisio. Idem Seneca præmio lib. VII. de Albutio: Raro totam controversiam implebat: non posses dicere divisionem esse, non posses declamationem, tanquam declamationi multum deerat, tanquam divisioni multum supererat. Paulo post de eodem: Erat & illud in argumentatione vitium, quod quæstionem non tanquam partem controversiæ, sed tanquam controversiam implebat. Omnis quæstio suam probationem habebat, suam excusationem, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. Ita unam controversiam proponebat, plures implebat. Quid igitur? omnis quæstio per numeros suos implenda non est? est quidem, sed tanquam accessio, non tanquam summa.

Prælocutio Senecæ sermo est, interdum & sedentis ut lib. 1.

Controv.

Controv. de Portio Latrone: id quod nunc à nullo fieri animadvertimus, semper fecit: antequam dicere inciperet, sedens quæstionem ejus quam dicturus erat Controversiæ, proponebat. Et in præmio l. 111. Silo Pompeius sedens, cum facundus & disertus & literatus haberetur, si proclamante dimitteret, tam male declamabat ut videar non male optasse quum dixi. Numquam surgas. Idem l. 111. de Albutio Silone Novatiensi: Incipiebat sedens, &c. De quo & Suetonius libello de Illustrib. Rhetor. Solitus, inquit, proposita controversia sedens incipere, & calore demum proventus consurgere ac perorare, declamavit autem genere vario modo splendide atque adornate, tum ne usquequaque scholasticus existimaretur, circuncise ac sordide & tantum non trivialibus verbis. Sic is locus cum ex veteri meo exemplari, tum ex doctissimi Fabri nostri conjectura restituendus est.

Præfatio non solum extra controversiam, sed etiam extra sermonem controversiæ fuit. Fabius lib. 111. Inst. c. 111. Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an, Gradus eliminat, apud Accium in tragædia dici oportuisset. C. Plinius lib. 11. Epist. x1. de Licinio Valeriano, Et de fortuna præfationibus se vindicat.

Altercatio cujus præcepta tradit Fab. lib. 11. c. 11. tota mihi videtur fori potius esse, quam scholæ: ut non immerito suspectum habeam quod Rodolph. Agricola lib. 111. de Invent. Dial. c. xv. & lib. 11. c. x11. jactat habere se M. Fabii Altercationum librum unum, quem ego Antiphontis librum eodem jure dixerim quo Gallio pater Othonis Junii libros Colorum. Quanquam scio habuisse non Rhetores modo sed & Oratores ipsos locorum communium commentarios, ut Ciceronem in vitia, itemque proæmiorum sive initiorum volumen à Quintiliano laudatum, cujus ipse lib. xvi. epist. ad Atticum meminit, exemplo scilicet Demosthenis. Nam ejus extant ἡνυπερὶ τῶν κοινῶν ejus generis quod à Sulpitio Victore & Hieronymo galeatum, ab aliis vulgare dicitur.

Hujusmodi etiam fuerunt Q. Hortensii loci communes, & Domitii Afri de Testibus libri duo apud eundem Quintilianum lib. II. c. I. & lib. V. c. VII. & illi ipsi colorum Otthonis Junii quos Seneca irridet. Sed & pericula illa sententiarum apud Fabium lib. II. c. XI. & lib. X. c. I. Et codicilli sive manualia, quorum Paullus Aegineta in præfatione meminit, & Fabius ipse sub finem lib. X. Quin & pueri ipsi Commentarios suos habuerunt: in quos ea congererent quæ aliis declamantibus laudata essent, ut ait idem Fabius lib. 2.

Declamationes aut sunt Tractatæ, aut Coloratæ:

An Tractatæ quæ aliquotiens tractatæ sunt? ut apud Quintilianum nostrum Declam. 261. Coloratæ verò, quarum thema ab ipso declamatore primum fingitur?

An Coloratæ illæ quæ à M. Fabio Figuratæ controversiæ. Philostrato in Polemone sophista ἐχρηματισμέναι ὑποθέσεις dicuntur, & ab eodem Fabio exponuntur lib. IX. Inst. cap. I. his verbis, Zoilus id solum putavit schema quo aliud simulatur dici quàm dicitur, quod sane vulgo quoque sic accipio. Unde & figuratæ controversiæ de quibus post paulo dicam, vocantur. & postea: Jam ad id genus quod & frequentissimum est, & expectari maxime credo veniendum est, in quo per quandam suspicionem quam non dicimus, accipi volumus non utique contrarium ut in Ironia, sed aliud latens & auditori quasi inveniendum, quod ut supra ostendi jam fere solum schema à nostris vocatur, & inde figuratæ controversiæ dicuntur. Ejus triplex est usus: unus, si dicere parum tutum est: alter, si non decet: tertius, qui venustatis modò gratia adhibetur, & ipsa novitate ac varietate magis quam si relatio sit recta, delectat. Ex his quod est primum, frequens in scholis est. Hieronymus epistola 66. ad Rufinum: Præfatiuncula tua oblique, immò aperte petor: qua mente sit scripta, tu videris: quid intelligatur, & stultis patet. Poteram & ego qui sæpissime figuratas controversias declamavi, aliquid de veteri artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed absit à me, ut quod in te reprehendo, imiter. Ad

Ad has & illa Senecæ pertinere videntur lib. 1. Controv. sed corrupta: Albutius figuram divisit in controversiam, & quæ de schemate ex Portii Latronis sententia scribit sub finem proæmii. Et in proæmio VII. de Albutio, Figurabat egregie, præparabat suspiciose.

Atqui hæc quoque tractatarum communia sunt: & in Tractatis ut figuras & schemata, sic colores adhiberi certum est, ut apud ipsum Quintil. Declam. 285. & 384. quæ inter Tractatas numerantur. Quin & Colores sensus sive sententiarum, sunt schemata: irrisusque est ob id à Fabio lib. 1X. Cornelius Celsus, quod verbis & sententiis figuras colorum adjicere voluerit.

An Coloratas dicemus ejus figuræ sive thematis controversias quod à Rhetoribus ὁμοτελευτον dicitur, id est, ut M. Fabius & Sulpitius Victor interpretantur, admirabile, ut Augustinus, malæ opinionis? quod genus thematis omnino colorate tractandum est, & ut Seneca lib. 2. Controv. in specioso juvene cum uxore in cubili deprehenso dixit, suspiciose. Idem Fabius lib. IV. cap. 11. Sunt quædam & falsæ expositiones quarum in foro duplex est genus. Alterum quod instrumentis adjuvatur, ut P. Clodius fiducia testium qua nocte incestum commiserat, Interamnæ se fuisse dicebat: alterum quod est tuendum dicentis ingenio. Id interim ad solam verecundiam pertinet, unde etiam mihi videtur dici Color: interim ad quæstionem.

Quæri à pluribus non immerito potest, & quæ sint illæ Rhetorum declamationes quas ab Hieronymo continuas appellari solitas legunt in libello Sacerdotis, quem Cassiodorus se collegisse ait, quique Bedæ nomine amplior editus est: verba hæc sunt: ὁμοτελευτον, id est, similis terminatio dicitur figura, quotiens media & postrema versus sine sententiæ simili syllaba finiuntur, ut

Eos reduci quam relinqui, revehi quam deferi malui.

Hac figura poëtæ & oratores sæpe utuntur, ut

Pervia divisi patuerunt cæcula ponti, &c.

Et huiusmodi orationes esse reor quas Hieronymus continuas (sive ut quædam impressa exemplaria habent, cacin-
nas) Rhetorum declamationes appellat. At ego in veteribus
schedis lego Concinas Rhetorum declinationes: in aliis, Con-
cinas declamationes: ut dubitem an concinas declinationes
dixerit concinentes flexus & terminationes sententiarum, id
est, similiter cadentes clausulas & eodem desinentes modo,
sive similem sententiarum aut dictionum finem: an cincinno-
s declamationis, ut auctor dialogi de Oratoribus Calamistros
Mæcenatis, qui homœoteleutis & homœoptotis maxime
constant, & M. Tul. 111. de Oratore, Cincinno oratorum
& poetarum. De utroque sustineo.

Declamationis vero præcepta colligi possunt ex Annæi Se-
necæ patris controversiis, & suasoriis ex utroque Quintiliano,
itemque Petronii Arbitrii Satyrico & C. Plinii Epistolis qui-
busdam, quæ ab alio nihil opus est ut requiras, cum tibi ipse
præstare & possis & debeas. Bene vale. Raptim. 11. Non.
April. CIO IO LXXX.

P. ÆRO.

P. ÆRODIUS,
CHRIST. THUANO

Primi Galliæ Senatus primo Præsidi

SALUTEM.

CUM ipsius non solum Quintiliani testimonio, sed ex scriptis aliorum, sub ejus nomine, diversa Declamationum volumina, Sermonumve & Altercationum certum esset extitisse, ac etiam usque ad tempora Rodolphi Agricolæ pervenisse: mirabar quid esset, cur aut tam citò, quasi repentinò periissent, aut nescio quo malo, inter hominum manus non amplius versarentur. Nullus enim jam dubitaverit, opinor, ad Coloratas Quintiliani Declamationes, Juvenalem illius discipulum alludere, cùm ait,

Dic aliquem nobis, dic Quintiliane colorem.

Et hæc adedò disertè ab eo scripta, Homo neque alieni matrimonii abstinens, neque sui custos, &c. quæ Lactantius Firmianus libris suis retulit, non minimam mihi cupiditatem ea legendi afferebant, unde tam præclara sumpta viderentur. Id certè ne hodie quidem accidit: sed in una harum fuisse Declamationum, quæ has præcesserunt, quas in lucem edimus, planè nunc ausim affirmare. Quid verò cùm in eum Agricolæ locum incidi, de Inventione dialectica lib. 3. cap. 14. ubi Quintiliani ex ea transcribit Declamatione verba, quæ inscribitur, inquit (& extat hodie) Ignominiosus contra tres rogationes? quæ ita profectò suo nitore, & Quintiliano dicendi genere, mihi auctorem suum redolere videbantur, ut tum eas Declamationes & coeperim efflagitare magis, & in ea me, cum plerisque aliis doctioribus, opinione confirmare, suppositas & adulterinas esse vulgares illas Cæci, Parietis deal-

S 5

bati,

bati, militis Mariani Declamationes (de quarum summis & argumentis nusquam in institutionibus meminit) latere autem, necdum eas infantium more saltem expositas, quæ veræ illius essent, legitimæ & naturales. Nihil aliud est Declamatio (ipse inquit Fabius) quam forensium actionum meditatio. quo genere Tullium ipsum, cæterosque omnes tum Græcos, tum Latinos oratores, ad pugnam forenses velut præpilatis se exercuisse, notum est exemplis. Ideoque cum è medio foro, ab iis qui diutius in eo versati essent, multa in scholam traducta verisimiliter viderentur, quæ ad jus judiciorumque veterem morem & consuetudinem pertinerent (quod unum ex Cicerone & hoc nostro Quintiliano, præsertim in tanta Romanorum auctorum penuria, peti possit) mirum est, si hoc Declamationum opus (utinam integrum) unice nobis restitui, ac veluti captivum postliminio reverti, aut redimi cupiebam? Amissa potiundi spe, languescit amor. Sed ecce nihil minus mihi cogitanti, novissimis potissimum turbulentis & irreligiosis his temporibus, cum undique totis usque adeo turbatur agris, cum è patrio & pacato solo fit hosticum, nec jam linguæ aut animi religionis ergo (ni calumnia magis) pars corporis cæca & fera (ut Cyrus ait apud Xenophontem) manus videlicet immaniter & impure conferuntur, dumque silent leges inter arma, viso tamen, ut alias sæpè, sed tum melioribus avibus, meum Auratum. quamquam is me suum verius possit dicere, cui debeo plurimum. Illic post varios sermones, cum in quendam depravatum Lysiae locum mecum incidisset, ac forte, quia juris erat quæstio, foeliciter satis (ut quidem ei videbatur) eum conjectura quadam restituissim. At vero (inquit) harum ad instar, quæ tam breves sunt acutæ, Lysiae orationum, Quintiliani tibi Declamationes habeo, quæ si omnino emendari, non nisi certe à Jurisperito possint, atque adeo perspicaci. ἔργον (inquirebat) & φάλογ, ἀλλὰ ὅξυ βλέποντες. Quid pluribus opus est? E bibliotheca

theca sua mihi profert has Quintiliani reliquias. Video *Septuaginta*: verba legum audio: agnosco plura è medio jure deprompta. Traditum igitur volumen accipio lubens: sed non eo imprimis animo, ut unquam mihi tantum assumerem, quantum existimant, sed amice, me hodie amici mei præstitisse. Nam ut primum lineam lego unam aut alteram, *Cælum undique, & undique Pontus*: nulla fere cohærentia, confusa, indistincta, manca, corrupta ac transposita omnia, ut jam mirari desierim, licet excusum opus Lutetiæ per Joannem Parvum, anno Christi M. D. IX. tamen quasi desperatum, & pro derelicto habitum, legi, & in manibus haberi desisse. ut testamentum id deferri, ac destitui dicimus, quo aperto signa confusa & conturbata conspiciuntur. Hoc adeo, quo vitio evenerit, ex Thadæi Vgoleti epistola, quam hic apponi jussi, cognosci potest. Sed omnino quam fœda essent omnia, nisi qui simile meo exemplar habuerit, nullus abundè judicabit. Ergo perquiro prius undique, num manuscriptum, aut saltem alterius editionis librum invenire possem. Unum modò F. Bitaldus amicus & familiaris meus ex sorore affinis, mittit ad me, repertum Andegavi, & excusum Parmæ anno Dom. M. cccc. xciiii. sed ne ulla quidem literula à primo differebat. Quid igitur? non colligemus, si id in statuis usurpatur, ne Quintiliani quidem rudera? Expostulant itaque amici, ut quando nulla spes sit exemplaris veteris, quicquid tamen judicio vel conjectura possem, hoc Quintiliano piè concederem: neve paterer has forenses meditationes, ego qui in foro versari vellem, iterum supprimi & obrui: me nullam fori, in quo tum nihil agebatur, habere excusationem: quin ut aliquid in eo maximè ageretur, qua sum ætate, nullos adhuc ob frequentiam postico me fallere clientes. Non est munus hoc tam impar, à me rejiciendi locus: nec mihi quod C. Lælio conceditur, qui causa ampliata, cum existimaret se ultrà nihil posse, censebat causam ad Ser.

Ser. Galbam deferendam. Victus ergo non tam proculdubio precibus, quam multorum virorum auctoritate, tum cum etiam (ut minus mihi vitio verti possit) omnes omnia veterum instituta & monumenta restituere & repone-
 nere videri volunt, Quintilianum, quam possum, tandem cunctando ipse restituo, ac in lucem ex misera conditione, quasi in libertatem assero, vindico: sic tamen, ut quoniam nullis, nisi ex ingenio nostro (quod sentio quam sit exiguum) tanquam è domo adductis probationibus, nec absque ulla codicis alterius fide, veluti sponsore, assiduoque fidejussore iudicium agitur: cæteri liberum habeant, quid omnino sequi, & pro iudicato habere velint. Quid præstiterim non meum est dicere. Hoc unum affirmare ausim, cum aliqua nunc delectatione & utilitate has Declamationes legi posse, quæ vix antea poterant, etsi extitissent. Sane cum intelligerem id, quantulumcunque sit, quod præstiti, viris doctissimis satis approbari: inter quos honoris & virtutis causa nomino I. Ferrerium, F. Balduinum, B. Briffonium, L. à Quercu (quorum in his iudicio & opera sane quam usus sum familiariter) facile permisi in lucem id exiret, cum aliquot meis ad obscuriores locos notis & animadversionibus: in quibus, ne quoque longior essem, castigationum & emendationum nostrarum causam & rationem fere non attuli, quod unaquaque Declamatione lecta semel ac iterum, facile bene iudicanti apparebit, cur unumquodque aut immutaverim, aut addiderim, aut subtraxerim. Omnibus satisfacere difficile est. Ergo ut à Varrone dicebatur, Si quis quid ignorat, discat: si quis scit, nunc ubi labar, observet. Sane non committam unquam, ne, dum alii melius quid afferenti non gratuler, ipsi Quintiliano potius, bonam sui partem supprimendo, jurisque studiosis invideam. Voluerunt nescio qui ejus auctoritatem minuere quondam: sed quo erunt ore vel stomacho, quibus ne quidem placet Aristoteles? *Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant.*

Id

Id unum vereor magis, ne merito (Præses amplissimi ordinis) arroganter & temere fecisse me existiment, qui tibi potissimum hoc opus dedicare, & sub titulo tanti nominis in vulgus emittere non dubitaverim, quasi & summæ rerum, judiciisque tibi tam valde occupato, vacet hæc legere: aut sint hujusmodi (si legere per Remp. liceat) quæ tantæ auctoritatis, prudentiæ, virtutis, eruditionis, & excellentiæ viro offerantur: quem ita non minus perite & recte de omni scientiarum genere, quam sancte & religiose in Senatu de jure ambiguo statuere & judicare, cum summa audientium admiratione conspiciamus: ac quem denique hujus vere Fabii oratorem possumus appellare, qui vir profecto civilis sit, publicarum privatarumque rerum administrationi accommodatus, qui regat consiliis urbes, fundet legibus, judiciis emendet. Hunc tu remotiorum (inquier) subselliorum Advocate, tam eximium Censorem, & severum judicem non reformidas? nescis hunc Sacrosanctum? nec eum temere appellari aut interpellari posse, nisi quod fraude & detrimento fiat? Sed & si totum esset meum hoc opus, qua te scio esse comitate, humanitate & facilitate (quæ plus eo laudari solet, quo gratiam, opes, & potentiam nacta est) quali etiam animo cupidam juventutem te scimus amplecti, ut non minus debere se tibi merito præ se ferat, quam se M. Crassus Q. Maximo, qui cum adolescentulus in initio accusationis (ut te judicia tenente, non ignorantia plerumque, sed stupore accidit) exanimatus esset, continuo concilium dimiserit, simul ac eum fractum ac debilitatum metu conspexerit. Hæc, iterum dico, si de te sola cognoscerem, omneque hoc munus ex me proficisceretur, ne quidem horum reprehensionem pertimescerem. Sed ille ipse Quintilianus est, qui sese clientelæ tuæ dat, dicit, addicit: Quintilianus sua ætate vir inter alios optimus, orator eloquentissimus, Domitiano Augusto familiarissimus, senex in hemicyclo sedens more majorum, totius Romanæ nobilitatis

bilitatis præceptor & moderator: Tibi olim Patrono omnium solertissimo & facundissimo: si consilii tui copiam faceres, ut M. ille Manilius transverso ambulans foro, peritissimo & consultissimo: nunc Præsidi verè primario, nec Regi solùm Reginæque jucundissimo, sed Patritio sacrique consilii Comiti. Quid? se Fabius Thuano commendat. eum jam apud te, cùm sedebis, laudari finito. Illius ergo est, non mea liberalitas. Sed si quid ad me attinget, nulla alia verborum utar, vel obtestatione, vel præparatione, qua nec quidem uti necessarium existimavit Aristoteles, apud bonos & æquos judices: at unum id dixero, Cùm in lege Deditiois nihil Quintilianus de se receperit, transit ad te velis nolis quantulumcunque de meo est, indivisa videlicet opera, & industria. Hanc si æqui bonique consulas, cumulate mihi satisfactum arbitror. Bene vale. Lutetiæ Parisiorum, xiiii. Calend. Augusti, M. D. LXIII.

THA-

THADAEUS UGOLETUS,
GEORGIO ANSELMO
NEPOTI,

Viro Eruditissimo S. P. D.

M. *Valerium Probum grammaticum acutum & diligentem, quam pluribus contractis exemplaribus veteres libros mendosos, & ob id propè neglectos, emendare, distinguere, adnotare solitum accepimus: nec ulli præterea grammatices parti deditum. Hunc morem sive temporum incuria, seu doctorum penuria, diu intermissum, & penè aboletum, paulo antè Laurentius Valla vir eloquens & eruditus, cum in aliis, tum in Liviana emendatione revocavit. Multi quoque ætatis nostræ celeberrimi nominis viri, & utriusque linguae doctissimi, hunc æmulati, non minimum adminiculum liberalium artium studiosis attulerunt. Quorum exemplo cum me provocares, ut M. F. Quintiliani, Quintiliani (ut opinor) Institutionum oratoriarum scriptoris, avi: Declamationes (hoc est forensium actionum meditationes) quæ diu in ruinis linguae Latinae delituerant, emendarem: quò forensis eloquentia, quæ multis annis evanuit, his fundamentis restauraretur: aut saltem qualescunque apud me essent, impressoribus quotidie efflagitantibus, traderem, nec in arca strangulatas tenerem: quemadmodum hi quos festivè & eleganter (ut omnia)*

B. G. L. C.

βιβλιοφάγῃς appellitare soles: in hoc quàm lubenter
 adquievi, in altero enixè repugnaui. Nam cùm
 trifariam exemplaria depraventur, appositione,
 aut commutatione, aut subtractione: multaque
 huiusmodi essent in his libris corrosis, squallidis,
 ac carie obsitis, utpote nuper è ruderibus erutis,
 quæ ex unico exemplari emendare desperarem:
 malui ut, qualescunque essent, tuo auspicio in lucem
 postliminiò redirent: quàm à tineis (ut major ea-
 rum pars) corroderentur. Confusas tamen antea
 leges, argumenta, declamationes, sermones (ne
 beneficium nostrum gratia sua fraudemus) sepa-
 ravimus: & in pristinam formam redigere cura-
 vimus. Correximus etiam nonnulla librariorum
 vitia, temporum nequaquam: multa intacta omi-
 simus, ne fortè magis depravaremus. B. V.

M. FABII

M. FABII QUINTILIANI
DECLAMATIONES

. . manifestum est, & in hac tamen civitate extra
controversiam præcipue . . positum . . eos
qui à se homines occisos esse fateantur teneri lege. qui di-
stingues igit . . fa . . ere. Occidisti adulteros. Quis
igitur dubitat hoc in civitate à legibus permissum? Adul-
terum, inquit, cum adultera liceat occidere. Quid aliud
feci? sed non licuit occidere tibi. & in hoc omnem ca-
lumniam suam contrahit . . negat mihi licuisse occidere :
primum, quod jus civis non habuerim eo tempore quo exul
eram, nec ad me jura pertinuisse, quod exulo. Si in perpe-
tuum exilium missus essem, forsitan posset de hoc quæri,
an ad leges pertinuerim, cum illud ex lege fieret quod exu-
larem. Quinquennale vero exilium dubium est quin .
processerit absente me
neque erat causa propter quam vis inferretur ei qui impru-
dens occidisset . non ¹ damnabatur animo, aut sceleris
ea poena

IN hac editione veteris exemplaris fidem sequuti sumus: nihil adeò
conjecturis datum est, aut alienis, aut nostris: quibus hic suum
potius locum assignavimus, simul & emendationibus errorum quo-
rundam ex his qui inter relegendum occurrerunt, præcipue vero ex
distinctionibus, quas in hujusmodi argutiis apte & convenienter no-
tare non cuiusvis est hominis, ut facile operis eam culpam ignoscam,
in qua, ut verum fatear, ne mihi quidem ipse satisfeci: omnia notare
nec animus, nec otium fuit. Dabunt veniam æqui lectores, imo &
gratiam de beneficio habebunt: cæteros nihil moramur. Illud verò
admonere visum est, in veteris exemplaris initio unam tantum, aut
alteram paginam desideratam, quod & quaternionum signa & decla-
mationum ad finem adscriptus numerus satis arguunt. Novem tamen
nondum hæcenus editarum nova accessio de reliquis, quas intercuisse
dolemus, spem fortassis non vanam cupidis earum dabit. *Pithæus.*

¹ *Damnabatur animo.*] Malim, *animus*: & paulo post, *jus rediisse*. Si. Idem.

ea poena erat, sed ut pertinuerit, inquit, ad te lex
 . . . tamen tibi non licuit, cum ad occidendum venire
 non licuerit. Lex enim quinquennio te jubet exulare
 puta me contra jus rediisse si . . . in praesentia . . . tanquam
 contra jus redissem . . . Non tamen mihi objicere debes
 quod occiderim, sed quod . . . tingente fecisse contra
 leges . . . contra illam tamen legi feci . . . ad ju-
 dicium pertinet . . . sic etiam redire mihi licuisse
 . . . hoc rerum . . . occidere licere. . . Ergo
 lex qu . . . significat omnia . . .
 quæ adversus adulteros scripta est, ut contra alias leges
 . . . ab exilio, nec homines occidere licuit: sed
 quemadmodum homine . . . erant ita
 rever . . .

S E R M O.

*Locus patens, quomodo, quantum liceat adversus adulteros, sed
 in hac controversia facere oportet in communibus fere, ut quories
 communem dixerimus locum, ad proprium revertamur. Communis
 est locus adversus adulteros omnes. Proprius, adversum hos adulteros.*

D E C L A M A T I O.

Itane mulier impune peccasset, quæ calamitatem viri sui
 pro occasione habuit . . . bus erat, cui quinquen-
 nium breve videbatur: æquale enim illud fuit adult. . .
 . . . narrabatur cujus opinio . . . dum fre-
 quens, sed pene continuum ac perpetuum fuit. Ne quis
 autem existimet cum adult . . . unius tantum
 vindicandum . . . ad exemplum totius civitatis.

CCXLV.

QUI DEPOSITUM INFICIATUS FUERIT, QUADRUPLUM SOLVAT. Qui filium luxuriosum relinquebat, ¹ pecuniam apud unicum deposuit, & mandavit ut redderet emendato. ² Petit adolescentens pecuniam. * ille quadruplum petit.

S E R M O.

videtur hic adolescens . . . tamen asper exactor . . . quoniam persona nobis proponitur amici, & amici hoc ipso de quo agitur probati. Nam ita facilius ostendemus omnia eum fecisse adolescentis istius causa si ne reus quidem usquam ad odium compellitur.

D E C L A M A T I O.

DEPOSITUM QUI INFICIATUS FUERIT, QUADRUPLUM SOLVAT. Inficiari, est depositum nolle solvere. Itaque ne actio quidem hæc dari potest nisi adversus eum qui damnatus fuerit. Eo enim tempore quæraturne esse, an habeat pecuniam, & an inficietur: neque omnino quadruplum solvere debet, nisi simul convictus, quare si hanc tantum negasset aliquando, & postea obtulisset, non tamen poterat videri quadruplo obligatus, cum hoc ipsum quadruplum cum ea summa habuerit, quæ negatur. Quid si & absolutus est hoc iudicio cum in quadruplum damnari poterat? neque enim ideo debet quadruplum solvere, quia potuit ne simplum quidem ³ solvere, si ipsam pecuniam quæ à patre tuo apud amicum . . . velles, non liceret tamen tibi rem iudicatam retractare. Hoc ergo fieri potest, ut rem non potueris repetere, ⁴ poenam rei petas?

S E R M O.

Hæc circa jus, illa circa æquitatem. Qui quadruplum ab inficiatore petit, illa dicere solet. Oportet poenam esse avaritiæ, & affici supplicio cupiditates. Neque enim aliter fides constare potuerit apud omnes,

¹ Pecuniam apud unicum deposuit.] plurimum petit. Idem.

Scribe: apud amicum. Mox: persona nobis proponitur amici. Gronovius.

³ Solvere, si ipsam.] Solvere. Si ipsam. Pith.

² Petit adolescens pecuniam.] Scribe: Reddit adolescenti pecuniam. Ille quadrup-

⁴ Rei petas.] An potius? repetas. Idem.

omnes, nisi metu ¹ contineatur. Depositum hoc eo magis vindican-
dum, quod fere secreta sunt citra probationem: non potest omnino
in hoc arguere avaritiam.

DECLAMATIO.

Depositum quo tempore petisti luxuriosus adhuc, si no-
luisses confiteri, haberes pecuniam, nondum tamen debe-
batur. Non est in depositis simplex conditio. Deponitur
aliquid, quod quodocunque repetitur, reddendum est.
Deponitur aliquid in tempus. Hoc quomodo depositum
erat? ut acciperes cum luxuriari desisses. Quo tempore re-
petebas, adhuc luxuriabaris. Non debebatur ergo, nec po-
test videri inficiatum quod eo tempore negavit, quo illi
extorqueri non posset vel confitenti. Quare tamen negare
maluit quam hoc jure uti? Quoniam te luxuriosum, spes
adhuc pecuniæ faciebat. Annon hoc est quod te fecerit
frugi? Didicisti tibi pecuniam & la-
bore servandam. At mehercule vereor ne cito obtulerit.
²Sine dubio te discussam luxuriam vis probare avaritia, ³&
hæc ipsa accipiendæ pecuniæ fames alias videtur prodere
cupiditates. Satis erat homini frugi quod accepisti. Itaque
& alias quoque conditiones frugalitati tuæ ponit amicus
paternus, si vixeris quomodo videris fecisse, si tenendi po-
tius patrimonii quam auferendi habueris curam, est adhuc
quod tibi possit tribuere patrimonium paternum: sed ad-
huc habet suum.

CCXLVI.

¹ Contineatur. Dep.] Teneatur: dep.
Idem.

² Sine dubio te discussam.] Lege: Sine
dubio te discussisse luxuriam vis probare
avaritia. Imitatur M. Cœlius ad Cice-
ronem ep. 13. Cætera porro, quibus adhuc
ille sibi parum utilis fuit, & ætate jam

sunt decussa & consuetudine. Ita legerem,
vel absque scripto esset Palatino. De-
cursa ineptum. Gronov.

³ Et hæc ipsa.] Malim, At hæc, &
paulo post, tribuere, pat. paternum: sed.
Pith.

CCXLVI.

Soporatus fortis privignus.

Qui fortiter fecerat, bello imminente soporem ab noverca subjectum bibit. Causam dixit tanquam desertor absolutus accusat novercam beneficii.

DECLAMATIO.

ETiamsi, iudices, eventus proximæ causæ satis videri potest etiam in hanc quoque pronuntiasse, primum tamen doloris mei professionem dissimulare non possum, quod novercam ante accusare non potui. Debeo quidem sententiis iudicum omnia: homo tamen gravissimam injuriam passus, adhuc tantum absolutus sum. Verum me quamvis præcipue in hoc iudicium agat ultio talis, illud quidem periculum fallit: hodie constituetis an merito absolutus sim. Inter summa discrimina reip. non fuit venenum.

ego deserui. si quis autem ad hanc præteritorum indignationem adjicere etiam formam ipsam iudicii potest, illud certe est quod nulla possit tollerare patientia, quod se mihi contendit noverca beneficium dedisse, vos æstimabitis quid de persona hac sentiatis. non fecisset hoc mater. certe quod mihi satis est, pater non fecit.

SERMO.

Quotiens finiendum erit, primum intueri debebitis, quid utraque pars velit: deinde, id quod vult, quam brevissime complecti. Quare negat venenum esse? qui pro reo dicit? quia non occiderit, neque sit mortiferum. Quare dicit venenum esse qui accusat? quoniam medicamentum sit, & efficiat aliquid contra naturam. Ergo non est satis id modo videri venenum quod occidat. sed hæc omnia venena sunt. ad tuam quidem finitionem etiam mortiferum istud erit. Nam cum id ageres ut desererem, desertorem poena sequatur, etiam id quod deesse huic medicamento videbatur, adjiceres.

DECLA-

1 Qui pro reo dicit.] Lege, pro reo. Gron.

DECLAMATIO.

Veneficii accuso. Veneficam dico, quæ soporem dedit. Unde tibi in hos usus venena? notiora sunt quædam, pernicio & experimento deprehenduntur, adeo ut aliqua publice dentur. ¹ Hoc quid est, quod tu vis vocari in tempus venenum, quo mens aufertur, quo corpus gravatur, ² quo membra solvuntur. Sæpe in scelere virtutis est nosse veneni modum eo magis quod videmus copia constare, quod temperamento quodam ut stetur citra mortem. Si quis accusare te beneficii voluisset illo tempore quo sane non vacabat, si protulisset corpus meum, quod non solum motu corporis familiæ conclamatione excitari non potuit, sed belli tumultu, & fragore signorum, & trepidatione totius civitatis, victurum promitteres? Beneficium scientia docui, beneficium periculo docui: volo dicere & de animo. Potionem istam cui dedisti, quo tempore dedisti? Privigno dedisti. Si alio tempore dedisses, deceptam te putarem, nunc excogitasti potionem, quæ me lege occiderit. Equidem si me interroges, vixisse me illo tempore non arbitror. Quid enim, pro dii immortales, aut in qua parte naturæ locavit me noverca? Bellum mihi nuntiaturum est, ³ & ⁴ hominem quem non peregrinatio detinuit, non absentia ulla à periculo civitatis relegavit, quid acti sit manente me intra muros, commilitones mei narraverunt: Dicitur ingens fuisse prælium, commissæ utrinque acies, dubia sæpe victoria, & huc atque illuc spes inclinata, cum interim miles in quo plurimum fiduciæ, in quo maximum momentum videbatur, in nulla parte visus auditur. Quid plus contin-

¹ Hoc quid est, quod tu vis vocari in tempus.] Distingue & scribe: Hoc quid est? quid tu vis vocari? Respondet dein ipse sibi: in tempus venenum. Gronovius.

² Quo membra solvuntur?] Et postea, Potionem istam cui dedisti. Pith.

³ Et hominem, quem non peregrinatio.] Lege: Bellum mihi nuntiaturum est, & homini, quem non peregrinatio detinuit, non absentia ulla à periculo civitatis relegavit, quid actum sit, manenti intra muros commilitones narraverunt. Gronov.

⁴ Hominem quem.] Malim, homini. Pith.

contingere potuit hosti si perissem? non alio modo audivi bella quam avorum proavorumque temporibus. At si mihi detur emendatio præteritorum, utinam noverca illud statim venenum dedisset quo vita auferretur! illa portione consumptum tota civitas ad rogum tulisset, celebrasset laudes, etiam temporis discrimen multum attulisset admirationis. Illa dicerent homines, Non tulissemus hæc si vixisset. ¹ Ego, inquit, tantum animo bono feci. Erubescite matres, quæ amplexæ armatos jam liberos, impiæ tamen jam estis mei exemplo. Inventa est ² tota civitate magis amaret una quæ parceret noverca. Non dico de his adhuc quæ secuta sunt: non illam judicii contumeliam. Interim tamen, quid mihi potuit gravius accidere? Quam ego, dii deæque, perdidici occasionem? Obtulerat deus tempus merita geminandi: venerat dies approbandi, quod fortiter feceram, id non fortunam fuisse. Felices commilitones mei hostium terga vidistis, calcastis cadavera, victoriam publicam clamore læti retulistis: at ego quando pugnandum est, interrogavi, longamque illam novercæ noctem tandem emensus non mente, non gradu constitui, ac mihi vicisse cives meos accusator indicavit. Videor ex magna parte, etiam approbasse causam proximo iudicio. Quo enim modo absolutus sum, nisi illa accusatori dicerem, ³ vis tenuit, & devicta mens.

CCXLVII.

RAPTORIS DIVITIS BONA MARITI UXOR ACCIPIAT. Adolescens locuples rapuit, priusquam optaret puella, misit ad eam propinquos rogatum ut nuptias haberet. Auditis illa precibus, tacuit & flevit. Percussit se adolescens: prius quam expiraret, optavit illa nuptias, petunt bona propinqui & uxor.

S E R M O.

Demonstranda vobis est via. Videte quid utraque pars velit, quid
utraque

¹ Ego inquit, tantum.] Malim, tamen. & postea lego, Inventa est, tota civitate una quæ magis amaret, una. Pith.

² Tota civitate amaret.] Scribe: Inventa est tota civitate, magis matre, una,

quæ parceret, noverca. hoc est, una noverca, quæ magis matre parceret. Gronovius.

³ Vis tenuit & devicta mens.] Lege, devincta. Idem.

utraq[ue] pars dicat, & illud quam fieri potest brevissime & significatissime comprehendite. Utpote dicit hæc puella, uxor sum. Nuptias enim optavi. Optando statim maritum habere illum cœpi: necesse enim erat illi marito esse si viveret: ¹ nec tempore ut matrimonium, sed jure. Hæc certò comprehendenda sunt finitionibus. Dicit pars diversa, ² Non fuisti uxor: non subsisti cum illo: optione tradita quidem illi, sed statim quidem discessit post vocem. Hoc finitione comprehendendum est. Uxor est quæ fœmina viro nuptiis collocata in societatem vitæ venit. Tum non est tradita. Illa quid dicit? ³ Uxor est cujus cum viro matrimonium factum est. Pars diversa hoc dicit, finitio interim dicitur falsa, interim parum plena. Nos neque falsam possumus dicere partis adversæ finitionem, neque parum plenam: nec tam in subvertenda ea morari debemus, quam in confirmanda nostra. Sit ergo ut non infirmandum finitionis genus, ita ad convincendum nimis plenum. Non possumus enim dicere, Ea quæ viro per nuptias tradita in societatem vitæ venit, sed non tantum hæc uxor, sicut non negaremus uxorem si ita finiremus. Uxor est quæ per nuptias à parentibus in matrimonium tradita in societate multis annis fuit. Illud, à parentibus tradita, non necessarium in finitione uxoris sit. Ista falsa quidem non sunt, sed plerisque detractis, erit adhuc uxor. Fingamus enim factas esse nuptias, consecutam statim alterius mortem: erit profecto uxor etiam te consentiente, tradita, si in societate vitæ non fuerit. Quomodo ergo ista socie-

tas

¹ Nec tempore ut patr.] Hic locus sic fortasse restituendus est; nec tempore ut patrimonium sit matrimonium, sed jure hæc certò comprehendenda sunt finitionibus. Dicit pars diversa, non fuisti uxor, nupsisti cum illo. & paulò post, Tu non es tradita. Patrimonium fit tempore, quod usu capitur. Atque & usu fit uxor: quod alibi & pluribus tractavimus. Sed hæc Rhetoricè dicuntur non juridicè. Pithæus. Nec tempore ut patrimonium.] Pithæus perperam: nec tempore, ut patrimonium, fit matrimonium. Patrimonium tempore fieri ait, quod usu capitur. Hic objectat sibi: Atqui & usu fit uxor. Respondet hæc rhetorice dici, non juridi-

ce. Immo patrimonium non usucapitur, sed statim est filii, simulatque decessit pater. Sic Curioni post patris mortem Cicero patrimonium gratulatur. Præterea inutilis hic mentio patrimonii, & insolens inculcare vocabula præter necessitatem. Scribe: nec tempore fit matrimonium, sed jure. His verbis non obstat matrimonium usu. Loquitur enim de illo genere matrimoniorum, in quibus usus & tempus non habet locum. Gronovius.

² Non fuisti uxor. non subsisti cum illo.] Lego, non coisti cum illo. Idem.

³ Uxor est, cujus viro matrimonium factum.] Lego: pactum est. Idem.

tas vita adjecta non quidem mentitur, sed adscit necessarium: ita illud quoque, nuptiis collocata, efficit uxorem: sed non hoc solummodo erit. Fingamus enim nuptias quidem fecisse nullas, coisse autem liberorum creandorum gratia: non tamen uxor non erit, quamvis nuptiis non sit collocata. Videamus igitur, si ista supervacua & circumfusa sunt, finitio huic nomini sufficit: neque enim hoc intueri debetis quid desit, sed quid satis est.

DECLAMATIO.

Dixi uxorem esse cujus cum viro matrimonium factum est. Quid amplius? Nam sicut coitus atque congressus citra jus non efficeret uxorem, ita uxor etiam citra hæc manet. Id ex quotidianis & in frontem incurrentibus approbari potest. ¹ Nam ut ab ipsis incipiam: comprehendo uxorem duxisse dici hoc ante noctem, hoc ante congressum, hoc primo statim jure, & fortasse in aliis possit videri necessarium expectare, ² hæc de ³ nuptiis convicimus. Est quidem jus patrimonii explendum, tamen expecto & circuitum, & quod id peto, matrimonium jungendum, hæc in ejusmodi conditione non sunt expectanda, quin antecesserint. Raptor si non occiditur, jam maritus est. Id sic quoque accipitur: qui maritus erit, non est cœlebs: quæ uxor, non vidua aut virgo. De utraque vos persona ergo volo interrogare. Putemus statim optione finita quæri de adolescente. Diceresne illum esse cœlibem? at si diceres, ille occurret. Dic igitur cœlibem: uxorem potest aliam ducere.

¹ Nam ut ab ipsis incipiam.] Forte: ut à confectis incipiam. Gronov.

² Nuptiis convicimus.] Lego, Communibus. Communes nuptias vocat quæ sunt jure communi, non illo singulari ex lege raptarum. Pitb.

³ Hæc de nuptiis convicimus.] Pithecius communibus. quæ scilicet fiant jure communi. Non placent communes nuptiæ. Neque hac tantum parte laborat locus. corrige: hoc primo statim jure. Et fortasse in aliis possit videri necessarium expectari

hæc. De nuptiis convenimus. Est quidem jus matrimonii expletum: tamen expecto & coitum & id, quod peto, patrimonium jungendum. Hæc in ejusmodi conditione non sunt expectanda, quum antecesserint. vel quia antecesserunt. Expectari hæc, quæ dixerat, noctem, congressum & cohabitationem. Ut, inquit, exempli gratia: pactæ sunt nuptiæ. tum quidem jus matrimonii, &c. Multis hæc probare poteramus: sed festinamus: & sapienti satis. Gronovius.

ducere: virginem hanc aut viduam, non diceret. At de altera quæri supervacuum est: si viduam, interrogo an esset aliquis cujus nuptiarum habitura esset jus puella: crederem igitur neque illam virginem esse constare, & illum non esse coelibem, si hæc uxor & ille maritus. Nunc quæro, cujus ille maritus, cujus hæc uxor. Nuptias tamen in domo. Nuptiæ in aliis sint sane necessariae: quanquam ne id quidem utique jus exigit, causam tamen in domo hanc habeto ostendendæ voluntatis, filiam tibi aut ¹eam ipsam conjungi quæ sui habet potestatem. Hoc quod nuptiæ efficiunt, optio fecit: videamus an etiam fortius atque vehementius: quippe illic voluntas, hic etiam necessitas quæritur. Ausim dicere utique in hoc genere litis, nullas esse digniores quæ retineant maritorum hæreditates quam eas quæ uxores ex raptu esse coeperunt: quoniam post raptum nulla uxor est nisi beneficio suo: ac forsitan inde etiam lex ista descendit. Ad illa libet pervenire ad quæ pars diversa vocat. An hæc digna sit quæ uxoris nomen accipiat: si hoc tantum dicerem, meruit hæreditatem pro injuria, posset tamen videri hæreditas ista genus quoddam satisfactionis. Amata est ab adolescente. Debet quoque hoc valere in portione litis hujusce, nihil ille maluit, quam ista bona, etiam si viveret, esse communia. Ille fecit his bonis hanc legem, Speravit de ea adolescens. Ideo rogare ausus est. nuptias petiit puella: non dico nunc de jure: cogitate quantum beneficium dare voluerit: imo quod ad ipsam pertinet, dederit: remisit injuriam ruptæ virginitatis ea, ²cui lex & mortem vindicare permisit. Sed sero hoc dedit. Etiam si hujus tarditate factum esset, non illius festinatione, noli tamen mirari pudicam, si castitas non statim iræ suæ imperare potuit, satis præstat rapta quæ non cito optat. At enim jam vulnerato optavit, quoniam moriturum sciebat:

¹ Eam ipsam conjungi, & postea, 20. vocat. an h. d. f. q. v. n. accipiat. Si pith.

² Cui lex & mortem vindicare permisit. Lege, morte vindicari. vel vindicare, scilicet illam injuriam. Gronov.

bat: captavit hæreditatem. Num igitur animus puellæ à primis temporibus raptor ignoravit? Magnum clementiæ argumentum. Cui potestas adeundi magistratus statim emissæ continuo vox, qua se & injuriam suam ulcisceretur, finiret onera pudoris sui, audit rogantes diu: primum hoc præjudicium ejus est quæ exorari possit. Rogari velle, pro rogato est: hoc tantum non satis erat, Judices, si dicerem, Non negavit. Atqui dolor erumpit, & nunquam ira fere silentio continetur. Miseret me adolescentis optimi alioqui & nimis verecundi, quod sic animus ejus interpretamini: satius erat dicere, Non negavit. Audeo dicere, illud promisit, neque unum promittendi genus est. Voluntas hominum non tantum voce signata est. An vero si manu promississet, ² an vultu annuisset, dedisse fidem & confirmasse spem ³ puella videretur, quæ facie affectum, quæ totis oculis misericordiam prodidit? flevit: idem fecit quod illi qui rogabant, ad mentionem periculi, ad mentionem carnificis, uberes lacrymas profudit, certe non video affectum qui occidat. Sed tacuit: alioqui hoc vos exigebatis ab ea, quæ modo virgo fuerat, quæ hoc nomen paulo ante perdidit, ut de nuptiis loqueretur, nisi ubi necesse erat? Ea post vulnus optavi. Ecce majorem misericordiam: suscepit raptoris sui misera curationem: queritur quippe de fortuna, quod beneficium perdidit: ⁴ neque enim divellere poterat tam alte exactam manum: misera

¹ *Tantum non.*] Leg. *tantum non*, uno vocabulo, quod etiam pluribus auctorum veterum locis ignoratione corruptum est, non modo apud Valerium Maximum, sed & apud Senecam, Asconium & Suetonium Tranquillum qui & eadem forma *tantum quod* dixit pro, vixdum, ut Marcellinus, *modonon*, quod pluribus hic persequi non est instituti nostri. Pith.

² *An vultu.*] Leg. *aut vultu*, vel, *an se vultu*, a. d. f. e. c. f. p. *videretur*. Quæ facie a. q. t. o. m. *prodidit*, *flevit*, *idem*

fecit. Idem.

³ *Puella videretur, quæ facie.*] Video quid Pithæus: sed hic demum excidisse verba censeo, quæ sic auctori restituenda sunt: *An vero si manu promississet, aut vultu annuisset, dedisse fidem & confirmasse spem puella videretur, non videbitur, quæ facie affectum, quæ totis oculis misericordiam prodidit? Flevit. idem fecit, quod illi, qui rogabant.* Gronov.

⁴ *Neque enim divellere.*] Scribe: *neque enim divinare poterat tam alte exactam manum.* Idem.

fera existimabat hoc eum fecisse causa miserationis: pervenit tamen aliqua ad illum lætitia datæ salutis: etiam si brevis, tamen grata est voluptas. At voce ejus audita certe oculos sustulit: si nihil aliud, hoc certe solatii tulit, non mori se tanquam damnatum: non illum quamvis semiaminem atque palpitantem invasit carnifex, vulneratum cruentumque per ora populi traxit, non illud caput vel exanime lege recisum est: pro immitis, qui de summa clementia tam triste fecit exemplum.

CCXLVIII.

Octo anni¹ duplicis imprudentiæ.

IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. EXULEM INTRA FINES LICEAT OCCIDERE. Qui cædem per imprudentiam commiserat, abiit in exilium: ibi tertio anno exilii aliam cædem similiter commisit: explevit tempus quinquennii ex eo tempore quo iterum occiderat. Redeuntem illum post octavum annum occidit quidam intra fines. Reus est cædis.

DECLAMATIO.

NON continuo occisus homo ad crimen & ad damnationem pertinet, cum hoc interim legibus facere liceat. Quotiens autem licet etiam oportet. Exulem occidere intra fines licet. Id jus dupliciter efficitur.² Aut enim redit³ cui omnino licet, aut non redit nisi licet: nescio an ex iis duobus etiam justius videatur occidi cum redit contra leges, qui aliquando jure rediturus sit. Illum enim sane cupiditas patriæ & ultima desperatio cogat aliquando furtum facere juri. Præterea cum aut ita revertantur exules tanquam in hoc fallant, aut ita tanquam his facere liceat⁴ aliquando magis ii occidendi sunt, qui palam contra jus revertuntur. Illis enim remissum furtum non utique nocet in exem-

¹ *Duplicis imprudentiæ.*] Vet. *dulcis*. Pithœus.

² *Aut enim redit, cui omnino.*] Forte, *Aut enim redire ei omnino non licet; aut non redit, nisi cum licet.* Gronov.

³ *Cui omnino licet.*] Videtur leg. *cui non licet*. Non est nova horum verborum permutatio in veteribus libris. Pith.

⁴ *Aliquando.*] Lego: *aliquando*. Idem.

exemplum, neque is qui se agnoscit contra jus reverti, diu intra fines mansurus est. Is vero qui contra legem sciens redit, tentat jura vincere, & in impudentia sua perseveraturus est, Videamus nunc, ¹ an sicut cum decessisset, occisus est, reverti tempore illo liceat. IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. Utrum hoc intelligimus singulis cædibus quinquennium esse constitutum? an interest aliquid quotiens quisque peccaverit? nulla invenietur ratio qua duæ cædes octo annis exulatum efficiant. Nam si imprudentis cædis damnatum quinquennio exulare oportet, nihil intererit quot quisque occiderit. Ego igitur hoc dico, Quotiens commissa sit cædes, totiens quinquennium esse ponendum: & hoc satis firme ² tueri alienarum rerum exemplo possumus. Fingamus talem legem, ut qui furtum fecerit, solvat quadruplum. Ponamus quamlibet poenam ei qui injuriarum fuerit damnatus. Num dubium est quin quotiens injuriam commiserit, totiens passurus sit & poenam? Ergo si animadversio contra singula delicta constituta est, hic bis deliquit, bis puniri debuit. Decem annis exilium implere debuit. Sed ex eo, inquit, tempore quo sequentem cædem commisit, quinquennium explevit. Nihil mea refert utrum sequenti cædi non reddiderit tempus, quod debebat etiam priori. Nam si quinquennium ex triennio numeras, illud prius non est satis plenum: si adsignas priori cædi suum tempus, non coepit exulare sequenti cædi nisi post quinquennium. Explica enim mihi medium illud biennium, an hoc dicis, nihil interest? Dic mihi, quo modo magis exulaverit quam si unum occidisset. Quod est istud contra leges compendium, ut idem illud biennium prioris poenæ ultimum sit, sequentis primum? Libet interrogare tanquam præsentem. Illo medio tempore utri exula-

¹ An sicut cum decessisset.] Conjectio, vit. Gronovius.
 Videamus nunc, an huic, qui, cum redisset, occisus est, reverti illo tempore liceat. ² Tueri alienarum rerum exemplo.]
 Emenda, aliarum. Idem,

exulasti : cujus hoc morti lex præstitit ? Fingamus enim duos statim occisos , ut duos , ita etiam plures , & ad quemcumque numerum : nulla differentia est , inter eum qui in uno lapsus est , & eum qui satisfactionem pluribus debet ? IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. Ista ratione statim poterat post quinquennium redire , siquidem hoc dicere satis est , Cædem imprudens commisit , quinquennium exulavit. Videamus nunc quam rationem secuta sit lex constituendæ ejusmodi poenæ , quam mehercule videtur mihi ¹ priore clementia , quam justitia constitui ² pro morte ³ hominis innocentis , pro vita quinquennio denique constituit absentiam. Ego quidem impudentiam illius vel in hoc mirari satis non possum , quod festinavit tam cito in patriam reverti. Est enim ut sibi aliquis unum casum remittat , & semel lapsus errore se humanæ necessitatis excuset : hic vero , qui commisit iterum idem , quo exilium meruit , computatis diebus atque horis legem tantummodo inspexit , non etiam crimina sua numeravit , nihil verecundiæ suæ adjecit , nihil pudori. Quis autem indignari potest eum interfectum qui occiderit duos ? Nam si ulla hoc loco miseratio est , debet esse pro illis. hæc dicerem tanquam de eo ad quem lex pertineret quæ cædem imprudentem damnet , lex quomodo constituit ? IMPRUDENTIS CÆDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXULET. Nihil mea interest , an imprudens occiderit. ⁴ non enim justitia constitutum est , ut qui imprudens occiderit , quinquennio exulet : sed qui cædis damnatus imprudentis sit , quinquennio exulet. Hominem occidi in exilio fortasse imprudens. constitui tamen oportuit ab imprudente esse occisum. Nam quotiens

¹ Priore clementia quam justitia.] Lego , majore. Gronov.

² Præ morte.] Lego , constitui pro morte hominis innocentis , pro vita denique quinquennii const. Pith.

³ Hominis innocentis , pro vita.] Exci-

dit vox nocentis , hoc modo : Pro morte hominis innocentis , nocentis pro vita quinquennii constituit absentiam. Gronov.

⁴ Non enim justitia constitutum est.] Lege : Non enim ita constitutum est. Idem.

tiens aliquis interfectus est, aut id quæritur, an omnino interfectus sit ab eo qui arguitur: aut id, an ab imprudente, aut¹ per imprudentem sit interfectus. hic quidem certum esse pronuntiari oportuit. non modo alterum quinquennium debuit legi, sed perpetuam pene poenam. Imprudentis cædis damnari, genus absolutionis est. hoc illi non contigit. Remittamus tamen in præsentia perpetuam poenam. De illo quis dubitabit, non posse eum damnari nisi post exactam jam quinquennii proprii poenam? Fingamus illi quinquennio peracto redire licuisse: accusari tum debebat, tum damnari, cum in alterum quinquennium abiisset. Et, rogo, quid interest idem istud quo tempore exilii fecerit? Si peracto jam quinquennio, aut in fine certe quinquennii hominem per imprudentiam occidisset, num dubium, quin vobis confitentibus alterum quinquennium erit debiturus? Ita bene illi cessit, quod hominem citius occidit.

S E R M O.

Hæc fere sunt quæ in themate² sunt posita. Ut imprudens occidisse videatur, supervacuum habeo querere quicquam de animo illius, quamvis duos occiderit.

CCXLIX.

Abolitio adulteri fortis.

NE LICEAT CUM ADULTERA MARITO AGERE, NISI PRIUS CUM ADULTERO EGERIT. Cœpit agere maritus cum eo quem adulterum esse dicebat. Bellum incidit. Inter moras iudicii fortiter pugnat is, qui accusabatur. Petit præmii nomine iudicii abolitionem, impetravit. Vult agere cum adultera, CD.

S E R M O.

An semper cum adultero prius agere necesse sit, an hic egerit, an etiam si quid defuit actioni, quoniam tamen publico iudicio interceptum

¹ Per imprudentem.] Malim, per imprudentiam. & paulò post, sed ab imprudente ista esse pronuntiari oportuit. Pith.

² Sunt posita, ut imprudens. Idem.

ceptum est, non debeat hujus actionibus nocere. quæ mens fuerit premium dantis Reip. utrum uni abolitionem judicii, an¹ per conjecturam utriusque & adultera dederit. Summum quod in omnibus controversis est, utrum æquius sit.

DECLAMATIO.

Adulterii ream deferro. puto, hoc auribus vestris non novum crimen est quod satis est, non ab hac coepi. qualem causam pertulerim, sic æstimare potestis. petitur altera abolitio. ille optavit: hæc præscribit. neuter negat. postea videbo an isti oporteat tantum præstari quantum viro forti. Interim semota personarum ratione, ipsam excutere legem volo. **NE LICEAT**, inquit, **CUM ADULTERA AGERE MARITO, NISI PRIUS CUM ADULTERO EGERIT**. Differo illa, quæ fecit. Differo, quæ passus sum, hoc in præsentia dico, non utique semper exigi ut prius agatur cum adultero. Id vobis, judices, facillime, persuaderi poterit, si non tam injustos, neque tam imprudentes existimatis legum latores fuisse, ut necessitate præstringerent ea, quæ præstari non possent. Satis sine dubio lex ipsa dicendo, Ne prius cum adultera agatur quam cum adultero actum fuerit, ostendit se de his loqui, quorum uterque accusari potest. Admonebo tamen uno aut altero argumento, quantam lex ipsa, si ita accipitur, passura injuriam sit. Fingamus enim adulterum vel sua voluntate, vel ita interveniente fato statim decessisse: hoc justum poterit videri, ut quoniam alterum debito supplicio fata subtraxerint, altera quoque impunitatem mereatur? Fingamus alterum conscientia criminis profugisse, nullo modo facere sui potestatem, nunquid exigetis ut ideo cum adultera non agatur, quoniam adulter crimen verum esse confessus sit? Nullo modo id justum videri potest, nam is qui dicit, Cum adultero prius agere debes,

¹ Per conjecturam utriusque.] Malim, utrisque Idem.

bes, illud dicit, Prius cum adultero age. Fingamus enim vel à te ipsa, vel ab alia nobis adulterii rea hanc quoque proponi præscriptionem. Nonne illa patronorum defensio firmissima erit, Habes adulterum, lex te ab illo ordiri jubet: quid transilis? hoc in hanc non potest dici. Quis igitur credat ejus conditionis esse jura ulla, ut aliquid non liceat & necesse sit? Nam si mihi hoc ab ea dicit, Accusa prius adulterum: 'ad te venio. Respon. accusare adulterum volo: hæc dicerem si non inchoassem, si nihil fecissem. Nunc egi cum adultero, & si contentus essem voluntate legis, agere volui, per me non stetit. Habet lex animum meum. Cœpi, egi, nec lex utique ullo scripto hoc comprehendit, ut mihi necesse sit agere usque ad finem. Nam etsi judices confedisent, & absolvisent, ego tamen egeram. Apparet igitur non exitu judicii constare actionem, sed introitu. Igitur si absolutus esset is quem tuum adulterum dicebam, agere mihi tecum licebat, & ista præscriptio nulla esset. Nunc non licebit agere, quia se confessus est absolvi non posse. Egi. Puta enim eadem statim die quem detuli, interrogari te: quid faciam? an ante cum album descripsi, cum judices rejeci, per illas omnes moras judiciorum longas nimium & pro nocentibus compositas, quid aliud feci quam ut agerem? non inficiaberis me agere cœpisse: quid * qui agere cœpit, quia semel contigit, num cum agere cœpi: neque enim videri possum agere cœpisse nisi egissem: ergo quantocunque tempore egi, nihil obest non consummasse, neque enim eum qui non vicit, negaveris pugnasse: neque eum qui fructus non percepit, negaveris possedisse: aut eum qui naufragium fecerit; negaveris pugnasse. Sed abolitionem petit: vel hoc argumento satis justo probare possum egisse me. Tum igitur cum abolitio petebatur quid ego eram? Actor, ut opinor, & accusator. Quid ille erat? Reus opinor. Atqui hoc nomen nunquam

¹ Ad te venio. Respon.] Forte: Nam | terum; respondeo, Ad te venire accusato
si mihi hoc ab ea dicitur, Accusa prius adul- | adultero volo. Gronovius.

quam in eum adversum quem non agitur, cadit. Tu hodie quid pugnas? ne adversus te agere incipiam? Nam eventus ut tu vis videri, dubius est. Contra multa accidere possunt adhuc propter quæ iudicium ipsum non agatur. Præscribis tamen ne agam, id est, ne nomen tuum deferam, ne te legibus obligem: cum igitur tecum acturus sim, si statim cum illo jam egissem, putemus non contineri actionem non finito iudicio. ¹ Si tamen mea culpa accidit quominus iudicium finiretur, satis injuriæ passus sum in prior iudicio, & potest apud æquos iudices pro actione perfecta haberi: quoniam mihi agenti consummare non licuit. Dixi igitur ea quæ ad causam pertinebant, neque semper priorem adulteram accusari posse, & à me actum esse, etiam si non esset perfecta actio, tamen quoniam republica interveniente & lege viri fortis perfecta non esset, proinde eam haberi oportere, ac si ego fecissem, quicquid volui: propius accedere ad confessionem huiusce rei volo. Crimen adulterii duos continet. Ex iis necesse est qui cum adultero prius agit, agat & cum adultera. Num igitur hoc mihi dicere potest? Prius me agere tecum non oportet: secundo te loco ream detuli, secundo loco produxi ad magistratus. At quicquid secundum est, habeat aliquid prius necesse est: hæc natura ita sunt copulata, ut si cum adultero egi prius, tecum agam: si non egi, ago tecum prius, tanquam cum adultero jam egero. Reliquum est intueri, iudices, voluntatem quoque reipublicæ, quæ fuit tempore illo, quo præmium dabat. Petit abolitionem vir fortis, ut opinor, sibi, nec potuit accipere nisi quam petit. Alioqui si hoc tempore suam abolitionem petisset & tuam, primum omnium duo præmia petisset ut quantumlibet meritis ejus deberemus, nemo tamen passus esset duplici præmio unam honorari militiam. Tuam abolitionem quare ipsi concesserimus? Nam abolitionis illi concedendæ ratio quædam fuit. Etiam si peccavit, etiam si gravem uni fecit injuriam,

rede-

¹ Si tamen mea culpa accidit,] Immo, non accidit. Idem.

redemit tamen virtute, redemit sanguine, redemit vulneribus. In te quid spectavit abolitio? quod vitiis tuis & cupiditate illum quoque bonum alioqui, ut apparuit, civem adulterum fecisti? Scio, iudices, hæcenus pertinere actionem ad hodiernum iudicium, nec quæ sum objecturus, cum mihi accusare permiseritis, hodie dicenda sunt. Quomodoprehenderim, quos testes relinquo: illud tantum, qualem hanc putetis esse fœminam quæ defendi noluit. Quanquam hoc jam prior ille confessus est, qui cum fortiter fecisset, cum recenti meritorum gratia niteretur, plus tamen putavit apud vos valere virtutem, & religionem, & fidem vestram, sicut vere putavit. Hodierno igitur iudicio apparebit an illi abolitionem petere necesse fuerit. Non estis exhortandi mihi ad tuendam castitatem, civitati ante omnia necessariam. Matrimoniiis, etiam si ego tacuerim, scitis contineri civitatem, his populos, his liberos & successionem patrimoniorum, & gradum hæreditatum, his securitatem domesticam: quomodo enim peregrinabimur, quomodo ad colendos discedemus agros, quæ nobis securitas dabitur suscipientibus legationes publicas, euntibus in militiam cum frequenter bella sint? potest vobis contingere ut & præmium viro forti dederitis, & tamen adulterium vindicemus.

C C L.

Sortitio ignominiosorum.

QUI INJURIARUM DAMNATUS FUERIT, IGNOMINIOSUS SIT. IGNOMINIOSO NE QUA SIT ACTIO.

Duo adolescentes invicem agere cœperunt. Sortiti sunt utrius iudicium prius ageretur. Is qui forte vicerat egit & damnavit injuriarum, damnato agere volenti præscribit.

S E R M O.

Patronum necessario dabimus. Nam etiam ut agere illi liceat, est tamen ignominiosus.

D E C L A M A T I O.

IGNOMINIOSO NE QUA SIT ACTIO. Si hodie primum deferret, necesse habebat pati conditionem fortunæ

tunæ suæ, nunc præscribendi tempus abiit. Tum enim præscribere debuisti, si poteras cum ¹ delatus es. Et in hoc ipsum præscribere, ne deferret, neque enim ulla præscriptio inchoata judicia peragi vetat, si inchoari aliquando prohibet. Actio isti cui præscribis, data est: nec data solum, verum etiam inchoata. Invicem rei fuistis. Quid enim? tu initium putas actionis cum iudices confederint, cum ad dicendum surrexerit orator? Minime: ² hæc enim tu fecisti felicitate actionis, & lex quæ ignominioso non dedit actionem, hoc spectavit, ne omnino in causam educendi potestatem haberet, ne reum faciendi, ne in periculum perducendi. Quæ si omnia jam facta sunt, tempus præscriptionis transiit. Accedit aliud quod quærendum est, **IGNOMINIOSO NE QUA ACTIO** injuriarum earum quæ factæ sint postea quam ignominiosus esse cœpit. Fecit injuriam aliquis ei, fecit frustra ignominioso: videtur minus peccasse, quam si aliquem civem, cui integer status esset, læsisset. ³ Hunc contemptum utique noluit damnationis lex esse, nisi post damnationem. Hoc autem, de quo quæritur, confitearis oportet, actum esse ante damnationem: tam ignominioso noluit esse actionem, quam ignominia vindictam: ut si jus emendi auferretur damnato, manerent tamen ea, quæ emitteret antequam damnaretur. Ergo non tempore præscribis, nec perire ea causa potest, cujus origo ante damnationem est: hæc dicerem cuicunque & in quacunque actione. Tecum agere invicem cœpit, & agere cœpit injuriarum. Quantopere autem voluerit hujusmodi peragi judicia legum lator ostendit, cum injuriarum damnatum ignominiosum esse voluit. Quare si apparuerit te malam causam habere, incipis rem iniquissimam postulare, ut, tales pœnas quales præscribis, patiatur. Nam si tam gravem rem & tam intolerabilem

lex

¹ Delatus es, & in hoc.] Et postea, Lege felicitate sortis, vel sortitionis. Gronov.
² Hæc enim tu fecisti felicitate actionis.] Lege, damnationis. Gronov.
³ Hunc contemptum utique noluit damnationis.] Lege, damnationis. Gronov.

¹lex injuriarum putavit, ut ei qui commisisset tale delictum, omne jus poenæ auferret; quærendum de eo quoque est quod etiam forte factum est ut prior ageres, non quia atrocius erat quod querebaris. Quid porro? hac ipsa sorte non hoc quæsitum est, uter prior ageret? Jam hoc ergo, de quo contendimus, constitutum est. Illa enim sorte duo judicia ordinata sunt: & tum, cum accusares, eras reus & proximo loco reus. ² Hæc ad jus, illa ad æquitatem: quid adeo justum quam te damnari, si injuriam tum fecisti? non enim ignominioso fecisti, & fortasse per te stetit, ut injuriam hic quoque faceret: alioqui tu si quam fiduciam haberes innocentiae tuæ, nonne his ipsis quibus excludis illum, confideres? quid times? accusabit te, neminem postea accusaturus: cæcidit te: fecit injuriam: confitebimur: probabimus tamen istud jure accidisse. Quanta diffidentia in te causæ est, qui post ista trepidas? & in nobis quanta fiducia, qui post hanc infelicitatem, post hanc fortunam confidimus dignos nos apud judices futuros, qui vindicemur? Iniquissimum alioqui est tantum fortunæ sortis illius licuisse, ut hoc videatur quæsitum, uter ignominiosus esset.

CCLI.

Rapta sterilis repudiata.

INTRA QUINQUENNIIUM NON PARIENTEM REPUDIARE LICEAT. INIUSTI REPUDIUM SIT ACTIO. Quidam uxorem, quam ex raptu habere coeperat secundum optionem, intra quinquennium non parientem dimisit: agit illa iniusti repudii.

DECLAMATIO.

INIUSTI REPUDIUM ACCUSO. Neminem adeo fore alienum à bonis moribus credo, qui dubitet parum istud injuste factum esse, quod quæ summum dederat beneficium vitæ, ne id

¹ Lex injuriarum putavit.] Scribo: dentur esse, non declamationis. Qua in re tamen vet. exempl. bona fide secuti sumus. Sequitur, Quid adeo justum est. sic enim lego. Pithæus.
² Hæc ad jus, illa ad æquitatem.] Hujusmodi plerisque in locis Sermonis vi-

ne id quidem obtinuit apud maritum, quod præstitit. Itaque ¹calumnia resistit & impugnat justum esse repudium, quod maritus jure aliquo fecerit. Ego porro non hanc interpretationem istius verbi video, ut jura spectanda sint, sed illud aliquando, uti justitia spectetur. Nam illud injustum repudium est, quod justitiæ contrarium est, veruntamen si ad illa revocemur jura, nihil tamen ad hanc pertinebit. Istam enim legem & hoc beneficium habeant fortasse ii qui nuptias ex æquo fecerunt, qui tradentibus parentibus, ad eos vero, ad quos necessitas pertinet nuptiarum, nihil ista lex. Non magis enim repudiare licet, quam non nubere liceret. Duas enim pœnas adversus raptos constituisse lex videtur, alteram mortis, alteram nuptiarum: leviolem hanc, & beneficio propiorem: & tamen illam non sine necessitate. Quod si lege non defenderis, profecto injustum divortium est. Sed fingamus te lege defendi: reliqua hæc sit quæstio, an facere debueris. Beneficium te accepisse summum manifestum est: vitam tibi dedit læsa, dedit vitam juste irata, dedit vitam perituro per supplicia, per dedecus. Pro his nihil non præstari oporteret ²uxori? Quid aliud exegit quam ut uxor esset? At enim non pariebat intra quinquennium. Si tibi eam parentes collocassent, aut ipsa nubendi tempus elegisset, dicerem, non semper fecunditas properat? aliquando dilata veluti pleniores fructus reddit. Hæc vero & rapta est antequam destinaretur, antequam idonea nuptiis videretur, & habuit maritum in amores præcipitem, in cupiditates pronum: & cum invisa fuerit marito, potest videri quod non peperit, pudicitia, non sterilitate fecisse. Tu porro quicquid licet, statim putas esse faciendum: quicquid asperimus leges, quicquid crudelissimum habent jura, occupas: voluisses animum talem fuisse puellæ illo tempore quo ad genua jacebas? Hæc vero non tantum marito, sed

etiam

¹ Calumnia resistit & impugnat.] Scribe: & pugnat. Gronovius.

² Uxori? Quid.] Uxori. quid. Pith.

etiam reip. reddere plenam potest rationem. Nam etiam si non habet filium, adservavit tamen juvenem, tamen hominem, tamen civem.

CCLII.

Parasitus raptor candidatæ.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO. RAPTOR X. MILLIA SOLVAT, Pauperis & divitis filia sacerdotium petebant. Rumor erat, futurum ut pauperis filia sacerdos crearetur. rapuit eam parasitus divitis. X. millia accepta à divite solvit è lege: accusat pauper divitem Inscripti maleficii.

S E R M O.

Pleraque controversiæ sub hac lege positi duas quæstiones habent, ex ipsis earum verbis tractas: an inscriptum sit quod objicitur, & an maleficium sit quod frequenter dixi, non semper utramque, quoniam fere ubi de inscripto constat, quæri solet de maleficio: si de maleficio convenit, in controversiam venit, an inscriptum sit. In hac controversia tertia quoque adjiciatur quæstio necesse est, quæ generalibus constat duabus, An hujus maleficium sit, sed pro hac media eximitur: non enim quæri potest an sit maleficium, neque enim in rerum naturam cadit, ut quisquam mortalium id maleficium neget, cujus pœnam solutam esse contendat: quæremus ergo an inscriptum sit, & an hujus maleficium sit.

DECLAMATIO.

INscripti maleficii agitur: cum maximam partem defensionis adversarius in hoc ducat, ut inscriptum esse maleficium neget, poterat brevi conditione decidi, ut diceret qua alia lege¹ cum alio consistere potuerim: nunc, callido & vetere ac diu jam excogitato consilio, legem non ad reum refert, sed ad crimen, & tanquam ego nihil aliud, quam de amissa virginitate filiæ querar, recitat legem, quæ contra raptores scripta est. Ego autem, etiamsi cum ipso agerem, qui rapuerat, poteram tamen non contentus

X. milli-

¹ Cum alio consistere.] Lege, cum illo. Gronovius.

X. millibus, quæ accepi, in argumentum inscripti maleficii lege agere etiam cum parasito. Lex enim, quæ X. millia solvere raptorem pro ablata virginitate voluit, contra eos scripta est, qui nihil aliud egerunt. Differunt autem hæc & personis, & temporibus, & locis. Nam ut pulsatus civis injuriarum aget, si magistratus erit, ¹ majestatis crimen obligabitur: si legatus erit, bello vindicabitur & jure gentium: & eadem pecunia sublata ex privato, furtum erit: ex sacrario temploque sacrilegium. Sic raptor ejus, quæ nihil aliud quam virginitatem ultum ibit, X. millia solvet: alia erit conditio ejus, qui rapuerit in comitiis, qui rapuerit eam, quæ sacerdotium petebat; immo, ne ingratus sim adversus beneficia populi, jam quantum in illo erat, acceperat, longa ratio est. quoniam in argumentum tantummodo causæ hujus de injuria parasi loquor. Tu autem mihi non debes recitare legem, quæ contra parasitum scripta est, cum quo non ago, sed contra te qui inscripti maleficii reus es lege. Neque enim hoc, quod dicitur raptorem X. millia è lege solvere oportere, ei solvis qui dicat, Rapuisti: qui dicat, Raptorem summissisti: sed ei, qui dicat, Comitia turbasti: sed ei, qui dicat, Sacerdotium abstulisti. Hæc crimina si quam aliam legem habent, transfer sane actionem meam; si nullam eam habent, cur præscribis adversus majorum diligentiam & exquisita ingenia quæ scripserunt? Est igitur inscriptum. An maleficium sit, si modo ista quæ objeci vera sunt, neminem dubitaturum arbitror. Illud tamen & judicio non alienum & affectibus meis necessarium est dicere, quantum maleficium sit. Diligentissime majores hanc videntur excogitasse legem, quod cum scirent nullam tantam esse prudentiam, ² nullam immo tam certam divinationem, ut omnia quæcunque ingeniis majorum excogitari unquam potuissent, providentia caventium videret: hac lege omnem

¹ Majestatis crimen.] Leg. videtur, |

² Nullam.] Leg. Nullam imò tam certam d. ut o. q. ingeniis majorum. Idem.

omnem malitiam, veluti quadam indagine, cinxerunt, ut quicquid aliarum legum effugisset auxilium, quasi extrinsecus circumdaretur. Ego autem, iudices, non de his qui hanc legem conscripserunt, sed de ipsa rerum natura quæror? in ipsis inscripti maleficii reis nullum discrimen esse servatum. Summisit aliquis raptorem. Inscriptum maleficium est. quid pœnæ adjicitur, quod adversus petritricem, quod adversus eam quæ sacerdotium, ut dixi, jam prope acceperat? tantum etiam in ipsis suppliciis habiturus lucri, in compendio numeret quod plus malefecit. Reliqua igitur una quæstio est, an hoc quod filiam meam rapuit, quod illo tempore, quod post illud populi iudicium, credatis non à divite effectum. Nihil argumenti ex moribus istius ducam, etiam si qualis sit, quam dissolutus, quam luxuriosus ac perditus, argumenti satis vel uno argumento probari potuit: Parasitum habuit. Inter hæc ut opinor posita est religionis vestræ cunctatio, iudices, ut despiciatis utrum parasitus sua voluntate, an quoniam id diviti præstabat, rapuerat. Parasitus rapuit. Quid ais? tantum illi vacuit, adeone saturitate apud te exundavit: ut vilia scorta non quæreret, qui omnibus contentus est? an solus oculos ad ingenuas & ad virgines, & aliquem etiam petentes honorem attolleret? Nunquam hercule tam felicem istam servitutem esse crediderim, ut impetus ad illicitas libidines haberet. Hoc dico, hanc tantum vult rapere parasitus:

age

I Argumenti.] Delendum videtur argumenti & paulo post leg. tantum illi vacavit. Idem. Argumenti.] Et argumentum & initium hujus declamationis desideratur: sed partim ex eo quod reliquum est, partim ex argumento declamationis ccc. xx. infra, & ex Seneca lib. 2. Controv. 2. thema colligi & restitui potest hoc modo:

Sacerdos casta è castis, pura è puris sit.

Qui ingenuam stupraverit, dei decem millia.

Inscripti maleficii sit actio.

Pauperis & divitis filia petebant sacerdotium: rumor erat pauperis filiam futuram sacerdotem. Eam parasitus sub diem mysteriorum submissus à divite, rapuit. Dives pro parasito obrulit decem millia: inscripti maleficii reus est. De hac pœna decem millium Fabius noster Institutionum orat. lib. 4. cap. 2. ea primum lege Scatinia constituta est. Porro quid sit scriptum sive inscriptum maleficium, vide Decl. 344. P. Ærodius.

age non vultis adjiciam illud, Unde manus illa qua expugnati sumus? unde tantus ac tam prorsus domus tuæ tumultus? unde denique ¹ solvet quod lege debetur? Si credibile est quod opponitur, jam ² certe relictum est, ut ea parte fecerit. Et hanc tamen partem excutiamus. Submisit raptorem: habuit enim causam: eundem honorem virgines competebant, nostra filia submoveri aliter non poterat. Si incerta populi judicia, non professæ palam sententiæ essent, dicerem ³ tanti tibi fuisse vel securitatem vel indignationem. Nemo est tam arrogans sui æstimator, ut accessurus ad comitia, & periculum fortiturus humanitatis, non malit ⁴ sine adversario esse. Hæc de incertis judiciis dicerem. Quid si ad securitates & indignationes accedit metus? manifestum erat non futurum sacerdotem filiam tuam. Forte argumentis hoc colligo: longa & difficili conjectura probandum puto. Loquutus est populus. Si alia quæcunque mihi fama defendenda foret, dicerem tamen, judices, rem esse miraculo similem, quod cum pauci ad vos testes producuntur, fidei vestræ jurisque jurandi satis idonei auctores habentur: quotiens vero civitatis universæ consensus, & omnes, qui intra hanc sedem sunt, unum aliquid certumque dixerint, rumor vocatur. in aliis fortasse falli ista possunt: utique verum dicit fama, quæ de se loquitur. Quis enim loquebatur? populus: de qua re? quam facturus erat populus. Cum de comitiis consentiunt rumores, de se quisque dicit, hæc fiet: hoc est dicere, hanc faciam. non est ista fama: comitia sunt. Neque est quod mirari dives, aut indignari velis, in comitiis plus sæpe paupe-

¹ Solvet quod.] Solvit. Pith.

² Relictum est, ut ea parte fecerit.]
Corrige: ut ex parte. Gronovius.

³ Tanti tibi fuisse vel securitatem.]
Tanti, nempe decem millibus. Nam cum filia pauperis aliter submoveri non posset, quam jactura pudicitiae, cujus decem millium legitima æstimatio est:

dives tanti redemit aleam comitiorum: & indignationem quod pauperis filiam videret anteferri. *Ærodius.*

⁴ Sine adversione esse.] Pro, sine adversario, sine competitore: sic Ulpianus advocationem pro avvocato: sic Plinius adversitatem pro adversario. *Ærodius.*

pauperes posse: non omnia possunt opes vestrae, neque in cunctis quae humanam continent vitam, domina pecunia est. Latius possidebitis, & numerosiores familias vestras ignorabitis: magnam partem civitatis occupabunt domus vestrae: ingens pondus argenti perstringet oculos. Sed haec intra privatum valent: cum in publicum veneris & in campum, spectabitur innocentia, fides. Forsitan gratiae quoque non parum nobis affert ipsa tenuitas: ubi tabellam pauperes ferunt, tum subit tacita quemque cogitatio superbiae vestrae: tum omnium, quas singulis facitis, injuriarum. At tamen in caeteris (petentes magistratus dico atque provincias) possitis Tribus emere, dispersa pecunia parare gratiam. Ubi vero de sacerdotio quaeritur, & iudicium religio agit: illam populus spectat, illam intuetur, quae semper futura sit virgo: quae à cultu templorum, à sacris non recessura. Non vereor, ne ista videar praesentis gratia iudicii dicere: Sacerdotium filiae meae ante rumorem speravi. Sed cur ego diutius circa causam maleficii istius etiam moror? confessus est. An diutius quaeri potest, an maleficium sit, cuius poenam solvat praemium operae non clam neque secreto, quanquam ista quoque profecto facta sunt, sed palam apud magistratus in medio foro numeret? Vidimus decem millia, quae parasito donasti: interrogo, quare? non est istud propter longae servitutis officia, non illarum, quibus gratiam meruit, contumeliarum: decem dedisti, quod rapuisset. Nisi deberes, summa indignatione etiam vindicare volueras: nam qui candidatam sacerdotii rapuit, nocuerat exemplo & tibi. Igitur & inscriptum maleficium est adversus eum, cum quo agitur: & maleficium non solum confessum, sed etiam grave ex

ve ex

1 Circa causam maleficii istius etiam moror. Vet. ex. morbi. ut fortasse legendum sit, & jam morbi. maleficium morbus sit communis cum jam quasi in more est. Seneca lib. 3. Controv. Et ut ad morbum te meum vocem, &c. & lib. 1.

de Benef. morbo suo morem gessit: sic enim recte legitur: & postea lego, *Andintius q. p. a. m. f. cuius poenam solvit p. e. n. c. n. secreto [quanquam ista q. p. facta sunt] sed p. a. magistratus.* Pithæus.

ve ex his apparet, & ex persona parasiti, qui nunquam ad tantam peccandi audaciam processisset sua sponte: & ex persona divitis, & ex causis, & ex numeratione pecuniæ: ex eventu denique, quis impulerit, quis coëgerit. Superest, ut ostendam, non quid parasitus acceperit, sed quid dives ipse. Quæritis, quid iste X. millibus emerit? videte filiam contra sacerdotem, videte vittas, videte honores. Fortasse ego superbe faciam atque arroganter, qui tanquam privatam injuriam, tanquam maleficio adversus me commissum persequar: quota enim ego sum portio istius indignationis? perdidisti sine dubio honorem, preciosissimum pauperum censum: perdidisti virginitatem filię meæ, & cui modo sacerdotium sperabam, difficile inventurus sum etiam maritum. Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: sed paulo ante sacerdotem creavit, quam noluit. Ite nunc & excludite campo divites, & corrumpi sacra vetate, de ambitu leges conscribite. Comititia nostra decem millibus rapta sunt atque translata: quam sanctum istud sacerdotium fore putatis, quod stupro debetur?

CCLIII.

Tyrannicida volens dedi.

² In duabus civitatibus vicinis tyranni erant: in altera cum quidam tyrannum occidisset, alter vicinæ civitatis tyrannus petiit eum in deditionem, & bellum minatus est nisi darent: fert ipse rogationem ut dedatur.

DECLAMATIO.

UT meo nomine sim vobis, Quirites, obligatus, quod quanquam necessarium & ad salutem pertinens civitatis

¹ Sed paulò ante.] Facile est hic lacunam deprehendere: quasi ita esset, Sed populus perdidit arbitrium dandi honoris: sed populo libera voluntas in comitiis erepta est. An te sacerdotem creavit, quam noluit? *Ærodius.*

² In duabus civitatibus.] De hujusce-

modi argumentis ita Instit. orat. lib. 7. cap. 1. *Erat mihi curæ in contraversis forensibus nosse omnia quæ in causa versarentur. Nam in schola certa sunt & pauca, & ante declamationem expanduntur quæ Græci & Græci vocant, Cicero, proposita. Præter quæ nihil est diluendum, ut alio*

tatis remedium præsentis timoris, respectu tamen mei prætermisistis: ita ipsius reip. nomine irascor, neminem extitisse priorem, qui pro salute communi me offendere auderet. Neque id satis est: sed invenio qui adulentur, & ne à me quidem latam hanc rogationem existiment respectu mei recipiendam. Cum quibus mihi consistere fortius, atq; etiam, si ita res exigat, acerbius necesse est: cum in id quoque periculum venire intelligam optionem meam, an hoc velim. Satis erat mihi dicere, rogationem fero utilem civitati. Ista enim speciosa dictu, & vana quadam 'immagine honesti circumdata, non respiciunt præsentis necessitates. Si tantas vires haberet civitas ut bella suscipere, ut frangere impetus tyranni posset, non tam diu servissemus, non illum cruentissimum dominum unus ex insidiis occidisset. Atque ego etiam si plurimum esse civium in hac civitate spectarem, bene tamen redimi capite unius civis pacem putarem. Facile est ista ²in concionibus & consiliis discipere dicendo. Jam si exercitus hostium intra fines nostros fuerit, si ardere villas, si frugifera succidi, si fugam rusticorum in urbem, si compulsam intra muros pecora viderimus, si mœnia oppugnabuntur, si turres quatiantur, si ad delictum ab amplexu matrum juvenes rapiuntur, quam sero poenitebit ³tam caro uni pepercisse? Et si quid tamen deforme habitura civitas fuerit, dedito (ut subinde dicitis) tyrann-

ut alio loco ait auctor noster lib. 4. cap. 2. & cap. 1. quo fit (inquit) ut declamatores ea licentia utantur, ut eorum semper ita sit exordium, quasi causam iudex jam noverit, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur, sed in foro quoque contingere istud principiorum genus secundis actionibus potest. Item lib. 7. cap. 3. Verum illa scholarum consuetudo itur in forum potest notare, quod omnia quæ in themate non sunt, pro nobis ducimus. Idem.

¹ Imagine nominis.] Hoc est, in tanta necessitate & utilitate res se ipsa com-

mendat, nec verbis speciosis & nominibus opus est, quorum miri & blanda appellatione (quod primum à Solone factum est) deditionis bene de Reip. meriti tegatur acerbitas. Idem.

² In concionibus ex consiliis.] Scribe: conciliis. Gronovius.

³ Tam caro uni.] Hic locus adjuvat conjecturam nostram, qua plurimi vitam esse, pro plurimum esse, reposuimus. Sic vero Atilius Regulus, sic Sp. Postumius, sic C. Mancinus rogationem tulerunt ut ipsi dederentur. *Ersdine.*

tyrannicida, id omne mea rogatione detractum est : omni pudore liberati estis : invitum non dedidissetis : quod ad vos pertinet, bellum suscipere maluistis. Sed hoc est præcipue, quare ego hanc ferre debeam rogationem. Ego pro civitate tam grata, pro populo tali, non subibo qualecunque periculum? Sed non solum reipublicæ, verum etiam mea interest hanc recipi rogationem. Quem vultis enim ponite eventum : periculum mihi mortis est. Quid? ego non satis vixi? Non enim annorum numero nec spatio ætatis terminari certum est fortium virorum vitam, sed laude & fama, & perpetuæ posteritatis immortalitate. Ita Dii faciant, ut magnum exemplum posteritati etiam poena dare possim. satis videbitur mihi omnia facere fortuna, ut tyrannicidium meum majus sit. Sed illud interim vereor, ne tyrannus ex me petat famam lenitatis. Habet enim apud malos quoque multum auctoritatis virtus : & forsitan hoc ille ambitiose faciet, ut potestate contentus sit. Quicquid est, videat me & illa civitas vicina : multum illis servientibus prodero : Videant quo vultu tyrannum feram, quam interritus tribunali assistam, quam me nihil minæ, nihil supplicia ipsa moveant. Potest fieri ut exhortetur illos hic animus meus, hæc mens. Vobis quidem custodire pacem, reddere quietem majus ipso tyrannicidio puto : nam si bellum imminet, si periculum universa civitas habet, quod illum cujus nomine mihi gratias agitis, occidi, maximam vobis injuriam feci.

CCLIV.

Exul accusator, & sententiæ pares.

EXUL QUI SECRETUM AD REM PUB. PERTINENS INDICARE VOLUERIT, HABEAT IN CIVITATEM REDEUNDI POTESTATEM: ET SI INDICAVERIT, MANEAT IN CIVITATE. Exul dixit se habere, quod de affectata tyrannide diceret: venit in civitatem: postulavit reum: is æquis sententiis absolutus est. fert quidam rogationem, ut maneat. ¹ CD.

² S E R M O.

Potest venire in dubium, quo genere divisionis uti nos in hac controversia oporteat. Videtur enim quadam posse dicere etiam citra rogationem advocatus hujus exulis, per quæ jus manendi vindicet. Utrum ergo hæc quæ citra rogationem quoque pro illo futura sint, dicemus ante principium: an statim post rogationem? Species eo ducit, ut quoniam & præcedant & ³ leviora videantur, & prima sint. Sed ratio diversum mihi suadere videtur: ideo quod necessaria nobis questio superabit, an hæc rogatio contra legem feratur: in cuius parte sint necesse est illa quacunque dicturi sumus, an videatur hic etiam alia lege remanere potuisse: an rogationem ferre oporteat ad singulos pertinentem, an contra legem: an hæc rogatio contra legem sit, an meruerit ille remanere.

DECLAMATIO.

Sicut minus verecundus esset is, quem rogatione mea retinere in civitate constitui, aut judicia foelicius expertus: nihil concione, nihil conscripto meo, nihil denique ⁴ opera rogationis opus esset. ⁵ Prima igitur carere hac invidia vel propter hoc possum, Quirites. Nemo enim crediderit me

¹ CD.] Nota est contradictionis, ut apparet ex quibusdam argumentis sequentium declamationum, tum ex Seneca, tum ex aliis declamationibus, quæ falso Quintiliano huic nostro tribuuntur. De contradict. infra Declamatio CCCXXXVIII. *Ærod.*

² S E R M O.] Sermo qui *ἀποσποφὴ* dicitur in forensibus actionibus, est averfa à persona Judicis oratio, vel ad coronam, vel patronum diversæ partis, vel

ad ipsum adversarium. Quint. lib. 4. c. 1. In scholis vero est *ἀποσποφὴ* ad discipulos, quæ ferè semper ante declamationem, post etiam sæpe, raro Quintilianus in medio utitur. *Idem.*

³ Leviora videantur.] Vet. *Levior aut videatur.* Pithæus.

⁴ Opera rogationis.] Vet. ex. cujus etiam vitia hic annotare libuit, *ope rationis rogat.* *Idem.*

⁵ Prima igitur.] *Primum igitur.* *Idem.*

rit me rogatum ab eo ad vos processisse, qui ipse, ut remaneat, non laborat. Verum ille quidem multas, atque utinam minus potentes, huius propositi sui causas habeat. Ego præter cætera, propter hoc quoque eum existimo esse retinendum, quod manifestum fecit, ad indicium tyrannidis affectatæ venisse non remanendi cupiditate. Quod nisi vetustissimum jus, Quirites, eos qui secreta ad rempub. pertinentia indicassent, remanere in civitate iussisset: forsitan dicendum mihi necessario existimarem, qua gratia hic pressus, quibus inimicitis in exilium esset actus. Sed quid necesse est repetere hæc, quæ videtis? Et quod ad animum quidem illius pertinet, satis vobis est (ut existimo) probatus: quod quanquam damnatus, quanquam in exilium actus, reipub. tamen non potuit irasci. Indicium professus est: viderimus an verum. Interim tamen nihil eum finxisse manifestum est, quod persuaderi tam multis utique potuerit. Causam qua conditione dixerit damnatus, exul, contra potentem, contra gratiosum, quid necesse est diu dicere, quando is exitus iudicii fuit, ut non plures sententiæ pro adversario fuerint? non enim causa victus est, sed legibus, sed publica humanitate: quæ quidem ipsa me in hoc exhortata est, ut rogationem ad vos de retinendo cive ferrem in civitate tam misericorde. Negant rogationem esse recipiendam, ¹ quæ ad singulos homines pertineat. Ego porro hoc in eo jure, quod perpetuum, & in omnia tempora scribitur, existimo esse servandum. Potest enim dici mihi, In honorem hominis unius obligabis tempora futura, & omnes eadem necessitate constringes. ² Itaque quoties ad præsens tantummodo tempus rogatio fertur, ne ferri quidem, nisi de singulis, potest. Quod si hanc tollimus

¹ *Quæ ad singulos homines pertineat.*] Fuit enim lex xii. *ne privilegium irrogator.* Cæterum interversum ordinem in hoc loco esse arbitror, ut alias plerunque. Igitur subjungo, potest enim dici mihi, In ho. ho. v. obli. te. f. & o. ea.

ne constringes. Ego porro hoc in cot. q. p. & in o. t. scr. ex. c. servandum. At quoties, &c. *Ærodius.*

² *Itaque quoties ad præsens.*] Alii, *At quoties.* Lege: *Interim quoties.* Gronovius.

mus consuetudinem, nec duces ad exercitus ducemus, nec provincias decernemus, nec imperia prorogabimus: omnia enim ista rogationibus ad singulos pertinentibus consumantur. At enim contra legem rogatio est. Si confiterer: dicerem tamen non ferendæ rogationis esse causam, ubi lex est. Quid enim necesse est convocari Tribus, contrahi populum, si idem effici jure vetere, & jam olim constituto potest? Igitur si rogatio ¹ supervacua ubi lex non est: non fere poterit ferri nisi ² contra alicujus voluntatem. Et hoc tamen apud quos dicit? video enim præscriptionem excludi posse judicio. At in rebus parvis ac periculosis, ista index recipiat. Cæterum quidem quotiens de jure populi agitur apud populum, cui mutare, cui obrogare, cui ferre quas velit leges, accipere quas velit rogationes liceat, nunquam se ipse diminuet. Quomodo tamen rogatio ista contra

tra

¹ *Supervacua ubi lex est.*] Corruptissimus erat hic locus, & tamen adhuc obscurus. sensus est, meo quidem judicio: Lex est quæ vetat rogationem recipiendam, quæ ad singulos homines pertineat. Item lex alia, quæ permittit exulem manere in civitate, ita si indicaverit. Dicitur hæc rogatio contra legem, tum quia reum non condemnaverit, & ut aqua tulerit suffragia, si ideo manere cum oportet, ad id contra legem privilegio opus est. Respondet patronus exulis, atque ita refert. Si confiterer, in hoc genere cum reus paribus sententiis absolvitur, exulem indicasse non videri, atque adeo rogationem hanc contra legem esse: omnis igitur aut supervacua sit necesse est, aut contraria legibus. Supervacua, si lex est de ea ipsa re, de qua rogatur populus. Si lex non est, hoc ipso alicui legi contraria, quia privilegium irrogatur. Sed hæc rogatio nec supervacua est, licet lex scripta sit, ut docebit paulo post: nec ei legi contraria, quæ rogationem ad singulos pertinentem recipi vetat, quia ad præsens tempus tantummodo fertur, non ut ad

exemplum trahatur, & legis perpetuæ loco sit: quod utrumque rogationis appellatione contineri, vel ex ipso Gellio lib. X. cap. XX. manifestum est. Et hoc tamen vel supervacuum, vel alicui legi contrariam rogationem esse, apud quos hic dicitur? Ita enim fortassis si lis esset coram iudice, qui præscripta à Prætoris formula iudicat, exul tanquam præscriptione & exceptione submoveri posset, *Si non tua rogatio supervacua aut legi contraria est.* Sed cum de jure populi apud populum agatur, nunquam se ipse ita deminuet, hoc est, nunquam feret ut præscriptione solvatur hoc iudicium & translationibus minuatur ejus auctoritas: vel (si placet hoc ad exulem referre) nunquam adeo de jure suo decedet, ut non secundum legem esse hanc rogationem omnino affirmet, minimeque superfluum: nemo enim tam demens fuerit (inquit Fabius) ut id quod firmissimum duxerit se habere, remittat & ad leviora transcendat. *Idem.*

² *Contra alicujus voluntatem.*] Ver. ex. *contra alicujus legis voluntatem.* Pithæus,

tra legem & contra commodum suum, contraque eam, quæ hunc in exilium misit: non jure novo, sed vetere atque olim constituto reversus est, manere etiam citra hanc rogationem potest? De quo priusquam loquar necessario illud quod ab adversariis frequentissime objectum est, depellendum videtur. Cur enim (inquiunt) si remanere suo jure poterat, expectavit rogationem? Ut verecundia ei adeo nihil apud vos profit, ut etiam in causa plurimum noceat: ante omnia non miror hominem judicia totiens infœliciter expertum, tot in civitate inimicos habentem, nihil tentasse privatim. Litigavit innocens reus, damnatus est. Detulit affectatæ tyrannidis reum (ut pars judicum putat) manifestum: impedimento publicæ humanitatis victus est. Hodie contra rogationem, contra jus vestrum, contra potestatem populi pugnabit? Ille tamen mihi alias & (ut dixi) graviores in exilium abeundi causas videtur habuisse. Absolutus est quidem reus: sed innocentem se esse accusatori nondum persuasit. Ego vero non miror ¹ quod hic timet adhuc civitatem, quod vult impendentem quandam omnibus nobis ruinam suffugere, & evitare quod prævidit periculum, cupit: sed tanto magis retinendus est. Putemus alioqui citra rogationem, talem institutam esse legem, qualis esset, si hic in civitate remanere vellet. Lex quid dicit? *Qui secretum ad Rempublicam pertinens indicare voluerit, habeat remanendi potestatem.* Nemo dubitabit an indicaverit. Verba igitur legis pro nobis omnia: sed ad interpretationem voluntatis vocamur: nec enim scriptum putant esse, nisi quod certum approbatum sit. Negant indicari, nisi id de quo non dubitetur. Ego autem existimo, Legum latori non defuisse eloquendi ² facultatem, ut approbatis demum his quæ detulisset, remanere in civitate exulem vellet: id ipsum plane aperteque dicere non contentum puto esse legum

¹ Quod hic timet adhuc civitatem.]
 Lege: quod hic timet adhuc civitati. Id
 est, pro civitate. Gronovius.

² Facultatem, ut approbatis.] Lege:
 facultatem, si approbatis. Idem.

legum latorem: voluntatem ejus retinuit. Satis est igitur ut nihil finxerit, nihil cupiditate revertendi mentitus sit, nihil denique ideo fecerit ut remaneret. Vos quid dicitis? mentitum eum vultis? interrogemus partem judicum. Non accuso nunc reum: evaluit, absolutus est: habet beneficium legis. Illud tamen contentus sum dicere, fuisse aliqua quibus index moveretur: illa quæ moverunt judicum partem, illa quæ tot tristes sententias effecerunt. Jam ergo animum dignum habeo emendatione fortunæ: cum affectari tyrannidem putaret (sic enim loquamur) non dissimulavit: ¹ non ultionem putavit: non cum ipse patriam perdidisset, invidit, sed venit in civitatem, & suscepit gravissimum laborem & novas inimicitias, & recentem æmulationem: non excepit divitem ab indice, fortuna. Hæc ego dicerem, etiam si victus judicio esset: nunc fortiter hoc possum contendere, quod fuisse dicitis eum causa inferiorem. Quid est igitur? Lex jubet eos absolvi, qui pares sententias tulerint. Imputabitis istud publicæ misericordiæ, imputabitis humanitati: non ego arguo hanc legem, sed dico esse communem. Eodem enim tempore non id modo quæsitum est, an affectatæ tyrannidis reum damnari oporteret: sed illud etiam, an hunc remanere in civitate oporteret. Quod si pares sententiæ periculo prosunt, proutroque sunt. An vero affectatæ tyrannidis reus absolvatur, quoniam non plures pro accusatore, quam pro reo sententiæ fuere: hic qui periculi, qui ² exilii vel eandem, vel utique graviolem pœnam, experiretur, non eandem experiretur legis humanitatem? ³ Hæc de jure, hæc de rogatione: illa jam de æquitate. Dignum esse existimo, qui maneat in civitate. Pericula ⁴ nostra tentavit, servitutem reipub. discutere, quantum in ipso erat, voluit. Nescio an plus

¹ Non ultionem putavit.] Al. optavit. Lege, paravit. Idem.

² Exilii vel eandem veluti graviolem.] Scilicet vel eandem, vel utique graviolem. Idem.

³ Hæc de jure.] Et hæc Sermonis propria sunt. Pitheus.

⁴ Nostra tentavit.] Al. vestra. Idem.

plus debeamus, si ad indicium non certis argumentis perductus sit, nam si manifesta detulisset: si ea de quibus dubitare nemo nostrum posset, crederetur cupiditate manendi in civitate, fecisse. Solam pietatem in causa indicii habuit, qui in urbem detulit litem, & litem injustam conditione: ex altera parte solus, & exul, damnatus: ex altera parte homo potens, graciosus. Omnes ista diligenter perpendite: intelligetis non esse sententias pares. Quid est igitur cur ego etiam pro ipso qui absolutus est reo, existimo esse manere hunc in civitate? Illud dicere pro Republica satis erat, habemus in civitate custodem. Inquirat adhuc: forsitan omnia tam videre non potuit exul, non omnia tam clare perspicere: hoc visuri pro opinione ejus qui absolutus est, non timebitur quandiu hic fuerit in civitate. Immo hercule si mentitus est, si fictum detulit crimen: satis alioqui daturus est poenarum inter inimicos potentes, & inimicos graciosos.

S E R M O.

Totam autem existimo commodiorem esse partem diversam, suadeo his qui dicturi sunt in illam potius incumbant.

C C L V.

Transfugæ excludendi.

Inter duas civitates bellum erat, in alteram multi transfugæ veniebant, fert quidam legem, ne recipiantur.

S E R M O.

Proxime ad suasorias accedit hoc genus: nam & suasoriarum, & legis suasio & dissuasio est. Ergo dicet is qui legem feret, non esse honestum recipere transfugas, nihil prodesse: forsitan ad finem belli. Summum illud, propter quod lex fertur, periculosum esse.

D E C L A M A T I O.

ETiam si non esset in eo statu bellum, ut honesta cogitare vacaret: vel cum periculo tamen, optima & ad famam

I Quid est igitur, cur ego etiam.] Supervacaneum tamen cur. Scribe: Quid est igitur? Ego etiam pro ipso, qui absolutus est, reo existimo esse manere hunc in civitate.

Ut apud Petronium: Quid ergo est? parvulus obijuratione digni sunt. Cicero pro Quinctio: Quid ergo est? vereor me hercule, ne aut gravioribus utar verbis, &c. Gron.

nam itura fecisse, fortasse honestius foret, quam ut obstare utilitas videretur: nunc minus laudis, immo plus tamen securitatis est honesta facere. Nemo igitur dubitaverit turpissimos esse, qui transfugerint. Spectemus enim rem ipsam, neque eo decipiamur quod utile videtur. hostis est qui facit: aliter constituamus, quam ut intelligamus potuisse hoc & nostros facere. Nunquam prodest malum exemplum: etiam si in presenti occasione quadam delectat, in futurum tamen altius nocet. Proximos existimo esse eos transfugis, à quibus transfugæ recipiantur. Hoc natura simile est, facere scelus, & probare. An si quis nostrum transfugisset, non ipsum modo pessimum civem & omnibus suppliciis dignum¹ judicaretis: ² sed infamia etiam si qui receperunt & velut auctores scelerum, velut magistros turpitudinis colligeretis: idem non reflectemus in nos, tandem utilitate ducti, in auxiliis habituri sumus, quos recipiemus. Fingamus eam civitatis esse fortunam, ut auxiliis opus sit: hos in auxiliis? scilicet qui cum ex altera parte intuerentur patriam, & memoriam pueritiæ, & necessitudines omnes, ad fortunam tamen inclinaverunt, pro-niore pro nobis sacramento, fortiore animo stabunt? (Transfugas non esse recipiendos.) Adeo facilius est in istis scelus deprehendere, quam poenitentiam. Inutile ergo militum genus nobis minime necessarium. Quippe etiam hi qui recipiendos³ esse transfugas hoc dicunt, in superiore esse loco nostram civitatem. Neque enim amore nostri, sed metu imminentis fortunæ transfugiunt. An facilius, deposituros propositum bellandi hostes putamus, si plures transfugerint? minime: nam hi qui bellum gerere contra nos non audent, si locum in civitate nostra non habuerint, sæpe deponendi belli auctores

¹ Judicaretis? recipiemus?] Pro interrogationis notis virgulæ potius ad-jici debuerunt. Sed jam minuta isthæc arbitrio lectoris relinquamus. Pithæus.

² Sed infamia etiam.] Lege: sed infames etiam. Gronovius.

³ Esse transfugas hoc dicunt.] Leg. esse transfugas dicunt, hoc dicunt. Pithæus.

res erunt: nunc in privatum sibi singuli consulunt. Est magnum in singulis momentum: ac si præclusa hæc fuerit spes, quod singuli faciunt, universi suadebunt. Hæc dicerem etiam si nihil ex istis metus esset. Nunc vero non possum non confiteri sollicitudinem meam, quotiens oculos circumtuli, & singulas castrorum metior partes: non aliter quam si vallum hostis invaserit, alienos habitus, aliena arma video: versantur inter domos nostras, inter templa, inter muros, in mediis Reip. visceribus. An aliquid mali velint facere, postea videro: interim possunt. Ego istud credidi scelus cum à singulis spes est, cum à paucis spes est: cum à plurimis jam consensu. Novum hercule genus artis: supervacuum est cuniculos fodere, & per occultos specus ingenti labore exhaustis terris, in mediam subito emergere civitatem: supervacuum est redimere proditorem, & scelus pecunia pacisci. Videntes palam, mo gaudentes etiam, accepimus intra viscera hostem: vos æstimabitis an suspectum debeatis habere, quod ad tantum numerum per singulos pervenerunt. Nemo illos recepisset, si universi venissent. Omnesne hi desperaverunt? omnesne consulere ac prospicere voluerunt? adeone facilius est transfugere, quam cadere? Omnes hi reliquerunt in civitate conjuges, in ludibrium ac contumeliam eorum, qui se à scelere maximo ulcisci velint, manifestiore quadam conjectura capere possumus: num minus animi sine his, num minus pertinaciæ desertis? Age sane, hoc non cogitatis, quod nec publica retinere jura tanti putant. Miratur aliquis timere me hostes: quod isti transfugiunt, illi me non timent. Caveamus, obsecro, dum plures sumus.

CCLVI.

Furiosus trium filiorum pater.

Qui tres filios habebat, duos per furorem occidit; à tertio sanatus, abdicat eum.

DECLAMATIO.

POteram etiam si non irascerer, abdicare, tanquam bonus pater. Omnia de fortuna mea timeo, omnia de tam fragili, ac tam mutabili mente: & propter hoc dimitendus mihi à domo filius erat, ne incideret in meum furorem. Sed quatenus & causas quoque abdicationis interrogor, id est quod cogit me frequentius malorum meorum meminisse: quanquam inter præcipua propter quæ abdicem, hoc est quod mihi ista narranda sunt: dicam tamen. Imputo filio meo orbitatem. Respondebit: non ego occidi. Scio, mea manu factum est: ipse ego pater qui genueram, qui educaveram, per viscera liberorum ferrum exegi: credo enim tibi, & orbitatem tamen tibi imputo, tibi æstimo illam ex die mei doloris. Quædam ignorare simile non passi estis: tunc liberos perdidisti, cum perdidisse me sensi. Esto, gravem sine dubio manibus meis injuriam fortuna fecerat: posuerat tamen hujus rei in ipso animo remedium illo tempore, quo furere & agi dementia videbar. Frequentius in ea cogitatione eram, ut crederem esse cum liberis omnibus. Abstulisti mihi ignorantiam malorum. Quanto miserabilior fui ex die tuæ sanitatis? furiosum me non sic cecidi: tum lacerare vestes, tum verberare vultus meos coepi. Omnia igitur hæc non in aliam vim accipi debent, quam si filios meos ipse occidisses, quam si ipse abstulisses. Unde tantum boni, ut reddere possis illam valetudinem, illum furorem? Quod unum possum præstare infœlicissimis illis juvenibus meis, præstabo: ne quis eorum morte gaudeat, ne cui prosit quod filios meos occidi.

CCLVII.

1 Ex die mei doloris.] Vet. ex. mea sanitatis. Idem.

X 4

CCLVII.

Nuptiæ inter inimicorum filios.

Qui habebat filium & divitem inimicum, captus à piratis scripsit filio de redemptione. Ille cum pecuniam non haberet, offerente divite filiam suam, duxit eam in matrimonium: & pecunia redemit patrem. Reversus ille, imperat ut dimittat: nolentem abdicat.

DECLAMATIO.

SI ab alio redemptus esset pater, statim ut rediisset à gravissima fortuna, & abdicare me instituisset: dicerem tamen, quid intra tam breve tempus commisi? quid tam scelerate à me factum est, ut ira patris præcederet ipsam gratulationem? Nunc certum habeo indigna quædam expectare vos facinora, cum abdicetur filius qui redemit. Est sine dubio istud non meum beneficium, & omne redempti patris munus ad socerum redit. Ego tamen navigavi: ego periculosa maria ingressus sum, ut redimerem patrem, quemadmodum ipsum dicere audistis: quædam etiam non facienda passus sum. Quæ ei ratio abdicationis est? Non obsequeris (inquit) mihi. Si hoc ad abdicandum satis esset, supervacua erant omnia judicia ipsa: cur enim nobis defensionis potestatem dedistis, si nihil nostris consiliis libertatis relictum est? Servi mehercule quædam liberius ex bona mente faciunt: & aliquando³ indicium fidei putant, precio empta mancipia non paruisse. Filios vero quis dubitavit unquam esse plerunque suæ potestatis? ut ea præteream quæ sub tam bono patre, ne argumenti quidem causa, referenda sunt: nec dicam, non coges templa incendere, non coges operibus publicis manus afferre: leviora certe nostræ

¹ Si ab alio.] Leg. vid. S. a. o. r. e. pater, & st. v. a. g. fortuna abdicare meis voluisset, dicerem tamen, Quid intra t. b. t. commisi? Idem.

² Non obsequeris (inquit) mihi.] Lex enim est, minus dicto audientem filium liceat abdicare. Quintil. Instit. Orat.

lib. 7. cap. 2. sed abdicabis (inquit) non quicunque voluntati tuæ non paruerit. nos de hac re alio loco. Ærodius.

³ Indiciū fidei putant.] Lege, putatur. Vel, & aliquando indicium fidei imputant pretio empta mancipia, non paruisse. Gronovius.

nostræ mediocritatis esse manifestum est. ut sententiam judices dicere velimus, ut testimonium non ad arbitrium parentum reddere, ¹ immo suadere quod animus dictaverit. Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem, ea quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere: nusquam tamen libertas tam necessaria, quam in matrimonio est. Et hoc dicerem, si quæreretur hoc judicio, an mihi aliqua ducenda esset. Ego eligam cum qua victurus sum: ego comitem laborum, sollicitudinum, curarum ipse perpendam. Quis enim amare alieno animo potest? Nunc vero firmitus hoc esse atque facilius cœpit: uxorem jam duxi (non dico quare) meo impulsu, mea voluntate. ² Eripuerat enim te mihi fortuna, dederatque mihi illam miseram libertatem. Repudium igitur imperas, & copulatos jam diu deducis animos. neque enim in hoc tu spectaveris, quod cum uxore mea non diu vixi: sine dubio secundum nuptias profectus sum, continuo me peregrinatio excepit: & vel hoc ipso iniquius est repudiari eam, quæ certe non potuit offendere. ³ Descendamus sane ad

¹ *In eo suadere.*] Nam si quid cum populo agatur, & ubi quid pro Rep. consulendum, filio licet à patre in aliam ire sententiam: sed vel merito contradicendi tanta reverentia est, ut prudentissime nostris sit olim, ut aliorum legibus constitutum (de quibus Aristot. l. 5. Polit. c. 6.) ne simul pater & filius magistratum adipiscerentur. *Ærod.*

² *Eripuerat enim te mihi fortuna.*] Ait captivitatem patris interim sibi libertatem attulisse, ut quam uxorem veller, duceret. Nam jure Civili certum est, dum pater potitur hostibus, aut ubi sit ignoratur, filium sine consensu patris, nuptias potuisse contrahere. *l. si filius ejus ff. de ritu nupt. l. in bello §. medio. ff. de captivis.* Sed Julianus addit exceptionem, si eam filius ducat, cujus conditionem certum sit patrem non repudiatum. in quo versatur hæc controversia. *Idem.*

³ *Descendamus sanè ad hanc quæque ne-*

cessitatem.] Hoc est, demus vel filii aut filia seu repudium seu divortium in potestate patris esse, contra id quod jure & ex æquo & bono receptum est: quid de ipsa, &c. Paulus lib. 5. *sentent. tit. de Interd.* Bene concordans matrimonium separari à patre Divus Pius prohibuit. Ulpian. *tit. de liber. exhib. l. 1.* si quis filiam suam, quæ mihi nupta est, velit abducere, vel exhiberi sibi desideret: an adversus interdictum exceptio danda sit, si forte pater concordans matrimonium, & forte liberis subnixum velit dissolvere? Et certo jure utimur, ne bene concordantia matrimonia jure patriæ potestatis turbentur. Quod tamen sic erit adhibendum, ut patri persuadeatur (ut in hac Decl.) ne acerbe patriam potestatem exercent. Vulgaris est hic locus apud nostros juris auctores. *l. cum hic status. §. si socer. ff. de donat. inter vir. l. cum te. C. de inoff. test. l. filia. l. dissentiens. C. de repudiis. Idem.*

ne ad hanc quoque necessitatem, ut imperante patre, etiam repudium filius debeat pati quid de ipsa, quam repudiari vis, querar? sane pater fuerit inimicus, cur hæc nurus esse definat, quam nihil peccasse tu quoque confiteris, qui expellis? Negas idoneam esse matrimonio meo locupletem. Quam vereor, ne cui videatur pater sic inimicus diviti esse cœpisse. Non enim fortuna in utramlibet partem intuenda est. An vero apud me noceat puellæ, quod dives est: cum apud patrem illius non nocuerit mihi, quod pauper sum? Dives est. Nunquid ergo hoc dicere potes, superbior erit, & fastidiet? Securus sis, pater: ¹petiti sumus, empti sumus. At inimicus (inquis) fuit. Volo adhuc sic loqui, tanquam odia utraque parte durent. Non oportet immortales esse inimicitias: ²& ita demum tutum perpetuumque esse humanum genus, si amor ac fides nullam habuerint oblivionem: ea rursus, quæ aliquo incommodo commutantur, brevi morte deficiant. Sed non est diu mihi in hac parte commorandum, quæ certe satis potens apud divitem fuerat. Inimici nomen habuerit aliquando: nec quæro, quam immerito, nec quæro, quam injuste; modo redire in gratiam cum eo potuerim. Sed hoc solum reprehendit, quod se absente omiserim cum divite inimicitias. Ita opinor, feci hoc contemptu patris, feci vilitate: restitui nos in integrum putate, iudices. Captus est pater meus à piratis, vincla & ultimos metus patitur, & ea, quibus gravius id tantum est, quod imminet. Hoc scio, hoc ipsius epistolis cognovi: hinc redimi non potest, duram putate conditionem poni, nonne subeunda est? Si piratæ hoc mihi pollicerentur, ut vicarias pro patre manus acciperem, non recusarem catenas: si obligarer fœnore, æs alienum tamen non tenuissem, ut redimerem patrem. Duxi puellam honestam, locupletem: ego ta-

men

¹ *Petiti sumus, empti sumus.*] Petiti erat nuptiarum quod cœmptione fieret: à divite, & ideo empti: nam petere vel & eo fortassis alludit. *Idem.*
rogare, satis emere est. Genus item ² *Et ita demum.*] Vid. deesse, potest. Pith.

men (si ulla mihi dicenti fides est) non hoc ¹ in ista conditione spectavi. Ille me movit, ut beneficiis vince-remur. Sed neque in me ille probavit aliud, quam pietatem. Vidit fletus meos, vidit totius animi atque etiam corporis defectionem: sic homini inter principes nostræ civitatis numerandos, coepi bona esse conditio. Itaque intelligo mihi, iudices, non in hoc tantum laborandum, ut iram patris mitigem, ut leniam: illud est partium mearum, illud vobis adhibitis rogo, in gratiam velit redire jam cum propinquo meo, cum redemptore suo. Non enim jactabo meam pietatem: illius opus est, quod redemi.

CCLVIII.

Fortis contumax patri forti.

SI DUO AUT PLURES FORTITER FECERINT, DE PRÆMIO ARMIS CONTENDANT, VIR FORTIS OPTET QUOD VOLET. Pater & filius fortiter fecerunt: petit pater à filio, ut cederet sibi præmio: non impetravit: cessit ipse, & abdicat.

² DECLAMATIO.

ETiam si dissimulari posset, quæ causa patri fuisset: Ipsum tamen hoc abdicatione dignum erat, aliquid petenti negasse. Quantum enim mihi præstare poterat, ut paria redderet? Non jam imputo illa vulgaria, lucem & jus libertatis, & usum vitæ. Hoc imputo: quod fortiter fecisti ³ roboris & corporis mei, meum est: animus iste ad contemnendum pericula paratus, ex meo fluxit. Ego te diu præceptis feci virum fortem, proxime quidem, etiam exemplo. Quantumcunque sit istud, quod peto, non indicare satis est, non desiderium pervenire in notitiam tuam sufficit, nisi preces adhibuero? nisi auctoritatem paternam sub-

¹ In ista conditione spectavi.] Vet. ex. peccavi. Idem.

² Huic declamationi respondet illa apud Senecam lib. 10. decla. 2. & lib. 6. contr. 3 1. ubi pars filii potissimum tractatur: patris, tractatam esse ait à La-

bienoi Quintiliani non meminit, cum quo inimicitias exercuit. *Erodus.*

³ Roboris & corporis mei.] Forte: Hoc imputo, quod fortiter fecisti. *robur corporis tui meum est.* Gronovius.

submisero? multum peccaveras etiam, si præstitisses. Nunc vero quid à te petieram? ut mihi præmio cederes. non dico quid fuerit secuturum. Sane ita sit constituta lex, ut in iudicio contendamus, ut citra periculum feratur de nostra virtute sententia: non erat æquum cedere te, ut non dicam patri, seni? tibi approbandæ virtutis multa tempora supersunt: tu sperare id quod hodie cesseris, potes: mihi indulgit fortuna hunc supremum honorem. Inter extraneos quoque & alienos est aliquod privilegium ætatis. Honores prior peterem: ad signandum advocatus, prior rogarer. In his etiam minimis observationibus, inhumane non cederes honorem lateris. Age vero, non præter hoc etiam dignior præmio fuit virtus mea? Non est tam admirabile cum fortiter facit juvenis: hoc ætas postulat, hoc robur juventæ poscit. ¹pene turpe est, non fecisse, hoc est honore dignius vicisse annos, & ultra ætatem durantes agere virtutes. Eo tempore fortiter feci, quo cogi non possem, ut militarem. Utrum tandem vis magnum esse, quod ego feci, an minus esse quod tu fecisti? Videamus num hæc: quis fuerit secuturus exitus. Si in ista contentione præmii, idem animi ego quoque habuissem, armis contendendum erat: & lætissimo alioqui domus nostræ proventu, gravissimum funus & crimen inurebatur. Jam vides quare non cesseris. hoc tibi præmio majus videbatur, committi cum patre & parricidium facere jure: hoc profecto etiam in acie facere cogitasti: & cum imitareris virtutem meam, non optandi jus, ² sed pugnandi quærere videbaris. Ego quantum est in te, in medio foro, & universa spectante civitate, filii manu trucidatus sum: vel, quod est gravius occidi: tu perseverasti, cum me cupere

¹ Bene turpe est non fecisse.] Adolescenti bene non fecisse & fortiter, turpe est: nec statim præmio dignum, si strenue quid egerit: nam hoc facile est ad-

olescenti. Sed honore dignius, &c. *Ærodius.*

² Sed pugnandi quærere videbaris.] Idem ex. sed pugnam dividebas. *Pithœus.*

cupere sic videres. ¹ Etiamnum interrogo, staturusne contra fueris dicturum? Nam si fuisti perseveraturus: vide an gravius etiam crimen sit, patri negasse quod præstare poteras. Habe ergo præmium istud, quantumcunque in eo honoris est: sed contentus esto appellasse Rempub. ² discede de domo mea: Non jam ultionis gratia facio, sed etiam securitatis: insomnes noctes ago, & ad omnes terreor strepitus: nulla mihi secuta nox est: habeo in domo filium, qui me potuit occidere. Nam præmii quidem gratia strinxisses ferrum contra patrem, & in conspectu civitatis populique parricidium fecisses, ut hæres citius fias, ut bona mea occupes, homo tam cupidus non audebis parricidium facere secretum? Non ignoro omnium fere, qui abdicantur hunc esse morem, ut acta jam causa ad preces convertantur, & mitigare patres rogando velint: hocne tu concipis animo posse fieri, ut exores?

CCLIX.

Pauper naufragæ liberator, maritus.

Dives cum amico paupere & filia navigabat: naufragium fecit: extulit filiam divitis pauper. Rumor erat eam nupturam cuidam nobili juveni. Quodam tempore in domo divitis tumultus fuit: inventi sunt una pauper & puella: ab utroque dictum est vitiatam puellam. Imperavit filię dives, ut nuptias optaret:educta ad magistratum, optavit: postea comperit dives, non esse vitiatam puellam, imperat ut relinquat pauperem: nolentem relinquere, abdicat.

S E R M O.

In omnibus quidem abdicationis controversiis, quatenus pro liberis dici-

¹ Etiamnum interrogo staturusne. Alias staturusne contra fueris? an contra fueris dicturus? vel, staturusne te mihi contra dicturum. ut ut sit, sensus est, Etiam si non duello, sed in iudicio jure & legibus de nostra virtute & premio litigandum esset, an tu item qui adversus me in iudicio stare non potes, nisi venia à Prætorè impetrata, statueris te mihi dicenti opponere, & verum parare adversarium? id autem (inquit) gravius crimen sit, &c. *Ærodius.*

² Discede de domo mea. Hæc est Græcæ abdicationis formula mutuata ex Romana repudii: infra Declam. 262. Cui non omnino absumilis & illa, qua amicitiae more majorum dirimebantur, ut est apud Tacit. lib. 6. Annal. cujus exempla si quis requirat, reperiet apud Suetonium in Augusto 66. Caio 3. & de Illustribus Grammat. in Curio Nicia, Valer. Max. lib. 5. cap. 8. & alios auctores, quorum hic locos ascribere nihil opus esse putavi. *Pithæus.*

ris dicimus, submissa debet esse actio, & satisfactioni similis. In hac tamen controversia, istud aliquanto magis servandum est. Nam & filia est quæ abdicatur: & hic pater aliquid etiam boni & clementis viri fecit: & nobis tutissimum, uti etiam hac bonitate.

DECLAMATIO.

Non ignoro, iudices, quantum causæ nostræ oneris accedat ex persona abdicantis: non propter illud commune, quod pater est: sed quod pater indulgentissimus, amicus optimus: etiam si quando injuriam accepisse videtur, mitissimus. Itaque priusquam defensionem aggredimur, in hoc satisfaciemus animo nostro, ut gratias agamus ante omnia filiæ nomine: quam sic amavit, ut eam deduci à se ne navigaturus quidem voluerit: cui ad magistratus educatæ præstandum putavit, ne qua² occisi hominis infamia inquinaretur: quam tradidit amico suo, quod jam dici potest, optimo marito. Proximum est ab hoc ut amici quoque, & (si permittit) generi, mandata perferamus. Sunt autem similia: nam & plurimum cum eo vixit: & nulla causa, nullo deductus est loco: & usque in hoc tempus in ea fuit opinione, ut se crederet vivere beneficio istius. Erat profecto fœlix domus, si in illa prima simulatione hi manere voluissent. Sed dum hanc quoque

¹ In hoc satisfaciemus animo nostro.] Auctor scripsit, amico nostro. Gronov,

² Occisi hominis infamia inquinaretur.] Lex erat, Rapta raptoris mortem, aut indotatas nuptias optet. Igitur quanvis jure & lege mors optari posset: quod humanius, ac prope minus infame est, maluit filiæ auctor esse, ut eum sibi maritum posceret, cui ex naufragio vita debebatur. hujus mortem optari non posse, sine scelere & flagitio. Cæterum ne deinceps ulla mulier, vel consentiente patre, raptoris eligeret sibi nuptias, à Justiniano sancitum est lib. 9. de Rap. virg. & constitutione 143. Sed rursus Pontificio jure, aliquid ex illo antiquo renovatum est. xxxvi. Q. 1. & 2. cap.

ult. de rapto. & huc pertinet cap. 22. exod. Ærodius.

³ Si in illa prima simulatione.] Hoc est, si in illa divitis, non jam ut apparet, vera amicitia, sed simulatione, nihil humanitus ex tumultu accidisset. Aut verius, si perpetuo & filia, se raptam: & pauper, se rapuisse simulasset: non autem celebratis nuptiis, diviti quasi cumulationis habendæ gratiæ, veritatem omnem exposuisset. Cæterum hic exclamari potest, quod ab Euclione in Aulularia:

Di immortales facinus audax incipit,
Qui cum opulento pauper, cepit rem habere aut negotium.

Idem.

quoque beneficiis optimi senis referre gratiam volunt, & simpliciter fatentur omnia: inciderunt ambo in hanc dicendæ causæ necessitatem: dum scilicet ambitiosus gener vult videri socro suo innocentior, quam videbatur. Equidem peractis gratiarum agendarum mandatis, hoc primum puto, ut isti (si permittit) gratuler. Filia ejus probissima puella ac verecundissima, nullam accepit injuriam: amicus & gener nullum scelus fecit. Nam si quid tale cogitare, & in animum inducere potuisset, illo tempore viciandi habuit occasionem, quo naufragam in littus evexerat. Reliqua pars actionis meæ, non tam ad defensionem, judices, spectat, quam ad deprecationem. Nam nulla profecto certior ratio est, quam ut istum priorum temporum admoneam. Hic enim, judices, adolescens (quod in hoc demum judicio audivimus à divite dici) pauper, unam sibi domum quam coleret, elegit, unum hunc cui fidem suam impenderet. Ac brevi moribus, sanctitate innocentiae fecit, ut inter omnes etiam superioris fortunæ charissimus videretur. Itaque hercule, cum peregre proficisci destinasset, quamquam navigationum pericula non ignoraret adolescens, tamen secutus per maria, per tempestates. Non nimium de fortuna querimus: etiam si naufragium illud multos metus, longam vexationem, aliquod attulit detrimentum: tamen rem difficillimam expressit, fidei experimentum: in illa omnium trepidatione, in qua pro sua quisque salute sollicitus, nihil de proximo cogitabat: cum inter fluctus & turbati maris minas, vix evadere, ac suæ quisque consulere saluti videretur: non mehercule miror, quid, quamvis optimus pater, filiam tamen respicere non potuit. Quis enim hoc crederet posse fieri, ut non modo saluti suæ consuleret, verumetiam suscepto onere, infirmitatis alienæ, evadere in terram, & ² vincere

eminent-

1 Moribus, sanctitate innocentiae fecit.]
Lege: moribus, sanctitate, innocentia fecit,
Gronovius.

2 Vincere eminentis fortunæ metum.]
Lege, imminentis. Idem.

eminentis fortunæ metus posset? Itaque non servus ullus tam fidelis, non libertus tam beneficio obligatus manumittentis fuit, ut hoc subire periculum posset. Unus amicus (nondum enim illud faciebat tanquam gener) accepta humeris suis puella, per tot difficultates, per tot pericula, nihil pro seipso sollicitus, tulit. Quam istud non humani tantum operis, sed divini cujusdam beneficii arbitrandum est? Cum hos conjunxistis, copulastisque. Fortunæ, nihil necesse habeo diutius hoc imputare, tanquam non intellectum, non perdidit beneficium: & puella se nihil non huic debere credidit: & pater ita interpretatus est, majus illud, ut existimaret amico in se, ac suos, omnia licere. Rumor itaque in civitate, non quibus alias solet causis, exortus est: sed homines, dum indignantur, nescio cui juveni optimo & nobili dari puellam, ¹ convitium moribus hujus ² tanquam ingrati fecerunt. Intellego, judices, quam difficili, ac velut scopuloso loco versetur oratio mea. Quomodo narrem istud quod confessi sumus? Illud puto tutissimum est: ³ rapere voluit: huic (enim certe crimini ignosci-

¹ *Convitium moribus hujus tanquam ingrati.*] Neque *ingrati* est inviti, quasi hæc vox ad juvenem nobilem & optimum pertineat; neque legendum *ingrata* ut ad puellam referatur. *Hujus*, id est, divitis. Nec rumor iste ex tumultu, sed aliquanto ante tumultum. Rumor est *juveni opulento* (& ita forte scribendum pro *optimo*) & *nobili dari puellam*. Rumores plerumque oriuntur ex rebus novis atque insolitis. At neque novum neque præter expectatum est diviti divitem legi generum. Tamen quia pauper servatæ puellæ ab sese nuptias meruisse videbatur, indignati homines ad mentionem alterius generi lecti, patrem tanquam ingratum & immemorem beneficiorum pauperis, rumoribus distulerunt. Vides cur dicatur rumor non quibus alias solet causis exortus. Vides cuius moribus convitium, tanquam ingrati fecerint. Gronovius.

² *Tanquam ingrati fecerunt.*] Ingrati hoc est, inviti: vel, ut adnotavimus ingrata. Sensus est, Qui rumor in aliis causis exoriri solet, indigne factum: violatam ab amico, amici filiam: atque tum maxime, cum dignæ opibus, dignæ potentia, & nobilitate nuptiæ dignæ parabantur. Non hi rumores (inquit) exorti sunt: sed dum divitem audiunt immemorem tantorum beneficiorum, alium sibi generum querere: oblata illa ex tumultu occasione, qua solum cum sola nacti essent, de industria raptam à paupere divitis filiam, quisque jecit in vulgus, ut bono hoc dolo illum juvenem nobilem à nuptiis averterent: quasi pauper jure suo fecerit, non vi, non clam, non precario. *Ærod.*

³ *Rapere voluit.*] Hoc ad filiam refero, quæ voluit pauperem rapere, id est, ut pauper eam raperet. Igitur se raptam proclamavit: nec hic sane negandum existimavit,

ignoscitis: inde tumultus, inde voces repugnantis, inde fortasse etiam nimia puellæ querela, quod audaciam pro injuria tulit: quod se raptam, quoniam ille rapere voluisset, proclamavit. Nec is sane negandum existimavit: &, quanquam nihil acciderat tale animo suo, confessus est. Illud certe manifestum est: pater filiam putavit irasci. Itaque sollicito quoque, nec pro imperio tantum patris, sed etiam pro auctoritate, pro sententia deprecatus est. Tum admonuit illam: Memento hunc esse, cui vitam debeas: hunc esse qui te ex periculis servaverit maris. Quanta illa gratulatio? quanta patris laus fuit? quam foelix domus? nihil deerat gratulationi nostræ, si raptor fuisset. His moribus suis, ac tanta bonitate meruisse visus est pater, qui non falleretur. Indicaverunt integritatem. Quo speraverunt futurum, ut magis amarentur, incidunt in offensam. Nisi forte invicem ludimur, & nos pater mutuo mendacio tentat: quare non omnia statim simpliciter dixerimus, minatur. Dii faciant ut iste sit eventus, qui adhuc in hac domo omnium periculorum fuit. Nostra tamen quatenus forma iudicii proponitur, agitur defendentis imitatio. Nam si te prorsus irasci existimarem, ¹ optime pater illa dicerem, filiam abdicas: nondum defendo factum, nihil de isto crimine loquor: ² satis tutum esse potest apud iudices. Fulmen istud patrum adversus ferociam adolescentiæ datum est. ³ adversus filios, qui peccare plus possunt. Filia vero vix nutricum minas tulerit, vel eorum

mavit, & (ut supra) tanquam non intellectum non perdidit beneficium. Huic certe crimini ignoscitis, inquit. raptus enim non committitur in volentem, etsi demus raptam. Ita enim usurpatum est, ut ex hoc loco apparet, & ex l. r. de rapt. virg. in C. Theod. seu postea merito emendatum. Idem.

¹ Optime pater.] Al. optime, non absurdum sensu. Pith.

² Satis tutum.] In vet. ex leg. *tuta*. Idem. *Satis tutum esse potest apud iudices.* Cum id tuo imperio, & ex voluntate sua fecerit. *Ærod.*

³ Adversus filias.] Si non scripsisse, at id Quintilianum dicere voluisse existimo, *Fulmen istud patrum adversus ferociam adolescentiæ datum est: adversus filias non datum est, quas abdicari non decet, sed filios, qui peccare plus possunt.* Idem.

eorum à quibus educatur, tristitiam: Et ut virgo pertineat ad patrem, tamen nupta pertinet ad maritum. Post illum, quo spes liberorum inchoata est, ¹ quo in nepotes usque cogitationem misisti, quid aliud potes exigere à filia tua, quam quod placuit ei cui collocata est? Si lætius agendum esset, illud dicerem, Abdicare propter matrimonium non potes. Paulo fortior recusaret etiam nubere, nisi cui voluisset. Hæc subjecit in hoc se imperio tuo: ex arbitrio patris nupsit. ² Paulo fortius vindicare debet matrimonium jam factum: ut etiam nuptias imperare possis, repudium imperare non potes ejus, ad quem puella legibus, & magistratibus, & jurejurando pervenit. Verum contra hæc, paulo latius repetit abdicationem: & non est contentus ea objicere, propter quæ judicium est. Mentita est, inquit, patri: de raptu mentita est. Defendam, judices: absoluta sunt. Ego vero malo esse crimen, ut patri plus debeamus. Deceptus es: ita malles filiam tuam raptam esse. Volo sic defendere puellam, tamquam factum sit ipsius culpa. ³ Hæc quid? ignoscit, non est hic amor: gratus animus est. An illa sibi ullum fideliores fore tota vita existimaret, quam eum cui secundum te, debeat plurimum? Cogita quæ fuerint illa pericula, ex quibus evasit: quæ tempestates, qui fluctus & naufragia, & cætera, quæ nihil divisione egent, nomina. Sed omnem hanc culpam maritus ad se trahit. Nihil tantum puella cogitavit: quicquid est istud, ego feci: qualecunque istud est, meum consilium est. Tu ignosce, qui soles. Recedere jubes à marito tali, qua tandem causa? pauper est. Non solebat hoc illi apud te nocere. Relinquam: nec dico pauperem: nam in matrimonio quidem filia, quod solebat

¹ Quo in nepotes.] Id est, per quem. Etenim idcirco filios filiave concipimus, atque edimus, ut ex prole eorum earumve, diuturnitatis nobis memoriam in ævum relinquamus. ut eleganter scripsit Callistratus lib. 2. Quæstio-

num. Idem.

² Paulo fortius vindicare debet.] Forte, vindicari. Gronovius.

³ Hæc quid? ignoscit.] Lege: Volo sic defendere puellam, tamquam factum sit ipsius culpa: ecquid ignoscit. Idem.

bat nocere, te auctore nupsit, te hortante nupsit. Redde rationem illius sententiæ. Quamvis putarem turpe, tamen cogitasti quid præstitisset filiæ tuæ.

S E R M O.

In summa parte declamationis utrumque producemus, & pro utroq; pariter rogabimus, & aliquanto magis pro marito misero. Decet enim illum amare: dicat semoriturum. Totum est enim in eodem.

D E C L A M A T I O.

Periturum se affirmat, quod tu illum exemisti, cum ad magistratus eductus est, hic animum tuum exigit priorem hic illam misericordiam.

CCLX. *Pastor Abdicatorum.*

Dives adolescens Abdicatos recipiebat, & de suo alebat: læsæ Reipublicæ reus est.

S E R M O.

¹ *In plerisque controversiis, plerunque hoc quærere solemus: utrum ipsorum persona utamur ad dicendum, an Advocati: vel propter sexum, sicut feminis: vel propter aliquam alioqui vitæ, vel ipsius de quo quæritur facti, deformitatem. Hic adolescens & honestus est, & cum sit locuples quoque, nihil tam turpe commisit, ut illi pro se fas loqui non sit. Ego tamen existimo dandum esse advocatum. Primum, quod etiam si quid remissius ac liberalius fecit, ætate excusari potest. ² Non consentiunt autem hæc inter se, ut idem:*

¹ *In plerisque controversiis.]* Hic locus, & alius infra Declam. cccxxx1. pertinet ad edictum de postulando. Ut autem plane confirmem, has illius esse Quintiliani declamationes, nihil ex Institutionibus oratoriis præteribo, quod non huc transferam. Ait lib. 4. cap. 1. In iis quæ negari non poterunt, elaborandum, ut aut minora quam dictum sit, aut alia mente facta, aut nihil ad præsentem quæstionem pertinere, aut emendari posse patientia, aut satis jam punita videantur. Ideoque agere advocato, quam litigatori facilius: quia & laudat, sine arrogantia crimine: & aliquando etiam utiliter reprehendere potest, &c. Ideo-

que primum intueamur, litigatoris an advocati persona sit utendum, quoties utrumque fieri potest. Nam in schola, liberum est: in foro rarum, ut sit idoneus suæ rei quisque defensor. Quoties (inquit) utrumque fieri potest: quia reo affectatæ tyrannidis, aliisque certis personis adesse, vix aut ne vix quidem licebat, ut alio loco videbimus. *Erod.*

² *Non consentiunt autem hæc inter se.]* Tale quid desidero, ut idem qui jam ejus ætatis & animi est, ut sua se voce & oratione defendat: hic tantum infirmitatis animo defendendus sit. vel, ut idem pro se dicat fiducia ætatis, cui tantum crimen obicitur, ne infirmitatis animo excusandus sit. *Ideum.*

idem: & tantum infirmitatis animo, ut hac excusandus sit. Alterum illud est, quod si defensionem ultra excusationis terminum proferimus, laudandus est adolescens. Arroganter autem faciet & tumide, si coeperit se ipse laudare: praesertim iactaturus id, quod facere possit, à fortuna esse. Dabimus ergo illi, his causis, Advocatum.

DECLAMATIO.

NON necesse erat mihi, iudices, de facti huiusce quod in crimen vocatur, ratione differere. Scio

[Non necesse erat.] Unus locus est in jure nostro, ubi mentio fiat de abdicatione. Abdicationis (inquit Diocletianus Imperator, tit. de patr. potestate.) quæ Græco more ad alienandos liberos usurpatur, & ἀποκρήρυξι dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. Ad alienandos, accipe, non vendendos quidem aut pignerandos, sed pellendos & ejciendos domo penatibusque nostris ut jam prorsus nobis alieni sint, non sui. Hac certe poena usi sunt Græci, nec ulla erga liberos eis alia erat gravior, teste Dion. Halic. Sed non nisi ob grande maleficcium, καὶ μετὰ τὴν ψύφου δίκη, (ut etiam à Platone scriptum est lib. II. de Legibus) quod publico præconio fieret, & causa utrinque amplissime cognita. Illic Plato formam abdicationis præscribit. Certe abdicatos alii, nec ab aliis adoptari non prohibet, καὶ γὰρ τὴν ἐξ ἑνὸς καὶ πάλιν μετὰ τοὺς ἐκείνους ἐν τῷ βίῳ μετὰ τὸν ἐκείνους ἐκείνους πέρυθεν. Hac præscripta forma ab initio Romani filios suos non abdicabant: nec eis causas probari apud Magistratum necesse fuit, cum privatim majorem etiam potestatem haberent vitæ & necis: sed una erat cognitio patris & animadversio. Quod quia longo intervallo emendatum est, ut id patri, nisi causa cognita, non liceret (quæ forma à Græcis sumpta est) ideo scripsit Diocletianus, suis temporibus hæc Græco more usurpari. Nam si quis interpretaretur legibus Romanis omnem omnino prohibitam fuisse abdicationem, ignoratione histo-

ria aberraret. Cic. lib. I. de Finibus, Torquatus, filium Macedonum Legatis accusantibus, causam apud se dicere jussit, neque ex utraque parte audita, pronuntiavit eum non talem videri fuisse in imperio, quales ejus majores fuissent: & in conspectum suum venire vetuit. Val. Max. de eodem: Cum Syllanum filium meum pecunias à sociis accepisse mihi probatum sit, & Rep. & domo mea indignum judico, protinusque è conspectu meo abire jubeo. Tam tristi (inquit) sententia percussus Syllanus, lucem ulterius intueri non sustinuit, suspendioque se prima nocte consumpsit. Idem lib. 5. cap. 7. Cestus Eques Romanus, qui Casari jubenti ut quendam filiorum abdicaret, respondit: Celerius mihi Casar, omnes filios meos eripies, quam ex his unum nota pellam mea. Suetonius in Octavio cap. 65. Sed lætum Octavianum atque fidem sobole & disciplina domus, fortuna destituit: Julias filiam & neptem omnibus probis contaminatas relegavit. Agrippam ob ingenium sordidum ac ferox abdicavit, seposuitque Surrentum. Festus: Abdicare, est quasi non dicere & negare filium. Plin. lib. 7. cap. 45. Abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem secuta est. Denique nihil hic & apud Senecam frequentius, quam de abdicationum controversiis. Quæ tamen, quia paulatim minus frequentari solita, ideo Quintil. ait lib. 7. cap. 5. Hæc genera causarum, plus esse scholæ, quam fori: & quæ abdicatorum in scholis hanc in foro exheredatorum à parentibus, & bona apud Consules reperentium, rationem esse. Nam hoc genus

quod advocato satis sit. Sufficiebat hoc solum, si eximerem legi reum: ¹ & cætera fiant, fortasse pro dignitate fiant, pro conscientia, pro laude. Ad vos id unum pertinet, an lege, qua cognoscitis, obligatus sit, qui accusatur: quæ vis vobis quo atrocior est, hoc diligentius intuenda est. ² Sit tolerabile formula errare, & in petitione pecuniæ: non uti jure concessio: aliquis caput hominis perperam petit, ut terreat, ut occidat? Reipub. læsæ quædam sunt, judices, ad quorum pronuntiationem oculi sufficiant. Satis erat accusatori ostendere, ³ si quid hic læserit: aliqua publicorum operum incensa, eversa, vel corrupta: navalia, arma usibus belli erepta, aliquid denique eorum quæ publice possidemus (ea sunt enim Reipublicæ) ⁴ deterius hujus fraude atque injuria ⁵ facta: cætera habent suas leges, sua jura, suas actiones. Si hos, quos recepisse dicitur, occidisset: non tamen Reipub. læsæ jure teneri videretur. Sint igitur ista gravia, quæ objiciuntur: aliquid fecisse clementer: contra duos & asperos partes interposuisse

genus tandem abdicandi, abiit in defuetudinem: & abdicationum causæ, in exheredationem rejectæ sunt, quæ sane longe mitior est. Ideo quia nullus exheredatur nisi post mortem: & nunc ab iratis patribus, nunc etiam adeo ut filiis suis consulant. *l. multi ff. de lib. & posth.* Præterea exheredatus, filius esse non desinit, nec sacra nec jura amittit familiaris: secus in abdicato. Fuerunt (ait Quint. illo loco) qui has causas, materias officiorum appellarunt: ut in foro querela inofficiosi dicitur, & quædam interdicta officii causa competere. *l. 2. §. 1. ff. de interdict.* Sed abdicationum (inquit) formæ sunt duæ: altera criminis perfecti, ut si abdicetur raptor, adulter: altera imperfecti, & adhuc in conditione positi: quales sunt in quibus abdicatur filius, qui non pareat patri: cujus item partitionis meminit infra Declam. cclxxi. *Ærod.*

¹ Et cætera fiant.] Priores: *Et cætera*

tera fiant, fortasse pro dignitate fiant. Lege: Sufficiebat hoc solum, si eximerem legi reum. Sed & cætera fient pro dignitate, fient pro conscientia, pro laude. Significat se factum adolescentis prius defensurum, dein & laudaturum. Gronovius.

² Si intolerabile formula.] Alias, Si tolerabile formula errare, ac in petitione pecuniæ non est jure concessum: aliquis, &c. *Ærodus.*

³ Si quid hic læserit.] Vet. quod hic, & paulo post, publicor. oper. impensa versu. *Pith.*

⁴ Deterius hujus fraude atque injuria facta.] Scribe factum, refertur enim ad rō aliquid. *Gronovius.*

⁵ Facta cætera habent suas leges.] Vel, ea sunt deteriora hujus fraude atque injuria facta. Cætera habent, &c. hoc est, ad horum pronuntiationem oculi non sufficiunt: sed inquisitione opus est, quo animo, quo consilio, qua voluntate facta sunt. *Ærodus.*

fuisse misericordiam, pro sua ætate: non hoc vidit lex, quæ recitata est: non voluntas ejus, quicunque conditor juris istius fuit. Hæc ego fortius dixi, quia remissurus sum. Quid enim objicitur? Abdicatos recipit, & sua pecunia alit. Ut gravissime judicemus de hoc crimine, stultas & supervacuas impensas facit. Quis est iste, qui nobis, tanquam pater, irascitur? Patrimonium consumis, & alioqui splendidas opes quotidie effundis. Quæ tandem ista inter se pugna est? Legem recitas læsæ Reipub. ¹ & agis quasi abdicēs. Sic respondebo tanquam abdicanti, ignosce: juvenis est: non satis roboris, nondum satis judicii confirmare potuit. Et tamen si faciendæ sunt impensæ, si pendendum aliquid: non potest honestiore viâ impendere: Non meretricibus donat: non in parasitos profundit: non illi magno cupiditates suæ constant: sumptuosus est misericordia. Libet etiam augere crimen, & si qua nesciunt accusatores, judicare. ² Vos eum largiri tantum Abdicatis putatis. Iste aliquid & mendicantibus porrigit: iste & multos fortunæ injuria lapsos, sustentat atque erigit. Quid faciam, inquit, animo meo? quotiens infoelicem vidi aliquem, & necessarii etiam victus egentem, lachrymas tenere non possum. Invidiam mihi facere videtur, patrimonium meum, pulsant frontem meam cæduntque etiam si taceant, ipso habitu, ipsa tristitia, ipso silentio. Sed & rogant, & provolvuntur ad genua: nec mihi illa saltem simulata, ut plerisque excusatio superest, ut dicam, Non possum. ³ Tu vero tanto, adolescens, fortior, atque omni laude, non in nostra modo tempora, sed etiam in futura omnia sæcula dignior: solus mihi mortalium videris usum pecuniæ intellexisse. ⁴ Frustra tibi aliqua fortuna tantum

¹ Et agis quasi abdicēs.] Nam si tanquam pater abdicās, quod patrimonium effundit, ne Majestatis reum facito. *Erodianus.*

² Vos eum largiri tantum.] *Vet. largitæum, Pith.*

³ Tu vero tanto adolescens, fortior.] Ut Tanto melior. de quo in Observationibus. *Gronovius.*

⁴ Frustra tibi aliqua fortuna tanti.] Priores aliquando & tantum. Scribe: Frustra tibi aliqui fortuna tantum patrimonium

tantum patrimonium dedit: & in breve humani tempus ævi, veluti grande pondus imposuit. Relinquendum erat istud, & res transisset ad alios: quandoque locupletem fecisset nescio quem mors liberalis. Libet vobiscum loqui nostro nomine, Avari parique, qui aliquid non fecisse fordidè, jam etiam scelus existimatis. Non sint ista ferenda nobiscum: ¹neque ad inferos servata per vitam fortuna persequitur. Tolle usum, quid est pecunia? Quis igitur usus honestior? nullus. Nec hic lege possit fieri reus, si hanc ipsam pecuniam, quam per tot beneficia divisit, per gulam ventremque transmitteret. Nihil obesse Reipub. videretur, si vitiorum institores, hos eisdem sumptus divisissent. Ego vero huic comparare ne illos quidem timeo, qui aliqua in Rempublicam opera posuerunt. Hæc enim muta, & ²humanis tamen constructa manibus, & speciem modo, & brevem quendam usum voluptatibus nostris attulerunt. ³At hercule referamus ad illam, de qua modo locutus sum, speciem: quanto pulchrius integrum populi vultum, illibatam dignitatem civium servasse? Si ad utilitatem: quanto melius ac majus, servasse suum numerum civitati, suos ordines? An vero illos, qui ingentes noxiorum familias occisuri, tamen pascunt, plausu fovebimus, & in omnibus spectaculis ⁴adulatione multa prosequemur: hunc, qui partem civium levibus offensis miseram, sustentat, ac poenitentiae suæ suorumque integram servat, lege etiam gravissima persequemur? Quid enim nobis tam naturale, quid ab ipsa

monium dedisset, & in breve humani tempus ævi veluti grande pondus imposuisset. Idem.

¹ Neque ad inferos.] Idem ex. feros. Pith.

² Humanis tamen constructa manibus.] Priores inhumanis tamen constructa muneribus. Lege: Hæc enim muta & inhumanis tantum constructa muneribus & speciem modicam & brevem. Degladiatoriiis muneribus loquitur, & quæ his fiunt, am-

phitheatri. Eodem pertinet: qui ingentes noxiorum familias occisuri tamen pascunt. Gronovius.

³ At Hercule referamus.] Scribe: si referamus. Pith.

⁴ Ad gratulationem multam.] Seneca lib. 10. decla. 4. Quid videtur Lanista? qui juvenes cogit ad gladium, & tamen non accusatur læsæ Reipub. Quid Leno, qui stuprum pati cogit invitas, nec Rempub. læsit? Erodianus.

ipsa Providentia magis datum concessumque videri potest, quam alere homines ac sustinere? Muta mehercule animalia, quæ venire ad manum, & mansuescere queunt, non humanum modo, sed etiam voluptuosum est, alere ac pascere. Quid de homine dicam? Quisquamne magis negotium publicum, non civitas modo, sed totius rerum Naturæ, agit: quam qui animal hoc deo proximum, & in contemplationem omnium, quæcunque mundo contigerunt, constitutum, prorogat producitque? qui opes suas in publico posuit, quo locuplete nemo pauper est, nemo eget. O misera tempora! hoc defendendum est? Scilicet illud honestius, liberos sublato, jamque in adolescentiam proventus, pellere domo, & prohibere penatibus: & omissa emendandi cura sic punire, ut his succurri non liceat. Abdicatos in domo recipit & pascit. Sic istud, tanquam sacrilegos, tanquam homicidas, tanquam latrones? Si tam grave crimen est, ætate labi: si tam inextinguibile, offendisse aliquando paternam severitatem, novas excogitate leges, asperiora aliqua constituite supplicia. Hos si pascere non licet, parum est abdicare. Audite, Patres, quæ optimum adolescentem ad misericordiam moverint, quæ ad liberalitatem: aliquid & discite. Nulli horum objectum est, quod venenum patri parasset: nulli quod percussorem in fata parentis sui conduxisset. Creditis, Judices: alioqui puto non tam levem subituros fuisse pœnam, sub tam asperis patribus. Quid est igitur? amavit ille meretricem, & intra concessos adolescentiæ lusus (licet aliud parentibus videatur) natura tamen datos, forsitan minus tenuerit cupiditatum frænos: en quod fames emendet. Ille ductus æqualitate, cum sodalibus inquit paulo tempestiviora convivia? en quod mendici-

tas

1 *Forstian minus.*] *Vet. ex. melius.* non male. *Pith.*

2 *Tempestiviora.*] *Fortassis melius in-*
tempestiviora, & paulo post, ille liberalius
vixit, & quomodo crimen istud hoc tempore
est, aliquid fortasse donavit. Idem. Paulo

tempestiviora convivia.] *Male Pithæus*
intempestiviora. Nulla enim sunt *intempe-*
stiva convivia: sed ubi hæc vox occurrit,
cortigenda est, ut docuit ad Historiam
Augustam Salmasius. *Gronovius.*

tas coerceat. Ille liberalius vixit? & quomodo crimen istud hoc tempore est? Aliquid fortasse donavit? Non vultis in his causis, in hac criminum summa, misereatur hominum, qui dicunt, ¹ & tu juvenis es. At nimium diu, iudices, sic defendo optimum juvenem, ² tanquam victum abdicatis præstiterit. Nolo jam abdicare: reipub. (fortius libet agere) ³ imputo: & magis imputarem si tales essent quales eos accusator esse contenderet. Nihil est periculosius, iudices, in hominibus, mutata subito fortuna: nihil ad vilitatem sui pronius, miseris delicatis. Juvenes in magnis patrimoniis, atque in summa nati dignitate, subito excussi, non dico opibus, sed necessariis etiam ad victum, spiritumque ultimum sustinendum, non redibunt ad opus quotidianum, non sufficient assiduo labori: Superest ut audeant aliquid, vel propter quod moriantur. ⁴ tot hos quos abjicitis (nam quoque turbam abdicatorum esse dixistis) emitte subito nudos, omnium egenos: ipsis ne aliquis poterit irasci,

¹ Et cum juvenis es.] Al. & tu, & postea, tanquam istum abdicatis præstiterit. Item, quales eos accusator esse condemnaret. Pithœus.

² Tanquam victum abdicatis præstiterit.] Hoc est, ipsis gratificatus sit: victum dando abdicatos modo promeruerit, obligaverit. Sic autem Pithœus. Nam Thadæus justum, Ærodius justene. Potuissimus iusta abd. præstiterit. Sed potius controversam vocem exteramus, & legamus: tanquam abdicatis præstiterit. hoc est, beneficium dederit. Sic declam. 338. Habet causam, cur nocere huic velit, quam repudiavit; & habet causam, cur præstare ei velit, quam duxit. Dec. 348. Sic agis mecum, tanquam, etiamsi præstitero tibi, plus alii debitorus sis. Quod sequitur, Ærodius: Nolo jam eum abdicatos alere. Sed vir ille doctus longe averfus à sensu etiam sequentium, ubi rō imputare non percepit. Scribe: Non jam abdicatis; reipub. (fortius libet agere) imputo. Dimitto illos: parum est debitores habere

tam infirmos: immo reipublicæ expensum ferre, reipublicæ datum imputare potest, quod illis dedit: reipublica ei hoc nomine debet; & debet magis, si sunt quales depingit accusator. Imputo, ut Seneca, Suetonio, Plinio, Juvenali, & his scriptoribus eleganter. Nec minus belle deest rō Sed, qualia multa restituiamus Livio & Senecæ. Gronov.

³ Imputo & magis imputarem.] Ecce (inquit) si hætenus præstitit abdicatis, esto, ne præstet in posterum. Sed tamen hujus beneficii accusatores esse in Reipub. Reipub. imputabitur, ejusque id cedit magno malo. Nam quos non alas, & fucos & fures esse oportet, ut ait Plato libris de Rep. Ærodius.

⁴ Tot hos quos abjicitis.] Tō quos non est in superioribus editionibus: & male à Pithæo interpositum est. Lege: Tot hos abjicitis, (nam quosque turbam abdicatorum esse dixistis) emitte subito, nudos, omnium egenos. Abjicitis, emitte per αὐτοὺς. Gronov.

irasci, si quid fecerint? si in latrocinia se prædæque miserint? Quantumlibet animis nostris remittamus, ac totam innocentiam credamus esse persuasionis, multum contra justitiam necessitas valet: at si nihil adversus alios, adversus se certe multa fecissent. Ornatamne Rempublicam atque adjutam, judices, crederetis, si horum fortissimus quisque, venisset in ludum, atque arenam? si paulo mollior frons ad laqueum, ad præcipitia, ad qualemcunque vitæ festinasset exitum? Tum civitas foelix, tum numerus iste minus invidiosus fuisset? Volo, judices, relictæ jam hac, quam ad Rempub. composui, defensione, transire ad eos, qui præcipue irasci videntur; patres dico ipsos, qui abdicaverunt: quibus hoc primum, judices, dico. Quam accipitis injuriam? malis vos sane filiis levastis, & exonerata sunt vestra patrimonia. Sinite illos perisse, & velut expositos in aliqua solitudine, aut in maria projectos, nihil ad animum vestrum, nihil ad cogitationes pertinere: fortunam sibi quærant. Quid ad vos, quid sint, postquam vestri esse desierunt? Renati sunt, novumque fatum quodammodo sortiti. Num invidiam vobis faciunt? Hoc enim malebatis fortasse, ut oculis vestris sordidati obversarentur: ut impexi, squalidique incederent¹ verecunde: nomine severitatis, dissimulatur vestra crudelitas. Minus vos malos patres putavimus. Quod quidem animadversioni sat est, pendunt poenas, magnumque supplicium miseri luunt. An vos in hoc demum creditis paternam animadversionem, si esuriant, si inopia omnium deficiant atque tabescant? Illud parum est, notari infamia?² Illud parum est, exulem esse domus suæ, Larium suorum? nunc vos putatis esse foelicem quemquam horum, aut hilarem? Experiatur aliquis: & revocet. Et hæc quidem, judices, duris atque asperis patribus, illa molliora. Speravi, inquit

¹ Verecunde nomine servitutis.] Lego, verecunde nomine severitatis dissimulatur vestra crudelitas. Pith.

² Illud parum est exulem.] Sophocles in Oedippo, πῶς ἴππευτον ἔμελλε ἡδύτων βλέπειν. Ærodius.

inquit adolescens, aliquam impetus vestri poenitentiam. Credidi futurum, ut aliquando succurrerent initia infantiae, blandimenta pueritiae. Reservavi filios iudiciis vestris: & si quando ignosceretis, in integro habui. ¹ Vos aestimatis causas, propter quas expulistis: sic crederetis, Satis poenarum dederunt. Ego illud praesto, illud promitto, nihil postea turpiter fecerunt. Ne tamen nimium iactare atque imputare videatur, illum quoque misericordiae suae ordinem confitebitur. Unus (inquit) fuit primo, qui sollicitaret hanc nimiam liberalitatem: aequalis alioqui & in studiis comes, & in lufibus. Hic fecit exemplum: ausus est rogare proximus: nec adhuc illud onerosum patrimonio videbatur. Inde factus est ordo: etiam legem mihi videor dixisse misericordiae. Cui negarem? ² omnes idem rogabant, omnes idem excusabant, omnes idem pollicebantur. Ego vero (inquit) quandiu fuerit hoc patrimonium: sic ero, sic utar: & si defecerint omnia, non tamen pauperem me putabo, neque egentem: Sed pro illis paternis possessionibus, hos ostendam cives: pro illo foenore, hunc populum. Et quæ tanta patribus ira, quæ tanta infœlicitas nostræ civitatis, quod reipublicæ fatum, ut istud diutius aut pluribus necesse sit? Et ne vobis multum videar imputare: non sunt isti onerosi facultatibus meis: non quos ampla, quia sic à parentibus meis constituta est, fortuna graves sentiat: quia vivimus parce. Quantulum est enim quod accipiunt? quantulum est quod exigunt? vos fortasse plus consumpseritis, patres, qui studia fovistis, qui ³ ad hanc ætatem usque vixistis: mihi servare cives

¹ Vos aestimatis causas.] Videtur leg. Vos aestimate causas, & postea onerosum patrimonio vid. Pith.

² Omnes idem excusabant.] Non omnes primum induxerat abdicatos alere: sed ubi semel ab uno rogatus est, cui negare non potuit: dum multorum aliorum parem intellexit esse vicem &

conditionem, cum factum excusantium quod abdicati essent: tum omnem operam huic diviti adolescenti pollicitantium, coepit passim abdicatos alere. *Erodianus.*

³ Ad hanc ætatem usque vixistis.] Alii vixistis. Forte pro vixistis, aut nutritis. *Gronovius.*

cives satis est. Ac nihilominus quod in istos impendo, si creditis, ipse frugalius vivo. Quicquid in hos confertur atque congeritur, de meo est: detrahitur adolescentiæ voluptatibus, detrahitur concessis: alioqui quandiu in his annis sumus cupiditatum, duo simul assequor: quod & liberalius & frugalius vivo.

CCLXI.

Æquatio patrimoniorum.

In qua civitate frequenter Tyranni erant, fert quidam legem, ut patrimonia æquantur.

S E R M O.

Hæc quoque aliquotiens tractata controversia est, & per summas digeri potest.

D E C L A M A T I O.

Primum inculamus legem non satis significanter scriptam, & multa obscura in se habentem. Nam hoc non satis distinxit, utrumne patrimonia nunc demum æquari oporteat, an quotiens aliquod eminebit: an si vere remedium id solum pro Republica est, perpetuum esse debeat: & ideo lex repudianda, quia hoc non satis dispexit. Si hæc vis est legis istius, ¹ ut sit de æqualitate patrimoniorum: idem census omnibus detur: omnes pene dies, omnia tempora necesse erit in hac partitione consumi, ² si quis frugalis vixerit, si quis luxuriosus vixerit. Est præterea contra leges omnes scripta hæc lex. Quippe nullum jus non ita compositum est, ut suum quisque habeat, & alieno abstineat. Sed ne servari quidem potest. Quid enim futurum est? ³ Prætereo illud, quod aliqui negociabuntur, aliqui acquirant, aliqui frugaliter vivant? Quæ ratio relinquendæ hæreditatis erit? quæ ratio testamentorum? cum is qui cre-

verit

¹ Ut sit de æqualitate patrimoniorum.] Sensus flagitat: ut sit semper æqualitas patrimoniorum. Idem.

² Si quis frugaliter vixerit.] Forte: ut

quis frugaliter ceteris, ut quis luxuriosus vixerit. Idem.

³ Præterea illud.] Emenda, præter illud. Pithæus.

verit hæreditatem, continuo non plus sit habiturus, quam cæteri, & divisurus cum his, qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerunt? His adjiciamus, quod etiam inutilis est, duabus præterea causis. Nam & frugalitatem eorum, qui servaturi sunt imminuet, & luxuriæ eorum, qui consumpturi sunt, prospiciet. Cur enim quisquam servet, tam perditurus aliena luxuria, quam sua? Cur enim non quisquam abutatur? Hæc de ipsa lege dixisse satis erat, remota temporum æstimatione: Nunc videamus quid sit propter quod ponatur. Frequentes Tyranni sunt. Primum, quam iniquum est: ideo quod aliquos improbos habeas, exui patrimoniis paternis atque avitis: eos etiam, quos bonos esse cives¹ constabit? Nam si tyrannidem timemus: erat aliquanto æquius in personas eorum, qui possent Reipubl. esse suspecti, dirigi actiones: quam pœnam esse publicam, metus (ut dicitis) publici. Adjice, quod ne præcipua quidem causa est affectandæ tyrannidis, magnitudo facultatum. Quin ex diverso facilius aliquando occupaverint tyrannidem hi quorum fracta ratio, quorum clauda fortuna, & qui stare Republica salva non possunt. Deinde adeo non inhibetis ista re tyrannidem, ut si qui in civitate nostra dementes sunt, etiam causam habituri sint affectandæ tyrannidis. Nam si quis tyrannidem occupat, ut aliena bona possideat, quanto facilius ad tyrannidem perveniret, ut sua vindicer, sua recipiat?

CCLXII.

¹ *Constabit.*] Adjicit unum exemplar, *ejicere*? Pithœus.

CCLXII.

Maritus virginis raptor.

INIUSTI REPUDII SIT ACTIO. Qui habebat uxorem, rapuit virginem: nuptias rapta optavit: ille repudiavit uxorem: agit illa iniusti repudii.

DECLAMATIO.

L Ex iniusti repudi maxime necessaria ad continenda matrimonia, & his præcipue moribus (quibus finem tantum necessitas fecit) super omnes leges tuenda est. Repudiatam ab hoc uxorem esse manifestum est, Reliquum est ut aliquid repudiatæ objiciat. Ita demum enim potest esse justum repudium, si meruit id quæ repudiatur. Ne ipse quidem tam imprudens est (quanquam non desit audacia) ut crimen ullum fingat in uxorem. Necessitate defenditur. Poteram dicere, aliud esse justum. Nam lex iniusti repudii spectat utramque personam: nec satis est id modo intueri, quid maritus facere debuerit: verum id quoque intuendum est, quid pati debuerit uxor. Quare licet tu necessario repudiaveris, hæc injuste repudiata est. Hæc dicerem, si non tua culpa accidisset, ut repudiaries. Sed miror, si in hac civitate diligentissima juris, ulla lex contra alteram scripta est: aut hoc prudentissimi constitutores juris non viderunt. Quomodo necesse est, quod justum non erat? Rapta, inquit, nuptias meas optaverat. Non est hoc tale, quale si diceres, tyrannus coegit: quale si diceres, Aliquis, cui potestatem dederat Respublica, hoc jussit:

¹ Quintil. lib. 7. Institutio. orat. cap. 5. Simpliciores illæ cavillationes iniusti repudii, sub qua lege, controversiæ illud proprium habent, quod à parte accusantis defensio est, & defendentis, accusatio, &c. Illic omnes fere loci, qui in scholis tractari solent, summam referuntur. Necnon ibi Fabius explicat, quibus fori actionibus & formulis respondeant. Iniusti repudii aut

malæ tractationis, rei uxoriæ actio est, cum quæritur utrius culpa divortium, factum sit. Cæterum de divortiis, causis divortiorum, & pœnis culpa divertentium, pleni sunt libri & oratorum & jurisconsultorum: inter quos vide Ulpian. in Fragmentis tit. de dotibus. *Ærodius.*

² Aliud esse justum.] Adde, aliud necessarium. Idem.

jussit: Senatus, aut populus pertinere id ad rempublicam existimavit. Ut rapta repudiare coegerit, ut cogi posses, tu fecisti. Et ipsum hoc repudii tempus, male computas. Tunc repudiatam tu credis uxorem, cum res suas sibi habere jussa est? cum egredi de domo? Uxorem tunc repudiasti cum egisti utraptae adversus te liceret, ¹ quantum adversus coelibem licet. RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL NUPTIAS OPTET. Hanc potestatem adversus te vitiata habuit. ² Ecquid intelligis jam non esse uxorem, quæ non obstat? Ego te adeo non puto defendi hoc genere patrocinii posse: ut quocunque alio modo dimisisses uxorem meliorem tum causam fuisses habiturus. Egregia hercule defensio. Dico, Repudiasti uxorem pudicam, obsequentem, fidelem. Respondes mihi, Sed rapui: sed alienam domum expugnaui. Pessimus maritus videreris, si amorem in aliquam meretricem deflexisses: si ancillarum cupiditas à geniali toro avocaret. Jam tum non eras maritus, cum animus tuus spectabat vacantes: & hoc si tantum libidine & cupiditate fecisses, ³ repudiatæ tamen causa ad te rediret. Quid si ne credibile quidem est nisi eo pacto factum hoc esse, ut tibi raptori ignosceretur? An vero tu in tantum periculum venisses, ut raperes maritus, ut crimini tuo hanc quoque adjiceres invidiam? Nisi succurritis, judices, inventum est jam quomodo uxores optimas repudiare liceat. Prospicienda tantum virgo est, rapienda est: cæterum defendemus istud, quod nullo genere licet facere, licet specie necessitatis. Præter hæc, illud

¹ *Quantum adversus coelibem licet.*] Tantum adversus te maritum, quantum adversus coelibem, & eum qui nondum uxorem duxerit, licet: nempe ut vel mortem, vel nuptias optaret. *Idem.*

² *Et quid intelligis jam non esse uxorem.*] Quasi dicat, non sola optio sufficit, ut statim veluti ipso jure, uxor raptoris esse incipiat: sed & jurejurando & decreto magistratus opus est. Prius

igitur uxorem aliam repudiassè, culpa est mariti, & ideo injusti repudii agi potest: Altera lectio & restitutio nostra, nec conjectura caret: nam cui uxor est domi, hujus potius mors quam nuptiæ optari possunt: sic ut electioni raptæ præscribi posset. Si non uxorem habeo. *Idem.*

³ *Repudiata tamen causa.*] Lege: repudii tamen causa ad te rediret. Gron.

illud quoque, iudices, intueri oportebit, ¹quo maximorum istius criminum, aliqua tamen vindicta contineat: Per se indignum erat, raptorem impune fecisse: indignum erat, injuste repudiatam esse uxorem: ²utrique crimini una poena erit, levis quidem. Et sane habeat hoc lucrum magna nequitia, quod non fere puniri pro meritis potest: ³ab illa quidem rapta vindicavit nos ipse.

CCLXIII.

Ignominiosus contra tres rogationes.

QUI TRIBUS ROGATIONIBUS CONTRADIXERIT, NEC TENUERIT IGNOMINIOSUS SIT. Duabus quidam rogationibus contradixit: non tenuit: Tertia rogatio ferebatur, qua ignominia remittebatur notatis: contradixit & huic: non tenuit. dicitur ignominiosus.

DECLAMATIO.

QUI TRIBUS ROGATIONIBUS CONTRADIXERIT, NEC TENUERIT, IGNOMINIOSUS SIT. ⁴Lex manifesta (fortasse supervacuum ⁵ista dicere, verumtamen permittit lex & hoc dicere) iusta. Quis maiore ignominia dignus est, quam homo inquietus, qui publicis utilitatibus ter obstiterit? qui ne metu quidem ignominiae ad silentium compelli, saltem tertio potuerit? Ergo de lege dubitari nihil potest. Videamus, an hic

¹ Quo maximorum istius criminum.] Superiores, istum. Sed scribendum: quo max. istius criminum aliqua tamen vindicta contingat. Paulo ante insinuaverat iudicibus inter rapram & raptorem clandestinum pactum intercessisse, hic raperet, illa nuptias optaret. Itaque nunc sic loquitur, ut utriusque culpam puniri velit. Idem.

² Utriusque criminis una poena erit, levis quidem.] Cum bis (inquit) puniri eum oporteret, & quia unam rapuit, & quia alteram culpa sua repudiat: quae duo crimina, suam poenam habent legitimam & separatam. Nunc minus odiosa sit haec agentis mulieris actio, quo utriusque criminis poena erit unica, &

ea quidem levior, quia pecuniaria, quam mariti injuste divertentes, uxoribus praestant. De hac poena Plutarch. in Romulo. Iustinian. in l. consensu, & l. ult. C. de repud. Apud Athenienses dotis etiam usuras praestabat maritus, & quaedam frumenti annua, Demosthenes *veaiogēs*. Aërodius.

³ Ab illa quidem rapta vindicavit nos ipse.] Scribe, ab illa quidem rapta vindicabit nos ipsa. Ab illa, puta, nequitia, me vindicabit ipsa rapta, si nempe inane votum fecisse iudicetur, & amissa virginitate marito careat. Gronovius.

⁴ Lex manifesta.] Scribe, manifeste. Cetera recte se habent. Idem.

⁵ Ista dicere.] Melius, iusta dicere. Pith.

an hic in legem inciderit. Tribus rogationibus contradixit. Num fallimur numero? num aliquid adversus istum mentimur? ¹ Non ut opinor, ipsum saltem dicere ausurum. Bis jam contradixerat: bis non tenuerat. Proxime dixerat: non tenuisse eum scimus. Ergo si lex ignominiosum vult esse eum, qui ter contradixerit, nec tenuit: quomodo ignominiosus inveniri profecto non poterit? non negat se in hanc legem incidisse: sed eadem rogatione, cui contradixit, solutum esse contendit. Placuisse enim publice, ut omnibus ignominiosis notare mitteretur. Non miror istum tam frequenter contradicere. Vim legum parum perspicit: quo pertineant rogationes, aut dissimulat, aut ignorat. Ferri profecto rogatio, quotiens poena aliqua remittitur, non potest, nisi de his, qui poena jam tenentur. Id vel cogitatione ejus, qui tulit rogationem, vel aestimatione populi, vel ipsa rei natura perspiciamus. Is, qui ferebat rogationem, num aliquid cogitare de eo potuit, qui non erat ignominiosus? non, ut opinor. Neque enim hic jam ter contradixerat rogationi: nec an tertio contradicturus esset, ² divinare poterat. Ergo qui ferebat rogationem, nihil de eo cogitavit. Populus cum in consilium mitteretur, & miseratione hominum moveretur, de his cogitavit, qui ignominiosi jam erant. Fortasse motus est numero, fortasse motus est personis, fortasse motus est causis. Hic neque in numero esse poterat: nondum enim ignominiosis accesserat: neque causa miserabilis, qui ne damnatus quidem esset: ³ neque persona. Ergo nec qui ferebat rogationem, nec qui accipiebat de hoc cogitaverunt. Nunc ipsam rei naturam intueamur. ⁴ Quid remitti potest, nisi quod credi-

¹ Non opinor ipsum saltem dicere ausurum. Et postea, proxime contradixerat. Sic. leg. vid. Pithaeus. Non, ut opinor, ipsum.] Lege, Non id opinor ipsum saltem dicere ausurum. Gronovius.

² Divinare poterat.] Forte, divinari. Idem.

³ Neque persona.] Hic tale quid desidero, Quia humilis & abjectus, nulliusque in Repub. auctoritatis, qui cum jam duabus rogationibus contradixisset, nunquam obtinuit. Evodius.

⁴ Quid remitti potest nisi quod creditur?] Num quid tenditur? aut intenditur? Gronovius.

creditur? Hæc rogatio nihil aliud fuit, quam ignominio-
 forum in pristinum statum restitutio: nondum eras in ea
 fortuna, ut restituendus esses. Sed eodem, inquis, tem-
 pore ego ignominiam merui, quo remissa est. Postea di-
 cam, quam dignus ista sis ignominia. Interim ista tem-
 poris computatione excludo: ¹ quamvis enim ea rogatio
 recepta sit, cui tu tertio contradixisti: ante tamen rogatio
 recepta est, quam tu ignominiosus esse cœpisses. Lex enim
 quid dicit? QUI ROGATIONI TER CONTRADIXERIT,
 EIQUE TENUERIT, IGNOMINIOSUS SIT. De præterito
 & de perfecto jam transactoque tempore loquitur. Cum
 de rogatione ageretur, contra dicebas: nondum eras igno-
 miniosus; nondum enim rogatio erat. At cum recepta
 est rogatio, tum, quia non tenueras, ignominiosus esse
 cœpisti. Illud etiam adjiciendum videtur, neminem un-
 quam digniorem fuisse ignominia, quam te. Viderimus
 enim, quales illæ fuerint rogationes, quibus antea con-
 tradixisti. Utiles utique: receptæ sunt enim, & pro Re-
 publica placuerunt. Enimvero huic aliquis rogationi con-
 tradicit tam misericordi, tam leni, quæ civium numerum
 ampliat? Si alius quilibet contradixisset, inhumanam rem
 fecisset. At tu istud contradicis, ne ignominiosi restituan-
 tur, ² homo extra periculum positus. Dignus es ergo, ut
 patiaris ea, quæ pati omnes voluisti: nisi forte sic intelli-
 gimus istam receptam rogationem, ut nemo sit unquam
 omnino in civitate nostra ignominiosus. ³ An id vel po-
 pulus voluisset, vel ille, qui ferebat? abrogasset potius
 hanc legem, quam novam constitueret: ⁴ rogationem ap-
 pella-

¹ Nondum enim rogatio erat.] Fort. rogatio recepta erat. Pithæus.

² Homo extra periculum positus.] Quia si obtinuerit, infamis non erit: sin rogatio recepta sit, dicet eadem se omni nota liberari. Ærodius.

³ At si id vel populus voluisset.] No-
 xum jus hoc quod constitueret (inquit)

legem, quæ dat formam futuris nego-
 tiis, & omnes homines comprehendit,
 potius appellasset: quàm rogationem,
 quæ fere de singulis, & præteritis cavet.
 Idem.

⁴ Rogationem appellavit de his.] Fortè
 approbavit, vel acceptavit. Gron.

pellaret de his tantummodo latam, qui erant ignominiosi. Illis remisit istam veniam. Fortasse isti placebunt, si plures inciderint in eandem sortem, in eandem conditionem.

PARS ALTERA

DECLAMATIO.

Idem tempus est ignominiae meae & receptae rogationis. Nam natura prius est, ut ego non teneam, quam ut recepta lex sit. Nam si ego tenuissem, lex recepta non esset: quoniam non tenui: recepta lex est. Igitur ignominia mea praecessit tempus rogationis. Prius apud animos suos constituerunt homines, non parere contradictioni meae, quam rogationem receperunt. Antequam tabella referretur, antequam excuteretur numerus populi, ego jam non tenueram. Rogatio nondum erat recepta, nisi posteaquam dinumeratae sunt populi sententiae. Hoc ergo tenuit. Atque etiam si hoc tempus mihi non remitteret totam ignominiam: lex tamen quae ignominiosos vacare omni nota voluerat, remisit mihi duas illas contradictiones. Non enim facit ignominiam tertia contradictio, sed tres. Quod si duae illae praecesserant, quae maiorem partem ignominiae conficiunt, id quod jam me premebat, remisit.

CCLXIV.

Fraus legis Voconiae.

NE LICEAT MULIERI NISI DIMIDIAM PARTEM BONORUM DARE. Quidam duas mulieres dimidiis partibus instituit heredes. Testamentum cognati arguunt.

DECLAMATIO.

Antequam jus executio, & vim legis, quae per se factis manifesta est, intueor; primum illud apud vos dixisse

¹ Hoc ergo tenuit.] Ut saltem (inquit) rogationis beneficio uterer. *Aerodius.*

² Ex hoc tandem loco fit manifestum, ut accipi id oporteat, quod ab

aliis auctoribus, absque ulla speciali nota, scriptum est de coercendis ex lege Voconia mulierum hereditatibus. Atque adeo mulieri non solum quartam,

xisse contentus sum : adsum testamento. Eventum huic legi dabit religio vestra, & excussa parte utraque, sententiam formabit. Interest tamen supremæ hominis voluntati legem favere, ut quod de bonis suis constituit in supremis dominus fecerit jure, Nec me confundit, quod ex diverso sunt propinqui. Jactent ut volent sanguinis conjunctionem. Ego intelligo quasdam fuisse causas, propter quas is qui hos cognatos habebat, aliis moreretur hæredibus. Ac si in hac parte haberent fiduciam, arguerent testamentum tanquam impium, tanquam inofficiosum. Nunc apparet, neque de personis earum, quæ hæredes sunt institutæ, dici apud vos posse : neque eorum, qui sibi contra testamentum vindicant, merita proferri. Solum enim jus excipiunt, & circa legem calumniantur. Quæ lex tamen qualis est? Ne liceat mulieri plusquam dimidiam partem bonorum suorum relinquere. Etiam si forma judicii unius est, ¹ apparet tamen vobis cum legibus esse litem. Quæro igitur ab istis, utram eligant, in qua malint consistere. Neque enim litigant de bonorum parte, sed totum arguunt testamentum. Incipiamus igitur ab ea quæ prior scripta est. Quid in hac parte testamenti vitiosum est? Vetatur plusquam dimidiam partem bonorum relinquere, dimidiam partem patrimonii accipi. Excutiemus postea, quale sit illud, quod consequutum est. Interim hoc jus firmum est, nec everti sequentibus potest. At enim jus quidem illa habuit capiendi : sed ea, quæ postea scripta est, non habuit. Iterum interrogabo, quare. Quoniam plusquam ² dimidiam partem patrimonii relinquere scæminæ non potuit. Atqui hæc quoque non plusquam dimidia parte

uti ex Dione colligebatur, sed dimidiam totius hereditatis relinquere ex lege licuisse : ut jam nullus Augustino fuerit tam acriter in Voconium Saxam invendi locus, si quale caput hoc legis fuit, ex Quintiliano cognovisset. *Ærod.*

¹ Apparet tamen vobis cum legibus.]

Scribo : apparet tamen duabus cum hereditibus esse litem. Quæro igitur ab istis, utram eligant, cum utra malint consistere? Nam consistere hic est litigare, ut sæpe in his declamationibus. *Gronovius.*

² Dimid. partem pat. accipi.] *Accepit Pith.*

parte patrimonii hæres instituta est. Nec video rationem, cur id quod illi capere licuit, huic non liceat: cum in eodem scripta sit testamento. Manifestum est nihil posse calumniæ admittere verba legis ac scripti. Nunc peritissimi litium homines ad interpretationem nos juris adducunt. Non enim hanc esse legis voluntatem, quæ verbis ostendatur, videri volunt. Quorum ego prudentiam, iudices, magnopere miror: tantum vicerunt illos ¹ majores nostros, illos constitutores juris, illos qui rudem civitatem, legibus ac jure formarunt: ut hoc approbare conentur, defuisse his sermonem, defuisse consilium. Ac priusquam rationem ipsius legis excutio, interim hoc dico, iudices: Perniciosissimam esse civitati hanc legum interpretationem. Nam si apud iudicium hoc semper quæri de legibus oportet; quid in his iustum, quid æquum, quid conveniens sit civitati: supervacuum fuit scribi omnino leges. Et credo fuisse tempora aliquando, quæ solam & nudam justitiæ haberent æstimationem. Sed quoniam hæc ingeniis in diversum trahebatur, nec unquam satis constitui poterat, quid oporteret, certa forma, ad quam viveremus, instituta est. Hanc illi auctores legum verbis complexi sunt: ² quam si mutare, & ad utilitates suas pervertere licet, omnis vis juris, omnis usus eripitur. Nam quid interest nullæ sint, an incertæ leges? Lex illa complexa est. Ne plus liceat quam dimidiam partem mulieri relinquere. Neutri ex his, quibus adsumus, plus dimidia parte relictum esse manifestum est: ³ & apparet potuisse legum latorem, ut si partem demum patrimonii pervenire ad fœminas vellet, partem utique viris relinquere id ipsum caveret: neque id magno aut difficili circuitu effici potuit: sed vel sic scripta lege, non plusquam dimidia pars patrimonii

¹ Majores nostros.] Ver. vestros. Idem.

² Quam si mutare.] Lege: quæ si mutare. ut ad verba pertineat. Gronovius.

³ Et apparet potuisse.] In quibusdam

exemplaribus lego, & apparet voluisse legumlatorem uti pars dimidia patr. &c. non male. & post illud perveniret interrogationis notam adjicio. Pith.

monii ad foeminas perveniret. Interrogo enim: Si pluribus foeminis, sed minores aliquanto portiones reliquerit: quæ tamen computatæ, & in unum contractæ plusquam semissem patrimonii efficiant: quæro an moveri lis possit? Nam si movetur lis, non hac (ut opinor) lege litigabitur, quæ plusquam dimidiam partem patrimonii relinquere foeminæ non liceat, cum ex illis nulla dimidiam partem acceperit. Sive ad totam nos vocas computationem, nihil interest quantum cuique foeminæ relinquatur. Quid sine ratio quidem repugnat scripto, & verbis legis istius? Quid enim putas voluisse legislatorem, cum hoc jus constitueret? Ne foeminæ nimias opes possiderent, ne potentia earum civitas premeretur. Hoc ergo adversus singulas constituit, & ad evitandas opes foeminarum, satis hoc quæsitum, ne uni plusquam dimidia pars patrimonii relinqueretur. ¹ Cæterum quidem illud non caverunt leges, ne plures foeminæ eodem testamento scriberentur: non hercule magis quam illud, ne plures hæreditates iisdem foeminis relinquerentur.

CCLXV.

Ignominiosi pulsator in templo.

SI QUIS IN TEMPLO INIURIAM FECERIT, X. MILLIA DET EI, CUI INIURIAM FECERIT; DECEM MILLIA CIVITATI. IGNOMINIOSQ. NE SIT ACTIO INIURIARUM. Quidam ignominiosum pulsavit in templo: decem millia petit Magistratus, nomine civitatis.

DECLAMATIO.

SI pudor commendandus est (cujus difficillima ratio est Sin lite pecuniaria) non nobis litigamus, ac ne Reipublicæ quidem & civitatis nomine avari sumus: & hæc omnis actio non tam lucri gratia, & acquirendæ hujus pecuniæ constituta est, quam in ultionem Deorum immortalium,

¹ Cæterum quidem.] Alii, cæteroquin. Idem.

talium, & templi (ut proprie dixerim) expiationem. Nec minus manifestum jus est, quam integer pudor. Lex enim palam scripta est, ut is, qui in templo injuriam fecerit, decem millia det civitati. Mihi hoc satis est; qui civitatis nomine litigo. Sed totam legem à nobis pars diversa legi desiderat. Decem millia, inquit, ipsi qui injuriam acceperit, decem civitati: & hoc excludere tentat civitatem, quod ipse qui injuriam acceperit non habeat actionem. Sane contumeliosus, & pro cætera morum suorum petulantia, adversus magistratum vestrum, audax qui præscribere tentet civitati tanquam ignominiosæ, Facile, ut opinor, constabit, nihil ad nostram actionem pertinere, quam legem habeat ipse, qui pulsatus sit. Existimemus enim esse aliquem non ignominiosum in templo pulsatum, sed vel dedisse hujus injuriæ veniam, vel alio aliquo impedimento agere noluisse: num ideo ne civitas quidem jus suum tuebitur, ut omnia impune fecerit? Verum ne ipse quidem adversarius tantum in exemplo fiduciæ habet, quantum in ipsa injuriæ interpretatione. Nos enim injuriam dicimus esse, quod ignominiosum pulsaverit, cui actio non est. Ego, judices, plurimum interesse existimo, utrum quid facere liceat, an vindicare non liceat. Non enim continuo si ignominioso actio non datur, licet adversus ignominiosum, quod quisque velit. Tale est ignominiosum pulsare, quale furtum sine teste facere, ut damnari quidem non possit, admittere tamen non debuerit. Quin ex hoc ipso, quod ignominioso actio non datur, apparet esse Reipub. actionem. Quid enim lex eripuit, si ejus demum rei non dedit actionem, quam facere licuit? Non autem jus peccandi adversus ignominiosos dari uno & brevi & manifesto videor argumento probaturus. Quem pulsare licet, occidere licet. Atqui ignominiosum si quis occiderit, cædis lege tenebitur. Quare? Quoniam actio hujus necessario ad alium pertinet. Apparet ergo non tibi aliquid adversus ignominiosum licuisse, sed ignominioso

nihil pro se licere. Itaque ¹ignominiosus non agit tecum injuriarum: tu tamen injuriam feceris: & hoc ad poenam ejus vitæ ac turpitudinis pertinebit, quod tu non dabis poenas peccati. Hæc dicerem si ubicumque pulsaſſes ignominiosum: nunc ut injuria non sit aliquo loco pulsaſſe ignominiosum, injuria tamen est in templo pulsaſſe. Nam si id est utriusque nostrum confessione injuria, quod manifestum est non esse jure factum: ut tibi jus fuerit alibi pulsaſſi ignominiosum, (quod non esse jam docui) in templo pulsaſſi jus non fuit. ²Hæc ego ita dicerem, etiam si omnis ista ultio pertineret ad eum, qui injuriam accepiſſet. Nunc res duplex est: ³crimina duo sunt ejus, qui in templo pulsaſſus sit. Quid enim lex dicit? Qui in templo injuriam fecerit, decem millia denariorum det ei, cui injuriam fecerit: decem millia civitati. Non si hæc juncta atque contexta sunt, continuo unius legis habent vim & proprietatem. Id sic cognoscite: ⁴duos auctores habent; nec potest videri una lex, cujus pars ad privatum, pars ad Rempublicam pertinet. Ergo si juncta sunt ista (ut dixi) duas causas habent. Pars est legis ejus quæ vindicat templum. Ergo ⁵ut remittatur tibi ea quæ pertinet ad templum, restat ea quæ pertinet ad civitatem. Duæ enim sunt injuriæ in hoc tuo facto, & ideo duæ poenæ. An vero iniquum videri potest, eum qui in templo pulsaſſerit, decem millia civitati dare? Quid enim magis in ulla Republica curari observarique oportet, quam religionem? Sane petulantia aliis locis mediocrem habeat reprehensionem. In templo vero, in quo verbis parcimus, in quo animos componimus, in quo tacitam etiam mentem nostram custodimus:

¹ Ignominiosus non agit tecum.] Scribe: non agit. id est, non habebit jus agendi. Gronovius.

² Hæc ego ita dicerem.] Vet. ex. ista. Pithæus.

³ Crimina duo sunt ejus, qui in templo pulsaſſus sit.] Lego, pulsaſſerit. Gron.

⁴ Duos auctores habet.] Malim; auctores. Pithæus.

⁵ Ut remittatur tibi ea, quæ pertinet ad templum.] Immo ea non remittitur. nam quæ pertinet ad civitatem, eadem vindicat templum. Scribe: quæ pertinet ad pulsaſſum. Gronovius.

mus: pulsare velut in solitudine, secreto quodam, non est ferendum. Dic nunc, Ignominiosus erat. ¹ Sed in templo captis urbibus, vis hostium ac metus religione templorum defenditur. Qui jam arma ferre non possunt, qui salutem suam tueri fuga nequeunt, circa aras jacent. In templo pulsaſti hominem: rem petulantem fecisti inter sacra, fecisti religiosissimo loco: & utcunque, ² temeraria licet, aliqua ratio tamen appareret facti tui, si impetu lapsus esses, si ductus ira: nullam petulantiam magis odi, quam quæ propter hoc exerit, quia putat licere. Est sine dubio & hoc ipsum dignum odio persequi hominem fortasse infelicem; verecundum certe, quod confessus sit. Sane mereatur ille pœnam ulteriorem: manibus tuis parce, parce animo tuo: aut certe relinque istius impudentiæ locum. Respicere ad ictus tuos coëgisti patres fortasse qui vota faciebant, tumultuosa lite aliqua: nescio an etiam publica sacra turbasti. Quomodo enim cecidisse te existimemus, qui faciebas hoc tanquam liceret?

CCLXVI.

Ex proditore exule, fortis.

BIS DE EADEM RE AGERE NE LICEAT. In quadam civitate prodicionis damnatus, missus est in exilium. Bello eadem civitate laborante, revocati sunt exules. Is qui prodicionis damnatus fuerat, fortiter fecit. Petit ut iterum causam suam agat. Accusator præscribit, quod bis de eadem re agere non licet.

S E R M O.

Initia communia habet controversia. Præmium peto lege concessum sine exceptione. Sequuntur & illa, ut justum quoque sit, virum fortem optare quod velit. Secunda illa quæstio est, an contra legem optare liceat: in qua illud dicere solemus, Nullum præ-

miunz

¹ Sed in templo captis.] Magnum momentum hæc acute dicta in distinctionibus habere recte sensit Pithœus. Id & hinc agnoscas licet. Sic autem & Arrodus, cum tamen interpungendum sit:

Dic nunc, ignominiosus erat. sed in templo. (Supple mente, erat.) Captis urbibus, vis hostium ac metus religione templorum defenditur. Idem.

² Temeraria licet.] Fori, scilicet, Pith.

Z 5

mium posse inveniri, quod non contra legem aliquam sit: & ideo magnam esse virorum fortium potestatem, quia supra jura omnia sit. Deinde comparabimus etiam legem, & despiciemus utram servare magis è Repub. sit, si utique altera tollenda sit. Postea veni-
mus ad id quoque, an utique ista præscriptio ¹ valere debeat semper, hoc est, an etiam in publicis causis, bis de eadem re agere non liceat. In quo illud dicetur: privatis litibus, quoniam & minus mo-
menti, & plus numeri habeant, succursum esse hac lege: publicas actiones majores esse, quam ut cadant exemptione. Insequetur deni-
que illud ut dicamus, Etiam si in aliis publicis causis, bis de eadem re agere ne liceat: non tamen eam conditionem esse prodictionis:
² quomodo in cæteris fortasse de pœna tantum & periculo queratur ejus qui accusatur: in causa prodictionis, de totius civitatis discrimine litigetur. Illud queramus, an ista præscriptio ad eos tantum per-
tineat, cum quibus agitur: patiente eo qui accusatur, liceat bis agere.

DECLAMATIO.

PUtemus te esse, qui velis accusare, reum non contradi-
cere: quis tamen prohiberet, quo minus ³ interim accu-
sarer? Ergo quod tibi liceret facere, me patiente, necesse
erit, me optante.

SERMO.

*His excusis questionibus, veniemus ad æquitatem. Dicemus
hoc esse pro nobis, dicemus hoc esse pro Republica.*

DECLAMATIO.

Opto ut causam iterum dicam: nec me fallit quam mul-
ta præteream, quæ mihi lege concessa sint. Sed quis tan-
dem me innocentem, quis dignum conversatione vestra
putaret, si aliud optarem? est pro me. Non enim & tum
ideo tantum defensus sum, ut in civitate remanerem, ut
essem vobiscum: sed ut probarem me innocentem, nihil
contra

¹ Valere debeat semper.] Vet. ex. insu-
per. Idem.

² Quomodo in cæteris.] Quoniam Idem

³ Interim accusare.] Leg. vid. iterum.
Idem.

contra patriam meam esse molitum. Et nunc non est satis si mihi ignovistis, si me civem vestrum publica necessitas fecit. Ego vero si merito damnatus sum, si quid tale, quale contra me pronunciatum est, feci: non utor isto beneficio. Non est pro me, sed est pro civitate. Homicidii damnatus, etiamsi merito exulabat, si revocatus est, potest de eo dici, Satis dedit poenarum: alia scelera finem suppliciorum acceperint. Vos proditorem in civitate finetis esse? Cum totiens bella interveniant (non dico de extremo illo discrimine) tantine est metus quisquam, toto animo adversus hostem nisi non respicietis? non expavescetis? Est pro Republica. Sed accusatoris quid interest? aut quid est, cur iniquiore conditione dicturus sum hodie causam quam antea dixi? Tum detulerat eum, cui nihil objici posset: hodie defert damnatum. Hoc imprimis mihi objiciet, quod contra me sententias tulerint sanctissimi judices, quod proditorem me esse pronuntiaverint. Objiciat, & sic defendam. Et ne quis me, judices, sic audiat, tanquam ego de his querar, qui pronuntiaverunt: si istud invidiosum iudicibus esset, poterat videri non immerito præmio meo aliquis obstare. Sed non semper iudicum culpa est, cum innocens damnatus erit. Aliquando testis corrumpitur: aliquando parum diligenter causa defenditur: aliquando reo nocet & ipsa fiducia. Vultis scire hoc non pertinere ad iudicum pudorem? nemo contradicit nisi accusator.

CCLXVII.

[Cur iniquiore conditione.] Sic Pith. locupletius quam prius: nam Thaddæus: cur causam quam antea dixi. Supplet Ærodius: non iterum dicam: Sed præstat Pithœana: modo leviter adjuvetur. Scribendum: cum iniquiore con-

ditione dicturus sim hodie causam, quam antea dixi? Vel, cur æquiore. Sic supra Decl. 254. detulit litem, & litem injusta conditione. Ita enim & ibi legendum: non injustam, ut vulgatur. Gronovius.

CCLXVII.

Flens ad arcem, depositor tyrannidis.

AFFECTATÆ TYRANNIDIS SIT ACTIO. Qui tyrannidem deposuerat sub pacto abolitionis, juxta arcem flens deprehensus est, Affectatæ tyrannidis reus est.

DECLAMATIO.

NON fui, judices, dubius eo tempore, quo pœnitentia juvenilis temeritatis rempublicam ¹ legibus ac potestati reddidi: quin mihi multum vexationis, siue ab iratis, siue ab invidis immineret. Nec enim iste accusator ² hodie futuræ tyrannidis in judicium descendit: nec mihi ullum imminere periculum ex eo crimine, quod intentatur, intelligo. Quapropter & initio actionis, & per omnem orationem nihil magis faciendum mihi esse intelligo, quam ut invocem publicam fidem: ut id quod remisistis, cuius oblivisci optimum putastis, non intra verba modo, primumque promissum steterit: sed penitus animis, ac mente impetrasse videar. Reliqua adeo longe à suspitione affectatæ tyrannidis aberunt, ut propius spectent ad posterorum temporum pœnitentiam. Lacrymas quidem meas, si hic in judicio temporibus etiam in hac pace & tranquillitate degendum est, quum sint exorandi adhuc animi, multorum sustinenda malignitas: hæc mihi omnia ³ arx fecit. An ego possum non flere, quotiens cogito quos habuerim parentes, quam domus famam, quas spes adolescentiæ infelici temeritate, damnandis cupiditatibus, everterim, ut sentio, in perpetuum? Nihil est enim quod accusator meus simulatione quadam, ⁴ ad ea quæ præteriere, obliqua maligni-

¹ Legibus ac potestati.] Forte, legibus ac po. potestati, id est, populi. Vel, legibus ac populi. Idem.

² Hodie futuræ tyr.] Lego, odio, & paulo post, ut propius spectent ad priorum. Pithœus.

³ Arx fecit.] V. c. ara.

⁴ Ad ea quæ præteriere.] Scribe: quod,

accusator meus, simulatione causæ, & ea, quæ præteriere, obliqua malignitate obicere conetur. id est, dum videtur & præfert, hanc se causam agere, oneret me invidia præteritorum, quæ abolita & condonata sunt. Obliqua malignitas, ut obliquis orationibus & edictis Suetonio, obliqui carminis astus Statio. Gronovius.

lignitate obicere conetur. Ego me fecisse quod nollem, & scio, iudices, & confiteor: & quamdiu vixero, semper hoc animo tota mente inhærebit: neque enim illas quæ me tetigerant suspensiones, pertinere ad præsentem defensionem puto: ¹ securissima rep. nec quid illud fuerit, an alienis cupiditatibus obstiterim, ² dum meas simul omnia ista absoluta esse credo, eo tempore quo inter me Remque pub. convenit, ut hæc omnia memoriæ exciderint, ut non ad leges, non ad odium pertinerent: tunc certe laudabatis. Sed quemadmodum apud vos moderationis famam consecutus sum, ita apud me ipsum. Hæc quoque gravis verecundia animo fuit, quod videbar hoc fecisse tanquam moderator. Quid postea? satellitesne contraxi ad arma? habui ante divisam pecuniam? aliquid inter amicos continui? Quid objici mihi potest in futurum, cum præsertim affectatio tyrannidis multa crimina, & quæ non conjectura colligi oporteat, verum manifesta comprehendat? Apparet, inquit, cupiditas tua: flet enim juxta arcem. Si confiterer depositæ potestatis illius poenitentiam, dicerem tamen aliud esse affectare tyrannidem, aliud cupere. Verum quid signi, quid argumenti istæ lacrymæ habent? flere miratur aliquis hominem? Sed juxta arcem flet. Num ego possum continere lacrymas, quotiens illum locum video, à quo tam libenter descendi? Illic mihi succurrit infamata adolescentia: quotiens arcem vidi, succurrit inde has inimicitias. Sero me accusatores, deprehendistis. Quantum me putatis flevisse antequam descenderem? istius enim affectus argumentum lacrymæ habent. Cæterum affectare tyrannidem, sperantis est, erectioris animi sunt ista crimina: fletus, remissi, fatigati. Tu id mihi criminis ejus argumen-

¹ *Securissima rep.*] Leg. rep. Pith.

² *Dum meas simul omnia.*] Aërodius corrigi & supplet: *dum meis indulgerem. Simul omnia.* Fortassis: *an alienis cupiditatibus obstiterim, dum meas finio: omnia ista absoluta esse credo.* Suspensionem mo-

vet ipsam ob tyrannidem depositam quosdam sibi succensuisse, qui scilicet illius invidia peccabant. Ut faciat non alienum à fide, accusatorem inter hos esse potuisse. Gronovius.

gumentum vis videri, ¹ cuius desperatio est. Quæro enim ex te unde istum fletum putes? Nam si affecto, si spero, si rediturum me ad ea, ex quibus invitus descenderim, puto: quæ causa lacrymarum est? Si vero hoc est, quod animum meum torqueat, quod ex illo fastigio descenderim, quod ex æquo vivam, quomodo affectare possum, quod scio mihi non posse contingere? Eodem revolvatur oratio necesse est, unde cœpit. Ego publicam appello fidem, quæ inter piratas sacra est: quæ inter armatos hostes inducias facit: quæ deditarum civitatum jura conservat. Quaecunque istud est, promissistis, censuistis: ac de me quidem nihil. Mihi enim jam tædio vita est: jamque hæ lacrymæ quotidianæ accesserunt prope ad vota mortis. Illud videte, an si aliquem reipub. error, aut fortuna, si quem aut consilium aliquod, ² aut temeritas miserit, detis locum pœnitentiæ, permittatis emendari: velitis meliores fieri cives.

CCLXVIII.

Orator, Medicus, Philosophus.

³ Contendunt Orator, Medicus, Philosophus de bonis patris, qui testamento eum hæredem reliquerat, qui se probasset amplius prodesse civibus.

DECLAMATIO.

Lex contentionis, & formula, & omne præscriptum Lex testamento patris pendet: cuius vis non est ea, ut quæ-

¹ Cuius desperatio est.] Thaddæus, criminis vis augmentum jus videri. Nec aliter Arodius, nisi quod ejus. Scribe: Tu in me criminis vis argumentum id videri, quod desperationis est. Idem.

² Aut temeritas miserit.] Credo, si aliquem reipublicæ error aut fortuna, si aut consilium aut temeritas immiserit. Hoc est, si quis per errorem aut fortunam, &c. rempublicam invaserit, tyrannidem occuparit. Idem.

³ Quintilianus hujus controversiæ

meminit lib. 7. Instit. cap. 2. Multis millibus versuum (inquit) scio apud quosdam esse quæsitum, quo modo inveniremus ultra pars deberet prior dicere, quod in foro, vel atrocitate formularum, vel modo petitionum, vel novissime sorte dijudicatur. In schola quæri nihil attinet, cum in declamationibus iisdem narrare, & contradictiones solvere, tam ab actore, quam à defensore, concessum sit. Sed in plurimis controversiis ne inveniri quidem potest: ut in illa,

quærat quæ professio ex nostris speciosissima (quanquam sic quoque vincerem) sed quæ civitati sit utilissima. Nihil est ergo quod ingenia jactent, nihil quod ex animo suo tantum referant. Quæritur quis omnibus profit. Sit Philosophia res summa: ad paucos pertinet. Sit eloquentia res admirabilis: non pluribus prodest, quam nocet. Sola est Medicina, qua opus sit omnibus. Et patrem quoque nostrum id voluisse, ut hanc quam in contentione reliquisset videtur partem quodammodo civitati daret, manifestum est. Non sibi utilissimum, non amicis utilissimum, non de patre optime meritum, proprie quid ferre ex ¹ testamento suo voluit? qui fuerit utilis civitati. Ergo & æqualiter ad omnes Medicina sola pertinet, & nulla tam necessaria est omni generi hominum, quam medicina. Reliqua conferamus. Ac mihi primum agendum est cum fratre Philosopho, cujus ego in hodierna contentione propositum mirari satis non possum. Nihil enim videtur habere Philosophia præstantius, quam quod modicis contenta est, ampliores opes non desiderat. Nam si cupiditates easdem, quas cæteri habent, non video quid profit. ² Neque me præterit, judices, quam multa dici adversus hanc professionem ab his soleant, quorum libertatem non impediunt personæ. Quippe hos illi & vanos vocant & otiosos, & in ambitum ipsum contra quem maxime differere videntur, alligatos. Mihi cum

fratre

illa, Qui tres liberos habebat, Oratorem, Philosophum, & Medicum, testamento quatuor partes fecit, & singulas singulis dedit: unam ejus esse voluit, qui esset utilissimus civitati. Contendunt quis primus dicat: incertum est: propositio tamen certa. Ab eo enim cujus personam tuebimur, incipiendum erit. Et cap. 5. Finguntur & testamenta, in quibus de sola quærat voluntate, ut in controversia quam supra exposui, in qua de parte patrimonii quarta, quam pater dignissimo ex filiis reliquerat, contendunt Philosophus, Medicus, Ora-

tor. De hac parte hic agitur, non de omnibus bonis paternis, ait enim, ut hanc quam in contentione reliquisset videtur partem, &c. *Ærodius.*

¹ *Test. suo voluit. sed, qui magis ferit. Pithœus.*

² *Neque me præterit.] Totus hic locus ita legebatur & depravate, & perverso ordine: Neque à me poterunt judices quam multa dici adversus hanc professionem quæ ab his soleant, sed persona fratris mei impedit me ut ego non dicam quæ possent contra philosophum: quorum libertatem non impediunt personæ. Ærodius.*

fratre quæstio est. Hæc ergo leviora dixisse satis est, Philosophiam non esse necessariam. Ego autem mores nasci puto, & propriam cujusque naturæ virtutem: alia forsitan discantur: quædam experimentis cognoscenda sunt. Boni mores constant voluntate. Id patere diversis utriusque partis exemplis potest. Nam & optimos viros citra philosophiam fuisse constabit & studiosos sapientiæ usque ad ultima exempla scelerum nequitiaque venisse. Non enim, ut opinor, ex istorum scholis abstinentioniam didicere Fabricii, Curii: nec uti mortem contemnerent, Decii consecuti sunt: ¹ nec vetera horum explicando monumenta tulit civitas populi Romani liberatores Brutos, tulit Camillos antequam ulla istius artis simulatio irreperet. Jam vero si ex diverso intueri placeat, quis ignorat ex ipsa Socratis (quo velut fonte omnis philosophia manasse creditur) schola, evasisse tyrannos & hostes patriæ suæ? Non est igitur necessaria philosophia. Atqui enim ut studio perveniri ad sapientiam possit: via tamen ejus incerta est. Namque ut omnes in unum philosophos contraham, non tamen inter eos constare potest, quæ potissimum secta discenda nobis: quibus præceptis parendum sit. Pugnant inter se, atque dissentiunt: & perpetuam hanc per sæcula litem trahunt. Aliis summum bonum, voluptas habetur. Quidam id in nuda virtute posuerunt. Nonnulli miscere ista conati sunt, atque confundere: & ex bonis corporis, animique & eorum quæ extra essent, ad finem vitæ beatæ perveniri posse existimaverunt. ² Delectavit quosdam modus hominum. Jam vero quanta circa deos pugna? Quidam nihil agi sine providentia credunt. Alii curam deorum intra sidera continent. Quidam in totum deos sustulerunt. ³ Quidam cum

¹ Nec vetera horum explicando monumenta tulit.] Dele r à nec, & distingue: nec, ut mortem contemnerent, Decii consecuti sunt vetera horum explicando monumenta. Tulit civitas populi Romani. Gron.

² Delectavit quosdam modus hominum.] Vet. modos, vel odium, ut Brissonio videtur. Erodus.

³ Quidam cum hoc erubescunt.] Lege: erubescerent. Gronovius.

cum hoc erubescunt, ¹ cura vacare utique dixerunt. Hi nos ad administrationem Reipublicæ hortantur: illi nihil periculosius civilibus officiis credunt. Quosdam videas odio pecuniæ ferri, nudos expositosque, veluti ad provocandas calamitates. Sunt qui voluptates non animi modo, sed etiam corporis, inter præcipua ducant bona. Quibus credam? quibus accedam? quicquid probavero, plures negaturi sint. Nec porro quæcunque præcipiuntur, stare possunt. Ergo & non necessariam esse philosophiam, & difficilem electionem esse dicimus: atque inter ipsos etiam plerosque philosophos constat vix posse percipi. Neque ego ignoro esse quosdam, qui quanquam nomen Sapientiæ facile atque avide (ut sic dixerim) dederunt: ² tamen quidam ³ sapientiam ex fabulis Reip. tunc, & inter eos qui studuerunt, qui elaboraverunt, nullum adhuc inventum esse confitentur. Veruntamen, ut aliqua etiam de universo loquamur: quis usus ipsorum virorum? Militiæne utiles, an civilibus officiis? Quid in his deprehendas, præter fictam frontem & perpetuum otium, & quandam ex arrogantia auctoritatem? Verum sint ista (ut dicitur) magna. Ego hæc ad formam legemque paterni testamenti voco. Quid civitati profunt? Amputant vitia. Nimirum nemo luxuriosus est, nemo pecuniæ cupidus. Hæc de Philosopho dixisse satis est. Transeamus ad Oratorem: quem intelli-

go fidu-

¹ *Cura vacare utique.* Vet. ex. utraque. unde P. Ærodius v. c. cui tertia harum Declamationum editio debetur, reposuit, itaque, propius ad antiquam scripturam. Pithæus.

² *Tamen quidam.* Alii, *quædam sapientem ex tabulis Reipub. tantum.* locus est valde corruptus. Pith. *Tamen quidam sapientem.* Sapiens (inquit) adhuc inventus est nemo, ex quorundam etiam Philosophorum sermonibus: sive eos laudare licet, qui primi in Rep. versati sunt, ad quos tamen hæc laus maxime pertineret, ut de septem Sapientibus Græcorum refert Plutarchus in Solone:

sive eos spectes, quos sejungentes se ab omni civili administratione, somniare potius quam philosophari dicit Plato lib. 5. de Repub. Ærodius.

³ *Sapientiam ex fabulis reipubl. tunc.* Recte Ærodius sapientem. Sed gravius ulcus. Conjeciebam: tamen iidem sapientem ex formula ipsorum & inter eos, qui studuerunt, qui elaboraverunt, nullum adhuc inventum esse confitentur. Dicit ex formula ipsorum, ex præscripto, ut ipsi eum pingunt. Seneca de tranq. an. *At qui scit hoc sibi, cum contingeretur, statim conditum, vivet ad formulam.* Gronovius.

go fiducia eloquentiæ ad hanc descendisse causam. Multum se valere in iudiciis putant: rapiunt malas aliquando causas. Et sane si Justitia valeat, quid est eloquentia? quid ergo civitati conferunt? Illa enim sane remittamus; omne circa verba studium, & (cum rerum natura beneficio suo ita homines instruxerit, ut nulla res non voce explicetur) supervacuum quendam in exornando laborem. Eodem redeunt omnia. Quid civitati profuisti? Advocacione tua defensus est aliquis: sed læsus qui ex diverso erat. Eripuisti periculo reum: unde scio an nocentem? Innocentia quidem per se valet. Damnatus est aliquis accusante te: unde scio an eloquentiæ vitium sit? Quid ego de privatis loquor? Civitatum status scimus ab oratoribus esse conversos: sive illam Atheniensium civitatem quondam late principem intueri placeat, accisas ejus vires animadvertemus vitio concionantium: sive P.R. statum excutere voluerimus, nonne gravissimas seditiones, nonne turbidissimas conciones eloquentissimus quisque habuit? Nonne illi Gracchi ad evertendam Rempublicam, his veluti armis succincti, accesserunt? Quid ego dicam, quantum civitati profuerit Eloquentia? sibi nocuit. Summos utriusque partis oratores videamus. Nonne Demosthenem illum oppressum veneno suo scimus? nonne Ciceronem in illis, in quibus totiens placuerat, rostris poenæ suæ expositum? Hæc dixisse satis erat. Nam si civitati nihil utilitatis afferunt hi cum quibus contendit: satis erat, relictum esse me solum. Aliqua tamen de Medicina dicam: non mehercule jactandi mei causa, sed commendandæ artis ipsius, cujus auctores ante omnia accepimus deos: sive (ut maxime reor) ut hæc infirmitas hominum haberet adjumenta aliqua atque solatia, sive tantum huic arti tribuere majores, ut eam vix crederent humanis potuisse ingeniis inveniri: sive ipsa medicina per se sacrum est. contendamus sane apud securos. Si quem (¹ quod absit omnibus) subita deprehenderit

¹ Quod absit omnibus.] Lego: Si quem (quod absit omen) subita deprehenderit valendo. Gronovius.

derit valetudo, oratoremne consulet? Quid nunc ego enumerem contra quot fortunæ injurias Medicina advocetur? illam valetudinem qua spiritus frangitur? an illam qua visus periclitantur? an illam qua vulnera curanda sunt? an illam qua debilitati occurritur? removeam medicinam, tu philosophæ consolaberis? Quod hominum genus est, qui sexus, quæ ætas, quæ non utilitatem ex hac petat? Itaque etiam si medicina vinci fata non potuerunt, productus tamen ¹ usque ad eam pater noster, qui tres liberos habebat.

CCLXIX.

Dives sub Tyranno auctonatus.

DEPOSITI SIT ACTIO. Pauper & dives amici erant. Pauperi duo filii adolescentes. Cum Tyrannus esse cœpisset in civitate, dives facta auctione discessit. Rumor erat pecuniam apud pauperem esse depositam. Tyrannus accersit pauperem: torfit ipsum, torfit & filios ejus. Cum ille pernegaret penes se esse, dimissus est. Postea tyrannus occisus est: redit dives, petit pecuniam quam se deposuisse apud pauperem dixit: & duos servos quos solos exilii comites habuerat, in quæstionem pollicetur.

DECLAMATIO.

DEpositum peto. Scio hunc esse ordinem probationis, ut primum ostendam habuisse pecuniam, quam deponerem. De hoc nemo dubitat: dives fui. Etiam si me cupiditas amici ad duos servos redegit: aliquando tamen numerabar inter principes hujus civitatis. Et ut sciatis pecuniam non satis esse, patrimonium meum detinet: si domum, si mancipia, si vendita esse omnia, si in pecuniam redacta constabit, superest, ut deponendæ pecuniæ habuerim causam. Fuisse me in metu fortunæ hujus, quam patior, manifestum est: nihil minus fuisse rationis, quam ut mecum pecuniam ferrem, liquere omnibus credo. Nec illud tantummodo dico, ne persequeretur tyrannus, ne quis itineris

¹ *Usque ad eam.*] Et hic quoque locus emendatione indiget. *Pith.*

neris casus auferret, ne fugientem onus ipsum gravaret. Potestis aliquid etiam ex ipso fugæ comitatu colligere: ne servos quidem amplius quam duos duxi. Deponendi fuit ratio. Proximum est, ut quæramus, ¹ apud quem deponendum fuit. Apud aliquem in civitate, quis amicior mihi in quo plus esse fidei existimavi? Hoc probandum diutius foret, nisi sciretis, constitit inter omnes. Dicat iste quam multa volet adversus famam, dum tamen constet nil aliud esse istam, quam ² sensum civitatis. Si ab universis tamen ad singulos vocamur, & tyrannum testem dabo. Illum quidem neque ego laudo: sed ipsa vitia ejus, ipsa scelera facient huic rei auctoritatem, ³ ubi pecuniam credidit esse. Qui quærebat, non dubitavit, ut torto tibi & perneganti non crederet: ut quæstionem usque in liberos minitaretur. Sed in tormentis (inquit) perseveravi. Quam honeste feceras, si redderes. Sed & liberi perseverarunt. Nam & tu fortasse propter illos perseverasti. Neque ego dubito, quin prius istud à fide feceris: ⁴ sed te male (ut sic dixerim) docuit patientia. Indignum putasti tam multa passum esse propter alienam pecuniam. Illud certe manifestum est, hinc tibi venire fiduciam negandi, quod negasti. Si tortus non esses, mihi illa sufficerent, Pecuniam habui: deponere debui: apud neminem alium deponere illam debui: sciunt servi mei. Mutasti animum post istud tormentum. Si tamen tibi magnum videretur in tormentis esse momentum: & isti torquebuntur. Rem quidem facio miseram: Do in quæstionem (jam dices mihi) servos: sed qui propter hoc servi sunt, ut torqueantur: alioquin non

¹ Apud quem deponendum fuit.] Scribe: Deponendi fuit ratio. Proximum est, ut quæramus apud quem. Si deponendum fuit apud aliquem in civitate, quis amicior mihi? Gronovius.

² Sensem civitatis.] Fab. lib. v. c. 111. Pithæus.

³ Ubi pecuniam credidit esse. Qui.] Lego: sed ipsa vitia ejus, ipsa scelera fa-

cient huic rei auctoritatem. Ubi pecuniam credidit esse, qui quærebat? Non dubitavit & torto tibi & perneganti non credere, ut quæstionem. Gronovius.

⁴ Sed te male docuit Sapiencia.] Ad id alludit, quod ex Medea dicebatur: Qui ipse sibi Sapiens prodesse nequit, nequicquam sapit. *μὴδ' ὁ σοφιστὴς, ὅστις ἑαυτὸν σοφὸς*, Euripides. *Ærodius*.

non eram tam ingratus, ut in hoc nomine adhuc eos detinerem, qui mecum soli fuissent. Sustinebitis igitur tormenta fidelissimi comites: sustinebitis quæstionem optime meriti: sed ignoscite. Facilius est egestatem ferre in hac natis. Me onerat majorum meorum dignitas, onerat prioris consuetudo vitæ, onerat etiam fama: & omnino de innocentia mea quæritur. Indebitam pecuniam ab amico peto: & hunc potissimum quem calumniarer, elegi: cum ¹ si effodit, si abscondit, cum si hic vere pauper est, ne damnato quidem sim recepturus: Rem incredibilem & in qua me dementiæ crimine damnari necesse est. Ante omnia perdidisse me omnem pecuniam dico, ne dives esse possim. Ideo demum mentior, ut mihi cum duobus servis tortis (si tamen quæstioni superfuerint) vivendum sit? si minus, soli, qualis in exilio fui, qualis tyrannum fugerem? Ego si calumnior amicum meum, graviorem poenam ferre non possum: perdo quicquid peto. Et quam causam irascendi tibi habui? quid tantum malefecisti mihi, ut ego non sim tormentis istius contentus? Scio dici simile aliquid etiam ex parte diversa: Quem sibi usum fore pecuniæ dicet? Ante omnia hoc dissimile est: quod pauperi alioqui, & duorum liberorum patri (quæ res acerbiorum paupertatem facit) tamen secreta pecunia & abdita affert securitatem. Nam ut possessiones non pares, ut familiam non emas, non laxiore habites domo, adversus fortunam tamen tutus es: tibi pecunia hoc præstat, ut sis pauper securus. Adjice illud quod tu de longioribus temporibus cogitas. In summa, si vincis, aliquam tamen potes spectare rationem. Ego cur litigem, quid est? ut aliquid auferam? Quid habes nisi depositum? Ego me, judices, hanc pecuniam perdidisse scio. Nam ut damnetis, quo manus mittam? perseverabit enim in ista simulatione homo, quem nec tormenta vicerunt. Omnis litis hujus causa mihi in

hoc

¹ Si effodit, si abscondit.] Scribend. si defodit: & mox, ne à damnato quidem.
Gronovius.

hoc est, ut defendam pudorem meum. Tu tamen invenis, ubi perdiderim nescis? quære: hi servi à me non recesserunt, hi conscii sunt omnium: hi mihi irasci possunt, si tormentis sine causa offeruntur. Non est tamen æquum, comparari fidem tormentorum. Ex altera parte liberi, ingenui torti sunt, ex altera parte servi. ¹ Non facit ista res pertinaciam, sed causa mentiendi. Ego quomodo dico, perseverasti, ut pecuniam lucrifaceres: spectasti sequentia tempora, ² spectasti lucrum. Sic tu dic, servi mei quid spectaturi sunt? quid ex hoc consequentur? Et vos quidem Tyrannus (ut parcissime loquar) dimisit: tu arbitrio tuo torque: quicquid passus es, quicquid adjicere inveniendæ veritatis gratia potes, adhibe dum spiritus erit, dum loqui poterunt. Quære an negent: & si perseveraverint, ³ aude dicere, ³ Homines in tormentis solere mentiri.

CCLXX.

Rapta ex duabus geminis.

QUI CAUSA MORTIS FUERIT, CAPITE PUNIATUR. Ex duabus geminis adolescens alteram rapuit: ea se suspendit: pater alteram eduxit ad magistratus, & præcepit illi, ut morrem raptoris optaret. Adolescens putavit eam esse quam rapuerat: duci eum iussit magistratus. Postea compertum est, quod accidisset. Accusatur pater, quod causa mortis fuerit.

S E R M O.

FACILIS & in promptu ratio est huic seni, quod pertinet ad affectum pœnitentiæ, quod pertinet ad æquitatem. Nisi tamen etiam jure defenditur, verendum erit ne illum flentem iudices damnent. Diligenter ergo pugnare circa legem debebimus. Et sane aspe-

¹ Non facit ista res pertinaciam.] Fortasse: Non facit status pertinaciam, sed causa mentiendi. hoc est, si ingenuitas, si servitus. Idem.

² Aude dicere, homines in tormentis solere mentiri.] Nam si id ausus sit dicere

adversus servos divitis: ecce idem pauperi objicietur, Ergo & tu mentitus es, qui perseverasti. Ærodius.

³ Homines in tormentis.] Idem Fab. cap. IV. ejusdem libri. Pithæus.

asperiores in controversia, ¹ partes fortasse recti declamatoris relinquunt. Divisio pene hoc proprium habet, ostendere ossa & nervos controversiæ: & secundum meum quidem iudicium, idem præstare declamatio debet. Nam sine his de quibus loquutus sum, caro ipsa per se quid sit intelligitis. Sed in declamatione ² vestienda sunt hæc, ut ex illis interiores vires habeant. Finiamus ergo necesse est, quid sit CAUSA MORTIS. Tota enim lis, & omne discrimen controversiæ in hoc positum est. Nam si ad finitionem partis adversæ accedimus, ut causa mortis sit, qui attulerit causam alicui moriendi, per quem factum sit, ut aliquis moreretur: nullo modo defendere nos possumus. Neque enim dubitabitur, quin per hunc factum sit, ut ille moreretur, qui filiam ad magistratum perduxit: qui præcepit ut mortem raptoris optaret. Nos ergo causam id esse mortis dicemus, Quod nullis extra accidentibus causis, mortem homini adferat, quod solum mortem homini intulerit. Deinde dicemus, si accedendum sit finitioni partis adversæ, frequenter etiam honestissima in hanc calumniam cadere posse. Subjungemus questionem, an possit quisquam accusari, quod causa mortis fuerit, in eo qui jure sit occisus. Sequitur questio, an hic jure sit occisus. Post hæc, licebit nobis dicere illa quæ sola dicuntur.

DECLAMATIO.

QUI CAUSA MORTIS FUERIT, CAPITE PUNIATUR. Satis ostendit ipsa poena, eum demum teneri hac lege, qui idem commiserit, quod si occidisset. Neque enim gravius quicquam adversus eum, qui sua manu interfecerit, constituere potuit legumlator, quam

¹ Partes recti declamatoris relinquunt.] Hoc est, Qui tractantes hoc iudicium, asperiores controversiæ usi sunt, dum in raptorem duntaxat inveherentur, nec id potissimum refellerent, in quo totius litis & ossa & nervi consistunt, an videlicet hic causa mortis fuerit: parum fortasse recte declamantis officio functi sunt. Nam ut carne, ossa & nervi, ita & æquitas jure & lege quodammodo vestienda est. Huc vero pertinet lex Ul-

piani: Nihil interest occidat quis, an causam mortis præbeat. *Ærodius.*

² Vestienda sunt hæc, ut ex illis.] Divinabam: vestienda sunt hæc, ut ex illis interiora vires habeant. Ossa & nervi, inquit, (hæc enim sunt interiora) vestienda sunt carne, ut vires habeant. Neque enim sunt vires, nisi *ὀστέας τε καὶ ὀῦς* *ἔχουσιν*, ut Ulyssi dixit mater apud inferos. *Gronovius.*

quam adversus eum, qui causam præstitisset. Ergo & similitudine poenæ, etiam crimen par exigere debetis. Hoc quo pertinet? ne existimetis veram illam esse finitionem, quam pars diversa complectitur: ut per quemcunque steterit, uti homo occidatur, is continuo causa mortis fuisse videatur. Alioqui ista ratione, & ille qui nocentem accusavit, causa mortis fuit: & ille qui testimonium in reum dixit, etiam si verum id fuit: causa tamen mortis haberi potest: & ille qui adulteros marito prodidit, causa mortis haberi potest: & ille qui sceleratum produxit in publicum. Cur igitur hi accusari ista lege non possunt, quoniam non per ipsos, tantum stetit: quoniam jure perierunt hi, quibus mors allata est. Sed hanc partem reservemus. Interim videamus quid sit CAUSA MORTIS. Nos id dicimus causam esse mortis, quod homini mortem attulerit, quod solum nullis extra accidentibus causis noxium fuerit, quo homo periturus fuerit, etiam si nihil ipse fecisset. Id quod dicimus tale est. Intuendæ sunt res ipsæ, quæ in crimen deducuntur. Produxi filiam ad magistratum: quid hoc ad inferendam per se pertinet mortem? Præcepi ut mortem optaret. Detrahe quod ille raptor est: detrahe quod filia mortem raptoris optavit: ipsum quod ego feci, mortem homini afferre non potuit. Non possum ego videri causa mortis homini fuisse. Quid feci? quod innoxium erat, si nihil ille fecisset. Fingite enim hæc accidere potuisse: produxi filiam: optare mortem jussi: ignoret sane quæ sit ad magistratuseducta. Si potest dicere, Nihil tale admisi: nihil nocuerint ea quæ ego feci. Quid ergo illi causa mortis fuit? quod rapuit, quod lex mortem constituit, & hoc pene adversariorum confessione manifestum est. Non agunt cum ea quæ optavit. Neque ego sum tam durus ac demens, ut pro salute filiam meam periculo meo opponam: sed uti mihi hoc argumento licet, quoniam & illa tuta est. Eadem enim quæ dicuntur à me, ab illa dicerentur: optavi mortem: num tamen hoc nocuisset, si adversus alium

alium fecissem? quemlibet apprehendi ex turba circumstantium credite: hujus mortem optavit: num occideretur? non, ut opinor. Non ergo ipsa optio in causa mortis est, sed id propter quod optio valet. Tuta est hac defensione filia mea, & ut dixi, sententia quoque accusatorum, secura. Quid mihi accidit supra hæc? unum adhuc patrociniū. Non enim hoc tantum dico: si ille non rapuisset, causa mortis non fuisset. Hæc si non jure occisus esset, si errore tantum perisset dicerem. Nunc illud utique inter me & partem diversam conveniat necesse est, non posse eum accusari, qui unus vel attulerit mortem nocentis, si erit unus ex his de quibus paulo ante loquebamur: ¹ vel accusator, vel testis, vel judex, vel index. Videamus igitur an jure raptor sit occisus, & sic agamus tanquam adhuc vivat, tanquam adhuc de eo quæratur, an occidi raptorem oporteat. Non educo alteram filiam ad magistratus: nihil ut optet, præcipio. Filia mea vitata est, ob hoc periit: dico raptorem occidi oportere. Nec statim nitor illa æquitate, ut dicam, quod justum sit, eum qui intulerit injuriam, interfici, cum perierit illa quæ accepit: de jure ipso loquor. Lege comprehensum est, ut **RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL NUPTIAS OPTET**: ut opinor, una causa legis hujus fuit, ut de rapto secūdum voluntatem raptæ constitue-

¹ *Vel accusator, vel testis.* Certum est hic relata fuisse singula singulis, de quibus in initio declamationis. *Alioquin ista ratione & ille qui nocentem accusavit, &c.* Sed illud *vel videam*, quod eò referri oporteret, & ille qui adulteros maritis prodidit, quid plane significet ignoro. Meminit certe Quintilianus hujus loci lib. 7. cap. 4. Hæc finitio est accusatoris: Per quem factum est, ut quis perierit, causa mortis est. Rei est: Qui fecit quid sciens per quod homini perire necesse esset. Remota finitione, accusatori sat est dicere, Causa mortis fuistis: per vos enim factum est, ut homo periret: quia nisi vos illud fecissetis, vive-

ret. Contra, non statim per quem factum est, ut quis periret, is damnari debet, ut accusator, testis, judex rei capitalis. Nec undecunque causa fluxit, ibi culpa est: ut si cui quis professionem suaserit, ut ad amicum accedat trans mare, & is naufragio perierit: ad coenam invitari, & is eruditate illic contracta perierit, &c. Fieri vero potest, ut cum ita scriptum esset, *vel accusator, vel testis, vel judex*, in margine aliquis adnotasset, *vide an index*, quod in textum irrepserit. Aut sane ita legamus, *vel judex, vel index*. Atque etiam illo loco. Quintiliani mallet *index rei capitalis*, quam *judex*. *Ætodiū.*

stitueretur. Alioqui multa accidere possunt, propter quæ rapta non optet: fingamus vitiatam esse eam quæ loqui non possit: num impune injuriam fecit, quoniam miseræ fecit? nutum nempe ejus aut vultum, aut aliquod signum animi intueri oporteret. At id non est optio, nec satis verba legis explebuntur: occideretur tamen raptor, si id velle raptam intelligeremus. Fingamus valetudinem consequutam raptæ, ut ea educi ad magistratus non posset: deerit aliquid legi. vindicari tamen eam tanto magis oportet, quod credibile erit etiam ipsam valetudinem ex injuria natam. Quod si non utique (ut ex his manifestum est) vocem raptæ exigi oporteret, sed solam voluntatem; videamus tamen, an quæ rapta est, mori raptorem voluerit. Plusne vobis videretur, judices, si apud magistratum locuta esset, quam quod ad magistratum venire non ausa est? quod oculos suos ostendere circumstantibus, ostendere luci non potuerit? ipsa sua manu vitam misera punivit. Da vires: occidet prius quæ propter hanc injuriam perit: dubium est: scilicet, quid factura fuerit, si vixisset? Raptorem ergo perire oportuit. Jam fortiter dico: quid interest quomodo perierit? cur ergo si hoc modo poterat occidi: falso alteram filiam eduxi? ¹ Dicerem, Luctus confundere (si liceret) dolor suadebat: ignosceretis tamen: nunc mihi necessarium consilium, præsens injuria dedit. Duas filias habueram, rapta erat altera: altera perierat: munienda domus fuit: & voce potissimum alterius virginis, soror vindicanda, ne quis dubitaret quid factura esset injuria sua. Partis quidem adversæ impudentiam mirari satis non possum. Causam mortis esse existimant eum, propter quem perierit: cum eum cui causa mortis fuerit, occidi oportere constet. Et raptorem periisse indignantur, cum certum sit filiam meam propter raptorem periisse. Hoc isti causam mortis vocant: cur ergo occisum

¹ Dicerem, Luctus confundere.] Thadæus confuderat. Ærodius confundebat. | confuderat; si dicerem, Dolor suadebat, ignosceretis tamen. Gronovius.
Lege meo periculo: Si dicerem, Luctus

cisum vindicari oportet, quem certum esset, si viveret, occidi oportere? Et hæc omnia quæ pro causa mea dixi, quibus collegi me non esse obligatum huic legi, non temporis causa, nec præsentis periculi fingere me, vel ex eo manifestum est, quod raptorem aliter occidi. Nam si id esset causa mortis, quod isti videri volunt, hac lege me ulcisci potuissem. Jamdiu me, judices, circa jura morari scio, longeque recessisse à paternis affectibus: ergo ego in ultionem filix meæ nihil feci, nisi quod licuit. Adii magistratus: fortiores puellæ vocem imperavi,¹ quia tutum erat. Ego vero totos in medium profero affectus: nec mihi in cogitatione tum lex fuit, nec jura respexi: sed quæ proxima vindicandæ infelicis filix via occurrit, hanc intendi, hanc sequutus sum: bene cessit, quod & licuit. Age, si non habuissem quam educerem ad magistratus, cujus vice me ulciscerer non in publico, non in foro his me senilibus manibus vindicarem? Tu fortuna facies quod occurrerit: jam non potes efficere ut pœniteat. Filiam perdidisti: scio hoc minimum esse malorum meorum. Sunt qui gravius esse unum de filiis perdere quam unicum: sunt qui gravissimum existimant unicos perdere: & quotiens non habeant solatium, ad quod respiciant, calamitatis videtur sine medicina dolor: Hoc gravius est, judices, perdere alteram è geminis: quotidie mihi occurrit imago funeris mei: quo magis placet filix verecundia, quo magis probitas, hoc validius subeunt cogitationes: talem miser perdidisti. Si tamen hoc vulnus intulisset fortuna, si casus, communi mortalitatis conditione solarer me. Nunc miser filiam quomodo perdidisti? ante omnia nec virginem, nec nuptam. Quales ego infelix vultus, cæsos alioqui laceratosque, ac laqueotumentes, pater vidi! qui me metus, qui intus æstus agitant? quæ fuit verecundia illa, quæ ultionem expectare non

¹ Quia tutum erat.] Scribo: Fortiorem | Quam consideres eam perferre posse.
puellæ vocem imperavi, quam tutum erat. | Idem.

non potuit? Horret animus recordari, refugiunt cogitationes. Misera quid passa est! Nec sane in causa raptus, amor fuit: non propositum matrimonii, non cupiditas nuptiarum. Nihil horum cogitavit, qui nescit quam rapuisset.

CCLXXI.

Ter fortis contra tertium fortem.

Pauper & Dives inimici erant. Pauperi unus filius: diviti tres fortiter pugnaverunt, Pauperis filius, & unus ex divitis filius, è lege fortes armis contenderunt. Occisus est divitis filius. Iterum alter divitis filius, cum filio pauperis fortiter fecit: & de præmio dimicans, occisus est. Tertio bello quoque is qui residuus erat divitis filius, fortiter fecit: & idem ille pauperis filius. Dives prohibet filium pugnare: non parentem abdicat.

S E R M O.

Prima illa communis omnibus fere ex abdicatione pendentibus controversiis quaestio, an utique necesse sit facere filio quicquid pater jusserit: in iis tamen controversiis quibus de praesenti agitur non de praeterito. ¹ Duo enim genera scitis esse abdicationum; aut objicitur quare fecerit filius aliquid: aut objicitur quare non faciat. Asperius est illud genus abdicationum, ² in quo jam praeteriit crimen, nec emendationem recipit. In hoc lenius versantur patres, & filii paulo liberius, ² in quo est emendationis locus.

D E C L A M A T I O.

ERgo non omnia necesse est facere liberis, quaecunque patres imperant: multa sunt quæ fieri non possunt: & ideo iudicium constitutum est adversus abdicantes, quoniam recipiebat natura; ut etiam patres aliquando aut errarent, aut injuste imperarent.

S E R M O.

¹ Duo enim genera scitis esse abdicationum.] Citavi antea locum è Quintiliano, lib. 7. cap. 5. huic omnino similem: Abdicationum (inquit) formæ sunt duæ. Una criminis perfecti: altera imperfecti. Illa semper asperam abdicantis actionem habet: immutabile est enim quod factum est. Hæc, ex parte

blandam & suadenti similem: mavult enim pater corrigere, quam abdicare. At pro filiis, in utroque genere summissam, & ad satisfaciendum compositam. *Erodianus.*

² In quo est emendationis locus.] Potius, *emendationi.* Gronovius.

S E R M O.

illis argumentis adjuvari solet hæc quæstio.

D E C L A M A T I O.

¹ Si imperes filio ut sententiam dicat, contra quam existimat: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignorat: si sententiam in senatu: hæc magis civilia & in medio posita, si ex nostra libertate argumenta repetenda sunt: si Capitolium me incendere jubeas, arcem occupare: licet dicere, Hæc sunt quæ fieri non oporteat.

S E R M O.

Secundo loco querimus, an abdicari posset, propter id quod facere vult è lege.

D E C L A M A T I O.

Postea videbimus jus istud: utrum tale sit, ut permittat mihi pugnare: an tale, ut jubeat etiam interimere. Si utor mea potestate, non debeo tamen incidere in poenam hujus offensionis.

S E R M O.

Tertio hoc loco querimus illud, an pugnare viris fortibus etiam necesse sit. Hæc quoque quæstio in multis controversiis tractata est. Secundum nos erit scriptum legis.

D E C L A M A T I O.

Si plures fortiter fecerint, de præmio armis contendant. Jubemur pugnare: cogimur etiam, si ego noluerò. Hoc unum acturi sumus, ut me adversarius timere putet. At enim de præmio jubet contendere: & si præmium remittitur, non est necessaria pugna. At id ipsum lex complexa est, ne præmium remittatur, cum de præmio contendere armis jubet.

S E R M O.

¹ Si imperes.] Et hæc sermonis esse videntur. *Pisbæus,*

S E R M O.

Post hæc dicemus, Domi etiam honestam esse hanc contentionem: adjuvabimus propositionem nostram, ipsius patris iudicio.

D E C L A M A T I O.

Primo filio pugnare permisisti. Iterum quanvis experimentum triste, ¹ quod nunc maxime mihi oppones, jam haberes, pugnare tamen permisisti. Quid est cur de me pessime sentias? Omnis abdicationis causa ex timore tuo pendet. Et est quidem istud inconsultum, & sibi repugnans, abdicari filium indulgentia patris: & aliquem carere liberis, orbitatis metu. Verum hanc quoque detrahere tibi sollicitudinem volo. ² Erat illud ³ quod à bono patre & à pio dici posset etiam si periculosum sit, tanti est mihi, non tam me ducit gloria militaris, nec fama victoriæ: vindicandi mihi fratres sunt. An ego, qui paulo ante arma (ignoscant patria, ⁴ ignoscant leges) minore sacramento tuli, & contra hostes sine respectu meo sanguinisque pugnavi: ubi mihi vindicandi sunt fratres, & duo fratres, non pugnabo: non vel discrimen vitæ subibo? ego accederem tuo consilio, si timerem. Sed multa sunt quæ me faciant fortiozem. Ante omnia adversarius jam fatigatus est: cogita quotiens pugnaverit: non dico ⁵ quid fecerint hostes: non inde ceciderunt fratres mei. Fortiozem me faciet melior conscientia: fortiozem me faciet & causa pugnæ. Ille pro præmio pugnaturus est, quod jam bis accepit: ego pugnaturus

¹ Quod nunc maxime mihi oppones.] Scripsit opinor auctor: quod cum maxime mihi opponis. Gronovius.

² Erat illud.] Erat, & Fuit, verba sunt quibus aliquem vita defunctum significabant. Pithæus.

³ Quod à bono patre & à pio.] Legendum: Erat illud, quod bono patri & pio dici posset: Etiam si periculosum sit, tanti est mihi. Sunt enim verba filii ad patrem, non patris ad filium. Tanti est mihi, tamen opera pretium est. Ne cum Aëro-

dio facias: Non tanti est præmium. Gronovius.

⁴ Ignoscant leges minores.] Lego & distinguo, ignoscant leges) minore sacramento tuli & contra hostes, &c. Pithæus.

⁵ Quid fecerint hostes.] Fortasse: Non dico, quid fecerim in hostes. non inde ceciderunt fratres mei. Ut benespères de meæ pugnæ eventu, non allegabo apud te, quæ adversus hostes dedi fortitudinis specimina: nam ab illis quoque fratres victores redierunt. Gronovius.

gnaturus sum pro fratribus, pro pietate. Fortiorem me faciet & fortuna. Solet fatigari: solet, postea quam nimium indulgit, in fine deficere. Facit me fortiorem etiam usus quidam: pugnantiem illum sæpius vidi. Scio quid maximum fratrem meum fefellerit: quomodo is qui secundo loco pugnabat, deceptus sit. Illud autem plusquam verecundum & erubescendum nobis est: pauper pugnare filium suum non verat. Quantum tu adjicis illi animi, quod times? sed forsitan & ¹ incautiorem illum faciat hæc ipsa fiducia. Illud scio, favebit pugnanti mihi populus: scio futurum ut Dii immortales stent pro mea parte. Non solus mihi stare videbor: habebo in commilitio fratrum meorum animas. Si quid est in animo prælagii, si quid in mente ipsa spei, concipio victoriam: neque aliunde hæc pertinacia venit: non precibus tuis, non minis terreor. Alioqui quid agis abdicando me, nisi ut non pugnem incolumi rerum mearum statu? cogitabo de victoria, cogitabo de vindicta. Si vero cum hac me infamia dimittis, jam nunc dico, arma dimittam.

CCLXXII.

Orbata proditrix.

² QUI CONSILIA PUBLICA NUNTI AVERIT, CAPITE PUNIATUR. Ad colligendum filii corpus nocte processit mater. Comprehensa ab hostibus, & torta, indicavit auxilia venire. Quibus oppressis, de vinculis effugit, & nuntiavit cuniculum agi. Oppressis hostibus, rea est quod consilia publica nuntiaverit. C. D.

S E R M O.

Potior in hac causa controversia, quam lis est. Lis enim circa unum factum versatur: in qua illæ sunt quæstiones, an hoc enuntiare sit: an etiam si hoc est enunciare, quisquis enuntiavit, puniendus sit: an hæc punienda, quod enuntiaverit. Ceteræ vero controversiæ, majorem cumulum habent: occisum præsidium, & oppressus

¹ Incautiorem illum.] Vet. cod. illudi. Pithæus.

² Qui consilia publica nuntiaverit.] Lege & his & mox, enuntiaverit. Gron.

oppressus hostis: & filius ille: & hac causa egressa portas. Hac themata tractanda sunt omnia: sed curæ habendum, ut suo quidque loco tractetur.

DECLAMATIO.

QUI PUBLICA CONSILIA ENUNTIARE, CAPITUM PUNIATUR. Possum mirari, iudices, hac lege ream esse foeminam, ¹ neque ideo dico, quoniam non etiam gravius punienda sit, si mentem prodendæ Reipublicæ, perdendæ civitatis in hoc sexu deprehenderimus: sed publica consilia quomodo in foeminam ceciderint, invenire non possum: quam quidem ego postea affectus necessitate merito defendam: interim defendere verbis legis volo. Nam ut confiterer sic enuntiari consilia, satis poterit tamen vindictæ in eam expensum videri per tormenta. Deinde nec consilia enuntiasse videtur, quæ nobis rursus quid hostis ageret, nuntiavit. Quid enim dicitur fecisse? indicasse venire auxilia: hoc neque nostræ civitatis est consilium, ² neque ullius alterius jam tantum consilium. Enuntiare vero aliud esse quam confiteri, nemo adeo ignarus est loquendi ut nesciat. Enuntiatio, voluntatem habet, & animum non coactum: confessio, expressam dolore multo necessitatem. Sed intelligo non eam esse personam de qua loquimur, ut satis sit eximere eam accusationi. Volo ire per singula, cum tamen illud prius interrogavero vos, iudices, an eadem ira, eademque pœna dignos putetis eos, quos fortuna, quos vis, quos dolor coegerit confiteri aliquid: & eos quos

odium

¹ *Neque ideo dico.]* Scripsit: *neque ideo dico.* Idem.

² *Neque ullius alterius jam tantum consilium fuit.]* Neque (inquit) hoc civitatis nostræ consilium fuit: externa enim erant auxilia, non domestica. Ergo publica consilia non enuntiavit: cum suæ cuiusque populi civitatisque sint, publica consilia, civiliaque iura: nec sunt publica Romanorum, quæ sunt Latino-

rum aut aliorum sociorum publica consilia. At vero. (ait) neque illius alterius civitatis, unde veniebant auxilia, jam tantum consilium fuit, sed ad actum pervenerat: veniebant socii, aderant, in ipsa erant expeditione. Profectionem igitur, non consilium profectionis enuntiavit. Hoc crimen apud Græcos *ἐπὶ τοῖς πόλεσι* appellatur. *Erudini.*

odium reipublicæ, spes prædæ, amor hostis in hanc egerit proditionem. Quod si nullo modo apud quenquam bonorum virorum ¹ potest videri simile, jam & quemadmodum in hostes inciderit videbimus, & quanta necessitate confessa sit. Ac satis erat primum illud dicere, quæ filium in prælium misit, cujus partus & sanguis in prælio stetit: cujus filius, dum nihil charius habet patria, dum propulsare hostem, vel morte sua, vel sanguine, vel postremo corpore ipso morari studet, spiritum pro nobis in certamine amisit: ita profecto institutus, ita à matre dimissus: hanc accusari æquum est, ² cui misereri satis non possumus? Nocte egressa est. Quis hunc in matre, quis miratur affectum, tanquam novum? Ego vero plura confitebor, & quæ forsitan plane ³ admiratione ejus digna sint. Noctem illam tenebrasque non timuit, horridam ipsius loci, in quo pugnatum erat, imaginem tulit. Hæc per sanguinem humanum, & per fracta tela, & per mixta virorum equorumque corpora quæsiuit filium suum: & ne in totum nulla sua culpa incidisse in hostes videatur, planxit, & Deos invocavit. Neminem puto hactenus irasci calamitatibus. Cætera jam imputari ipsi non possunt. Hostibus confessa est: nondum dico torta: illud satis est dicere, foemina. Si mehercule primæ tantum minæ, ac timor ille exercitus, qui modo foeliciter pugnaverant, confudisset foeminam, orbam, stupentem malis: erat tamen res digna venia. Confessa est cum torqueretur. Ubi tantum robur animi, ubi tam firmam solidamque mentem, quæ non dolore vincatur, non ignibus cedat, non verberibus ingemiscat? hanc vero satis fortiter, ac supra sexum suum fecisse credo, quod nihil dixit antequam torqueretur. In his tamen necessitatibus, in his malis, num demonstravit aditus,

¹ Potest videri simile.] Scribendum: Immo cujus. Idem.
 Quod si nullo modo apud quemquam bonorum virum possunt hæc videri similia. Gronovius.
² Cui misereri satis non possumus.]
³ Admiratione ejus digna sint.] Corrige: & quæ forsitan plane admiratione etiam digna sint. Idem.

aditus, quibus in urbem venire possent? num proposita nostra? num occultam civitatis voluntatem patefecit? cum torqueretur, minata est. At oppressa sunt auxilia à fociis missa. Si damna bellorum deffere hic, iudices, vacat: plura perdidimus, ¹ & aciem illam quæ circa filium miseræ hujus jacet tot fortissimi cives nostri ceciderunt. Si vero lex ista belli est, si nulla unquam tam incruenta victoria contigit, quæ non haberet aliquam tristitiæ recordationem: pensavimus omnia ista victoria. Recuso ut possit videri secundis ominibus, & quadam providentia pro nobis Deorum immortalium factum, ut hæc caperetur. Intrassent civitatem hostes: nobis & somno sepultis, & securitate ab omni cogitatione bellorum, totus subito in visceribus ipsius urbis, ² hostis apparuisset exercitus: nec prius desuisset, quam incenderet, opprimeret, diriperet. Hic, si placet, foeminæ animum, & in amore patriæ assumptas culpate vires. Discussit vincula illa, quæ (ut parcissime dicam) hostis imposuerat, foemina, anus, torta rupit. Quæritis quo animo fecerit? Cogitate quid passura fuerit deprehensa: torta est antequam offenderet: iterum ingressa nocturnum iter, non confusa tenebris, non periculo, vicit cursu ætatem, sexum, infirmitatem: ³ secuti cives quicquid dixerat, quicquid fecerat mater. Salus ergo civitatis & victoria, qua nunc gaudemus, huic debentur. hoc est enuntiare?

CCLXXIII.

¹ Et aciem illam.] Videtur legendum, & acie illa, & paulo post, Nec recuso ut possit. Pith.

² Hostis apparuisset exercitus.] Lege,

hostilis. Gronovius.

³ Secuti cives quicquid dixerat.] Eisdem nuncianti habuere, agi cuniculum. Salus ergo, &c. Erodian.

CCLXXIII.

Debitor adulter.

MARITUS DEPREHENDI ADULTERI BONA POSSEDEAT. ADVERSUS SPONSOREM SIT ACTIO QUAE ADVERSUS DEBITOREM. QUOD DEBITOR NON SOLVERIT, SPONSOR SOLVAT. Quidam debitorem suum in adulterio deprehendit, Bona omnia ex lege occupavit: petit debitum ab sponsore. Ille C. D.

S E R M O.

Priusquam venimus ad causam, preparare debebimus animum iudicis, pro ipsa persona sponsoris.

D E C L A M A T I O.

Petit à nobis pecunia, quam non accepimus, non consumpsimus, non in illum rerum nostrarum usum convertimus. Etiam cum istud periculum est sponsoris, miserabile est, bonitate labitur, humanitate conturbat. Hoc quo pertinet? non ut extorqueam vobis, iudices, religionem: sed ut intelligatis, quod profecto cognoscitis, non

[Bonitate labitur, humanitate conturbat.] Cum pecunia credita ad sponsoris fidejussorisve periculum pertinet, hoc ipsum, inquit, miserabile est; qui quia nimium bonus, beneficus ac liberalis fuit, ideo facultatibus labitur, & conturbat, non ob suum debitum, sed alienum: & principalis debitoris vel perfidia, vel contumacia. Conturbare autem is dicitur, cujus fracta sunt rationes, & qui seu aliena injuria seu vitio suo, ad egestatem reductus est. Hinc nata locutio, quod cum antiqui magnam diligentiam adhiberent tabulis & rationibus conficiendis (uti ex Asconio ipso videre est) in quibus nominum & obligationum, quin etiam actionum omnium quotidianarum, separata & disposita erant capita: qui jam in iis nullum teneret modum, & cujus accepti quam expensi ita ampliores essent rationes, ut nulla spes unquam parationis esset:

factum est ut is rationes conturbasse diceretur, eo exemplo, quo signa testamenti conturbata & totum jus conturbatum appellamus. l. ad testium. §. si signa. ff. de testam. Pertinet potissimum hæc locutio ad servos, qui pecuniam præsentem à dominis acceptam, ut particulatim confecta ratione huc illucque impendant, dissipant tamen, & nulla mensura collocant. Ulpianus in l. cuicumque. §. item Labeo de instit. actio. Alphenus in l. quidam fundum, de in rem verso. Cicero lib. 2. epist. ad Q. fra. Iocum aurem illius de sua egestate, ne sis aspernatus. ad quem ego rescripsi, nihil esse quod postea arca nostræ fiducia conturbaret. Cælius ad Ciceronis lib. 8. epist. penult. Si aliquid apud te nos, si vir optimus gener tuus valet, eorum fortunas non debes velle conturbare. Græci *ῥεσσηνείῃ* appellant.

Ærodius.

Bb 2

non esse exigendum à sponfore creditum, nisi jure summo. De quo priusquam loquor, etiamnum ea, quæ humanitatis & consuetudinis gratia dici solent, non omitto. Debitorem appellasti: cum ipso cui dederas pecuniam egisti. Non enim aliter salvo pudore ad sponforem venit creditor, quam si recipere à debitore non possit. Inhumane exigis, injuste petis: pecuniam quam credideras, recepisti: nihil mea interest, qua via quicquid est istud quod à te ad debitorem tuum pervenit, penes te est. Sponfor porro in hoc accipitur, ne creditor in damno sit. Vis scire quam sponforem appellare non possis? debitorem appellare non potes, & quoniam confitendum est eandem esse causam meam quam debitoris, nec tu aliud videri vis: volo sic agere, tanquam petas à debitore semota illa ratione, quod honestior persona sponforis est: detracto eo quod debitor adulter est, quod deprehensus est, quod punitus est. Fingamus ergo petere te à debitore, cujus nos sponfores sumus: respondere pro debitore tuo volo. Recepisti: omnia quæcunque possedi, ad te transierunt: in his quæ possedi, erat debitum tuum: totum habes, imo plus habes: adversum hæc quid respondes? Lege mihi bona debitoris tradita sunt, quoniam eum in adulterio deprehendi. Non facimus legi istam controversiam: quid tamen continet? ut ad te bona debitoris pertineant. Bona porro quæ sunt? ut opinor, ea quæ detractis alienis deprehensa sunt. Finge alium creditorem fuisse ejus, quem tu deprehendisti: num dubium est, quin, quamvis ad te bona pertinerent adulteri, recepturus tamen suum creditor fuerit? Ponamus enim nunc debitorem sine sponfore: ¹ rationem, ut opinor, deponeres, detracto ære alieno omni, detractis

oneri-

¹ In his, quæ possedi, erat debitum tuum.] Scribe, creditum tuum. Gron.

² Rationem, ut opinor, deponeres.] Hoc quid esse vellet, vellem explicuisset Pithæus, qui fecit, Thaddæus; Ponamus

enim debitorem sine sponfore rationem (ut opinor) detracto. Unde Arodius: Ponamus cum debitore, sine sponfore, rationem: ut opinor detracto ære alieno. Quo nihil potest fieri commodius. Idem.

oneribus bonorum, quod residuum ex patrimonio fuisset, id tibi lex concederet. ¹ Quem igitur calculum cum alio posuisti, ponas necesse est tecum: nam patrimonii in alium transhuri ea ratio est, ut primum credito satisfiat. Partem tanquam debitor solvit, partem tanquam creditor accipis. Etiam nunc fingamus alios creditores, & nihil in patrimonio quod supersit: id ut manifestius atque apertius dicam, sint possessiones huic deprehenso, sint mancipia, suppellex: sit æs alienum, cui æri alieno non sufficiant ea, quæ in patrimonio sunt: occupabis mancipia, occupabis suppellectilem, creditores inanes excuties, atque dimittes? Non potest hoc æquum videri tibi metipsum fœneranti. Omnia igitur ea, quæ apparerent, in creditum & in æs alienum transissent: tu quamvis legem haberes, qua tibi adulteri bona deberentur, nihil tamen ex his adulteri bonis, qui nihil haberet, recepisses. Sic ergo tecum debitor tuus loquitur. Bona mea, id est, quod liberum in patrimonio meo est, & quod proprie meum, ad te transire debet, ² lege prius solvo: & quid interest ego solvam, an tu auferas? non debet ergo tibi is, cui pecuniam credidisti: multo minus ego qui profecto solutus sum, si alter jam solvit. Quid enim alioquin facere me vis? integro statu debitoris mei, si à me petere maluisses, ad debitorem reverterer: si debitor decessisset, & bona ejus ad hæredem pervenirent, ad hæredem redissem, id est, bona persequerer patrimonii, pro quo ego sponsum. ³ Idem es reus à quo fui repetiturus, si quid tanquam sponsor solvissem: nunc ad te transit patrimonium: nunc coepisti vicem habere hæredis. Quid enim interest, jure testamenti à defuncto veniat ad te hæreditas, an lege à vivente? si patrimonium mihi persequi licet,

¹ Quem igitur calculum cum alio posuisti.] Scribe, posuisses. Idem.

² Lege prius solvo.] Ærodius, ære prius soluto. Quod placeret, si æs simpliciter dici posset pro ære alieno. Sed po-

tius distingue: & quod proprie meum, ad te transire debet lege. Prius solvo. hoc est, detraho æs alienum. Idem.

³ Idem es reus.] Lege: idem esse reus. Idem.

licet, ad te redeam necesse est: ita istud quod accipere non potes, si posses accipere, solveres.

S E R M O.

Hac de jure: illa jam de circumscriptione hujus sponsoris.

D E C L A M A T I O.

Ego fortiter sponendi sine periculo pro eo homine qui bona habebat: tu quousque avaritiam perduxisti? Parum est foenerare civibus, sine aliqua tua fraude factum videbitur, ut qui aliena pecunia utebatur, incideret in hoc potissimum adulterium? Sed inciderit sane: neque enim mihi causa pro ullo hodie dicenda est. Quod protulisti habes: & plus quam protulisti habes, est quod in rationes tuas, tanquam creditor, referas: est quod in lucrum, tanquam maritus, referas.

C C L X X I V.

Tyrannus fulminatus.

QUO QUIS LOCO FULMINE ICTUS FUERIT, EODEM SEPELIATUR. TYRANNI CORPUS EXTRA FINES ABICIATUR. Tyrannus in foro fulminatus est: quæritur an eodem loco sepeliatur.

S E R M O.

In legum comparatione multa quæri possunt, sed varie in quaque controversia. Interim quæri solet, an privata altera, altera publica sit: & utrum militaris altera, altera pertinet ad civilia officia. Hic omnia fere cætera paria sunt: utra utilior & magis necessaria civitati sit, quærendum est.

D E C L A M A T I O.

Nondum rem comparo: interim utrum magis necessarium putatis esse, servari eam legem, quæ ad sepulturam alicujus pertineat, an eam, quæ ad poenam tyranni? si in totum lex altera tollenda sit, nec in præsens modo

¹ *Hæc præsens.* Malim, nec in præsens modo tempus, sed in univers. sine ira and. sac. civ. stabit? Pith.

modo tempus, sed in universum: sine utra tandem facilius civitas stabit. Icti fulmine ut eodem loco sepeliantur, quo sunt percussi, ad quam tandem civitatis pertinet utilitatem? At hercule ut insepultus abjiciatur tyrannus, ad vindictam, ad saturitatem pertinet. Non satis putaverunt majores, eas poenas adversus tyrannum constituere, quas possit excipere in vita. Multos magis tangit sepultura: ad cogitationem post se futurorum, plerique gravius moventur. Vultis scire? propter hoc litigatur: est ergo utilior. Quid si de eo quærimus hodie, ad quem leges, nisi in poenam ejus scriptæ, non pertinent? Exiit se tyrannus, & erigit: supra leges ponendo, extra illas se posuit. Hominem occidere non licet, Tyrannum licet: expugnare domum fas non est, arcem expugnabit optimus quisque. Insidiatus civi, etiam si non effecerit scelus, poenas tamen legibus solvet: at qui hoc idem adversus tyrannum fecerit, etiam si deprehensus fuerit, laudabitur. Lex præcipue ista ad eos pertinet, qui alioqui sepeliendi sunt: idque verbis legis ipsis manifestum est, Quo quis loco fulmine ictus fuerit, eo sepeliatur: apparet non de sepultura quæri, sed de loco sepulturæ. Magis aliquanto esse contraria lex huic videretur, si ita scripta esset, ut fulmine icti sepelirentur: tum enim ipsa sepultura illis assignari videretur, nunc tantum locus. Num porro cui sepultura non dari debet, assignari locus debet? Sed tyrannus fulmine ictus est: non dico, quo loco, nec adhuc ad tractatum hujus invidiæ accedo: hoc illi proderit? Si nobis libertatem humanæ manus, & mortalia consilia attulissent, traheretur publicis manibus corpus extra fines, & unusquisque vexatione ludibrioque gauderet: nemo non suam manum esse quæ traheret, suas vires putaret: quoniam scelera ejus atque flagitia ab ipsis Diis immortalibus condemnata sunt, quoniam patientiam nostram ac servitutem numina non tulerunt, continget illi honor? hoc enim voluit ille qui fulmen vibravit? hoc cogitavit, cum illud noxium

caput sacris flammis petivit? parum erat sepeliri tyrannum, nisi in foro etiam sepeliretur? Quonam fato ego nostram civitatem, iudices, laborasse in illo homine crediderim, ¹ si præter eam quæ adversus nos singulos universosque fecit, partem speciosissimam civitatis, & celeberrimam nobis ablaturus est. Si mehercule aliquis liberalis civis, immo si optime meritis in foro fulmine esset ictus: dicerem tamen excipienda quædam. Immo neque omnes casus providere legumlatores potuerunt: ² nec templa excepta sunt. Forum quod mihi templum quoddam pacis videtur, in quo iura exercentur, propter quod leges valent, bustis occupabimus, infaustis cineribus polluemus? Totum hercule potius relinquamus tyranni sepulchro: mutemus locum judiciorum.

P A R S A L T E R A.

S E R M O.

Ut sepeliatur, superstitione sola effici potest, ut in comparatione legum illud potentissime dicamus, eam legem magis esse servandam quæ Deorum gratia scripta sit, quam quæ hominum. Adversus tyranni ultionem, hominibus tantum esse scriptam, & scriptam levissimam partem ultionis: hoc vero quod constitutum est, ut quo quisque loco fulmine ictus esset: eodem sepeliretur, religionis esse.

D E C L A M A T I O.

NEque hoc propter personam, neque in honorem aliqujus scripsisse potest legumlator videri: sed in re-

veren-

¹ Si præteream.] Lego: si præter ea quæ adv. nos sing. univers. fecit, partem &c. Idem.

² Nec templa excepta sunt.] Verisimile est post nec particulam, aliquid deesse. videtur enim dicere, Lege qua agitur, templa quidem nominatim excepta fuisse, non forum aliave huiusmodi loca publica. At in foro, pugnare legis ex-

ceptionem, quia templi loco est. Jam vero, inquit, si ibi sepeliatur, amittimus locum & juris nostri esse desinet: nam ex publico communive loco, nunc nullius erit, quia fiet illatione mortui, religiosus. Caterum totus hic locus ita legebatur: tyranni sepulchro mittimus locum: tu deorum. Pars altera. Ut sepeliatur, &c. Arrodus.

verentiam Deorum. Fas non est inde summoveri ictum illum : quomodo federant flammæ, ita concremandum corpus universum putaverunt : existimatis locum illum corpori datum? fulmini datus est. At tyrannus fulmine percussus est : hoc magis omnia religiose, & cum cura Deorum facere debemus. Sed in foro sepelietur tyrannus? ¹quam magis mihi inter cætera etiam hoc quoque provisum esse fato à Diis immortalibus videtur, quod illi loco destinatus est! Nemo inire forum nostrum potest, quin videat illud sepulchrum : ²protinus enim sequatur cogitatio necesse est, Tyrannus fuit ille, & fulmine ictus est, & ob hoc pœnas Diis immortalibus dedit. Quotiens noxios crucifigimus, celeberrimæ eliguntur viæ, ubi plurimi intueri, plurimi commoveri hoc metu possint. Omnis enim pœna, non tam ³ad delictum pertinet, quam ad exemplum.

CCLXXV.

Hæres ob adulterum fratrem.

QUI OB ADULTERIUM PECUNIAM ACCEPERIT, IGNOMINIOSUS SIT. Major frater minorem in adulterio deprehendit : pro eo rogante patre, & abdicationem ejus promittente, dimisit : abdicatus est adulter. Mortuo patre, inventus hæres qui deprehenderat, ignominiosus dicitur.

DECLAMATIO.

QUI PECUNIAM OB ADULTERIUM ACCEPERIT, IGNOMINIOSUS SIT. Hanc legem adversus eos primum constitutam esse dico qui pecuniam acceperunt, ut adulterium committeretur : ideoque ignominiam adjunctam, quod viderentur rem fecisse leonidis. Verum etiam si hi quoque tenentur, qui in pœnam commissi adulterii pecuniam acceperint, is tenetur, qui pecuniam accepit. In mea causa utrum contendis? pecuniam

¹ Quam magis mihi.] Fortasse: Sed in foro sepelietur tyrannus? Ubi magis? Mihi inter cætera. Gronovius.

² Protinus enim.] Alii enim. Pith.

³ Ad delictum.] Alii, ad dictum. Idem.

niam me accepisse, cum dimitterem? Non probabis: alioqui si hoc putatis esse pecuniam accipere, abdicari fratrem, statim detulisses. Postea videbo qua causa dimissus sit, interim nego hoc esse pecuniam accipere. Sine dubio est tam manifestum, ut nulla interpretatione egeat, quid sit accipere pecuniam. Ego tamen non sum contentus hac defensione, nisi illud probavero, ne spem quidem pecuniæ oblatam. Quid enim mihi pollicitus est pater? si dimissem, futurum ut abdicaret fratrem meum. Hæredem testamento etiam¹ eum quem abdicasset, ² quis verabat substitui in locum abdicati alium hæredem? non possum ergo videri propter pecuniam dimisisse, etiam si propter hoc tantum dimissem. Nunc vero quam multa fuerunt, propter quæ dimitterem? si hoc tantum me movit, quod frater erat: erat tamen satis plena defensio, & quod minor frater, & quod sub patre frater: ut etiam si ipsi non parcerem, tamen & patris & mea causa non debuerim occidere. Nunc vero quis dubitet exorari me debuisse cum pater peteret? Putemus nihil patrem esse pollicitum, nullam mihi ultionem præstitisse: quis non impium me, quis non scelertum putaret, si non impetrasset? Nunc vero promisit ultionem plenior, integris inviolatisque manibus meis & ipse pater severus: neque enim est quod putetis defuisse ei gravitatem, defuisse ad vindictam animum: abdicavit: & non fecisse hoc eum temporis causa, manifestum testamento fuit. Ergo nec pecuniam mihi pollicitus est pater, & ego alias causas dimittendi habui, quàm pecuniam: & ille abdicatus est, non ut ego lucrum facerem. Nec enim persuaderi cuiquam potest, eum qui abdicatus sit, hæc passum esse causa mea, quando plenior mihi vindicta contigit. Brevis enim poena mortis est: nunc³ diu eget, diu male audiet.

CCLXXVI.

¹ Eum quem abdicasset.] Lego: quum abdicasset. Gronovius.

² Quis verabat, substitui.] Videtur legendum, quis verabat institui, vel sub-

stitui, &c. & paulo post: manifestum testamento fecit. Pirh.

³ Diu eget.] Vid. leg. diu egebit. Id.

CCLXXVI.

Bona raptoris qui se suspendit.

RAPTA RAPTORIS MORTEM AUT BONA OPTET.

Raptor se suspendit : rapta optat bona.

DECLAMATIO.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, VEL BONA OPTET. Raptam hanc esse, pro qua loquor, constat, ab eo raptam esse, cujus bona optat, non negatur : lege datam esse potestatem utrum vellet, convenit inter nos. Quid est igitur quod obftet ? Negant dandam esse optionem puellæ, quoniam perierat raptor. Id nulla lege exceptum, nullo scripto verbo cautum est. Interpretatione igitur optionis nituntur. Videamus hæc qualis sit. Lex (inquit) quæ optare vel mortem vel bona permittit, hoc satis significat, ex duobus optandum esse. Quoniam igitur jam alterum optari non potest, ne optioni quidem locus est : hanc legis vim esse contenderemus, si ex duobus esset optio eligenda puellæ : duo tamen hæc esse contenderem, natura & vi. Neque enim si raptor nobis subductus est, mors ipsa nihil est. Sed quomodo non satis est unum superesse, cum etiam si duo essent, non potuerit optari nisi unum ? & hæc duo ita demum potenter à parte diversa proponerentur, si essent juncta : nunc vero discreta sunt, ipsa legis scriptura, MORTEM VEL NUPTIAS : ita duo simplicia, singula sunt tamen. Præterea lex ita scripta est, ut eligi juberet:

¹ *Mors ipsa nihilest.*] Etsi mortuus sit raptor, ideoque mihi subductus, inquit, ne mortem ejus optare possim, neque etiam nunc bona, quia, ut cavilatur adversarius, ex duobus sit optio : natura tamen, καὶ τῇ δυνάμει, duo sunt, quæ optare possim. Nam cum morimur, non ita male nobiscum agitur, ut nostri nec post mortem nihil sit reliquum : & mors ipsa in rerum natura nihil sit. Quin animus, potior nostri particula, vivit & viget, cujus vel mors quædam

(quod Christiano absit) optari potest. Præterea qui raptor semel in reatu hac vita functus est, ita adhuc vivere juris fictione intelligi potest, ut si rapta ad magistratumeducta, mortem exposcat : retro non natura, sed vi & supplicio perisse videatur. Hæc fortasse subtiliora sunt : verum in re tam obscura, quia corrupta & depravata, quid non experiri possumus ? præsertim cum hæc argutix è libris philosophorum deprompta, potissimum ad scholam pertineant. *Erod.*

juberet: posset opponi vel electioni, ¹ Si ex pluribus non esset: nunc optio potest esse, etiam singulorum. Et illud (judices) ante omnia intueri vos oportet, si quid ex lege inclinandum sit, spectare ut quam minimum ex eadem pereat. Adversarius etiam queritur, aliquam verbi interpretationem perire: nos totam legem, totum jus. Tolerabilis enim esset mihi cum adversariis contentio, si quæreretur an hoc optare puella deberet: nunc id agunt, ut nihil optet: & nova quadam ac perversa actione nituntur, ut bona raptoris optare puella non debeat, quia optare nihil aliud potest, quàm bona. At non est æquum, & mortem raptoris contingere, & bona. Sed hoc eo pertinet, ut si mortem optavit, optare non debeat bona: ita demum enim & mortem ei contigisse raptoris dicemus, & bona: æquum est enim interpellari posse optionem etiam facto ipsius, alieno vero iniquissimum. Quare si per hanc stetit, ut raptor periret: quanquam possem dicere, illud non optavit, & legi non est satisfactum: haberet tamen aliquam rationem, saltem falsa ejus calumnia: nunc quid fecit puella, ut raptor moreretur? Itaque huic non tantum in hoc labor est, ut bona raptoris accipiat: sed in illo major aliquanto, ut vobis approbet, quod optatura fuerit, si viveret. Duas enim sine dubio pœnas, adversus raptorem lex constituit: alteram tamen mitem: nec semper hac cogitata & publica crudeli ac sanguinaria tenetur. Hodieque alioquin nonne merito à vobis, merito à civitate reprehenderetur, si aliud non optando hoc ostenderet & fecisse raptorem, quod ipsa esset optatura? Hinc transeunt ad

¹ Si ex pluribus non esset.] Hæc verba excipientis, & raptam præscriptione submoventis esse, equidem existimavi. Electio est de pluribus, inquit: ergo licet eam à lege habueris, nunc raptoris morte consumpta est. Sed jure civili certum est, in alternativis tot legata, tot stipulationes esse, quot sunt res, quia discretæ & separatæ: aliter atque si conjunctæ sint, qualis est, familia,

grex, quadrigæ, &c. l. scire debemus. ff. de verb. obligation. Et ideo re una extincta, manet altera in obligatione. Sic in hac optione legitima, licet raptor desierit esse, cujus mors optari possit: jus tamen optionis omnisque eligendi facultas, ad raptoris bona delapsa est, ut ea sola, ab initio, re integra, optari potuere. Hæc aliis obscura, Jureconsultis sunt pœvia. Idem.

ad conjecturam & suspicari vos volunta, quæ probare non possunt. Non enim (inquiunt) est credibile perituum fuisse raptorem, nisi hoc optaturam scisset puellam. Ante omnia, cum dicitur scisse, illud ostenditur, posse probari quo modo scierit. Quæro enim à vobis ipsis adversariis, quo modo colligatis scisse eum, cum non liqueat hoc vobis? Si quid est, afferte & ad judicem. Unum argumentum est, ipsum quod perierit. Hoc etiam si mortis fecit metu, potuit tamen naturaliter fuisse timidus: etiam nullo accepto signo, propter quod vitam desperaret, confusione tamen, & proprio animi sui periisse motu. Nunc vero credibile non est quenkum perire mortis metu, quid enim timuit ulterius? Quare etiam credibilius videtur mihi, idcirco periisse eum, quod optaturam puellam bona existimaret. Sint enim plerique, qui mortem potiore quam egestatem putent: quibus delicate educatis (ex deliciis enim hæc licentia facta est) intolerabilis videatur nuda vitæ illa, omnibus, quibuscunque antea abundaverunt, destituta. Hoc igitur est credibilius, & hoc puella voluit, & in hoc perseverat. Et certe nulli tolerabile aut æquum videri potest, in gravissima injuria, qua virginitatem perdidit, qua florem ætatis amisit, qua prima illa gratia apud maritum futura prærepta est, neque mortem optaverit, neque bona accipiat.

CCLXXVII.

Prægnans adultera.

SUPPLICIA ² PRÆGNANTIUM IN DIEM PARTUS DIFFERENTUR. Prægnantem in adulterio deprehensam occidit maritus: reus est cædis. C. D.

DECLAMATIO.

CUM reus agar cædis, nihil fortius confiteor quam à me occisos homines: &, si quid numerus quoque adjicere

¹ Neque mortem optaverit.] Deest particula ut, siue ante rō neque ponenda, siue post rō videri potest. Gronovius.

² Prægnantium.] In vet. exempl. præ-

gnatum, & prægnas, & prægnatem, constanter scriptum est, ut & in Pisanis Pandectis. Pith.

jicere invidiæ potest, duos. ¹ Verum istud non potest videri sævitia, non crudelitas, quæ per leges venit: occidere adulterum licet cum adultera. Ex alia parte nascitur origo hujus calumniæ. Prægnantem (inquit) occidisti: & supplicia prægnantium, lex differre in diem partus jubet. Ut confiterer hoc esse supplicium, atque eo nomine appellandum, fortiter tamen dicerem, leges omnes quæcunque de suppliciis scriptæ sunt, ad eos pertinere, qui damnati sunt, qui in judicio convicti, qui per ministeria publica, ac carnificum manus occiduntur. Nam & cæterorum supplicia ante judicium non solent esse, & non nisi per magistratus exiguntur, non nisi certa lege ordinationum hoc jus scriptum est: mariti dolori hoc jus ille conditor conscriptorque legis hujus, voluit esse privatum. Non magis ergo tempus aut diem præstituisset adulteræ, quam manum carnificis, quam sententiam judicis, quam imperium magistratus. Quid si ne differri quidem hoc supplicium potest? non enim dubium est, quin lex de his loquatur, qui quandoque sint in Reipublicæ potestate. Damnatus aliquis custodia publica continetur, carcere continetur: potest de hoc supplicium sumere magistratus cum voluerit. Adultera dimissa, non redit in manum mariti. Nec hoc tantum in lege est ut adulteræ supplicium differri non possit: sed illud etiam, ut non tantum adulteræ pereant. Nam lex cum occidere mihi adulterum cum adultera permittat, manifeste illud ostendit, non posse eos diversis temporibus occidi: ac si alteri remittatur supplicium, impunitatem etiam alteri dandam. Ergo non solum prægnantis supplicium, etiam ut sic loquamur, sed etiam adulteri non differendum tantum, sed tollendum omnino fuisset. Quod si hoc quidem supplicium appellari convenit (habent enim omnia hæc nomina suam proprietatem) non semper homo supplicio affectus dici potest: non ubicunque poenam habent,

¹ Verum istud non potest.] Aut scribendum ista; aut mox, quod per leges venit. Gronovius.

bent, etiam supplicium est. Nomen hoc, est publicæ animadversionis nomen exactæ per magistratus poenæ. Indignum fuit occidere etiam quæ prægnans facta est. Nondum dico quanto gravius peccaverit: interim cuius miseretur? infantis ex adulterio fortasse concepti? Et, iudices, interrogo vos, cuius rei gratia legem cavisse existimetis? illius, qui erat conceptus à nocente foemina? non est credibile legem prospexisse ei, cui rerum natura datura fortasse non erat lucem: qui an nasci posset, dubium fuit: qui etiam odium ex ea, quæ conceperat, merebatur. Quare ergo scripta lex est? pro patribus, qui nihil fecerunt. Indignum enim visum est, etiam si mortem meruisset mater, auferri filium innocenti patri. Dixero, Lex pro me scripta erat: non potest videri contra me valere. In hac vero, ne illius quidem, quicumque futurus sit, movere vos miseratio potest, quis enim illum agnosceret? quis educeret? cum manifestum esset ex crimine, ex flagitiis, ex ea re, quæ morte punitur, esse conceptum. Ipsam vero adulteram adeo oportuit occidi, ut nulli unquam irasci magis leges debuerint. Ultra commune flagitium est, prægnans adultera: aliqua hoc tempore, quo salvo pudore à marito secubaret, cum adultero volutata est. Et cum animalibus mutis etiam, quorum libido ratione non continetur, hæc tamen sit natura, ut posteaquam conceperint, omnem refugiant venerem: matrona ne pudore quidem partus (ut vos dicitis) jam instantis moveri potuit, ut pudicitiam, si non marito, at futuro certe filio præstaret. Illa igitur prior damnavit ventrem suum. Victurus autem fuit ille, si ego adulteram non occidissem. Non novimus hos mores turpissimarum foeminarum, ut oderint puerperia? ut filios, velut indices ætatis suæ, abominentur?

CCLXXVIII.

I. Quorum libido ratione continetur.]
 Sic verus, legendum tamen videtur, non tenetur: nisi quis malit sic intelligere, frænari etiam ratione muto-

rum animalium libidinem, & hac in re muta quoque animalia juris & rationis peritia censerem, ut C. loquitur 12. præstaret? Pith.

CCLXXVIII.

Expositor petens cum forti x. millia.

VIRI FORTIS PATER DECEM MILLIA ACCIPIAT.
Is qui videbatur filium habere, decem millia, cum ille fortiter fecisset, accepit: postea juvenem pater naturalis agnovit: solutis alimentis recepit: petit decem millia.

DECLAMATIO.

Decem millia à me petis? quo jure? qua causa? credidisti, an deposuisti? an ex alicujus rei venditione, pretium ad te pertinet? Nihil horum: nullus inter nos contractus fuit: nisi quod mihi nuper aliquid debuisti. Legem affers, qua patri viri fortis, decem millia dari oportet: cujus quidem summæ si non præstetur fides, petitio (ut opinor) à republica est. Nam ut jam constet, uter accipere debuerit, illud tamen respondeas mihi velim, quis dare debuerit: si patri debetur, debet respublica. Viderimus an ego à civitate recte acceperim. Tu non potes accipere, nisi à civitate. At ego accepi id quod tibi debebatur. Puta me in præsentia confiteri: repetet fortasse qui dedit. Interim tibi non alius debuit, quam qui mihi dedit. Sed volo nunc agere etiam reipub. causam: & sic respondere tibi, tanquam istud à magistratibus petas. Non est tempus hoc actionis istius: quando enim filius tuus fortiter fecit? multum jam transisse tempus ante hanc actionem confiteberis. Interrogabo ubi fueris: etiamsi te peregrinatio detinuit, etiamsi absentia in causa fuit, quo minus acciperes, dicam tamen pleraque jura tempore circumscribi. Si vero & in civitate fuisti, & præsens eras cum honoraretur filius, ut nunc res est, tuus: interrogo, cur non petieris? nam ut non acceperis, sufficit hoc, quod non petisti. Non eras illo tempore pater, quia nesciebas te esse. Non debebatur igitur tibi eo tempore quo respublica debuit. Illud quoque interrogo, quomodo factum sit, ut ego acci-

1 Nam ut non acceperis, sufficit.] Lego, acciperes. Gronovius.

acciperem. Pater viri fortis eram : quorum utrumque breviter ostendere judici necessarium est, & me tum patrem fuisse : cum decem millia debebantur patri viri fortis : & te non fuisse : ideoque te non accepisse. Patres enim non tantum natura & illo initio continentur : satis est plerumque ad hoc jus videri. Non dubium est, quin si intestatus decessissem, antequam tu agnosceres, aditurus ille hæreditatem, quasi filius, fuerit? num dubium est, quin si honores peterem, profuturus mihi tanquam filius fuerit? num dubium est, quin si (quod longe ab ejus animo & moribus abest) pulsasset patrem, non injuriarum tantum lege teneretur? si occidisset, non cædis tantum lege poenas daret? Quod si hæc omnia in confesso sunt : ne Magistratus quidem erraverunt eo tempore; quo decem millia dederunt mihi. Si intestatus tu decessisses : ad alios quoslibet tua pertineret hæreditas. Vis scire quam pater non fueris? recipere illum, nisi solutis alimentis non potuisti. Lex tibi dicit, Alienus est : & tibi, ut pater esse incipias, emendus. Jam illa profecto citra interrogationem sunt : cujus tulerit nomen : in cujus censum delatus sit. Nimium diu de re judicata. Reliquum est intueamur, uter nostrum hac pecunia dignior esse videatur. Et ut breviter dicam, tu exposuisti, ego sustuli. Scio te coepturum altius, ut dicas, genui. Hoc est, quare tibi debeamus irasci : quantum ad te pertinet, non habet respublica virum fortem : aut illum feræ laceraverunt, aut aves diripuerunt, aut aliquis (quod multo sit indignius) sustulit leno, aut lanista¹ ex meis ille beneficiis natus est. Intuendum nobis etiam illud præcipue est, quæ causa constituendæ legis hujus fuerit : aut unde ortum sit, ut non contenta civitas fuerit præmium ipsi viro forti dedisse, sed etiam patrem hujus honorandum censuerit. Ideone honoratum putamus patrem, quod genuerit? an ideo magis præmio dignum civitas existimavit,

¹ Ex meis ille beneficiis natus est.] Scri- vumque fatum quodammodo sortiti. Δό- be, renatus. ut decl. 260. Renati sunt νο- τερον ἡμεῖς. Idem.

mavit, quod educasset, quod impensas fecisset? Vis scire quam hoc verum sit? pecunia honoravit. Si quid pietatis est, quod imputare nos reipub. præter alimenta possumus, illud est, Sic educavi, talia præcepi, sic formavi mores. Non est satis hoc indignum, quod talem tibi filium feci? Sed hæc utcunque videri possint tolerabilia: illo tempore quo pugnabat filius noster (vindicabo enim mihi semper hoc nomen, neque à beneficiis meis appellatio ista discedet) qualis uterque nostrum fuit? non ego sollicitus, de muris pependi? non ego omnes excepi ab acie redeuntes? non nuncios sollicitus captavi? at tu securus eras, tanquam id quod volueras, cum exponeres, contigisset. Age, redeuntis vulnera quis religavit? sanguinem quis abluit? ad templa quis duxit? quis gratulatus est? Sciebasne jam tum esse officium tuum, an confiteris ad te hæc non pertinuisse? Dissimules licet, & videatur alioqui hoc contra causam meam, sciebas, & illum esse apud me passus es. Hæc decem millia agnovisti: non te moverunt tituli adolescentis, non illa gloria de eximia virtute, quam ego præceperam. Hac fiducia alimenta solvisti: computas mecum, ut solus omnium mortalium & expositum receperis, & lucrum feceris.

CCLXXIX.

Dives speciosi adulter.

ADULTERUM AUT OCCIDERE, AUT ACCEPTA PECUNIA DIMITTERE LICET. Dives pauperem speciosi patrem, de stupro filii appellavit: ille tacuit, iterum adjecta pecunia appellavit: ille tacuit. Tertio appellatus, uxorem filio dedit. Puer divitem cum uxore sua deprehensum, accepta pecunia dimisit: abdicatur à patre.

DECLAMATIO.

PRiusquam venio ad æstimationem criminis & propriam iudicii huiusce summam: necesse habeo id dicere, quod in oculos uniuscujusque vestrum, iudices, incurrit. Abdicatur puer: nolite illum æstimare ex hoc quod maritus

tus est: in quo illud præcipue, judices, vereor, ¹ ne apud animos vestros suspectus sit impudentiæ, ac videatur intra hos annos nimium cito virum egisse: uxorem pater impuberi dedit. Quid igitur hæc ætas committere potuit tanta animadversione dignum? ² Lex abdicationis adversus ferociam juvenum constituta est. Hæc vero infirmitas adeo nocentis nomen non recipit, ut vix recipiat innocentis. Si tamen perseveras abdicare tanquam juvenem, superest, ut ego quoque tanquam juvenem defendam. Vultis igitur, judices, dicam illa omnibus fere abdicationum judiciis vulgata pro liberis! Non ego luxuriatus sum, non ego meretricem amavi, non paterna bona vitiis consumpsi? Sed si hoc proposuero, respondebitur, (potest enim) Adulteros, inquit, non occidisti. ³ Dicamus & tanquam pro marito: Non habes jus abdicandi, propter hoc quod lex huic permittit. Vereor ne risum mereatur hæc defensio mea, tanquam hic utrumlibet non potuerit. Sed potuerit sane. Marito vel occidere adulterum, vel accepta pecunia dimittere licet: non potest propter id irasci, quod jura huic

¹ Ne apud animos vestros suspectus sit impudentiæ.] Scribe audacter, impatientiæ, id est, nimie libidinis. Vide 4. Observe. 25. Idem.

² Lex abdicationis adversus ferociam.] Hic locus elucidat illum Declamationis 259. supra, Fulmen istud patrum, adversus ferociam adolescentiæ datum est, &c. *Ærodius*.

³ Dicamus & tanquam pro marito.] Patet ex Declam. 275. atque ex jure nostro, quicumque ob adulterium pecuniam acceperit, eum famosum esse quia id est lenocinium agere. Sed marito, sicut nec ea jura quæ tandem in Pandectas relata sunt, omnem omnino adulterum, nec ubicunque deprehenderit, permiserunt occidere: quia mariti calor & impetus facile decernentis fuit refræmandus, ut eleganter à Papiniano scriptum est, de adulteriis lib. 1. nec facile via

concedenda, quo viri maxime confugerent, levibus & momentaneis suspitionibus offensi: potiusque hoc jus ad patres translatum est. Ita sive illo antiquo jure Romanorum, quo velut in magna paupertate poenæ omnes erant fere pecuniariæ: sive legibus Atheniensium, ut ex oratione *Lysia* ὡς ἐν Ἐξέδοις φέρεται colligi potest, marito non etiam alii citra fraudem infamiæ, pecunia accepta, & id poenæ quidem non precii nomine adulterum dimittere licuit. Ergo justæ non sunt hic abdicationum causæ, nec hujusmodi ut à iudicibus approbari debeant, sive hunc impuberem jam maritum appellare placet, quia quod licuit, fecit: sive jus mariti ætas impedit, quia virium excusationem habet, quod simul adulterum cum adultera in ipsa turpitudine καὶ ἐν ἑργῷ occidere non potuisset.

Idem.

huic permiserunt. Loquatur maritus cum animo suo, loquatur cum affectu suo, cum propria animi sui natura. Si propter hoc licet abdicare: istud quod fecit maritus, non licet: alioqui enim tolerabilius & certe humanius erat, arbitrium vel occidendi adulteri, vel accepta pecunia dimittendi, transferri ad patres: quoniam certe levius est vetare aliqua, quam punire. Sic defenderetur, si jure tecum ageret: ipsius vero facti vel hoc modo rationem facile reddidissem: Non est istud turpe, quod lex permittit. ¹ Accepta pecunia dimisisti: nisi oporteret, nec liceret. An vero parum sancti illi videntur fuisse majores, illi constitutores juris, qui civitates adhuc velut antiquo illo errore confusas, ad certam vivendi formam redegerunt? illis non est visum nefas, accipere pecuniam: sed etiam hac poena animadverti putaverunt, sicut pleraque delicta puniuntur: nec enim semper usque ad mortem perveniunt. Credo autem illum, quisquis fuit legis hujusce constitutor, illa intra se cogitasse: Non omnium animos maritorum durare ad sanguinem: esse quosdam mitiores, qui ne conspiciere quidem cruorem sufficerent: multi se à gladiatorum vulneribus avertunt: & quanquam nemo dubitet & illud spectaculum in parte esse poenarum, tamen nequissimorum quoque hominum suprema pericula habent suam gratiam: de spectaculo loquor. Cogitaverunt quanto esset difficilius occidere: ac scierunt futurum, ut si unam hanc mortis poenam contra adulteros constituissent, sæpius impune committeretur adulterium. Constituerunt ergo poenam & secundam: prospexerunt infirmioribus, prospexerunt lenioribus. Forsitan cogitaverunt & illud, non omnibus futuras esse vires, ita temperaverunt severitatem, ut vindicaret se quomodo quisque posset. Dixi tanquam pro juvene, dixi tanquam pro marito: dicendum est tanquam pro impubere. Non me hercule fatis constituere

apud

¹ *Accepta pecunia.*] Hoc exemplum est scholasticum sacramenti in causa criminis, ut & infra Declamat. 363. *Pith.*

apud animum meum possum, an huic adulteros licuerit occidere. Quo enim tandem modo defenderetur filius tuus, si quis extitisset, qui diceret, occidisti homines nondum maritus, nec enim vis ista nominis huiusce, appellatione prima consistit: nec satis est maritum tantum osculo putari. ¹ Postea nudari filium, atque in conspectu iudicum constitui coegisset: atque interrogaret, an ille maritus esset, qui fieri pater non posset. Ac si tantum illi, ² tanquam adultero, irascereris, satis erat hoc dicere pro filio tuo: Puto nondum habebat mariti dolorem. Ad vulnera adulteri, & cædem, & tristissimum occidendi hominis ministerium, magno quodam impetu, & (ut sic dixerim) furore opus est. Nec miror eos concitari, qui veterem matrimonii consuetudinem, qui pudorem cubiculi, qui spem libero-

¹ *Postea nudari filium.*] Fuit hoc tum incerti juris pubertas in masculis annis & atate, an habitu corporis æstimanda esset. Fab. lib. III. c. II. *De re*, inquit, *constat, de jure queritur, ut apud centum viros filius an frater debeat esse intestate hæres: pubertas annis an habitu corporis æstimetur.* Sic enim is locus emendandus est. Cassianorum sive Sabinianorum sententiam Isidorus in nuptiis sequutus videtur lib. 5. Erym. quod relatum est in cap. III. de sponsalibus impub. Proculianorum Justinianus noster tandem probavit. Priscus Jabolenus quamlibet in multis aliis juris articulis Cassianus fuerit, in hoc mediam quandam sententiam secutus est, ut & alii plerique. Servius ad illud Virgil. *Ecl. VII. Alter ab undecimo. Bene*, inquit, *cum annis jungit habitum corporis. Nam & jure pubertas ex utroque colligitur.* De foeminarum pubertate constituisse inter omnes videtur, inspectionem corporis sexus pudori non congruere. Itaque quod deest apud Ulpianum in libro singulari Regularum, titulo de Tutelis, sic etiam suppleri potest, *foeminae autem tutela liberantur omnimodo, quæ XII. annos expleverunt, scilicet propter festinationem*

vororum, ut est apud Aur. Macrobius. Sed hæc sunt alterius loci. *Pith. Postea nudari filium.*] Adhuc enim in masculis id observabatur, ut non solum ex annis, sed etiam ex habitu corporis & aspectu pubertas æstimaretur. Ulpian. in frag. tit. de tutelis. Liberantur tutela masculi quidem, pubertate. Puberem vero Cassiani quidem eum esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest. Proculci autem, eum qui quatuordecim annos explevit. Verum Priscus eum puberem esse, in quem utrumque concurrat, & habitus corporis & numerus annorum. Virgilius, *Alter ab undecimo tum me jam cœperat annus.* ubi Servius, Bene cum annis jungit habitum corporis. nam jure pubertas ex utroque colligitur. Quod jus (si Diis placet) etiam à Pontificibus nostris conservatum est cap. puberes de despon. impube. sed decenter & pudice emendatum à Justiniano, sententiam Proculi secutus l. ult. C. quan. tutor. vel curat. esse desi. & Instit. ubi etiam Theophilus. *Ærodius.*

² *Tanquam, adultero irasceris.*] Scribe: *irascereris.* Gronovius.

liberorum expugnatam esse credunt: qui illos occultos atque inenarrabiles patiuntur æstus. Non potest uxorem suam sic odisse, qui adhuc amare non potuit. Verum illi quoque parti respondendum est, qua vindicandam priorem injuriam fuisse dicit, de qua hodie dum abdicat, multa vehementer graviterque dixit: cum fieret, tacebat. Non existimo adeo inimicum filio suo patrem, quamvis abdicet, ut aliquid turpiter suspicetur, præter id maledictum, quod ipse audivit, quod intra verba constitit maximo atque admirabili potius experimento, gravitatem hujus pueri, severitatemque, judices, diligetis: quia is, qui tantum nefas concupierat, ipsum puerum appellare non ausus est. Facilius illi fuit loqui cum hoc patre, hoc severo: & loqui non semel, & pecuniam polliceri, & adjicere pretium. Tum iste tamen non adiit magistratus: non vociferatione saltem invidiam facere apud populum conatus est: tanto facilius exigere magnum animum, quam præstare. Si hominem occidere facile est, tum feriri oportuit, cum de stupro filii tui loquebatur: cum tuarum id partium, tui animi, tuarum etiam virium fuit. Nam fingamus sane istud matrimonium fuisse, quis tamen omnium mortalium hoc exigat, ut fortius uxor, quam filius, vindicetur? Sic ego hunc defenderem, judices, si occidere noluisset, rursus mihi ad id redeundum est, ex quo defensionem hujus ingressus sum. Ecquid vos cogitatis ætatem, ecquid videtis annos, ecquid semoto illo nuptiarum mîmo, atque inani tantummodo nomine, virum esse cogitatis: & dignum qui abdicetur, quod hominem non occideret? Itane tu pater bonus, qui charitate filii neglecta, imitatus es pueri infirmitatem adversus eum, qui de stupro filii tui te appellare ausus est, quem punire, etiam si tibi moriendum esset, debuisti? Tu huic irasceris, qui ex duobus adulteris nulli eorum par erat: qui certe præstitit tibi,

quantum

I Qui certe præstita sibi de pecunia si- sic restitui potest commodissime meo de.] Et hic mancus corruptusque locus | iudicio, ut ad quintum caput legis Juliae per-

quantum plurimum potuit: diu moratus est, detinuit, dum pecunia affertur, dum repetitur, dum numeratur: fuerat tuæ curæ, tuæ severitatis intervenire, & aliquid facere fortius. Ergo fortunæ agendas esse gratias puto, quod emissus dicitur, qui potuit erumpere.

CCLXX.

Raptor reversus.

RAPTA RAPTORIS AUT MORTEM OPTET, AUT NUP-
TIAS. Quidam rapuit & profugit. Raptam pater alii collocavit.
Rediit postea qui rapuerat: vult illum ad magistratus educere pater:
patitur ille se educi: rapta tacet: maritus contradicit.

S E R M O.

¹ Actionem oportet esse summissam & blandam, nam primum omnium dicendum est ei adversus socerum: deinde ita dicendum est, ut sciamus hoc agere eum ut socer sit. Præterea causa illius nihil habet firmitus quam sit aliena. Etiam sollicitudo quodammodo temperanda est, ut neque desperare, neque securus esse videatur, sed modus & color declamationis sic ducendus est: quæstiones illæ erunt, an educi rapta nisi protinus possit: an etiam si tempore interposito potest, possit tamen post nuptias: an quia ante educi non potuit raptor, nunc educi debeat: quo animo pater educere ad magistratus velit: an patiente eo qui educendus est, contradicere liceat: an æquum sit, quo animo hic educat. Scio posse quæri, an illa quæstio quæ ad personam pertinet, & in prima parte ponenda est, quæ à me supra constituta est. Ego aliquid in hoc ordine etiam themate spectavi, quo loco ponitur illud, ² quod tacente raptore hic loqua-

tur,

liæ pertineat. de quo Ulpianus in l. 25. ff. ad legem Juliam de adult. hoc modo, qui ejus rei testandæ causa adulterum quantum plurimum potuit, retinuit. & postea, remissus, non emissus, ut cum Ulpiano loquamur. *Ærodius.*

¹ Quintilian. lib. 7. Instit. orator. cap. 9. Ratiocinativus status in has fere species venit, an quod semel jus est, idem & sæpius: an quod in uno, & in pluribus: an quod ante, & postea. ut, Raptor profugit, rapta nupsit: reverso illo

petit optionem. *Ærodius.*

² Quod tacente raptore, hic loquatur. Nempe maritus qui contradicit. nam si quæ sunt contradicendi partes, hæc potius raptori (ut quidem videtur) quam marito conveniunt. Raptor enim præscriptione uti posset, si non intra tempus agis, nec alii in præsentem nupta es. Sed maritum, est aliquid quod ab hac contradictione dimoveat, cui jam liquet se virginem non duxisse: ut nunc de retinenda uxore minus sollicitus esse debeat. Sed ta-

Cc 4

men

tur, quid velit spectari & illud, quod affectibus, qui sequuntur sunt, magis hæc quaestio, quam ulla alia conjuncta est.

DECLAMATIO.

SI contradiceret ipse qui rapuit, id est, si timeret, sic pro se ageret, Educere tibi ad magistratus raptorem non licet, nisi statim: quare? quoniam omnium vel poenarum vel præmiorum tempus aut constitutum est, aut præsens: quotiens finitur dies expectandus: quotiens vero non differtur, præsens est. ¹ Itaque sicut si dies finiatur, nihil ultra eum juris futurum est: ita die non præfinito, proximum esse manifestum est, nihil ultra proximum jus sit. Id porro quod in quolibet jure alio manifestum foret, in hac lege apertius est: quin enim dicit? **RAPTA RAPTORIS MORTEM VEL NUPTIAS OPTET.** Neutra res est, quam differri oporteat: sive is est raptor qui poenam mereatur, non meretur advocationem: sive ignoscitur raptori, non debent habere moram nuptiæ inchoatæ. Si tantum non statim educeres, hæc fortiter dicerentur: nunc educere vis post nuptias. Utrum igitur jure prius, an æquitate consistes? jus ipsa legis positione manifestum est: nam cum raptam educi in hoc jubeat, ut mortem vel nuptias optet: manifesto ostendit eam educi oportere cui utrumque liberum sit. Præterea jam ne raptæ quidem nomen habere potest, quæ nupta est: sicuti nomen pupillorum legitimo tempore finitur: sicut orbam nemo post nuptias dixerit: sicuti virginis appellationem nox illa maritalis aufert: ita ne rapta quidem dici potest, quæ maritum habere coepit. Licet igitur raptæ permissum sit quocunque tempore optare, nuptæ optare permissum non est. Hæc ex lege manifesta sunt, illa ex æquitate. Ante omnia non tam duram esse lex voluit conditionem, ut

semper

men hoc vel aliquanto magis ad maritum, quam ad raptorem pertinet, &c. quam lacunam ita replevimus ex sequentibus his, conjectura ducti. Idem,

¹ Itaque sicut, &c.] Itaque sicut si dies finiatur, nihil ultra illum juris futurum est. Pith.

semper raptor puniretur: ideo & misericordiæ locum fecit. Et idcirco jam non ad ipsum tantummodo, qui rapuit, sed etiam ad eum qui eduxit, pertinet, qui certe nihil peccavit, qui certe manere potuit. Hoc loco mihi illud opponitur, non potuisse ante educi eum. Quasi vero intersit causæ, qua ratione jus interierit. Profugerat, inquit, raptor: scio quid facillimum sit dicere: persecutus esses, inquisisses, si verus hic dolor, si vera indignatio erat, non omisisses. Non hoc illi profuit, quod profugit, sed illud quod redire permisisti. Fortasse enim contentus fueris hac ipsa poena exilii: satis vindicatum te credideras. Ne illud quidem verendum, ne raptoribus exemplum profugiendi permittamus, si optari adversus eos amplius non potuerit. Satis enim magnum supplicium hoc est, & certum: nam is, qui permanserit, sperare & nuptias poterit, etiam si mortem timebit: ei vero, qui profugerit, exilium sine dubitatione erit patiendum. Hæc diceret ipse, quæ nunc ego dico: quoniam ille non dicit, & obstare nihil hoc loco putat jus. Si non possem reddere rationem, iudices, quantum mea interesset id, quod vindico, illud tamen responderem. Pro jure loqui nemini non licet. Conveniat inter vos fortasse: hoc est, quod sollicitissimum facit: Loquar tamen pro lege, loquar pro æquitate. Quid si vero hoc (ut paulo ante dixi) aliquanto magis ad me, quam ad raptorem pertinet? periclitor enim nuptiis, periclitor matrimonio non una nocte cognito: nec propter errorem fortasse, nec propter injuriam, sed delecto, sed probato, sed impetrato. Tentat me adversus hæc socer spe fallere, & non

Et idcirco jam non ad ipsum tantummodo.] Noluit lex ut semper raptor puniretur, perpetuaque esset adversus eum accusatio & electio. Ita fit cum rapta nullam amplius actionem habeat, quæ non præscriptione excludi possit, ut jam hoc iudicium non tantummodo ad raptorem, sed ad maritum pertineat, atque

adeo magis, quod ipse omnino nihil peccavit, nec ullam fugiendi causam habuit: ejus vero interest ne ei uxor abducatur. Ergo præcedentia sic dicta sunt quasi raptor contradiceret: sequentia sunt mariti ex se suo jure suoque nomine contradicentis. *Ærodius.*

& non palam ostendit quid sit optaturus: ita blanditur tamen actioni libenter: iudicium credo, remansura est in meo matrimonio, misereor raptoris, neque ego primus coepi. Misereor, erravit fortasse, ut scelus commiserit: homo, dum periclitatur, etiam imago poenae me confundit: hoc cum mihi accadat, quid accidere potest puellae? Neque ego tamen illum defendo: fecit enim rem improbam, fecit rem inconsultam: sed exulavit, sed absuit. Hæc si considerem: illud vero ad metus pertinet, & tamen non ego de uxore diffido, non de animo illius dubito, alioqui minus sollicitus essem. Scio meruisse me ut amarer, scio obsequium, scio omnia maritalia officia plena indulgentia consequutum. Illud dubito qui possit, cumeducta fuerit ad magistratus, cum ille periturus jacuerit ad pedes, cum produxerit propinquos, cum amicos, quare alius dicat uxori meae, Amo; & ideo rapui: quare sit qui contra me dicat. Misere timeo favorem illum populi, misericordiam civitatis. Quid autem fieri iniquius potest, quam abduci mihi uxorem propter quam aliquando raptor ausus sit reverti? qui ipse satis iudicavit non esse legi locum, quod reversus est? Confundit me maxime spes illius, cum timeret, profugit, ac nunc educi se patitur. Silentium quidem uxoris meae ego vero neque suspectum habeo, neque timeo: decet hoc matronalem pudorem: & sieducta ad magistratus fuerit, hoc illam maxime facturam arbitror ut taceat. Quare, socer. tu opta, si hoc quæfisti educendo raptorem ad magistratus, ut confunderes, ut terreres, ut te metu illius vindicares: intellectum artificium tuum est:

non

1 Ita blanditur tamen, &c.] Ita blanditur actione libenter, iudices, credo, remansura est in eo matrimonio. Sic lego. Sed minuta isthæc prosequi magis piget quam pudet, itaque ea tantum notabimus quæ maioris momenti videbuntur: cætera lectoris diligentia relinquemus. Pitb. Ita blanditur actioni libenter.] Quis ferat hic fastidium præstantissimi viri?

Hocine minutum? Atqui locus est corruptissimus, ac quod ille substituit, sine sensu. De verbis animum despondeo: sed sententia huiusmodi quid requirit: *ita blanditur tamen, ac si non poeniteat iudicii eum.* Nempe in me genero legendo. Credo, remansura est in meo matrimonio. Gronovius.

non timet. Tuere nuptias quas junxisti, tuere matrimonium quod copulasti: istum raptorem puta abesse.

CCLXXXI.

Abdicandus cum gladio.

Qui abdicatur, contradicit: inter moras iudicii, stricto gladio occurrat in solitudine patri: rogavit, ut sibi abdicationem remitteret, & cogit jurare: iuravit ille, & accusat filium parricidii.

S E R M O.

Narratione preparandum est, ut quoniam nulla certa causa est abdicationis, videatur pater parricidii suspitione fecisse, & has insidias praevidisse. Quaestiones illae sunt, an ad legem parricidii satis sit probare, hoc in reo propositum fuisse: an hoc propositum huic fuerit.

DECLAMATIO.

PRimum hoc mihi responde, an occisuri habitu fueris: non enim tibi proderit dixisse, Non feci. Nunquam mens exitu aestimanda est. Nam & qui impetum in patrem stricto gladio fecisset, retentus, diceret, Non occidi: si venenum paratum deprehendissem, diceres, Non occidi: quin etiam si permittitur ista defensio: & ille potest dicere se non occidisse; qui percussorem summisserit. Satis ergo est probare animum parricidæ. Superest ut cogitetis, an hic animum habuerit. Si occultius esset conjectura ducenda, dicerem, turpem adolescentem: dicerem, abdicatus est: & si innocens magis poterit irasci. Sed quid causam infirmo dicendo? in aliqua vos positos specula putate illa quæ facta sunt videri. Abdicatus in solitudine est: locus opportunus insidiis, habet gladium, instrumentum parricidii: accedit ad patrem, manuque sublata, rogo, dicit, imo jubet. Non sunt enim preces, ubi negandi libertas non est. Utriusque intruimini animum, & si videtur, prius meum. Occisurum te non dubitavi: ideoque ille severus, negare non potui: reliqua à vestris animis interro-

terrogate: is qui armatus rogat, quid factururus sit, si non impetraverit? duo sunt, opinor, inter quæ quæstio interposita videatur, hic si non impetrasset, aut occisurus fuerat, aut moriturus, non dico utrum credibilius sit, utrum facilius. Exorare me volueras: quanto oportunius alibi rogasses? alio tempore? cum primum abdicatus es, adhibitis propinquis, & amicis. Quid facit ad preces sollicitudo, ista instrumenta sunt parricidii, hæc occasio, hic locus, hoc tempus. Si abdicarem te, moriturus fuisti: reum parricidii ago. Quid superest igitur, nisi ut vindicaturus fueris eam, quam injuriam vocabas? Non (inquit) occidi. ¹ Hoc quidem in genere nemo non defendi potest, cui voluntas parricidii objicitur. Non (inquit) occidi: ² si dicerem, difficilius putasti. Scelera propius admota, plus habent horroris: si dicerem, obstitit tibi vis numinum, & tacita quædam illius solitudinis religio. Nunc vero manifestum est, cur non occideris: distulisti hunc animum, dum hæres fieres.

CCLXXII.

Tyrannicida veste muliebri.

TYRANNICIDAE PRAEMIUM. Tyrannus cum in arte duci iussisset cujusdam sororem, frater habitu sororis ascendit, & occidit tyrannum: eodem habitu magistratus illi, præmii nomine, statuum collocavit: injuriarum reus est.

DECLAMATIO.

A Nimus liber est, nec interest quo habitu statua ponatur: varia gentibus consuetudo est. Et hoc tibi ³ honestius erat: inter multos tyrannicidas notabilis eris, ⁴ in eadem re, in qua pro sorore venisti. Bella quoque insidias habent. Statua ergo tua non transibitur: habitus faciet, ut

¹ Hoc quidem in genere nemo non defendi potest.] Dele præpositionem. Idem.

² Si dicerem, difficilius putasti.] Immo facilius. Eventus, ait, non purgat animum tuum. Invenisti enim difficile,

cum agendum esset, quod, cum decerneres, facile credidisti. Idem.

³ Honestius erat.] Immo erit. Idem.

⁴ In eadem re, in qua.] Lege: in eadem veste, in qua pro sorore venisti. Idem.

ut interrogent transcurrentes. Jam illa tempora cogita, quibus senex aliquis narrabit fuisse te, qui inexpugnabilem arcem intrares pro sorore: puerum adhuc fecisse fortiter. Debes igitur mihi beneficium, quod tyrannicidium tuum semper monstrabitur.

CCLXXXIII.

Cynicus deserti filius.

Desertus Cynicum filium abdicat. C. D.

DECLAMATIO.

IN quacunque parte, non parentem iuste abdicarem. Ideo enim vos sustulimus, ut nobis obsequamini: ¹ & certe nullus excusatus à patre non probabitur, ² quam qui non probat patrem. Scilicet nos stulti, qui forum, Reipublicæ dignitatem tuemur. Discede ab incipiente, ab infano. Sed non necesse habeo, iudices, diu commendare vobis officia civilia, in quibus jam diu satisfeci. Omnis mihi actio in dispicienda vita filii posita est: videte, ut alia taceam, habitum ipsum. Cæteros enim quos abdicant patres, sine narratione culpæ abdicare non possunt: in hoc filio satis est ad odium, habitum ostendere. Quis est iste filii habitus? quæ sordes? quid mihi hanc invidiam facis, ut cum habeas patrem, cibum ab aliis petas? Adversus fortunam te exerces. Quid enim accidere gravius potest? frigus, famem pateris, ne quando accidant? & ideo aliquid pateris, ne quando patiendum sit? Vos vero novo genere ambitus,

¹ Et certe nullus excusatus.] Vet. exemplar. excusatus, recte. Pith.

² Quam qui non probat patrem.] Fortes nascuntur fortibus. merito igitur hic abdicatur, quia Cynicus filius ad urbanum & facundum patrem pertinere non videtur. dissimilitudine morum non probat patrem. Et Varro quendam in testamento ita cavisse retulit, Si quis mihi filius unus pluresve in decem men-

sibus gignuntur, ii si erunt *ὄνοι λόγος*, exheredes sunt. Quintil. lib. 4. cap. 2. Sed in scholasticis quoque nonnunquam evenit, ut pro narratione sit propositio. Nam quid exponet, quæ zelotypum malæ tractationis accusat? aut qui Cynicum apud Censores reum de moribus facit, cum totum crimen uno verbo, in qualibet actionis parte, satis indicetur? *Æsch.*

ambitus, adorationem miseria captatis, inde illa impudentia, quod verecundiam inter crimina ponitis, ¹ & appellationem quoque passim nuper dedistis. Omnis vero philosophiæ tractatus alienus moribus nostræ civitatis est, tamen utique placuerat: nonne aliæ sectæ justiores? attenderes Physicis: quæreres utrumne ignis esset initium rerum: an vero minutis editus & mirabilibus elementis: perpetuus hic mundus, an mortalis esset. Viderint alii: ² ego in te hanc patientiam corporis ferre non possum: in alias te spes sustuli: de dignitate tua cogitabam. Quod si abdicatorem ferre non potes, si carere hæreditate malum judicas: deprehensus es, damno pecuniæ moveris, & detrimento famæ: & homo qui has ipsas opes quotidie incusas, tamen concupiscis. Dignus es igitur. Verum fateamur ea quæ sentimus nec nos extra rerum ambitus ponat. Cujus enim est hominis, pugnare cum moribus, & damnare se?

CCLXXXIV.

Adulter sacerdos.

SACERDOS UNUS SUPPLICIO LIBERANDI HABEAT POTESTATEM. ADULTEROS LICEAT OCCIDERE. Quidam Sacerdotem deprehendit in adulterio, & eam sibi ex lege impunitatem petentem, occidit. Reus est cædis.

S E R M O.

³ An sacerdos adhuc fuerit deprehensus, id est, ⁴ an eo momento quo

¹ Et appellationem quoque passim.] *Ærodius* inserto vocabulo: & timiditatis appellationem quoque. Nihil agnosco sanius. Forte: quod verecundiam inter crimina ponitis & appellatione quoque dudum pessum dedistis. Assumpto scilicet Cynicorum nomine ab eorum inverecundia *Gronovius*.

² Ergo in te hanc patientiam corporis.] *Vet. cod. patiendam.* An patientia ut fruenda apud *Ausonius*? vix puto. *Pith.*

³ Meminit Quintilianus hujus controversiæ lib. 5. cap. 10. Hoc genus argumentorum sane dicamus ex circum-

stantia, quia *Ærodius* *Civ* dicere aliter non possumus: vel ex iis quæ cujusque causæ propria sunt, ut in illo adultero sacerdote, qui lege, qua unius servandi potestatem habebat, se ipse servare voluit: proprium est controversiæ dicere, Non unum nocentem servabis, quia te adultero dimisso, adulteram occidere non licebit. Hoc enim argumentum lex facit, qui prohibet adulteram sine adultero occidi. *Ærodius*.

⁴ An eo momento.] *Scribe: an non eo momento, quo deprehensus est, perdidit jus sacerdotis.* *Gronovius*.

quo deprehensus est, perdiderit jus sacerdotis: an si adhuc sacerdos erat, potuerit se postulare in hoc crimine, ¹ an occidi usquam, nisi in publico possit.

DECLAMATIO.

Quod mihi sufficit, adulterum deprehendi: nec enim ulla excipitur persona, & turpius est adulterium in sacerdote. Legem (inquit) habuit, hoc tale est, quale si ignosci sibi velit ² dux proditor, vitiator pupillæ tutor. Sed finge me ex suspitione egisse cum illo adulterii, nempe damnatus caruisset sacerdotio. Adjice quod lex potestatem servandi concedit alterius. Scriptum est, ut qui civem servaverit, ³ honoretur: nunquid potest præmium accipere, qui se servavit? aut injuriarum damnari, qui se pulsaverit? ⁴ Præterea lex adulterii prior est, quam sacerdotis. Sacerdos enim optat in publico: ⁵ quod si adulterum tetigerit, evasit. Quid quod ille pro duobus petebat? nam adultera sine adultero non poterat occidi: & tunc utique cædem commissem.

CCLXXXV.

¹ An occidi usquam nisi in publico possit. Optare usquam. Ærodius.

² Dux proditor. Qui cum ex lege præmii petendi jus habeat, pro præmio abolitionem petat: & quod tutori pro salario debetur administratæ tutelæ nomine, id sibi stupro acceptum ferat. Idem.

³ Honoretur. Alii, coronetur. Pith.

⁴ Præterea lex adulterii prior est. Lex qua adulterum licet occidere, prior & prior est ea lege, qua sacerdos unius supplicio liberandi potestatem habet.

Ideo quia adulterum in privato licet occidere: sacerdos usquam nisi in publico optare non potest. Et prius sit commissum adulterium necesse est, quam sacerdos alio postulante jure suo utatur. hic ergo quia ipsemet adulter est, prius ex lege adulterii in privato occidi potuit, quam deductus in publicum, tum demum impunitatem ex privilegio suo peteret. Ærodius.

⁵ Quod si adulterum tetigerit. Petierit. Idem.

CCLXXXV.

Imperator exulis filius.

PRÆMIUM VICTOR IMPERATOR ACCIPIAT. *Imperator
cujus pater in exilio quinquennii erat, vicit : aliud præmium peti-
reversus pater post quinquennium abdicat.

S E R M O.

*Pater hic & honestus & miser est, ut qui exul filium Imperato-
rem habeat. Quæstio, an quinquennii illius, quo pater exulavit, filio
sit ratio reddenda.*

D E C L A M A T I O.

Colorate adfert quidem iste tale patrocinium, ut me
neget exulem fuisse. Sed timuit ne si ego essem re-
vocatus, transferretur imperium.

CCLXXXVI.

Adulter fratris ex sponso.

ADDICARE ET RECUSARE LICEAT. RAPTA RAPTORIS
AUT MORTEM OPTET, AUT NUPTIAS. Peregrinantis qui-
dam fratris sponsam rapuit: puella deprecante patre, raptoris nuptias
optavit. Juvenis, reversum fratrem ut in adulterio deprehensum,
cum pro illo pater deprecaretur, occidit, abdicatur.

S E R M O.

*An omnia, quæ adversus voluntatem patrum admissa sunt, de-
beant abdicatione puniri: an propter id debeat abdicari, quod lege
fecerit.*

D E C L A M A T I O.

Feliciores patres sic irasci solent, Nihil non facere de-
buiisti secundum meam voluntatem: objicio tibi munus
lucis: jactat se potestas illa patrum, etiam in magistratus,
etiam in victores: non exigo tamen, ut facias, quod jubeo:
peto,

I Qui per imprudentiam hominem occiderant, quinquennium exulabant. ita ergo filius excusat factum, quia proprie exilium non est, quod temporale est. Igitur aliud ex lege viri fortis optare maluit, quam patris sui reditum, quia alioqui certus est. *Ærodius.*

peto, ut facias, quod rogaverim. Quod si certe non sufficeret ad abdicationem, multum proficeret ista defensio, non dicit, tanquam patri, oportuit facere, sed, Licuit mihi, tanquam alieno. Lex est quæ permittat adulterum cum adultera occidere. ¹ Sic agam hoc, tanquam cædis causam: quod si facerem, ignosceretur mihi. Major sit eorum libertas, ² qui matrimonia junxerunt, qui per vota venerunt: vos vero qui nuptias facitis in pœnam, ad quos uxores per licτόrem deducuntur, id vindicare non potestis, quod sic impetratis. Sed ut omnia prætermittam, ³ nihil præter animum patris æstimare debuisti. Cæteris forsitan defendi legibus possis: ea, quæ ad patris te obligavit voluntatem, exui non potes. Abdico te vel quod unicum, vel quod alterum perdidisti. Eligat ipse, qualem sortiri vellet patrem, mitem an fortem. Det mores, dum custodiat quos dederit, cum adulteros occideris, necesse habes severum patrem sortiri. Abdico raptorem, necdum dico, cujus: hoc certe dico, rapuisti virginem, pacis faciem turbasti, fecisti propter quod iuste occidi posses. Adiisti me præterea, & propter te sollicitus fui: quod erat gravissimum, necesse habui rogare. Si rapuisti fratris tui sponsam, non sufficit severitas, non sum iracundus, non est hæc vulgaris libido, sed incestus. Tu expugnare absentem fratrem ausus es, & fecisti ut videretur puella

parum

¹ Sic agam hic tanquam cædis causam.] Hic mihi suspectissimus locus est. Agnoscit qui abdicatur, non tantum hoc scelus fuisse, ut graviore scelere, videlicet parricidio vindicandum esset. Dicit ergo pater, hic se tanquam cædis causam agere, & tanquam ob eandem filium abdicare, quem & si revera huius delicti nomine accusaret, filii alterius obitum acerbe ferenti, merito ignoscendum esset. Patiuntur verba hanc interpretationem: sed sequentia tale quid desiderant, Lex est quæ permittat adulterum cum adultera occidere: non possum igitur in fratre cædis causa esse, quæ in alio

perpetrata mihi non imputaretur. At major sit, &c. *Ærodius.*

² Qui matrimonia junxerunt.] Fortasse: qui patrimonia junxerunt. Ut Decl. 247. patrimonium jungendum. *Gronovius.*

³ Nihil præter animum præsens æstimare debuisti.] Hoc est, cum ita rapueris, & nuptias ejus male impetraris, quæ alii & fratri pacta uxor esset, quamvis postea adulterum cum adultera deprehenderis, animum potius quam factum æstimare debuisti, se quasi suo jure & legitime amplexantium, non ut tibi injuriam facerent, thorum violarent. *Ærodius.*

D d

parum pudice fecisse. Quid respondes? quid dicis? solent ista sic defendi, Juvenis erravi, & amore lapsus sum. Vis igitur ignoscere? nihil est gravius, ¹ impositam severitatem personæ detrahi. Do vitis veniam, habes patrem lenem, mitem, sceleribus ignosco. Redde rationem, cur nunc tu occideris fratrem, quod tantum scelus inveniri potest, quod parricidio vindicandum sit? Ubi sunt illa præcepta quibus monebam, ² ut concordessent fratres? parum est dicere, voluisti occidere, potuisti, non dirigit mens, non soluta dextera est? non obstupuisti propius scelere admoto? Sed qua causa occidisti? violaverat matrimonium: adjice, frater, non contingeret tibi sic agere quasi marito. Tu enim profecto nocens qui sponsam abduxisti, sic amantem, nunc intelligo quantam injuriam fecerim puellæ, quæ coacta est te habere maritum, cum altero carere non posset. Acrius incallescunt ignes legitimi, utique cum inciderunt in rudes animos. Deprehendisti in adulterio, si ullus in te pudor est, maritus fuerat si per te liquisset.

CCLXXXVII.

Fortis filius proditionis rei.

Proditionis reus citatus est, qui duos filios habebat: ex quibus alter fortiter fecit, alter deseruit. Petit pater à filio, ut abolitionem judicii peteret, ille fratris vitam petit, & adfuit patri, absolutus pater abdicat filium. ille CD.

S E R M O.

An quicquid pater voluit, filio facere necesse sit, an viro forti: an abdicari propter premium possit.

D E C L A M A T I O.

DUO hæc, ut opinor, objicis mihi pater, & quod desertoris vitam optaverim, & quod abolitionem judicii non

¹ Impositam severitatem personæ.] Con-jiciebam: nihil est gravius, quam imposi-tam severitatis personam detrahere. Gron.

² Ut concordessent fratres.] Videtur fuisse: ut concordessetis fratres. Idem.

cui non optaverim. Optavi vitam, puta, nocentis, sed fratris, alieni quoque juvenis æqualis mei misertus fuisset: subiisset illa cogitatio infelicitis hujus parentis. Non tam reprehensione dignus est desertor, quam laude vir fortis. Post hoc objicis mihi, quod de innocentia tua nihil timui; sciebam quomodo vixisses, quomodo tuam causam egissem. Ego enim domum nostram in acie defendi: accedit, quod qui semel delatus est reus, non potest absolvi, nisi accusetur: omnes dixissent, 'causæ patris diffidisset vir fortis. Nihil aliud egissem quidem: & quid futurum erat? si impetrassem, damnareris. Adfui tibi: non imputo: neque enim tu ideo absolutus es? vicit causa, vicit innocentia. Ego nihil imputo, nisi quod bene speravi de causa tua. Ecquid igitur, pater, gratularis tibi? omnes salvi sumus: nam de fratre noli desperare? Sæpe rediere virtutes: jam domi habet exemplum. In periculo mortis fuit: scit, quale sit deferere, quale fortiter facere: denuntio tibi, frater, tollas ignominiam.

CCLXXXVIII.

Tyrannicida filiorum duorum.

Qui duos filios tyrannos occiderat, petit præmii nomine, ut tertius in exilium proficiscatur.

S E R M O.

INDUBITATE pater hic timet, ne & ille tyrannus fiat: sed non debet illum facere suspectum, alioqui reus erit: non mittetur autem in exilium suspectus. TYRANNICIDA OPTET QUOD VOLET. Prima illa communia nihil excepit: illud proprium, plus deberi huic tyrannicidæ, qui, senex duos, & filios occiderit: invidiosum itaque erat, si quid periisset pertinens ad gratulationem.

DECLAMATIO.

TYrannos genui: nunc opto, ut filius exulet. Quod mihi & citra præmium licebat, hoc & pro præmio peto,

¹ Cause patris diffidisset.] Lege: Omnes dixissent, Cause patris diffidit vir fortis. Nisi malis, diffidit ecce. Idem.

peto, & pro ipso juvene. Nihil dico de fato domus nostræ, non persequor rationem quoque metus mei: illud interim contentus sum, dicere, Supervacui sunt metus, nihil imminet: sed & spectat ista plerumque sapientia gravior. Quid tu accidere credis illis, qui liberos habent? quid maritis? pater timeo. Sed rationem metus habent: sive ut maxime vereor fatum istud est domus nostræ. Ignoscas enim quod filios meos ultra mortem persequor: nihil de illo timui, qui primus tyrannus fuit: iisdem præceptis erat educatus, quibus tu: illo occiso timere non debui, ne quis ex vobis idem cogitaret: occupavit tamen arcem alter, non in totum sua culpa difficile fuit obstare illis, qui convenerant tyranno priore, & velut ad hæredem. Non potes tutus esse in ea civitate, in qua timeris. Nihil cogitasti: timeo, dum innocens es; vereor, ne si quis te occiderit, videatur tyrannicidium fecisse.

CCLXXXIX.

Amator filie.

QUI CAUSA MORTIS FUERIT, CAPITE PUNIATUR. Speciosam quidam filiam de amore confessus, amico dedit servandam: & rogavit ne sibi redderetur petenti: post tempus petit: non accepit: suspendit se: accusatur amicus quod causa mortis fuerit.

S E R M O.

CUSTODIENDA est amici persona, ut quanquam de re nefaria, non tamen sine respectu amici loquatur, & actione tota misereatur illius. Illud vero, quod periit laudet, & magis desperatione eum fecisse dicat, quam cogitatione turpissimi amoris.

D E C L A M A T I O.

ANtequam dico, quo crimine reus sim, dicendum est, cui dicar fuisse causa mortis. Periit amicus meus, non esse hoc vulgare nomen, ipse monstravit. Hunc igitur occidisse

¹ Sed & spectat.] Vet. Cod. sed expectat. Et paullo post, illis quæ convenerant. Pithæus.

cidisse dicor nulla lucri spe, nam filiam relinquebat: nulla
offensa; nam & ille mihi credidit, & ego nihil feci extra
præceptum. Quidquid est igitur, quod obicitur mihi, ex
bona mente proficiscitur. Videamus tamen, an ubi ani-
mus accusari non debet, jus hæreat: quæritur quid sit
CAUSA MORTIS. Accusator dicit, Per quem factum
sit, ut aliquis moreretur: si quis, quod natura mortiferum
sit, adversus aliquem fecerit. ¹ Quæ si sequenda definitio
est, ² accusabitur & ille, qui alicui suaserit peregrinatio-
nem, deinde is aut naufragio perierit, aut latrocinio: ipsi
convictus infamabuntur, ex quibus cruditas & interitus.
Nihil igitur hic factum est, quod omnibus mortiferum:
nam sicut telum omnibus mortiferum est, ita causa mortis
est, quæ occidit omnes. Detrahe huic amorem, nihil erit
propter quod moriatur. Volo tamen causam facere diffi-
ciliorem: non deposuerit apud me filiam, nihil præcepe-
rit? tanquam melior amicus defendere filiam, in qua pater
furebat, volui: non enim amor erat, qui sic stimulabat. Ab-
duxi, custodivi: nonne recipere non debuit, qui periit
quod non recepit? non reddidi: duxisset in jus, per judicem
peteret: hoc si fecisset, mea laus erat: sed libenter cedo:
ipse ipse fecit rem admirabilem, fecit ut in laudem verteret
hoc ipsum, quod turpiter amabat. Quem tum enim illi
animum fuisse putatis, cum in illo furore tenuit tamen af-
fectum patris? perduxit ad amicum, deposuit. ³ At enim
petivit postea. Si animum illius metiri velimus, intellige-
mus non fuisse petiturum, nisi quod sciebat ⁴ me redditu-
rum: sequutus est illum impetum animi sui. At enim pe-
tiit: adjice præterea sanitatem, & non acceperat: sed ne
peteret,

¹ *Quæ si sequenda.*] Fab. lib. VII. c. 4.
Idem.

² *Accusabitur & ille, qui alicui suase-
rit.*] Iisdem fere verbis lib. 7. Inst. c. 4.
Nec undecunque causa fluxit, ibi culpa
est: ut si cui quis protectionem suaserit,
ut ad amicum accedat trans mare, & is

naufragio perierit: ad cœnam invitarit,
& is cruditate illic contracta decesserit.

Erodian.

³ *At enim petivit.*] Alii, *At enim de-
posuerit, petivit postea.* Puh.

⁴ *Me redditurum.*] *Non redditurum,
& paulo post, utique petiturum.* Idem.

peteret, deposuerat. Hæc satis plena defensio esset, si qua ego divinatione colligere potuissem, utique perituum si non reddidisssem: decepit me quod ante fortius tulerat: neque enim hoc dico; reddituum me fuisse, si perituum patrem scisssem: optime partes amici custodisssem, si non reddidisssem.

C C X C.

Abdicans reductum ob furorem.

Luxuriosus abdicatus, furere cœpit. Reductus à patre, sanatus, abdicatur.

D E C L A M A T I O.

SI conscius mihi, iudices, ullius culpæ essem, propter quam iterum abdicarer: scitis mihi non defuisse tacendi verecundiam. Sed facile fuit prius silentium: primum, quod sperabam fore exorabilem patrem: deinde, quod certum erat, propter quod abdicarer. Nunc intelligo in multas me miti posse suspiciones, cum expellar ab optimo patre: nec mihi ullo modo poterat ignosci, si offendisssem statim. Tota igitur actione hoc mihi objiciendum est: nihil me fecisse. Nec mihi, iudices, in animo est excusare vitam priorem, nec ut me dicam nunquam dignum fuisse abdicatione: sed ut me putem diu fuisse abdicatum, illa non narrabo, quam indulgens mihi ab ætate prima fuerit pater: quod fortasse etiam corruperit mores meos: nec illud error adolescentiæ, nec ætatis natura. Luxuriosum putat fuisse: ego tamen insanus eram, & defendendus quidem, si contradixisssem: sed perseveraturum patrem negabant propinqui: sic factum est, ut dolorem silentio premerem, qui clusus atque intra cogitationes receptus, abstulit mentem. Cæterum tamen (si verum velimus loqui) mutus fuit. Quas hic ego patri gratias agam? re-

duxit

1 Sed ut me putem diu fuisse abdicatum.] Forte: sed ut me probem tacuisse abdicatum. Ut vobis fides fiat causas habuisse illud meum prius silentium, quod modo appellavit. Gronovius.

2 Nec illud error adolescentiæ.] Con-jicio: nec ille, errore adolescentiæ me, an ætatis natura, luxuriosum putavit fuisse. Ego tamen sanus eram, & defendendus quæque, si contradixisssem. Idem.

duxit me non sentientem : adhibuit curam , laborem , miserum me ! sanatus sum. Sacra majorum , Deos penates non sentiens tenui : nemo gratulatus est amicorum : nunc expellor resipiscens. Felices qui possunt omni vita sua parentibus dicere , quid feci ? dicam tamen , quid postea feci ? si luxuria intolerabile malum , ignovisti. Ego (inquit) te , quoniam demens eras , reduxi : ubi estis , qui me putabatis infelicem ? Ego vero dementiæ gratias ago : non quidem sollicitudinem patris sensi , sed nec abdicationem. Quid mihi cum tam veloci remedio ? pater optime , fallax ista velox medicina. Ego scio quos animi æstus intus feram. Crede , pater , jam aliquas similes rerum imagines video : redit igitur dementiæ prior causa : quare mihi si non ad præsens tempus , ad futurum tamen rogandus es. Succurre qui soles.

CCXCI.

Adulter uxoris , qua cesserat fratri.

Qui duos filios habebat , uni uxorem dedit : altero ægrotante , & dicentibus medicis animi esse languorem , intravit stricto gladio minatus se moriturum pater , nisi causam indicasset. Confesso amari à se fratris uxorem , frater petente patre cessit : ille in adulterio cum priore marito deprehensam occidit : abdicatur.

DECLAMATIO.

Ingressurus actionem , interrogo qualem patrem velis , gravem & severum , an facilem & ignoscentem ? non dubito quin adolescens vindicato modo matrimonio malit me severe agere. Talis igitur pater objicit , tibi , Quod in amorem incideris cujusquam , non est istud nisi lascivientis animi. Jam si hæc quam adamasti , nupta est : tu alienam matronam aliter quam leges permittunt , aspexisti : adjiciamus huc fratris uxorem : Intelligo me , judices , fictæ huic personæ sufficere non posse , itaque tacebo : dic , te sequor , paulo ante dicebas , Corruptere fratris uxorem ausus est , istud incestum est. Sed forsitan dicet , Amavi

Dd 4

adolef-

adolescens eam, quæ domi erat, cujus conversatio continua etiam invitos ad se oculos poterat deflectere: ignoscamus amoris. Objicio igitur tibi occisos à te homines ex eadem causa, qua tu amasti. Nullus est tam vilis hominis sanguis, ut non manus inquinet. Deinde hanc ego severitatem aliis permiserim, tu quod & ipse amasti, nonne tibi cum deprehendisses, imaginem cernere visus es tui casus? quid diutius differo dolorem? fratrem occidisti. Scio, judices, quorundam scelerum eam esse magnitudinem, ut augeri verbis non possint. Fratrem tuum occidisti, servatorem tuum, qui ut tu viveres, matrimonium solvit: & quod gravius est, non longe erat: in eadem domo futurus tradidit tibi uxorem, qua carere non poterat. Et hoc adulterium vocas? ita est adulter ille, & tu maritus. Istud ego adulterium quondam manu mea junxi: ipse auspices adhibui: optavi longam concordiam. Majores habet vires ignis qui legitimis facibus accenditur, non est tam facile desinere quam cedere. Nunc intelligo, juvenis, quantum mihi præstiteris: amabas. Coibant ergo furtim; & flentes, ut satisfacerent invicem. Ita tu cum hoc videres, non erubuisti, non deprehendi visus es quasi adulter? non mehercule ferrem te tantum quærentem, ¹ vides enim liberorum causam, amabas, matrimonium cogitaveras. Adulteros tu dices jacentes in geniali toro? duri mehercule viderentur, si cito oblivisci conjugii potuissent. Occisus est juvenis, dum rem facit boni mariti. Non erubescam, judices, post gravissimum dolorem, descendere in hanc quoque causæ partem, ut objiciam quod uxorem occideris bene meritam, quam sic amasti. Sic de innocentia miserorum ago, tanquam hic de capite quæretur, non sufficit dolori meo quod mihi filium abstulisti, qui tibi adsedi, qui ad languentem cum gladio sollicitus intravi. Ego eosdem cibos,

¹ Vides enim liberorum causam.] Forte; Vides enim miserorum causam. Ut mox, de innocentia miserorum. Idem.

bos, eadem mensa qua tu, capere non possum, nec illam manum videre, quæ fumare mihi adhuc filii mei sanguine videtur. Semper mihi armatus videris, nunquam solus occurris. It ante oculos laceratus filius: hunc juxta nurus optima, nurus obsequentissima, clamare videntur, Tu nos occidisti, tu qui nos injuria prius distraxisti. Quid necesse erat solvere matrimonium? obreptum est credulitati tuæ, non amabat, qui potuit occidere.

CCXCII.

Laqueus Olynthii speciosi.

Victis Olynthiis cum ab Atheniensibus publice dividerentur hospitia, specioso puero quidam obtulit hospitium, ille se postero die suspendit, accusatus hospes quod causa mortis fuerit.

S E R M O.

Duplex quæstio est, juris, & facti: ¹ nam etiamsi vis illata est, queritur, an causa mortis sit, sequens potior, an propter vim perierit. Circa jus illud est, ut finitione tractetur. Is enim causa mortis argui debet, qui mortem intulit. Cum vero quis sua manu perierit, non debet hoc reus tantum fecisse, ut quis mori velit, sed ut necesse habeat.

DECLAMATIO.

VIM dicor attulisse: quis queritur? quæ proclamatio? impunitum reliquit eum propter quem moriebatur. Si erubuit indicare, multis tamen aliis generibus queri potuit. Propter hospitem morior: nec credibile est eum pepercisse hospiti, qui sibi non pepercit. Sed suspicioni-

bus

¹ Nam etiamsi vis illata est.] Idem lib. 4. cap. 2. In causis in quibus non de culpa queritur, sed de actione, etiam si erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit, pecuniam de templo sustulit, sed privatam: non ideo sacrilegus est. Virginem rapuit, non tamen optio patri dabitur. Ingenuum stupravit, & stupratus se suspendit, non tamen ideo stuprator capite, ut mortis causa

puniatur: sed decem millia, quæ poena stupratori constituta est, dabit. Olynthiis à Philippo victis Athenienses civitatem decreverunt, & hospitia publice assignarunt. Hic quia privatim & soli puero obtulit, stupri causa fecisse accusatur. Ex hoc themate illius quoque declamationis & controversiæ sumpta occasio apud Senecam lib. 3. declam. 8. & lib. 6. contr. 34. *Ærodius.*

D d 5

bus agitur: formoso (inquit) hospitium pollicitus es, viderint isti qui prodigis omnes oculis intuentur: mihi tempore illo nullus Olynthius formosus visus est, scilicet enim sollicitabat lacrymis, squallore. Male sentiris de puero, si adversa fortiter tulit. Cur tamen obtulisti? Atheniensis sum. Assignentur fortasse invitis civibus, qui cum liberis, qui cum conjugibus veniunt, qui secum habent comitatum: miserabilior est puer solus, ac cur eadem nocte suspendit? utrum hoc re admirabile videtur, an persona, an tempore? miratur aliquis Olynthium potuisse hoc Athenis? Illud enim est tempus doloris. Sæpe ad retinendam vitam profunt ipsa pericula: redit metus posteaquam desivit instare hostis: tunc cogitatio fortunæ, tunc vacat dicere, est jam qui sepeliat. Ipsa mehercule officia admonere illum potuerunt fortunæ prioris: patuit quidem domus; sed non sua: excepere servuli, sed alieni: forsitan & illa cogitaverit: Semper ergo alieno munere vivendum est, interim si illud Olynthii factum fuit, si impatentia ipsius, nullius major injuria est, quam mea, perdidici beneficium, & adhuc suspectus sum: habiturum me putabam, qui veniret in locum liberorum.

CCXCIII.

Tyrannus victæ civitatis.

VIRO FORTI PRÆMIUM. Quidam fortiter fecit: petit præmio tyrannidem victæ civitatis.

DECLAMATIO.

OMnia danda esse viris fortibus dico: nec immerito danda, utique ex victis. Non ærarium inquieto, non facer-

¹ Olynthii factum.] Legendum videtur, fatum. Pith.

² Et usitata in schola hæc quaestio fuit. vide Quintil. lib. 5. cap. de argumentis, ubi de eo loquitur quod Græci *πρὸς τὸν τυραννίδα* appellant. & lib. 7. cap. 2. Seneca lib. 3. contr. 12. Latro ele-

ganter dicebat, quasdam esse quaestiones, quæ deberent inter res judicatas referri, tanquam an quicquid optaverit vir fortis, aut tyrannicida accipere debeat, quasi jam pronuntiatum esset, non debere. *Ærodius.*

facerdotium rapio: peto ut sint hostes in mea potestate. Ac primum omnium interrogo, quis est iste qui prohibet: iuste peterem etiam everfionem hostium. Ac tum, nescio quis iste non stetit in acie, illi si vicissent, tyrannide se vindicarent. Sic agere volo tanquam futurus crudelis: meruerunt, vindicari potestis sine invidia, de me querantur, cui aliquid jam irascuntur tyrannidem imponere volo. Asperiora narrabo, plurimos ex illa civitate manu hac occidi. Sed nunquid vobis videor avarus, libidinosus? aliter crevi, eadem ergo ratione hoc peto, qua fortiter feci, sic præsidia imponemus: tamdiu tyrannus ero, quamdiu poterunt rebellare.

CCXCIV.

Dives prodicionis reus.

VIRO FORTI PRÆMIUM. Dives, prodicionis accusatus, fortiter fecit, petit præmii nomine accusatoris mortem. ille non recusat, sed postulat, ut ante peragatur iudicium.

S E R M O.

Accusator sic agere debet, ut manifestum sit illum tantum reipub. causa postulare: non quia non sit illud verum, ut si damnaverit, vivat: sed quia difficilius impetraturus est si intellectus fuerit nullo jure adjuvari posse.

DECLAMATIO.

SI te proditorem postea dixissem, quam tu mortem meam optasses, viderer tamen & rem utilem postulare, & non contra legem tuam desiderare. Quid enim optasti? mortem accusatoris, de qua lis non est. Nihil est, quod ad præmium confugas: nihil est, quod utaris legis tuæ potestate. Non recuso, quo minus accipias, quicquid optasti, nihil petiisti præter mortem: si exigis, ut accusator statim occidatur, alterum præmium petis. At hæc volun-

tas

VIRO FORTIS PRÆMIUM.] fortis dives, p. a. fortiter fecit, cui potest placere? Gronovius.
Sic Thaddæus. Ærodius forte rectius:
Viro forti præmium. Nam Pithœi, Vir

tas fuit tuæ petitionis. Nihil interest, si illam, qui dabant præmium, ignoraverunt: & ideo tibi nemo contradixit, quod videbatur purgasse contumeliam tuam: nihil tibi lex profuisset, si abolitionem petiisses. Nunc duo vindicas præmia: ut nec causam dicas, & hominem occidas. Ergo non utique comprehensum in præmio est, statim occidere: & quotiens nullum præfinitum est tempus, incipit esse in potestate dantis. Si abolitionem petis, alterum præmium est. Et cujus tandem iudicii petis abolitionem? non privata disceptatio venit in quæstionem, non pecuniæ lis: quanquam tunc quoque leges commendarem, & morem iudiciorum. Ne agaris reus, postulas: ad summam remp. pertinet, dico proditum populum, dico tempus constitutum, quantulum est ut neges? Si maxime festinas, apud hos ipsos agi jam potuit: ac eadem hac mora qua rejicimus, potuit pronuntiari. Nihil est quod timeas, si innocenses. Accessit tibi magna pars patrocini: fortiter fecisti: super illam potentiam divitiarum, venit nova gratia: nec potuisti magis experiri, quantam tibi gratiam fecerit ista militia: mortem accusatoris accipere potuisti. Quid est istud, quod non putas eadem gratia impetrari posse tuam salutem?

S E R M O.

In summum aperte pene irate dicit hic accusator: nam subinde interponit.

D E C L A M A T I O.

Si vultis, si vestra interest, quid ad me qui periturus sum? Vos, suadeo, caveatis: & suadeo permittatis: dum volo: merueratis enim, ne vellem. Caputne meum tam cito donastis? tam facile innocens occisus est in ea civitate, in qua sibi putat aliquis, tam facile posse contingere, ne reus fiat? Quid est ergo? nondum omnes exuimus affectus: faciam vobis hanc invidiam, ut sciatis à vobis occidi bo-
num

num civem. Neque enim quisquam expectet, ut hoc iudicio dicam quomodo prodiderit, quo precio, quo tempore, quo loco. Si vultis hæc audire, date diem: sine hoc quidem impetro, non meruistis. Et hoc me mea causa non facere cui non possit esse manifestum? expediebat alioqui mihi vivere, expediebat suspenso ac sollicito transigere hæc tempora. Fortius est quod differo mortem, quam quod mori non recuso.

CCXCV.

Demens ex vinculis fortis.

Dementiae damnatus à filio, & alligatus, ruptis vinculis fortiter fecit. Premio petit restitutionem: quam cum filio contradicente accepisset, abdicat filium.

S E R M O.

Filius optabit, ut pater sanus sit: dicet id genus furoris fuisse, ut intermissionem haberet.

DECLAMATIO.

Cœperam gratulari: ecce, iterum sollicitor: jam irascitur pater. Quod ad me pertinet, non alia ratione contra-

1 Freuens hoc, aut aliud tale est argumentum, apud declamatores, ut videre est ex hoc nostro Quintiliano hic, & in Instit. passim, sed præcipue lib. 7. cap. 5. & ex Seneca libris tum declamationum, tum controversiarum, atque ex iis etiam declamationibus, quæ sub nomine Quintiliani circunferuntur. Filio vero certum est, nullam actionem fuisse adversus patrem, nisi dementia. Declam. 346. infra. Quod item in filiis emancipatis observabatur: quia non tam jure potestatis vetuit Prator, parentem in jus vocari absque permisso suo, quam ob reverentiam debitam jure & natura. Ait enim Quintil. lib. 11. c. 1. cum de decoro tractat: Quod de matre dixi (inquit) de utroque parente accipiendum est. Nam inter patres etiam

filiisque, cum intervenisset emancipatio, litigatum scio. quasi raro id admitti solet. A Græcis petita est hæc actio quæ Platoni lib. 11. de leg. ἐκ τῷ ὀφειλόμενῳ appellatur. cujus verba, quia omnem hanc formulam explicant, operæ pretium erit huc transferre. εἰάν τις ἴναι νόσος, ἢ γῆρας, ἢ καὶ τῶν πονηρῶν νόσος, ἢ καὶ εὐμεπείᾳ τεύχῃ ἐκφορὰ ἀπεργάζῃ. ἀφαιρόντως τὸ πᾶν, καὶ λαμβάνῃ τοὺς ἄλλους πολλοὺς συνδαιτυμένους, οἰκοφθορῇ ἢ ὡς ἂν τὸ αὐτὸ κέρει. ὁ δὲ ὅς ἀπορῇ καὶ ὀκνήσῃ τὴν τῷ ὀφειλόμενῳ γράφειν δίκην, νόμον αὐτῷ κείσθαι. παρὸν μὲν πρὸς τὰς πρεσβυτάτας τὸ νόμον φυλάκων ἐλθόντα, διηγείναι τὴν τῷ πατρὶ εὐμεφορὰν. οἱ δὲ καὶ δόντες ἰσχυρῶς εὐμεφολοῦντων εἰάν τε

contradico, quam ne pater domi sine custode sit. Non aliter itaque hanc causam agam, quam proxime egi, etiam si in illa nocuit antea ratio. Diu ego tuli valetudinem patris, donec tam manifesta esset, ut damnam etiam invitum. Tradita est curatio mihi: quam diligenter hoc egerim, æstimate: videtur hoc esse sanatus. Nec illud argumentum sanitatis est, quod rupit vincula: sæpe faciebat hoc ipsum. Quod in hostes impetum fecit, quod præmium petit, ago gratias fortunæ: visus est sanus. Quid objicis? Egisti (inquit) mecum dementiæ. Si non tenuissem, tamen licuerat: datum est hoc jus contra patrem. Legum lator prospexit senectuti: ideo medicinam filius imperavit: cum vero sanaverim, poteram videri impius, nisi detulissem. Non est indulgentia permittere sibi furorem. Sed alligavi: hoc si iniquum esset, non liceret. Deinde objicies, quod non custodivi. Testor Deos, non recessi à custodia, donec me bellum avocavit. At contradixi præmio tuo. Hoc simile est ei, quod defendis: & non dicam. Recentia tua fecerunt merita, ut obtineres: an debuerim, apparebit. Non desinam optare, ut hanc causæ meæ partem malam faciam. Ducet ista animi tui quies: scias quibus irascaris, scias quos ames.

CCXCVI.

εάν τε δὲ γράφω καὶ εἰ μὴ, τίω γράφω. εἰ δὲ ξυμβῇ δώσει, γινέσθωσαν τὰ γράφομαι μάλιστα ἀμὰ καὶ ξυδίησι. ὁ δὲ ὀφλάν, ἔλοιπ' ἔχρησ' ἀκυρὸν ἔστω τὸ αὐτὸ καὶ τὸ σμικρὸν ἔστω ἀπὸ τοῦ κατὰ πρῶτον. κατὰ πρῶτον πᾶσι δὲ οἰκεῖται τὸ ἐπὶ λοιπὸν βίον. At quæ in foro, petendi curatoris patri furioso vel prodigo: hæc in schola, dementiæ ratio est. Quæ dementiæ judicia (ut Fabius ait Quint.) aut propter id quod factum est, aut propter id quod adhuc fieri, vel non fieri potest, instituantur: & actor in eo quod factum est, liberum habet impetum, sic tamen ut factum accuset, ipsius patris tanquam valetudine lapsi

misereatur, & novissime dementiam rationi queratur obstare, non mores, quos quanto magis in præteritum laudat, tanto facilius, probabit morbo esse mutatos. Eo colore, querela inofficiosi testamenti movebatur: unde & hæc formulæ, materiæ officiorum dicebantur. Maximum enim officium est, ut patri mente capto & prodigo, filius curatorem petat, quod Sophocli accidit: ut etiam jure, cura patris ipsi filio concedatur, & id Divus Pius rescripsit. *Ærod.*

I *Ut hanc causæ meæ partem malam faciam.*] Immo facias. Pium est vovum. Ut magis indies ostendas te dementem non esse. *Gronovius.*

CCXCVI.

Exul tace.

EXULEM INTRA FINES DEPREHENSUM LICEAT OCCIDERE. Imprudentis cædis damnatus ex lege in exilium quinquennium missus est. Intra fines a fratre ad cœnam vocatus, cum parasito fratris litem, fratre jam dormiente, confertuit: & à parasito clamante, Exul tace, ex lege interfectus est: quo comperto parasitum abiecit adoleicens: à patre abdicatur.

DECLAMATIO.

Objicimus adolescenti ante omnia, quod parasitum habuerit. Abdicationi hoc satis erat, ut si quid pater nollet, nunquam emendet. Quare nihil est quod dicas mihi, Nunquam istud objecisti. Quid enim hoc colligis aliud, quam ut te abdicet indulgens pater? quid enim est parasitus, nisi comes vitiorum? turpissimi cujusque facti laudator? Unum tamen videbatur esse solatium, quod ejusmodi vita, ad homicidium usque non perveniret. Objicio tibi, quod fratrem intra fines invitasti: fuerit quantalibet causa convivii, melius ea certe ipse ad fratrem isset. Manet hoc ipsum inter causas abdicationis: objici tibi potest, quod tam impius es: quod fratrem post illam miseram fortunam non videris, nisi ad te descendentem.

Nam

1 *In exilium quinquennium missus est.* Sic veteres loquebantur, *Usus auctoritas fundi biennium esto*, ut non sit meo iudicio, cur nonnulli hoc genus dicendi, tam insolens atque etiam ineptum existiment. Nam certum est pleraque huiusmodi scripta fuisse in 12. tabulis, quæ jam Ciceronis temporibus non capiebantur: atque item alia, quæ in aliam dicendi rationem abierant, quibus tamen tum utimur, quasi legum vocibus utentes majestatis & vetustatis cuiusdam gratia, cum in legum mentionem incidimus. Magis igitur hoc priscum, quam ineptum dici oportuit. quanquam nec congruitatis ratione caret: regit enim auctoritas duos gignendi casus,

quorum alter ab altero regitur. Boëtius, Ita nanque ait, ut quoniam usus auctoritas fundi biennium est: sit etiam ædium. Hic ædium usus auctoritatem dixit eo modo, quo fundi usus auctoritatem. Quin etiam existimo, veteres conjuncto verbo pronuntiasse, *usus auctoritas*: sicut *usucapio*, *pignoris capio*, *capitis minutio* huius exilii meminit Ulpian. l. 4. ff. de sicariis. *Erod.*

2 *Quod parasitum habuerit.* Plutarch. *ὅτι παῖδων ἀγωγῆς. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἡδονὰς καὶ ὀφθαλμοὺς ἀναλαμβάνουσιν ἀνθρώπων ἀσκήσεις καὶ χάριτας, καὶ τὴν νεότην ἀναλεγομένης καὶ λυμηνῆς. Erod.*

Nam illi ignosci potest, vel ¹ cum periculo venienti: nihil tibi vero quis ignoscat, qui cum sine periculo ad illum ire posses, in id discrimen adduxeris fratrem tuum, ut eum etiam parasitus posset occidere. Objicio tibi, quod adhibueris coenæ tertium. Si hoc factum pietatis est, opus est secreto: objicio quod parasitum potissimum adhibueris: hoc enim vacabat misero, hoc exuli: ² coenabat cum parasito. Cætera jam intelligo non pertinere ad abdicationem: altiora sunt crimina & suis legibus digna, non tamen debent ideo lucri fieri, quod in patrem inciderunt. Objiciunt tibi occidendi fratris consilium. Si accusator essem, si te in culleum peterem, illa dixissem: Persona crimini idonea est: habes parasitum, & causa occidendi manifesta est, cohæres es fratris, occasio adjuvit consilium, intra fines occidi potest. minister non defuit, parasitus in tua potestate est. Cætera vero cui non etiam manifesta sint? parasitus sine tua voluntate convitiari fratri tuo auderet? homo in adulationem natus, homo cujus famem tantum tu propitius differebas, non fecisset utique quo te putaret offendi. Dormis: hoc tibi in præsentia credatur? Non putabat tibi posse nuntiari? & tamen incredibile est te dormisse hoc tempore, hoc loco convivium erat, & quale convivium? frater invitatus, ita ille convitiari ausus fuisset, si te amantem fratris vidisset? Credo parasitum etiam insultasse fortunæ filii mei. Tace, dixit, exul parasitus: homo, puto, qui contumeliam non ferebat, Tace, exul. Parum enim eum graviter torquebat ³ sola fortuna, parum enim graviter irascebatur errori, nisi etiam parasitus objecisset: non fecisset hoc ergo te invito. Puta tamen cade-

re hanc

¹ Cum periculo venienti: nihil tibi vero quis ignoscat.] Sic Pithæus. Thaddæus, mihi tibi vero. Ærodius, nunc tibi vero. Quin tu omnes illas nugas extirpa, & mecum lege: Nam illi ignosci potest vel cum periculo venienti: tibi vero quis ignoscat, &c. cum interrogationis nota. Gronovius.

² Coenabat cum parasito.] Scribe: Hoc enim vacabat misero, hoc exuli, coenare cum parasito. Vel, ut coenaret cum parasito, ut & Ærodius. Gronovius.

³ Sola fortuna.] Quia imprudens fuerat homicidium, & non ex ærolo, quod etiam postea, errorem appellat. Ærodius.

re hanc in animum parafiti indignationem: illud certe in casum non cadit, quod gladius in triclinio fuerit. Multa quæ singula accidere possunt, ¹ universa extra causam sunt, ut conviciari incipiat, cujus occidendi jus habuerit, adjice his, ut tu dormias, cum fratrem invitaveris: Ut visurus fratrem post longum tempus, nihil sit locutus, præsertim nondum exacta nocte, cum adhuc vigilaret ille miser exul, & fortasse occidere somnus hic potuerit, inter plures tres estis, & omnis sermo in angusto est. Incredibilis hoc faciet ortum inter fratrem tuum parasitumque jurgium: ad latus tuum jacet ille qui clamat, Exul tace. Quomodo fieri potest, ut ne ipsius quidem cædis tumultu excitatus sis? fieri non potest ut gladium pater tuus non viderit? non te excitaverit cum periclitaretur? His omnibus manifestum est, ² hoc tantum quæsitum patrociniū esse, quod parasitum in præsentia dimisisti. Glorieris enim licet, quod non tecum interfectorem fratris habeas, itane hoc tandem satis fuit dimittere impunitum, dimittere in-violatum? Magni affectus jura non spectant. Sed ne dimisisti quidem bona fide. Nam & sustineri absens potest: nec dubito quin expectetur mors mea. Ut ergo non solum justæ, sed etiam miserales causæ abdicationis sint, filium perdidit eo tempore, quo miser erat: non licuit saltem in patria, non in domo sua, extremum illi spiritum effundere: sed quod est contumeliosissimum, manibus parafiti, & impune occisus est, quem indignum erat impune saltem male audisse.

CCXCVII.

¹ *Universa extra causam sunt.*] Thadæus, *universa extracta subsunt.* Unde acute, quod ad sententiam, doctissimus Ærodius: *universa si exstent, suspecta sunt.* Sed levi conjectura juvanda Pithæani codicis lectio: *Multa, quæ singula accidere possunt, universa extra casum sunt.* id est, ut universa congruant &

concurrant in idem tempus, non casus, sed consilii videtur. *Gronovius.*

² *Hoc tantum quæsitum patrociniū esse.*] Lege: *patrociniū.* *Quæsitum* est comparatum, de industria factum. Vide ad superiorum declarationum duodecimam. *Idem.*

E e

CCXCVII.

Meretrix ab amatore forti cæcata.

QUI EXCÆCAVERIT ALIQUEM, AUT TALIONEM PRÆBEAT, AUT EXCÆCATI DUX SIT. Meretricis amator fortiter fecit: occurrentem sibi meretricem excæcavit: petit illa ut eodem duce utatur. Recusat ille, & offert talionem.

DECLAMATIO.

SI quis, iudices, lege adversus eos, qui excæcaverunt, sita composita, ut aut talionem patiantur, aut aliquatenus solatium injuriæ præstent, litem esse audiat, altera parte similem fortunam exigente, altera mitiorem partem legis amplectente, profecto existimet hanc mulierem id postulare, ut excæcetur is, qui sibi oculos eruit: illum autem virum fortem fiducia meritorum erga rempublicam sperare, posse fieri, ut contra voluntatem quoque ejus, quæ vindicatur, oculos defendat. Nam & hic dolor, gravissima passæ convenisset: & illud naturale est, ut bona oculorum intelligant etiam, qui eruerunt. Id omne diversum est: hæc quæ excæcata est, cui erepta lux est, cui omnis vita in tormentis agenda est, miseretur quondam amatoris sui: ille qui excæcavit, vult istam nimium vindicari: idque si faceret poenitentia, utcunque consolandus nobis esset: nam & poteramus suspicari, hanc istius postulationis esse rationem, cum excæcaverit meretricem, quam amavit, nunc oculos offerat, causam ambitus fieri. Negat fas esse, ut vir fortis manum meretrici præstet, ut iter demonstrat. Apparet illam esse cæcatam: atque id tamen prætenditur modo, iudices: cæterum causa postulationis istius manifesta est. Videt miseram fœminam durare in hoc non posse, ut excæcet: neque id agit, ut gravio-
patia-

[Causam ambitus fieri.] Lege: hanc istius postulationis esse rationem, quod, cum excæcaverit meretricem, quam amabat meos, offerat oculos, causa amoris fieri. Arodius quoque viderat id quod interponendum, Gronovius.

patiatur poenam, sed ut neutram: ¹ oculos haberet quos hæc erueret noluit: ducis opera fungatur, ² quod jam recusat. Nos tamen necesse habemus his respondere, quæ proponuntur, & ³ adversus aliquem sic agere, tanquam excæcari noluerit: illa etiam quæ ab ipso jactata sunt, nos quoque referemus, fuisse istum virum fortem, pugnasse pro republica, plurimum nobis profuisse manus ejus atque oculos. His enim omnibus profecto hoc efficitur, ut illum excæcari non necesse sit: ⁴ neque ei nocuit illa honestissima militia: propugnator fuit civitatis, quoniam partem aliquam voluptatis in hanc impenderat: sed fecit illum arrogantior ipsa virtus. Neque tamen nobis adhuc persuaderi potest, ut vir fortis, qui amaverit aperte, qui non erat læsus ulla meretricis injuria, oculos volens erueret: ⁵ fortunam illud putamus fecisse, ut si lex permitteret neutram ultionem, forsitan totum jus remitteremus? Nunc oculos ejus servamus quæ possumus. Lex ita scripta est, UT IS QUI excæcaverit, aut talionem patiatur, aut ducis opera fungatur. Inter has duas res, quæstio est. Antequam comparo, illud interrogare volo, cujus causa scriptam legem esse putas? Dubitari non potest quin scripta sit ei, quæ vindicanda est: nec illud quidem in dubium veniet, ultionem quidem harum duarum (ut ita appellem) poenarum esse in potestate exigentis. Quid enim aliud cogitasse legumlatorem putamus? Illum utique, qui excæcasset, credidit esse puniendum, adeo ut ne illi quidem ipsi,

¹ Oculos haberet, quos hæc.] Ærodius habere, & opera ne fungatur. Malim: sed ut neutram; oculos habeat, quos hæc erueret noluit, nec ducis opera fungatur, quod jam recusat. Post rō neutram intelliges, quasi additum esset: id est, ut. Idem.

² Quod jam.] Vet. cod. quum. Pith.

³ Adversus aliquem sic agere, tanquam excæcari noluerit.] Legendum: adversus callidum sic agere, tanquam excæcari voluerit. tanquam hoc sentiat. & serio agat.

quod simulat. Gronovius.

⁴ Neque ei nocuit illa honestissima militia.] Ærodius refert aliorum, illi honestissima militia. Sensus flagitat: His enim omnibus profecto hoc efficitur, ut illum excæcari non necesse sit; non, ut huic noceat illius honestissima militia. Huic, meretrici: cui nocebit; si propter eam impune habebit excæcasse. Idem.

⁵ Fortunam illud putamus fecisse.] For-
san, Fortuna elatum putamus fecisse. Idem.

E c 2

ipsi, qui vindicabatur, permiserit totam legem remittere. Illa igitur fuit cogitatio. Meruit quidem, qui eruit oculos, ut & ipse perdat: si tamen habuerit misericordem, si inciderit in eum, ¹ qui aliquatenus reddere iræ suæ rationem posset, gratiam referat. Hæc postea. Eligi ergo ab ea poena debet, quæ gravissimam injuriam passa est. Puta istud esse asperius, quod recusas: fortasse propter hoc ipsum pati debeas. oculos eruisti mulierculæ sine dubio, & adjice si vis meretrici: tamen quos eruere non licebat, non es dignus qui patiaris quod vis. Hæc dicerem si tecum asperius contenderem. Nunc ante omnia reipublicæ causam tecum ago. Æquum est salvos esse hos oculos & incolumes, multa afferunt casus, frequens bellum est. Detegimus tibi etiam hujus misericordiæ affectus, quo magis te rem tam gravem fecisse poeniteat. Hæc excæcare te non potuit: meminit temporum superiorum, meminit illarum quas aliquando communes habuit, voluptatum: meminit amoris tui. Digna est, cui manum commodas: nam id quoque lex justissime constituit, præstet oculos, qui eruerit. & in vicem erutorum luminum ipse succedat. At enim forti viro turpe est hoc officium subire. Scilicet illa honestiora, debilitatem pati, & ² ferre infestos numinibus oculos. Non erit talis ista debilitas, qualis esset, si illam in acie passus esses. Tu, qui recusas dux esse meretricis, non cogitas futurum, ut tibi oculi propter meretricem eruantur? Verum meretur hic ipse pudor tuus, propter quem parcamus oculis tuis.

CCXCVIII.

¹ Qui aliquatenus reddere iræ suæ rationem.] Hoc ad misericordiam non sufficit. nam hoc casu & immisericors iræ suæ rationem reddere potest. Lege potius: qui aliquatenus temperare iræ suæ ratione posset. Vel coercere iram suam ra-

tione. Idem.

² Ferre infestos numinibus oculos.] Lege, ominibus. quibus qui occurrat malam scævam sibi objectam putet. Sic superiorum primæ ominosam calamitatem corporis restituimus. Idem.

CCXCVIII.

Rusticus parasitus.

1 Rusticus parasitum filium abdicat. C. D.

DECLAMATIO.

Non ignoro, iudices, quanquam non à forenſi contentione ſolum, ſed ab univerſa civitatis converſatione, longe remotus, hoc præcipue fieri miſerabiles eos, qui paternæ animadverſionis notam deprecantur, quod periclitari de præterita dignitate videantur, de qua certe ſolicitum eſſe filium meum incredibile eſt. Quantulum eſt enim quod abdicatus erit, qui jam paraſitus eſt? Quem ego iudices, tam obſtinate non præceptis ſolum meis, ſed etiam precibus reſiſtentem, utinam poſſim dicere contumacem: nunc hanc licentiam concepit animo ſervitutis. Multum enim illi (ut res eſt) fiduciæ facit gratia adolescentis locupletis & prodigi, qui non aliter, quam ſi de proprio mancipio ageretur, in hoc vires ſuas oſtendit. Infelix & ille: tam turpem enim filium habeo, ut etiam ipſi obijciatur. Nec me præterit, unde hæc frequentia? concurrerunt ad ſpectandós duos ruſticos, 2 & hi forſitan hæc ipſo indicante. Merito ſi iſte ridetur, cujus nomen equidem nec intelligo, 3 nec interpretari poſſum, quod vocatur, unum neſcio quid eſſe turpius, quam luxuriam puto. Qua magis autem hac ejus vita erubeſcam, 4 fecit memoria noſtri. Mihi ruſ paternum erga labores gratiſſimum, non frugalitate tantum ſuffecturum, ſed & delectatione,

ſi cole-

1 Nulla alia, ut videre eſt, mendoſior & magis depravata fuit declamatio. in cujus emendatione, ut alias plerunque ſi audacius aliquanto ab ipſis verborum notis quæ apparent videbor recedere: ſubeat identidem hæc cogitatio, noſ nullo proſuſ veteri exemplari adjutos, ſed ſola ingenii noſtri (quod ſentio quam ſit exiguum) conjectura & divinatione. *Ærodius.*

2 Et hi forſitan hæc ipſo indicante.] Scribe, hoc ipſo. Gronov.

3 Nec interpretari poſſum, quod vocatur.] Adjicit *Ærodius paraſitus*. Nimirum non percepit genus loquendi, de quo diximus ad Senecæ Epist. 93. *Idem.*

4 Fecit memoria noſtri.] *Ærodius memoriam*. Lege: Quo magis autem hac ejus vita erubeſcam, fecit memoria noſtra. Nempe vitæ. *Idem.*

si coleretur à dominis duobus. Hoc cum diu evenisset, ne hæc quidem ducendæ uxoris, & educandorum liberorum onera recusavi, ut relictum à parentibus meis relinquerem filio meo: de quo ipse non questus sum: nam videbatur laboriosus: nisi in civitatem, delicatior venit, & redire properavit. Et primo quidem deformavit tantum diligentior cultus: dehinc procedente tempore, sæpe flagrantem meo vidi, redolentem unguenta, ¹ etiam plura perditæ vitæ signa. Cum interrogarem, respondebat, esse locupletem amicum. ² Despiciebam etiam amicitiam, dicebamque: quam diu iste locuples erit? donec res redit, ut etiam de salute ejus timerem. ³ Ad domum divitis veni (non enim nomen inter non agnoscentes requisivi) parasitus inventus est. ⁴ Et placet rustico patri? erubui, nondum te invenissem. Ad comparisonem voco utriusque vitæ: in præsentia hoc uno contentus sum, suscipere laboris tui partem, ⁵ satis in te laboravimus, jam deficit ætas, jam quietem poscit senectus: & ego delicatus sum. Abdicant me licet boni mores, tamen clamo. Ego te mihi genui: non ergo cogitabis quid mihi debeas? illæ terræ gratiam referunt: ⁶ nec quicquam inveniri potest in rerum natura, in quo labor pereat. De abdicatione tu quereris? prior patrem reliquisti. Quando enim videre te mihi licet: quantum absum ab orbitate? Impono, judices, affectibus meis, qui nihil adhuc inter querelas habeo, nisi desiderium. Jam irasci necesse est: nondum tamen ad ultimam tui contumeliam venio.

¹ Etiam plura perditæ vitæ signa.] Vide vocem: redolentem unguenta, & jam plura perditæ vitæ signa. Idem.

² Despiciebam etiam amicitiam.] Scripsit: Despiciebam eam amicitiam. nempe locupletis, quam meruerat filius. Idem.

³ Ad domum divitis veni.] Cicero scripsisset: Domum ad divitem veni. Idem.

⁴ Et placet rustico patri? erubui, nondum.] Forte: Et placeat rustico patri? Erubui. mallet, nondum invenissem. Te

ad comparisonem. Ærodius, utinam nondum te. Idem.

⁵ Satis in te laboravimus.] Ærodius: satis in juventute laboravimus. Lego: satis in rem laboravimus. id est, rei familiaris causa. Vide ad Senecam de tranquill. an. cap. 1. Idem.

⁶ Nec quicquam inveniri potest.] Αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς τελεσιγραφὴν ἐπιμέλειαν καὶ πόνον εἶναι, inquit Plutarchus. Ærodius.

venio. Objicio tibi luxuriam. Si hoc tantum diceremus: vivis inter meretrices & lenones, dignus es abdicatione; etiam, si parasitum habes. inter aliena servitia numeraris, & tibi luxuria objicitur, etiam non tua. Omitto interim ex quo genere vitæ in istud transferis, sub quo institutus patre. Dissimulata & remota persona mea, parasitum ab-dico: num me irasci putas? misereor ubi hæserunt tibi vi-tia civitatis. Videtur habere hoc primum odium rustici-tas. Si bona paterna consumpsisses, jure abdicareris. Libertatem & ingenuum pudorem consumpsisti. Qui me-lior ille, cui servis? pudet dicere, quo precio hæredita-tem emancipaveris. Gulæ servis, & sicut muta animalia, objectis cibis in istam cecidisti servitutem. Juvat autem cibus post opus. Multa quidem video diversa genera vitæ, nec probabilia omnia: cæterum tamen hoc novum est & inauditum, contumelias in quæstu habere, & injuria pasci. Juvat illa te residua potio, & ex locupletis coëna, nescio quid intactum. ¹ Cadentis manus oscularis, & ferrum por-tas, fame periturus, si ille nihil malefecerit. Alios enim fortasse parasitos ars aliqua commendet: tu quid potes, mi-ser, nisi vapulare? Habent hoc quoque deliciae ² divitum: malunt quærere omnia contra naturam. Gratus est ille de-bilitate, ille ipsa infelicitate distorti corporis placet: alter emitur, quia coloris alieni est. Hæc (ut res est) accessit nova elegantia inter perversas delicias, habere rusticum. Ridiculum hoc, quod durus, quod inhabilis, quod filius meus. Qualia Dii deæque damna! Intellego cum quo mi-hi filio res est: non commendabo illi laborem honestum, & bonam quotidie conscientiam, & operam, etiam civi-tatibus fervientem. Agam causam per vices anni, non nu-merabo

¹ Cadentis manus oscularis.] Idem
 αὐτῷ πειδῶν ἀγωγῆς, de parasitis lo-
 quens, αὐτῷ ὃ τὸ ἴδιον παλαίων ζῶντες,
 τῇ τύχῃ μὲν ἐλαύθεσι, τῇ αὐταίῃσι
 δὲ, δαῖτοι. ὅταν δὲ μὴ ὑβρίζον, ἔτι

ὑβρίζοντες, ὅτι μὴ μάλιστα
 ἀφ' ἑαυτῶν. Idem.
² Divitum malunt quærere.] Vet. cod.
 divitum malum. Pith.

merabo fructus: luxuriosum filium ad delicias voco paratas. Ingentis pecuniæ concupiscis feras? Demus. ipse venare. Avibus onerari fercula gaudes? fructus nostros, nisi succurris, infestant. Quicquid illic lautum est, nos misimus: & fructus curvatis ramis ad manum paratos habemus. Compara si videbitur ¹ vestros nivibus meis fontes: compara inclusis intra parietes aquis perennes fluminum lapsus. Quæ tanta vobis nemora? Quid est istic admirabile, nisi ruris imitatio? Ad has te delicias pater voco. Ipse durum desidia solum sulcis etiam, & aratro senex incumbam. Tu tantum impera. Non misereris paterni avitque fundi, obstiti sentibus? circa beati fructus. ² Nos desidia male audivimus, quam jam perdidimus annos. Tu vivis aliena liberalitate. ³ At si te ulla horum miseratio tenet, ignoscas mihi: ducimus quendam adversus ipsas terras consuetudine affectum: non vendes tu agellum meum: non paternos avitosque cineres, & ossa, alicui, precio coenæ unius addices? Quatenus infeliciter filium sustuli, quæram aliquem qui colat.

CCXCVIII.

Ossa eruta parricidæ.

PARRICIDÆ INSEPULTI ABJCIANTUR. SEPULCHRI VIOLATI SIT ACTIO. Decedens pater mandavit filiæ ultionem, dicens se duorum filiorum veneno perire. Puella reos postulavit, inter moras, unus se occidit, & sepultus est in monumentis majorum. Alterum cum damnasset, & insepultum projecisset, ejus quoque qui sepultus fuerat, ossa eruit, & abjecit. Accusatur violati sepulchri.

S E R M O.

An utcunque sepultum eruere non liceat: an ei non licuerit quæ potuit

¹ Vestros nivibus meis fontes.] Eroditus rivulis meis. Lege: compara, si videbitur, vestris nivibus meos fontes. Nam divitum sunt nives adservatæ ad portiones refrigerandas. Seneca 4. nat. quæst. Invenimus, quomodo stiparemus nivem, ut ea æstatem evinceret, & contra anni fervorem defenderetur. Et rursus: Quid illi, si vidissent reponendæ nivis officinas. Tum,

non sorbere solum nivem, sed etiam esse, & frustra ejus in scyphos suos dejicere inter ipsam bibendi moram. Gronovius.

² Nos desidia male audivimus quam jam.] Thad. & Ex. audimus quod jam. Scribe: Nos desidia male audimus. Quot jam perdidimus annos? Idem.

³ At si te ulla horum.] Immo nulla. Idem.

potuit prohibere: an etiam non jure fuerit sepultus. Hinc speciales quaestiones, utrum lex damnatum tantum parricidii, an revera parricidam prohibeat sepeliri: an ille parricida fuerit. ¹ In hoc probative duæ, altera παθητική, altera περυσιακή, id est, affectus & juris quaestiones. An damnatus sit sua sententia, qui sibi manus attulit. An & de illo judicatum sit cum frater ejus convictus sit: an non possit quisquam mortuus damnari, etiam ut alias nemo possit, an is utique potuerit, qui in reatu perit. ² Ultima peragitur qualitas, in qua totius controversiae vires sunt: Quale hujus factum, utrum venia dignum, an damnatione sit, in qua tractatione παθητικός pro republica indignandum.

DECLAMATIO.

SEPULTI ergo essent & æterna quiete conditi jacuissent sparricidæ. Manes juxta patris latus, ut quod diis hominibusque videatur indignum, tumulto tectus videretur, cui leges terram negant: in cujus cruciatus, cum omnia commenta sit antiquitas, ceterior tamen est poena quam scelus: cujus statim ora, oculosque à judicio lex jussit obduci, ne hunc jucundum cœli aspectum polluerent tetri oculi: cui lucem vivo, fluctuanti mare, naufrago portum, morienti terram, defuncto sepulcrum negat? quem in poena sua jubet vivere, huic tumulum & exequias persolvere fas fuit? Adeone omnia perierunt, ut ex duobus meliore loco habendus sit manifestior parricida? Tu vero puella
tam

¹ In hoc probationes duæ. Quintilian. lib. 5. cap. 12. de usu argumentorum. His quidam probationes, inquit, adjiciunt, quas παθητικές vocant, ductas ex affectibus. περυσιακήν autem genus causæ lib. 3. cap. 6. ex Apollodoro diffinit, quod in rebus extra positis, consistit: αἰεὶ ἐνὸς λόγου, quod in opinionibus nostris. Cicero libris de Oratore negotialem statum appellat, in quo quid juris ex civili more & æquitate sit, consideratur: cui diligentia, inquit, præesse apud nos Jurisconsulti existimantur.

apud Græcos pragmatici dicuntur qui oratoribus ministri & adjuvatores dabantur. Hinc Quintilian. hic noster, facete lib. 12. cap. 3. eos ad arcules sedere ait, & tela agentibus subministrare. Arodius.

² Ultima peragitur qualitas. Vet. cod. ultimæ pelagi qualitas. Pith. Ultima peragitur qualitas. Thaddæus & Arodius: Ultima pelagi qualitas. Pithæanus codex, Ultima pelagi. Scribe: Ultima est specialibus qualitas. Dixerat, Hinc speciales quaestiones. Gronovius.

tam honesti affectus, quicquid tacita pietate suggeris, vel his audientibus refer. Mihi crede, modo approbasti, nihil te de fratribus tuis solere mentiri. Dies, inquit, noctesque miseranda patris umbra circumvolat, qualis erat cum mandatum daret, modo minax atque effera, repente summissa, his me vocibus (ut sciatis) appellat, Tu quidem filia parricidam postulasti, eodem crimine, iisdem argumentis communibus utrique legibus iudiciisque qui supererat, damnatus est. Nunc unus superest dolor, quod parricida sepultus est: quod æterna quiete compositus sepulchro meo parricida patrem premit. Aude nunc aliquid puella fortius, & ab hoc utique me vindica, quem ego occidi, expulsus sedibus meis contactum illius fugio. Quid agis infelix puella? ecquid agnoscis alterum patris mandatum? itaque ut primum accessi ad tumulum, sponte resoluta lapidum compage, impios cineres in editum terra suggessit: onerosa etiam inferis monstra, in lucem redundare visa sunt. Dii boni, post hæc quisquam queretur, cur ex duobus parricidis neuter jacet tanquam pater, uterque tanquam frater?

C C C.

Adultera apud filium judicem rea.

Apud communem filium judicem, ream adulterii fecit maritus uxorem: matrem absolvit adolescens. Pater eandem detulit in iudicium publicum, & damnavit. Abdicat filium.

S E R M O.

De antea actis temporibus non tantum est quod adolescenti nihil obijcitur, sed etiam quod proxime iudex placuit patri. Quorum ratio cum constet, poterat non improbi, vel non manifesti erroris peti venia: sed prius jure defendendus est.

D E C L A M A T I O.

Objicis sententiam: non dico, qualem iudex pronuntiavit. Dispiciendum tibi fortasse fuerit, ad quem venires:

I. Quem ego occidi.} Ideo dicit se filium occidisse, quod conscientia sceleris filius ipse sibi manus attulerit. *Eros dius.*

venires: diligentius excutiendi mores. Nulla iudici libertas est, nisi pronuntiare licet, utrum voluerit. Fortasse erraverim in dispiciendis causis, minus prudentiæ habuerim juvenis: ego nihil aliud debeo quam fidem. An tu ea conditione litigabas, ut pronuntiare pro te necesse esset? Hoc dicerem, si in quocunque iudicio sententiam tulissem. Aliquanto fortius est, Cum iudex à te sim electus, hanc quam nunc eripis claritatem, in iudicio dedisti. Quid tamen pronunciaui, & in qua causa ream absolvi? Non dico, quam ream, nec cuius criminis: hoc dico, Male audire plerunque iudicum nimia severitas solet: nec unquam in convicium nisi asperæ sententiæ veniunt. Ideo absolutos publica illa acclamatio prosequitur: à damnato tristes recedunt, & victricis quoque partis silentium est. Absolvi. Si hoc invidiosum, si hoc criminofum est, quomodo me putem potuisse defendi, si damnaſsem? Absolvi matrem meam. Hoc non eo pertinet fortasse, ut debuerim crimen remittere: multa ignorantes patimur. Mihi mater innocens visa est: objiciebas adulterium. Nihil necesse est tractare de causa, præsertim cum nihil sit ablatum defensionis: mihi tamen omnia quæcunque in matrem meam dicebantur, incredibilia sunt visa. Respuebat illa, magis apud me agebat causam mater mea dicens, Scis quomodo te amaverim, quomodo educaverim, nihil objectum est in ætate prima, nulla fabula ante partum secuta est: ream facit anum, & juvenis matrem. Tu me iudicem faciebas, illa testem. Accedebat his illud etiam, quod non existimabam tam asperam illam dissensionem, nec veram esse litem, quæ ad filium ducebatur. Videbamini mihi quære-re intercessorem. Aliud fortasse fuerit, quod te postea concitarit illo tempore nihil facere melioris mariti, nihil indulgentioris potuisti. Ad eum iudicem perduxeras uxorem,

¹ Quam nunc eripis claritatem.] Forte: caritatem. Nam qui abdicat filium, se carum illi negat. Gronovius.

rem, qui damnare non posset. At enim postea hoc crimen probavi. Non jam respondeo ista quæ dixi, ¹ aliis muneribus acciperet iudex extraneorum naturam: qua fortasse iratior existi. Non semper erroris odium penes cognoscentes est: aliquando causa profertur, negligentius interim defenditur. Si matrem meam nunc audias: dicit se ad illos iudices venisse securam, & obstitisse sibi fiduciam prioris sententiæ: ² utitur in defensione claris ac nobilibus exemplis, damnatos mihi Camillos, & Rutilios narrat. Verum quicumque iste exitus fuit, habuerit suum finem: si crimina in me explet (neque vereor) plura confitebor quam objicis: & cum damnata esset mater mea, flevi, & graviter tuli.

CCCI.

Rapta à divite pro ancilla.

Pauper divitem invitavit ad cœnam: erat in ministerio puella pauperis. Interrogatus pauper à divite, quænam esset, dixit ancillam. Discedens à cœna dives, eam rapuit:educta ad magistratus puella ex lege raptarum nuptias optavit. ³ Dives accusat pauperem circumscriptionis.

S E R M O.

Etiam si reus est hic pauper, non tamen mihi videtur asperere concitate contra divitem acturus. Non tantum accusator dives

¹ Aliis muneribus acciperet.] Restitui jubet Ærodius: alienis mulieribus accidere, vides extr. Vel, alienis m. a. iudices, &c. Cogitabam: aliis auribus accepit iudex extraneus: utrique fortasse iratior existi. Extraneus iudex non tam propitiis auribus accepit matris defensionem quam ego domesticus acceperam. Et fortasse & mihi & illi iratior, eoque vehementior in causam, prodiisti in forum. Idem.

² Utitur in defensione claris ac nobilibus exemplis.] Melius forte, in defensionem. Idem.

³ Dives accusat pauperem circumscriptionis.] Sic Abimelech Abraam &

Isaac accusavit, qui Saram & Rebecam uxores suas, sorores esse dixerant, Quare imposuisti nobis, &c. Circumscribere, & lardere & fallere est, ut ex edicto Prætoris minores circumscripti, si postulant, restituantur. & circumscriptio adolescentum lege Lætoria vindicata. Hic vero circumscriptio, pro ea deceptione & fraude sumitur, quæ sub specie legis involvitur. ut ex hac & 343. declam. infra, & ex his verbis Senecæ manifestum est: Objici (inquit lib. 6. declam. 3.) non potest, quod lege factum, imo non nisi quod ex lege factum est. Circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit. Quod apparet in illa, manifestum

ves illi sed gener est, & nos non sumus iracundi. Rapta nuptias optavit.

NARRATIO.

SI alio accusante dicerem causam, sciebam & expertus Sproxime eram, esse nobis æquam, etiam adversus divites, libertatem. Sed me, quanquam indignissime petar, non tam lex, quam ratio prohibet à convitiis. Ego hunc amicum semper optavi etiam, antequam essem focer, & colui, & aliquid etiam supra vires facultatum mearum, in excipiendo eo, ausus sum. Atque id me fecisse ante omnia confiteor, ¹ ut potiozem haberet filia mea. Nunc vero eum mihi fortuna ipsa generum dedit, quem maxime diligebam. Totā itaque hæc, quæ pro innocentia mea adhibetur, non tam defensio erit, quam satisfactio. Fortasse detrectet: sed tamen audebo, ne nos fastidiat. Non sum quidem locuples, sed quotus quisque: inops censu, sed integer, sine crimine, sine fabula: non indignus aliquando huic diviti visus, qui amicus vocarer: ad cuius mensæ quoque societatem abundans & locuples accederet, & existimaret fore hoc quoque inter causas amicitiae, si coenulam diviti pauper fecisset, non illam beatam, nec qualem hic potest, non instructam ministeriis: unde enim nobis omnia proferenda sunt in medium, cum præsertim iste nos propius cognoverit: quicquid illud fuit, ne dedignaretur dives, maxima parte curavi, ipse composui, & ² post securita-

festum est: quod latet, insidiosum. Semper circumscriptio per jus ad injuriam venit. Nos fraudem legi fieri dicimus. l. contra legem. l. fraus. ff. de Legibus. Ad hanc legem circumscriptionis, inquit Fabius infra, nunquam recurritur, nisi cum rectum jus nequitia exclusum est, idque adeo, non ipsa legum pugna inter se & commissura (ut ita loquar) sed facto & cavillatione ejus qui accusatur, dum salvis verbis legis *ἡ τῶ πῶτος, περὶ δὲ ἀγροῶς* fallit, decipit. Non recte

igitur hic pauper circumscriptionis accusabatur: ideoque ait. *Ærodius.*

¹ *Ut potiozem haberet filia mea.*] *Ærodius, ut potiozem me haberet:* ad alios refert: *ut potentia ejus maritum potiozem haberet.* Vide an non sit tutius: *ut patrum haberet filia mea.* Gronovius.

² *Post securitatem modo conviva serus.*] *Ærodius, modo conviva charus, accessit:* alios ait legere: *& post hanc curam tantummodo conviva charus accessi.* Quomodo ausus movere illud tam liquido probum.

ritatem, modo conviva serus accessi, sed opus erat ministerio. Hoc paraveram mihi non pecunia, non emptione: sed uxorem ducendo, educando hanc puellam. Admiratum credidi, quod hic sexus ministraret: eoque magis pudore mihi fuit, confiteri esse filiam meam. Nam neque erat is cultus, & notitia nobis adhuc nova: & tamen, si me quoque interrogasset, respondissem, Servuli tui sumus. Non persuadeo tamen mihi, ut crediderit. Neque enim irritare tam delicatas ejus cupiditates potuisset ancilla: nec fecit quod adversus hanc conditionem fieri fortasse potuisset. Rapuit tanquam ingenuam: ideoque cum educeretur ad magistratus, nihil recusavit, nihil juri nostro opposuit: nisi forte hoc quoque in causa erat: ¹ quod ducebatur securus. Unde enim nobis adversus istum tantus animus, ut vindicaremur? Quomodo hanc invidiam potuisset ferre paupertas, si occidere filia mea voluisset juvenem inter principes civitatis? Non tamen usque in hoc, judices, valet, ut non dederim beneficium. Ubi ergo circumscriptio est? ² Quam quidem legem arbitror propter eos maxime latam, qui circa forenses insidias aliquem scripto callidior cepissent. Cæterum ut longius interpretatio veniat: non tamen erit dubium circumscriptionem esse inevitabilem fraudem, id est, in qua factum ejus demum æstimetur, qui accusatur. Singula ergo æstimemus. Invitavi ad coenam, quæ hic circumscriptio est? pauper divitem: venisti: ago gratias: habuisti honorem, & illud humile limen intraisti: & adisti mensam, ad quam cum venire coepimus, Deos invocamus.

bum, serus? ¹ *Quod ducebatur securus.* securitatem haud dubie scribendum *sedulitatem*. Pro modo potes demum, vel tunc. Nisi mavis: *post sedulitatem dominus conviva serus accessi.* Nam dominus, qui excipit, conviva, qui excipitur. Idem.

¹ *Quod ducebatur securus.* Sciens non mortem, sed nuptias propter amicitiam optatum iri. *Erod.*

² *Quam quidem legem arbitror propter eos maxime latam, qui circa forenses insidias, &c. Et post securitatem.* Id est, posteaquam ita mecum actum existimaui, ut secure possem divitem ad coenam vocare, sic ut eam omnino non fastidiret, nec dedignaretur, modo conviva charus accessi, &c. Idem.

vocamus. ¹ Alioqui jus in me humanitatis ² est nostra frugalitas, quæ vobis utique velut refectionem quandam & quietem præbet. Inter vestras quoque epulas non semper, illa ponuntur peregrinis petita litoribus & sylvis: aliquando hæc vilia quæ rure mittuntur, adhibetis, quæ emere nos pauperes possumus: cœnasti tamen hilaris, & ut vis videri etiam liberalius bibisti. Quare tamen invitavi? quoniam promerenda nobis est vestra potentia. Si qui me detulisset reum, defenderes: si quam injuriam timerem, rogarem te per jus mensæ communis. Non est igitur in hoc circumscriptio, quod ad cœnam invitavi: cætera utique ad crimen legemque non pertinent. Sequitur ergo ut sit proximum crimen, quod in ministerio fuerit filia mea. Iterum accusabitur paupertas. Quid ergo nos facere jubes? emere non possumus etiam si quid ex quotidianis supererat laboribus; educatio exhausta. Mutuemur ergo & alienis ministeriis lautitias vestras imitemur, quantum potest quis. Apud vos illi greges ministrorum, apud vos aurum & argentum: ministerium ergo fuit ex meo. Non istud deformis pauperibus: nam & si in aliud diei tempus incidisses, tum quoque tibi videretur ancilla: vidisses pensa facientem. Filia igitur ministravit, sicut mihi solet. Nisi veritus essem, ne tibi invidiam fieri putares, nisi me frequenti humanitate in honore posuisses, ego ministrassem. Hinc quoque remove quod tu fecisti: non est circumscriptio, quod interrogatus verecunde respondi: & cum mihi tecum cœpisset novus usus, erubui videri sine ancilla. Hoc mali habet ambitus. Peccasse me fateor: dicendum fuit verum. Sed hac pœna potes esse contentus: non impune feci. Et quæ à me facta sunt, hæc sunt, hic me circumscriptionis accusa,

¹ Alioqui jus in me.] Thaddæus: jus me. Ærodius jus meæ, & mirificum addit aliorum, deus meæ. At tu lege: Adeoque justæ humanitatis est nostra frugalitas, ut vobis utique velut refectionem quandam & quietem præbeat. Justæ, id est,

sufficientis, qua justum accipit natura. Gronovius.

² Est nostra frugalitas.] Vet. cod. frugalitas. Et paulo post, rogassem te prius mensæ communis. corrupte. Pith.

accusa, nihil ipse feceris. Num enim si tu nihil concupisses, non rapuisses, poterat mihi objici circumscriptio? hoc ergo exigis, ut ego nocens sim, non ex meo facto, sed ex tuo. Age, res quidem ipsa crimine caret, sed animus suspectus est. Quid est igitur? me credibile est circumscribendi mente fecisse? invitavi ut raperes? Neque enim poterat dubitari, quin quæreres quæ ministraret. Et cum interrogasses, certum erat fore, ut protinus cupiditas aliqua in animum tuum descenderet, & cum concupisses, ut raperes. Quæ si nulla ratione, nulla divinatione prævideri potuerunt: apparet non propter id factum quod sperari non potuit. Quid enim in causa fuit, cur raperes? cultus videlicet te illexit: hic enim adjici solet ad speciem, talis ministrabat, ut necesse esset ancillam esse mentiri? Tu porro (permittite etiam aliquid mihi libertatis) ¹ rapiebas, vel ancillam tu raperes, ancillam ejus apud quem paulo ante coenaveras? Sed non credidisti ancillam esse. Possis tu fortasse huc usque descendere, ut non fastidias pauperes: nunquam cupiditas tua usque ad mancipia descendet. Ac si ² forte oculos tuos petisses, quid opus erat vi? non munusculo sollicitasti? non, si contumacior esset, pro tua illa comitate à domino petisti? Potuisti ergo scire, etiam antequam rapere inciperes: in ipso vero raptu non apparuit tibi ancillam non esse? non tanquam libera repugnavit? non proclamavit patrem? nullam vocem meam audisti? Fieri non potest, ut non eruperit ingenuitas, quæ aditura erat magistratus. Aut ego fallor, aut de hac tota causa judicatum est, nam si quid feceram fraudis, apud magistratum agere debuisti,

¹ Rapiebas, vel ancillam tu raperes.] Hæc partim male interpunguntur, partim leviter corrupta sunt. Scribe: Tu porro, & rapiebas velut ancillam. Per occupationem proponit colorem adversarii: & ei jam responderet. Tu raperes ancillam ejus, apud quem paulo ante coenaveras? Gronovius.

² Forte oculos tuos petisses.] Thad-

deus & Ærodius: Ac si forte cepisset oculos petisses. Pithœus delevit cepisset. Ego malim inducere alterum. Ut sit: Ac si forte cepisset oculos tuos, quid opus erat vi? non munusculo sollicitasses? non, si contumacior fuisset, pro tua illa comitate à domino petisses? Hæc, inquit, potius fecisses, si ancillam credidisses. Idem.

debuiſti. Circumſcriptus ſum, ancillam putavi, neceſſita-
tem raptoris agnoviſti. Non puto te objicere, quod nu-
ptias optavit, ſed nec ago, imputo: ſicut ne gratulor qui-
dem hoc matrimonio. Mihi magis conveniſſet gener cum
quo mihi par conviſtus, apud quem ſi forte cœnarem,
uxor miniſtraret. Tu tamen quid circumſcriptione iſta
perdidisti? uxorem non habes locupletem, nihil enim ma-
gis, quam pecuniam deſideras. O te dignum qui duceres
parem! Tunc ſcires quæ diſcordiæ, quæ contentiones,
quam frequens mentio dotis, quam erecta ex æquo cervix.
Utique in his tuis deliciis, in his cupiditatibus tibi liceret
amare aliquam ancillam, deperire aliquam miniſtrarum.
At nunc habes uxorem non ambitioſam, non exacturam
comitatus, ſed quæ tota ex tuo vultu pendeat. Laborare
conſuevit, habebis ancillam. Tu tantum, etiam ſi quid
ego offendi, mihi irascere. Nihil illa fecit, nihil peccavit,
juſſa fuit: in miniſterio patri paruit, ad illam hoc tantum
pertinet, quod optavit.

CCCCII.

Auctoratus ob ſepeliendum patrem.

GLADIATOR IN QUATUORDECIM GRADIBUS NE SE-
DEAT. Quidam ut patrem ſepeliret, auctoravit ſe: die muneris pro-
ductus ¹ ſub titulo cauſæ, rudem, poſtulante populo, accepit: poſt-
ea ² patrimonium ſtatutum per leges Equitibus acquiſivit, prohibe-
tur gradibus.

DECLAMATIO.

POſtea dicam qua cauſa pene gladiator factus ſit, poſtea
hoc quod objicitur in laudem vertam, interim incipere
libet

¹ Sub titulo cauſæ.] Patris ſepeliendi
ergo: non quaſtus cauſa, ſed virtutis &
humanitatis. *Ærodius.*

² Patrimonium ſtatutum per leges.]
Quod erat ſextertiū quadringentorum
millium. Hic ordo Equeſtris juſ habuit
Romæ in quatuordecim ordinibus ſpe-
ctandi, lege Roſcia theatriali: Senatores

in Orcheſtra, cum ante S. Ælium Pe-
tum, & C. Cornelium Cethegum Cen-
ſores, omnes in cavea promiſcue ſede-
rent ſpectarentque. Sicut autem aucto
patrimonio, hæc prærogativa ſedendi in
quatuordecim acquirebatur, ita ſi qui
decoquerent aut inter infames haberen-
tur, quales ſunt ii qui artis ludicræ

ff

pronun-

libet ab ipsa lege. Jus certe sedendi implet ingenuitas & census. Quærendum est ergo an hic, gladiator sit, aut fuerit. Non sumus magni legis interpretes: non ludum, nec arenam, nec ¹ armorum scientiam complexa est, sed gladium. Cui dubium est id exigendum esse in eo, ex quo nomen gladiatoris ductum est? Gladiator igitur est, qui in arena populo spectante pugnavit. Nam neque orator est, qui nunquam egit causam: neque accusator, qui reum in iudicium non deduxit: neque reus, qui causam non dixit. Videamus & ipsius periculi causam. Quæro an si creditor ² post datam pecuniam, operas remisisset, diceres eum gladiatorem fuisse? In ludo fuit. Fuerunt doctores, & medici, & ministri: ³ neque tamen in illo nomine tenentur. Pro ductus est, & alii multi, spectaculi gratia. Sed affuit pugnae. Sed animum teneris: cum præsertim hic ordo ex laude militiæ hoc nomen acceperit. Non ergo pugna per se turpis est, ⁴ sed inhonesta pugna. Dedit enim & familiis nomina: hinc Corvini, ⁵ hinc Torquati, hinc Opimi. Illum ergo majores prohibuerunt theatro, qui utilitate, qui gula se auctorasset. Mutuatus est pecuniam, ut patrem sepeliret: mutuatus unde potuit: & quo turpius putas esse sic mutuari, hoc honestius fecit. Vidit enim quid sibi accidere possit auctorato: sed illud crudelius putavit, si pater insepultus jaceret. Gladiatores sepeliuntur. Isti accusato-

res,

pronuntiandive causa in scenam prodissent, jus id amittebant. Seneca lib. 2. declam. 1. Senatorium gradum, gradus ascendere facit. Censui Romanum quidem à plebe discernit: census in castris ordinem promoveret: censu in foro iudex legitur, &c. Idem.

¹ *Armorum inscientiam.*] Alii, *scientiam.* Pith.

² *Post datam pecuniam operas remisisset.*] Quas ut debitor in Arena pugnaret, locaverat. Cajus l. 3. de iis qui not. infam. Qui operas suas locavit, ut prodiret artis ludicra causa, neque prodiret,

non notatur, quia non est res adeo turpis, ut etiam consilium puniri debeat: nisi si cum bestiis esset pugnaturus. l. 1. §. bestias. ff. de postuland. Brodus.

³ *Neque tamen in illo nomine tenentur.*] Tolle præpositionem. Gronovius.

⁴ *Sed affuit pugnae.*] Vet. cod. pugna. Pith.

⁵ *Hinc Torquati, hinc Opimi.*] Opimos novimus, sed pugnam aliquam spoliis opimorum iis hoc nomen dedisse legimus nusquam. Forte: *hinc Coriolani, hinc Torquati, hinc Corvini.* Gronov.

res, ¹ & Cimoni illi, ² qui patris corpus vicario corpore redemit, crimen darent. Sed indicavit populo, quare venisset in ludum non pugnaturus. Tunc ut notius fieret exemplum, tum te, popule, iudicii tui poeniteret. Quomodo postea vixit? quam frugaliter acquisivit? quam parce? quam laboriose? Ausim dicere neminem sic ex hoc ordine, nec ex alio.

CCCIII.

Proditionis rei fortes.

PRODITIONIS REI CAUSAM DE VINCULIS DICANT. Qui rei facti erant, ruptis vinculis fortiter fecerunt. Præmio petunt, ut soluti causam dicant.

S E R M O.

An reis dandum præmium, an proditionis reis, an his quos non civitas armavit, an contra legem dandum sit, & hanc legem, & hoc tempore, an tollatur summa legis, etiam si vis extenuetur qua mente petant, quid utilius.

CCCIV.

Tria præmia divitis sacerdotis.

SACERDOS TRIA PRÆMIA ACCIPIAT. VIRO FORTI PRÆMIUM. Divites sacerdos inimici pauperis filium sacrilegum, uno præmio liberavit. Eundem in adulterio damnatum, secundo præmio absolvit. Bello patriæ, pauper fortiter fecit, filius ille deseruit. Vult eundem tertio præmio sacerdos liberare, petit præmio vir fortis pater, ut occidatur.

DECLAMATIO.

UTra lex antiquior? belli utique prior. Sacerdotium, pacis res est. Tua ad unum pertinet, hæc ad omnes.

Mihi

¹ Et Cimoni illi.] Cimon filius fuit Miltiadis, cujus damnati peculatus, & in vinculis mortui, cadaver obligatum pro multa vicario corpore redemit ut sepeliret. Hunc Cimonem Callias postea redemit, & ei filiam suam collocavit, quam cum Cimon in adulterio deprehensam occidisset, ingrati eum Callias accusavit. Seneca lib. 9. declam. 1. & lib. 5. contr. 25. Sed hæc paullo aliter narrantur à Plutarcho in vita Cimo-

nis. De sepultura Seneca alio loco, l. 8. declam. 4. Quid est miserius in vita, quam velle mori? quid in morte, quam sepeliri non posse? Omnibus natura sepulturam dedit: naufragorum, idem fluctus qui expulit: suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt: eos qui vivi uruntur, poena uruntur, poena funerant, &c. *Ærodius.*

² Qui patris corpus vicario corpore redemit.] Lege: Isti accusatores & Cimoni illi.

Ff 2

Mihi lex debet, tu legi, utrius legis hoc tempus? ego dignior sum præmio, quam tu. Me viro forte contigit victoria, te sacerdote admissum sacrilegium. Haecenus de personis: transeamus ad opinionem. Ego hodie primum opto, tu bis optasti, & ego melius opto desertoris mortem, quam tu vitam sacrilegi. Sacerdos, castra vindico: disce tu vindicare templa. Quid si contra legem petis? unius vitam jam ter optasti. ¹Comparavi publicas personas: num comparem? Tu optas? nunquam nisi de alieno: ego te meo. Quanquam quid mihi cum lege? dum ne veniat adulter ille, ille sacrilegus, ille desertor in penates meos? Sciet quanto meliore patre natus sit quam inimico. Armiger da gladium: vindicabo ergo illum maritum, vindicabo templum. Legem habeo & viri fortis & patris. Innocentem filium habui, ante hujus sacerdotium: sub isto primum expiata templa. Furorem hoc juvenis mei putabam: fiducia erat. Multum est, dices, colere templa: ²plus * tamen sustinere, incendere hostium templa. Cur enim si quicquam tua vota proficiunt: cliens tuus deseruit? Mihi debetur præmium quod petiero: possum & tuam mortem, possum tibi auferre sacerdotium.

CCCV.

illi, quod patris corpus vicario corpore redemerit, crimini darent. Sic Livius: Crimini maxime dabant, in Numitoris agros ab his impetum fieri. Quod ex eo imitatus Trogius Pompejus. Gronovius.

¹ *Comparavi publicas personas: num comparem.] Ærodius, nunc privatos comparem. Scribe potius: nunc comparabo*

rem, quam scilicet uterque præmio petit. Declamat. 274. Nondum rem comparo. Idem.

² *Plus tamen sustinere, incendere.] Ærodius: sustinere impetum hostium. Tamen male cohaeret, quod sequitur. Forte: plus tamen sustinere ne incendant hostes templa. Idem.*

CCC V.

Exsules à divite pugnare inter se coacti.

EXSULEM INTRA FINES DEPREHENSUM LICEAT OCCIDERE. Duos pauperes, dives, inimicos suos ¹ imprudentis cædis quinquennii exsilio damnatos intra fines deprehensos, dimicare inter se, datis gladiis, coegit: commortui sunt, accusatur injusti supplicii.

DECLAMATIO.

² Nisi præcipua, iudices, impotentiae voluptas divitibus videretur, ut sceleribus suis etiam glorientur: fuerat tanti miserrimorum civium perire vindictam, si possit tacere qui fecit: Hæc enim est exacti injusti supplicii manifesta injuria, quod excogitavit quomodo ab inimicis mors exigeretur, & ipsis imputaretur. ³ Homines innocentes cum damnarentur quoque confestim inter se concurrere coegit: quos etiam in calamitate fortuna conjunxerat, iussit ut invicem se occiderent (quod gravissimum illis fuit) scientes. Æstimate, iudices, quid timuerint qui hoc fecerunt. Quamvis autem, iudices, adjicere invidiam sceleribus numerus soleat, nos tamen confitebimur, inter solatia doloris nostri esse numerandum, quod ambo perierunt.

¹ *Imprudentis cædis.* Lib. 7. cap. 5. In conjecturam quoque eadem species cadit, cum perpetuo, an quinquennali sit exilio multandus, in controversiam venerit: num prudens eadem commiserit, quaritur. Omnino copiose de his legibus, qui exulem intra fines deprehensum possint occidere, quem, & quando, Plato lib. 9. de legibus. *Ærodius.*

² *Nisi præcipua, iudices, impotentiae.* Non hic tantum parum intellecta est illa ratio loquendi, est tanti, quemadmodum alibi diximus. Sed si eam bene ceperis, facile intelliges non posse stare, quæ a fronte est, particulam. Quin scripsit auctor: Cum præcipua, iudices, impotentiae voluptas divitibus videatur, ut sceleribus suis etiam glorientur; fuerat tanti, &c. Gron.

³ *Homines innocentes, cum damnarentur, quoque.* *Ærodius:* cum damnasset, utrosque confestim. Alios ait velle: cum damnarentur, eos quoque: alios, innocentes condemnatos, utrosque. Ego in his non hæreo. Intelligo enim innocentes quoque, cum damnarentur, qui cædis imprudentis sunt damnati. Quatenus enim voluntas absuit, erant innocentes. Sed me offendit rō confestim. Hoc enim acerbe postea exprobratur, quod quicquid factum est, non est factum confestim. Infra: Quod vultum tuum diutius vident. Et, non licet tibi gladium supra cervices diu tenere. Forsan: Homines innocentes, cum damnarentur, quoque, infestos inter se concurrere coegit. Idem.

runt. Sic miseros commisit, ut si unus vicisset, post quinquennium redire non posset. Sive igitur constare vobis, iudices, debet ultio: nulla unquam res sic contra leges excogitata est, ut intra fines¹ deprehensum exsul exsulem occideret: sive crudelitatis exigere debeat poenam vestra iustitia, non satis habuit, quod adversus miseros lex irata conscripserat. Quanto enim gravius tulerint supplicium, quam meruerant, vel sic aestimate. Hoc inimicus elegit, & inimicus pauperibus iratus: hæc enim odia altissime sedent, cum aliquis iis, quos contempsit, irascitur. Innocentiae fiducia contra opes istius steterant: non tamen futuri pares, nisi duo fuissent. Contra gratiam² armaverunt misericordiam sui, donec ambo in periculum capitis adducti. Testes enim non defuerunt: ³ quantum enim valuit innocentia, constitit inter omnes non potuisse illud nisi ab imprudentibus fieri: incredibile est, iudices, quanto difficilius finibus careant, qui exsilium non meruerunt. Amplectebantur miseri pio furto extremum patriæ solum, non mehercule scio, an alicujus insidiis perducti, an aliqua humanitatis facie impulsæ: nihil probare possum: ambo perierunt. Si tamen intueri naturam volueritis, apparebit profecto non casu eos in eum locum potissimum venisse, in quo ab inimico deprehenderentur: deprehendit enim tanquam expectasset. Minus quidem miserrimos cives confuderat istius aspectus: ⁴ jugulum contumaciter parabant. Jampridem mortem contempsimus, nec inimicitias adversus te suscepimus, nisi lucis vilitate. Occide: nunquid plus potes? Risit animos: &, Adhuc nescitis (inquit) quantum opes virium habeant: efficiam vos inimicos. Tra-di utrique gladium jubet, & custodiri in primo impetu ma-

nus

¹ Deprehensum exsul occideret.] Deprehensum exsulem exsul occideret. Aërodius.

² Armaverunt misericordiam sui.] Se misericordia sui. Idem.

³ Quantum enim valuit,] Aërodius:

Quantum autem. Ego malim: Quantum tamen valuit. Gronovius.

⁴ Jugulum contumaciter parabant.] Ovid. 6. Metam. Jugulum Philomela parabat, Spemque suæ mortis viso conceperat en-

se. Idem.

nus circa flagella & ignes, & omnes tyrannicæ crudelitatis apparatus. Quantos enim fuisse creditis metus, qui effecerunt, ut concurrere illis expediret? O misera conditio! magna necessitate victa libertas est. ¹ Tunc rogaverunt: donec iste crudelis lanista, Concurrere (inquit) & istas innocentes manus ² committite prudentes, non continget innocentibus mori: quæ miserorum inter binos metus cunctationes? occidere coacti sunt eos, quorum miserebantur. Quid ego faciem tristissimi illius temporis narrem? quid vulnera? quid sanguinem? quid gemitus? Tu saltem fortuna melius uno uterque fato jacet. Te tamen, dives, interrogo: quid de illo facturus fueris qui superfuisset? Hoc est, puras manus habere? hoc nobis pro innocentia imputas? nocentem fecisti ipsam infelicitatem: & tanquam parum esset exigere pœnas, supplicia infamasti, id denique coëgisti quod defendere non potuissent, nisi coacti. Injusti supplicii ago. Non est mihi lex interpretanda. Omne injustum supplicium est, quod non est exactum secundum legem. Da igitur jus mihi, quo perire debuerint. **EXSULEM INTRA FINES LICEAT OCCIDERE.** Quod satis est, non occidisti. Quicquid aliud factum est, contra legem est. Sit aliquid mitius, sit aliquid clementius, non licet, nec tibi licebit ignoscere. Exsulem intra fines liceat occidere. Neminem, iudices, eorum qui jura condiderunt, tam asperum & trucem existimo fuisse, ³ ut tantum scelus

¹ Tunc rogaverunt.] Quintil. lib. 4. ex Cicerone in Verrem. Summum virum ostendit, qui cum virgis caderetur, non ingemuerit, non rogaverit: sed tantum civem se Romanum esse, cum invidia cadentis & fiducia juris clamaverit. *Ærodius. Tunc rogaverunt.* Lege: *Diu rogaverunt.* Gronovius.

² Committite prudentes, ne contingat innocentibus mori.] Hæc ut nos restituiamus, irridentis sunt divitis, & in aliena miseria lascivientis: quasi dicat, Innocentes manus hæc fuere: quia imprudens

homicidium fuit. At nunc prudentes in vos mittite & conferite manus. hujusmodi sunt ea quæ sequuntur: & ideo cum interrogatione legimus. *Ærodius.*

³ Ut tamen scelus crederet posse fieri.] Multa enim in legibus aliquando apponuntur, non tam revera puniendi, quam absterrendi gratia, ut illa ex 12. *Ternis nundinis partes secanto: si plus minusve fecerint, sine fraude esto.* Acerbitas enim plerunque ulciscendi maleficii, bene atque caute vivendi disciplina est: & tam atroci pœna constituta, ne in eam inci-

scelus crederet posse fieri. ¹ Metu sine dubio fines nostros clusit exulibus: magnam tamen illis qui deprehendissent, imposuit difficultatem. Exulem intra fines deprehendisti? occide si potes: sed occide tua manu, sume carnificis animum. Sequetur quandoque te ista conscientia: & quam impunitus sanguis, manabit tamen usque ad animum. Quæ sunt istæ deliciae, ut tu velis inimicos tuos imprudentibus manibus occidere? Exulem intra fines liceat occidere. Si deprehensos detinuisses, injustum supplicium esset: nemo inter poenas exulis constituit mortis expectationem. Istud quod nutum tuum diutius vident, quod arrogantiam ferunt, injustum supplicium est. Non licet tibi gladium supra cervices diu tenere: non licet jugulo necem admoveere lente. Tu eos detineas intra fines, quibus venire non licuit? Occide, vel statim: vel, si differre potes, misere: Nondum dico, ² Concurrere præstantis alterius cervicem ferire coëgisti: injustum supplicium est. Mori debent, qua lege? in qua scriptum est. ³ Cito occidat. Putate, judices, hujus furoris ad vos causam referri. Ex duobus exulibus intra fines deprehensis, ab altero occisus est alter, statim

dant mali vel trahi, vel inviti, reformidant. Sed dum lex permittit exulem intra fines deprehensum occidere, cum tamen neminem speret hac nimia licentia abusum: nonne tamen idipsum est homines ad facinora liberius invitare, dixerit aliquis, & licet iniquum & inhumanum, at tamen legitimum quoddam quod privato liceat, homicidium invenire? Sane non omne quod licet, honestum est: qua tamen utile est, jus est. Sed propius intuenti apparebit, tum cum permittit lex gravius quod delictum puniri, quam par sit, ut vel exulem intra fines occidere, vel debitorem discerpere, necere; sit vero major alia lex à natura orta, quæ recta ratio appellatur, prohibens tantam hanc hominum inter homines severitiam & inhumanitatem: non illam ferri, ut contra hanc committatur: sed ne exul iis se com-

mittere & commiscere audeat, quorum læsit conjunctionem atque societatem. Ergo legis quædam quali tergiversatio est. *Idem.*

¹ *Metu sine dubio fines.] Metu. Idem.*

² *Concurrere præstantis alterius cervicem.]* Ærodius præstantes, & alios ait legere alternis. Ego malo: Nondum dico, concurrere; præstantis alterius cervicem alterum ferire coëgisti. Hoc est, Nondum dico, quod plus est, concurrere illos coëgisti, sit aliquid minus, dico aliquid minus; nimirum cum præstaret alter cervicem, alterum ferire coëgisti. Ne hoc quidem defendere potes, *injustum supplicium est.* quanto injustius illud, quod concurrere coëgisti. *Gronovius.*

³ *Cito occidat.]* Hoc non video scriptum esse in lege. Forsan: *Liceat occidere.* *Idem.*

statim cum hoc agere iniusti supplicii volo. Quis tibi gladium dedit? Quomodo potest fieri ut is debeat occidere, cui necesse est mori? Nemo, ut opinor, absolvat. Fieri non potest, ut si damnanda fuerit audacia, non sit vindicanda necessitas. Cum illorum crimen foret, si voluissent: tuum sit necesse est, quia coëgisti. Si concurrissent, & viverent, iniusti tamen supplicii agerem: facile est vitæ damnum. Abstulisti miseris innocentiae opinionem, & ut pessimum gladiatorum genus perire iussisti. Non potueras absolvi, si infelicibus missionem dedisses. Quos composuisti? homines ejusdem civitatis, ejusdem fortunæ, ejusdem inimicos. Plurimum tamen adhuc ad dolorem pertinet, quod te spectante pugnaverunt: ille gravissimus dolor, ¹ quod ad inimici voluptatem satisfacerent. Misera conditio necessitatis. ² Gloria infelicibus erat, ³ facere quod velles: quam contumaciam vicisti. Proponite ignes, & constituite ante oculos illud crudele spectaculum: sedentem hunc altius, armatos circa servos. Neque enim profecto sine præsidio magno, sine certa securitate ferrum commisit inimicis. Qui dolor miserorum, quod quenquam vulnerarent isto præsentem? Certum habeo & hortatus est, & laudavit illum qui prior percussit: omnia licet feceris, neuter tamen amicum suum occidisset, nisi scisset expedire, ut uterque moreretur. Si bene miserorum innocentiam novi: non tantum tibi quantum optaveras, contigit.

Concur-

¹ Quod ad inimici voluptatem satisfacerent.] Proprium verbum in gladiatoribus. Vide 2. Observ. 2. Idem.

² Gloria infelicibus erat facere quod velles.] Non loquitur de statu infelicitatis, in quo tunc erant: sed in quo fuerant ante exilium, quum fortiter & contumaciter adversus divitem simulates exercerent. Igitur scribendum: quod nolles. Tum enim omnibus divitis voluntatibus adversabantur, atque cum oppugnare sibi gloriæ ducebant. Hanc contu-

maciam eorum vicit dives, subactorum ut tandem aliquid vellent, quod ipse quoque voluit: nempe ut alter alterum occiderent. Itaque cum nota admirationis accipiendum illud: quam contumaciam vicisti? Idem.

³ Facere quod velles: quam contumaciam vicisti.] Nam volebat eos mori: quod cum contumaciter non recusarent, vicit eorum contumaciam: dum huc eos adegit, ut essent ipsimet interfectores sui. Erodianus.

Concurrerunt lateribus nudis. ¹ Omnia tu licet crudeliter excogitaveris, fecerunt tamen bonum exemplum.

CCCVI.

Expositus, negat æ matris nuptias petens.

Maritus peregre proficiscens, præcepit uxori ut partum exponeret. Expositus est puer. Maritus peregre, uxore hærede, decessit. Post tempus quidam adolescens, cujus ætas cum expositionis tempore congruebat, cœpit dicere se filium, & bona sibi vindicare. Inter moras judicii, bello idem adolescens fortiter fecit. Petit præmio nuptias ejus, quam matrem dicebat, manente priore judicio. C. D.

DECLAMATIO.

Non ita me prima frons causæ, callidissima optionis simulatione decipit, ut mulier ista matrimonio credat, quod hodie nemo peteret, ² si non recusaretur: illud magis vereor, ne juvenis, qui ejus quam matrem esse dicebat, nuptias optat, videatur velle ad verum pervenire: ac vos latentium natalium credatis experimentem, quod mulier quæ post amissum maritum per tot annos, qui facere poterant ab infantia virum fortem, sic complexa est viduitatem, tanquam genus pudicitiae; hunc jungere sibi venere fera, & polluere complexibus non vult filii sui, si vixisset, ætatem. Intellego itaque non tam multa mihi contra præmium dicenda, quam contra argumentum. Sic componenda actio est, ³ tanquam nos audiant judices illi: non tamen juvenem pari captione ludemus. Fecisset, fecisset hoc astuta mulier, anus inverecunda, ut juveni curioso offerret hanc fatigati corporis partem. Erat dignus, qui dum

¹ *Eam licet crudeliter excogitaveris.]* Eam, sup. innocentiam, existimans te puras manus habere, si tuis manibus non occideres. *Idem.*

² *Si non recusaretur.]* Nam si qui fortiter fecit, speraret optionem mulieri placere, neque fore ut ne per ætatem quidem à nuptiis abhorreret: certe matrimonium non peteret. Ergo cavillatio

quæritur, & in illam vel illam partem, causæ præjudicium. *Idem.*

³ *Tanquam nos audiant judices alii.]* Ait enim postea, *Audite igitur tanquam alii judices.* nempe ut causa hæreditatis acta & transacta, nunc apud eosdem, uti causa diversa, & prorsus à prima sejuncta aliaque, ita apud alios judices agitarique videatur. *Idem.*

dum alterius patrimonium petit, perderet etiam præmium suum. Sed mulier simplicissima, si quid mentiri posset, ¹ si non exposuisset, palam se nolle profiteretur. Hoc pudori satis est: ² si quid jufferis, culpa cogentium est. Quid interim proficit adolescens ille? nam si præjudicium est, quod hæc recusat: & illud sit argumentum, quod hic optat. Cujus quidem pudori, propter recentia merita cupio consultum. Magna tamen cupiditatis invidia inquinat laudem, si cum alienum patrimonium petat, non putat sua referre utrum hæreditatem illud faciat, an dotem. Hæc quidem minus sollicita fuit priore judicio: tunc enim pudor salvus: nunc totos necesse est proferre gemitus. Semel (inquit) infeliciter nupsi: peregrinabatur maritus: illuc ierat unde non est reversus: tamen misera concepi: & quantum uterus crescebat, tantum accedebant exequiæ. Convenerunt ad parientem consolantes propinqui. Hæc passa sum suafore marito, qui me fecit hæredem. Quis potest illum diem referre sine lacrymis? vivum funus gremio tuli: quam pene expiravit in manibus meis? Deinde periit ille, qui jusserat: quam pene potui non exponere? Quid mihi cum hac hæreditate? efficit ut filium magis desiderarem. Falsas putate voces, si postea nupsit. Ille desiderabatur infans. Sic puto effectum est, ut aliquis se filium diceret. Hæc quidem fabula allata est tanquam temere credituræ: sed postquam ³ se perspici sensit juvenis, differre cœpit. (Nihil

¹ Si non exposuisset.] Ærodius refert aliorum *cisi mentiri posset, se non exposuisse.* At tu lege: Sed mulier simplicissima (si quid mentiri posset, non exposuisset) palam se nolle profiteretur. Dixerat mulierem simplicissimam & fraudis astusque expertem. Id obiter confirmat, si possit ullo modo fallere, non exposuisset infantem: sed invenisset, ob quod ad id faciendum jussu mariti & suo promisso non teneri videretur. Et sane *profiteretur* etiam Thaddæus & Ærodius. Gronov.

² Si quid jufferis, culpa cogentium est.]

Ærodius: si quid viceritis: alios aut velle, vixeritis. Scribe: nam si quid jussus feceris, culpa cogentium est. Excusat expositionem, cujus modo meminerat. Idem.

³ Se perspici sensit, differre.] Ærodius, si perspicuus hic juvenis, quis sit invenit, differre cœpit. Scribe: postquam se perspici sensit, differre cœpit. Hoc est, postquam vidit non temere mulierem credere, & intelligere, quis esset ipse, nempe planus & impostor, in jus vocavit mulierem. Idem vitium Decl. 275. Alioquin si hoc

(¹Nihil iudicium magis trahit, quam diffidentia petitoris.)
² Ante consummabimus bellum. Non fraudabo te, juvenis, gloria tua. Tu fugasti hostes: felices, si qui tibi sunt parentes. Utinam credibilia finxisses: effeceras, ut te cuperent agnoscere. Hic libet alloqui juvenem. Tu quidem fortiter fecisti: Sed minor corporis virtus: plus est in animi moderatione, ne quid improbe petas ne videaris isto animo litigasse. Licet (inquit) mihi optare quod velim. Nullum manifestius improbæ optionis argumentum est, quam vim legi adhibere. Quis enim dicit, Necessesse est? Qui dicere potest, Oportet. Non tamen hoc natura recipit, ut tam gravi servitute juris obstrinxerit rempublicam, qui legem dicebat. Sibi sane tulerit iura simplicius ætas vetus: minorque fuerit verborum custodia, ⁴ cum intellecturi non timebantur. Has enim primas rudibus illis, ac militaribus viris existimo placuisse leges, quibus inter continua bella præmium non avaris virtutibus dabatur. Neque ego crediderim optionem tunc illam respexisse ad onera reipublicæ. Liberalis erat populus ex præda. Testis carminum antiquitas, ubi illi primi heroës canebantur. Bellator huic currus, huic ducum exuviae, nonnullis captivæ forma præstantior, ultima fors habebatur,

*Si hoc putares esse pecuniam accipere, abdica-
 ri fratrem, statim detulisses. Sic olim cor-
 rexi, cum vulgo putatis vel putaris, & di-
 stulisses. Jam video & Ærodiū dedisse,
 detulisses. Idem.*

¹ Nihil iudicium magis trahit quam
 diffidentia.] Ex narratione sententiam
 fecerunt. Scribe: deferre cepit. Nihil
 magis iudicium traxit quam diffidentia pe-
 titoris. Ante consummavimus bellum. Hoc
 quoque, consummavimus, ab Ærodiō po-
 tuit admisisse Pithœus. Cœpit mulie-
 rem vexare lite lenta. Has moras inve-
 nit ipse, ut fatigaret: nam in ipsa causa
 nihil habebat spei. Sic factum, ut inter-
 venerit bellum iudicio, & prius finitum
 sit quam iudicium. Idem.

² Ante consummavimus bellum.] Sup.
 quam prius iudicium de hæreditate per-
 ageretur. Ærod.

³ Ut te cuperent agnoscere.] Non acci-
 pio de veris quibusvis parentibus, sed de
 hac ipsa matrona quicum constitit: &
 lego: Utinam credibilia finxisses! effeceras,
 ut te cuperet agnoscere. Gronovius.

⁴ Cum intellectu hi non timebantur.] Ut
 sub specie legis, & verbis illius salvis,
 iniquum optare liceat. Alias intellectu:
 & sensus est, nam cum verba captantur,
 nec à syllaba licet absque fraude recede-
 re, tum harum formularum, & literarum
 syllabarumque tendicularum peritiores, ut
 Appius ille ante Flavii Ædilitatem, sane
 caventur, timenturque. Ærodius.

tur, quamlibet nobilis peteret. Legistine circa decennis belli exuvias contendisse clarissimos reges? Hæc sacra sunt merita, hæc conjurata virtus. Hoc erat illud, quod volo. Si vero ¹ isto verbo immodico abuteris: respondebit tibi respublica, Quid prodest vicisse, si adhuc aliquid negare non possum? Sic mecum loqueretur victor hostis. Quid si templorum incendia petas? ² legum obliviones? hoc modo & nuptias matris optares. Quanto justius tibi mulier privata respondet. ³ Non pro me tamen militasti: appella rempub. appella magistratus. ⁴ Non potest à privato dari, quod ab omnibus debetur. Hæc dicerem, si aliquid ex rebus meis concupisses: nunc matrimonium petis, quod tibi contingere non potest sine invidia captivitatis. Si tamen urbe capta invocaret manes mariti, ⁵ non auferret hostis, & misereretur ejus quæ amare defunctum videretur. Tibi cum hac quomodo potest convenire cujus matrimonium non peteres, nisi cum ea litigasses? Vis scire quid sint nuptiæ? ⁶ Aspice illam virginem, quam pater tradidit, euntem die celebri, comitante populo. Non potest quisquam dare, quod constat duorum voluntate. Ut cunque tolerabile esset, si virginem peteres, quæ nullo suspirat affectu, quæ adhuc reipublicæ matrimonium debet. Est præcipuum jus senectutis: ⁷ quoniam non una subit omnis ætas: non perpetuo Senatorem citat Consul: est sua legationibus requies: cum hos habueris annos, jam non militabis. Cogis nos agere fortius. Non omnibus præmium debe-

¹ *Isto verbo immodico abuteris.] Erodius: Sis vero istud verbum in modico habiturus. Ego: Si vero isto verbo immodice abuteris. Gronovius.*

² *Legum obliviones.] Fortasse melius, abolitiones. Pithæus.*

³ *Non pro me tamen militasti.] Scribo tantum. hoc est, solummodo, nec enim negabat se partem civitatis, pro qua militaverat. Gronovius.*

⁴ *Non potest à privato dari.] Cur non, privata? Idem.*

⁵ *Non auferret hostis.] Quod pignus habet hujus clementiæ ac misericordiæ hostium? Lege: Si tamen urbe capta invocaret manes mariti, forsitan ferret hostis. Idem.*

⁶ *Aspice illam virginem.] Hoc pertinet ad l. 7. C. de Repud. l. 9. & l. 22. C. de nupt. 30. q. 5. Tertull. l. 11. ad uxorem. Pith.*

⁷ *Quoniam non omnia subit omnis ætas.] Qui locus à Seneca alicubi tractatur. Idem.*

debetur: ¹ non petet servus, non petet peregrinus. Tu hanc asserendo matrem, incertis te parentibus esse confessus es. Ut optare possis, ² primum te necesse est filium probes. Perseveras? sic agam tanquam velit. Nuptiis tibi opus non est hoc tempore: militare debes, excubare, vigilare. Ab hac te voluntate non debebat nec mater abducere. Ac tu si quietem mavis, duc uxorem parem. Bene dictum. Compositis ætatibus coacta matrimonia, tamen facile fastidiunt: sive non habet omne quod licet, voluptatem: seu continuis vicina satietas: sive durum est, quod necesse est. Quid si affert impares annos? in hac ætate ne olim quidem juncti, se amant. Operies flammeo canos? ut inducta in cubiculum, quomodo blandiatur? quomodo appellet? nam tu matrem vocabis. Inter pares quoque annos, citius foemina senescit: neque amatur anus uxor, nisi memoria. Tu fortasse nunc velis. ³ Illum annum expecta qui veniet. Non eundem gradum ultima ætas facit: nec decedit suprema vita, sed corrui. Non ipsam petis. Sed tua nihil interest, uxor sit 'an mater. Satis diu fictis respondimus: nunc ars aperienda est. Non conscientiam nostram tentat, sed verecundiam, ut huic expediat mentiri. Audite igitur tanquam alii iudices. Jam primum omnium

¹ Non petet servus, non petet peregrinus.] Nullum enim servis erat connubium, quin eis nec militare licuit. Rursus, peregrini, jus connubii cum civibus Romanis non habuere. Non ergo omnibus præmium, nec quodcumque postulanti- bus præmium debetur. *Ærodius.*

² Primum te necesse est filium probes.] Haudquaquam etenim si probasset, nec poterat optare, nec velle, certiore via ad bona inventa. Sensus omnis jubet: Ut optare possis, primum te necesse est non esse filium probes. *Gronovius.*

³ Illum annum expecta qui veniet.] Quo nempe sum moritura. Nam certum est te, non me decrepitam (ut à plerisque fit) sed divitias meas optare. Brevi au-

tem me morituram argumento est, quia mori seni naturale est. Ac quamvis etiam juvenes morimur, imo vero licet omnes in dies horasque deficiamus, dum nostri particulæ minimæ commutantur, ut scripsit *Alphenus* traductum à *Philosophis*: gradus tamen ille, ac perpetua moriendi successio, numerosior est, & in adolescente viroque passibus dimensa certior, quam in senē: in quo jam nullus est modus, nulla certa declinandi via, nec hæcenus procliva, sed præceps: ut in pendentibus fructibus etiam immaturi, ruinam minantur: at ipsi jam ruunt maturi. In hanc sententiam *Cicero* de senect. Vitam adolescentibus vis aufert: senibus maturitas. *Ærodius.*

omnium apparet, nullam esse generis, quod affectat, probationem: alioqui præmio opus non esset. ¹ Non anus ulla, non index hinc est illud. Nubat, nisi mater est. Una calumniæ origo est quod hanc exposuisse constat. Rarum igitur est, ut expositi vivant. Caducum circa initia animal, homines sumus. Nam setarum pecudumque foetibus est statim ingressus, & ad ubera impetus: nobis tollendus infans, & adversus frigora nutriendus, sic quoque inter parentum manus, gremiumque nutricis, sæpius labitur. Unde nobis tantam felicitatem, ut ad infantem mors accersita non veniat? Vos ponite ante oculos puerum statim neglectum: cui mori domi expediret, inde nudum corpus, sub cælo? inter feras & volucres. Video moveri, mulier, lacrymas tuas. Nemo tibi mortalium posset ignoscere, nisi iussa fecisses, alia tamen conditio est eorum, quibus obvium patrem quærit exponentium paupertas. Ille relinquitur loco celebri: tunc & libet custodire longe, & spectare fortunam. ² Aliter abdicatur, quem iussit exponi, qui relinquere poterat hæredem. Sis porro sublatus, ille qui te educat, scit parentes: periisse patrem audit, cur tibi non petit patrimonium? cur istud tot annos tacet? an expectat donec probare non possit? Age, quid futurum erat, si periisset & mater? & age, nollet filium mater agnoscere? Nam huic quidem quanta fuerit materni nominis cupiditas, non illis tantum argumentis probabo, quod concepit, quod sustulit: sed quod maritus nunquam mandat exponendum, nisi educaturæ. Date huic quem vultis affectum. Si voluit habere, facile agnosceret: si noluit, sic exposuisset ne educaretur: ³ & tamen fuerit fortis: adversus infantem
plura

¹ Non anus ulla, non index hic est.] Nullus est qui *γνωστικῶς τε καὶ πρώτῳ* σύμβολα afferat, proferat, unde filius agnosci possit. Illud vero unicum argumentum est, Nubat nisi mater est. Idem.

² Alter abdicatur, quem iussit exponi.] Qui exponit ob paupertatem, ideo expo-

nit, ut quondam sive ipse ditior, sive provectiorem filium agnoscat. qui vero dives exponi jubet, abdicat. quod exheredatione majus est. ergo vel agnitus non posset contra tabulas bonorum possessionem petere. Idem.

³ Et tamen fuerit fortis: adversus infantem

plura blandimenta robustior ætas habet. O quantos hæc ex alienis liberis cruciatus tulit! Blanditur aliquis puer? talis esset meus. Laudatur aliquis vultu speciosus? talis fuit ille quem perdidit. Crescit quotidie dolor: jam in foro conspiceretur, jam militaret, jam illi uxorem quærerem. Nunc vero propiores admovet stimulos vir fortis, hæc suum negaret? te parentes liberis suis monstrant. Scilicet timet ne ad illam matronæ conveniant. Si se matrem fateretur, aliquid fortasse in honorem ipsius optasset. Egomitor, quod tuo errore non utitur: & uteretur, si errare te crederet. Cur ergo non nubit? ætatem suam intelligit: quam impares sitis, videt. Est quædam etiam nubendi impudicitia. A viro jam suo secubaret utique, si ætatis huius filius interveniret. Hæc si nubere in istis annis potest, ¹ quomodocunque dicam, mater incesta est, & necesse est, umbra saltem sceleris laboret. Cur in fabulas eat? cur habeant materiam maligni? Vix absolvi nuptiæ possent, si jam contra iudices illi pronuntiassent. Quid futurum est si hæc parata fuerit nubere, & illi matrem pronuntiaverint? Quid autem tu juvenis, si tibi nuptiæ adjudicatæ fuerint, ducturus es? Si non duxeris, non fiet sic generis experimentum: si ducturus es, factum est. Me miserum! anum ducis juvenis. Video quid concupieris. Mater est: non vult. Ergo mater, an uxor sit nihil interest. ² Cætera juveni

fantem plura.] Sic orationem suspendit Ærodius, & acquievit Pithœus. nam Thaddæus continuat omnia uno spiritu hæc & sine distinctione. Voluit autem auctor. Et tamen fuerit fortis adversus infantem: (hoc est, duraverit, non miserta infantis fuerit, non eo efficitur adultum quoque, si suum sciret, repudiaturam. Cur? quia) *plura blandimenta robustior ætas habet.* Plus est & efficacius quod placet in bona indole adulta. Gronov.

¹ *Quomodocunque dicam mater incesta est, &c.]* Sic Pithœus: nam Thaddæus & Ærodius incerta, Scribe: Hæc si nubere

in istis annis potest, cuicunque, dicam, mater incerta est, necesse est, umbra saltem sceleris laboret. Hoc est, non dico tibi, sed cuivis alii matris incertæ, non potest sine suspitione incesti esse. Idem.

² *Cætera juveni audaci in promptu.]* Thaddæus & Ærodius audacia. Addit alter velle quosdam juvenili. Dein Thaddæus, miraretur. Ærodius, mortem quisquam mihi minaretur. Mihi succurrebat, Cæterum juveni audacia in promptu; nec in hac ætate temeritatem quisquam miratur. Idem.

ni audaci in promptu: nec in hac ætate mortem quisquam minaretur. Per finem, juvenis, bona potius opta. Consuevit frugalitati: sine marito diu vixit. Inter gravissimas vitæ calamitates, non sine solatio tamen, meruit maritum. Et jam in fine vita est. Nec de hæreditate sollicita est, non habet filium.

CCCVII.

Conscius veneno proditoris.

CONSCIENTIÆ SIT ACTIO. PRODITOR TORQUEATUR DONEC CONSCIOS INDICET. Proditor bis tortus, pernegavit, cum futurum esset, ut tertio torqueretur, amicus ei venenum dedit. Reus est conscientiae.

S E R M O.

Duo nobis efficienda sunt, ut conscius habuerit, ut hunc habuerit.

DECLAMATIO.

SCio vos, iudices, posse mirari, cur ex hoc in iudicio Squærat. Prospexerat enim lex, ut conscius per tormenta potius quæreretur, sed quatenus nequitia obviatum est legi, reliquum est ut hic reus sit. Ac primum omnium nego fieri potuisse, ut proditor conscios non haberet. Intuemini naturam, intuemini magnitudinem sceleris. Prodere populum, civitatem, exercitum, non est unius. In hoc mihi non est laborandum. Nam lex quæ torqueri jubet, donec conscios indicet: non dubitat conscios esse. Vidit enim quanta esset inter se quodammodo sceleratorum fides quam diu tacerent. Itaque non sic scriptum est, PRODITOR TORQUEATUR: sed, TORQUEATUR DONEC CONSCIOS INDICET: adeo ille qui nondum indicavit, adhuc non est pro torto. Ergo ut maioribus

[Consuevit frugalitati.] Ærodius: si modo captas aves, quæ consuevere libero Consuevit frugaliter vivere. Thaddæus: victu, custodie tradere velis, parere cunctantur in servitute. Idem.
Consuevit frugalitate. Quod fortasse mutandum non fuit. Columella 8, 15. nam

joribus nostris visum est, si conscios habuit, videamus
 quos habuerit. Nullum factum deprehendi, nullum con-
 scientiæ signum, putemus mortuum esse antequam torque-
 retur: quæramus quos conscios habuerit, nonne illud ge-
 nus quæstionis præcipiendum est, quem habuerit amicum?
 Non temere debet indicasse tantæ rei conscientiam. Lon-
 ga consuetudo, vetus amicitia facit, ut veniat quis in sce-
 leris societatem. Amicum igitur proditoris te fuisse negas.
 Jam si te interrogavero, quare dederis venenum: respon-
 debis, Tormenta tertio videre non poteram: meos artus,
 mea lacerari viscera putabam. Jungit enim amicitias simi-
 litudo morum: nescio quomodo inter sese¹ animorum nu-
 mina vident & agnoscunt: ne quisquam amare in altero
 potest, nisi quod tacitus probat. Nec hæc in nobis tantum
 comparatio. Muta animalia si in unum conferantur, ge-
 nera tamen coibunt. Amicus illius fuisti: cum illo tibi se-
 ria ac joci: non potes videri non probasse, quem non igno-
 rasti. Amicus proditoris fuisti. Plus est hoc, quam si dixe-
 ris conscium te fuisse. At bis tortus pernegavit. Redde
 nobis rationem, quare illi amicus tantopere fueris. Di-
 gnus mehercule exemplum quod fieret in re honestiore:
 tu, ne ille amplius torqueretur, periculum capitis subisti:
 ille, ne te nominaret, bis tortus est. Qui non indicat, con-
 fitetur amicum fuisse. Bis tortus negavit. Nihil dicam
 de varietate tormentorum. Nondum erat tortus, qui tor-
 queri poterat. Illa illa quæstio fuisset quam timuisti. Dif-
 ficile est contra dolorem ægris durare corporibus: & facile
 est integro sensu perferre, quam semel indueris, persuasio-
 nem. Ideo ars inventa est, illæ torquent nocturnæ cogita-
 tiones, illa recordatio præteritorum, illa expectatio futu-
 rorum. Illa est quæstio gravis, cum vulnera cæduntur:
 cum persuasum est animo, nullum esse finem tormento-
 rum.

¹ *Animorum numina.* Scio quid phi- / dum judico: nescio quomodo inter sese ani-
 losophentur veteres. Sed hic scriben- / morum ingenia vident & cognoscunt. Idem;

rum. Non igitur peracta quæstio fuit. Ducit me indignitas rei. Venenum proditori dedisti. Nisi aliud crimen occupassem, veneficii accusarem. Venenum paravit, habuit, dedit. Et primum hoc invadere libet. Unde tibi venenum? ad quos casus parasti? sic illud habuisti, tanquam possis ipse torqueri. Age, nondum invado tanquam proditorem: interim ago tecum magistratus nomine. Cur in custodiam irrupisti: quibus suppliciis hoc venenum luer poteras? Proditor bene periit. Sed redeamus ad crimen. Venenum dedisti, cum scires futurum ut suspicaremur, quam valde confessionem timuisti, qui subire maluisti hoc argumentum. Amicus (inquit) eram. Quid agis? amicus etiamnum patri bono jam filius non videretur. Antea tibi poterat ignosci, cum ignorabas: etiamnum probas proditorem. Amicus ille. Hoc de proditore, non est misericordia. Qui misereri proditoris potest, crudelis est. Non ergo istud amicitiae tuæ miseratione fecisti: jam tibi nuntiabatur suprema vox. Vis scire quam hoc non amicitia feceris? Ne torqueretur non dedisti. Passus es ut torqueretur: jam anne tertio torqueretur, minime ad ipsum pertinebat? Bene quod magna scelera his ipsis quibus occultari videntur, aperiuntur. Dum hoc agis ne amicus tuus fateatur, ipse confessus es.

Gg 2

M. F A B.

M. FAB. QUINTILIANI
FINIUNT TRACTATÆ,
INCIPIUNT COLORATÆ.

CCCVIII.

Duo testamenta.

TESTAMENTA ULTIMA RATA SINT. INTESTATORUM SINE LIBERIS MORTUORUM BONA PROXIMI TENEANT. Quidam primo testamento instituit hæredem amicum: secundo facto, alterum. Decessit: posterius testamentum damnatum est. Ambigunt de bonis, priore testamento hæres scriptus, & propinqui.

DECLAMATIO.

ET in more civitatis, & in legibus positum est, ut quotiens fieri potuerit, defunctorum testamento stetur: idque non mediocri ratione. Neque enim aliud videtur solatium mortis, quam voluntas ultra mortem: alioqui potest grave videri, etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet: & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus. Proximum locum à testamentis habent propinqui: & ita, si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique iustum sit, ad hos pervenire bona defunctorum, sed quoniam relicta, & velut in medio posita, nulli propius videntur contingere. Nihil est ergo, quod nos onerare tentent nomine isto propinquitatis jactatione sanguinis & naturæ, homines binis jam tabulis exhæredari. Et sane quotiens quæstio juris est certi, & à majoribus constituti, nihil necesse est laudare leges, quibus utimur, & ad quas vobis judicandum est. Quæstio igitur totius causæ nostræ (ut opinor) in eo consistit, an amicus meus intestatus decesserit.

[Binis jam tabulis exhæredati.] Nam priore testamento, amicum unum: posteriore, alterum instituerat. Atqui

præteritio suorum, quasi quædam exhæredatio est: nota vero non exigua. *Est.*

rit. In qua parte delector, nihil tam obscure, nihil tam clam esse factum, ut nobis probandum sit. Interrogo vos igitur, propinqui, an hic quem intestatum decessisse dicitis, scripserit aliquando testamentum? Interrogo vos, an hæ tabulæ quæ ex parte nostra proferuntur, testati sunt. Intelligitis à me signum: an omni jure conscriptæ vel tabulis soletis damnare? Non id agunt, utrum non fecerit testamentum, sed intestatum volunt videri eum, quia non semel fecerit. Scripsit, inquit, & alteras tabulas, apparet quam noluerit intestatus mori. Neque ego negaverim, non uno genere fieri intestatos. Aut enim is est intestatus, qui non scripsit omnino testamentum: aut qui id scripsit, quod valere non possit. Vos eligite quem velitis esse intestatum. Si eum qui non scripsit: non est hic cujus de bonis agitur: bis enim scripsit. Si eum videri vultis intestatum, qui vitiosum scripserit testamentum: hoc confiteamini necesse est, vitiosum testamentum¹ esse pro non scripto. Hoc igitur supremum, quæro sitne testamentum? Si confitemini esse testamentum, non potest videri intestatus decessisse. Si non est testamentum (² sic non est, quia non jure factum est) nihil ob stare priori potest. Venio nunc ad meam legem. TESTAMENTA ULTIMA RATA SINT. Habet sine dubio (si verba tantum ipsa intueri velimus) hoc jus, occasionem brevem calumniæ. Quid si enim unum aliquis scripserit testamentum?³ Potest videri novitium quod magis jure primum dixerimus. Sed quemadmodum inter plurima testamenta, ultimum valere oportet: ita hæc manifesta legis voluntas est, ut id testa-

mentum

¹ *Esse pro non scripto.* Si posterius testamentum, pro non scripto habebitur (ut certe quidem) prius manebit firmum. Ergo excludentur propinqui, quibus succedendi locus non est ex lege 12. tabularum, quandiu ex testamento defertur hereditas. Idem.

² *Sic non est, quia.* Conjeceram: ut non est, quia non jure factum est. Nunc vi-

deo & Ærodiū dedisse: sicut non est. Gronovius.

³ *Potest videri novitium.* Sic Pithoeus, nam Ærodius: potest videri hoc ultimum. Thaddæus: potest videri non vitium. Scribe per interrogationem: potest videri novissimum, quod magis jure primum dixerimus? Idem.

mentum valeat, post quod nullum testamentum est. Neque est incredibile, sine dubio, etiam ante hoc testamentum, quo ego hæres factus sum, scripsisse illum alia testamenta, hominem frequenter hoc facientem. Ita & ultimum videri potest, si post alia scriptum est: & si primum scriptum est, quia nullum tamen est, quod vincat, & potentius sit postea, pro ultimo habendum est. Sublatum dicunt prius testamentum posteriore testamento. Neque ego inficior, si jure factum sit testamentum, hoc est, si testamentum est, potentissimam esse defuncti proximam quantque voluntatem: sed nego ullum postea factum testamentum. Quid est enim testamentum? ut opinor, voluntas defuncti consignata jure legibusque civitatis. Non dixerim ego testamentum, cui numerus signatorum deest: non dixerim testamentum, cui libripens & emptor familiæ,¹ & cætera² juri necessaria. Tabulæ erunt: fortasse & scriptum erit. Et huc (ut paulo ante dicebam) vestra quoque manifestum confessione est, non esse velut testamentum. Facto enim illo dicitur propinquum vestrum intestatum fuisse. Hoc propius colligamus: putemus enim factum esse unum hoc testamentum, quod damnastis: num dubium erit, quin ad vos bona pertinuerint, tanquam intestati, id est, quin ita hæredes futuris fueritis, tanquam ille omnino testamentum non fecisset? quod si hoc pro non facto est, nec testamentum quidem videri potest. Fingamus fuisse ultimum testamentum: quando quærimus? Puto cum res in lite est, cum in disputatione. Nec pertinet ad nos quod fuerit ultimum, sed quod sit. Si jus utrique testamento constaret, fuisset illud ultimum, quod postea factum est: illo vero sublato incipit ultimum esse, quod relictum

¹ Et cætera juri necessaria.] Jure, opinor. Idem.

² Juri necessaria deerunt.] Ut quinque liberi cives Romani, testium signa, filiorum institutio vel exheredatio, &c. Hæc si desint (inquit) tabulæ quædam

esse poterunt, aut privata alia quidem scriptura: sed non testamentum, quia non conscriptum jure legibusque civitatis: non voluntatis suæ iusta sententia, ut Modestinus ait lib. 2. Pandectarum. *Ærodius.*

relictum est, ¹ ut intentione cursus, qui proximus ab ultimo fuerit, si desistat ultimus, in nomen illius locumque succedit. Ergo ut non fuerit ultimum meum aliquando testamentum, nunc ultimum est, & vos id testamentum fecistis, damnando id quod postea factum erat.

S E R M O.

Hoc ad verba legis, illud ad voluntatem.

D E C L A M A T I O.

Quid putamus sequutam esse legem, quæ valere voluit ultimum testamentum? Plura valere non poterant: & in tam mutabili natura humanorum animorum, diversis hæredibus, media lis relinquebatur: optimum videbatur esse ut proxima quæque voluntas duraret. Hac vero sublata, necesse esse eam durare, quæ sola est. Fecit amicus meus eo tempore, quo me instituebat hæredem, legitimum testamentum: nam & constabat ei tum iudicium: quo minus erubescio ista mutatione hæredis. In his tabulis alius legitur, quæ jus non habuerunt, quæ non lege conscriptæ sunt, quæ fortasse etiam propter hoc damnatæ sunt, quod indignus hæres videbatur. In comparatione summa non recusabo, quo minus vel propinquos istos amicitiae conferratis. Per se mihi vel sanctius nomen amici videtur. Hoc enim proficiscitur ab animo: hoc proficiscitur à proposito. Istud dat casus conditio nascendi, & quæ non sponte nostra eliguntur. Me hæredem esse, amicus meus (quod satis est) aliquando voluit, ² vos nunquam eo tempore, quo iudicabat, neque eo tempore, quo errabat.

S E R M O.

Ille, jam communia pro omnibus testamentis.

D E C L A M A T I O.

Non tantum ad hæredem ista lis pertinet. Aliquem fortasse

¹ Ut intentione cursus.] Scribe: ut in contentione cursus. Gronovius

neque eo tempore, quo iudicabar; neque eo, quo errabat. Erodus: vos nunquam neque.

² Vos nunquam eo tempore.] Lege: vos

sed media vox superavacanea. Idem.

tasse amicorum honoravit, aliquem fortasse servulorum manumisit. Vos¹ poenam quandam propinquo vestro constituitis, ut intestatus decesserit, & bona tanquam relicta, tanquam deserta invadatis.

CCCIX.

Raptor convictus.

Educta ad magistratum, adolescentis, à quo esse vitiata dicebatur, nuptias optavit. Ille negavit se rapuisse: iudicio contendit: victus est: non recusat ducere. Illa optare vult.

S E R M O.

² Actio debebit adolescentis esse summissa: nam etiam si nullo themate ad id alligatur, ut necesse sit eum raptorem videri: rei tamen iudicæ facere controversiam non potest: & videtur mihi hunc modum custodire debere, ut de raptu³ nihil neget: nihil tamen sciat.

D E C L A M A T I O.

Non aliud, iudices, causæ meæ aptius, aut verecundiæ necessarium magis est, quam ut puellæ mitissimæ clementissimæque gratias agam. Lege permittente omnem in me potestatem, optare nuptias etiam festinavit, nondum me rogante, nondum (*indicare enim suppliciter necesse

¹ Poenam quandam servo.] Rupto, injusto, vel irrito facto testamento, & libertates cum legatis amittuntur. Ergo in poenam quodammodo servorum, testamentum ad intestati causam recidit. Quid si ita legamus? Vos poenam quandam tanquam servo constituitis, &c. Arod.

² Eiusdem argumenti declamatio est apud Senecam lib. 7. Declamat. ult. & lib. 4. contrav. 4. Atque hinc facile, ut ex multis aliis locis, perspicere licet, quam in tractandis his questionibus, & colorata oratione vestiendis, hos omnes Quintilianus antecelluerit, quorum varios sermones collegit Seneca, libris illis Controversiarum. Idem.

³ Nihil neget, nihil tamen sciat.] In hoc certe rectius & magis accommoda-

te, quam & Latro, & Varius Geminus, qui uti vel negandum, vel confitendum omnino esset, ita pro eo dixerunt qui rapuit. Color igitur Quint. aptior. Idem.

⁴ Judicare enim suppliciter.] Alias judicare enim se supplicitem necesse est, hoc est, condemnare se, & raptorem fateri, ut sint hæc verba Quintiliani conversa ad discipulos. Arodus. Indicare enim suppliciter.] Arodus edidit: nondum me judicare enim: & præterquam, quod in notis, ad marginem ait, alios legere, ut appareat legendum ex sequentibus: advocare enim amicos suppliciter. At tu habe: nondum (indicare enim suppliciter necesse est) rogante. Declam. 315. Ego si melior essem pater, illud quoque suppliciter confiterer. Gronovius.

neceſſe eſt) ſaltem conſitante, ita facile, ita celeriter, ut vix mihi verifiſimile videretur, illam injuriam accepiſſe. Proxima, ab hac gratiarum actione, debet eſſe confeſſio. Peccaſſe me, quod dubitaverim, fateor. Quid enim mihi contingere optabilius potuerat, etiam ſi non rapuiſſem? Sed hujus qualiſcumque culpæ meæ ſpes omnis, in animo iſtius eſt quæ ignoſcere ſolet. Quantumlibet contradicendo peccaverim, minus eſt hoc tamen, quam quod rapui: intelligo autem, iudices, hanc primam mihi in hac cauſa habendam eſſe rationem, ne me quod negavi, ¹ feciſſe callide ac maligne exiſtimetis. Scitis ² quam multa faciat error, quam multa permiſceat fortuna, cum præſertim ad hæc & obſcuritas noctis, & paulo liberioris meri. Quis enim aliter vitiator eſt? ignorantia hæc mea te frugi & innocentem (non eſt dubitare jam fas) fefellerunt: ita vixeram ſemper, ita cuſtodire probitatis meæ cupieram famam, ut me peccaſſe mirarer. Itaque conſiteor, actum de me erat, ſi in aliam incidiſſem. Nam (ut dixi) neque ad genua procubueram, neque propinquos, aut amicos advocaveram: ſed movit puellam ipſum (ut credo) ignorantia meæ periculum, perſuaſerat ſibi, nihil me feciſſe temerariæ libidinis cauſa. Nec me malo hoc animo negaſſe, ex hoc apparere vobis poteſt. Negavi, poſtquam iſta nuptias optavit. Gratias ago & iudicibus: emendaverunt contumaciæ detrimentum, amiſeram puellæ optimæ conditionem, ſi viciſſem. Ergo quod ſuper eſt, gratulemur. Jus eſſe raptæ optandi adverſus raptorem, hoc jam non negamus: ſed illud quoque æque conveniat neceſſe eſt, bis adverſus eundem raptorem optandi non eſſe jus. Et ſi hoc
in con-

¹ Feciſſe callide ac maligne exiſtimetis.] Hanc diſiſionem ſecutus eſt Paſſienus apud Senecam. *Ærodius.*

² Quam multa permiſceſſi fortuna.] Hic non tantum corrupta, ſed & turbatus ordo verborum videtur. Tentabam: quum multa permiſceat fortuna, cum præ-

ſertim acceſſit & obſcuritas noctis & paulum liberioris meri. Ignorantia hæc me & ſugalitas innocens fefellerunt: ita vixeram ſemper, ita cuſtodire probitatis meæ cupieram famam, ut me peccaſſe mirarer. Non eſt dubitare jam fas. quis enim alius vitiator eſt? Non conſiteor, &c. Gronovius.

in confesso fuerit, illud quoque teneamus, optasse jam puellam.

S E R M O.

Hæc sunt, quæ inter utranque partem necessario conveniunt.

D E C L A M A T I O.

¹ Negat optionis expletum esse jus, quod ante optaverit, quam certum esset rapuisse eum, contra quem optabat. ego autem in lege nullam animadverto differentiam: & hoc unum exceptum, ut rapta raptoris mortem opter. ² viderimus, an in controversiam res adducta sit postea, interim certum est hunc fuisse raptorem. Ergo cum & tu rapta esses & hic raptor esset, & lex raptæ optare permetteret, & tu optaveris, non video, quare non finitum jus sit. At postea tu negasti te esse raptorem. Ideo victus sum. Feci, si vis, improbe, (differo enim istius rei defensionem) feci temere: quid tamen aliud quæri potuit in illo iudicio, quam hoc, quam tu merito optasses? probasti raptorem fuisse me, hoc est, probasti te recte optasse. Volui rescindere optionem tuam: non contigit.

S E R M O.

Hæc circa jus, illa circa equitatem.

D E C L A M A T I O.

Bis optare vis, ³ quod etiam semel multum est. Potestatem tibi vitæ ac necis lex dedit. Ultra regnum omne, ultra tyrannidem omnem est, hoc diu licere. Fulmina ipsa velo-

¹ Negat optionis expletum esse jus.] Hoc est quod Fuscus dicebat apud Senecam, optionem eam esse, quæ legitime facta sit. hanc nec legitime, nec jure factam: quia legem optandi habere non potest, quin prius consentientem raptorem habeat. at hic pernegabat. ergo repetendam optionem, quasi prior non suo die facta sit. l. optione. ff. de optio. lega. & uti jusjurandum quod minus solenniter factum est, repeti debet. l. qui per salutem. ff. de jurejuran. *Ærodius.*

² Viderimus quæ in controversiam res adducta sit.] Nam cum raptor negaret, videtur id modo in iudicium deductum esse, an hic raptor, hæc rapta sit: & an hinc nata esset optandi occasio. non autem, an hæc aut illa res ex lege optata & electa sit. *Idem.*

³ Quod etiam semel multum est.] Seneca, Proponite supplicii faciem: hoc semel licere nimium est. Nihil tam civile, tam utile est, quam brevem potestatem esse, quæ magna est. *Idem.*

velociter cadunt : habet finem aliquem expectationis securis illa carnificis. Si mortem optasses, & nuptias optare velles, videreris etiam facere contra legem : & esset, qui diceret; ante deliberasses, ante dispexisses, emissa vox est, ¹ potestatem tuam ipsa finisti. Nunc vero cum optaveris nuptias, mortem optare vis, ² quæ ista ad crudelitatem poenitentia est? Intellexit & ipsa quam sævum, quam crudele sit. Plus enim postea mali feci? Ignovisti quod rapueram : ignovisti quod abstuleram virginitatem : hæc nuptiis æstimasti : morte æstimas verecundiam. Neque ego, cum me rapuisse negarem, nuptias tuas recusabam : volebam ³ ducere non tanquam raptor : cum me hoc modo putarem fore chariorem, si tibi injuriam non fecissem, vel fallere animum tuum volui, ne irascereris. Sed & ipsi iudices hoc pronuntiaverunt, hoc spectaverunt. Quæstionem enim fuisse putas, an ego rapuissem, cum ego dicerem. Non rapui, non hi mores sunt mei, honeste semper vixi, frugaliter vixi. Quæ probatio hujus criminis mei? quis testis? Dicebantur illa contra : periclitaris, & male tecum agitur, ⁴ nuptiæ sunt, de quibus litigas. Fecerunt iudices, quod parentes nostri fecissent : id pronuntiaverunt, in quo victus gratias ageret. ⁵ Sed spe suspendit, & vult videri nunc quoque factura, quod fecit. Si beneficium vitæ repetere vis, dedisti; non possum plus debere, si repetis. Quam autem causam habes renovandæ optionis, si optatura nuptias es? si vindicari vis à me metu, timui : si rogari vis,

rogo :

¹ *Potestatem tuam ipsa finisti.* Seneca ex Publio Aspernate, optio (inquit) semel puellæ datur. immutabilis est: semel emissa est. Iudex quam tulit de reo tabellam revocare non potest. huc pertinet. l. apud Aufidium. ff. de optio. lega. l. servi electione. ff. de lega. lib. i. l. si quis. ff. de verbo. obligat. Idem.

² *Quæ ista ad crudelitatem poenitentia est.* Seneca ex Albutio, Qui potest condemnare, possit semel : qui potest occidere, possit semel : aut si qua itera-

tio recipi potest, in poenitentiam mortis recipienda est. Idem.

³ *Ducere non tanquam raptor.* Hispanus Cornelius, Non subducere illi (inquit) maritum volui, sed honestiorem dare. Idem.

⁴ *Nuptiæ sunt de quibus litigas.* hoc est, non te raptorem esse abnegas, sed nuptiæ displicent. Idem.

⁵ *Sed spe suspendit.* Potest intelligi, me. Sed malo spem suspendit, & intelligere meam. Gronovius.

rogo: & rogo per illam clementiam tuam: rogo jam tanquam maritus: & intelligo, tota mihi vita hoc agendum, ut satisfaciam.

CCCX.

Fortis bis adulterii damnatus.

BIS ADULTERII NOTATUS IGNOMINIOSUS SIT. Notatus adulterii, fortiter fecit, petit præmii nomine, ut iterum accusaretur. Impetravit, accusatus est iterum, & damnatus. Dicitur ignominiosus. C. D.

DECLAMATIO.

QUANTA gratia prematur in foro, quam impudenti calumnia inimicorum suorum vexetur & hoc ipsum iudicium argumento est: videlicet, contemnunt hominem militem, nihil minus quam litibus idoneum. Sed formulæ inimicitiae tum valere possunt, cum de aliquo facto mentiri licet, cum testes subornare. Cæterum in his, quæ² ad intellectum iudicium pertinent, gratia sine vitio cognoscentium nihil est. Nemo igitur nostrum negat, ita in lege scriptum esse: Qui bis adulterii damnatus est, ignominiosus sit. Ne id quidem negabitur. Bis in iudicium hunc descendisse: bis contra hunc latam esse sententiam. Sed si manifestum fuerit, legem non ideo esse conscriptam, ut hoc genus damnationis ignominiam faciat, si ne in cogitationem quidem cuiusquam cadere omnino potuit, aliquem ex eadem causa bis potuisse damnari, profecto manifestum est, non in aliud scriptas esse leges, in aliud valere. Quæro igitur ex ipsis adversariis: Cur bis damnatum adulterii, ignominiosum esse voluerint? Ut opinor, Iudices, quoniam una damnatio habebat aliam & suam poenam: geminatio criminis afferebat ignominiam, neque immerito.

¹ Formulæ inimicitiae.] Sic Demosthenes, *δὴν φέροντες ἡ νόμος ἡ ἐκ περὶ τῆς κατὰ τὴν ἀρετὴν*. Erodianus.

² Ad intellectum iudicium.] A Pithæo

vox iudicium addita est: Thaddæus & Erodianus ignorant. Num voluit, iudicium? Gronovius.

rito. Semel enim errare sane tolerabile sit; in eadem vero incidere, ne damnatione quidem ¹compesci ultra omnia videbatur. ²Nihil enim verba faciunt: sed ³voluntas legis diversa atque contraria est. Est autem diversa, ut apparet. Atque ego, si descendere ad hoc genus actionum vellem, ad quod me pars diversa deducit, possem contendere vim duorum judiciorum in his non esse. Quare? quoniam lex viri fortis intervenit: & præmium eam vim habuit, ut judicium prius tolleretur. Itaque etiam ⁴si prius damnatus, & propter hoc, bis ignominia notatus, fortiter fecisset, & præmii nomine restitutionem quæsisset, nihil, ne duo quidem vera crimina valuissent. Ergo eo tempore, quo optavit ut accusaretur iterum, hoc ⁵optavit, ut esset pro damnato. Si ergo prius judicium ⁶hoc illi præstitit, & merito præstitit, in summa quidem secundo judicio quæsitum est, an hic adulter esset, quare accusatus esset: quoniam ⁷tanquam de innocente, & de dubio arbitrabatur, ac si prius judicium non esset, altero damnari nihil attinuit. Erat enim damnatus, vel elige quod voles accusator: utique alterum

¹ *Compesci ultra omnia videbatur.*] Sic & Thaddæus. Ærodius: *compesci ultra posse crimina videbantur.* Asyndeton & neglecta distinctio impediunt doctissimum virum. In eadem vero incidere, (hic intellige, quasi interpositum esset *et* &) *ne damnatione quidem compesci,* (intellige, hoc vero) *ultra omnia videbatur.* Hæc extrema linea putabatur infantiæ. Idem.

² *Nihil enim verba faciunt, sed.*] Pro enim in Thaddæo & Ærodiō video ergo: idque magis convenit, modo & restitutionas: *Nihil ergo verba faciunt, si voluntas legis diversa atque contraria est.* Idem.

³ *Voluntas legis diversa atque contraria est.*] Non enim hic fortis bis accusatus est, quod bis deliquerit: sed quia loco præmii postulavit, prius illud judicium repeti ac recognosci, ut an jure vel injuria damnatus sit, altero judicio appare-

ret. Igitur hæc duo judicia, unius loco esse: ideoque non legis verba, sed mentem amplecti oportere. Ærodius.

⁴ *Si prius damnatus, & propter hoc bis ignominia.*] Alii apud Ærodiū præter. Sed transponendæ voces: *Itaque etiam si prius bis damnatus, & propter hoc ignominia notatus, fortiter fecisset.* Gronovius.

⁵ *Optavit, ut esset pro damnato.*] Conjeceram: *pro non damnato.* In eandem sententiam Ærodiō placuisse video: *ne esset pro damnato.* Idem.

⁶ *Hoc illi præstitit, & merito præstitit, in summa quidem.*] Thaddæus nescit prius præstitit. Ærodius: *illi vel merito præstitit in summaque idem.* Scribendum censeo: *Si ergo prius judicium hoc illius meritum rescidit, & in summa idem secundo judicio quæsitum est.* Idem.

⁷ *Tanquam de innocente & de dubio arbitrabatur.*] Forte, *ambigebatur.* Idem.

alterum ex duobus. Nam ¹si valuit: illud fuisse sententiam: alterum est pro sententia. Prius utique illud sic colligite, non est impunitus is, qui semel adulterii damnatus habet suam poenam: ponamus hanc esse pecuniam, num igitur exigis alteram quæ priore iudicio aut debita, aut persoluta erat? ²Atqui, si, tanquam singula iudicia publica, poenas suas non habent, non possunt pro duobus numerari. Supererat fortasse, ut causam quoque adhuc viri fortis agere tentarem: ³sane dissimulemus partem. ⁴Queratur sæpius esse damnatus: erant alioqui, quæ movere non possent. Damnatus est adulterii: sed postea fortiter pugnando ostenderat non eos esse mores suos, non suam vitam, ut in illo credibilia hæc crimina forent. Sed cum optare illi liceret restitutionem, illud optare maluit ut accusaretur, ut de vero queri posset, hoc non sine bona conscientia fecit. Cur ergo damnatus est iterum? quia damnatus erat, non putaverunt illi, qui cognoscebant priorum iudicium rescindendam esse sententiam, ita homo qui post præmium accusabatur, sic auditus est, tanquam nondum fortiter fecisset.

¹ Si valuit illud fuisse sententiam.] Hoc vult, arbitror: Si prius iudicium æquale sit, & pro iusta sententia haberi debeat: posterius non aliud quoddam iudicium est à priore separatum, sed idem cum eo quod confirmat: ut causam eandem, quia apud inferiorem, mox appellatione interposita, quia apud superiorem iudicem mota est, certe nemo dixerit variam & multiplicem esse. Sin prius iudicium non fuit, unicum erit ergo iudicium hoc alterum, non duplex. Quare hic vir fortis nullo modo ignominiosus esse poterit. *Ærodius.*

² Atqui si tanquam singula iudicia.] Utut sint hæc omnia corruptissima & obscura, sensus est: Hæc duo utcumque sint iudicia, tamen unius loco sunt: & eo apparet, quod singula alia quæque iudicia publica, suam poenam habent. hic duo iudicia esse oportet, bisque aliquem

damnatum esse, antequam ignominiam subeat. unius ergo iudicii vim habent. Quod facilius (inquit) colligi poterit, si adulterum pecunia non infamia multari posuerimus. Sic etiam hic locus restitui potest, *Atqui si, tanquam singula iudicia publica poenas suas habent, hæc duo non habent, non possunt, &c. v. posse.* Idem.

³ Sane dissimulemus hanc partem.] Sic fortasse emendari potest hic locus, *Sane dissimulemus hanc partem. Queritur an sæpius est damari, esse damnatum iterum. nam alio quoque argumento moveri non possunt. Vel, hanc partem qua queritur an sæpius sit damnatus, qui est damnatus iterum.* Idem.

⁴ Queratur sæpius in se damnatus.] Sic & Thaddæus. *Ærodius, Queritur. Lege: Quare igitur sæpius est damnatus?* Gronovius.

fecisset. Vos ergo, qui duobus judiciis esse dicitis damnatum, explicare, ¹ quid aliud obiectum sit altero, quæ differentia duorum judiciorum fuerit. Eadem adultera dicebatur, iidem testes producebantur, iisdem argumentis premebatur. ² Hac scilicet improbitate qua unius causæ vultis duo esse judicia, potestis & illo modo æstimare iudicium, quam inique ipsa poena petatur à viro forte. Statuamus duos esse, adulterum, qui bis adulterium commiserit: adulterum, qui bis damnatus sit. De illo ea dico, Duo cubacula irruisti, duobus maritis injuriam fecisti, duas familias incerta stirpe confudisti. Huic tu quid objicis? indignatus es quod damnatus esses: sententiæ iudicum repugnasti: persuadere tibi ipse non potuisti esse te nocentem. Egregiam Hercules gratiam viris fortissimis reddimus: hic si magistratus esse voluisset, honores gessisset: si sacerdos esse, templis præfuisse: hoc egit præmio suo ut ignominiosus esset: detrahe illi, quod fortiter fecit; detrahe quod optavit; non est ignominia: Nondum atrocitas erat. Qualecunque crimen donari meritis, donari virtuti potest.

CCCXI.

Addictus manumissus.

ADDICTUS, DONEC PECUNIAM SOLVERIT, SERVIAT.
Qui habebat domi addictum, testamento omnes servos manumisit: petit addictus ut liber sit.

DECLAMATIO.

Intelligimus nihil nobis in hac causa verendum magis, quam communem quendam omnium, qui in libertatem afferunt, favorem: contra quem non id modo à nobis intelligimus esse dicendum, ut præcipue jus tueamur: sed illud

¹ Quid aliud obiectum sit altero.] Sic & Thaddæus. &rodius, adultero. Male. Altero, intelligo iudicio. Idem.

² Hac sciet improbitate.] &rodius, improbitus est, & claudit periodum post

ad iudicio. Lege. Ex hac scilicet improbitate, qua unius causæ volunt duo esse iudicia, potestis & illud modo æstimare, iudices, quam inique ipsa poena petatur à viro forti. Idem.

illud etiam, non minus pro eo esse, contra quem videmur agere, ¹ si tamen explicet fidem, quod nos contendimus. Id enim hodie quæritur, an servus sit: de liberalitate ejus, qui nos hæredes instituit, nihil querimus. Servos manumisit. Nunc cui controversia movetur? num inviti eos, tristesque in numero civitatis aspicimus? Alia nobis ratio cum debitoribus, alia cum ingenuis: neque nos fugit, velut in contrarium ire litem. Nam si quis ex nobis istum servum vocaret, multa habebat profecto quæ pro se diceret, per quæ ingenuus videretur. Quid enim lex dicit? **AD-
DICTUS DONEC SOLVERIT, SERVIAT**: ut opinor, non **SERVUS SIT**. ² Plurimum autem refert, an servire merito dicamus: & eos qui in piratas inciderint, & eos qui ab hoste sint capti. Id quod ingenuis natura dedit, nulla fortunæ injuria eripi potest. Id quamvis nulli non vestrum existimo esse manifestum, quibusdam tamen confessis argumentis ostendere volo. ³ Ante omnia servus hic habet nomen, est in censu, aut in tribu. Quorum nihil (ut opinor) deprehendi in servo potest. Aut intervenit ea conditio, ut servire debeat, donec solverit. Hoc ipsum servi

¹ Si tamen explicet fidem.] Hoc est, si debitum solvat. *Ærodius*.

² Plurimum autem refert, an servire merito dicamus.] A sensu non alienum est, quod quidam apud *Ærod.* Plurimum autem refert, an servire, an servum esse dicamus. Servire merito dicimus. Sed nimis inculcatur verborum. *Serviat*, ut opinor; non *servus sit*. Plurimum autem refert. Satis commode hic intelligi puto, utrum istorum duorum dixerit lex. Sequentia deleta particula, ut illi: *Servire merito dicimus & eos*. *Gronovius*.

³ Ante omnia servus hic habet nomen.] Hæc & quæ sequuntur omnino conveniunt cum his quæ ab eodem *Quintiliano* tractantur lib. 5. cap. 10. & lib. 7. cap. 4. Aliud est (inquit) servum esse, aliud servire, qualis esse in addictis quæstio solet. Qui servus est, si manumit-

titur, fit libertinus. Servus invito domino libertatem non consequitur: addictus, solvendo citra voluntatem domini, consequitur. Ad servum nulla lex pertinet. Propria liberi, quæ nemo habet nisi liber, prænomen, nomen, cognomen, tribum: habet hæc addictus. Igitur aliud est, servum esse, aliud servire aut in servitute esse: ut aliud in libertate esse, aliud liberum esse. *Decl. CCCXL. infra*. Hinc *Papinianus* l. uxori usufructu. ff. de usu & usufr. lega. *Scorpium* servum meum *Sempronius* concubinæ meæ servire volo: non videtur proprietas servi relicta, sed usufructus *Ærodius*. Ante omnia servus hic habet nomen.] Expunge *et servus*. Non enim concedit servum esse. *Florus* 3. 16. C. *Graichum* hominem sine tribu, sine nomine. *Gronovius*.

servi non est, habere in sua potestate, quando desinat, servire. Fingite enim, iudices, aut oblatam esse ab illo pecuniam: aut ex hoc testamento pronuntiatione vestra liberum fieri, num inter libertinos futurus est? Non ut opinor. Atqui si illud in confesso est, eum, qui à servitute in libertatem veniat, non esse alio quam libertini loco, hic solutus hac necessitate, tam ingenuus futurus sit, quam fuit: manifesto ne hodie quidem servus est. Alia quoque complura sunt, quæ intueri licet, si velitis. Servus aut domi natus est, aut relictus hæreditate, aut emptus. Hunc ex quo genere servorum ponitis? domi natum esse se non dicit, ne emptione quidem, aut hæreditate relictum. Pendet igitur omnis hæc conditio ex fœnore. Quid sequitur? ut nomen sit. Hæc ad ipsa testamenti verba. Libet tamen scrutari etiam defuncti voluntatem, qua nihil potentius apud nos, nihil nostro animo sacratius esse debet. Credibile est igitur hoc eum sensisse, ut liberum esse vellet etiam adductum. Servos cur manumiserit, manifestum est: delectatus est officiis, referre voluit gratiam obsequio: alius ægrum curaverat, alius peregrinantem sequutus erat, alius inter tot occupationes domesticas custodierat, alius hoc ipsum fœnus exercuerat: voluit liberos esse quos amaverat, à quibus amatum esse se rediderat. Huic vero quid debuit nisi iram? durum tamen videtur, & inhumanum solum hunc esse in vinculis, & in servitute. Ante omnia si quid asperitatis in lege est, quæ addictos servire iussit, donec solverent, num igitur exigitis, ut dicamus aliqua pro lege? Non est nostræ mediocritatis, non officii, ea quæ prudentissimi majores constituerint, tentare defendere. Verumtamen si intueri velitis, quid æquius constitui potest, aut quo alio custodiri patrimonia vestra, fortunæ sustineri possunt? an vero pecuniam aliquis accepturus, per omnia vitia exhauriet, ut non alligeretur ad aliquam solvendi necessitatem? Dura vincla alicui videntur, dura conditio servitutis: reddat, quod accepit. Istic non servitus con-

H h

stituta

stituta est, sed illud, quod justissimum est, reddendæ pecuniæ causa.

CCCXII.

Hæredes de deposito.

Quidam à commilitone ejusdem ordinis depositum petebat: negavit ille se accepisse. Cum res sine teste esset, occidit cum à quo petebat, & se. Petitoris hæres, petit ab hærede alterius commilitonis.

DECLAMATIO.

SI pecunia tantum in causa litis esset, parem videremur litigandi habere rationem: nunc illud quidem nobis extra ordinem accidit, quod litigandum est etiam propter ipsum, ne sine causa perierit. Plurimum autem fallitur, si quis eandem conditionem putat hujus judicii ac prioris. Desit esse sine teste. Ergo jam priori non erat satis proferre dicere: mihi, non mediocre argumentum est. Si quis enim testis idoneus fuisset, videretur hujus fiducia calumniatus: quid in causa est præter veritatem, ut aliquis id petat, quod probari non possit? Et inficiandi quidem depositam pecuniam manifesta ratio est, cupiditatis, lucri: petendi etiam non depositam, si quæ probationis spes, eadem causa sit. Cum quidem aliquis dicit, Deposui apud te, scis ipse: quid aliud videtur advocare quam Deos testes? Dicite igitur causam, quare petierit, si non deposuerat? Habere pecuniam potuit, manifestum est: & ipse reliquit hæredes, & is qui ejusdem ordinis fuit. Multas deponendæ pecuniæ intervenire rationes inter milites manifestum est: longum iter incidit, periculosa expeditio. Si deponenda sit, ubi credibilius est deponi, quam apud hominem ejusdem ordinis? Nam præter id, quod facilius speratur fides ex pari, est quædam ejusdem ordinis conjunctio: nec apud inferiorem deponi solet, cum adeo deponatur, ut recipiatur: credibile est ergo apud hominem ejusdem ordinis deposuisse.

[Nunc illud quidem.] Scribe: nunc | quod litigandum est etiam propter ipsum. illud quoque extra ordinem nobis accedit, | Vel id ipsum. Gronovius,

fuisse. At sine teste. De omnibus depositis loquar. Misera hercule conditio mortalitatis, quando omnibus jam, quæ agimus, videtur opus esse teste: ita parum facit veritas, ita nullum nomen est fidei. Non satis videri potest probatum, quod duo sciunt. Veniamus tamen (ut dixi) ad probationem. Occidit eum, à quo pecunia negabatur. Iterum quaero: qua ratione, qua causa? Odium fuit. Unde? Ego quare occidere debuerit, dico: Inficiabatur: tu ut hanc causam occidendi excludas, substituas aliam necesse est, Satis argumenti erat, si occidisset clam, si ex infidiis: si tanquam negaturus. Quæ causa hominem in scelus egit? quid fuit, quod tantam rabiem concitaret, nisi illud, quod sciebat se dedisse? cum dicenti, Apud te pecuniam deposui, respondebatur, Quis testis est? quæ probatio est? quanti animi æstus agebantur? non vobis videbatur, cum feriret, illa dixisse: Ita non de posui? Optime mehercule mihi videtur, ac militari facinore illa exclamasse, I nunc, & nega: I nunc & alienam pecuniam converte in tuas cupiditates: non uteris tamen. Erat argumentum ergo tantum, quod occidit. Quam ultra desideratis probationem? occidit statim moriturus. Frequenter judicia huiusmodi exercentur, ut si res in notitia dicitur esse servulorum, torqueri mancipia videamus. Si nos civitatis & conditio militiæ pateretur, se in tormenta obtulisset, illum poposcisset. Non tibi videtur præbuisse de animo suo quæstionem?

CCCXIII.

Falso cedis damnatus.

QUI CÆDIS REUM ACCUSAVERIT, NEQUE DAMNAVERIT, IPSE PUNIATUR. DAMNATORUM SUPPLICIA IN DIEM TRICESIMUM DIFFERANTUR. Accusavit quidam & damnavit: 2 in diem tricesimum dilata damnatio est: intervenit is qui occisus dicebatur, petit reus poenam accusatoris.

S E R M O.

Non erit alienum, advocatum dare huic accusatori. Fecit rem

(ut

1 Non vobis videbatur, cum feriret.]

Malim, videatur. Idem.

2 In diem tricesimum.] Hæc lex postea ab Imperatore Theodosio renovata est.

(ut parcissime dicam) pœnitentia dignam: & fortius defendetur ab alio, & majore cum verecundia patronus confitebitur, si quid confitendum est. Et quotiens causa plus juris habet quam pudoris, ad eum transferenda est qui non erubescit.

DECLAMATIO.

R eum capitis arcessitis in ea civitate, in qua hoc grave & indignum videtur: & reum capitis arcessitis, qui ipsi intolerabilem hanc crudelitatem vocatis. Conveniebatis, qui temeritatem accusationis incusant, nihil nisi certum exploratumque deferre. Ergo lege occidi vultis hunc statim, ¹ qui reum cædis detulerit. Haecenus agnosco: detulit enim, quem defendo, damnavitque: hoc jam ad nos pertinet. Hic enim indamnatus est. Sequitur ergo, ² ut aliam legem afferamus, aut hanc mutes, aut hoc audeas dicere, Jus aliquod tibi esse constitutum. Ad interpretationem nos vocas, & ex hac lege, qua litigas, aliam constituere conaris. Non ista res judicum, non horum, qui ad certa jura, & quidem jurati, confederunt. Deflecti jura ne pro defensione quidem æquum est: legem vero mutare, ut occidas, & crudeliter interpretari jus, quod à magistratibus scriptum est, cujus animi est? Ego legem habeo adversus eum demum scriptam, qui detulerit, neque damnaverit. Non scrutor, quid voluerit legumlator: neque

est. 1. si vindicari. C. de pœnis. cap. cum apud Thessaloniam. 11. quæst. 3. Ærod.

1 Qui reum cædis detulerit. Haecenus agnosco.] Ærodus: detulerit damnavitque. Haecenus legem agnosco. Cui subscribere non possum. Nondum enim additum voluit declamator damnavisse, & de lege sufficit intelligi. Haecenus, inquit, agnosco, scilicet, quod est in lege, quodque de reo dicitur. Hucusque agnoscere cogor. Sed est proximum aliud, quo eadem lege apparet nos non teneri. Detulit enim, quem defendo, damnavitque:

hoc jam ad nos (id est, hac parte) non pertinet. Sic recte Ærodus. Hinc apparet totam eam legem nobis aptari non posse, Hic enim indamnatus est. id est, hunc non pronuntiatum est injuste detulisse. Vel etiam, Hic enim damnatus est, nempe quem detulit. Itaque miror, quid in mentem venerit Ærodio, cum faceret: Hic enim indemnatus est, quia accusatus non est. Gronovius.

2 Ut aliam legem afferamus.] Immo afferas. Idem.

¹ neque enim possum. ² Sæva inquisitio in præterita est. Id
sive voluit esse, quod scripsit, sive aliud aliquid cogita-
vit, hoc scripsit, ³ hoc jure viximus, hoc spectavit. Nihil
minus ferri oportet in civitate, quam ut lex decipiat. In-
nocentem accusavi: satis est, quod damnavi, neque enim
lex ista scripta est, ut qui innocentem accusaverit, capite
puniat: sed ut puniatur, qui accusaverit, nec damna-
verit. Quomodo ergo nihil prodesset accusatori, si non
damnaasset, postea nocentem esse compertum eum, quem
accusavit: ita ei, qui fortunam secundam, judicii tulit,
non debet nocere, quod postea accidit. Lex talem condi-
tionem judicii facit, in quo cædis accusatur reus, ⁴ ut uti-
que adversus alium pronuntietur: aut reum damnari oportet,
aut accusatorem. Tu quid vis? ut uterque damnatus
sit: ⁵ an ut istud verum sit, ut damnatus sit reus & accusa-
tor: illud tamen lex voluit. Transeo, quod perniciosum
sit interpretari legem, & ⁶ ad ingenia utriusque converti:
id quod scriptum est, ne dubitaretur, dubium fieri, post-
quam scriptum est. ⁷ Descendo ad hanc quoque intentio-
nem: non quia necesse est, nec quia ad vestram religionem
pertinet, nec quia solvit ista res jusjurandum: sed quia
victori obtinentique causam ⁸ facile est, & debet disputari.

Recte

¹ Neque enim possum.] Nempe illud
est quod Julianus ait, Non omnium
quæ a majoribus constituta sunt, &c.
Demosth. κτ' μείδ. καὶ ὅταν τοῦ π-
δῆδε τὰς νόμους, ὅποιοι πάντες εἰσι στο-
πεῖν. ἐπειδὴν δὲ ἦδε, φυλάττειν καὶ
καὶ ὅταν, ὡς ἦν τῶν θεῶν, inquit Plato.
Ærodius.

² Sæva inquisitio in præterita.] Nihil
hic neque sævitiæ neque crudelitatis.
Lege: Sæva inquisitio. Gronovius.

³ Hoc jure viximus.] Cur non vivi-
mus. Idem.

⁴ Ut utique adversus alium pronuntie-
tetur.] Ærodius: nec utique ut adversus
alium pronuntietur, sed aut reum. Nihil
hic mendosum, nisi vox alium: pro qua

substitui oportet aliquem vel alterum.
Cæterum his verbis confirmatur, quod
supra dixit: Hic enim indamnatus est.
Idem.

⁵ An ut istud verum sit.] Scribe: At,
ut istud verum sit, ut damnatus sit reus &
accusator, illud tamen lex voluit. Nempe,
ut alter tantummodo damnaretur. Idem.

⁶ Ad ingenia utriusque converti.] Æ-
rodius: ad ingenia cuiusunque converti.
Forfan, ad ingenia ludibriaque converti.
Idem.

⁷ Descendo ad hanc quoque intentio-
nem.] Forte contentionem. Et si nota sit
apud rhetores intentio accusatoris. Idem.

⁸ Facile est & debet disputari.] Scribe:
facile est de lege disputare. Ærodius.

Et h 3

Recte fecit legumlator, qui ita scripsit legem, ut non puniretur, si condemnasset. Quare? noluit accusatorem esse calumniatorem, noluit accusatorem dare aliquid odio. Alioqui scimus multa vera quidem non esse, credibilia tamen esse. ¹ Accusator quid debet tibi? ut eum deferat, adversus quem argumenta habeat: adversus quem testes habeat: alioqui nocentem an innocentem qui scit? Ipsi iudices hoc non pronuntiant: sed se ex animi sui sententia facere profitentur. Quis autem miratur si ea res accusatorem decepit: quæ decipere iudices potuit? Accusator cum id effecit, ut reus damnandus videretur, reddidit rationem accusationis. Nullus autem ² tam inimicus legislator fuit, ut errorem accusatoris punire vellet. Oportet esse in civitate & accusatores: alioqui omnia mittuntur ad manus, omnia mittuntur ad ferrum. Per se difficilem rationem ³ vindictæ, & ultionis facimus, pene licentiam grassatoribus & latronibus damus, quod nemo accusare sine periculo capitis sui potest. Sed tamen adversus hæc illud remedium est quod accusator cogitat quid objecturus sit. Si ne hoc quidem prodest, vidisse aliquid in accusatione, motum esse probabilibus argumentis, in totum iudicia ista tollemus. Hunc autem habuisse, quare accusaret, credite iudicibus, qui damnaverunt. Hic inimicus, quid illi, qui cognoverunt? quo vultis motos esse iudices, ut damnarent? Non enim moti sunt auctoritate ipsius accusatoris, ⁴ argumentis moti sunt: illis credimus testibus moti sunt? hos habebamus. Et mihi videtur ideo constituta esse lex, quæ damnatum post tricesimum diem puniri voluit: quoniam videbat legumlator posse fieri, ut deciperetur accusator. Itaque ejus, qui non damnasset, præsentem poenam esse volue-

¹ Accusator quid debet tibi? ut eum.]
 Erodus: tamen esse accusator debet qui
 tibi vel eum. Potius: Accusator quid de-
 bet reipublicæ? verum deferat. Gronov.

² Tam inimicus legislator.] Immo tam
 iniquus. Idem.

³ Vindictæ & ultionis facimus.] Ero-
 dius: vindictæ difficiliorem facimus. Quid
 si: Per se difficilem rationem vindictæ &
 ultionis facimus. Idem.

⁴ Argumentis moti sunt: illis credi-
 mus.] Forte: credidimus.] Idem.

voluerunt, nulla dilatio est. Quid te movit? quid attulisti ad judicem? Hoc enim vult ¹ lex prius etiam ² approbari ipsi accusatori. Ergo etiam voluntas legis pro nobis est, & non tantum scriptum, quod satis erat. ³ Nisi ita recedamus ab eo quod propter te nostrum est, ut concessisse videamur. Sed ut transissetis, rursus, id quod dicebat, cum suspectus esset reus, boni erat civis accusare: neque aliter stare leges possunt, neque aliter civitas. Accusavi, quid postea? quoniam homo occisus videbatur. Hic tamen perire potuit, & occidi potuit, & hoc indignum est. Primum omnium ⁴ durum est, unam indici utrique fortunam, & occidi hominem, quia aliquis occidi potuerit. Hujus culpæ ita magna poena est, causam edicitis. Deinde hoc non tantum accusatoris culpa factum est. Fortasse ita vixeras: multa petulanter, multa temere, multa cruenta commiseras. Turpissimi hominis argumentum est innocentem posse damnari. ⁵ Non enim dicit corruptum esse iudicium, non versatam pecuniam, ita non erubescis? homicida visus es. Tu porro tantum accusatori irasceris? non idem de te iudices senserunt? non omnium sententiæ?

CCCXIV.

¹ Lex prius etiam approbari.] *Ærodius:* vult lex prius, rem approbari. Legamus: Hoc enim vult lex, prius rem approbari ipsi accusatori. Idem.

² Approbari ipsi accusatori.] Quasi dicat, Dum lex punit temerarium accusatorem, etsi demus hunc nostrum illa lege non comprehendi, quia reum suum damnavit, licet revera innocentem ut ex post facto apparuit. non tamen eum punit, qui probabili ratione venit ad accusandum. Hoc enim in accusatore lex postulat, ut quod ait coram iudice, id apud se prius iudicet & probet, iusta ne causa vel dolore moveatur. *Ærodius.*

³ Nisi ita recedamus ab eo.] *Ærodius:* Nisi à jure recedamus, habeo. Alii, Nisi jura rescindamus. Deinde: Sed ut trans-

isset *lis*, rursus id quod dicebam. Mihi nascebatur: Nunc ut recedamus ab eo, quod proprie nostrum est, ut concessisse videamur, tamen esset rursus ei, quod diceret. Cum suspectus, &c. *Gronovius.*

⁴ Durum est unam indici utrique fortunam.] Sensus est, Atqui innocens occidi potuit, ni intra tricesimum diem poena dilata esset, quod certe indignum est. Sed illud indignius & acerbius, utrumque puniri, ac perire simul accusatorem & reum: occidique hominem, non quia aliquis occisus sit, sed quia legibus occidi potuerit, & quanvis, innocens, suspectus tamen, ideo damnatus & convictus. *Ærodius.*

⁵ Non enim dicit.] Lege, dicit. *Gronovius.*

CCCXIV.

Ego te, pater, occidi.

Parricidi reus paribus sententiis absolutus, furere cœpit, & dicere per furorem frequenter, Ego te, pater, occidi. Magistratus tanquam de confesso supplicium sumpsit, reus est cædis.

S E R M O.

Si qua erant quæ à me in divisionibus controversiarum dicantur eadem, frequentius intelligite fieri: primum, propter interventum novorum: deinde, propter conditionem divisionum. Nam hi qui antea non audierunt, pertinentia ad plures controversias debent cognoscere: & ad præsentis materie controversias nihil interest, quomodo ego diviserim. Est autem communis cura aliis controversiis hujus materie: illud, quod Reus magistratus, de cuius persone dignitate hæc ipsa res satis pronunciat: videtur etiam de antea vita probari, eo modo quo creatus est. Secundum illud æque commune, Quod nullas simultates executus est: nullam spem ex cade ejus quem occisum accusator queritur, concipere potuit: & officio impulsus, etiam si lapsus est, tamen, veluti leges, consilio deceptus est. Ut hæc communia, ita illud jam proprium, ut si illum adversus hunc adolescentem habuisset odium magistratus, magis insania ejus vindicabatur. Si cum ita præparaverit causam, incipit de jure suo loqui.

D E C L A M A T I O.

MAGISTRATUS DE CONFESSO SUMAT SUPPLICIUM. Durum ministerium & injucunda honoris hujus necessitas. Sed quis potius leges exequitur, & hominum commissa, nisi qui rempub. administravit? nemo istud faceret libenter, nisi necessitate. Ergo non solum licuit mihi occidere confessum, sed etiam, si nollem, necesse fuit. Videamus, an ille confessus sit. Testes præbeam vobis? tota civitate audita vox est. Ne ipsos quidem accusatores negaturos esse confido, ipsius voce, ipsius lingua esse dictum. Ego te, pater, occidi: & non semel dictum, ne casus videretur. At enim confessio habenda non est,

est, nisi quæ à sano proficiscitur. Non video, cur ad hanc interpretationem deducatur vis istius verbi, quod lege comprehensum est. Ego enim confessionem existimo, qualemcunque contra se pronuntiationem: nec me scrutari lex jubet, qua quis causa confessus sit. Imo ea natura est omnis confessionis, ut possit videri demens, qui de se confitetur. Furore impulsus est: alius ebrietate, alius errore: alius dolore, quidam quæstione. Nemo contra se dicit, nisi aliquo cogente. Quod enim genus confessionis exigitis? Ut aliquis securus, quieta mente, nullo adigente dicat: Ego patrem occidi. Atqui ipsum verbum videtur habere vim coactæ veritatis. quid ergo aliud intueri debes, quam vocem? Si semel hoc audissem, lex tamen me jam appellaret: sæpius dixit: in eadem voce perseveravit. Viderimus, an in aliis partibus demens fuerit. Hic, tanquam sanus, perseveravit. De confesso ergo sumpsi supplicium: atque ad me non pertinet, an is, qui confessus est, nocens fuerit. Fingite enim esse aliquem ¹ qui aliquo modo confessus sit, hunc à magistratu occisum: postea apparuisse aliquo casu falsum fuisse, quod dixisset: num agi cum magistratu potest? Lex, quæ confessum puniri jubet, ² sententiam ipsi non reliquit. Descendamus tamen eo, quoniam filius est, ut quæramus, an ille etiam parricida fuerit. Nec mihi necesse est dicere illa, quæ ab accusatore dicta sunt. ³ Habuerit ille causas, propter quas deferret, habuerit testes suos, habuerit argumenta: & profecto creditis non sine magna fiducia delatum esse tanti criminis reum. Mihi in argumentum sufficit genus absolutionis: paribus sententiis absolutus est. Hoc in alio genere causæ dubium est, in parricidio vero, quod probare nemo voluit, quod falsum esse ad vota pertinebat, diversam habuit pronuntiationem.

Objectum

¹ Qui aliquo modo confessus.] Haud dubie, alio. Gronovius.

² Sententiam ipsis relinquit.] Lege, sententiam ipsi non relinquit, Ærodius.

³ Habuerit ille causas.] Nihil est dubitabilis. Adfirmavit igitur: Habuit ille causas, propter quas deferret; habuit testes suos, habuit argumenta. Gron.

Objectum est alicui mortalium, quod patrem occidisset: quod eum, cui lucem, cui hæc beneficia rerum naturæ debebat, sua manu trucidasset, & hoc pars judicum credit? Ego vero illos & probo, & miror, qui absolverunt: pars tamen judicum pronuntiavit, factum esse parricidium: pars, incredibile esse. Hos movit, quod probari poterat: illos quod negari. Reus ergo suspectus, & in eam partem accipiendus, ut fecerit. Quid superest? per dementia confessus est. At mihi pro causa mea summum videtur argumentum ipsa dementia, etiam si confessus non esset. Non sine causa videlicet vetus illa & antiqua ætas tradidit, eos qui aliquod commiserunt scelus, furiis agitari, & per totum orbem agi. ¹Ut nomina mentita sint, ut aliquid fabulæ fingant; ab aliquo tamen exemplo ista experimenta venerunt. Factum esse aliquid necesse est, ut hoc credibile videretur, siue istud Dii immortales, qui non judiciis falli, non gratia circumveniri, non ignorantia decipi possunt, constituerunt. Ego vero gratulor mortalitati. Colite homines innocentiam, & nullam spem impunitatis ex secreto scelerum conceperitis: licet nulli hominum prospexerint oculi, licet nulla cujusquam mortalium conscientia intervenerit: sub cœlo tamen fecistis, & ille fusus per omnes rerum naturæ partes spiritus, adfuit: erat illic potentior testis. Non quidem apud judicem dicet, nec oratorum interrogabitur artibus: sed loquetur ore vestro. Tu forsitan cum miserum patrem trucidares, tollentem ad sidera manus risisti. Inane hoc supra nos, vacuumque cura cœlestium putabas. Sunt illa vera quæ extremo miseri spiritu dicebantur, Dabis mihi, scelerate poenas; persequar quandoque, & occurram. Et quod ad me quidem pertinet, judices, non aliam hujus dementiae putem fuisse rationem quæ coepit post absolutionem. Nec tamen illa mihi vana quorundam videtur esse persuasio, qui credunt,

non

¹ Ut nomina mentita.] Lege, Ut nomina mentita sint, ut aliquid fabula affingant. Idem.

non extrinsecus has furias venire, nec ullius Deorum impulsu hanc mortalibus incidisse dementiam: sed nasci intus: conscientiam esse, quæ torqueat: animum esse qui urat. Iterum gratulor. Bene hercule factum est, quod etiam si omnes fefellerimus, effugere non possumus nos. Ite nunc, & dicite. Demens erat, cum confessus est. At mihi videtur demens fuisse, cum occidit. Ergo quodcunque illud furoris genus, aut poena à Diis immortalibus constituta, aut confessio quædam nocentis animi videretur. Videamus tamen quomodo insanierit. Si per præcipitia ferretur, dicerem, Agit aliquis deorum. si in obvios occurreret, dicerem; Ultrionis quæritur materia. Nunc vox una, vox eadem ad iudices, & per totam civitatem: Ego te, pater, occidi. Invenire liceat, quid factum sit, non est dementia, Ego te pater, occidi. Hoc si vos furorem vocatis, idem pars dixit iudicum: nihil variatum, nihil ex more aliorum insanientium mutatum est: Ego te pater, occidi. Longa confessio est: repetita totiens confessio est. Ecquid concipitis animis imaginem illam, quæ hoc coëgit? Stabat profecto ante oculos laceratus, & adhuc cruentus pater: ostendebat effusa vitalia, totus ille ante oculos locus, totum scelus mente & cogitatione perplexum. Non potest fieri, ut per dementiam videatur totiens confessus qui nunquam negavit. Ite nunc, & paribus absolvite.

CCCXV.

Fortis pater desertoris.

VIR FORTIS DESERTOREM SUA MANU OCCIDAT. Eodem prælio, quo pater fortiter fecit, ejusdem filius deseruit. Petit præmii nomine, ut eum non ipse occidat.

DECLAMATIO.

Fortis præmium petit.

SERMO.

[Totum scelus mente & cogitatione perplexum.] Alii apud Ærodiæm perfixum. Forte, repetitum. Idem.

S E R M O.

Illa communia noctis.

D E C L A M A T I O.

Scriptum est.

S E R M O.

Est illud commune.

D E C L A M A T I O.

Merito scriptum est : magno labore, multis periculis consequutus sum.

S E R M O.

Est aliquid proprium controversia huic.

D E C L A M A T I O.

Peto præmium fortis, qui senex fortiter feci, qui in ea acie fortiter feci, in qua & filius meus fugit. Sed contra legem petis.

S E R M O.

Iterum illa communia. Omne privilegium contra reliqua iura esse : viris fortibus non posse præmia persolvi, nisi cum alia inclinatione legis alicujus. Hæc jam prompta ut comparemus, etiam si contra legem optamus, utram tamen magis servari legem placet: utrum eam, quæ honorem dat benemeritis; an eam quæ constituit poenam peccantibus. Deinde specialiter, utrum eam quæ honorem viro forti dat, an eam quæ poenam desertori constituit. In utraque re speciosus & apertus tractatus est: nam describere possumus, quanta cum difficultate fortiter pugnetur, & quanto cum periculo: & excusare & ¹ dare veniam aliquam, ut natura dignum sit: & difficile fortiter pugnare, quam mirum esse aliquem qui deserat: hic clamor ille utriusque exercitus, tela illa in nos & in oculos venientia, & ² cadens secundum latus commilitonum gemitus vul-

nerato-

¹ Et dare veniam aliquam.] Hic quoque male habitus locus. Fortasse: nam describere possumus, quanta cum difficultate fortiter pugnetur, & quanto cum periculo; & excusare, & petere veniam aliquam. (vel, & dandam veniam dicere)

ut natura magnum sit & difficile fortiter pugnare, ita non mirum esse aliquem, qui deserat. Idem.

² Cadens secundum latus commilitonum.] Scriber: commilitonum gemitus vulneratorum. Vidit in parte. Ærodius. Idem.

neratorum: & fragor ille armorum & nitor ferri. Deinde cum comparaverimus leges, nihilominus & molliamus questionem.

DECLAMATIO.

Non utique periit lex: quare? quoniam plurima accidere possunt, ut desertorem non vir fortis occidat. Hæc enim sic dixi: tanquam impunitatem desertoris peterem: nunc de pœna nihil detraho desertoris, de ministro tantum, de manu tantum quæritur. Frequenter autem necesse est accidat, ut desertorem non vir fortis occidat: finge deseruisse aliquem, & neminem fortiter fecisse: incolumis erit desertor? Finge fortiter pugnasse aliquem, sed in ipsa pugna debilitatum, ita ut manum amitteret: nunquid non necesse est subire aliquem hoc ministerium? Hoc de alienis. Præterea lex quæ desertorem à viro forti occidi iussit, nihil cogitavit de hac necessitate. Quædam etiam si nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur. An hoc cogitatum esset, ut pater filium occideret? ut frater fratrem occideret? nam id quidem profecto vix natura ipsa videbatur admittere, ut in eadem acie pater fortiter faceret, filius desereret. Itaque si illud non præmii nomine peterem, si aliter gratiam mihi retulissetis, recusarem: dicerem, Non utique occidere debeo, plus est, quod opto. Lex desertorem & virum fortem nominavit. Mutata sunt omnia: filius deseruit. Ergo hæc dixi: adhuc debetur mihi quodcunque præmium: dicetur vel contra legem. Mea lex utilior est reipublicæ. Non utique contra legem peto, quoniam multa accidere possunt, ut non vir fortis occidat. Non contra legem peto, quoniam fieri non potest, ut & hoc voluerit, ut à patre filius occidatur. Renuntio reipublicæ, non utor honore constituto: nemo queretur de iniquitate præmii mei, nemo me impotenter uti fructu virtutum existimet. Non feci fortiter. Erratis commilitones: blanditus est mihi imperator: ¹ de-

cepit

¹ Decepit te sama civitatis.] Scribendum, Decepit te sama, civitas. Idem.

cepit te fama civitatis. Ego fortiter homo senex? Ego fortiter desertoris pater? At putate hoc me obtinere non posse. Non utor honore virtutis, non subeo onera viri fortis: nolite mihi dare præmia, non occido desertorem tanquam vir fortis. Demittite me à merito meo: liberate me nomine, & sane quam habetis aliam vindictam? Lex occidi à viro forti desertorem voluit, tanquam inutilissimum, tanquam inimicissimum, neque enim pœnam hanc viro forti constituit, neque imposuit recusanti, neque ullam necessitatem nolenti. Quid etiam facietis, si non occidero? Quis est hujus constitutionis exitus? legem nullam habetis. Sed vindicare vos vultis. Adhibete carnificem, occidite utrumque. Bene hercule exhortamini: est, quare arma senex resumam. Fortiter fecisti, plurimum reipublicæ tuæ præstitisti, velis nolis. Quid igitur hæc ad parricidium? Et filium occide, & parum sit tibi perdere. Vehemens erat, si dicerem, nolo occidere: ignoscetis mihi dicenti, Non possum: manus illa quæ fortis dicebatur, defecit. Scio nunc me, judices, reprehendi à bonis patribus, tanquam præmium optare nesciam: melior enim & indulgentior pater hoc diceret. Donate meritis meis filium: ita ego quod fortiter feci, quod tantum hostilis sanguinis fudi, quod inter momenta victoriæ fui, non est pro opera duorum. Ego si melior essem pater, illud quoque simpliciter confiterer, deseruisse filium mea culpa. Quid enim necesse fuit educere in aciem adolescentulum? Quid necesse fuit rudes annos, cum gravissimo hoste, acerbissimo prælio componere? aut certe si tantus gloriæ amor, si tanta cupido laudum, recedere à filio meo non debueram: & feci, judices, primum, & tanquam instituerem filium rudem militiæ, non procul à latere reliqui. Decepit me ardor ille belli: ut primum signa canere cœperunt, primum totum animum percussit patria, sola virtus: adolescentulus interim

I. *Quis est hujus constitutionis exitus.*] Forte, *contentionis*. Idem.

interim rudis in illa nube pulveris, in illa confusione permixtarum utrinque legionum, virum fortem sequi non potuit. At ego infelix, etiam invidiam filio feci, & spolia retuli, quo minus illi ignosceretur. ¹ Quo me ducis, anime? quo me trahis, affectus? Placet causa: sed aliud optavi. Nihil est, quod ex meo favore speres, juvenis infelicissime: nullam fiduciam ex hac quantulacunque operæ meæ gratia capias: moriendum est. Debetur hoc sane disciplinæ militari, debetur castrorum severitati. Infelix exeuntium omen, miseræque primitiæ! Si alterum utique ex domo nostra destinabatis, cur non senem potius traxistis? Quid nunc tibi proderit, miserrime adolescens, quod modestus in pace, quod pius? Et ² si contigisset felicitati, felicior quies, optimus filius eras. Moriendum est: quid tibi præstare infelix pater possum: cum duceris, flebo, plangam. Hos, quos sumpseram modo ex victoria publica lætos habitus, abducite. Merui ambitiosus pater, scilicet, ne quid de militari severitate detraherem, ne viderer vir fortis desertori ignoscere. Contentus fui post tot merita, favente tota civitate, ut tantum innocens essem. Et ecce jam miserantes video iudicum vultus quorundamprehenduntur lacrymæ. Potui plus optare, potui. sic quoque ego te, fili, occidi. At tu quisquis es, in quem transferretur hoc infelix ministerium, supremas audi patris miserimi voces: Hoc saltem fortunæ meæ præsta, Semel ferias.

CCCXVI.

Flens luxuriosi pater.

Flens pater per publicum, filium luxuriosum sequebatur. Dementiæ reus est.

S E R M O.

Hoc genus controversiarum pene divisionem non exigit. Illa communis

¹ Quo me ducis anime.] Vet. cod. ante me. Pith.

² Si contigisset felicitati.] Thaddæus & Arodius felicitate. Corrige: Quid

nunc tibi proderit, miserrime adolescens, quod modestus in pace, quod pius, & si contigisset civitati felicior quies, optimus filius eras. Gronovius.

munis fere, omnibus ex lege dementiae pendentibus controversis, quaestio est; quod dementia sit: & an haec dementia sit. In eo quod quarimus, quid sit dementia, & finitionibus utrinque positis, & omni tractatu hanc controversiam dividemus: ut quaeratur, utrum dementia eadem accipi debeat, quae habeat aequalem mentis errorem, an etiam ex singulis vel paucis intelligi possit. Haec saepe tractata sunt: ad crimen ipsum veniamus. Intelligo & indignari posse hunc patrem, quod reus dementiae à luxurioso fiat, & eum multa graviter & aspere dicere contra filium posse. Recipit adversarii persona: sed videamus an recipiat nostra. Nam sic ut paulo ante praecipiebam vobis, ut personam intueremini, ejus apud quem dicenda esset sententia: sic nunc quoque admoneam necesse est, ut intueamur personam, quam nobis induimus. Pater hic qualis est? non acer: luxuriosum non abdicavit, non convitiatus est: etiam cum aliquid admonendi gratia faceret, tacuit tamen, non durus: flevit enim. Quicquid contra colorem talis animi dixerimus, quodam modo contra thema dicemus. Consilium itaque totius actionis ex his capere debemus, quae praefecerunt. Quid aliud praecessit? mollis invidia. Ergo cum adprobaverimus non uno facto dementiae esse convincendam, veniamus ad ordinem defensionis. Anteactae vitae ratio constet. Hoc non propterea tantum dicendum est, quod sic defendi reus potest: sed etiam quod invidia redit ad accusatorem. Omnia quae pro se dixerit, in filium dicet.

DECLAMATIO.

Quid feci dementer? juvenis frugaliter vixi, patrimonium auxi, uxorem duxi, filium sustuli, hunc amo. Flens (inquit) me per publicum sequeris. Poterant illa & separata defendi: nam neque admirationi profecto cuiquam mortalium esset quod pater filium sequeretur, & separatae ab hoc lacrymae poterant videri non ad te pertinere. Sed ne ulla arte suffugere crimen accusatoris mei videar, totum hoc quod objicitur jungam. Lacrymae sunt in culpa? Fleo fortasse supervacua, sic me consolaris, sic lacrymas patris tui ficas. Flendum mihi hodie foret, etiam si hoc antea non fecissem.

SERMO.

S E R M O.

Nolo quisquam me reprehendat, tanquam vobis locos non dem, si ampliare declamationem voletis & ingenium exercere, dicetis quod ad causam hujus nullo modo, ad delectationem aurium fortasse pertineat.

D E C L A M A T I O.

Nondum privatas ac peculiare lacrymarum reddo causas. Interim quis miratur flere hominem? hinc infantia incipit: in hanc necessitatem plerunque fortuna deducit. Quis enim est dies, qui non triste aliquid & flebile nobis minetur? Si nullam aliam rationem lacrymarum haberemus, conspectus tamen hominum, & ratio mortalitatis poterat elicere fletus. Hæ amicitiae, hæ propinquitates, hi congressus, hæ studia, laudesque intra breve temporis momentum occidunt, atque labentur. Quotus quisque transit dies, quo non funus accipiamus? Flens me sequeris, & per publicum sequeris. Non totum crimen objicis: diu hoc antea domi feci. Quantulum temporis spatium est; quod talem me vides? flere secreto, ubi cubiculum & nox & animus sibi relictus est. Flens sequeris? quod possum. Miror equidem illos fortissimos patres, qui hunc animi dolorem semel recidunt, & in universum flere definito aliquo temporis spatio semel queant. Flens per publicum sequor. Quid ergo non misereris? gratulor crimini meo. Si movi, si hæc tibi gravis videtur invidia, quid opus erat accusatione? quid iudicibus? quid hac probatione dementiæ sanare me poteras. Exigis tamen causas lacrymarum mearum. Non me pecunia movet; divites aliquando fuimus: non illos late quondam patentes agros desidero, non fœnus, nec ingens pondus argenti. Nuper in modo desideravi vernulam meum.

CCCXVII.

Imperator provocatus à filio.

QUI PROVOCATUS AB HOSTE NON PUGNAVERIT, CAPITE PUNIATUR. Filius imperatoris ad hostes transfugit, provocavit patrem. Ille non descendit in certamen solus, sed acie commissa vicit hostes: in quo prælio & filius ejus cecidit. Accusatur, quod provocatus ab hoste non pugnaverit.

S E R M O.

An quisquis ab hoste provocatus non pugnaverit, puniri debeat: an hæc lex ad imperatorem pertineat: an hic ab hoste provocatus sit: an pugnaverit.

D E C L A M A T I O.

QUI AB HOSTE PROVOCATUS NON PUGNAVERIT, CAPITE PUNIATUR. In omnibus quidem legibus solam spectari oportet scribentis voluntatem. Verba enim ambigua, & in plures intellectus ducta sunt: scribendarum legum causa, voluntas fuit. Ergo id unum spectari convenit, propter quod scriptæ sunt. Hujus autem legis manifestum est hanc voluntatem esse, uti puniatur, quotiens commissum est, propter quod constituta poena est: supervacuum supplementum est. Ut contra verba interpretatio sequatur, aliquid frequenter accidere potest, cum in aliis legibus, tum in hac præcipue. Fingamus enim ab hoste provocatum aliquem ægrum: fingamus provocatum eum, qui proximo prælio debilitatus sit: fingamus esse provocatum, quem imperator in aliam partem expeditionis ire jusserit: profecto adversus neminem horum actio ex hac lege dabitur. Atqui mihi satis est efficere, ut alicui non pugnare liceat. Nam si ulli potest dari hæc venia, non dubitabitur, quin patri detur. Sed antequam naturam defendo, imperatoris volo defendere dignitatem. Contendo hanc legem ad milites pertinere: primum quod inter hos fere provocatio sit: deinde quoniam legum-

legumlator ¹ nunquam profecto tam inimicus fuit, ut periclitari ex eventu pugnae ² unius civitatem, summamque reipublicae vellet. Fingamus enim ab aliquo ultimo militum provocari ducem: idem discrimen, idem periculum, par eventus est. Adjice quod ³ inter praecipuas virtutes est, imperatorem non pugnare aliquando. Sic extrahitur hostis: sic impetus subitos partis adversae frangit mora: sic interclusos commeatibus in deditionem venire fame cogimus. Itaque hercule militem legimus robustum, legimus juvenem: imperatorem facimus senem. In illis enim vis corporum & manus sola spectatur, in his consilium & ratio: quae bona praecedentis aetatis in locum virium subeunt. Ipsum praeterea nomen imperatoris satis significat ⁴ non exigere manum ipsius. Imperare enim debet & praecipere. In summam, ab eo, qui provocatus ab hoste non pugnaverit, supplicium optime exigit imperator. Ergo si hoc solum apud vos dicerem, Non pugnabit dux, non pugnabit senex, non fecit summæ rei discrimen: satis tamen ista defensio videretur. Adhuc tamen propius accedere ad interpretationem legis volo: &, quatenus pars diversa scripto innititur, etiam ipsa verba scrutari. Quid tandem dicit lex? QUI AB HOSTE PROVOCATUS NON PUGNAVERIT. Ab hoste igitur, non à transfuga. Nec unquam habuerim hunc ego perditissimo parricidae honorem, ut illum in numero ponam eorum hominum, qui pro republica sua, qui pro patria pugnant. Et si verba ipsa intuemur, hoc satis est: si vero introspicere voluntatem voluerimus, ecquid manifestum est non hoc sensisse legumlatorem, ut ulla necessitate posset cogi pater cum filio dimicare? an vero is qui scripsit, HOSTEM, non videtur scripsit-

¹ Nunquam profecto tam inimicus.] Lege ut supra, tam iniquus. Idem.

² Unius civitatem summamque reipublicae.] Suspicio scripsisse auctorem, summamque rempublicam vellet. Vide ad Livium. Idem.

³ Inter praecipuas virtutes est, imperatorem non pugnare.] Lege: virtutes est imperatorum, non pugnare aliquando. Sive majoris imperatoris aut imperatorias. Idem.

⁴ Non exigere manum ipsius.] Scribo, exigi. Idem.

scripsisse, ALIENUM? summa hac nominis utique minora complexus est. Non ergo cogi potest quisquam lege, ut cum filio suo pugnet. Hic tamen non defenditur affectus & pietatis simulatione. Ego vero (inquit) pugnavi: sed quo modo pugnare oportebat vestrum imperatorem. Unius sanguinem exigitis? exercitum cecidi: par gladiatorum simile postulatis? totius civitatis victoriam retuli. Numerate captivos, numerate spolia: & æstimate, an damnari debuerim, quia plus præstiti. Quæ sunt enim, quæ lex postulet? illa quidem pugnam tantummodo meam. Veruntamen videtur tacitum hoc scribentis fuisse votum, ut & hostis occideretur. Utrumque præstiti: & ego pugnavi, & ille occisus est. Sed non continget ea perditissimo juveni, quam quærebat, invidia, ut videretur scelere occisus, ut nobilem facinori suo exitum daret: jaceat in turba. Vos oro qui illud pugnae genus exigebatis, utrum tandem eventum concepistis animo? Vicisset juvenis senem, vicisset sceleratus pium: quantum res publica detrimenti, quantum lacrymarum, quantum luctus amisso duce haberet, & fractis militum animis & inclinata in posterum spe? An vero imperator noster occidisset illum temerarium juvenem & sceleratum? eratne tanti ut publice commissum parricidium videretur? non iram numinum, non sterilitatem, morbosque, & alia quibus magna scelera expiari solent, timeremus? ab hoc omine commisisset aciem?

CCCXVIII.

Legatum inter libertos.

Testamento quidam instituit hæredem amicum, & petit ab eo, ut ex duobus libertis, quos relinquebat, utri vellet, decem millia daret. Unus ex libertis petit, judicio contendit. victus est. petit alter.

DECLAMATIO.

QUæ mihi jura, quam vetera cum patrono eorum fuerint, non est dicendum. Hæres sum. Quantopere his

æstimate, an damnari debuerim.] Lege, debeam. Idem.

re his post libertatem satisfecerim, videlicet hac contumelia, qua mecum consistunt, æque manifestum: neuter apud illum meruit, ut decem millia acciperet. Quare ergo hoc testamento cavit, ut darem hanc summam, utri vellem? non poterat aliter efficere, ut mihi isti obsequerentur. Excogitavit ergo optimus omnium amicorum, quomodo isti, tanquam patrono, mihi obsequerentur: cum aliqui prædivinaret hoc, quod accidit, nullam apud istos fere amicitiae summæ, nullam nostræ conjunctionis reverentiam. Ratio ergo testamenti talis est. Ne jus quidem dubium erat, etiam antequam veniret in dubium. Petis à me decem millia ex testamento patroni tui: interrogo, an dari jusserit tibi? quantælibet sis impudentiæ, non mentieris. Quare ne illa quidem tibi actio, quæ invidiam facere solet legatum non solventibus, relicta est, 'ut dicas: Quod ego merui, quod ego jure peto. Repetis, quod tibi non est relictum. Verum hoc esse manifestum est. Petit alter prior, qui sibi magis dignus videbatur: quo petente tacuisti: non tamen obtinuit id, quod nullo jure poterat obtinere, ut acciperet legatum incertum. Sed hoc ipso apparet (inquit) deberi mihi, quod ille, cum judicio contendisset, victus est. 'nondum diligenter verba testamenti legis: non enim hoc scriptum est tantum, ut alteri ex liberis darem: sed illud, quo mihi & plena, & (quo magis doleas) perpetua libertas relicta: darem utri vellem. Ergo si hoc non cadit in rerum naturam, ut ego illi malim dare, qui mecum contendit, sperares, aut si hoc probare potes me tibi malle, forsitan judicio quoque non inique contenderes. Si quidem neutrum horum tale est, ut contra me sit, satis sit utrique vestrum separatim dicere, Tibi nolo, Sic

1 Ut dicas, Quod ego merui.] Sic leg. Respicit hoc quodammodo formulam actionis, vide declam. 325. meritum legati. l. 9. D. pro soc. meritum hæredi-

tatis capiendæ. l. 16. in fi. D. de cast. pec. Pistæus.

2 Nondum diligenter verba testamenti legis.] Scribe, legisti. Gronovius.

Sic ergo respondebis semper? puta me dicere, ¹ Quærere de te atque officiis tuis, qui non aliter meruisti: fortasse vexare vos voluit, & legatum sperare semper, & alternis desperare. Sic tueri me volo, ut dicam semper. Ante omnia enim testamento tempus non est cautum, quo solvam, ac ne caveri quidem potuit. Nam qui dicit, utri malueris, & tempus non adjicit, manifesto illud quoque significat, cum volueris, solves. Adhuc ergo ambo improbi estis, ambo calumniatores. Quam sapienter tacueras, si in hoc perseverasses: videreris mihi verecundior: sperarem futurum, diligentius servares pecuniam, quam non cupide acceperas: nunc incipit mihi videri minus ille peccasse: litigavit ante experimentum, litigavit ante sententiam: tu non credis iudicibus. Neuter ergo accipiet? cum voluerit patronus alteri dari, non potest ab altero hoc legatum peti ex voluntate defuncti: neuter vestrum dicere potest, hoc patronus dari mihi voluit. Habuit hunc honorem mihi, ut istud esset beneficium meum: ² me ergo emereri debet: & à me istud petere, quod à patrono non petiisset. Detegam vobis propositum amici mei. Meliori dari voluit: hoc sciri ex præterita vita vestra non potest: alioqui ipse scisset: & si ulla inter vos fuisset differentia, nominatim reliquisset. Hoc legato patroni vestri, necesse est utrique vestrum ³ diligentius videre utri dabo: uter vestrum patronum magis desideravit, uter vestrum frugalius vixerit, uter vestrum modestior fuerit: ⁴ quod vos diutius traham,

¹ Quærere.] Lege, querere. Pithœus. Quærere de te atque officiis tuis.] Ærodius supplet volo. Sed legendum: Querere de te atque officiis tuis, qui non aliter meruisti. id est, Temeripse atque officia tua vel frigida vel infrequentia accusa. Ut apud Senecam 3. de benef. 11. Cui des, elige, ipse tecum, si deceptus es, querere, dignum adjuva. Ubi recte Gtuterus, frustra Lipsius. Gronovius.

² Me ergo emereri debet.] Puto pro-

mereri. Idem.

³ Diligentius videre utri dabo.] Scribe: Hoc legato patroni vestri necesse est utrique vestrum diligentius vivere. Utri dabo? uter vestrum patronum magis desideraverit: uter vestrum. Eleganter, Hoc legato: ut apud Catullum: munere ista Odissim te odio Patiniano. Idem.

⁴ Quod vos diutius.] Thaddæus & Ærodius: quoniam duos. Lege: quous diutius traham, utri voluero. Idem.

traham, utri voluero. Interim similes estis, eandem causam habetis. Non magis ego de vobis judicare possum, quam patronus vester.

CCCXIX.

Adultera venefica.

Qui uxorem adulterii ream detulerat, dixit communem filium testem fore. Inter moras judicii adolescens, ambiguis signis crudelitatis & veneni, decessit. Vult maritus agere cum uxore veneficii: illa postulat, ut praeferatur judicium adulterii.

DECLAMATIO.

ANtequam criminum facimus comparisonem, sic agere possum. Veneficii accuso: responde. occisum à te filium dico: defende. Sint paria, quæ objicio, non possunt uno judicio cognosci: æquum est ream respondere ad id, quod objicitur. Puta omittere me, quod antea objecerim; non perseverare in eo, propter quod detuli: de vita cogitari æquum est, de majore quæri prius. Postea dicam ex qua diffidentia præferri judicium adulterii velit: interim duo crimina apud vos proponuntur, adulterium, & parricidium: de utro prius cognosci oportet? hoc inæquum est sceleris gravissimi, sceleris atrocissimi dilationem impetrari, quia & adultera est? Si nihil illi ante objecissem, continuo rationem redderet: quoniam ad parricidium, prioris criminis diffidentia, venit, huc trahitur, propter quod occidit filium. Ab hac occisum esse dico: quamdiu judices finetis hoc esse dubium? vivit interim in civitate, inter nos est foemina inter prodigia numeranda, implet numerum civitatis: & vivit, dum bis rea sit: præsertim in hac civitate, in qua judicia diu differuntur. De me utique

1 De vita cogitari, æquum est, de majore quæri.] Quidam apud Ærodiū: de vita cognosci, de morte quæri prius æquum est. Ego illud, de vita cogitari æquum est, non mutem. Significat, quod clarius postea, & se suæ metuere. Dein

scripserim: de majore re quæri prius. Idem.

2 Hoc inæquum est.] Thaddæus: hoc mea æquum sceleris. Ærodius: Hoc ne à vobis æquum est sceleris. Lege: Hocine æquum, sceleris gravissimi. Idem.

que mirari non potestis, si omnes moras odi, omnes dilationes: liceat vindicare filium, dum vivo; ¹ antequam ad accusatorem transeat a teste. An hoc æquum, hoc cuiquam vestrum justum videri potest, ut censeatis adulterium esse inter crimina, parricidium inter maledicta? ² causam dicere adulterii volo: hoc est, perit ille testis. Mihi autem vacat hoc tempore curam agere lectuli mei? flens & orbus querar, quod uxor mea alium amaverit, alium mihi prætulit? Ego ne priore quidem tempore istud crimen ³ ad judicem perduxissem, nisi quod sciebat filius meus. ⁴ Si amissem tantum optimum juvenem, excusate tamen omnibus aliis causis renuntiarem. Verum confitendum est, Ego occidi, ego qui palam nominavi: qui omnem iudicii prioris fiduciam in hoc esse confessus sum. Tua porro quid interest? Utere hoc argumento: Quod tibi objicere adulterium noluit. ⁵ Pone hoc inter præjudicia

¹ *Antequam ab accusatore transeat ad testem.*] Hoc est, Dum vivo, malim filium vindicare, & extraordinariam ream parricidii agere, delata hac prius, licet tempore posterior sit, accusatione: ne si demum (inquit) ab accusatore me & uxorem adulterii postulante, ad filium qui testis futurus erat, tantique parricidii questionem ordine transeat, crepro adulterii teste, & causa ideo sapius ampliata, si interim moriar, pereat parricidii iudicium. In summa, pater hic postulat, ut quemadmodum causis de vi, aliisque ob conjunctionem, primus agendi locus extra ordinem constitutus erat, etsi post multas alias delatae essent: ita prior hic sit parricidii quam adulterii cognitio, hoc maxime, quod parricidium propter adulterium commissum est, & quia caute uxor præferri iudicium adulterii desiderat, sibi conscia futuram hanc sine teste accusationem: in qua, si ex vetere consuetudine (de qua Cicero pro Cæcinna) ea mora adhibeatur, quæ in omnibus aliis solet criminalibus causis, fore interim speret,

ut moriatur accusator. Ex his aperta est eorum quæ sequuntur interpretatio, *Causam dicere adulterii volo: hoc est, perit ille testis.* Ærodius. *Antequam ad accusatorem transeat a teste.*] Ita & Thaddæus. Sensus: antequam me quoque veneno tollat mulier, ut filium. Ideo dixerat ante: *Cogitari de vita æquum est.* Fallitur Ærodius, qui, *ab accusatore transeat ad testem.* Gronovius.

² *Causam dicere adulterii volo.*] Tu mulier dicis: *Causam dicere adulterii volo.* Hoc perinde est, quasi insultes mihi, & dicas: *perit ille testis tibi unicus: jam damnare me non potes.* Idem.

³ *Ad judicem perduxissem.*] Dissimularem hanc injuriam, vel intra privatos parietes vindicarem ex legibus Romuli & Numæ. Ærodius.

⁴ *Si amissem tamen optimum juvenem.*] Vide an ita qualitercunque restitui possit, *Si a. ta. op. juvenem ex alia causa quam tua, omnibus, &c.* Idem.

⁵ *Pone hic interpres indicia accusationis.*] Verbum, *interpres*, in textum, è margine traductum est: sunt enim re- vera

cia accusationis. Dum ego ago meo iudicio, dic legem, qua vindicari potest utrumque. Nempe hoc inter alia dictum est, Quam causam dandi veneni filio meo habui? adultera non eram. ¹ Illic videbimus, illic reddemus rationem. Nec te hoc fefellit. Sed naturalis improbis hominibus dilationis est cupiditas: hic infamiae vides poenam. Quid autem fama ad te, aut opinio? Sed occurrunt illae cogitationes. Quæretur de adulterio, & quæretur diu, & extrahet iudicium, sicut adhuc extrahit, ut sequatur adulterii poenam alia subscriptio, alii iudices, & alia sortitionis fortuna. Interim, ut nihil artes valeant, multum fata possunt: multum citra scelus quoque impedimenti per se ipsa mortalitas affert. Ut nihil prodest, vixero: & tamen, quod mihi vita ipsa jucundius est, tamdiu superstes testi vixero.

CCCXX.

Multati socius.

SOCIORUM COMMUNIA SINT DAMNA ET LUCRA. Ex duobus sociis alter in civitate erat, alter peregre. Cum bello laboraret civitas, decrevit ut intra certum diem reverterentur qui abessent: qui non venisset multaretur publicatione bonorum. Exacta est pars à praesente negotiatore absentis. Reversus ille partem petit reliquorum bonorum.

S E R M O.

Sæpe vobis dixi, quomodo ad inveniendum statum facillime perveniretis. qui sint, omnes novistis. Primum singulos repetite: sub-
latis

vera hæc non declamantis, sed interpretis, ut alia pleraque, quæ latiore intervallo adnotavimus. Filum igitur orationis, ut brevior sit, Quintilianus interrumpit, & locos duntaxat discipulis ostendit. hic affectus (inquit) movere oportet: eo uti argumento: talia hic apponere: narrandis indiciis hujus accusationis, ita quodammodo exordiri, Dum ego ago meo iudicio: dum legem recito qua vindicari potest adulterium: vel, dum cito testem qui vindicare aut judicare potest utrumque, & patrem & matrem videli-

cet, ream alteram, accusatorem alterum, &c. reliqua persequentur ex themate discipuli, hoc modo: Dum ego ago, &c. cum solus filius testis esset, inter moras adolescens ambiguis signis crudelitatis & veneni moritur. hunc locum ita, ut possum, elucido. si quis quid melius habeat, afferat. Idem.

¹ Cui debemus, illic reddemus rationem. Apud Quæstorem adulterii, quæremus illud, an adultera fueris: hic vero non debemus, ubi de parricidio quaeritur, Idem.

latis his quos certum erit non esse, inter residuos quæremus: qua-
rendi ante via hæc erit. Videamus quid proponat petitor, quid ille
respondeat possessor, vel reus: ex eo quæstio nascitur: ea nobis de-
monstrabit. Neque hoc dico, quid primum dicat petitor, quid ille
respondeat, non enim ex prima quæstione ducendus est status, sed
ex potentissima. Videndum erit, an post divisionem socii sint.

DECLAMATIO.

SOCIORUM DAMNA ET LUCRA COMMU-
NIA SINT. Fortasse videri potest supervacuum,
laudare legem. Nam & apparet prudentissimos majores
& constitutores hujus civitatis, sapienter rogasse: & cum
hoc jure civitas tam diu usa sit, jam approbatum est. Ve-
runtamen causa exigit, ut æquitatem quoque legis intuea-
mur: non ut vos religiosius judicetis, sed ut appareat
quam improbe socius meus faciat. **SOCIORUM COM-
MUNIA DAMNA ET LUCRA SINT.** Sacra res est
& quædam fraternitas propositorum animorum. Confor-
tes enim potest facere casus: cæterum quidem cum duo
homines omnes fortunas suas contulerunt, omnes casus
miscuerunt; unum quoddam factum est: quid est justius,
quam compositum patrimonium¹ habere conditione unius
societatis? hoc enim est unitas. Vides ergo & damna &
lucra communia esse debere, & nihil non æquum est, quod
utrique parti scriptum est.² Eventus nos deduxit. Sed
de sociis loquor idem agentibus, illud suo loco imputabo,
quod hic domi semper & custos tantum pecuniæ fuit. Ego
sum

¹ Et quædam fraternitas propositorum
animorum.] *Ærodius*: Sacra res est uni-
tas & quædam fraternitas propinquorum
animorum. Aliis dat propositis, ut ex mar-
gine eo fluxerit, quemadmodum loqui-
tur. Scribe: Sacra res est & quædam fra-
ternitas conjunctio bonorum. Vel confor-
tium bonorum. *Gronovius*.

² Habere conditione unius societatis.]
Fortasse: quid est justius quam compositum
patrimonium habere conditionem unius?

Societatis (hoc est, unitatis) vides ergo &
damna. Idem.

³ Eventus nos deduxit.] *Ærodius*
majusculis literis, *Eventus deducit*: quasi
scriptum hoc in lege aut pacto socia-
tis fuisset. Ego tentabam: & damna &
lucra communia esse debere, & nihil non
æquum esse utrique parti. Sequitur ob-
jectio partis diversæ: Sed de sociis scri-
ptum est loco eodem agentibus: eventus nos
deduxit. Responder: Illud suo loco im-
putabo, &c. Idem.

sum ille, qui longas terras & ignotas regiones peragravi, ego ille qui tam longe abieram, ut in patriam redire non possem. Ex hac igitur lege postulo, ut communia sint, ¹ quæ in bonis sunt, ut dividantur. Quid ais? periisse patrimonii partem, & mihi periisse: adjicis mea culpa periisse. Omnia hæc interim confiteri libet: commune tamen damnum est: Negat hoc esse damnum; & poenæ nomen imponit. Ego porro, Damnum existimo esse amissionem eorum, quæ habueris: neque enim veniet in dubitationem, quin amiserimus aliquid ex his, quæ habebamus. Hic poenam appellat. possum non negare, cum & ipsa poena damni genus sit. Nam mihi ex hoc, quod plerisque criminibus pecuniæ poena imponebatur, ² appellata etiam ipsa Damnatio videtur. Ablatum est aliquid mihi, sane etiam confitear: quid interest quomodo ablatum est? Ego perdidici. Nam & si latro abstulisset, ³ mihi abstulerat: & si in piratas ego incidissem, mercator ego amiseram, peribat hoc utrique nostrum. Quid si etiam poenæ id genus est, ⁴ quod casus attulit? sane enim feramus hanc tuam finitionem, ut damnum credamus esse fortuitam amissionem, putemus esse fortuitam rerum amissionem, damnum, quid tam fortuitum potest esse, quam quod accidit? Non enim lege vetere, & ante profectionem meam scripta, & quam ego nosse possem, & in quam mea culpa inciderem. Quid fortuito accidit? bellum quid fortuito accidit? ignorantia mea, non est tale, quale si in furto deprehensus, ⁵ quadruplo damnatus essem. Tu enim diceres: noveras damnum, noveras legem: vitio tuo incidisti in hanc. Hæc non eo pertinent, quo genere damni afflictus sim. Nam si naufragium fecissem, diceres, vitio tuo, navigabas enim: & spo-

¹ Quæ in vobis sunt.] Lege: quæ in bonis sunt. Arodius.

² Appellatio etiam ipsa damnatio.] Appellata. Idem.

³ Mihi abstulerat.] Forte: nam & si latro abstulisset, utrique abstulerat. Gron.

⁴ Quod casus attulit.] Credo, abstulit. Idem.

⁵ Quadruplo damnatus essem.] Cur non quadrupli. Sed & bene damnari pecunia, capite. Idem.

& spoliatus essem à latronibus, diceres, vitio tuo, parum diligenter custodiebas. ¹ Quotumquodque damni genus est, cui non applicari reprehensio possit? Si mancipiorum mortes sunt, parum curasti, medicinam non adhibuisti. Hoc habent gravissimum damna, quod vix ulla sine poenitentia sunt. Ergo tunc quoque si vitio meo factum esset, si lege vetere, damna tamen communia erant.

CCCXXI.

Invicem venefici frater & medicus.

Fratres confortes, inimici esse cœperunt: diviserunt. Alter ex his medicum instituit hæredem, postea redierunt in gratiam. Is qui medicum amicum habebat, cum cœnasset apud fratrem, & domum rediisset, dixit suspicari se, venenum sibi datum: respondit medicus, potionem se daturum remedii, & dedit: qua epota ille decessit: invicem se reos deferunt veneficii, frater & medicus.

DECLAMATIO.

ETiam si causa unius hodie agnoscitur, tamen cum eum de cuius morte agitur, constet veneno periisse, idque inter duos litigantes conveniat, alter utriusque eum veneno periisse: ita committenda utrinque causa est, ut non minor nobis defensionis, quam accusationis habenda sit ratio. Itaque etiam si dolor fratris amissi & conditio iudicii quos accuso, ² hoc videtur exigere primum ac pene solum, ut ea quæ objeci, probem: ignoscetis tamen mihi, si primam defensionis meæ putavero habendam esse rationem: neque hoc eo tantum, quod pertinet ad pudorem hodie meum: sed eo etiam, quod plus auctoritatis habiturum me in accusatione scio, si ad illam innocens venero. Quæritur ergo, iudices, venenum ego fratri dederim, an ille alieno. Non me fugit nomen, quo utitur, amicus. Et rogo sciatis, iudices, de hoc ipso quæri hodie, an amicus fuerit. Sine dubio etiam si certa utriusque nominis fides esset,

¹ Quotum quodque genus damni.] Lege: Quotumquodque. Debetur hæc emendatio Brissonio nostro. Ærodius.

² Hoc videtur exigere.] Lege: videtur, Gronovius.

esset, neminem vestrum præteriret, quantum præferri fratrem amico oporteret. Nam quæ potest amicitia esse tam felix, quæ imitetur fraternitatem? Certe quotiens blandiri volumus his, qui esse amici videntur, nulla adulatio procedere ultra hoc nomen potest, quam ut fratres vocemus. Adeo inane etiam nomen, & umbra quædam naturæ videtur simile amicitiae nomen imponere. Cum vero me fratrem constet esse, si venenum (ut probabo) dedit, amicus utique non fuerit. Quæ comparatio esse personarum potest? Ac si tantum de amore quæreretur, ¹ iudices, multum natura vinceret: nunc plus est aliquanto, de quo apud vos agitur. Quæritur enim, an ego fratrem potuerim occidere? Ergo inter homicidium & parricidium cognoscitis. Non dum de persona loquor utriusque, non de causa: interim quæro, iudices, utri parti faveatis, utrum verum esse pro civitate, pro temporibus velitis. Equidem, iudices, admirari me confiteor, aut constitutas esse de tantis sceleribus leges, aut ullos inveniri potuisse mortalium, in quos caderet ista suspicio. Fratrem suum potuit aliquis occidere? non obstitit tacita natura? non sanguinis jus? non sceleribus manus suas objecit, quæcunque est illa, quæ certe creditur esse, pietas. fratrem occisuro non succurrit communis uterus? non eadem causa vitæ? non una primordia? ² non illa consuetudo, quæ alienos etiam ac nulla necessitudine inter se conjunctos componere & astringere affectibus potest: consuetudo actæ pariter infantiae, pueritiae studia, lusus, tristitia, joci? Membra hercule inter se citius pugnaverint, & si qua in nobis natura geminavit, diversos ceperint affectus. Nam quid est aliud fraternitas, quam divisus spiritus? & quæ ad tuendos nos natura concessa sunt multipli-

cata,

¹ Iudices.] Al. iudicium. Pith.

² Non illa consuetudo quæ alienos.] Videtur vox consuetudo abundare, & scribendum: non una primordia? non illa (quæ alienos etiam ac nulla necessitudine conjunctos componere & astringere affectibus po-

test) consuetudo actæ pariter infantiae, pueritiae? studia, lusus, tristitia, joci? Quod autem irrepsit in Pithœanas nulla consuetudine, sciendum & apud Thaddæum & apud Ærodiū legi necessitudine, ut illud operatum vitium esse videatur. Gronov.

cara, eo quidem felicius, quod ¹ diversis etiam ² assistentibus locis, esse iidem, ac plura simul obire possimus. Huic necessitudini qui dare venenum potest, non oculos effodiet suos? non manus in viscera sua armabit? Habet ergo hoc primum (ut parcissime dixerim) admirationem, neque ego ignoro, iudices, quanto me onere premam. Ipse confiteor nullis suppliciis, nullis poenis, nulla me omnium hominum ira posse pensari, si feci. Vult detrahere fraternitati auctoritatem. Discordes, inquit, fuistis. Nondum rationem hujus criminis reddo: illud interim testor: hunc bonum amicum utrique maledicere. Nunc mihi, frater, in quacunque parte naturæ es, agenda causa & tua est. Aliquid ex summa fraternitatis gratiâ defuisse visum est aliquando, dum forsitan uterque alterius animum magis exigit fiducia sui. Bene hercule fortuna, quod uterque tunc incolumis, quod penates sine lacrymis fuerunt: nulla paricidii suspicio tempore illo, quo minus amabamus. Non tamen ista nostri animi culpa fuit, nisi quia vitium est humanæ mentis nimia cupiditas. Hi sunt, qui conjunctos separant animos, qui summæ concordie virus suum interponunt, qui hæreditates captant, qui se testamentis parant: qui ita demum spem aliquam in posterum vitæ habent, si eos, quos amicos appellaverunt, carissimis pignoribus abduxerint. Quis fecerit illud inter nos, sic quærite. Nullam iste spem hæreditatis habuisset, si nunquam dissidisset. Hoc igitur primum veluti mentium animique tentati veneno sumus, sed, Dii melius, neque longum istud fuit, neque quicquam ex eo secutum est, quod emendari non possit. Divino sola, ut sciatis cui hæres sit: sed postea (quod satis est) gratia, & rursus solida fraternitas, immo, hercule major arctiorque conjunctio post poenitentiam. Nesciunt homines, quantum boni fraternitas habeat,

¹ Diversis etiam assistentibus locis.] Forſan: diversis etiam ac diſſidentibus locis. Gronovius. ² Assistentibus locis.] Al. exiſtentibus. Pithæus.

beat, qui nunquam diffederunt. Ut dulcius serenum post tempestates est, ita nostris animis laceratis, & domi castigatis, velut portus ille fraternitatis occurrit. Amabamus etiam in præteritum, nec caritas fuit illa, sed invicem satisfactio. Utinamque hoc non palam, non manifeste fecissemus, ut videretur frater meus nullo modo mutaturus testamentum. Personæ igitur nullo modo comparantur: alienus & frater. Supervacua mentio discordiæ, cum & illo tempore constiterit innocentia, & id tempus quod in culpam deducitur, non solum sine discordia fuerit, verum etiam major atque arctior caritas, post illam de qua locutus sum, poenitentiam increverit. Proximum est (ut opinor) excutere causas: & quod ad me quidem pertinet, videor de his satis locutus. Nam si inimicitiae eo tempore non fuerunt, quo frater meus accepit venenum, mihi certe hoc faciendi ratio non fuit: qui si essem malus frater, uti tamen bonitatis simulatione debebam, usque ad mutationem testamenti. Nam quid obstabat quo minus non ultionem tantum, sed etiam lucrum consequerer? Si ego non habui rationem dandi veneni fratri, videbo an hic habuerit. Hæres est: hoc per se potens est. Omnia quæcunque toto orbe terrarum committuntur scelera, circumspecte, iudices, pleraque ex cupiditate nascuntur: hæc latrones facit, hæc piratas, hæc intra muros etiam, atque intra domos nostras, & templa, fidas percussorum acuit: inde nata sunt venena, ut mihi videatur rerum natura omnibus in hominem collatis bonis unum metum opposuisse. Tolle pecuniam, bella sustuleris: sustuleris seditiones. Hanc ergo causam habuisti. Et aliud est, aliis pecunia: si de cupiditate sola loquendum mihi foret, dicerem, Hæreditatem concupisti, homo locuples, nunc hæreditatem concupisti, id solum habiturus quod scelere adquisisses. Quid enim jam remetiri incipis, & longam domus nostræ patientiam calcas? Ecquid scis, quid paulo ante fueris? nunc te circumfluens pecunia, nunc ista mancipia, & quicquid quæstisti scelere, ditabunt?

ditabunt? Venenum dicor dedisse in cœna mea. ODI
 immortales! erat quidem honestius illa defensione patro-
 cinari causæ meæ. Venenum aliquis inter lares suos, in-
 ter sacra mensæ, coronatis pariter, quos colebamus, Diis
 immortalibus, venenum aliquis hilaris hilari dedit? Non
 hoc ipsum obstitit conatibus meis, quod non credebatur?
 Venenum aliquis circumsistente familia, præsentibus mini-
 steriis daret, fœdaturus continuò cadavere illud convivium
 suum? Ut severa nobis antiquitas tradidit, infestos ani-
 mos placavere mensæ: & homines, qui inter se armis at-
 que exercitiis conflixerant, tuti tamen jacuere media
 cœnæ fide. Sic defendi decebat innocentiam, sed quate-
 nus tanquam maligni loquimur, quatenus tanquam suspe-
 cti, in præsentia seponite mentem meam, seponite frater-
 nitatem, seponite anteaactam vitam. Tanquam de venefi-
 cio loquor, quo minus loco, quo minus tempore dare fra-
 tri meo debuerim venenum. Neque enim quisquam dubi-
 tat, iudices, quin faciendi scelera consilium, non unam
 viam intueatur, ut ad summam cogitati inchoatique per-
 veniat: sed illam alteram, vel magis necessariam, & quæ
 penitus in cogitationibus sedeat, ut scelus, quod commi-
 sit, neget. Venenum do: & unde scio, an exhausta po-
 tione statim concidat? venit ad mensam meam: inter con-
 vivas meos expirat frater meus, in quem scelus translaturus?
 quem Deorum hominumque invocaturus? Non fuit
 ergo locus idoneus, non fuit tempus: adjice, quod ego
 daturus venenum potui timere, ne deprehenderer, ne
 præsentiret, ne intelligeret, ne colore venenum depre-
 henderet, ne qua vis odoris se ostenderet. Nulli venenum
 facilius dari potest, quam qui accipit utique tanquam me-
 dicamentum. Ergo nullum consilium sceleris mei est. At
 tui quanta occasio? quamquam de hac postea loquar: pau-
 lum

I Quin faciendi scelera consilium.]
 Arodius: quin faciendo quis scelera, con-
 silium, non unam. Ego malim: quin fa-
 ciendi sceleris consilium non unam viam in-
 tueatur. Gronovius.

lum enim me interpellat ordo, ut illud defendendum existimen, quod fratrem meum ait suspicatum. Ante omnia, iudices, quod sit illud suspicionis genus, non intelligo. Postquam biberat, fingamus cibos redundasse; fingamus aliquem sensum interiorum fuisse: hæc tamen omnia accidere etiam ex innocenti convivio possunt. Unde ergo suspicio est? unde illæ simultates? unde illa discordia? Simul & illud vos, iudices, intueri oportet: epota hujus potionem, fratrem meum continuo periisse. Non potest videri eo veneno periisse, in quo ante momentum mortis suspicio fuit. Verum hæc ex huiusmodi causis orta suspicio, plenissimam defendendi veneni occasionem dedit. Prima illa, quod habebas cui objiceres: altera illa, ¹ quod qualemque potionem accepturus erat frater, si & illam tristem visu, si & illam gustu asperam: bibendum est tamen, cum dicas remedium. Sed quid ego diutius? si venenum à me accepisset, tu sanasses: nam & pollicitus es. Habebas medicamentum, & tale medicamentum dicebas, ² quo prope reducere spiritum, quo vita reponi posset, quo venena fugarentur, quo transmitterentur. Potionem dedisti, aut remedii aut veneni: si remedii dedisses, viveret: non id apparet, ergo venenum dedisti. Multa sunt, iudices, quæ minus clare verbis atque actione exprimi possunt. Urinam quidem fortuna præstitisset, ut frater meus viveret: ostendissem vobis medicum. Hoc enim ante omnia dico, iudices, medicum: ostendissem potionem hanc non quotidianam, & quo omnes utimur: sed medicamentis permixtam & oneratam. Dat medicus medicamentum: qui acceptam bibit potionem, statim expirat. Quî tandem hic argumentandum erat? quî tandem hic probandum? non oculis judicassetis, non continuo strictis faucibus rapiendus

¹ Quod qualemque potionem.] Scribo: quod qualemcumque potionem accepturus erat frater, etsi illam tristem visu, etsi illam gustu asperam. Idem.

² Quo prope reducere spiritum.] Scribo: quod prope reducere spiritum, quo vita reponi posset. Idem.

dus ad supplicium veneficus videretur, qui nunc etiam spolia occisi hominis tenet, & subito locuples, ait se tantundem habere, quantum me, qui nuper divisi? Mihi quid relictum est præter luctus & lacrymas? Ultimum ergo illud nobis, frater miserrime, convivium erat, sicci- ne digressi sumus? in has spes discessimus? Habui occasionem moerendi. Diu insidiatus essem. Potui tibi venenum dare de quo nihil suspicareris.

CCCXXII.

Abdico te, nisi desinis.

Stricto gladio & cruento processit adolescens in concionem: & dixit, occisum à se patrem, quod ab eo tyrannis affectaretur. Perduxit magistratum in domum: ostendit apparatus tyrannidis. Cum excuteretur corpus, inventæ sunt tabellæ ad filium: in quibus erat hoc, Abdico te nisi desinis: & si contradixeris, indicabo causas. Reussit juvenis affectatæ tyrannidis.

DECLAMATIO.

QUod circa probationem criminis hujusmodi difficilimum solet esse, certum est affectatam tyrannidem, certum est affectatam esse in hac domo: omnisque eo deducitur quæstio, ut dispiciatis, utrum à patre hujus, an ab hoc sit affectata. Nihil de moribus hujus adhuc dico. Ætates compare: senex ille & ætatis exactæ, quam rationem affectandæ tyrannidis habuit: nisi forte propter filium hoc fecit. Hic adolescens est: omnes cupiditates, omnes impetus in hac ætate facilius convalescunt. Est quædam præterea ratio sceleris, si hoc tamen nomen nullum accepit scelus, id tentavit, quo frui diu posset. Hæc ætatum comparatio, illa animorum. Pater modestus est: etiam si quid facere severius voluit, minatus est hic contra, qualis adolescens? ut nihil aliud objiciam, quam quod ipse confessus

Si hoc tamen nomen nullum accepit.]
 Ærodius: si senex hoc tentasset, ex hoc nulum emolumentum accepisset: juvenis id tentavit. Nos mitius: Est quædam præ-
 terea ratio sceleris: (si hoc tamen nomen nullum accepit scelus:) is tentavit, qui frui diu posset. Hoc nomen, puta rationis. Si in ullo scelere est ratio. Idem.

effus est, quam quod gloriæ loco pro concione dixit, patrem suum occidere potuit: non quæro, an innocentem, erit hujus rei procedente oratione nobis locus: interim occidere patrem potuit. Quid non cadit in hunc animum? quid non recipiat hæc temeritas? ¹ Minus est quod negat. Si componendus nobis esset aliquis, qui opprimeret rempub. qui libertatem patriæ auferre posset, quam tandem mentem aliam existimaremus? Fingamus hominem crudelem; hominem, ² apud quem nihil habeant jura naturæ. Est quædam scelerum ipsorum societas, adeo ut vel uno appellare nomine potuerit utrumque parricidium. Ergo ut ex ætatibus & ex moribus credibilis est affectatam ab adolescente, quam sene tyrannidem, cætera qualia sunt? Ac primum te interrogo, si affectari tyrannidem à patre tuo existimabas, cur occideres, antequam criminareris? neque enim difficilis damnatio, nec longa judicii mora sequebatur, apparatus tyrannidis erat in domo. Deducendus tamen ad magistratus. Et hoc certe non difficile fuit adversus senem ei, qui occidit eum, ³ quem criminaturus erat, ut responderet sibi. Non potest ergo videri reipub. gratia fecisse, cui plus aliter præstitisset. Nunc excutiamus, qua causa feceris. Ante omnia gratias magistratibus ago, quod non deprehendisse contenti ea, quæ ostendebantur, aliquid & ipsi viderunt. Gratias ago etiam providentiæ Deorum immortalium, qui nunquam ita opprimi veritatem voluerunt, ⁴ ut non magnis suis vestigiis emineret. Recitentur hæc tabulæ. **ABDICABO TE.** Non lego sequentia: nego hanc esse fiduciam ejus, qui de affectanda tyrann-

¹ Minus est, quod negat.] Ærodius: negatur. Quare? Quod adolescens negat, nempe tyrannidem ab sese affectatam, minus est parricidio, quod confitetur. Idem.

² Apud quem nihil habeant jura naturæ.] Quidam apud Ærodius valeant. Forsan tamen scripsit auctor: apud quem nihil habeat juris natura. Idem.

³ Quem criminaturus erat, ut responderet.] Ærodius: erat ad judicem adducere, ut resp. Ego vero: qui occidit eum, quem criminaturus erat, ne responderet sibi. Ideo enim occidit, ne responderet, quem criminaturus erat post mortem. Idem.

⁴ Ut non magnis suis vestigiis emineret.] Lege, ut non magis. Idem.

tyrannide cogitavit. An ille in iudicium vocare ausus fuisset, & ignominia afficere adolescentem omnia scientem? Non enim tyrannis convincenda vestigiis erat: neque argumentis eruenda, domi arma, domi apparatus. Et si hanc causam abdicandi te non habuit: dicas oportet, quam aliam habuerit. Non consentiebas consiliis ejus. Hoc minus te debebat offendere: ille si te tanquam iudicem timuisset, potuit occidere. Satis ergo plenum vel hoc erat argumentum innocentiae, severitas & vindicta. Quid tamen adjectum est? **SI RESPONDERIS, CAUSAS INDICABO.** Quærite nunc uter malæ sit conscientiae. Ille minatur: cur taceri voluit? quoniam pater erat. Quoniam nunquam hi affectus in tantum vincuntur odio, ut non ad naturam suam tamen revertantur. Causas, quas ille se dicturum minatus est, tu ostendisti. Hæc arma detecturus erat, si respondisses: hos apparatus protracturus in medium. Satis apparere omnibus arbitror, affectatam ab hoc esse tyrannidem. Ne quem autem vestrum securum faciat hoc, quod oppressa, quod deprehensa est tyrannis, apparatus enim iste testatur adolescentis mentem. Num latro innocentiam accipit, si quis illi gladium extorqueat? minatus aliquis mœnibus flammam, num igitur facere securitatem civitati potest, si quis faces ejus extinxerit? Non habet nunc arma, non habet apparatus: sed habet animum. Nec mihi hoc satis est approbare, iudices, tyrannum futurum, nisi illud quoque ante oculos vestros posuero, qualis sit futurus tyrannus. Ullius hic parcat corpori, qui patrem trucidavit? ullius hic criminis agat verecundiam, qui patricidium professus est in concione? qui gladium illum cruentum stillantemque sanguine ostendere populo non recusavit? quid ille manibus imperabit alienis, tantum suis ausus?

CCCXXIII.

Alexander templum dedicans.

QUI HOSTI OPEM TULERIT, CAPITE PUNIATUR. Alexander bello Athenas cum premeret, templum extra muros positum incendit, pestilentia laborare coepit. Responsum est non posse finiri, nisi templum restituisset. Restituto templo Atheniensis sacerdos, Alexandro pollicente discessurum se ab armis si dedicaret, dedicavit. Discessit ab obsidione Athenarum Alexander, dicitur sacerdos hosti opem tulisse.

S E R M O.

Quam potest maxima religione, iudicium implendus animus est. Nam & si sacerdos reus est: & datur ei crimini quod dedicaverit templum: & quod utilissimum, & causæ etiam facile est; hoc tempore. Nam & præsentia numinis ejus, de quo agitur, approbata est.

D E C L A M A T I O.

DEos immortales, omnes quidem, præcipue tamen numen & mihi maxime familiare, &, sicut proxime experti sumus, præsentissimum, iudices, invoco ante omnia: ut si respectu sacrorum, si pietatis, si religione sola ductus feci quod objicitur mihi, velit impunitum esse sacerdotis officium. ¹ Nunc (quod me aliquando sollicitum habet) ne aspere, ne irate hanc iudicii faciem intueri velit, in qua capitis periculo luitur, quod templum dedicatum est. Oro igitur atque obtestor, si fieri potest, ne damnari me velint: si minus, ne vindicari: tueanturque civitatem in hac, quam modo habere coepimus, pace. Immo vero hanc vestris animis voluntatem, hoc propositum mentis inspirent, ne eo tempore Deos lædere velitis, quo illis jam Alexander satisfecit: qui etiam si bellum contra nos traditum ac relictum à patre usque suscepit: etiam si non tam propria quam hæreditaria nobiscum constitit contentione, omnia tamen alia impune faciebat, dum res intra cædem

¹ Nunc quod me aliquando.] Potius, Tum quod me aliquando. Idem.

dem hominum stetit, dum intra vastationes agrorum (¹quamquam totius soli ac venerabilis soli) secunda res tamen: ac ne illa numina quidem, quæ semper excubare videntur pro nostra civitate, satis ad tuendam urbem profuerunt. Ut vero ignem sacris postibus, ut ferrum vetustissimæ religioni admovere ausus est, intellexit sibi non esse bellum nobiscum. Libenter audio, quæ ex diversa parte dicuntur. Ægrum exercitum, præcipiti morte consumptas copias. Quis enim non videt omnia ista facta esse, ut rursus templum esset? ita illius quoque concitati (ut auditis) ac temerarii juvenis motus est animus. Vidit non aliunde petendum esse, quam à diis immortalibus, præsidium. Oraculum poposcit, quæ hic culpa nostra est? Accepit. Videlicet, Dii immortales ut peccantibus graves, ita satisfaciendibus faciles. Si noluisent remedium illi pestilentiae concedere, non indicare potuerunt. Restitui jussere templa. Gratias publice privatimque agamus: dedicare ipsi non permiserunt. Divisum partitumque responso est, quid Alexander facere deberet, quid nos. Ille, quod debuit, fecit templum speciosius, quam fuerat, & cultius extruxit animo regis periclitantis, partes supererant meæ. Excuso me vobis, dii immortales, quod non statim ad conditionem dedicationis accessi. Hoc enim ex responso &² Alexandro satis erat, quod mittebant. Ego nihilominus magna mercede suscepi hoc officium: pacem poposci, impetravi. veluti ore ipsius Dei jussus promisit, præstitit. Hæc est criminum meorum, iudices, summa: & templum habemus & pacem. Hosti opem tulisse dicor. Nondum causas

¹ *Quamquam totius soli ac venerabilis.* Thaddæus: *totius soli ac venerabilis secunda.* Ærodius: *totius sacri soli ac venerabilis.* Alios ait voluisse: *ac vetustioris soli.* Coniciebam: *dum intra vastationes agrorum, quamquam totius soli æque venerabilis, se continuit: ac ne illa.* Idem.

² *Alexandro satis erat quod mittebant.* Ærodius, vel Alexandri. At ego in his nihil vitii agnosco, sed in ultimo verbo leve, quod tamen omnino impediatur sensum. Scribendum enim, *permittebat.* Diis jam satisfecerat Alexander, cum mittebat dedicari. Quod reliquum, nobis præstandum erat. Idem.

causas facti mei reddo, nondum rationem legis ipsius executio. Interim quid vos putatis opem ferre? neque enim id solum quæritur hac lege, an aliquis hosti profuerit. Multa enim quæ utilia sunt hosti, & inviti & imprudentes facimus. Ideoque hoc non complexa lex est: sed adversus eum se distinxit, qui opem tulisset: illud (ut opinor) tale, ¹ Qui auxilio juvisset, qui armis, qui commeatu. Non sine causa hæc ipsius verbi proprietates continet legem. Quæri voluit an is opem tulisset, quodam loco manum deprehendit, & ferentem coarguit. Causam autem huiusce juris quis ignoret? Animus (ut opinor) ejus punitur, qui hosti prodesse voluit. adversus proditorem, adversus hostem reipublicæ conscripta lex est. Quæ si talia sunt, quid simile his commisi? Templum dedicavi. Viderimus an hoc hosti profuerit, ad causam meam pertinet sciri, quid ego fecerim, non quid ex eo factum sit. At enim hoc hosti profuit. Si ideo feci ut hosti prodessem: sane sim legi isti obligatus. Si cum aliquid facerem pro universa republica, utile etiam hosti fuit: non (ut opinor) ² damnis contendendum fuit. Videamus ergo an hoc pro republica fuerit. Nondum dico, quæ secutura fuerint, si non dedicassem. Interim cum pietate vestra, Athenienses, loquor, Templum non illud vetus; non illud præsentissimæ religionis, non illud est, à quo totius civitatis nostræ petitur auctoritas? ³ Sed novum aliquid & adhuc inexpertum video: in finibus

¹ Qui auxilio juvisset.] Vet. cod. *juvessit*, verbo, ut puto, legitimo, quod novari non debuit. *Pithæus*. Qui auxilio juvisset, qui armis.] Sic Ulpianus & Callistratus ad legem Juliam majestatis. Qui hostibus populi Romani nuntium, literasve miserit, signumve dederit, feceritve dolo malo, quo hostes populi Romani juventur adversus Remp. cujusve opera dolo malo hostes populi Rom. commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliave qua re adjuvi erunt, &c. Igitur profuisse non nocet, sed dolo

malo profuisse, ut sit quis huic legi obligatus. *Erodius*.

² Damnis contendendum fuit.] Ut satius fuerit vel nocere Reipublicæ, quo hosti noceatur: quam Reip. prodesse, ne per consequentias id hosti profuit, quod certe fuerit imprudentissimum. *Idem*.

³ Sed novum aliquid & inexpertum.] Corruptus fuit hic locus, si quis alius, aliquem sane sensum attulimus. In dedicatione qua quasi Dii evocantur, & domicilium mutant, videndum ne quid vitio fiat, ne quid non rite & legitime quo

finibus nostris est dedicandum. Hæc enim priusquam¹ dedicationis accipiant summam religionem, opera sunt tantum: dedicatio est illa, quæ Deum inducit, quæ sede destinata locat, hoc ideo facere non cuicumque permittitur, nisi castæ manus, nisi familiaris sacris animus accesserit. Dedicatio solis (ut nunc comperimus) concessa Atheniensibus. Hoc ego fieri reor, iudices, quod cum cæterarum civitatum templa, in ipsis posita urbibus, frequenter cum totis ruere atque incendi mœnibus viderimus, nulla vindicta, nulla religio, nulla eos qui fecerant, supplicia consecuta sunt. Hic sacrilegium pestilentia² vindicatum, dedicationem destinabat, neque enim aliter saltem templum esse existimaverat, nisi dedicaretur. De quocunque templo loquor, hoc templum non dedicabo? Quam multa adhuc remitto? taceo quid Dii voluerint, taceo quid responsa præceperint, humanis consiliis locum relinquo, non dedicabo? Procedere ultra volo. Si Alexander ab obsidione tantum Athenarum recessisset, nonne ædificassemus,

quo nomine multa sacra, sacrificia & ludos sapius restauratos & restitutos esse legimus. Plinius lib. 28. cap. 2. Vidimus certis precationibus, obsecrasse summos magistratus, & ne quid verborum præteratur, de scripto præire aliquem. Templum, quod à tuendo dictum est, (inquit Varro) locus est Augurii aut Auspicii causa [quibusdam conceptis verbis finitus, quod à magistratu Pontifice præeunte dicendo dedicatur. Hoc jam, ut apud nos sunt omnia, & δὲν αἰεὶς ἐπ' αὐτῷ. Quid enim amplius tota Gallia, sacri sancti & religiosi? At una omnibus maxime religio prætenditur. Iterum igitur ἐργον δὲν αἰεὶς ἐπ' αὐτῷ. Idem. Sed novum aliquid & adhuc inexpertum video.] Post hæc inserit Ærodius τὸ templum. Hoc non est necesse: sed totum ita legi necessarium est: Si novum aliquid & inexpertum video in finibus nostris, est dedicandum. Hoc mihi faciendum est tanquam sacerdoti. Gronovius,

1 *Dedicationis accipiant summam religionem.* Priusquam his dedicatio, velut summa manus, imponatur. Hic locus confirmat lectionem, quam probavimus in principio institutionum: quasi perfectis omni alio genere doctrina summam eloquentiæ manum imponent. Idem.

2 *Vindicatum, dedicationem destinabat.* Ærodius: *vindicatum est.* Ut hic finiatur periodus. Placet: sed non hoc solum mendosum. Forte: *Dedicatio solis, ut nunc comperimus, concessa Atheniensibus.* Hoc ego significari reor, iudices, quod, cum cæterarum civitatum, &c. viderimus, nulla vindicta, nulla religio, nulla eos, qui fecerant, supplicia consecuta sunt; hoc sacrilegium pestilentia vindicatum. *Dedicationem desiderabat.* (intellige Alexander. & merito) neque enim aliter saluum templum esse existimaverat, nisi dedicaretur. Idem.

3 *Dedicationem destinabat.* Ver. Cod. *Destinationem destinabat.* Pithæus.

mus, non restituissemus? Equidem ego omnibus nostris sacris crediderim inesse numen. Debetur hoc Athenien-
 sium civitati, debetur vetustissimo generi, debetur solo, de
 quo contendisse quondam Deos immortales non sine causa
 creditum est. Cætera tamen opinione credimus, & conje-
 ctura colligimus: in hoc numine sentimus momenta bello-
 rum, hoc pars utraque cognovit, hoc numen scit esse
 Alexander. Adjice quod dedicari voluerunt. Si à quo-
 cunque voluissent, occupandum fuit mihi, cum Athe-
 nien-^{sis} sim. ¹ Totum enim hunc populum, judices, puto
 sacerdotem. At enim sic effectum est, ut laborare pesti-
 lentia exercitus Alexandri desineret. Non dico desitūrum
 alioqui fuisse: periturus sit Alexander, perituri sint mili-
 tes omnes, vultis uti hoc sacrificii publici beneficio? si quis
 vobis hanc poneret conditionem, Athenienses, ut omnium
 potiremur gentium, ever-^{sis} exustisque templis: non pro-
 fecto acciperemus. Pluris nobis pietas, pluris nobis opinio,
 pluris disciplina civitatis fuisset. Moritur miles Alexan-
 dri. Sed templum sine numine, sine religione: sed tem-
 plum adhuc est inter præsidia hostium: sed non ire mihi,
 non colere, non agnoscere, non agere gratias licet. Vos
 porro cur perire exercitum Alexandri, cur perseverare
 istam pestilentiam vultis? nempe ne bellum haberetis: ha-
 betis pacem. Beneficium dedistis, ex illo quem gravissi-
 mum hostem timebamus, habemus potentissimum amicum.
 Sint sane pertinacia odia. Alexander responso satisfecerat.
 quod ad ipsum pertinuit, templum restituerat: quod ad
 secundam quoque partem responsi pertinebat, fecerat po-
 testatem dedicandi, mercedem ² quantam maxime dari
 poterat, reipublicæ dedit. Tam injustos vos creditis Deos
 immortales, ut non fuerint cogitaturi cujus culpa templum
 vaca-

¹ Totum enim ego hunc populum (judi-
 ces) puto sacerdotem.] Athenienses αὐ-
 τοῦ θένος se appellarunt, & ideo no-
 stam insigne ferunt. Contentio Ne-
 ptuni & Minervæ omnibus nota est.

Quod omnem populum Atheniensem
 sacerdotem esse ait, sumptum est ex Ho-
 meri Catalogo. *Ærodius*.

² Quantam maxime dari.] Scribend.
 quantam maximam dare poterat. *Grøn.*

vacaret? nam (ut dixi) si pestilentiam finiri Dii immortales nolissent, aut nullum responsum, aut aliud certe dedissent. Demonstrata satisfactio & in hoc valet, ut accipienda sit. Vereor, iudices, ne quid fingere ex necessitate periculi videar, veruntamen me religionis meæ dissimulare quæ acciderunt non finit ratio. Alexandrum apud me valuisse solum putatis aut ullam mercedem? Ego illum recessurum putabam, etiam si non pacisceretur. Deus, Deus ille (testor ipsum & præsentissimi conscientiam numinis) ille adegit, ille iussit, ille in has preces misit: secundum hoc quodammodo fuit responsum.

C C C X X I V.

Bona sacrilegi.

QUI REUM CÆDIS DAMNAVERIT, BONA EJUS POSSEDEAT, SACRILEGI BONA TEMPO CONSECRENTUR. Damnatu cædis cum torqueretur, dixit & sacrilegium à se commissum. Ambigitur de bonis. Sacerdos templo vindicat: accusator sibi.

D E C L A M A T I O.

ANtequam leges comparamus, intueri personas libet. Nos nullam habemus in litigando propriam cupiditatem: non acquirimus nobis: petimus bona templo, petimus honorem Deo. Adversarius sibi vindicat, & in præmium operæ suæ deposcit. Ostendit quare accusaverit. Quemadmodum personas comparavimus, ita comparemus & leges. Idem demus utrique tempus, eandem utrique legi causam: ipsæ tamen etiam citra defensiones, non parem rationem habent. Scripta est altera Deo, altera homini. Æquum est priorem esse rationem religionis.

S E R M O.

Hic subjici poterat & locus in quo laudemus hanc legem.

D E C L A M A T I O.

Præterea & alioqui justius est sacrilegi bona pertinere ad templum, quam damnati ad accusatorem. Quare? quoniam

quoniam in sacrilegio, propria templi injuria est: in damnatione rei, alienum crimen. Ita illic præmium est: hic solatium: illic datur ista pecunia, hic quodammodo redditur. Hæc comparatio esset, si ipsas leges committeremus: nunc nostra & tempore prior est. Ante enim commisit sacrilegium, quam cædem. Accusator hoc nititur, quod ante damnatus sit cædis, quam sacrilegium confessus sit. Non est autem intuendum, quo tempore aperuerit se culpa, sed quo tempore commissa sit, quo tempore hanc poenam, de qua quæritur, ille meruerit. Id cum ipsa natura justum est, tum etiam legibus apertum. In cæde enim spectanda sit damnatio, in sacrilegio tempus ipsum intuendum. Quare? quoniam lex tua ita scripta est, ut qui damnaverit bona possideat, possidere non potes, lex mea ita scripta est, ut bona sacrilegi ad Deum pertineant. Statim ergo ut fecit sacrilegium devotus huic poenæ est: & ante ista bona ad Deum pertinere cœperunt, quam lex damnaverit. Vide quantum recedas ab intellectu juris hujusce. Si cædem ante sacrilegium commisisset, tamen quoniam postea cædis damnatus esset, ad Deum potius pertinerent: non enim prodesset tibi quod prius cædis tempus esset: quoniam lex tua non ad cædem, sed ad damnationem pertinet. Nunc vero cum sacrilegium ante commissum sit, quam cædes: non est dubium quin bona ista templi sint. At enim præmium mihi debetur: meo enim beneficio & sacrilegium illud inventum est. Immo hercule etiam illa cædes, beneficio suo: ex quo semel manus inquinavit, infecutæ sunt illæ protinus furia, ut hunc hominem palam occideret, ut reus deferretur, ut damnaretur, torqueretur, ut confiteretur. An vero tu illum, quod sacrilegium à se commissum esse dixit, præstitisse ignibus, quos nos subjecimus, aut flagellis putas? nihil illa tormenta ad confessionem sacrilegii pertinebant, non de hoc torquebatur. Numen

1 Immo hercule etiam illa cædes beneficio suo.] Scribe, beneficio sacrilegii. Idem.

men erat profecto, numen illud, quod subjiceret faces, quod acrioribus stimulis agitarer. Vos de cæde torquebatis: ille de sacrilegio confitebatur.

CCCXXV.

Hæreditas fidei commissæ.

Pauper & dives vicini erant. Pauperi uxor speciosa: rumor erat adulterari pauperis uxorem à divite, conscio viro: delatus lenocinii reus pauper, & absolutus est. Dives decessit hærede instituto bonorum omnium paupere, & elogio tali. PETO UT HANC HÆREDITATEM RESTITUAS ET CUI ROGAVI. Petit à paupere uxor hæreditatem: tanquam fidei commissam.

S E R M O.

Quid dicimus quomodo hæc uxor & hæres erit, & adultera non erit? quomodo si conscius nullius flagitii fuit maritus, illius potissimum fidei hæc hæreditas mandata est? Invenienda est enim aliqua causa propter quam hæres sit. Nunquid hic dives hanc speciosam adamavit; cum ipsa loqui nihil ausus est, locutus est cum viro, & inde opinio: dum captat, fecit testamentum. Quædam etiam si themate non continentur, natura tamen ipsa manifesta sunt. ² Matrimonium inter hos non esse qui litigant, videatur nihil luce clarius.

Non

¹ *Tanquam fideicommissam petit.* Vi-
debitur fortasse prima fronte tale quid
hic deesse, uxori tuæ restituas. Sed reve-
ra nihil deest, præterquam quod virgulis
inclusum (ut quicquid aliud simile) ad-
jecimus. Nam si dives ita specialiter
pronuntiasset, uxori tuæ restituas, semor-
ta esset omnis controversia inter virum
& uxorem: omnique modo restituenda
esset hæreditas mulieri ex testamento
divitis. Hoc ergo facit quæstionem,
quod dives expressè quidem à paupere
petiit, fidem ejus secutus, hæreditatem
restitueret, penes se non haberet: sed
cui restitueret, de eo nihil dictum est nō-
minatim. In hoc ambiguo certat uxor
conjectura, & ex tacita fide & voluntate
fideicommissum petit. ejus enim in eo
probatio est, ut l. quidam cum filium-
familias ff. de hæred. institut. ubi apud
Africanum nihil testator quicquam ver-

bo ab hærede petierat. hic minor dubi-
tatio, quia restitui quidem, sed indefi-
nitè postulavit. Illud notandum est,
uxorem hanc adulterii tantum suspec-
tam fuisse, non damnatam, absolu-
tumque pauperem lenocinii. Alias tur-
pi personæ fides tacita in fraudem legis
accommodata diceretur, essetque fisci
non uxoris actio. Habet hæc declama-
tio aliquid commune cum ea apud Se-
necam lib. 3. contr. 16. *Ærodius.*

² *Matrimonium inter hos non esse qui
litigant.* Immo erat, & id meminisse ac
præferre per totam orationem oportebat
declamatorem. Hoc est, quod vult
Fabius, & sic expressit: *Matrimonium
inter hos esse, qui litigant, videatur luce
clarius.* Hoc scilicet pudore abstinere à
quibusdam, quæ alioquin utiliter in cau-
sam possent dici. *Ærodius, videatur
mihi luce.* Gronovius.

¹ Non enim ego intelligo litem fidei tacite commissam, nisi conscio. Hoc eo pertinet, ne quis iudicum manifestas exigit probationes. Non est causa, quæ recipiat testem; non est causa, quæ recipiat consignationem: scrutamur conscientiam ejus, qui adversarius est. Totum ergo hoc iudicum opus est, ut inveniant veritatem: quæ ita demum poterit esse manifesta in causis latentibus, & natura conditis, si nihil existimaverint exiguum, quo inveniri veritas possit. Sic ergo preparandus est animus iudicum, ut etiam levioribus argumentis commoveri possit. Difficile est quidem natura probare tacitum fidei commissum: quomodo tamen probamus? Quædam, etiam si per se firma non sunt, comparatione vincunt. Hereditas aut ad pauperem pertinet, aut ad uxorem pauperis: si ad pauperem non pertinet, ad uxorem pertinet. Elogium scriptum est palam certe & manifeste: electus hic est ad transitum hereditatis: hujus silentium & fides est utique de restituenda hereditate. Ergo debet restituere alicui: si non huic, statim interrogo cui: Habent hoc incommodi controversiæ scholasticæ, quod quibusdam respondere non possunt: & quædam incommoda hujus generis, etiam² in foro aliquando descendunt: ³ & ideo difficultatibus quoque utendum est.

DECLAMATIO.

⁴ Ergo tibi non debetur: superest ut alicui debeatur. Non dicis, Superest ut huic debeatur. Fidei tuæ com-

¹ Non enim ego intelligo litem.] Thadæus ighorat rō ego. Ærodius: Neque intelligo hereditatem. Scribe: Neque item intelligatur hereditatem fidei tacite commissam, nisi conscii. Hoc est, illud quoque, etsi non palam dictum & expressum, appareat tamen & intelligatur iudicibus, non facturum fuisse divitem, ut pauperis fidei committeret hereditatem sine nomine ejus, cui restitui debeat, nisi hic pauper amoris erga uxorem conscius diviti fuerit. Talis est actio, de qua Quintilianus 9. Instit. 2. Ita ergo fuit nobis agendum, ut iudices illud intelligerent factum, delatores non possent apprehendere, ut dictum: & contingit utrumque. Idem.

² In foro aliquando.] Lege in forum.

³ Et ideo difficultatibus quoque utendum est.] Quintil. lib. 10. c. 5. Sua brevitati gratia, sua copia: alia translatis virtus, alia propriis. Hoc oratio recta, illud figura declinata commendat. Ipsa denique utilissima est exercitationi difficultas. ut illa, quam *ἡ ἀπορία* quæstionem vocat Africanus, l. qui quadringenta. ff. ad leg. Falc. Ex illo capite Quintiliani, ut ex aliis locis supra Declam. 261. & 271. & 316. facile est judicare, cur ex declamationibus quæ omnes Coloratæ dici possunt, quædam specialiter Tractatas appellet. Ærodius.

⁴ Ergo tibi non debetur.] Mariti argumentatio est, in qua supplere id oportet,

commissa hæreditas est. Quam committendi causam putamus? Necessè est infirmam esse personam, cui restitui oportet: cum infirmam dico, ¹ non statim infirmiore dico quam te: ² non est: vitavimus per te ipsam fortunæ imbecillitatem. Pauperem fecit hæredem. Ergo oportet inveniri personam, quæ possit esse sub tutela tua, cui minus tuto relicturus fuerit hæreditatem, quam tibi. Ergo infirmam personam oportet esse foeminæ: & si quid ad hanc infirmitatem adjici potest, pauperis foeminæ. Adsum huic foeminæ: duxi ex tua persona argumentum, ducere ex nostra volo. Dico hunc animum fuisse divitis, ut hanc faceret hæredem: cujus fidei committit? maritum scripsit hæredem. Ergo si neque inveniri persona infirmior potest altera, quæ tibi subjiatur, quam hæc: neque familiarior huic, quam tua: credibile est idcirco sic scriptum esse testamentum. ³ Quædam argumenta etiam ex incommodis pe-

tenda

tet, Si me non rogavit ut tibi uxori meæ (quanvis parum ea sit uxor, cum qua non modo jurgium est, sed lis) hæreditatem restituerem: ergo tibi fidei commissum non debetur. Quia tamen me restituere voluit, superest ut alicui jure debeatur: sed si quemcunque alium, te multo magis deficiet probatio. Quæ sequuntur, sunt uxoris aut ejus advocati, argumentum illud mariti refellentis, & incumbentis in hoc maxime ut probet divitem sui contemplatione, pauperem rogasse, non ullius alterius causa. *Idem.*

¹ *Non te statim infirmiore dico.* Qui tacite nobis fidem accommodant (unde fiduciarii, & fiducia dicuntur) ob id facere necesse est, quod minus tuto iis nominatim relinquere, aut restitui jubere possumus, quibus maxime volumus, vetante aut lege, ut Julia Papia, Voconia, aut alia quavis honesta ratione, puta, ne liberalitas nostra eum, in quem benefici esse cupimus, in invidiam trahat, aut parum honestam suspicionem. Sit igitur infirma oportet ea persona cui relictum volumus: & utique generaliter infirmior eo, per quem hæ-

reditatis nostræ transitum & transmissionem destinamus: sed sane in hac causa non infirmior. Nam quicumque is sit, non potest infirmior esse paupere. Restat ergo ut aliquis sit eorum qui sub tutela & manu sint pauperis: cujus generis certum est antiquis Romanorum legibus & hodie nostris, uxorem fuisse. De personis, quæ infirmæ dicuntur Paulus l. civitatibus. ff. de leg. lib. 1. Hoc amplius (inquit) quod in alimenta ætatis infirmæ (puta senioribus, vel pueris puellisque) relictum fuerit: ad honorem civitatis pertinere respondetur. & Ulp. l. 3. §. item si is, de lib. exhib. *Idem.*

² *Non est. vitavimus per te.* Thadd. non evitavimus. Ærodius: non te statim infirmiore dico: quia in te non evitabimus hanc ipsam. Immo tollendum illud prius Non, quod contra mentem & artem declamatoris est. Sic enim ille voluit: Cum infirmam dico, statim infirmiore dico, quam te. non enim vitavit per te ipsam fortunæ imbecillitatem. Testator nimirum. Gronovius.

³ *Quædam argumenta c. e. i. p. f.* Videntur hæc potius Sermonis. Pithæus.

tenda sunt: fuerit necesse est ratio aliqua & causa, propter quam dives non ipsam, ad quam pervenire volebat hæreditatem, scripsit hæredem. Obstiterit oportet pudor: 'non ille reperiundi aliquem propinquorum: præteriit enim: non ille scribendi aliquem extrarium: hæredem enim scripsit extrarium: non ille bona sua in aliquem humilem demittendi: demisit enim. Obstiterit oportet familiarior aliqua causa. Non poterat salvo pudore hanc scribere hæredem. Postea vobis causam verecundiæ hujus approbabo, postea scribentis animum: interim fuit aliquid quod obstaret diviti, quo minus hanc scriberet hæredem. Quo merito, inquit, tuo te scripsit hæredem? Vox communis est. Iisdem verbis interrogare te possum. Quid merueras ut te scriberet hæredem? quamdiu etiam tertium non exhibes, cui debeat hæreditas, inter nos quæstio est. Si nominasses, fortasse & illi dicerem, Quo merito? Sed neque nominas ullum extrarium, neque vindicare tibi potes hæreditatem: proinde nobis responde. Quo merito? nullo. Quis ignorat testamentorum fortunam? & esset fortasse in totum iniquum requiri à nobis mentis alienæ rationem. Sunt quidem irrationabiles impetus animorum, quædam gratuita (ut vulgo vocantur) odia. Quotiens audivimus filium dicentem, Quo meo merito pater me exhæredavit? Nullam rem frequentior admiratio sequitur. Sed tolerabile erat, si interrogaremur hic tantum de hæreditate: altius convicium quæstio ista habet. Quid si non communis ista infamia fuisset? Quid ergo? negem fuisse rumorem, qui aspergeret hanc fœminam? tu scis an vera sint: & præsentem fortasse liti vel expediebat confiteri. Nam si istud quod intelligi vis, verum est: utique hæreditas nostra est: sed pecunia potius periclitetur. Nullum meritum uxoris tuæ adversus

1 Non ille reperiundi aliquem.] Lege, prætereundi. Ærodius.

2 Si istud, quod intelligi vis.] Immo, quod intelligi non vis. Patronus mulieris

volebat intelligi divitem amoris conscium fuisse: idque ex præscripto Fabii: dives aut ejus patronus id intelligi nolebant. Gronovius.

adversus divitem fuit. Quasi vero meritis tantum hæreditates contingant. Interest an ametur, qui amat? potuit hanc amasse fœminam dives, salva hujus conscientia. Erat speciosa: erat, potuit in hunc affectum incidisse. Multi sunt, qui testamenta sic scribant, tanquam illud ad vitam eorum pertineat: sic quidam hæredes scribunt eos quos captant, ¹ tanquam intellecturos, tanquam secreto scriptos. Potuit ergo amor in causa esse, ² potuit ipsa pudicitiae admiratio in causa fuisse. ³ Serit virtutum intellectum rerum natura. ⁴ Nulla tanta vitia sunt, quæ non meliora mirentur. Sed quatenus suspicamur, videor perspicere rationem quare hoc tibi mandaverit: nondum illa opinio, nondum accusator videt, hæc tanquam ab advocatis audies, ego de te suspicer. Pauper eras: vicinus eras: hujus noti mores, certa sanctitas. Argumento probavimus: cum rumor utrumque infamaret, tu reus factus es: à te lenocinium committi dixit accusator, non ab hac adulterium. Non ergo nova hæc erit suspicio mea, neque ex me nata. Id quod accusator tibi objecit, hodie credo: locutum esse tecum divitem, egisse tecum, promississe tibi multa: novissime etiam jactasse testamentum.

CCCXXVI.

¹ Tanquam intellecturos, tanquam secreto scriptos.] Non nemo apud Ærod. tanquam in amicitiam allecluros, tanquam ad se attracturos secreto scriptos. Auctoris fuit: Sic quidam hæredes scribunt eos, quos captant, tanquam intellecturos, tanquam secreto scriptos. Sperant enim quocumque indicio, quacumque occasione id aliquando ad eos emanaturum, utcumque, cum scriberent, eos celaverint. Idem.

² Potuit ipsa pudicitiae admiratio.] Latro in illa controversia apud Senecam: Sic etiam qui impudicas quarunt, pudicas honorant. Ærodius.

³ Serit virtutum.] Ver. cod. sedit. Pithæus.

⁴ Nulla tanta vitia sunt, quæ non.] Forte: Nulli tam vitiosi sunt, ut non meliora mirentur. Gronovius.

CCCXXVI.

Legati filius victima pestilentiae.

Qui pestilentia laborabant, miserunt legatum ad oraculum petendum: responsum est ei, filium ipsius immolandum esse. Ille nunciavit civitati sacra desiderari, filio verum confessus est. Sacris finitis pestilentia non est finita: filius processit in concionem, & se ipse interfecit. Finita pestilentia reus est legatus laetiae reipublicae.

DECLAMATIO.

Aestimaveram, iudices, consecutum esse me hoc saltem, ut sanguine meo servata civitas, ¹ datae salutis gratia meminisset: atque eo magis, quod filius meus non necessitate immolatus erat, sed voluntate. Verum hoc adeo in contrarium cessit, ut inventi sint in hoc populo, qui rem ² nescio indignatione magis dolendam, an vanitate ridendam, obijciant homini pestilentiam: & remedium deberi Diis immortalibus putent. Si quid vero passi sumus tali remedio dignum, nostrae infirmitati adsignabitur.

SERMO.

Fere commendatio per hac petenda erit: quae illi difficillima est. Quod ad quaestiones pertinet, primae communes sunt fere omnibus controversiis, quae hac lege continentur. Quarendum est enim quid sit ledere rempub. & paulo fortius in hac controversia, ³ in qua tractatum esse pestilentiae malum, hoc nuntio manifestum est.

DECLAMATIO.

Postea ergo causam ipsam defendemus, postea factum commendabimus: interim satis est, non esse me hac lege quae deferor, nocentem. Sane credatis imputari mihi posse civium mortes? Sunt iura quae istud defendant. Non esse expli-

¹ Datae salutis gratia meminisset.] Thaddaeus: data salutis gratia emisisset. Arodius: data salutis gratia meminisset. Scribendum: datae salutis grata meminisset. Idem.

² Nescio indignatione magis dolendam, an vanitate ridendam.] Rei ipsius affectio- nem significat vanitas; non hominum. Talem igitur quoque vocem ceterius po-

litam credibile est. Ergo, nescio indigni- tate magis dolendam, vanitate ridendam. Idem.

³ In qua tractatum esse pestilentiae.] Thaddaeus: controversia in tractum. Aro- dius: controversia, quia contractum. For- te: in qua tractum esse pestilentiae malum ab initio, manifestum est. Vel, hoc silentio. Tractum, id est, diutius dilatum. Idem.

explicitam legationis fidem dicitis, habet hæc quoque lex actionem suam. Neque est quærendum apud vos, an alio iudicii genere damnari possim, interim, hoc jus ad me non pertinet: aut si Reip. lex est, hæc nihil ad hominum mortes, nihil ad ea quæ privatim quoque vindicari possent. Obicias oportet aliquid, quo publicum fuerit per me læsum: in hoc nihil obicis mihi præter mortes hominum. Quod crimen an verum sit, postea viderimus: interim (ut dixi) ¹ legi & juri conjunctum non est. Mora tamen mea aliquid detrimenti civitas accepit. ² Si hoc defenderem, infirmitatem animi mei, satis defensionis esset non odio me civitatis fecisse. Filium meum immolandum esse dixerat Deus: putate egisse me ne immolaretur: hostias cædi mirabamini? quid vos non maluistis? Exorare posse solennibus sacris existimabamus Deos. Quid vos hæc remedia non tentastis? Secum quisque cogitet, quantum mihi impositum onus, qualis exacta vox. Sed ne mentitus quidem sum sacra exigi à Diis immortalibus dixi. Non sacra exigebantur? non sacris placati sunt? alioqui nihil me fecisse subripiendæ hostiæ gratia, cui non manifestum est? Indicavi filio maximi animi. Ergo ne hac quidem venia dignus est pater, si hoc filio voluit deberi quod moriebatur? Quod quidem neque consilii mei, neque voluntatis primum fuit. Credite eum qui legatus missus sit, credite eum qui responsum acceperit, renunciaverit, nihil animo suo, nihil propria mente fecisse: hoc profecto quærebatur exemplum, ut narraretur juveni, qui pro Repub. mortem non recusavit, qui in conspectu civium visceribus suis ferrum immerfit. Non potuisse aliter finire pestilentiam, quomodo vultis. approbem? sic finita est. Non enim profecto Dii immortales poenam petebant, nec in supplicium filii hoc re-

spon-

¹ Legi & juri conjunctum.] Thaddæus: legite juri. Erodus: lex huic juri. Scribe: Quod crimen an verum sit postea viderimus: interim (ut dixi) legi huic conjunctum non est. Idem.

² Si hoc defenderem infirmitatem.] Erodus, hic. Lege: si hoc defenderem infirmitate animi me, non odio civitatis fecisse, satis defensionis erat. Idem.

sponsum dederat civitati. Magna arcesseretur anima: debuit duci honesta via. Quem igitur potius in fine actionis meæ invocem, quam illum mihi proprium Deum?

CCCXXVII.

Sterilis trium noverca.

¹ Introducitur tribus privignis, sterilitatis medicamentum bibit: repudiata, injusti repudii agit.

DECLAMATIO.

QUod primum pertinet ad pudorem hujus fœminæ, non adulterium objicitur, non aliqua ad versus maritum licentia. Necesse est plurimum ejus moribus tribuat, ex qua liberos quærit. Omnis repudii causa in crimine uno consistit. Hoc quale sit, postea videbimus: interim unum est in quo mortalium tanta facilitas, nec de fœmina loquor, cujus infirmior sexus est, sed in ipsis etiam qui prudentia, sapientiaque gloriari solent, habet locum pœnitentiæ. Sed unum sit sane grave, sit scelestum, & hercule, credibile erit, in ea quæ tres privignos habuit. Expecto ex his aliquid novercalibus factis. Venenum paravit? insidiata est liberis tuis? vel (quod levissimum est) expugnare animum tuum voluit? nihil horum. Novum & inauditum antea crimen, Noverca nimium dicitur amare privignos, sterilitatis medicamentum bibit. Si tu liberos non haberes, poteram tamen illa dicere, Periculum timuit, documentis quarundam infeliciter parientium mota est, fortasse male sensit de temporibus ipsis: vidit eam luxuriam, ea vitia, ut pene educare liberos amentis esset. Tu porro ² in uxore nihil aliud expectas quam fœcunditatem? Non parit: sed obsequium, sed fidem præstat. Sed jam tempus est propriis eam rationibus defendi. Bibit illud cum tres liberos haberes; nec statim hoc amore & affectu defendo: interim tanquam ambitiosam tuebor. Voluit effu-

¹ Introducitur tribus privignis.] Lege: inducitur. Idem.

² In uxore nihil aliud expectas.] Potius, nihil aliud spectas. Idem.

effugere fabulas novercarum, voluit adversus casus etiam præparare: ¹ illam nihil in domo habere, propter quod privignis invideret. Quid si fecit hoc non modo novercæ, ² sed etiam uxoris optimo animo? Plenam invenerat domum, plenum testamentum. Quid mihi inquit: cum par-tu erat? dederat mihi fortuna juvenes: neque maritus ejus ætatis est, ut concupiscere novos liberos possit, ne frater-nitatis quidem eadem jura futura erant, inter tam disso-nantes tamque discordes. At nunc expellitur: & quoniam bona fuit noverca, nec liberos habitura est, nec virum.

CCCXXVIII.

Discordes fratres.

Filii familiæ duo adolescentes fratres dissidebant. juncta erant eorum cubicula. Quodam tempore audito tumultu in interiore parte domus, venit pater in eum locum, in quo clamor erat, invenit alterum ex filiis occisum. Cubicularium ejus torfit, & occidit in tormentis: quid compererit, incertum est. Interrogavit illum filius quid comperisset: non indicantem accusavit dementiæ. Absolutus est pater. juvenis parricidii accusatur, adest illi & pater.

S E R M O.

Rei persona ante omnia infirmatur, & necesse est nos ab ea in-cipere. Prius ergo sumimus id quod prius videtur esse in persona. Occidisse dicitur fratrem, hoc etiam si non possumus efficere, ut in rerum natura non esse videatur, eo tamen perducemus, ut non facile credatur.

D E C L A M A T I O.

Objicitur reo discordia cum fratre, & hoc priusquam ad causas pertineat occidendi, ad crimina personæ admittimus. ³ Discordia cum patre. Ante omnia, commu-
ne ma-

¹ Illam nihil in domo habere.] Æro-dius, item in domo. Scribe: Voluit effu-gere fabulas novercarum: voluit adversus casus se jam præparare: voluit nihil in do-mo habere propter quod privignis invideret. Idem.

² Sed etiam uxoris optimo animo.] Po-tius, optimæ. Idem.

³ Discordia cum patre. Ante omnia.] Ærodius: cum fratre. Haud dubie recte. Dein, commune maledictum est omnibus qui accusantur. Sed penes. Hoc probare non possum. Discordia, inquit, est commu-ne maledictum: hoc est, quo tam lædi-ditur mortuus quam vivus, quando non constat, penes utrum fuerit culpa. Sic
supra

ne maledictum est cum eo qui vindicatur, & penes quem culpa fuerit, magis potest pater scire quàm accusator. Asuperiorem esse autem adversus suos, interim & fiduciæ argumentum est: & hoc adeò non valet ad probationem tanti criminis ut contrà sit, jam enim transimus ad causas. Dicitur occidisse fratrem inimicum, non dico illa, Non protinus, si causæ sceleris sint, scelus quoque constat. Utinam enim ita composita esset natura rerum, ut omnia facta causas superarent. Plures erant propter quas non occideret, nam erat occidendi, quod inimicus est: non occidendi, quod frater est: non occidendi, quod periclitaturus: non occidendi, quod ipsa per se innocentia satis justas rationes habeat. Ergo non continuo sequitur; ut si quis odio aliquo concitatus est adversus alium, hunc etiam ferro extincturus sit, an vero innocenter inimicitias geri vel inter alienos, vel inter extrarios fas non est? Quotidianis jurgiis forum strepere, assiduas lites videmus: quis non dies convitia, quis non maledicta affert? Scelus ex natura mentis oritur. Huic vero etiam ad causas metuendi sceleris, accessit, quod jurgium ei cum fratre palam fuerat. Cauta sunt hujusmodi scelera & circumspecta. Neque enim est quisquam tam perditus, tam inutilis sibi, ut non ista committat proposito negandi. Et mehercule quam hoc ipsum repugnat quod ab accusatore pro potentissimo ponitur, quod in cubiculo suo occisus est, quod in lecto suo? Nihil minus commisisset percussurus, quam ut hoc ei objiceretur. Latrones longe à receptaculis suis spoliunt. Ferarum quarundam dicitur hæc esse natura, ut procul à cubilibus rapiant. Fratrem discordem in domo, in cubiculo occidit, 'ut qui neget? Sed ne apud ipsum quidem accusatorem hæ causæ

satis

supra decl. 321. *Discordes, inquit, fuistis. Nondum rationem hujus criminis reddo: illud interim testor, hunc bonum amicum utriusque maledicere. Idem.*

1 *Ut qui neget.* Ærodius: ut nihil negat. Idem sensus in altero exquisitiore

genere loquendi. Sic Livius lib. 40. *Venerina, gladios, voluit abam in animo, ut quibus aliis deinde sacris contaminatam omni scelere mentem expiarem?* lib. 44. *Sine ulla sede vagi dimicassemus, ut quo victores nos reciperemus?* Idem.

L1 3

fatis valuerunt. Neque enim servi torquendi ratio erat, si fecisse filium existimarem. Desinite ergo hoc uti argumento, & me testem citare contra eum, qui defenditur. Servum torfi: quis nescit hoc accidere nihil indicanti? servum torfi cubicularium ejus qui occisus est. Nihil in servo suspicatus sum alterius filii. Nec potest mihi objici negligentia quæstionis: quæsi enim. Nec in hac diligentia, suspicio adversus filium alia: ipse demum qui erat percussus, quæsi. Quid ergo, inquit, in tormentis confessus est? Dura est conditio interrogationis hujus, cum id quæritur, quod si respondeas, non creditur. Vis enim accusator voce mea stari? vis credere judices, quicquid respondero? Das etiam mihi fingendi libertatem: propter hoc ipsum perdam necesse est fidem, quod mihi dicere licet quicquid voluero. In alia, inquam, parte filio meo conferam, si qua potero: advocatus pro testimonio mihi remittet. At nec siquidem filio indicasti. Qui hoc colligis noluisse me dicere quod contra ipsum erat? quæ ratio tacendi fuit? si filium meum fecisse credebam, quæ ratio tacendi apud ipsum? nam si ve irascor, vindicari possum hac voce, quam contra illum habeo: si ve imputare indulgentiam volo, plus illi præstitero, si scierit se fecisse. Cur ergo non respondi? jam videor iudicibus reddidisse rationem. Sic enim causam agebam, Non respondeo filio nimium curioso: quid est enim utique, cur indicare necesse sit? Non respondeo nunc, quoniam sic instat, adjiciebam huic nihil respondeo, quoniam nihil certi scio: non respondeo, quoniam non credo aliquid dicenti: non respondeo, quoniam adhuc quæro: non respondeo, quoniam hoc inquisitioni meæ non expedit: non respondeo quoniam illum ut interrogarem torfi. An vero parum justas sæviendi causas habebam adversus cubicularium? dominum suum non defenderat, non servaverat, nesciebat quis dominum suum

1 illum ut interrogarem torfi.] Vet. Cod. illum interrogatum torfi. Pith.

suum occidisset. Sed si argumentum ex his trahimus, non est majus contra filium meum silentium, quam pro ipso quod accusavit, quod detulit. Irascor quidem huic ejus pertinaciæ: sed quandoque vindicabo, quomodo fas est, quomodo oportet. Veruntamen qua fiducia fecit, quod me non timuit offendere? Judices, inquit, cum te absolverunt dementiæ, hoc judicaverunt, à filio fratrem videri occisum. Nihil minus: nam si filius meus fratrem occidisset, patrem impie accusaret: demens eram quod respondere tam furiose poteram, quam si vivere cum eo, quem cruentas manus habere sciebam? Erit ergo adeo non damnatio ista filii mei, ut possit videri etiam absolutio. Hæc ego de causa dico ipsius. Permittetis mihi in summa parte causæ, uti etiam persona mea. Ego istum, si filium meum occidisset defenderem? qualem me patrem judicatis? asperum: & ego pro filio mentiar? mitem, indulgentem: & ego non vindicabo illum qui occisus est? inter liberos hæc una differentia est apud animum patris, quod semper majorem locum habet is, cujus miseremur. Neque hic sane meruerat ut à me nisi innocens defenderetur. Reum me detulit, sordes mihi induit, ad judicem vocavit, sentiet hoc quale sit, cum testamentum scribam: sentiet cum tristitia indulgentiam meam requireret. Quid est ergo? mentiri, ne iratus quidem possum: est filius contumax, est patris sui accusator? sed fratrem non occidit. Neque ego istum in ulla alia parte absolvendum puto: nec hodie veni in hoc judicium tanquam advocatus. Nihil rogabo, nihil precabor: illud tantum meæ pietatis gratia, meæ tantum conscientiæ causa faciam, ne videar istum silentio pressisse.

S E R M O.

Ne quem vestrum ducat illa species, ut videatur hic esse aliquid momenti habiturus apud judices, si miserabilem se fecerit: si
amisso

[Sed quandoque.] Scribe: Irascor quidem huic ejus pertinaciæ: & quandoque vindicabo. Gronovius.

amisso altero filio deprecatus fuerit pro juvene. Sunt ista in aliis causis potentiora: hic pater nisi prior securo est in hoc iudicio: mentitur pro filio: non tam illi opus est opera advocati, quam fide testis.

C C C X X I X.

Sepultura tyranni qui se occidit.

QUI TYRANNUM OCCIDERIT, IN FORO SEPELIATUR. In pestilentia responsum est tyrannum occidendum. Ipse sese occidit, petunt propinqui ut in foro sepeliatur.

D E C L A M A T I O.

Ingens calumnia! pudet mehercule me actionis: nunc Ego negabo. Quid si ostendero eum qui civitati libertatem abstulerit, qui leges sustulerit, qui templa violaverit, qui injuriis nostris iram Deorum immortalium commoverit, tyrannicidam non fuisse? Multum alioqui effecisse oratione mea videbor: interpretanda nobis legis ipsius voluntas est: quid spectaverit ille qui constituebat, diligenter (ut res est) ¹ & alte exquirendum atque eruendum. Ego mihi arbitror, iudices, pauca pro legumlatore esse dicenda, ne tam obscure hoc occulteque scripsisse videatur. An non est hoc omnibus, qui modo ad intellectum sermonis pervenire possunt, lucidum atque manifestum, eum qui legem ita composuerit, ut si qui tyrannum occidisset, in foro sepeliretur, locutum de duobus? non intelligit aliquis alium esse eum qui occidat, alium qui occidatur? Argumentis scilicet agendum est, & in exemplum afferendæ aliæ quoque leges. Dicam nunc ego, QUI PULSAVERIT ALIQUEM, INJURIARUM TENEATUR. Nemo tamen tenebitur qui se ipse pulsaverit: nam illud quidem ridiculum (ut opinor) omnibus vobis futurum est, si in exemplum proximam similitudinem adduxero, ac negavero teneri lege ulla eum, qui se occiderit. Est porro hoc

¹ Ut alte exquirendum atque eruendum. post, si ad Deos existimemus pertinere præsum.] Vet. cod. erudiendum, & paulo mia. Pith.

hoc manifeste reprehendendum, si ad eos existimemus pertinere præmia, ad quos poenæ pertinent. Bene scilicet de repub. meruit, quod aliquando finem imposuit harum calamitatum: illi scripta lex est. ¹ Non ille, qui componebat hæc jura, sic locutus est. Non est satis ei qui servitutem reipublicæ detraxerit: qui monstra hæc, quibus libertas laborat, qui homines adversus Deorum hominumque injuriam natos, & in exemplum scelerum constitutos, quo magis ea odissemus, occiderit, dum vivit, tantum honorari non sufficiunt magistratus, nec satis sunt tituli: habeatur aliquis etiam morti honor, & ad exemplum posteritatis ostendatur in foro sepulchrum, ne quis audeat tyrannus esse: ut omnes homines monumentis hujus sciant, quibus præmiis adversus tyrannos tyrannicidæ armentur. Ita nunc hic tanquam bonus civis, ita tanquam liberator hujus civitatis honorabitur? Sic est hercule, judices, sic est: si hunc civitas non habuisset, serviremus etiam nunc, & gravissima illa tempora, quæ diu passi sumus, sustineremus. Expecto mehercule ut ² cujuslibet impudentiæ accusatores, sic quoque opus ejus augere atque exaggerare conentur. Occidit tyrannum non hunc vulgarem, & usque ad nomen tantum nocentem: Plus aliquid quam cæteris constituamus. Occidit tyrannum crudelissimum, sævissimum, expugnatorem non pudicitiae modo & patrimoniorum nostrorum & principum hujus civitatis, sed templorum omnium & cæremoniarum: nec hominibus magis quam diis immortalibus invisum. Vera sunt quidem ista, judices. Sed si velimus suum titulum reddere liberatoribus nostræ civi-

¹ Non ille qui componebat hæc jura, sic locutus est. Post hæc verba inserit Ærodius: Qui sese tyrannum occiderit, quasi consilium fuerit auctori ponere aliquid, quod negare posset in formula legis haberi. At rō Non per interrogationem accipiendum, quasi esset Nonne. Quod autem locutum legislatorem vult, id ita-

tim explicatur ab his, Non est satis, usque ad ista tyrannicidæ armenta. Locutus est autem ista vel apud sese, hoc est, cogitavit cum conderet legem: vel in concione ad populum, quum eam suasset. Gron.
² Cujuslibet impudentiæ accusatores. Lege, excusatores. Ærod.

Civitatis, illum Dii occiderunt. Non enim contenti advocati partis adversæ hac legis calumnia, etiam bene meruisse eum de repub. nostra dicunt: quod audito responso ipse se percussit. Ego porro etiam si confiterer plurimum eum Reipub. morte sua præstitisse, non tamen inter beneficia ducerem injuriæ finem. Nunc vero quis ignorat, quam multæ eum necessitates ad exigendas à seipso poenas impulerint? Si tantum hoc dicerem, ¹ Cum salus esset propolita civitati hoc silentio ut tyrannus occideretur, quis non nostrum in arcem rueret? quis non subderet faces? quis non concremare pestem illam reipublicæ vellet? Vidit animos nostros, vidit impetum: ² non enim vulgaria sacramenta ducebant: nec ³ sicut adversus alios tyrannos tenebant, injuriæ tantum dolore urgebamus. Incredibile est quid non ausura fuerit libertatis & salutis necessitas. Quid enim dicam quam invisus ille Diis immortalibus fuerit? nos non ferebant, & patientiæ nostræ irascebantur. Si hunc tantum vitasset impetum, nihil tamen ipsi deberemus. Age illud quanquam demens & sceleratus, & furiosus, non vidit effugere se non posse, quando eum Dii immortales mori vellent? Pestilentia innocentes rapiebantur, non mehercule aliam fuisse causam, judices, existimo, quod huc deducti sumus. Quid? in illa labe totius civitatis, Dii immortales non tam tacite intelligi, quam publicare poenam tyranni voluerunt. Parum existimaverunt si illum alius occidisset. Ne quis itaque existimet, ultionem tantum nostram ad animos hominum pertinere. Illam illam ego, judices,

¹ Cum salus esset propolita civitati hoc silentio.] Forte, hac conditione. Alii apud Arodiu, hac consideratione. Gronov.

² Non enim vulgaria sacramenta ducebant.] Perperam vir doctus: non enim tanti vulgaria sacramenta ducebantur. Sacramentum ducit & adigit militem ad invadendum hostem. Ita, inquit, non tralaticia & vulgares causæ nos invitabant ad tyrannum oppugnandum. Sic

decl. 305. qui paullo ante arma minore sacramento tuli. id est, non tam gravi causa bellandi. decl. 357. Accessisse novum a-mori suo sacramentum. Seneca de brevitate c. 5. tot nobiles juvenes adulterio vitutis sacramento adacti. Habes & apud Florum lib. 3. 10. & 18. Idem.

³ Sicut adversus alios.] Ver. cod. adversos. Pith.

dices, jam nunc video pestilentiam. Nam si fuit causa morborum, quod homo in civitate nostra, sua tamen mente, suoque proposito arcem occupasset, quod libertatem abstulisset: quo tandem modo ulciscuntur Dii immortales id, quod nos fecerimus? Corpus illud omnibus sibi que ipsi damnatum, publicis scilicet exequiis efferemus? Hoc agite, ducatur ingens funeris pompa, eat primus Senatus, & ordo ille sanctissimus, quanquam recepta modo libertate lætus, vultus tamen habitusque ad moestitiam transferat: dum maxima multitudo quæque, dum universus denique populus lustret atque ambiat rogam, adjiciamus & lacrymas. Perdidimus tyrannicidam, & vindicem reipub. & libertatis auctorem: tum domum reversi narremus liberis nostris, Hæc virtus habet præmia. An aliquis etiam rostra conscendet & (qui supremus claris civibus honor habetur) advocata populi concione, laudes ejus quem in foro sepulturi sumus, concinet? Audient Dii immortales, qui nos pestilentia liberaverunt, qui gravissimos morbos propitii miserunt? Si ulla est dicenti fides, jam nunc in hac cogitatione, atque in hac rerum imagine versatur mens mea. Ex illo succenso tyranni rogo surrecturi mihi protinus morbi videntur: & quacunque feralis ille ignis in civitatem diros illos atque execrabiles diffuderit fumos, gravem quandam pestilentem nubem supra domos nostras ac tecta sessuram. Quæ tunc responsa petituri sumus? quod auxilium homines, qui hanc quoque Diis immortalibus injuriam facimus, ut videantur salutare illud Reipub. responsum pro tyranno dedisse?

CCCXXX.

I Dum maxima multitudo quæque.] Fortasse: tum maxima multitudo equites, tum universus denique populus. Gronov.

Abdicandus qui alit adulteram matrem.

Crimine adulterii repudiavit quidam uxorem, ex qua juvenem habebat filium: adolescens accessit ad patrem, & ait, amari à se meretricem. Dedit pecuniam illi pater: ille matrem egentem alere coepit, patre ignorante, comperit pater, & ob hoc abdicat filium.

DECLAMATIO.

Non ignoro expectatione criminis me onerari, ex hoc præcipue¹ quod abdicans indulgens pater. Itaque ne illa quidem dicere quæ initio defensionis solennia cæteri habent, possum. Ecquid peccavi? nunquid luxuriatus sum, nunquid bona paterna consumpsi? nunquid meretricem amavi? Cum eo mihi patre res est, qui remissurus hæc fuit. Utinam profutura ista frugalitas esset apud patrem, nunc omnis iudicii scena, omne periculum meæ dignitatis ex hoc oritur, quod pecuniam non meretrici dedi. In hoc enim, ut opinor, omnis criminatio divisa est patris, quod matrem aluerim, quod talem, quod patre ignorante. Quod sic matrem alui, blandior mihi adhuc pater erat quod in me laudari posset, si aliquid objiceret. Itaque defensionem hujus partis jucundam præteribo, ne quam quæsisse videar occasionem, qua de meis laudibus loquerer. Sed repudiatam tamen crimine adulterii alui. Satis erat mihi respondere, iudices, Istud quaecunque est, ad filium non pertinet. Mariti mores excutiant, mariti severitatem desiderent: liberis satis est, quod nati sunt. Et hercule facilius mihi vindicandi potestas ab ipso crimine est, quod non est litigatum, non est quæsitum,² non est pronuntiatum, maledictum fuerit, an crimen:³ constantia mater discesserit, an ve-

¹ Quod abdicans indulgens pater.] *Ærodius*: quod abdicans indulgens pater est. Cur non, quod abdicat. Idem.

² Non est pronuntiatum.] An mater mea adultera fuerit, sed simpliciter, & quasi domestico iudicio hoc nomine repudiata est, tanquam adultera, & causa

adjecta impuditiæ: propter mores graviores, ut inquit *Ulpianus* tit. de dotibus. *Ærod.*

³ Constantia mater discesserit, an concundia.] Scribe: conscientia mater discesserit. Quod culpæ sibi conscia esset. *Grænovius.*

an verecundia : una te suspicio, an certa aliqua probatio ad hoc duxerit. In utrumque me ratio ducit. Aliquid audisse te credo : repudiasti, nihil certum manifestumque cognovisse te credo : tantum repudiasti. Qualecunque tamen istud est, non mediocrem habet morum suorum defensionem, vel ipsam egestatem. Illa prostituta, quæ se omnium amoribus permisit, fame jam periisset, nisi filium habuisset. Neque ignoro mea vel tarditate, vel verecundia factum, quod mihi causa matris meæ hîc agenda est, quod tam sero, quod nunc demum, postquam ipse, dum misereor, offendi. Utinam adjicere apud te voluisset illa, quæ mihi quotidie ait : Ita, ego adultera hoc tempore, in hac potissimum ætate, post filium, & post filium juvenem. Affirmat ideo se cibos accipere, ideo protrahere vitam, ut tibi de pudicitia sua liqueat. Sunt ista, quæ movere te quoque potuerint. Ego tamen in præsentia omiſſa omni defensione, illud respondere contentus sum, Qualemcunque alui. Quantulum est enim quod præstiterim ego illi etiam invidiosæ pietatis filius? non plus in matrem contuli, quàm quod patereris datum esse meretrici. Sed clam & ignorante te. Unde mihi tantam felicitatem ut hoc crimen sit? Volo itaque interrogare præsentibus his, quos habemus iudices, quid fieri oportuerit. Rogare te debui? Exoratus igitur fuisses, si petiissem? hoc responde, ¹ hoc adnue, & crimen confitebor. Aluisses ergo, si scisses: credo. Quantulum enim erat quotidianam stipem, & hoc exiguum, quo anima in posterum diem prorogaretur, præstare filii tui matri? ² & si hoc animo fui, tu voluisti, tu dedisti. Nec enim

¹ Hoc ad necem, crimen confitebor.] Fortasse ita restitui potest, hoc annue, & crimen confitebor. Sed cujusdam hæc verba esse potuerunt adnotantis in margine, hoc firmissimum esse argumentum, & necem ac jugulum asferre adversario. Nam pater in quancunque partem respondeat, se exoratum iri vel non, factum filii non arguatur necesse est. Si

exoratum iri, ergo voluntate patris factum est, quod à filio factum est : sin contra, recte & pie fecit, & eo magis quod patre inscio & ignorante, veritus ejus offensam vel indignationem. *Ærod.*

² Et si hoc animo fui, tu, &c.] *Ærod.* vel si hoc animo fuisti, vel voluisti, tu dedisti, cum ipse dedi. Nobis sufficit: & si hoc animo fuisti, si voluisti, tu dedisti. *Gron.*

enim cuiquam credibile videri potest, ignorasse te, an ego vere amarem. Me sine dubio & verecundia & metus inhibuit aliquatenus verum statim dicere. Sed ut pecuniam acciperem, illæ me subierunt cogitationes, quam indulgenter, quam prudenter faceres, ut infelicem foeminam aleres, nec videreris in gratiam rediisse. Tu tamen, inquit, mentitus es patri, & amorem meretricis finxisti. Ita innocentior eram si verum dixissem. Plena est huiusmodi artibus vita, plena sunt etiam theatra: circumscribuntur & fervorum artibus patres, & mendaciis filiorum: & ignoscunt, cum meretricibus pecunia datur, cum aliqua à lenone redimitur ancilla. Dixi amorem esse meretricis: acceptam pecuniam matri dedi, innocentior ergo eram, si pecuniam matri petitam meretrici dedissem. Possit videri sine dubio durum & asperum, me, cum ipse sim in periculo, etiam pro alio rogare: quæcunque tamen occasio, quæcunque tamen necessitas, si jam ego offendi, si quid, quod parum simpliciter rogaverim irasceris, illam commendo miseram: non ut reducas, fuit ista spes aliquando, & forsitan, si felicior essem, maneret, ¹ illud adhuc quod egens & abdicatus, necesse habeo deprecari, ut alas, etiam si irasceris. Qualem enim miseræ illius existimas vitam, cum cibos quotidianos petit: & semper in posterum egens est? Equidem vereor, iudices, ne post hanc meam calamitatem, quam præsertim excepisse me propter misericordiam sui credit, finiat invisam diu vitam, & cibos accipere desinat, etiam si dabis. Nam si perseverabit, (rogo, ignoscatis, etiam si hoc forsitan apud animum patris mei asperum videri possit) hærebo miseræ comes quotidiano labori.

CCCXXXI.

¹ Illud adhuc quod egens.] Scribe, Illud adhuc, quamvis egens & abdicatus, necesse habeo deprecari. Idem.

CCCXXI.

Bis damnatus injuriarum, tertio absolutus.

QUI CAPITIS REUM NON DAMNAVERIT, IPSE PUNIATUR. QUI TER INIURIARUM FUERIT, CAPITIS PUNIATUR. Bis damnatus injuriarum, tertio à quodam postulatus, absolutus est. agit cum accusatore tanquam capitis accusatus.

S E R M O.

1 Bis damnato huic demus oportet patronum: nam etiamsi proxime absolutus est, bis tamen damnatus est.

D E C L A M A T I O.

QUI CAPITIS ACCUSAVERIT, NEQUE DAMNAVERIT, IPSE CAPITIS PUNIATUR.

1 Bis damnato huic demus oportet patronum. Qui edicto Prætoris infamia notantur, licet pro se & certis quibusdam personis postulare non prohibeantur, melius tamen est huic patronum dari qui jam bis injuriarum damnatus est: quia non tam pro se agere, quam publicam videtur injuriam exequi. *Ærodius.*

2 QUI CAPITIS ACCUSAVERIT. Ex hac declamatione si ex ullo alio loco, ita manifeste ostenditur, quid sit capitale iudicium, quid non (de quo inter virodoctissimos hæcenus contentio fuit) ut nullus jam sit dubitandi locus. Et quamquam certum sit, capitis quoque ea iudicia appellari, quæ lædunt famam & estimationem, Cic. pro Quintio. l. Licet. ff. de verb. & rer. significat. proprie tamen ea dicuntur quæ mortis vel servitutis poenam habent. l. 2. ff. de public. jud. l. 2. l. capitalium. ff. de poenis. nec quidem omnia rursus, sed ea quæ, cum legibus publicorum iudiciorum continentur, capitalia sunt. Macer de prævaricat. l. 3. §. i. Si ideo quis accusetur, quod dicatur crimen iudicii publici destituisse, iudicium publicum non est: quia neque lege aliqua de hac re cautum est, neque per Senatusconsultum, quo poena quinque librarum auri in defestatem statuitur, publica accusatio inducta est. Ea publica iudicia quæ ex legibus publicorum iudiciorum veniunt, Juris-

consultus enumerat. l. i. ff. de publ. judic. inst. eod. tit. Quæ cum ideo suam habeant formam, suum iudicium, numerum suum, Quæsitorem suum, sua tempora, sua nomina (ut Quintilianus ait) suumque ordinem, qui durante poena legum in usu esse desit. l. ordo ff. de publ. jud. si quoddam aliud reperiatur, cuius quidem poena sit mors, sed alia forma: non tamen capitale appellabitur, ad hoc ut quod nominatim de capitalibus iudiciis cautum est, in eo locum habeat. Odiosa est enim in criminibus extensio, & ultra verba legis interpretatio. qua de re hic exemplum est. Nam injuriæ iudicium privatum est, licet infamiam irroget. l. infamem. ff. de publ. jud. Patet ex lege duodecim tabularum, in qua modo injuriæ poena fuit pecuniaria, *Si quis injuriam alteri faxit, x x v. æris poena sunt.* licet quoque tandem pro qualitate delicti, extra ordinem puniri cœperit. Paulus lib. 5. sent. tit. 4. injuriarum actio aut lege, aut more, aut mixto jure introducta est, &c. l. ult. ff. de injuriis. Cæterum eum gravius puniri qui jam bis damnatus sit, & ideo ob infamiam suam vel egestatem injuriarum iudicium contemnat, æquissimum est l. si quis injuriam ff. eod. tit. Tanta enim petulantia quæ ne infamia quidem, qua quis quasi civitati perit (ut ait Quintilian. in fine hujus declam.) coerceri

TUR. Lex hæc est, qua iudicium continetur. hæc est, qua ego istum accusem. hæc est, quæ utrumlibet horum occisura sit. Ergo hac lege sola accuso. Nemo dubitaverit hanc legem esse iustissimam: sed quas causas habeat, postea dicam. Non accusavi te, inquit, capitis, sed injuriarum. Primum igitur hoc intueri vos oportet, si quid damnatione, si quid ultione dignum non habet, iustum¹ debet iudex sequi, debet sequi proximum. Nulla tanta providentia potuit esse eorum, qui leges componebant, ut species criminum complecterentur. Nam & semper caventes nequitia vicisset: & jus ita multiplex atque diffusum esset, ut pro incerto haberetur ignotum. Fecerunt ergo, ut rerum genera complecterentur, & spectarent ipsam æquitatem. Multa ergo invenientur frequenter, quæ legum verbis non teneantur, sed ipsa vi & potestate teneantur: quale hoc est. Sane enim concedam in præsentia tibi, non fuisse illud iudicium capitis: si tamem eandem vim habuit, quam iudicium capitis, eandem poenam habere debet. Fingamus enim plura esse scelera, sicuti sunt, quæ morte punienda sint: Nam cum lex etiam eum, qui falso accusaverit, occidi velit: manifestum est occidendum esse eum, qui templa incenderit, occidendum esse eum, qui patriam prodiderit. Quo modo non interest, qua lege harum accusaveris: quoniam id demum jure, de quo quæritur, comprehensum est, ut qui capitis accusaverit, poenam patiatur. Ita nihil interest, quod genus iudicii fuerit, si eventus eodem

coërceri potest, non jam ad privatorum, sed ad legum, quarum contemnitur auctoritas, ultionem & animadversionem pertinet. τὸν μὲν γὰρ ὁ δέειν ὀλίγον, τὸς δὲ νόμους ἀπεινῶν εἶναι, inquit Demosthenes. Idem.

¹ Debet iudex sequi proximum.] Julianus lib. 74. Digestorum, De quibus causis scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, tunc quod proxi-

um & consequens ei est, &c. Hæc nostris vulgaria sunt. Hic vero locus ratiocinativus appellatur, de quo vide hunc ipsum Quintil. lib. 7. c. 9. In hoc genere (inquit) hæc quærentur, An quoties propria lex non est, simili sit utendum: an id de quo agitur, ei de quo scriptum est, simile sit. Simile autem & majus est, & par, & minus, &c. In eandem fere sententiam & iisdem fere verbis infra, declam. 350. Idem.

eodem rediturus fuerat. Num igitur dubium est, quin hic, pro quo loquor, si esset injuriarum tertio damnatus, periturus fuerit? extra quaestionem est. Quid ergo? damnatum eum existimari oportet? cui damnato capitis poena imminet, non pecunia multabitur, non ignominia, non damno juris alicujus. Quid ergo? futurum erat, ut occideretur. Quid interest hoc qua lege? quid interest quo genere judicii? Fieri non potest, ut hic capite periclitatus sit, & tu non capitis accusaveris. Præterea quam putamus fuisse causam conscribendæ legis hujusce? Hanc enim cum excusserimus, apparebit in istam quoque partem satis esse cautum. Si **QUIS CAPITIS ACCUSAVERIT ET NON DAMNAVERIT, IPSE CAPITE PUNIATUR.** Hoc, opinor, illi justissimi legis hujusce latores spectaverunt, ne quis impune alteri periculum afferret. Homicidii genus putaverunt: petere spiritum hominis, quem occidi non oporteret. Tu hoc fecisti: accusasti innocentem, si tibi creditum esset, periturus erat is quem accusasti. Judices eodem tempore de te pronuntiaverunt. Non potest omnino ista circumscribi religio & severitas judicii, ut non poenam det pars utralibet. Hoc absoluto, qui periturus fuit, continuo id quoque consecutum est, ut tibi esset poena patienda. At enim tertio tantum injuriarum accusavi, & tu bis damnatus eras injuriarum. Quid interest quæ res fecerit istud capitis judicium? Nam & tu crimen gravius objecisti, quam priores objecerunt. Vis scire, quam hoc verum sit? Semel injuriarum damnato ignoscitur. Illud morte dignum videtur, si is qui bis jam damnatus est injuriarum, fecit. Jam hoc tale videtur quale hominem occidere. Ergo tu id objecisti, quod lex morte dignum putavit, quod lex capite taxavit: capitis ergo accusasti. Hoc loco jure depulsi, ad convitia confugiunt. Bis tamen injuriarum damnatus est. Poterat mihi satis esse, quod tertio absolutus est. Sed animadvertitis

M m

quales

quales inimicitias sortitus sit: ¹ scitis illum non innocentem accusari solere. Sed facilius fuit ² ut traheret aliquid gratiæ, dum id fieri ³ sine periculo videbatur. Ideo intentius, iudices pronuntiaverunt, posteaquam talis pugna commissa est, in qua perire alteri necesse sit. Omnia igitur ejus tulit qui reus capitis accusatur, periculum, solitudinem, debet consentire iis etiam ultio.

S E R M O.

Hæc ab accusatore existimo satis dicta: contra illa.

P A R S A L T E R A.

D E C L A M A T I O.

Lex eum qui capitis accusarit, neque damnaverit, capite puniri jubet. Capitis judicia certa sunt & vim suam habent: semper capitis judicia sunt his legibus constituta, quibus nemo potest damnari plusquam semel: ⁴ habent suam formam, suum iudicium, numerum suum: Quæsitorem

¹ Scitis illum non innocentem accusari solere.] Sic Pithæus, quum Thaddæus & Ærodius, illum jam innocentem. Si hæc dicerentur pro illo, qui tertio postulavit, probarem Pithœanum. Sed dicuntur pro absoluto: eoque legendum est: Scitis illum etiam innocentem accusari solere. Ut convicia adversarii diluat, & auctoritatem demat prioribus duobus judiciis, nolite, inquit, ex duplici damnatione judicare de moribus hujus: videtis quam graves habeat inimicos; ex tertio iudicio intelligitis periculum etiam innocenti ei solere inferri. Gron.

² Ut traheret aliquid gratiæ.] Scio Justinum vel Trogi, ut ab utrisque parem gratiam traheret. Sed hic sententia requirit: ut daretur aliquid gratiæ ut non tam meritis causæ, quam gratia apud iudices inimici ejus impetrarent damnationem in duobus judiciis prioribus, dum nondum capite periclitatur. Idem.

³ Sine periculo videbatur.] Primo videlicet & altero iudicio, Ærod.

⁴ Habent suam formam, suum iudicium.] Hæc omnia fere uno verbo Quintil. alibi complexus est lib. 3. c. 12. In publicis judiciis (inquit) Prætor (quem Quæsitorem hic appellat) certa lege sortitur. Habebant igitur à lege capitalia judicia, sua propria nomina, quæ Macer enumerat: suum Quæsitorem, Parricidii, de Reperundis, inter sicarios, &c. qui omnes Prætores erant, sed per excellentiam Prætor Urbanus, Prætor appellatur: hi, Quæstores sive Quæsitores. Habebant & capitalia judicia numerum suum Iudicium LXXII. quorum sortitio & rejectio fieret. Sua tempora: nam XX. dies dabantur accusatori, reo totidem. Ascon. in Verrem. Sed sæpius in hoc variatum est, ut in forma & ordine. Nova lege factum est (inquit Cicero de finibus) ut eodem die reus accusatori responderet. quæ lex fuit Pompeji Magni. hæc duæ horæ accusatori, tres reo dabantur. Forma autem iudiciorum publicorum erat in sortitionibus, sub-

to rem suum, sua tempora, sua nomina. Responde igitur mihi tu qui accusatum te capitis esse contendis, qua lege fueris reus. Injuriarum? Hic jam ipsos interrogare judices possum, an injuriarum actio capitalis sit. Sed quid habeo quare interrogem judices? ex te ipso quæro, Injuriarum damnatus utrum occidatur? non ut opinor, ejus te futurum impudentiæ, ut hoc contendas: alioqui dicam, damnatus es semel, damnatus es iterum: non esse hoc capitis judicium, vel ex hoc solo apparet, quod vivis. Sed idem, inquit, effectura res est, quod si capitis damnatus essem: & proximo jure utendum est, & similitudine quadam legis. Hic jam desinit privata esse lis. Nam si accusatori licet constituere jura, & leges ferre, si quod antea fieri per populum, per Senatum licebat, constituitur inter subsellia pro dolore cujusque, vel pro auctoritate, supervacua erunt suffragia, supervacuum tantus ambitus in constituendo jure. Non de eo quæritur apud hos, an æquum sit: nos venimus in judicium quæsituri hoc solum, an ego ista lege tenear. At oportet, & justum est, ea quæ similia sunt simili poena contineri. Adhibes senatum, adhibes populum: emendandum sit fortasse jus: hoc interim vivimus, hoc utimur. Multa autem jura decipiunt, neque ideo conscripta sunt, ut ignorantia fallant.

S E R M O.

Hoc est illud commune (ut dicebam vobis) cum scripto & voluntate.

DECLAMATIO.

Sed fingamus (ut has demus delicias) * ut simili lege utendum sit. Quid hic simile dixit? jam illa lege aliud genus

fortitionibus, rejectionibus, obsignationibus, interrogationibus, ampliacionibus, comperendinationibus, primis, secundis, pluribusque actionibus. *Ærod.*

1 Non ut opinor ejus te futurum impudentiæ.] Dele particulam Ut. Gronov.

2 Ut simili lege utendum sit.] Ærodius: in simili lege an simili poena utendum sit. Scribe: ut in simili lege utendum sit. In simili, puta, re, quæ non est expressa in lege, sed ei, quam lex punit, similis est. Idem.

aus auctionum, alium Quæsitorem, non eadem tempora, non paria, sed periculum par. Hoc si sit actione injuriarum, sane aliquam similitudinem habere videatur. Interrogo enim te, an si ego, qui tecum injuriarum egi, semel objecissem tibi hoc idem crimen, & tu antea damnatus non esses: num capite fueris periclitaturus? non, ut opinor. Non ergo ego feci ut tu capite periclitareris: sed illi, qui te ante bis damnaverunt. Neque enim senectutem affert summus dies, sed longus ordo vitæ: nec ebrietatem facit illa potio, postquam concidendum est, sed ¹ tempestivum convivium, & aviditas nimia. Non ergo mea actione effectum est, ut periclitareris: sed illis actionibus, quibus jam damnatus es. Sed absolutus sum, inquit, tertio. Viderimus, quantum hoc ad gloriam tuam pertineat: interim damnatus es sæpius. Etenim de petulantia tua hoc illi primi iudices senserunt, hoc secundi senserunt: nunc absolutus es. Nihil de religione eorum, qui pronuntiaverunt, querar. Erant tamen, quæ te adjuvarent: non illud dicebatur in iudicio. Non est hic talis, in quo petulantia credenda sit, modestos mores habet, nemini unquam fecit injuriam. Sed dicebatur illud, Non jam injuriarum petitur ultio: capite periclitaturus est: etiam si quid commisit, satis tamen poenarum dedit: ipsa hac sollicitudine circumscripsisti misericordiam iudicum, si alterum occisuri erant.

S E R M O.

In summa parte æstimabitur cui homini, & quanta ultio petatur.

D E C L A M A T I O.

Ultio quæ petitur? quæ adversus homicidas scripta est, ² quæ adversus eos qui bis injuriarum damnati sunt, scripta

¹ *Tempestivum.*] Sic supra pro intempestivo. *Pithæus.* *Tempestivum convivium.*] Vide ad Decl. 260. *Gronovius.*

² *Quæ adversus eos, qui bis injuriarum.*] Laborare locum vidit *Ærodius*: itaque

fecit: *an quæ adversus.* Sed non hac parte laborat. Scribe: *quæ adversus eos, qui ter injuriarum damnati sunt, scripta est.* hoc est, capitalis. *Idem.*

scripta est. Neque ego ignoro unde isti hic animus: non enim spes fecit hanc litem: homo alioqui petulans quærit quo modo impune occidat, quo modo manibus suis permittat omnia. Hoc ergo privilegium habeant, qui bis injuriarum damnati sunt, ut tertio accusari sine periculo non possint: hoc æquum mortalium videri cuiquam potest? Vivit ille qui semel injuriarum damnatus est: ¹ qui duabus partibus periit civitati: qui petulantia sua morti jam prope admovit. Hic occiditur quia questus est. Utinam mihi contingeret apud eosdem illos iudices causam dicere, qui istum absolverunt, homines mites & misericordes, & qui turpissimos quoque cives tamen servare maluerint.

CCCXXXII.

Divitis & pauperis, testamenta.

Pauper & dives amici erant. Dives testamento alium amicum omnium bonorum instituit hæredem: pauperi iussit dari id quod ille sibi testamento daret. Apertæ sunt tabulæ pauperis: omnium bonorum instituerat hæredem. Petit totam divitis hæreditatem. Ille qui scriptus est hæres, vult dare tantum, quantum in censum habet pauper.

DECLAMATIO.

² Si ad votum meum, iudices, fata cessissent, optabilius fuerat mihi, ut is de cuius bonis contendimus, esset hæres meus. Ad hanc igitur petitionem invitatus & tristis, & flens venio. Viderimus enim postea de iudiciis: interim non dubitabitur, uter ex nobis illum magis amaverit. Postea jura excutiam, postea scriptum interpretabor; interim quod ad utriusque nostrum animum pertinet, non esset inter

¹ Qui duabus partibus periit civitati.] *Ætrodus: qui duabus paribus sententiis damnatus est, periit civitati: qui petulantia sua mortem. Sed scribendum: Vivit ille, qui bis injuriarum damnatus est, qui duabus partibus periit civitati, quem petulantia sua morti jam prope admovit. Est hæc descriptio adversarii bis injuriarum*

damnati. Hi homines per partes civitatis pereunt, si ter in idem crimen recidant, & singulis iudiciis perdit in eis quasi trientes civitas. Idem.

² Si ad meum votum fata cessissent.] *Ovidius in iudicio armorum: Si mea cum vestris valuisse vota, Pelasgi. Idem.*

inter nos quæstio, ' si utrumque eodem titulo reliquisset hæredem.

N A R-

I Si utrumque eodem titulo reliquisset hæredem.] Si dives cum alio illo amico suo quem instituit, pauperem quoque instituisse, his verbis, *pro ea parte, aut, in id quod ille sibi testamento dedisset:* nulla esset controversia, quin tota hæreditas pauperi deberetur. Nam cum titulo hæredis divitis bona caperet, pro ea parte qua cum vicissim instituisse: sit vero hæreditas juris non corporum appellatio, certum esset, pauperem revera solum institutum videri, altero illo quasi sub conditione instituto, quæ in ejus persona defecerit. Cujus rei videamus an simile sit exemplum apud Pomponium. l. 29. ff. de hæred. instit. Hoc articulo, *Quisquis*, omnes significantur, & ideo Labeo scribit, Si ita scriptum sit, *Titius & Mævius quanta quisque eorum ex parte hæredem me habuerit scriptum, hæres mihi esto:* nisi omnes habeant scriptum hæredem testatorem, neutrum hæredem posse esse, quoniam ad omnium factum sermo referatur. Hæc erat opinio Labeonis propter particulam *quisquis*. Sed quia singulariter locutus est testator, *hæres mihi esto*, non *hæredes sunt*, & ad partes à se institutorum sibi relictas, institutionem suam retulit, ideo Pomponius ait, Sed humanius est cum quidem qui testatorem suum hæredem scripserit, in tantam partem ei hæredem fore: & per consequentias, in assen, ex l. si quis ita scripserit eo. tit. de hæ. instit. Sed quid si unus pro parte, puta tertia: alter ex assen instituisse? Videretur hæreditas defuncti in tot partes distribuenda esse, ut si ad assen redigatur, qui ex assen instituit, octo uncias: qui ex triente, sit quatuor habiturus. l. interdum eod. tit. Verum si talis hic esset institutio divitis, qualem supra diximus: totum ad pauperem pertineret, nec duos assen aut plures partes faceremus. quia fingimus, si dives utrumque eodem titulo reliquisset hæredem, ita nuncupasse, *Titius hæres esto:*

Mævius pauper amicus meus ex qua parte me hæredem instituit, ex ea mihi hæres esto, non sic, *Ex qua quisque parte me hæredem scripserit, hæres esto.* Similior igitur esset hæc institutio ei, quæ refertur à Papiniano l. qui non militabat. §. ult. l. seq. l. quod si Mævius. ff. de hæred. institut. Seius (inquit) Mævium ex parte quam per leges capere potuit, hæredem instituit: ex reliqua, Titium. Si Mævius solidum capere possit, Titius adjectus, aut substitutus non erit, &c. quod si Mævius nullius capax sit, in totum substitutus admittetur. Hæc si dives (ut ait Quintilianus) utrumque eodem titulo & iudicio vocasset: nulla tum, aut certe non tanta esset controversia. Sed cum unum titulo vocet institutionis, alterum legati: in hoc quæstio est an voluerit dives comprehendere legato duntaxat, quantum pauper in bonis habeat, qui ei omnia sua reliquit, sed hæredis nomine: an vero fideicommissum universale esse interpretabimur, vel legatum quo universalitas continetur. Nam sicut singula, ita universæ res legari possunt; & qui ab hærede recipit hæreditatem, legatarii loco habetur. Ulpian. tit. de legat. & tit. de fideicom. quæ omnia ex his verbis legis 12. tabularum proficiuntur, *UTI QUISQUE LEGASSIT*, &c. Quid dicemus? Quæstio est conjectura & voluntatis, ut si ita senserit testator, quomodo sibi à paupere hæreditas relicta est, sic ei sua restituatur: id omnino sequi oporteat, salvo hæredi jure Falcidie aut Senatusconsulti. Sed in obscura testatoris voluntate, si quæras de me quid sentiam, præsertim in hoc legati genere: respondebo me pauperi astipulari, sive divitis mentem verisimilem mutuumque amorem consideres, sive ejus verba respicias, *id quod*, &c. quæ verba quia indefinita & generalia sunt, nemo dixerit jus per se, aut corpora continere, nisi pro eo ad quod referuntur. Hic verò quod relictum est à paupere,

NARRATIO.

Habet autem hoc incommodi paupertas, quod quotiens ad amicitiam superioris accessit, affert aliquid dubitationis,

pere, jus est. jus igitur & universale quoddam continent hæc verba, non quantum quid & singulare. Plane si dives ita in testamento scripsisset, *Quantam pecuniam, aut, tantum quantum pauper mihi reliquerit, hæres dato*, quia ipsa verba sui proprietate (quam hic, ut orator, Quintilianus perpetuo non sequitur) quantitatem demonstrant, non quoriam portionem. l. Paulus respondit. ff. ad Trebell. census habenda esset ratio, nec ipsius hereditatis, quod jus est, sed ejus quod in hereditate esset. l. qui concubinam. §. cum ita legatum. ff. de legat. lib. 3. At hæc verba, *id quod*, vel secundum ipsam Jurisconsultorum subtilitatem, nihil sui significatione demonstrant, nisi quod ad aliud facta relatione continent. Id ipsum jus est, ex quo ut individuum, quantitas nusquam deduci potest. l. cogi poterit. §. inde quaeritur. ff. ad Sc. Trebellian. Jus ergo non pars bonorum legato continetur. Atque id omnino meo iudicio confirmat Scævola. l. ult. §. Lucius Titius. ff. de legat. lib. 2. l. Lucius Titius. ff. ad Trebell. Rogavit testator filiam suam, quam heredem ab intestato reliquerat, item & uxorem, ut quicquid ipsa haberent, inter eas commune esset. Confert in medium uxor bona sua, quæ longe minora sunt filia bonis, an uxor igitur ex bonis filia hætenus capiet, quatenus confert vicissim ex suis? Respondet Scævola dimidiam omnino percepturam. Jam vero si pauper divitem non ex asse, sed ex semisse aut alia parte instituisset: nemo dixerit, opinor, quia minus est in semisse pauperis, quam in eadem divitis parte, æstimationibus corporum quæ partibus continentur, rem ita moderandam esse, ut pauper è testamento divitis non semissem habeat, sed quanti suus esset semis. Igitur quæ de parte ad partem, de toto ad rotum una & eadem

ratio est. Nec enim quis huic loco adprabit, quod longis post temporibus à Justiniano alia alibi ratione introductum est in dote & donatione propter nuptias, const. 92. de æqualitate dotis. Nec quod dicitur in l. Imperator. §. ult. ff. de leg. lib. 2. Id enim eo fit, quia in majorem partem nemo gravari potest, quam testamento acceperit. Age, si nihil esset in hereditate pauperis præter jus ipsum, in quo nomen hereditatis subsistit, an diceremus inane & ridiculum legatum esse divitis & amici? cum multo magis verisimile non sit, divitem amicum beneficentiam suam, non uberiorem esse voluisse, quam pauperis esse potuerit erga se. Denique non video qua solutione evitari possint illa duo argumenta, quibus Quintilianus hic noster utitur. Prius in jure consistit, posterius in æquo & bono. Nam si posuerimus (inquit) eo modo testamentum fecisse divitem, quo pauper: contra pauperem, quo dives. si census non juris rationem habeas, an reposcet dives ab herede pauperis, id quod, vel, tantum quantum ipse testamento suo pauperi dederat? atqui heredem ex asse instituerat. Nec igitur id fieri potest, nec verisimile est, pauperem tanto legato heredem suum onerare voluisse: cum si ad quantitatem bonorum, non ad titulum illum respiceret primi vel secundi heredis, aut fideicommissarii, aut legatarii universalis, aut partiarum (quæ plena honoris sunt nomina) certo sciret, ut vel minima pars sibi à divite quocunque titulo relicta esset, hanc suas omnes facultates excessuram. Alterum argumentum (ut diximus) in æquitate positum est. Pauper nunquam mutavit testamentum. Sive auctæ, sive diminutæ fuissent ejus opes & facultates, atque ante divitem decessisset, totum hoc ad eum pervenisset, eodem titulo, eodem testamento. Cur

nis, fide an utilitatibus amet. Officia adversus se mea no-
verat dives, assiduum me hæsisse lateri sciebat. tenuitas
mea afferebat hanc ei dubitationem, ut posset quærere an
istud amicitia fecissem. Itaque cum sciret mortem esse,
quæ de animis diceret verum: testamenta, quibus omnem
affectum fatemur: ita supremas tabulas ordinavit, ¹ ut ad-
versus me dicere vellet animo meo. Bona interim sua apud
istum deposuit, dum sciri possit, quid de illo ipse sensis-
sem. Dari mihi iussit id, quod ego testamento meo darem.
Si cogitationem intra angustias facultatum mearum tenuit
præter id, quod ingratus videri potest amicus, non mul-
tum ejus interfuit, quid ego scripsissem. Lectæ sunt ta-
bulæ meæ: constitit fides amicitia: omnium bonorum
institutus hæres erat: hoc plenior animus meus, quod sine
exceptione. Igitur quod ad me pertinet, aperui pectus,
& conscientiam protuli: & qua rerum natura patitur, vi-
scera pene mea in conspectu vestro sunt. ² Iste hæres adhuc
non ostendit testamentum. Sed scio non esse præsentis
temporis disceptationem, uter mereatur: satis enim vo-
luntas defuncti comprehensa tabulis est. Institutus es pri-
mo loco hæres: non facio tibi istius honoris controversiam.
Quæritur hodie, quid debeas mihi. Si judicia mea adver-
sus amicum intra legatum stetissent, legatum à te peterem.
Hæredem omnium bonorum habui, hoc ut sim postulo.
Ut scriptum non esset, iudices, iniquum erat offerri mihi
quantum habeo, tanquam is qui defunctus est, dari mihi
jusserit, quantum ego illi dare possem. Ingens autem ho-
rum differentia est. id mihi dari iussit, quod ego illi meo
testamento darem. Non habet in hoc interpretationem
modus, quantum pensatione constet, numerari potest, &
recipit

to. Cur ergo non idem in legato divitis
servabitur? Sed commentaria non edi-
mus, nec hujus loci est hanc controver-
siam tractare in utranque partem accu-
rati. *Erodianus.*

¹ Ut adversus me dicere vellet animo

*suo.] Lege: ut adversum se discere vellet
animum meum. Idem.*

² Iste hæres adhuc non ostendit. *Supple,*
pectus suum, nec conscientiam suam &
amicitiam erga divitem protulit, qua
mereretur institui. *Idem.*

recipit comparationem. Quod reliquit, quantum fieri potest, dari voluit. eadem rei natura est. Itaque si illi pecuniam testamento meo legassem, pecuniam peterem, nec ferrem te dantem pro pecunia aliquid, quod esset tantundem. Si mancipium reliquisssem, mancipium deberes, nec diceres mihi, 'Accipe quanto istud est. Id mihi dari iussit, quod ego illi darem. Quid ego autem dabam illi? hæreditatem, quid peto? hæreditatem, quid scripsi? bona omnia, quid vindico mihi? bona omnia. Voluit simile esse iudicium suum meo testamento: & quodammodo invenit rationem, qua posset judicare post mortem. Istud vero quale est, quod offers? Reliquit mihi dives amicus paupertatem? Non statim de animo loquar: interim potestis permutata (ut sic dixerim) translataque invicem fortuna æstimare jus. Fingamus enim hoc aliquem pauperem scripsisse de divite. Quomodo causam explicamus? Alium fecit hæredem, iussit amico locupleti tantum dari, quantum ipse sibi testamento daret. Sit inventum tale testamentum, quale est meum, num ab hærede tantam pecuniam peteret, quantam ipse possideret? Non, ut opinor, nam ne posset quidem dari. Sed illud succurrit. Dari tibi iussit, quod titulo testamenti dabas: dabas autem hæreditatem, nihil ultra hæreditatem petere debes. Atqui jus idem est, verba eadem sunt: nec cum personis lex mutata est. Nunc ut animum quoque intueamur testantis: hocci-ne illum voluisse existimatis? ideo inquisivit meam fidem, ideo vitæ experimentis credere parum putavit, ideo in ipsum irrupit animum, & penitus intuendam omnibus hominibus mentem dedit, ut mihi hoc relinqueret quod habebam? Est quare aperias testamentum, est quare omnem spem tibi in posterum excidas. Sciunt propinqui mei nulum alium mihi cariorem fuisse: sciunt, si qui alii fuerunt amici, totam mentem meam deditam uni fuisse. Quid interest animi quantum sit quod totum est? Omnium bonorum

1 Accipe quanto istud est.] Immo, quanti. Gron.

M m 5

rum hæres, quicquid habui, quicquid servavi, quicquid longæ frugalitatis superfuit. Accessissent huic testamento subitæ opes, idem erat. Neque ego nunc divitias peto: paupertate consuevi, frugaliter vivere scio, nulla mihi gravis necessitas est. Illum illum titulum amplector omnium bonorum. Si quid inferi sentiunt, cognosce animum meum, sicut voluisti, tibi vixi, tibi moriturus fui, nulli alii in hoc pectore locus fuit. Hoc te omnium bonorum meorum hæredem instituit. Post hoc testamentum dicat aliquis se mereri.

CCCXXXIII.

Pauper impensis divitis disertus.

PATRONUM OPTARE LICEAT. INGRATI SIT ACTIO. Adolescentem dives pauperem² impensis suis in Athenas misit. rediit ille disertus. Detulit divitem quidam reum proditionis, & optavit patronum pauperem illum, qui divitis impensis profecerat. Egit pauper: non tenuit. Accusatur à divite ingrati.

S E R M O.

Intelligitis huic adolescenti cum summo respectu divitis agendum, ita demum enim videbitur id quod fecit, necessitate fecisse, si de illa queretur.³ Et in totum hoc servare in omnibus controversiis, que ingrati lege continentur, debemus, ut hi, qui rei sunt, in ipsa actione ingrati non sint. Raro valde intervenient controversiæ, in quibus hoc queratur, an is, qui ingrati reus est, acceperit beneficium. Pleræque (sicut hæc) divertunt eo, ut quæstiones habeant, An quisquis acceperit beneficium, & non reddiderit, ingratus sit:

an omnia

¹ Quicquid longæ frugalitatis superfuit.] Lege, frugalitati. Idem.

² Impensis suis in Athenas misit.] Excidit vox. Scribe: in studia Athenas misit: Ut apud Vellejum lib. 2. Cæsar Apolloniam eum (Octavium) in studia miserat Idem.

³ Et in totum hoc servare in omnibus controversiis.] Eadem fere verba apud eundem Quintilianum lib. 7. cap. 5. Ingrati quoque qualitatæ actio est: in quo

genere queritur, an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod raro negandum est. ingratus enim est qui negat. An quantum acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit (ita enim legendum est) ingratus sit: an id quod exigebatur, debuerit: quo animo sit. Quæ omnia hîc præcepta adeo servantur, ut nullus jam negaturus sit meo iudicio, has declamationes illius Quintiliani esse. *Ærodius.*

an omnia quaecunque exigebantur, præstare debuerit: an potuerit. Gulosus figurarum ducet has species, ut hic pauper imputet diviti, tanquam prævaricatus sit. Id autem si intellexerint iudices, vel propter hoc illum damnabunt, quod prævaricatus: vel propter hoc, quod hodie certe, ubi patronus non optatur, accusat illum quem vult videri prævaricatione dimissum. Ergo quod ad meum consilium pertinet, hic invitus egit: ea quæ dicenda accepit, pertulit.

DECLAMATIO.

Est videlicet, iudices, hoc quoque in potestate fortunæ, ut in contrarium bona ipsa convertat. Maximum me à divite accepisse beneficium, quod mihi consummare studia contigerat, quis negaverit? cum interim maximorum mihi malorum causam hoc ipsum attulit, quod videbar disertus. Adeo ut si mihi exuere hanc partem persuasionisliceret, amputare vocem, & velut omnem usum loquendi perdidisse malueram, quam cum homine de me optime merito jam bis consistere: & prioris tamen iudicii manifesta excusatio erat: iussus loquebar, hodie quem modum teneam actionis, quibus vocibus optime (ut jam sæpe dixi) de merito satisfaciam, reperire non possum. Vera sunt enim illa quæ dixit.

NARRATIO.

Pauper ego natus, & contra facultatum rationem mearum, infelicis hujus eloquentiæ studiosus, hujus liberalitate, hujus opibus peregrina studia, clarissima exempla, otium, quo plurimum studiis confertur, sum consecutus: utinam non usque ad invidiam. Nam mihi cogitanti, cur integerrimum virum, optimum civem, calumniator ille proditoris reum fecerit, nihil succurrit aliud, quod secutus sit, quam ut ego agerem. Habebat enim jus optandi patronum, & hanc leges dederant potestatem: & forsitan quærebat etiam contra absolutionem innocentis rei hunc

colorem,

[Malueram quam cum homine.] Scribe: maluerim, quam cum homine de me optime merito jam bis consistere. Gron.

colorem, ut videretur ideo dimissus, quia ego egissem. Hoc ei certe non contigit. Reum offendi, non me hercule supervacua asperitate verborum (ab hac ego enim me, quatenus fides agendi permiserat, ¹ abstinuisse animum confiteor) sed perferenda fuerunt mandata falsa, verum criminosa: conficta, verum invidiæ tamen plena. Quod si quid esse in ratione dicendi videtur, si quis me infestam attulisse credit orationem, accedit hoc quoque gloriæ optimi civis, quod me accusante absolutus est. Ingrati reus sum. De prima parte causæ, iudices, non faciam controversiam, neque fas est. Accepi beneficium, quantum maximum dare parentes liberis possunt. Non enim si fortuna infelicissima ad hoc officia studiis meis dedit, non tamen ista animo præstantis æstimanda sunt. Accepi pecuniam, votum, ² spem futuram in posterum vitæ, infeliciter, etiam si mihi hic defendendus fuisset. Accepi beneficium, ne illud quidem inficiabor, non reddidi. Non tamen continuo sequitur, ut ingrati lege teneatur, qui acceptum beneficium nondum pensaverit, alioqui nemo est qui non calumniæ genus possit incidere. Nam ut huiusmodi omittam tempora, statim certe, ut accepit beneficium, accusari potest: nondum enim reddidit. ³ Quod si non continuo ingratus est, quia paria non fecit: superest, ut illa nobis intuenda sint, an omnia præstari iis, qui beneficium dederint, oporteat: an id, de quo cognoscitis, præstari oportuerit: ac postremo, an potuerit. Non omnia esse præstanda etiam parentibus dico: alioqui nihil est periculosius acceptis beneficiis, si in omnem nos alligant servitutem. nam etiam scelerum, si ita videatur his, qui nos meritis obligavere, afferunt

¹ Abstinuisse animum confiteor.] For-
te, abstinuisse nimum, Idem.

² Spem futuram in posterum vitæ.]
Lege, futura. Idem.

³ Quod si non continuo ingratus, quia
paria non fecit.] Aristot. lib. 8. de mori-
bus. Exigit (inquit) amicitia non quan-

tum debetur, sed quantum præstari po-
test. Neque enim semper id fieri possit,
ut erga Deos & parentes, quibus nemo
parem unquam retulerit gratiam: & ta-
men qui quoad ejus fieri potest observat
eos & colit, is vir bonus & gratus ha-
bendus est, &c. *Ærodius.*

afferunt necessitatem. Quapropter illa in confesso erunt, neque facturum aliquid adversus rempublicam ex voluntate ejus, à quo beneficium acceperit, eum qui acceperit: neque impium erga parentes necessitate tali futurum, neque inhonestum, neque ea, quæ fieri non poterunt, præstaturum. Quod si luce ipsa, judices, clarius est, jam intueamur, an hoc, quod me præstare debuisse dicit, præstari oportuerit. Fortior sic ageret. ¹ Advocationem negare contra reum proditoris non debui. Oportebat non deesse legibus vocem, oportebat esse aliquem qui in summis reipublicæ, ut tum videbatur, periculis excuteret veritatem. Dicebatur proditor aliquis: clamabat delator, si mihi vox esset, si quid eloquentiæ natura tribuisset, jam vobis ostendissem, quæ cum hoste commercia, quod discrimen totius reipublicæ, quam hæc omnia, quæ in conspectu sunt, in ultimo periculo essent. ² Hicne eum, qui accusari posse videbatur, tacere oporteret? Mihi aliter agendum est. Ego utilitatibus publicis contra steterissem: ³ ego vero hæc omnia supra me maluissem, quam tanta merita asperiore ulla voce violare: sed necessitati quid faciam? Delator jus habet. contra omnem meam deprecationem publica auctoritas nititur. ⁴ Conscientia mehercule facere hoc viderer: ac timuisse, ne si illi causæ vox contigisset,

¹ Advocationem negare contra reum proditoris.] Cicero pro Sylla, Intelligebat hanc nobis à majoribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. Idem.

² Hicne eum, qui accusari.] Ærodius: Hic me eum. Potius: Hicne eum, qui accusare posse videbatur, tacere oporteret? Gronovius.

³ Ego vero hæc omnia supra me maluissem.] Ærodius, supra me esse maluissem: aliis tribuit suppressere. Scribendum: Ego vero hæc omnia suppressi maluissem. Idem.

⁴ Conscientiâ mehercule fecisse.] Hoc est, Delator ille & accusator, hoc conscientiam suam qui calumniose accusaret, fecisse videtur ut ex lege, qua patroni in capitalibus causis ab accusatore desiderantur, me disertum & eloquentem à Prætoris aut Proconsulis posceret: ideoque timuisse, ne si divitis causæ & defensionis vox mea aut cujusdam alterius oratoris eloquentissimi & solertissimi contigisset, detegeretur ac prodiret in medium calumniosa & temeraria ejus accusatio. Quod tamen me accusante accidit: quare lator & gratulor. Ærodius.

gisset, in medium scelera prodirent. Ego vero suscepi causam, ¹ nec timui ne vincerer. Non igitur obicere debes mihi, in quod coactus sum, illa quæ fuerunt in mea potestate si deprehendisti, ostende: si vultus infestus, si vox incitator, si quid ultra necessitatem, neque ista ego imputo. Non enim poteram, neque erat adversus innocentiam tuam ingenio locus. Itaque discessi à iudicio lætior, quam reus ipse: & velut editis necessitate operis ad ² gratulationem cucurri. Nec me ei in reliquum eximo tempus, debere confiteor: da, quem defendam: da pro quo loquar. Si quid adversus illum nocentissimum delatorem invenire possumus, impera quod vis: in quantumcunque tua ista vox est.

CCCXXXIV.

Proditoris accusator ex defensore.

³ CUM DAMNATO PRODITIONIS PATRONUS EXULET. Affuit reo proditoris, absolutus est: ille petit ab absoluto pecuniam quam pactus erat: non dantem detulit reum proditoris: damnavit. Petitur in exilium.

DECLAMATIO.

CUM DAMNATO PRODITIONIS ET PATRONUS EXULET. Damnatum esse proditorem certum est, & hunc fuisse patronum, quo modo tamen defenditur? quo modo proditorem defendit. Hoc sic persuaserat, etiam ante experimentum, nullam esse ingenio suo malam causam. Non fui, inquit, patronus eo iudicio, quo

¹ Nec timui, ne vincerer.] Lege vincerem. Significat enim certum sibi fuisse fore, ut vinceretur ob innocentiam accusati. Gronovius.

² Ad gratulationem.] Vet. cod. gratulationem, quod prætermissum novimus. Pirh.

³ Quintilia. lib. 5. cap. 10. Lex est, Qui patri proditoris reo non affuerit, exheres sit. negat filius nisi absolutus sit.

quid signi? Lex altera, Proditoris damnatus cum advocato exulet. Cicero pro L. Sylla. Cæteris in causis etiam nocentes, viri boni si necessarii sunt, non defendendos esse non putant. In hoc crimine non solum levitatis est culpa, verum etiam contagio sceleris, si defendaseum, quem obstrictum esse patriæ suspicere. Herodius.

quo damnatus est. Si verba legis intueri velimus, nihil hoc ad præsentem cognitionem pertinet. Satis est enim probare & illum proditorem, & te patronum fuisse quandoque. Sed videamus, quid secuta sit lex. Non mehercule tantum putem providisse legumlatorem, quantum adversus te probamus. Patronum enim voluit exulare, non confcium. Illa prorsus locutus cum advocatis videtur: Sane suscipitis alias temere causas, ubi privatæ leges erunt, & ad unius commodum pertinebunt: cum vero de proditione agetur, diligentius intuemini: etiam si vobis nihil ipsi confitebuntur, at hoc, si non satis momenti publica pericula habent, vestri respectu capitis, inquire. Hoc igitur quod de lege cautum est, proditor advocatum habuit, licet illi nihil profuerit. Nunc vero quam necessarium ex eventu ostenditur, proditor absolutus est. Has illi artes timuerunt, hanc calliditatem advocatorum. Constituit enim natura arma nequitiae, per quæ abducantur iudicum animi. Sed ipso, inquit, iudicio, quo damnatus est, non fui patronus. Volo interim sic agere, tanquam nullam reipublicæ injuriam fecerit. Etiamnum hoc satis est: advocatus proditoris fuisti. Fingamus igitur ampliatus fuisse iudicium, & tantum primo iudicio patronum illum: nonne damnatio sequeretur, quod omnino patronus fuisset? Non ergo tempus intueri debemus, sed causam, si homo idem est, si crimen idem, si lex eadem. Putemus ab alio esse damnatum. Non enim proderit tibi istud, quod imputas: tunc enim diceret, ignoravi: & idem me, quod iudices, fefel-

I Fingamus igitur ampliatus fuisse iudicium. Olim ita sapius causæ ampliatae sunt, ut quædam per octo patronos acta sit, imo ad duodenos perventum est, inquit Asconius. quod merito improbat Cicero in Bruto. Quid igitur si unus uno egerit, alter altero iudicio? in hac re divisione uterer. nam si iudices ex lege Acilia, Glaucia, Servilia, aliisque huiusmodi, Amplius pronuntiassent,

cum jam nihilominus videretur reus damnandus esse: tum utroque patrono defendente, damnatum proditionis reum existimarem: quare ambos legi obnoxios. non autem si ideo pronuntiaverint, quia iis revera non liquebat. Hæc forma jam nullis non est cognita. Sed de hac re vide potissimum Ciceronem in oratione pro domo sua ad Pontifices. Idem.

fefellit. Nunc proditorem sciens defendisti. ¹ Nihil dico de
advocatione: testem perdi. Tantane lucri cupiditas?
sic proditores corrumpuntur. ² sic prorsus homo nocentissi-
mus cum advocato suo locutus est: Ego quidem prodidi:
sed magnam pecuniam accepi: & tibi sufficit. Quæritis, ju-
dices, quantum promiserit petenti? non potuit proditor
solvere. Ergo quantum in isto est, proditor vivit? nec
vivit tantum, sed etiam insidiatur, & ad hoc necessitate
solvendi urgetur: addidisti homini nocentissimo pecuniæ
necessitatem. Unde temporum mutata conditio est? ³ Pe-
cuniam non accipiebas: ita nunc ille, quod punitus est,
merces hujus vindicata est: pecuniam non acceperat.

CCCXXXV.

Infamis in novercam, vulneratus.

Infamis in novercam cum patre peregre profectus est: cum in latrones
incidissent, fugerunt. Pater reversus adulteros inclusos in cubiculo
deprehendit: occidit uxorem: adulterum vulneravit: is fugit, po-
stea vulneratus filius venit. Interrogavit eum pater, à quo vulnera-
tus esset: ille à latronibus dixit: curavit eum pater, & reddit causas
mortis voluntariæ filius. C. D.

DECLAMATIO.

ADversus mala & injurias fortunæ, & gravem pleris-
que vitam, unum natura remedium invenerat, mor-
tem. Nec quisquam potest tam crudelis legum lator fuisse,
qui hominem ⁴ innocentem vita puniret: cum & hoc ipsum
sit calamitatis genus, mori velle. Neccessaria tamen vestra
cognitio est, ⁵ ut non, quia istud liberum esse innocentibus
non oportet, sed quia multi sunt, qui sic conscientiam
emit-

¹ Nihil dicam de advocatione.] Hoc
est, de pacto advocationis. & testem
perdidi, nempe proditorem exulem, qui
de pacto testimonium dicat, quem de
advocatione mercenaria, & patrocini
salario interroget. Idem.

² Sic proditores corrumpuntur.] Immo
corrumpunt. Gronovius.

³ Pecuniam non cupiebas.] Hic locus
sic fortasse restitui potest, Pecuniam cu-

piebas, pecuniam non acceperas. Itaque
ille quod punitus est, merces hujus vindicata
est. Ærodius.

⁴ Innocentem vita puniret.] Dum ei
necis adversum se potestatem adimeret,
tum cum mors ipsa, jam vita beator est.
Idem.

⁵ Ut non, quia istud liberum.] Legi:
utique non. Idem.

emittunt: & ideo ¹ adjectum est damnum sepulturæ, ne se-
putent poenas effugisse. Ideo ego hanc vitam olim invisam
tam diu tuli, donec filius meus sanaretur, ne viderer ali-
qua conscientia mori velle. Mori volo: nihil me commi-
sisse manifestum est. Et jam satis rationem videor reddi-
disse: mori volo senex: habet suos vita terminos. Dum
membra sufficiunt, dum in officio vires sunt, ² quotamquam-
que partem habeo viventis. Cum adhuc haberem uxorem,
matrimonio inutilis eram: nec mirum, si quem concupi-
vit juniorem: occidere adulterum non potui. Non mira-
retur me mori velle, si quis vidisset fugientem. Quam tar-
de feci? felicissimus fuisset, si me latrones occidissent.
Accedit illud, filium habeo: mori volo, dum salvus est,
dum illum relinquere superstitem possum: pene illum nu-
per amisi. Quid futurum erat, si non potuissem sanare?
Bene, Dii, quod leve fuit vulnus. non accidet hoc mihi
iterum. Ego scio, in quibus cogitationibus fuerim: si in
majus periculum filius meus venisset, ³ non expectassem
vos, ut perirem. Nondum de adversis loquor: hæc ipsa
me ad mortem ducunt, ⁴ quæ ex voto contigerunt. Ve-
niamus nunc ad querelas. Infelix sum: peregre proficisci
volui: in latrones incidi: vivere me miror: accessit dolor,
⁵ à filio meo deductus sum. Non queror de ipso: omnis
mihi ratio adversus fortunam est. Intervenerunt latrones:

non

¹ *Adjectum est damnum sepulturæ.]* Lex enim erat, Qui causas in Senatu vo-
luntariæ mortis non approbaverit, in-
sepultus abjiciatur. de qua infra. *Ærod.*

² *Quotamquamque parte.]* Lege, dum
quotamquamque. *Idem.*

³ *Non expectassem vos ut perirem.]* Hoc
est, non expectassem ut causas volunta-
riæ mortis vobis Senatoribus approba-
rem. *Idem.*

⁴ *Quæ mihi ex voto contigerunt.]* Con-
tigit enim ut inveniret filium suum
adulterum non esse, nec infamem in no-
vercam. Id cum ex voto contigerit,

ideo tamen mortis ei causam & deside-
rium attulit, quod filium interrogando
de adulterio, videtur hoc ipso, si non
crimine, at suspitione criminis non le-
viter eum aspersisse. *Martianus l. 3. ff.*
de bonis eorum. videri autem & patrem
qui sibi manus intulisset, quod dicere-
tur filium suum occidisse, magis dolore
filii amissi mortem sibi irrogasse, & ideo
bona ejus non esse publicanda *Divus*
Adrianus rescripsit. Idem.

⁵ *A filio meo deductus sum.]* In cursu
latronum à filio meo separatus & sejun-
ctus sum. *Idem.*

non stetit mecum filius, cum pro me pugnarem: feci aliquid & ipse scelerate: solus reversus sum, tanquam scirem filium salvum esse. Insecuta est alia fortuna, uxorem adulteram inveni. Quid accidere gravius huic ætati potuit? velut exprobrare mihi visa est fortuna, quare uxorem post juvenem filium duxissem. Ex eo, quod deprehendi, illud quoque colligo, diu adulteram fuisse. Paulo ante profectus eram, statim in cubiculo adulter, tanquam sciret me non reversurum. Quantum hinc coeperim dolorem: deprehendi, quod ipsos adulteros puderet: tenebris absconderunt, tanquam nefas. Non est hoc ad mortem satis? adeo me laborasse iudicio, ut nescirem, quam ducerem? adeo me nescisse, quid in domo mea ageretur, ut non fuerim deprehensurus, nisi fugissem? Destituit me fides illa, quam speraveram fore solatium senectutis. demens ego, cum talem haberem uxorem, peregre profectus sum. Abducebam mecum etiam filium. Mori volo, quia uxorem meam occidi: qualemcunque, licuit: scio. Sed non semper ad animum pertinent iura. Occidere adulteros lex permittit. Ego mihi sic irascor, tanquam nefas fecerim: aut si quid in hac parte consolari vultis, mori volo, quod adulterum non occidi. Hoc tantum me dicere putatis, quod me non vindicavi, quod nescio quis fuerit: & forte perstet hic mecum, & quod has manus evaserit, gratuletur quod non occidi, vulneravi: ita ille & salvus est, & beneficio meo vivet. Poenitet, quod non ab adultero coepi: circa uxorem moratus sum, tanquam illa plus sceleris fecisset: interim fugit ille juvenis & velox. Mori volo, quod adulterum non invenio. unde venit? quis hominum fuit? non inveniri in civitate hominem vulneratum? quos ego non domi medicos adhibui? omnes illos interrogavi: num quis alius? nemo erat, nisi quem latrones vulneraverunt. Et nunc ille me deridet ubicunque, & fortasse jam sanus est. mori volo, satis iusta moriendi causa erat, si calamitas mea hætenus stetisset. Accedit huc, quod fortuna nostra

stra dedit malis suspicionem. Nihil est hoc loco, fili, quod me suspicari putes. Non habebam causam parcendi hominibus periturus. Ego te vero innocentem puto: ac si hoc non credis, curavi, sanavi: alioqui te & hodie occidissem. Constat tibi innocentia: sed nunquam potest constare sibi fama: vis scire quæ inimici nostri loquantur? ¹ Ira * actus me in latrones incidisse. solet fieri: summum est. Sequens scio: sed nemo de hoc loqueretur, si uxorem non deprehendissem. Mirantur, quod patrem in illo periculo reliquisti. ego te puto fecisse sapienter: & si crimen est istud, utrique commune est: nam & ego fugi: non eramus pares: quid attinebat periclitari? utrumque nostrum fecisse summo consilio puto. In latrones incidimus, & recessimus, fugimus: nemo persecutus est. Quid ergo est? Ego gaudeo, qui non potui aliud majus beneficium dare, quam ut salvus esses. Sunt qui te putent pro me pugnare debuisse. Querebar paulo ante de infirmitate corporis: mihi ne mentem quidem satis constare credo. ² Cum convenissem, uxorem adulteram occidissem, postea in domo viderem vulneratum, interrogavi, quis te vulnerasset. Sed dignus sum morte: infamavi te adulterio. In latrones incidimus. Ego te interrogavi, quis vulnerasset: non, fili, maligne: sed quomodo excidunt multa his, qui expaverunt. percussus illo metu ignoravi, quid facerem. Mali istud aliter accipiunt. Irascor manibus meis, quod adulterum tantum vulneraverim: nulla ad te pertineret infamia,

¹ *Ira actus.*] Sic vet. cod. cujus vestigiis malim ita legere, loquantur irati: me in latrones incidisse solet fieri: summum est sequens, scio, sed nemo, &c. Pithæus. *Ira actus me in latrones incidisse.*] Ærodius de sententia Briffoni: Mirantur me in latrones. Quæ ipsa veritas est: nec debuit Pithæus aliud quid querere. Quod deinde, graviter affectum est. Ærodius: summum viæ periculum est. Sequens scio. Fortasse: solet fieri: non novum est, sequens est, scio, & nemo de hoc loqueretur.

Quod de eo loquuntur, indicium est mirari. Gronovius.

² *Cum convenissem.*] Ærodius: Cur cum venissem. Malim: Domum cum venissem. Intelligitur particula causalis, non modo saepe, sed & eleganter sic omitti solita. Mihi ne mentem quidem constare satis credo. nam domum cum venissem, & ibi ista mihi contigissent, interrogavi. Hanc interrogationem fingit se accipere tanquam mentis parum sanæ argumentum. Idem.

mia, si occidisset. Nunc congruere hæc inter se videntur falso quidem: videntur tamen: ego nescio quem vulneravit: tu vulneratus es. Non prodest nobis, quod noverca est. Hominum iniquitatem ne odio quidem defendimus. Ego te nunc si non curassem, viderer filium occidisse. Hanc ego infamiam ferre non possum: tua aliqua ratio est: tibi longa vita superest: poteris approbare innocentiam, cum duxeris uxorem, cum fidem illi maritalem præstiteris, cum totius te vitæ gravitas resolvat. Ego enim si nolo mori, morior antequam adulterum inveniam. Vis adjiciam ad hoc causas moriendi? irascor tibi, nescio quem illum invenire non potes. Debet istud ignosci meæ senectuti: tu nec quæstisti.

CCCXXXVI.

Ager communis, & novæ tabulæ.

Pactus cum fratre majore, ut agrum communem paternum ille susceperet, & omni æri alieno satisfaceret: tabularum novarum lege lata partem agri petit, ille C. D.

DECLAMATIO.

Ager, quem communem nobis esse dico, patris nostri fuit. Is duos liberos reliquit, æquum utrique jus, eadem utrique onera æris alieni mihi (ut nunc est) nihil. Cessisti, inquit, mihi. Si hoc sine ulla conventionem fecissem, si nulla opponi huic tuæ voci posset exceptio, dicerem. Circumscripsisti fratrem, nec difficile fuit, minorem. Quod si nulla vi coactus, nullis insidiis, quod nobis solum pater reliquerat, tibi uni concessi, debes referre animo gratiam, ut hoc fratri bene diceretur: sed quatenus exvis nomen

1 Cum totius te vitæ gravitas resolvat.]
Scribe: absolvet. Idem.

2 Quod nobis solum pater reliquerat.]
Forte: quod nobis pater reliquerat, solidum
tibi uni concessi. Idem.

3 Ut fratri bene diceretur.] Id ut non

est Thaddæo, neque Arodio. Et certe
supervacuum est. Scribe: gratiam. Hoc
fratri bene diceretur: sed quatenus exvis
nomen istud, & nos ad jus, forum, vocati.
Idem.

nomen istud, & nos ad jus solum vocas, sub condicione cessi, sic enim tanquam alieni loquamur. ¹ Stari voce mea sit æquum conventionione pactorum. Quod quale fuit? ut agrum possideres. Ita, ut opinor, ut æs alienum ² quod patris tui fuit, solveres. Nullam igitur hujus agri habuisti adhuc propriam possessionem. Quia quæcunque sub condicione traduntur, ita demum fieri possunt propria ac peculiaria, si conditio consummata est. Fuit igitur usque ad tabulas novas communis nobis ager. ³ Et ut facilius appareat, fingamus te æs alienum noluisse solvere, egisse pacti hujus poenitentiam? num dubium est, quin ego venturus optimo jure in hanc fuerim possessionem? non quæritur, ut opinor. Nam etiam si hoc inter nos convenerat, ut tu æs alienum patris solveres, cogere eo tamen te non poteram, una solutio erat pacti inter nos facti, ut rursus omnia communia essent, id est, ut & agrum possideremus, & æs alienum duo solveremus. Ergo convenit, ut ager tuus ita esset, si æs alienum solveres. Nam solvisti, quo jure vindicare potes eam rem, cujus pretium non dedisti? Ideo, inquit, non solvi æs alienum, quia novæ tabulæ intervenerunt. Equidem querebar, quod non solvisti: cæterum nihil mea interest, qua causa non solveris, cum agrum ita demum habere potueris, si solvisses. ⁴ Sive istud tua voluntate factum est, sive liberalitate creditorum, sive (ut manifestum est) publica necessitate, non solvisti. Quid si hæ tabulæ novæ tam mihi factæ sunt, quam tibi? nam (ut paulo ante dicebam) communem agrum constat fuisse. Pater noster contraxerat cum multis: non erubescio, non retinendum agrum ⁵ habebamus. Habes, namque ego hoc ipso

¹ Stari voce mea sit æquum.] Thadæus: Stari jure mea sit actum. Ærodius: Stari vero ei, quod sit actum, & conventioni pactorum oportet. Fortasse: Stari omnino est æquum conventionione pactorum. Idem.
² Quod patris tui fuit.] Immo, quod patris nostri fuit. Idem.

³ Et ut facilius appareat.] Lege: Id ut facilius appareat. Idem.

⁴ Sive istud tua voluntate.] Malim tarditate, aut aliquid tale. Idem.

⁵ Habebamus. Habes.] Lege: non retinendum agrum habebamus ambo heredes. Ærodius.

ipso quod tibi cessi, dominum egi. Igitur cum essemus hæredes patris nostri, debuimus ambo. Id sic colligo. Finge esse aliquem ex creditoribus petitem: nunquid petere à te totam summam potest? minime, ut opinor. Duos enim pater noster filios reliquit: & necesse est, sicut bona, ita onera quoque esse communia. Partem ergo tu debuisti, partem ego: quo efficiebatur, ut partem solveres. Faciamus hoc manifestius. Finge esse aliquem ex creditoribus, qui partem crediti sui à me petat: quid respondere possum? agrum fratri dedi: cum fratre meo convenit mihi, ut ille solveret. Num dubium est quin dicturus fuit creditor: Partem tu debes mihi: patri tuo credidi, cujus ex parte dimidia hæres es. ¹ Annon possum à te petere, semissem petere non possum? Ergo etiam si conventionē æs alienum transferebatur à te, jure tamen & veritate erat & meum. Igitur tabulæ novæ factæ tam me debito omni liberaverunt, quam te. id enim remiserunt, quod ex parte à me peti poterat, ex parte à te. Sed animus tamen is fuit pacti hujus, ut totum æs alienum meum fieret. Spectemus ergo totum animum: neque enim ego negaverim id intuitos esse nos, & ita cogitasse, ut omne æs alienum tu solveres. Num alioqui dubium est, aut deduci omnino in controversiam potest? An ego tibi parte agri mei cessurus non fuerim, nisi si quod pretium soluturus videreris? Quin si ulla spes mihi novarum tabularum & hujus necessarij in civitate nostra remedii fuisset, ² recepturus fuerim, id quod retineo. Ergo siue jus spectas, commune æs alienum fuit, tabulæ novæ utrique profuerunt; & tu non totam aliter possessionem habere debes, quam si æs alienum solveris: siue animum spectas, is utriusque fuit, ut tu venditione agri æs alienum solveres; ego æstimaram me onere à te

¹ Annon possum à te petere.] Thadæus, An possum. Præclare doctissimus Ferodius: Assen non possum à te petere; semissem petere possum. Nam quod rō sed

interponit, ei condonandum. Grom. ² Recepturus fuerim id quod retineo.] Scribe: retenturus fuerim id, quod repleto. Idem.

à te liberari, cui agrum dabam. nunc id quod tu mihi præstaturus eras, respublica præstat.

S E R M O.

Summa partes sunt æquitatis.

D E C L A M A T I O.

Pater nobis idem fuit, eadem onera nobis, eadem bona reliquit; cur tu locuples es? Apud te ager totus, pro quo nihil impendisti, nihil numerasti: ego nudus, ego egenus. Erat hoc tolerabile, cum viderer in hoc tecum positus. Aufers mihi civitatis beneficium, & me sic relinquis, tanquam pater præter æs alienum nihil reliquerit. Tum quoque invitus feci: ætatis meæ¹ infirmitati consului. Si hæreditate ager iste venisset; inhumane cum fratre non partireris. Non tantum sanguinis nos jura conjungunt: aliquid & ipsa necessitas, aliquid & ipsa societas.

CCCXXXVII.

Seditio populi & exercitus.

² QUI CAUSAS IN SENATU VOLUNTARIÆ MORTIS NON APPROBAVERIT, INSEPULTUS ABJICIATUR. Pauper & dives inimici, utrique domus & uxor, & liberi. Dux creatus bello dives, cum bis acie victus esset, processit pauper, qui & disertus erat, & dixit prodi rempublicam à divite. Impetus in domum divitis factus est à populo, & domus incensa, & interfecti liberi cum uxore. Vicit tertia acie dives, & in potestatem hostes redegit. Exercitus divitis domum pauperis incendit, & uxorem & liberos interfecit. Vult mori pauper ratione in senatu reddita. Dives C. D.

S E R M O.

Quotiens hoc genus materia dividam, necesse habeo id dicere, quod jam sæpe dixi,³ me nullam voluntatem cujusquam contra the-

mata

¹ Infirmitati consuluit.] Vet. cod. infirmitatem. Pith.

² Qui causas in Senatu.] In vulgari-bus Quintiliani declamationibus simile est fere huic argumentum, declam. II. Caterum de hoc genere causarum idem lib. 7. Instit. cap. 5. Simpliciores causæ injusti repudii: sub qua lege controver-

sæ illud proprium habent, quod à parte accusantis defensio est, & defendentis accusatio. Præterea cum quis rationem mortis in Senatu reddit: ubi una quaestio est juris, an is demum prohibendus sit, qui mori vult ut se legum actionibus subtrahat. *Ærodius.*

³ Nullam voluntatem cujusquam con-

mata intelligere. Fortasse erunt aliqui, qui existiment à paupere id solum queri, ut invidiam diviti faciat: quod illi contingere etiam citra mortis propositum potest. Hic ergo pauper apud me mori vult: agere debet ut moriatur. Quid ergo est? non aliter invidiam diviti faciet maximam. Prima quaestio illa est: an causa mortis ideo tantum sint approbanda, ne turpes pateant.

DECLAMATIO.

MOri volo. Nullam tam inhumanam quisquam crediderit esse legem, ut hominem innocentem & invictum detineat in luce. Sed ita scripta lex est, ut poenam mortis constituat. Insepultus abjiciatur is, qui non approbaverit causas. Irascitur ergo lex ei, qui non approbatis Senatui causis perierit: quæ profecto non hæc existimavit, quenquam mori velle sine causa. Sed cum duplex genus causarum sit, alterum ex injuria fortunæ, alterum ex mala conscientia, hoc ipsum voluit approbari Senatui, causas non esse deformes. ¹ Graves enim esse manifestum est, cum homo mori velit, inde Senatui non de hoc cognoscendum est, hæ graves causæ mortis, an non? graves enim imputat ille, qui mori vult. hoc satis est. Sed de eo cognoscitur, turpes sint causæ, an ex injuria (ut dixi) fortunæ proficiantur. Aliquis metu judicii mori vult? dignus est, qui insepultus abjiciatur. Aliquis conscientia turpis alicujus flagitii admissi, ² priusquam prodatur, mori vult? dignus

tra themata intelligere.] Hic locus sine ulla controversia ostendit, has vere Declamationes Quintiliani esse. Nam in Institutionibus hæc ejus propria sententia est, ut qui causas dicit voluntariæ mortis, hoc non fictione agat, nec quo magis alteri invidiam paret, ut aliud dicat, aliud velit. sed revera id optet, quod agit. Idem.

¹ *Ne turpes pateant.] Herodius petant. Forte: ne turpibus pateat. nempe mors voluntaria. Gronovius.*

² *Graves enim imputat ille.] Legendum: Graves enim jam putat ille. Idem.*

³ *Priusquam prodatur mori vult.] Merito addidit conscientia turpis alicujus flagitii admissi. Nam qui rei criminis non postulati, manus sibi intulerint, bona eorum fisco vindicantur, nisi propter metum conscientia postulationem anteverterint, ut Papinianus lib. 16. responsorum scripsit. Qui postulatus est, omnino si sibi manus afferat, pro confesso habetur, sive revera nocens, sive innocens esset, quare & ejus bona fisco vindicantur, & insepultus abjicitur. At qui nondum postulatus, mortem sibi consciverit, non prius sua confiscat bona,*

dignus est, qui insepultus abjiciatur. Adversus hunc scripta lex est: hac cavetur de hoc. Cæterum quidem tu ei, qui tot lenocinia hæc constituta vitæ contempserit, qui non detineatur his voluptatibus, dices: Non habes graves causas moriendi? Respondebit, Odi vitam, relinquere volo, tu me nocentem probes oportet, ne sepeliri debeam. Sitamen de hoc quoque querendum est, an graves causæ sint, videamus. Perdidi domum fortuito incendio, quomodocunque? tantum domum perdidi, ecquid possum videri justas habere causas moriendi. Penates illos, in quibus natus sum, qui mihi quotidiana imagine adhuc versantur ante oculos, illos penates in quibus sacri aliquid esse credimus, amisi. Hospes in civitate victurus sum. Perdidi liberos, quomodocunque? tantum liberos. Ecquid justa causa mortis est orbitas? & orbitas non simplex, nec tantum geminata, verumetiam in unum tempus collata. Afferant aliquid fortasse solatii mala divisa, & sicut onera facilius subeas, si partiaris, ita hoc graves causas allevare possis, si non ingruant, ac semel veniant. Uno tempore plures liberos. quid si & conjugem, quod si per se grave est, & quod liberos amisi, & eodem tempore amisi, erant satis graves causæ. Adjice nunc, hæc omnia simul amisi, & omnia hæc injuria amisi. Exercitus me expugnavit, sicut urbem hostis: & hæc ipsa causa satis justa erat voluntatis meæ. Odit me exercitus pars populi fortissima, pars populi optime de republica merita: illi milites victores, illi hostium spolia referentes non me occiderunt, sed liberos meos, conjugem meam. Puta illos his ætatibus hostium pepercisse. Illa modo victa civitas nihil, quod ad fœminas pertinet, passa est præter captivitatem. Domum meam incendit: stant illæ, quas vicimus. Illud tamen inter omnia gravissimum est: cum hæc fecerint, existimant se jure

na, quam conscientia sceleris id fecerunt iri ut inique postularetur. *Æro-*
rit: non si justa causa, licet videret fu- *dius.*

jure fecisse. Omnia, inquit, hæc & ego passus sum. Scio, quo pertineat, ut videar ego merito passus: est & hæc causa moriendi, si tantum peccavi, si eo me deduxit error, ut filios meos occiderem. Confitendum est de hac gravissima calamitate: domum meam incendit exercitus, populus non defendit. Omnia tamen eadem & ego passus sum. Possum dicere hoc tantum, ferre potius potes, gratulor animo tuo. Sed ne mirum quidem est, quod tu ferre potius potes: locuples es. Quid horum, quæ perdidisti, magnopere desideras? domum opinor (hinc enim incipiam) perdidisti: infelix non habebis tectum, quod subeas? in publico tibi manendum est, & sub cœlo. Fortasse etiam contulerint ista detrimenta delitiis tuis: novimus animos vestros, novimus fastidia. Si non esset incensa domus, subinde diruere, subinde mutare vos juvat, & aliquid scilicet experimentis adjicere. Domum perdidisti: gravis injuria fortunæ, novam habitare. sed uxorem perdidisti: ne in hac quidem tibi multum desiderii est. Quomodo enim vos, divites, recipitis matrimonia? recipitis: aliæ vos rapiunt voluptates, illa ministeria, illi imitati fœminas pueri: inde fit, ut ne liberos quidem ametis. Ergo te possunt multa hortari: præterea subeunt solatia: & uxorem tibi inveniri facile est, & liberos tibi alios educare facile est: non relinquunt dolori locum tot circumfusæ voluptates. Ego hæc omnia passus sum pauper: si dicerem, Pauper domum perdidisti: exutus tamen omni censu viderer. Quomodo enim illa apud me remanserant? quia paterna erat. Pauper liberos perdidisti, pauper uxorem perdidisti: solus relictus sum, solus destitutus sum. Inimicum divitem habeo: adhuc odia illa, quæ contra me quotidie acuit, fortius sustinebam spe liberorum. Jam mihi juvenes erant, jam patrem tuebantur: etiam si quando me æmulatio nostra in foro fatigaverat, erat, quæ exciperet, conjunx. Si in hoc confisteret tota lis, an mihi grave esset vivere, vel uno argumento probare poteram. Inimicus me vult vivere: hanc
unam

unam adhuc destinat odiis suis ultionem. Cur enim dicere aliquid ausus sum? cur mihi suspectum fuit, quod fortissimi milites vincerentur? cur indignatus sum eorum bis terga cæsa, qui potetant etiam bis victi tamen vincere? Intellego averlis auribus accipi hanc partem orationis: vincit enim, & bene etiam meritis de republica habetur. Et hoc inter causas mortis est.

CCCXXXVIII.

Lis de filio expositoris, & repudiatæ.

* Quidam repudiata uxore, ex qua juvenem filium habebat, aut videbatur habere, duxit aliam. Frequenter jurgia erant inter privignum & novercam. Quodam tempore asserere cœpit juvenem pauper quidam, & dicere suum filium: is, qui pater videbatur, torfit nutricem: illa primis tormentis domini esse filium dixit. Iterum torta, dixit expositum esse ab illo, qui asserit: & inter hæc mortua est. Cedit illo pater. juvenem repudiata vindicat sibi.

DE PROOEMIO ET EPILOGO.

S E R M O.

Proœmium propriam formam, propriam legem, proprium modum habet: ² neque narrationis forma cadit in proœmium, neque locorum. Uni parti declamationis solet esse simile epilogo: ideo autem simile, quod ³ utraque res frequenter extra questionem est. Nam & proœmium rem præcedit, & epilogus finita re dicitur. ⁴ Præterea utraque res idem vult efficere, conciliare sibi judicem. Hoc differunt. Proœmia præstare debent, ut intentum judicem faciant: hæc pars oneris epilogo remittitur: dixit enim, ⁵ præcedere interim solet epilo-

¹ Legatur Quintilianus lib. 4. Institut. cap. 1. & lib. 6. cap. 1. Facta omnium comparatione, licebit hic ipsum Quintilianum agnoscere. similiore tamen locos adscripsi lubens. Idem.

² Neque narrationis forma cadit. Nec argumentis autem (inquit lib. 4.) nec locis, nec narrationi similis esse in proœmio debet oratio, Idem.

³ Utraque res frequenter extra questionem est. Proœmium (inquit) est pars ante ingressum rei de qua agitur. Duci-

tur tamen nonnunquam (ut ait paulo post) ex rebus, ex lite, ex causa & controversia ipsa. Idem.

⁴ Præterea utraque res idem vult efficere. Contraque est interim (ait cap. de exordio) proœmii vis, etiam non in exordio. Nam iudices & in narratione nonnunquam, & in argumentis, ut attendant & ut faveant rogamus. Idem.

⁵ Præcedere interim solet epilogum. Forte: repetere interim solet epilogus, quo memoria iudicis renovetur. Gronovius.

epilogum, quo memoria iudicis renovetur. Ita prima parte efficiamus, ut omnia audiat iudex: summa parte efficiamus, ut meminerit eorum, quae audierit. Epilogus deinde inclinationem animi in se prestare debet. Hoc illi cum proœmio commune est: ¹ plus miserationis, & plus libertatis habet pars summa. Nam proœmium cum precari debeat iudicem, fatigare non debet: nec epilogus quidem: nam & illud verissimum est, ² Lacrymas celerrime inarescere. Proœmia ex personis ducenda erunt, aut nostris, adversariorum, aut ipsorum interim iudicum: Nostris, ad conciliandum favorem: adversariorum, ad odium iudici faciendam eorum, contra quos dicimus. Iudicum personae raro incidunt in scholasticas materias, in foro frequentius: Nonnunquam etiam de rebus permittitur dicere nobis, illa ratione, quia scholastica controversia complectitur, quicquid in foro fieri potest. In foro ³ proœmium aliquando ducitur ex rebus: si jam singula actiones propositae sint, jam causam iudex noverit. Quid ergo? jure facimus istud, quo illud etiam, ut narremus in iisdem declamationibus, & ⁴ contradictiones ponamus etiam a peti-

tore?

¹ Sed plus miserationis, plus libertatis habet.] Misericordia quoque aliquando ex eadem causa venit, sive quid passi sumus grave, sive passuri. Nec enim (inquit) sum in hac opinione, qua quidam, ut eo distare proœmium ab epilogo credam, quod in hoc praeterita, in illo futura dicantur. sed quod in ingressu parcius & modestius praetentanda est iudicis misericordia: in epilogo vero, licet totos effundere affectus, &c. & lib. 6. de conclusione, iisdem fere quibus hic verbis. Dividere igitur haec officia commodissimum, quae plerumque sunt (ut dixi) proœmio similia, sed liberiora plenioraque. Inclinationem enim iudicem ad nos petitur initio parcius: tum admitti satis est, & oratio tota superest. In epilogo vero est, qualem animum iudex in consilium ferat: & jam nihil dicturi sumus, nec restat quo servemur. Est igitur utrisque commune, conciliare sibi, avertere ab adversario iudicem, concitare affectus & componere. *Erodianus.*

² Lacrymas celerrime inarescere.] Nonquam tamen (inquit) debet esse longa misericordia: nec sine causa dictum est, nihil facilius quam lacrymas inarescere, &c. Igitur non speremus fore, ut aliena quisquam diu ploret. *Idem.*

³ Proœmium aliquando ducitur ex rebus.] Benevolentiam (inquit) aut à personis ducimus, aut à causis accipimus. & postea, vitioseque in scholis facimus, quod exordio semper sic utimur, quasi causam iudex jam noverit. Cuius rei licentia ex hoc est, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere istud principiorum genus, secundis actionibus potest. Primis quidem raro aut nunquam, nisi forte apud eum, cui res aliunde jam nota sit, dicamus. *Idem.*

⁴ Contradictiones ponamus etiam pro auctore.] Neque hic locus absque illo restitui, in Institutio. lib. 4. cap. 2. neque ille absque hoc facile intelligi potest. Ait enim eum morem esse Declamationibus, ut statim post exordium, narrationem

tore? Quod jam in foro non secundum meum consilium fiet: is qui primo loco dicet, & ponet causam, contradictionem ipse non sumet, nisi si quæ testationes præcesserint partis adversæ, ut exceptæ fuerint. In summa, nunquam erit contradictionis loco sumendum, quod adversarius dicturus fuerit, sed quod dixerit. Non est lis huic mulierî hodie cum marito suo. Neque enim iudicium constitui potest inter eum qui cedit, eamque quæ sibi asserit. Adolescens asseritur à paupere patre: ¹ ille cedit: mater non cedit.

DECLAMATIO.

ETiam si lis huic mulieri, cui adsum, iudices, esset contra pauperem istum, infirmo loco pars nostra & dignior auxilio videretur: quia & per se imbecilla res est fœmina, & affert infirmitati naturali non leve pondus, quod vidua est. Huic etiam proprium illud accedit, quod in solitudinem conversa sunt, quæ præsidia fuerunt. Hæc enim quanvis maritum habere desiisset, atque esset ² ea domo, in qua virgo nupserat, pulsa, non sine auxilio tamen videri poterat, cum haberet filium juvenem. Cum vero hoc ipsum deducatur in litem, & hoc tempore nihil matri præter sollicitudinem afferat: tamen hoc confiteor non eam cum ipso, quem ex diversis videtis subselliis, litigare: altior gratia premit. Effet quippe hæc mater in lite utcumque felicior, si maritus ejus contentus esset filio cessisse: ³ nunc adjecit testimonio auctoritatem, & infelicissimam nutricem, quam bis torfit, quia verum dicebat, adversum

tionem subjungant. Inde his etiam alia libertas, ut in eadem declamatione primum suo, secundo quasi partis suæ loco narrare videantur. Nam cum pro petitore dicunt, simul & expositione, tanquam prius agant (nam declamatio, non vera actio est) uti solent: & contradictione, tanquam respondeant. Neque id fit non recte (ita enim lego) nam cum sit Declamatio, forensium actionum meditatio, cur non utrumque protinus locum exerceat? Cujus rationis ignari, ex more cui assueverunt, nihil in foro

putant esse mutandum. *Ærodius.*

¹ *Ille cedit.*] Nempe qui pater videbatur. *Idem.*

² *Ea domo, in qua virgo nupserat, pulsa.*] Scribe: in quam virgo nupserat. *Gronovius.*

³ *Nunc adjecit testimonio auctoritatem.*] Sic *Pithæus*. *Thaddæus* & *Ærodius*, *veritatem*. Scribe: nunc adjecit testimonio auctoritatem. De elegantia & adjecit diximus ad *Senecæ Troades* & *Livii librum decimum*. Decl. 352. *pia arma cepisse, prius atas quoque adjecisse vires*. *Idem.*

sum nos mori coegit. Cujus si vos auctoritas, judices, movet, illud unum in prima parte causæ dixisse contentus sum, vocem ejus ab utraque parte recitari. Quod si vindicari filium mallet, satis eum vel sola expositio causæ tueretur. Fuit enim aliquando cupidus liberorum, & propter hoc duxit uxorem, & ad spem statim futuri partus gratulatus est: & natum educavit, & in adolescentiam (quod satis est) sine ulla dubitatione perduxit. Libentius in gravissima mariti injuria, judices, invehar in novercam. Scio enim, quid vellet sibi, cum in domum senis jam & matrimonio occupatam, & in qua juvenis filius erat, irrupisset: scit hæc posse vacuari. Nolite quærere, quo consilio, qua ratione fecerit: sola est. Odia statim adversus adolescentem, nec hæc occulta aut dissimulata saltem, sed jurgia. Quod ipsum mehercule pro summa probatione esse, judices, potest: hunc juvenem sic oderat, tanquam noverca. Nec huic libertas ex fiducia deerat, nec inveniri poterat ullum crimen in vita, quo abdicaretur: inventum est novum exhæredandi genus. Vilissimum istud caput, & in quamcunque litem precio vile, testimonium adversus se primum tulit, exposuisse se dixit: videlicet ne istum esse malum patrem puderet. Testor Deos, testor vestram, judices, religionem: non satis putavit iste ipse, qui expellere filium volebat, ¹ quasi aliquid sui credidisset, infelicissimam nutricem (² nam illam quoque oderat) omni crudelitatis genere laceravit. Quæritis, qua causa? scietis, cum iterum torquebit. Fatigaverant prima tormenta, & in voce una manserat fides: exprobraverat isti sanguinem suum: revocatus est tortor, repetiti sunt cruciatus. Manifestum est infelicissimæ foeminæ factum, futurum ut tamdiu torqueretur, quamdiu idem dixisset. Ego tamen illi non irascor: dum aliquid virium, dum aliquid animi fuit,

¹ Quasi aliquid sui credidisset.] Fortasse: quasi aliquid inquisivisset. Ne videretur sine inquisitione facere. Idem.

² Nam illam quoque oderat.] Velim illam hæc, aut illa hæc, nempe noverca, in cujus gratiam omnia facta vult. Idem.

fuit, perseveravit: non est in mendacium coacta, nisi moriens. ¹ Victor his tormentis nihil aliud querendum putavit, nihil dubitavit. In tormenta (ut parcissime dixerim) ² paria non vindico. Sed rogo, ut hoc velitis pertinere tantum ad ipsius causam. Filium matri vindico contra eum, qui afferere coepit nuper. Ante omnia intelligitis, iudices, nullum onus probationis ad me pertinere. Juvenem, de quo agitur, cum hoc homine inventum per tot annos, qui ad robustam usque ætatem perducere eum, de quo litigamus, potuerunt, nunquam dubitatur. Dicam nunc ego illa, quæ leviora sunt. Nupsit & concipere potuit: immo nisi concepisset, non credidisset illi maritus. Totum igitur onus redundat ad diversam partem. Adversarius multa probare necesse habet, habuisse se uxorem, concepisse uxorem suam, ³ peperisse marem, peperisse eo tempore quod ad ætatem ejus, de quo litigamus, congruat: peperisse, exposuisse, vixisse expositum: ab hoc, à quo repetit, esse sublatum, & contra subjectum: ⁴ ab hac quod præcedit, aut sterilis fuerit, aut id quod pepererat, amisisse. Sterilem fuisse non dices, credidit maritus amisisse: non est satis dicere, probandum est. Hæc exigeremus in causa, iudices, si de mancipio, si de pecunia. Filium
matri

¹ Victor his tormentis nihil aliud querendum putavit.] Divitem intelligit. nam potius victor fuit in causa assertionis, qui omnem modum abdicandi filii investigabat, quam pauper qui per calumniam, & prævaricatione divitis, filium alienum vindicabat. ait enim postea, quo ne hoc quidem præstitit filio suo ut vinceretur. Potest etiam dici victor ancillæ fuisse, quam tormentis ita superavit, ut falsum dicere cogeretur. Post quod testimonium non amplius dubitavit filium suum non esse: obscurum & incertum quia id exquirebatur, pro comperto habuit. ait enim infra, Magna, hercule, tibi contigit victoria, perdomuisti mulierem anum. & dum tu victor & hilaris adversario tuo quid igeris nuntias. Ærod.

² Paria non vindico.] Alii apud Ærodiæm: nondum voco. Forte: nondum dico. Gronovius.

³ Peperisse marem, peperisse eo tempore.] Non aliter Ærodius, nisi quod matrem. Sed hac distinctione vacat, quod sequenti versu est p. perisse. Sic igitur interpunge: concepisse uxorem suam; peperisse; marem peperisse; eo tempore, quod ad ætatem huius, de quo litigamus, congruat, peperisse, exposuisse. Idem.

⁴ Ab hac quod præcedit.] Nihil hic sani. Forſan: ab hoc, à quo repetit, esse sublatum; & contra subjectum ab hac, quæ retinet, quod aut sterilis fuerit, aut id, quod pepererat, amisset. Sic mox: ne huic quidem retinendi. Idem.

matri eripere conaris, & partem viscerum avellis, & contra maternos gemitus, contentus es alterius parentis negligentia. Quid causæ, inquit, habeo, ¹ cur assero alienum? Ut nondum reddam rationem, qua litiges, quod proposuisti dicere, illud est. Nam si tibi causa adferendi alienum filium non est, nec huic quidem retinendi. quinimo facilius est istud pauperi fingere. Quid enim fortunæ tuæ interest, an hæredem habeas? sed reddemus postea rationem, quaingas: interim ² instrumentum excutere causæ tuæ volo. Testimonio, inquit, nitor ejus, quem tu patrem dicis. Putemus istud esse testimonium: unus est, iratus est, alterius maritus est. Unus est, cum dico, succurrant vobis Catones & Scipiones, & tot clarissima civitatis nostræ nomina. Cum dico, iratus est, succurrat vobis, quicquid non experimentorum in civitate, sed in scenis fabularum est, quam multa fecerit hic affectus; quam multos transversos velut tempestate quadam egerit. Cum dico, alterius maritus est, duo simul dico, & habet causam, cur nocere huic velit, quam repudiavit: & habet causam, cur præstare ei velit, quam duxit. Hæc dicerem si istud testimonium esset illius. Testis tuus quid dicit, scire se aliquid. Sequitur, ut interrogem, unde? ex nutrice illa. nutricis ergo testimonium est, non testis, qui credit. Dimittamus in præsentia maritum, ³ reducamus illum loco suo. De nutrice dicamus. Si ab initio mentita esset (id, quod adversus hunc dicere audeo, magis auderem adversus nutricem dicere,) sola est. Nunc diversæ quæstiones duæ. Videamus, utram verum dixisse credibilis sit. Tortaturum esse filium dixit. Volo adjicere tormentis auctoritatem: Anus torta, una quæstio adversus hunc sexum, adversus

¹ Cur assero alienum.] Lege, cur asseram. Idem.

² Instrumentum excutere tuæ causæ.] Paulus lib. 2. sentent. Instrumentorum appellatione ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest. & ideo tam

testimonia quam personæ, instrumentorum loco habentur. Ulpian. in l. notationem. §. instrumentorum. ff. de verb. & rer. sig. Ærodius.

³ Reducamus illum loco suo.] Scripsi auctor, reducemus. Gronovius.

adversus hanc ætatem non sufficit. ¹ Sufficientes jam per se distendis artus, lacerasque verberibus jam non cohærentem cutem: & hoc dicis, Mentiris. Tandiu potest mentiri contra tuam voluntatem? etiam cum robustissimi torquentur, etiam cum animos asperrimus dolor tentat, plurimum tamen interest, quid responderi sibi velit, qui torquet. Dura non dico contra ignem, non dico ² contra flagella, contra hætenus veritatis inquisitio est, ³ qua victum te speras, si verum dixerit. Cum vero repetas tormenta, cum reducas carnificem, quid aliud dicis, quam illud: Torque, donec mentiatur? Magna, hercule, tibi contigit magna victoria: perdomuisti mulierem anum: expressa vox est jam fugientis animæ. Miserere, non est tuus. ⁴ Jam parce: verum dixisti. Hic jam, credo, tortor admonitus, instaret perseveraretque, eamque adhiberet artem quæstioni, ut moreretur mulier, dum hoc dicit, dum tu victor & hilaris adversario tuo, quid egeris, nuntias. Rogo, cum mulier eadem in tormentis diversa dixerit, non est manifestum id te maluisse, quod credidisti? Cui non mortalium patet totus hic animus? quis non videt artes novercales, & pactum infelicis senis? miserebor enim, etiam si nocet necessitate. Quæritis, quo credat animo? quo matrem filii adolescentis domo expulit, quo longam matrimonii concordiam, nullo maledicto, nulla suspitione dissolvit: quo adhuc in torum ⁵ uxoris prioris vestigio calente adducta est nova nupta: quo ne hoc quidem præstitit filio suo, ut vinceretur. Alia est videlicet horum ratio, quos brevis transitus voluptatis fecit parentes, quos liberis suis extra positæ vo-

¹ Sufficientes jam per se.] Lege, Desistentes. Ærodius.

² Contra flagella, contra.] Lege: contra flagella, contra verbera. Idem.

³ Qua victum te speras, si verum dixerit.] An sperare, hic est, timere? Forte: qua victum te apparet, & verum dixit. Gronovius.

⁴ Jam parce: verum dixisti.] Alii apud

Ærodius, dixi. qui scilicet hæc quoque verba tortæ adscripserunt. Nec repugno. Possit tamen aliquis putare, esse patris ad tortorem, simulantis sibi esse satisfactum, cum revera voluerit torqueri, donec periret. Ita legendum foret: Jam parce, verum dixit. Idem.

⁵ Uxoris prioris vestigio calente.] Immo calentem. Idem.

tæ voluptates conciliant: aliter amant quæ pepererint: quæ memoriam decem mensium, quæ tot periculorum, tot sollicitudinum recordationes ad vos, judices, affert. Numerate hujus adolescentis annos, breve nimium videatur: numerate omnes dies, singula temporum momenta: tamdiu mater testimonium dicit? Nulla potest esse tam longa simulatio. Si leges sinant, permittatisque vos, se torqueri volet, se imponi ignibus, se verberibus lacerari postulet. Quid agis mulier? temere facis: fœmina es, & anus, prima forsitan tormenta sustineas, vincet dolor, & ad suprema deficies. O admirabilem, judices, vocem! Torqueat, inquit, modo mater sim. Aliud est nutrix, & ancilla, & torquente domino. Age, cum in hac voce supremum posueris spiritum, cui juvenem reddituri sumus? Volesne illum ad hunc patrem reverti, & ad illam novercam!

CCCXXXIX.

Rogatio Demosthenis.

Rogationem fert Demosthenes, ne illi qui apud Chæronam captierant a Philippo, & gratis remissi, consiliis publicis interfint. CD.

DECLAMATIO.

Priusquam causas rogationis meæ persequar, Athenienses, succurrit mihi 'laudare vos, & adgnosceret. Post adversum prælium (quod quidem ipsi, qui rebus Philippi favent, dolore ac rumoribus in majus extollunt) non pacem petiistis, non de conditionibus ullis cum hoste tractastis? ipsos etiam repetendo captivos, hoc ostendistis curam esse vobis, ut bellum geri posset. Id cum fecistis pro majorum vestrorum opinione atque laude, servataque usque ad hoc tempus gloria civitatis, tum etiam (ut arbitror) ratione quadam, quod nos victos, non tam virtute hostis, quam eorum, qui pugnare nolissent, timore existimabatis. Quamlibet igitur obliquis actionibus pars diversa, dum

1 *Laudare vos & adgnosceret.* Lege, agnosceret. Idem,

dum tueri mille istos captivos videtur, pacem suadeat: animum virtutemque civitatis debilitare conetur: ego loquor apud eos, qui non defecerunt. Sed ' multa me dicturum, propter quod approbari possit rogatio mea, oratoriis artibus impedire pars diversa conatur. Negat enim rogationem contra leges accipiendam, negat adversus singulos: quorum ego utrunque confiteor. Verum neque adversus leges esse existimo, quicquid pro opinione ac pro dignitate civitatis patimur, & cui nulla lex scripta ex contrario extat. Nam si quod est jus, quo contineatur hoc, ut mali & jam turpes cives utique consiliis publicis intersint, videor fortasse hanc rogationem contra leges scripsisse. Si vero nihil est, quod ex contrario cogat, non potest videri hoc adversus id scriptum esse, quod non obstat. Illud vero aliquanto minus existimare possum, adversus singulos scripsisse legem, cum certe mille sint, de quibus agitur. Quamquam rationem etiam, propter quod non liceat rogationem contra singulos ferre, illam video, quod peccata singulorum videantur habere leges suas. Homicidium fecit aliquis, sacrilegium, injuriam, cæteraque his similia: suo jure punitur. Cum vero mille semel capiendos se alligandosque hosti præbuerint: hæc (ut opinor) supersunt, ut aut nulla castigatione dignam rem, qui contra dicunt, putent: aut si castiganda sit, ostendant legem, qua castigari possit: aut si non ostendant, nihil aliud quam rogationem superesse fateantur. Primum igitur hoc apud vos, Athenienses, dixisse contentus sum, æquissimum quidem ac justissimum esse, ut populo detur summa rerum potestas: consilium tamen non utique turba, neque tumultu, neque angustiis eorum, qui consulantur, constare. Utinam quidem fieri posset, ut ex universo populo rejicere, ac seligere liceret eos, qui parum prudentes, parum digni consiliis publicis viderentur. Sed quoniam istud deprehendi nisi

expe-

I Multa me dicturum, propter quod.] Cur non propter quæ. Ut & mox: rationem etiam, propter quam. Idem.

experimentis non potest, de his demum rogationem fero, qui experti sunt. Atqui si hoc apud vos non tale constitutum est, esse aliquos, qui consiliis publicis interesse non debeant: jam multo facilius ac pronius erit, ut doceam hos esse, qui etiam si utiles consiliis futuri essent, indigni tamen propter dedecus proximæ militiæ. Ac mihi in hæc dividenda videtur ratio istius orationis, ut pars ad ipsos, de quibus loquor spectet, pars ad universam rempublicam. Adversus istos hoc dixisse contentus sum: Bellum adversus Philippum suscepimus pro libertate totius Græciæ, pro salute communi. Nam etiam si in præsentia amicam civitatem, nobiscum olim conjunctam tueri videbamur, eventus tamen belli ad omnes pertinebat, & hoc nobis, Athenienses, vetus atque à majoribus traditum est, pro universa Græcia stare. Sic contra Persas semel iterumque pugnativimus, ac privatis viribus defendimus publicam salutem. Jam igitur ex hoc apparet profecto vobis, nunquam majore animo, nunquam concitatore spiritu fuisse pugnandum. Non enim nobis ¹ cum hoste Græciæ aliquo res erat, ubi quamquam victi, leges tamen similes, linguamque certe eandem pateremur: sed cum homine barbaro, cum homine crudeli, cum homine infesto. Quamquam quid necesse est ista diutius dicere? pugnare enim placuit & placet. In hoc igitur prælio, quod, ut dixi, pro universa Græcia susceperamus: nondum dico quantum nocuerit istorum timor: interim cujus propositi fuerit animus, attendite. Longe felicissimum in bellis est vincere: fortissimum, si victoria non detur, pro causa mori, est tamen tertium aliquod inter dedecora: in patriam certe redire, & si vincere non detur, effugere. Potest enim credi, qui hoc fecit: ad secundam se aciem servasse, & victum adversis animum reposuisse. Illi vero, qui se inter virtutem hosti dedit, qui ²abjectis armis parata in vincula præbuit manus, quam tandem

¹ Cum hoste Græciæ aliquo res erat.]
 Forte, Græco aliquo, Gronovius.

² Abjectis armis.] Vet. cod. abjectis.
 Pithæus.

dem nobis spem in posterum facit? Atque ego, Athenienses, eo tempore, quo recipi istos placebat, contradicturus fui: nisi quod poterat honestum ex his receptis exemplum fieri. Sunt igitur digni poena aliqua, sunt ignominia, si hoc tantum ad ipsos referatur. Sed redeo ad publicam utilitatem. Nihil esse, quo magis disciplina militaris confirmari posset, Athenienses, quam exemplum adversus indignos, ¹nemo dubitavit. Quæ enim spes in bellis in milite nostro residua est, si nihil potius fuerit quam capi? Certum habeo nunc istos male sentire de his, qui in acie ceciderunt.

CCCXL.

Novitius pretextatus.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT, LIBER SIT. Mango novitium puerum ²per publicanos trajecit pretextatum: dicitur ille liber.

DECLAMATIO.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT, LIBER SIT. Quærendum est nobis, quid sit in libertate esse: voluntate domini est in libertate quo volente liber est. Nos finimus ita: voluntate domini in libertate est, qui jus libertatis usurpavit domino volente. Id primum scripto ipso colligemus. Non enim difficile fuit ei, ³qui hanc legem componebat, id scribere: QUI VOLUNTATE DOMINI LIBER FUIT. Nunc hoc scribendo, QUI IN LIBERTATE FUERIT, satis ostendit aliud esse, in libertate esse: aliud liberum esse. Excutiamus etiam causas legis hujus. Indignum putavit legumlator eum, qui in fortuna aliqua reipublicæ, qui in numero civitatis fuisset, redigere in servitutem. Sed hoc quoniam sibi nequitia interim afferebat, adjecit, ut hi

¹ Nemo dubitavit.] Lege, dubitabit.

² Per publica rostra jecit.] Lego, per publicanos trajecit. Pithœus.

³ Qui hanc legem componebat, id scribere.] Potius, ita scribere. Gronovius.

ut hi liberi essent : qui in libertate VOLUNTATE DOMINI fuissent. Vis scire, quanto aliud sit in libertate esse, aliud liberum esse? Eum, qui in libertate fuerit, jubet lex liberum esse. Tanta rerum differentia est in causis libertatis. In libertate est igitur, quisquis caret forma servitutis: id iudices, ex hac ipsa lege manifestum est. Non enim legumlator putavit etiam eos, qui à dominis fuga abessent, esse in libertate, quod colligo scripto ejus, QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT. Apparet aliquos & non voluntate domini in libertate esse: quod si verum est, potest in libertate esse, etiam, qui liber non est. Nihil ergo prodest tibi, cum dicis, liberum eum non fuisse. Non enim quæritur, an voluntate tua liber fuerit: sed an voluntate tua in libertate fuerit. ¹ Si voluntate tua liber non fuisset, quid nos postularemus? Depulsus hac pugna transcendit eo, ² ut neget liberum tunc saltem fuisse. Quomodo igitur colligemus eum, qui in libertate est, quibus argumentis colligemus esse in libertate? Signavit aliquis tanquam liber: si id voluntate domini fecerit, etiam si maxime illum servum esse dominus voluit eo tempore, manifestum erit in libertate: sic quisquis aliquid pro libero facit. Atqui hic puer non tantum pro libero, sed etiam pro ingenuo est, prætextatus fuit. Si talem illum ad iudices perduxissem, hoc insigne non tantum libertatis modo, sed etiam dignitatis esset: equidem paves, ne scelus feceris. Et alius fortasse tantum usurpaverit libertatem, hic & approbavit. Quibus? ³ Publicanis hominibus (ut parcissime dicam) diligentissimis.

In sum-

¹ Si voluntate tua liber non fuisset.]
 Arrodus: liber, non in libertate fuisset.
 Ego nihil aliud quam particulam negantem deleo. Idem.

² Ut neget liberum tunc saltem fuisse.]
 Forte: ut neget in libertate tunc saltem fuisse. Quomodo igitur colligemus? eum, qui in prætexta est, quibus argumentis colligemus esse in libertate? Idem.

³ Unus è Publicanis hominibus.] Hic novitius puer non hoc loco liber est, quod ut quilibet alius libertatem usurpavit, & in libertate fuit volente domino, dum ab eo in foro prætextatus est: sed hoc ipsum ut liber sit & ingenuus, unus è publicanis diligentissimus, cum apud eum professio fieret, id approbavit, cujus aliqui intererat ingenuum

In summa velim ostendere totum tuum comitatum, quis habitus servorum fuit. ¹ Ego tamen, inquit, non ea voluntate feci, ut hic liber esset, sed ea, ut publica non solveret. Sæpius eadem dicenda sunt: etiam gratulamur, si invito te liber est. Liberum esse noluiisti, sed in libertate esse voluisti, nihil interest, qua causa hoc feceris: id est, (ut propius ad verba legis accedam) nihil interest, qua causa in libertate esse eum volueris. Verum ista causa, quam prætendis, digna pœna est. Circumscribere vectigalia populi Romani voluisti, specie prætextati imponere publicano voluisti. Postmodum dicam quantum intersit hujus pueri: interim dicam, tua quid interest? ² quod petieras, non contigit tibi, non fefellisti.

S E R M O.

Hæc circa jus: illa jam circa equitatem.

D E C L A M A T I O.

Quæ passurus est hic puer domino redditus, sine dubio novimus, istam negotiationem, & frequentissima in foro videmus judicia talium injuriarum. Fortasse etiam natus est ingenuus: fortasse raptus ex aliquo litore prætextam fortuna

ingenuum non esse: quia servi veneunt, non liberi homines, nec ejus rei quæ in commercio non est, vectigal solvitur. Igitur hic puer & voluntate domini, & præjudicio Publicanorum liber est. Quæ ad hanc declamationem ex jure nostro pertinent vulgaria sunt. Vide Justinian. tit. de latina liber. tollen. tit. Communia de successio. Ulpianum tit. de libertinis. de prætexta, Budæum ad l. ult. ff. de senato. ad l. sed si rogæ. ff. de jure fisci. Novitiorum quoque ut variæ sunt causæ, varia appellatio est: si à mangone aut venalitario veneant, aliter definitur. l. præcipiunt. ff. de adil. edict. si à non negotiatore, ut quisque eum destinatum habet. l. ult. ff. eod. tit. aliter si apud Publicanos eum quis profiteatur. l. interdum. §. quoties. ff. de publica. sunt igitur leges illæ non contrariæ,

sed diversæ. *Ærodius.*

¹ Ego tamen (inquit) non ea voluntate feci. [Paulus l. 17. ff. Qui & à quibus. Non fit liber, si mentitus dominus, ne à Magistratu castigaretur, dixit esse liberum: non enim fuit voluntas manumittendi. Publicum autem pro vectigali accipi, nimis tritum est & apud Ciceronem & apud nostros Jurisconsultos. Cicero ad Quintum fratrem, & 6. Parad. Ulpian. l. 1. ff. de publica. l. ut in conductionibus. ff. pro socio. l. miles ex quib. cau. maj. l. fideicommissa. §. interdum de legat. lib. 2. Idem.

² Quod petieras, non contigit tibi, non fefellisti. [Contrarium vult acerbâ ironia. Tua quid interest? quod petieras, contigit tibi. fefellisti. Id agebas, ut fraudares publicanos. hoc contigit tibi, eos fefellisti. *Gronovius.*

fortuna reddidit. Illud est tamen, quod nos magis confundat: videtur mangoni puer preciosus: timuit, ne magno aestimaretur. Ista species in quacunque servitute miserabilis foret. Rogamus vos, judicetis, quam multa facere possit adversus puerum mango iratus: aut illi fortasse precium excisa virilitate producet: aut ob infelicis contumeliae annos venibit in aliquod lupanar. Res est nobis cum homine, qui non erubescit: nihil reservat: etiam periculose avarus est: quos cultus accipiet, qui praetextam habuit? Ego vobis allego etiam ipsum illud sacrum praetextatum, quo sacerdotes velantur, quo magistratus, quo infirmitatem pueritiae sacram facimus, ac venerabilem.

CCCXLI.

Res furtiva improfessa apud publicanos.

QUOD QUIS PER PUBLICANOS IMPROFESSUM TRANSTULERIT, COMMISSUM SIT. Quidam rem furtivam transtulit per publicanos, non professus est: deprehensa res est. Publicani cum domino contendunt, illi tanquam commissam rem vendicant: ille tanquam suam.

DECLAMATIO.

REM non professam apud nos tenemus. Hoc jus quale sit, postea videbimus. Quod quis professus non est apud

¹ Non professus est.] Hæc verba potest aliquis, non auctoris sed interpretis, putare. Nam ipsum illud, trajecisse, transtulisse per publicanos, est non professum esse. Sic & Decl. 359. Publicanus noluit scrutari. Translatis manum iniecit. Gronovius.

² Illi tanquam commissam rem vendicant.] Quæ hic pro Publicanis dicuntur, probabiliter & oratorie dicuntur. Cæterum alio jure urimur, vel si res furtiva non sit. Nam iniquum est, dominum re sua privari, absque facto & culpa sua. Paulus tit. de publica. Dominus navis (inquit) si illicite aliquid in nave, vel ipse, vel vectores imposuerint, navis

quoque filco vindicatur. Quod si absente domino id à magistro vel gubernatore, aut proreta nautave aliquo factum sit, ipsi quidem capite puniuntur commissis mercibus, navis autem domino restituitur. Idem à Justiniano rescriptum est constitutio. 131. §. si quis domi lux. à Constantino. C. de falsa moneta. ab Accursio notatum ad l. 2. C. de navibus non excusan. Causarum tamen & criminum habenda aliqua ratio est. Sed ubi res non professæ, alio item vitio laborat, puta, furtiva est, aut servus fugitivus est, nulla jam dubitatio est, rem domino auferri non posse. Nam ex lege xii. Rei furtivæ perpetua est auctoritas,

apud publicanos, pro commisso tenetur. Ea res, de qua iudicatis, in professionem non venit: omni iure conditionis nostra est. Mea est, inquit. Nihil istud contra jus nostrum est: alioqui nemo non hoc de re non professa dicere possit, Mea est: & is qui transtulit, alienam rem transtulit. Ante omnia, nulla lege comprehensum est, ¹ ut alienam rem non profiteri liceret: alioqui publicum eversum est, leges permutandæ sunt, ² ut transferantur aliena: an furtum profiteri debuit? At iniquum est meam poenam esse, cum ille peccaverit. Iterum dicam, Si quid iniqui habet lex nostra, postea viderimus: interim lex est: non adversus homines, ³ sed adversus rem scripta est. Si jus accepissemus aliquid ab eo, ⁴ qui non transtulisset, exigendi: ⁵ sic quoque sine dubio esset nostra causa melior: sed tamen videretur de re ipsa esse contentio. Nunc lex hoc continet, ut rem teneamus, ⁶ quæ translata est, quæ professa non est: quid interest quis professus non sit? nobis res dedita est. hæc de iure. Sed jus ipsum iniquum est. Alio me vocas, de alio quereris. Dic istud reipublicæ, dic senatui, dic magistratui: ærarium P. R. vectigalibus ini-

quis

toritas, &c. de fugitivo servo à Divo Pio sapissime rescriptum est. l. inter-dum. ff. de publica. Quid sit commissum, & unde fluxerit hæc appellatio, vide Alconium. *Ærodius*.

1 *Ut alienam rem non profiteri liceret.*] Licet infitori, negotiorum gestori, procuratori, usufructuario, bonæ fidei possessori, sed in fure nec omissio, nec professio nocet, aut prodest domino. *Idem*.

2 *Ut transferantur aliena.*] Thaddæus, & *Ærodius* ignorant particulam *Ut*. Ego hæc verba puto ejus, contra quem agunt publicani, & sic constituo: *permutandæ sunt. Transferbat aliena: an furtum profiteri debuit?* Respondet publicanus: *At iniquum est.* *Gronovius*.

3 *Sed adversus rem scripta sunt.*] Hoc de rebus soli vere dici posset. Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt (inquit *Papirius Justus*) in vectigalibus

ipsa prædia, non personas conveniri. Sed in rerum mobilium merciumque professione, factum etiam delinquentis attenditur, & error & ignorantia. *Ærodius*.

4 *Qui non transtulisset, exigendi.*] Particulam negantem *Pithæus* addidit. Vide an fuerit: *Si jus accepissemus aliquid ab eo, quod non transtulisset, exigendi.* *Gronovius*.

5 *Sic quoque sine dubio.*] Hoc est, Si jus accepissemus non tam adversus rem, quam adversus personam, exigendi videlicet ab eo qui transtulisset, non etiam rei ipsius iure commissi retinendæ: sic quoque, &c. *Ærod.*

6 *Quæ translata est, ut professa non est.*] Scribe: *quæ translata est, quæ professa non est.* Vel aut *professa*. Nam, ut diximus, idem uterque sermo significat, sed posterior simplicius & clarius. *Gronovius*.

quis repletur & spoliatur provinciæ, & sublatum commercium est. Nos conduximus id, quod locabatur. Sed respublica quoque, cum qua queri poteris, habet quod respondeat. Primum illud, necessaria esse vectigalia civitati, exercitus stipendium accipiunt, bella quotidie geruntur adversus barbaras & bellicosissimas gentes: defendimus ripas, & flumina, & litora: huc adjice & illud, templa extruuntur: multum impendiorum sacra ducunt: ¹ aliquid ad spectacula, opus est vectigalibus. Inter vectigalia porro quod æquius inveniri potest, ² & sine majore hominum querela? quanto illud injustius videri potest, ³ quo ⁴ partem hæreditatis sibi vindicat? at plurimum in hoc vectigal confert negotiatio: quicquid est, de futuro lucro est. Præter id, quod non potest videri iniquum, ⁵ ad quod acceditur: & vectigal quidem ipsum necessarium, non iniquum. Nam hoc injusta pœna est, in qua furta deprehenduntur, ⁶ qua lex vindicatur, qua fraus transferentium detegitur? Aliter stare vectigal non potest: eodem revertimur. Iterum hac ratione respublica locat, hac necessitate nos conduximus, & pretio vicimus. Et adversus quales homines conduximus? quamvis pœna sit, quamvis in commissum veniant ea, quæ quis professus non est, tamen fallere nos volunt, tamen mille artibus circumscribuntur. Quotæque res est, quæ deprehendatur? Poteramus tibi etiam imputare beneficium istud, quod tibi extorqueri quereris, non apud nos perdidisti: interim (quod satis est) furem apud nos invenisti: ignorares, nisi nos fuisset, trans-

lata

¹ Aliquid ad spectacula opus est vectigalibus.] Postremam vocem pro spuria induco. Idem.

² Et sine majore hominum querela.] Fortassis: & magis sine hominum querela? Aut, & minore hominum querela. Idem.

³ Quo partem hæreditatis sibi vindicat.] Utrum subaudiri potest respublica, an scribendum, quod partem. nempe vectigal. Idem.

⁴ Partem hæreditatis sibi vindicat.] Ut lex Julia & Papia & Memmia de vicissimis hæreditatum, aliisque hujusmodi. Ærodius.

⁵ Ad quod acceditur.] Vide ad Senecæ epist. 101. Gronovius.

⁶ Quæ lex secundum nos est.] Scribe: In summa parte (quia lex secundum nos est, æquitas secundum nos est) illud quoque dicendum puto. Idem.

lata in aliam provinciam furta, inter ignotos homines, inter alienos. In summa parte: qua lex secundum nos est, æquitas secundum nos est. Illud quoque dicendum puto, qua sententia possitis parti utrique consulere. Quid est æquius, quam utrumque vindicari? Unus furtum fecit duobus: habet suam quisque legem: ¹ nisi nos retinemus, nulla actione vindicari possumus: ille etiamsi non ipsam rem acceperit, pro re tamen accipere poterit. ² Habet actionem de illa. Nam & in quadruplum litigat: non irascitur furi, qui re contentus est. Adversus invidiam illius privata agi actione potest: à nobis, publica. Ille vobis commendat sarcinas suas: nos commendamus vectigalia vestra, commendamus redditus civitatis.

CCCXLII.

Ancilla in Archipiratae nuptias missa.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT, LIBER SIT. Qui habebat patrem & sororem, captus est à piratis. Scripserunt piratae patri, ut mitteret vicariam filiam futuram Archipiratae uxorem. Misit ille matrimoniali habitu ancillam, remissus est adolescens. Illa ab Archipirata hæres omnium bonorum relicta, rediit in civitatem. Dicitur ancilla.

S E R M O.

Similes quæstiones sunt prioris divisionis eadem finitio. Dicit enim is, qui petit in servitutem, Eum esse in libertate domini voluntate, quem liberum esse dominus voluerit. Nostra pars dixit, In libertate esse domini voluntate eos, qui aliquid pro liberis ex voluntate

¹ Nos nisi retinemus.] Hoc jure nostro falsum est. Nam commissi persecutio competit, ut adversus quemlibet possessorem, ita adversus heredem. l. commissi. ff. de publica. vectig. & com. Quid igitur adversus furem? tanti in eum actio dabitur, quanti lis erit æstimmata. arg. l. 4. §. ult. ff. de rejudica. l. si quis in tantam C. unde vi. Quod sequitur, ut dominus pro re precium accipiat, eam quorundam fuisse opinionem

ait Accursius d. l. 2. C. de navibus. non excusan. quos movit. l. item si verberatum. §. 1. ff. de rei vindicat. Sed verius & æquius est, dominum non delinquentem damno rei suæ non affici, qua plus quam precio ducitur. *Erudius.*

² Actionem quidem de illa à natura.] Furtum (inquit Paulus) est contrectatio rei fraudulosa, &c. quod lege naturali prohibitum est admittere. *Idem.*

*luntate domini fecerunt. Repellenda est nobis finitio partis ad-
verse : deinde nostra confirmanda. ¹ Finis partis adversæ sic re-
pellitur.*

DECLAMATIO.

QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBER-
TATE FUERIT, LIBER SIT. Si de his lo-
queretur lex, quos dominus manumississet, & liberos esse
voluisset, supervacuum erat. Nam etiam hac lege subla-
ta, non dubitabatur, quin manumissi liberi essent. Præ-
terea aliud esse, in libertate esse, aliud liberum esse, etiam
ex eo manifestum est, quod eos, qui in libertate fuerint,
liberos esse lex jubet. Ad quos ergo lex pertinet, ut ad
nostram finitionem redeamus? Qui volentibus dominis
fecerint aliqua tanquam liberi: ut puta, signavit aliquid
volente domino servus? liberum esse vult: ² iniquum
enim erit tabulas auferri, & circumscriptum esse nescio
quem, cui signatæ sint tabulæ. Iudex inter duos convenerit,
& sententiam tulerit volente domino? liberum esse hunc
voluit, ut ea res, quæ judicata erat, haberet suum finem.
Denique neminem, qui in aliqua formula libertatis fuisset,
nisi fraude & culpa sua redire in servitutem voluit. In li-
bertate

[¹ Finis partis adversæ sic repellitur.] Sic & Thaddæus. Ærodius, *Finitio*. Sed ipsum illud *finis*. Quintilianus lib. 4. Inst. 4. Sed nonnunquam valde utilis est narratio, præcipue, ubi res defendi non potest, de fine queritur: ut pro eo, qui pecuniam privatam de templo sustulit. Sic enim libri vet. ubi subjiciunt jure aut nomine. Lib. 7. 3. Ideoque in schola, ubi nobis ipsis fingimus contradictionem, duos ponere debemus fines, quales utrimque optimi poterunt. Et mox: Maximus autem usus in approbando repellendoque sine propriorum ac differendum, nonnunquam etiam etymologiæ. Ex quo apparet hic quoque scribendum: *Finis partis adversæ sic repellitur*. Gron.

[² Inimicum enim erit.] Hæc ratio non

perpetuo vera est. Nam tabulæ nonnunquam firmæ & ratæ manere possunt, & testis ille nihilominus in servitutem peti. S. sed cum aliquis in Institutio. de test. ordinan. Servi quoque nullum arbitrium est, ut Ulpianus ait ad edictum de receptis arbitris. & tamen possunt valere quæ apud eum acta sunt, ut tamen liber non efficiatur. l. Barbarius. ff. de officio Prætoris. Sed cum utrumque volente domino factum erit, questio illa nascitur, an tacite ei dominus libertatem donasse videatur, ut cum eum tutorem dat, aut heredem instituit: quæ non nisi liberorum sunt nomina. Ærodius. Iniquum enim erit tabulas auferri.] Forte, *absolvi*. Gronovius.

bertate autem putavit esse legumlator etiam eos, qui non voluntate domini in libertate essent: sicut eos, qui absentibus dominis aliqua pro liberis egissent, & ideo adjectum est in lege, QUI VOLUNTATE DOMINI IN LIBERTATE FUERIT. Ergo etiam invito domino potest aliquis esse in libertate, invito autem non potest esse liber. Aliud est in libertate esse, aliud liberum esse. Hanc igitur, de qua quæritur, dico voluntate tua esse in libertate. hoc quomodo probo? quo uno probari potest. Fecit aliquid tanquam libera. Nondum dico, ad piratas pervenit: diffimulo & illud, qua causa volueris eam in libertate esse: interim & vidente te & spectante, habitu matronæ fuit. Hoc satis erat, etiam si postea nulla essent consequuta. An vero majus in hoc putamus esse momentum, ut ¹ circumverteres mancipium, aut si una voce liberum esse jusseris, quam si habitum dederis, stola dederis? quod ne manumissis quidem omnibus contingit. ² Hoc loco poni solet illud: Num igitur si in scenam misero, & mimi partibus tanquam matrona processerit, poterit videri mea voluntate ³ in libertate esse? Non est hoc porro simile, nam ipsa statim scena rem fictam esse testatur. ⁴ Stola illa mimi erit, non hominis: at eadem si hoc habitu extra scenam fuerit, & in civitate processerit: eadem illa, quæ solet mima esse, nihilominus erit in jure libertatis. Ergo habitu satis testata est libertatem. Quid si fecit aliqua tanquam libera? perfecta

¹ *Circumverteres mancipium.*] Persius, *Vappa & lippus & in tenui farragine mendax. Verterit hunc dominus, momento temporis exit Marcus Dama.* Cum servus manumittebatur, imposita ejus capiti manu vertebatur à domino, quo significaret eum jam liberum esse, ut ei quocunque liberet abire, liceat impune. Hunc morem notavit Appianus lib. 4. bellorum civilium, atque ad hunc allusit Seneca ad Lucilium, Philosophia servias oportet, ut tibi contingat vera

libertas. Non differtur in diem qui se illi subjecit, statim circumagitur. *Erod.*

² *Hoc loco poni solet.*] Est hoc sermonis. *Pithæus.*

³ *In libertatem esse.*] Sic Cicero, In prædonum esse potestatem. Plautus, Non vero mihi in mentem fuit. vide Gellium. *Erodius.*

⁴ *Stola illa mimi erit, non hominis.*] Cur non mima? Nam quod præcedit, mimi partibus, potest tolerari, ut mimus sit ipsa fabula. *Gronovius.*

fecta est, parum est dicere quasi ingenua, ¹ quasi honesta, quasi filia tua. Sed hæc omnia, inquit, fecit non ideo, quoniam eam in libertate esse volebam: Lex non ad causam nos voluntatis tuæ mittit, sed ad ipsam: in libertate esse voluisti: quare volueris nihil ad iudicem, nihil ad voluntatem pertinet. ² Tu tamen illam in libertate esse noluisti (ut parcissime dicam) maligne. Quid si credibile est, hanc etiam voluntatem tuam fuisse, ut illa in libertate sit? Quid enim? esse illam voluisti ³ ancillam, cujus non dubium est, quin hoc votum tuum fuerit, ut matronam approbaret? ut filiam tuam approbaret? noluisti eam in libertate esse, de qua nihil magis timebas, quam ne illa tibi tanquam ancilla remitteretur? Quanquam etiam si remissa esset, jam tamen tua voluntate in libertate fuisset. Sed processit ultra. dicebam, Habitum matronæ te volente sumpsit: iter tanquam matrona ingressa est: te volente ad piratas tanquam filia venit tua: te volente approbavit se liberam & ingenuam: te etiam volente in matrimonio fuit, tanquam libera: hæres relicta est, tanquam libera. Horum omnium jus à tua voluntate profectum necesse est, qui voluisti dimittere, qui voluisti tanquam liberam dimittere. Hæc dicerem, etiam si piratæ tantum vicariam petiissent: nunc vero cum adjecerint, ut eam vicariam mitteres, quæ in matrimonio archipiratæ esset, dubitari non potest, quin tu eam miseris tanquam liberam futuram? ⁴ Hæc quod ad jus: illa quod ad merita. Digna est, quæ sit libera, filium tibi restituit. Si tantum filii tui pretium fuisset, videretur tamen

¹ Quasi honesta.] Vet. cod. quasi hosta. Pith.

² Tu tamen illam in libertate esse noluisti (ut parcissime.) Ærodius voluisti. Melius Pithœus: sed interpunctio obscurat locum. Tu tamen illam in libertate esse noluisti. hoc est, Tu dicis te noluisse. nam occupatio est. Respondet: Ut parcissime dicam, maligne, nempe egisti, vel voluisti. Gronovius.

³ Ancillam, cujus non dubium est.] Et hoc non intelligitur sine distinctionis facula. Scribe: Quid enim? esse illam voluisti ancillam? Cujus? Non dubium est, quin hoc votum tuum fuerit, ut matronam approbaret, ut filiam tuam. Idem.

⁴ Hæc quod ad jus, illa quod ad merita.] Sunt & ista potius sermonis & quod sequitur pagina sequente 4. Quam causam, &c. Declamationis videtur. Pith.

tamen bene meruisse. Nunc quam multa addit ad fidem? poterat & remanere apud piratas, & obligare illos hoc indicii sui beneficio. Sed non confessione tantum effectum est, ut filia tua videretur, quemadmodum complexa est illa catenatum? quotiens fratrem vocavit? quam veras lacrymas profudit? optime meruerat de te, & hoc ipso, quod reversa est.

S E R M O.

Hic parce quidem stringendus erit pudor patris, stringendus erit tamen, tanquam cupidi & avari & hereditatem istam affectantis: hoc ideo non amare, nec districte, primum quod potest hic esse dominus illius, si ita iudicibus videbitur: deinde quod nobis res cum eo est, cui gratias agimus, cuius voluntate dicimus nos in libertate fuisse. In summa parte advocacionis, advocamus etiam adolescentem illum quasi advocatum, qui nostro beneficio redemptus est. Promittit præterea, ista quæ in hereditate relicta sunt, illius esse. Quam causam revertendi habuit aliam? licuit illi, ignorante eo, in aliqua civitate subsistere.

CCCXLIII.

Circumscriptor pauperis, divitis raptoris socer.

CIRCUMSCRIPTIONIS SIT ACTIO. Pauper & dives eandem puellam petebant in matrimonium: capta est illa, quæ petebatur: posuit conditionem petitoribus pater, ejus esset qui redemisset: pauper profectus est, & redemit virginem. Rapuit illam competitor dives,educta ad magistratus nuptias optavit. Circumscriptionis accusatur pater à paupere.

S E R M O.

Non tantum nobis in hoc laborandum est, ut circumscriptus sit adolescens, quantum in illo, ut circumscriptus sit à patre. Esse enim justam querelam ejus, qui redemit & reduxit, cum præsertim sub pacto redemerit, manifestum est. Eximitur ex parte diversa rei persona. Quod factum est, ne duceret ille, non pater fecit. Rapuit dives, optavit puella, pater tantum promisit. Quomodo ergo fiet,

I Pater tantum promisit.] Forte, per- | puella optaret: passus modo est hæc fieri.
misit. non curavit, ut raperet, non ut Gronovius.

fiet, ut hic circumscripserit, si probat omnia facta hujus voluntate? alioqui, nisi hoc obtinuerimus, frustra plorabimus apud iudices.

DECLAMATIO.

Circumscriptum esse me probare prius volo, quam ab illo circumscriptum. Pactus sum: hoc pactum non servatur, nec potest repeti. Pecuniam impendi sub pacto: neque pecuniam repetere possum; neque id, propter quod impendi, habeo: navigavi, laboravi. Sic interim loquor, Quoniam promittebatur aliquid, hoc quod promissum erat, præstari non potest: circumscriptio est. Haecenus causa fundamenta cœpisset: sequentia illa sunt, ut probem me & ab hoc circumscriptum esse, & indignissime circumscriptum. Animadvertitis, iudices, fiduciam circumscriptoris. Alius rapuit, alia optavit: ideo circumscriptio est. Neque enim unquam decurritur ad hanc legem, nisi cum rectum jus nequitia exclusum est. Si non alius rapuisset, ex pacto reprehenderem. sed nihil hæc cavillatio proderit tibi, qua crimen in generum & in filiam transfers. Nam si apparuerit iudicibus, omnia te volente facta esse, qui promissisti: manifestum erit à te esse circumscriptum eum, qui tibi credidit. Igitur ab initio propensiores te fuisse diviti, non suspicionibus probo, non eo quod credibile est. Capta filia tua, quam posuisti conditionem? ejus futuram, qui redemisset: id elegisti discrimen inter duos petitores, quod facilius posset præstare dives. ¹ Deceptus es, in hoc ergo redemi ego, reduxi. Quo alio modo efficere potuisti, ne mihi nuberet, nisi hoc? Dico ergo tua voluntate factum esse, ut filia tua raperetur, hoc quibus colligo? Rapuit eam, qui non amabat. Petierit sane, non redemit: sub conditione hac non redemit. Cur diutius moror? mihi cessit. Non est ergo, quod illum cupiditate impulsam putes: carere illa poterat: adjicio non fuisse illum rapturum, nisi

¹ Deceptus es. in hoc ergo.] Arodius: | Scribendum: Deceptus es in hoc. ego redemi. Deceptus es, ac ego: redemi ego, reduxi. | mi, ego reduxi. Idem.

nisi securum. Nihil loquor de patria severitate, nihil de lege, quæ pro pudicitia minatur, quæ mortem denuntiat. Ille rapuisset puellam alii destinatam, alii pactam, nisi fiducia tui? non est credibile. Sed ne illud quidem credibile est, filiam nuptias optaturam fuisse, nisi te volente. Primum, quod in nulla virgine tantum audaciæ, tantum confidentiæ est, ut apud magistratum, & de re summa audeat optare inconsulto patre: & illa utique non fecisset, & noveram puellam, & propius in itinere cognovi. Adjice, quod nunquam tam ingrata fuisset puella, ut nuptias optaret ejus, à quo non erat redempta; relinqueret ejus, cui debebat libertatem, cui salutem. Hoc dico, præter illum injuriæ dolorem, cum id perpeffa esset in civitate, quod non inter latrones, non inter barbaros illos: non est (ut dixi) credibile, ut aut ¹ rapuerit ille sine fiducia tua, qui non amabat: qui plurimum timere debuerat: aut hæc optaverit sine auctoritate tua, & puella, & contra eum, qui de illa optime merebatur, & pro eo à quo & contempta erat, & rapta. ² Existimo animum tuum fuisse manifestum: qui si apparet, à te circumscriptus sum. Jam venimus ad illam tertiam partem causæ nostræ, in qua ostendam vobis, quam inique sim circumscriptus. Nuptias filiae tuæ pactus sum. Non dico, ³ qua mercede pactus sum. Fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes, sacra (quod nuper comperi) inter piratas: tantæ etiam apud malos auctoritatis, ut cum tradere mihi filiam tuam nolles, negare aperte non sustinueris. Et qua mercede pactus eram? ut redimerem: non dico à quibus: nondum dico, quo periculo. Scilicet male tecum agebatur, si cui coeperat plus debere, quam tibi. In summa qualis sit ista conditio, sic æstimandum est, Tu posuisti. Hoc ad meritum pertinet, illud ad pericula. Navigavi ad
piratas,

¹ Rapuerit ille sine fiducia tua.] Lege, [festum.] Immo esse. Idem.
cui, ut paullo ante, Idem.

² Existimo animum tuum fuisse mani- ³ Qua mercede pactus sum.] Scribe:
Nondum dico, qua mercede pactus sim. Id.

piratas, in quos incidere miserrimum est: quæsi, omnes scopulos scrutatus sum, omnia littora excussi. Accedit aliquid ponderis huic merito meo: Pauper hoc feci: rem diviti gravem, mihi necessariam. Et quare negata est? ut collocaretur ei, qui non redemerat, qui contempserat, qui piratis reliquerat? Tantumne pecunia valet? tantum ille fulgor divitiarum contra veritatem potest? nunc ille melior. Non tamen ego feci. Quasi circumscriptio in hoc sit solo, quod non acta per testem: est in illo, quod promissisti; est in illo, quod me, donec ille raperet, distulisti. Non est hoc genus causæ, in quo omnia crimina transferre possis. Initium à te est: promissisti. Si non erat in tua potestate, statim circumscripsisti. Scilicet ego stultus, qui virginem reduxi, qui tantam curam egi verecundiæ, ut optare possem. Non in totum jactabo vobis, iudices, continentiam meam. Sine dubio proferre volui ad patrem integrum munus, nec corrumpere, quod præstarem. Aliquid tamen fecerunt & mores puellæ: severam videbam & asperam: ne me quidem tulisset.

CCCXLIIII.

Redempta meretrix à divite pauperis filio.

¹ INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO. Pauperis & divitis filii eandem meretricem amabant: leno conditionem posuit, ei traditurum se esse meretricem, qui pretium prior attulisset. Pauperis filium in solitudine dives flentem stricto gladio invenit. Interrogavit causam, ille dixit se mori velle ob amorem meretricis. Pretium ei donavit: redemit adolescens meretricem. Agit pauper cum divite inscripti maleficii.

S E R M O.

De parte legis inter utrumque litigatorem confessum est.

D E C L A M A T I O.

Inscriptum esse id, quod objicio, non negatur. Quæ lege comprehendi potuit hoc nocendi genus, quod rem gravif-

¹ Proferre voluit.] Lege, perferre. Idem.
² Inscripti maleficii sit actio.] Quintil. lib. 7. cap. 5. Præter hæc controversiarum genera, finguntur in scholis & scripti maleficii, in quibus aut hoc queritur, an scriptum sit: aut hoc, an maleficio

gravissimam fecit specie liberalitatis? Omnia igitur ista, quæ-

ficiū sit: raro utrumque. Sive scriptum sive inscriptum legamus (sed hoc malim) non satis liquet, quid sit id quod dubitatur, an inscriptum, an maleficiū sit, an utrumque. Imprimis illud observavimus inscriptum nunc simpliciter & separatim à maleficio dici. *Inscriptum* (inquit) esse id quod obijcio non negatur, & postea, *eo pertinet, ut appareat inscriptum esse quod obijcio*, & in Institutionibus eo loco quem attulimus, aut hoc queritur, an scriptum sit. Nunc copulative, & adjectum quasi substantivo, *inscriptum* aut *scriptum maleficiū* appellari: *inscripti maleficii sit actio*. hic & apud Senecam lib. 5. declam. 1. & supra, prima declam. Igitur & *scriptum maleficiū est adversus eum cum quo agitur: & maleficiū non solum confissum, &c.* Necesse est igitur uno casu maleficiū generalius accipi, quod tamen scriptum, aut inscriptum non sit. & rursus alio: *Inscriptum*, quoddam maleficiū esse, hoc est damnum, quod tamen maleficiū non sit: nempe nec sceleratum, nec impium, nefandum, aut denique vindicandum legibus, sed damnum absque injuria, fraude, & inimico animo. At hoc cuicunque sit controversiæ genus, scripti, vel inscripti maleficii, nusquam memini hac formula lege agi solitum, ut id omne revera existimem commentum fuisse Declamatorum, ducta nihilominus à judiciis forensibus aliqua similitudine, ut de abdicatione & exheredatione, dementia & tutelæ controversiis antea diximus. Nam præter hæc finguntur (Quintilianus inquit) in scholis & scripti maleficii. Nec mihi propterea objice, in scholis omnia fingi. Id enim verum quidem sit de ipsis controversiarum thematibus, summis & argumentis. Sed ipsa actio, si legitima est, ut tutelæ, mandati pro socio, injuriæ, læsæ majestatis, non ipsa fingitur: at fictum ad eam genus facti accommodatur. Verum in scholis quædam sunt actiones, quarum ipsæ formulæ nusquam à Prætoribus, aut lege ulla

propositæ sunt, ut abdicationis, dementia, mortis voluntariæ, ingrati, inscripti maleficii, in quibus omnia fingi, & ficta non facta recte affirmari possit, quanquam ex Græcorum aut aliarum gentium moribus, bonam partem earum liceat assumere. Igitur videamus quid sit inscriptum maleficiū. Sane sic accipi potest pro eo maleficio quod scriptum non est, *ἀγγραφοῦ*, non legitimum, nulla lege comprehensum, ut Quintilianus ait lib. 3. cap. 8. alia esse scripta, alia inscripta: & Varro de re Rustica, *Inscriptum* pecus profectum ad Publicanos. ut sit in scholis inscriptum (si quidem constet maleficiū esse) quod in foro crimen Stellionatus, cum titulus criminis deficit, nullumque aliud crimen occurrat, cui legitimo crimini poena sit legitima, ut Ulpianus scripsit lib. 8. de officio Proconsulis. Quemadmodum in proposita facti specie, numeratio pecuniæ à divite pauperis filio facta, ut redimeret perituro meretricem, in nullam legem cadit, ut huic, vel illi obligatus dici possit. Et item apud Senecam, præcidisse laqueum suspendenti se, certum est maleficiū non esse: aut si sit, certe non legitimum, non definitum ulla ad hanc rem lege lata ac proposita. Huic interpretationi astipulantur illa verba, *An eum qui rem deformem aut inutilem effecerit, non esse maleficii lege comprehensum?* quanquam illic jam queritur non an inscriptum, sed an maleficiū sit. Fieri igitur potest ut queratur, an inscriptum id sit quod obijcitur (forte ut ejus poena relinquatur arbitrio judicantis si maleficiū appareat esse) & quod arguitur an idem maleficiū sit: ut hic (nam inscriptum esse non negatur) aut contra: raro vero utrumque. Nam si reus negat inscriptum esse, fateretur scriptum esse maleficiū: atqui fateri scriptum esse, & negare tamen maleficiū esse, vix, ac ne vix quidem, accidere potest. plane sic, nec scriptum esse nec maleficiū esse: ut prima de-

quæcunque ex adverso dicuntur, ¹ Donavi enim pecuniam, & servavi: &, quo jure prohibetur, eo pertinent, ut appareat inscriptum esse, quod objicio. Hac parte finita & constituta transeamus ad eam, quæ reliqua est, ² & ostendam esse maleficium. Nihil dum de animo divitis loquor, nondum prodo causas, propter quas fecit. Solum fuisse filium meum credite amatorem meretricis: huic redemptam esse meretricem: dico hoc esse maleficium, & quidem omnium maleficiorum gravissimum. Levia sunt illa, quæ patrimonium populantur: levia etiam, quæ adversus corpus excogitantur. Hoc non est legis viribus vindicandum, quod sævit adversus animum. Utrum igitur dicis non esse deformem, non esse inutile meretricem domi habere? an eum, qui rem deformem atque inutilem effecerit non esse maleficii lege comprehensum? Cuicunque

morta-

clamarione, in qua negabat dives scriptum esse maleficium, quia filiam pauperis non stupraverat, nec ei videbatur maleficium esse, decem milia parasito dedisse. At si scriptum maleficium est (ut interpretamur) quod legitimum est, quod nominarim legibus publicorum aut privatorum judiciorum continetur, quare actio *Scripti maleficii* unde & simpliciter appellatur, non ex ejus criminis titulo & nomine quod scriptum est? puta adulterii, parricidii, devi, &c. hæc ratio facit, ut existimem illo loco Quintiliani, *singuntur in scholis & scripti maleficii*, in quibus hoc queritur an scriptum sit, corrigendum esse ex hac declamatione & illa Senecæ, *inscripti & inscriptum*, ut prima quoque declamatione supra sic legerem, *Igitur & inscriptum & maleficium est, adversus eum cum quo agitur*. nam quod raro queri utrumque ait, an inscriptum & an maleficium sit, illic quærebatur utrumque. Quare ita concludit, *Igitur & inscriptum & maleficium est: & maleficium non solum confessum, &c.* Quid si quoque inscriptum maleficium sic interpretemur? Inscribere nonnunquam est at-

tribuire, & quicquid factum est in alium, aut aliam rem transferre & derivare. Sit igitur inscriptum id, quod licet trahi possit in quoddam quasi maleficium: tamen ex officio, obsequio, pietate, liberalitate, actuque nec deformi, nec inutili profectum est. hoc est, quod ut maxime sit maleficium (sed de hoc queri solet) tamen ei iusta causa, aqua & speciosa præstenditur, & (ut Græci dicunt) *μετ' αἰσθητῆς δι-ηγουμένης ἢ ἀδίκῃ ἀδίκῃ*. Veluti in hoc loco, si per se maleficium est dare pecuniam adolescenti, ut meretricem redimat, non videtur hic esse, quia ceteroquin perituro data est. Idem de aliis exemplis prædictis dici possit. Et in hanc conjecturam nos adducent hæc verba, quod rem gravissimam fecit specie liberalitatis: & quod passim uterque & dives & pauper attendi volunt quo animo, qua causa id factum sit: dives à se bono: pauper, malo à divite animo. *Ærodius.*

¹ Donavi enim pecuniam.] Puto: donavi meam pecuniam. Gronovius.

² Et ostendam esse maleficium.] Utique, & ostendamus. Idem.

mortalium grave erat, domi habere meretricem. Hoc certe nomen suo loco tantum fortasse deforme est: translatum in domum, etiam periculofum. Dicam nunc ergo hic interceptam spem nepotum, inquinatam filii mei famem, futurorum quoque annorum spem esse sublatam. Hoc igitur, qui fecit, non potest non admisisse maleficium. Sed periturus, inquit, erat, nisi id fecissem. Scio, quæ partes fuerint severioris patris: diceret ille, Mallem: levior ad me dolor pervenisset ex morte. Infelices quidem, qui liberos suos ad rogam deflent: summum orbitatis est malum, desiderare. Hoc vero intolerabile est, lugere viventem: quotiens occurrit, flere: plenas quasdam ducere exequias dignitatis. Ego sane hanc tibi remisero partem, qua colligis moriturum fuisse. Utrum amore periisset, non diu disputabo. Vivunt qui amaverunt. Itane? quid minus rationis habet, quam ut is mori velit, qui habet, propter quod vivat? ¹ Stricto tamen gladio in secreto deprehendi. Jam mihi narras moras: ipsum illud secretum quærere, & putare interesse, ubi pereat, non est ardentis in mortem impetus. Non fiunt ista, nisi subito: nec quisquam (præsertim nulla gravi præcedente causa) spiritum ratione deposuit. Et stricto tamen gladio, & in secreto, quid facientem vidisti? aptantem jam jugulo mucronem? jam incumbentem? jam pene admotam usque ad sanguinem manum? nihil horum. Flentem, inquit, mirabar. Minus fuisse periculum crederem, si fleret, antequam stringere gladium cœpisset. Non est igitur, quod dicas te fecisse causa mea, quod ego non fecissem. Etiam hoc iudici satis erat, nisi & inscriptum & maleficium est. Quacunque à te mente factum est, ego læsus sum. etiam si non vindicta dolori meo deberetur, ² debeatur tamen solatium. Videamus tamen & quare fiat ista res. Eandem meretricem amave-

¹ Stricto tamen gladio in secreto deprehendi.] Quæ duo instrumenta sunt (Anaxus inquit Seneca) alterum aprium mo-

rituro, alterum misero. *Ærod.*

² Debeatur tamen solatium.] *Lege, debeatur.* Gronovius.

amaverunt duo juvenes filii nostri. Quærebatur, utrius esset. Volo te consulere, an cum scieris, pecuniam filio tuo dederis? volo scire, an cum vidisses filium meum (ut putas) mori volentem, tale aliquid de tuo timueris? Filius meus propter amorem dicit se mori velle: amat & tuus: hic deprehendam patrem. Tu si periculum mortis putasses, tum vero ad filium tuum cucurrisses. Quæ fuit ergo ratio? non tu filium meum servasti, sed tuum emendasti. Una erat ratio, credo, ¹ illius ab eo quo flagrabat impetu si amor transferretur: si potestas illius deformitatis adimeretur. Vivit itaque filius tuus, & honeste vivit, etiam sine fabula vivit. At tu mihi nurum meretricem dedisti, tu domum meam lupanar fecisti: & ne parum sit has injurias intulisse, etiamnum vis affirmare iudicibus filium meum, nisi redempta meretrice, non fuisse victurum.

CCCXLV.

Pauper ad tyrannicidium mercede conductus.

TYRANNICIDA OPTET QUOD VOLET. Dives adolescenti pauperi dedit pecuniam, ut tyrannum occideret: & occidit: de præmio ambigunt.

S E R M O.

Duo efficienda sunt diviti, ut sit tyrannicida, ut dignior sit præmio. Ut tyrannicida sit, non potest aliter efficere, quam si ² *καὶ τιμωρ* dignum se præmio probaverit, & pro eo sit, ac si occiderit.

DECLAMATIO.

Q Uod primum dici oportet pro eo, qui præmium petit, Occidit tyrannum. num dubitari potest? num de hoc controversiam ullam saltem ad versarius movet? Viderimus ergo, quæ sit comparatio utriusque meritorum: interim ² etiam si maiora sunt divitis, alia sunt. Sit ille optimus civis, sit egregie de republica meritus, hic tyrannicida

¹ Illius ab eo quo flagrabat impetu.]
Forte: Una erat ratio, credo, illius sanandi, quo flagrabat, impetus. Idem.

² Etiam si maiora sunt divitis, alia sunt.] Scribe, aliena sunt. Ad hanc legem non pertinent. Idem.

nicida est. Hodie porro de eo præmio contendimus, quod lex tyrannicidæ constituit. Isti fortasse, quod fecit, profuturum sit, cum petet magistratum: interim vos ad hoc jus, ¹ ad hanc legem confedistis: ² interim rempublicam hic, pro quo loquor, verbis legis appellat. Et mihi satis erat hoc apud vos approbasse, si tantum de eo quæreretur, an accipere hunc oporteat. Sed quatenus in hanc contentionem descendimus, videamus, quo modo se tyrannicidam efficiat adversarius noster. De libertate patriæ cogitavit: nondum tyrannicidium est. Hortatus est aliquem, pecuniam dedit, omnia fecit, ut hic tyrannicidium faceret. Simile esse hoc tyrannicidio, ut confitear, hoc ipso tamen apparet aliud esse, quod simile est. Quis autem vobis permittit inclinare leges, & jura transferre? Constituta sunt semel, finita sunt suis finibus, suis verbis continentur. Et fortasse utcunque tolerabile esset quæri, an pro tyrannicidio habere deberetis voluntatem, si tyrannicida non esset. Nunc ut sit istud tyrannicidio simile, ipsi tamen præferri non potest, cui simile est. Ergo lex nobis dat præmium, tibi non dat. Quod ad religionem judicum pertinet, hactenus causam finiri satis esset. Sed ³ quare non jam etiam pactioni ejus respondeamus? ⁴ Cum illa quidem, judices, prima confessione esse istum bonæ voluntatis fatemur: cupidum libertatis concedimus: dum & ille fateatur, esse se parum

¹ *Ad hanc legem confedistis.*] Hoc est, Non de meritis adversarii nostri, hic in universum quæritur: sed de præmio quod ei qui Tyrannum occiderit, lege constitutum est. *Erod.*

² *Interim rempubl. hic provoco.*] Sensus est: Etsi tyrannicidio ipso satis approbaverim, me decipi, fraudarique præmio non oportere, ut maxime de eo quæreretur: tamen quia hoc quoque venit in controversiam, ipsam Remp. appello, ut suis legis suæ verbis doceat, &c. Placet vero hic audacior esse, & (ut mihi quidem videtur) inversum ordinem suo loco reponere, hoc modo, *interim rempubl.*

hic provoco, ut verbis legis appareat, an decipere hunc oporteat. Et mihi satis erat me eum esse qui tyrannum occiderit, apud vos approbasse, si tamen de eo quæreretur. Sed quatenus, &c. Idem.

³ *Quare non jam etiam pactioni ejus.*] Suspicio autorem scripsisse jactationi. *Infra: desisti fortunam tuam timere; desisti odisse, quicquid jactas. Gronovius.*

⁴ *Cum illa quidem judices prima confessione.*] Forte: *Cum illa quidem, judices, primum conditione esse istum bonæ voluntatis fatemur. Quæ est ista conditio? nempe, dum & ille fateatur, &c. Idem.*

parum fortem, fortasse vitio infirmitatis, vel naturali, vel quod ipsæ per se solent afferre divitiæ: simus voluntate contenti: non exigamus ab eo, quantum non potest, ut sciat hanc esse inter duos differentiam, ¹ ut quicquid ille voluit, hic fecerit. Volo enim tecum loqui. Quid ad hanc legem tu conscriptam audacter venis? tyrannicidium tuum non dico: approba, ostende, quid fecisti. Pecuniam, inquit, dedi. ² Ita, iudices, ista lex emi potest? ad summum in republica nostra honorem, non animus, non virtus, non manus mittit, sed arca & dispensator. Bene hercule negotiaris, sed excogitasti non mediocre, non dico famæ atque opinionis, sed patrimonii etiam tui, cum alioqui abundaret, compendium. Dic, dic ³ quanti emeris, quid velis. Tu mihi dicis, pecuniam dedi & ex otiosa jacente patrimonii parte aliquid numeravi: cum ego dicam, Arcem conscendi, satellites stravi, nefarium corpus repetitis ictibus trucidavi. Pecuniam dedi, de tyrannicidio loquutus sum. Rem feceras periculocissimam, nisi in tyrannicidam incidisses. Satis sit vobis, ô divites, hoc vestras præstare fortunas, quod per dispensatores fœneratis: quod familiam per procuratores continetis, quod pleraque possidetis absentes, quod ignorantibus vobis & quiescentibus, si quis est tantæ foelicitatis labor, per alienas manus transit: contingat istud delitiis vestris, contingat abundantissimæ plerunque luxuriæ: ⁴ non dabitis tyrannicidiis cognito-

rem,

¹ *Ut quicquid ille voluit.* Scribe, ut quod ille soluit, hic fecerit. Idem.

² *Ita videlicet, Lex nihil potest.* Ironice hæc dicuntur, quæ foenissima & mirum in modum depravata ex his quæ sequuntur aliqua ducti conjectura emendavimus. Antequam istud quod tu effecisse pecuniam putas, fecerat Respub. fecerat indignatio, fecerat ingenua virtus. & postea, Hic parvo si quid avare, si quid cupido fecisset, tua potius pecunia, quam ipsa lege ad tyrannicidium conducereetur? Ærodius.

³ *Quanti emeris, quid velis.* Aliquid excidisse videtur, & fuisse integrum: Dic, dic, quanti emeris, ut optes, quod velis, Gronovius.

⁴ *Sed non dabitis tyrannicidiis cognito-* rem.] Sicut in aliis rebus privatis & domesticis, cognitores, amicos, procuratoresque gerunt vestra negotia, ô divites, non sic de tyrannicidio mandabitis, alienisque tanquam procuratoris aut cognitoris manibus tyrannicidæ efficiemini, ut honor & præmium per alias personas nobis acquiratur. Si cognitorem
hic

rem, nec ad vos alienis periculis veniet fama virtutis. Velim narres iudicibus audiente populo, quem sermonem cum hoc adolescente habueris, qua exhortatione sis usus. Premitur tyrannide civitas nostra: quotidie gravia atque indigna patimur: opus est aliquo viro forte, opus est aliquo bono cive, opus est liberatore tantorum malorum. Si te hæc cum maxime dicentem interrogem, cur non ipse facias: respondebis profecto, Non possum, non is animus mihi, non id virium est: & adjicies, Tu potes. Verum non contentus sibi acquisisse gloriam, etiam nobis detrahare conatur. Negas enim hunc juvenem ad tyrannicidium fuisse venturum nisi pecunia conductus esset. O quantum erras, dives, ac falleris, qui putas virtutem posse conduci, & animum pecunia fieri. In omnia enim sane lucro trahamur: ducat nos spes ad laborem, ducat ad patientiam. Nemo futuri temporis cogitatione periculum subit. Iturus aliquis in id discrimen, ex quo evasurum se non speret, pecuniam spectavit? scilicet, ut locupletior periret: ut si destitutum in illis cogitationibus manerent tormenta, si tyranni ira, haberet illud intra conscientiam suam, accepisse se pecuniam, & paulo ante gravem argento manum fuisse. Ante igitur hæc versabantur in animo hujus cogitationes: ante istud, quod tu effecisse pecuniam putas, fecerat respublica, fecerat indignatio, fecerat ingenita virtus. Nec tu nisi hoc intellexisses, ausus esses loqui, aut committere tam periculosum alieno secretum. Videras vultum, audieras, cum raperetur aliqua virgo, ingemiscientem. Verum tamen cur non reponamus hanc contumeliam? non pro republica dedisti. Scimus tyrannidem, præcipue ad divites pertinere. Illa, quam dederas, pecunia redimebas fortunas, pecunias tuas, imo salutem: quandoquidem plerun-

hic pro iudice eove qui de aliqua re cognoscit generaliter accipias, sensus erit, Non dabis tanquam Prætores iudicem de tyrannicidiis, qui de facto unius, & voluntate pecuniaque alterius, inter ty-

rannicidas iudicet. *Ærodius.*

1 Periculum subit. Iturus aliquis.] Lege, periculum subiturus aliquis, it in id discrimen. Idem.

plerumque perire vobis in lucrum crudelitatis alienæ, necesse est. Habes igitur satis magna istius liberalitatis tuæ prætia. Securus es, nunc dominus, nunc dives: desiisti fortunam tuam timere, desiisti odisse, quicquid jactas. Ego tamen, inquit, dedi, quod esset pro præmio. Ideo ergo exigis, ut respublica non reddat? & si quid tu privatus liberaliter fecisti, universam civitatem vis facere fordide? Quanquam ne remittis quidem istud reipublicæ, sed in te transfers: ut ne voluntati quidem tuæ obligati simus. si pecuniam ideo dedisti, ut præmium acciperes. Hic porro si quid avare si quid cupide fecisset: tua potius pecunia quam ipsa lege ad tyrannicidium conducatur. Tu illi dicis, Accipe pecuniam: Respub. dicit, Opta quod voles. Ut avarus sit & cupidus, utrum plus est? Verum hic se affirmat, ne præmia quidem ista spectasse, cum faceret. Oblitus sum, inquit, ante omnia salutis meæ: commodum civitatis, univerforumque spectavi, tum (si quid ad me proprie pertinebat) famam, ituramque in posterum gloriam hujus, quæ subinde objicitur, paupertatis, siquidem facilius virtutem aluit.

CCCXLVI.

Tutor filii sui in adoptionem dati.

ADVERSUS PATREM NE QUA SIT ACTIO, NISI DEMENTIÆ. Quidam dedit filium in adoptionem: moriens ille, instituit patrem ejus naturalem tutorem, ille tutelam gessit: rationes reddidit. Accusare ille vult patrem tutelæ male gestæ. Præscribit ille, quod actio non sit adversus patrem, nisi dementiæ.

S E R M O.

Natura rei fortasse hoc fecerat, ut hic pater, quem filius reum vult facere, irascatur, atque eo magis irascatur, quod de filio bene meruit, non tantum generando, sed etiam dando in adoptionem. Sed non semper sequendi sunt affectus, & plerumque consilium his præponendum est. Hic enim pater & si revera irascitur, dissimulare hoc debet: & agere mitem & indulgentem. Nam cum præscribat hoc, adprobare debet iudicibus, idcirco præscribere se, ne cum filio
gravius

gravius contendat: alioqui si hac causa præscribendi non est, supererit ut dissidentia videatur in causa.

DECLAMATIO.

CUM PATRE ACTIONE QUASIT, NISI CEMENTIÆ. Alio crimine me reum fieri manifestum est. Nemo dubitabit, quin id hac lege non liceat, si ego pater sum. Atqui ne de eo quidem dubitari poterit, quin pater sim. An hoc negas, me esse, qui genuerim, qui educaverim? & (ut aliquod argumentum ex eo ipso, quod contra me ponitur, ducam) me esse, qui dederim in adoptionem? Si hæc parum firma sunt, leges testamentum, quo tutorem accepisti, patrem tibi tutorem dedit. At enim dando in adoptionem, jus omne translatum est.

CCCXLVII.

Absente marito rumor & nuptiæ.

ADULTERUM CUM ADULTERA LICEAT OCCIDERE. Uxor peregrinantis mariti mortem rumore cognovit. Hæres inventa, nupsit adolescenti cuidam, & domum in dotem dedit. Supervenit maritus nocte: utrumque occidit. Reus est cædis.

DECLAMATIO.

A Dulteros fuisse in matrimonio constat, nemo negat. Matrimonium duobus generibus solvitur, aut repudio,

I Matrimonium duobus generibus solvitur.] Paulus addit, captivitate, vel alia contingente servitute. Sed servitutem morti comparamus: & præterea quod ad captivitatem attinet, exquisita potius & subtili ratione distrahebatur hoc modo matrimonium, ut Justinianus ait nova Constitut. xxxi. eratque magis occasio quædam bona gratia divertendi post quinquennium, aut certo de mariti morte accepto nuntio, quam ut perpetuus esset ille solvendi matrimonii modus. Licet enim uxor captivi, mutata mariti conditione, non sit quasi in

matrimonio, ut Tryphoninus scripsit libro 4. Disputat. tit. de captivis. tamen ita nuptiarum loco est, ut alii temere nubere non possit. l. uxores ff. de divortiis. Sed si hic maritus captivitate, aut servitute, siue militia expeditione, aut longinqua alia profectio- ne abfuerit, aut quatenus abfuerit, quadriennium, quinquennium, aut septennium: & vel jure Civili vel Pontificio utamur, hæc nunc nihil ad hanc declamationem. Illa ex suis locis peti poterunt ex d. l. uxores, ex l. uxor. C. eod. tit. ex nova constit. de nuptiis. 22. & 117. ex cap.

pudio, aut morte alterius. Neque repudiavi, & certe vivo. Sed rumor de morte venit: hæc statim nupsit alio marito: Quid est hoc aliud, quam improbius adulterium? Meæ igitur nuptiæ manserunt, illæ non fuere legitimæ. Legitimum porro matrimonium, nisi soluto priore, esse non potest. An opinione contenti sumus? Isto genere etiam si cædis absolvar, omnibus tamen periclitor bonis: quippe testamentum meum lectum est, & uxor omnium bonorum hæres inventa est. Et ego scilicet testamento meo exheredatus? Quod si jus domini post hanc opinionem retinui, retinui etiam mariti, mihi ad defensionem hoc satis est, licuit: Possitis occisorum fortasse misereri, quod decepti sunt, quod illos spes sua fefellit. Adulteri tamen fuerunt, etiam si ignoraverunt. An ego si ignorassem, quod liceret, non occidissem? utrum domum meam non fui intraturus? ¹ an me in alium cubiculum, juxta adulteros meos collocaturus: an cum venissem in cubiculum, & jacentem cum adultero uxorem meam deprehendissem, excitaturus tantum? quid deinde recepturus ne, an cessurus? Si talem habiturus eram ² animum, dii, gratias ago quod nocte veni. Vos profecto, dii conjugales, hanc illi mentem dedistis, ut domum in dotem daret, ut eadem familia excubaret: ut is janitor esset, qui me admitteret: ut reversus denique

ex cap. in præsentia de sponsal. & matrimon. At hic quaeritur (de quo apud juris nostri interpretes magna contentio est) cum accepta morte viri, liceat uxori alteri nubere, an ad hoc sola fama, vox communis & rumor sufficiat, ut hinc certa & sat probata mors mariti dici possit. Quæ varie à variis tractantur in l. 2. §. si dubitetur. ff. quemad. test. aper. Sed me declamatio hæc persuasit, ut eorum sententiam sequerer, qui illud amplius in rumore & fama considerant, an statim profecto marito, rumor ille ortus sit: an statim uxor alteri nupsit, nullumque reliquerit rumoribus tempus, quo senescerent (ut inquit

Tacitus) an nihil præterea prætermiserit, quo aliunde certiorari posset. Ait enim hic Quintilianus. *Sed rumor de morte venit. hæc statim nupsit alio marito. & postea, audita morte mariti, non inquisivit ubi perissem.* Quæ iterum tam cito nubit, non sine probri suspitione nubit. Qua ratione Julius Cæsar quasdam nuptias diremit, etiam cum præcessisset divortium. Idem.

1 *An me in alium cubiculum.* Scribe, in idem cubiculum. Gronovius.

2 *Animum, dii gratias ago.* Hic malim: *Si talem habiturus eram animum, diis gratias ago, quod nocte veni.* Idem.

denique nihil novi invenirem, præter adulteros. ¹ Ergo uxor sic à me amata, testamento relicta hæres, audita morte mariti, non inquisivit, ubi periissem, non aliquos certiores nuntios, non ² reversuros à supremis officiis servulos expectavit: sed festinato quoque nupsit, ³ & in novæ libidinis amorem, mea iudicia protinus transtulit, in eadem domo, in eodem cubiculo, in eodem lecto? adeo mariti prioris ⁴ etiam memoria abierat. Desii ista mirari, cum adulterum vidi juvenem, propter quem tamdiu vidua esse non posset, quamdiu peregrinari poteram ego, qui uxorem sic amavi. Temere profecto, temere in longius ituri iter conjuges nostras domi relinquimus: subito absentium obliviscuntur, & pene cum ipsis toris uxorum pectora refrigerant. Mirer nunc ego, unde rumor? quæ tam maligno mendacio causa? cui fingere istud expedierit? Ille profecto in causa fuit juvenis, qui ad domum meam inductus est: quæsitus est locus. Jam vero bonorum meorum dira populatio, sicut notissimo Græciæ duci Ulyssi, qui felicior tamen, solam in adulteris ultus est gulæ voluptatem. Scio, iudices, quam difficile sit alienorum malorum imaginem capere: ⁵ sit tamen, quantum cogitatione permittitur: unusquisque se illo loco ponat: ac primum illa, quæ intra animum meum volvo, mente concipiat: cum reverterer ex peregrinatione longa, quam mihi attulerit cogitationem primus aspectus.

CCCXLVIII.

¹ Ergo uxor.] Pertinet & ad hoc l. uxor. C. de Repud. Pith.

² Reversuros à supremis officiis servulos expectavit.] Porcius de Terentio. Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducliam; Saltem ut esset, quo referret obitum domini servulus. Quod male mutavit Scaliger: qui referret obitum domini, servulus. Gronovius.

³ Et in novæ libidinis amorem.] Puto meliorem. Mea iudicia, id est, quod ego

ei testamento reliqueram. Ne facias cum Ærodiæ, mea iudicia eludens. Idem.

⁴ Etiam memoria abierat.] Credo è libro esse Pithæi. Alioqui non incommode Thaddæus & Ærodius, memoriam abjecerat. Idem.

⁵ Sit tamen quantum.] Ærodius, sic. Malim: Se tamen, quantum cogitatione permittitur, unusquisque, se, illo loco ponat. Deinde, volui. Idem.

CCCXLVIII.

Cum proditoribus carcer incensus.

IMPERATOR IN BELLO SUMMAM HABEAT POTESTATEM. Imperator proditoris suspectos in carcerem conjecit: ex transfuga comperit eadem nocte finitum iri proditionem. Incendit carcerem: perierunt illi, qui erant in carcere: hostes recesserunt. Accusatur, quod de indemnatis sumpsit supplicium.

DECLAMATIO.

SI ratione defendi non possem, jure defenderer. IMPERATOR IN BELLO SUMMAM HABEAT POTESTATEM. Id quod objicitis (¹ ut nondum objiciam) propter bellum factum est, in bello factum est. Usus sum igitur lege: viderimus, quam utiliter constituta, & necessaria quoque. Imperator in bello summam habeat potestatem. Ante omnia non id tempus, quo judicia exerceri, quo leges retinere vim suam possint, ista pax spectat, & diligentiorum rerum inquisitionem securitas habet: non vacat in bello curam agere singulorum. Ad hanc rationem accedit illud quoque, quod administrare non potest bellum, nisi tantam potestatem habuerit imperator: tot milia conscriptorum militum in aciem educere, adsignare loca interim periculosa, tuendos cives, expugnanda hostium castella: non potest sola ratio, opus est & metu. Quid si pleraque accidunt, in quibus praesenti poena castigare necesse est eos, qui peccaverunt? Ad haec igitur omnia provisum atque prolatum est, ut imperator summam potestatem haberet. Quid tamen à nobis exigi oportet? bonam voluntatem. Erraverim sane, si id satis probationi existimavi, si hoc ad utilitatem civitatis pertinere credidi. Quis damnaverit eum, qui duabus potentissimis rebus defenditur, jure & mente? quid si etiam ratio hoc faciendi fuit? Forsitan & lente & nimium periculose fecerim, quod suspectos

¹ Ut nondum objiciam.] Arodius: ut | quod objicitis, ut nondum diluam, propter nondum proditionem objiciam. Malim: Id | bellum factum est. Idem.

spectos proditoris, tantum in carcerem duci jussi. ¹ Nihil egeram, non satis civitati prospexeram: hostis idem speravit: tamen hoc ne ab accusatore quidem reprehenditur. Jam igitur de his, qui in carcerem duci debuerunt, levius est supplicium, quacunque ratione sumptum est. Nunc quare sumptum? Proditionis finis atque effectus omnis, in proximam nobis noctem denunciabatur, puta falsum: quis non ignoscit rem tantam timenti? Non enim discrimen paucorum ² capitum agebatur. An aliquid esset hæc Civitas, an Tempia, an vetustissimæ vestigium saltem urbis relinqueretur? an liberi vestri conjugesque traditam à majoribus per manus in hoc usque tempus libertatem semel perderent? Pro his animadvertere in paucos indignum est? ³ & exercitus partem dicimus, & in aciem ductis militibus,

¹ Nihil egeram, non satis civitati prospexeram.] Sensus est, quantum ex his verbis colligi potest, Si quid in eo peccavi id fuit tum maxime, cum proditores non statim jussi interfici. Sed aliqua tamen adhuc hujus facti excusatio est, quæ tamen in majorem accusationem venire possit, si ab accusatore reprehenderetur. Quia videlicet nullum tam diligentem delectum militum habueram, nec ita civitati prospexeram, ut viris & viribus undique, & adversus omnem proditoris metum tueri posset: debueram (inquit) statim de suspectis supplicium sumere, nec expectare indicium transfugæ. *Ærod.*

² Capitum agebatur. An aliquid.] *Ærod.* : agebatur. Agebatur an aliquid. Sensem procul dubio tenuit. Sed idem salvus est nihil aliud quam mutata distinctione: Non enim discrimen paucorum capitum; agebatur, an aliquid esset hæc civitas. Sic breviter & efficacius dicitur, quod integrum est: Non discrimen paucorum capitum agebatur, sed agebatur. *Gronovius.*

³ Et exercitus partem dicimus.] Vid. legendum, & exercitus partem ducimus (scilicet decimamus) & in aciem ductis militibus.

bus certe innocentibus multum contigisse imperatori videtur, si etiam incruentam victoriam referat. *Pith.* Et exercitus partem decimari vidimus.] Multos adhuc torquet hic locus, si restitutio nostra non placeat. Decimari vero olim exercitum, nemo est qui ignoret. Vide *Plut.* in vita *M. Crassi.* Cicero pro *Aulo Cluentio*, Statuerunt ita majores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animadverteretur: ut metus videlicet ad omnes, poena ad paucos perveniret. Nam miles qui locum non tenuit, qui hostium impetum vimque perstimuit, potest idem postea & miles esse melior, & vir bonus & civis utilis. Quare ne in bello propter hostium metum delinqueret, amplior & mortis & supplicii metus est à majoribus constitutus. ne autem nimium multi poenarum capitis subirent, idcirco illa sortitio comparata est. Quod autem hic dicitur, Pro securitate, &c. eodem pertinet, quo illud declam. 253. supra. Atqui ego etiam si plurimi vitam esse civium in hac civitate spectarem, bene tamen reddimi capite unius civis pacem putarem. *Ærod.* Et exercitus partem dicimus.]

Ærod.

tibus, certe innocentibus *, multum contigisse imper: videretur, etiam si non incruentam victoriam se ferat. Pro hac securitate ' si perierunt aliqui (ut parcissime dicam) non ignoscerem? Equidem intelligo hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sua invidia efficere cogantur. Quanta vi adversus me inimici consurrexissent, si istud sine causa fecissem? Quid si proditores fuisse manifestum est? Putemus esse iudicium? & quatenus mavultis illos indemnatos dicere quam innocentes, excutite causam. Sane ² non consummaverit primum suspicio, at certe transfugæ hoc mentienti causa quæ fuit? homo relicto exercitu suo, in civitatem nostram transgressus, cum rem periculosissimam fecisset, mentiretur? cum ad probationem rei caput suum obligarer, eadem nobis nocte denunciaret. Manifestum est autem fuisse hostibus propositum, civitatis nostræ per prodicionem capiendæ. Qui proditores fuerint, recedendo confessi sunt. Quid enim est causæ, cur qui ³ ad illud usque tempus civitatis permanferant, post incendium carceris, post mortem suspectorum nobis civium, continuo discesserint? Hic ratio illa quoque est, quod sic exegi supplicium ab illis: si modo hoc est exigere supplicium. ⁴ Miratur aliquis si non timui

Ærodius: partem decimari vidimus, & in aciem ductis militibus, certe innocentibus multam contigisse, si Imp. videatur: etiamsi non incruentam victoriam referant. Aliter Pithœus, in quo cætera utcumque feras, sed tolerari non potest: etiamsi incruentam. Verum id alibi: immo laudabilius Spartæ; ab hoc loco alienum. Hic enim paucorum supplicium in bello ita excusatur, quod bellum plerumque sit *δημολόγητον*: & rem magnam præstitisse imperatorem putare debeamus, etiamsi victor non paucos suorum perdidit. Sed, quid in hac parte attineat milites dicere innocentes, haud assequor. Itaque divinabam: Et exercitus

partem decimamus, sorte ductis militibus sæpe innocentibus. Multum contigisse imperatori videtur, etiamsi non incruentam victoriam referat. Gronovius.

1 Si perierunt aliqui, ut parcissime dicam, non ignoscerem.] Lege: non ignoscetis? Ærodius.

2 Non consummaverit primum suspicio.] Lege: Sane non consummaverint prodicionem susceptam. Idem.

3 Ad illud usque tempus civitatis.] Ærodius: in obsidione civitatis. Lege, in civitate permanferant. Gronov.

4 Miratur aliquis, si non timui educere.] Ærodius: miratur aliquis? exercitum simul educere. Scribendum est: si timui

timui educere, si cum tanta conspiratio in civitate nostra nocentium esse diceretur, ut prodere possent etiam ex carcere, vel cum tota sua custodia eos obrui malui? His illud quoque adjici potest, plurimum differre, utrum quis supplicium exigat ab indemnatis, an si aliquos securitatis publicæ causa occiderit, supplicium vocetur, quod civitas præstitit. Si vero hoc pro salute communi fuit, non odio illorum factum est, imperatoris fortasse consilium reprehendi potest, factum certe damnari non potest.

S E R M O.

In summa parte controversiarum talium quæri solet, ecquo animo fecerit hoc imperator? In hanc partem satis firmam causæ fiduciam videtur habere: quid enim huic proferunt inimici præter odium commune omnium proditorum?

CCCXLIX.

Raptoris pater, dementiæ reus.

RAPTOR, NISI ET SUUM PATREM EXORAVÉRIT ET RAPTÆ, INTRA XXX DIES PEREAT. Rapuit quidam: exoravit patrem raptæ: suum non exoravit: Dementiæ accusat.

S E R M O.

Non dubie pater hic intelligi vult, se filii sollicitudine esse contentum, & hanc xxx dierum moram pro ultione habere. Sed hoc si palam indicaverit, perdet artem: & si liberare filium sollicitudine

se mel
muni educere. puta in forum, ut convincerentur apud iudices, & tum demum lege cum illis ageretur. Sic Declam. 322. *Educendus tamen ad magistratus.* Ita enim ibi quoque scribo: non *Deducendus.* Declam. 270. *Pater alteram eduxit ad magistratus.* Gronovius.

I Similis huic & ejusdem argumenti declamatio est apud Senecam lib. 2. declam. 4. & lib. 3. controvers. 12. Ex hac facies iudicium. Item in Sermonibus observabis eadem hinc præcepta tradi, quæ ab eodem lib. 9. cap. 2. Est latens (in-

quit) & illa significatio, quæ cum jus a se petitur à Iudice, sit ei tamen spes aliqua clementiæ: non palam, ne paciscamur: sed per quandam credibilem suspicionem, ut in multis controversiis, sed in hac quoque, Raptor nisi intra trigessimum diem, & raptæ patrem & suum exoraverit, pereat. Qui exorato raptæ patre, suum non exorat, agit cum eo Dementiæ. Nam si permittat hic pater, lis tollitur: si nullam spem faciat, ut non demens, crudelis certe videatur, & à se Iudicem avertat. *Ærodius.*

semel destinavit, ¹ brevius habet statim ignoscere. ² Varianda erit ejus actio, ut filium dicat morte dignum: an posset ipse perseverare, dubitet. Non tamen prættereunda sunt illa quamvis communia cum aliis controversis generis hujus, quæ circa ipsam questionem demæ versantur. Negabimus enim crimine uno posse deprehendi demæ: & hoc propositum nostrum adjuvabimus finitione, ut dicamus, Dementiam esse ablatum rerum omnium intellectum: alioqui neminem tam felicem, qui non aliqua pœnitentia digna faciat, qui non subjectus sit errori: & hoc proprium non demæ esse, verum hominis. Atque ad hoc quod commune cum omnibus est, aliquid etiam proprie applicabimus, quod ejus generis dicitur demæ esse, de qua judicium est, ³ ut emendari uno verbo possit. Porro cum adeo confesum sit, demæ non posse curari, ut ne illud quidem adhuc inveniri potuerit, quæ causa faceret demæ, ⁴ ubi animus confisteret: profecto non poterit videri demæ, quæ est in hominis potestate.

DECLAMATIO.

Slexoratus fuero, statim non modo sanus, verum etiam bonus pater & indulgens ero. Vis scire, fili, quid sit Demæ? Deducere se in periculum capitis cupiditate: non intelligere pacem, non intelligere leges: & si quid supra hac momenti fortuna præsens judicium habet, accusare eum, qui exorandus sit. Non est igitur demæ. Nec refert ad præsens judicium, neque ad vestram pronuntiationem, an ego durus pater, an ego nimium severus.

Non

¹ Brevius habet statim ei ignoscere.] Hoc est, non expectato legitimo tempore, quod fuit xxx. dierum. Agit enim hic filius præmature, & mediis diebus accusat, ideo quia exorato patre ejus quæ raptâ est, statim suum exorari putavit oportere, si quidem sanæ mentis esset. Verum pater differt ob eam causam, quod (ut Junius Gallio dicebat) hinc injuria est, hinc natura: & facilius est injuriam donare, quam crimen. Idem.

² Varianda erit ejus actio.] Id est, coloribus & ad speciem accommodatis

verbis, exornanda erit ejus actio & oratio. Idem.

³ Ut emendari uno verbo possit.] Seneca ex Gallione, Tu non mecum agis, quod non exorasti: sed quæ non exoraturus es. Puta enim hodie me exorari demæ, num ego demæ videbor, qui uno me verbo sanare possim? Ita enim restitui. Idem.

⁴ Ubi animus confisteret.] Nempe illud est quod ex Alio Fusco ait Seneca, Non possum exorare: tandiu novo more objicit demæ constantiam. Idem.

1 Non

Non de hoc quæritur : satis est , non esse furiosum. Non exoro te , inquit , cum rapuerim. Miraris ? Hoc enim est , quod te in hoc impulerit : adhuc quid feceris , nescis. Non dico illa , quæ fortasse tibi leviora videantur , quæ ad materiam pertinent : Expugnasti domum , & virginis prætex- tam scidisti , & puellam usque in eam injuriam traxisti , qua nihil gravius bella habent. Tu , qui in id te periculum de- misisti , ut tibi exorandus esset pater , miraris , quod non exorasti patrem ? Si incidisses in illos felicioribus seculis natos , cum quibus virtus magis commune bonum erat , non expectassent legem , ¹ non expectassent tricesimum diem. Nunc me merito contemnis : flentem aliquando vidisti : non auderes accusare patrem , si timeres. Tu si incidisses in illum , ² qui laudatas filii tui cervices amputa- vit , si incidisses in illum , qui judiciis propinquorum atque amicorum contentus fuit , opinor habuisses tempus que- rendi ? habuisses tempus : non dico deferendi patrem , sed diutius rogandi ? Illi vere fortes & viri fuerunt , qui cum hoc meminissent , liberos à se reipublicæ gratia procreatos , ³ bene impendi crediderunt exemplo. Ego tacere conten- tus sum , cum exorari debeam. Sic agis mecum , tanquam etiam , si præstitero tibi , plus alii debiturus sis. Confuta- bit , opinor , indulgentiam meam : Ille melior , ille mi- tior. Ego vero facilius frangerer , si ille irasceretur. Ali- quis cum filia illius rapta sit , tam cito exoratus est ? quis est ille tam demens ? quid est istud , quod ille se accepisse injuriam non putat ? quod omnia sic agit , tanquam exora- tus ante tricesimum diem ? Quid ergo , inquit , occides ?

Debeo,

¹ Non expectassent tricesimum diem.] Quæ mora ob duriores & severiores pa- tres lege concessa , ut hoc intervallo mi- tiores fiant & indulgentiores. Idem.

² Qui laudatas filii sui cervices.] Nic. Faber mavult laureatas. Cui optimo & amicissimo viro lubens adsentior. Pith. Qui laudatas filii sui cervices.] Brutum , Cassium , Posthumium Tiburtum , Man-

lium Torquatum , Aulum Fulvium , & alios ejusdem notæ severitatis intelligit. *Ærodius.*

³ Bene impendi crediderunt exemplo.] Frontinus 4. Strateg. 1, 33. circumacta ad litus universa classe comprehensum sup- plicio affici jussit , & quem occisuri per igno- miniam hostes fuerant , exemplis potius im- pendit. Gronov.

Debeo, si quid in me fuerit fortis animi: si quid virtutis incorruptæ, faciam: duret tantummodo animus, non deficiam, non defleat. Etiamnum fortis sum: etiamnum posse videor: sed supersunt dies. Non blandior tibi: quotidie me hortor: & instigo animum meum, & totam sceleris tui deformitatem pono ante oculos: & illud nescio quid, quod persuasioni meæ repugnat, volo perdomare. Bene facis, quod accusas, turpiter deficiebam, prodebamque necessarium civitati exemplum: jamque in eam venturus eram hominum suspicionem, ¹ tanquam me permitte fecisses. Hoc age: dic insanum, dic furiosum, dic longe ab intellectu sanguinis sui positum. Vide ne roga-veris. Quid enim acturus ad genua provolvendo, adhibendo amicos, flendo in pectus meum? ² insanus sum, nihil sentio, ad illum patrem tuum.

C C C L.

Aqua frigida privigno data.

Qui habebat filium, amissa matre ejus, aliam uxorem duxit. Incidit in gravem valetudinem filius: convocati sunt medici. Dixerunt moriturum, si aquam frigidam bibisset: dedit illi noverca aquam frigidam: perit juvenis. Noverca accusatur à marito veneficii.

DECLAMATIO.

Veneficii ago. filium meum periisse, & ea potione, quam dederit noverca, periisse, non difficile probabo. Nam & datam à se potionem non negat: & eam periculosam fuisse, quæ prædicta sunt, ostendunt. Ne ignorantia quidem defendi potest: id quod accidit, denuntiatum est. Itaque non tam in defensione fiduciam habet, quam in lege: nec tam dicere potest, scelus se non fecisse, quam illud,

¹ *Tanquam me permittente.*] Quintil. supradicto loco, Nam si permittat hic pater, &c. Seneca lib. 2. decl. 4. Putas me accusatori permitturum, quod filio negavi? ita enim legendum est, non, promittendum, & postea, me miserum

quia pene permisi, non, qua poene. *Ærod.*
² *Insanus sum, nihil sentio.*] Seneca, Ego moriar, inquit. hoc si reo dicis, non curo: si Judici, videbo: si dementi, non intelligo. In iis quæ sequuntur aliquid deest. *Idem.*

illud, impune fecisse. Negat enim se teneri posse veneficii, quoniam non dederit venenum. Postea videbimus, & quomodo intelligendum sit venenum, & an hoc, quod datum est, illo tempore fuerit venenum. Interim putemus nullam legem huic sceleri proprie esse constitutam. ¹ nonne proximo utendum est? Non ignoro esse frequentem huiusmodi in iudiciis minoribus duntaxat contentionem, ² ut pecuniam excidisse formulæ, ut aliter quam potuerit agere dicatur. Sed hæc tunc valent, cum ostenditur jus aliud, quo agendum sit. Itaque si dicis, qua lege alia accusare debuerim, merito excludis hanc, qua lege ago. Sed neque hanc actionem meam admittis, neque aliud demonstras, quo recedam ab hac lege depulsus: hoc contendis, ut istud, etiamsi scelus sit, facere licuerit. Atque hoc etiamsi non proprie conscriptum, consuetudine iudiciorum consequens est, quotiens aliqua propria actio in rem non detur, uti proxima & simili. Nulla tanta esse potuit prudentia majorum (quanquam fuit summa) ³ ut ad omne genus nequitiae occurrat. Ideoque per universum, & per genera singula conscripta sunt iura. Cædes videtur significare sanguinem & ferrum. Si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur: si incideret ⁴ in latrones, aut in aquas præcipitatus, si in aliquam immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille, qui ferro percussus sit. Igitur & alia similia lex de aqua frigida scripta non erat, redeamus necesse est tamen ad eam, quæ ⁵ venena coërceat, cum aqua frigida id effecerit, quod venenum. Hæc, ut remittam non fuisse hoc veneficium:

nunc

¹ Nonne proximo utendum est.] Haud dubie proxima, nempe lege. Gronovius.

² Ut pecuniam excidisse formulæ ut aliter.] Ærodius: ut pecuniariis an excidisse formulam qui egerit aliter. Coniiciebam: contentionem de pecunia, ut excidisse formulam, qui aliter, quam potuerit, egerit, dicatur. Idem.

³ Ut ad omne genus nequitiae occurrat.] Regula loquendi præcipit, occurverit. Idem.

⁴ In latrones.] Al. latrinas fortasse rectius, vel lautumias. Pithæus.

⁵ Venena coërceat.] Vet. cod. nocent. Idem.

nunc vero venenum quomodo interpretari & intelligere possumus? Ut opinor, potionem mortis causa datam. Non quæritur qualis sit, sed quid efficiat. Nam ipsorum venenorum plura genera, plura nomina sunt: diversi etiam effectus. Aliud ex radicibus herbarum contrahitur, aliud ex animalibus mortiferis reservatur, sunt quæ frigore sanguinem gelent, sunt quæ calore nimio vitalia exurant, omnia tamen hæc sub unam legem veneficii veniunt. Quin illud etiam in rerum natura manifestum atque deprehensum est, alia esse aliis venena, quædam mortifera nobis, etiam in remedium quorundam animalium cedunt: quædam quæ in voluptates etiam & luxuriam adhibentur, multis animalibus adferunt mortem. Similis ratio & remedium est. Cur igitur non sit differentia cum veneno, etiam temporis, nihil interest, ¹ qui faciat? alias nunc venenum est. Quomodo enim comparare ista possumus! Ante omnia animo dantis, deinde effectus. ² Animus dantis qualis fuerit non probavimus: interim de effectu constat. Vultis æstimare? adeo certum fuit hoc venenum esse, ut prædictum sit. In summa, quid plus pati potuerat adolescens, si venenum bibisset? Ponamus ex altera parte illam potionem, cuius tu nomen subinde jactas: pone ex altera, potionem quam tu dedisti: de utraque idem medici dicent. Si nihil interest mortis, nihil interest criminis. Hæc adjus: sed ad ream legi suæ applicandam, sane scrutemur & animum. Non dico, quæ sit, quæ dederit: interim hoc respondeo, Aquam frigidam dedit: ³ sane medici non vetuerunt, non timuerunt, satis est, non permiserunt. Personam non onero, denuntiationem diffimulo.

¹ Qui faciat alias, nunc venenum est. Idem.

² Animus dantis qualis fuerit, non probavimus.] Priores, probavimus. Scribe: mox probavimus. Mox enim: sane scrutemur & animum. Gronovius.

³ Sane medici non vetuerunt, non ti-

muerunt.] Aerodius: hoc vetuerunt, hoc timuerunt. Lege: Sane medici non vetuerunt, non timuerunt: satis est, non permiserunt. Pone, fac non vetuisse, non timuisse: satis peccasses, si dedisses illis inconsultis. Idem.

mulo. Dedisti ægro, quod pater non dedisset. Si unus aliquis ex medicis nocituram tantum potionem esse dixisset: dicerem tamen, Fortasse morituum non putaveris? nocere voluisti, hoc inter omnes medicos constitit, perituum esse, si aquam frigidam bibisset: dedisti, postquam certum erat. Velim scire, an aliquid tale in valetudine ejus & ante feceris; nam si fecisti, apparet, quomodo ad tantum periculum deductus sit: si non fecisti, apparet fuisse causam, propter quam faceres. Non putavi, nec credidi medicis. adeone ignota medicinæ experimenta sunt egenti vita bona?

M. FAB. QUINTILIANI

Finiunt coloratæ, incipiunt¹ ejusdem
Tractatæ.

CCCCI.

Exul index tyrannidis.

EXULEM INTRA FINES DEPREHENSUM LICEAT OCCIDERE. EX SUSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO. Exul, apud quem dives fuerat hospitatus, scripsit Senatui se facturum indicium tyrannidis, si reditus sibi decerneretur. In Curia cum ageretur, solus dives contradixit. Decreto tamen reditu, exul ille intra fines est occisus. Dives tyrannidis reus est.

S E R M O.

Exulem illum, qui occisus sit, dicemus, antequam damnaretur, fuisse civem seditiosum, omnibus sceleribus confessum: sed in illis quoque diu non fiducia innocentiae, verum audacia nescio quæ omnia fingendi atque dissimulandi, latuisse, & quemadmodum multos similes sui amicos habuerit, sic non pauciores habuisse inimicos. vix quidem illum, quamvis in manifestis sceleribus, nescio qua audacia repugnantem damnari potuisse. Expulsum autem (quod fere sceleratis pectoribus eveniat) graviter tulisse pœnam:

ac

¹ Ejusdem tractatæ.] Vet. cod. Coloratæ. quod ordo ipse non patitur. Pith.

ac præcipue auctoribus ejus fuisse infestum, quibus ut referre gratiam posset, quasisset occasionem redditus: quod ut posset contingere, prius¹ conterrere voluisse patriam, ut in communi servitutis metu, non tanti unius exulis redditum, quanti securitatem omnium judicaret. Dictitare igitur cœpisse, apparari tyrannidem, instare patriæ gravem servitutem, quadam se comperisse. Has ejus voces frequentes, cum forte eadem iter faceret, ad divitem perlatas: & protinus motum tali rumore, certius aliquid ex ipso voluisse scire, quidnam exul loqueretur: an arma aliqua apud eum, an vestigia saltem tyrannidis reperiri possent. Sibi quoque exulem dixisse, apparari tyrannidem, sed nihil præter quam inania verba se apud eum comperisse, illum autem hoc ipso accensum, quod fabulis suis judicaret etiam à divite haberi fidem, non distulisse, quod diu cogitasset: misisse ad Senatum indicii epistolam. Ad nuntium tam atrocis rei attonito universo Senatu, divitem indicasse, quid ipse comperisset: quemadmodum sibi quoque eadem denuntiasset: intellexisse vanam illius, sine ullis argumentis, vocem: itaque dixisse nihil scire exulem: supervacuo revocari. Ceteros autem, qui attoniti erant, decrevisse, tanti non esse unius exulis redditum, ut diutius tali metu sollicita teneretur civitas. Hoc decretum Senatus non omnibus fuisse notum, etenim festinatione quoque in ejusmodi metu, præcipitari solere omnia: legem illam, quæ exulem intra fines juberet occidi, nemini fuisse ignotam. Eum igitur qui multos inimicos haberet, non omnibus decreto Senatus, omnibus jure exulis noto, intra fines occisum, non esse mirandum. Multum adjuvat in defensione persona divitem, quod est integer: in qua parte etiam gloriari potest, ut dicat se odisse etiam aliena scelera.

DECLAMATIO.

TYrannidem paro: vides enim: cum sceleratis mihi convenit: revocari exules volo,² non etiam ficta illorum consilia deprehendo. An ego si hoc cogitarem, tam aperte omnia egissem?³ & ipse potissimum ad exulem misissem?

¹ Conterrere.] Lege conterrere. Idem.
² Non etiam ficta.] Veti. cod. ficta, rectius. Idem.

³ Et ipse potius ad exulem misissem.] Immo misissem. In Themid. apud quem dives fuerat hospitatus. Gronovius.

fissem? protinus me ac propositum meum nocenti aperuissem? non hoc ipsum timere debui? Adjecissem huic suspicioni sententiam meam, ut viderer timere indicem? Nihil debui minus, quam in metu, ipsum metum prodere.

CCCLII.

Reus tyrannidis, qui deliberavit victor arma deponere.

EX SUSPICIONE TYRANNIDIS SIT ACTIO. Quædam civitas, quæ bello laborabat, cum duobus præliis victa esset, adolescens dives nobilis, cum servorum & clientium manu armata processit in prælium: fugavit hostes. Populus redeunti portas cludit, cum aperturum promitteret, si arma posuisset: respondit dives se deliberaturum: triduo deliberavit: rediit in civitatem, positis armis: reus est tyrannidis.

S E R M O.

Divitem hunc dicemus natum honesta domo, patre militari, forti viro: à primis statim annis adsuevisse studio armorum, magnum per se militiæ usum collegisse. Cum autem subito bellum incidisset, factum alium ducem non iudicio, sed quodam casu, & incerta populi aura, nec sane vacasse tam subitum delectum ducem agere: factum ducem, qui nullum militiæ usum haberet, nec aliunde victam duobus præliis urbem. Tum demum intellexisse populum, qualem haberet ducem: & ante omnes amicos paternos frementes venisse ad divitem palam questos de duce: adjecisse, Pater tuus si viveret, pro patria arma cepisset: non esset passus vexari rempublicam & hostium armis, & imperitis ducis consiliis. Accensum his vocibus, pro salute, ac libertate omnium, pia arma cepisse: privatas quoque adjecisse vires: urbe egressum, solutos latitiæ victoriæ hostes, & nihil minus, quam eruptionem timentes, oppressisse. Hac victoria accensum, quasi in emulatione, gravi dolore exarsisse ducem, cum diceret malo exemplo militare privatos: & cum omnes amici divitis cum divite essent, non difficile persuasisse, ut portas cluderet. Milites autem confecto prælio ad gratulationem redeuntes, portas clusas obstupuisse: posteaquam vero iussi sint arma ponere,

Q9 5

aliquanto

aliquanto gravius exarsisse, veluti parricidas se excludi, & armatis hostibus inermes objici. Hanc seditionem volentem sanare divitem, tempus petisse non magis deliberandi, quam rogandi: & triduo illo nihil aliud egisse, quam modo singulos, modo universos rogasse: illos quoque securiores fuisse, posteaquam ex toto recessisse hostem crediderint. Rediisse autem se à bello ad iudicium, & in conscientia maximi meriti gravissimum sibi crimen objici, ut qui solus rempublicam defenderet, opprimere voluisse dicatur.

CCCLII.

Dispensatores torti.

Quidam ab inficiente petebat depositum. Dispensatores utriusque torti. Contraria dominis dixerunt: de integro lis est.

S E R M O.

Petitor necesse est infamet dispensatorem suum, & dicat ab adversario corruptum: & ea fiducia esse illum inficiatum, cum promitteret dispensator negaturum se etiam in tormentis: itaque ab adversario natum, cum lis esset, Dispensatores torqueamus. Alterum hunc dispensatorem sani propositi decet, qui semper accepisse se palam dixerit, & statim cum datus sit in tormenta, hoc sibi proposuerat, Quid? ego quo præmio mentiar? confessum esse. Et hoc in locis valens est, Tuus dispensator accepisse se ait, meus dedisse negat: hujus potentior vox est, potest enim etiam per alium numerata videri pecunia. Initio autem dicet hic sibi placuisse servum: & ideo supra rationes esse positum, sed postea & licentia sua & securitate domini qui illi plurimum crediderit, isse in vitia à multis corruptum, antequam ab hoc: & ideo se deposuisse. Hanc sibi deponendi fuisse causam, cum videret in malo statu rationes esse. Hoc necesse est adjicere, quia urgetur per interrogationem, quam causam deponendi habuerit. Inficiator dicat oportet, dispensatorem suum finem tormentorum quæsisse: ideo confessum ut dimitteretur.

CCCLIV.

CCCLIV.

Morietur antequam nubat.

Quidam nubilem filiam habens, uxorem secreto loquentem cum adolescente vicino formoso deprehendit, quæfivit, quid loquuta esset: respondit mulier, de nuptiis filiæ se loquutam. Ei maritus filiam despondit: mater ait, morietur antequam nubat. Ante diem nuptiarum puella subito perit: livores & tumores in corpore fuerunt. Mulier rea est.

S E R M O.

Dicet hæc mulier juvenem illum nunquam sibi placuisse, & repugnasse se, cum videretur illi puella destinari: illum autem utique volentem hanc uxorem habere, ad satisfactionem venisse, tunc vero minus placuisse matri generum. Itaque cum desponsam audisset filiam, quotidiana consuetudine vulgi iratam dixisse, Morietur celerius, quam nubat. Caterum de fato puella, una cum accusatore queretur. ¹ Causam fati crudelitati fingitur.

CCCLV.

Tutor lenocinii reus.

Pupillus cum tutore agebat tutelæ, Tutor cum pupillo, adulterii. Remiserunt invicem actiones. Lenocinii tutor reus est.

S E R M O.

Fuisse quosdam utriusque inimicos, hic tutor dicet, qui ab initio moleste tulerint: non ipsis potius relictam esse tutelam: & quoniam ab hac præda exclusi sint, distulerint spes suas in diem ultimum tutelæ, ut rudem & imperitam pupilli ætatem fraudibus suis circumscriberent. Se autem tutelæ rationes, ut debebat, reddidisse. Caterum metuentem, ne dimissus à se pupillus fraudibus & insidiis inimicorum circumscriberetur, velut alteram ejus tutelam gesturum, in domo retinuisse. Tunc vero consurrexisset illos, qui tutelam ipsis non commissam moleste tulerant, & graviter excanduisse, ne peracto quidem tutelæ tempore, à domo tutoris pupillum dimitti: nullam occasionem

¹ Causam fati crudelitati fingitur.] Malim, cruditati affinget. Pithæus.

casione ad despoliandum imperitum juvenem dari. Cogitasse igitur, quemadmodum pupillum, ac tutorem mutuo dolore distraherent. Nam si rationes tantum infirmarent, videbant futurum, ut optima conscientia tutor non expectaret ultimam contentionem iudicii, sed per communes amicos, propinquosque pupilli, satisfaceret: invenisse illos rationem, ¹ qua mutuo dolore distraherent. Summis-
se qui dicerent, male tractatas à tutore rationes: non omnia nosse pupillum qui taceat: si litigare velit, futurum, ut sua recipiat. Per alios inde internuntios sollicitatum maritalem animum, qui pupillum falso crimine adulterii inquinarent. Se utique maritum credulum ² nihil tanti putasse, ut suspicioni suae satisfaceret. Diu hac fraude inimicorum, pupillum tutoremque deceptos: sed posteaquam veriores amici intervenerint, & se interrogaverint, quam actionis haberet fiduciam: pupillum item seduxerint, & querela causas quaesierint: tum demum apparuisse mutuum errorem: & se quaedam certius etiam ab uxore quaesisse. Detecta igitur fraude inimicorum facile depositas, quæ nullis fundamentis niterentur, actiones, & redditum ingratiam: sed tamen nondum inimicos effugisse, à quibus reus factus sit. Accusator autem non committet, ³ si in pupillum dixerit. Id enim crimen illi objiciet, quod ille noluerit diluere. Dicit ergo propter amorem adulteræ, illum in domo tutoris remansisse. Nam ante quatuordecim annos, incredibile est crimen, ⁴ remansisse ergo amorem, nec illam indulgentiam in retinendo pupillo fuisse tutoris, sed conscientiam, cum sciret male redditis rationibus, non esse offendendum pupillum. Mulieri autem multa donata: quacunque desideraverit, concessa. His sceleribus invicem cognitis, primo utrunque

¹ Qua mutuo dolore distraherent.] Malim distraherentur. Gronovius.

² Nihil tanti putasse, ut suspicioni suae satisfaceret.] Si rō suae in codice suo reperit Pithœus, admittimus. Nam Thadæus ignorat: Ætrodus quasi ab sese interposuit, sic tamen: ut [suæ] suspicioni satisfaceret. Sed alia hic fraus. Si enim intellexissent illud, Est tanti, quod alibi quoque male perceptum monuimus, vidissent utique scribendum: ni-

hil tanti putasse, ut non suspicioni suae satisfaceret. id est, nulla re deterri potuisse ab inquirendo. Vulgata contrarium significat, nempe nulla re percelli potuisse, ut ob suspicionem aliquid faceret, aut inquireret. Idem.

³ Si in pupillum dixerit.] Aut hæc corrupta, aut aliquot verba exciderunt. Idem.

⁴ Remansisse ergo amorem.] Potius, propter amorem, aut ob amorem. Idem.

atrunque excanduisse: deinde tutorem ex conscientia rationum, omis-
sisse potius matrimonii vindictam, quam mutuis caderet actionibus.
Sic pares acceptasque factas actiones.

CCCLVI.

Filius pro meretrice patris, suam redimens.

Quidam luxurioso filio, amanti meretricem, dedit pecuniam, ut fibi
emeret eam meretricem, quam ipse pater amabat: ille eam redemit,
quam ipse adolescens amabat. Abdicatur.

S E R M O.

Hic senex dicet filium fuisse luxuriosum, & non sine maximo pa-
trimonii ac fame damno amasse meretricem; cui malo voluisse me-
deri patrem, saepe objugatum filium: saepe secreto, saepe etiam pa-
lam castigatum. Cum jam nec sumptibus, nec verecundia finis im-
poni posset, habuisse cum cognatis consilium, quidnam se facere oport-
teret. Abdicaret: sed tanto liberior fuisset luxuria. Castigaret:
sed nihil castigando profecerat. Succurrisse cognatis & amicis ratio-
nem, qua putarent juvenem posse emendari, si simularet pater amari
à se meretricem, & daret pecuniam potissimum ipsi filio ad redimen-
dam: quod si fecisset, futurum ut meretrix, redempta altera me-
retrix, deinde ab ipso adolescente redempta, indignaretur, & il-
lum amare desineret. Nam initio statim dicendum est, & culpa
meretricis juvenem habuisse: & ideo quasitam, qua avocaret, &
illa ratione datam juveni pecuniam. At illum protinus cucurrisse ad
meretricem suam: patrem autem, quoniam nullo modo sanare fi-
lium potuerit, ad ultimam ultionem confugere: Abdicare filium,
quia emendare non potest.

CCCLVII.

Uxor non relinquens ob adulterium cecatum.

ADULTER EXCÆCETUR. UXOR VIRUM IN CALAMITATE
NE DESERAT. Quædam patri de marito ter quæsta, & tacere ius-
sa, postea ab excæcato ob adulterium viro, quia non recedit, abdi-
catur.

S E R M O.

Hæc mulier dicet acceptum à patre maritum, se ab initio amare
cœpisse: adolescentem, lenociniis adulteræ illius usque eo captum esse,
ut revo-

ut revocari à cupiditate non posset. Ut necesse erat, modeste se tulisse, & eo magis, quod maritum diligeret: voluisse ergo experiri, quid de adulteris pater sentiret: indicasse ei adolescentis errorem: respondisse illum, esse quadam aetate concessa, nec reprehendi lusus in ejusmodi juvenia debere. Tum vero cariorum sibi virum factum, posteaquam lusibus ejus patrocinari etiam senex coeperit. Sed cum videret nequissima mulieris illecebris maritum teneri, & jam vindictam adulterii, atque occasionem captare adultera maritum: iterum ad patrem venisse, ut illius saltem auctoritate emendari adolescens posset. In eadem voce illum perseverasse iterum ac tertio. Misserrimum ergo juvenem fraude & insidiis deceptum, eam fortunam sustinere, quam illi semper uxor timuerit. Accessisse novum amoris suo sacramentum, ¹ & iudicio patris factum juvenis affectum. Hoc colore optime defendetur mulier, alioqui lege imbecilla. Nam ex contraria parte infinitum potens est illud, maritum esse damnatum.

CCCLVIII.

Exposito pulsatori amputatae manus.

TALIONIS SIT ACTIO. QUI PATREM PULSAVERIT, MANUS PERDAT. ² Quidam exposito, quem in locum filii sustulerat, pulsatus, tanquam pater manus incidit. Agnitus ille, advocato naturali patre, talionem petit.

S E R M O.

Hic adolescens jure infirmus est. Nam quod lege agitur, non solet vindicari lege. Cur enim potius ab educatore, quam à carnifice, petatur talio? Sed praeter quam lege agitur, etiam facto laborat: quod quamvis educatorem, tamen patris loco pulsaverit. Dicat tamen educatorem fuisse hunc ab initio crudelem, & hinc suspicatum juvenem, non esse illum verum patrem. Sepe amicis questum: quibusdam etiam mandasse. ut inquirerent, qui aliquando infantes exposuissent. Hac re validius offensum senem: itaque dedisse operam, ut se

¹ Et iudicio patris factum juvenis affectum.] Forte: factum juvenis excusatum. Gron.

² Quidam exposito.] Omnino, ab exposito. Idem.

ut sepulscandum praberet: deceptum certe ab eo etiam tempore ipso juvenem, incidisse in eum, quem minime provocatum injuria vellet. At illum confestim tanquam de alieno non de liberaſſe ſanguine: & quia redditurus eſet expoſitum, debilitaſſe. Certe eum lege patris uſum, qui ſciret nec ſe patrem, nec hunc filium. Adoleſcentem autem, quia nondum perſpectum illo tempore patrem habuerit, certe quia probare non potuerit, tacuiſſe: nunc petere talionem.

CCCLIX.

Lis publicani de unionibus.

PRÆTER INSTRUMENTA ITINERIS, OMNES RES QUADRAGESIMAM PUBLICANO DEBEANT. PUBLICANO SCRUTARI LICEAT. QUOD QUIS PROFESSUS NON FUERIT, PERDAT. MATRONAM NE LICEAT ATTINGERE. Matrona iter faciens, cum ad publicanos veniſſet uniones habens cccc. in ſinum abdidit: hos cum requireret publicanus, matrona ſcrutandi poteſtatem fecit, publicanus noluit ſcrutari. Translatiſ manu iniecit, & ſuos dicit.

S E R M O.

Quæſtiones ſunt, an inſtrumenta itineris videri uniones poſſint? an etiamſi non poſſint videri, tamen quoniam ad uſum, & ornamentum matronæ parati ſint, in commiſſum venire potuerint? an in uſum parati ſint? anſi in uſum parati ſint, non oſtenſi teneri poſſint, cum oſtenſi nihil debuerint? an quamvis ſcrutari matronam non liceat, & ipſa permittente & publicano licuerit, perinde ſit ſcrutationem permiſſiſſe, ac rem oſtendiſſe? an dimiſſa res peti poſſit? an hæc dimiſſa ſit? Dicit enim publicanus non rem, ſed controverſiam dimiſſam.

CCCLX.

Lis de dotibus, ſocrus & nurus.

PRIMA RATIO DOTIS HABEATUR. Quædam apud filium amiſſo viro, dotem reliquit. Adoleſcens, ducta uxore dotata, deceſſit. Res ſolvendo non eſt. Contendunt ſocrus & nurus, utra primum dotem accipiat.

S E R M O.

Mulierem illam ſocrum nurus dicet hanc ruinam patrimonii poſt mortem viri ſtatim ſenſiſſe: non ſumpſiſſe dotem, ne & filium decoloraret,

loraret, & dotem quoque perderet. Itaque etiam dotatam filio quæsisse uxorem, quo facilius posset ruentis patrimonii rationem succurrere. Addat, donasse illam filio petitionem, hodie, quia decessit, retractare. Sed & præscribat.

DECLAMATIO.

SEro petis, & aliud patrimonium est. Dudum hæres mariti tui erat. à filio petere debuisti, ego ex bonis mariti mei repeto. Nam duæ mortes maritorum, diversas successiones habent. Bona mariti mei, morte ejus facta sunt: dum viveret, patris fuerunt. Dos est, si à viro, aut ab hærede ejus repetatur: tu amisso viro, cum dotem non petiisti, fecisti creditum ex dote.

SERMO.

Circumscriptam se nurus queretur: & in ultimo quæret, in quem usum anus dotem desideret? Contra illa dicet, hanc mulierem ambitiosam & profusam fuisse, non minime propterea ad egestatem perductum virum.

DECLAMATIO.

Nurus oportet à viro dotem repetat, focrus à patrimonio.

CCCLXI.

Depositi rapti quadruplum.

QUI DEPOSITUM PERDIDERIT, JURET, ET SIBI HABEAT. Quidam cum depositum furto amisisset, juravit: postea furem damnavit, exegit quadruplum: Dominus hoc quoque petit.

DECLAMATIO.

MEÆ pecuniæ accessio ad me pertinet. Quid si enim cognitor meus, quid si procurator hoc idem respondeat? denique, quid si damnatus fur, non totum solvisset? nempe meum damnum erat. An jacturam debeo sentire, accessionem non debeo? Ego enim à te recessi, cum jurasti, jam cum fure mihi negotium est: hic quicquid solverit, ad me pertinet.

SERMO.

S E R M O.

Contra, ille suo nomine egisse se dicet: investigasse, laborasse: illud præterea potens est pro illo; non potuisse dominum illum furti agere. Itaque iudex quid pronuntiavit? nimirum mihi furtum esse factum.

CCCLXII.

Invicem pulsatores patrum.

QUI PATREM PULSAVERIT, MANUS EI INCIDANTUR. Duo adolescentes æquales juraverunt, ut alter alterius patrem cederent. ceciderunt. petuntur manus: patres vindicant.

S E R M O.

Fuisse duos sodales: patribus ex austero indulgentibus, sæpe coisse ad lusum, frequenter una fuisse. Quodam tempore cum alter ex his serius in convivium venisset, dixisse alterum, Fortasse te, ut solet, ille senex retinuit, sed non feret impune: ego illum verberabo: hunc deinde respondisse, Et ego tuum cadam. Cum alternis verbis jactarentur minæ; & uterque metueret, ne inultum haberet patrem, jurasse in ultionem magis parentum, quam injuriam.

CCCLXIII.

Vestiplica pro domina.

MALE TRACTATIONIS SIT ACTIO. Quidam pauper formosæ maritus, à peregrino vicino negotiatore, ter de stupro uxoris, adjecto pretio appellatus, vestiplicam dominæ habitu misit. Malæ tractationis reus est.

S E R M O.

Maritus illo colore defendendus est, ut dicatur fuisse diligens custos pudicitie uxoris: natura quoque sollicitus & sedulus. Cum esset de stupro uxoris appellatus, admiratum tantam peregrini negotiatoris audaciam: cum deinde etiam repetitus, suspicari aliquid etiam de uxore cœpisse, quantum nunc appareat, sue naturæ potius vitio, quam culpa uxoris. Cum vero tertio quoque instaret adulter, non

R r

potuisse

potuisse dissimulare suspicionem & sollicitudinem suam: itaque quia putaret aliquid ante cum sua uxore loquutum adulterum per vestiplicam, advocasse illam, & quassisse, num aliquid de adulterio sciret: illam respondisse, innocentem esse dominam, & ne notam quidem negotiatori: denique si dubitas, me uxoris tuae habitu mitte: videro, an possit discernere.

CCCLXIV.

Conviciator pauper occisus.

Pauper ad divitis domum nocte conviciari solebat. Quodam tempore, dives processit, & insanire eum dicens, decem servis imperavit, ut eum domum ducerent. Cum iisdem occisus postero die inventus est. Dives cædis reus est.

S E R M O.

A parte divitis color ille introduci potest, ut dicatur pauper fuisse factiosus, aut turbulentus: habuisse huiusmodi furoris sui comites, quibus in insidiis dispositis, ipse tantum ad concitandam rixam se ostenderet: ceterum illos in præsidio haberet, si quid forte dives moliretur. Et hoc ipsa rei conditio monstrat: cum sit incredibile pauperem solum, & præterea nocte ad convitium diviti faciendum venisse. Quare enim die tacuit? quare in foro non maledixit? Apparet illum noctem expectasse, quo facilius comites absconderet. Paratum ergo ad rixam cum telo venisse. Divitem nihil tale suspicatum, magis insanire credentem, dedisse qui deducerent. Tunc vero pauperem quasi custodia excanduisse: accessisse & ceteros ejus conscios, qui dum eripere pauperem vellent, rixam concitaverint, & fortasse illum pauperem silentio occiderint, ne postea comprehensus pauper auctores facinoris cogeretur fateri. Et hoc dubie ponendum est: quæ constitutio in reliqua quoque causæ parte servanda est: nihil enim pro certo adfirmare debemus: sed tantum suspicionem iudicum à nobis alio prævertere. Ergo ab illis videri factam eadem, qui adhuc beneficio temporis latent: divitem super damna patrimonii, & tot servorum eadem reum esse.

CCCLXV.

CCCLXV.

De vi septem iudices.

DE VI SEPTEM JUDICENT. QUOD MAJOR PARS JUDICUM STATUERIT, REUS PATIATUR. Duo ignominiam statuerunt, duo exilium, tres mortem. Petitur ad mortem.

DECLAMATIO.

QUOD MAJOR PARS, inquit, JUDICUM STATUERIT. Ego existimo majorem partem esse, in qua plures idem sentiunt, eandem poenam pronuntiant, in eadem verba jurant. Et hoc verum esse ab ipsis verbis legis discite, QUAM POENAM. Non de pluribus suppliciis, sed uno loquitur: etenim nemo potest plura supplicia unus nocens ferre. Scrutare & alia verba, STATUERIT, inquit, nonne tibi consentientis per omnia partis illius videtur unam vocem includere? QUAM POENAM STATUERIT, id est, quod genus supplicii placere sibi pronuntiaverit, qua poena nocentem affici voluerit. Sed quatuor, inquit, iudices me noluerunt mori. Tu nunc indicas, quam poenam transierint, non quam statuerint: lex autem certam illorum sententiam exigit. Quid enim aliud diceris, si nondum pronuntiassent? si negassent liquere sibi de supplicio tuo? nunquid sententias illorum numerares? minime. Horum enim primum jam verba signavi: illorum quatuor quæ signabo? dubitare illos? nescire quid pronuntient? etiamnum ergo suspensos? cur dimitti postulas, si iudex deliberat? Plures, inquit, me mori noluerunt. Quid igitur velint, pronunties oportet: illorum sententiam signare volo: accusator recitare his iudicibus volo, ut habeant quod sequantur. Duo, inquit, exilium mihi injungunt. Jam igitur aperte ex una plures facis: jam turbam istam, quæ universa noceret, dividendo extinguis: duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui se ipsi dividunt? Revertere nunc ad verba legis, ut paulo ante. QUAM POENAM, inquit, MAJOR

R r 2

P A R S

PARS JUDICUM STATUERIT. Partem intelligimus eidem numero applicatam, quemadmodum sententia conjunctam, sic turba: alioqui si miscere tibi & in genere dissentientes licet, cur hos tres separas? Quomodo enim hi ab illis quatuor discrepant, sic illi inter se pugnant. Ergo non idem sentientes non potes jungere: idem sentientes compara. Ego qui mortem pronuntiant, tres habeo. Produca illos, qui exilium pronuntiant: vinco: produca qui ignominiam: æque vinco. Dubitari potest valentior rem esse partem, quæ composita neutri succumbit, utramque superat? Quid si enim quatuor illi ¹ in totidem disputarent sententias: nunquid illos pro una parte opponeres? Nemo sine dubio cum tribus meis staret, sed nemo alteri esset adjunctus: nunquid ex quatuor sententiis unum corpus efficeret? minime. At quid interest binis an singuli dissentiant? æque numerari pars non potest, si in partes scinditur? Quid si duo ignominiam pronuntiarent, duo exilium, duo mortem, unus (ut plerumque evenit) taceret? sine dubio pares essent sententiæ. Si ergo detracto uno, pares essent: adjecto, non sunt superiores? At enim, ut scias non utique duas partes legem exigere, verba inspicere, QUOD STATUERIT, inquit, ² non utrum potuerit. Denique, iudices, breviter agendum est. Reus damnatus, quam tandem poenam pati debet, ³ si mortis poenam relinquit? quam? scilicet exilii. Ergo cum tribus sententiis quatuor non cedant, duabus quinque succumbent? At eadem est iniquitas. ⁴ Quid acturus es? poenarum controversia utrumque ferre non potes, siue ignominiam sustines, in patria

¹ In totidem disputarent sententias.] Lege, discrepant. Erodius.

² Non utrum potuerit.] Erodius, non utraque pars statuerit. Immo: Quod statuerit, inquit, non Utrum statuerit.

³ Si mortis poenam relinquit.] Forte, poena remittitur. Gron.

⁴ Quid igitur acturus es? &c.] Erodius: Quid igitur acturus es in hac

poenarum controversia? Valde corruptum agnosco locum, cujus sententiam tamen videor mihi exprimere posse. Atque eadem est iniquitas in altera poenarum. nempe ignominia, ut duabus quinque succumbant. Sine controversia utramque ferre non potes. siue ignominiam sustines, in patria morandum est: siue expelleris, patriam relinquis. Idem.

in patria morandum est, siue expelleris, patriam relinquis. Quid ergo, inquit, moriar, cum tres tantum me perire voluerint? ¹ Quid enim autem iniquum est te mori damnatum, confessum, etiam tuo iudicio supplicio dignissimum? Cui enim te reservabimus? videlicet egregium exemplum civium futurus es, qui sic vivis, ut damnari potueris.

CCCLXVI.

Legatus filius proditoris occisus.

LEGATUS SACROSANCTUS SIT. PRODITOR CUM LIBERIS EXULET. Cujus filius legatus erat, proditoris damnatus est. Revertentem legatum quidam occidit: cædis reus est.

S E R M O.

Fatetur eadem reus, sed jure defendit.

DECLAMATIO.

EXulem, inquit, occidi. Exul ille quando factus est? Quis illum accusavit? quis damnavit? quis expulit? Atqui sic fieri exulem, pater illius exemplo est: & inde exul quoque dictus est, quasi ex solo patrio expulsus. Pater, inquit, illius proditoris damnatus est: lex autem exulare & proditoris liberos jubet. Ut omnes lex puniat, huic tamen ignoranti, damnatio patris nocere non debuit. Puta in privatum compendium peregrinatum: non ante exul erit denique, quam scierit se esse exulem. Aliquis poenam sustinet, quam ignorat, & ejus est conditionis, cujus se esse nescit? Quem talem sacrilegum audistis, quem homicidam, quem veneficum? novi generis nocentem producis, tam securum, ut se ne nocentem quidem sciat. Sed quod paulo ante remiseram, nego. Non omnes lex punit, sed conscios, sed participes sceleris: illis irascitur, qui cum patre peccant. Neque enim innocentes ulla lex punit. Et hic non solum innocens, sed etiam honoratus fuit. Lega-
tus

¹ Quid enim autem iniquum est.] Lege: Quid enim? an tam iniquum est. Ærod.

tus fuit: ut proditoris filium licuerit occidere, legatum non licuit. Quid enim lex ait? **LEGATUS SACROSANCTUS SIT.** An hoc dubium est fuisse legatum? creatus est, missus est. atqui si fuit legatus, non potuit, antequam renuntiat legationem, desinere, tanquam magistratus intra suum annum, tanquam sacerdos. Patris, inquit, damnatione desit esse legatus. Ad alium forsitan filium pertineat paterna damnatio: ad legatum non pertinet. Ante enim legatus hic factus est. Ita in eo jure fuit, in quo illum respublica ante jusserat: id est, ante legatus fuit, quam damnati filius. Sed puta licuisse: non oportuit.

S E R M O.

Hic de injuria publica querendum, quod ignoretur, quid renuntiaturus fuerit. ultima descriptio erit, qua nihil tale merens occisus sit, etiam inter hostes tutus.

CCCLXVII.

Luxuriosi pater fortis.

Luxuriosi pater fortiter fecit: præmium non optavit ex lege. Dementiæ reus fit à filio.

D E C L A M A T I O.

DEmentiæ reo quid objicis? usitata fortasse crimina. Tractas per publicum vestes, non reddita salutantibus nomina, non discretos ab inimicis amicos, aut dissipata luxuria bona, & aliena ætati vitia. Habet hoc crimen domus nostra, si reum mutas. An vero desidiam objicis? Bellum non sentio? hostem non intelligo? patriam non vindico? Præmium, inquit, non optas. Puta me rationem non posse reddere. Non est unius criminis dementia. Ut hoc sit argumentum dementiae, infirmum est, quia solum est: deinde nunquam in uno dementia deprehenditur, objice & alia. Sed quid sine hoc quidem objici potest? Quid? tu liberalitatem, dementia vocas? Non expedit tibi, adole-

adolescens, hanc legem introducere. Non optas. Age quisquis non est avarus, demens est? Varii sunt mores. Puta me nolle optare, non concupiscere præmium: non invenio, quid optare possim: deinde patriam onerare nolo bello afflictam. Deinde gratitæ debent esse virtutes: deinde hoc est præmium, intueri debitorem populum. Licet differre: permittes & tua causa, uxorem tibi opto, honores opto. Statim, inquit, opta. Ergo si facio, sanus sum. En crimen, quod statim tolli potest? Quid vis optem? opto statuas? vultum contrahit: dies festos? irascitur. Quid igitur? pecuniam? & si hanc desideras, cur non fortiter pugnabas? descende in aciem: an ego pro te pugnavi? Si perseveras in foro potius militare, quam in prælio, absolutionem opto: tolle iudicium.

CCCLXVIII.

Alens patrem rapta abdicata.

Rapta invito patre nuptias optavit. ob hoc abdicata, tacuit: egentem patrem quia invito marito alebat, est repudiata; ingrati agit adversus maritum.

DECLAMATIO.

Beneficium dedit, vitam donavit. Magnum beneficium est, lucem dare: ideo sunt parentes carissimi: & illi vitam dant non sentientibus. Quid, quod beneficium dedit, cum accepisset injuriam? Jam non tantum vitam tuam donavit tibi, sed etiam ultionem suam: nec tantum non exegit supplicium, sed etiam concessit matrimonium. Quid his vis adjiciam? exorata est. Solent dolere raptæ: & contineri non possunt, nec à patribus. Dedit ergo beneficium. Quid si etiam contra patris voluntatem te servavit? Illum offendit, ut tibi parceret: & quam graviter? etiam abdicata est. Cum tibi beneficium dat, ipsa accipit injuriam. Donavit tibi etiam testamentum patris. Accepisti ergo beneficium,

I. Donavit tibi etiam testamentum patris. Sed hi non intel-
trus.] Quidam apud Herodiam: etiam] legerunt vim rē donare, de qua diximus
Rr 4 alibi.

neficiū, non retulisti gratiam. Quid si fecisti etiam injuriam? Expectatis, ut dicam: Cultus negavit, viduam fecit: quantum est vestis & ornamentum? Matrimonia sunt ab ipsa rerum natura inventa. Sic mares foeminis junguntur, ut imbecillior sexus praesidium ex mutua societate sumat. Puta illam habere patrem, ad quem se recipiat. infamata est, nunc bis vidua est, mendico patre. Ergo maritum eripis, quem tandem maritum? quem tantopere dilexit: ut patri praeferebat. Potuit tibi controversiam facere de nuptiis juris sui, si ad ingratum reverti vellet. Quid his objicis? Patrem, inquit, alit: accusas quod miseretur. Patrem alii non solum oportet, verum etiam necesse est. Sed me, inquit, perire voluit. Ecquid ignoscitis, iudices, si talem oderat, qui ante cognoverat? nam haec ignoravit. Perire voluit merito: rapueras. Lex te occidebat, non hujus pater. Sed non defendo illum, qui non ad te venit. Peccavit: idem te non rogat: filiam rogat, te uxor. Nempe haec ei petit cibum seni, cui alieni porrigunt. Nec multum est, quod detur, & haec misericors est. Sed expellis, & cum patre mendicare cogis, non es ingratus? ergo matrimonium eripis: ² quid? quod matrimonium? juris sui poterat injusti repudii agere: vellet. Inimicum, inquit, meum

alibi. Hoc dicit, in tuam gratiam caret hereditate patris. Sic Decl. 360. Addat donasse illam filio petitionem. hoc est, in gratiam filii non petisse, petitionem remisisse. Gronovius.

I Si talem oderat, qui ante cognoverat.] Sic & Thaddaeus. Arodius: quem ante non cognoverat. Sed sententia est. An non videtur vobis pater raptæ jure exosus fuisse hunc raptorem, & merito voluisse, ut rapta mortem optaret, qui sciebat hanc tam pravo esse ingenio, quam nunc ostendit? Sequitur: nam haec ignoravit. id est, huic tamen etiam ignoscendum raptæ: nesciebat enim tam mali moris maritum se optare. Arodius:

nam hoc ignoravit: & ad marginem: Supple, à filia raptorem diligi. Gronov.

2 Quid? quod matrimonium? juris sui poterat.] Non aliter Arodius. Distinctiones omnem abolent sensum. Reforma: Matrimonium eripis. - Quid quod matrimonium juris sui? Ut paulo ante: Potuit tibi controversiam facere de nuptiis juris sui. Tales erant, quas raptæ optaverant. Deinde: Poterat injusti repudii agere: vellet. Hic aut addendum, aut intelligendum rō si. Solet enim non ineleganter sic dissimulari. Tantum abest, ut totum huc inculcari debeat è superioribus: si ad ingratum reverti. Idem.

meum alebat. Miraris? misericors est, & hoc accusas forsitan non personam æstimavit, sed fortunam. Est hoc vitium illius: nuper & raptoris misera est. Sed quid tam valde iste peccavit, ut mori debeat? Me, inquit, perire voluit. Imitaris, quod arguis. Ergo peccavit, idem facis. Crudelitatem & accusas & imitaris. Sed ille merito: quippe raptorem. Puta peccasse: satisfecit, rogat, miser est, hostes quoque parcut. Denique hæc meruit: hanc respice. Te quoque, inquit, abdicavit. Relinque æstimationem ipsi doloris sui: sine ipse vindicet. Sed cur vindicet? merito abdicata est. Te servaverat, meruit exulare. Sed puta injuste abdicasse, pater est. Non respicimus in ejusmodi fortuna, quid meruerit. Denique quid faciet mulier, cum ad januam venerit? & quantum est, quod præstat? Quo nunc se misera conferet? cum patre nimirum mendicandum habet. Facile tamen maritum inveniet: tantum ne impune læsa sit, solatium petit.

CCCLXIX.

Armis sepulchri victor.

SEPULCHRI VIOLATI SIT ACTIO. Quidam arma de sepulchro viri fortis, suis consumptis, sustulit, victor reposuit. Reus est violati sepulchri.

DECLAMATIO.

Potui inficiari, quod objicitur. Detracta arma dicis? Nego: mentior? eamus in rem præsentem, ad numerare volo: si quicquam defuerit, damnari volo. Sed non corrumpan gloriā meam, ut dissimulem, propter quod vir fortis honoratus sum. Sed quid faciam? non licet mihi ista narrare: instat livor: & id, quod salvus est, odit. Sepulchrum, inquit, violasti. Non utcunque attingitur sepulchrum, violatur: alioqui nec inferre mortuos liceret,
nec

1 Sine ipse vindicet.] Lege: sine ipsa vindicet. rapta dolorem abdicationis. Idem. nec inferre mortuos. Pithæus. Nec inter mortuos licet.] Scribe: nec inferre mortuos liceret. Gronovius.

2 Nec inter mortuos.] Fortasse melius,

nec collapsa reficere, nec ornare. Aut si utcunque attingitur, violatur, bis ergo peccavi, & cum sustuli, & cum reposui. Sed non ita est: & mens absolvitur. Sic Romani gloriose spoliarunt Jovem: sic Saguntini fecerunt parricidium. Si ergo mens in factis spectatur, meam inspicite: quare violo? inimici sepulchrum est: immo etiam commilitonis amici: credibile enim est similes propositis amicos fuisse. Deinde, ut etiam vivo nocere voluerim, mortuo tamen parcendum est. Deinde, quo tempore? bello inter pericula odiis vacua. Sed quid sustuli? aurum credo, aut defossam pecuniam? Arma. Ista virtutis instrumenta, non sceleris sunt pretia, quibus præmia merui. Nisi illa sustulisssem, non accusasses: non haberes leges. Sustuli, confiteor: sed publicæ salutis causa. Miraris? ipsorum sepulchrorum ruina si possem, hostem repellerem: tecta in subeuntes, & sacra, quin etiam templorum fastigia, desperantium tela sunt. Certum est omnia licere pro patria. Denique vos interrogo, quid faciam? magna pars exercitus in me cessat. Armati sunt interim etiam inertes, etiam mortui: solus nudus steti. Quanquam quod quæro, habeo: sententiis vestris honorastis, & sciebatis his me armis vicisse, nec sane aliud dedissetis consilium, quam locus & tempus. Visus est mihi emergere tumulo vir fortis.

CCCLXX.

Rapta competitrix divitis filia.

INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO. QUI INGENUAM STUPRAVERIT, DET DECEM MILLIA. Pauperis & divitis filia petebant sacerdotium. Rumor erat pauperis filiam futuram sacerdotem. Eam parasitus sub diem comitiorum rapuit. Dives offert pro eo decem millia: inscripti maleficii reus est.

DECLAMATIO.

Non est, inquit, inscriptum: quia certa lege comprehensum est. Hoc diceret raptor, si cum illo agerem. Sed aliter mecum tibi consistendum est. Rapere enim usuratum est: subicere raptorem, novum. Nunquam hoc timuere majores.

CCCLXXI.

CCCLXXI.

Viri fortis pater, reus proditionis.

ABDICARE LICEAT. VIR FORTIS OPTET QUOD VOLET.
 Qui proditionis patrem reum habebat, fortiter pugnavit. Rogante patre, ut optaret abolitionem suam, non optavit, sed in iudicio, reo affuit. Absolutus pater abdicat filium.

DECLAMATIO.

Quid peccavi, cur abdicer? num adversus patriam iners sum? luxuriæ deditus? bella fugio? An adversus patrem impius? reor. In qua parte filii cessat officium? Non optasti, inquit, quod volui. Jam excedis legem tuam: pater filio debes imperare, forti non potes. potes peregrinationem, potes militiam: sed ¹ non sententiam iudicii, non decretum magistratus, non præmium forti. Quid enim lex ait? FORTIS OPTET. Me nominat, & æquum est hoc mihi contingere: pugnavi. Cum quo mihi res est? cum patre: non est contumaciter agendum. Ego vero etiam viri fortis optionem remitto, si æquum petis. Quid petiisti? ut abolitionem optarem. Memento non omnia, pater, nos posse petere: præmium accipimus, non regnum. Nescis quantum sit abolitionem petere, accusatori silentium indicare, reum eximere, leges tollere. Nec pro te tenuissem, & præmium perdidissem. Sed cujus abolitionem? meam, inquit. Animadvertitis quodammodo parricidii reum. Agam potius causam. Hoc præmium primum turpe est: deinde supervacuum. Turpe: damnaveris tuo iudicio in perpetuum: quanto gravius est à se damnari? tamen alii possunt dicere, gratia victi sumus. Deinde supervacuum: innocens eras. At enim dubia est iudicii fortuna: sed nobis non timenda. Diluendum iudicium est: ² invidia tantum criminis fiducia erat & in timore tuo.

¹ Non sententiam iudicii, non decretum magistratus.] Voluit auctor: sed non sententiam iudicii, non decretum magistratus, non præmium forti. Idem.

² Invidia tantum criminis.] Erodus: invidia tantum fuit: criminis fiducia. Malim: in invidia tantum criminis fiducia erat & in timore tuo. Idem.

re tuo. Itaque apparuerunt iudicibus una omnia, & profuit tibi, quod abolitionem non optavi: apparuit certa innocentiae fiducia. Ergo advocatum tuum abdicas, principem laboris? de me facile est, inveniam patrem: sed tibi timeo, soles enim periclitari.

CCCLXXII.

Pulsator educatoris expositus.

QUI PATREM PULSAVERIT, MANUS EI INCIDANTUR. TALIONIS SIT ACTIO. Quidam expositum fustulit, pro filio educavit. Pulsatus ab eo, tanquam pater, manus incidit. Agnitus est adolescens: advocato naturali patre, cum educatore agit talionis.

DECLAMATIO.

SCeleratissimus omnium, iudices, juvenis, ingratus, vel quia lucem beneficio meo accepit: vel quia in patrem bis parricida est, semel domi, iterum in foro, quam merito cruentas perdiderit manus, si quis adhuc dubitabit, aspiciat: iterum me in conspectu vestro pulsat: etiam truncus ac debilis, sola rabie integer, in miserum senem incurrit. Quid si haberet manus? ac ne quis illum coercitum poena putet, etiam audacior factus est. Debilitatem meam concupiscit, & ei praecipue corporis parti irascitur, per quam vivit. Fateor, iudices, fateor praecidendas fuisse has manus, sed cum istum tollerent. Nec erubescio (quod ab isto minimum est) male audire, & crudelitatis quoque reus fieri. ¹ Sane crudelem me vocet: dum se ostendat: non timeo, ne istud in me crimen credibile sit, cum misericordiae meae adversarius ipse monumentum sit. Nam quod pater parricidae adest, non miror: debilem non timet, ² aliquando crudelior, cum exposuit. Neque enim dubito

¹ Sane crudelem.] v. c. sane crudelitatem me vocet, dum ostendat. Pithœus. Sane crudelem me vocet, dum se ostendat.] Potius ostendit. Gronovius.

² Aliquando crudelior.] Forte: aliquanto crudelior. Nisi malis: At quanto crudelior, cum exposuit. Idem.

dubito quibusdam illum somniis & prodigiis commotum, quia videlicet ¹ istum parricidam defungi utique in patrem fatale erat, ut se metu liberaret, projecisse. Ille ergo crudelis, iudices, quem solus iste carnificem vocat, accessi mihi vultu: misertus sum: ad summam, alienus sustuli, quem projecerat pater, nec contentus, filii loco habui. Quid hac indulgentia, quid, profecerim quæritis? effeci, ne deesset, qui pulsaret senem: ille quem præsidio sustuleram, ille quem vindicem etiam adversus alienos speraveram, tam aperte pulsaverat, ut ne inficiari quidem posset. Stultus, eadem indulgentia etiamnum perseverabam, & quærentibus amicis, à quo essem pulsatus, mentiebar. Quid tu, inquiunt, expectas, donec occidat? rapuerunt me in forum: ostenderunt verberati oris notas. Iste fassus est: iudex damnavit: carnifex manus abstulit: nihil in illo iudicio meum, nisi fletus, fuit. Dum jactatur tota civitate parricidium, invenit impietas originem suam: en, ut videtis, iterum pulsat. Talionem, inquit, peto. Quid agis? crudelitatis arguis? quem saltem pulsavi? misereri soleo etiam alienorum. Ego te, cum meus esses, debilitavi: num per vinum? num per furorem? num iratus? Talio, injuriæ ultio est. in hoc scripta est lex, ne quis impune petulans sit. Hoc ergo dicis, Me injuria abstulisse: lege incidi: nec ego, sed carnifex. Quicquid lege factum est, vindicari lege non solet. Et qua lege? QUI PATREM PULSAVERIT. Sed tu, inquit, pater non fuisti: puta: Judicia tamen iudiciis rescindi non possunt.

S E R M O.

Hic de sanctitate iudiciorum.

D E C L A M A T I O.

Sera post damnationem, innocentiae defensio est. Istud quod nunc dixisti, ante dixisses: sed non potuisti dicere. Pater tuus eram, jure præsentis conditionis. Abdicare itaque

¹ Istum parricidam defungi utique in patrem.] Scribe: parricidio. Idem.

que potui: occidere potui: omnem potestatem, tanquam in filium, exercere. Miraris? nec ille potuit contradicere, qui pater erat. Non eras, inquit, naturalis. Tanto igitur plus merueram: alienum sustuleram, cum essent, qui suos projicerent. Sed ut non fuerim, tu tamen putasti patrem. Lex autem mentem punit. ut scias verum esse hoc, intravi. Sed tu, inquit, sciebas non esse filium tuum. Poteram quidem scire: sed meritis pater eram, sed tu tanquam patrem cecideras. Sed testor, nolui: expositum quoque collegeram: indignati sunt amici: ipse fassus est. Quid nunc facies? præcides manus, quæ te sustulerunt?

CCCLXXIII.

Ornamentis redemptus.

ABDICARE LICEAT. SEPULCRI VIOLATI SIT ACTIO. Amissa uxore, & defossis in sepulchro ejus ornamentis, superduxit filio novercam. Captus à piratis pater, de redemptione scripsit. ¹ Morante filio, uxor à sepulchro prioris uxoris, eruit ornamenta, & misit. Ob hoc à privigno sepulchri violati accusata, & damnata est. Pater redit, & abdicat filium.

DECLAMATIO.

ANtequam parricidium, inertiam objicio. Non es peregrinatus, etiam me peregrinante. coactus sum tuas vices sustinere. Sed dices non totam domum in periculum committi debuisse. remanisti, ut redimeres patrem captum: deseruisti: maximum crimen, imo parricidium. Quantum in te fuit, occisus sum, & gravissimis quidem tormentis. Neque est, quod paupertatem excuses: impietas fuit. ² Moraris: & quid facis? ut sciam occisum accusas. Hoc vacat? & quam accusas? uxorem meam. Sepulchrum, inquit, violaverat. Quid ad te? mea injuria est: ego

¹ Morante filio.] Vet. cod. orante, male. Pith.

² Moraris. & quid facis? ut sciam occisum.] Erodus: Moraris: sed ad quid hoc facis: ut scias me interim à piratis

occisum. Quid postea? sepulcri violati accusas. hoc adeone vacat. Anceps & periculosa hæc corrigendi ratio. Fortasse: Moraris. & quid facis, ut sciam te non otiosum? Accusas, hoc vacat? Gronov.

ego vindicabo. Sed ne ego quidem debeo: recte violavit. Ut scias, inquit, peccasse, damnata est. Miraris, absente viro? Ego te uxor damnavi, optima foeminarum: sed vindicabo.

CCCLXXIV.

Abdicatus heres ob tyrannicidium.

ABDICATUS DE PATERNIS BONIS NIHIL HABEAT. Quidam hortatus est in tyrannicidium filium, nolentem abdicavit. Moriens scripsit heredem, qui tyrannum occidisset. Abdicatus occidit: petit bona.

DECLAMATIO.

ABDICATUS, inquit, NE QUID DE BONIS PATRIS CAPIAT. Paterna hæc esse bona constat: abdicatum te esse æque patet: quæ ultra quæstio est? Hæredem, inquit, scripsit tyrannicidam, ego autem tyrannum occidi. Nihil refert, an aliquod jus postea acquisieris: filii perdidisti. Lex enim, quæ abdicatis paterna bona negat, per omnia illos amovet. Supervacuum namque erat, abdicatum submovere, qui alioqui perdiderat paternam domum. Igitur lex ista scripta est, ne qua lege reverti in domum

I Abdicatus, de paternis bonis nihil habet.] Huius legis meminit Quintilianus lib. 3. Institut. orat. capite, Quid sit status, ad finem. Quoties (inquit) aliud alii petitori opponitur, dissimiles esse status necesse est, ut in illa controversia, Testamenta legibus facta, rata sint. In testatorum parentum liberi hæredes sint. Abdicatus, ne quid de bonis patris capiat. Nothus ante legitimum natus, legitimus filius sit: post legitimum natus, tantum civis. In adoptionem dare liceat. In adoptionem dato redire in familiam liceat, si pater naturalis sine liberis decesserit. Qui ex duobus legitimis alterum in adoptionem dederat, alterum abdicaverat, sustulit nothum: instituto hærede abdicato, decessit. Omnes tres de bonis contendunt, &c. Diserte & paucis hanc controversiam illic tractat, & adeo ex harum declama-

tionum more, genere loquendi, & modo & ratione legum, thematis, & locorum seu argumentorum, ut facile has Quintiliani declamationes esse quilibet affirmare audeat. Similis quoque est illæ, lib. 5. cap. 10. Cum Thebas evertisset Alexander, invenit tabulas, quibus centum talenta mutuo Theſſalis dedisse Thebanos continebatur, &c. Illa item controversia (quæ quasi ex hoc declamationum volumine, si omnes haberemus, transcripta videretur) de rustico & disertio lib. 7. cap. 3. & alia de eo qui meretricem in matrimonium duxit, & ex ea natum abdicavit lib. 11. cap. 1. Si ergo hos locos cum illis, & Quintilianum ipsum, cum aliis declamatoribus comparaverimus, apparebit, & quam sit hîc sui similis, & reliquos quam longe superavit & vicerit. *Ærodius.*

domum posset. Licet ergo sis tyrannicida, non prodest tibi. Nec ulla lex reducit, quem aliqua exclusit: & semper, judices, potentior lex est, quæ vetat, quam quæ permittit. NE QUID, inquit, EX BONIS CAPIAT. Hoc etiam in magistratum potestate servatur: & plus potest, inquit, unus qui vetat, quam omnes qui jubent. In permittente enim, libera potestas: in vetante, poena est. Deinde hæc lex publica est, ad omnes pertinet: testamentum privatum est. Potentius est, quod in albo lego, quam quod in testamento. Sed pater, inquit, voluit me esse hæredem, & ideo tyrannicidam scripsit, quia sciebat me facturum tyrannicidium. Falleris: te namque minime voluit: nam si voluisset, scripsisset, Filius meus, si fecerit tyrannicidium, hæres mihi sit. Nunc autem apparet dolentem, iratumque scripsisse: & adoptare in locum filii, tyrannicidam voluisse, quia in virtutem tyrannicidæ, filium excitare non poterat. Iratum timido fuisse: abdicavit. Nunquam leviter excandescunt patres: & qua causa? quod tyrannum non occideras. Vides, quemadmodum inertiam execratus sit, ¹ ne judiciis quidem malis excitatam. Tantum abdicavit? imo non reduxit. Passus est exulare: ne moriens quidem miseritus est: etiam testamento exhæredavit, etiam alios adoptavit.

S E R M O.

Ultimæ partes equitatis.

D E C L A M A T I O.

Tamen, inquit, tyrannum occidi. Puta te meruisse: habes præmium à republica. Illud virtutis præmium debet esse, hoc inertie supplicium. Sed quando occidisti? testamentum te excitavit.

S E R M O.

In ultimo tuenda mortuorum judicia: commendabimus iudicibus testamenta. Nullam autem majorem illi fieri posse injuriam quam si hunc hæredem habuerit.

CCCLXXV.

¹ Ne judiciis quidem malis excitatam.] Lege, ne publicis quidem malis excitatam. Idem

CCCLXXV.

Fortis, filius proditionis rei, frater desertoris.

Proditionis reo patre, alter ex filiis deseruit, alter fortissime pugnavit. Rogavit pater, ut abolitionem suam optaret. Ille fratris impunitatem optavit: & in iudicio affuit patri. Pater absolutus abdicat. ille C. D.

DECLAMATIO.

Fateor, non possum lusus arguere, qui donari ætati possunt. Non est luxuriosus, sed contumax: hæc minus ferenda sunt vitia. Dicis licet fortissimum. quid mihi prodest, ¹ si magis patrem non temnis? Mea, inquit, lex est. Quicquam tibi me vivo tuum est? Ego te in aciem misi, mea est virtus, mea lex, mea optio. Non iniquam rem postularem, si dicerem, Amicum reum vindica: ² quid si patrem, etiam innocentem? Urget conspiratio. Sed turpis est, inquit, abolitio. Quid ad te? Ego meæ conditionis arbiter sum. Sed, inquit, supervacua erat: innocens eras: quid autem? Ego quia nocens eram, petieram? verebar fortunam iudiciorum & exempla. Sed fratris, inquit, salutem optavi. Jam ergo noli dicere. Supervacua abolitio fuit: alium enim mihi prætulisti: & innocenti nocentem: reo damnatum, qui certo perire debebat. Si miseris tuorum, eos saltem adjuva, de quibus iudex etiamnum dubitat. Quid ergo, inquit, periisset? Si me interrogas, occupatus sum, non audio. Si patriam, desertor est. Quædam, iudices, comparatio minuit: per se crudele fuit, perire fratrem: sed comparatum mihi, tolerabile. Quid ergo? Ego periissem? Fratrem, inquit, servavi. Itaque nunc frater te abdicat: ille beneficii gratiam

deber,

¹ Si magis patrem non temnis.] Ærodius: patrem contemnis? Forte: si magis patrem hoste temnis. Nam fortis viri est hostem temnere hæcenus, ut eum non metuat. Gronovius.

² Quid si patrem, etiam innocentem? Urget conspiratio.] Sic & Ærodius. Ut

sensus appareat, distingue: Non iniquam rem postularem, si dicerem, Amicum vindica: quid si patrem? Etiam innocentes urget conspiratio. Idem.

³ Nunc frater.] Vet. cod. si. vid. leg. pater. Pithæus.

debet, ego peccati pœnam. Sed quid si non pietati servisti, sed ut me occideres? quantum in te fuit, damnatus sum. Adfui, inquit, ¹ alioqui abdicareris tantum.

CCCLXXVI.

Expositus juratus ob nuptias educatoris filiae.

² Quidam moriens adolescenti, quem pro filio educaverat, indicaturum se veros parentes pollicitus est, si jurasset se filiam, quam relinquebat, ducturum uxorem: Juravit adolescens: ³ ille decessit: post mortem educatoris, à naturali patre receptus, quia non vult orbam divitem ducere uxorem, abdicatur.

DECLAMATIO.

Abdicat tam cito? si non eram idoneus, non eram recipiendus. Tam exiguo tempore quid peccare potui? etiam si quid peccavi, ignosce: nondum novi mores tuos. Novitiis etiam servulis ignoscitur. Sed quid objicis? Uxorem, inquit, non ducis, quam volo. Quid tum? nescis nostri arbitrii esse matrimonia? Affectus nostri vobis non serviunt. Non potes efficere imperio, ⁴ ut vel amem quem velis, vel oderim. Matrimonium vero tum perpetuum est, si mutua voluntate jungitur. Cum ergo quærat mihi uxor, focia tori, vitæ consors, in omne seculum mihi eligen-

¹ Alioqui abdicareris tantum.] *Ærodius*: Affui (inquit) alioqui. abdicaveris tamen. Rectius Pithœus. Sensus: si non adfuisses, abdicareris tantum. non etiam responderes. nihil foret, cur recusares abdicari. *Gronovius*.

² Quintilianus lib. 7. cap. 2. Quædam in scholasticis controversiis ponuntur, ad conjungendam modo actæ rei ferriem: ut, Pater, expositum qui agnovit, solutis alimentis recipiat. Minus diæto audientem filium liceat abdicare. Qui expositum recepit, imperat ei nuptias locupletis propinqui: ille ducere vult filiam pauperis educatoris. Lex de expositis, ad affectum pertinet, iudicium pendet ex lege abdicationis. *Ærodius*.

³ Ille decessit.] Sup. pater educator. nam duxit, pro dixit, reponere omnino non possumus: cum ex sequentibus, & ex adducto illo à me Quintiliani loco, appareat, non id agi, ut eâ, quæ jam ducta sit, repudiata, orbam divitem ducat: sed pater unam ducere filium jubet, vult filius alteram. A ut vero ita legendum est, Ille dotem dixit: quantacunque videlicet à paupere educatore dici potuit. Ulpianus tit. de dotibus, Dos aut datur, aut dicitur, aut promittitur, &c. Cicero pro Flacco, Quæcunque sine tutore auctore dos dicta est, nulla est. *Idem*.

⁴ Ut amem, quem velis.] Immo quam velis. *Gron.*

eligenda est: alioqui quid proficis invitum cogendo? repudiabo. ¹ At enim, inquit, lege cogaris orbam ducere. Quid? tu illius patronus es? sine me illi respondere. Si potest, lege illa cogat: interim noli mihi patriam maiestatem opponere. Sed nimirum non potest cogere, & ideo non cogit, alioqui forsitan illi responderem, ² non habere orbas privilegium, sed vacuis, inducere nuptias non occupatis. Quid ergo, inquit, orbam non ducis? Gaudeo, pater, quod misereri fortunæ potes: & hæc orba est, & hæc patrem perdidit. Fortuna similis, indulgentia propior est. In eadem domo educati sumus? novi mores, probabo vere-

¹ At enim (inquit) lege cogaris orbam ducere.] Quintilianus lib. 7. cap. 5. Huic parti subiungit Virginius causas abdicationis, dementiæ, malæ tractationis, orbarum nuptias indicentium. Lex fuit Athenis, qua utroque parente orbata, cui opima & opulenta successio evenerat, eam, ut ordinum dignitas familiarumque salva esset, proximus agnatus, aut cognatus ducere cogeretur: lex item altera, ut si qua indotata & egens orba esset, eam aut uxorem ducerent agnati & proximi, aut dotatam alii collocarent. Quem morem conqueritur Aristoteles lib. 2. Politic. cap. 7. suis adeo temporibus vix observari, & orbam cui libet jam, neque ex lege collocari. Gr. ἐπικλῆρ & ἐπικληρίτις appellatur. Demosth. κατὰ τὴν νόμον κελεύει ἐπικληρίτιαν εἶναι τὴν ἐπικληρίων ἀπειρὶν & ξένων & ἀσπῶν. & postea, τὴν ἐπικληρίων ὅσων τὸ θνητὸν τέλος ἐστίν, ἢ μὴ βέλῃ ἔχειν ὁ ἐκστρέφει γυναικας, ἐκδιδότω ἐπιδόξας, &c. Terentius in Phormione,

Lex est, ut orba, qui sint genere proximi, Eis nubant: & illos ducere eadem hæc lex jubet.

Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam, &c.

Item act. 2. sc. 1.

Vtrum si cognata est maxime

Non fuit necesse habere: sed id quod lex jubet,

Dotem daretis: quæret alium virum.

Qua ratione inopem potius ducebat domum?

G. Non ratio, verum argentum deerat, &c. Ex his apparet cur Virginius has causas orbarum nuptias indicentium, materias officiorum appellaret. Hic vero juvenis abdicatus respondet, se ab orba illa divite cogi non posse, vel quia proxima non esset, nec generis ejusdem aut familiaris: vel quia si orba id ex lege possunt, non tamen inter eas, una majus altera privilegium habet: hic vero utraque orba est, licet non ambæ divites. nec si privilegium habent, eo adversus eum utuntur, qui jam alii mulieri pactus est, aliisque nuptiis occupatus: qualis hic est, fide jam maritus & sacramento. Ærodius.

² Non habere orbas privilegium, sed vacuis.] Ærodius: sed agnatis indicere. Præclare indicere. Reliqua ita sunt concinnanda, ut aut deleatur particula negandi, aut pro sed scribatur nisi. Utroque enim modo constat sensus, qui requiritur. Non habere orbas privilegium, nisi vacuis, indicere nuptias. Et, responderem, habere orbas privilegium, sed vacuis, indicere nuptias, non occupatis. Et hoc posterius magis placet. Fortasse & malis indicendi. Gronovius.

SS 2

bo verecundiam, probo genus. Quid si mihi à patre commendata est? quid si rogatus sum? quid si etiam juravi? vis me fidem non præstare? & cui? qui me sustulit, qui patrem egit, qui te mihi patrem dedit: quemadmodum rogavit, non est quod dicas. Ego cogo: æque tamen pejero. Et quales futuræ nuptiæ, quæ perjurio junguntur?

S E R M O.

Ultima comparatio puellarum: illam esse divitem, facile inventuram maritum: hanc, in totum destitutam: & nunc vero orbam, si eam hic quoque deserat? referendam esse gratiam expositos colligentibus.

CCCLXXVII.

¹ Vocatus à patre in militiam, venenum terens.

PARRICIDII SIT ACTIO. Pater filium in militiam vocavit, ille ornatus donis ad patrem rediit, adhibitis amicis petit à patre, ne se amplius mitteret: non impetravit. Iterum fortissime pugnavit: rediit: terens venenum à patre deprehensus est. Interrogatus, dixit se mori velle. Parricidii reus est patri.

D E C L A M A T I O.

Parricidii reus sum. Quædam crimina ipsa magnitudine fidem non impetrant. Parricidium aliquando legem non habuit, nec immerito. Quis enim facile vinculis naturæ exolvat? Vos estis, qui nascentes excipitis. Itaque ad tantum nefas, magna oportet serie parricida veniat, & per hominum Deorumque contemptum, ad ultimum nefas conscendat. Quid hoc est, iudices: maximum omnium reo crimen objicitur, & solum: non circumscriptus amicus: cessant etiam familiaria adolescentiæ crimina: & ne in scortis quidem reus male audio. Plus fortasse quam putatis, iudices, pollicebor: non quemlibet ex illis subselliis, sed accuratorem ipsum, laudatorem dabo: nunquam abdicavit. Quid nî non abdicaret? cujus non solum innocentiam, sed

¹ *Vocatus à patre.*] Vet. cod. *Locutus.* Pithœus.

sed etiam virtutem cognoverat? Facinus indignum: inter speciosa militiæ opera, impietatis privati reus sum, sponsor salutis publicæ. Non sunt ejusdem pectoris vitia & virtutes. Etiam pro alienis patribus dimicare soleo. Sed forsitan non solum puram, sed etiam speciosam innocentiam gravet in parricidium causa: nunquid abdicaveras, & exuere naturalem indulgentiam prior docueras? An etiam hæreditatis cupiditate volebam te occidere? scilicet immensis luxuriæ oneratus damnis. An infelicitè te jubente pugnaveram & inertię pœnam verebar? Immo, inquit, invitus militabas. Sic fit ergo, ut quisquis hostem timet, patrem occidat. Ergo iners sum: atqui parricida non solum audax debet esse, sed etiam temerarius invitus. Quid ergo? rogare non possum, ¹ ad preces decurrere, non ad venena, iterum allegare amicos non possum? denique perseveras, mori non possum. Finge enim qualem te velis esse, crudelem? & hunc judex vindicabit: & propter hunc occidit filium. Sed melius ego de te judico. Puto te omnia indulgenter imperare filio. Avida est gloriæ paterna pietas. Nostra tyrocinia timidiora sunt. Nunquid offenderis, si te laudo. Sed ne tali quidem patri parco. Quemadmodum occidere volo? conducam percussorem? insidiabor peregrinanti? nihil horum est. Meas manus inquino, & sic paro venenum, ut deprehendar? Secreta sunt parricidarum scelera. Cur ergo, inquit, venenum habuisti? O miseram liberandæ adolescentiæ meæ sortem, & malis quoque ipsis tristiora remedia! Excusandum est, quod ne diluerem, mori volueram: & ultimæ cogitationes revocantur ad judicem. paulo minus quam post fata arcessor reus. Sed ne fallam te, pater, respondebo verbis fortunæ meæ, respondebo quod soleo, id est, non alius reus quam filius mori volo. O quanto facilius tibi mortis causas, quam parri-

¹ Ad preces decurrere, non ad venena.] ces decurrere, non ad genua. Scribe: rogare
Sic Pithœus. Nam Thaddæus: decurrere non possum? ad preces decurrere non audeo?
non ad venena iterum. Ærodius: non ad preces iterum allegare non possum? Gronovius.

parricidii reddam ! imo passim objectas & publicatas, tantum non transibo. Mori volui. quæris quare ? quia natus sum ad miseras hominum, incendia, naufragia, bella. Felices, qui suo arbitrio moriuntur. Scipio, inquit, bene habet, puto quia ultra pugnaturus non erat. Cato num & ille peccavit ? idem feci quod Cato. ¹ Ad quietem hoc interest, & dulcis quædam ad securitatem via. Quare mori voluerim quæris ? ² en, quia vivam reus sum : quare mori volui. Vides enim, ex voto adolescentiam egeram : nihil unquam me offendit : ³ quanquam interim & secunda ad usum meum faciunt, quicquid rogavit & pater, etiam solus exoravi. Pace majestatis tuæ dictum sit, non omnes tam fortes sumus, non omnes bella sustinere possumus. Sed non quisquis occidere hostem non potest, continuo patrem potest. Varia sunt ingenia : alii otio delectantur : ⁴ ego tecum volebam militare. En parricidam, sub judicio tuo vivere volo, in hoc etiam ambitiosus apud te, pater, amicos adhibui. Sed postquam jussus sum, obsequendum est, inquam patri, eamus in bellum. Quid habeo quod pro me timeam, si de filio pater securus est ? vidi alios sterni, alios fugari, universos ⁵ exercitus cædi, dedi. me periculo, subjeci, tanquam vilis mihi, fortunæ, & ideo puto, miser vici. Tum vero in æstimatione periculorum ac vulnerum, Quid

¹ *Ad quietem hoc interest.]* Lego: *Ad quietem hoc iter est, & dulcis quædam ad securitatem via.* Idem.

² *En, quia vivam. Reus sum.]* Scribe: *Quare mori voluerim, quæris ? en ! quia vivo, reus sum. Quare mori volui ?* Neque enim fecerim cum Ærodio : *Quare ? quia mori volui.* Idem.

³ *Quanquam interim & secunda.]* Hæc foedissime sunt contaminata. Sensum video, verba an divinando assequi possum, haud scio : *Quare mori volui ? Vides enim. ex voto adolescentiam egeram. nihil unquam me offendit. quicquid incepti, secundavit eventus. fecit, quicquid rogatus est, pater. etiam solus exoravi.* Perpetua iro-

nia est. Omnia enim contraria eveniant. & ideo causas moriendi sibi fuisse significat. rō vides enim illustravimus ad M. Senecæ contr. 12. Idem.

⁴ *Ego tecum volebam militare.]* Forte, laborare. Idem.

⁵ *Exercitus cædi, dedi me periculo, subjeci.]* Ærodus : dedi me, me periculo subjeci. Ego hic nihil moveo : sæpe enim exercitus integri in deditionem venerunt : sed sequentia non placent. Scribe: *me periculis objeci, tanquam vilissimæ fortunæ : & ideo, puto, miser vici.* Intellige: *tanquam vilissimæ fortunæ homo, vel, aliquis.* Idem.

Quid hic, inquam, nemo vincere potest, nisi mori voluerit? Redii in domum patris, nulla erat missio, ne post victoriam quidem. Si necesse est, moriamur, inquam, sed domi: ibi certe pater sepeliet, inter hæc tamen, paternam clementiam sperans, videat inquam, pater, deprehendat, qui roganti non credidit, morienti credat. Ipse me cum veneno obtuli, ut essem miserabilis. Sed, ut video, crudeliorem feci patrem: & non intelligo. Filium perire voluisti, cum in aciem misisti: si perseveras, venenum redde: liceat meis instrumentis mori. Sed miserere heredis, miserere viri fortis: iudicio impetrem, quod per amicos exorare non potui.

S E R M O.

Hoc est difficillimum in hac controversia, quod in eadem conditione & parricidii, & mortis, est militia metus: quem si inficiamur, non habuimus, cur ipsi vellemus mori: si fatemur, habuimus, cur patrem vellemus occidere. medio igitur temperamento opus est.

CCCLXXVIII.

Auctor pacis abdicandus.

Victa duobus præliis civitate, tertia instructa acie, pollicitus pacem adolescens, si permitteretur sibi cum duce hostium loqui, post discessum eorum, quia non indicat patri, abdicatur.

D E C L A M A T I O.

Non esse privilegium parentibus datum mentior: datum esse video liberis respondendi potestatem, & de abdicatione iudicem cognoscere. Dico igitur certa esse, quæ imperent patres, navigationem, militiam. Quædam excipi, senatoris, magistratus, iudicis sententiam: & liberos esse, quia cives. Hanc vero novam legem, Silentium crimen esse, cum abdicetur procacitatis petulantia sub hoc patre tacere non licet. Finge te quærere, quid amico deliberanti suaserim, extorquebis? quare iudex reum damnaverim? quam rationem senator in sententia secutus

Ss 4

sim?

sim? Isto modo levissimis quoque causis expellemur, & utcunque delicatis visum fuerit, testamenta perdemus. Abdicas. Amavi? potavi? & fortasse ista donasti. Tanti supplicii quod crimen est? Non indicas, inquit, quid locutus sis. Finge nolle: licet. Magistratus non exigit, patria non exigit, si proditorem putas, accusa. Sunt quædam secreta, iudices, & animi parentum imperiis vacant.

CCCLXXIX.

Dives à parasito sacrilego reus cædis.

Pauper & dives inimici. dives pauperem quodam tempore cum uxore occisum, adulterii crimine in publicum abiecit. Postea dimissus ab eo parasitus in sacrilegio deprehensus, è lege tortus, inter alia dixit, à divite pauperem illum inimicum injuria occisum. Dives cædis reus est.

DECLAMATIO.

R Eo cædis quid objicitur? petulantia, improbitas, circumscriptio? Ista ne pauper quidem objecit: nec potuit latere antea vita sub ejusmodi inimico, quem usque eo vehementem dicitis, ut mea manu esset jugulandus. Sed inimicum occidi. Quem? pauperem, qui nihil in curia, ¹ nihil in concione poterat. Inimici sunt ex pari. Sed puta inimicum fuisse, statim ad cædem confugiendum est? verborum contentiones armis finiuntur? etiam hostibus parcitur. Cæsar Catoni voluit ignoscere. Deinde mea manu occido. ² Tam efferati animi sum? non venenum est, non percussor, & dives sum? Deinde cum uxore? ne illi quidem parco. Deinde quemadmodum rapio? de publico? non clamat, non Quiritum fidem invocat? & tanti facinoris parasitum conscium advoco, & eundem postea ejicio: non timeo indicem? Quemadmodum ergo, inquit, uxorem corrumpit? alieni facti rationem à me exigit. Quis scio an

¹ Nihil in contentione.] Malim, concione. Fithæus.

² Tam efferati animi.] Vet. cod. affecti. Idem.

an hoc genere vindicare se voluerit, qui aliter, non poterat? Pauper, inquit, fuit. Quasi tantum pretiis mulieres corrumpantur, præsertim divites: imo illecebris & blanditiis magis capiuntur. Utrique si quis domesticorum adjuvit, per parasitum factum: & ideo ejectus, ideo à nullo receptus, quod eum læsisset, à quo liberalissime exceptus est. At enim dixit parasitus. Primum unus testis est; deinde parasitus. Tortus dixit. Eo minus credo; mentiuntur plerunque torti. Deinde hic habuit mentiendi causam, quod expulsus est, quod sacrilegium propter inopiam admisit. Astiti præsens: inde ille exarsit validius & fefellit: hinc reus factus sum.

CCCLXXX.

Crux scripta servo non danti venenum.

DE INJUSTO SUPPLICIO TRIBUNOS APPELLARE LI-
CEAT. Æger à servo, cui libertatem scripserat, venenum petit: nolenti dare, crucem scripsit. Hæredes volunt supplicium sumere, servus appellat Tribunos.

DECLAMATIO.

Testamento, inquit, cautum est. Ideo Tribuni cognoscunt, non utrum scriptum, sed quare scriptum sit. Crux scripta est: quare? quid commisit? anteaactam vitam scrutemur. Video illi prius libertatem fuisse scriptam. Quid igitur tam subito peccavit? nunquid venenum dare domino voluit, quo citius libertate frueretur? in contrarium incidi, non periclitaretur, si dedisset. Petenti, inquit, domino non dedit.

SERMO.

Questio an omnibus imperiis parendum, ¹ an ægro, an huic imperio: hic primum non debuisse: deinde non potuisse parere: ultima supplicii figuratio, sub ejusmodi titulo.

CCCLXXXI.

¹ *An ægro? an huic imperio.*] Forte: an ægri? Gronov.

CCCLXXXI.

Novercatorta filiam consciam dicens.

VENEFICA TORQUEATUR, DONEC CONSCIOS INDICET.
 Quidam filio superduxit novercam, & ex illa aliam filiam suscepit.
 Amisso filio, ambiguis signis, uxorem ream fecit: confessa illa in
 tormentis communem filiam consciam dixit. Adest filiae pater.

DECLAMATIO.

UT sciatis, iudices, nocentes tantum à me veneficii
 reos fieri, & hanc non immerito præteritam, ¹ pro-
 fert à sinu nutricis ream. Non peccant hi anni, ne in no-
 vercis quidem: Parvulæ serpentes non nocent: feræ etiam
 mansuescunt. Persona, virgo est: causa, soror: quam
 valde à fratre dilecta est? quemadmodum mortuum flevit?
² Sed mater, inquit, consciam habuit. Primum sceleratis
 naturale est, alienam conscientiam fugere: deinde si quæ-
 rant, adjutores quærere. Quod autem adjutorium in puel-
 la esse potuit? emit venenum, an confecit, ut fratri daret?
 Quid? ipsa privigno non potuit dare?

SERMO.

*Hic verba matris, appellantis filiam: illius, expavescentis ti-
 morem.*

DECLAMATIO.

Ego certe interrogavi: quid est, inquit, venenum? Cur
 ergo dixit consciam? ut me orbaret. Nihil dulcius est ultio-
 ne, læsæ. Et prorsus non frustra hoc cogitavit: certe si
 non aliud, iudicio patrem torquet.

CCCLXXXII.

¹ Profert à sinu.] Vet. cod. proferre à
 sinu. Pithœus. Profert à sinu nutricis
 ream.] Lege: profero. Gronovius.

² Sed mater, inquit, consciam habuit.]
 Corrige: Sed mater inquit: consciam ha-
 bui. Idem.

CCCLXXXII.

Tyrannicida conductus.

CUJUS OPERA TYRANNUS OCCISUS FUERIT PRÆMIUM PETAT. Dives senex, adolescentem robustum in tyrannicidium pecunia data conduxit : occidit adolescens tyrannum : certant de præmio.

DECLAMATIO.

CUjus opera? inquit. Operam puto laboris esse, præclii, armorum. Tu, quam dicis operam? consilii. Atqui nemo, ut proposuit sibi tyrannicidium, continuo tyrannicida est. Tuum ipsum consilium quid profuisset citra manum meam? Ergo operam lex desiderat : ideo tantum concedit præmium. Atqui si hæc opera est, ego pugnavi. Sed ego, inquit, conduxì. Puta nempe, conduxisti, ut tyrannicida essem, tanquam si conduxisses, ut gladiator aut histrio essem : si conduxisses, ut hominem occiderem. nempe & ego tenerer. Non tua sponte tyrannicidium fecisti. Age, si hortatus esses in tyrannicidium, præmium peteres : sed tu me propter mercedem tuam putas tyrannicidium fecisse? tantum meritum mercenariæ operæ imputas? Non est humilis pectoris libertatem publicam capere. Etenim si tua merces movere me potuit, multo magis præmium movit : & ideo ad me venisti, quia intellexisti à vultu cogitationem tyrannicidæ. Cur ergo, inquit, mercedem accepisti? non cupiditatis causa, sed pignoris : quia tentari me putavi, & te à tyranno summissum. Quid ergo, duo præmia feres? ideo tyrannicida sum, ut tu. Jam habes præmium, patrimonium, liberos, tyranni mortem desideratam.

CCCLXXXIII.

CCCLXXXIII.

Rapta male tractata.

QUE VIRUM MALÆ TRACTATIONIS DAMNAVERIT, DUPLAM DOTE M RECIPAT. SI INDOTATA NUPSERIT, LITEM ÆSTIMET. Rapta nuptias optavit, postea virum malæ tractationis damnavit: litem morte æstimat.

DECLAMATIO.

NImio amore, & sollicita inquisitione hic offendit uxorem. Venit illa in forum gratioſa: ne nos quidem obſtitimus, quo minus vinceret, ut ſciremus quanti dotem æſtimaret. Iudices dixerunt. Quid nos intercedimus? Optime iſſis conveniet: hæc tamen, ne ſine cauſa in forum videatur veniſſe, ferat aliquid ſolatii: bene credimus illi ejus patrimonium, cujus capiti pepercit. Veneramus hilares ad æſtimationem. At iſta, Quid mihi, inquit, cum pecunia eſt? mortem deſidero: putat ſe, ut occideret, viſſe, quæ vicit, quia non occiderat. Obſequendum eſt tibi, adoleſcens: nihil in mulierem dicam, ſed patiaris cauſam tuam defendi. Dicimus pecuniarias lites eſſe: litigatorem eſſe, non reum, non qui de capite ſortiatur: illud judicium, vocari quæſtionem, quidlibet potius quam litem. Æſtimet, inquit. Quam familiare, quam quotidianum verbum eſt? ſi quid commodatum non redditur, nota ſunt verba poſtulantium, QUANTI ÆSTIMET. Ergo pecuniarium verbum eſt: huic tu mortem putas ſubjici? Veneficus exulat, alii ſcelerati mitius puniuntur: malæ tractationis damnatus occidetur: Mea inquit, æſtimatio eſt: imo judicium. 'Tua in una lege eſt, quam habuiſti: & lex ubi perire vult hominem, aperte ſignificat: DESERTOR OCCIDATUR.

SERMO.

Ultima ſunt preces, ut exoretur mulier.

DECLA-

1 *Tua in una lege eſt.]* Malum, tua, in bona è lege eſt. Pith.

DECLAMATIO.

Serves munus: nam removeas licet secures, si irasceris, morietur alioqui. putas illum dilaturum nuptias tuas. Denuncio, iterum rapiet.

CCCLXXXIV.

Virgo immolata pestilentia.

In pestilentia responsum est, virginem immolendam. Sorte ductam pater virginem negavit. Magistratus immolavit: non finiebatur pestilentia: iterum sortiti sunt: altera immolata est: sedata est pestilentia. Prioris patri magistratus reus cædis est.

COLORATÆ.

SOrtem filiæ tuæ Deus inter virgines esse noluit: sed tanquam alienæ turbæ exemit.

CCCLXXXV.

Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit.

DAMNI INJURIA DATI SIT ACTIO. Adolescens cum amaret ancillam meretricem, & multa ei donasset, amatorium ei dedit: videbatur amare ancilla adolescentem: agit leno cum eo, damni injuria dati.

DECLAMATIO.

Siquis utramque partem inspexerit, intelliget profecto, Sex utra parte sit damnum. Nam lenonis impudentiam satis admirari non possumus, qui non contentus in lupanari venditare ancillam, in foro venditat, quo plures amatores inveniat. Quod si aliquid valet amatorium, fateor, hic bibit.

SERMO.

Rei gestæ ordinem cui necesse est exponere, in ejusmodi persona necesse est erubescere. Questiones illæ sunt, an leno damni injuria dati agere possit, an impune illi injuria fieri: an cum suam injuriam non possit vindicare, mancipii possit: ¹ an si mancipii non potest, prostituti possit. Quid sit damnum datum esse: cum quis non habeat.

¹ An si mancipii non potest, prostituti possit. Potius, prostituta. Gronovius.

habeat, quod ante possederit. Etiamnum, ut in primo loco comparatio personarum, utrum credibilis sit adolescentem intulisse damnum, an accepisse. Felicem esse etatem, si servare possit sua: & lenonem circumscriptum quis crediderit.

DECLAMATIO.

Quamquam ut fecerim damnum, merito relata tibi talio est, propter quem damna omnes faciunt. Leno est publicum damnum. Atqui tuam ancillam habes. Malo, inquit, exemplo datum est. ¹ Quid ni ait civitatem stare non posse, quia meretrix amet. Amatorium, inquit, dedisti. Damni agis, & veneficiu[m] objicis.

SERMO.

Hic an amatorium effectum habeat. Quid enim si deformis det, si debilis, si cacus, si pro absente? nunquid enim mandata medicamentum accipere? & illud prius. Quomodo animum mutet, quod corpori non noceat, per quod transit? & mutat animum, ut indulgentiam praecepiat, isto modo lenonem divitias in manu habere. Cur ergo, inquit, dedisti? Multa miseros etiam sine ratione tentare. Huic, cum tristis esset, supervenisse anum: monstrasse: hunc, antequam daret monstratam potionem, ne quid noceret, priorem bibisse: reum autem sub hac culpa esse, quod non tacuerit. Ultima figuratio, quemadmodum leno damnum aestimaturus sit: nimirum voluisse aestimare ancillam, & fortasse huic vendere. Supra etiam illud quæremus, unde intelligat amare ancillam. Quod saepius veniat. Hoc illam saepe fecisse dicet: nempe amat, ² sine illa non potest vivere: hoc est miseri juvenis amatorium. Et illo loco dicemus, Non posse illum aliquando damnum sentire, qui nullo labore tantos quaestus faciat. Invidendum illi, nisi leno esset.

CCCLXXXVI.

¹ Quidni? ait civitatem stare non posse.] Sic & Aërodius. Atqui uno spiritu continuandum: Quidni ait civitatem stare non posse, quia meretrix amet. Non enim hoc dixit Leno: sed adversarius

illudens parum abesse ait, quin dicat. Idem.

² Sine illa non potest vivere.] Lege, sine illo. nempe adolescente. nam de meretrice loquitur. Idem.

CCCLXXXVI.

¹ Iphicrates cum gladio.

Reus est Iphicrates, quod vim iudicio fecerit, cum Cotyn Thracum regem in id adduxisset, & gladio cinctus ipse venisset.

DECLAMATIO.

Non tulimus tabellas, sed fugientes projecimus: non iudices reum absolverunt, sed reus iudices. Quid est vis? hæc fit alias patientia, alias metu, quorum alterum ad corpus, alterum ad animum pertinet. Si male iudicatum est, fuit aliquid, quod iudex timeret. Hoc sic probo, qualis in iudicium venis? Ego illum habitum reorum nove-ram. Ad summam, id solent rei à iudicibus petere, quod nuper iudices petiere à reo, ut sibi parceret.

S E R M O.

Reus dicit, non, inquit, hoc animo feci, ut vim facerem, ideo, inquit, ² gladium retuli, ut illo me, si innocens oppressus essem, interficerem.

CCCLXXXVII.

Fortis abdicans servatum.

Desertorem filium, cuius desertoris salutem ipse fortis optaverat, abdicat.

DECLAMATIO.

Duas leges habui, viri fortis, & patris. Viri fortis legem, transtuli in patrem, patris, in virum fortem.

CCCLXXXVIII.

Avia testis.

Qui habebat matrem, duxit uxorem, ex qua natum filium, aviæ nutriendum dedit. Moriens hæredem filium fecit: substituit uxorem: dispensatorem suum manumitti iussit. Puer reductus ad matrem, & ab ea in fundo maritimo, visis piratis relictus, non comparuit. Post paucos dies 3 cadaver confusis lineamentis, quod filius putaretur, in idem

¹ Epicrates cum gladio.] Immo Iphicrates. Idem.

² Gladium retuli.] Lege attuli. Idem.

³ Cadaver confusis lineamentis, quod filius putaretur.] Omnino filii. Idem.

in idem litus ejectum, mater ductis sepelivit exequiis. Dispensator manumissus ab ea post aliquot annos negotiatum profectus, adolescentem, quem dominum diceret, apud venalitarium repertum, iudicio asserens, evicit. Cum eo revertit in patriam. Puerum agnoscit avia: negat suum mater.

DECLAMATIO.

CAusam, iudices, probatam peregre, probatam domi, propinquis, domesticis, libertis, aviæ (facinus indignum!) matri tantum probare non possumus, usque eo se libenter credit orbatam, ut suos non nisi mortuos agnoscat. Quod si antea ignotum fuit, quantum pecuniæ cupiditas possit, victrix etiam de natura triumphat. Mulier modo cadaver, tanquam filium, complexa: nunc filium, tanquam cadaver, fugit, quæ funus suum tantum sibi credidit, gratulationem nemini credidit, infelicem puerum sola non agnoscit ex propinquis. Causam quæritis? quia vivit.

NARRATIO.

Habuiamus adolescentem optimum propinquum, mitissimum patronum, fidelissimum amicum: maritum vero nimium quoque uxorium: quod ignovimus. Filium sustulerat. Puer continuo ad aviam translatus est. Scilicet ab illa matris indulgentia occupata est, & hæc ablatum non indignata est. Toto illi corpore innotuit: non tamen ulteriorem aviæ notitiam profiteor, nepotem suum optime facie novit. Moriens igitur propinquus noster, testamentum scripsit breve & simplex. Nam neque diu de primo hærede cogitandum fuit, habenti filium: nec de secundo, habenti uxorem. Nec sane invidimus isti honorata viri iudicia, quibus utinam gratiam referret. Neque avia captare testamentum ejus fas putavit, cui destinaverat suum. Hæc est nostra narratio, ista narret suos piratas. Non insequar eam malignis suspicionibus, nisi quod suos libentius mortuos agnoscit. Habetis narrationem pueri, habetis & matris: audite liberti. Interposito tempore, libertus notæ probi-

tatis

tatis (Deorum credo numine, quod rebus humanis, etiam qua non apparet, intervenit) peregre negotiandi causa profectus est; cum forte videt puerum venalibus interpositum, simul & agnovit, & agnitus est. Quis, inquit, vobis narravit, in quas terras delatus essem? num avia vivit? Itaque habuit puer assertorem, assertor sponforem, peregrinus advocatos, cum ipse vultus causam ingenuitatis suæ ageret: filium istius, quid aliud dicam, quam agnovērunt? Nec mirum: nihil erat confusum. Fateor multum absentium quoque profuisse nomina, cum diceremus, Habet matrem, habet aviam. In una re, iudices, mentiti sumus. Affirmavimus enim futurum, ut hunc mater agnosceret.

ARGUMENTA.

Bona paterna filio peto. Sed ego, inquit, hæres sum. Sed hic prior hæres. Perit, inquit. Quando? apud aviam valuerat, 'ad mortem arcessitus est? diutius captivi apud piratas vivunt. Visis, inquit, piratis, relictus, fluctibus obrutus est. Quid ais, relictus? ulli metus filii memoriam tibi excutiant? matrem non agnosco. Quædam animalia ipso ore in periculis catulos suos transferunt: novaque illis indulgentia manus commissa est: noxios alioqui morsus, huic uni officio mitigant. Nidulorum, si infestantur, crebra mutatio est: nec quicquam usque eo ferum est, ut non cum progenie sua migret: adeo illis, quibus omnium rerum intellectus negatus est, hic tamen affectus relinquitur. Romani generis auctor, divisus inter patrem & filium pietatis officiis, cum utrumque ad fugiendum anni deficerent, alterum tulit, alterum traxit. Mater disce fugere. Puto non miramini, cur mater non recipiat, quem tam vilem habet, ut tanquam cadaver relinquat. Primus, inquit, hæres perit. Nisi fallor, iudices, in hoc controversa est, utrum fluctibus submersus sit puer, an à piratis

T t

raptus

1 *Ad mortem arcessitus est.*] Alii, *ad matrem.* Ærodi.

raptus sit. Si doceo non periisse, nimirum raptus est: si raptum ostendo, doceo etiam vivere: si vivit, nimirum hic est, quem invenit libertus, evicit assertor, iudex remisit, avia recepit. Verum, ut propositum ordinem sequar, nego in mari periisse. Littus amœnitate notum, nunquam elato alluitur mari, sed molliter devexum, æquali planitie, paulatim superveniente pelago, subsedit. Longo spatio ingredientem fatigat, antequam destituat. Porro, tu tranquillo mari, an æstuante progressa es? Credibilius scilicet ad hæc oblectamenta lætiores eligimus dies: horridus vero ¹decidentium undarum fragor, & exæstuantis fluctus minax facies, & tibi opportuna secundum ipsa habitandi littora, ²non rapienda, sed expectanda obsessio est. Ita habitas, ut tibi etiam tranquillitates eligere fastidiose liceat. Sane tamen adversis tempestatibus, & sævientibus secundis offerre libuerit: ne hoc quidem periculosum. venientis enim fluctus, & consurgentis freti facies ante terret, quam decipit. Utinam quidem ejusmodi tempestatibus productus esses, puer! ³tu potius patrem reliquisses. Denique quo tempore submersus? dum applicant piratæ, an ante? necdum scis? tam segura es? hoc matri non credo. Cur enim nemo ex pædagogis vidit? si vidit, cur laboranti auxilium non tulit, dum applicant? necesse est utique tunc fluctus vitaverit, & ipse quoque piratas fugerit. An vero eodem tempore & pirata applicat, & fluctus prædatur? Rogo vos, qui ante adventum tutus fuit, adventu piratæ periit? Cur ergo, inquit, nemo clamantem audiit? Primum vicinus undarum sævientium fragor, audientium auribus minorem excludebat sonum, deinde in tanto tumultu fugientium, præteriisse vocem non mirum

¹ Decidentium.] Alii, decidenti die. & paulo post, occasio est. Pith.

² Non rapienda, sed expectanda obsessio est.] Alii apud Ærodiū, infestio. Forte, oblectatio. Gronovius.

³ Tu potius patrem reliquisses.] Supple,

quam matrem, inquit Ærodius. Immo lege, matrem: & supple, quam illa te. Tu conterritus tempestate citius illam reliquisses, quam illa te, ut rapereris à piratis. Idem.

rum est. Quid ita non auditus est? Ne quæso, infelici puero vilitatem sui imputaverit, quod relictus, quod desertus est. Cur non audisti? longius fugeras. Sed post paucos dies, corpus expulsum est. Quid mirum, ubi piratæ vagantur? Quid tu porro, impune sæpe maria trajici putas? non minus possum dicere alienum fuisse, quam tuum filium: signa confusa sunt: imo credibilis est, naufragi fuisse (littus enim amœnum, non infestos scopulos habet) utique post paucos dies, cum dicas expulsum: illum vero longo tempore non expulsum, sed advolutum. Quomodo autem potuit confusa facie agnosci? Æras, inquit, conveniebat. Hoc inter argumenta mea minimum est, statura: hoc in actione loci. Quare ergo mater sepelivit? nescio, hoc unum dico, non potuerat agnosci: festinavit in bona.

S E R M O.

Summovimus peregrinum cadaver: restat ut inducamus filium.

D E C L A M A T I O.

Primus, inquit, hæres sepultus est. Hic ergo quis est? unde? qua fiducia? Æras eadem est. Quid si solet quidem hoc argumentum apud te valere? Sed cur ex æqualibus nemo alius hanc spem vindicat? hoc argumentum transeo: statura suffragatur: nec hoc me movet, & tu hæc dicis. Sed hæc valeant, ubi confusus est vultus, ubi lineamenta oris, oculorum, & coloris proprietas, capillorumque habitus, omnia staturæ levia. At similitudo fecit illi animum. Age, quid si ancilla cognoscit? Est quidem humilis persona, & ei fortuna gravitatem detrahit. Sed sæpe² magnorum fides ex magnis venit. Quid si frugi, probata domino? Sunt etiam in his morum discrimina. Quid? ad fontem causæ per gradus venio. Libertus paternus agnoscit: frugi servos, liberos facimus: fortimur genus, non eligimus: nec ante nos nostri arbitrii sumus. Et nescio an ma-

jus

1 In bono.] Malim: in bona. Pith. | Videtur potius legendum ex parvis. Pithœus.
2 Sæpe magnorum fides ex magnis venit.]

ius sit facere genus. libertus viri tui, mulier, cujus iudiciis gloriaris, qui te filio substituit, hunc etiam à filio manumisit: quod tibi dedit, nulli abstulit: quod huic, etiam filio subduxit. Facilius est viro placere, quam domino. Sed per se mentitus agnoscit patronum. servitutem sibi manumissus imponit? Huic (inquit) debeo manus, operas, testamentum. Vindictam magno redimere solent. Colludit, inquit, cum avia. Bene agis. Dum evertere vis testem, alterum dedisti. Convenit, inquit, illis. Proba convenisse. ¹ Speraverunt effectum mendacii. Qui potuit esse sermo? Nepos meus periit fluctibus, & sepultus est. Tu tamen vade, aliquem venalem adduc, ego agnoscam, perfectum est. Non timent deprehendi? non omnia signa confusa sunt. si odit, testamentum potius dementiae accuset; dicat subjectum, dicat falsum, accuset te quod filium ad mare duxeris: dicat, tua culpa periisse. Quare deinde tam sero post annos consilium initum est ejusmodi? Res inter initia urunt, & livor mora solvitur. Sed ad hoc proficiscitur, qua ratione alienum servum evincit: modo dicebam, libertum habeo, at jam præjudicium habeo: si testis honestior juraverit, conficitur controversia. At ego multos iudices juratos dabo: causa cognita; excussa & absoluta est. Nego solvenda esse judicia: hunc esse puerum, inventi sunt, qui jurarent. Peregre, inquit. illic dicis, ubi non gratia, ubi contra hæc omnia nuda veritas stabat: hoc meum argumentum est. Quid? quod non tantum judicatum, sed etiam peregre judicatum est, ubi non propinqui, ubi vix quisquam erat, qui patrem hujus nosset? At hercules, quale domi iudicium est? ibi solus libertus vicit: hic & avia defendit. Dedit, inquit, libertus pecuniam venalitiario, ut prævaricaretur. Sane nec avia libertum timuerit, nec libertus venalitiarium. Proba libertum habuisse pecuniam, tulisse, dedisse: necesse est multum

vena-

¹ Speraverunt effectum mendacii.] Lege: speraverint. Sic ita, concedo, potuerit illis hæc spes innasce. Grm.

venalitiarius poposcerit. Æstimavit enim non rem suam, sed spem nostram. Age deinde, non timet libertus, ne ille qui puerum vendidit, ¹ ubi vendat indicium? ne veniat, ne scribat? si corruptum iudicium non probas, vici. Agnoscit avia, quæ maiorem temporum partem hujus oblectatione consumpsit. Filius meus, inquit, in hac ætate talis fuit. Digna est testis notitia, de nepote dicit causam: nullum testamentum captat, etiam suum pignorat. Sero hoc placuit: hoc & tuum argumentum est. Filium sustulit: pudicæ argumentum est, hunc curiose educavit, in nullum littus duxit. Sed filius illam notavit. Si merito, hujus crimen; si immerito, illius. Dic quare? immo noli mortuum illius criminari filium: non queritur: sed sperat pecuniam. Primum ejus ætatis est, ut debeat contemnere. Odit me, inquit. Quam habet injuriam tuam? nihil queritur: nisi quod filium tuum in littus duxisti: ideo perierat: nimirum oscula sua venalitiarius inquinat. Non debeo, inquit, videri invita filium agnoscere: mater sum. In multis, nihil matris ultra titulum est: nec novercæ omnes.

S E R M O.

In matrem & illa Cicero dixit: Mater enim à me, tametsi in hunc hostili odio, & crudelitate est, mater, inquam, appellabitur. Sub hoc tamen titulo insidiatam filio dicit quæsisse pericula, ut filii sui bona sector possideret.

D E C L A M A T I O.

Nihil quidem ultra hæc timendum fuit: & supra fidem læsus est. Gratulari tamen tibi inter calamitates tuas, cruenta, possum, quod avia secunda hæres non fuit. Multa sunt, quæ animum tuum sollicitent: ingentis patrimonii hæreditas, & gravior possessionis, quam spei jactura est: & diu cum ea fuit. Illa tecum (habeo certum) cogitas, Si

reci-

¹ Ubi vendat.] Lege, tibi vendat. Pith. | scribendum, tibi. A te pecunia accepta omnem minimum detegat. Gronovius.

recipio, ducet uxorem, quam fortasse cariorum habeat quam matrem. Ergo sola obstat patrimonii cogitatio. A piratis dimissum, à fortuna, ô te, liberte, inofficiosum! reduxisti, non ad imagines, sed ut propius amissam dignitatem aspiceret. Etiam, inquit, fortunam meam noveram. Non est puer, quod cum liberto queraris: omnia tibi reddit, præter matrem.

HABET HUCUSQUE CONTROVERSAS
NUMERO CXLIII.

I Habet huc usque Controversas numero CXLIII.] Sic vetustissimum & optimum exemplar S. T. R. quod Claudii Falceri V. C. doctiss. beneficio habuimus. Sequebantur vero in eodem exemplari declamationum Annæi Senecæ libri decem, breviati illi quidem, ut alias separatim editi sunt, sed aliquanto tamen meliores vulgatis, cum hac inscriptione, INCIPIT SENECÆ DECEM RHETORUM: quem etiam in aliis exemplaribus titulum fuisse vel illa Io. Salisberienensis ex lib. 8. Polycr. arguunt. Legantur, inquit, & libri illi quos Seneca decem oratorum sententiis sub imagine declamationum scholarium illustravit. Esse autem illas declamationes non L. Annæi Senecæ, quem Nero quinquennii

magistrum habuit, sed patris ipsius quem Marcum quidam prænominant, & nobis ante visum fuit, & ab elegantissimo diligentissimoque antiquitatis Lipsio nuper in Electis notatum est. Post has incipiebant, EX CALPURNIO FLAC. EXCERPTAE X. RHETORUM MINORUM. quo ordine superior nostra conjectura de hac inscriptione nonnihil confirmatur. Sed nec illud dissimulare volumus in illo optimo & vetustissimo codice Calpurnii Flacci vix superfuisse quartam partem: reliqua nos habuisse ex Italico exemplari non adeo vetusto. Quis autem hic Calpurnius fuerit, alii fortasse dicturi sunt: mihi quidem nondum scire contigit. *Pithæus.*

CALPURNII FLACCI
EXCERPTÆ X. RHE-
TORUM MINORUM.

C U M
PITHOEI & GRONOVII
N O T I S.

CHRISTIAN FLACCI
DIOCLARIUS R. R.
TOMUM MINORUM

PHILOSOPHIA

INCIPIUNT EX CALPUR-
NIO FLACCO
EXCERPTÆ X. RHETORVM
MINORVM.

I.

Uxor tyrannicida.

QUINQUE CUM TYRANNO PROXIMÆ FAMILIÆ PUN-
NIANTUR. Quæ habebat duos filios, & tyrannum virum, tyran-
nicidium fecit. præmio impunitatem liberis postulavit, meruit. Ex
his alter occupavit arcem, eum mater occidit. Petit alteri impuni-
tatem: contradicatur.

CONTRA MATREM.

 Ccidam, inquit. Quanta nobis patienda sunt,
dum occidere tyrannum foemina possit, & ma-
ter velit! non possum filii mei mortem videre.
Hoc est ergo, quare illum velimus occidere.

PARS ALTERA.

Petit præmium, non quod accipiat, sed quod accepit.

II.

Natus Æthiops.

Matrona Æthiopem peperit: arguitur adulterii.

CONTRA MATRONAM.

EXpers iudicii est amor: non rationem habet, non sani-
tatem: alioquin omnes quidem amaremus. Nonnun-
quam incredibiliter peccare, ratio peccandi est. Non sem-
per, inquit, similes parentibus liberi nascuntur. Quid
tibi

I CALPURNII FLACCI.] Ætas huius | *rescripsit, ne quod præiudicium fieret nato.*
viri, ut opinor, haud vulgaris co- | *Forte & l. 8. π. 2. D. de Manumiss. Di-*
gnosci potest ex l. 8. D. de ventre in poss. | *vus quoque Pius Calpurnio rescripsit. Pom-*
mittendo. Si ventris nomine mulier missa | *ponius l. 34. π. 2. de Fideicommiss. li-*
sit in possessionem, D. Hadrianus Calpurnio | *ber. Servus legatus erat Calpurnio Flacco,*
Flacco differendam accusationem adulterii | *isq; rogatus erat eum manumittere. Gron-*

tibi cum isto patrocinio est, nisi ut appareat te peccasse securius? Miramur hanc legem esse naturæ, ut in sobolem transeant formæ,¹ quas quasi descriptas species custodiunt? Sua cuique genti etiam facies manet. Rutili sunt Germaniæ vultus, & flava proceritas² Hispaniæ: non eodem omnes colore tinguntur. Ex altera parte, qua convexus & deficiens mundus vicinum mittit orientem,³ illic effusiora corpora, illic collectiora nascuntur: diversa sunt mortalium genera: nemo tamen est suo generi dissimilis. Quid ergo? inquit, amavit Æthiopem. Est interdum, iudices, malarum quoque rerum sua gratia:⁴ est quædam formarum voluptas. Miraris si aliquis non sapienter amat, cum incipere amare non sit sapientis? da mihi sanos mulieris oculos:⁵ nemo adulter⁶ formosus est. Perituræ pudicitiae minima est in eo sollicitudo, quemadmodum pereat. Proprium est profanæ libidinis nescire,⁷ quo cadat. Ubi semel pudor corrui, nulla inclinatis in vitium animis ruina deformis est. Is demum libidini placuit, in quem non posset mariti cadere suspicio.

P A R S A L T E R A.

Ita non majus est argumentum pudicitiae, quod parere voluit, quam impudicitiae, quod infelicitè peperit? Vides partum læsis fortasse visceribus excussum. Multum fortunæ etiam intra uterum licet: vides sanguinis vitio perustam cutem, colorem putas: istud fortasse infantis injuria

¹ *Quas quasi.*] Vetusius exemplar, *quas quasi descriptas*. Pithæus. *Quas quasi descriptas species.*] Lege, *quas quasi descripti in species custodiunt*. Gron.

² *Hispaniæ.*] Alterum exemp. *Hesperia*. Pith.

³ *Illic eff.*] Al. *Illic offusciora corpora*, *illic coloratiora*, male. Idem.

⁴ *Est quædam formarum voluptas.*] Forte: *Est quædam infamiæ voluptas*. vel *deformium*. Gron.

⁵ *Nemo adulter formosus est.*] Particulam negandi inserit Pithæus. Non inc-

pte, si de perdita & projectæ libidinis foemina hoc efferretur. Sed non separandum hoc membrum à præcedenti:

Da mihi sanos mulieris oculos: nemo adulter formosus est. Hoc est: Uxori bonæ mentis nec Nireus nec Parthenopæus placebunt: infra pudiciam erit forma. Sic in contrarium nec mœcha formas distinguit, dum satiet libidinem. Idem.

⁶ *Formosus.*] Fortasse melius, *non formosus*. Pithæus.

⁷ *Quo cadat ubi semel pudor corrui.* Nulla. Idem.

juria est. Hoc ipsum, quod ita infuscatam cutem livor infecit, dies longus extenuat. Nivea plerunque membra sole fuscantur, & corpori pallor excedit: quamvis naturaliter fuscus artus umbra cogit albescere. Tantum tempori licet: quantum putas licere naturæ?

III.

Miles Marianus.

Miles Marii adolescens propinquum Marii tribunum vim sibi inferentem peremit. Reus est cædis C D.

PRO MILITE.

Propinquus, inquit, imperatoris occisus est: maeste virtute adolescens, & Marium vindicasti. Ubicunque periclitatur pudicitia, suam legem habet. Quid agis tribune? tibi nondum vir est, ¹ qui Mario miles est? Non longe ab eo est miles, ut promittat stuprum, qui rogatus tantummodo negat. Crede, imperator, male de te judicasset miles tuus, si tribuno pepercisset. Hanc vim Virginius parricidio fugit: propter hanc Lucretia pectus suum ferro fodit. Pudet me imperator. Foeminæ exemplis militem tueor. Stuprum minatus est militi tuo? minus est, quod nobis Cimbri minantur.

PARS ALTERA.

Miles tuus, imperator, jam aliquid impudici habet, quod ad impudicitiam placet. Tu gladium commilitonis tui cruore tinxisti, quem satis fuit ² minari.

IV.

Parricida carcerem petens.

DAMNATUS PARRICIDII ANNO CUSTODIATUR. Qui sub noverca damnatus est, vult illum pater domi custodire: ille petit, ut publico carcere servetur.

PRO PARRICIDA.

Jubete quamprimum ad illas impiorum tenebras trahi: liceat impetrare, quod non licet ³ recusare. Ego me unquam

¹ Qui Mario miles est.] Al. qui Mario jam miles est. Idem.

² Minari.] Vet. mirari. Idem.

³ Recusare.] Vet. excusare. Idem.

unquam crederem tam infelicem, ut mihi aliquis etiam carcerem invidet? Parum est tibi in cruciatus meos annus & carcer, & veteris, ne quem gemitum ¹ miseri aures tuæ perdant? ne non singulis tormentis meis paterni oculi fruuntur? ne, laxata vincula, desit, qui adstringat? Non potes adversus damnatum jure patris uti: jam ² non larem habeo, non servum, non patrem; ac ne damnatum esse poeniteat, non novercam. Video carcerem publicum, saxis ingentibus structum, angustis foraminibus tenuem lucis umbram recipientem. In hunc coniecti, robur Tullianumque prospiciunt: & quoties jacentes ferrati postis stridor excitat, exanimantur. & ³ alienum supplicium expectando suum discunt. Sonant verbera, cibus recusantibus spurca manu carnificis ingeritur. Sedet janitor inexorabili pectore, qui matre flente siccos teneat oculos. Illuvies corpus exasperat; manum catenæ premunt. Quid est quod me lex anno reservat? nescio quid adhuc ⁴ cogitat. Nimirum de parricidio, etiam cum creditur, non liquet? Æstimate, judices, quid fugiam, qui hoc postulo? Quid hoc est, judices, à patre parricida non timeor? dicam, sævite, cum ⁵ rogem: dicam, miseremini, cum carcerem rogem.

P A R S A L T E R A.

Egone secretum isti conscientiae dabo? & ibi te patiar includi, ubi non erubescas? Dignus es, parricida, dignus es videre patrem, si tam grave putas, ut vel carcerem malis. Debeo, judices, debeo tandem agere mitius pater, si tam graviter sibi damnatus irascitur? Mirabar, si quis tantum sceleris auderet, qui contemnere carcerem posset. fugit, odit, avertitur, & limen patris execratur. Ignoras profecto

¹ Miseri.] Al. miseriae nostrae aur. Idem

² Non larem habeo, non servum.] Dixi in Observationibus legendum videri, non sacrum. Sive inavis sacra, ut frequentius loquuntur. Sed & bene sacrum. Seneca in Troad. & quondam sacrum Regni

jacentis. Gron.

³ Alienum supplicium expectando.] Lege, spectando. Idem.

⁴ Cogitat nimirum de parricidio etiam cum c. n. L. Pithœus.

⁵ Rogem? Idem.

profecto sortem tuam, si putas aliud iudices debere respicere, quam quod nolis. ¹ Hanc crucem patere, si gravis est: hunc diem, si odisti, vide. Nihil illi adversus patrem ² liceret, etsi parricida non esset.

V.

Leno.

Juvenes frequenter ad lupanar veniebant; cum his leno frequenter denuntiasset, ne accederent, foveam fecit, & complevit ignibus. adolescentes cum venissent, exusti sunt. accusatur à parentibus eorum leno læsæ reip.

CONTRA LENONEM.

Denuntiavi, inquit. dii boni! ³ quantum ausus est, quod ne post denuntiationem quidem creditum est. Fuit in illis summa pietas; placuere parentibus: summa frugalitas; displicuere lenoni. Tu te jure audes defendere? nihil ei licet, in quem nihil non licet. Denuntiavi, inquit. novimus lenonum venales minas. Injuriam, inquit, faciebant Mancipiis meis. Quid enim aliud in his, quam injuriam vendis?

PARS ALTERA.

Ubi, quid futurum est denuntiatum, culpa ⁴ patientis est.

V I.

Decreto de reditu occisus.

Adolescens dives nobilis, hospitatus apud exulem. exul scripsit Senatui velle se indicare de affectata tyrannide. Senatus revocandum censuit, hoc divite contradicente, dum revertitur exul, occisus est. accusatur dives affectatæ tyrannidis.

CONTRA DIVITEM.

Intercepisse te putas indicium: ipse fecisti. Secundum sententiam divitis, pauper non est reversus: dicturum se de

¹ Hanc crucem.] Forte: Hanc lucem. Gron.

² Liceret, si p. n. e. Pith.

³ Quantum ausus est.] Lege: Quanti

ausus est. Hoc est, quantum ausos dicis, qui tuæ scilicet denuntiationi non crediderunt. Gron.

⁴ Patientis.] Vet. parentis. Pith.

se de tyrannide pollicetur, quid, vis, ¹ suspicemur? tu nihil nuntias, ² sed inde venisti: venerunt epistolæ consecutæ. Sed cur de publico statu mandare hospiti noluit? Putatis illum contradixisse? Confessus est. Sceleratis ingeniis, & plusquam civilia cupientibus, non dominari instar servitutis est. Jampridem te ³arci nostræ tua fortuna minatur: supra civilem hanc ⁴ æquationem divitiæ te elevarunt: non sine exemplo timemus. In Manlio quondam potuisse, damnatum est.

PARS ALTERA.

Non intelligo, quemadmodum ⁵ infamet mors sententiam meam. Ego si auditus essem, ille non esset occisus. Inquieta res est homo, cui jam in deterius nihil superest. ⁶ Egerat mecum illic multa de iudicibus, de ignominia sua. Prodam necesse est affectus hospitis mei: hoc tyranni videbatur.

V I I.

Dives imperator.

Pauper & dives inimici. pauperi duo filii. dives imperator creatus. Rumor ortus est prodi rempublicam à pauperis filiis. utrunque torquens pernegantem necavit, corpora eorum extra vallum projici iussit, quæ hostes sepelierunt, & recefferunt. Pauper accusat divitem cædis.

CONTRA DIVITEM.

NUnquam, iudices, contra istum tutior veni. quicquid auferri potuit, amisi. Soli omnium torti sunt, donec mentirentur. Ita laniatos miseros, ita confusis lineamentis projici iussit, ut jam nec pater posset agnoscere. Miramini, si ab hostibus sepulti sunt? nullos sic ab isto esse tortos, ⁷ nisi captivos putarent. Proditores putas, quos

ram

¹ *Suspiciemur.*] Vet. pollicemur. Idem.
² *Sed inde venisti: venerunt epistolæ.*] Scribe: Tu nihil nuntias: sed, unde venisti, venerunt epistolæ te consecutæ. Gronovius.

³ *Arcei nostræ.*] Vet. archonta. Pith.
⁴ *Æquationem.*] Al. peræquationem. dem.

⁵ *Infamet mors.*] Al. infament ista. Id.
⁶ *Egerat mecum illic multa.*] Lege, ille. Gron.

⁷ *Nisi captivos putarent.*] Scribe: Nullos sic ab isto esse tortos, nisi captivos, putarunt. Nempe hostes. Reddit rationem quare ab illis sepulti sint. nempe suos putarunt. Idem.

tam misere, tamque crudeliter punitos hostis non vindicavit. Pauperes, inquis, erant: & ideo potuere corrumpi. Age, quis nescit illos ideo perisse, quod divitias nimis oderant? ¹ Super ignem corpus extenditur, & irato imperatori tortor non sufficit: ² uritur, & flagella ignibus adjuvantur. Quæritis exitum? ³ pernegavit: tortor, inimicus tamen, quod quærebat, invenit nos proditores: qui pro te, patria, etiam sub isto militavimus.

P A R S A L T E R A.

Negas potuisse corrumpi? pauperes fuerunt. negas voluisse prodere? inimici. Non possum tibi proditiōis argumentum adferre præsentius. Quamdiu vixere, pugnatum est. cum mihi civitas mandaret imperium, quo malo laboraret, intellexit. Imperatorem me fecit inimicus.

V I I I.

Demens ter triumphalis.

Ter triumphalis, ter consularis, cum haberet liberos, æque ter triumphales, ter consulares, suspendit se. liberatus à liberis, ab iisdem reus fit dementiæ.

P R O P A T R E.

OMnium calamitatum materia est homo diu felix. Nesciunt stare successus, & ⁴ quotiens prodire felicitas non potest, redit. Mori volo, ⁵ quid me jam fortuna custodit.

P A R S A L T E R A.

Ter consulatum gessisti, ter triumphasti, licet jam velit fortuna mutari, in illius potestate non est, fuisse. Quis timeret fortunam, nisi prodesset?

I X.

¹ Super ignem corpus extenditur.] Mallem, Super equuleum. Idem.

² Uritur & flagella ignibus adjuvantur.] Forte: Urit, & flagella ignibus adjuvat. Idem.

³ Pernegavit.] Fort. leg. pernegarant tortor. Pith. Pernegavit tortor inimicus.] Scribe: pernegavimus: tortor inimicus tamen, quod quærebat, invenit nos proditores.

Nam in persona mortuorum loquitur. Gronovius.

⁴ Quoties prodire felicitas non potest, redit.] Forte: recedit. Vellejus lib. 1. Difficilis in perfecto mora est, naturaliterque quod procedere non potest, recedit. Gron.

⁵ Quid me.] Fort. Cui me, vel quo me f. custodis? Pith.

Pater excæcatus.

Cum luxurioso filio, pater abdita matre secessit in secretum, excæcatus rediit. petit à filio talionem. mater se fecisse dicit.

CONTRA FILIUM.

INvenit, iudices, pessimus adolescens, ¹ quando utrumque excæcaret parentem. quid te secreto fecisse credamus? matrem in foro excæcas. Non vis pro matre verum dicere, cum illa pro te mentiatur? In tantum juvenis processit amentia, ut propter illum pater perderet oculos, mater odisset. Tu me, mulier, excæcare potuisti, quæ nec parricidam potes? ut innocens sis, dum excæcetur pater, ² expectasti. Non feci, inquit, ³ non crederem, si confitereris. Talis es, adolescens, ⁴ ut excæcare nolueris patrem, aut te excæcare velit pater. Quam sceleratus es! plus te pater odit ⁵ quam eum, à quo excæcatus est. Tantum ausus est integro patre: quid factururus est inter duos cæcos? Quam miser est pater, cui verum dicendum est! quam misera mater, cui mentiendum? non eruit oculos, quisquis laborat, ut hoc fecerit. ⁶ Cujus crimen est excæcare? excæcasse patrem! patronum! excæcare matrem! qui fieri potuit, ut mala fuerit uxor, quæ tam bona mater est? Ego feci. Non sceleris, sed matris ista confessio est.

PARS ALTERA.

Si neganti, iudices, non vultis, quod proximum est; credite confitenti: sed si difficile est fateri etiam cum feceris, damni paulum. *

X. Pater

- ¹ Quando.] Lego quomodo. Idem.
² Expectasti.] Fort. spectasti. N. Idem.
³ Non crederem si confitereris.] Tolle negandi particulam. Crederem te non fecisse si confitereris, & ideo confiteri, ut matri parcat. Gronovius.
⁴ Ut excæcare volueris patrem.] Immo, ut aut excicare volueris matrem, ut. Idem.
⁵ Quam eum, à quo excæcatus est.]

Lege, quam eam, à qua. Ironia est: & loquitur ex sententia adversariorum. Idem.

⁶ Cujus crimen est excæcare? excæcasse patrem.] Scribe: Ejus crimen est excæcasse patrem, cujus patronam excæcare matrem. Eum credite patri oculos eruisse, qui potest pati, ut loco ipsius excæcetur mater, dum sceleri filii patrocinatur. Idem.

X.

Pater receptis oculis.

Cui erant tres filii, amissis duobus, flendo oculos perdidit, somniavit se recepturum oculos, si tertius filius perisset. Somnium indicavit uxori, illa filio prodidit, suspendit se adolescens. Pater recepit oculos. Repudiat uxorem, agit illa iniusti repudii.

PRO MARITO.

ANte omnia hoc ad vos meæ defero infelicitatis, quod videre cœpi. ¹ Si spectatores oculi tertiæ redeunt orbitatis, qui calamitatibus cesserant, parricidio reverterunt. Mirabar profecto, quod in utriusque orbitate solus pater oculos perdidisset. Jussus sum videre, postquam orbitas tertia spectatorem non habebat. Nunquid discutiunt recti necessitatem, qui aliquid amore fecerunt? Cessate parumper, exhausti fletus: differ aliquantum, faucium lumen: decet esse oculos duriores, qui scelere reverterunt. Nulum in tali calamitate ab uxore solatium. ² Miserationem meam tum habuit. post cœpi monere de filio, & horret referre animus, quod pœnitet indicasse: nec remedia quærenda sunt, ³ ubi major ⁴ supplicii sanatio. Gratulandum patri est, quod non filius somniavit. debet hoc sola mater audire, vel ut filio caveat, vel ne mariti doleat cæcitatem. Arcesso conjugem. Jam, inquam, cæcus esse cupio. Etiam nunc apud me latet, quod sola tu nosti. Subito aspectu somnii in metum veni, & fateor, de filio, quod est, timui, sed de matre non credidi. Nullum impatientius malum, quam invidia cum calamitate, qui, ut scelerate viderem, non recepi oculos, sed perdidici cæcitatem. Vidi miser primum, quod ultimum videram, pendebat ⁵ extinctus, & contentus laqueus adolescentis colla tenuabat. Proh nefas! hæc in filium

¹ Si spectat.] Fort. Sic sp. Pithœus.
Si spectatores oculi.] Dele prorsus τὸ σὶ
Integra sententia est: Spectatores oculi
tertiæ redeunt orbitatis: qui calamitatibus
cesserant, parricidio reverterunt. Gronov.

² Miserationem meam.] Mei. Pith.

³ Ubi major supplicii sanatio.] Velim
majoris. Gronovius.

⁴ Supplicii sanatio.] Fort. supplicis.
Pithœus.

⁵ Extinctum.] Forte, extinctus, vel
ex tigno. Idem.

in filium cum oculis meis venerant. O quam putasti, nec maritum posse sanari! jam tempus est fletus. immo jam tempus est cæcitatis.

X I.

Damnati adoptivi.

Pauper & dives inimici: pauperi tres filii: quodam tempore visi sunt amici. Petit dives à paupere filios in adoptionem, & accepit: unus in adulterio deprehensus est, & occisus, alius affectatæ tyrannidis reus factus est, & damnatus, tertium pauper repetit: dives contradicit.

P R O P A U P E R E.

¹ Nihil tam præter luctus meos gravius, quam quod, ubi odia nihil fecere, videatur amicitia plus nocere. quidquid esse potuit in paupere, totum dives accepit. Qui si bonum animum in adolescentes meos tenuit, filios ambo perdidimus. Novum audaciæ genus, tyrannidem affectat pauperis filius. Utinam sic filium perdidissem, ut queri de fortuna liceret. Dolere integre non potest, ² qui urgetur irasci. Scio quales habuerim. & inimico & diviti placere potuerunt. ³ divitiæ ⁴ inconstantium animorum. In summa perniciēs, vel velle ad me redire, vel nolle. Si vult, non delectat, qui tenetur invitus. Si non vult, jam timeo, quod divitias amare cœpit. Permissæ licentiæ magna securitas est potestas cum moderatione. Recordare, quantis meis redemerim malis, ⁵ ne adhuc redimerentur inimici.

XII. Vene-

¹ Nihil tam.] Lego, jam. Pith.

² Qui urgetur irasci.] Forte: Dolere integre non potest, qui cogitur irasci. Gronovius.

³ Divitiæ inconstantium animorum.] Intellige, sunt. Divites lascivunt & facile variant animos. Deinde scribo: Instat filio perniciēs, vel velit ad me redire vel nolit. Nisi retinendum, In summa, perniciēs: quoniam fragmenta hæc sunt: & potest in omissis proximis verbum

fuisse positum, quod commode hic subaudiatur. Idem.

⁴ Inconstantium.] Ver. inconstantie, locus emendatione indiget: fortasse hac, Divitiæ inconstantiam animorum summa perniciēs, vel velit ad m. r. vel nolit. Pith.

⁵ Ne adhuc redimerentur inimici.] Lego: ne adhuc vidcremur inimici. ut crederent homines nos in gratiam rediisse. Tacite significat, dubium an bona fide. Gronovius.

XII.

Veneficii rea.

VENEFICII REA TORQUEATUR, DONEC CONSCIOS INDICET. Amissa uxore, ex qua habebat filium, duxit alteram: & de ea suscepit filiam: adoleverunt ambo infantes: repente ambiguis signis perit adolescens. Pater uxorem accusavit & damnavit: cum torqueretur, filiam sibi consciam dixit. Petitur puella ex lege ad poenam, adest ei pater.

PRO FILIA.

NOVERCA filios nostros aut insimulatione persequitur, aut veneno, quæ scelus suum, & in domo veneficæ, & in suppliciis docuit parricidæ. Adoleverunt ambo, sed minor filia, & præter sexum multo fratre simplicior. ¹ In uno utriusque mentem videris. Cum periit adolescens, & patri venenum datum est & sorori. ² O noverca! est alta crudelitas: amasset, & consciam putaremus? Proh nefas! conscia dicitur, cui frater perit? Cur postquam adolevit puella, est interemptus adolescens? Tamdiu ergo fuit quiescens novercæ crudelitas, quamdiu ætas illius ad persuasivam conscientia pervenerit. Modum non habet iracundia mentiendi.

XIII.

Medicus tyrannicida.

TYRANNICIDÆ PRÆMIUM. Tyrannus suspicatus sibi venenum datum ab eo medico, quem in arce habebat, torfit eum. ille pernegavit. Misit ad medicum civitatis. dixit datum illi ab illo venenum, sed se remedium daturum: dedit poculum, quo exhausto statim periit tyrannus: contendunt de præmio.

PRO MEDICO ARCIS.

ABsit, sanctissimi iudices, ut hanc vos fidem tyrannicidii detrahatis, quam & medicus confirmaverit & tyrannus. Constringunt nocendi voluntatem, postquam sanandi remedium perdiderunt. Poenas meas hinc cogitate, in quibus

¹ In uno utriusque mentem.] Puto, In una. puella scilicet. Idem.

² O novercæ est.] Malim, O novercæ alta crudelitas! amasset & consciam pute-

mus. Pith. O noverca! est alta.] Forte: Cujus novercæ est tanta crudelitas? vel O novercalis crudelitas. Gronovius.

in quibus nec ira, nec natura cessavit. Tolerabilis vis est, ubi ad consuetudinem mali, causa necessitatis emergit. Præmium ¹ consequitur, qui ausus est & confirmare meum venenum, & suum remedium polliceri. Ultio quidem illa, non quæstio. Tyrannus ² venenum quæsit? sed vindicavit. ³ O quam facile gerunt persuasiones, inlecebramque in contrarium transferunt. Ut virus serpebat interius, & artus omnes longa pœnarum dilatione languebant, veneficiam jam tyrannus agnoverat, quia instantem interitum sentiebat: festinans medicum flagitabat. Unde venenum tam celeriter præparasti? Dicis forte: Major mihi dandi veneni fiebat occasio, quæ ex ipsius voluntate veniebat. Notum ⁴ hoc genus ⁵ mortis est, ut ex sensu priore, ad cuncta cautior sollicitudo procedat. Nonne jam apud tyrannum cuncta suspecta præsens formido faciebat? Medicum tota arce clamabat, quasi ego de tyrannicidio non negassem. In arce enecavimus: deseruit me venenum.

XIV.

Abdicatus patrem liberans.

ADDICTUS FOENERATORI SERVIAT. ABDICATUS DE BONIS PATERNIS NIHIL HABEAT. LIBERTORUM BONA AD PATRONOS PERTINEANT. Quidam ex duobus liberis ⁶ alterum abdicavit, addictum postea creditori patrem redemit & manumisit: quo mortuo ambigunt de bonis abdicatus jure patroni, & filius, qui in familia permansit.

PRO ABDICATO.

EQuidem nec avarum me fuisse, nec impium docui. Nam & redemi patrem & manumisi. Abdicatus es, inquit. En quem putes doluisse casum meum, filius dicit beneficio

¹ Consequitur.] Malim, consequatur. Pith.

² Venenum quæsit: sed vindicavit.] Aut scribendum: Tyrannus venenum non quæsit, sed vindicavit. Aut, Tyrannus venenum quæsit? Se vindicavit. Quasi esset, immo se vindicavit. Gronovius.

³ O quam facile gerunt persuasiones.] Forte, facile errant. Idem.

⁴ Hoc genus mortis est.] Conjiciebam: Notum hoc genus timoris est. Idem.

⁵ Mortis est.] Malim, moris. Pith.

⁶ Alterum abdicavit, addictum.] Lege, abdicavit, abdicatus addictum. Gronov.

beneficio parentis se esse nutritum, ejus indulgentia libertatem civitatemque sortitum. At hæc ipsa patronus liberto suo contulit, quæ filius à parente percepit. ¹ Perinde beneficium hæreditatis filio datur, patrono redditur. Addictus nunquam sperat libertatem: negligenter enim & contumaciter servit, qui servire non novit. Quid mihi abdicatorum objicies legem? Ego si quasi filius experirer, merito ut abdicatus expellerer. Utor patroni actione, non filii. Quid enim? si non esset manumissus, peculium servi mei peteres? Specta defuncti conditionem, quæ fuit mortis tempore, non quæ aliquando præcessit. Sistitur venalis pater, ² non festinat hic bonus filius? non denique metuit, ne illum redimat abdicatus? filius incolumi dignitate non potuit explicare, quantum abdicatus explicuit. Quotiens se pater poenitere confessus est? quotiens de hujus simplicitate conquestus? utinam licuisset addicto exercere jus patrum: esset hic abdicatus, hic filius. Bona ipsa meo sunt labore quæsitæ, unde senex testari noluit, ne mihi quasi suum relinqueret, quod meum sciret. Tu illud prius consumpsisti patrimonium, illud amplum, ³ illud quod vobis parabatur hæredibus: ego postulo tenue libertinum, quod vix sufficit ipsius funeri. Hic enim quando sepeliet jacentem, qui noluit redimere venalem?

X V.

Ter fortis desertor.

DESERTOR CAPITE PUNIATUR. TER VIR FORTIS MILITIA VACET. PRÆMIUM VICTOR IMPERATOR ACCIPIAT. Ter virum fortem imperator coëgit ad bellum, coactus deseruit: imperator præmio impunitatem desertoris petit: desertor contradicit.

PRO DESERTORE.

Aquo animo imperator ferat, si quem virum fortem senserat obsequentem, desertorem videat contumacem?

¹ Proinde beneficium hæreditatis filio datur, patrono redditur. Pith. | vel delendæ interrogationis notæ. Idem.
² Non festinat.] Vel legendum, Num, | ³ Illud quod vobis parabatur.] Lege: quod duobus parabatur hæredibus. Gron.
 V v 3

cem? nec pœnam possum recusare post culpam, nec veniam sustinere post gloriam. Miserum me, cujus nec infamia potest latere nec gloria. Non ante rempublicam quam me ipse deserui: armis & telis honestissimum corpus oneravi: &, quod non sine piaculo factum est, consecrata jamdudum arma deposui. Sto & pugno pro legibus. Ali-ter enim fortiter facere jam in hac ætate non possum. ¹ Grata sunt & crimina desertoris, apud quem nihil valuerunt privilegia viri fortis. Novum genus damnationis. Ignoscere vos nolo: cur enim dubitem per infamiam senex emori, qui etiam juvenis optavi ² sæpe gloriam?

X V I.

Rapta tacens.

LEX RAPTARUM. Rapta producta ad magistratus, tacuit & flevit: magistratus de raptore supplicium sumpsit: puella se interemit. Reus est magistratus, quod causa mortis fuerit.

CONTRA MAGISTRATUM.

REum cædis unius arcesso, qui duos pariter occidit. Aditus huic reo misericordiæ clausus est: quid enim sperare poterit à lacrymis? ³ juvenis etiam facies liberalis, qualem nemo non sibi aut filium optat aut generum? Is cum puellæ peteret nuptias, diu peteret: etiam sperare cœpisset, festinavit ut amator: & quid dicam, rapuit an duxit? Virgo, quod solum potuit, nihil quæsta est. Quis non inhorruit, quis tecum puella non flevit? Dicat nunc. Libuit & licuit. Cujus hæc, an regis oratio est? nec erat arbiter judicii sui, sed minister alieni. Tacuit inquam. O mira & muta sententia! Omnes sciunt lacrymas ex uno misericordiæ fonte manare, in amore vel maxime: nam iisdem oculis quibus amatur, & fletur. Miser ille, quem nullo accu-

¹ Grata sunt &c.] Lego ei. Pith.
² Sæpe gloriam.] Lego, sæpe per gloriam.
 Idem.

³ Juvenis etiam facies liberalis.] Lege, Juvenis etiam facie liberali, qualem nemo

non sibi aut filium optet aut generum, it, cum puellæ peteret nuptias, & diu peteret, & jam sperare cœpisset, festinavit, ut amator, &c. Τοῦτο ἰσ elegantèr & ex more veterum περιέλαβεν. Gronov.

lo accusatore punisti: miserior illa, quam te vindicare simulasti. Quis te, oro, poterit aut liberare flentem, aut flere damnatum?

XVII.

Pædagogus cruciarius.

CIVITATEM PEREGRINUS USURPANS VÆNEAT. Pauper & dives inimici visi sunt in gratiam rediisse. Pauper accusatus peregrinitatis, venit: emit eum dives & pædagogum filio dedit. Adolescens in adulterio deprehensus, occisus est: agitur pædagogus in crucem: appellat tribunos de injusto supplicio.

PRO PÆDAGOGO.

EQuidem, judices, propitium mihi divitem semper optavi, totum me divitis fidei, &, antequam redimerer, addixi. Audio me subito peregrinum, quod nec pater ipse nec mater aliquando prodiderat, nec denique unquam inimicus dives objecerat. Filio me luxurioso jam & petulanti¹ dedit: quamvis omnia & pater ipse curaret & regeret. Imploro auxilium, quod vestri majores servis etiam natis reliquerunt. Unum non est in servitute nasci, & libertate multari. Statim credidisti fidum, & idoneum judicasti, sed non esse felicem jam tum scire potuisti. Occisus est, inquit, filius meus. Si injuria, interfectorem argue: si jure, leges. Ego illum adulterum feci, credo, luxuria mea, servus novitius & pauper, antequam servus. Multa largiebaris, indulgebas omnia, nihil unquam negabas.

XVIII.

Armati abdicati.

Abdicati ad curiam convenerunt armati, petentes revocari. Unus ex patribus contradixit: filius ejus se interemit. Idem suadet, ut recipiantur.

PRO ABDICATIS.

P²Eto, ut indulgeatis iræ domesticæ, cum me videatis publice poenitere sententiæ. Nam sicut in vita nunquam

¹ Dedit quamvis. Pith.

² Publicè.] Malim, publicæ. Idem.

quam errare, felix est: ita errorem quamprimum emendare, sapientis. Parentum illa deliberatio fuit, hæc jam cunctatio parricidarum est. Ætate lapsi sumus, egestate correcti. In hoc vos exoramus loco, in quo etiam hostes superati non frustra supplicaverunt. ¹ Ergo ille tristis, & sævus cum abdicarem tamen fui, & semper ex eo licet tacitus ingemui, & opportunum jus restitutionis optavi. Restituet vobis filios auctoritas publica, tanquam alia natura. Vereor jam P. C. ne sapientior videatur & certior ille abdicatorum senatus. Fateor, armatorum facie ² non immerito *, trememur enim sua morte. Quemadmodum possum te, fili carissime, vel in morte revocabo, inferam majorum sepulcris, & elogio, quod optasti, nomen inscribam.

X I X.

Abdicatus immolandus.

In pestilentia responsum est finem futurum immolato eo, qui patrem non haberet. offert se abdicatus. Qui abdicavit, contradixit.

P R O A B D I C A T O.

AMplexus sum mortem usque adhuc necessariam, nunc etiam gloriosam. Mori prohibes, & intervenis, quo minus spiritum, quem fortunæ meæ debeo, patriæ profundam. Quotiens te video, totiens scio me patrem non habere.

X X.

Prostitutus ex geminis.

Ex duobus geminis alter prostat, reddit alter in senatu causas mortis voluntariæ.

P R O F R A T R E M O R I T U R O.

UTinam quidem P. C. mori vellet frater! homini verecundo, cui necesse est, ut ea de germano meo dicam, quæ tanti habeo perire, ne videam. Nostis nos, P. C. Etenim pluribus noti sumus, quam & ætas & verecundia

¹ Ergo ille tristis.] Scribe: Ego ille tristis & sævus, cum abdicarem, tamen flevi. Gronov.

² Non immerito * trememur enim.] Forte: Fateor armatorum facie non immerito trememur. Terrent & sua morte. Idem.

cundia postulat. Raptus est mihi, ¹ frater, pessimis comitibus & perditis. Duce namque luxuria & subremigante, seu potius velificante nequitia in illos impudicitiae scopulos, & ipsa famæ suæ naufragia delatus. Proh deum atque hominum fidem! qua in civitate prostitui licet, mori non licet? An utrunque congruere æstimatis huic ordini, & vitam turpem ² promittere, & ab honesta morte prohibere? Vivere non sustinerem, si hæc in mea vel sorore vidissem. Improbi flagitatores, qui detrimenta pueritiæ suæ mutuo dedecore compensant.

X X I.

Pictura viri fortis.

VIRORUM FORTIUM FACTA PINGANTUR. VIRI FORTES DE PRÆMIO ARMIS CONTENDANT. Fratres fortiter fecerunt: pater à minore petit, ut majori cederet: non impetravit. Prælio interficit majorem minor. Petit præmio, ne facta pingantur. Pater contradicit.

C O N T R A F I L I U M.

SI quid precibus contra filium meum possem, domi molere quam publice maluissem. Nihil audeo filio dicere, quam quod ab ipso nuper audiui: leges uti valeant, quam quicquam mali facere. Cede fratri, cede vel patri, victor eris, mihi crede, si cesseris. Didici salvis legibus, parricidium posse committi. Cætera jam non sunt narranda, pingenda sunt. Vana & inepta formido est, videre non posse, quod feceris, & colorem timere, quod ³ per sanguinem simuletur hoc factum, non tantum colore, sed ære, si possit & lapide, & quacunque ⁴ corporum nostrorum materia vel ars æmulata est. Infecta quemadmodum possunt esse, quæ facta sunt? Picta quidem interim non sunt,

¹ Frater pessimis.] Utique à pessimis. Idem.

² Promittere.] Legendum permittere. Pithœus.

³ Per sanguinem.] Hic adjici debet asteriscus qui corruptum locum nota-

ret. Idem.

⁴ Corporum nostrorum materia vel ars.] Fortassis: & lapide, & quacunque materia corporum nostrorum fila ars imitata est. Lucretianum fila corporum. Gronov.

sunt, sed in omnibus pectoribus incisa sunt: in oculis, in animis, in ipsis denique tuis manibus. Tu victoria clarus es, ille innocentia.

XXII.

Privignus tyrannicida.

TYRANNICIDÆ PRÆMIUM. PRÆMIO CEDERE LICEAT. Qui novercam habebat, occidit tyrannum: cessit novercæ præmio: illa privigni nuptias petit. Contendunt quis contradicat, maritus, an privignus.

PRO MARITO.

CUM suo parente contendit, ut mihi videatur melior adhuc privignus esse quam filius. Cœpit & hic me sic habere despectui, ut qui novercæ beneficium se dedisse lætatur, à me nec accipere dignetur. Ego primus in domo mea, fateor, erravi: qui uxorem duxi senex, cum jam esset in domo filius, & quidem juvenis. Dum nimium confido pietati, oculos mulieris incestos, & infanda desideria nutrivi. Novercæ præmio cessit, cum haberet in domo patrem, cui nemo præferret in tali honore vel matrem. Non privignum ante tentarat? quis, rogo, fructus est, impetrare nuptias hominis invicti? Uter vobis actor utilior videretur & verior, maritus an coelebs? filius familias, an pater? senior, an juvenis? qui repudiatur, an qui præponitur? qui beneficium dedit, an qui accepit injuriam? mea uxor abducitur, tu quis es? meum cubile deseritur, ad te dolor iste quid pertinet? Ego, inquit, præmio cessi: tu ergo non potes revocare quod dederis, eamque reprehendere, quam paulo ante laudaveris. Cavendum tibi est, ne si victus (ut sunt judiciorum incerta) discefferis, dicaris iudicio quoque sic cessisse quasi præmio. Sic est livoris ingenium, omnia suspicantur, qui nihil audiunt. Das amanti solatium: affers in amore vel jurgium.

XXIII. Pere-

XXIII.

Peregrinus cruciarius.

CIVITATĒM PEREGRINUS USURPANS, VĒNEAT. LICEAT IN MATRIBUS ADULTERIA VINDICARE, ET DE INJUSTO SUPPLICIO TRIBUNOS APPELLARE. Qui videbatur de civibus natus, cum absente patre eam, quæ mater videbatur, in adulterio deprehensam insequeretur armatus, ait illa, Non es meus. perseveravit & occidit. Postea iudicio peregrinus pronuntiat, emptus est ab interfectæ patre: ab eodem agitur in crucem. Reversus peregre is, qui videbatur, appellat tribunos de injusto supplicio.

PRO PEREGRINO.

Vix dum reversus in patriam, si tamen hanc adversarii¹ vel meam patriam² esse contendunt, parabam, tribuni, cognito filii mei casu, appellare vos de injusto supplicio servitutis: sed quatenus³ socer sævit, ut nec generum vellet agnoscere, vel nepotem, det & mihi veniam doloris, si non desum filio, bene de me, bene de legibus merito, cum ipse vindictam quærat exigere filia, vel nocenti. Hujus ego legibus filiam duxi, eamque prægnantem simul vidimus, & uteri decem menses ambo numeravimus, & ⁴ natum ex ea pignus accepimus. Sed, cum me necessitas peregrinationis abduceret, commendavi avo filium meum, adolescentulo præcepi, ⁵ in domo partibus fungeretur: & ut plus illis necessitatis imponerem, sententiam vestræ legis ingessi: denuntiavi postremo, futurum ipsius crimen, si non patri paruiſſet & legi. Adulteram, quæ per insanam libidinem, stimulis tanti furoris exarserat, ut nec se jam agnosceret, interemit. Peregrinus esse filius meus post adulterium matris suæ coepit. Occidit, inquit, filiam meam. Grave est, tribuni, in servitute defendere quod

¹ Vel meam patriam.] Forte: ni tamen hanc adversarii nec meam patriam esse contendunt. Gron.

² Esse contendunt.] Fortassis melius, concedunt. Pith.

³ Socer sævit, ut nec generum.] Lege: quatenus socer sævit, ut nec generum vellet

agnoscere nec nepotem. Vel sævit, & velit. Gronov.

⁴ Natum ex ea pignus accepimus.] Suscepimus, vel excepimus. Idem.

⁵ In domo partibus fungeretur.] Deest meis, vel patris. Idem.

quod in libertate commiseris. Merito mulier suos jam negabat esse, quos læserat: ipsa post tantum furorem, jam sua non erat. Illa dixit, meus non est: at ego dico, meus es. Mater armatum timuit, sed pater servientem (quod est majus) agnoscit.

X X I V.

Indemnatus carnificem recusans.

Lege indemnatorum, interficiendum pater filium carnifici tradidit. Ille vult manu patris interfici: pater ipse, qui fuerat offensus, ultro se non posse facere, quod cœperat, confiterur.

P R O F I L I O.

QUam morigerum sibi filium senex iste formarit, nolo aliud indicium, quam, ¹ quod nec patrem lædere, nec mortem recusavit. Mori jussus adolescens, in primis adhuc annis, quo tempore & vita charissima est, & mors acerba, ² non quæro vitam. Si potest fieri, ad hostiam quam diis penatibus vovit, satis sibi fiat meo sanguine, imo & ipse suo: dum non per manum vilem jus pietatis infuset: quia nec juris ratio permittit, ut adhibeatur adversum eum carnifex, ³ in quem non fuit judex. Faciat vitæ finem, qui originem fecit: non de morte cum patre, ⁴ sed de mortis patris genere dissentio. Eripere vis vitam, quam dedisti: non inficiabor, ⁵ quid per alterum petis? Jus, quod tibi vindicas, experire, nemo te prohibet: occide, si potes: confitere, non potes. Nemo unquam magistratum fecit vicarium, nec in alio militavit, nec ⁶ sacra gentilitia infertiva

¹ Quod nec patrem lædere.] Scribe: quam quod, ne patrem læderet, nec mortem recusavit. Idem.

² Non quæro vitam. Si potest fieri, ad hostiam.] Possis malle, non queror, expundo tibi vitam. Sic Decl. 27. Hic vivere jubetur & queritur. Sed quod sequitur. non est arbitrium. Lege: Si potest, feriat hostiam, quam diis penatibus vovit. Satis sibi faciat meo sanguine, imo & ipse suo: dum non per manum vilem jus pietatis infuset. Idem.

³ In quem non fuit judex.] Suspitor: in quem non sedit judex. Idem.

⁴ Sed de mortis patris genere.] Lego, sed de mortis genere, & paulo post, quid per alterum petis jus quod tibi vindicas? Pithœus.

⁵ Quid per alterum petis? jus, quod tibi vindicas, experire.] Male Pithœus. Nullum jus petebat pater. Vitam petebat, tanquam creditum. inde illud, non inficiabor. At jus experiri proprium & signatum, diximus in Observationibus. Gronovius.

⁶ Sacra gentilitia infertiva.] Scribe: infertiva. Deinde: Vita mihi tolli, sed manu paterna debet. Idem.

festiva stirpe corruptit. Vita mihi tollitur, sed manus paterna debet. Non potes, pater, legis ejusdem & interrogare supplicium, & denegare solatium. Placabo dexteram meam. Cedo, tantisper exosculetur. O manus olim mea, quæ me parvulum sæpe gestasti, quam sæpe lacrymis puer lavi. Erras, pater, qui facilius existimas hujusmodi cædem videre, quam facere.

X X V.

Fortis duo præmia.

VIRO FORTI DUO PRÆMIA. RAPTORUM LEX. POENA RAPTORIS IN DIEM TRIGESIMUM DIFFERATUR. Ex duobus fratribus unus rapuit. rapta mortem optavit, poena dilata est. alter fortiter fecit. Primo præmio petit fratris incolumitatem. impetravit. Secundo, rapta mortem postulat. frater contradicit.

P R O R A P T A.

DUm dies computo, & à rapta bonum nuntium spero, subito nuntiatur fratrem meum venisse victorem, ²petitam mihi & veniam, putavi pariter & nuptias. ³Nec dii sinant, ut ⁴converso jure, pro raptore rapta teneatur. Interdum præstat ad gloriam non certare, quam vincere. Ego, nisi rebus ipsis ostendo, quod amavi, confiteor injuriam me fecisse quod rapui. Lex dicit: RAPTOR AUT PEREAT, AUT DUCAT. Ergo raptori si poena remittitur, ⁵rapta debetur?

XXVI.

¹ PRO RAPTA.] Lege, PRO RAPTORI. Pith.

² Petitam mihi & veniam.] Videtur excidisse vox hujusmodi: petitam mihi & impetratam veniam. Gronov.

³ Nec dii sinant, ut converso.] Scio τὸ Nec vetustissimis ἀντὶ & Non usurpata. In hac tamen formula locis, quibus fidere possis, Ne, non Nec reperio. Habes apud Plantum Bacchid. 3. 3. 64. Mercat. 3. 4. 28. Trinummo 3. 4. 119. apud Livium 28. 28. in fragmento Cor-

nelix Gracchorum matris. Quare & hic malim, Ne dii sinant. Et apud Petronium: Ne istud, inquit, dii sinant, ut eodem tempore duorum mihi carissimorum hominum duo funera spectem. Et apud M. Senecam præfat. controversi. In hos, ne dii tantum mali, ut cadat eloquentia. Idem. ⁴ Converso jure.] Ex manu sc. converso. Pithæus.

⁵ Rapta debetur.] Haudquaquam. Scribe: Ergo raptori, si poena remittitur, rapta debetur. nempe ut ei nubat. Gronov.

XXVI.

Tria præmia sacerdotis.

VIRO FORTI PRÆMIUM. VICARIUM POENÆ LICEAT OFFERRE. SACERDOS MARTIS DAMNATUM LIBERET. Sacerdos Martis fortiter fecit, tres liberi ejus deseruerunt, unum fervavit privilegio sacerdotii, alterum præmio viri fortis, offert se pro tertio vicarium.

PRO SACERDOTE.

Facilius fuerat amittere filios, quam eligere. Hos enim pueros in ipsis sacris Deum & altaribus educavi. Ea propter nimis fretus auxiliis deorum, in aciem duxi pueros adhuc teneros: quorum pater adeo juvenis inventus est, ut & militare posset, & vincere. Resisto orbitati, non jure, vel sanguine. Dulcis est omnibus vita, & jucunda, vel miseris, hujus lucis usura: nec invenio, ¹ quis possit vicarius esse, nisi filius. Mihi videtur & ille, qui primus hanc condidit legem nihil aliud cogitasse, quam patrem. Meum nunc sanguinem fundo, ² quem fundere in bello nolui: ³ num iniquum est, æque ut patiar pro liberis meis: quod sum passus pene pro vestris? Magis religio polluitur funestato, quam mortuo sacerdote. Quod si religio vos tenet, etiam liberis sacerdotis, moneo, parcatis: ipsi quoque omnia semper in templo pro sacerdote gesserunt. Agricolaë antiquas arbores extirpant, ut novas inferant: horum virtus spectabitur, nostra delabitur. Melior quidem fama seniorum: ⁴ spectata in minoribus major est: recordatio veniæ magnus est stimulus industriæ. Non interest orbitatis, ⁵ uno me vulnere feriant, an pluribus. Dedisti mihi liberos, fortuna: rapuisti: concedit alios respublica:

¹ *Quis possit vicarius esse, nisi filius.*] Immo, nisi filii. Quis possit obire mortem pro altero, nisi pater forsan pro filio. Idem.

² *Quem fundere in bello nolui.*] Legendum: volui. Pith.

³ *Num iniquum est, æque, ut patiar.*]

Forte: Num iniquum est, queso, ut patiar. Gronov.

⁴ *Speculata in minoribus major est.*] Lege: expectatio in minoribus major est. Idem.

⁵ *Uno me vulnere feriant.*] Potius feriat. Idem.

blica : nec hos relinques? Quis me feriet carnifex innocentem? an commilito laureatum? ubi denique? hic, inter aras & altaria, ubi publica vota suscepi? an in campo, ubi nuper aquilas & signa protexi? Vos, duo liberi, ¹ omnibus in vita liberis : hunc & ipsi vitæ meæ præfero. Factus est mihi suo periculo charior, ² sed & meo : vos mihi honorem præstatis, hic sanguine, si mihi non licet pro filio, peribo cum filio.

XXVII.

Fortis inimicum divitem servans.

VIRO FORTI PRÆMIUM. DESERTOR CAPITE PUNIATUR. Pauper & dives inimici. Belli tempore dives se promisit fortiter facturum, si sibi mors pauperis decerneretur. Decreta est. Ambo procellerunt in prælium : pauper fortiter fecit. Dives deseruit. Petit pauper præmio divitis incolumitatem, dives contradicit.

PRO PAUPERE.

SEro coepit hic miles, judices, mortem contemnere. Ego tacui, cum peterer : hic vivere jubetur, & queritur. Expectavi diu divitem, ut ille potius quod promisit, impletet. Ab ipso quoque divite, inire debeo maximam gratiam : quod ille debebat, ego solvi. Idem in præmio facio, quod in prælio : servo civem, commilitonem meum protego. Idem eris in ævum, qui supremo die fueris.

XXVIII.

Dives fortis inimicus duorum.

Dives duobus pauperibus inimicus promisit se fortiter facturum, si sibi mors unius decerneretur. Decreta est : alter contradicit. Dives fortiter fecit : petit præmio mortem illius, qui contradixerat : alter C. D.

PRO PAUPERE.

EGo quidem verba facturum in alterius periculo, nuper in meo tacui : cum præmium peteret injustum, qui per leges

¹ Omnibus in vita liberis.] Scribe: vos, duo liberi, omnibus in vita caris, hunc & ipsi vitæ meæ præfero. Idem.

² Sed & * meo : vos mihi honorem.]

Tolle asteriscum & scribe : Factus est mihi suo periculo carior : sed & meo. Vos mihi honor præstat, hunc sanguis. Si mihi non licet pro filio, peribo cum filio, Idem.

leges necdum posset petere vel iustum: per tot innocentium capita grassatur: hunc relinquit, hunc arripit, hunc timore punit, hunc morte.

X X I X.

Fortis dives inimici alteram filiam petens.

Pauper & dives inimici. Pauperi duæ filiæ. Belli tempore promisit se dives fortiter facturum, si in matrimonium sibi pauperis una filia daretur: populus tacente paupere decrevit: dives fortiter fecit: puella se interemit. Petit dives aliam, pauper contradicit,

C O N T R A D I V I T E M.

PRIUSquam fortiter faceret, postulavit, confusus id sollicito extorquere se populo, quod impetrare à victore non posset. Ducat dives aliquam, sed æqualem: ducat volentem. Velis enim nolis, suspecta res est amator inimicus, squallor & mœror, gemitus & luctus, inimici. Filia talis adamatur? pauper & dives? inimicum est matrimonium. Ne pecora quidem jugum nisi paria succedunt. Ego autem, quid faciam? laqueum filiæ solvam, an flammam superponam? facem nubenti præferam, an rogam jacentis accendam? Aliter enim merces in timore promittitur, ¹ aliter onus in pace præstatur: festinavit ad laqueum, properavit ad mortem, non creditis patri? credite vel forori: si vicerit, ad patrem revertetur: si victa fuerit, ad sororem.

X X X.

Nepos ex meretricio susceptus.

Qui habebat filios frugi, ² & luxuriosum, ab amore meretricis abdicavit. Abdicatus se ad meretricem contulit. Illic cum ægrotare cœpisset, misit ad patrem, & commendavit illi filium de meretrice susceptum, rogans, ut eum in familiam recipiat, & obiit: vult illum senex in familiam recipere. Reus est alteri filio dementia.

C O N T R A P A T R E M.

NEcesse est, me hodie in causa amplius dolere, quam dicere. Pius est sine dubio filius, qui in patre mentis errorem

¹ Aliter onus.] Fortasse, bonos. Pithœus.

² Et luxuriosum ab amore.] Lego, & luxuriosum, luxuriosum ob amorem. Idem.

errorem morbo potius assignat, & fato, quam moribus. Miseranda potius in meo patre, quam accusanda dementia est. Multum potest abdicatio, cum timetur: post ex pudore jam liberius erratur. Vos interrogo, iudices, utrum sit sanus, qui & suos abdicat, & adoptat alienos. Adoptio sancta res est quidem, quæ beneficia naturæ & juris imitatur. in quo puero nescio quid sit indignius, utrum patris origo, quod est dubia; an matris origo, quod certa est. Dixit ille suum filium: dixit ut amator: dixit imo ipse, jam parum sanus.

XXXI.

Adultera soror & mater.

ET MATRES ET SORORES IN ADULTERIO DEPREHENSAS LICET OCCIDERE. Quidam cum sororem deprehendisset, occidit: furorem passus, respuit: invenit & matrem: non occidit: abdicatur à patre.

PRO FILIO.

SOROR infaniendum est: & mater adultera vivit, domo spatia carendum est. Hic exitus venit, ut ex quo malo furor coeperat, ex eo sanitas nasceretur. Voluit me explorare fortunam gloria: quantum nobis honoris attulerit, tantum virtutis exposcit. Innocentiam patris dum liberare quæris, infamas. Homini verecundo in huiusmodi crimine, longe gravior est fama quam pœna. Vetus, iudices, dictum est, ut aurum igne, itidem innocentiam iudicio spectari solere. Melius est patri, virtutum tuarum argumento te prodesse, quam præmio.

XXXII.

Amator meretricis dominæ.

Meretrix, servum suum amantem se, in crucem agit: appellat tribunos ille de injusto supplicio.

PRO SERVO.

MIROR quidem à muliere tam comi, crucis nomen auditum: quæ nullum unquam, nisi amore, cruciaverit.

1 Soror infaniendum est.] Probo conjecturam Neveleti mei, Soror occidit, infaniendum est: mater. Idem. Soror occidit.] Lege: Soror adultera occiditur, infaniendum est: Mater adultera vivit, domo spatia carendum est. Gronovius.

verit. Amor, animi peculiare secretum est. Accusatur à vobis Amor ¹ & homo, qui deum nostrum patitur? Effet meum crimen aut error, si te solus adamassem.

XXXIII

Raptam pater vinculis tenens.

RAPTA RAPTORIS MORTEM, AUT INDOTATAS NUPTIAS PETAT. Raptam pater vinculis continet, raptor duci ad magistratus desiderat.

PRO RAPTORE.

² Nihil equidem leges clementius paraverunt, quam de lege raptarum: non licet aliud judicare: medius his nemo est. Sum reus: sed exhibe judicem meum. Proh deum atque hominum fidem: in qua civitate raptor solutus est, in ea rapta vincitur?

XXXIV.

Mater & noverca invicem reæ.

Repudiata est à marito, quæ filium habebat: petiit assidue, ut reconciliaretur. non impetravit: postremo ait, vindicabo me. superduxit ille puero novercam: obiit puer signis ambiguis crudelitatis & veneni. Reas se invicem faciunt, repudiata mater & noverca superducta.

PRO MATRE CONTRA NOVERCAM.

Totum noverca commisit, quæ uno tempore & maritum miseræ præripuit, & filium. Comparete, iudices, non ante rerum argumenta quam nomina. Quid matri deliquerat filius? neque enim temere sic filius de levi causa, quasi privignus, occiditur. ³ Repudiata es, inquit. Mariti hæc culpa, non filii est: nec matris officium repudio deponitur, sed uxorium nomen amittitur. ⁴ Dolor orbita-

tis

¹ Et homo, qui deum nostrum.] Scribe: Amor & homo, qui deum istum patitur. Vel vestrum. Idem.

² Nihil equidem leges clementius paraverunt.] Puto, comparaverunt. Auctor ad Herennium lib. 4. Bene majores nostri hoc comparaverunt ut neminem regem, quem armis cepissent, vita privarent. Cicero pro

Quinctio: Itaque majores nostri raro id accidere voluerunt: prætores, ut considerate fieret, comparaverunt. Idem.

³ Repudiata es à marito.] Scribe: Repudiata à marito ex quo filium habebat, petiit assidue, ut reconciliaretur. Idem.

⁴ Dolor orbitatis facinoris arguetur.] Fortè: Dolor orbitatis facinore augebitur. Idem.

tis facinoris arguetur: & si grave est amittere filios, longe gravius occidere. Nonne hoc dicit, sola dominabor, cum & hic veneno meo perierit, & illa mendacio? judicasti pater, qui & repudiatam non accusando absolvisti, & uxorem non defendendo damnasti.

XXXV.

Speciosus desertor.

DESERTOR DUCI SERVIAT. VIRO FORTI PRÆMIUM. Pauper & dives inimici: dives creatus est imperator. Pauper sub illo cum filio specioso adolescente militavit. Pauper fortiter fecit, adolescens deseruit. Dives ¹ jure agit, pauper præmio petit ut occidatur.

PRO PATRE.

Filium meum si liberare non licet, saltem liceat occidere. Creditis, judices, quod filio meo bene inimicus velit, pater nolit? profiteor, mortem me filii mei non quidem velle, sed malle. Vos cogitate, quanto sint mala illa graviora, quorum sunt etiam remedia crudelia. O fili! morere constanter, fac hoc saltem, quasi meus filius.

XXXVI.

Filius meretricis suæ redemptor.

Diversas meretrices amabant pater & filius. Pater filio pecuniam dedit, ut amatam patris redimeret. Ille suam redemit: abdicatur.

PRO FILIO.

Rideri me, judices, opinabar à patre, cum se quoque amare dicebat. Pater, ² quod patior, agnoscit: quid in me pater reprehendat, ignoro. Et amandam meretricem consentit & emendam. Sciebas utique quid mallem. Paria sunt nobis in amore tormenta primum, quod amor velis nolis in senectute frigidiore est.

XXXVII.

¹ Jure egit.] Lego, agit. nempe ut sibi duci serviat ex lege speciosus adolescens desertor. *Pithæus.*

² Quod potior.] Malim, patior. & paulo post, paria non sunt nobis. Idem.

XXXVII.

Dementia reus à tribus filiis.

Ex tribus filiis duo patrem dementiae accusaverunt : & superati secundum legem puniti sunt. Tertius instituit accusare. Reddit pater causam mortis voluntariae. Filius contradicit.

PRO PATRE.

¹ Quid ? tam potest esse adversum me jus ? hic ab eo mors impeditur, cujus in altero judicio vita reprehenditur ? In illis, P. C. judiciis gravior mihi fuit vindicta, quam poena. Mors à vobis dabitur, sive dementi remedium, sive sapienti solatium. Natura mihi tres liberos dedit : fortunaque duos sustulit : videturne vobis justa causa esse moriendi ? imo jam fera.

XXXVIII.

Fortis viri filius tyranno deditus.

Absentis viri fortis filium tyrannus petit sibi dedi, denuncians bellum. Accepit. ² Regresso eo suadetur bellum tyranno indici. vir fortis contradicit.

PRO FORTI.

Profitetur me filium nec desiderare, nec habere. Nescio, an hoc bellum fuerit in tempore suo justum, nunc certe coepit esse jam serum. At enim filius viri fortis est. quid ? ³ hoc non erat, cum dabatur ? O fili ! si tamen hoc nomen, quod natura dedit, fortuna non abstulit, agnosce te filium viri fortis. Vince feliciter, id est, peri fortiter. Hæc est enim jam tua sola victoria.

XXXIX.

¹ Quid ? tam potest esse adversum me jus ?] Fortasse: Quid tam potest esse adversum ? Ejus hoc ab eo mors impeditur, cujus in altero judicio vita reprehenditur. Suam ipsius intelligit à filio. Alterum judicium dementiae est. Gronov.

² Regresso eo suadetur bellum.] Lege: Egresso. nempe ex urbe, quem petebat tyrannus. Idem.

³ Hoc non erat, cum dabatur.] Forte, dedebatur. Idem.

XXXIX.

Morietur antequam nubat.

VENEFICII SIT ACTIO. Adoleicens petit nuptias virginis à patre: pater virginis ad uxorem rerulit. illa respondit: Ante morietur quam illi nubat. Pater eidem adolescenti despondit, & diem nuptiis dixit. Intra diem puella obiit dubiis signis cruditatis & veneni. quæstionem cum de familia pater haberet, ex ancillis una confessa est adulterium cum illo juvene matris intercessisse. pater accusat veneficii matrem.

CONTRA MATREM.

QUÆRITUR, filiam cruditate an veneno interfeceris. Nam & cruditas virginis, crimen est matris. Morietur, antequam nubat: & mortua est. O impiam divinationem, vel potius denuntiationem! O infelix puella! ego tibi parabam nuptias, mater exequias! placuit in te sponso tuo similitudo materna. Ego te fateor, occidi, dum cum matre contendo.

X L.

Rapta, ab ephebo stuprata.

RAPTARUM LEX. Rapuit quidam virginem, & ephebo, quem amabat, tradidit stuprandam: rapta ad magistratus producta, mortem ephebi petit: offert se ille, qui rapuit.

PRO RAPTORE.

EGO, judices, rapui: ego domum duxi, ego pariter inclusi, ego vim duobus feci. Perire mihi satius est, quam hunc videre pereuntem. Callide, puella, commenta es. Unum petis, ut duos pariter occidas.

X L I.

Orba confessa sacrilegium.

MAGISTRATUS DE CONFESSO SUMAT SUPPLICIUM. DE INJUSTO SUPPLICIO TRIBUNOS APPELLARE LICEAT. Quæ quatuor liberos habebat, amissis tribus, & marito, detracta est à filio, cum laqueum induisset. Sacrilegium in civitate commissum est. Adit ipsa magistratum, & dixit à se factum: vult de illa supplicium sumere. Appellat pro ea filius tribunos de injusto supplicio: C. D.

PRO FILIO.

SUBITO Fortuna, sicut solet, ipsa suis muneribus invadit. Alius, inquit, pro alio agere non potest. Alius est ergo,

[Callide puella convента est.] Legendum potius, commenta es. Pith.

ergo, qui filius est? Confessio voluntaria suspecta est. Confessionem sceleris appellas, vocem doloris? Misericordiae vestrae maximum munus est, servare nolentem.

XLII.

Raptor excæcatus.

TALIONIS SIT ACTIO. RAPTARUM LEX. Quidam rapuit, & in raptu à puella excæcatus est. producta ad magistratus, mortem optavit: raptor exigit talionem.

PRO RAPTORE.

Imperare poenam meam, non agere debebas: nec esse eadem iudex & carnifex. Habet quisque nostrum suam legem: rapta, capitis: excæcatus, oculorum. Tu enim puella, quid passa es? virginitate caruisti. ¹ Solenne in his damnum, ut non dixerim votum: erepta autem mihi lux est, antequam morerer, O oculi, ² quos ego primus adamavi! digna fortuna vos ulta est, ut qui me perdidistis, mecum periretis.

XLIII.

Soror infamis immolanda.

Infamis frater in sororem virginem, occisus est lege indemnatorum. Lues orta est. respondit oraculum, virginem immolari debere, offert se illa, quæ infamabatur in fratrem. pater contradicit.

CONTRA VIRGINEM.

Dilexerunt enim se mutuo fratres ultra meum votum. O fortuna crudelis! abstulisti mihi filium, relinque vel filiam. Partiamur vel saltem liberos meos. nemo de polluto grege hostiam sumit. quis hanc hostiam perimet? pater, sacerdos, an carnifex? quamvis hæc fortasse desideret ipso illo gladio perire, quo frater occisus est.

XLIV.

¹ Solenne in his damnum.] Melius fortasse, in his. Idem. Solenne in his damnum.] ² Quo ego.] Per quos ego. Pith.

XLIV.

Indemnatus raptoris filius.

LEX RAPTARUM INDEMNATOS LIBEROS LICEAT OCCIDERE. Quidam rapuit & fugit. de raptu puella concepit & peperit. Reverso raptores, puella mortem raptoris optavit. Filium ille indemnatum vult occidere: rapta contradicit.

PRO RAPTORE.

Nisi forte moleste tulit, quod & non hunc ipsa damnavit. ¹ Jam cum illo meo errore, vel facto, voluntaria profectioe transegerim. Hic me, judices, hic puer prodidit. Si perseverat in mea poena, hunc mater occidet. Dicere me raptorem nemo debebat post intervallum, post exilium, post reum filium. Non est, inquit, filius tuus. Nuptiis enim solennibus non est natus. Civis ergo, nisi faces accenderit, & fescennina cecinerit, pater esse non poterit. Perquam es inhumana: non vis esse patrem, qui te fecerit matrem?

XLV.

Vir fortis & orator.

Vir fortis & orator coniulatum petebant.

PRO ORATORE.

² **Q**uam plus ad vestra judicia cujusque, judices, proficiunt merita privata quam publica? Postremo quod maxime voluntatem plebis offendit, rogare non nostri: orare & exorare nostrum est, qui hinc etiam nomen accepimus.

XLVI.

Adulter uxoris.

Ex duobus filiis alteri uxorem dedit, alter incidit in adversam valetudinem. medici dixerunt animi esse languorem. Quærenti patri, fratris uxorem se amare confessus est. Petit pater à filio, ut matrimonio cederet. impetravit. ³ inventos in adulterio postea, fratrem & uxorem secundus maritus occidit. abdicatur à patre.

CONTRA FILIUM.

Sero me, sanctissimi judices, abdicare patet. Jus enim ad hoc redit, ut excusare compellar, non quod extre-

ma

¹ Jam cum illo errore vel facto.] Lego, jam cum illo meo errore vel fato, &c. Idem.

dubie, Quanto plus. Gronov.

² Quam plus ad vestra judicia.] Haud

³ Inventus in adulterio.] Lego, inventos in adulterio postea fratrem & sororem. Pith.

ma non tulerim, sed quod illa priora toleraverim. Qui capitis poenas à suo fratre pro uxore dilecta petit, quid ipse meruerit, ostendit. Crimen superius huic imputare non possum: nam frater ignovit. Quantum tibi nuptiarum cessione præstiterit, adulterio probaverunt. tibi liberas & perpetes noctes, sibi furtiva commercia, & amorum pericula reliquerunt. ignosce amantibus, si vere amasti.

XLVII.

Infamis in nurum.

ADULTERUM CUM ADULTERA LICEAT OCCIDERE. REUS CÆDIS ADVOCATUM, QUEM VOLET, ELIGAT. Erat infamis in nurum, invenit adolescens incertum quem adulterum, capite velato, uxorem solam peremit: fit reus cædis: Advocatum patrem postulat: contradicit.

PRO FILIO.

Accusator objicit, quod adultero pepercerim: pater dolet quod nurum ejus occiderim. Adulter occidi maluit, quam videri. Habet adulter poenam suam: cruciatur conscientia, pudore torquetur. Et si interim tectus evasit, inveniet illum postremo vel fama.

XLVIII.

Pauper imperator imperium recusat.

Pauper & dives inimici. belli tempore, dives est creatus imperator. qui cum bis fugatus esset, pauper legem tulit, ut qui ter fugatus esset, in crucem tolleretur. Tertio dives fugatus est, & in crucem latus. Filius divitis fert rogationem, ut imperium transferatur ad pauperem: pauper contradicit.

CONTRA PAUPEREM.

Habes, pauper, grande solatium: reliquisti superstitem legem. Procede legumlator ad bellum. Muta stylum gladio, lorica togam. Jam fortunæ satisfecimus, & hostes, vel dum vincimur, fatigavimus. In victoriam pene succedis alienam.

XLIX.

XLIX.

Raptor duarum filium nutriens.

LEX RAPTARUM. Quidam duas rapuit: productæ ad magistratus, altera nuptias, altera mortem petit. Magistratus humaniorem sententiam secuti sunt. Post factas nuptias, ¹ illa, quod virgo perpeffa est, quem conceperat, peperit. Exposuit raptor. suscepit, qui tunc erat maritus alienus, & alere cœpit. Reus est uxori, malæ tractationis.

PRO MARITO.

VENIT ad vos prava mulier, accusatura pietatem. infantem adhuc jussit feris, canibus, & diris alitibus exponi. Puto, patris similis apparuit, unde matrem tam graviter offendit. Nam qui potest expositum præterire? ignosce, non potui: tu me docueras, puella, misereri. ² de matre nihil meminit. ³ O gratum infantis errorem! te existimat matrem. Disce, infelix puer, natalium tuorum disce fortunam. Pariter nos ambos mulier afflixit: & pariter factum ⁴ alia servavit.

L.

Vir fortis gladiator.

INFAMIS NON MILITET. Vir fortis in piratas incidit: rescripsit patri de redemptione, illo cessante, redemit eum lanista: & rudem ei in arena dedit. Reverso belli tempore denuntiat militiam imperator.

PRO VIRO FORTI.

OMNIA fieri posse credidi, cum me fortuna servum ex libero, & gladiatorem de viro forti fecisset. Imperator vobis ingerit militem, cujus operam non esse reipublicæ ne-

¹ Illa quod virgo perpeffa est.] Hæc quid sibi velint, non assequor. Res ipsa jubebat: illa, quæ mortem optaverat. Gronovius.

² De matre nihil meminit.] Immo memini. Quam crudelis illa erga me fuerit, oblitus sum: nec id in communi infante ulcisci possum. Idem.

³ O gratum.] Hic locus sic reponen-

dus videtur Neveleto meo, O gratum infantis errorem! te existimat matrem: disce infelix puer natalium tuorum fatum, disce fortunam. Pariter nos ambos mater afflixit, & pariter alia servavit, acute. Piib.

⁴ Alia servavit.] Puto servabit. Sic loquitur mitius jam agens cum uxore, quasi sperans ultro remissuram. Gronov.

cæ necessariam, proxime non redimendo judicastis. Veniam à vobis, iudices, postulo: quod gladiator infamis in iudicio loquor. Erravi, fateor: iudices, erravi, qui semper credidi immortalitatem esse pro republica mori: cum fama etiam viventium consenescat. Gladiatorem me fecit non pirata, sed patria. Sed, ô virtus in adversis comes, sola tu me secuta in carcerem, tu in ludum: virum fortem tu sola non decipis. Scitis me, iudices, periculum contemnere: sed non contemno flagitium: ¹ virum igitur gladiatorem negat, negat aliquis infamem? an negat gladiatorem? utrumque mendacium est. Neque enim conditione gladiatoria quidquam est humilior in vulgo, nec meo nomine quidquam nobilior in ludo. Fortunæ, inquit, fuit. Quousque Fortunam facimus humanorum negotiorum ream? Esto: Fortuna fecit, ut caperer: quis fecit, ut nemo redimeret? ² Etsi victoria solita provenerit, post rudem triumphabo.

L I.

Invicem adoptati.

Pauper & dives inimici visi sunt in gratiam rediisse. Dederunt invicem filios adoptandos. Dives occidit lege indemnatorum, quem acceperat. Qui est apud pauperem, reddit causam mortis voluntariæ. Pauper contradicit.

PRO PAUPERE.

UTinam P. C. liberis nostris exire de vita ³ sine nobis orbatibus non liceret. Perquam indignum est, si utrumque pignus amittam, & quod dedit aliquando natura, & quod nunc substituit amicitia. Amo enim juvenem, quia non genui meo sanguine, sed redemi.

E X P L I C I T.

¹ Virum igitur gladiatorem negat.] Scribe: utrum igitur gladiatorem negat aliquis infamem, an me negat gladiatorem? Idem.

² Et sc.] Malim, & si v. s. p. p. r. triumphabo. Pith.

³ Sine nobis orbatibus non liceret.] Videtur potius delenda negatio. Idem.

DIALOGUS
DE
ORATORIBUS ET
CAUSSIS CORRUPTÆ
ELOQUENTIÆ.

Quem alii TACITI, alii QUINTILIANI
esse volunt,

CVM

RABODI HERMANNI SCHELII Commentario,
PITHOEIQUE & GRONOVII, atque ex LIPSIO, PICHENA,
ACIDALIO excerptis Notis.

DIALOGUS
DE
ORATORIBUS ET
CAUSIS CORRUPTIS
FLOQUENTIA

Quamvis Tactis, sibi Quamvis
esse voluit.

CVN
RABDI HERMANNSCHILLI Compilatio.
Hendricus de Gronovio, sive ex Iuris, Rhetorica,
Academiae ex parte Nova.

DE

ORATORIBUS

SIVE DE CAUSSIS CORRUPTÆ ELOQUENTIÆ,

DIALOGUS.

Qui ab aliis CORN. TACITO, à quibusdam M. FAB. QUINTILIANO tribuitur.

CUM

Rabodi Hermanni Schellii Commentario & selectis Pithœi, Lipsii, Mureti, Pichenæ, Acidalii, Freinsheimii, Gronovii Notis.

SÆpe ex me requiris, † Juste Fabi, cur cum priora secula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque effloruerint, nostra potissimum ætas deserta, & laude orbata, vix nomen ipsum oratoris retineat. neque enim

Qui ab aliis C. TACITO.] Scripsit ante annos octo ad veterum Jurisconsultorum fragmenta, libentius me hunc librum M. Fabii Quintiliani de causis corruptæ eloquentiæ inscripturum. Quod & sagacissimo elegantissimoque Lipsio visum est. Nunc, ut verum fatear, Tacito potius adseruerim, sequutus non modo Pomponii Sabini, sed & omnium exemplarium fidem. Nec me jam stili ratio usque eo movet, cum sciam pro ætate facile genus dicendi mutari: & quod adolescentis fuit lætum, luxurians, profluens ac floridum, senis fieri concisum, breve, grave, sobrium ac maturum: quale ipsius Annalium & Historiarum est, ad quæ scribenda jam senex sub Nerva animum appulit. In hujus autem dialogi editione præter exemplar in Italia ante aliquot annos descriptum, maximo nobis adjumento fuit Lipsii nostri diligentia, qui sui in Tacitum commentarii apud nos desiderio nunquam nisi sero satisfacturus est. *Pithæus.* Tacitum fuisse quæ credam? Stilus valide abnuat, non fallax in hoc genere argumentum. qui

in nostro, constrictus ubique, teres, acutus, & severus magis quam lepidus: hic omnia contra. At mutari is in ætate aut argumento potest, inquit. Non nego. Sed numquam ita, ut abeat prorsus à sese. Quidquid Cicero scripsit, senex, juvenis, philologum, philosophum, in iis tamen lineamenta quædam apparent ejusdem viri & vultus. Nec aliter fit in omnibus nobis. Ætatem etiam vide, si non pugnat. Hic scriptor sermonem hunc habitum inducit sexto Flaviani imperii anno: eique interfuisse se *admodum juvenem*. Quomodo vero tunc *admodum juvenis* Tacitus, si honores etiam cœpit sub Vespasiano? id enim de se fatetur, & *dignitatem* suam à *Vespasiano inchoatam* ait Historiarum primo. Sed exemplaria omnia Tacito adserunt. Quæ illa? vix bina aut terna credo ea sese in omni Europâ, quæ tam facile & pronum est hic mentiri, quam in aliis libris sæpe. Sed etiam Pomponius Sabinus. Ita etiam politissimus doctissimusque Pithæus nos docuit, Notis ad hunc libellum. Is igitur Sabinus mediæ ætatis Grammaticus in Car-

enim ita appellamus nisi antiquos. horum autem temporum disertis, *causidici*, & *advocati*, & *patroni*, & quidvis potius quam *oratores* vocantur. Cui percunctationi tuæ respondere, & tam magnæ quæstionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum sit, si idem assequi non possumus, aut de judiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mea sententia proferenda, ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset. quos eandem hanc quæstionem pertractantes, ¹juvenis admodum audi. Ita non ingenio, ²sed memoria ac recordatione opus est, ut quæ à præstantissimis viris & excogitata subtiliter, & dicta graviter accepi, cum singuli ³diversas vel easdem, sed probabiles causas afferrent, dum formam sui quisque & animi, & ingenii redderet,

in Carmen de obitu Mæcenatis: *Cornelius*, inquit, *Tacitus* appellat scripta *Mæcenatis* calamistros. Nec negare certe possumus, quin is locus hodieque in hoc libello exstet. Quid dicam? serio & ingenue, nihil me credere huic ignobili Sabino, qui ex veteri verbo, somniavit fortasse quod voluit. Dico me. nam aliis nihil præeo quid sequantur. Incommodi quid erit, si Tacito tribuamus; si M. Fabio Quintiliano, ut mihi olim visum est? Nam & stilus ipse plane geminus: & ille se *De causis corruptæ eloquentiæ* scripsisse plus uno loco fatetur. quem titulum valde appositum scio huic argumento. Præcipuam enim materiem & velut fundum scripti, hoc fuisse, evincunt illa quæ superant, & magis evincerent quæ à fine desunt. Ipse Maternus hic ad Messallam *Exprime nobis non laudationem antiquorum, sed causas, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus*. Etas tamen Quintiliani paulo grandior fuisse videtur, quam ut hic sermo illo juvene. Itaque ambigo, & cum multa dixerim, claudo tamen omnia & signo hoc responso, Mihi non liquere. *Lipsius*.

† *Iuste Fabi.* Hunc Fabium Justum amicum etiam minoris Plinii fuisse ex lib. 1. epist. 11. & lib. 7. epist. 2. intelligimus. *Gronovius*.

¹ *Juvenis admodum.* Hoc Taciti ætati magis congruit. Nam Fabius Domitium Afrum, qui sub Nerone periit, adolescentulo sibi notum fuisse ait. Et cum de Julio Secundo magnifice loquatur, lib. x. Inst. Aprum ac Maternum ne nominat quidem. Sed & de causis corruptæ eloquentiæ continuo libro, non dialogo, scripsisse videtur. Adde quod ne in iis quidem, quæ in isto desse apparet, ullus locus est ampliori tractationi de hyperbole: & quæ de inventa primum declamandi ratione ille dixerat, hic paulo aliter exponuntur. *Pithæus*.

² *Sed memoria ac recordatione opus est.* Amat hic Scriptor bina ejusdem aut non multum differentis significationis vocabula conjungere, ut, *invidere & vivere, vetera & antiqua, Poetas & vates, Carmina & versus, juvenes & adolescentes, tueri & defendere, in publicum & in commune*. Quod quidem in Quintiliano tam frequenter non reperias. *Scholiast.*

³ *Diversas vel easdem, sed probabiles.* Jam olim damnarunt has voces vel easdem Lipsius & Muretus, superesse eas arbitrati. Plane arbitrer ita quoque ipse, nisi forte ex iis mutandum: *diversas, sed easdem valde probabiles*. Vel, *diversas, sed eas valde probabiles*. *Acidalius*.

2 Accu-

ret, iisdem nunc numeris, iisdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis. neque enim defuit, qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata & irrita vetustate, nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferebat. Nam postero die quam ¹ accuratius ² Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse ² potentium animos diceretur, tamquam in eo tragædiæ argumento sui oblitus, tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum M. Aper & Julius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri: quos ego in judiciis non utrosque modo studiose audiebam, sed domi quoque & in publico affectabar, mira studiorum cupiditate, & quodam ardore juvenili, ut fabulas quoque eorum & disputationes, & arcana semotæ dictionis penitus exciperem. quamvis maligne plerique opinarentur, ³ nec Secundo promptum esse sermonem, & Aprum ingenio potius & vi naturæ, quam institutione & litteris famam eloquentiæ consecutum. ⁴ Nam & Secundo purus, & pressus, & ⁵ in quantum

tum

¹ Accuratius Maternus.] Farnes. Curatius Maternus. Putabam, Curatius sed sententiam attendenti magis placet Curatius: quod proprium nomen Materni poetæ fuerit. Lipsius.

² Maternus Catonem.] Dio lib. 67. in Domitiano: Ματέρων δὲ σφίσις, ὅτι καὶ τὸ γένειον ἐστὶν πὶ δόκων, ἀπὲρ τεύε. Gronovius.

³ Nec Secundo promptum esse sermonem & Aprum.] Non admodum diversa olim de Crasso & Antonio iudicia fuisse scribit Cicero in 2. de Oratore. Crassum videlicet non plus attingisse doctrinæ quam quantum prima illa puerili institutione potuisset: M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem fuisse. Nec alia ibi causa huius opinionis adducitur quam hic; Sed fuit hoc, inquit, in utroque eorum, ut Crassus non tam existimari vellet non didicisse, quam illa despiciere & nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græci anteferre. Antonius autem probabiliorem hoc populo orationem fore censebat suam, si omnino di-

dicisse nunquam putaretur, atque ita se uterque graviolem fore si alter contemnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur. Schelius.

⁴ Nam & Secundo purus, &c. sermo non defuit.] Non defuit, inquit & de Apro, contemnebat. Ex quibus colligitur cum hic dialogus scriptus est, & Secundum & Aprum jam diem suum obiisse. Ec Secundum quidem immatura morte & ante diem interceptum fuisse ex Quintiliano satis constat. Julio Secundo (inquit libro x cap. 1.) si longior contigisset ætas, clarissimum profecto nomen Oratoris apud posteros foret. Adiecit enim atque adiebat ceteris virtutibus suis, quod desiderari potest: id est autem, ut esset multo magis pugnax & sapius ad curam rerum ab elocutione respiceret. Ceterum interceptus quoque magnum sibi vindicat locum, & quæ sequuntur. Idem.

⁵ In quem.] Leg. in quantum: quod & Rhenanus monuit, cujus apud omnes literatos memoria grata esse debet & sancta. Sic infra, Credite optimi, & in quantum satis est disertissimi viri. Pith.

¹ Aper

tum satis erat, profluens sermo non defuit: ¹ & Aper communi eruditione imbutus, contemnebat potius litteras quam nesciebat. tamquam maiorem industriæ & laboris gloriam habiturus, si ingenium ejus nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur. Igitur ut intravimus cubiculum Materni, sedentem ipsum, & quem pridie recitaverat, librum intra manus habentem, deprehendimus.

- 3 Tum Secundus: NILNE TE, inquit, Materne, fabulæ malignorum terrent, quo minus offensas Catonis tui ames? An ideo librum istum apprehendisti, ut diligentius retractares, & sublatis si quæ pravam interpretandi materiam dederunt, emitteres Catonem non quidem meliorem, sed tamen securiorem? Tum ille, LEGES tu quidem si volueris & agnosces quæ audisti. quod si qua omisit Cato, ² sequenti tractatione Thyestes dicet. Hanc enim tragœdiam disposui jam, & intra me ipse formavi. Atque ideo maturare libri hujus editionem festino, ut dimissa priore cura, novæ cogitationi toto pectore incumbam. Adeo te tragœdiæ istæ non satiant, inquit Aper, quo minus ³ omisiss orationum ⁴ & caussarum studiis, omne tempus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas? cum tot amicorum caussæ; tot coloniarum & municipiorum clientelæ in forum vocent, quibus vix sufficeres, etiam si non novum tibi ipse ⁵ negotium importasses, Domitium, &

Cato-

¹ *Aper communi eruditione imbutus.]* Mihi sententia magis suadeat, omni eruditione. Acidalius.

² *Sequenti tractatione.]* Lipsius: Fortasse: recitatione. Ipse Maternus infra, *Recitatione tragœdiarum famam se auspiciatum ait.* Paulo ante: *Sedentem ipsum & quem paulo ante recitaverat librum intra manus habentem, deprehendimus.* Possis & suspicari sequenti actione. Sed enim nihil moverum vulgatam: tractatio enim ipsa compositio. Cicero. Si quo in libro vere est à nobis philosophia laudata, profecto ejus tractatio optimo atque amplissimo quoque dignissima est. *πρὸς ἡγετῶν* vocat Arist. Idem.

³ *Omisiss orationum & curarum studiis.]* Monumenta & opera ingenii non raro, & quidvis aliud, in quod intenditur animus, curas appellant hic noster, Tacitus aliique ejus ævi scriptores: peculiariter autem si quarum rerum tractatio molestiarum & solitudinis multum habet. Curarum tamen studia durum ac insolens pro studiis. Legerim rerum, vel cum Lipsio Causarum studiis. Idem.

⁴ *Et caussarum.]* Al. Et curarum: ut supra, sive novam & recentem curam. Pithæus.

⁵ *Negotium importasses.]* Displicet vox importasses. Erat commodius, *imposuisse*

Catonem: id est, nostras quoque historias, & Romana nomina, Græcorum fabulis aggregares. Et Maternus, 4
Perturbarer hac tua severitate, nisi frequens ac assidua nobis contentio jam prope in consuetudinem vertisset. Nam nec tu agitare & insequi poëtas intermittis; & ego cui desidiam advocationum objicis, cotidianum hoc patrocinium defendendæ adversus te poëticæ exerceo. Quo lætor magis oblatum nobis judicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel quod jam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat, ut omiſſis forensium Musarum angustiiis, in quibus satis mihi superque sudatum est, sanctiorem istam & augustiorem eloquentiam colam. Ego vero, inquit Secundus, antequam me judicem Aper recuset, faciam quod probi & modesti judices solent, ut in his cognitionibus excusent, in quibus manifestum est, alteram apud eos partem gratia prævalere. Quis enim nescit, neminem mihi conjunctiorem esse & usu amicitiae, & assiduitate contubernii quam Salejum Bassum, cum optimum virum, tum absolutissimum poëtam? porro si poëtica accusatur, non alium video reum locupletiores. *Securus* sit, inquit Aper, & Saleius Bassus, & quisquis alius studium poëticæ & carminum gloriam fovet, cum causas agere non possit. & ego enim quatenus arbitrum litis hujus inveni, non 5
patiar,

posuisses: sed à literis longius abit. Credo fuisse imperasses. Acidalius. Livius libro 24. *Discordia civilis quas importet elades.* Lib. 39. *ne quid ex conjurationes fraudis occulta aut periculi importarent.* Gronovius.

1 *Aggregares.* Lego, adgregare? Pith.

2 *Omiſſis forensium Musarum angustiiis.* Agrestioribus Musis, ut scribit Cicero, causas forenses, se relinquere Philosophi dicebant. *Omnis ubertas,* inquit, & quasi silva dicendi ducta ab illis est, nec satis tamen instructa ad forenses causas, quas, ut illi ipsi dicere solebant, agrestioribus Musis reliquerunt. Loquitur hic Maternus ille poëtices Patronus, qui eloquentiæ forensi paulo iniquior, advocationibus curas & sollicitudines & ne-

cessitatem quotidie aliquid contra animum faciendi, adscribit: qui forum insanum & lubricum, qui famam eloquentiæ forensis pallentem appellat. Quare dubitabam an non verius foret: *Forensium causarum.* Potest tamen fortasse tolerari etiam in ore Materni lectio vulgata, quia quod eloquentiæ huic dat sacro Musarum vocabulo, id iterum imminuit, adjiciendo, *angustiiis.* Schelius.

3 *Litis hujus inveniri.* Hunc totum locum sic lego, Ego enim quatenus arbitrum litis hujus inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi. Potest & legi, *Sollicitudine,* utrumque hoc sensu, Quando te, Secunde, hujus litis arbitrum nactus sum. Pithæus.

patiar, Maternum societate plurium defendi. sed & ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam virilem & oratoriam, qua parare simul & tueri amicitias, adsciscere nationes, complecti provincias possit, ¹omittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius, vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari potest. Nam si ad utilitatem vitæ omnia consilia, factaque nostra dirigenda sunt, quid erit tutius quam eam exercere artem, qua semper armatus præsidium amicis, opem alienis, salutem periclitantibus, invidis vero & inimicis metum & terrorem ultro feras, ipse securus & velut quadam perpetua potentia ac potestate munitus? cuius vis & utilitas ²rebus probe fluentibus, aliorum præsidio & tutela intelligitur: sin ³proprium periculum increpuit, non hercule lorica aut gladius in acie firmitus munimentum, quam reo & periclitanti ⁴eloquentiæ ⁵præsidium simul & telum, quo propugnare pariter & incessere, ⁶vel in iudicio, sive in senatu, sive apud principem possis. Quid aliud infestis Patribus nuper Eprius Marcellus, quam eloquentiam suam opposuit? ⁷qui accinctus & minax disertam quidem, sed inexercitam & ejusmodi certaminum rudem, ⁸Helvidii sapientiam elu-

¹ *Amittit studium.*] Omittit rectius, etiam notaverat Muretus. *Acidalius.*

² *Rebus probe fluentibus.*] Livius VII. *Campanos quidem haud dubie magis nimio luxu fluentibus rebus mollitiaque sua, quam vi hostium victos esse.* Tacitus *Annalium* XV. *Nec presentia prospere fluebant, quomodo & hic legendum monuit Lipsius. Schelius.*

³ *Proprium periculum increpuit.*] Alii libri irrepit. Sed hoc Farnesianum planissime verum est. Cicero in *Catilin.* *quicquid increpuerit, Catilinam timeri.* Livius: *unde si quid increpet terroris.* Lips.

⁴ *Eloquentiæ præsidium simul & telum.*] Melius & concinnius scribas elo-

quentia. Sic eloquentia præsidium & telum dicitur, ut lorica & gladius munimentum. *Acidalius.*

⁵ *Præsidium simul & telum, &c.*] Cicero de oratore: *Quid autem tam necessarium, quam tenere semper arma, quibus vel tectus ipse esse possis vel provocare integros & te ulcisci laceffit.* Schelius.

⁶ *Vel in iudicio.*] Mur. sive in iudicio. Leve hoc, sed tamen rectius. *Acidal.*

⁷ *Qui accinctus & minax.*] Lego, qua. Præcessit, eloquentiam suam opposuit. Idem.

⁸ *Helvidii sapientiam elusit.*] Historia est apud Tacitum 4. *histor.* cap. 6. *Gron.*

eludit. Plura de utilitate non dico, ¹ cum præsertim minime contradicendum Maternum meum arbitrer. Ad volu- 6
ptatem oratoriæ eloquentiæ transeo, cujus jucunditas non
uno aliove momento, sed omnibus prope diebus, & prope
omnibus horis contingit. Quid enim dulcius libero & in-
genuo animo, & ad voluptates honestas nato, quam vi-
dere plenam semper & frequentem domum concursu
splendidissimorum hominum? idque scire, non pecuniæ,
non orbitati, neque officii alicujus administrationi, ² sed
sibi ipsi dari? illos quinimo orbos & locupletes & potentes
venire plerumque ad juvenem & pauperem, ut aut sua aut
amicorum discrimina commendent. Ullane tanta ingen-
tium opum ac magnæ potentiæ voluptas, quam spectare
homines veteres, & senes ³ & totius urbis gratia subnixos, in
summa omnium rerum abundantia ⁴ confitentes id quod o-
ptimum sit se non habere? Jam vero qui togatorum comita-
tus & egressus! quæ in publico species! quæ in judiciis
veneratio! quod gaudium consurgendi assistendique in-
ter tacentes, in unum conversos! ⁵ coire populum, & cir-
cumfundi coram, & accipere affectum quemcumque ora-
tor induerit. Vulgata dicentium gaudia, & imperitorum
quoque oculis exposita percenseo. Illa secretiora, & tan-
tum ipsis orantibus nota, majora sunt. Sive accuratam
medita-

¹ Cui parti minime contradicendum.]

Sic Lipsius è Farnesiano: ita tamen, ut non male vulgatum antea fateatur, cum præsertim minime. Regessit igitur hoc Pichena, suos codices sic habere præfatus, sed tamen & ipse fassus non male in aliis legi, cui parti minime. At præceps Acidalius male fecisse Lipsium, cum illa verior & sensui structuraque sit accommodatior lectio. Quod nos ei credimus haudquaquam, & multo suavius exquisitiisque censemus: cui parti minime contradicendum Maternum meum arbitrer. Infra: Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno. Gronovius.

² Sed sibi ipsi dari.] Malim, tibi ipsi. Idem.

³ Et totius orbis gratia.] Fuit cum legerem, totius urbis, vel ipsius orbitatis gratia. Amm. Marc. ut alios omittam: *Vilia omnia existimant præter orbos & caelibes, nec credi potest, quæ obsequiorum diversitate colantur homines sine liberis Romæ.* Pithæus.

⁴ Confitentes id quod optimum sit, se non habere.] Videtur dedisse auctor: id quod apud te sit, se non habere. Gronov.

⁵ Coire populum & circumfundi coram.] Lego: circumfundi coronam. Silius: *Cernis ut armata circumfundare corona Et vallet clausos collectus miles in orbe.* Schelius. *Coire populum, & circumfundi coram.* Deleo *ro &*, sed & emendo, *circumfundi coronam.* Acidalius.

meditatamque affert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus & constantia. sive ¹ novam & recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit; ipsa sollicitudo commendat eventum, & lenocinatur voluptati. Sed ² extemporalis audaciæ, atque ipsius temeritatis vel præcipua jucunditas est. Nam ingenio quoque, sicut in agro, quamquam alia diu ferantur atque elaborentur, gratiora tamen quæ sua sponte nascuntur.

- 7 Equidem ut de me ipse fatear, non eum diem lætorem egi, quo mihi latus clavus oblatus est, vel quo homo novus & in civitate minime favorabili natus, quæsturam, aut tribunatum, aut præturam accepi: quam eos quibus mihi pro mediocritate hujus quantulæcumque in dicendo facultatis, aut reum prospere defendere, aut apud centum viros causam aliquam feliciter orare, aut apud principem ipsos illos libertos & procuratores principum tueri & defendere datur. Tum mihi supra tribunatus & præturas & consulatus ascendere videor, ³ tum abire: quod si non in alio

¹ Novam & recentem curam.] Pro oratione aut quovis scripto curam dicebant. Tacitus 3. annal. si effectus, in qua tendi, plures ad curas vitam produxero. Martialis 1. ep. 67. Secreta quare carmina & rudes curas. Epig. 108. Condere vitæ tentem per sæcula curas. Pro animus legi melius potest & fortasse debet animi. Idem.

² Extemporalis audaciæ atque ipsius temeritatis vel præcipua jucunditas est.] Maximus studiorum fructus est, velut præmium quoddam amplissimum longi laboris, ex tempore dicendi facultas, ut ait Fabius. Idem lib. x. c. 1. Vivunt enim omnia & moventur, excipimusque nova illa velut nascentia cum favore ac sollicitudine. Nec fortuna modo iudicat, sed etiam ipsorum, qui orant, periculo afficimur. Idem: Ad dicendum etiam pudor stimulos addit, & dicendorum expectata laus, mirumque videri potest, quod cum stilus secreto gaudet atque omnes arbitros reformidet, extemporalis actio auditorum frequentia, ut miles congeſtu signorum, excitatur. Namque & difficiliorem cogitationem exprimit

& expolit (an expellit?) dicendi necessitas & secundos impetus auget placendi cupido. Adeo præmium omnia spectant, ut eloquentia quoque, quamquam plurimum habeat in se voluptatis, maxime tamen præſenti fructu laudis opinionisque ducatur. Schellius.

³ Tum abire quod si non.] Hic locus valde corruptus est. Quid si interim legamus? Tum habere quod in alio oritur, nec c. d. Pithæus. Tum abire quod si non in alio oritur.) Rodolphus: Tum supra me abire. Pithæus. Tum habere quod non in alio oritur. Lipsius, se hæc haud satis capere. Anne in albo voluit dicere & prætorum jus formulasque intellexit. Fortasse etiam: quod scilicet: (ita enim illud si diducam & extendam:) non in atrio moritur. Tentabam: Tum habere quod non in alios congeritur (vel conferitur:) nec in codicillis datur. Ut infra: Quia Vespasianus venerabilis senex & patientissimus veri bene intelligit ceteros quidem amicos suos niti iis, quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi accumulare & in alios congerere promptum est; Marcellum autem & Crispum

alio oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Quæ fama & laus cujuscvis artis cum oratorum gloria comparanda est, qui non illustres in urbe solum apud negotiosos & rebus intentos, sed etiam apud juvenes & adolescentes, quibus morum indoles est & bona spes sui? Quorum nomina prius parentes liberis suis ingerunt? quos sæpius vulgus imperitum, & tunicatus hic populus transeuntes nomine vocat, & digito demonstrat? Advenæ quoque & peregrini, jam in municipiis & coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt. Ausim contendere, Marcel-
lum hunc Eprium de quo modo locutus sum, & Crispum
Vibium (libentius enim novis & recentibus quam remotis
& obliteratis exemplis utor) non minus esse in extremis
partibus

8

et Crispum attulisse ad amicitiam suam, quod non à Principe acceperint nec accipi possit. Possis etiam Pithœi conjecturam simpliciter interpretari. Nam plures illa sunt, quæ ab alio non accepimus. Aristoteles libro 3. de moribus, ait quod hoc à nobis ipsis habeamus atque adeo à primo ortu, quod abhorremus à vitiis, illud maximum esse ait & pulcherrimum καὶ ὁ πῦρ ἐτέρη μὴ οἶον τε λαβεῖν μηδὲ μᾶθῃν. Idem Topicorum 3. magis concupiscendum esse dicit, quod ab alio accipi non possit, quam quod possit: καὶ ὁ μὴ ἐστὶ πῦρ ἀλλὰ ποσὶ σσεσθαι, ἢ ὁ ἐστὶ πῦρ ἀλλὰ. Schelius. Tum abire, quod si non in alio.] Legendum videtur: tum habere, quod, si non in animo oritur, nec in codicillis. Per codicillos intelligit principum literas, quibus administrationes mandabant. Tacitus in vita Agricolæ: codicillos, quibus ei Syria dabatur. Ejusmodi codicillorum in jure crebra mentio. Freinshemius.

1 Adolescentes quibus morum indoles est.] Muretus, quibus modo et indoles est. Acidalius, quibus et majorum indoles. Nihil patior mutari. Plautus Trinummus: Qui ipse se contemnit, in eo est indoles industria. Corn. Nepos in Eumene: Fulgebant jam in adolescentulo indoles virtutis. Justinus lib. 39. in suorum quisque vesti-

gia intentis magna indoles virtutis enituit. Nam mores καὶ ἐξ ὧν boni mores. Ut apud Senecam Periere mores. Diximus in Observationibus. Itaque morum indoles, & indoles virtutis & indoles industria hic eadem res est. Gronovius.

2 Quibus morum indoles.] Cicero & Livius virtutum vitiorumque indolem quidem dixerunt: haud perinde tamen placet, quibus morum indoles, nec ad hunc facit locum. Romana editio, major indoles. Suspiciere legendum juvenes et adolescentes quibus majorum indoles et bona spes sui. Schelius.

3 Non minus esse.] Lipsius: Vox deest; quam à me repono: non minus esse notos in extremis. Sensu probō. id enim velle ostendit quod præcessit. Advenæ quoque et peregrini jam in municipiis et coloniis suis auditos cum primum urbem attigerunt, requirunt ac vultus agnoscere concupiscunt. Minus tamen audax fortasse sit: Non minus nosci in extremis, &c. Cicero in oratore: Ergo ex omnibus terris una Gallia communi non ardet incendio, in qua frueris ipse te, cum in Italia luce cognosceris, versarisque in optimorum civium vel flore vel robore. Posses interpretari non incommode rō esse de fama eorum, quod in extremis quoque terrarum partibus sint fama & gloria nominis

Y y 3

partibus terrarum, quam Capuæ aut Vercellis, ubi nati dicuntur. ¹ nec hoc illis alterius ter millies ² sesterium præstat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiæ beneficio venisse. Ipsa eloquentia, cujus numen & cœlestis vis multa quidem omnibus sæculis exempla edidit, ad quantam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint. Sed hæc, ³ ut supra dixi, proxima, & quæ non auditu cognoscenda, sed oculis spectanda haberemus. Nam quo sordidius & abjectius nati sunt, quoque notabilior paupertas & angustia rerum nascentes eos circumsteterunt; eo clariora & ad demonstrandam oratoriæ eloquentiæ utilitatem illustriora exempla sunt. quod sine commendatione natalium, ⁴ sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos jam annos potentissimi sunt civitatis, ac donec libuit principes fori; nunc principes in Cæsaris amicitia, agunt feruntque cuncta: atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur. Quia Vespasianus venerabilis

minis sui. Siquidem *extreme terrarum partes* opponerentur *Roma*, id est, ei loco, in quo illi erant. At cum Capuæ & Vercellis, ubi præsentibus non erant, opponatur obscurior & minus apta hæc locutio videretur. Infra, *Hoc studio non aliud in civitate vel ad urbis famam pulchrius, vel ad totius imperii atque omnium gentium notitiam illustrius excogitari posse.* Ubi observa *urbis famam*, imperii atque omnium gentium notitiam non tantum significare famam, quam urbs habet, sed famam quam aliquis in urbe; *notitiam gentium* etiam dici innotescere gentibus; non tantum notitiam gentium habere. Utraque enim significatione hæc & similia multa usurpant Latini. Cicero in Pisonem. *Famne vides bellua, jamne sentis, quæ sit hominum querela frontis tua.* Idem.

¹ *Nec hoc illis alterius ter millies sesterium.* Lipius: in morbo locus & defectu, scribas & distinguas: *Nec hoc illis alterius ter millies, alterius bis millies* HS. Minus audax Rodolphi illud; *utriusque*

ter m. HS. Idem. *Nec hoc illis alterius.* Scriptum antiquitus fuisse existimo: *nec hoc illis alterius ter millies sesterium præstat.* Velut incertus, ad eamne summam ambo venerint, ita loquitur tamen, ut utrumque virtute eloquentiæ prædivitem factum facile doceat. Barthius 44. Advers. 8.

² *Sesterium præstat, quamquam ad has i. o. p. v. c. beneficio venisse: sed ipsa eloq.* Sic distinguendus est hic locus. Pithæus.

³ *Ut supra dixi.* Nihil tamen aliud supra dixit, nisi hoc; *Quid aliud nuper infestis patribus Eprius Marcellus quam eloquentiam suam opposuit.* Et paulo ante hæc ipsa: *Libentius enim novis & recentibus quam remotis & obliuiscitis exemplis utor.* Schellius.

⁴ *Sine substantia facultatum.* Substantia pro opibus medii ævi scriptoribus frequens. Nescio an à Græcis sumtum qui *σους* vocabulo facultates designant, quod tamen *essentiam* interpretatur Quintilianus. Idem.

nerabilis senex & patientissimus veri bene intelligit, ceteros quidem amicos suos niti iis, quæ ab ipso acceperint, quæque ipsi accumulare, & in alios congerere promptum est: Marcellum autem & Crispum, attulisse ad amicitiam suam, quod non à principe acceperint, nec accipi possit. Minimum inter tot ac tanta locum obtinent imagines, ac tituli & statuæ. quæ neque ipsa tamen negliguntur: tam hercule quam divitiæ & opes, quas facilius invenies, qui vituperet, quam fastidiat. His igitur & honoribus, & ornamentis, & facultatibus, refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia causis forensibus & oratorio studio dederunt. Nam carmina & versus, quibus totam vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio) neque dignitatem ullam auctoribus suis conciliant, neque utilitates alunt: voluptatem autem brevem, laudem inanem & infructuosam consequuntur. Licet hæc ipsa, & quæ deinde dicturus sum, aures tuæ, ô Materne, respuant, cui bono est, si apud te Agamemnon aut Jason diserte loquitur? quis ideo domum defensus, & & tibi obligatus redit? Quis Saleium nostrum egregium poëtam, vel (si hoc honorificentius est) præclarissimum vatem deducit, aut salutat, aut prosequitur? Nempe si amicus ejus, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ¹ ad hunc Secundum recurret, aut ad te Materne, non quia poëta es, neque ut pro eo versus facias. hi enim Basso domi nascuntur, pulchri quidem & jucundi. quorum tamen hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes dies, magna noctium parte, unum librum extudit & elucubravit, rogare ultro & ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire: & ne id quidem gratis. nam & domum mutuatur, & auditorium exstruit, & subsellia conducit, ² & libellos dispergit: & ut beatissimus recitationem

¹ Ad hunc Secundum recurret.] Puto, decurret. Justinus lib. 16. iterato ad oraculum decurrunt. Et Ad Clearchum, quem

ipsi in exilium egerant, decurrunt. Gro-
novius.

² Et libellos dispergit.] Scriptum ali-
quod

nem ejus eventus prosequatur, omnis illa laus intra unum aut alterum diem, ¹ velut in herba vel flore præcepta, ad nullam certam & solidam pervenit frugem: nec aut amicitiam inde refert, aut clientelam, aut mansurum in animo cujusquam beneficium, sed clamorem vagum, & voces inanes, & gaudium volucre. Laudavimus nuper ut miram & eximiam Vespasiani liberalitatem, quod quingenta sestertia Basso donasset. Pulchrum id quidem, indulgentiam Principis ingenio mereri; quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem? Adjice quod poëtis, ² si modo dignum aliquid elaborare & efficere velint, relin-

Quod recitaturi libellos spargere atque in publico proponere solebant, ut quam plurimos auditores ad diem prædictam convocarent: amicos autem per codillos sive epistolas aut voce ipsa inviabant. Plinius lib. 3. epist. 18. *Tichena.*

¹ Velut in herba vel flore præcepta.] Percepta est in editione Quintiliani Stoe-riani: sed nihil mutandum. Sic enim passim boni auctores. Ovidius Fastorum 14. *Tossa sitit tellus præcipiturque seges.* Virgilius: *Si lac præceperit æstas.* Possis tamen etiam præcepta. Schelius.

² Si dignum aliquid elaborare & efficere velint.] Ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid & eniti fortasse possum. Quintilianus: Ne perderem quæ jam effecta erant, per omnes difficultates animo me sustentavi. Sic efficere literas est Quintiliano exprimere & perfecte reddere sonum earum. Lib. 1. cap. 11. In primis vitia si qua sunt oris emendet ut expressa sint verba, ut suis quaque litera sonis enuntientur. Quarundam enim vel exilitate vel pinguedine nimis laboramus, quasdam velut acriores parum efficimus, & aliis non dissimilibus, sed quasi hebetioribus, permutamus. Cicero: ut virilis tua vox aliquid possit significare, quid nam effectura videatur. Paulo aliter Quintilianus libro 11. Tum si qua minus fuerint effecta, iis, quæ levius adhuc adfecti cæperamus, imperitia aut fortune remittantur. Ubi vitiosa illa postrema nemo non videt: emendatio fortassis haud perinde

facilis. Veniebat in mentem injuria fortuna. Cicero de natura deorum lib. 1. *Hortata est etiam ut me ad hæc conferrem animi egritudo, fortune magna & gravi commota injuria.* Quam conjecturam ut nemini obtrudere pro vera velim, ita à sensu tamen fortassis non multum aberrat. quippe sibi tanta vi fortunæ percussio veniam dari postulat, si qua ingenium debilitatum sit; injuria fortunæ remittantur, ut dicimus: ignoscas occupationibus, &c. Adscribam sequentia, ut ibi saltem Quintilianum ab aliquo mendo purgem. Quæ, si quid mediocrium aliqui nostro ingenio virum fuit, ut non extinxerit, debilitavit tamen. Sed vel propter hoc nos contumacius erigamus, quod illam ut perferre nobis difficile est, ita facile contemnere. Nihil enim sibi adversus me reliquit & infelicem quidem, sed certissimam tamen attulit ex his malis securitatem. Boni autem consulere nostrum laborem vel propter hoc certum est (Cæcum, unde Muretus & Gulielmius æquum. Scribe, æquorum est vel cæcorum est. Nam filio scripserat, ut jam audiemus, in quo erudiendo duplex cura à Quintiliano postulabatur tanquam à parente & magistro. hujus respectu cæcorum esse ait boni consulere: quod in nullum jam proprium usum perseveramus, sed omnis hæc cura ad alienos, ut alienis utilis, (si modo quid utile scribimus:) spectat. Nos miseri sicut facultates patrimonii nostri, ita hoc opus, aliis preparavi-

relinquenda conversatio amicorum, & jucunditas urbis, deferenda cætera officia, utque ipsi dicunt, *in nemora & lucos*, id est, in solitudinem recedendum est. Nec opinio 10 quidem & fama cui soli serviunt, & quod unum esse pretium omnis sui laboris fatentur, æque poëtas quam oratores sequitur. quoniam mediocres poëtas nemo novit, bonos pauci. Quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. Quotus quisque cum ex Hispania vel Asia, ne quid de Gallis nostris loquamur, in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit & semel vidit, transit & contentus est: ut si picturam aliquam vel statuam vidisset. Neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos quibus natura sua oratorium ingenium dene- gavit, deterream à carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium & nomen inferere possunt famæ. ego vero omnem eloquentiam omnesque ejus partes sacras & venerabiles puto: nec solum cothurnum vestrum, aut heroici

mus: aliis relinquemus. ita scripsit; non præparamus. jam enim fato functo filio non poterat dicere se aliis præparare, aliis relicturum. Janus Guilielmus volebat properabamus. ait enim supra se festinasse metu mortalitatis suæ. Sed hoc minus quadrat in id, quod præcessit de facultatibus patrimonii. Idem.

1 *In nemora & lucos, id est, solitudinem, recedendum.] Malim secedendum. ut infra: Secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Item Quintilianus lib. x. c. 7. Stabitne mutus & salutarem petentibus vocem statim, si non succurratur, perituris moras & secessum & silentium quæret, dum illic (ita scribe. vulgo illa:) verba fabricentur & memoriæ insidant & vox ac latus præparetur. Noster: Malo secretum & securum Virgilii secessum. Carmina secessum scribentis & otia quarunt. Fabius lib. x. c. 5. Ideoque mihi videtur M. Tullius tantum intulisse eloquentiæ lumen, quod in hos quoque studiorum secessus excurrit. Corruptum hoc ipsum verbum apud Fabium in x. c. 1. Germanicum Augustum ab in-*

stitutis studiis deflexit cura terrarum parumque diis visum est esse eum maximum poëtarum. Quid tamen iis ipsis ejus operibus in qua donatus imperio (scribe donato imperio, ut monuit pridem, vel natus imperio:) juvenis secesserat, (ita enim legendum. vulgo successerat:) sublimius, doctius, omnibus denique numeris præstantius? Recessus tamen & secessus aliquando à veteribus confundi videntur, ut alibi ostendimus. Apud Tacitum historiarum primo, repositus etiam pro sepositus: ubi de Muciano. Insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat, mox attritis opibus lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asia repositus tam prope ab exule fuit quam postea à principe. Lege inquam sepositus, ut fere in re simili dixit hoc ipso libro: Specie legationis seposuit. item, Tancquam in insulam Scipio seponeretur. Rursus, Sepositus per eos dies Cornelius Dolabella in Coloniam Aquinatem, libro 11. In Coloniam Aquinatem sepositum ab Othone. Suetonius: Sepositus per causam legationis. Idem.

Y y 5

1 Quod

heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque jucunditatem, & elegorum lascivias, & jamborum amaritudinem, epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam cæteris aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi Materne res est, ¹ quod cum natura tua in ipsam arcem ² eloquentiæ ferat, errare mavis, & summa adeptus, in levioribus subsistis. Ut si in Græcia natus esses, ubi ludicras quoque artis exercere honestum est, ac tibi ³ Nicostrati robur ac vires dii dedissent, non paterer immanes illos & ad pugnam natos lacertos, levitate jaculi aut jactu disci vanescere: sic nunc te ab auditoriis & theatris, in forum & ad causas, & ad vera proelia voco. cum præsertim ne ad id quidem confugere possis, quod plerisque patrocinator, tamquam minus ⁴ obnoxium sit offendere poetarum quam oratorum studium. Effervescit enim vis pulcherrimæ naturæ tuæ, nec pro amico aliquo, sed quod periculosius est, pro Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officii, aut fide advocacy, aut fortuitæ & subitæ dictionis impetu: meditatus videris elegisse personam notabilem; & cum

aucto-

¹ Quod cum natura tua in arcem eloquentiæ ferat, errare mavis.] Lucretius: Munita tenere

Edita doctrina, sapientum templa serena. Despicere unde alios quirent passimque videre

Errare atque viam palantes querere veri. Sed cum addat noster, Et summa adeptus in levioribus subsistis, dubito anne fuerit: herere mavis. Suetonius Augusto. Circa libidines hæsit, postea quoque, ut ferunt, ad vitandas virgines pronior quæ sibi undique etiam ab uxore conquirentur.

Quicquid apud dura cessatum est menia Troja

Hæctoris Aneæq, manu victoria Grajum, Hæsit, & in decimum vestigia rettulit annum.

Cicero Acad. Quæst. iv. Ad quamcumque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tanquam ad saxum adherescunt. Quintilianus: Atque plerosque vi-

deas hærentes circa singula, & dum inveniunt & dum inventa ponderant ac dimetiuntur. Idem.

² Eloquentiæ ferat, errare mavis & summa adeptus.] Credam melius: eloquentiæ te ferat, errare mavis & summa adepturus. Acidalius.

³ Nicostrati robur.] De quo Quintilianus lib. 2. cap. 9. At si fuerit, qui docebitur, ille, quem adolescentes senem vidimus, Nicostratus: omnibus in eo docendi partibus similiter utetur, efficietque illum, qualis hic fuit, luctando pugnandoque (quo utroque certamine iisdem diebus coronabatur) invictum. Quod ipsum suadet de Quintiliano libelli huius auctore. Ac de Nicostrato palæstrita etiam Pausanias in Eliacis. Lipsius.

⁴ Obnoxium sit offendere.] Nescio quid in hac lectione inconcinnum: nec dubito, quin auctor scripserit: obnoxium sit offensa. Acidalius.

1 Sentio

auctoritate dicturam. ¹ Sentio quid responderi possit. ² hinc ingentis ex his assensus, hinc in ipsis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Tolle igitur quietis & securitatis excusationem, cum tibi sumas adversarium superiorem. nobis satis sit privatas & nostri sæculi controversias tueri, in quibus expressis ³ si quando necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, & probata sit fides, & libertas excusata. Quæ cum ¹¹ dixisset Aper acrius, ut solebat, & intento ore: remissus & subridens Maternus, PARAVI, inquit, me non minus diu ⁴ accusare oratores, quam Aper laudat. Fore enim arbitrabar, ut à laudatione eorum digressus detrectaret poëtas, atque carminum studiū prosterneret: arte quadam mitigavit, concedendo his qui causas agere non possent, ut versus facerent. Ego autem sicut in causis agendis ⁵ efficere aliquid & eniti fortasse possum, ita recitatione tragoediarum ⁶ ingredi famam auspicatus sum, tum quidem cum in Nerone ⁷ improbam & studiorum quoque sacra profanantem vaticinii potentiam fregi: & hodie si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac jam me sejungere à forensi labore constitui, nec comitatus istos & egressus aut fre-

¹ Sentio quid responderi possit.] Hic locus asterisco mihi indigere videtur. Pithæus.

² Hic ingentis ex his assensus, hinc in ipsis.] Pithæus & Lipsius locum hunc asterisco notant quasi defectum, sed nulla ni fallor causa. Scribe: Hic ingentes excitari assensus, hic in ipsis, &c. Plinius ep. iv. Disponit qui nuntient sibi quem assensum, quos clamores excitari. Possis etiam: hinc ingentes existere assensus. Schelius. Hinc ingentes ex his assensus.] Placet Acidalii existere. Sed quod sequitur, mirum est neminem notasse scribendum: hæc in ipsis auditoriis præcipue laudari, & mox omnium sermonibus ferri. Gronovius.

³ Si quando necesse sit expressis.] Af-

sentior Lipsio legenti necessitas expressit. Fabius l. x. c. vii. Namque & difficiliorum cogitationem exprimit & expellit dicendi necessitas. Schelius.

⁴ Accusare oratores quam Aper laudat.] Lipsius, Laudare. Scripserim: Laudavit. Idem.

⁵ Efficere aliquid & eniti.] Cicero divinatione in Q. Cæciliū. in quo ego quid eniti aut efficere possim. Idem.

⁶ Ingredi famam.] Tacitus. Primas dominandi spes in arduo ubi sis ingressus adesse studia & ministros. Idem.

⁷ Improbam & studiorum quoque sacra profanantem vaticinii.] Scribendum, cum in Nerone improbatam & studiorum quoque sacra profanantem Vatinii potentiam fregi, diximus 3 Observ. 4. Gronov.

¹ Et fre-

¹ frequentiam salutationum concupisco: non magis quam æra & imagines, quæ etiam me nolente in domum meam irruperunt. Nam ² statum huiusque ac securitatem melius innocentia tueor quam eloquentia. nec vereor, ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint. ³ Nemora vero, & luci, & secretum ipsum quod Aper increpabat, tantam mihi afferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod nec in strepitu, nec sedente ante ostium litigatore, nec inter sordes ac lacrymas reorum componuntur: sed secedit animus in loca pura atque innocentia, fruiturque sedibus sacris. Hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia: ⁴ hoc primum

¹ Et frequentiam salutationum.] Nescio an scripserit, salutantium? supra Aper: Quid enim dulcius libero & ingenio animo & ad voluptates honestas nato quam videre plenam semper & frequentem domum concursu splendidissimorum hominum? Schelius.

² Statum cuiusque ac securitatem.] Malo, statum huiusque. De se loquitur: & respondet illi parti Aprinæ orationis, quæ eloquentiam telum esse voluit ad pericula omnia propulsanda. Lipsius.

³ Nemora vero & luci & secretum ipsum tantam mihi afferunt voluptatem.] Quintilianus libro x. c. iii. Secretum atque liberum arbitrii locum & quam altissimum silentium scribentibus maxime convenire nemo dubitaverit. Non tamen protinus audiendi, qui credunt aptissima in hoc nemora sylvasque quod illa loci libertas iocorumque amenitas sublimem animum & beatorem spiritum parent. (reponendum pariant.) Cicero de orat. 2. Ea (res & sententiæ) vi sua verba parient, quæ semper satis ornata mihi quidem videri solent, si ejusmodi sunt, ut ea res ipsa peperisse videatur. Mihi certe jucundus hic magis quam studiorum hortator videtur esse secessus. Et mox. Quare sylvarum amenitas & præterlabentia flumina & inspirantes ramus arborum aura volucrumque cantus & ipsa late circumspiciendi libertas ad se trahunt, ut mihi remittere potius voluptas ista videatur cogitationem quam intendere. Schelius.

⁴ Hoc primum habitu cultuque commoda mortalibus.] Adscribitur in Lips. commodata. vel. comta. lege, commendata. Fab. l. 8. c. 3. Cultu atque ornatu se quoque commendat qui dicit. Idem l. 1. c. 6. Vetera majestas quadam & ut sic dixerim religio commendat. Infra noster: Ipsos quoque nervos rubor tegit, ac decor commendat: & habitum & cultum etiam Tacitus conjungit Annalium 1. quædam de habitu cultuque & institutis ejus jecerat. & 11. Cultu habituque ejus lenibus verbis perscripto. Et Statius. Cæli prædiscere morem Cura sit & patrios cultus habitusque locorum. Merito autem dixit, hoc primum habitu cultuque commendatam mortalibus eloquentiam, cum apud ignotos eosque quibus satis nota non sunt, commendatione egeant virtus & præclaræ dotes, non autem apud eos quibus penitus perspectæ. Martialis.

Hoc satis est: alios commendet epistola. peccat

Qui commendandum se putat esse suis. Barthius legit, se putat esse sibi. Est quidem in eo acumen. Plinius Tacito: Commendas mihi Julium Nasonem candidatum. Nasonem mihi? quid si me ipsum. Ego tamen in hoc loco correctionem istam recipiendam vix arbitror: quantumvis specie ingenii blandiri videatur. Primum enim non dixerat Julium alterum se: quod videtur debuisse dicere quo acumen istud vim haberet. Sed Marcus avere jubet. Deinde qui se sibi com-

primum habitu cultuque commoda mortalibus, in illa casta & nullis contacta vitiis pectora influxit. sic oracula loquebantur. ¹ Nam lucrosæ hujus ² & sanguinantis eloquentiæ usus, recens, & malis moribus natus, atque, ut tu dicebas Aper, in locum teli repertus. Ceterum felix illud, &, ut more nostro loquar, aureum sæculum, & oratorum & criminum inops, ³ poëtis & vatibus abundat, qui bene facta canerent, non qui male admitta defenderent. Nec ullis aut gloria major, aut augustior honor: primum apud deos, quorum proferre responsa & interesse epulis ferebantur: deinde

commendat, is non tam peccat, quam errat, quam ineptam & absurdam & minime necessariam rem facit. At qui se putat apud suos commendandum, is lædit quodam modo jus officii, & cum dubitet de amici erga se voluntate, peccat. Hunc sensum veriore arbitror. Cultus autem (quem Græci Κόσμον appellant.) Aristoteles etiam Poëtas primos auctores facit dicitque eos commovisse orationem. Aristoteles Rhet. 3. Αὐξάνει μὲν ἐν κινήσει τὸ πρῶτον, ὥσπερ πέφυκεν, οἱ ποιηταί. Quem imitatus est Plutarchus Solone: δὲ χαλκῶν δὲ τῶν αἰσίων ὅτι οἱ πρῶτοι τῶν τεχνῶν κινεῖν. Commotam Historiam Cicero eodem sensu dixit in Bruto verbis Theophrasti: de Herodoto & Thucydide: Alter enim sine ulla salebris quasi sedatus amnis fluit, alter incitator fertur & de bellicis rebus canit etiam quodam modo bellicum: primisque ab his Historia commota est, ut auderet uberius, quam superiores, & ornatus dicere. Hic noster intra, novis eloquentiæ itineribus opus esse cum vulgata & domestica in fastidio sint: externa & nova homines admittuntur. Διὸ δὲ, inquit Aristoteles, ποιεῖν ξένην τὴν ἀφελειν. Οὐκ αὖτε γὰρ ἀπέναντον εἰσιν. Idem.

¹ Nam lucrosæ hujus & sanguinantis eloquentiæ usus malis moribus natus. Malos oratores, qui subito divites evaserunt, sacrilegis & sycophantis jungit. Aristophanes Pluto.

Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῷ ἱερῷ τοῖς ἱεροῖς.

Καὶ συκοφαντῶν καὶ πονηρῶν.

Demosthenes ipse. ὅν οἱ μὲν ἐν πτωχῶν πλῆθος μεμύνασι, οἱ δὲ ἐξ ἀδύλων ἐν πτωχῶν. ἔνιοι δὲ τὰς ἰδίας οἰκίας τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων σεμνοτέρως εἰσὶ κατεσκεύασμένοι, ὥστε δὲ τὰ τῶν πόλεως ἐλάττω γέγονε, τὸ σῶμα τὰ τέτταρτα ἡνέχθη. Sed hæc in potentes si dicantur, Calumniæ sunt, his quidem moribus, quantumvis vera sint, καὶ οἱ μὲν ληστῶν, αὐτοὶ δὲ αὐτὰς πορρωτέρως καλῶσι νῦν, ut de suo ævo scribit Philoſophus in tertio Rhetor. Idem.

² Et sanguinantis eloquentiæ. Fortasse, & sanguinantis, uti ad commodum lucrumve hæc tantum referat. Nam sanguinare probum quidem verbum, sed non aliud quam sanguinem emittere. Artus sanguinantes, vulnera sanguinantia, in Quintiliani declamationibus mihi lecta. Quæ significatio parum hic apta, si ad accusationes & sanguisugam illa eloquentiam respexit. Lipsius.

³ Poëtis & vatibus abundat, qui bene facta canerent. Quintilianus lib. 1. c. 10. Timagenes auctor est, omnium in literis studiorum antiquissimam Muscæ extitisse & testimonio sunt clarissimi poëtæ, apud quos inter regalia convivia laudes heroum ac deorum ad citharam canebantur. Schemælius. Poëtis & vatibus abundat. Manifeste legendum abundabat. Sicque Murerus. Acidalius.

1 Deinde

¹ deinde apud illos diis genitos sacrosque reges, inter quos neminem caussidicorum, sed Orphea ac Linum, ac si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus. vel ² si hæc fabulosa nimis & composita videntur, illud certe mihi, concedis Aper, non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros: nec angustioribus terminis famam Euripidis, aut Sophoclis, quam Lyfiæ aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam, quam Virgilii detrectent. Nec ullus Asinii aut Messallæ liber tam illustris est, quam Medea Ovidii, aut Varii Thyestes. Ac ne fortunam quidem vatum ³ & illud felix contubernium, comparare timuerim cum inquieta & anxia oratorum vita. licet illos certamina & pericula sua ad consulatus evexerint: malo securum & secretum VIRGILII secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti epistolæ, testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii, surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. Ne nostris quidem temporibus, Secundus Pomponius Afro Domitio, vel dignitate vitæ, vel perpetuitate famæ cesserit. Nam Crispus & Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac præsentī fortuna concupiscendum? an quod timent? an quod timentur? quod cum cottidie aliquid rogentur, hi

¹ Deinde apud illos diis genitos sacrosque Reges inter quos neminem caussidicorum sed Linum.] Quintilianus: Orpheus & Linus, quorum utrumque diis genitum, alterum vero quod rudes quoque & agrestes animos admiratione mulceret, non feras modo, sed saxa etiam sylvasque duxisse posteritatis memoria traditum est. Schel

² Si fabulosa hæc & composita.] Tacitus Agricola. Sive verum illud, sive ex ingenio perperis fictum & compositum est. Fabius: Nam illa, quæ curam fatentur, ficta & composita etiam videri volunt: ubi tamen nescio an verius sit, facta.

Cicero in Bruto. Sed ut intellectum est, quantam vim haberet accurata & facta quodammodo oratio. Idem in oratore: Omitto Isocratem discipulosque ejus Ephorum & Naucratem quanquam orationis faciendæ auctores locupletissimi. Idem

³ Et illud felix contubernium.] Aut vitium hic aut lacuna. Cogitabam: & illud secum contubernium. Ex Horatio, Tecum habita. Explicat mox securum & secretum secessum. Cicero ad Curionem: tecum loquere: te adhibe in consilium: te audi, tibi obtempera. Gronovius.

'hi quibus præstant indignantur? quod alligati cum adulatione, nec imperantibus umquam satis servi videntur, nec nobis satis liberi? Quæ hæc summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. Me vero *dulces*, ut Virgilius ait, *Musæ*, remotum à sollicitudinibus, & curis, & necessitate cottidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque fontes ferant: nec insanum ultra & lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium, nec anhelans libertus excitet: nec incertus futuri, testamentum pro pignore scribam: nec plus habeam, quam quod possim cui velim relinquere, ² quandocumque fatalis & meus dies veniet. statuarque tumulo non mœstus & atrox, sed hilaris & coronatus: & pro memoria mei, ¹ nec consulat quisquam nec roget. Vixdum ¹⁴ finierat Maternus concitatus & velut instinctus, cum ⁴ Vipsanius Messalla cubiculum ejus ingressus est, suspicatusque

1 Hi quibus præstant, indignantur.] Scribe, *Hic*, quibus præstant. Importunam enim molestiam impudentiamque qua extorquentur ab invitis beneficia, indigetari probant sequentia. Me vero *dulces*, ut Virgilius ait, *Musæ* remotum ac sollicitudinis & curis & necessitate cotidie aliquid contra animum faciendi, &c. Quippe τῶς χαίματος ἀχαιῶν χαίμενοι, ποιῶντες μὴ δὲ, ἀνδρῶς δὲ τοῖς φίλοις ὑποργῶντες ut ait Isocrates. Schel. Hi quibus præstant, indignantur.] Inepte & falso. Negationem adde, hi quibus non præstant. Et si abesse alterum membrum sentio periodo plenæ. Lipsius. Fallitur. Significat enim quod Florus de Cæsare lib. 4. cap. 2. Clementiam principis vicit invidia, gravisque erat liberis ipsa beneficiorum potentia. Cicero pro Sulla: quam multi summi homines & ornatissimi & nostri & equestri ordinis, quorum pro salute se hic Sulla obligavit! Quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt & huic animo gratissimo adsunt: sed quia majus est beneficium, quam posse debet civis civi dare, ideo à vobis peto, ut, quod potuit, tempori tribuatur: quod facit, ipsi. Cato apud Plutarchum:

ὃ βέλομαι, τῷ τυραννῶ χαίειν ἐχέειν, ὑπὲρ ὧν ὠργίζομαι. ὠργίζομαι δὲ σὺ ζῶν, ὡς κτερίζω, ὧν αὐτὸ δεσπόζειν ἔδεν περὶ σῆκεν. Gronovius.

2 Quandocumque fatalis & meus dies veniet.] C. Severus.

Fusique per herbam,

Hic meus est, dixere, dies. Schelius.

3 Nec consulat quisquam nec roget.] Consulat vates, roget principem. Quid ita? quia crebrum, ut memoria damnetur defunctorum, id est, tituli, imagines, honores. Lipsius. Malim, consulat, id est, referat ad senatum: quem his rebus interponebant ipsi principes. π. 4. Inst. de jud. Cujus pœna anima amissionem sustinet, & memoria rei etiam post mortem damnatur. Lapis. M. Annæo. Lucano. Cordubensi beneficio. Neronis fama servata. Artemidorus Onorocrit. 1. 5. ὡς μὴ δὲ ἀποθανόντων ἔχον ὄνομα. τὰ τὸς γὰρ μέγας ἐν νεκρῶν δειπνοῖς ἔχουσιν οἱ πρῶτοι σήμερον. Idem.

4 Vipsanius Messala.] Frater Reguli, de quo Tacitus Histor. 111. Legioni tribunus Vipsanius Messala præerat claris majoribus, egregius ipse, & qui solus ad id bellum

que ex ipsa intentione singulorum, altiore inter eos esse sermonem: Num parum tempestivus, inquit, interveni; secretum consilium & causæ alicujus meditationem tractantibus? *Minime*, minime, inquit Secundus, atque adeo vellem maturius inter venisses. delectasset enim te & Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret, exhortatus est: & Materni pro carminibus suis læta, utque poëtas defendi decebat, audentior, ¹ poëtarum quam oratorum similior oratio. *Me vero*, inquit, & sermo ipse infinita voluptate affecisset, atque id ipsum delectat, quod vos viri optimi & temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis, & declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed ejusmodi etiam disputationes adjungitis, quæ & ingenium alunt, & eruditionis & litterarum jucundissimum oblectamentum, cum vobis qui illa disputatis afferunt; tum etiam his ad quorum aures pervenerint. Itaque hercule non minus probari video in te, Secunde, quod Julii Asiatici vitam componendo, spem hominibus fecisti plurium ejusmodi librorum, quam in Apro quod nondum à scholasticis controversiis recessit; & otium suum mavult novorum rhetorum more, quam veterum oratorum consumere. ¹⁵ Tum Aper, *Non desinis*, Messalla, vetera tantum & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere. Nam hunc tuum sermonem sæpe excepi, cum oblitus & tuæ & fratris tui eloquentiæ, neminem hoc tempore oratorem esse contenderes. Atque id eo credo audacius, quod maligni in iis opinionem non verbaris, cum eam gloriam quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares. ² *Neque illius*, inquit, sermonis mei poenitentiam

id bellum bonas artes attulisset. & q. Magnam eo die pietatis eloquentiæque famam Vipsanius Messala adeptus est, nondum Senatoria ætate, ausus pro fratre Regulo deprecari. Schelius.

¹ Poëtarum quam oratorum.] Scribo, audentior, poëtarumque quam oratorum

similior oratio. Gronovius.

² Neque illius.] In exemplari Italico ad hunc locum adscriptum fuit, Eadem verba sunt Petronii. Et sane quædam sunt initio Satyrici Petroniani quæ hujus disputationis locis aliquot valde consentanea sunt. Pithæus.

¹ Sacer-

tentiam ago; neque aut Secundum, aut Maternum, aut teipsum Aper, (quamquam interdum in contrarium disputes) aliter sentire credo. Ac velim impetratum ab aliquo vestrum, ut causas hujus infinitæ differentiæ scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque conquiro. & quod quibusdam solatio est, mihi auget quæstionem, quia video etiam Grajis accidisse, ut longius absit Æschine & Demosthene ¹ Sacerdos iste Nicetes, & si quis alius Ephesum vel Mitylenas ² contentus scholasticorum clamoribus quattit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi à Cicerone aut Asinio recessistis. *Magnam*, inquit Secundus, & di-¹⁶gnam tractatu quæstionem movisti: sed quis eam justius explicaverit quam tu, ad cujus summam eruditionem & præstantissimum ingenium cura quoque & meditatio accessit? Et Messalla, *Aperiam*, inquit, cogitationes meas, si illud à vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adjuvetis. *Pro duobus*, inquit Maternus, promitto. nam & ego & Secundus exsequemur partes, quas intellexerimus te non tam omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire, & tu paullo ante dixisti, & ipse satis manifestus jamdudum in contrarium accingi, nec æquo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam. *Non enim*, inquit Aper, inauditum & indefensum sæculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari. Sed hoc primum interrogabo, quos vocetis *antiquos*, quam oratorum ætatem signatione ista determinetis? Ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres & olim natos intelligo, ac mihi versantur ante oculos Ulysses & Nestor, quorum ætas mille fere & CC annis sæculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem & Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi

¹ Sacerdos iste Nicetes. Sic legit doctiss. & elegantissimus Lipsius ex Plinio, cujus conjecturam magis confirmat Philostrati Lemnii de Nicete elogium in vitis sophistarum: cujus indicium Ne-

veleto meo debeo. Idem.

² Contentus scholasticorum clamoribus. Legerim, continuis scholasticorum clamoribus. Freinshemius.

lippi & Alexandri temporibus floruisse: ita tamen ut utrique superstitessent. Ex quo apparet, ¹ non multo plures quam CCCC annos interesse inter nostram & Demosthenis ætatem. quod spatium temporis, si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur: si ad naturam sæculorum & respectum hujus immensi ævi, perquam breve, & in proximo est. Nam si, sicut Cicero in Hortensio scribit, *is est magnus & verus annus, quo eadem positio cæli siderumque*, ² *quæ cum maxime est, rursus existet, isque annus horum quos vocamus annorum* XII M DCCC LIV *complectitur*; incipit Demosthenes vester quem vos veterem & antiquum fingitis, ⁴ non solum anno quo nos, sed fere eodem ¹⁷ dem mense existisse. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium ut puto Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis antepone soletis: sed Ciceronem, & Cæsarem, & Coelium, & Calvum, & Brutum, & Asinium & Messallam. quos quidem cur antiquis temporibus potius adscribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso loquar, *Hirtio nempe & Pansa consulibus*, ut Tiro libertus ejus scripsit, VII Idus Decemb. occisus est, quo anno divus Augustus in locum Pansæ & Hirtii se & Q. Pedium Coss. suffecit. statue VI. & L. annos, quibus mox divus Augustus Remp. rexit: adjice

Tiberii

¹ Non multo plures quam trecentos.] Omnino legendum: quam cccc annos. Anno imperii Vespasiani sexto habitus hic sermo: hoc est, anno V.C. 828. Is incidit in annum quartum Olympiadis 213. At mortuus Demosthenes primo Olympiadis 214. Numerus rotundus à morte Demosthenis quadringenti anni ab ævo, quo floruit, non multo plures, ut ait Mercerus. Cicero, qui ante centum & viginti annos obierat, lib. 2. de divin. Demosthenes quidem, qui abhinc annis prope trecentis fuit. Pichena.

² Quæ cum maxime est.] Cicero de natura deorum secundo. Quarum (stellarum) ex disparibus motionibus magnum annum mathematici nominaverunt: qui

tum efficitur, cum Solis & Luna & quinque errantium ad eandem inter se conjunctionem contactus omnium spatii est facta conversio. Schelius.

³ XII M DCCC LIV.] Variat hic numerus in exemplarib. Servii in illud 1. Aeneid. Trīginta magnos. Et lib. 3. Interea magnum, itemque apud Censorinum in Illustri volumine de die natali ad Q. Cerellium Macrob. commen. in Somn. Scipionis. & Jul. Firmicum l. 1. Mathef. Pithæus.

⁴ Non solum anno quo nos, sed fere eodem mense.] Quin potius ex analogia, Non solum mense quo nos, sed fere eodem die. Idem.

I 46

Tiberii tres & viginti, & prope quadriennium Caii, ac bis quaternos denos Claudii & Neronis annos, atque ipsum Galbæ & Othonis, & Vitellii unum annum, ¹ ac sextam jam felicitis hujus principatus stationem, qua Vespasianus Remp. fovet, C. & XX. anni ab interitu Ciceronis in hunc diem colliguntur, unius hominis ætas. Nam ipse ego in Britannia vidi senem, qui ² se fateretur & pugna interfuisse, qua Cæsarem inferentem arma Britannia, arcere litoribus, & pellere aggressi sunt. Ita si eum qui armatus C. Cæsari restitit, vel captivitas, vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem pertraxisset, idem Cæsarem ipsum & Ciceronem audire potuit, & nostris quoque actionibus interesse. Proximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se à divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congiarium narrabant. ex quo colligi potest, & Corvinum ab illis & Asinium audiri potuisse. Nam Corvinus in medium usque Augusti principatum, Asinius pæne ad extremum duravit. ³ Nec dividatis sæculum, & antiquos ac veteres vocetis oratores, quos eorumdem hominum aures agnoscere ac velut conjungere & copulare potuerunt. Hæc ¹⁸ ideo prædixi, ut si qua ex horum oratorum fama gloriaque, laus temporibus acquiritur, eandem docerem in medio sitam, & propiorem nobis quam Ser. Galbæ, C. Carboni, quosque alios antiquos merito vocaremus. Sunt enim horridi, & impoliti, & rudes, & informes: & quos
utinam

¹ *Ac sextam jam felicitis hujus principatus stationem.*] Duo in hoc loco non vulgaria: primum quod stationem, quæ pro ipso actu imperandi solet accipi, & totum tempus imperii sæpe designare, hic pro uno imperii anno accipiatur: deinde quod sextam stationem vel sextum annum pro sex annis: ut, adde sextum annum, sit, adde sex annos. an scripserat? atque ipsum Galbæ & Othonis & Vitellii unum annum: (intellige, adjice:) ac sex jam, tam felicitis hujus principatus stationem, qua Vespasianus rempublicam fovet. sex jam scil. annos tam felicitis, id

est, valde felicitis, felicissimi. Nota & frequenti Latini locutione, ut *Quis desiderio sit pudor aut modus Tam chari capitis?* &c. Sed nihil tamen mutaverim. Schelius.

² *Se fateretur & pugna interfuisse.*] Lego: *ei pugna*. Et Muretus. Acidalius.

³ *Nec dividatis seculum.*] Clarius & expressior erit conclusio hæc, si *ne scribas*, & cum superioribus alia interpunctione velut necitas: *Asinius pæne ad extremum duravit: ne dividatur seculum.* Idem.

utinam imitatus non esset Calvus vester aut Coelius, aut ipse Cicero. Agere enim fortius jam & audentius volo, si illud ante prædixero, mutari cum temporibus formas & genera dicendi. Sicut Catoni seni comparatus C. Gracchus plenior & uberior; sic Graccho politior & ornatior Crassus: sic utroque distinctior & urbanior & altior Cicero: Cicerone mitior Corvinus & dulcior, & in verbis magis elaboratus. Nec quæro quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiæ vultum, sed in illis quoque quos vocatis antiquos, plures species deprehendi; nec statim deterius esse quod diversum est: vitio autem malignitatis humanæ vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcum magis mirarentur? Satis constat¹ nec Ciceroni quidem obrectatores defuisse, quibus² inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exsultans & superfluens, & parum Atticus videtur. Legisti utique &³ Calvi, & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas. ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem, & attritum, ⁴ Brutum autem otiosum atque disjunctum. Rursumque

Cicero-

¹ Nec Ciceroni quidem.] Scribe: Satis constat ne Ciceroni quidem obrectatores defuisse. Gronovius.

² Inflatus & tumens nec satis pressus, &c.] Statim ait Ciceronem à Calvo quidem male audivisse tanquam solutum & enervem, à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tanquam fractum & elumbem. Infra. Otiosus circa excessus dicitur. Quintilianus. Quem tamen suorum temporum homines incesse audebant, ut tumidiorem, & Asanum, & redundantem, & in repetitionibus nimium, & in salibus aliquando frigidum, & in compositione fractum, exultantem, & pene, quod procul absit, viro molliorem. Schel.

³ Calvi & Bruti ad Ciceronem.] Ex iisdem Fabius haussit lib. 12. Neque ipse Ciceroni Demosthenes videatur satis esse perfectus, nec Cicero Bruto Calvoque, qui certe compositionem ipsius etiam apud

ipsum reprehendunt. Adde sequentia. Lipsius.

⁴ Brutum vero otiosum atque disjunctum.] Itane vero? otiosus Brutus Ciceroni? Immo Cicero talis videbatur obrectatoribus & ipsi fortassis Bruto. Supra modum exsultans, inquit, & superfluens & parum Atticus obrectatoribus videbatur. Et statim Ciceronem à Calvo quidem male audivisse tanquam solutum & enervem, à Bruto vero, ut ipsius verbis utar; tanquam fractum & elumbem. Quintilianus. Otiosi & supini si quid modo longius circumduxerint, jurant ita Ciceronem fuisse locutum. Et infra de eodem noster. Otiosus circa excessus. At Brutus intentus, gravis; Lipsius legit, odiosus, id est adfectatione quadam & asperitate dictionis molestus. Ne hoc quidem receperim. Scribit enim Cicero ad Atticum Brutum in quo genere esse velit, & quod

Ciceronem à Calvo quidem male audivisse, tamquam *solutum & enervem*: à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam *fractum atque elumbem*. Si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse. Sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, quem usque ad Cassium Severum faciunt, quem primum affirmant flexisse ab illa 'vetere, atque dicendi via directa: non infirmitate ingenii, nec incititia litterarum, transtulisse se ad id dicendi genus contendo, ² sed iudicio & intellectu. Vidit namque, ut paulo ante dicebam, cum conditione temporum ac diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutantem.

quod habeat de optimo genere iudicium, id ita consecutum esse, ut elegantius nihil esse possit. Et ante de ejus oratione. *Est enim oratio scripta elegantissime sententis & verbis, ut nihil possit ultra. Præterea Attici isti, quorum sectam sequebatur Brutus, hoc præcipue agebant, ut ait in Bruto Cicero, ut nec inepte nec odiose nec putide dicerent: Nihilque habere molestiarum nec ineptiarum Atticorum erat. Item. Atheniensium religioni cum serviret Orator nullum verbum insolens, nullum odiosum ponere audebat. Lego: Concisum atque disjunctum. Sic Cicero ait concisum minutis numeris Thrasimachum Isocrati visum. Quintilianus: Facit densitas sententiarum concisam quoque orationem: subsistit enim omnis sententia ideoque post eam utique aliud est initium. Unde soluta fere oratio & è singulis non membris sed frustis collata. Brevitatis autem studiosi, qualis erat Brutus, evitare nequeunt, ne minutis numeris distinguatur & concidatur oratio: quod vitium *ὀρθροῦ καὶ πρὸς ἀντιθέσει ποιῆσαι τὸ ἀπορροῦν*: minutiloquium appellat Terullianus, *βραχυλογία* Aristoteles. Inde & disjunctam esse Bruti orationem dicit. Disjunctio enim opponitur conjunctioni, disjuncta est oratio cum dure connexis aut demtis conjunctionibus, ut ait Cicero de Oratore, dissolute quadam*

dicuntur. Jubent autem veteres brevitatē studiosas conjunctiones tollere, quamvis verent dissoluta & disjuncta loqui. Aristoteles in tertio Rhetor. εἰς δὲ συνθεμῶς, αὖ δὲ μὴ συνθεμῶς, μὴ ἀσυνδέτως δὲ. Est tamen hoc proximum vitium, quod ἀσυνδέτως & ἀσυνδέτως evadant. Id igitur in Bruto notatur. Cicero in Oratore: Cum mutila quedam & hiantia locuti sint, quæ vel sine magistro facere potuerunt, germanos se putant esse Thucydidas. Idem in Bruto de Attico Oratore & summissio: verba etiam verbis quasi coagmentare negligat. Habet enim ille tantumquam hiatus concursu vocalium molle quiddam, & quod indicet non ingratam negligentiam de re hominis magis quam de verbis laborantis. Schelius.

1 *Vetere atque dicendi via directa.] Muretus transponit: ab illa vetere atque directa dicendi via. Acidalius.*

2 *Sed iudicio & intellectu.] Fortassis: & delectu. Cicero Bruto: Quod idem facere censes in delectu dignitatis & iudicio civium, &c. Pro Plancio: Populus non delectu aliquo aut sapientia iudicat. Noster infra: nec ullā re magis ejusdem atatis oratores præcurrit quam iudicio. Primus enim excoluit orationem, & verbis delectum adhibuit. Gronovius.*

dam. Facile perferebat prior iste populus, ut imperitus & rudis, imperitissimarum orationum spacia: atque id ipsum laudi dabatur, si dicendo quis diem eximeret. ¹ Ita vero longa principiorum præparatio, & narrationis alte repetita series, & multarum divisionum ostentatio, & mille argumentorum gradus, & quicquid aliud aridissimis Hermagoræ & Apollodori libris præcipitur, in honore erat: & si quis odoratus philosophiam, atque ex ea locum aliquem orationi suæ infereret, in coelum laudibus ferebatur. Nec mirum. erant enim hæc nova & incognita: & ipsorum quoque oratorum paucissimi præcepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. At hercule pervulgatis jam omnibus, cum ² vix in cortina quisquam assistat, qui elementis studiorum etsi non instructus, at certe imbutus sit, novis & exquisitis eloquentiæ itineribus opus est, per quæ orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices qui vi aut potestate, non jure & legibus cognoscunt, & nec accipiunt tempora, sed constituunt: nec expectandum habent oratorem dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed sæpe ultro admonent, atque alio transgredientem revocant ³⁰ & festinare se testantur. Quis nunc ferat oratorem *de infirmitate valetudinis suæ* præfantem? qualia sunt fere principia Corvini. Quis Quinque in Verrem libros expectaverit? Quis de exceptione & formula perpetietur illa immensa volumina, quæ ³ pro M. Tullio aut A. Cæcina legimus? ⁴ Præcurrit hoc tempore iudex dicentem, & nisi

¹ Ita vero longa principiorum.] Lege, jam vero. Acidalius.

² Vix in cortina quisquam assistat.] Scaliger Conjectaneis in Varronem *cortinam* interpretatur *τεῖνον* & λέγει. Ea est proprie, inquit, in qua lana suffecta succos ebibit. Ab eo usus est metaphoræ Cornel. Tacitus in Dialogo cum ait *in cortina esse*. Sed fucum nobis facit Scaliger. *In cortina esse* huic quomodo convenit *in cortina assistere*. Scribe: cum vix in corona quisquam assistat,

quin elementis studiorum, si non instructus, at certe imbutus sit. Ut fere voluerat & Muretus. Idem.

³ Pro M. Tullio.] Curius Fortunatianus lib. 2. Rhetor. schol. Pithæus.

⁴ Præcurrit hoc tempore iudex dicentem.] Videtur ab manu interpretis hoc loco vel paulo post esse *dicentem*: neque enim politicissimi scriptoris videtur non necessaria hæc & inepta ejusdem vocabuli repetitio. Schelius.

nisi aut cursu argumentorum, aut colore sententiarum, aut nitore & cultu descriptionum invitatus & corruptus est, averfatur dicentem. Vulgus quoque assistentium, & affluens & vagus auditor, assuevit jam exigere lætitiā & pulchritudinem orationis; nec magis perfert in judiciis tristem & impexam antiquitatem, quam si quis in scena Roscii aut ¹ Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. Jam vero juvenes & in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui causa oratores sectantur, non solum audire, sed etiam referre domum aliquid illustre & dignum memoria volunt. Traduntque invicem, ac sæpe in colonias ac provincias suas scribunt, ² sive in suis aliquis arguta & brevi sententia effulsit, sive locus exquisito & poetico cultu enituit. Exigitur enim jam ab oratore etiam poeticus decor, non Attii aut Pacuvii veterino inquinatus, sed ex Horatii, & Virgilii, & Lucani sacrario prolatus. Horum igitur auribus & judiciis obtemperans nostrorum oratorum ætas, pulchrior & ornatior exstitit. Neque ideo minus efficaces sunt orationes nostræ, quia ad aures judicantium cum voluptate perveniunt. Quid enim si infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi cæmento, & informibus tegulis exstruuntur, sed marmore nitent & auro radiantur? Equidem fatebor vobis simpliciter, me in ²¹ quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum tenere, ³ nec unum de populo. * [†] Canuti aut Aride

¹ Turpionis Ambivii.] Male disjungunt libri: Turpionis aut Ambivii. Eundem enim hominem fuisse, Terentianæ epigraphæ & Cicero de senectute docent. Symmachus nominat lib. 1. ep. 25. & lib. 10. epist. 2. Lipsius.

² Sive in suis aliquis arguta.] Omnino vox aliqua later: quam feliciter cum Mureto ex illis in suis eruo legendo: sive sensus aliquis. Nec te moveat sensum & sententiam velut diversa jungi. Diversa sunt, ut ex aliis hujus libelli locis potes intelligere: & illud tertio quoque sensu in omnibus pro sententia positum. Item;

in paucissimos sensus & angustas sententias detrudant eloquentiam. Acidalius. Quintilianus Orat. 8. 5. Consuetudo tenuit, ut mente concepta sensus vocaremus; lumina autem, præcipueque in clausulis posita sententias. Adde mox hoc libello cap. 22. Freinshemius.

³ Nec unum de populo Canuti.] Scribe Canutii. P. Canutium intelligit. Cicero Bruto. P. Canutius aequalis meus homo extra nostrum ordinem meo judicio discretissimus. Vellejus lib. 11. Cicero fulgentissimo & cælesti ore, Canutius continua rabie lacerabat Antonium. Schelius.

Z z 4

Nec

¹ Aride Furnio & Toranio, ² quique alios³ in eodem valetudinario ⁴ hæc ossa & hanc maciem probant. Ipse mihi Calvus cum unum & viginti, ut puto, libros reliquerit, vix in una aut altera oratiuncula satisfecit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video. quotus enim quisque Calvi in

Nec de populo Canuti.] Hic locus asserisco notari debuit. Pithæus. Nec unum de populo.] Desperatum locum sic juvare posse videbatur: Equidem fatebor vobis simpliciter, me in quibusdam antiquorum vix risum, in quibusdam vix somnum tenere. Nec unum de populo Canutium aut Arrium Furniumve nominabo, quosque alios in eodem valetudinario hæc ossa & hæc macies probant. Novam periodon facio, Nec unum. Est enim, ut Petronii cap. 70. Nec se tragædias veteres curare, aut nomina seculis nota. sed rem sua memoria factam expositurum esse, si vellemus audire. Sic enim resectis alienis legend. Unum de populo, aliquem ex minoribus oratoribus, media de plebe oratorum: qui apud vulgus valuerunt, & aliqua monumenta ingenii reliquerunt; non tamen magnis sunt inserti nominibus. Canutium Publium vocat Cicero in Bruto, & pro Cluentio: Accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus & in dicendo exercitatus. At Titum Philippica 3. T. Canutius, a quo erat honestissimis contentionebus & saepe & jure vexatus. Cajum Suetonius de clar. rhet. cap. 6. Arrium discimus ex Bruto Ciceronis: Quod idem faciebat Q. Arrius, qui fuit M. Crassi quasi secundarum. Is omnibus exemplo debet esse, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumque vel honori vel periculo servire. His enim rebus, infimo loco natus, & honores & pecuniam & gratiam consecutus, etiam in patronorum, sine doctrina, sine ingenio, numerum pervenerat. C. Furnium putamus esse, cujus ad Ciceronem meminit Cæsar lib. 9. ad Atticum: & cui scribit ipse Cicero lib. 10. fam. epist. 25. & 26. Ubi patronum nobilem & sic disertorum numero fuisse hæc verba produnt: O mi Furni, quam tu causam tuam non nosci, qui alienam tam facile discas! Ipso nominatio gaudet: ut mox: nomen no-

minabo, genus hominum signasse contentus. Item, Si testes desiderantur, quos potiores nominabo. Postrema, quosque alios, recte sic etiam Acidalius constituit. Non de audientibus aut populo auditorum alicujus, sed de dicentibus & solitis audire auctorem agere liquet ex opposito: Ipse mihi Calvus. Gronovius.

† Canuti.] Canutius an ille, cujus mentio apud Suetonium de claris rhetoribus in Epidio? Verba ejus: C. Canutius objicientibus, quod in republica administranda potissimum Isaurici sectam sequeretur, malle respondit Isaurici consularis esse discipulum, quam Epidii calumniatoris. Sic emendo traiectione vocis Consularis. Acidalius.

1 Aut Aride Furnio & Toranio.] Nimis audax fortasse, si legerim: Nec unum de populo Canutii aut auditoribus (vel auditorem) Furnii & Toranii. Ad sensum quidem non ineptum sit, & infra etiam populum & auditores conjungit: Quos more prisco apud judicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit. Schelius.

2 Quique alios in eodem.] Puto cum Lipsio, quique alii, &c. Negat se esse unum de populo Canutii aut de auditoribus Toranii quique alii in eodem valetudinario, &c. vel, quique alius, &c. probat. Idem.

3 In eodem valetudinario.] Proverbium de pluribus, qui in eodem malo versantur. Seneca epist. 27. Non sum tam improbus, ut curationes ager obeam: sed, tanquam in eodem valetudinario jaceam, de communi malo tecum colloquor. Pichena.

4 Hæc ossa & hanc maciem probant.] Cicero Bruto: Attico genere dicendi se gaudere dicunt, sapienter id quidem, atque utinam imitarentur, nec ossa solum, sed etiam sanguinem: gratum est tamen quod volunt. Schelius.

I Quid

vi in Asitium aut in Drusum legit? at hercule in hominum studiosorum manibus versantur accusationes, quæ in Vatinium inscribuntur, ac præcipue secunda ex his oratio. est enim verbis ornata, & sententiis: auribus iudicum accommodata: ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse quid melius esset, nec voluntatem quin sublimius & cultius diceret, sed ingenium ac vires defuisse. ¹ Quid ex Cœlianis orationibus? ² nempe hæ placent ³ sive in universa parte factum in quibus nitorem & altitudinem horum temporum agnoscimus. Sordes autem verborum, & hians compositio & inconditi sensus redolent antiquitatem. nec quemquam adeo antiquarium puto, ut Cœlium ex ea parte laudet, qua antiquus est. Concedamus sane C. Cæsari, ut ⁴ propter magnitudinem cogitationum & occupationes rerum minus eloquentia effecerit, quam divinum ejus ingenium postulabat: tam hercule quam ⁵ Brutum philosophiæ suæ relinquamus. Nam in orationibus minorem esse famam suam, etiam admiratores ejus fatentur. ⁶ nisi forte quisquam aut Cæsaris pro Decio Samnite, aut Bruti pro Dejotaro Rege, ceterosque, ⁷ ejusdem lentitudinis ac teporis libros legit,

¹ Quid ex.] Lege, Quid? ex Cœlianis orationibus, nempe hæ placent. Pith.

² Nempe hæ placent sive in universa parte factum.] Fortassis: Neque in universum: partes tantum. Vel si minus universa, partes tamen. Schellius.

³ Sive in universa parte factum.] Liber scriptus Lipsii habuit, sive universa parte serum. Hinc proxime servatis vestigiis facio: si non universa, at partes earum. Paulo ante etiam: nec ei voluntatem. Vel nec voluntatem ei. Acidalius.

⁴ Propter magnitudinem cogitationum.] Modius ex Rom. cod. cognitionum pro cogitationum legit. Non audio. Vellejus lib. 2. de eodem Cæsare: magnitudine cogitationum, celeritate bellandi, patientia periculorum Magno illi Alexandro similimus. Idem.

⁵ Brutum philosophiæ suæ relinquamus.] Quintilianus: Egregius vero: (in philosophiæ) multoque quam in orationi-

bus præstantior Brutus sufficit ponderi rerum. Scias eum sentire, quæ dicit. Schell.

⁶ Nisi forte quisquam aut Cæsaris.] Acidalius laborat in eo quod sequitur & scribit: nisi que & carmina. Sed vitium hic erat. Edidit enim auctor: nec fere (vel ferme) quisquam. Gronovius.

⁷ Ejusdem lentitudinis ac teporis.] Lipsius, teporis. Ego torporis malim. Neque enim tepor post lentitudinem vim habere videtur. Supra: Tarda & inertia structura in morem annalium componantur. Ut autem tarditas & inertia structura: ita & lentitudo & torpor libris tribuuntur. Noster, Exigitur enim ab Oratore etiam Poëticus decor, non Attici aut Pacuvii veterino inquinatus, sed è Virgilii & Lucani sacrario prolatus. Cicero de legibus 1. Nihil ad Cœlium, sed potius ad antiquorum languorem atque inscientiam. Schellius. Lentitudinis ac teporis.] Si quis malit teporis, non repugno. Sequitur

legit, ¹ nisi qui & carmina eorundem miratur. fecerunt enim & carmina, & in Bibliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, at felicius, quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quamquam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi ² inter Menenios & Appios studuisse. Pacuvium certe, & Attium, non solum tragœdiis, sed etiam orationibus suis expressit. adeo durus & ficcus est. Oratio autem, sicut corpus hominis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venæ, nec ossa numerantur: sed temperatus ac bonus sanguis implet membra ³ & exsurgit toris, ipsos quoque nervos ruber tegit & decor commendat. Nolo Corvinum insequi, ⁴ quia non per ipsum stetit quo minus lætitiā nitoremque nostrorum temporum exprimeret. ⁵ viderimus inquam iudicio ejus vis aut
 22 animi aut ingenii suffecerit. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum æqualibus suis fuit, quæ mihi vobiscum est. Illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat. nec ulla re magis ejusdem ætatis oratores

quitur enim paulo post, *Lentus est, tarde commovetur, raro incalescit. Pithæus.*

1 *Nisi qui & Carmina eorundem miratur.* Orationes has, inquit, nemo hodie legit; nisi forte tam insipidus & superstitiosus, ut omnia eorum atque adeo Carmina miretur, quæ hoc uno Ciceronis Carminibus feliciora sunt, quod fecisse eos pauciores sciunt. *Schælius.*

2 *Inter Menenios & Appios studuisse.* Quintilianus: *A nitore & jucunditate Ciceronis ita longe abest, ut videri possit seculo prior. Idem.*

3 *Et exsurgit toris.* Possis malle: & exauget toris, ipsos quoque nervos rubore tingit & decore commendat. Omnia enim de sanguine dicuntur. Sed tamen & belle exsurgit. ipse enim sanguis, quantum satis ac salubre est, se accumulans exsurgit toris factis. Rigaltius ad Minucium, *Venarum toros*, inquit, medici dixerunt & jubarum toros Poëtæ. Prius ei concedo. Celsus lib. 7. cap. 18. *Præterquam quod & tumoris aliquid est pro venarum magnitudinē & modo, & id præ-*

menti magis renititur, ac per ipsos venarum toros inequale est. At qui jubarum toros dixerit, præter ipsum, neminem novi. Decepit eum, opinor, Virgilii lib. 12. movet arma leo, gaudetque commantes Executens cervice toros. Sed ibi tori cervicis sunt, non jubarum; habent autem tori jubarum, non jubarum toros. Gronovius.

4 *Quia non per ipsum stetit.* Restituam: Nolo Corvinum insequi, quia non per ipsum stetit, quo minus lætitiā nitoremque nostrorum temporum exprimeret, videmus, in quantum iudicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecerit. *Freinshemius.*

5 *Viderimus inquam iudicio ejus vis aut animi aut ingenii suffecerit.* Alii libri in quantum. Liplius: *Viderimus inquam an iudicio ejus*, fortassis: *Videmus in quantum iudicio, &c.* ut jam monuit Freinshemius. *Viderimus inquam.* Et hic locus corruptus videtur. Quid si legimus? num ingenio, &c. Et pag. seq. terminantur. *Pithæus.*

1 *Quod*

oratores præcurrit, quam iudicio. Primus enim excoluit orationem, primus & verbis delectum adhibuit & compositioni artem: locosque lætiores attentavit, & quasdam sententias invenit: utique in his orationibus quas senior jam & juxta finem vitæ composuit, id est, postquam magis profecerat, usuque & experimentis didicerat, ¹ quod optimum dicendi genus est. Nam priores ejus orationes non carent vitiis antiquitatis. lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus: tarde commove-
tur, raro incalescit: ² pauci sensus opt. & cum quodam lumine terminantur. ³ nihil excerpere, nihil referre possis: & velut in rudi ædificio, firmus sane paries & duraturus, sed non satis expolitus & splendens. Ego autem oratorem, sicut locupletem ⁴ ac laudatum patremfamilia, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum & oculos delectet: non ea solum instrui supellectile, quæ necessariis usibus sufficiat; sed sit in apparatu ejus, & aurum: & gemmæ, ut sumere in manus, & aspicere sæpius liceat: quædam vero procul arceantur, ut jam oblitterata & olentia: nullum sit verbum velut ruginem infectum, nulli sensus tarda & inerti structura, in morem Annalium, componantur: fugiat foedam & insul-
sam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clau-
sulas uno & eodem modo terminet. ⁵ Nolo irridere rotam ²³

fortune,

¹ Quod optimum dicendi genus est.] Concinnitas orationis requirere videtur: quod optimum dicendi genus esset. Acidalius.

² Pauci sensus opt. & cum quodam lumine terminantur.] Romana editio. Sensus opacius: Vetustas: Sensus optet. Lipsius opacius; fortassis fuit: optimo vel apte, quod est Freinsheimii. Schel.

³ Nihil excerpere.] Excipere etiam dixit Cicero non multum diversa significatione de Oratore 1. tamen nos aliquid ex sermone vestro memoria dignum excipere possemus. Et noster infra. Idem.

⁴ Ac laudatum patremfamilia.] Ego non dubitem scribere, ac laudum. Lips.

⁵ Nolo irridere rotam fortune.] Locus notus ex Oratione in Pisonem: Cumque ipse nudus in convivio saltaret, in quo ne tum quidem cum illum saltatorium versaret orbem, fortune rotam pertimescebat. quæ merito antiquis visa sunt ineptissima & levissima. Vir certe divinus & decori miraculum ubique observans, non tantum in ipsis actionibus, quod testantur antiqui, sed etiam in actionum habituum monumentis, & iis, qui ad nos pervenerunt, libris, hac una jure humanitus aliquid passus videtur. In secunda Philippica illa divina, quam jam Senior in Antonium scripsit: Disertissimum cognovi avum tuum; at te etiam

aper-

apertiore in dicendo: ille nunquam nudus est concionatus; tuum hominis simplicis pectus vidimus. quod cui non frigidissimum & Cicerone parum dignum videatur? Eadem oratione de Lupercalibus loquens & fœdissimum sceleratissimumque Antonii factum, quo diadema Cæsari imponens eum quasi iussu populi regnare voluit iubere, graphice depingens suis & veris coloribus, adjicit: *Non dissimulat P. C. apparet esse commotum: sudat, pallet: quidlibet, modo ne nauseet, faciat quod in porticu Minucia fecit.* Hic quoque dubites anne suum ingenium Ciceronem abripuerit. Iratum enim Antonio esse decuit in illo libertatis funere, non facit. Nimirum calamitatis publicæ immemor, & in tantis malis delicatus est, cui vacet hic timere, ne vomat Antonius aut nauseet. Potest tamen eo defendi, quod cum post rem, interfecto jam Cæsare, hæc dicantur, contemnere jam eos velit, non tantum odisse Antonium: quasi jam nihil aliud ex eo sit metuendum, quam ne nauseet. At illud in præfatione libri primi de natura Deorum quis excuset? Itaque libet mihi exclamare, quod *Statius in Synephebis:*

Proh Deum popularium omnium Adolescentium Clamo, postulo, obsecro, oro, ploro, atque imploro fidem.

Non levissima de re, ut queritur ille fieri in Civitate facinora capitalia:

Ab amico amante argentum accipere meretrix non vult:

Sed ut adsint, cognoscant, animadvertant, quid de religionis pietate sanctitate, Carimoniis, &c. existimandum sit. Deum atque hominum fidem implorat, obsecrat & orat omnes, adsint & cognoscant de re tantâ tamque ardua atque difficili, qualis est natura deorum, de qua sit locuturus. Expectabat hic credo aliquis, ut nos moneret se non, ut ille apud Statium perditus adolescens, ideo exclamare, quod meretrix argentum accipere noller: Hac excusatione interjecta non tantum vim omnem exclamationis tollit: (quid enim si ille alter stulte tantos motus ciebat?) sed etiam in gravissima materia, quo id minime decuit, loco animi lectoris, quem attentum habere vult, levitate talis imaginis ad risum traducit: insunt nimirum ingeniis o-

mnibus, his quidem pauciora quam illis, insunt tamen omnibus vitia quædam sua, in quibus delicias faciunt, & ineptiæ, quibus plaudunt: quæ quidem ut in aliis observare & notare proclive est, ita pro se quisque difficulter evitaverit. Placent enim & blandiuntur facie ingenii, præsertim cum recentia sunt. Notum est ingeniosissimum Latinorum Poëtarum reprehendi à veteribus, quod nimium ingenio suo indulgeat, cuius rei exemplum affert Seneca naturalium quæstionum libro III. Illud pro magnitudine rei, inquit, dixit:

Omnia Pontus erant, deerant quoque littora ponto.

Nisi tantum impetum ingenii & materia ad pueriles ineptias reduxisset.

Nat Lupus inter Oves, fulvos vehit unda Leones.

Magnifice hoc, si non curavit, quid oves & lupi facerent, non est res sobria lascivire devorato orbe terrarum. Non quidem injuria hæc carpantur si quidem ad severam strictamque legem exigantur & justius, opinor, quod ibidem sequitur.

Hic summa piscem deprendit in ulmo.

Ille tamen ipse, qui carpit, Seneca an nihil sibi permittit? an ab hoc vicio liber est. Argutatur certe, id est, ludit in gravissimis non raro rebus & divinis sententiis suis interferit levissimas, quæ nihil præter inanem strepitum ferunt, & hac una de causa tantum sententiæ sunt, quod tanquam sententiæ enuntiantur. Quid quod ipse: (si tamen est auctor:) in gravissima peste, ubi tantam describit contagionis vim, tantam stragem, ut turbæ tumulos petenti non satis septem portæ patuerint, Ovidiana hæc eadem adducit:

Non lupos Cervi metuunt rapaces.

Cessat irati fremitus Leonis.

Nulla villosis feritas in Urbs.

Et alia non pauca ibidem. Adeo facilius est reprehendere vitia, quam evitare. De Musa Rhetore Marcus Seneca ait: *Omnia ejus ad ultimum tumorem perducta, ut non extra sanitatem, sed extra naturam essent.* Ex cujus portentis hæc notat. *Quicquid avium volitat, quicquid piscium natat, quicquid ferarum discurrat, nostris sepelitur ventribus. Quare nunc cur subito moriamur? mortibus vivimus.* Hoc tamen tam verum Senecæ judicium

fortuna, & *jus Verrinum*, & illud ¹ tertio quoque sensu ² in omnibus pro sententia positum, esse videatur. ³ Nam & hoc invitus rettuli, & plura omisi, ⁴ quæ tamen sola mirantur atque exprimunt hi ⁵ qui se antiquos oratores vocant. neminem nominabo, genus hominum signasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos, qui Lucilium pro Horatio, & Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia tui Aufidii Bassi, aut Servilii Noniani, ex comparatione Sissennæ aut Varronis sordet. qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt, oderunt; Calvi mirantur: ⁶ quos more prisco apud judicem fabulantes, non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perperitur. adeo mœsti & inculti, ⁷ illam ipsam quam jactant sanitatem, infirmitate & jejuniis consequuntur. Porro ne in corpore

judicium non deterruit doctos homines, quo minus sibi in ejusmodi tumore admodum placerent, audaciaque translationum & hyperbolicis locutionibus cœlum & terras miscerent. Venit in mentem loci Plinii majoris, qui plane cum Musa certare videtur. Is est ubi de margaritis loquitur. Parum scilicet, inquit, fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite toto, à sœminis juxta virisque gesserentur? quid mari cum vestibus? quid undis fluctibusque cum vellere? non recte nos recipit rerum natura nisi nudos. Esto: sit tamen ventri cum eo societas: quid tergori? Parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Possem plura hujus generis ex veteribus adducere: sed vel sic iis injuriam facere mihi videor; Cum ea incusem vitia, quæ nunc apud quosdam eorum, qui sibi disertis videntur, & apud aliud agentem populum virtutis locum obtinent. Nam quæ hodie hominum aures sunt, quod studium Cacozelæ nihil tam inepte dici potest, modo ne vulgariter dicatur, quod non habeat suos admiratores. Schellius.

¹ Tertio quoque sensu in omnibus.] Nihil muto. Veniebat tamen in mentem, tertio quoque versu, quia sequitur pro sententia. quamvis aliud sensus, aliud sententia. Quintilianus: Consuetudo te-

nuit, ut mente concepta sensus vocaremus, lumina autem precipueque in clausulis posita sententias. Idem: noveram quosdam, qui se pulchre expressisse genus illud celestis hujus in dicendo viri sibi viderentur, si in clausula posuissent, esse videtur. Idem.

² In omnibus pro sententia.] Muretus addit, in omnibus orationibus. Aptissime: Acidalius.

³ Nam & hoc invitus rettuli.] Melius hec. Acidalius.

⁴ Quæ tamen sola mirantur atque exprimunt.] Quintilianus: Utinam tam bona imitantes melius dicerent, quam mala pejus dicunt. Mirantur autem hic pœne idem est quod imitantur. Lucanus, Egregio juveni miratorique Catonis. Statius: aquævo cedere fratri mirarique patrem. Schellius.

⁵ Qui se antiquos Oratores vocabant.] Recte Lipsius, vocant. Idem.

⁶ Quos more prisco apud judicem fabulantes.] Idem de Atticis illis, ut se dicebant, oratoribus suæ ætatis Cicero in Bruto: At cum isti Attici dicunt, non modo à Corona (quod est ipsum miserabile) sed etiam ab advocatis relinquuntur. Idem.

⁷ Illam ipsam quam jactant sanitatem infirmitate & jejuniis consequuntur.] Fabius lib. 12. Hi sunt, qui suæ imbecillitati sanitatis appellationem, quæ est maxima contraria, obtinent. Idem.

2 Vo.

corpore quidem valetudinem medici probant, quæ animi anxietate contingat. parum est ægrum non esse, fortem & lætum & alacrem volo. prope abest ab infirmitate in quo sola sanitas laudatur. ¹ Vos vero disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate sæculum nostrum pulcherrimo genere dicendi. Nam & te Messalla, video lætissima quæque antiquorum imitantem. Et vos Materne ac Secunde, ita gravitate summum nitorem & cultum verborum miscetis; ea electio inventionis, is ordo rerum, & quotiens causa poscit, ubertas, ea quotiens permittitur, brevitatis; is compositionis decor, ² sententiarum planitas; sic exprimitis affectus, sic libertatem temperatis: ut etiam si nostra iudicia malignitas & invidia tardaverit, verum de vobis dicturi ²⁴ sint posterii nostri. Quæ cum Aper dixisset; *Agnoscit is ne*, inquit Maternus, vim & ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu sæculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed etiam eruditione & arte, ab ipsis mutuatus est, per quæ mox ipsos incesceret! Tuum tamen Messalla promissum immutasse non debes. neque enim defensores antiquorum exigimus, nec quemquam nostrorum: quamquam modo laudati sumus, his quos insectatus est Aper, comparamus. ac ne ipse quidem ³ ita sentit, sed more veteri & alias vestris philosophis sæpe celebrato, sumpsit sibi contradicendi partes. ⁴ Exprime nobis non laudationem antiquorum, satis enim illos fama sua laudat, sed causas cur in tantum ab eloquentia eorum recesserimus; cum præsertim centum & XX annos ab interitu Ciceronis in hunc ²⁵ diem effici ratio temporum collegerit. Tum Messalla:

Sequar

¹ Vos vero, disertissimi.] Vix abest, quin vox viri desit. Vos vero disertissimi viri, ut potestis. Acidalius.

² Sententiarum planitas.] Id est quæ non eminent extra corpus orationis. Fabius: Quæ crebris parvisque conatibus se attolunt inæqualia tantum & velut confragosa, nec admirationem consequuntur eminen-

tium, & planorum gratiam perdunt. Schelius.

³ Ita sentit.] Sic distingue, ac ne ipse q. ita sentit: sed more veteri & alias a vestris. Pith.

⁴ Exprime nobis.] Lego, Exprime. Acidalius.

¹ Si com-

Sequar à te præscriptam formam Maternæ. neque enim diu contradicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam parum proprie antiqui vocarentur, quos satis constat ante centum annos fuisse. Mihi autem de vocabulo pugna non est, sive illos antiquos, sive majores, sive quo alio mavult nomine appellet: dummodo in confesso sit, eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno, si cominus fatetur plures formas dicendi etiam iisdem sæculis, nedum diversis exstitisse. Sed quo modo inter Atticos oratores primæ Demostheni tribuuntur, proximum autem locum Æschines & Hyperides & Lysias & Lycurgus obtinent; omnium autem consensu hæc oratorum ætas maxime probatur: sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit: Calvus autem & Asinius & Cæsar & Coelius & Brutus suo jure & prioribus & sequentibus anteponuntur. nec refert quod inter se specie differant, cum genere consentiant. At strictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Cæsar,

ama-

1 Si cominus.] Malim, si communius, quod alii fortasse novum videbitur. Pith. Si cominus fatetur.] Pithæus, Si communius fatetur. Sed tollendum aut mutandum illud fatetur. Non enim falsus erat Aper plures formas dicendi etiam iisdem sæculis exstitisse, sed probaverat. probamus quod pro nobis facit, fatemur quod contra nos est & quodammodo extorquetur. Verba Apri fuerant. Nec quæro quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum non esse unum eloquentie vultum, sed in illis quoque, quos vocatis antiquos, plures species deprehendi, nec statim deterius esse, quod diversum est. Fortassis. Si cominus spectentur. Apulejus: Qui sapiens iste rerum humanarum velit: non libri solis, neque disciplinis Rhetoricis dialecticisque opus esse, sed oportere eum versari quoque in rebus comminus noscendis. Quintilianus l. 10. c. 11. Hoc autem iis accidit, qui non introspexit penitus virtutibus ad primum se velut ad spectum orationis aptarunt, Schelius.

Si cominus fatetur.] Legebam, qua fatetur. Sed verbum fatetur minime convenienter de Apro dicitur: diceretur convenientius de Massalla. Ille enim id contendebat & probabat: hic quodammodo concedit & fatetur. Fortassis ita restitui potest: Ne illi quidem parti sermonis ejus repugno, quin omnes fatemur. Acidalius.

2 At strictior Calvus.] Lego una voce, adstrictior. Idem.

3 Numerosior Asinius.] Asinium Pollionem circa compositionem diligentem valde fuisse ex eo patet quod Quintilianus adducit exordium quoddam ejus adeo Celso probatum, ut optimam in eo compositionem & legem principiorum esse duxerit. Cum tamen hic dicatur videri inter Menenios & Appios studuisse: Pacuvium certe & Attium, non solum tragediis, sed etiam orationibus suis expressisse: adeo durum & siccum esse: & apud Quintilianum videri Cicerone seculo priorem, & apud Senecam epistola centesima, Compositio Pollionis

¹ amarior Coelius, gravior Brutus, vehementior & plenior & valentior Cicero; omnes tamen eandem ² sanitatem eloquentiæ ferunt: ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam ³ iudicii ac voluntatis similitudinem & cognationem. Nam quod invicem se obtræxerunt, & supersunt aliqua epistolis eorum inserta, ex quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium, sed hominum. Nam & Calvum & Asinium & ipsum Ciceronem credo solitos & invidere, & vivere, & ceteris humanæ infirmitatis vitiis affici; solum inter hos arbitror Brutum, non malignitate nec invidia, sed simpliciter & ingenue iudicium animi sui detexisse. an invideret Ciceroni, qui mihi videtur ne cæsari quidem invidisse? Quod ad Ser. Galbam & C. Lælium attinet, & ⁴ si quos alios antiquorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear quædam eloquentiæ eorum, ut ²⁶ nascenti adhuc nec satis adultæ, defuisse. Ceterum si omisso optimo illo, & perfectissimo genere eloquentiæ, eligenda sit forma dicendi; malim hercule C. Gracchi impetum, aut L. Crassi maturitatem, quam ⁵ calamistros

Mæce-

Polionis Asinii salebrosa & exiliens & ubi minime expectes, relictura, denique apud Ciceronem omnia desinunt, apud Polionem cadunt. Dubitabam an talis scriptor quantumvis diligens, numerosus recte diceretur, an potius, morosus? Summa enim in eo, ut ait Fabius, diligentia, adeo ut quibusdam etiam nimia videretur. Seneca Pater, strictum ejus & asperum, & nimis ratum in dicendo iudicium. Schelius.

† *Splendidior Cæsar.*] Cicero Bruto: splendidam quandam minimeque veteratorem rationem dicendi tenet voce, motu, forma etiam magnifica & generosa quodammodo. Idem.

1 *Amarior Cælius.*] Quintilianus eodem: in accusando multa urbanitas. Plinius Epist. 8. lib. 6. Vide, attendas, ne in bilem aut amaritudinem vertat injuria. Idem.

2 *Sanitatem eloquentiæ ferunt.*] Sententia vult præferunt. Atque ita scribo.

Tamen Tacitus 4. Histor. quos spiritus gessit, vultu ferebat Et lib. 2. letitiam & gratulationem vultu ferens, animo anxius. Paullo tamen in Tacito istis aliares & ratio est, quia vultu additur. Acidalius.

3 *Iudicii ac voluminis similitudinem & cogitationem.*] Recte Liplius, voluntatis similitudinem ac cognationem. Quint. Mirabilem in illo recti generis voluntatem. Cicero oratore: Quæ dicendi ratio, quæ voluntas. Schelius.

4 *Si quis alios antiquorum agitare non destitit.*] Quintilianus: Potioribus Senecam præferri non sinebam, quos ille incessere non destiterat. Idem.

5 *Calamistros Mæcenatis.*] Cicero: ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere. Idem. Calamistros Mæcenatis.] Pomponius Sabinus mediæ ætatis grammaticus in Carmen de obitu Mæcenatis. Cornelius, inquit, Tacitus appellat scripta Mæcenatis, calamistros. Pithœus.

1 Timui-

Mæcenatis, aut ¹ tinnitus Gallionis. adeo malim oratorem, vel hirta toga induere, quam ² fucatis & meretriciis vestibus insignire. Neque enim oratorius iste, immo ³ hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut ⁴ lascivia verborum, & ⁵ levitate sententiarum, & licentia compositionis, histriionales modos exprimant. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis & gloriæ & ⁶ ingenii loco plerique jactant, *cantari saltarique commentarios suos*. Unde oritur illa fœda & præpostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ⁷ ut oratores nostri tenere dicere, *histriones diserte saltare* dicantur. Equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si his comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum ⁸ plus vis habeat quam sanguinis. Primus enim

¹ Tinnitus Gallionis.] Quintilianus: Nam tumidos & corruptos & tinnulos & quocunque alio cacozelia genere peccantes certum habeo, non virium, sed infirmitatis vitio laborare, ut corpora non robore sed valetudine instantur. Schelius.

² Fucatis & meretriciis vestibus.] Cicero, *succus ille & sanguis incorruptus usque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis inesset, non fucatus nitor*. Idem.

³ Ne hercule virilis quidem cultus.] Quintilianus l. 8. Ornatus virilis fortis & sanctus sit. Idem. Ex quibus adsumatur solida & virilis ingenii vis. Idem lib. 11. *Quæ lenis & quadrata sed virilis tamen compositio*. Idem.

⁴ Lascivia verborum.] Quint. Alios recens hæc lascivia delitiæque & omnia ad voluptatem multitudinis imperite composita delectant. Idem.

⁵ Levitate sententiarum.] Petronius: *sententiarum vanissimum strepitum*. Idem.

⁶ Ingenii loco.] Fuit illa etiam olim scholasticorum declamatorum vanitas, ut in ineptiis nescio quibus ingenium, in ostentatione autem ingenii omnem eloquentiam positam ducerent, qui tamen intellexisse non videntur, quando minor laus sit esse ingeniosum quam disertum. Fabius de iis, qui solas petunt

sententias: *Itaque ingeniosi vocentur, ut libet, dum tamen constet contumeliose se laudari disertum*. Martialis,

Cum sexaginta numeret Cassellius annos, Ingeniosus homo est, quando disertus erit. Schelius.

⁷ Ut Oratores nostri tenere dicere.] Recte ita Lipsius. nam quamvis in aliqua parte laudabilis sit oratio tenera, mollis & flexibilis, teneritudo tamen magis saltantis quam dicentis laus est. Sicut oratoris est diserte dicere, sic histrionis tenere saltare. Cic. in Pisonem: *Samothraciam te primum inde Tharsum cum his teneris saltatoribus & cum Antobalo Athamante & Timocle formosis fratribus contulisti*. Ovidius de Arte Amatoria: *Illa placet gestu, numerosaque brachia ducit,*

Et tenerum molli torquet ab arte latus. Ideo qui virilem & masculam orationem affectabant, currentibus etiam numeris, quo eos inhiherent, objiciebant, quo teneram delicatamque modulandi voluptatem refugerent, ut de Pollione memorat Quintilianus. Schelius.

⁸ Plus vis quam sanguinis.] Fabius de eodem. *Ingenii plurimum est in eo, & acerbitas mira, & urbanitas & vis summa, sed plus stomacho quam consilio dedit*. Idem.

Aaa

enim contempto ordine rerum, omiſſa modestia, ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompoſitus, & studio feriendi plerumque detectus non pugnat, ſed rixatur. Ceterum, ut dixi, ſequentibus comparatus, & varietate eruditionis, & lepore urbanitatis, & ipſarum virium robore, multum ceteros ſuperat. quorum neminem Aper nominare, & velut in aciem educere ſuſtinuit. Ego autem exſpectabam, ut inculſato Aſinio, & Cœlio, & Calvo, aliud nobis agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Cæſari, ſingulis demum ſingulos opponeremus. Nunc detractaſſe nominatim antiquos oratores contentus, neminem ſequentium laudare auſus eſt niſi in publicum & in commune. veritus credo ne multos offenderet, ſi paucos ¹ excerptiſſet. quotus enim quiſque ſcholasticorum non hac ſua perſuaſione fruitur, ut ſe ante Ciceronem numeret, ſed ²⁷ ² plane ³ poſt Gabinianum? At ego non verebor nominare ſingulos, quo facilius propoſitis exemplis appareat, quibus gradibus fracta ſit & deminuta eloquentia. *Appropera*, inquit Maternus, ⁴ & potius exſolve promiſſum. Neque enim hoc colligi deſideramus, diſertiores eſſe antiquos, quod apud me equidem in conſeſſo eſt, ſed cauſſas exquirimus, quas te ſolitum tractare, paullo ante, plane mitiore elo-

quentia

Idem. *Plus vis habeat quam ſanguinis.*] Etiamſi ſenſui ſatiſfieret, vox tamen placere non poſſet. Lege: *plus ire habeat quam ſanguinis.* Tacitus 1. ann. Caſſii Severi libidine, qua viros ſcæminasque iniuſtres procacibus ſcriptis diſſamaverat. 1. 4. Relatum & de Caſſio Severo exſiſte, qui ſordidæ originis, maleſicæ vitæ, ſed orandi validus, per immodicas inimicitias, ut iudicio iurati ſenatus Cretam amoveretur, effecerat, atque, illic eadem aſtitando recentia veteraque odia advertit. Gronov.

¹ Excerptiſſet.] Excepſiſſet. Pith.

² Plane poſt Gabinianum.] Petronius. Rogo inquit Maſter quid putes inter Ciceronem & Publicum intereſſe. Ego alterum puto diſertioſiorem fuiſſe, alterum ho-neſtorem. Schelius.

³ Poſt Gabinianum.] Rhetor fuit Veſpaſiani ævo de quo Euſebii Chroicon: *Gabinianus celeberrimi nominis rhetor in Gallia docuit.* Ita liber, qui apud me manuſcriptus, probus veruſque. Vulgo, *Gabinus*. Nominant & Hieronymus, & Suetonii index de claris rhetoribus, quod doctiſſimus & optimus Nic. Faber adnotavit. Lipſius.

⁴ Et potius exſolve promiſſum.] Lego, *ocius*. Acidalius.

⁵ Quas te ſolitum tractare paulo ante plane mitiore eloquentia & temporum noſtrorum miratus.] In quodam libro eſt: paulo ante dixiſti. Scribe *Quas te ſolitum tractare paulo ante dixiſti, plane mitior & eloquentia temporum noſtrorum non iratus, antequam te Aper offenderet majores tuos*

quentia & ¹temporum nostrorum miratus, antequam te Aper offenderet majores tuos laceffendo. *non sum*, inquit, offensus ²Aprina disputatione, nec vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringet, cum sciatis hanc esse ejusmodi sermonum legem, ³judicium animi citra damnum affectus proferre. *Perge*, inquit Maternus, & cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, à qua vel magis degeneravimus, quam ab eloquentia. Et Messalla, ²⁸*Non reconditas* Materne causas requiris: nec aut tibi ipsi, aut huic Secundo, vel huic Apro ignotas, etiamsi mihi partes assignatis proferendi in medium, quæ omnes sentimus. Quis enim ignorat & eloquentiam & ceteras artes descivisse ab ista vetere gloria, non inopia hominum: sed desidia juventutis, & negligentia parentum, & inscientia præcipientium, & oblivione moris antiqui? quæ mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, jam in provincias manant: quamquam nostra nobis notiora sunt. ⁴Ego de urbe & his propriis ac vernaculis vitiis loquar, quæ natos statim excipiunt, & per singulos ætatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina majorum circa edu-

tuos laceffendo. Non enim miratus fuerat Messala eloquentiam ævi illius, sed Secundum & Aprum, viros optimos & temporum istorum Oratores, appellaverat, nec minus probari dixerat in secundo, quod Julii Asiatici vitam composuisset, quam in Apro, quod nondum à Scholasticis controversiis recessisset, & otium suum novorum Rhetorum more quam veterum Oratorum consumere mallet. Quæ quamvis satis mitia & benigna, adeo tamen non erant mirantis novam facundiam, ut Aper longe secus acceperit. *Non desinis*, inquit, *Messala*, vetera tantum & antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia irridere atque contemnere, &c. Cui deinde Messala se ne Aprum quidem aliter sentire credere, ac velle se impetratum ab aliquo eorum, ut causas hujus infinita differentia scrutetur, ac reddat, quas secum ipse plerumque conquirat, Statius Hercule Sur. Paca-

tus mitisque veni nec turbidus irā. Schel.

¹ Temporum nostrorum miratus.] Lipsius ex quodam libro interponit dixisti. Sed hujus verbi vis latet in *miratus* pro quo reponebam, *narrabas*. Gronov.

² Aprina disputatione.] Lipsii inventum ex libro, in quo: à prima disp. Nec repugno. Malim tamen, *Aprini nostri disputatione*. nam *nri* facile degeneravit in *ma*. Idem.

³ Judicium animi citra damnum affectus proferri.] Id est, ut damnum affectus ne faciat, ne amittat benevolentiam diversum sentientium, qui judicium suum libere profert. Livius 9. *Quid se vini amor in dies fieret acrior, quid si trux & præservida ira* (nec quicquam dubium inter scriptores refero) nulla ne hac damna imperatoris virtutibus ducimus. Schel.

⁴ Ego de urbe & his propriis.] Credam melius, Ergo: quia præcessit, *nostra nobis notiora sunt*. Acidalius.

educandos formandosque liberos pauca prædixero. Jam primum suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, ¹ sed gremio ac sinu matris educabatur, cujus præcipua laus erat, tueri domum, & inservire liberis. Eligebatur autem aliqua major natu propinqua, ² cujus probatis spectatisque moribus, omnis cujuspian familiae suboles committeretur, coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. ³ Ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum, sanctitate quadam ac verecundia temperabat. Sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Cæsaris: sic Attiam Augusti matrem præfuisse educationibus, ac produxisse principes liberos accepimus. quæ disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera & integra & nullis pravitatibus detorta uniuscuiusque natura, toto statim pectore arriperet artes honestas: & sive ad rem militarem, sive ad juris scientiam, sive ad eloquentiæ studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret.

29 At nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui

¹ In gremio ac sinu matris.] Tacitus Agricola: Mater Julia Procilla fuit rare castitatis: in hujus sinu indulgentiaque educatus. Conjungit cum sinu indulgentiam: quæ tamen pro amore materno in bonam partem hic est accipienda ut sapie. Cicero Verrina: Qui simili sensu & indulgentia filiorum commoventur. De Oratore 11. Si fere partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse decet. Idem Cicero de filiorum reverentia & amore erga parentem usurpat de Officiis lib. 3. magnus imprimis vir & perindulgens in patrem. Quamvis enim naturalis ille parentum in liberos amor modum excedat sæpe, & vitiis eorum indulgeat: tamen quia nullius utilitatis suæ laudi, non vitio dari solet quamvis re ipsa sit vitiosa: mollis enim educatio indulgentia vocabatur ut ait Quintilianus: Mollis ista educatio quam indulgentiam vocamus. Schelius.

² Cujus probatis spectatisque moribus omnis cujuspian familia suboles committ-

teretur.] Committere se sanctitati Pompeii, dicit apud Vellejum Mithradates: Loco, qui adhuc corruptus est: Prior filius Tigranes, sed discors patris pervenit ad Pompejum, mox ipse supplex & præfatus regnumque ditioni ejus permisit præfatus neminem alium neque Romanum neque ullius gentis virum futurum fuisse, cujus se societati commissurus foret quam Cn. Pompejum. Scribendum ut dixi; sanctitati. Ab hac enim celebratur Pompejus. Vellejus de eo: Innocentia eximius, sanctitate præcipuus, eloquentia medius. Cicero pro lege Manilia: Fidem vero ejus inter socios quantam existimari putatis quam hostes omnium gentium sanctissimam judicant. Quare legend. sanctitati. id enim minus abt à scriptura, quam potestati. Idem.

³ Ac non studia solum moresque.] Ver. Ac non studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque, rectius. Pith. Ac non studia modo curasque.] Legendum, Hac. Quod vidit & Muretus. Acidalius.

1 Sed

cui adjungitur unus aut alter ex omnibus servis plerumque vilissimus, nec cuiquam serio ministerio accommodatus. horum fabulis & erroribus, teneri statim & rudes animi imbuuntur. Nec quisquam in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes nec probitati neque modestiæ parvulos assuefaciunt, ¹ sed lasciviæ & libertati. per quæ paullatim impudentia irrepit, & sui alienique contemptus. Jam vero propria & peculiaria hujus urbis vitia pene in utero matris concipi mihi videntur, ² histrionalis favor, & gladiatorum ³ equorumque studia. quibus occupatus & oblectus animus quantulum loci bonis artibus relinquit. quotum quemque inveneris qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria ⁴ intravimus? ⁵ Nec præceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabulas habent. colligunt enim discipulos non severitate disciplinæ, nec ingenii experimento, sed ⁶ ambitione salutantium, & illecebris adulationis.

¹ Sed lasciviæ & libertati.] Quintilianus: Gaudemus si quid licentius dixerint. verba ne Alexandrinis quidem permittenda deliciis risu & osculis excipimus. Schel. Sed lasciviæ & libertati.] Vide 3 Observat. 4. Gronovius.

² Histrionalis favor & gladiatorum.] Quanta hominum turba ad theatra & amphitheatra, confluerit, quanta infania spectacula secuti sint, passim apud veteres licet observare. Seneca: In quibus eodem tempore theatris via postulatur. Non tantum, inquit, non sufficiunt sedes turbæ hominum spectanti, sed ne viæ quidem in quibus stant. Tertullianus. Apud spectacula & in via stantur. Excuneatos appellat Appulejus. Postulari autem quod proprium plebis populi que est, dicuntur viæ quia has sibi & in his locum velit dari. Schelius.

³ Equorumque studio.] Suetonius Nerone: Equorum studio vel præcipue ab ineunte ætate flagavit, plurimusque illi sermo, quanquam vetaretur, de Circensibus erat, & quondam tractum Prasinum agitatore inter condiscipulos querens,

objurgante magistro, de Hectore se loqui e mentitus est. Idem

⁴ Intravimus.] Intramus melius, nisi & antea excepimus. Idem.

⁵ Nec præceptores quidem ullas.] Lege & hic, Ne præceptores quidem ullas. Gronovius.

⁶ Ambitione salutantium.] Supra salutantium quam salutationum: at hic malim salutationum legere. Petronius: Nimirum in his exercitationibus doctores peccant, qui necesse habent cum insanientibus furere: nam nisi dixerint, quæ adolescentuli probent, ut ait Cicero, soli in scholis relinquentur. Et statim: Quid erga est? Parentes objurgatione digni sunt, qui nolunt liberos suos severa lege proficere. Primum enim, sicut omnia, spes quoque suas ambitione donant. Cicero lib. xv. ad Atticum epist. 2. Brutus misit ad me orationem suam habitam in concione Capitolina, petivitque à me, ut eam ne ambitiose corrigerem antequam ederet. Id est, ut eam corrigerem absque ambitione, nec sibi adularer, quasi nihil in ea sit, quod emendari queat. Schelius. Ambitione

tionis. Transeo prima discipulorum elementa, in quibus & ipsis parum elaboratur. ¹ nec in auctoribus cognoscendis, nec in evolvenda antiquitate, nec in notitia vel rerum, vel hominum, vel temporum satis operæ infumitur. ² sed expectantur quos *Rhetoras* vocant: quorum professio quando primum in hanc urbem introducta sit, quamque nullam apud majores nostros auctoritatem habuit, ³ statim docuero.

30 Referam necesse est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores accepimus, quorum infinitus labor & cotidiana meditatio & in omni genere studiorum exercitationes, ipsorum etiam continentur libris. Notus est vobis utique Ciceronis liber qui *Brutus* inscribitur, in cujus extrema parte, (nam prior commemorationem veterum oratorum habet,) sua initia, suos gradus, suæ eloquentiæ velut quandam educationem refert. *se apud Q. Mucium jus civile didicisse; apud Philonem Academicum, apud Diodorum Stoicum omnis philosophiæ partes peritus hausisse: neque his doctoribus contentum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaiam quoque & Asiam peragrassasse, ut omnem omnium artium varietatem complecteretur.* Itaque hercule in libris Ciceronis deprehendere licet, non geometriæ, non musicæ, non grammaticæ, non denique ullius ingenuæ artis scientiam ei defuisse. Ille dialecticæ subtilitatem; ille moralis partis utilitatem; ille rerum motus causasque cognovit. ita enim est, optimi viri, ita ex multa eruditione, ex pluribus artibus, & omnium rerum scientia exundat & exuberat illa admirabilis eloquentia. neque oratoris vis & facultas, sicut ceterarum rerum, angustis & brevibus terminis cluditur: sed is est orator, qui de omni quæstione pulchre & ornate & ad persuadendum apte dicere, pro dignitate rerum, ad utilitatem

zione salutantium.] Lego, salutationum. Illud ad alios refertur præter mentem: hoc de ipsis præceptoribus, ut debet, accipietur. *Acidalius.*

¹ Nec in auctoribus cognoscendis.] Cicerone: *Brutum totum cognovisse Demosthenem.* Fabius: *Autores maximi sic*

diligentius cognoscuntur. Schelius.

² Sed expectantur.] *Expetuntur.* Pith.

³ Statim de curiis Referam necesse.] Scrib. esse, habuerit, statim dicturus, referam necesse est animum ad eam disciplinam, monuimus Observat. 3. 4. Gronovius.

tem temporum, cum voluptate audientium possit. Hæc 3^r sibi illi veteres persuadebant. ad hæc efficienda intelligebant opus esse, ¹ non ut rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo & vocem exercerent; sed ut his artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto ac turpi, de justo & injusto disputatur. Hæc enim est oratori subjecta ad dicendum materia. Nam in judiciis fere de æquitate, ² in deliberationibus de honestate dicimus, ita ut plerumque hæc ipsa invicem misceantur. de quibus copiose & varie & ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam, & vim virtutum, pravitatemque vitiorum, ³ & intellectum eorum quæ nec in virtutibus neque in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluunt, ⁴ ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid ira; promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia, & quibus animi motibus concitetur. In his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos, sive apud cupidos, sive apud invidentes, sive apud tristes, sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit habenas animorum: & prout cujusque natura postulabit, adhibebit manum & temperabit orationem, parato omni instrumento, & ad omnem usum

1 Non ut rhetorum scholis declamarent.] Addenda forte præpositio, ut rhetorum in scholis. Vel, ut in rhetorum scholis. Acidalius.

2 In deliberationibus de honestate.] Omittit, male opinor, tertium causarum genus. Nec sane in deliberationibus potissimum de honestate agitur. Muretus ergo in iustione valde apta legebat: nam in iudiciis fere de æquitate, in deliberationibus de utilitate, in laudationibus de honestate dicimus. Idem.

3 Et intellectum eorum.] Insolentius videtur cognoscere intellectum. Volebam delectum. Fabius quidem alicubi dixit capere intellectum. Quod illa prima etas & intellectum disciplinarum capere & la-

borem pati non possit. Schelius.

4 Ut facilius iram iudicis vel instiget.] Etiam ad *παρόλγου* necessariam esse anteriorem philosophiæ cognitionem: quæ quidem, si iudices essent sapientes, supervacanea & *εἰς τὴν ἀνάγκην* essent, sed *ἀλλὰ τὴν ἐν ἀρχαῖς μὲν ἡθικῶν* regnant præne in oratione. Quod si mihi des, ait Quintilianus, consilium iudicum sapientum, perquam multa recidam ex orationibus, non Ciceronis modo, sed etiam ejus, qui est strictior multo, Demosthenis. Neque enim affectus omnino movendi erunt, nec aures delectatione mulcenda, cum etiam proæmia supervacua esse apud tales Aristoteles existimet. Idem.

usum reposito. Sunt apud quos astrictum, & collectum, & singula statim argumenta concludens dicendi genus, plus fidei meretur. apud hos dedisse operam dialecticæ proficiet. Alios fusa, & æqualis, & ex communibus ducta sensibus oratio, magis delectat. ad hos permovendos mutuabimur aliquid ¹ à Peripateticis. hi aptos & in omnem disputationem paratos jam ² locos dabunt: Academici pugnacitatem, Plato altitudinem; Xenophon jucunditatem. ne Epicuri quidem & Metrodori honestas quasdam exclamationes assumere, hisque, prout res poscit, uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus, neque Stoicorum civitatem, sed eum ³ qui non quasdam artes audire, sed omnes liberaliter debet. Ideoque & juris civilis scientiam veteres oratores comprehendebant; & grammatica, musica, & geometria imbuebantur. Incidunt enim causæ plurimæ quidem ac pæne omnes, quibus juris notitia desideratur: pleræque autem, in quibus hæ quoque scientiæ

¹ *A Peripateticis: hi aptos & in omnem.* [Lipſius testatur valde sibi placere cum Rodolpho Agricola hæc omnia scribi & distingui: a Peripateticis. aptos & in omnem disciplinam paratos jam locos dabunt Academici, Stoici pugnacitatem. At illi vehementer falluntur. nam loci nulla ratione auferuntur Peripateticis vel propter topica, quibus disciplinam inveniendorum argumentorum, ut sine ullo errore ad eam rationem via perveniremus ab Aristotele inventa contineri tradit Cicero, in libro, quem sic ipse inscripsit. Idem in Oratore: In hac Aristoteles adulescentes, non ad philosophorum morem tenuiter differendi, sed ad copiam rhetoricum in utramque partem ut ornati & uberius dici possit, exercuit: idemque locos; (sic enim appellat) quasi argumentorum notas, tradidit, unde omnis in utramque partem traheretur oratio. Plutarc. in 1. Συμπος. ἀλλὰ δὲ, καὶ ὁ ἀπὸ θεοῦ μελετῶντα σπουδαίον, τὰς ἀριστοτέλους τῶν ἡτὸς ὁρᾶσιν ἐκείνης. Nec pugnacitatem involari sibi æquo animo ferunt Acade-

mici. Fabius lib. 12. cap. 2. Academiam quidam utilissimam credunt, quod mos in utramque partem differendi ad exercitationem forensium causarum proxime accedat. Cicero 1. de oratore: Carneades vera multo uberius de iisdem rebus loquebatur; non quo aperiret sententiam suam, (hic enim mos erat patrius Academia, adversari semper omnibus in disputando) sed tum maxime tamen hac significabat, &c. neque posse quemquem facultatem assequi dicendi, nisi qui philosophorum inventa didicisset. Gronovius.

² *Locos dabunt.* Ac. p. p. a. X. jucunditatem ne Epicuri quidem, &c. prout res poscit. sic distingue. Pith.

³ *Qui non quasdam artes audire sed omnes liberaliter debet.* [Lipſius adire vel haurire & liberales. Quintilianus, lib. 11. Interim nolo se juvenes satis instructos, si quem ex his, qui breves plerumque circumferuntur, artis libellum edidicerit, & velut decretis Technicorum tutos putent. Multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, pluribus experimentis, altissima prudentia, presentissimo consilio constat ars dicendi. Schelius.

1 Neo

scientiæ requiruntur. ¹ Nec quisquam respondeat: *sufficit* ³²
ut ad tempus simplex quiddam & uniforme doceamur. Primum
 enim aliter utimur propriis, aliter commodatis: longeque
 interesse manifestum est, possideat quis quæ profert, an
 mutuetur. Deinde ipsa multarum artium scientia ² etiam
 aliud agentes nos ornat, atque ubi minime credas, eminet
 & excellit. Idque non doctus modo & prudens auditor,
 sed etiam populus intelligit: ac statim ita laude prosequi-
 tur, ut *legitime studuisse, ut per omnes eloquentiæ numeros isse,*
³ *ut denique oratorem etiam fateatur.* quem non posse aliter
 exsistere, nec exstitisse umquam confirmo, nisi eum qui
 tamquam in aciem omnibus armis instructus, sic in forum
 omnibus artibus armatus exierit. quod adeo negligitur ab
 horum temporum disertis, ut in actionibus eorum ⁴ fex
 quoque cottidiani sermonis, fœda ac pudenda vitia depre-
 hendantur, ut ignorent leges, non teneant S. C. jus ci-
 vitatis ultro derideant: sapientiæ vero studium & præce-
 pta prudentium penitus reformident: in paucissimos sen-
 sus & angustas sententias ⁵ detrudant eloquentiam, velut
 expul-

¹ Nec quisquam respondeat: *sufficit ut ad tempus.* Nec male foret: respondeat, *sufficere.* Gronovius.

² Etiam aliud agentes nos ornat. Quin-
 tilianus: *Quis etiam, cum se non osten-
 dunt in dicendo, nec proferunt, vim ta-
 men occultam suggerunt & tacite quoque
 sentiuntur.* Idem: *Unde nos non id agen-
 tes furtim decor ille discipulis traditus
 prosequatur.* Schelius.

³ Ut denique oratorem etiam fatea-
 tur. Muretus pro etiam supponebat esse.
 Valde probo, etsi nec alterum improbo.
 Acidalius.

⁴ Fex quotidiani sermonis. Opponit
 & Cæsar copiosæ & factæ orationi quo-
 tidianum sermonem in præfatione li-
 brorum de Analogia ubi ad Ciceronem
 sic scripserat: *Nec si cogitata præclare elo-
 qui posse (ita enim scribendum censeo,
 non autem: Ac si præclare eloqui possent.
 ut est in vulgatis) nonnulli studio & usu
 elaboraverunt, (cujus te pene principem
 copia, atque inventorem bene de nomine ac*

*dignitate populi Romani meritum esse exi-
 stimare debemus)* hunc facilem & quoti-
 dianum novisse sermonem nunc pro dere-
 licto habendum est. Vidit jam pridem Lam-
 binus deesse negationem huic loco, un-
 de legebat, non pro derelicto habendum,
 cujus mutationis causam eum vellet
 prodidisse Gruterus. Sensus loci est.
 Etiam si à Cicerone aliisque jam elo-
 quentia ad id fastigium perducta sit, ut
 magna cum copia & gravitate orationis
 præclare & minime vulgariter omnia
 eloquantur; non tamen ideo pro dere-
 licto habenda est hæc quotidiani cura
 sermonis. *tunc & nunc autem tunc si*
 solent respondere. Seneca Medea:

*Nunc est probanda, si locum virtus
 habet.*

ubi alii libri, *Tunc.* Hyginus. *qua tunc
 dabitur, si pedatura permittit.* Schelius.

⁵ Detrudant eloquentiam velut expul-
 sam regno suo. Cicero de oratore 1. *A
 philosophis oratorem excludi ab omni do-
 ctrina rerumque majorum scientia ac tan-*

expulsam regno suo: ut quæ olim omnium artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc circumcisa & amputata, sine apparatu, sine honore, pæne dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artificiis discatur. Ergo hanc primam & præcipuam causam arbitror, cur tantum ab eloquentia antiquorum oratorum recesserimus. Si testes desiderantur, quos potiores nominabo quam apud Græcos Demosthenem? quem studiosissimum Platonis auditorem fuisse memoriæ proditum est.
 1 Et Cicero his ut opinor verbis, *quidquid in eloquentia effecerit, 2 id se non rhetorum, sed Academiae spatiis consecutum*. Sunt aliæ causæ magnæ & graves, quas à vobis aperiri æquum est, quoniam quidem ego jam meum munus explevi, & quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi: qui si forte hoc audirent, certum habeo dicturos, *me dum juris & philosophiæ scientiam tamquam oratori necessariam laudo, in-*
 33 *eptis meis plausisse*. Et Maternus, *Mihi quidem, inquit, susceptum à te munus adeo peregissem nondum videris, ut inchoasse tantum, & velut vestigia ac lineamenta quædam ostendisse videaris*. Nam quibus instrui veteres oratores soliti sint, dixisti, differentiamque nostræ desidiæ & inscientiæ adversus acerrima & fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera exspecto, ut quemadmodum ex te didici quid aut illi scirent, aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus juvenes jam & forum ingressi confirmare & alere ingenia sua soliti sint. neque enim arte & scientia, sed longe magis facultate eloquentiam contineri, nec tu puto abnuēs, & hi significare vultu

tum in iudicia & conciunculas, tamquam in aliquod pistrinum, detrudi. lib. III. Quantis ex angustiis oratorem educere ausus es & in majorum suorum regno collocare. Idem.

1 Et Cicero, his, ut opinor, verbis.] Videtur legendum, Et Ciceronem. ut pendeat à superiori verbo, nominabo: sicuti dixit, Demosthenem. Sed & vulgata lectio proba: nam subintelligitur

dixit seu testatus est. Pichena.

2 Id se non rhetorum.] Muretus pro id supponit ait. Non quidem libenter id mutari patiar, verbum tamen ejusmodi desideratur, quod non incommode ex isto formatur. Ad hoc leve levius addam, præpositionem etiam videri inferendam, ut & paullo ante monuimus, non in rhetorum. Acidalius.

1 Nisi

vultu videntur. Deinde cum Aper & Secundus idem annuissent, Messalla quasi rursus incipiens: *Quoniam initia & semina veteris eloquentiæ satis demonstrasse videor, docendo quibus artibus antiqui oratores institui erudiri que soliti sint, persequar nunc exercitationem eorum: quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot reconditas aut tam varias res potest, nisi ut scientiæ meditatio, meditationi facultas, facultati vis eloquentiæ accedat. per quæ colligitur eandem esse rationem, & percipiendi quæ proferas, & proferendi quæ perceperis. sed si cui obscuriora hæc videntur, isque scientiam ab exercitatione separat, id certe concedet, instructum & plenum his artibus animum, longe paratiorem ad eas exercitationes venturum, quæ propriæ circa oratoriam videntur.* Ergo apud majores nostros juvenis ille, qui foro & elo-³⁴quentiæ parabatur, imbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur à patre, vel à propinquis, ad eum oratorem qui principem locum in civitate tenebat. hunc sectari, hunc prosequi, hujus omnibus ditionibus interesse, sive in judiciis, sive in concionibus assuescebat, ita ut altercationes quoque excipere, & iurgiis interesse, utque sic dixerim, pugnare in prælio disceret. magnus ex hoc usus, multum constantiæ, plurimum iudicii juvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid, aut contrarie dicit, quo minus & iudex respuat, & adversarius exprobret, ipsi denique advocati aspernen-

tur.

1 *Nisi ut scientiæ meditatio.*] Deleam particulam *ut*, cujus nullus usus nunc: sed fuisset, si ita præcessisset: *nec quisquam aliter percipere.* Pro *vis* sententia me cogit, ut *usus* reponam. Idem.

2 *Quæ propriæ circa oratoriam videntur.*] Non displicet conjectura Lipsii circo oratorio, malim tamen quod proprius scripturæ, oratorum. Statim: adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum. Inferius: *Est aliquis Orato-*

rum campus per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Schelius.

3 *Ad eum Oratorem.*] Quintilianus: *Juvenis qui rationem inveniendi eloquentiæ diligenter exceperit & exercitationem quoque modicam fuerit consecutus, Oratorem sibi aliquem, quod apud majores fieri solebat, deligat, quem sequatur, iudiciis intersit quam plurimis, sit certaminis, cui destinatur, frequens spectator.* Idem.

1 Non

tur. Igitur vera statim & incorrupta eloquentia imbuebantur: & quamquam unum sequerentur, tamen omnes ejusdem ætatis patronos in plurimis & causis & judiciis cognoscebant: habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehendebatur quid in quoque vel probaretur vel displiceret: Ita nec præceptor deerat optimus quidem & electissimus, qui faciem eloquentiæ, non imaginem præstaret: nec adversarii & æmuli, ferro ¹ non rudibus dimicantes: ² sed auditorium semper plenum, semper novum, ex invidis & faventibus, ut nec bene dicta dissimularentur. Scitis enim magnam illam & duraturam eloquentiæ famam, non minus in diversis subselliis parari quam suis: quin immo constantius surgere ibi, fidelius corroborari. Atque hercule ³ sub ejusmodi præceptionibus juvenis ille de quo loquimur, oratorum discipulus, fori auditor, sectator judiciorum, eruditus & assuefactus alienis experimentis, cui cottidie audienti notæ leges, non novi judicum vultus, frequens in oculis consuetudo concionum, sæpe cognitæ populi aures, sive accusationem susceperat, sive defensionem, solus statim & unus cui-cumque causæ par erat. Nonodecimo ætatis anno L. Crassus C. Carbonem, ⁴ uno & vicesimo Cæsar Dolabellam, altero & XX Asinius Pollio C. Catonem, non multo ætate antecedens Calvus Vatinius, iis orationibus infecuti
 35 sunt, quas hodieque cum admiratione legimus. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui *rhetores* vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse majoribus nostris, ex eo manifestum est,

¹ Non rudibus dimicantes.] Lipsius, rudibus. non male. nescio tamen an necessario. Sudes enim & rudes varie à veteribus confunduntur, ut in commentario de re militari ostendimus. Idem. Non rudibus.] Lipsius rudibus. Pith.

² Sed auditorium.] Non est fortassis mutandum. Amant tamen potius, & quam, sed, cum isto modo neque præcessit. Schelius.

³ Sub ejusmodi præceptionibus.] Forte, præceptoribus. Gronovius.

⁴ Uno & vicesimo anno Cæsar Dolabellam.] Suetonius ait composita seditione civili M. Æmilio & D. Bruto Coss. id fuerit circa annum Cæsaris quartum & vicesimum. Schelius. Uno & vigesimo Cæsar Dolabellam.] Suetonius ait in Julio cap. 5. composita seditione civili. Constat autem bellum Lepidi confectum esse

est, quod Marco Crasso & Domitio censoribus *cludere*,¹ ut ait Cicero, *ludum impudentia* iussi sunt. Sed ut dicere institueram, deducimur in scholas, quibus non facile dixerim utrumne locus ipse, an condiscipuli, an genus studiorum plus mali ingeniis afferant. Nam² in loco nihil reverentia, sed in quem nemo nisi imperitus æque intrat. In condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros, & adolescentuli inter adolescentulos pari securitate dicant & audiantur. Ipsæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ. Nempe enim duo genera materiarum apud rhetores tractantur, ³ suasoriæ, & controversiæ. Ex iis suasoriæ quidem etsi tamquam plane leviores & minus prudentiæ exigentes, pueris delegantur; controversiæ robustioribus assignantur, quales per fidem, & quam incredibiliter compositæ! Sequitur autem ut materiæ abhorrenti à veritate decla-

esse Coss. M. Emilio & D. Bruto. quo anno Cæsar a.d. iv. idus Quintiles quartum & vigesimum natalem celebravit. Igitur vel vigesimo tertio anno desinente vel vigesimo quarto incipiente Dolabellam accusaverit. Suetonii meo animo verior est sententia: nam Dolabella hic est ille, qui ex consulatu profectus in Macedoniam, devictis Thracibus, anno eo, quo Lepidus pulsus fugatusque est, triumphavit. Adi ad Fastos & M. Tullium in ea contra Pisonem. More autem fecit Cæsar adolescentium ejus ætatis, qui se foro præparabant, cum militiæ forensis hoc rudimentum edidit. Vide Apuleii Apologiam, & quæ ibi nuper adnotavimus. *Causabonus.*

1 Ut Cicero ait.] Locus est lib. 3. de oratore, ex persona L. Crassi. Hoc, inquit, cum unum traderetur, & impudentia ludus esset, putavi esse Censoris, ne longius id serperet, providere, quamquam non hæc ita statuo atque decerno, ut desperem ea tradi ac perpoliri; sed hominibus opus est eruditus, &c. Ex quo apparet hic legendum esse L. Crasso, non M. ut & apud Sueton. in libello de claris Rhetorib. & A. Gellii lib. xv. cap. xi. Cæterum quod ad Ciceronem ipsum attinet, certum est cum ex eodem Suetonio, tum

ex Seneca in procæmio lib. i. Controversiar. ad præturam usque Græce declamasse: Latine vero seniore quoque, & quidem cum Hirtio & Panfa Coss. quos discipulos & grandes prætextatos vocabat. Quin & cum Prætura fungetur, scholam quoque M. Antonii Gniphonis frequentasse. qui tum Rhetoricam ita docebat in urbe, ut quotidie præcepta eloquentiæ traderet, declamaret vero non nisi nundinis, hunc vero cum in Gallia natus fuerit, & quidem ingenuus, inter nostros Rhetores recenseri par fuit. Ciceronis ipsius de se testimonia sunt hæc, in Bruto: *Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) sepe cum M. Pisone, & cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie. Idque faciebam multum etiam Latine, sed Græce sapius.* Et lib. i. Tuscul. *Ut enim ante declamitabam causas, quod nemo me diutius fecit.* sed videantur lib. vii. Famil. Epist. ult. & lib. ix. Epist. xvi. & xviii. *Pithæus.*

2 In loco nihil reverentia, sed in quem.] Forte: scilicet in quem. Aut, Nam in loco nihil reverentia est, in quem. Acidalius.

3 Suasoria quidem etsi tamquam plane.] Tò etsi redundat meo iudicio. Freinsheim.

1 Viti-

declamatio quoque adhibeatur. Sic fit ut tyrannicidarum præmia, aut ¹ vitiatum electiones, aut pestilentia remedia, aut incesta matrum, aut ² quicquid in schola quotidie agitur; in foro vel raro numquam, ingentibus verbis persequantur: ³ cum ad veros iudices ventum est rem cogitare, ⁴ nihil humile, nihil abjectum eloqui poterat. Magna eloquentia, sicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & urendo clarescit. Eadem ratio in nostra quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. Nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quæ composita & quieta & beata Rep. tribui fas erat: tamen ista perturbatione ac licentia plura sibi assequi videbantur, cum mixtis omnibus & moderatore uno carentibus, tantum quisque orator sciret, quantum erranti populo persuaderi poterat. Hinc leges assidue, populare nomen, hinc conciones magistratuum ⁵ pæne pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum, & assignatae etiam domibus inimicitiae, hinc procerum factiones & assidua senatus adversus plebem certamina. quæ singula etsi distrahebant Rempublicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam, & magnis cumulare præmiis videbantur. Quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores assequeretur; tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiae, plus auctoritatis apud patres, plus notitiae ac nominis apud plebem

¹ *Vitatarum electiones.*] Recte. Respicit ad legem scholasticam quæ raptarum dicitur, *Rapta raptoris mortem vel nuptias optet.* Pithæus.

² *Quicquid in schola quotidie agitur, in foro vel raro vel nunquam, ingentibus verbis persequantur*] Petronius: *Nunc pueri in schola ludunt, juvenes ridetur in foro: & quod utroque turpius est quod quisquam perperam discit in senectute confiteri non vult.* Schellius.

³ *Cum ad veros iudices ventum est.*] Qui sequitur sermo, non jam Messallæ est, sed Materni. Itaque multa hoc loco considerari videntur. Pithæus.

⁴ *Nihil humile, nihil abjectum.*] Cicero de finibus lib. 5. *Omnium ceterarum rerum obliti nihil abjectum, nihil humile cogitant.* Schellius.

⁵ *Pene pernoctantium.*] Eadem figura nocturni advocati dicuntur à Petronio, & Seneca in libro de brevitate vitæ: *Quos a basilica, inquit, immissi demum canes ejiciunt.* Quem locum Pincianus homo doctus & diligens frustra emendare conatus est, ut in commentatione nostra de Centumviralibus, Decemviralibus, & Septemviralibus judiciis amplius ostendimus. Pithæus.

bem¹ parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant. hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi colebant. hos & præturæ & consulatus vocare ultro videbantur. hi ne privati quidem sine potestate erant, cum & populum & senatum consilio & auctoritate regerent. quinimmo sibi ipsi persuaserant, neminem sine eloquentia aut assequi posse in civitate, aut tueri conspicuum & eminentem locum. nec mirum, cum etiam invitati ad populum producerentur: cum parum esset in senatu breviter censere, nisi qui ingenio & eloquentia sententiam suam tueretur: cum in aliquam invidiam aut crimen vocati, sua voce respondendum haberent, ² cum testimonia quoque in publicis non absentes nec per tabellam dare, sed coram & præsentibus dicere cogerentur. Ita ad summa eloquentiæ præmia, magna etiam ³ necessitas accedebat, & commoda. Disertum haberi, pulchrum & gloriosum: sed contra mutum & elinguem videri, deforme habebatur. Ergo non minus rubore quam præmiis stimu- 37 labantur: ne clientulorum loco potius quam patronorum numerarentur: ne traditæ à majoribus necessitudines ad alios transfirent: ne tamquam inertes & non suffecturi honoribus aut non impetrarent, aut impetratos male tuerentur. Nescio an venerint in manus vestras hæc vetera, quæ & antiquorum bibliothecis adhuc manent, & nunc maxime à Muciano contrahuntur: ac jam undecim, ut opinor, Actorum libris, & tribus Epistolarum composita, & edita sunt. Ex his intelligi potest Cn. Pompejum & Marcum

¹ Parabat.] Al. Probabat. Idem.

² Cum testimonia.] Tacitus libro 2. Annal. Vrgulania potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam qua apud Senatum tractabatur, venire designaretur. Idem. Testimonia quoque in publicis non absentes.] Rodolphus in publica iudicia non absentes. insitione valde apta. Lipsius.

³ Necessitas accedebat & commoda.] Ineptè hic commodorum mentio fit, cum jam præmiorum meminerit. Lego.

necessitas accedebat & non modo disertum haberi pulchrum & gloriosum, sed contra mutum & elinguem videri deforme habebatur. Confirmat hoc, quod sequitur: Ergo non minus rubore quam præmiis stimulabantur. Non modo, sed contra ut Cicero in Bruto. Cum præsertim non modo nunquam sit aut illius à me cursus impeditus, aut ab illo meus, sed contra semper alter ab altero adjutus & communicando & monendo & savendo. Schelius.

1 Similis

Marcum Crassum, non viribus modo & armis, sed ingenio quoque & oratione valuisse: Lentulos, & Metellos, & Lucullos, & Curiones, & ceteram procerum manum, multum in his studiis operæ curæque posuisse: nec quemquam illis temporibus magnam potentiam, sine eloquentia consecutum. His accedebat splendor rerum, & magnitudo caussarum, quæ & ipsa plurimum eloquentiæ præstant. Nam multum interest utrumne de furto, aut formula & interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitorum, expilatis sociis, & civibus trucidatis. quæ mala sicut non accidere melius est, isque optimus civitatis status habendus est, quo nihil tale patimur: ita cum acciderent, ingentem eloquentiæ materiam subministrabant. Crescit enim cum amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram & illustrem orationem efficere potest, nisi qui causam parem invenit. Non opinor Demosthenem orationes illustrant, quas adversus tutores suos composuit: nec Ciceronem, magnum oratorem P. Quinctius defensus aut Licinius Archias faciunt: Catilina, & Milo, & Verres, & Antonius hanc illi famam circumdederunt: non quia tanti fuit R. P. malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent: sed, ut subinde admoneo, quæstionis meminerimus, sciamusque nos de ea re loqui, quæ facilius turbidis & inquietis temporibus exstitit. Quis ignorat utilius ac melius esse frui pace, quam bello vexari? Plures tamen bonos præliatores bella quam pax ferunt.

* Similis eloquentiæ conditio. Nam quo sæpius steterit

tam-

1 Similis eloquentiæ conditio.] Fortassis: Similis eloquentiæ conditio. Nam quo sæpius steterit tanquam in acie, quoque plures & intulerit ictus & exceperit. Quo major adversarius, quo acrior, quem per pugnas sibi asperas desumerit, tanto altior & excelsior, ut illius nobilitatus discriminibus, in ore hominum agit. Per pugnas esse in veteri Codice testatur Lipsius, & adversarium sibi desumere veteribus tritum est. Livius VIII. Recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostes de-

sumseras. rō discriminibus Lipsii est, &c. Quamvis enim eleganter dicatur accusator alterius criminibus nobilitari & hic legi videatur posse, illius nobilitatus criminibus, in similitudinem tamen à prælio & re militari ductam & in clausulam, qua dicitur hanc esse vulgi naturam, ut secura nolint, magis quadrat, ut hoc loco discriminum quam criminum fiat mentio. Livius in 22. dixit cladis nobilitatem. Hec est pugna Cannensis Alliensis cladis nobilitate par; cate-

rum

tamquam in acie, quoque plures & intulerit ictus & exceperit, quo major adversarius, eo acrior qui pugnas sibi asperas desumpserit, tanto altior & excelsior & illis nobilitatus criminibus, in ore hominum agit, quorum ea natura est ut secuta nolint. Transeo ad formam & consuetudinem veterum iudiciorum: quæ¹ & si nunc aptior est * ita erit eloquentia, tanto illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogeatur, & liberæ comperendinationes erant, & modum dicendi sibi quisque sumebat, & numerus neque dierum neque patronorum² finiebatur. ³ Primus tertio consulatu Cn. Pompejus astrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiæ, ita tamen ut⁴ omnia in foro, omnia in legibus, omnia apud prætores gererentur: apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sunt, quod majus argumentum est, quam quod⁵ causæ centumvires quæ nunc primum obtinent

rum ut illis, quæ post pugnam accidere, levior, quia ab hoste cessatum, sic strage exercitus gravior sediorque, opponuntur enim ista cladi nobilitate par, strage exercitus gravior, illis quæ post pugnam accidere levior. Livius ix. Sequitur Romana Caudina pax hunc annum nobilis elade. Schellius.

¹ Et si nunc aptior est, ita erit eloquentia, tanto. Nobis corrupta hæc videbantur aut mutila. Rudolphus autem concinnat: et si nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen. Acute, si ab ingenio; feliciter, si à libro. Lipsius. Acidalius non potest amplecti rō veritati. Sed vide nostra ad L. Senecam de ira 2. 29. Gronovius.

² Finiebatur. Al. Cavebatur.

³ Primus tertio consulatu Cn. Pompejus astrinxit. Addit etiam Rudolphus: Primus huius rei spatia tertio, &c. Nec hæc talia sane ab ingenii fonte videntur. Ego ex eo scribam: Primus huiusce spatia. Sane etiam post in hac translatione persistit: Quomodo nobiles equos cursus & spatia probant: sic est aliquis oratorum campus, &c. Lipsius.

⁴ Omnia in legibus. Delenda præpo-

sitio. Mox lego: exerceri solita sint. Acidalius.

⁵ Causa centumvires splendore aliorum iudiciorum obruebantur. Cicero de oratore lib. i. Nam volitare in foro, hære in iure ac prætorum tribunalibus, iudicia privata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate ac iure certetur, jactare se in causis centumviralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, filicidiorum, testamentorum raptorum ceterarumque rerum innumerabilium jura versentur, cum omnino quid suum, quid alienum, quare denique civis an peregrinus, servus an liber quispiam sit, ignoret, insignis est impudentia. In quibus obiter monuerim ineptam esse illam lectionem, testamentorum raptorum. quæ enim ista jura sunt, aut quis ita loquitur? Gruterus ait se delevisse quod sequebatur, in vulgatis aut ratorum, quod non extaret in codicibus Memmii & Pithoei, solumque haberet Palatinus secundus testamentorum raptorum, primus vero & Tosanus & alter Memmii, testamento-

B b b

tums

nent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cœlii, neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centum viros dictus legatur, exceptis orationibus Asinii, quæ ¹ *pro hæredibus Urbinæ* inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitæ, postquam longa temporum quies, & continuum populi otium, & assidua senatus tranquillitas, & maximi principis disciplina, ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat? Parvum ² & ridiculum fortasse videtur quod dicturus sum, dicam tamen vel ideo ut rideatur. Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse, ³ pænulas istas, quibus astricti & velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum virium detraxisse orationi auditoria & tabu-

rum raptorum aut raptorum ut apparet appositum à scribis pro lectione variante. Nihil verisimilius succurrit, quam scripsisse Ciceronem nuptiarum. Præsertim cum postremum inter exempla, quibus ostendit juris cognitionem oratori esse necessariam, de jure connubii & nuptiarum sit. *Quid quod usu, memoria patrum, venit, ut paterfamilias, qui ex Hispania Romam venisset, cum uxorem pregnantem in Provincia reliquisset, Romæque alteram duxisset, neque nuntium priori remisisset, mortuusque esset intestato, & ex utraque filia natus esset, mediocrisne res in controversiam adducta est? Cum quaereretur de duobus civium capitibus & de puero, qui ex posteriore natus erat, & de ejus matre, quæ, si iudicaretur certis quibusdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum superiore divorcium, in concubina locum duceretur.* Schelius.

¹ *Pro hæredibus Urbinæ.* Quintilianus me duxit ad emendationem, quem vide lib. 4. cap. 1. nam Asinium disertim pro hæredibus Urbinæ laudat. In tritis libris erat *Ironia*: in veteri *Urinia*. Lipsius.

² *Et ridiculum fortasse videtur.* Lego, videbitur. Et Muretus. Acidalius.

³ *Pænulas istas, quibus astricti & velut inclusi cum iudicibus fabulamur.* Pæn-

nulas hic dat oratoribus: at Fabius l. x. cap. 3. non nisi togæ meminit, ex quo vir doctus efficit, Fabium hujus dialogi auctorem non esse. Quod tamen nescio an satis firmum argumentum sit: nam quum hic sexto Vespasiani anno hos introducat loquentes, & se huic sermoni interfuisse dicat, neque alios mores, quam qui Quintiliani ævo vixerunt, hic debuit descripsisse, neque eos potuit ignorare. Quid ergo dicemus? Quem admodum Messala hic causas corruptæ ejus ævi eloquentiæ recensens, vitiæque exagitans, pænularum tantum meminit, quas improbat, non togæ quam probat: sic Fabium non tam, quid fiat interdum, quam quid fieri debeat, docentem togarum solarum facere mentionem. Nam utrisque pro re & loco usos ejus temporis patronos ex his locis colligitur. Nisi si aliquis velit à Domitiano redactas togas, cum ante pænulæ in forum irrupissent. Fabius *Est aliquid in amictu, quod ipsum aliquatenus temporum conditione mutatum est.* Nam veteribus nulli sinus; perquam breves post illos fuerunt. Itaque etiam gestu necesse est usos esse in principiis eos alio, quorum brachium, sicut Græcorum, veste continebatur: sed nos de præsentibus loquimur. Schelius.

3 *Datum*

& tabularia credimus, in quibus jam fere plurimæ causæ explicantur? Nam quomodo nobiles equos cursus & spatia probant; sic est aliquis oratorum campus, per quem nisi liberi & soluti ferantur, debilitatur ac frangitur eloquentia. Ipsam quinimmo curam & diligentem styli anxietatem contrariam experimur: quia sæpe interrogat judex; *quando incipias*; & ex interrogatione ejus incipiendum est. Frequenter probationibus & testibus, silentium patronus indicit. unus inter hæc dicenti ac alter assistit, & res velut in solitudine agitur. Oratori autem clamore plausuque opus est, & velut quodam theatro. qualia cottidie antiquis oratoribus contingebant: cum tot pariter ac tam nobiles forum coartarent: cum clientelæ quoque, & tribus, & municipiorum legationes, ac partes Italiæ periclitantibus assisterent: cum in plerisque judiciis crederet populus Roman. sua interesse quid judicaretur. Satis constat C. Cornelium, & M. Scaurum, & T. Milonem, & L. Bestiam, & P. Vatinius, concursu totius civitatis & accusatos & defensos, ut frigidissimos quoque oratores, ipsa certantis populi studia, excitare & incendere potuerint. Itaque hercule ejusmodi libri exstant, ut ipsi quoque qui egerunt, non aliis magis orationibus censeantur. Jam vero con-
40 ciones assiduæ, & ¹ datum jus quoque potentissimum quemque vexandi, atque ipsa inimicitiarum gloria: cum se plurimi desertorum, ne à P. quidem Scipione, aut Sylla, aut Gn. Pompejo abstinuerint, & ad incessendos principes viros, ut est natura invidiæ, populi quoque histriones auribus uterentur, quantum ardorem ingeniis, quas oratoribus faces admovebant! Non de otiosa & quieta re loquimur, & quæ probitate & modestia gaudeat: sed est magna ista & notabilis eloquentia, alumna licentiæ, quam stulti *libertatem* vocabant, ² comes seditionum, effre-

¹ Datum jus quoque potentissimum.] Malim: cuique. Gronovius.

² Comes seditionum.] Lego, fomes. Quod probes, si ad sequens verbum inci-

tamentum respicias: at si ad superius alumna, dubites, an non potius comes. Acidalius.

effrenati populi incitamentum, sine obsequio, ¹ sine servitute, contumax, temeraria, arrogans, ² quæ in bene constitutis civitatibus non oritur. ³ Quem enim oratorem Lacedæmonium, quem Cretensem accipimus? ⁴ quarum civitatum severissima disciplina, & severissimæ leges traduntur. Nec Macedonum quidem ac Persarum, ac ullius gentis, quæ certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, Athenienses plurimi oratores exstiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. Nostra quoque civitas donec erravit, donec se partibus, & dissensionibus, & discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in judiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratuum modus: tulit sine dubio valentiorum eloquentiam, sicuti indomitus ager habet quasdam herbas lætiores. Sed nec tanti Reipublicæ Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur & leges: nec ⁵ bonæ formam eloquentiæ Cicero tali exitu

¹ Sine severitate] Al. servitute. Pith.

² Quæ in bene constitutis civitatibus non oritur] Paulo aliter Cicero Bruto. Pacis est comes otique socia & jam bene constitutæ civitatis quasi alumna quedam eloquentia. Schelius.

³ Quem enim oratorem Lacedæmonium] Cicero Bruto: Hoc autem studium non erat commune Græciæ, sed proprium Athenarum. Quis enim aut Argivum Oratorem aut Corinthium aut Thebanum scit fuisse temporibus illis? nisi quid de Epaminonda, docto homine, suspicari libet. Lacedæmonium vero usque ad hoc tempus audiui fuisse neminem Idem Quem enim oratorem Lacedæmonium.] Miratur hoc idem Vellejus lib. 1. in extremo: nec causam dat, quam veram hic habes. Lipsius. Quintilianus lib. 3. cap. 8. Minus Lacedæmone studio literarum, quam Athenis, honoris merebuntur: plus patientia, fortitudo. Gronovius.

⁴ Quarum civitatum severissimæ disciplinæ severissimæque leges traduntur.] Vellejus de Lycurgo: Fuit severissima-

rum justissimarumque legum auctor & disciplina convenientissima vir. Ita legendum. Hic tamen offendat fortassis aliquos repetitio severissima. possis sanctissima. Schelius.

⁵ Bonæ formam eloquentiæ.] Muretus, famam, non subscribente Acidalio, qui sine sententia esse putat: Cicero tali exitu pensavit: & mirifice transponendis verbis locum conturbat. Ego nihil hic agnosco vitii. Bonam eloquentiam dicit salubrem & publice utilem. Qualem fuisse Ciceroni notum est, & adstipulatur Cremutius Cordus apud M. Senecam, qui rostra eum ait coluisse piis concionibus. Pensare exitum eloquentiæ est parem eloquentiæ exitum nancisci: ut Justino pensare parta cum amissis, de quo lib. 4. Observ. 13. Potuisset igitur dicere: Nec reipublica eloquentiam Gracchorum legibus eorundem pensavit: nec Ciceroni tanti fuit salubrior eloquentia, ut ob eam talem exitum faceret. Sane rō famam adderet aliquid sententiæ, ut non modo utilitatibus, sed etiam gloria & magnitudine

exitu pensavit. Sic quoque quod superest antiquis oratori-
bus, * forum¹ non emendare, nec usquam ad votum
compositæ civitatis argumentum est quidem, quod nemo
nos advocat, nisi aut nocens aut miser. ²quod municipi-
um³ in civitatem nostram venit, nisi quod aut vicinus
populus, aut domestica discordia agitat? quam provinciam
tuemur, nisi spoliata vexataque? Atqui ⁴melius fuisset
⁵non queri, ⁶quam vindicari. Quod si inveniretur aliqua
civitas in qua nemo peccaret, supervacuus esset inter in-
nocentes orator, sicut inter sanos medicus. Quo modo ta-
men minimum usus minimumque profectus ars medentis
habet in his gentibus, quæ firmissima valetudine ac salu-
berrimis corporibus utuntur: sic minor oratorum obscu-
riorque gloria est inter bonos mores, & in obsequium re-
gentis paratos. Quid enim opus est longis in senatu sen-
tentiis, cum optimi cito consentiant? Quid multis apud
populum concionibus, cum de republica non imperiti &
multi deliberent, sed sapientissimus & unus? Quid vo-
luntariis accusationibus, cum tam raro & tam parce pec-
cetur?

tudine ejus præferretur Gracchis. Potest
tamen retineri formam, ut sit idem,
quod genus. Melius fuisset Reipublicæ
Gracchos non fuisse disertos, quam fa-
cundia ad seditiosas leges ferendas uti:
melius Ciceroni quamvis salubris elo-
quentiæ genere vel fama caruisse, quam
propter illam sic perire. Gronovius.

1 Non emendare nec usquam ad vo-
tum.] Recte Lipsius, non emendata, ne-
que usque ad. Sed quæ sententia in illis,
superest antiquis oratoribus, clamat Aci-
dalius, qui solus hæc ausus post Li-
psium tentare. Et tamen una litera ex-
puncta nos expediet. Scribe: Sic quo-
que, quod superest antiqui oratoribus,
forum, non emendata, nec usque ad votum
compositæ civitatis argumentum est. Nempe
conciones sustulerunt Cæsares. Una
ratio ex tot apud antiquos occasionibus
ostentandi ingenii & eloquentiæ exer-
cendæ relicta erat, forum & causarum
patrocinia. Hoc antiqui solum oratori-
bus supererat. Livius lib. 34. Quod ma-

turi erat circa, demessum & convectum est.
Quod sequitur, accipiendum ex codice
Farnesiano: Qui enim nos advocat, nisi
aut nocens aut miser? De verbo advocare
diximus ad Senec. de clement. 1.9. Gro-
novius.

2 Quod municipium in civitatem no-
stram.] In clientelam nostram rectius
habet editio Pithœi. Supra. Cum tot a-
micorum cause tot coloniarum ac municipi-
orum clientelæ in forum vocent. Schel.

3 In clientelam.] Al. In civitatem. Pith.

4 Melius fuisset non queri.] An non
feri? Schelius.

5 Non queri quam judicari.] Bene Li-
psium legere vindicari; sed non id satis.
Muretum optime totum locum emen-
dasse: Atqui melius fuisset non fieri, quam
vindicari, censet Acidalius. Immo pe-
jus. Non queri, est, illos non fuisse in-
juria affectos, eoque nec querelarum
causam habuisse. Gronovius.

6 Quam vindicari.] Al. quam judicari.
Pithœus.

cetur? Quid invidiosis & ¹excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus erat? Credite optimi, & in quantum opus est discretissimi viri, si aut vos prioribus sæculis, aut isti quos miramur, his nati essent, ac deus aliquis vitas vestras, ²vestra tempora repente mutasset; nec vobis summa illa laus & gloria in eloquentia, neque illis modus & temperamentum defuisset. Nunc quoniam, nemo eodem tempore assequi potest magnam famam & magnam quietem, bonis sæculi sui quisque, citra obrectationem alterius, utatur. Finierat Maternus. Tum Messalla: *Erant quibus contradicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi jam dies* 42 *esset exactus. Fiet, inquit Maternus, postea arbitrato tuo, & si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de his rursus conferemus. Ac simul assurgens & Aprum complexus, Ego, inquit, te poëtis; Messalla, ³antiquariis, criminabimur. At ego vos rhetoribus & scholasticis, inquit. Cum adrisissent, discessimus.*

¹ Excedentibus modum.] Vet. excellentibus modum. Idem.

² Vestra tempora.] Vet. vestra tempora. Idem.

³ Antiquariis.] Vet. cum antiquariis. Idem.

F I N I S.

HENRI.

HENRICO BENTINGIO

Domino in Werckeren,

S. P. D.

JOH. SCHULTINGIUS.

TEmpus illud, NOBILISSIME BENTINGI, quo tuam primum in gratiam atque amicitiam studiorum insinuavi similitudine, non ante animo excidet meo, quam Præceptoris nostri, summi Gronovii, qui Remp. litterariam hoc in Belgio procumbentem, & lapsam adeo, unus egregie præter ceteros restituit, meminisse, & menti infixæ illius præcepta habere desinam. Quæ meo tunc elabentur pectore, quando omnis honesti, jucundi, ac salutiferi, memoriam ex eo exturbare potero. Multa autem sicut alia, dum tantum sequimur ducem, audivimus & vidimus præclara atque egregia: ita illud simul intelleximus præcipuum; non temere esse, quod tot consentire potuerint secula, ad conservanda, quanquam maximi id sumptus esset ac laboris, divina illa priscorum ingeniorum monumenta, eaque posteris transmittenda. Constat sane plures numero posse produci, qui ea in sententia versentur, unde diversum quis existimet: sed hos scimus artium, de quibus faciunt judicium, expertes & profanos vivere: & verorum studiorum in regno ponderantur sententiæ, non numerantur. Certe ego, dum antiquos illos perlustro & verso, quemadmodum tu soles, ita & ipse maximam fateor, nec aliud affirmem liquido, inde me voluptatem percepisse: & utilitatem præterea eam, (cavilletur in hoc ambitiosa ignorantia, quantum volet) ut me plusquam vulgaria iis debere sine ingrati crimine diffiteri non possim. Quinimo ut obstrictum me judicem ad quoscunque sumendos labores, qui vel ad tuendam eruditioni dignitatem, vel augendam pertinere videantur. Quo magis inter alia id quoque muneris mei esse existimare debui, tum ut, si quam injuriam librariorum aliorumve imperitia &

Bbb 4

audacia

audacia venerabili isti deposito (antiquorum ita appello scripta). animadverterem illatam, eam, quantum in me esset, demerem, & corrupta restituerem: tum ut, si qua angulo interiore essent condita, ea in lucem protrahere, & explicata ante oculos ponere contenderem. Atque hujus rei initium ad Quintilianos jam sum auspicatus: quorum ad scripta omnis elegantiae, omnium acuminum, (alia nunc mitto) plenissima, aliqua me praestitisse, brevi, vita suppediter modo & otium, rem sum auctorem daturus. Nunc temporis excludor angustiis. Specimen tamen illorum emendationes has, & notas deproperavi. Quas tibi, NOBILISSIME BENTINGI, dedicare visum est, ut ostenderem, tuam me illam in litteras nostras propensissimam voluntatem suspicere ac venerari, tuamque gratiam atque amicitiam, quam olim mihi conciliavi, custoditam vovere. Eam autem magis etiam perpetuam mihi spondebam si studiorum meorum, quod hac re perfici poterat, apud te constaret ratio, & videres, dum locis longum jam tempus vivimus disjuncti, nihil me interea ab ea deflexisse via, quam in condiscipulatu, cum studiorum jacere-mus fundamenta, didicimus, & quam solam probas, nec quisquam est improbaturus, nisi qui Scaligero, Casaubono, Grotio, Salmasio, aliis viris incomparabilibus, quorum scripta veneratur, & adorat orbis, eruditior & judicio melior postulabit haberi. Vale Nobilissime & Amplissime Vir. Summus Rerump, praeses velit, ut ex sententia quam diutissime cernas florentem in patria communi illustrem illam domum tuam. Noviomagi in Geldris XIII. Kal. Febr. clō lō c. LXV.

JOHAN-
BPP

JOHANNIS SCHULTINGII

A D

CALPURNII FLACCI
DECLAMATIONUM

Excerpta Emendationes & Notæ.

DECLAM. I.

Femina possit, mater velit. Ita nomina quandoque singula & sola ponunt ad exprimendum, & saepe quasi ad inculcandum circuitione nulla ingenium, munus aut & alia quæcunque adjuncta vel hominum vel rerum. Ovidius: Pietatem publica causa, Rexque patrem vicit. Frequens maxime in Decl. Quintilianus avus: Declam. 385. Viri fortis legem transuli in patrem: patris in virum fortem. Alter Quintilianus Declam. 12. Secretum non filius accepit à patre, sed cecitas. Decl. 19. Querelas habet ista (lex malæ tractationis) non gemitus, & matre seposita solam complorat uxorem. eadem Declam. Ego jam possum suprema revereri, & post exitum unici revertor in patrem. Huc pertinet illud Poëtæ: — hominemque exuentus Exiit, & tenuem casis invidiæ harenam. Quod genus exemplum est in Declam. 12. Quintilianus ejusdem, non procul inquit ubi hæc sunt. Ignoscite tamen violati manes meorum: hic vos alloquor: ignoscite, quod ora temeravimus, quod ab homine descrivimus. Rursus eadem, ubi agitur ipsissima de re, de qua apud Poëtam: Si quis adeo hominem exiit, ut ibi poenam querat, ubi sensus doloris non inveniat; nempe tamen cadavera feris obijciet. Ipse Calpurnius noster Declam. 9. Qui fieri potuit, ut mala fuerit uxor, quæ tam bona mater est? Ego feci. Non sceleris, sed matris ista confessio est. Declam. 18. Parentum illa deliberatio fuit, hæc jam cunctatio parricidarum est. Quæ conjungere placuit, quia singularis sunt elegantia, & multis declamationum locis lumen afferunt.

Non possum filii mei mortem videre,

&c.] Innumeris declamationum controversiarumque, quæ ad nos pervenerunt, in locis illud legentibus in numero habendum; objectiones ex abrupto poni solere: quibus responsiones eadem ratione subjungantur. Quod observatum & hoc loco difficultatem tollit.

DECLAM. II.

Rationem habet non sanitatem.] Sensus vult, non rationem habet, non sanitatem.

Quas quasi descriptas species cust.] Illud descriptas accipio, definitas & certò cuique assignatas. Atque huc non male referas illud Justinii 9. 5. Auxilia deinde singularum civitatum describuntur. Item illud Suetonii Tib. 30. de legendo vel exauctorando milite; ac legionum & auxiliorum descriptione. Quibus locis patet, id quoque hac voce contineri, ut res referatur in tabulas, quo magis de illa constare, nec ita facile fraus iis, quæ placuerunt, fieri possit. Qua de causa etiam illud quasi hic adjectum videtur.

Non eodem omnes col. ting.] Lego, & eodem. Simile mendum Decl. 26.

Ex altera parte qua conv.] Emendabam, Ex altera parte quoque convexus & deficiens mundus vicinum inficit Orientem: & hic effusiora corpora, illic collectiora nascuntur. Diversa, &c. Mundum posuit pro coelo, ut & Quint. Declam. 10. Verba sunt magis: Magis mihi laborandum est, quam cum sidera mundo revelluntur: cum jubentur hyberni stuviorum stare decursus. & Princeps Poëtarum quantum videtur 1. Georg. 240. Mundus ut ad Scythiam Rhiphasque arduus arces Assurgit; premitur Libyæ devexus in Austros. Sequitur enim: Hic vertex nobis semper

Bbb 5

subli.

sublimis; at illum sub pedibus Styx atra videt, manesque profundi. Convexus autem & deficiens mundus est, ubi nobis terminatur, & vergere incipit ad Antipodas: quorum cælum nostri respectu devexum est. vide versus cit. Oriens vero Asiam Asiaticosve populos notat: hos inter & Indi: quos quia tingit & inficit Sol, inde Poëris, decolor Indus. Quem admodum autem hic tingere & inficere, ita occurrunt & apud Propertium 2. 18. Nunc etiam infectos demens imitare Britan- nos: Indis & externo tincta nitore caput.

Quid ergo? inquit: amavit Æthiopem.] Scribe, amavi Æthiopem?

Nemo adulter formosus est.] Dubitat de his Pirhæus, & non vellet insertum: sed nihil mutandum. nisi quis malit erit, quam est.

Quod parere noluit, &c.] Hic parere voluit; & mox, quod infeliciter peperit, legendum esse mihi dubium videtur nulum. Pertinet huc locus ex Quintiliani junioris Declam. 18. in postremis, quæ pudicitie prima fiducia est, edidit partum, quem maritus agnosceret: non timuit, ne supra furtivosque concubitus, parvuli vul- sus, aut crescentis infantie similitudo (ma- lim dissimilitudo) detegeret.

DECLAM. IV.

Liceat impetrare, quod non licet recusare.] Delenda negatio, si sensui consulere velimus.

Et alienum supplicium expectando suum discunt.] Lege vel spectando, vel & inspe- ctando. Posterius optimis frequens.

Quid est, quod me lex anno reservat, &c.] Ne fluctus excitem in simpulo, nulla circuitione dicam, quomodo hæc judicem restituenda. Rescribo itaque, Quid est, quod me ex lege anno reservat? Nescitis adhuc, quid cogitet. Nimirum de parricidio, etiamsi jam creditur, nondum liquet.

Qui hoc postulo.] Vult (nam hoc in- telligit) tormentis me subigere pater ad fatendum falsum. Hic autem sana erunt omnia, si pervulgata aliarum de- clamationum ratione, quarum hæc esse excerpta patet, legatur: Quid hoc est,

judices? a patre parricida non timeor. Quid ergo? dicam ne scivite, cum rogem? dicam miseremini, cum carcerem rogem? Adde Declam. Quintiliani 375. fin. & 376. medio.

Qui contemnere carcerem.] Omissa par- ticula nisi: qua superstitie esset, nisi qui contemnere carcerem posset.

Hanc crucem patere, si gravis est.] Ita crux pro quovis vel supplicio, vel crucia- tu amant auctores. Omnium maxime id se prodit in illo Plautino, Quæ te crux agitat? quo de plura ponemus ad quin- til. Decl. 2. init. Atque hoc observato cum aliis auctoribus in concordiam re- duci poterit Florus 2. 2.

DECLAM. VI.

Adolescens dives.] Confer Declam. Quintiliani 351. quæ est ejusdem argu- menti.

Dicendum se de tyrannide pollicetur.] Fuit, credo, pollicebatur.

Supra civilem hanc æquationem.] Hæc ad statum liberæ reip. pertinent: ubi omnibus æquum jus est, aut esse debet; ita ut solutus legibus sit nemo. Florus videatur 3. 13. Sallustius B. Carilin. 37. Liv. lib. 2. init. Phædr. fab. 2. quæ jam vulgata sunt. Cæterum quod hic æqua- tio, id in Decl. 4. Quintiliani æquitas. quomodo dignationem & dignitatem sen- su eodem hoc seculum dixit. Verba Quintiliani sunt, Relaturum me putatis illa optionum verba solennia, Non capere magnorum pretia meritorum solas æquita- tes? paulo post, Sed securi estote de avidi- tate summæ potestatis. Ubi summa unius potestas æquitati opponitur. Nisi æqua- litates quis putet legendum. Tacitus 1. Ann. 4. translatam ad Cæsares rempub. & libertatem perditam significaturus, Omnis, inquit, exuta æqualitate, jussu principis aspectare.

Cui jam in deterius nihil superest.] Ju- stin. de Agathocle adhuc privato; diu sine fide fuit: quoniam nec infortunis, quod amitteret, nec in verecundia, quod inquinaret, habere videbatur.

Produm necesse est affectus hospitii mei.] Tacita haberem omnia, quæ ex hospite meo

meo audiui, & quid de illo iudicem. Nunc mihi divertum imponit necessitas, eaque vobis prodo, ne ipse vobis diutius suspectus sim.

DECLAM. VII.

Soli omnium torti sunt.] Lego, *torti non sunt.*

Uritur & flagella ignibus adjuvantur.] Iterat dicta. Simili ratione Decl. 13. *Ultio quidem illa, non quaestio.* Tyrannus *venenum quasivit (lege non quasivit) sed vindicavit.*

DECLAM. VIII.

Et quotiens prodire felicitas non potest, redit.] Velleius 1. 17. *difficilisque in perfecto mora est, naturaliterque quod procedere non potest, recedit.*

DECLAM. IX.

Ut propter illum pater ut perderet.] Alterutrum ut est inducendum.

Tu me mulier excacare potuisti, &c.] Ut compendium fiat orationi, pariter atque insimul proponam, quomodo mediam hanc declamationem satis obfcuram & turbatam restituendam existimem. Lego itaque, *Tu me mulier excacare potuisti, quæ nec parricidam potes? Non feci,* inquit. *Ut innocens sis; dum excacaretur pater, expectasti. Non feci. Non credam, nisi confitearis?* Talis es adolescens, ut excacare nolueris patrem, cum te excacare velit pater? Ita Declam. 19. Quintil. *dictus est occidere posse patrem: dictus est dignus, quem posset etiam pater occidere.* Sequentia porro lege. *Quam sceleratus es! plus te odit pater, quam cum, à quo excacatus est.* Potest & fuisse: pater? qui tam sceleratus es, ut plus te pater oderit, quam cum, à quo excacatus est. Excacatus autem non ex vero, sed ex sententia & asseveratione matris & filii.

Cujus crimen est excacare?] Hæc quoque corruptissima. Scribo, Cujus crimen est excacasse patrem? cuius est patronam excacare matrem. Qui fieri &c.

Ego feci.] Ita scilicet loquitur mater, quod tamen non à conscientia, sed ab amore in filium proficiscitur. Quod innuitur sequentibus.

Credite confitenti, sed si difficile, &c.] *Etsi difficile est accommodatius ad sensum esse, quivis facile videt.* Præterea corrigendum, cum dederis damni paulum. Simile mendum est Declam. 385. Legendum enim, *Quamquam ut dederim (fecerim ediderunt) damnum, merito relata tibi talis est, propter quem damna omnes faciunt.* Terent. Andr. 1. 1. 116. Ita legendum sit, quod proximum est, *credite confitenti, etsi difficile est fateri, etiam cum dederis damni paulum.* Cogitavi quandoque excidisse confitetur ante etsi difficile.

DECLAM. X.

Si spectatores oculi, &c.] Acumina, ignorantia vitio, errorum mendorumque esse causam hæc demonstrat Declamatio: quam manifestum est elegantia sua tantum non periisse. Rem nos dedisse auctorem fatebuntur, qui iudicio suo, quæ ad hæc illustranda adduxerimus, perlustraverint. Huic loco medicinam facere facillimum est, non itidem & ceteris. Levissima enim mutatione hæc ita concipienda, *Sic spectatores oculi teriti redeunt orbitatis. Qui calamitatibus, &c.*

Solus pater oculos perdidisset.] Nunc minus mirum mihi non fuisse matrem, quæ potuit & filium occidere, & me facere spectatorem orbitati teritiæ.

Qui aliquid amore fecerunt.] Respicit hoc ad istud, quod amatorum, cum inconsiderantia aut & violenta temeritate peccaverunt, usu quotidiano tritum est, & magistri hoc amoris carmine expressum, *Non hoc injuria factum, Verum amor est.*

Differ aliquantum saucium lumen.] Succurrit sensui aptissimum, *sanum nunc lumen.*

Miserationem meam tum habuit.] Hæc ratione expurgationem habere expurgare est Plauto Mercat. 5. 3. quod mire dictum non esse concedet, si quis cogitet pervulgatum illud orationem habere, quid verbo

verbo uno denotet. Ceterum ut hæc periodus cohæreat, refingenda est hunc ad modum, *Miserationem meam tunc habuit, postquam capi monere de filio.*

Et horret referre animus, &c.] Hæc & sequentia ægra & prope deposita sunt: ut à prudenti tamen audacia aliquid auxilii accipere possint: qua esset, *Horret referre animus. Quam pœnitet indicasse! Sed remedia quærenda non sunt, ubi majus supplicium sanatio.* Ad postrema faciunt illa Declamationis 35. infra, *Vos cogitate, quanto sint mala illa graviora, quorum sunt etiam remedia crudelia.*

Quod non filius somniavit.] Nihil in his sani. Lege quod non filio somnium narravit. Sequentia distinguendo illustrentur. Ita talia erunt. Debet hoc sola mater audire, vel ut filio caveat, vel ne mariti doleat cecitatem. Accerso conjugem, &c. Conjugi testatur indicandum somnium fuisse, ne mariti doleret cecitatem. Hoc enim somnio illa intelligere poterat, non omnem spem marito oculorum lumina recipiendi incisam esse.

Etiam nunc apud me latet, &c.] Ut continuo sub adspæctum dem, quid hic erratum arbitret, ecce quomodo his opem feram. Lego, *Etiam nunc apud me latet quod sola tu nosces: subito aspectu somnii in metum veni. Et factus de filio. Quicquid est, timui, sed id de matre non credidi.*

Qui ut scelerate viderem, &c.] Luxata hæc ita repono: calamitate. Non recepi oculos, sed perdidici cecitatem, qua tua scelera non viderem.

Quod ultimum videram.] Per quietem nempe. Ita Sueton. de Augusto illius in vita cap. 91. *Ipsæ per omne ver plurima & formidolosissima & vana & irrita videbat, reliquo tempore rariora & minus vana.* Iustin. 15. 4. *Admirabilem fecit hunc visum & anulus, &c.* Id est, somnium, quod visum nocturnum plenius dixit 1. 7. ut & Sueton. loco cit.

Pendebat extinctum & contentus.] Integra hæc sint, si legas, pendebat extinctum corpus, & contentus laqueus adolescentis colla tennabat. Nimirum ita viderat in somnis: ita nunc res repræsentabatur.

Hæc in filium cum oculos meos venerant.]

Scribo, in filium meum ob oculos meos venerunt.

Nec maritum posse sanari.] Et sic morte istius filii vacuum sine hærede tibi domum meam futuram.

DECLAM. XI.

Ubi odia nihil fecere.] Legebam, obscurum sed vulgatum sensu eodem exponatur.

Qui si bonum animum, &c.] Legendum videtur, *Qui sic bonum animum in adolescentes meos tenuit, ut filios ambo perdidimus. vel tenuerat, filios ambo non perdidimus.*

Qui urgetur irasci.] Melius, non irasci: scilicet, sed potius precibus agere adversus impotentiam divitis.

Divitiæ inconstantium animorum. In summa pernici.] Exigua mutatione reformat, potuerunt. *divitiæ inconstantia animorum: in summa, perniciēs.* In quibus divitiæ animorum inconstantia eleganter dicuntur, quia causa inconstantia sunt: quomodo & perniciēs esse dicuntur. Eodem modo accipiendum illud Declam. 50. infra: *Erravi, savor, judices, erravi, qui semper credidi immortalitatem esse, pro Repub. mori.* Tale est illud quoque Propertii lib. 1. eleg. 2. *Non Idæ & cupido quondam discordia Phæbo Eueni patriis filia littoribus.* Porro in summa hic positum, ut denique apud Flor. 1. 16. *Nihil mollius cælo: denique his floribus ornat.* id est, ut paucis dicam id, unde reliqua possint colligi. Ita eadem particula reperitur apud Iustin. 9. 5. 1. & in l. 13. D. de adopt. Eopse sensu Plautus postea Mercat. 2. 3. 36. & Quintilianus Declam. 12. deinde. *Nullus amœnus portus, nulla celebris civitas invistata transitur. Mentior, etiam ad esurientes applicas. Dein si quam timoris injuriam (l. quem timorem injurie) quæris, non feram te morantem.* Sed hæc in transcurso plenius de his egimus ad declamationes primas.

In summa perniciēs vel velle, &c.] Perniciēs, ut vidimus, ad antecedentem periodum pertinet. Quæ sequuntur, corrupta iidem sunt, & restituenda hoc modo, *Vel volet ad me redire, vel nolet.* Nisi quis credat, quod & ipse suspicor, inter-

intercidisse voculam *fac.* ut sic scribendum, *Vel fac velle ad me redire, vel nolle.* Virgil. 4. *Æn. Quis me autem (fac velle) sinet.* Seneca Phœnissis 200. *Quis jam deorum (velle fac) quicquam potest Malis tuis adjicere?* Sequenti hujus declamationis periodo, scribe, *non delectabit.*

Ne adhuc redimerentur inimici.] Lego: *retinerentur inimicitia.*

DECLAM. XII.

Adoleverunt ambo infames.] Alia editio, *infantes*, quod non placet. Sed nec hæc satisfaciunt: in quibus malum, *adoleverunt ambo, sunt infames.* In infamiam adducti ab noverca videntur, quasi patri necem molirentur. Quare in Declam. est, *Parricide adoleverunt ambo.* ex insimulatione scilicet novercæ, & maligno rumore vulgi. His autem mendaciis id quæsisse noverca videtur, ut eos cum tolleretur, vel in patrem facti invidia transferretur, vel & in ipsos adeo, quasi ægritudine ex offensa patris, vel dolore infamiæ, vel & poenitentia destinatorum, contracta decessissent, aut sibimet necem conscivissent. Sed contra evenit: cum his factis noverca se detexerit patri.

Filios nostros.] Mox *parricide ambo* de filio & filia. Tacit. 12. Ann. 4. *fratrumque non incestum, sed incestum ad infamiam traxit.* id est, fratris & sororis. est ita & Decl. 43. infr. Quæ nota, sed hic cogitanda sunt.

Et in suppliciis docuit.] Lego, *didicit.* Ut velit jam olim arte illius & opera periisse alios, dum discit apud veneficam: qualis describitur Locusta à Tacito 13. Ann. 66.

Et præter sexum multo, &c.] Ut hæc connectantur, lege, &, *præter sexum, non multo fratre simplicior.* In uno utriusque mentem videres. *Simplicior, ut simplicitas* in illo Ovidiano, *Fallere credentem non est operosa puellam Gloria: simplicitas digna favore fuit.*

O noverca! est alta crudelitas, &c.] Ex his sensum exsculpere non potui: igitur tandem eo deductus sum, ut crederem vitio affecta esse; cui sic possimus mereri: *O noverca! tua est illa crudelitas.*

Ex illa fecerunt primum alia, & mox transitu facili alia. Quintiliani Declam. 252. initio: *ut diceret, qua alia lege cum alio consistere potuerim.* Ubi cum illo tantum sensum & locum habet. Sequentia vero hujus loci sine interrogatione sic ponantur, *Amasset: & consciam putaremus.* Quæ intelligenda, quasi scriptum esset, *Si amasset.* Quod amant optimi. Manifestum est in illo Iuvenalis, *Græculus esuriens in cælum, jussis, ibit.* Et illo Virgilli, *Tu quoque magnam Partem opere in tanto (sinevet dolor) Icave haberes.* Quintilianus etiam eo exemplo, quo Calpurnius, Declamationes 332. fine. *Accessissent huic testamento subitæ opes; idem erat.*

Cur postquam adolevit puella, est, interemptus adolescens? Expungo interrogationem, & initio periodi pro *cur* reddo auctori *Verum*, ut sit in his objectio: ad quam indignabundus statim respondet.

Tandiu ergo fuit quieta noverca crudelitas.] Intelligit nequaquam antea quietam novercæ savitiam fuisse: quæ suis mendaciis filiis ipsius infamiam conflagavit. Vide nostra ad argumentum. Huic autem periodo addenda interrogatio, quo indignatio patris mente concepta, rectius exprimatur.

Modum non habet iracundia mentiendi.] Lege, *inverecundia.*

DECLAM. XIII.

Sanandi remedium perdidit.] In voce maxime vulgari singulare quid se offert apud hos auctores. quod docebunt loca, quæ subjiciemus Declam. 1. de eo, qui accusabatur obtruncasse patrem, cum eodem tempore interficiendi novercam fuisset data copia, *Perdidisti ergo illud (verba sunt ad privignum) quod nihil senserat, quod nox, quod silentium, quod tempus supererat sceleris alterius.* Decl. 349. Sed hoc si palam indicaverit, perdet artem. adde supr. Declam. 10. & Sen. Thyeste 1097.

In quibus nec ira, nec natura cessavit.] Ira ad tortores & imperatoris crudelitatem, natura maxime ad ignes respicere videtur. Add. Declam. 7. supr.

Præ-

Praemium consequitur, qui ausus est, &c.] Transpositione & corruptione hæc laborant, & possunt ac debent hoc modo ordinari ac sanari. *emergit. Ultio quidem illa non quaestio. Tyrannus venenum non quaesivit, sed vindicavit. Praemium consequitur, qui ausus est & confirmare meum venenum & suum remedium polliceri? O quam faciles gerit persuasiones, inlecebra quas in contrarium transferi! Cogitavi & hoc modo, O quam facile cedunt persuasiones inlecebraque in contrarium transferuntur! potest & vertunt. Sensu semper eodem. significatur enim, primum facile medicum praemii spe induxisse animum ad opem ferendam tyranno; & nunc itidem facile traductum praemii itidem illius majoris & gloriosioris inlecebra, ad præ se ferendum, quod tyrannum occiderit.*

Ut virus serpebat interius, & artus, &c.] Connecti melius languida hæc poterit oratio hujusmodi lectione. *Huc virus serpebat interius, & artus omnes non longa poenarum dilatione languebant. veneficium jam tyrannus agnoverat, &c.*

Unde venenum tam celeriter preparasti?] Uno protelo ponam, ut hæc puto legenda: Unde venenum tam celeriter preparasti? Dicis forte, Major mihi dandi veneni fiebat occasio, quæ ex ipsius voluntate veniebat, & notum hoc genus mortis est. At ex sensu priorum ad cuncta cautior sollicitudo procedit. Postrema in quibusdam sunt editionibus. Cum ponit, notum hoc genus mortis est, vult notum esse, qua ratione mors veneno inferatur. Ipsa etiam mors interdum est mortiferum quodcunque. Quintilianus Declam. 13. Paravit homo nefarius ante omnia tantum veneni, quod posset & divitis hortis satis esse, & linivit flores maleficis succis, & in venenum mella convertit. Sparxit omnibus floribus mortem. Ita & alibi Tacitus exitium pro veneno dixit. Nepos Dione & Quintilianus avus Declam. 346. sopor pro sopifero medicamento, eo exemplo, quo odores pro odoriferis pervulgatum est. Alter, Quintilianus Declam. 15. odium pro odii positione.

Medicum tota arce clamavit.] Malim,

inclamavit. quod Festus ita interpretatur, convitiis & maledictis infectus est. Plautus Cistellaria. 1. 1. 110. Si me absente Alcesimarchus veniet, nolito acriter Eum inclamare. utut erga me est meritis, mihi cordi est tamen.

In arce enecavimus: deseruit, &c.] Declamatorium esset, & sensu integrum, *In arce enecavi: non deseruit me venenum, vel, num deseruit me venenum? sententia vividior.*

DECLAM. XIV.

Filius dicit beneficio parentis se essentritum, &c.] In his filii nomen oppositum ad abdicati accipiendum. quomodo dein ead. hac Declam. *Sistitur venalis pater: non festinat hic bonus filius? non denique metuit, ne illum redimat abdicatus? Filius incolumi dignitate non potuit explicare, quantum abdicans explicuit. mox ibidem: Utinam licuisset addito exerecere jus patrium! esset hic abdicatus, hic filius. De abdicatione ultimo patriæ potestatis fulmine apud Græcos plura Ærodius ad Declam. Quintilianus 260. qua & in ipsa præclare ad rem pertinentia occurrunt. Porro hac in periodo argumentum filii adversus abdicatum hujusmodi est: si beneficio parentis sum nutritus, illiusque indulgentia libertatem sortitus & civitatem, ergo verisimile est, quod mihi sua relinquere bona voluerit: nec dubium est, quin illius pro me propensa fuerit, & nunc faciat voluntas; cujus præcipue hoc in negotio habenda est ratio.*

Perinde beneficium hereditatis filio, &c.] Lego, *Perinde ut beneficium. aut Proinde pro. igitur legendum. quo usu frequens est.*

Filius incolumi dignitate non potuit explicare, &c.] Incolumem dignitatem hic isti filio pronuntiat, quod abdicationis ignominia non est notatus: Quintilianus Decl. 260. de abdicatis, *Illud parum est notari infamia? illud parum est, exulem esse domus suæ, Larium suorum? Nepos de Themistocle illius in vita ad initium. Cum minus probatus esset parentibus, quod liberius vivebat, & rem familiarem negligebat, à patre exheredatus est. Ubi exhereda-*

heredatum pro abdicato posuit: quo exemplo etiam Quintilian. Decl. 338. Nec inveniri poterat ullum crimen in vita, quo abdicaretur: inventum est novum ex heredandi genus. Adde Declam. 374. unde causa patet, quare hæc confuderint. Dionys. Halic. 2. 27. de Græcorum legibus & legumlatoribus. Pænas etiam in contumaces filios statuerunt non graves, permittentes patribus domo eos pellere, atque exheredare; præterea nihil. Totum hoc caput Dionysii si quis videat, intelliget, quomodo & paternæ opes potuerint esse consumptæ, (vid. fin. Decl.) & ratione tamen huic filio obicere abdicatus, quod non redemerit patrem. Nempe non ut Romanorum, ita & Græcorum consuetudine, quorum ad resp. retorquendus hic est animus, ubi de abdicatione agitur, filiorum habentia intelligebatur nulla, quin & parentum esset: nec continuo si ad paupertatem redigerentur parentes, eodem decidebant filii. Alia plane Græcis suos in liberos, eorumque in bona, potestas fuit. Quamquam inconsiderate satis contrarium Gothofredus statuat ad l. 3. D. de His qui sui vel alien. jur. sunt. usus auctoritate Dionysii: cuius libro, quem allegat, iura Græcorum & Romanorum in liberos diversissima fuisse, discere potuisset. Quoties de huius simplicitate conqueritur? Puto, sua legendum. Conqueritur, quod criminationibus filii credulus temere fuerit.

Illud quod vobis parabatur heredibus.] Lege, duobus. Simile mendum est Declam. 364. Etiam si forma iudicii unius est, apparet tamen vobis cum legibus esse litem. Quæro igitur ab istis, utram eligant in qua malint consistere. Legebam: duabus cum mulieribus esse litem. Quæro igitur ab istis, utram eligant, cum qua malint consistere.

DECLAM. XV.

Nec veniam sustinere post gloriam.] Tanquam de onere loquitur. Nempe vel in suspicionem mali facinoris adduci, grave est probis. Unde & apud Plaut. stupri suspicionem sustinere. Seneca Hippolyto 126. Probris omne Phæbeni genus onerat

nefandis. Senex vero si sibi veniam dari pateretur, criminis culpam agnosceret, quam cum omni facti invidia transmovere in imperatorem studet, qui ipsum senem & immunem militia ad bellum & infuscandam gloriam cœgerat.

Consecrata jamdudum arma deposui.] Manifeste respicit ad ritum, quo post desertam aut artem aut militiam, arma, instrumenta, consecrabant. Igitur Horatius se emeritæ militiæ amatorem demonstraturus lib. 3. od. 26. Vixi puellæ nuper idoneus, Et militavi non sine gloria: Nunc arma defunctumque bello Barbiton hic paries habebit; Larum marina qui Veneris latus custodit. heic heic ponite Lucida funalia & vestes & arcus Oppositis foribus minaces. Virg. Ecl. 7. 24. & Pers. Satyra 2. 70. & ibi Casaubonus, addendi. ut & Turneb. 6. Advers. 9. Sed quid vult sibi illud deposui? Cogitabam opposui. Deinde venit in mentem, de poste sumsi. Plautus Trinum. 1. 2. 108. Mihi quod credideris, sumes, ubi posueris. Milit. 2. 2. 79. in re simili, salva sumes indidem. Porro arma maxime postibus suspendebant apud templa. Horat. lib. 1. Epist. 1. Vexanius armis Herculis ad postem fixis, latet abditus agro. Virg. 1. Æn. 252. armaque fixit Troja. Ubi Servius: quasi non necessaria consecravit. Figere enim consecrare hic debemus accipere; ut Postibus adversis figo. & hoc significat, securus est, quia solent inissi militia sive gladiatura quibuscumque templis arma suspendere. ut Horatius, Vexanius armis Herculis ad postem fixis. Mihi aliæ ad hunc locum conjecturæ nondum succurrunt: quanquam fateor posteriorem satis audacem esse.

Sto & pugno pro legibus.] Nec sequi ceteros in hostem invadentes, senio fessus ac tardus, possum. ita desertor sum factus.

Grata sunt & crimina desertoris, &c.] Scribe, Grata sunt ei crimina desertoris, apud quem nihil valuerunt privilegia viri fortis. Quare cum is juris & legum rationem habeat nullam, nihil mihi ab illo dari veniam moror, imo deprecor.

Novum genus damnationis.] Ubi damnatur

mnatus contendit, ne sibi remittatur supplicium, & precibus enititur, ut id sibi irrogetur.

Cur enim dubitem per infamiam, &c.] Rescribendum, post infamiam, & mox, qui etiam id juvenis optavi sæpe post gloriam. Causa, quamobrem emori juvenis optaverit post gloriam, est in illo Terentiano Eun. 3.5.2. Pro Jupiter! Nunc est profecto interfici cum perpeti me possum, Ne hoc gaudium contamineat vita aegritudine aliqua.

DECLAM. XVI.

Quid enim sperare poterit, &c.] Obsecritas his nata maxime à distinctionibus pravis. Perspicua satis erunt omnia, si ita habeant, Quid enim sperare poterit à lacrymis? Juvenis, etiam facie (non animo tantum) liberalis, qualem nemo non sibi aut filium optaret aut generum; is cum puellæ peteret nuptias, ac diu peteret, & jam sperare cepisset, festinavit, ut amator & quid dicam rapuit an duxit? Nec tamen exprimit magistratum hunc, nihil motum lacrymis, cum juvenem summo affecisse supplicio; sed tantum significat. quasi in hoc atrocitas rei includat vocem.

Libuit & licuit. Cujus hæc an regis oratio est? Sensus erit, cujus hæc, nisi regis oratio est? Odiosum autem Romanis libera rep. non minus regum nomen, quam tyrannorum. Latinus Pacatus in paneg. cap. 20. Ejusque (superbiæ) impatientia sint coacti post bellatores Tullos, Numasque sacrificos, & Romulos conditores regnum usque ad nomen odissi. Quintilianus propterea Declam. 390. regnum & tyrannidem junxisse videtur. Verba sunt. Potestatem tibi vitæ ac necis lex dedit. Ultra regnum omne, ultra tyrannidem omnem est, hoc diu licere. Ceteroquin si rem pntemus, satis magna inter reges & tyrannos intercedit differentia. Illi enim ita judicant; suum esse, quanquam legibus soluti sint, legibus tamen vivere: hi prius nimium cogitant, negligunt posterius, eoque ad immoderata & iniquissima omnia transeunt. Rex scit, quod libet, id sibi licere: tyrannus ni-

mis avide id jus exercet. Ita detestabile illud in nomen justo populorum odio adsciscitur. Etenim, quamvis non minus recte statuatur, quod libet, id iis licere, quam summa illos & absoluta in omnes & omnia sui regni potestate præditos vivere; non continuo tamen & justum erit, quicquid fecerint. Licere enim tantum impunitatem tribuit. Igitur Claudianus Imperatorem informans, prælare: Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit, Occurrat, mentemque domet respectus honesti. Inde & Cicero pro Rabirio Postumo iudices sic alloquitur, Quid deceat vos, non, quantum liceat vobis, spectare debetis: si enim, quod liceat, queritis, potestis tollere & civitate, quem vultis. Seneca controvers. 4. An licuerit filio: An vindicare oportuerit: An si licuit & oportuit ignoscendum sit illi, si non potuit indulgentia repugnante. Vide Grot. de jure belli & pacis 3.4.2. Quare satis audacter Salmatio ommastix pro populo Anglicano post initium c. 2. Et enim si quicquid regi libet, id jure regio licitam erit, quod teterrimus ille Antoninus non statim ausus est credere, nemo profecto est, aut unquam fuit, qui tyrannus dici debeat. Cum enim divina omnia atque humana violarit, nihilo tamen minus rex, jure regio insens erit. Imo ille nefarius erit, tyrannus erit. Nec enim si impune ista commiserit, ideo & recte fecisse consequens est: quin & poena & contumelia dignus merito habebitur: sed quarendus iudex est.

Nec erat arbiter judicii, &c.] Commodius, Non erat.

Miser ille, quem nullo accusatore punxisti.] Altera editio, punxisti. lege, punivisti.

DECLAM. XVII.

Accusatus peregrinitatis.] Ita Sueton. Claud. 15. peregrinitatis reus, qui accusatur, quod gerat se pro cive, cum civis non sit.

Libertate mulari.] Sueton. Iul. initio, gentilitiis hereditatibus multatus. cui ademptæ illæ multæ nomine. At Florus 2. 14. Macedoniam servitute multavit. Ubi est species pro genere, & accipendum,

dum, punivit. Cuiusmodi locutio eo invaluit facilius, quod quondam pleræque poenæ erant pecuniariæ. Quintil. Declam. 320. Nam mihi ex hoc, quod plerisque criminibus pecuniæ poena imponebatur, appellatio etiam ipsa damnatio videtur. In quibus damnationis legendum, aut pro appellatio, vel appellata, vel appellari. Porro illius, quem dixi, moris vestigium superest in istis locutionibus solvere poenam, dare poenam, exigere poenam. quia solvendo, & dando multam, puniebantur; exigendo puniebant. Qua ratione Plaut. Menæch. 3. 1. 9. census capere, dixit pro pignora: quod censura ista multam capiendo exercebatur. Nam census pro censura positum, ut eidem census pro tonsura. Amph. 1. 1. 288. Eodem autem ex fonte, quem vidimus, fluxit illud Suet. Octavio 21. multare poena. Verba sunt, Neque aut, crebrius, aut perfidiosis rebellantes graviore umquam multatus est poena, quam ut captivos sub lege venundaret, ne in vicina regione servirent, neve intra trigessimum annum liberarentur. Ubi tamen Casaubonus notat, in optimis esse quibusdam, ultus est poena. Alioqui noverat vir summus multatus est pro multavit non esse mirandum. Cum tot similia principes apud auctores reperiantur: quæ colligerunt alii. Unum forte possim addere. Gell. 3. 2. Quintum quoque Mucium Jurisconsultum dicere solitum legi, non esse usurpatam mulierem, quæ Kalendis Januariis apud virum causa matrimonii, esse cepisset, & ante diem quartum Kalendas Januarias sequentis usurpatum isset. Ubi non incommode accipiat, usurpatam esse, pro usurpavisse positum, id est, usucapionem interrupxisse. Paul. l. 2. Gajus l. 5. D. de Usurp. & usucap. Nisi quis putet legendum usurpatum isse, hoc sensu, quo Jurisconsulti statuunt eos nihil agere aut egisse, nihil facere aut fecisse, quorum actus jure nulli sunt. Inst. tit. qui & à quib. caus. man. princ. Nam is, qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit: quia lex Ælia Sentia impedit libertatem. l. un. D. quando dies ususfruct. leg. Denique Scævola ait, agentem ante diem ususfru-

ctus nihil facere, quamvis alias, qui ante diem agit, male agit. Sed hæc & cum παρὰ δῶ.

Idoneum judicasti.] Declam. 376. Abdicat tam cito? si non eram idoneus, non eram recipiendus.

Nihil umquam negabas.] Ita tua indulgentia, non mea negligentia, aut exemplis meis pravis præceptisve corruptus est.

DECLAM. XVIII.

Peto, ut indulgeatis iræ domesticæ.] Serv. 4. An. Virg. ad illa, Indulge hospitio. Indulge, inquit, da operam: ut, indulgent vino, & vertunt crateras abenos. Quod & hic locum habet. Nam quid est indulgere iræ, nisi illi quasi operam dare, illi animo additum & volentem esse? Sed inde patet, emendandum esse, Peto, ne indulgeatis iræ domesticæ. Vult enim ne amplius infensi sint filii, quos abdicaverant.

Cunctatio parricidarum.] Quia parricidium committimus, dum cunctatione nostra filios ad mortem adigimus.

Ætate lapsi sumus.] Lege, sunt.

Ego ille servus & tristis, &c.] Turbata hæc sunt, & hoc ordine ponenda, Ego ipse tristis & servus, cum abdicarem, fui: & tamen semper ex eo licet tacitus, ingemui. & oportuum jus (an tempus?) restitutionis optavi. Restituat vobis filios auctoritas publica, tanquam alia natura.

Abdicatorum senatus.] Plaut. Mostell. 5. 1. 8. Capiō consilium, ut senatum congeronum convocem.

Fateor, armatorum facie non immerito terremur.] Locus haud dubie affectus. Conjeci: Fateor, armatorum facie non immerito terremur: etenim sunt morituri. Ut hoc dixerit ad movendos terrore patres, quibus desperata filiorum ab audacia immineret periculum, quo filii quidem haud dubie, forte vero & ipsi essent interituri Flor. 2. 18. Non est permessa pugna morituris.

Et elogio quod optasti, nomen inscribam.] Cohærebunt, si scribas, & elogium, quod optasti, & nomen inscribam. Quod optasti, dum scilicet revocari postulabas.

Ccc

DECLAM.

DECLAM. XIX.

Spiritum, quem fortuna mea debet.] Quia abdicationis ignominia abs te sum notatus. Non dicit natura, quippe juvenis adhuc. Ita & Dido apud principem poetarum, *Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.* In quibus cursus, ut prætereundo hoc dicam, exemplo Theocriti Idyll. 18. vs. 22. ponitur. *Fortuna vero dicitur, ut natura hoc fieri negetur.* Cic. in Philipp. *Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum.* ubi natura & fatum casus excludunt fortuitos. Nam fatum intelligendum in istis, quod denunciativum gentiles appellaverunt. Theologi Christiani decretum Dei absolutum solent dicere. quorum nonnulli vehementissime propugnant ab eo diversum, quod conditionatum nominant; conditionale antiqui verorum sacerdotum expertes. vid. Serv. ad 4. Æn. 696. Observare autem licet, cum de utroque fato loquuntur, quod fatum denunciativum κατ' ἐξοχήν appellant fatum; alterum vix nominent, sed rei significant nomine, quæ illo continentur. Et præterea hoc ad fatum quod illius ingenio convenit, casus fortuitos referunt. Exemplis id demonstrari potest. Tacitus 1. Ann. 3. *Cajum remeantem Armenia & vulnere invalidum mors fato prope, vel noverca Livie dolus abstulit.* Flor. 1. 13. *Hinc sive invidia deum sive fato, rapidissimus procurrens imperii cursus parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur.* Justin. 9. 8. de Philippo. *Habuit & alios multos ex variis matrimonii regio more susceptos, qui partim fato, partim ferro periere.*

Patriæ profundam.] Id est, Illius in honorem. Notum est illo casu honorem exprimi. Sen. Troad. 117. *Tibi nostra ferit dextra lacertos, Humerosque ferit tibi sanguineos Tibi nostra caput dextra pulsat. Tibi maternis ubera palmis Laniata jacent.* Patriæ autem honoris gratia & propter patriam, eodem recidunt. Quod notum est iis, qui Plautinos lepores degustaverunt. Inde Sulpicia in satyra sua, — *Summa tyranno Hæc instant odia, & nostro periturus honore est.* id est, propter

nos. Dictum, ut apud Curtium, *Non luxuria laboramus, sed bello.* Seneca Suas. 7. *Non laudabo municipem nostrum bono versu.*

DECLAM. XX.

Homini verecundo, cui necesse est, &c.] Lege, *Homini verecundo mihi necesse est, ut ea de germano meo dicam, quæ, antehabeo perire, ne videam.* Cum autem hanc declamationem accuratius considero, facile induco animum, ut credam, hanc declamationem non ab eodem fluxisse ingenio, à quo harum pleræque. Inter declamationes quoque, quæ avo Quintiliano inscribuntur, aliorum nonnullæ esse videntur. In quo si quis dubitet, is mihi eas videat, quæ declam. 371. subsequuntur.

Ipsa fame sue naufragia.] Tuae legendum.

Si hæc in mea vel sorore vidissem.] Quod tantum libidinis, cum istud sit impudicitia. Quomodo distinguit Sueton. Octavio 71. *Infamiam impudicitia facilitate refutavit.* mox: *Circa libidines hæsit.* quod jam ab aliis observatum. Vocabulis distinxerunt, quæ rebus erant distinctissima. Impudicitia etiam gladio puniebatur, quam & doctor gentium detestatur epistola ad Romanos cap. 1. Libidines vero non ita gravibus obnoxia erant poenis, nisi in viris, qui stuprarent. vid. Inst. de publicis judiciis §. 4. ubi exponitur, quid cautum sit lege Cornelia de adulteriis: quam Sueton. vita eadem cap. 34. legem de adulteriis & de pudicitia videtur appellasse; quæ sententia est verisimillima Torrentii, quam loco Institur. citato stabilis.

DECLAM. XXI.

Nihil audeo filio dicere.] An quia patriciales illius metuit manus? an vero habeo in his fuit. vid. Gronov. ad contr. Sen. 1. fin.

Quam quicquam mali faceret, &c.] Vitiosissima hæc, & quibus succurrere non possum, si istas solas voces adhibeam in consilium. sed sensus hoc aut simile flagitare videtur, *Nihil habeo filio dicere, quam quod ab ipso nuper audiui, leges*

leges uti valeant: cum nequicquam mali faceret, dicerem, cede fratri, &c.

Parricidium posse committi, &c.] Hæc quoque corrupta & sic refingenda, Didici salvis legibus parricidia posse committi. Ceterum jam non sunt patrandæ; pingenda sunt.

Et colorem timere, quod per sanguinem, &c.] Diu quis laborabit priusquam exputet, quid hæc sibi velint. Restituta sensum habebunt. veluti si sic rescribatur, & colorem timere. Quid si per sanguinem simuletur hoc factum, non tantum colore? sed & ære si possit & lapide, & quacunq; corpora nostra materia ars amulata est? Infesta, &c. Si corporum nostrorum est retinendum, similitudinem aliudve illi significatione cognatum exciderit.

DECLAM. XXII.

Capit & hic me sic habere despectui.] Hic, id est, in iudicio. Forte autem pro sic, sibi. & mox, me nec adspicere dignetur. Sic autem ut pro quod in his sit positum, quo nihil pervulgatum magis in declamationibus. Et in prima quidem Quintiliani junioris. Ut heredem filium scriberet, non est res, quæ imputetur. Ita enim ista distinguenda & legenda. paulo post ead. Fungunt his multo incredibilia ut occideret patrem, pepercerit novercæ, &c. declam. 8. Non potest hinc tibi venire defensio, ut hoc sis pro alterius salute commenta. est & ejusdem declam. initio. Alteri Quintiliano hanc voculam isto sensu placuisse patet ex declam. 266. in ferm. & 296. quæ hac observatione non uno loco illustratur. videatur ab initio Seneca contr. 1. Lenocinatur, inquam, gloriæ meæ, ut videar etiam prohibitus alluisse.

Non privignum tentat, &c.] Malim, Nisi privignum ante tentat, quis, rogo, fructus est, impetrare nuptias hominis invitæ? & in sequentibus. At uter vobis actor utilior videtur, & verior, maritus, an cælebs? Est autem hæc declamatio quædam divinationis species.

Omnia suspicantur, qui nihil audiunt.] Videtur intercidisse etiam ut fuerit, et-

iam qui nihil audiunt. nisi pro qui quamvis. quamvis nihil audiant. ita & Declam. 27.

Affers in amore vel jurgium.] Sensus aliquis est, affers pro amore volens jurgium. Quomodo declamatione Quintil. 271. ubi mihi vindicandi sunt fratres, & duo fratres, non pugnabo? non volens (vel nunc legitur) discrimen vitæ subibo? Simile mendum insedit decl. 270. ubi sic edit. Nunc illud utique inter me & partem diversam conveniat, necesse est, non posse eum accusari, qui unus vel attulerit mortem nocentis, si erit unus ex his, de quibus paulo ante loquebamur: vel accusator, vel testis, vel iudex, vel index. Quæ satis erunt clara & perspicua, si unus inducatur: quod ex sequentibus huc migravit: vel & pro qui unus reponatur, quicunque (sed prius magis placet) & porro legatur, volens attulerit mortem nocenti. Ita mirum nemini, aut temeritatis culpæ proximum debet videri, si hic ex vel, volens fecero. Cogitavi etiam qui inferre in amore velis jurgium. In amore autem ut declam. 26. Hos enim pueros in ipsis sacris deum & altaribus educavi. quod per inter effert Justin. 6. 8. de Epamin. Ut mirabile videretur, unde tam insignis militiæ scientia homini inter litteras nato.

DECLAM. XXIII.

Eam quæ mater videbatur.] Quia matrimonium non intelligitur, nec iustus pater, aut mater iusta, nisi sint cives, qui nuptias contraxerint. Naturalia tamen jura nihilo secius tenent.

Reversus peregre, is, qui videbatur.] Lege, qui civis videbatur.

Vel meam patriam esse contendunt.] Lege, concedunt. quod vidit & Pithæus; sed dubitat.

Sed quatenus sacer servit, &c.] Non satis cohærent hæc superioribus. Rectius habebunt, si sit, scilicet quatenus sacer servit, ut nec generum velit agnoscere, nec nepotem, dabit & mihi veniam, &c. Scilicet, contrahere scribentes solent: unde & corruptum in dialogo de Oratore videtur. Verba sunt, Tum mihi supra tribu-

natus, & prætoras & consulatus ascendere videor, tum * abire: quod si non in alto oritur, &c. Varie hæc legunt. Mihi non displicet; Tum mihi s. tr. & pr. & conf. asc. videor, tum in cælum (nam hæc videntur excidisse, aut sublimis, quod idem Livius lib. 1. aut aliud idem significans) abire: quod scilicet non ab alto oritur, nec in codicillis datur, nec cum gratia venit. Ubi si in scilicet mutatum jam olim etiam Lipsius voluit.

Merito mulier suos jam negabat esse.] Metu mulier scriptum fuisse videtur. paulo post, Mater armatum timuit.

DECLAM. XXIV.

Lege indemnatorum, &c.] Adde argumentum declam. 44. & hanc ipsam de hac indemnatorum lege.

Quod nec patrem ledere, nec m. &c.] Lege, Quod ne patrem ledere, nec mortem recusari.

Si potest fieri, ad hostiam, &c.] Cimmeriæ hæc tenebræ. Lux aliqua reddatur, si hujusmodi sit lectio. Si potest ferire, adsum hostia, quam diis penatibus vovit: (quod inde colligo, quod pater cum sit, me filium privatum vult vita) satis iis faciat meo sanguine, imo & ipse suum, &c.

Sed de mortis patris genere dissentio.] Illud patris exturbandum. quod iteratum ex iis, quæ antecedunt.

Nec sacra gentilitia insertiva stirpe corruptit.] De sacris gentilitiis commentatores ad Plaut. Captiv. 4. 1. 8. Insertivam stirpem adulterio susceptam expono. Quo me ducit Phædrus fab. 43. his verbis — conjugem esse adulteram Et insertivos significari liberos. Nam sensu turpiore accipiendum ex ipso satis hoc loco patet. Ceteroquin & honeste de adoptivis dici posse nullus dubito. Maxime cum legam in vita Tiberii apud Suetonium, cap. 3. Insertus est Liviorum familiæ, adoptato in eam materno avo. Si quis vero me interroget, quid hoc loco sibi velle Calpurnium, aut eum, ex quo hæc excerpserit, censeam; paucis dabo, quod mihi ratio & auctoritas veterum suggerit. Cum igitur nihil prius

neque antiquius duxerint in familiis, quam sacra gentilitia eaque cum familiis fuerint conjunctissima, ut qui Suetonio in Julio 83. in familiam nemine adoptatus dicitur, is exemplo aliorum, in gentem & sacra transisse non sine reconditoris scientiæ specie possit dici: & in sacris constitutus sit, constitutus in familia, sive non emancipatus l. 1. r. C. comm. de success. l. 6. C. de bonis quælib. Cumque hæc ipsa sacra una cum hereditate ad proximos de familia transferrentur & pertingerent: denique cum gentilitia hæc & familiaria sacra caste, ut omnia essent curanda & colenda; ex istis, auctoris hæc verba manasse manifestum est, nemo sacra gentilitia insertiva stirpe corruptit. id est, Nemo vel ipse superstes, morbo aliave impeditus ratione, sacra ista insertivæ stirpi administranda commisit: nec moriens ea ad id genus liberos pertinere voluit. Quippe cum nec de familia sint §. ult. Instit. & nec in bona, quibuscum conjuncta hæc sacra, succedere possint. Præterea (quod maxime huc facit) si his nefario concubitu susceptis committerentur hæc sacra, necessitas erit, ut & ipsa sacra violarentur, & familiæ gloria infuscareretur. Quæ ut nunc etiam indelibata conferrentur, minime judicat permittere patrem oportere ut filio vilem manum admoveat carnifex; cum tantummodo fas sit ut ipse filium destinatum diis penatibus hostiam imolet.

Placabo dexteram meam.] Lego, dexteram tuam, quæ spero, mihi incidere cervices volet.

DECLAM. XXV.

Nisi rebus ipsis ostendo.] Ita malunt sæpe optimi, quam re ostendo. Cic. causam rebus à diis immortalibus judicatam. Liv. promissa rebus affirmare. Sen. ep. 89. ipsis rebus cogi.

DECLAM. XXVI.

Amittere filios, quam eligere.] Eligere id est, quem præmio viri fortis, quem alia servarem ratione, constituere.

Resisto orbitati, non jure, vel sanguine.] Scri-

Scribendum forte & jure & sanguine. jure, quo licet poenae se offerre vicarium. non pro & substitutum vidimus declam. 2. Mox: *dulcis est omnibus vita & jucunda vel miseris hujus lucis usura: sed non invenio, quis possit vicarius esse, nisi pater.* Vos, inquit, gratam esse, & esse debere omnibus vitam allegatis, & mihi minime moriendum, qui rerum gestarum gloria vivus frui possum: sed filius capite periclitatur; cui nemo succurrere potest, nisi pater.

Speclata in minoribus, major est.] Legebam, spes tamen.

Recordatio venia magnus est stimulus industriæ.] Conjeci senum pro venia. vid. Justin. lib. 29. cap. 1. cogitavi & gloria. Nunc vulgatam expono, stimulum industriæ esse datum facinoroso veniam, dum ille se videt dedecus suum abolere & expiare non posse, nisi rerum præclare gestarum gloria.

Dedisti mihi liberos fortuna, rapuisti, &c.] Filium orationis ducit, ut credam rescribendum, *Dedisti mihi liberos fortuna; rapies?* Id autem factura es, si hunc unum subducere poenae non possim: pro quo si mori non licebit, & ab iis, quibus data venia, morte voluntaria divellar. Venit & in mentem, *Reddidisti, non trucidatos ab hoste.* Laborant & sequentia: quibus sua magis constabit sanitas, si sit, concedis alios respublica: nec hunc relinques? Nisi duos pro alios. mox. Vos, duo liberi, omnibus in vita liberis, hunc & ipsi vita mea præfero.

*Sed & * meo.]* Expungendus asteriscus.

Vos mihi honorem, &c.] Manca hæc & mutila. vocula una inserta oratio erit expedita. *Vos mihi honorem præstabit, hunc ego sanguinem.* Grandis erit, nec commoda minus, si emendes, *Vos non mihi honorem præstare, sed huic sanguini.* Filiis his meis sanctissimis, quos in ipsis sacris deum & altaribus educavi. vid. init. declam. Virg. *Projice tela manu sanguis meus.*

DECLAM. XXVII.

Expectavi diu divitem.] Nolens præripere palmam, qua pauper poteram mori.

Quod ille debebat ego solvi.] Quare gratum se mihi præbere, non autem ita agre ferre victoriam meam debet, ut propter eam nolit à me accipere vitam.

Idem eris in ærum, &c.] Malim, ideo meus eris, quamvis supremo die fungeris. Qui in quamvis corruptum vidimus & Declam. 22. f.

DECLAM. XXVIII.

Cum præmium peteret injustum.] Quo nempe periturus alter nostrum, neuter sine summo timore futurus, uterque innocens, idque eo tempore, cum nullum adhuc ab divite meritum in temp. profectum esset. Justum potuisset petere præmium etiam ante victoriam, si agrum, domum, pecuniam, alia similia optasset.

DECLAM. XXIX.

Facem nubenti præferam, an rogum jaacentis accendam?] Jam igitur illam pro mortuo habet Declam. 14. Hic enim quando sepeliet jaacentem, qui noluit redimere venalem. Adde Senec. Octavia 264. Justin. II. 1. 4.

DECLAM. XXX.

Ab amore meretricis abdicavit.] Fuit hunc ob amorem.

Morbo potius assignat, & fato, quam moribus.] Simili prudentia utitur Germanicus ad milites tumultuantes. Tac. I. A. 39. 1. *Fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere.* Apud eundem auctorem simile 4. H. 72. 8.

In quo puero, &c.] Scribe, imitatur. *In hoc puero, &c.]*

Quod certa est.] Igitur sciunt omnes, hunc meretricis esse filium.

DECLAM. XXXI.

Soror, insaniendum est.] Neveletus, Soror occiditur: insaniendum est. Probante Pithæo. Idem videram, simillima ratione

tionem: nisi quod & incidebat, Sororem occidi. quod tamen non præfero.

Hic exitus venit.] Puto, invidetur, scripserit auctorem.

Voluit me explorare fortunam gloria, &c.] Hæc quoque quasi deposita. Melius habebunt hoc modo: Voluit me explorare fortuna: quantum gloriæ, quantum nobis honoris attulit, tantum virtutis exposcit.

Melius est patri.] Emendo, melius est, pater, virtutum tuarum argumento te profuisse, quam pœna.

DECLAM. XXXII.

Qui deum nostrum patitur.] Melius, vestrum, scilicet Cupidinem. dictum hoc, ut argumento Declam. anteced. furorem passus.

DECLAM. XXXIII.

Nihil equidem leges clementius paraverunt.] Legumlatores pro leges facile quivis præferat.

DECLAM. XXXIV.

Non ante rerum argumenta, quam nomina.] Cogitare vult iudices alteram matrem, alteram novercam appellari: In illo autem, quam hoc nomine, infinitis partibus plus est, quod devinciat ad amandum. Ex eodem manant fonte illa Declam. i. Quintil. Dicis necesse est, quæ huic cum patre fuerint odia, quam violenta dissensu inter sacrorum infinita nominum pignora. & ejusd. Declam. 5. Liberi parentes alant. Pudet sacrorum nominum, pudet religionis humanæ. Hæc ergo lex erit? De quibus latius jam egi ad Decl. istas primas.

Dolor orbitatis facinoris arguetur, &c.] Malim, non arguitur. Hoc sensu, ad quos dolor redundat orbitatis, ut sunt pater, mater, ii facinoris suspecti esse, aut argui non solent. Sequentia sunt, At, si grave est, &c.

Uxorem non defendendo damnasti.] Sueton. de Augusto cap. 56. illius in vita. Cum Asprenas Nonius arctius ei junctus, causam beneficii accusante Cassio Se-

vero diceret, consuluit Senatam, quid officii sui putaret: Cunctari enim se, ne, si superesset, eripere legibus reum: sin deesset, destituere ac prædammare amicum existimaretur.

DECLAM. XXXIX.

Ejusdem argumenti est Declamatio Quintiliani 354.

Cruditas virginis crimen est matris.] Quintilianus junior Declam. i. Nam quod in visum fuisse filium patri jactat, crimen novercæ erat, si confiteremur. Propterea. Tam formosa tuum mortua crimen erit.

DECLAM. XLI.

Suis muneribus invidit.] Fortuna eadem apud Petron. carmine de bello civili, Omnia quæ tribui Romanis arcibus, odi, Muneribusque meis irascor: destruet istas Idem, qui moles posuit, deus.

DECLAM. XLII.

Solenne in his damnum.] Forte, in vobis. Latinius certe, quam inis Pithoci. Oculi quos ego primus adamavi.] Lege, Quibus ego primum adamavi.

DECLAM. XLIII.

Dilexerunt enim se mutuo fratres.] Nisi aliquid desit capiti, pro enim malim olim.

DECLAM. XLIV.

Nisi forte moleste tulit; quod, &c.] Corruptus locus. Cogitavi, Nihil profecto moleste tuli, nisi quod & non hunc ipsa damnavit. Jam cum illo, &c. Sed incidit & forte posse retineri; & significatione vocis profecto. Saltem fortasse ita accipi dubium non est. Quod minus audacter asseverarem, nisi auctoritate Quintiliani avi eam rem confirmatam dare possem: qui omnibus testis assiduus debet haberi. Is igitur Decl. 300. init. Dispicendum tibi fortasse fuerit (fuit scribe) ad quem venires: diligentius exequendi mores. Eadem. Absolvi matrem meam. Hoc non eo pertinet fortasse, ut debuerim crimen remittere: multa ignorantes patimur. Declam. 30. Neque tamen (enim lego) irritare tam delicatas ejus cupiditates

piditates potuisset ancilla: nec fecit; quod adversus hanc conditionem fieri fortasse potuisset. Rapiuit tanquam ingenuam. Declam. 337. *Afferant* (*Afferunt lego*) aliquid fortasse solatii mala divisa, si partiaris; ita hoc graves causas allevare possis, si non ingruant ac semel veniant. Sunt & loca plura, quæ alias dabimus.

Voluntaria profectioe transegerim.] Scribe, *transegeram*. Transfatione iis liberamur, quibus tenemur. Ita transigere cum facto, est poena, ad quod factum obligat, se liberare. Simili quadam ratione decidere. quia transfatione lis deciditur, finitur, extinguitur. *Decisa negotia* Horat. ad finem perducta. Declamat. 12. Quintiliani: *Effuge raptos, effuge non dimissuros. Si aliud fieri non potest, decide cum tempestate, naufragio in desertum litus impinge.* Declam. avi. 252. poterat brevi conditione decidi, ut diceret qua alia lege cum illo consistere potuerim. Sen. contr. 2. Unde sumus, an convenientibus, pro virginitate alio libidinis genere deciderit. Ubi & alia exempla vide in not. Gronov.

Hunc mater occidet.] Declam. 39. *Ego te, frater occidi, dum cum matre contendo.*

Post exilium, post reum filium.] Conjeceram post genitum filium. Quod sensu est commodo. Sed cum cogito, ad ea respectum, quæ initio Declam. sunt dicta. Sic omiſſa particula supplendum, ac reponendum, nisi post reum filium. Suspectam hanc facit, quasi ex alio hunc filium suscepit. Ideo scilicet filium lubenti animo incolumem servare & alere, nec de hoc questionem movere, aut movisse ipsum autem perditum cupere, quo altero potiatur.

DECLAM. XLV.

Quam plus ad vestra iudicia, &c.] Caput declamationis laborat. Ubi commodius esset, *Quid? an plus, &c.* & mox, *cives, non iudices.* Petitur enim consultatus.

DECLAM. XLVI.

Adde Declam. 391.

Pro uxore dilecta petit.] Lege, propter uxorem dilectam.

DECLAM. XLVII.

Inveniet illum postremo vel fama.] Igitur cum poenam suam vel jam invenit adulter vel inventurus sit, ego accusandus exdis non sum, quamvis cum una cum uxore deprehensum non interemerim.

DECLAM. XLVIII.

Reliquisti superstitem legem.] Quæ post te duratura & conservatura tuum est nomen: quod non idem contigit patri, cum sumeret expeditionem; quam sumsit tamen. Accommodatius ad rem sit, *reliqueris, aut relinques.*

In victoriam pene succedis alienam.] Florus 2. 16. *Fata rerum! quum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit.*

DECLAM. XLIX.

Post factas nuptias, illa quod virgo, &c.] Scribe, *Post factas nuptias altera quod virum perpeſſa erat, quem conceperat, peperit.*

Venit ad vos prava mulier.] Malim, veniat. nempe non hæc mea, maxime misericors & pia.

Patris similis apparuit.] Qui rapuit & vim intulit matri. Lege autem, *patria similis apparuit: inde matrem tam graviter offendit. Nam quis, &c. nisi Num quis censeas rectius.*

Tu me docueras, puella, misereri.] Uxorem suam intelligit puellæ nomine. quod minus mirum, cum & virginem appellent, non solum, quæ virum passa, sed & quæ jam mater est. Calvus in Io, *Ah virgo infelix, herbis pascereis amaris.* quod Servius citat ad illud Virgilii Ecloga 6. de Pasiphaë, tres jam liberos Phædræ, Ariadnæ, & Androgeum jam enixa. *Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit.* Adde & Grotium ad Matth. cap. 1. 23.

De matre nihil meminit, &c.] Clario-
ra hæc, *De matre nihil meminert: o gratum infantis errorem! te existimabit matrem.*

Disce infelix puer, &c.] Discessero in
Ccc 4 senten-

sententiam illius, si quis malit, *Disce infelicitatem, puer, natalium tuorum, disce fortunam. Natales ut sint, origo & familia. quomodo in vulgarissimis, Restitui natalibus, & natalibus non officere manumissionem.*

Et pariter factum alia servavit.] Diu me hæc habuerunt exercitum: & nondum pro certo scio, an viderim ea, quæ scripserit auctor. Sensus tamen manifestus in his apparet, & pariter factos alienos servabit. Obrulit se etiam, pariter forte nunc alienatos servabit. His autem minatur, se hanc, nisi desisteret, derelicturum, cujus nunc teneatur matrimonio, & ad alterius, cujus è compressione hic illi erat natus filius, nuptias transiturem. Illud alienare ita apud Plaut. Amph. I. I. 243. Certe adepol tu me alienabis numquam, quin noster siem.

DECLAM. L.

Virum igitur gladiatorem, &c.] Haud cunctanter corrigo, *Utrum igitur gladiatorem negat aliquis infamem? an me negat gladiatorem? Utrumque mendacium est.*

Neque enim conditione gladiatoria, &c.] Pertinet ad hæc Flor. 2. 19. & 3. 20. init.

Quousque fortunam facimus, &c.] Salustius graviter de his præfatione belli Jugurth.

Etsi victoria solita proveniret, &c.] Divellendum *Etsi.* Forte & mutandum in *At si.* Et interrogatione periodus efferranda. Exprimere enim vult indignum esse, ut illi, qui gladiator fuerit, & infamis, concedatur triumphus.

DECLAM. LI.

Amo enim juvenem, quia non genui meo sanguine, sed redemi.] Cum illud necessitatis, hoc iudicii sit.

EJUSDEM

EJUSDEM
Emendationes & Notæ

A D
DIALOGUM

De causis corruptæ eloquentiæ.

Cap. 3.

TEmpus modo circa Medeam, ecce nunc circa Thyestem consumas.] Illud ecce me offendit. & conjicio forte excetram fuisse, cujus ecce sit vestigium. Est autem maledictum non novum in mulieres execrabiles. Livius, lib. 39. cap. 11. Illius excetra delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec deorum verecundiam habere. Qua in narratione simul ad nefaria Medea facta animo respexisse videtur. Plautum add. Casin. 3. 5. 19. & Pseud. 1. 2. prope fin.

Cap. 4.

Omissis forensium Musarum angustiis.] Malim, causarum. Nam si Musarum dixit, quare in continenti sanctiorem poetices eloquentiam appellat? cui præsidet Musa sunt. Porro angustiis causarum forensium: quia adstricti formulis patroni, & captui ac præscripto judicium. vid. cap. 20. §. 2. infra.

Cap. 5.

Vel ad utilitatem fructuosius, vel ad dignitatem amplius.] Inter hæc subductum aliquid auctori temporum injuria revincitur ex fin. hujus & init. cap. seq. Quæ me eo deduxerunt, ut animum adjicerem, ad huic succurrendum loco. Et fortasse me illud reperisse, quod pro lumine & tibicine esse huic Apri orationi possit, ut nulla parte labare aut defici videatur: denique tota integra, clara, manifesta sit. Suppleo itaque hanc lacunam iis, quæ ipse auctor paulo post suggerit & lego, vel ad utilitatem fructuosius, vel ad voluptatem honestius, vel ad dignitatem amplius, &c. Sententia certe & numerus orationis in his pro nobis facit. Accedit huic firmandæ conjecturæ, quod subjungitur initio cap. seq. Ad

voluptatem oratorie eloquentia transio. statim ibid. Quid enim dulcius libero & ingenio animo & ad voluptates honestas nato, &c. Ad voluptates honestas sive ad honestum & jucundum etiam dignitas pertinet nominisque celebritas. Igitur quamvis de iis separatim executurus videatur Aper; id tamen non apparet: sed hæc inter se involuta, ut satis intelligi tamen & movere possint, quippe quam maxime cognata, proponit, commendat, inculcat. Observandam autem notitiam famam & nominis celebritatem huic esse auctori. Quod ne cui sit dubium, en exempla cap. 11. & infr. & hodie si quid in nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. cap. 12. malo securum & secretum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gloria cavuit, neque apud populum Romanum notitia. cap. 36. tanto plus apud principes gratiæ, plus auctoritatis apud patres, plus notitiæ ac nominis apud plebem parabat. Reperies & apud Sen. contr. 2.

Cap. 7.

Tum mihi supra tribunatus, &c.] Vexatissimus locus. Hæret autem res & difficultas in his, tum abire: quod si non in alio oriatur. Horum in prioribus aliquid desiderari credo, & legendum, tum in cœlum, vel potius, sublimis (quod optimum sed minus notum Liv. 1. cap. 17. tanto facilius perierit) abire, sequentia forte fuerint, quod id scilicet non in alio moritur. Bonis quæ in aliis moriuntur sunt præditi, qui gratia principis solantur, nec quicquam in se habent, quo contemnere injurias fortuna possint. vid. quæ præcedunt, item cap. 8. §. 7. Atque ita porro sit emendandum, nec enim codicillis datur, nec cum gratia venit.

Ecce §

nit.

nit. Respicit eo connexio, quod mortalitas terrenis, æternitas cœlestibus maxime tribuenda videatur. Conjeci etiam, quod scilicet non ab alio oritur. ita in reliquis nihil mutandum. Quod mihi fit verisimillimum. Est autem observatu dignum, in alio militare Calpurn. Flac-cum pro per alium dixisse, Declam. 24.

Cap. 8.

*Nec hoc illis * alterius ter millies.*] Forte, illi, aut alteri huic ter millies.

Sed hæc, ut supra dixi, proxima.] Id est, non remota ab oculis aut cognitione, sed obvia. quomodo ipse interpretatur auctor. Prudent. *Ωὐδ' ἔστι φῶς.* Sed quia profunda non licet luctarier Ratione tecum, consulamus proxima. Apul. in Apolog. *Næ tu, Claudæ Maxime, nimis patiens vir es, & oppido proxima humanitate.* Declam. 13. Quintiliani Junioris, *Nen est damnum id perdidisse, quod (ut proximo ut ut argumento) si habere solvero, emendum est?* Ita proxima similitudo obvia & cuius nota. Quintilianus avus Decl. 329. Possū proferre & loca alia: sed hæc sufficiunt ad demonstrandum, temere Lipf. proxima in propria mutatum voluisse.

Tam hercule, quam divitiæ & opes.] Id est, pari hercule modo, quo divitiæ & opes. Geminum est cap. 21. §. 10. *tam hercule, quam Brutum philosophia suæ relinquamus.* Non est autem temere illud divitiæ & opes: quamvis imperiti judicare possint τὸν λόγον in his esse commissam. Jungit ita & Justin. 1. 7. & Flor. 3. 12. Plura complectitur vox opes, quam divitiæ. Nam & potentiam denotat. Tacit. 12. Ann. 13. *Castellum insigne fama, quod postremo inter Darium atq; Alexandrum prælio Persarum illic opes conciderant.* Dictas autem opes volunt quasi oves: quarum in multitudine & præstantia, ut & jumentorum, olim præcipuæ divitiæ & potentia. Igitur hac de causa Herculem incessisse cupido videtur μετὰ ἐσπερίδων rapiendi; ut & jumenta Geryonis. Hinc & Hesiod. *ἔργ. 162. μετὰ Οἰδιπόδω* pro regno posuit Oedipi, quem ad locum Molchopulus & Proclus videantur. Successit dein pecunia, etiam apud Hebræos, qui

nummos nota ovium percussos habuisse videntur. Vide Belgas interpretes ad Genes. 33. 19.

Cap. 10.

Ne quid de Gallis nostris loquamur.] Gallis magis placet.

Hinc ingentis ex his assensus.] Sensus dilucidior, hinc ingentem esse his assensum, &c. Respondere tu potes, si personæ sint notabiles & cum auctoritate dicturæ, per quas potentes perstringantur, & offendantur; hinc tragediis tuis majorem applausum, assensum, & probationem esse. Sed tu proin tolle quietis & securitatis excusationem, &c. Ita asterisco, quem positum hic Pithœus velit & Lipsius, nullo sit opus.

In quibus expressis si quando necesse sit.] Lego, *In quibus & professis* (quod tibi nunc, Materne, quotidianum, nec sine summo tuo periculo) *si quando necesse sit, &c.*

Cap. 11.

Parari, inquit, me, &c.] Accommodatus ad sensum, *Paraveram, inquit, me, non minus diu accusare oratores, quam Aper laudaret.*

Ingressi famam auspicatus sum.] Sufficeret, famam ingressus sum. Sed in auspiciū & auspicari est quiddam vulgo non notum. Exempla id ostendant. Justin. 26. 2. de Gallis: *Conjuges & liberos suos trucidant, auspiciabelli parricidio incipientes.* lib. 27. init. *Mortua Syriæ Rege Antiocho, cum in locum ejus filius Selencus successisset, hortante matre Laudice, quæ prohibere debuerat, auspicia regni à parricidio cepit.* Vulgo esset, regnum incepit vel auspicatus est à parricidio. Sueton. in Calig. non minus notabili ratione c. 54. *Nec alia de causa videtur eo die, quo perit, pervigilium indixisse, quam ut initium in scenam prodeundi licentia temporis auspicaretur.*

Tum quidem cum in Nerone.] Corruptus hic locus, si ullus alius hoc in Dialogo. Lego, duces verorum verborum quantum conjicio, superstites secutus litteras, & tum quidem, cum in Nerone improbam, & summorum quæque sacra profanantem vatū impotentiam fugi vel fugi-

mus. Summorum sacra vaturn profana-
vir, dum nimium vulgat, aut ad turpia
transfert. Sueton. Nero. cap. 38. Im-
proba impotentia, quod ingenio & eru-
ditione florescentes, poetâs afflixit: quod
de Lucio Annæo Seneca, & Lucano
notum est. add. Tac. 14. 52.

Nam statum cuiusque ac securitatem.]
Lips. statum hucusque, quod non displicet.
Ipse conieceram, statum quoque ac secu-
ritatem: quod magis profluere videtur.

Cap. 12.

Hoc primum habitu.] Scr. Hic primum
habitu cultuque commoda mortalibus. Mox
etiam lege, hic (in locis istis secretis)
oracula loquebantur.

Sanguinantis eloquentia.] Quid si, san-
guine manantis? quæ Visceribus mise-
rorum & sanguine vescitur atro.

Cap. 13.

Illud felix contubernium.] Sedens contu-
bernium malim. i. e. otiosum, ut inter-
pretabantur caudidici. Justin. 31. 3.
add. Torrent. ad Suet. Jul. cap. 2. de
voce desidere. Subjungit propterea, de
inquieta & anxia oratorum vita, tanquam
re opposita.

Hi quibus præstant, indignantur.] Li-
psius, non præstant. quod sensu non est
incommodum. simili ratione mihi na-
tum erat, quibus præstant minus indignan-
tur. Illud quoque venit in mentem, for-
te his, quibus præstant indignantur, rescri-
bendum esse. Quibus præstant, id est,
quorum causa id faciunt quod rogantur,
aut facere se fingunt. Ut præstare ad spe-
ciem quoque & venditionem istorum
gratia apud principem valentium perti-
neat. Indignantur vero, quia etiam inter
beneficia animum gerunt infensum.
Quare sequatur, Me vero dulces (ut Vir-
gilius ait) Musæ remota à sollicitudinibus
& curis & necessitate quotidie aliquid
contra animum faciendi in illa sacra, illos-
que fontes ferant. Quod tamen & ad po-
sterius membrum potest referri.

Quod alligati cum adulatione.] Hæc
quoque foede depravata. Legebam au-
tem, omnium adulationi. quanquam &
adulatione possit retineri antiqua lo-
quendi ratione. Quintil. Declam. 298.

Mibi rus paternum erga labores gratissimum
non frugalitate tantum suffecturum, sed &
delectatione, si coleretur. Declam. etiam
332. fin. Neque ego nunc divitias peto:
paupertate consuevi: frugaliter vivere scio.
Quibus locis demonstratur facile, sine
dubio mutandum nihil esse in Decla-
mat. 306. ubi olim erat, consuevi fruga-
litate: sine marito diu vixit: & hoc loco
adulatione retineri posse. Illud alligati
autem præclare expositum à Donato ad
Terentii Adelph. 5. 3. versum 58. Eo
pacto prorsum illic alligari filium. Ubi sic
habet: Aliquis vero (sic malim pro quis)
dicitur alligari ad aliquid, sine quo esse non
possit. Quod patet egregie loco Quin-
tiliani in Declam. 1. Ad solum se alligat
desoluta cecitas (nam hanc vocem inse-
rendam existimo) mærorem. Sed potest
etiam hoc in loco nostri humili adula-
tioni fuisse: quod facile præferam.

Cap. 15.

Contentis scholasticorum clamoribus.] Ita
est in editione Pithœana. at Lipsiana ut
& Freinsheimiana contentus. ut nunquam
scilicet ultra iste Nicetes progrediatur,
ducatve discipulos. Quid si contentiosis
scribatur.

Cap. 16.

Inauditum & indefensum.] Tac. 1.
hist. 6. inauditi atque indefensi, tanquam
innocentes perierant.

Fere eodem mense extitisse.] Ex his col-
ligo, quæ hic proposita fuit sententia,
proxime ad eam accessisse, quam Cen-
sorinus de die natali cap. 18. Arctæ
Dyrrachino tribuit. qui annum hunc
magnum statuebat annorum nostrorum
5552. ut credam levi mutatione in his
ponendum 1400 Idccc LIIII. Ita nihil
superfit, quod repugnet computationi
propositæ, & fere eodem mense anni
magni vixerit Aristoteles, quo hi ipsi,
quos 400. annis vulgaribus antecessit.

CAP. 17.

Ac sextam jam felicitis.] Conieceram pri-
mum ac sex jam inter felicitis hujus princi-
patus stationem. Vell. 2. fin. Sueton.
Claud. 38. Sed nec sic satisfacit. Quare,
ut omnia satis essent liquida, nec tem-
porum quæ subjicitur ratio. ulla in parte
repu-

repugnaret, præferendum judicavi, *se-*
cutam jam felicitis hujus principatus statio-
nem, &c. Ita quadrabit magis etiam,
quod sequitur, in hunc diem. Tempus
notum exprimere non curavit.

Cap. 18.

Quam Ser. Galba, Cajo Carboni.] Si
sequentia cap. 25. §. 11. adhibeamus,
hoc loco non improbabimus Ser. Galba,
Cajo Lelio & Carboni.

Exanquem & attritum.] Aridum ele-
gantius. cap. seq. quicquid aliud aridissi-
mis Hermagoræ & Apollodori libris præ-
cipitur.

Ociosum atque disjunctum.] Ociosum
accipio, eum cujus oratio sit nulla vi
prædita & languida: qualis esse in dis-
junctis & male coherentibus solet. Et
potest Brutus impetu aliquo minus his
vitiis, in una alterave epistola, insignem
se præbuisse, ut propterea non continuo
hæc mutanda sint. cap. 22. infra de Ci-
cerone; lentus est in principiis, longus in
narrationibus, ociosus circa excessus: tarde
commovetur, raro incalcescit: pauci sensus
api: (ita lego) nec cum quodam lumine
terminantur. Quæ si quis hoc cum loco
contendat, fatebitur, recte hunc locum
habere, & Lipsii superfluum curam &
emendationem esse.

Tanquam fractum atque elumbem.] Re-
cidit eodem, quo illud præcedens Calvi,
solutum atque enervem. Ciceronem fuisse.
poëta, fractique enervi corpore gressus.
Hieron. solutis genibus fractus incessus.

Cap. 19.

Ita vero longa principiorum preparatio.]
Lege, Ista.

Cum vix in cortina quisquam assistat.]
Lipsius: vide etiam an non assistere hic
proprie de affectibus aut fautoribus, qui
oratori se adjugebant. Ita statim: Vul-
gus quoque assistentium & affluens & vagus
auditor. distinguit ab auditore fortuito
& vago. Hæc Lipsius. Cujus nos in sen-
tentiam quo minus discessionem facere
possimus, facit ipse hic locus, ad quem
hæc est commentatus. Verba sunt: At
hercule pervulgatis jam omnibus, cum vix
in cortina quisquam assistat, qui elementis
studiorum etsi non instructus, at certe im-

butus sit, novis & exquisitis eloquentiæ iti-
neribus opus est. Quid? an hoc dignum no-
tatu aut ad rem facere potuit, quod af-
fectu aut fautores oratorum plerique
elementis studiorum etsi non instructi, at
certe imbuti essent. an hoc demum factum
est, pervulgatis jam scientiis & artibus?
Nemo id judicabit, nisi qui imprudenter
malit, quam ratione agere. Rideret ipse
Lipsius, si quem id defendentem audi-
ret. sed accedit, quod ipse noster id ne-
gat eo ipso loco, quo suam sententiam
stabilitam voluit vir ille magnus. Sunt
enim nostri quidem auctoris paulo post
illa: Vulgus quoque assistentium (Ovid.
vulgi stante corona) & affluens & vagus
auditor. Sed quid subjungit? Nempe:
Fam vero juvenes (opposite ad istos au-
ditores) & in ipsa studiorum incude positi,
qui profectus sui causa oratores sectan-
tur, &c. denique hæc ita, ut sentio,
accipienda pronunciat ipse Quintilianus
(cujus hunc ego factum esse credere ma-
lo quam Taciti) & manifeste satis in
procemio Institut locum integrum ad-
scribam, quia inservit proposito, & vi-
tio laborat gravi, quo eum liberare pos-
sum. sic habet. Ac veterum quidem sa-
pientiæ professorum multos & honesta præ-
cepisse, & ut præceperant, etiam vixisse
facile concesserim: nostris vero temporibus
sub hoc nomine maxima in plerisque vitia
latuerunt. Non enim virtute ac studiis, ut
haberentur philosophi, laborabant, sed vul-
tum, & tristitiam, & dissidentiam à
cæteris habitum pessimis moribus præende-
bant. Nunc autem, quæ velut propria philo-
sophiæ afferuntur, passim tractamus omnes.
Quis enim non de justo æquo ac bono, modo
non vir pessimus, loquitur. Quis non etiam
rusticorum aliqua de causis naturalibus
quærit? Hæc ut sensum recipiant, qui
non abhorreat à tota oratione, scriben-
dum, posteris vero temporibus sub hoc no-
mine maxima in plerisque vitia latuerunt.
Qua emendatione & hic reddi sanitati
potest locus, & simul intelligi, quam
recte ista contra summum Lipsium dis-
putaverimus.

Cap. 21.

Nec unum de populo. Canusi aut Atti.]
Mens

Mens & manus quæ huic mederentur plagæ, adhuc fuerunt nullæ. Ego sensum saltem his dabo hac conjectura. nec ut unum de populo carminale laudare Atti, de Furno & Toranio, neque aliorum in eodem valetudinario, qui hæc essa, & hanc maciem probant. De his, quos eodem iudicat in valetudinario esse, vide infra cap. 23.

Calvi in Asinium.] Rectius forte, plenius haud dubie, Calvi ista in Asinium.

Quid ex Calianis orationibus? Malim, de Calianis.

Sive universæ, sive partes earum.] Ita edidit Pithœus. quod facile ita emendetur, sive videas universas, sive partes earum.

Rubor tegit.] An tingit? cap. 26. quamquam in magna parte librorum suorum plus vis habeat quam sanguinis. unde rubore tingitur oratio.

Viderimus, inquam, iudicio ejus.] Lipsius legit: viderimus, inquam, an iudicio ejus vis animi aut ingenii sufficeret. Malim: videmus, in quanta iudicium ejus & vis tum animi tum ingenii sufficeret supra: Cicerone mitior Corvinus & dulcior & in verbis magis elaboratus. cap. 18. Hoc autem loco ita Aper loquitur quia adhuc in manibus erant opera Corvini. Proxime adhuc accessit Freinshemius.

Cap. 22.

Pauci sensus opt.] Ex editione Romana elicit Lipsius, ut dubitet tamen; opacius & cum quodam lumine terminantur. ut inquit, ad picturam respectus sit, in qua lumen nos delectat, sed cum quadam umbra. Freinshemius, quod magis placeat, apte & cum quodam. Nec displiceat tamen, si sit, pauci sensus apti: nec cum quodam lumine terminantur. Apti, id est, inter se connexi, recte juncti. Cap. 18. Rursumque Ciceronem à Calvo quidem male audivisse, tanquam solutum & enervem: à Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tanquam fractum atque elumbem. Eodem autem, quo interpretatus sum, sensu, aptus in illo est Lucretiano. Sic ubi non erimus, cum corporis atque animi discidium fuerit, quibus esumus uniter apti. Egregia est hanc in rem Servii nota

4 Æn. v. 482. at illa stellis ardentibus aptum. Inter alia, Ergo bene aptum colligatum. Cic. in Timæo: Qua ex conjunctione cælum ita aptum est, id est, constrictum & complexum. Item in Oratore, facilius est enim apta dissolvere, quam dissipata connectere.

In morem annalium imponantur.] Ita Pithœi editio. Lipsius & Freinshemius componantur. ut eo respiciatur, quod Annales cum rerum magnitudine destituantur, principe Annalium scriptore teste lib. 3. cap. 65. inde & ipsi levi scriptura esse soleant. Mihi tamen adhuc suspectus hic locus: maxime cum adspicio illud de structura. & fateor hinc mihi ortum esse, in morem Antiarum interponantur. de Antis Vitruv. 3. de Architect. cap. 1. Servius, quem temere Politianus futilem appellat Grammaticum, quamvis vulgatum tum temporis intelligat, ad 2. Georg. 417. Dicuntur autem Antes à lapidibus eminentioribus, qui interponuntur ad maceriam sustinendam nam proprie Antes sunt eminentes lapides vel columna ultimæ, quibus fabrica sustentetur. Ita à fabricis sumpta comparatione id expresserit, quod Petronius à vestibus. cap. 78. Præterea curandum est, ne sententiæ emineant extra corpus orationis expressæ, sed in texto vestibus colore niteant.

Cap. 23.

Oratores vocabant.] Vocitant, lege. quod malo, quam vocant.

Ea sententiarum planitas.] Lipsius: Nescio, an sanitas. Præferet gravitas, qui viderit & consideraverit hunc ad locum illa cap. 26. Neque enim oratorius iste, imo hercule ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum, & levitate sententiarum & licentia compositionis histrionales modos exprimant.

Cap. 24.

More veteri, & aliis vestris phil.] Lipsius legit alias à vestris. Freins. edidit alias vestris. Potest ita etiam scribi, & aliis, & vestris. Celebrato accipiendum frequentato, usitato. Notum est quod celebrare & frequentare promiscue ponant. Ovid. 1. Metam. dextra laeva que

deorum

deorum Atria nobilium valvis celebrantur apertis. Nepos præfat. Cujus materfamilias non primum locum tenet ædium, atque in celebritate versatur? id est, hominum frequentia. Sulpitia. Musa quibus ntimis heroas & arma frequentas. Vopiscus init. Aureliani, Ergo Theysten, Sinonem ceteraque illa prodigia vetustatis, & nos bene scimus, & posteri frequentabunt. Divum Aurelianum, & c. posteri nescient.

Ratio temporum collegerit.] His aliquid deesse manifestum Apri intercidisse credo. & fuisse, ratione temporum Aper collegerit.

Cap. 25.

Si cominus fatetur.] Lipsius hic hæsisse videtur: qui nihil de suo adjiciens, tantum ponit Pithœum legere, communius fatetur. Levi hac mutatione omnia recte habebunt: ubi cominus fatetur. scrupulum iniecit eruditus, quod non succurrebat cominus hæc circa tempora statim esse. Tac. de mor. German. 8. 1. Memoria proditum est, quasdam acies inclinatæ jam & labantes à feminis restitutas, constantia precum & obsequio pectorum, & monstrata cominus captivitate. id est, quæ proxima esset, & statim eventura, nisi resisteretur hosti. Pompon. quoque Jurisconsultus l. 3. D. de pign. act. Si quasi recepturus à debitore tuo cominus pecuniam, reddidisti ei pignus. Venul. l. 137. de verb. oblig. cominus responderi stipulanti oportet.

Plenior Cicero.] Eo significatur, non aridum eum, jejunum, aut exanguem fuisse. Donatus ad Terent. Eun. 2. 3. 24. ubi dixerat poëta. Tametsi bona est natura, reddunt curatura junceas. Bona, inquit, id est, plena, magna & pinguis. mox: junceas tenues & pallidas interpretatur. ad quæ Salmasius. Donatus plenum, pinguem interpretatur, & junceas tenues & pallidas. Plenior Latini de pinguibus & crassis dicunt, ut & nos hodie facimus; quos & repletos indigeramus. Ovidius: Turgida si plena est: si fusca est, nigra vocetur. In gracili macies crimen habere potest. sic & filum plenum, pro crasso & pingui. — pleno velamina filu. Et apud Spartian. plena barba.

Hæc Salm. Inde & Flor. 2. 18. ferre plenus vallum, qui arma nescirent. ubi facere quandoque suspicabar; ut adhuc tamen mihi nondum sit deliberatum.

Non est oratorum vitium sed hominum.] Simili acumine Quintilianus in sermone Declam. 349. hoc proprium non demeritis esse, verum hominis.

Et invidere & livere.] Non placent hæc ita juncta: & aliquid sordidi præ se ferunt. Legebam, & irridere & livere: aut inludere & livere. quomodo Suasoria 2. Senecæ. Pollio Asinius agebat hoc non esse suadere, sed invidere. ubi inludere corrigit summus Gronovius, sensu probato, & ductu istarum literarum id probante. sed quia Schottus notat in Mss. esse, isci videre, credidi fuisse, sed in scite ridere.

Cap. 26.

Cantari saltarique commentarios.] Sen. contrav. & loco citatis: Verba juncta sunt, quæ emendata dedimus. Scribam autem & hæc, quomodo restituenda forte sunt. Sed nolo nihil fuisse: etenim juvenis deamavi tanquam me (add. Plaut. Bacch. 2. 2. 36. & fin. contrav. ejusdem) has declamationes Fuscæ, quas nemo, non nostrum alius alia inclinatione vocis, velut suavem quisque modulationem cantabat. Quæ dum chartis illino, & cogito Fuscum, cujus de scriptis ista testatur Seneca, esse Rhetorem; dubito, num recte se habeat hoc loco illud temporum hostrorum actores. ubi Rhetores sensu commo-
diori scriberetur. add. fin. dialogi.

Tenere dicere, diserte saltare.] Locutione similia, re præstantiora sunt illa, Sallustii 2. de rep. ord. Atque ea magis fortibus consiliis, quam bonis præliis, parata sunt. Sen. contrav. citata: Nos sine deliciis educamur, sine muris vivimus, sine vita vincimus. ubi quod, præcedit, Othryadæ dicebat municipalis. Aliud ceteros, aliud Laconas decet. legendum videtur, Othryadæ: sciebat municipalis, aliud ceteros, aliud Laconas decere. Istam autem etiam, de qua agimus, elegantiam compilatores juris gravitati procæmii Institutionum ornamento fore recte judicaverunt.

Cap. 27.

Cap. 27.

Quas te solitum tractare, &c.] Sensem his possum dare; an sua auctori verba, id ego vero in his quidem pro certo non affirmem. Quod vidi, id hujusmodi est, quas te solitum tractare publice, antiquo plane more, & eloquentia non temporum nostrorum, sum miratus, antequam te Aper offenderet, majores istos incessendo. Majores, id est, antiquos. vid. cap. 25.

Aures perstringet.] Tacit. l. Ann. c. 13. Etiam Q. Haterius & Mamerkus Scaurus suspicacem animum perstrinxere.

Cap. 29.

Ambitione salutantum.] Lego, salutatorium.

Cap. 31.

Non quasdam artes audire, &c.] Legebam ad tollendas difficultates, Non quasdam artes audire, sed per omnes liberales ire debet. Sen. breve & efficax iter per exempla. paulo post hoc ipso dialogo. per omnes eloquentie numeros isse.

Cap. 32.

Nunc circumcisa & amputata.] Unicus hic locus est ad illustrandum illa Seneca in Thyeste 763. Denudat artus divus, atque ossa amputat. & 1059. & artus corpore ex animo amputans In parva carpsit frustra. Nihil aliud est, quam circumscindens. quomodo am se se offert pro circum in compositionibus. ut in ambire, ambedere. Ovid. ancilia vult dicta, quod ab omni parte recisa sint.

Cap. 35.

Declamatio quoque similis adhibeatur.] Ita editio Pithœi. Lipsiana, & Freinsheimiana, similis, omittunt. quod minime tamen supervacuum.

*Ventum est * * rem cogitare.]* Notum est asteriscos his in auctoribus apparentes minimum lucis solitos aut afferre, aut portendere. Hoc loco tamen portentum eruditos nobis nimium finxisse, prope crediderim. Lipsius pronunciat magnam hic lacunam esse, & veteris libri auctoritate nititur. Et fortasse eum vera conjecisse. Ad finem tamen pervenisse hic videretur oratio ex ipsa conjectura Lipsii fin. cap. 29. sup. Præterea non ita magnam hic lacunam esse suspicabi-

tur, qui viderit, quam pauca exigit ratio ad hæc supplenda: quæ his, quæ conjeci, fere, nisi fallor, sunt comprehensa: quamvis & sic nonnihil adhuc deesse ipse judicem. Ponam tamen, quo verum facilius paulatim in apicum proferri possit. Ecce ipsa: cum ad veros judices ventum est, nec rem cogitare possint, quæ nihil humile, nihil abjectum eloqui poterant. Commoveri ad hæc Aper: at Maternus: Ita est, inquit, magna eloquentia, &c. Nullis ambagibus incipit Maternus, ne Aper interpellaret, qui concitatore videtur ingenio fuisse. cap. 16. §. 4. & 5.

Tribui fas erat.] Lego, fas non erat. Apud imperatores suos isti erant πέντα, & supra cunctos eminebant cives: quod fieri libera in rep. non poterat. Nam fas non est, potest accipi, ut in isto Quintiliani 328. An vero innocenter inimicitias geri, vel inter alienos, vel inter extraneos fas non est. Alter Quintiliani Declam. 19. Nulla ratio est interrogandi hominem, cui non est fas, nisi negare, Horat. 4. Od. 4. nec scire fas est omnia. In quibus fas est possibile. Quæ significatio ipso juris naturæ e fonte fluxisse videtur, qua magistra optima si recte utamur, persuasum nobis esse debet tantum ea nos posse, quæ turpia non sunt & quæ facere fas est. l. 15. D. de cond. instit. Quare & ipsi summo Deo δυνατὸν etiam æquum est. Matthæi cap. 9. 15. Καὶ εἰ πέν αὐτοῖς ὁ ἰησοῦς, Μὴ δυνάμει οἱ υἱοὶ τοῦ ἄνθρωπου πένθειν, ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου; Actor. 2. 24. Οὐδὲ θεὸς ἀνέστησε λύσας τοὺς ὁσίων τοὺς ἱερὰς, καὶ ὅτι οὐκ ἔστι δύνασθαι κρατεῖν αὐτὸν ὑπ' αὐτῶν. Notabile quoque est illud Servii ad Virgilium l. Georg. 269. -- festis quadam exercere diebus Fas & jura sinunt. id est, inquit, divina humanaque jura permittunt: nam ad religionem fas, jura pertinent ad homines. Cui observationi convenienter Flor. 2. 20. fas deum pro jure gentium dixit: quia hoc ex jure naturæ, quod Deum auctorem habet, manavit. Unde Justin. 2. 10. Artemenes maximus natu, ætatis privilegio regnum sibi

sibi vindicabat, quod jus & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit. Hinc intelligendum apud Tacitum 3. Ann. cap. 17. *fas avie. item fas armorum.* 4. H. 58. Quia vero ii, qui non libidine, sed ratione solent agere, sentiunt reluctari animum & mentem, quoties sollicitantur ad dicendum aut faciendum, quod æquitati juris naturalis adversatur; & talia ut audeant, à se impetrare non possunt: alii vero qui facile ad prava & nefaria se abripi sinunt, ea à se impetrare possunt & audent: unde posse etiam Latinis sæpe ii dicuntur, qui iniqua & bonorum judicio improbata ut committant, in animum possunt inducere eaque perperrant. Sunt hanc in rem multa Quintilian. loca. Decl. 4. init. *De parricidio venit, quod me occidere possum: de facto quod mihi non licet mori.* Decl. 18. *Quid ais, severissime parricida? Filium consumpsisti per flagella, per laminas: potes tacere? Viscera de tuis concepta vitalibus sanguinem qui de tua fluxit anima, non insania, non furore, sed (quantum vis videri) consilio, gravitate, lacerasti: potes tacere?* Ira enim jam ab hinc biennium hæc legi posse videram: sed dubitabam, an interrogative essent concipienda; quia ejusdem filii periodorum in connexione hac ipsa declam. in præced. diversum & singulare quiddam observaveram. Est autem in istis: *Quid ais? Interrogasti servulos, non potuit conscius inveniri. Exquisisti ancillas, non apparuit ministra flagitii. Non obscena literarum commercia, non fatentis deprehendisti, n'sande, blanditias. Nihil invenis (nisi quis malit, invenisti) maritus, dominus, pater. Juvenis certe rectum non est. quod judicaveram, cum invenis etiam deprehendi in manuscripto Gronoviano: quo, cum hæc redigerem in mundum, annos jam admodum duos usus eram. Sed è diverticulo in viam. Posse sensu, quo dixi, sequentibus etiam est in locis. Declam. 19. ejusdem Quintilianii: *Dictus est occidere posse patrem: dictus est dignus, quem posset etiam pater occidere.* Declam. 258. Ha-*

beo in domo filium, qui me potuit occidere. Declamat. 259. *Itaque non servus ullus tam fidelis, non libertus beneficio obligatus manumittentis fuit, ut hoc subire periculum posset.* add. Calpurn. Flaccum declam. 9. *Nostra quoque Belgarum in lingua id observare est, nominatim in isto proverbio, quo nefaria taxatur, & nimisquam pervulgata beneficiorum oblivio, quæ à parentibus acceperunt liberi. Sensus illius est, Unam matrem septem posse alere liberos; contra septem liberos non posse unam matrem. quod quam maxime posse deberent.*

Cap. 37.

Nunc maxime à Muciano.] Cum maxime expectaret istud seculum. vid. Zinzlerling. promul. Crit. juven. Quintil. declam. 345. Si te hæc cum maxime dicentem interrogem, cur non ipse facias; respondebis profecto, &c. add. cap. 16. supr.

De furto, an formula, &c.] Lipsii editio, aut formula & interdicto. Malim, de furto, aut formula interdicti dicendum habeas. add. Inst. Justinianæ tit. de interd. ad initium.

Cap. 38.

*Ita * erit eloquentia, tanto.]* Non satisfacit mihi conjectura Rudolphi, quamvis unice eam probet Lipsius. & malim, interit ea eloquentia tamen, quam illud forum magis exercebat, &c. Sic omnia commodius connectentur.

Omnia in legibus.] Illud in expungendum, & si necessaria hujus generis particula, rescribendum potius ex legibus esse judicaverim, cap. 34. supra. Cum deinde succurrit etiam declam. 308. ut & testamentum non in jure factum.

Cap. 39.

Anxietatem contrariam.] Id est, noxiam, damnosam. cap. 35. *Ipsæ vero exercitationes magna ex parte contrariæ.*

Silentium patronus indicit.] Sensus postulatur: *Silentium patrono indicitur.*

Sua interesse.] Deinde autem translata in Cæsares summa potestate, resp. erat aliena. Egregius ad hæc locus est Taciti 1. Histor. ad init.

F I N I S.

INDEX

INDEX

M. FABII QUINTILIANI DECLAMATIONUM CXLV.

Quæ ex CCCLXXXVIII. supersunt.

CCXLIV.	<i>Exul reversus ante tempus, cædis reus.</i>	289
CCXLV.	<i>Depositum inficiator.</i>	291
CCXLVI.	<i>Soporatus fortis privignus.</i>	293
CCXLVII.	<i>Raptoris divitis bona.</i>	295
CCXLVIII.	<i>Octo anni duplicis imprudentiæ.</i>	300
CCXLIX.	<i>Abolitio adulteri fortis.</i>	303
CCL.	<i>Sortitio ignominiosorum.</i>	307
CCLI.	<i>Rapta sterilis repudiata.</i>	309
CCLII.	<i>Parasitus raptor candidata.</i>	311
CCLIII.	<i>Tyrannicida volens dedi.</i>	316
CCLIV.	<i>Exul accusator & sententia pares.</i>	319
CCLV.	<i>Transfugæ excludendi.</i>	324
CCLVI.	<i>Furiosus trium filiorum pater.</i>	327
CCLVII.	<i>Nuptiæ inter inimicorum filios.</i>	328
CCLVIII.	<i>Fortis contumax patri forti.</i>	331
CCLIX.	<i>Pauper naufragæ liberator, maritus.</i>	333
CCLX.	<i>Pastor abdicatorum.</i>	339
CCLXI.	<i>Æquatio patrimoniorum.</i>	348
CCLXII.	<i>Maritus virginis raptor.</i>	350
CCLXIII.	<i>Ignominiosus contra tres rogationes.</i>	352
CCLXIV.	<i>Fraus legis Voconie.</i>	355
CCLXV.	<i>Ignominiosi pulsator in templo.</i>	358
CCLXVI.	<i>Ex proditore exule, fortis.</i>	361

Ddd

CCLXVII.

CCLXVII.	Flens ad arcem, depositor tyrannidis.	364
CCLXVIII.	Orator, Medicus, Philosophus.	366
CCLXIX.	Dives sub Tyranno auctionatus.	371
CCLXX.	Rapta ex duabus geminis.	374
CCLXXI.	Ter fortis contra tertium fortem.	380
CCLXXII.	Orbata proditrix.	383
CCLXXIII.	Debitor adulter.	387
CCLXXIV.	Tyrannus fulminatus.	390
CCLXXV.	Heres ob adulterum fratrem.	393
CCLXXVI.	Bona raptoris qui se suspendit.	395
CCLXXVII.	Prægnans adultera.	397
CCLXXVIII.	Expositor petens cum forti x. millia.	400
CCLXXIX.	Dives speciosi adulter.	402
CCLXXX.	Raptor reversus.	407
CCLXXXI.	Abdicans cum gladio.	411
CCLXXXII.	Tyrannicida veste muliebri.	412
CCLXXXIII.	Cynicus disertus filius.	413
CCLXXXIV.	Adulter sacerdos.	414
CCLXXXV.	Imperatoris exulis filius.	416
CCLXXXVI.	Adulter fratris ex sponso.	ibid.
CCLXXXVII.	Fortis filius proditoris rei.	418
CCLXXXVIII.	Tyrannicida filiorum duorum.	419
CCLXXXIX.	Amator filie.	420
CCXC.	Abdicans reductum ob furorem.	422
CCXCI.	Adulter uxoris, quæ cesserat fratri.	423
CCXCII.	Laqueus Olynthii speciosi.	425
CCXCIII.	Tyrannus victæ civitatis.	426
CCXCIV.	Dives proditoris reus.	427
CCXCV.	Demens ex vinculis fortis.	429
CCXCVI.	Exul tace.	431
CCXCVII.	Meretrice ab amatore forte cecata.	434
CCXCVIII.	Rusticus parasitus.	437
CCXCIX.	Ossa eruta parricide.	440
CCC.	Adultera apud filium iudicem rea.	442
CCCI.	Rapta à divite pro ancilla.	444
CCCII.	Auctoratus ob sepeliendum patrem.	449

CCCIII.

CCCIII.	<i>Proditionis rei, fortes.</i>	451
CCCIV.	<i>Tria premia divitis sacerdotis.</i>	ibid.
CCCv.	<i>Exules à divite, pugnare inter se coacti.</i>	453
CCCVI.	<i>Expositus, negata matris nuptias petens.</i>	458
CCCVII.	<i>Consciis veneno proditoris.</i>	465

DECLAMATIONES COLORATÆ.

CCCVIII.	<i>Duo testamenta.</i>	468
CCCIX.	<i>Raptor convictus.</i>	472
CCCX.	<i>Fortis bis adulterii damnatus.</i>	476
CCCXI.	<i>Addictus manumissus.</i>	479
CCCXII.	<i>Hæredes deposito.</i>	482
CCCXIII.	<i>Falso cadis damnatus.</i>	483
CCCXIV.	<i>Ego te, pater, occidi.</i>	488
CCCXV.	<i>Fortis pater desertoris.</i>	491
CCCXVI.	<i>Flens luxuriosi pater.</i>	495
CCCXVII.	<i>Imperator provocatus à filio.</i>	498
CCCXVII I.	<i>Legatum inter libertos.</i>	500
CCCXIX.	<i>Adultera venefica.</i>	503
CCCXX.	<i>Multati socius.</i>	505
CCCXXI.	<i>Invicem venefici frater & medicus.</i>	508
CCCXXII.	<i>Abdico te nisi desinis.</i>	514
CCCXXIII.	<i>Alexander templum dedicans.</i>	517
CCCXXIV.	<i>Bona sacrilegi.</i>	522
CCCXXV.	<i>Hæreditas fidei commissa.</i>	524
CCCXXVI.	<i>Legati filius victima pestilentie.</i>	529
CCCXXVII.	<i>Sterilis trium noverca.</i>	531
CCCXXVIII.	<i>Discordes fratres.</i>	532
CCCXXIX.	<i>Sepultura tyranni qui se occidit.</i>	536
CCCXXX.	<i>Abdicandus qui alit adulteram matrem.</i>	540
CCCXXXI.	<i>Bis damnatus injuriarum, tertio absolutus.</i>	543
CCCXXXII.	<i>Divitis & pauperis testamenta.</i>	549

D d d 2

CCCXXXIII.

CCCXXXIII.	<i>Pauper impensis divitis disertus.</i>	554
CCCXXXIV.	<i>Proditoris accusator ex defensore.</i>	558
CCCXXXV.	<i>Infamis in novercam vulneratus.</i>	560
CCCXXXVI.	<i>Ager communis, & nova tabula.</i>	564
CCCXXXVII.	<i>Seditio populi & exercitus.</i>	567
CCCXXXVIII.	<i>Lis de filio expositoris, & repudiata.</i>	571
CCCXXXIX.	<i>Rogatio Demosthenis.</i>	578
CCCXL.	<i>Novitius praeextatus.</i>	581
CCCXLI.	<i>Res furtiva improfessa apud Publicanos.</i>	584
CCCXLII.	<i>Ancilla in Archipirata nuptias missa.</i>	587
CCCXLIII.	<i>Circumscriptor pauperis, divitis raptoris socer.</i>	591
CCCXLIV.	<i>Redempta meretrix à divite pauperis filio.</i>	594
CCCXLV.	<i>Pauper ad tyrannicidium mercede conductus.</i>	598
CCCXLVI.	<i>Tutor filii sui adoptionem dati.</i>	602
CCCXLVII.	<i>Absente marito rumor & nuptia.</i>	603
CCCXLVIII.	<i>Cum proditoribus carcer incensus.</i>	606
CCCXLIX.	<i>Raptoris pater, dementia reus.</i>	609
CCCL.	<i>Aqua frigida privigno data.</i>	612

DECLAMATIONES TRACTATÆ.

CCCLI.	<i>Exul iudex tyrannidis.</i>	615
CCCLII.	<i>Reus tyrannidis, qui deliberavit victor arma depone- re.</i>	617
CCCLIII.	<i>Dispensatores torti.</i>	618
CCCLIV.	<i>Morietur antequam nubat.</i>	619
CCCLV.	<i>Tutor lenocinii reus.</i>	ibid.
CCCLVI.	<i>Filius pro meretrice patris, suum redimens.</i>	621
CCCLVII.	<i>Uxor non relinquens ob adulterium cecatum.</i>	ibid.
CCCLVIII.	<i>Expositio pulsatori amputatae manus.</i>	622
CCCLIX.	<i>Lis publicani de unionibus.</i>	623
CCCLX.	<i>Lis de dotibus socrus & nurus.</i>	ibid.
CCCLXI.	<i>Depositi rapti quadruplum.</i>	624

CCCLXII.

CCCLXII.	<i>Invicem pulsatores patrem.</i>	625
CCCLXIII.	<i>Vestiplica pro domina.</i>	ibid.
CCCLXIV.	<i>Conviciator pauper occisus</i>	626
CCCLXV.	<i>De vi septem iudices</i>	627
CCCLXVI.	<i>Legatus filius proditoris occisus.</i>	629
CCCLXVII.	<i>Luxuriosi pater fortis.</i>	630
CCCLXVIII.	<i>Alens patrem rapta abdicata.</i>	631
CCCLXIX.	<i>Armis sepulchri victor.</i>	633
CCCLXX.	<i>Rapta competitrix divitis filia.</i>	634
CCCLXXI.	<i>Viri fortis pater reus proditionis.</i>	635
CCCLXXII.	<i>Pulsator educatoris expositus.</i>	636
CCCLXXIII.	<i>Ornamentis redemptus.</i>	638
CCCLXXIV.	<i>Abdicatus heres ob tyrannicidium.</i>	639
CCCLXXV.	<i>Fortis, filius proditionis rei, frater desertoris.</i>	641
CCCLXXVI.	<i>Expositus juratus ob nuptias educatoris filia.</i>	642
CCCLXXVII.	<i>Vocatus à patre in militiam, venenum terens.</i>	644
CCCLXXVIII.	<i>Auctor pacis abdicandus.</i>	647
CCCLXXIX.	<i>Dives à parasito sacrilego reus cadis.</i>	648
CCCLXXX.	<i>Crux scripta servo non danti venenum.</i>	649
CCCLXXXI.	<i>Noverca torta filiam consciam dicens.</i>	650
CCCLXXXII.	<i>Tyrannicida conductus.</i>	651
CCCLXXXIII.	<i>Rapta male tractata.</i>	652
CCCLXXXIV.	<i>Virgo immolata pestilentia.</i>	653
CCCLXXXV.	<i>Lenoni reus, qui meretrici amatorium dedit.</i>	ibid.
CCCLXXXVI.	<i>Epicrates cum gladio.</i>	655
CCCLXXXVII.	<i>Fortis abdicans servatum.</i>	ibid.
CCCLXXXVIII.	<i>Avia testis.</i>	ibid.

CALPURNII FLACCI

DECLAMATIONVM INDEX.

I.	<i>Uxor tyrannicida.</i>	665
II.	<i>Natus Æthiops.</i>	ibid.
III.	<i>Miles Marianns.</i>	667
IV.	<i>Parricida carcerem petens.</i>	ibid.
	Ddd 3	v. Leno.

V.	<i>Leno.</i>	669
VI.	<i>Decreto reditu occisus.</i>	ibid.
VII.	<i>Dives imperator.</i>	670
VIII.	<i>Demens ter triumphalis.</i>	671
IX.	<i>Pater excacatus.</i>	672
X.	<i>Pater receptis oculis.</i>	673
XI.	<i>Damnati adoptivi.</i>	674
XII.	<i>Veneficii rea.</i>	675
XIII.	<i>Medicus tyrannicida.</i>	ibid.
XIV.	<i>Abdicatus patrem liberans.</i>	676
XV.	<i>Ter fortis desertor.</i>	677
XVI.	<i>Rapta tacens.</i>	678
XVII.	<i>Pedagogus cruciarius.</i>	679
XVIII.	<i>Armati abdicati.</i>	ibid.
XIX.	<i>Abdicatus immolandus.</i>	680
XX.	<i>Prostitutus ex geminis.</i>	ibid.
XXI.	<i>Pictura viri fortis.</i>	681
XXII.	<i>Privignus tyrannicida.</i>	682
XXIII.	<i>Peregrinus cruciarius.</i>	683
XXIV.	<i>Indemnatus carnificem recusans.</i>	684
XXV.	<i>Fortis duo præmia.</i>	685
XXVI.	<i>Tria præmia sacerdotis.</i>	686
XXVII.	<i>Fortis inimicum divitem servans.</i>	687
XXVIII.	<i>Dives fortis inimicus duorum.</i>	ibid.
XXIX.	<i>Fortis dives inimici alteram filiam petens.</i>	688
XXX.	<i>Nepos ex meretricio susceptus.</i>	ibid.
XXXI.	<i>Adultera soror & mater.</i>	689
XXXII.	<i>Amator meretricis domina.</i>	ibid.
XXXIII.	<i>Raptam pater vinculis tenens.</i>	690
XXXIV.	<i>Mater & noverca invicem rea.</i>	ibid.
XXXV.	<i>Speciosus desertor.</i>	691
XXXVI.	<i>Filius meretricis sue redemptor.</i>	ibid.
XXXVII.	<i>Dementia reus à tribus filiis.</i>	692
XXXVIII.	<i>Fortis viri filius tyranno deditus.</i>	ibid.
XXXIX.	<i>Morietur antequam nubat.</i>	693
XL.	<i>Rapta, ab ephebo stuprata.</i>	ibid.
		XLI. <i>Orba</i>

XL I.	<i>Orba confessa sacrilegium.</i>	ibid.
XL II.	<i>Raptor excacatus.</i>	694
XL III.	<i>Soror infamis immolanda.</i>	ibid.
XL IV.	<i>Indemnatus raptoris filius.</i>	695
XL V.	<i>Vir fortis & orator.</i>	ibid.
XL VI.	<i>Adulter uxoris.</i>	ibid.
XL VII.	<i>Infamis in nurum.</i>	696
XL VIII.	<i>Pauper Imperator imperium recusans.</i>	ibid.
XL IX.	<i>Raptor duarum filium nutriens.</i>	697
L.	<i>Vir fortis gladiator.</i>	ibid.
LI.	<i>Invicem adoptati.</i>	698

F I N I S.

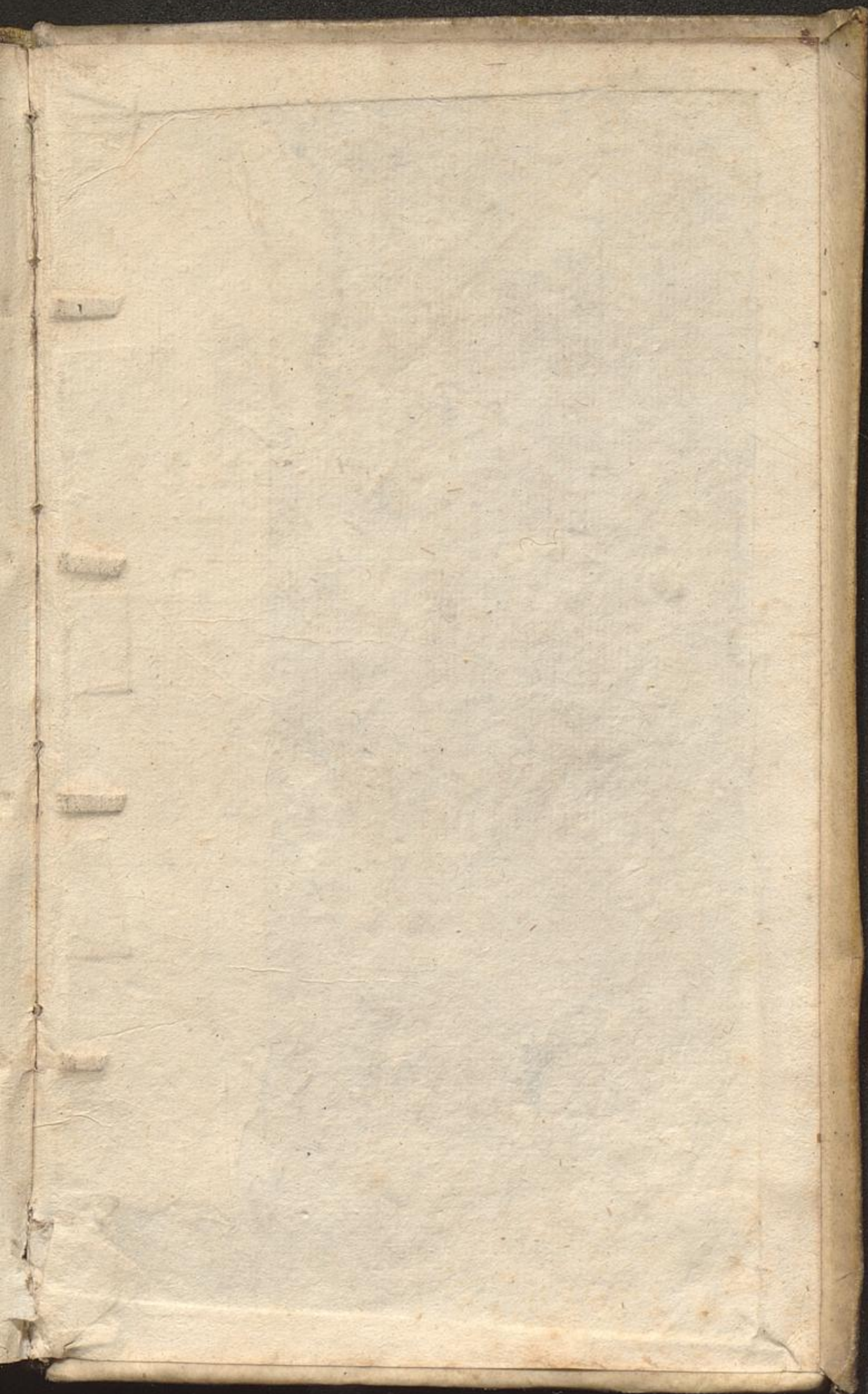

111
112
113
114
115
116
117
118
119
120

121
122
123
124
125
126
127
128
129
130

131
132
133
134
135
136
137
138
139
140

Quintilian
Declamatorie

Th
5949